ישראל

תעודות

1960

14

Israel Documents

1960

ישראל

מדינת ישראל

תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, 1960

מדינת ישראל
ארכיון המדינה

תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל

כרך ארבעה־עשר

1960

ערך, העיר והקדים מבוא:
ברוך גלעד

עורך הסדרה: יהושע פרוינדליך

ירושלים, תשנ"ז

צוות הכרך הארבעה־עשר

חוה אולמן, התקנת מפתחות
יוסף אלרון, תרגום כרך הלוואי והגהות
יוסף בן־ברוך, התקנה, איחוד כתיב ופיסוק, השוואה
עדינה דרכסלר, עריכה לשונית של המבוא וההערות
נורית לוי, מזכירה
יעל רז, מחקר ביוגרפי

סודר בסדר צילום והודפס במדפיס הממשלתי, ירושלים

ISSN 0334-1062

ISBN 965-279-022-2

התוכן

הקדמה

הכרך שלפנינו הוא הי"ד בסדרת הכרכים של תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, והוא מוקדש לשנה 1960. הוא רואה אור לפני הכרכים שיוקדשו לשנים 1954 עד 1959, שיופיעו מאוחר יותר, והוא שונה מהכרכים שכבר יצאו לאור בכך שהתעודות אינן מופיעות בו במתכונת כרונולוגית, אלא מסודרות פרקים פרקים, על־פי נושאים. כרך זה שונה מקודמיו גם בכך שעורכו הנו דיפלומט בדימוס, מאנשי משרד החוץ לשעבר. הקדמת הופעת הכרך, שינוי המתכונת, ושיתופם של אנשי משרד החוץ בעריכת הכרכים נעשתה בעצה אחת עם משרד החוץ ומטרתה להחיש את פרסום התעודות ולסגור את הפער בין חשיפת התעודות לציבור בתום שלושים שנה והופעתם בדפוס של כרכי התעודות.

התעודות המופיעות בכרך, רובן ככולן, באות מתוך תיקי משרד החוץ השמורים בארכיון המדינה. תעודות יחידות מובאות מתוך תיקי משרד ראש הממשלה, שגם הם שמורים בארכיון, מתוך ארכיון צה"ל, מארכיון בן־גוריון ומתוך ספריית אייזנהאואר באבילין, קנזס. לצורך כתיבת ההערות ומבוא הסתייעו העורכים בחומר נוסף המצוי בחטיבות ארכיוניות אחרות בארכיון המדינה, בתעודות מן הארכיון הממלכתי הבריטי ובתעודות של מחלקת המדינה כפי שהופיעו בסדרה Foreign Relations of the United States. לרשות העורכים עמדו גם הסטנוגרמות של ישיבות הממשלה שעדיין אינן פתוחות לקהל אך מידע מתוכן שימש את העורכים.

סדר התעודות. התעודות חולקו לכ"ג פרקים, הראשונים שבהם עוסקים בבעיות הקיומיות של מדינת ישראל, כגון המצב בגבולות, בעיית המים, חופש השיט והיחסים עם האו"ם, לאחר מכן נסקרים יחסי החוץ לפי בסיס גיאוגרפי, כשהפרק הפותח בקבוצה זאת עניינו היחסים עם ארצות־הברית ושני פרקים רחבי־היקף מוקדשים ליחסים עם מדינות אסיה ואפריקה - נושא שהעסיק הרבה את ישראל באותם ימים. בתוך החטיבה הגיאוגרפית יוחדו גם פרקים ליחסים עם ארגונים כלכליים אירופאיים וליחסים עם הוואטיקאן, מתוך סמיכות עניינים אלה ליחסים עם מדינות מערב אירופה. הפרקים המסיימים עוסקים בעולם היהודי, כשפרק מיוחד מוקדש לעניין תפישתו של אדולף אייכמן. מתכונת זאת, בשינויים המתחייבים, תישמר גם בכרכים הבאים. בתוך הפרקים סודרו התעודות בסדר כרונולוגי. דוחות על דיונים או על ישיבות שובצו לפי תאריך חיבור התעודה ולא לפי מועד הדיון או השיחה.

הטקסט. נוסח התעודות המודפסות הוא הנוסח המקורי, להוציא את השינויים ותיקוני העריכה הבאים:

א. הושמטו המען של השולח ושל הנמען וגם התאריך בצורתו המקורית, ולעתים גם כותרות או חלקי כותרות של דוחות, תזכירים ופרוטוקולים. פרטים אלה נכללו בחלקם במתכונת אחידה, בכותרת העורך (ראה להלן) או בהערה לתעודה. הושמטו גם רשימות המכותבים שאליהם שוגרו העתקי התעודות. רשימות אלה נכללו בהערת שוליים באותם מקרים שיש בהם חשיבות מיוחדת ותפוצת התעודה חורגת מהשגרה.

ב. בתעודות אחדות הושמטו קטעים שאין להם זיקה ישירה לנושאים המדיניים (ובכלל זה עניינים אישיים), או שאינם נוגעים לנושא הפרק שבו נכללה התעודה. כל השמטה סומנה בטקסט והוסברה בדרך־כלל בהערה.

ג. פליטות־קולמוס, טעויות הדפסה זעירות ושגיאות כתיב תוקנו בלא שהדבר צוין; מעבר לזאת, לא נעשה כל ניסיון לתקן את שיבושי הלשון והתחביר – במידה שישנם.

ד. קיצורים מקובלים וקיצורים שמשמעם אינו מוטל בספק הושלמו בסוגריים מרובעים כאשר הם מופיעים בפעם הראשונה בתעודה. לאחר מכן הושאר הקיצור בטקסט. קיצורים של שמות אנשים ומקומות הושלמו תמיד בסוגריים מרובעים. ראשי־תיבות וקיצורים שנהוג להגותם על דרך הקיצור (לדוגמא: או"ם, צה"ל, USA וכו') נכתבו תמיד כפי שהם רשומים בטקסט.

ה. נוספו מילים החסרות במקור – אם על־פי השערה (בסוגריים מרובעים) או על־פי נוסח מקביל (בסוגריים מרובעים עם הערת־הסבר).

ו. הכתיב העברי הואחד לכתיב מלא.

ז. פיסוק: הפיסוק המקורי נשמר, להוציא מקומות שבהם נפלו טעויות בעליל או שיש מקום לאי־הבנה. במברקים נטלו העורכים חירות רבה יותר לעצמם להוסיף ולשנות את הפיסוק המקורי אם היה צורך בכך. בתעודות לועזיות נשמרה השיטה המקורית של האיות (איות בריטי או אמריקאי) ושל כתיבת האותיות הגדולות.

כותרת העורך. הכותרת כוללת את סימול התיק שבו נמצאת התעודה, ואת שם המקום שאליו נשלחה. שם המקום לא צוין כאשר מדובר במקום מושבם של משרד החוץ ושל רשויות אחרות של ממשלת ישראל.

שם המקום שממנו נשלחה התעודה ותאריך כתיבתה או שיגורה מובאים בראש הטקסט בניסוח אחיד.

הערות־העורך באות להאיר פרשיות או אירועים חשובים. הן שובצו לפני התעודה שבה נזכר הנושא בפעם הראשונה או בתאריך שבו התרחש האירוע.

הערות־שוליים באות להסביר ולהרחיב עניינים שאינם מוזכרים בטקסט, ולהפנות לתעודות אחרות שמכילות מידע נוסף או מוזכרות בטקסט, ולספרות עזר. מידע ביוגרפי ניתן רק כאשר הדבר דרוש להבנת הטקסט, ובשאר המקרים יש לפנות למפתח האישים הכולל מידע על רוב האישים המוזכרים בתעודות.

כרך־לוואי אנגלי. כרך־הלוואי כולל תרגום לאנגלית של תקצירי התעודות העבריות, הערות־השוליים, הערות־העורך, המבוא ורשימת התעודות ומפתחות לכרך הראשי.

מפתחות ורשימת תעודות. בראש הספר מופיעה רשימה של התעודות והערות־העורך על תוכנן. בסוף הספר מפתחות נפרדים לאישים ולעניינים ומקומות. הרמיזות במפתחות מתייחסות למספרי התעודות ולא למספרי העמודים.

תודתנו נתונה לכל האנשים והמוסדות שסייעו בידנו בהכנת הכרך: למשה רביב, שגריר ישראל בבריטניה, שבהיותו סגן המנהל הכללי של משרד החוץ לענייני הסברה יזם את גיוס ותיקי המשרד לסייע בעריכת סדרת התעודות; לשגריר מיכאל אליצור, שקרא את כתב־היד והעיר הערות חשובות; לשגריר יעקב שמעוני, שקרא את הפרק על יחסי ישראל עם מדינות אסיה והעיר את הערותיו; לוותיקי משרד החוץ, שתקצר היריעה לפרט את שמותיהם, אתם התייעץ העורך בנושאי התמחותם, לאורי אלגום, מנהל ארכיון צה"ל ולסגניתו, מיכל צור, ולטוביה פריילינג, מנהל המכון למורשת בן־גוריון בשדה בוקר, על עזרתם במציאת תיעוד משלים.

מבוא

שנת 1960 היתה אחת מעשר שנות השקט שזכתה להן ישראל בין סיום נסיגת צה"ל מסיני ומרצועת עזה בשנת 1957 למלחמת ששת הימים בשנת 1967. התקופה הזאת נוצלה להתבססות מבית ומבחוץ. ישראל פעלה לביצור כוחה הצבאי, לחיזוק מעמדה הבין־לאומי, לביסוס כלכלתה ולהמשך העלייה.

מנגד, מדינות ערב וקע"ם בהנהגת מצרים בראשן הוסיפו להצהיר על כוונותיהן להשמיד את ישראל, ופעלו לערער את מעמדה הבין־לאומי ולפגוע בביטחונה. אך כפסע היה בין פרוץ מלחמה בין קע"ם לישראל (במארס); תעלת סואץ נחסמה לשיט הישראלי ולסחר ישראלי באוניות זרות; נעשו מאמצים לסכל את תכניותיה של ישראל להעביר את מי הירדן לנגב; הופעלו איומי חרם על חברות שהתכוונו לקשור קשרים כלכליים עם ישראל; בעיית הפליטים הערבים מארץ־ישראל נוצלה לנגח את ישראל.

לנוכח איומיהן של מדינות ערב והקצב המואץ של התחמשותן, בסיועה הפעיל של ברית־המועצות, שאפה ישראל להרחיב את מעגל ספקי הנשק שלה, שהיו בעיקר צרפת, בריטניה וגרמניה המערבית, גם לארצות־הברית. מאמציה באותם ימים להשיג מארצות־הברית טילי קרקע־אוויר, שהיו חיוניים להגנתה, לא צלחו.

מדינות ערב פעלו להכשיל את יוזמותיה המדיניות של ישראל בזירות השונות כגון ניסיונותיה להשיג הסכם התקשרות עם הקהילייה הכלכלית האירופית; מאמציה לכונן יחסים דיפלומטים עם הוואטיקן והפעילות במדינות החדשות באסיה ובאפריקה.

במארס 1960 התקיימה בניו יורק פגישתו ההיסטורית של ראש הממשלה, ד' בן־גוריון עם קנצלר גרמניה המערבית ק' אדנאואר, פגישה שהיתה האירוע המרכזי ביחסי החוץ של ישראל בשנה ההיא ובה הובטח לישראל סיוע כלכלי וביטחוני רב ערך. בן־גוריון נפגש גם עם נשיא ארצות־הברית, ד' אייזנהאואר, ראש ממשלת בריטניה, ה' מקמילן, ונשיא צרפת ש' דה גול, ובשיחותיו העלה נושאים לא רק בתחום היחסים הדו־צדדיים, אלא גם נושאים העומדים ברומו של עולם, כגון יחסי מערב–מזרח והגישה שיש לנקוט כלפי המדינות החדשות באסיה ואפריקה, עדות למעמד של "מדינאי קשיש" (Elder Statesman) שקנה לעצמו בזירה הבין־לאומית. ואולם מאמציו להיפגש עם מנהיגי ברית־המועצות נכשלו, וברית־המועצות וגרורותיה במזרח אירופה הוסיפו לגלות כלפי ישראל יחס עוין ומתנכר.

יחסיה של ישראל עם מדינות אוקיאניה ואמריקה הלטינית התנהלו על מי מנוחות, ולפיכך לא נכללו בכרך הזה תעודות המתייחסות לקשריהן עם ישראל, למעט יחסי ישראל–ארגנטינה, שנעכרו בגלל פרשת אייכמן, אך חזרו לתקנם כעבור זמן קצר.

המצב בגבולות

הסכסוכים על עיבוד קרקעות בין חברי היישוב תל קציר (או בית קציר) שבתחום האזור המפורז הדרומי שבין סוריה לישראל,[1] ובין תושבי הכפר הנטוש ח'ירבת

1. על היווצרותם של אזורים מפורזים בין ישראל לסוריה – ראה תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, כרך 3, עמ' ל"א–ל"ב.

תואפיק (או תואפיק התחתית) שעזבו את כפרם ועברו לסוריה, אך הוסיפו לעבד מקצת אדמותיהם, נמשכו גם בשנת 1960. אדמות בבעלות יהודית וערבית היו שזורות אלה באלה, דבר שהיקשה על מציאת פתרון לבעיה. עם התחלת עונת העיבוד החקלאי 1959–1960 חלה הידרדרות במצב, לאחר שערבים בחיפוי סורי ובתמיכת מנגנון האו"ם, החלו לעבד חלקות אדמה שלא עיבדו בעבר. לאחר שהניסיונות לגרשם לא עלו יפה ושוטר ישראלי נהרג, חדרו כוחות צה"ל אור ליום 1 בפברואר לח'ירבת תואפיק, שהיתה למעשה מוצב סורי, והרסו את ביצוריה.[2] בעקבות תלונתה של סוריה נקראה ועדת שביתת־הנשק המעורבת הסורית–ישראלית לישיבה, אך זו הוחרמה בידי ישראל, על־פי עמדתה כי לסורים אין סמכות לדון באירועים המתרחשים באזורים המפורזים. הוועדה החליטה לגנות את פעולתה של ישראל בח'ירבת תואפיק, וקראה לה להימנע מפעולות העלולות לסכן את מעמדו של האזור המפורז ואת זכויותיה של האוכלוסייה הערבית היושבת בו. ראש מטה המשקיפים, הגנרל פון הורן, חיבר דוח המסכם את הפרשה החל משנת 1954, והשתדל לשמור על עמדה מאוזנת כלפי שני הצדדים, אך לא תמיד הצליח.[3] א' בירן, מנהל המחלקה לענייני שביתת־נשק במשרד החוץ, הגיב על דוח זה במזכר באפריל.[4]

ספיחי פעולת צה"ל בח'ירבת תואפיק הביאו לאווירת ערב מלחמה בין ישראל ובין מצרים וסוריה, שהיו באותה עת מדינה אחת בשם "הקהילייה הערבית המאוחדת" (קע"ם). במחצית השנייה של פברואר 1960 נתגלתה כוננות צבאית מוגברת בשני חלקי קע"ם. הכוננות בצבא סוריה, שהחלה לאחר מבצע צה"ל בח'ירבת תואפיק, נמשכה, ואילו במצרים הוכרזה כוננות גבוהה, גויסו מילואים וכוחות רגליים ושריון הוזרמו לחצי האי סיני. לישראל הגיעו ידיעות כי קע"ם מנהלת משא־ומתן עם כוח החירום של האו"ם במטרה לפנותו אם יפרצו פעולת איבה. ישראל העריכה כי קע"ם נוקטת כוננות מחשש שישראל מבקשת לנקום את תבוסתה כביכול בח'ירבת תואפיק. נודע גם שברית־המועצות מלבה את המתיחות.

בהתחלה קיוותה ישראל כי הכוננות המלחמתית תדעך לאחר שיתברר לקע"ם כי אין לה כוונות תוקפניות נגדה, אך עד מהרה נכזבה תקוותה זו. יתר על כן, נשיא קע"ם, גמאל עבד אל־נאסר, יצא לסוריה, והשמיע נאומים שליבו את האווירה שהיתה קשה ממילא בשל גורמים נוספים: המחלוקת על מי הירדן וההסגר על השיט הישראלי בתעלת סואץ. ישראל פנתה אפוא למזכיר הכללי של האו"ם, דאג האמרשלד, ולמעצמות המערב,[5] בבקשה למסור לקע"ם כי אין לישראל כוונות תוקפניות נגדה, וכי מוטב שתסלק את ריכוזיה ותפסיק את התכונה המלחמתית, ולא – תצטרך ישראל לרכז כוחות בתור אמצעי זהירות אלמנטריים.

בתחילה ניסו בעלי דברה של ישראל לפקפק בנכונות המידע שבידה,[6] ודובר מחלקת המדינה אף פרסם (ב־27 בפברואר 1960) הודעה המביעה דאגה מן האירועים

2. סיכום הפרשה – ראה מס' 31.
3. פורסם בתור מסמך או"ם S/4270 מ־23 בפברואר 1960 – ראה מס' 12.
4. ראה שם, הערה 6.
5. רק מארצות־הברית ביקשה ישראל לפעול בקהיר, ואילו בריטניה וצרפת נתבקשו לדרבן לדרבן את האמרשלד, מאחר שיחסיהן עם קע"ם היו רעועים באותה עת. ישראל לא פנתה לברית־המועצות בגלל חלקה בליבוי המתיחות.
6. ראה מס' 17 ו־19.

במזרח התיכון, וקוראת לקע"ם ולישראל לנהוג באיפוק. אך לאחר שנשתכנעו באמיתות טענותיה של ישראל, נעתרו המזכיר הכללי של האו"ם וארצות־הברית למסור את המסר לקהיר. יציאתו של ראש ממשלת ישראל, דוד בן־גוריון, לביקורים בארצות־הברית ובבריטניה ב־27 במארס גם היא הביאה לשיכוך המתיחות.

במחצית הראשונה של מארס 1960 החלה קע"ם לדלל קמעה את כוחותיה, והמתיחות פגה במשך החודש הזה.[7]

לאורך גבולותיה של ישראל עם לבנון וירדן שררה, בדרך כלל, רגיעה. רצונן של ישראל וירדן לשמור על שקט בגבולותיהן התבטא בחילופי שדרים ביניהן על־ידי ארצות־הברית. על כך חזר בן־גוריון באיגרת למלך חוסיין לאחר רצח ראש ממשלת ירדן, הזאע אל־מג'אלי, באוגוסט 1960.[8]

המחלוקת על מי הירדן

נושא המים היה אחת מנקודות המחלוקת המרכזיות ביחסי ישראל ומדינות ערב. באמצע שנות החמישים עשו האמריקאים ביוזמתו של הנשיא אייזנהאואר ניסיון להשיג הסכם בין ישראל ומדינות ערב בתחום זה, כששיגרו שליח מיוחד למזרח התיכון, אריק ג'ונסטון, שניהל מאוקטובר 1953 ועד אוקטובר 1955 משא־ומתן עם הצדדים הנוגעים בדבר, והציע תכנית לניצול מי הירדן והירמוך הנקראת על שמו. מאחר שתכנית זו לא אושרה בידי הליגה הערבית, הבטיחה ארצות־הברית לירדן ולישראל סיוע לביצוע נפרד של תכניות המים שלהן במסגרת תכנית ג'ונסטון.[9]

השנה הנסקרת נפתחה בשמועות על כוונותיה של לבנון להטות את מי החצבני, אך הדברים לא הגיעו לכלל ביצוע. ניסיונותיהן של מדינות ערב לגרור את המזכיר הכללי של האו"ם למחלוקת שלהן עם ישראל בנושא המים עלו בתוהו. ישראל מצדה הודיעה להאמרשלד על־ידי ד' בן־גוריון, כי פגיעה במי הירדן תוביל למלחמה.[10]

ב־30 ביוני 1960 נחתם בוואשינגטון הסכם המעניק לישראל מלווה בסך 15 מיליון דולר להקמת "הצינור המרכזי" המהווה חלק נכבד מתכנית "המוביל הארצי".[11] מאז התנהלו עבודותיה של ישראל ללא הפרעה, עד לסיום מפעל המוביל הארצי בשנת 1964.

השיט בתעלת סואץ

בראשית השנה הנסקרת עגנו בכניסה לתעלת סואץ בנמל פורט סעיד שתי אוניות, "אינגה טופט" ו"אסטיפליאה". שתי הספינות נשאו מטעני ייצוא מישראל ומעברן בתעלה נמנע בידי המצרים.

"אינגה טופט" היתה זקוקה לתיקונים דחופים לאחר עגינה ממושכת בפורט־סעיד (היא עגנה שם החל ממאי 1959), ולפיכך פרקה בפברואר את מטענה, על־פי הוראות

7. ראה מס' 26 ו־27.
8. ראה מס' 29.
9. ראה א' סופר, נהרות של אש, עמ' 145–146.
10. ראה מס' 103.
11. ראה מס' 115.

בעליה, והפליגה צפונה, לאחר שרב חובלה נאלץ לשלם בעבור פריקת המטען שהוחרם בידי קע"ם.

"אסטיפליאה" שוגרה על־פי הסיכום שהושג ביוני 1959 בקהיר בין האמרשלד לנאסר (וזכה לכינוי "העמדה המעשית") ולפיו ייחשבו מטעני מטעני ישראליים בתנאי f.o.b. כשייכים לקונה מעת הישלחם מישראל, ויורשו לעבור בתעלת סואץ באוניות לא ישראליות. הוא הדין באשר למטעני ייבוא לישראל בתנאי c.i.f. שייחשבו בבעלות המוכר עד הגיעם ארצה. כל זאת בתנאי שלמשלוחים לא תתלווה פרסומת, ויהיה מדובר ב"מסחר הוגן" (honest trade), כלומר, לא יורשה מעבר אוניות ומטענים שיישלחו ל"צרכים מדיניים".[12]

על צאתה של "אסטיפליאה" נמסרה להאמרשלד הודעה מראש. הוא בירך על הצעד הזה, והביע את אמונתו שהמטען יעבור. ישראל הטילה איפול על תנועות האונייה ולמרות זאת זו נעצרה בפורט־סעיד ב־17 בדצמבר 1959, בדרכה מחיפה לג'יבוטי, ועל סיפונה מטען מלט המיועד לקונה באסמרה.

להאמרשלד, שיצא בינואר לקהיר לטפל בשחרור האונייה, נמסר שמסמכיה אינם מוכיחים כביכול את הדבקות הדרושה ב"עמדה המעשית", וכי שוגרה במטרה להכשיל את אישור הבנק העולמי לבקשת קע"ם להעניק לה מלווה לפיתוח תעלת סואץ.

ישראל המציאה להאמרשלד את מסמכי האונייה שהיו ברשותה, על־אף ששללה את עצם הצורך לקיים בדיקה, שכן ברור היה לדעתה כי המטען נשלח בתנאי f.o.b. ואולם בדיקותיהם של היועצים המשפטיים של האו"ם התארכו עד שהגיע שטר החכירה של ה"אסטיפליאה" לסיומו ורב חובלה נאלץ לפרוק את מטענה ולשוב לפיריאוס.

עם סיום פרשת "אסטיפליאה" פרסם האמרשלד (ב־8 באפריל) הודעה ובה נאמר כי עמדתו של האו"ם באשר לחופש המעבר לכל בתעלת סואץ נשארה בעינה, וכי המכשולים שנתקל בהם במאמציו לשיפור המצב מוסברים על־ידי נסיבות שונות, אך לא, כדבריו, "על־ידי גישות העלולות לרפות את ידי מלהמשיך". ואולם במסיבת עיתונאים ב־6 במאי, כשנשאל אם קדמו למשלוח ה"אסטיפליאה" הסכם או הבנה מצד נאסר, השיב: "העובדה ידועה לי בוודאות של מאה אחוז, ועובדה היא שמעולם לא היה הסכם. דבר זה ידוע היטב לכל הצדדים. לא יכול להיות הסכם בלי שני צדדים ואני מצדי לא הסכמתי לאיזה דבר שהוא."

על דבריו אלה של האמרשלד הגיבה שרת החוץ, ג' מאיר, בנאום בכנסת ב־23 במאי 1960,[13] היא ציטטה את הדברים שאמרה בכנסת ב־22 במאי 1959,[14] וסיימה את נאומה ואמרה כי אין לה מה להוסיף או לגרוע מן הדברים שאמר בשעתו האמרשלד לישראל.

בעקבות ההתפתחויות האלה נאלצה ישראל להפסיק את מאמציה לשנות את עמדתה של קע"ם באשר לשיט בתעלת סואץ, ולהשתמש בנמל אילת בתור תחליף לתעלה לצורכי הסחר שלה עם מזרח אפריקה והמזרח הרחוק.

12. ראה תרשומת שיחה מ־4 ביולי 1959 בין באנץ' וקורדייה לבין תקוע ואילן בתיק /130.23 3112/9II, ומברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ WNT787 מ־4.7.1959, בתיק 130.09/2314/9
13. ראה דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, עמ' 1292–1293.
14. ראה שם, 22 בדצמבר 1959, כרך XXVIII, עמ' 176–177; ראה מס' 50 והערה 3 שם.

לפרשת "אסטיפליאה" היו ספיחים בארצות־הברית – החרם שהכריזו סוורי נמל ניו יורק על הספינה המצרית "קליאופטרה" באפריל 1960.

החרם הערבי על ישראל

החרם הערבי בתור אמצעי לוחמה כלכלית נגד ישראל החל עם קום המדינה – המשך לחרם שהטילה הליגה הערבית על היישוב בארץ־ישראל בשנת 1945. על הביצוע הופקד משרד מרכזי בדמשק ומשרדים אזוריים במדינות ערב. המנגנון הזה הוכפף לליגה הערבית.

מדינות העולם גילו אוזלת יד כלפי פעילות החרם הערבי. לא זו בלבד שלא אסרו בחוק כניעה לדרישותיו, אלא שהתברר כי אפילו גופים ממשלתיים כגון הצי של ארצות־הברית[15] ומפעל ייצור המכוניות הצרפתי־הממשלתי "רנו" היו בין הנכנעים.[16] לפיכך הצטרכה ישראל לעמוד בפרץ, ולעזרתה באו גם יהודי התפוצות. בינואר 1960 הוקמה במשרד החוץ "המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי" (מתמ"ך), שעליה הוטל לתכנן, לכוון ולנהל פעולות מנע בתחום הלוחמה בחרם הערבי. עם זאת, מספר החברות הזרות שהשקיעו בארץ ונאלצו לעוזבה לא היה רב, ועיקר הנזק שנגרם היה ברתיעתם של משקיעים פוטנציאלים מלהשקיע בארץ הון וידע.[17]

בעיית הפליטים

בעיית הפליטים הערבים מארץ־ישראל, שנוצרה במהלך קרבות מלחמת העצמאות, לא מצאה את פתרונה גם בשנת 1960. ישראל דבקה בעמדתה שאין להחזיר את הפליטים, אלא לפעול לשיקומם במקומות מושבם, ודחתה את תביעתן של מדינות ערב לתת להם את זכות הבחירה בין שיבה לישראל ובין קבלת פיצויים על רכושם למי שיעדיפו לא לשוב.

נושא הפליטים הועלה בדיונים על דוח מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטי ארץ־ישראל (סעו"ת) שהתקיים בוועדה המדינית המיוחדת של העצרת הכללית ה־15 של האו"ם מ־14 בנובמבר 1960 ועד 19 בדצמבר 1960. לדיונים השתרבב גם דוח של גוף אחר שהוקם על־ידי העצרת הכללית – "ועדת הפיוס לארץ־ישראל".[18]

לפי בקשתן של מדינות ערב עלתה עם תחילת הדיונים שאלת הופעתה של משלחת פלסטינאית, שלא כבשנים קודמות, שבהן הופיע נציג יחיד. ישראל התנגדה להופעת המשלחת, ובסופו של דבר אושר לנציגים פלסטינאים להופיע כבעבר, דהיינו, "בתור פליטים פלסטינאים אינדיווידואלים", שיצמצמו את דבריהם לדוח סעו"ת בלבד.

ישראל הצליחה למנוע את הדיונים בדוח ועדת הפיוס בטענה כי זו מגישה את דוחותיה אך ורק למזכיר הכללי של האו"ם.

15. ראה מס' 79–82.
16. ראה מס' 83.
17. ראה מס' 92.
18. ראה מס' 99.

בדיונים השתתפו נציגיהן של 25 מדינות. מאחר שלא הצליחו לקבל החלטות, נדחה הנושא למושב השני של העצרת הכללית ה־15, שנתקיים במארס–אפריל 1961.

ישראל והאו"ם

מעורבותו של האו"ם נמשכה גם בשנה הזאת כמעט בכל הנושאים השנויים במחלוקת בין ישראל למדינות ערב. משקיפי האו"ם הוסיפו לפקח על הנעשה בגבולות ישראל עם שכנותיה הערביות, וכבעבר, לא תמיד רוותה ישראל נחת מטיפולו של האו"ם.

התעודות המובאות בנושא זה מוקדשות בעיקר למגעים שקיימו ביניהם ראש הממשלה, דוד בן־גוריון, והמזכיר הכללי של האו"ם, דאג האמרשלד, מגעים ששיאם בפגישה שקיימו השניים בניו יורק ב־14 במארס 1960. למרבית הצער, פגישתם התנהלה ב"ארבע עיניים", ולפיכך נותרו ממנה בכתובים רק פירורים דלים.[19]

מאוחר יותר נעכרו היחסים בין השניים עקב הערה עוקצנית ששרבב בן־גוריון לתשובתו לאיגרת של האמרשלד, שבה הביע האמרשלד את דאגתו מאירועים שונים שהתרחשו באפריקה, במזרח הרחוק ובמזרח התיכון, ואת דעתו על תפקודו של האו"ם בהקשר זה.[20] לתחושת העלבון של האמרשלד נוספה מורת־רוחו מפרשת הסיוע הרפואי של ישראל לקונגו (יולי–ספטמבר 1960) שנעשתה לדעתו ללא תיאום עם גורמי האו"ם.

אמנם בן־גוריון טרח לפייס את האמרשלד, ושיגר לו איגרת ארוכה המסבירה את פרשת הסיוע הרפואי לקונגו, ואיגרת אחרת המהללת את פעולתו במשבר קונגו, אך האמרשלד הסתפק באישור יבש של איגרותיו של בן־גוריון.[21]

יחסי ישראל עם ארצות־הברית

גם בשנה הזאת הוסיפו קשריה של ישראל עם ארצות־הברית להיות אבן הפינה ביחסי החוץ שלה. נמשך תהליך הגלדת הצלקות ביחסים בין שתי המדינות בעקבות מבצע סיני, תהליך שראשיתו עוד בשנת 1957, והמשכו בשנת 1958, שנה שהיתה רבת תהפוכות במזרח התיכון.[22]

יחסו של ממשל ארצות־הברית לצרכיה המעשיים של ישראל הוסיף להיות, במידה לא מבוטלת, פונקציה של יחסיה עם העולם הערבי בכלל, ועם קע"ם בפרט. עם זאת

19. ראה מס' 103.
20. ראה מס' 106, 107.
21. ראה מס' 113, 114.
22. מצרים וסוריה התמזגו ב־1 בפברואר 1958, והקימו את "הקהילייה הערבית המאוחדת". בתגובה הקימו עיראק וירדן (ב־14 בפברואר) את "האיחוד הערבי" (או "הפדרציה הערבית"). ב־14 ביולי 1958 התחוללה בבגדאד הפיכה צבאית, ששמה קץ למשטר ההאשמי הפרו־מערבי ול"איחוד הערבי", והביאה לפרישת עיראק מ"ברית בגדאד" (מארס 1959). לבנון וירדן, שחששו לגורלן מאימת קע"ם והמשטר החדש בעיראק, פנו (ביולי 1958) לבקש עזרה מארצות־הברית (לבנון) ומבריטניה (ירדן) ונענו בחיוב. ישראל תרמה את חלקה בהתירה למטוסים בריטיים ואמריקניים שהובילו צבא וציוד מקפריסין לירדן לעבור במרחב האווירי שלה.

היו שיקולים אמריקניים שגרמו ליחס חיובי כלפי ישראל, ובכלל זה התחשבות בדעת־הקהל ומעמדה של הקהילה היהודית בארצות־הברית. מכל מקום, בקשותיה של ישראל נמדדו ונשפטו על־פי התגובה הערבית המצופה, ועקב כך נטה הממשל לצמצם את היענויותיו לבקשותיה של ישראל, ולעתים התנה את היענותו בהסתרת הדבר מידיעתן של מדינות ערב.[23] בנסיבות האלה התנהלו המגעים בין ישראל לארצות־הברית בשני הנושאים העיקריים במסכת יחסיהן בשנה הנסקרת: הרכש הביטחוני והסיוע לביצוע תכניות מים.

בנושא הרכש הביטחוני, שהיה הרגיש ביותר ביחסי שתי המדינות, גרסה ארצות־הברית שאין להיענות לבקשותיה ישראל מפני שהדבר עלול להשפיע לרעה על יחסיה עם מדינות ערב ולהגביל את יכולתה לפעול להפגת המתיחות במזרח התיכון. נוסף על־כך חששה ואשינגטון כי הספקת נשק לישראל תביא את ברית־המועצות לספק נשק למדינות ערב, תהליך שיגביר את מירוץ החימוש באזור.[24] ישראל נאלצה אפוא לחפש לה עוד לפני השנה הנסקרת, מקורות רכש במדינות אחרות: בצרפת,[25] בבריטניה[26] ואף ברפובליקה הפדרלית הגרמנית.[27] ארצות־הברית ראתה בברכה מצב זה, ולעתים אף סייעה לישראל במימון עסקותיה (בגישתה זו של ארצות־הברית ניבע סדק צר בשנת הרצון 1958, בשעה שהסכימה למכור לישראל 100 תותחים ללא־רתע, נשק הגנתי מובהק. ואולם הסכמה זו ניתנה רק לאחר שארצות־הברית סיפקה סוגי נשק שונים – לא רק הגנתיים – למדינות ערביות שונות).[28]

ההתחמשות המואצת של מדינות ערב, בייחוד קע"ם, בסיועה הפעיל של ברית־המועצות הדאיגה מאוד את ישראל, ובייחוד העיקה עליה בעיית ההגנה האווירית. מכאן מאמציה לפעול לשינוי העמדה האמריקנית. שגרירות ישראל בוואשינגטון מסרה (בפברואר) איגרת למחלקת המדינה, ובה ביקשה הספקת פריטי נשק שונים, בעיקר טילי "הוק" וציוד אלקטרוני.[29] לעניין נרתם גם ראש הממשלה שקיים (במארס 1960) ביקור לא רשמי בארצות־הברית, ביקור שמטרתו המוצהרת היתה קבלת תואר דוקטור לשם כבוד באוניברסיטת ברנדייס. הוא העלה את הנושא בשיחותיו עם הנשיא אייזנהאואר, מזכיר המדינה הרטר ואחרים.[30] שרת החוץ ג' מאיר העלתה שוב את הנושא בשיחה עם עמיתה מזכיר המדינה (ביוני),[31] אך התוצאות היו

23. ראה מס' 134.
24. ראה מס' 135.
25. ראה מ' גזית: "שרת, בן־גוריון ועסקת הנשק הגדולה עם צרפת ב־1956", גשר, חורף–אביב תשמ"ג, מס' 1/108, עמ' 86–100.
26. בשנת 1958 התברר שיש אפשרות שישראל תרכוש בבריטניה טנקים מסוג "סנטוריון". הבריטים העמידו שני תנאים: א. שמזכיר המדינה דאלס יודיע לעמיתו הבריטי סלווין לויד כי הוא מסכים לעסקה. ב. שישראל תשלם. ארצות־הברית הסכימה, ואף מימנה את העסקה מ"קרן ההלוואות לפיתוח" (ראה דברי ג' מאיר בכנס שגרירי ישראל באירופה בציריך, ספטמבר 1962, ישיבה רביעית, 15.9.1962, פרוטוקול בתיק 130.23/3420/18).
27. ראה מס' 214 הערה 1, ומס' 215 הערה 5.
28. ראה מ' גזית, הרכש הצבאי של ישראל מארצות־הברית, עמ' 22–23.
29. ראה מס' 127 ו־128.
30. ראה מס' 135 ו־137.
31. ראה מס' 166.

מאכזבות: רק הבקשה לציוד אלקטרוני (בעיקר מערכות מכ"ם) זכתה להיענות חיובית. (פריצת דרך כלשהי בתחום הזה הושגה רק בשנת 1962, בתקופת ממשלו של הנשיא קנדי.)[32]

גורלה של ישראל שפר עליה יותר בתחום הסיוע לתכניות מים. אמנם גם בנושא הזה הביאו שיקולים אמריקניים הכרוכים ביחסים עם מדינות ערב למבוי סתום, אך הושגה פריצת דרך לאחר שישראל הודיעה (בשנת 1959) כי בכוונתה לייעד את כספי המלווה שביקשה להקמת מפעל "הצינור המרכזי" (שנועד להוביל מים מצפון ישראל למרכזה ולדרומה – כלומר "מים ישראליים" שאין הבעלות עליהם שנויה במחלוקת, בניגוד למפעל "המוביל הארצי". ואולם ישראל לא הסתירה את כוונתה כי בבוא העת ישולבו שני מפעלים האלה זה בזה). שיחות שנתקיימו בוואשינגטון בנובמבר 1959 בין מומחי מים אמריקנים וישראליים הפיגו את חששותיה של ארצות־הברית שמא יש בכוונתה של ישראל לחרוג ממכסת המים שסוכמה במשא־ומתן שהביא "לתכנית ג'ונסטון". כך נסללה הדרך להודעת מחלקת המדינה לשגרירות ישראל בוואשינגטון (בינואר 1960) כי אין עוד הסתייגויות מדיניות למתן המלווה למפעל "הצינור המרכזי", אך מחשש מפני תגובתן של מדינות ערב, נתבקשה ישראל לשמור את הדבר בסוד.[33] ב־30 ביוני נחתם הסכם המעמיד לרשות ישראל למטרה זו מלווה בסך 15 מיליון דולר מ"קרן ההלוואות לפיתוח".[34]

גם בשנה הנסקרת, כבשנים קודמות, צריכה היתה ארצות־הברית לנקוט עמדה בנושאים שונים במכלול הסכסוך הישראלי־ערבי, בעיקר בנושאי החרם וההגבלות על השיט בתעלת סואץ. באופן כללי תמכה ארצות־הברית בחופש השיט בתעלת סואץ והתנגדה לחרם הערבי על ישראל (הגבלות לא רצויות אלה... הן תוצאה מבעיית ארץ־ישראל... דעת ממשלת ארצות־הברית כי הסדר ערבי־ישראלי יתבצע יום אחד, אך לא בכפייה, אלא ברוח נכונות לפשרה על־ידי שני הצדדים. כאשר תהיה התקדמות בכיוון זה, בעיות כמו החרם, ההגבלות על השיט בתעלת סואץ ופליטים חסרי בית תעלמנה).[35] בינואר 1960 התברר כי מתוך כניעה לחרם הערבי, אין צי ארצות־הברית מאפשר למיכליות שעגנו בנמלי ישראל להשתתף במכרזיו להובלת דלק. אפליה זו בוטלה לאחר שארגונים יהודיים מחו לפני הנשיא אייזנהאואר, ושגרירות ישראל מסרה איגרת מחאה למחלקת המדינה.[36]

ארצות־הברית הצהירה על תמיכתה במאמציו של המזכיר הכללי של האו"ם, דאג האמרשלד, להבטיח את חופש השיט בתעלת סואץ, אך אפילו לנוכח אזלת ידו, בייחוד בפרשת הספינה "אסטיפליאה", לא חרגה תמיכתה מתחומי המישור ההצהרתי. יתר על כן, לאחר שאיגודי הימאים והסוורים בניו־יורק השביתו את פריקת האונייה "קליאופטרה" (באפריל 1960) במחאה על החרם הערבי, מיהרה מחלקת המדינה להיכנס לעובי הקורה כדי להביא לסיום ההשבתה מחשש להשפעתה השלילית על יחסי

32. ראה גזית, שם, עמ' 28.
33. ראה מס' 115.
34. ראה מס' 168.
35. ראה מס' 153 ומכתב דילון אל יושב־ראש ועדת החוץ של הסנאט (FRUS 1958-60, Vol. XIII, No. 145, pp. 315-8).
36. ראה פרק ד'.

ארצות־הברית עם מדינות ערב בכלל וקע"ם בפרט.[37] הנושא הועלה גם בדיונים בסנאט (אפריל–מאי) על החוק לסיוע חוץ לשנת הכספים האמריקנית 1961.

כאשר נוצרה מתיחות ביחסי ישראל–קע"ם עקב ריכוזי צבא בחצי האי סיני ובגבול הצפון (פברואר–מארס) לאחר תקריות שהגיעו לשיאן בפעולת צה"ל בחירבת תואפיק אור ליום 1 בפברואר 1960, נענתה ארצות־הברית לבקשתה של ישראל למסור לקע"ם מסר כי אין לה יסוד לחשוש מישראל, ולפיכך עליה לחדול מן התכונה המלחמתית וריכוזי הצבא. ואכן, הפעילות האמריקנית סייעה רבות בהפגת המתיחות.[38]

ארצות־הברית חשבה שאין השעה כשרה למאמץ מדיני ליישוב הסכסוך הישראלי־ערבי חוץ מבעיית הפליטים הערבים מארץ־ישראל. בניגוד לדעתה של ישראל סברה ואשינגטון, כי ניתן לפעול לאלתר לקידום הבעיה ופתרונה, בין היתר על־ידי קליטת מספר מסוים של פליטים בישראל. לעתים אף טענה כי יש קשר בין בעיית הפליטים ובין ההגבלות על חופש השיט בתעלת סואץ.[39]

בנובמבר הודיעה ארצות־הברית על החלטתה להפסיק את הסיוע הטכני לישראל החל מיוני 1962, ובהודעה משותפת נאמר כי הצעד הזה נעשה לאור ההתקדמות בכושרה הטכני של ישראל, והצורך של ממשלת ארצות־הברית לכוון מחדש את מקורות הסיוע הטכני העומד לרשותה למדינות החדשות.

השנה הנסקרת היתה בארצות־הברית שנת בחירות לנשיאות (נתקיימו ב־8 בנובמבר). נושאים יהודיים או ישראליים לא שורבבו למערכת הבחירות, אך שתי המפלגות המתמודדות כללו במצעיהן סעיפים רצויים לישראל.

בתקופת הדמדומים שבין הממשל הרפובליקני לממשל הדמוקרטי צצה פרשה שהעיבה על יחסי ישראל–ארצות־הברית: הכור הגרעיני שבנתה ישראל בנגב. בעקבות מידע שהגיע לוואשינגטון נתבקש השגריר הרמן לתת הסברים. הנושא אף הועלה על דפי העיתונות, גם מחוץ לארצות־הברית.[40] כדי להרגיע את הרוחות מסר ראש הממשלה, ד' בן־גוריון, ב־21 בדצמבר הודעה בכנסת, כי הכור נועד למטרות שלום וישרת את צורכי התעשייה, החקלאות, הרפואה והמדע. הודעה ברוח זו, בלוויית הסברים נוספים, מסר השגריר הרמן באותו היום למזכיר המדינה הרטר. (הלה הודאג בעיקר בנושא הערובות לשימוש בפלוטוניום, חומר המשמש לייצור פצצות אטום.)[41] עקב חילופי השלטון בארצות־הברית ירד הנושא זמנית מסדר היום, אך שב והועלה בפגישתו של בן־גוריון עם הנשיא החדש, ג'ון פ' קנדי, במאי 1961.

יחסי ישראל עם הרפובליקה הפדרלית הגרמנית

בראשית השנה הנסקרת נמשכו מאמציה של ישראל לכונן יחסים דיפלומטיים עם הרפובליקה הפדרלית הגרמנית לאחר שנציג ישראל, ראש משלחת השילומים בקלן,

37. ראה מס' 150.
38. ראה מס' 15.
39. ראה מס' 134 ו־190.
40. ראה הערת־עורך, מס' 198.
41. ראה מס' 199–201.

השגריר פ"א שנער, השיג (במאי 1959) התחייבות מן הקנצלר אדנאואר לכונן את היחסים עד תום השנה.[42] התקוות האלה לא התגשמו מאחר שהתברר כי גרמניה עדיין אינה מוכנה לכך.

היה כאן משום "חילופי יוצרות" שהרי לאחר חתימת הסכם השילומים, בשנת 1952, הציע הקנצלר אדנאואר לישראל לכונן יחסים דיפלומטיים ואולם ראש הממשלה, ד' בן־גוריון, שניווט את יחסי ישראל–גרמניה מראשיתם וטבע את המושג "גרמניה האחרת", סבר כי עדיין לא הגיעה השעה, משום שדעת־הקהל בישראל לא תקבל זאת.[43] באותה עת ראתה הרפובליקה הפדרלית הגרמנית בכינון יחסים דיפלומטיים עם מדינת היהודים מנוף להשיג אהדה ורצון טוב כלפיה במערב במאמציה לחזור למשפחת העמים, להשכיח את פשעי הנאצים ולקבל גושפנקה לטענותיה כי היא מייצגת את גרמניה בשלמותה. אך משהשתפר מעמדה הבין־לאומי החליטה הרפובליקה הפדרלית הגרמנית שלא אצה לה הדרך לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל, מה גם שהיו לה שיקולים נכבדים נגד צעד כזה: משרד החוץ וחוגי כלכלה ועסקים העדיפו את הקשרים המדיניים והכלכליים עם מדינות ערב, מתוך ניצול העובדה שגרמניה לא נחשדה בכוונות אימפריאליסטיות, בניגוד לבריטניה וצרפת שהמשקע שהותירה פלישתן למצרים בנובמבר 1956 עדיין לא סולק. במשרד החוץ הגרמני חששו שמא כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל יביא את מדינות ערב להכיר ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית (גרמניה המזרחית) ולכונן אתה יחסים, צעד שהיה מחייב את גרמניה המערבית לנתק את היחסים עם מדינות אלה, בהתאם ל"הלכת האלשטיין".

עקב התחזקות מעמדה הבין־לאומי של הרפובליקה הפדרלית הגרמנית החלה ישראל לייחס חשיבות רבה לכינון יחסים דיפלומטיים אתה. היא ראתה בכינון היחסים ניצחון גדול על מדינות ערב, ודוגמה לכינון יחסים תקינים גם עם מדינות אחרות כטורקיה, אתיופיה, יוון ואיראן.[44] ואולם לנוכח עמדתה המתחמקת של גרמניה החליט בן־גוריון כי יש להניח לנושא ולהשאירו ליוזמתה,[45] ולהתרכז בהרחבתם של היחסים המעשיים בין שתי המדינות ובהעמקתם, יחסים שבאו לידי ביטוי בביצוע ללא דופי מצד גרמניה של הסכם השילומים, בקשרי מסחר וכלכלה, ואף בסיוע ביטחוני רב ערך שהגישה גרמניה לישראל באורח חשאי.

מכאן ברור מדוע לא הועלה נושא כינון קשרים דיפלומטיים בפגישה ההיסטורית שנתקיימה בין בן־גוריון לקנצלר אדנאואר בניו יורק ב־14 במארס 1960. במהלך הפגישה הזאת, שהמחישה את ההתפייסות הפורמלית בין העם היהודי ובין גרמניה החדשה בהנהגת אדנאואר, תיאר בן־גוריון את המכה הקשה שהנחיתו הנאצים על העם היהודי, ולאחר שפירט את מאמצי ישראל לשקם את שארית הפליטה, ביקש מאיש שיחו אשראי בסך 40 עד 50 מיליון דולר לשנה, במשך עשר שנים, שיוקדשו בעיקר

42. ראה מברק שנער אל משרד החוץ רמ/685 מ־22 במאי 1959 בתיק 130.09/2354/8.
43. ראה א' בן־נתן "הדרך לכינון היחסים: ההיבט הישראלי" בספר יחסים נורמלים, יחסי ישראל–גרמניה, עמ' 24.
44. ראה מס' 230.
45. ראה מס' 209.

לפיתוח הנגב. כן ביקש סיוע ביטחוני, בהמשך למגעים שהתנהלו בין נציגי משרד הביטחון הישראלי ובין שר ההגנה של הרפובליקה הפדרלית הגרמנית, פרנץ יוזף שטראוס.[46]

הקנצלר נענה עקרונית בחיוב לבקשתו של בן־גוריון, אך לא נעשה סיכום בכתב. שניהם החליטו כי המשך הטיפול ייעשה בגרמניה בידי שנער והגורמים המתאימים בגרמניה. עד מהרה התברר כי יש להתגבר על קשיים פורמליים רבים. הסכמתו של אדנאואר חייבה את גרמניה מן הבחינה המוסרית, אך לא מן הבחינה המשפטית. שנער נאלץ אפוא לעמול קשות כדי להוציא אל הפועל את מה שסוכם בניו יורק, ואף בן־גוריון נרתם לכך, ופתח בהתכתבות בנושא הזה עם אדנאואר, ורק בדצמבר 1961 נתקבל התשלום הראשון על חשבון האשראי שהובטח.

יחסי ישראל עם צרפת

בשנה הנסקרת נמשך תהליך התערערות המתכונת המיוחדת של יחסי ישראל–צרפת, מתכונת שנוצרה בעקבות הידוק הקשרים בין מערכות הביטחון של שתי המדינות שראו בנאסר אויב משותף. היחסים האלה לבשו מאז מבצע סיני מעין צורה של ברית לא פורמלית, ויחסי שתי המדינות התנהלו בעיקר באמצעות מערכות הביטחון, אפילו בנושאים שאינם נוגעים להן במישרין.

המצב הזה החל להשתנות בשנת 1958, לאחר חזרתו לשלטון של דה גול, שלא גרס קיום יחסים עם מדינות זרות שלא במתכונת המקובלת. שאיפתו למצוא פתרון לבעיית אלג׳יריה, וכוונתו של שר החוץ, מוריס קוב דה מירוויל,[47] להחזיר את צרפת למזרח התיכון, שמדינותיו הערביות – להוציא לבנון – ניתקו את יחסיהן הדיפלומטיים אתה עקב פלישתה למצרים – החישו את תהליך השינוי. התהליך הואץ עוד לאחר מציאת פתרון לבעיית אלג׳יריה בשנת 1962, והגיע לשיאו ערב מלחמת ששת הימים, במאי 1967, כשהטילה צרפת אמברגו על הספקת נשק לישראל.

ואולם בשנה הנסקרת עדיין היתה צרפת ספק הנשק העיקרי של ישראל, וראש ממשלתה, ד׳ בן־גוריון, נתקבל בחמימות רבה בעת ביקורו בפאריס (ביוני). דה גול הבטיח לו ״מטריה״ בפני תוקפנות ערבית (״לא ניתן להשמידכם, אם יתקיפוכם – נגן עליכם״).[48] שני המנהיגים הסכימו שמדינות המערב צריכות להקדיש תשומת לב מיוחדת למדינות החדשות באסיה ובאפריקה, לבל ייכנעו להשפעתה של ברית־המועצות.[49] שני האישים התחילו להתכתב, בעיקר בנושא זה.[50]

בעיית אלג׳יריה העמידה את ישראל לפני דילמה באשר לעמדה שיש לנקוט בזירת האו״ם, שבה הועלה הנושא מדי שנה בשנה, החל משנת 1955, בידי מדינות ערב בתמיכתן של מדינות אפריקה ואסיה. ישראל צריכה היתה להחליט במי לתמוך, בידידתה הוותיקה צרפת, או בידידותיה החדשות ב״עולם השלישי״. למזלה הרב,

46. ראה מס׳ 215.
47. קוב שירת כשגריר בקהיר בשנים 1950–1954.
48. ראה מס׳ 251.
49. ראה מס׳ 250.
50. ראה מס׳ 256 ו־257.

היתה באותה עת קבוצה של מדינות אפריקניות דוברות צרפתית, מושבות צרפתיות לשעבר, שקיימו עם מדינת האם לשעבר יחסים הדוקים, וייצגו את האינטרסים שלה בדיונים באו"ם (צרפת החרימה את הדיונים האלה, בטענה שמדובר בעניינים פנימיים שלה, שהרי אלג'יריה היוותה רשמית חלק מצרפת המטרופוליטנית). פעמים רבות הגישו המדינות האלה הצעות החלטה שלא פגעו בצרפת, ולפיכך יכלה ישראל לתמוך בהן.[51]

יחסי ישראל עם בריטניה

מדיניותה המזרח־תיכונית של בריטניה ויחסיה עם מדינות ערב הוסיפו להקרין על יחסיה עם ישראל גם בשנה הנסקרת. ככל שהתפרקה בריטניה מנכסיה באזור[52] – כן השתפרו יחסיה עם ישראל. נקודת המפנה היתה בשנת 1958, בעת שנשקפה סכנה של השתלטות מצרית על ירדן בעקבות הפיכת קאסם בעיראק. ישראל נענתה לבקשתה של בריטניה להתיר למטוסים בריטיים לעבור בתחום האווירי שלה, כשהם נושאים חיילים ואמצעי לחימה, סיוע למלך ההאשמי. המחווה הישראלית הזאת סללה את הדרך לפגישתה של ג' מאיר עם עמיתה הבריטי, פגישה שתרמה רבות לשיפור היחסים. באותה שנה נענתה בריטניה לכמה בקשות של ישראל לרכש צבאי: טנקים, צוללות ותותחים, אך השיבה ריקם את בקשתה להספקת טילים. מאותה עת ראתה בריטניה בישראל גורם חיובי, המסוגל לבלום את ההתפשטות הנאסרית. עם זאת חששה כי היענות לכל בקשותיה של ישראל בתחום הרכש הצבאי תעודד אותה ל"הרפתקאות מיותרות".[53]

גורם שלילי נוסף במאזן היחסים עם ישראל היו רצונה של בריטניה לשמור על האינטרסים הכלכליים שלה במדינות ערב ולשקם את יחסיה עם קע"ם. מכאן נטייתה לא לתת ביטוי חיצוני לשיפור יחסיה עם ישראל, גישה שהתבטאה בשנה הנסקרת בשמירה על "פרופיל נמוך" בעת ביקורו של סגן שר הביטחון, ש' פרס,[54] ובביטול ביקורו של רמטכ"ל צה"ל, רב אלוף ח' לסקוב.[55]

עם זאת, הסכימה בריטניה לביקורו של בן־גוריון, בשובו ארצה מביקור בארצות־הברית (מארס 1960). בפגישתו עם עמיתו הבריטי, ה' מקמילן, הסכימו שני האישים שעל המערב לעשות מאמצים לרכוש את לבן של המדינות החדשות באסיה ובאפריקה, לבל ייכנעו להשפעתה של ברית־המועצות.[56] בקשות הרכש הצבאי של בן־גוריון זכו להיענות חלקית בלבד.

51. ראה מס 254 ו־260.
52. במארס 1956 פוטר הגנרל הבריטי ג'"ב גלאב מתפקידו בתור המפקד של "הלגיון הערבי" הירדני, ביולי אותה שנה פינתה בריטניה את בסיסיה באזור תעלת סואץ; במאי 1959 פינתה בריטניה את בסיסיה בעיראק.
53. ראה דברי א' לוריא בכנס שגרירי ישראל במערב אירופה בספטמבר 1962, בתיק /130.23 .3420/18
54. ראה מס' 261.
55. ראה מס' 269 ו־271.
56. ראה מס' 264.

יחסי ישראל עם איטליה

בשנה הנסקרת נמשכה מדיניותה הזהירה של איטליה כלפי ישראל, מדיניות שנבעה בעיקר מרצונה להדק את קשריה עם מדינות ערב, ובייחוד עם קע"ם. זאת הן משיקולים גלובליים – היותה חלק מהמחנה המערבי, ששאף להרחיק את מדינות ערב מהשפעתה של ברית־המועצות, והן משיקולים שלה עצמה: רצון להשיג יתרונות מדיניים וכלכליים בעולם הערבי.[57]

לפיכך השתדל משרד החוץ האיטלקי למנוע מעשים שיש בהם משום קידום פומבי של היחסים עם ישראל, כגון חתימה על הסכמים דו־צדדיים, ביקורי אישים והרחבת קשרי כלכלה ומסחר. כן שם משרד החוץ האיטלקי מִכשולים על בקשותיה של ישראל לרכש צבאי. איטליה התנגדה גם להצטרפות ישראל לארגונים כלכליים אירופיים, הן מהסיבות שפורטו לעיל והן מהחשש לתחרות מצד מוצרים ישראליים ובעיקר פרי הדר.

ישראל הגיעה למסקנה כי מציאת דרך לשיתוף פעולה כלכלי עם איטליה היא המפתח להפשרת הקיפאון ביחסי שתי המדינות. כן הוחלט לבדוק את האפשרויות לשיתוף פעולה עם דרום איטליה, האזור הפחות מפותח של מדינה זאת,[58] והנושא אף הועלה בשיחותיו של שר החקלאות, משה דיין, שביקר באיטליה לשם השתתפות בכנס ארגון החקלאות והמזון (.F.A.O).[59]

יחסי ישראל עם מדינות מזרח אירופה

בשנה זו לא היה שינוי של ממש במערכת היחסים הקרירה עם ברית־המועצות ומדינות מזרח אירופה, ולא היה תוכן מעשי ביחסים. קשרי המסחר בין ישראל לברית־המועצות נותקו בידי ברית־המועצות בנובמבר 1956, כתגובה למבצע סיני, ומאז לא חודשו. ואולם בין ישראל ובין יתר מדינות מזרח אירופה, מלבד צ'כוסלובקיה, התקיימו קשרי מסחר. קשרי תרבות היו רק עם פולין ויוגוסלוויה.[60] העלייה ממדינות מזרח אירופה פסקה כמעט לחלוטין, חוץ מקילוח דק מרומניה ומפולין.[61]

ישראל השקיעה מאמצים רבים לשפר את המצב הזה, אך ללא הצלחה. עוד ביולי 1958 הציע בן־גוריון לשגריר ברית־המועצות, מיכאיל בודרוב, כי מדינתו תתווך בין ישראל למצרים, תשפר את יחסיה עם ישראל, ותספק לה נשק מגן אך הסובייטים לא הגיבו על ההצעות הללו.[62] הצעה אחרת של בן־גוריון, לבקר בברית־המועצות כדי

57. ראה דוח א' ששון לג' מאיר: "ליחסי איטליה–ישראל" מ־19 באוגוסט 1960 בתיק /130.23 3296/1.
58. ראה מס' 280.
59. ראה מס' 282.
60. ראה שנתון הממשלה, תשכ"א, עמ' 123 ו־130.
61. ראה פרק כ"ג.
62. ראה יומן בן־גוריון מ־17.7.1958, ארכיון בן־גוריון.

לשוחח עם ראש ממשלתה כרושצ'וב, לא נענתה מיד, ולאחר תזכורת מצד ישראל נתקבלה תשובה שלילית, בנימוק שביקור כזה מוקדם מדי.[63]

על הגורמים שהביאו ליחסה השלילי של ברית־המועצות לישראל, יחסיה עם מדינות ערב ועם המיעוט היהודי שלה, נוסף בשנה הזאת עוד גורם – השתפרות יחסי ישראל עם הרפובליקה הפדרלית הגרמנית. בייחוד היתה לצנינים בעיני הסובייטים פגישתו של בן־גוריון עם אדנאואר ב־14 במארס 1960 משום "ההכשר המוסרי" שהעניקה לרפובליקה הפדרלית הגרמנית שנואת נפשם.

יחסי ישראל עם מדינות דרום אירופה

בשנה הזאת הוסיפו יחסיה של ישראל עם שלוש מדינות בדרום אירופה, יוון, ספרד ופורטוגל, להתנהל במתכונת פורמלית פגומה.

יוון, שהצביעה נגד החלטת העצרת הכללית של האו"ם מ־29 בנובמבר 1947 להקים מדינה יהודית בארץ־ישראל, הכירה בישראל דה־פקטו בשנת 1949, ושלוש שנים לאחר מכן כוננה אתה יחסים דיפלומטים במתכונת הנמוכה ביותר – נציגות דיפלומטית. עם זאת, התפתחו בין שתי המדינות קשרי תרבות, מדע וכלכלה משביעי רצון, ויוון אף הסכימה לשמש ארץ מעבר לעולים ממזרח אירופה בדרכם לישראל.[64]

היחסים עם פורטוגל התנהלו במתכונת קונסולרית חד־צדדית (קונסוליה כללית של ישראל בליסבון, והיעדר ייצוג פורטוגלי בישראל). מכשול עיקרי לקידום היחסים היו חששותיה של פורטוגל מתגובה שלילית ערבית כאשר תדון העצרת הכללית של האו"ם בגורל מושבותיה באפריקה ובאסיה.[65]

בין ספרד לישראל שרר נתק מוחלט, הן בגלל האינטרסים הספרדיים הרבים במדינות ערב, והן בגלל הטינה שרחשה מדריד לישראל עקב עמדתה השלילית בנושאים הנוגעים לספרד בדיוני האו"ם.[66] טינה זאת לא שככה גם לאחר שישראל שינתה את עמדתה, והצביעה בדצמבר 1955 בעד קבלת ספרד לגוף זה. מאמציה של ישראל לקדם את יחסיה עם ספרד בתקופה הנסקרת עלו בתוהו, והיא הגיעה למסקנה שיש להניח לנושא לפי שעה.[67]

63. ראה מס' 289.
64. ראה פרק כג.
65. ראה מס' 294.
66. ראה מס' 297.
67. ראה מס' 302.

ישראל וארגונים כלכליים אירופיים

בשנת 1960 נמשכו מאמציה של ישראל לחפש הסדרים עם ארגונים כלכליים אירופיים, שהרי עקב אופיו של המשק הישראלי ואילוצי החרם הערבי התנהל רוב סחר החוץ שלה עם מדינות מערב אירופה וארצות־הברית.

באותם ימים היו במערב אירופה שני גושים כלכליים,[68] והיה חשש שכתוצאה מן ההעדפה ההדדית שתונהג במכסות ובמכסים בגושים האלה יופלו לרעה מדינות המייצאות לאזור הזה, וישראל ביניהן, והיא לא תוכל להתמודד בתנאי ההתחרות שייווצרו.

מאחר ש"אזור הסחר האירופי החופשי" לא היה מיועד לקבל מדינות מחוץ לאירופה, ואילו אמנת היסוד של "הקהילייה הכלכלית האירופית" (השוק המשותף) אפשרה חתימת הסכם התקשרות (אסוסיאציה) גם עם מדינות שמחוץ ליבשת הזאת, כיוונה ישראל את מאמציה כלפי הארגון הזה. בפעילות למען השגת הסכם ההתקשרות נטלו חלק לא רק שגרירי ישראל בבירות החברות בארגון (עוד בשנת 1959 הואמן שגריר ישראל בבריסל גם "לקהילייה") אלא גם שריה הבכירים וראש הממשלה, ד' בן־גוריון, בראשם. הוא העלה את הנושא בשיחות שקיים ביוני 1960 בצרפת, בלגיה והולנד[69] וזכה לתגובה עקרונית אוהדת. הוא אף ניצל את ביקורו בוואשינגטון (במארס) כדי לבקש את תמיכתה של מחלקת המדינה במאמציה של ישראל.[70]

פעילותה של ישראל הניבה הישג ראשון ביוני 1960, כשהגישו אנשי נציבות הקהילייה הכלכלית האירופית[71] לנציגי ישראל בבריסל שאלון מפורט על כלכלתה,[72] במטרה לקבוע את אופי קשריה העתידיים עם ה"קהילייה". ישראל השיבה בספטמבר,[73] אך כבר באוקטובר נתקלה במכשול: מועצת השרים של הקהילייה[74] ביקשה מישראל להימנע לפי שעה מהגשת בקשתה להתקשרות, בנימוק שיש לסיים

68. א. "הקהילייה הכלכלית האירופית" (European Economic Community), שהוקמה ב־1957, ידועה גם בכינויים "השש", "הקהילייה", "השוק המשותף" או "השוק" – בכרך הזה ייעשה שימוש בכולם. מטרותיה העיקריות: איחוד מכס – דהיינו ביטול הדרגתי של חומות המכס בין החברות לבין עצמן, והנהגה הדרגתית של מכס אחיד כלפי חוץ; הנהגה הדרגתית של מדיניות סחר חוץ אחידה, והנהגת הסדרי ייצור ושיווק משותפים של מוצרים חקלאיים. ואלה החברות בקהילייה: הרפובליקה הפדרלית הגרמנית, צרפת, איטליה, בלגיה, הולנד ולוקסמבורג. ב. "אזור הסחר האירופי החופשי" (European Free Trade Area), שהוקם ב־1959, ידוע גם בכינוי "השבע". חברותיו ביטלו את הגבלות הסחר בינן לבין עצמן, אך כל חברה הורשתה לשמור על תעריפי מכס משלה כלפי מדינות אחרות. ואלה הן חברות הארגון: בריטניה, שוודיה, נורווגיה, דנמרק, אוסטריה, שווייץ ופורטוגל.
69. ראה מס' 325, 327, 328.
70. ראה מס' 315.
71. גוף של "הקהילייה הכלכלית האירופית" (בלועזית commission, ובלשון אותם ימים כונתה "ועדה") הכולל תשעה חברים שאינם נחשבים נציגי מדינותיהם, ופעולותיהם צריכות להיות "לטובת הקהילייה". הם מתמנים לתקופה של ארבע שנים, עם אפשרות הארכה בהסכמה כללית של המדינות החברות. הוועדה נועדה לפקח על ביצוע "הסכם רומא" – המסמך שלפיו הוקמה הקהילייה.
72. ראה מס' 326.
73. ראה מס' 340.
74. כולל את שרי המדינות החברות ב"קהילייה הכלכלית האירופית", אחד לכל מדינה. תפקידה לתאם את המדיניות הכלכלית של החברות עם המדיניות הכלכלית של הקהילייה, ועליה לקבל את החלטותיה פה אחד.

תחילה את הדיונים בבקשות ההתקשרות שהגישו יוון וטורקיה. זה היה נימוק פורמלי, והוא נוסף על החששות מתגובותן של מדינות ערב שעשו מאמצים להכשיל את צעדיה של ישראל. גורם שלילי נוסף היו חששותיה של איטליה שמא תפגע התוצרת החקלאית של ישראל (בעיקר פרי הדר) בייצוא החקלאי שלה.

ואולם המכשול לא ריפה את ידיה של ישראל, והיא החליטה להוסיף ולחתור לסידורים שיאפשרו לה גישה פתוחה יותר לשווקים במדינות מערב אירופה.

בשנה הנסקרת נמשכו מאמציה של ישראל להתקשר בהסכם מסחר ותשלומים רב־צדדי (מולטילטרלי) עם שלוש־עשרה מדינות החברות ב"ארגון לשיתוף פעולה כלכלי אירופי".[75] יוזמת ישראל בעניין הזה החלה עוד בשנת 1958, בתקווה שיהיה זה צעד ראשון ומכין לקראת קשר הדוק ומחייב יותר עם האיחודים הכלכליים האירופיים, ובייחוד עם הקהילייה הכלכלית האירופית.

מאמציה של ישראל לא צלחו, מאחר שחברות הארגון לא ששו לקבלה לשורותיהן, מה גם שהארגון עמד לפני שינויים במתכונתו.[76] ישראל גילתה עניין בהתקשרות עם הארגון במתכונתו המחודשת, והגישה תזכיר ל"וועדת הארבעה", שהוקמה כדי לדון בעניין.[77] התזכיר הוגש גם למדינות החברות, ובו נומק בפרוטרוט עניינה של ישראל להתקשר עם הגוף החדש. זה החל לפעול בשנת 1961 – מחוץ לתחום הסיקור של הכרך הזה.

ישראל והוואטיקן

בראשית שנת 1960 הודיעו כמה ידידים של ישראל באיטליה ובוואטיקן לשגרירות ישראל ברומא כי לפי מידע המצוי בידיהם עשוי ביקורה של אישיות ישראלית בוואטיקן לתרום לקידום היחסים עם ישראל.[78] המשימה הוטלה על סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, מ' פישר, שניהל בעבר פגישות בוואטיקן (בשנים 1957 ו־1959),[79] והכיר את האפיפיור יוחנן ה־23 מתקופת שירותם המשותפת בצרפת בסוף שנות הארבעים וראשית שנות החמישים.

75. "הארגון לשיתוף־פעולה כלכלי אירופי" (Organization for European Economic Co-operation, בקיצור .O.E.E.C) הוקם בשנת 1948 כדי לתאם את תכנית מארשאל, שנועדה לשקם את כלכלת אירופה אחרי מלחמת העולם השנייה. עם היווסדו השתתפו בו: אוסטריה, דנמרק, צרפת, הרפובליקה הפדרלית הגרמנית, יוון, איסלנד, אירלנד, איטליה, בלגיה, לוקסמבורג, הולנד, נורווגיה, פורטוגל, שוודיה, שווייץ, טורקיה, ובריטניה. כעבור זמן הצטרפה גם ספרד.

76. לאחר ש"הארגון לשיתוף־פעולה כלכלי אירופי" מיצה את עצמו, היתה כוונה להקים במקומו את ה"ארגון לשיתוף־פעולה כלכלי ופיתוח" (Organization for Economic Co-operation and Development) בהשתתפות 18 החברות, וכן ארצות־הברית וקנדה. האמנה להקמת הארגון החדש נחתמה בפאריס ב־14 בדצמבר 1960, והוא החל לפעול בשנת 1961.

77. ראה מס' 316.

78. ראה מס' 362.

79. בפגישותיו התברר לפישר כי בצמרת הוואטיקן מתרוצצות שתי גישות כלפי ישראל, האחת חיובית, שבה דוגל האפיפיור, ומושפעת משיקולים מוסריים־רגשיים, והאחרת מסתייגת, המותווית בידי מזכיר המדינה, הקרדינל טארדיני, ומושפעת משיקולים מדיניים המכתיבים זהירות ביחסים עם ישראל מחשש לתגמול כלפי מוסדות קתוליים במדינות ערב – ראה מזכר פישר אל ג' מאיר וי' צור מ־5 בנובמבר 1959, בתיק 130.23/3102/20.

ביקורו של פישר לא עלה יפה,[80] וכן נכשל ניסיון להפגיש את שגריר ישראל ברומא עם האפיפיור.[81] לפיכך החליטה ישראל כי לא תבקש כינון יחסים אלא אם תובטח לה מראש תשובה חיובית של הוואטיקן.[82] מאמצים לשיפור היחסים ואחר כך אף לכינונם נעשו החל משנת 1961, שנה שבה נתמנה פישר שגריר ברומא.

ישראל ומדינות הפריפריה

בשנה הנסקרת התנהלו יחסי ישראל עם איראן וטורקיה (וכן עם אתיופיה)[83] במתכונת חריגה, שלא היה לה אח ורע בקשריה עם מדינות אחרות. על־אף הפגם הפורמלי שהיה ביחסיה עם הארצות האלה, נקשרו אתן יחסים מלאי תוכן בתחומים שונים – מדיני, כלכלי וביטחוני – שהנסתר בהם היה רב על הנגלה.

מתכונת זו נוצרה בעיקר אחרי ההפיכה הצבאית שהתחוללה בעיראק ב־14 ביולי 1958, הפיכה ששמה קץ לאחד ממעוזי המערב בעולם הערבי, ונחשבה בשעתו ניצחון גדול לנאסריזם וכישלון לארצות־הברית, לישראל ולכוחות הערביים "המתונים". ואולם ה"ניצחון" הזה תרם לליכודם של הכוחות האנטי־נאסריים במזרח התיכון וחיזק את היוזמה שנקטה ישראל עוד לפני ההפיכה לשפר את יחסיה עם איראן וטורקיה, שחששו כמוה מחתרנות קע"ם וממאמציה של ברית־המועצות לחדור לאזור. ישראל נקטה את היוזמה בידיעתה ובברכתה של ארצות־הברית.[84]

למערכת היחסים שיצרה ישראל ניתן הכינוי "ברית הפריפריה". זה היה כינוי מוטעה, שהרי לא נחתמה ברית פורמלית בין ארבע המדינות הנוגעות בדבר והקשרים התנהלו בדרך כלל במישור הדו־צדדי בין ישראל לכל אחת מן המדינות האחרות.

את יחסי ישראל–איראן הגדיר בן־גוריון כ"יחסי ידידות בלתי רשמיים, אבל גם לא מוסתרים... וידידות זאת עומדת וקיימת, באשר היא בנויה על תועלת הדדית ששתי הארצות מפיקות משיתוף־הפעולה".[85]

עם זאת, שאפה ישראל להעניק לקשריה עם איראן מסגרת פורמלית, ובמאי 1960 נתן השאה האיראני, מוחמד ריזא פהלווי, את הסכמתו העקרונית.[86] אולם לפני כן רצתה איראן לבדוק מה יהיו התגובות לצעד כזה. לפיכך הדליף משרד החוץ האיראני לעיתונות כי קיימת כוונה לפתוח נציגות בישראל, ואילו השאה עצמו הצהיר במסיבת עיתונאים כי ארצו הכירה בשעתו בישראל, הכרה שהיא שרירה וקיימת, אבל הנציגות האיראנית בישראל נסגרה עקב קשיים תקציביים.[87] בתגובה פתחה קע"ם במערכת השמצות נגד איראן ונגד השאה עצמו, וניתקה את יחסיה הדיפלומטיים עם טהראן. מעצמות המערב לא יצאו להגנת השאה,[88] ואילו מדינות ערב האחרות לא הלכו בדרכי

80. ראה מס' 368.
81. ראה מס' 371.
82. ראה מס' 375.
83. על יחסי ישראל–אתיופיה ראה פרק כ'.
84. ראה חגי אשד, מוסד של איש אחד, ע' 261–265, 270–271 ו־274–282.
85. ראה דבריו בכנסת ב־24.10.1960, דברי הכנסת, מושב שני של הכנסת הרביעית, כרך XXX, ע' 12.
86. מס' 384–385.
87. ראה מס' 388, הערה מס' 9.
88. ראה מס' 391, פסקה ג'.

קע"ם. מחשש לפגוע ביחסים אתן ועם המדינות המוסלמיות (בעיקר פאקיסטן), נרתעה איראן מכינון יחסים דיפלומטיים מלאים וגלויים עם ישראל. לפיכך החליטה ישראל להשעות את מאמציה לכינון היחסים,[89] ואולם היחסים המעשיים עם איראן נמשכו ללא הפרעה.

בעקבות הפיכה צבאית שהתחוללה בטורקיה ב־27 במאי 1960 ונפילת ממשלתה, החליטה ישראל לשגר שליח מיוחד לאנקרה כדי להביע את רצונה הטוב כלפי המשטר החדש ולשוחח על נושאים בעלי עניין משותף.[90] השליח, סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, מוריס פישר, מי שהיה ציר באנקרה בשנים 1953–1956, ביקר בטורקיה פעמיים, ביוני ובאוגוסט 1960, נפגש עם אישים טורקיים והצליח לקבל הבטחות כי היחסים המיוחדים בין שתי המדינות לא ייפגעו.[91] ואולם מאמציו לקבל את הסכמת הטורקים לתיקון הפגם הפורמלי ביחסי שתי המדינות נכשלו. כדי לפצות את ישראל הציע שר החוץ הטורקי, סלים סרפר, כי לממונים על הצירויות בשתי המדינות יוענק דרג אישי של ציר.[92] ההצעה הזאת לא נראתה לישראל, אך היא הסכימה לכך בסופו של דבר בתור הרע במיעוטו.[93] (היחסים המיוחדים בין ישראל לטורקיה הגיעו לקיצם בראשית שנות השישים, כאשר טורקיה החלה לצמצם את יחסיה עם ישראל במטרה לרכוש את תמיכת מדינות ערב בעמדתה בנושא קפריסין.)

בשנה הנסקרת הצטרפה מדינה חדשה, קפריסין, לקבוצת המדינות הלא־ערביות במזרח התיכון. ערב קבלת עצמאותה פעלה ישראל נמרצות להכשרת הקרקע לכינון יחסים דיפלומטיים מלאים אתה. ועל אף שקפריסין נתנה כבר ב־17 באוגוסט 1960, יום אחד לאחר הכרזת עצמאותה, את הסכמתה למינוי הקונסול הכללי בניקוסיה, זאב לוין, לתפקיד שגריר ראשון של ישראל בקפריסין, חל עיכוב ממושך בהגשת כתב האמנתו, מה שמנע ממנו – על־פי כללי הטקס – למלא את תפקידו כהלכה. העיכוב חל עקב לחץ של מדינות ערב, וקע"ם בראשן, שאיימו על קפריסין בניתוק יחסים אם תכונן יחסים דיפלומטים עם ישראל. ללחץ הצטרפו גם בני הפזורה הקפריסאית במצרים וחוגי כלכלה בקפריסין שקיוו לעשות עסקים במדינות ערב.

המצב הפורמלי הפגום של יחסי ישראל עם "מדינות האם" של קפריסין – יוון וטורקיה, לא היה בו משום עידוד למדינה זו לכונן יחסים עם ישראל. לפיכך פעלה ישראל במדינות האלה כדי שישכנעו את שליטי קפריסין לא לחקות את הדוגמה שלהן ולכונן מיד יחסים דיפלומטיים מלאים עם ישראל. עמדתה של יוון בנידון לא היתה חד־משמעית, ואילו טורקיה והעדה הטורקית־קפריסאית תמכו בעמדתה של ישראל, כפי שעשו גם ארצות־הברית, בריטניה וחוגים קפריסאיים־יווניים שקיוו להיעזר בהישגי ישראל לצרכי קידומה של ארצם ולפיתוחה.

הסבך שנוצר הותר בידי נשיא קפריסין, הארכיבישוף מקריוס, שהחליט, כדי לפייס את קע"ם, לפתוח שגרירות בקהיר, ולאפשר לשגריר קע"ם להגיש את כתב האמנתו לפני שגריר ישראל, למרות ששגריר ישראל הגיע לקפריסין לפניו. (שני

89. ראה מס' 394.
90. ראה מס' 401.
91. ראה מס' 402, פסקה 4.
92. ראה מס' 404, 410.
93. ראה מס' 413.

השגרירים הגישו את כתבי האמנתם לאחר התקופה הנסקרת: שגריר קע"ם ב־14 בינואר 1961, ושגריר ישראל ב־20 בינואר 1961.)

ישראל ואסיה

בשנה הנסקרת נמשכו מאמציה של ישראל להדק את קשריה עם מדינות אסיה במסגרת שאיפותיה לפרוץ את טבעת המצור שהטילו עליה מדינות ערב, ובראשן מצרים. המדינות האלה פעלו נמרצות לשים לאל את מאמציה של ישראל, וידן היתה על העליונה בשלושת "ענקי" אסיה – יפן, סין והודו.

יפן כוננה יחסים דיפלומטיים עם ישראל בדרג צירות בשנת 1952, אך כמעט שלא היה בהם ממש עקב האינטרסים הכלכליים והמסחריים הרבים של יפן בעולם הערבי והחשש מידו הקשה של החרם הערבי. לנוכח כניעותה של יפן תבעו ממנה מדינות ערב אפילו אי־קיום יחסי מסחר רגילים עם ישראל – תביעה שלא הציגו למדינות אחרות. יפן, מדינה בעלת טכנולוגיה מתקדמת, לא נזקקה לסיוע טכני מישראל, היבט חשוב במסכת יחסיה של ירושלים עם כמה מדינות אחרות באסיה. יפן אף נמנעה מעשיית מחוות של רצון טוב, כגון העלאת דרג היחסים לשגרירות, או הזמנה רשמית לשרת החוץ, ג' מאיר, לבקר ביפן.

עם הרפובליקה העממית של סין לא היו לישראל קשרים כלשהם. ישראל הכירה בסין עוד בינואר 1950, וחמש שנים לאחר מכן שיגרה אליה משלחת שהוגדרה רשמית בתור משלחת כלכלית, אך למעשה טיפלה גם בנושא כינון יחסים דיפלומטיים. ואולם בגלל שיקולים הכרוכים ביחסי ישראל–ארצות־הברית, פטרוניתה של הרפובליקה של סין (טאיוואן) באותה העת, לא אצה הדרך לישראל. לדברי שגריר ישראל בארצות־הברית, הסירה זו את התנגדותה בסוף 1954, ובאפריל 1955 הציעה ישראל לסין כינון יחסים דיפלומטיים תקינים. ואולם באותו החודש נתקיימה ועידת בנדונג שבעקבותיה נתכוננו יחסים דיפלומטיים בין סין למדינות ערב, ואם היתה זו שעת רצון לישראל, הרי הוחמצה.

הודו הכירה בישראל "דה יורה" בספטמבר 1950, אך נמנעה מכינון יחסים דיפלומטיים אתה. בשנת 1953 התירה פתיחת קונסוליה ישראלית בבומביי, מבלי לפתוח קונסוליה בישראל. רשמית הסבירה הודו את הימנעותה מכינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל במגבלות תקציביות וטענה שאין הדבר עומד בראש סולם העדיפויות, אך הסיבות האמיתיות היו מדיניות. ככל שצעדה הודו בכיוון ניטרליזם אנטי־מערבי, כן נצטיירה בעיניה ישראל בתור גרורת האימפריאליזם המערבי. נוספו לזה זניחת ישראל את עמדתה הבלתי מזדהה לאחר פרוץ מלחמת קוריאה (בשנת 1950) ושיתוף הפעולה שלה עם בריטניה וצרפת במבצע סיני (אוקטובר–נובמבר 1956). הימצאותו של מיעוט מוסלמי נכבד בהודו (כ־10% מן האוכלוסייה) היתה אף היא בעוכרי ישראל. על כך נוסף החשש ההודי שמא כינון יחסים דיפלומטיים ואחרים עם ישראל יתן נשק תעמולתי בידי יריבתה פאקיסטן – בייחוד במדינות ערביות ומוסלמיות.[94]

94. ראה ש' אבימור (עורך), יחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה, חוברת 6 (הודו), הוצאת מכון טרומן, עמ' 10–11.

מדינות ערב ראו בהודו מדינת מפתח ממדרגה ראשונה, והלחץ שהפעילו להצרת צעדיה של ישראל בהודו היה רב יותר מבמדינות אחרות באסיה.

המאחז המבוסס ביותר שהצליחה ישראל לרכוש באסיה היה בבורמה, שלמנהיגיה היו קשרים עם מנהיגי ישראל במסגרת הוועידה הסוציאליסטית האסיאנית. בייחוד תרם להידוק היחסים עם ישראל ראש ממשלת בורמה, או נו, שהיה ראש הממשלה המכהן הראשון שביקר בישראל (בשנת 1955). בורמה ראתה בישראל מופת לפיתוח דמוקרטי־סוציאליסטי של משק וחברה, ומדינה בעלת טכנולוגיה מערבית חדישה, אך ללא שאיפות כוחניות או אימפריאליסטיות, ושאפה להפיק תועלת מניסיונה בתחומי החברה, הכלכלה והמדע. מומחים ישראלים רבים שוגרו לבורמה, ומשתלמים מבורמה פקדו את ישראל. הוקמו כמה מפעלים כלכליים משותפים לשתי המדינות, "אולם במרוצת עשר שנים של שיתוף פעולה אינטנסיווי בין בורמה לישראל, נתברר כי אפילו לפרויקטים שהצליחו בפני עצמם לא נודעה אותה השפעה עמוקה וארוכת טווח שקיוו לה. בהדרגה החל תהליך של התפכחות מאשליות ושל אכזבה. מראשית ואמצע שנות השישים הניחו לפרויקטים רבים להסתיים ולדעוך בהדרגה, והקשר המיוחד בין בורמה לישראל דעך והלך, והקשרים בין שתי המדינות הפכו לנורמליים ורגילים".[95]

קשריה של ישראל בוועידה הסוציאליסטית האסיאנית סייעו לה גם במסכת קשריה עם נפאל, שאתה כוננה יחסים דיפלומטיים באפריל 1960. עד מהרה נעשו היחסים הללו בעלי תוכן של ממש, במתכונת היחסים עם בורמה, אך בהיקף הרבה יותר צנוע. ראש ממשלת נפאל, ב"פ קויראלה, ביקר בישראל באוגוסט 1960, כשעמד בראש משלחת ארצו לכנס שנתקיים במכון וייצמן. (פיטורי קויראלה ומעצרו בידי מלך נפאל, בדצמבר 1960, לא השפיעו לרעה על יחסי ישראל–נפאל.)

לישראל לא היתה דריסת רגל במדינות המוסלמיות שבאסיה – אפגאניסטן, פאקיסטן ואינדונסיה, ואפילו במדינה מוסלמית בעלת אופי מיליטנטי פחות כמו מאלאיה לא צלחו מאמציה.

ציילון ביטלה בשנה הנסקרת את האמנת הציר הלא־תושב שלה בישראל בעקבות לחצן של מדינות ערב. ועם זאת הוסיפה צירות ישראל בקולומבו לפעול ללא הפרעה.

ישראל נקטה יוזמה לכינון יחסים דיפלומטיים עם שתי מדינות "מחולקות" – דרום קוריאה ודרום וייטנאם (צפון קוריאה, וצפון וייטנאם, בעלות המשטרים הקומוניסטיים, היו סגורות בפניה). המאמצים האלה עלו בתוהו. ישראל לא נטתה להכיר בממשלת סיאול כממשלתה החוקית של קוריאה כולה, ואילו דרום וייטנאם חששה שמא כינון יחסים עם ישראל יביא להידוק יחסיהן של מדינות ערב עם יריבתה, צפון וייטנאם.

בשנה הנסקרת שיגרה ישראל לפיליפינים ציר תושב, אך הפיליפינים לא שלחו ציר תושב לישראל, כנראה עקב לחץ מוסלמי מקומי. מאותה סיבה נדחה אשרור הסכם הידידות בין שתי המדינות, שנחתם ב־26 בפברואר 1958 (אושרר רק ב־19 בדצמבר 1963).

95. ראה שם, חוברת מס' 5 (בורמה), עמ' ב–ח.

במישור יחסי ישראל–תאילנד יש להזכיר את הגשת כתב ההאמנה של שגריר תאילנד הלא־תושב הראשון בישראל, במארס 1960. (היחסים הועלו מצירות לשגרירות עוד בסוף שנת 1958.)

ישראל ייחסה חשיבות רבה ליחסיה עם סינגפור, גם כ"חלון" למאלאיה, אך מסיבות שונות, תקציביות ואחרות, לא שיגרה אליה נציג תושב. שר החינוך של סינגפור בא לישראל באוגוסט 1960 להשתתף בכנס במכון וייצמן.

הציר הלא־תושב הראשון של לאוס בישראל, ראש הממשלה לשעבר הנסיך סובאנה פומה, הגיש את כתב האמנתו בינואר 1960, ואילו שגרירה הלא־תושב הראשון של ישראל בקמבודיה, מ"ר קדרון, הגיש את כתב האמנתו באוגוסט.

ישראל באפריקה

בשנה הנסקרת קיבלו את עצמאותן 17 מדינות אפריקניות, תהליך שהביא את ישראל להרחיב ולחזק את מאחזיה ב"יבשת השחורה" שבהקמתם הוחל עוד בשנת 1956 עם פתיחת קונסוליות באדיס אבבה ובגאנה. הקונסוליה בגאנה הפכה עד מהרה לשגרירות ויחסי ישראל עם גאנה שימשו מתכונת ליחסיה עם מדינות אפריקניות נוספות.

ישראל ראתה ביחסים עם אפריקה לא רק דרך לשבירת המצור הערבי, אלא גם נכס שיחזק את מעמדה כלפי המעצמות. על כך נוסף גם ההיבט הכלכלי – רצון למציאת שווקים למוצריה, ומקור להכנסות מייצוא ידע ופעילות של חברות משותפות.

החשיבות הרבה שייחסה ישראל לקשריה עם אפריקה הביאה את הצמרת השלטונית שלה להירתם לעניין. ראש הממשלה, ד' בן־גוריון, הדגיש בשיחותיו עם מנהיגי המערב את החשיבות הרבה שיש להגשת סיוע למדינות החדשות באפריקה (ובאסיה), לבל יפלו תחת השפעתו של הקומוניזם. שרים בכירים, ג' מאיר – שרת החוץ,[96] ל' אשכול – שר האוצר,[97] ומ' דיין – שר החקלאות,[98] פקדו בשנה הנסקרת את יבשת אפריקה ותרמו את חלקם להידוק קשריה עם ישראל.

ישראל הודרזה להקים שגרירות כמעט בכל מדינה אפריקנית שקיבלה עצמאות (לעתים האמינה שגריר לא־תושב שכיהן במדינה שכנה), אישים אפריקנים הוזמנו לישראל ורובם אף ביקרו בה. משתלמים ממדינות אפריקה השתתפו בקורסים בנושאים שונים, ומומחים ישראלים שוגרו למדינות באפריקה לייעץ בנושאי התמחותם – על־ידי מחלקה שהוקמה לשם כך במשרד החוץ – המחלקה לשיתוף בין־לאומי, וכן נוסדו חברות משותפות (ספנות, בנייה, וכו') לגורמים אפריקניים וישראליים. מאחר שהיתה מדינה קטנה ורחוקה נתקבל סיועה של ישראל ברצון, ולא יוחסו לה כוונות אימפריאליסטיות.

הצלחתה של ישראל באפריקה הכעיסה את מדינות ערב, והן עשו מאמצים רבים כדי להכשילה. סייעה להן הימצאות חמש מדינות ערביות באפריקה, והיותה של

96. ראה מס' 475.
97. ראה מס' 484, הערה 7.
98. ראה מס' 485, 486 ו־488.

דת האיסלאם נפוצה ברבות ממדינות היבשת. בדרך כלל הצליחה ישראל להתגבר על המכשולים, ורק שתי מדינות מוסלמיות מובהקות – סומאליה ומאוריטניה – סירבו לכונן אתה יחסים דיפלומטיים.

מכשול אחר היו יחסיה של ישראל עם דרום־אפריקה, שנכונו בעיקר עקב מציאותה של קהילה יהודית גדולה במדינה הזאת.[99] השיקול הזה גבר על הסתייגותה של ישראל ממדיניות "האפרטהייד" של ממשלת פרטוריה.

על הדילמה שעמדה לפני ישראל בשל קשריה ההדוקים עם צרפת באותה תקופה שהובאה בעיית אלג'יריה לדיון בעצרת הכללית של האו"ם – ראה במבוא לפרק יחסי ישראל עם צרפת.

על־אף יחסיה הטובים של מדינת ישראל עם ארצות אפריקה במישור הדו־צדדי, היא נחלה מדי פעם בפעם אכזבה מעמדתן בכנסים אזוריים. ועידת הסולידאריות האפרו־אסיאנית השנייה, שנתקיימה באפריל 1960 בקונקרי, גינתה את ישראל בתור "בסיס אימפריאליסטי", ודרשה את החזרת הפליטים הערבים לתחום ישראל, ואילו הוועידה השנייה של מדינות אפריקה, שהתכנסה באדיס־אבבה ביוני, הביעה דאגה מאי־יישום החלטות העצרת הכללית של האו"ם ומספר ועידות אפרו־אסיאניות בקשר לבעיית ארץ־ישראל, וראתה בכך גורם מפריע לשלום העולם. מדינות ערב נקטו תכסיסים שונים כדי לכפות את רצונן על מדינות אפריקה בפורומים האלה, ואילו מדינות אפריקה לא ראו בהצטרפות להחלטות אנטי־ישראליות יותר מאשר תשלום מס שפתיים, שאינו מפריע לקיים יחסים מלאי תוכן עם ישראל.

פרשת אייכמן

מאז היווסדה ראתה את עצמה ממשלת ישראל מחויבת להעמיד לדין ולהעניש את האחראים לטבח שישה מיליון יהודים בידי הנאצים בתקופת מלחמת העולם השנייה, וכבר בשנת 1950 הכינה לעצמה את הבסיס המשפטי לכך – "החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם תש"י – 1950". ישראל עשתה מאמצים להתחקות אחרי פושעי מלחמה נאצים, והמאמץ נשא פרי בשנה הנסקרת: ב־23 במאי 1960 הודיע ראש הממשלה, ד' בן־גוריון, לכנסת על לכידתו של אדולף אייכמן שהיה אחראי להוצאתן לפועל של פקודות היטלר בדבר ה"פתרון הסופי" של בעיית היהודים, וכי הוא יועמד לדין בישראל.[100]

עד מהרה התברר כי לרפובליקה הפדרלית הגרמנית אין כוונות לדרוש את הסגרתו של אייכמן, ולא זו בלבד אלא שגילתה נכונות להעמיד לרשות ישראל את כל החומר והעדויות בקשר לפרשה הנמצאים ברשותה.[101] לעומת זאת, נתגלעה מחלוקת חריפה בין ישראל ובין המדינה שבה נלכד אייכמן – ארגנטינה, שראתה בפעולותיה של ישראל פגיעה חמורה בריבונותה.

99. ראה מס' 482.
100. ראה מס' 497.
101. ראה מברק ו' איתן אל משרד החוץ שפ/19 מ־28 במאי 1960, בתיק 130.09/2350/1.

ישראל הביעה את צערה על הפגיעה בריבונות ארגנטינה באיגרת אל ממשלת ארגנטינה,[102] ובמכתב אישי מבן־גוריון לנשיא ארגנטינה, פרונדיסי.[103] היא הסבירה כי הפשע שהואשם בו אייכמן הוא יחיד במינו. הדברים לא השביעו את רצונה של ממשלת ארגנטינה, שדרשה "פיצוי נאות", דהיינו, החזרתו של אייכמן לידיה והענשת לוכדיו.[104] ישראל לא הסכימה לכך כמובן, וארגנטינה החזירה את שגרירה מישראל, והעלתה את הפרשה לפני מועצת הביטחון של האו"ם.[105] הדיונים במועצת הביטחון התקיימו ב־22 וב־23 ביוני, ונתקבלה דרישתה של ארגנטינה לפיצוי נאות על־פי מגילת האו"ם וכללי המשפט הבין־לאומי. ואולם נתקבלה גם הצעתו של נציג ארצות־הברית לגנות את רדיפת היהודים בידי הנאצים, מתוך הבעת רצונם של "בני כל הארצות" שאייכמן יובא למשפט צדק על הפשעים שבהם הואשם. בנוסח ההצעה הובעה התקווה כי "היחסים הידידותיים המסורתיים" בין ארגנטינה לישראל יקודמו. בזמן הדיונים לא היו תומכים בהחזרת אייכמן לארגנטינה, ולא חלקו על זכותה של ישראל לשפוט אותו. נציגי ארצות־הברית, בריטניה וצרפת הכריזו כי הם רואים בהתנצלותה של ישראל לפני ארגנטינה את "הפיצוי הנאות" שהיא רשאית לצפות לו.[106]

הדברים האלה לא נתקבלו על דעתה של ממשלת ארגנטינה, ואחרי חילוף איגרות עקר עם ישראל הכריזה ב־23 ביולי 1960 על שגריר ישראל, א' לבבי, בתור אישיות בלתי־רצויה.[107] אך הצעד הזה הוא שסלל את הדרך ליישוב המחלוקת בין שתי המדינות, שהגיעה לקצה עם ביקורו של ש' רוזן, היועץ המשפטי של משרד החוץ, בבואנוס־איירס.[108] בדצמבר 1960 הגישו השגריר החדש של ארגנטינה בישראל, ושל ישראל בארגנטינה את כתבי האמנתם.

תקריות אנטישמיות

מדצמבר 1959 עד פברואר 1960 התחולל גל של תקריות אנטישמיות, שהחל בציור צלבי קרס על קיר בית־כנסת בקלן ב־25 בדצמבר 1959, והתפשט עד מהרה ל־32 מדינות ברחבי תבל. צלבי קרס צויירו על קירותיהם של בתי־כנסת נוספים, וכן על מוסדות יהודיים ובתי עסק פרטיים, בתי קברות יהודיים חוללו, וסיסמאות אנטישמיות צוירו בחוצות ערים רבות.[109]

מדינת ישראל, שראתה את עצמה אחראית לשלום בני העם היהודי באשר הם, שיגרה איגרת לממשלות שבתחומן התרחשו האירועים האלה והביעה את הזדעזעותה.[110] בתשובותיהן הביעו הממשלות השונות את הבנתן לדאגתה של

102. ראה מס' 500.
103. ראה מס' 502.
104. ראה מס' 503.
105. ראה מס' 510.
106. ראה מס' 514 ו־518.
107. ראה מס' 519.
108. ראה מס' 521.
109. ראה סיכום (ללא תאריך) בתיק 130.23/3356/2.
110. ראה מס' 527.

ישראל ואת הזדהותן עם עמדתה, והבטיחו לעשות הכל כדי לבער את נגע האנטישמיות.[111]

ישראל הגישה גם איגרת לתת־הוועדה למניעת אפליה גזעית של האו"ם,[112] שדנה בנושא, ובעקבות המלצותיה קיבלה הוועדה לזכויות האדם החלטה המגנה את גילויי האנטישמיות ורואה בהם גילויים המנוגדים למגילת האו"ם ולהצהרת זכויות האדם, וקראה למדינות ולגופי האו"ם לנקוט פעולה למניעת הישנותם של מעשים כאלה ולהענשת מבצעיהם.

ישראל לא הצליחה להגיע למסקנות חד־משמעיות בנוגע למקור התקריות – האם הודרכו בידי מרכז עולמי אם לאו – אבל קבעה כי הערבים והקומוניסטים אינם נמנים על מחולליה, אם כי ניצלו בדיעבד את התקריות למטרותיהם. ישראל קבעה כי גל האנטישמיות, למרות ממדיו הצנועים יחסית, מהווה סכנה לעתיד, כי התפשטותו מוכיחה שהאנטישמיות חיה וקיימת ומחכה לשעת כושר כדי להתגלות.[113]

העלייה לישראל מארצות המצוקה

מאז הקמתה ראתה מדינת ישראל חשיבות רבה בעלייה, הן בגלל טעמים אידיאלוגיים והן בגלל טעמים מעשיים: הצלת יהודים מארצות שבהן נשקפה להם סכנה, והגדלת אוכלוסייתה של ישראל. מכאן שהעלייה עוררה התנגדות בעיני מדינות ערב, שעשו מאמצים להפסיקה, על־ידי לחץ על מדינות שמהן באו העולים, או שהיוו תחנות מעבר לעולים בדרכם ארצה.

ישראל קיבלה עליה להעלות ארצה את יהודי ארצות המצוקה – מזרח אירופה וצפון אפריקה – לעתים בדרך לא דרך. מטבע הדברים שבתחום הזה היו למשרד החוץ ולנציגויותיו בחוץ־לארץ שותפים נוספים, זרועות ממלכתיות שונות, הסוכנות היהודית, וארגונים יהודיים. לפיכך התיעוד בפרק זה חלקי בלבד.

מדיניות העלייה של ברית־המועצות וגרורותיה במזרח אירופה עברה תהפוכות, והושפעה משלושה גורמים עיקריים: א. ההכרה בזכות הרפטריאציה של יהודים למולדתם ההיסטורית. ב. שיקולים של מדיניות פנים (היפטרות מיסודות לאומיים לא מהימנים או לא רצויים לשלטון). ג. התחשבות בלחץ דיפלומטי של ישראל ובלחץ נגדי של מדינות ערב.[114]

רומניה היתה החל משנת 1958 ארץ עלייה עיקרית ממזרח אירופה. שלטונותיה החליטו באמצע אותה שנה להתיר עלייה לישראל, כנראה עקב צרכים פנימיים – כדי לתת את משרותיהם ודירותיהם של היהודים לרומנים. מאז הופסקה וחודשה העלייה פעמים מספר.[115] בדצמבר 1959 נוספה גם "עלייה עקיפה" – שלטונות רומניה התירו

111. ראה מס' 531 ו־532.
112. ראה מס' 529.
113. ראה מס' 530.
114. ראה יוסף גוברין, יחסי ישראל–ברית־המועצות מעת חידושם בשנת 1953 עד ניתוקם בשנת 1967, עמ' 128–137.
115. ראה שם, עמ' 137–143.

יציאתם של היהודים למדינות שונות, מתוך ידיעה שמהן יגיעו לישראל.[116] בשנה הנסקרת עשתה ישראל מאמץ להחיש את קצב העלייה מרומניה, והפעילה לחץ של גורמים שונים על ממשלתה. (המאמצים האלה הוכתרו בהצלחה בשנת 1961, שבה עלו ארצה 20,778 נפש, לעומת 9,247 בלבד בשנה הנסקרת.)

פולין, שמספר יהודיה גדל עקב בואם של רפטריאנטים יהודים מברית־המועצות, היתה ארץ עלייה שנייה לאחר רומניה.[117] העלייה מפולין התנהלה בשנה הנסקרת על מי מנוחות, ללא בעיות מיוחדות, ובשנה זאת עלו מפולין 5,357 נפש.

העלייה מברית־המועצות ומיתר גרורותיה במזרח אירופה היתה בשנה הנסקרת צנועה.

ארץ העלייה העיקרית מצפון אפריקה היתה מרוקו, שקיבלה עצמאות בשנת 1956, וכבר באותה שנה אסרה על יציאת היהודים. המלך, מוחמד החמישי, התקרב אל נאסר, ובשנת 1958 החליט על הצטרפותה של ממלכתו לליגה הערבית. עקב כך החמיר מצב היהודים, וישראל נחלצה לסייע. במשך חמש שנים (1956–1961) ארגנו שליחיה עלייה מחתרתית, וכך הועלו ארצה בשנה הנסקרת למעלה מ־4,000 נפש.[118]

תוניסיה בהנהגתו של הנשיא בורגיבה, גילתה יחס מתון כלפי יהודיה אפילו אחרי הצטרפותה לליגה הערבית, בשנת 1958. ליהודים היה חופש יציאה כמעט מוחלט (כל עוד התנהלו הדברים בצנעה), וכמחצית העוזבים עלו לישראל (הדחף לעלייה בא מקרב הנוער).[119] בשנה הנסקרת הגיע מספר העולים ל־464.

יהודי אלג'יריה, שהיתה פורמלית חלק מצרפת המטרופוליטנית, נהנו מאזרחות צרפתית עוד משנת 1870 ("צו כרמיה") ולא ראו בעלייה צורך דחוף. הודעת נציגי ישראל – בעקבות פרעות שעשו המוסלמים ביהודי אלג'יריה בדצמבר 1960 – כי היא מוכנה לקבל כל יהודי הרוצה לעלות, לא נפלה על אוזניים קשובות.[120] בשנה הנסקרת עלו ארצה רק 228 יהודים מאלג'יריה. לאחר שקיבלה אלג'יריה את עצמאותה, בשנת 1962, היגרו כמעט כל יהודיה שמנו כ־40,000 נפש לצרפת ורק כמה אלפים באו ארצה.

ברוך גלעד

116. ראה מכתב ש' בנדור אל משרד החוץ, "יחסי ישראל עם הרפובליקה העממית הרומנית בשנת 1959", מ־24 בינואר 1959, (בתיק 130.23/3345/39).

117. ראה גוברין, שם, ע' 144–146.

118. המצב הזה השתנה בשנת 1961, בעקבות שני אירועים: טביעתה בינואר של הספינה "אגוז" ("Pisces") כשעל סיפונה 43 עולים ואלחוטאי ישראלי – טרגדיה שהביאה להתקפות חריפות על מרוקו בתקשורת הבין־לאומית; ומותו – בפברואר – של המלך מוחמד החמישי ועלייתו לכס השלטון של בנו, חסן השני, שבניגוד לאביו לא היה מקורב לנאסר. עקב רצונו לשפר את תדמיתו בעולם המערבי הסכים להתיר את העלייה מארצו בכמה תנאים, ובעיקר שיציאתם של היהודים תהיה רשמית לא לישראל, ותבוצע שלא במסגרת מוסדות ישראליים או ציוניים – ראה איסר הראל, בטחון ודמוקרטיה, עמ' 316–318.

119. ראה דברי י' מרוז בכנס שגרירי ישראל במערב־אירופה בציריך ב־16 בספטמבר 1962 (בתיק 130.23/3425/2).

120. ראה מס' 550.

רשימת ארכיונים וקיצורים במראי מקום

ארכיון המדינה

43. חטיבת משרד ראש הממשלה, תיקי לשכת ראש הממשלה

93. חטיבת משרד החוץ, נציגויות בחוץ לארץ

93.02 פאריס
93.03 ניו יורק
93.04 לונדון
93.08 ואשינגטון
93.13 ראנגון
93.18 אנקרה
93.26 בריסל
93.32 בואנוס איירס
93.39 מוסקבה
93.42 בומביי
93.75 אדיס אבבה

130. חטיבת משרד החוץ, המשרד הראשי

130.02 לשכת שר החוץ והמנכ"ל
130.03 המחלקה למוסדות בין־לאומיים
130.06 המחלקה הכלכלית
130.09 מברקי צופן
130.15 המחלקה למזרח התיכון
130.16 מחלקת שביתת־הנשק
130.18 המחלקה לתכנון כלכלי־מדיני
130.23 הארכיון המדיני הכללי

ארכיון צה"ל

הארכיון הממלכתי הבריטי **Public Record Office** (קיצור PRO)
Prem11 משרד ראש הממשלה

רשימה ביבליוגרפית וקיצורים במראי מקום

(ברשימה זו מובאים שמות הספרים והפרסומים הנזכרים בהערות, בהערות־העורך ובמבוא)

א. מקורות

דברי הכנסת, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרכים XXVI, XXVII
מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII
מושב שני של הכנסת הרביעית, כרך XXX

שנתון הממשלה תשכ"א, ירושלים, תשכ"א

מדינת ישראל, גנזך המדינה, תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, כרך 3, ירושלים תשמ"ג (קיצור: כרך 3)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, כרך 5, ירושלים תשמ"ח (קיצור: כרך 5)
מדינת ישראל, גנזך המדינה, תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, כרך 6, ירושלים תשנ"א (קיצור: כרך 6)

Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Volume XIII, Arab–Israeli Dispute; United Arab Republic; North Africa, Washington 1992

(קיצור: FRUS 1958–1960)

United Nations, *Official Records of the General Assembly, Plenary Meetings, Verbatim Records of Meetings,* 15 September – 13 December 1959

(קיצור: GAOR, 14th Session)

ב. כללי

אבימור, שמעון (עורך), יחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה; מדריך לתעוד נבחר, מס' 5 (בורמה), ירושלים, מכון טרומן, תשמ"ט
אבימור, שמעון (עורך), יחסי ישראל עם מדינות אסיה ואפריקה; מדריך לתעוד נבחר, מס' 6 (הודו), ירושלים, מכון טרומן, תשנ"ב
אשד, חגי, מוסד של איש אחד; ראובן שילוח: אבי המודיעין הישראלי, תל אביב, 1988
בלאס, שמחה, מי מריבה ומעש, תל אביב, 1973.
בן־נתן, א', "הדרך לכינון היחסים: ההיבט הישראלי", בתוך מ' צימרמן וע' היילברונר (עורכים), יחסים נורמליים – יחסי ישראל–גרמניה, עמ' 25–43.
בר־זוהר, מיכאל, בן־גוריון, כרך ג, תל אביב, תשמ"ז
גוברין, יוסף, יחסי ישראל–ברית־המועצות מעת חידושם בשנת 1953 עד ניתוקם בשנת 1967, ירושלים 1990
גזית, מרדכי, הרכש הצבאי של ישראל מארה"ב, המכון ליחסים בינלאומיים ע"ש לאונרד דייויס, פרסומים מכווני מדיניות, ירושלים 1983

גזית, מרדכי, ״שרת, בן־גוריון ועסקת הנשק הגדולה עם צרפת ב־1956״, גשר, חורף־אביב תשמ״ג, 1983, עמ׳ 86–100.
הראל, איסר, בטחון ודמוקרטיה, תל אביב 1989
סופר, ארנון, נהרות של אש; המאבק על המים במזרח התיכון, חיפה 1992
שמעוני, יעקב, אסיה בימינו; פרקי היסטוריה מדינית, תל אביב 1961
שנער, פ׳ אליעזר, בעול כורח ורגשות; בשליחות המדינה, יחסי ישראל–גרמניה 1951 עד 1966, ירושלים תשכ״ז
שרת, משה, משוט באסיה; יומן מסע, תל אביב 1958

רשימת התעודות, הערות־העורך, הנספחים ותוכנם

פרק א
המצב בגבולות

מתיחות ותקריות באזור תל קציר; ריכוזי כוחות של קע"ם בסיני ובסוריה; חילופי מסרים בין ישראל לירדן בקשר למצב בגבולות

1 20.1.1960 מייג'ור־ג'נרל ק' פון הורן אל א' בירן
תיחום שטחי עיבוד בגזרת תל קציר במפורז הדרומי.

2 27.1.1960 א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
מתיחות ותקריות בגזרת תל קציר.

3 29.1.1960 א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
מציע פגישה באו"ם להפגת המתיחות בגזרת תל קציר.

4 30.1.1960 י' תקוע אל משרד החוץ (מברק)
פגישה עם קורדייה בעניין תל קציר.

5 30.1.1960 י' תקוע אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם קורדייה והבטחתו לפעול להקלת המתיחות במפורז.

6 1.2.1960 הערת־עורך
פעולת צה"ל בחירבת תואפיק אור ליום 1 בפברואר 1960

7 1.2.1960 א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
הודעת ראש הממשלה בכנסת על פעולת צה"ל בתואפיק.

8 2.2.1960 א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
שיחת בירן עם פון הורן: תלונות של הורן על חוסר תגובה של ישראל לפניותיו, בקשת ישראל להפסקת העבודות הסוריות במפורז.

9 3.2.1960 י' תקוע אל משרד החוץ (מברק)
שיחות עם קורדייה והאמרשלד: סילוק הכוחות הסוריים מהמפורז.

10 3.2.1960 א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
חילופי־מכתבים עם פון הורן על פגישת ועדת שביתת־הנשק ישראל–סוריה.

11 20.2.1960 א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
מחאה על עמדה חד־צדדית של יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק ישראל–סוריה ותגובת ישראל לאיגרת קע"ם בדבר תקריות באזור המפורז.

12 23.2.1960 א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
פרטים ראשונים על הדין־וחשבון של פון הורן על תקריות תל קציר.

13 24.2.1960 ח' יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
גיוס וריכוזי כוחות קע"מיים בגבולות.

14 24.2.1960 ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
הנחיות לפגישה עם מזכ"ל האו"ם לנוכח ריכוזי כוחות בקע"ם.

15 24.2.1960 מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
שיחת שרת החוץ עם שגריר ארצות־הברית בישראל: ריכוזי כוחות בקע"ם.

16 25.2.1960 י' תקוע אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם באנץ': הכחשות מפקד כוח החירום של האו"ם על כניסת כוחות מצריים לרצועה.

פרק ב
תכניות המים של ישראל והערבים
שמועות על כוונת לבנון להטות את החצבני; טיפול המזכיר הכללי של האו"ם בדאגתם של הערבים מתכניות המים של ישראל

פרק ג

חופש השיט

מעצר האוניות "אינגה טופט" ו"אסטיפליאה" בתעלת סואץ והמאבק לשחרורן

66 10.3.1960 **י׳ תקוע אל משרד החוץ (מברק)**
דרישת האמרשלד למסירת מכתבי אנטונטוס למצרים.

67 31.3.1960 **מ׳ קומיי אל משרד החוץ (מברק)**
פנייה להאמרשלד לעשות מאמץ אחרון בעניין "אסטיפליאה".

68 31.3.1960 **ג׳ מאיר אל ד׳ האמרשלד**
פנייה להאמרשלד לעשות מאמץ אחרון בעניין "אסטיפליאה".

69 1.4.1960 **ח׳ יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)**
הוראות לפעולה מדינית וציבורית בעקבות כישלון "אסטיפליאה" לעבור בתעלה.

70 4.4.1960 **מ׳ קומיי אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם האמרשלד: דיון על נוסח ההודעה שהמזכ"ל יפרסם במסיבת עיתונאים.

71 5.4.1960 **מ׳ קומיי אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה עם האמרשלד: תיקונים בנוסח ההודעה של המזכ"ל.

72 8.4.1960 **הודעה של המזכיר הכללי של האו"ם**
מעצר האונייה "אסטיפליאה".

73 10.4.1960 **משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)**
הודעת דובר משרד החוץ בתגובה להודעת המזכיר הכללי בעניין "אסטיפליאה".

74 [6.5.1960] **מסיבת עיתונאים של המזכיר הכללי של האו"ם**
מעצר "אסטיפליאה".

75 10.11.1960 **מ׳ קומיי אל מ׳ סלים**
מחאה על הפרות החלטות האו"ם והחוק הבין־לאומי בעניין חופש המעבר בתעלת סואץ.

76 13.10.1956 **נספח א**
החלטת מועצת הביטחון מיום 13 באוקטובר 1956 (מסמך או"ם S/3675).

77 17.3.1959 **נספח ב**
מכתב מיום 17 במארס 1959 מנציג ישראל אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או"ם S/4173).

78 31.8.1959 **נספח ג**
מכתב מיום 31 באוגוסט 1959 מנציג ישראל בפועל אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או"ם S/4211).

פרק ד
החרם הערבי

הקמת המחלקה למלחמה בחרם הערבי, פעולות נגד החרם בארצות־הברית, בריטניה וצרפת

97 6.11.1960 ש' גילת אל המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי
משרד המסחר הבריטי והחרם הערבי.
98 16.11.1960 ש' ארד אל משרד החוץ (מברק)
כניעת "רנו" לחרם הערבי.

פרק ה
בעיית הפליטים הערבים
הדיון על הפליטים בחלק הראשון של המושב ה־15 של העצרת הכללית של האו"ם

פרק ו
ישראל והאו"ם
פגישה וחילופי־מכתבים בין בן־גוריון להאמרשלד בענייני העולם ובפרשת התערבות האו"ם בקונגו

101 1.3.1960 י' נבון אל א' הרמן (מברק)
חילופי־מברקים בין האמרשלד לבין בן־גוריון בדבר פגישתם בניו יורק.

102 11.3.1960 י' תקוע אל ראש הממשלה
תדרוך והערות לקראת שיחה עם המזכיר הכללי של האו"ם.

103 14.3.1960 י' תקוע אל משרד החוץ (מברק)
שיחה בין בן־גוריון והאמרשלד: ענייני ישראל–ערב.

104 הערת־עורך
פרשת הסיוע הרפואי הישראלי לקונגו.

105 21.8.1960 ג' מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
מחאה על טענות האמרשלד בפרשת הסיוע הרפואי לקונגו.

106 29.8.1960 ד' האמרשלד אל ד' בן־גוריון (העתק מברק)
דאגת המזכ"ל בעקבות רצח ראש ממשלת ירדן מג'אלי.

107 31.8.1960 ג' מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
תגובת בן־גוריון לשדר המזכ"ל – האשמת מצרים בהסתה ורצח.

108 31.8.1960 מ' קומיי אל משרד החוץ (מברק)
מבקש הוראות לקראת שיחה עם המזכ"ל בעקבות תגובת ישראל לשדר שלו.

109 1.9.1960 מ' קומיי אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם האמרשלד: מחאה על תשובת ראש הממשלה לשדר שלו.

110 1.9.1960 מ' קומיי אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם האמרשלד: תלונה על פעולה עצמאית של ישראל בקונגו.

111 2.9.1960 מ' קומיי אל משרד החוץ (מברק)
ניתוח עמדת האמרשלד בפרשת קונגו.

112 11.9.1960 ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
תגובה לטענות האמרשלד על פעולות עצמאיות של ישראל בקונגו.

113 11.9.1960 ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם (מברק)
העברת שדר מבן־גוריון להאמרשלד: מחזק ידי המזכיר הכללי בפעולותו בקונגו.

114 18.9.1960 ד' בן־גוריון אל ד' האמרשלד
הסבר על פעולות ישראל בקונגו.

פרק ז

יחסי ישראל–ארצות־הברית

בקשת ישראל לאספקת נשק, ובכלל זה טילי הוק; מימון אמריקאי לתכניות המים של ישראל; מעורבות ישראל בפעולות נגד החרם הערבי בארצות־הברית; סיוע כלכלי מארצות־הברית; ישראל ויהודי ארצות־הברית בבחירות לנשיאות בארצות־הברית; דאגת ארצות־הברית מפיתוח האטום בישראל

132 18.2.1960 מ' אראל אל ג' אבנר
הערכות ראשונות על סיכויי בקשת הנשק של ישראל.

133 25.2.1960 א' הרמן אל ג' אבנר
שיחה עם ארווין ממחלקת ההגנה: בקשת הנשק של ישראל.

134 3.3.1960 תזכיר של ג' אבנר
סקירה וניתוח של יחסה של ארצות־הברית לישראל.

135 11.3.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
שיחת בן־גוריון עם הנשיא אייזנהאואר: הצעת בן־גוריון להצהרה משותפת אמריקאית–רוסית בעניין המזרח התיכון, אספקת נשק אמריקאי לישראל.

136 12.3.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
שיחות ופגישות של בן־גוריון בארצות־הברית.

137 14.3.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
פגישות ראש הממשלה עם הסנטור ג'ונסון וסגן הנשיא ניקסון.

138 16.3.1960 ד' בן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר
דברי סיכום והערכה על ביקורו בארצות־הברית.

139 21.3.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם ל' ג'ונס: סיכום ביקור בן־גוריון, מימוש ההבטחות שניתנו, הצנעת בקשות ישראל לנשק ומימון תכניות המים.

140 24.3.1960 הערת־עורך
הודעת ראש הממשלה ד' בן־גוריון בשובו ארצה מביקורים בארצות־הברית ובבריטניה.

141 26.3.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
תשובת מזכיר המדינה הרטר בעניין בקשת הנשק והצהרה משותפת של ארצות־הברית וברית־המועצות על המזרח התיכון.

142 4.4.1960 א' הרמן אל ג' אבנר
הסברה ישראלית בארצות־הברית; פעולה בארצות־הברית למען חופש השיט.

143 9.4.1960 א' מנור אל משרד החוץ (מברק)
התנגדות משרד החקלאות האמריקאי למלווה לצינור המרכזי.

144 12.4.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם דילון: מסתמנת תשובה חיובית בעניין בקשת ישראל לציוד אלקטרוני ותשובה שלילית בעניין הטילים.

145 12.4.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם דילון: בקשת ישראל לאספקת נשק.

146 12.4.1960 י' הרצוג אל משרד החוץ (מברק)
בעקבות השיחה עם דילון: המשך הפעולה בעניין אספקת נשק מארצות־הברית.

147 16.4.1960 י' הרצוג אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם ל' ג'ונס: בקשת ישראל לאספקת נשק.

148 27.4.1960 מ' אראל אל שגריר ישראל בוואשינגטון
שיחה עם ארמין מאייר: בקשת ישראל לאספקת נשק.

149 1.5.1960 מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק)
מתן פרסום להלוואת ארצות־הברית לצינור המרכזי.

150		הערת־עורך השבתת האונייה "קליאופטרה" והדיונים בסנאט על אישור החוק לסיוע חוץ.
151	1.5.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) תיקון פולברייט לחוק סיוע החוץ.
152	2.5.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) מתן פרסומת להלוואה לצינור המרכזי.
153	3.5.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) המאבק בקונגרס על חוק סיוע החוץ.
154	4.5.1960	י' הרצוג אל משרד החוץ (מברק) שיחות עם הנדרסון ובריג'ס: השבתת "קליאופטרה" והמאבק על חוק סיוע החוץ.
155	6.5.1960	ח' יחיל ומ' ברטור אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק) הנחיות לקראת המשך המאבק בפרשת "קליאופטרה".
156	6.5.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) חולק על הקו של משרד החוץ בעניין "קליאופטרה".
157	13.5.1960	ה' פרי אל ה' הרמן הודעת ממשלת ארצות־הברית על מימוש ההלוואה לצינור המרכזי.
158	13.5.1960	מ' אראל אל שגריר ישראל בוואשינגטון שיחה עם א' מאייר: אספקת טילי הוק לישראל.
159	25.5.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) תשובת ארצות־הברית בעניין בקשת הנשק של ישראל.
160	26.5.1960	מ' אראל אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם מאייר: אספקת נשק.
161	26.5.1960	י' הרצוג אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם ל' ג'ונס: אספקת נשק.
162	4.6.1960	ג' מאיר אל משרד החוץ (מברק) מציעה נוסח שדר מבן־גוריון אל הרטר בעניין טילי ההוק ומימון הרכש בארצות־הברית.
163	10.6.1960	ח' יחיל אל שרת החוץ (מברק) אכזבה מתשובת ארצות־הברית בעניין אספקת ציוד אלקטרוני ובקשת פרטים נוספים.
164	15.6.1960	מ' אראל אל ג' אבנר עיקרי הטיעון הישראלי לקראת השיחה עם דילון בנוגע למימון רכישות הנשק של ישראל.
165	15.6.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם דילון: דרכי מימון רכישות הנשק של ישראל.
166	28.6.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) שיחת ג' מאיר עם הרטר: אספקת נשק מארצות־הברית.
167	29.6.1960	א' הרמן אל שרת החוץ שיחות ופגישות בארצות־הברית בעניין אספקת נשק.
168	1.7.1960	מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון (מברק) איפול על מתן המלווה לצינור המרכזי.
169	5.7.1960	א' הרמן אל משרד החוץ (מברק) איפול על מתן המלווה לצינור המרכזי.

170 8.7.1960 מ' אראל אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם מאייר: אספקת טילי הוק לישראל.

171 11.7.1960 מ' גזית אל ג' אבנר
שיחה עם ריד, שגריר ארצות־הברית בישראל: אספקת טילי הוק לישראל.

172 12.7.1960 ג' מאיר אל משרד החוץ (מברק)
מציעה פגישה עם ריד לדון באספקת טילי הוק לישראל.

173 12.7.1960 א' הרמן אל ג' אבנר
איפול על מתן המלווה לצינור המרכזי.

174 15.7.1960 ג' אבנר אל א' הרמן
איפול על מתן המלווה לצינור המרכזי.

175 20.7.1960 מ' אראל אל ג' אבנר
שיחה עם מאייר: איפול על המלווה, תכניות מים בישראל ובירדן.

176 20.7.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
אספקת טילי הוק לישראל.

177 22.7.1960 ג' אבנר אל א' הרמן
איפול על מתן המלווה לצינור המרכזי.

178 26.7.1960 א' הרמן אל ג' אבנר
איפול על מתן המלווה לצינור המרכזי.

179 26.7.1960 מ' גזית אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם הארט: אספקת טילי הוק לישראל.

180 29.7.1960 ג' אבנר אל שגריר ישראל בוואשינגטון
שיחת בן־גוריון עם ריד: אספקת טילי הוק לישראל.

181 1.8.1960 מ' אראל אל ג' אבנר
פרסום מתן המלווה לצינור המרכזי.

182 4.8.1960 ק' הרטר אל ד' בן־גוריון
אספקת טילי הוק לישראל.

183 11.8.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
מבקש פרטים על פגישת ראש הממשלה עם השגריר ריד.

184 11.8.1960 א' הרמן אל משרד החוץ (מברק)
פרסום המלווה לצינור המרכזי.

185 18.8.1960 ג' אבנר אל מ' גזית
הערכות על שדר מזכיר המדינה הרטר לבן־גוריון בעניין אספקת טילי ההוק.

186 19.8.1960 ג' אבנר אל א' הרמן
פרסום מתן המלווה לצינור המרכזי.

187 23.8.1960 א' הרמן אל ג' אבנר
ניתוח שדר מזכיר המדינה הרטר לבן־גוריון והצעות לתשובה.

188 3.9.1960 מ' אראל אל משרד החוץ (מברק)
פרסום מתן המלווה לצינור המרכזי.

189 6.9.1960 א' הרמן אל שרת החוץ
שיחה עם קנדי: יחסו של קנדי לישראל, חתרנות מצרים.

190 16.9.1960 מ' גזית אל ג' רפאל
שיחה עם אילטס: הכנות ויוזמות אמריקאיות בקשר לדיון באו"ם בשאלת הפליטים הערבים.

פרק ח

יחסי ישראל–הרפובליקה הפדרלית של גרמניה

מאמצים לכינון יחסים דיפלומטיים בין ישראל לרפובליקה הפדרלית של גרמניה והשגת מלווה לפיתוח עבור מדינת ישראל

פרק ט
יחסי ישראל–צרפת

חששות ישראל מהתקררות ביחסי ישראל–צרפת; אספקת נשק לישראל; שיחות ראש הממשלה בן־גוריון עם דה גול; החרם הערבי וצרפת; שיחות ישראל והקהילייה האירופית; בעיית אלג'יריה; אספקת נשק ישראלי למאלי

238 4.1.1960 **מ' שניאורסון אל משרד החוץ (מברק)**
שיחה במשרד החוץ הצרפתי: השעיית השיחות בין "אל על" ו"איר פראנס".

239 4.1.1960 **מ' שניאורסון אל מ' פישר ואל מ' ברטור (מברק)**
השעיית השיחות בין "אל על" ו"איר פראנס".

240 11.1.1960 **י' צור אל שגרירות ישראל בפאריס (מברק)**
שיחת בן־גוריון עם שגריר צרפת: יחסי ישראל–צרפת.

241 13.1.1960 **י' צור אל מ' שניאורסון (מברק)**
רעיונות והצעות לשיחת ג' מאיר עם שר החוץ הצרפתי קוב דה מירוויל.

242 21.1.1960 **מ' שניאורסון אל י' צור ואל מ' פישר (מברק)**
שיחת ג' מאיר עם קוב דה מירוויל: סיור גולדה באפריקה, ישראל ואירופה, ועידת הפסגה, המצב במזרח התיכון.

243 28.1.1960 **י' צור אל שרת החוץ**
שיחה עם שגריר צרפת: חרם נגד חברת "רנו" בארצות־הברית.

244 11.2.1960 **מ' שניאורסון אל משרד החוץ (מברק)**
שיחת איתן עם דה גול במסגרת טקס הגשת כתב־האמנה של שגריר ישראל.

245 25.2.1960 **ו' איתן אל שרת החוץ (מברק)**
ביקור ש' פרס בצרפת: חידוש קשרים והתרשמות מאווירת היחסים.

246 25.2.1960 **ו' איתן אל המנהל הכללי של משרד החוץ (מברק)**
שיחת פרס עם קוב דה מירוויל: יחסי ישראל–צרפת, אספקת נשק מצרפת.

247 1.3.1960 **ג' מאיר אל שגרירות ישראל בפאריס (מברק)**
סידור ביקור של ראש הממשלה בצרפת.

248 12.5.1960 **ו' איתן אל ח' יחיל ואל י' נבון (מברק)**
סדר־יום של ביקור בן־גוריון בצרפת.

249 14.6.1960 **ו' איתן אל ח' יחיל (מברק)**
שיחת ראש הממשלה עם קוב דה מירוויל: המצב במזרח התיכון, הרחבת פעולות ישראל באפריקה.

250 14.6.1960 **שיחת ד' בן־גוריון – ש' דה גול**
המצב הבין־לאומי, שאיפותיה של ברית־המועצות, אפריקה ואסיה כמפתח לשלום העולם, בקשות נשק של ישראל.

251 17.6.1960 **ו' איתן אל ח' יחיל (מברק)**
השיחה השנייה בין בן־גוריון ודה גול: הבטחות דה גול לביטחונה של ישראל, פרשת אייכמן.

252 30.6.1960 **שגרירות ישראל בפאריס אל המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי ואל מ' ברטור (מברק)**
שיחה במחלקה הכלכלית במשרד החוץ הצרפתי: חרם יהודי נגדי על חברת "רנו".

פרק י
יחסי ישראל–בריטניה
ביקור בן־גוריון בבריטניה; אספקת נשק לישראל; ביטול ביקור הרמטכ"ל בבריטניה

פרק יא
יחסי ישראל–איטליה
אספקת נשק איטלקי לישראל ולמדינות ערב; קשרים כלכליים בין איטליה וישראל

פרק יב

יחסי ישראל עם ברית־המועצות

הניסיונות להפגיש את בן־גוריון עם כרושצ׳וב; עלייה מִברית־המועצות; היעדר קשרי תרבות ויחסי מסחר; הערכות של שגריר ישראל על עתיד היחסים בין שתי המדינות

פרק יג
יחסי ישראל עם ספרד, פורטוגל ויוון

התקדמות ביחסי ישראל–פורטוגל; מגעים עם דיפלומטים ספרדיים; יחסי ישראל–יוון

פרק יד

ישראל וארגונים כלכליים אירופאיים

מאמצי ישראל להגיע להסכם התקשרות עם שש מדינות "הקהילייה הכלכלית האירופית" ("השוק"), ולחתימת הסכם רב־צדדי לסחר ולתשלומים עם 13 מדינות במערב אירופה ולשיתוף־פעולה עם ה"ארגון לשיתוף־פעולה כלכלי אירופאי"

321 20.5.1960 א׳ נג׳ר אל מ. ברטור
נוהל השיחות עם נציגי השוק; הגשת כתב־האמנה למוסדות השוק.

322 20.5.1960 ר׳ נירגד אל מ׳ ברטור
שיחה מקדימה עם דניו לקראת הפגישה הראשונה עם ועדת השוק.

323 24.5.1960 מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בבריסל (מברק)
הנחיות לקראת השיחה עם ועדת השוק.

324 3.6.1960 ר׳ נירגד אל מ׳ ברטור
שיחות מוקדמות עם ועדת השוק המשותף.

325 15.6.1960 שגרירות ישראל בפאריס אל משרד החוץ (מברק)
שיחת בן־גוריון עם דברה: התקשרות ישראל לשוק המשותף.

326 17.6.1960 ר׳ נירגד אל מ׳ ברטור
שיחות מוקדמות עם ועדת השוק המשותף; נוסח שאלון השוק.

327 28.6.1960 ח׳ סידור אל משרד החוץ (מברק)
שיחות בן־גוריון עם שר החוץ של הולנד: התקשרות ישראל עם מדינות השוק המשותף.

328 29.6.1960 א׳ נג׳ר אל שרת החוץ
שיחות בן־גוריון בבלגיה: התקשרות ישראל עם מדינות השוק המשותף, המצב בקונגו.

329 6.7.1960 א׳ נג׳ר אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם למניין: פעולות ישראל באפריקה והתקשרות עם מדינות השוק.

330 7.7.1960 א׳ נג׳ר אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם נציג לוקסמבורג ליד השוק: עמדות מדינות השוק בעניין התקשרות עם ישראל.

331 8.7.1960 א׳ נג׳ר אל מ׳ ברטור
הצעות לפעולה בעניין התקשרות ישראל למדינות השוק.

332 19.7.1960 מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס (מברק)
דיווח על שיחות נג׳ר עם נציגים קבועים של מדינות השוק.

333 20.7.1960 מ׳ ברטור אל א׳ נג׳ר
הצעות פעולה לגבי קידום השיחות עם מדינות השוק.

334 21.7.1960 מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס (מברק)
דיווח של נג׳ר על שיחה עם לונס: הצעות לדרכי פעולה להתקשרות ישראל לשוק.

335 26.7.1960 א׳ נג׳ר אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עםריי: הלך הרוחות בוועדת השוק לגבי פניית ישראל.

336 7.8.1960 מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס (מברק)
שיחת שנער עם אדנאואר: הבטחת תמיכת גרמניה בהתקשרות ישראל לשוק.

337 31.8.1960 מ׳ ברטור אל שגריר ישראל בפאריס
הודעה על הגשת תשובות ישראל לשאלון השוק.

338 14.9.1960 א׳ נג׳ר אל משרד החוץ (מברק)
הערה על אופי מסמך התשובות לשאלון שישראל הגישה לשוק.

339 20.9.1960 א׳ נג׳ר אל משרד החוץ (מברק)
שיחה עם ריי בעת מסירת מסמך התשובות של ישראל לשוק.

358	25.11.1960	**א׳ נג׳ר אל משרד החוץ (מברק)** מגעים של ישראל בעת מושב הפרלמנט האירופי בסטרסבורג: התקשרות ישראל לשוק.
359	30.11.1960	**א׳ נג׳ר אל מ׳ ברטור ואל א׳ שלוש** שיחות עם נואל ופוהר: עמדת מדינות השוק וצרפת בקשר להתקשרות ישראל.
360	1.12.1960	**מ׳ אראל אל מ׳ ברטור** שיחה עם פסנדן ממחלקת המדינה: דעת ארצות־הברית על האיחודים הכלכליים באירופה והתקשרות ישראל לשוק.
361	28.12.1960	**הערת־עורך** התייעצות במשרד החוץ על המשך הפעולה בעניין התקשרות ישראל לשוק המשותף.

פרק טו
יחסי ישראל–הוואטיקן

ניסיון ישראלי להשיג הכרה של הוואטיקן בישראל; המעמד הדתי בישראל של ילדים מנישואי תערובת עם קתולים

362 20.1.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
יוזמה של הקרדינל אוטביאני לשיחות עם ישראל.

363 25.1.1960 מ׳ פישר אל שגרירות ישראל ברומא (מברק)
היענות ישראל לפגישה עם אוטביאני.

364 25.2.1960 מ׳ פישר אל שרת החוץ
פגישות ושיחות ברומא בעניין הכרת ישראל על־ידי הוואטיקן.

365 הערת־עורך
ניסיונות להסדיר פגישה לנציג ישראלי עם האפיפיור.

366 23.3.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
התייעצות בקשר לבקשת פגישה עם האפיפיור.

367 23.3.1960 א׳ ששון אל האפיפיור יוחנן ה־23
בקשת פגישה.

368 30.3.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
הכנות ובירורים לקראת פגישה עם האפיפיור.

369 4.4.1960 מ׳ פישר אל שגרירות ישראל ברומא (מברק)
פגישה עם סנסי: הכרת ישראל על־ידי הוואטיקן.

370 26.4.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
ידיעות ופגישות בעניין פגישת ששון עם האפיפיור.

371 27.4.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
פגישת ששון עם הנונציוס האפוסטולי באיטליה: ביטול הפגישה המתוכננת עם האפיפיור וסירוב הוואטיקן להכיר בישראל.

372 28.4.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
אכזבה מביטול הפגישה עם האפיפיור והצעות לפעולה נוספת.

373 5.5.1960 א׳ ששון אל שרת החוץ (מברק)
הוראת שרת החוץ להפסיק בינתיים את הפעולות להכרת הוואטיקן.

374 13.5.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
התייעצויות פנימיות בוואטיקן בפרשת היחסים עם ישראל.

375 16.5.1960 ג׳ מאיר אל שגרירות ישראל ברומא (מברק)
הוראה להפסקת השיחות עם הוואטיקן עד שלא תובטח תשובה חיובית.

376 14.6.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
שיחה עם אוטביאני: הפליית קתולים בישראל, ביטול פגישת ששון עם האפיפיור.

377 15.6.1960 א׳ ששון אל מ׳ פישר (מברק)
המשך השיחה עם אוטביאני: יחסי ישראל והיהודים עם הוואטיקן.

378 26.6.1960 מ׳ פישר אל שרת החוץ
שיחה עם הנציג האפוסטולי בישראל: יחסי ישראל עם הוואטיקן, המעמד האישי של ילדים מנישואים מעורבים.

פרק טז
יחסי ישראל–איראן

הכרה והחלפת נציגים בין איראן וישראל

פרק יז
יחסי ישראל-טורקיה

יחס ישראל לשלטון ההפיכה בטורקיה; העלאת דרג הייצוג בין ישראל וטורקיה; תמיכת טורקיה בהסדרת היחסים בין ישראל וקפריסין; התתרנות קע"מית נגד טורקיה; שחרור דייגי "סנונית".

פרק יח
יחסי ישראל–קפריסין
הקמת יחסים בין ישראל לקפריסין

פרק יט
יחסי ישראל–אסיה

יחסי ישראל עם הודו; כינון יחסים דיפלומטיים וקונסולריים עם מדינות שונות באסיה: נפאל, קמבודיה, סינגפור, דרום וייטנאם, דרום קוריאה; ביטול האמנת ציר ציילון בישראל; פעולות ישראל בבורמה; גישושים בדבר ביקור שרת החוץ ביפן

446	3.8.1960	א׳ בן־חורין אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם ראש ממשלת בורמה או נו: הידוק שיתוף־פעולה בין בורמה לישראל.
447	9.8.1960	ג׳ נהרו אל ד׳ בן־גוריון דוחה הזמנה לביקור בישראל.
448	15.8.1960	מ׳ יגר אל מחלקת אסיה שיחה עם ראש ממשלת מאלאיה הטונקו עבד אל־רחמן: יחסי ישראל–מאלאיה.
449	19.8.1960	י׳ שמעוני אל שגריר ישראל בוואשינגטון הכרת ישראל בקוריאה הדרומית ובווייטנאם הדרומית.
450		הערת־עורך יחסי ישראל–ציילון.
451	19.8.1960	י׳ ברנע אל משרד החוץ (מברק) ביטול האמנת ציר ציילון בישראל.
452	20.8.1960	י׳ שמעוני אל שגרירות ישראל ברנגון (מברק) יחסי ישראל–נפאל.
453	21.8.1960	י׳ שמעוני אל שרת החוץ סקירה על יחסי ישראל–ציילון.
454	22.8.1960	י׳ שמעוני אל צירות ישראל בטוקיו (מברק) הוראות לפגישה עם ראש ממשלת ציילון.
455	26.8.1960	י׳ שמעוני אל שרת החוץ הקמת קונסוליה ישראלית בסינגפור.
456	30.8.1960	ד׳ לוין אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם ראש ממשלת ציילון: יחסי ישראל–ציילון.
457	30.8.1960	י׳ שמעוני אל צירות ישראל בקולומבו (מברק) הוראות להמשך מגעים בציילון.
458	12.9.1960	ד׳ לוין אל משרד החוץ (מברק) שיחה עם ראש ממשלת ציילון: יחסי ישראל–ציילון.
459	13.9.1960	יונג ניוק לין אל ג׳ מאיר תודות על אירוחו בישראל, הזמנה לאירוח גומלין של שר החינוך והתרבות בסינגפור.
460	16.9.1960	ד׳ לוין אל משרד החוץ (מברק) הודעת ממשלת ציילון על ביטול האמנת צירם בישראל.
461	18.9.1960	צירות ישראל בקולומבו אל משרד החוץ של ציילון תגובת ישראל על ביטול האמנת ציר ציילון.
462	18.9.1960	א׳ בן־חורין אל י׳ שמעוני שיחה עם נה־וין: המצב הפנימי בבורמה ופעולות ישראל שם.
463	3.10.1960	א׳ בן־חורין אל משרד החוץ (מברק) ביקור בדרום וייטנאם: הכרה והקמת יחסים.
464	25.10.1960	א׳ בן־חורין אל י׳ שמעוני פגישות ושיחות בנפאל.
465	25.10.1960	מ׳ מיכאל אל שרת החוץ דו״ח שנתי על פעולות הקונסוליה בהודו.
466	13.11.1960	י׳ שמעוני אל א׳ הרמן הכרת ישראל בדרום קוריאה.

פרק כ
יחסי ישראל–אפריקה

סקירות על ביקורי מנהיגים ישראליים באפריקה ודיווחים על קשרים מדיניים ופעולות סיוע למדינות החדשות באפריקה

493 30.11.1960 **צ' לוקר אל י' תקוע**
תזכיר על פעולות ישראל באפריקה.

494 19.12.1960 **ח' בר־און אל מחלקת המזרח התיכון** (מברק)
יחסי ישראל–אתיופיה בעקבות הפיכת־הנפל.

495 **הערת־עורך**
יחסי ישראל–מאוריטניה.

496 20.12.1960 **הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם אל משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם נציג מאוריטניה באו"ם: יחסי ישראל עם מאוריטניה, תומכים ומתנגדים לקבלת מאוריטניה לאו"ם.

פרק כא
לכידת פושע המלחמה אדולף אייכמן והבאתו לישראל

פרק כב
תקריות אנטישמיות

גל של התפרצויות אנטישמיות, חילול בתי־כנסת ובתי־קברות ברחבי העולם; טיפול ממשלת ישראל בנושא זה ותגובת המדינות

526 6.1.1960 ח' יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
בקשת מידע והוראות לפעולה בעקבות ההתפרצויות האנטישמיות.

527 7.1.1960 י' צור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
הוראה להגיש שדר בעל־פה בעניין התקריות האנטישמיות.

528 8.1.1960 י' צור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ (מברק)
הבהרות נוספות בעניין השדר על התקריות האנטישמיות.

529 11.1.1960 הודעה לעיתונות מטעם הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
בקשת ישראל שהתקריות האנטישמיות ידונו בתת־הוועדה למניעת אפליה והגנה על מיעוטים.

530 24.1.1960 י' צור אל א' הראל (מוסקבה)
מסקנות לגבי מקור התקריות האנטישמיות.

531 24.1.1960 א' גפן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
תגובות מדינות לשדר הישראלי בעניין התקריות האנטישמיות.

532 31.1.1960 א' גפן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
תגובות מדינות לשדר הישראלי בעניין התקריות האנטישמיות.

533 נספח א
החלטת ועדת האו"ם על זכויות האדם בעניין התקריות האנטישמיות.

פרק כג

עלייה מארצות המצוקה

מצב יהודי צפון אפריקה; עלייה מרומניה

תעודות
DOCUMENTS

פרק א
Chapter 1

המצב בגבולות
Situation at the Borders

מתיחות ותקריות באזור תל קציר; ריכוזי כוחות של קע"ם בסיני ובסוריה; חילופי מסרים בין ישראל לירדן בקשר למצב בגבולות

1

מייג'ור־ג'נרל ק' פון הורן אל א' בירן
Major-General C. Von Horn to A. Biran

Orig.: 130.16/2965/12 :מקור

Dear Dr. Biran,

I have followed closely developments in the Tel Katzir[1] – Tawafiq[2] area. The situation has particularly deteriorated since January 16th, when the Israeli settlers resumed work at 1.30 p.m. in the area close to the drainage ditch[3] dug in 1958. This unexpected resumption of work last Saturday afternoon was considered by the other side as provocative and as aiming at altering a status quo which, pending a settlement of the question of land cultivation in the area, the Arab farmers had helped to maintain by not crossing the drainage ditch in question. Despite the Chairman's[4] advice to the two Parties not to raise tension by extending their cultivation, Israeli work was continued in the same area on January 17th and 18th and, on the afternoon of the 18th the Arabs, no longer heeding the Chairman's advice, crossed the drainage ditch and started ploughing close to it.

In spite of the deterioration of the situation, I was still hoping that the meeting suggested on 14 January by the Senior Israeli Delegate[5] to the M[ixed] A[rmistice] C[ommission] would lead to some constructive result.

.1

1. יישוב שנוסד ב־1949 במפורז הדרומי; נקרא לעיתים גם בית קציר.
2. כפר ערבי באזור המפורז הדרומי. לאחר הסכמי שביתת־הנשק ברחו תושביו ל"תואפיק העליונה" או "חאן תואפיק" שבתחום סוריה, אך הוסיפו לעבד את אדמתם בתחום האזור המפורז מתוך סכסוכים עם תושבי תל קציר.
3. תעלת הניקוז שנחפרה ב־1958 בכיוון צפון־מזרח בידי תושבי תל קציר בתחום שבין יישובם לחירבת תואפיק במטרה למנוע הצפת שדותיהם במי גשמים, כונתה גם תעלת הפיצוץ. בשעתו קבע ראש מטה משקיפי האו"ם כי למתיישבים יש זכות לחפור את התעלה אך אין היא מהווה קו תיחום בין הקרקעות שזכותם לעבד ובין אלה שמעובדים בידי תושבי תואפיק התחתית. (ראה מסמך או"ם S/4270 מיום 23.2.1960, עמ' 8.)
4. לויטננט־קולונל רא"ג' פירלוט, יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל–סוריה.
5. רב סרן שמואל גת, הנציג הישראלי הבכיר בוועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל–סוריה.

On January 8th 1960, the Chairman had sent to the Senior Israeli Delegate a letter in which he repeated his previous proposal, viz.: the holding of a meeting between representatives of Tel Katzir and Tawafiq, in the presence of a United Nations representative, this meeting to be followed by the marking on the ground of a line which would separate lands cultivated by Tel Katzir from those reserved for the Arabs.[6]

The above suggestion had first been rejected, but on the night of 14–15 January the Senior Israeli Delegate sent to the Chairman the following message:

> "With reference to your letter of 8 January 1960, I feel, if we had a chance to discuss the matter and clarify each other's point of view, some progress could be made. May I suggest therefore that we meet in Tiberias at your earliest convenience".[7]

When, on the morning of January 16th, the Chairman met the Senior Israeli Delegate in Tiberias, the latter requested a postponement until January 19th.

The meeting took place on the morning of January 19th. The Assistant Chief of Staff of UNTSO [United Nations Truce Supervision Organization][8] attended it. He has reported to me that, contrary to our expectations, no progress was made.

Under the circumstances, I can no longer defer sending my findings on the matter to the two Parties of the General Armistice Agreement.[9]

Sincerely yours,

Major-General Carl Carlsson Von Horn
Chief of Staff, UNTSO

6. ראה פירלוט לגת, 8.1.1960, 130.16/2965/12.
7. ראה גת אל פירלוט, 14.1.1960, שם (מסמך או"ם S/6335).
8. קולונל ר"ו ריקרט, עוזר ראש מטה משקיפי האו"ם בארץ־ישראל.
9. את ממצאיו של פון הורן ראה במס' 30. ראה גם תשובת ישראל במס' 3.

2

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW851

נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 27 בינואר 1960

סודי

א) ב־20 העביר הורן ה־findings שלו בקשר לשטח המריבה בתל קציר[1] לפיהם השדה הצהוב[2] מערבית לתעלת הפיצוץ מוקצה לעיבוד ערבי. ב־26 נכנסו חורשים ערבים מזוינים בחיפוי מזוינים סורים שהתמקמו בתעלה עצמה וחרשו השטח. שריונית שלנו יצאה וגירשה אותם בצעקות. היום חדרו שוב ומשבאה השריונית ירו המזוינים שבתעלה מספר יריות לעברה. השריונית השיבה יריות בודדות.

ב) בפגישה שנקבעה קודם לכן עם פון הורן להיום טען:

(1) אנו הפרנו הסטטוס קוו על־ידי כניסתנו לשטח הצהוב, היריות תוצאה מכך. (הסברנו שהיושב־ראש לא איתר השטח נכונה. החלקה המדוברת עובדה על־ידינו בעבר.)

(2) אינו רואה במתיחות בתל קציר תכנון מגבוה אלא עניין מקומי.

(3) הוא מוסמך להוציא findings כאשר המצב מתוח ופעולות אחרות לא הצליחו. התייחסנו למכתב באנץ׳[3] והקשינו עד מתי ניתן לטעון החזרת חיים תקינים.

(4) לגבי האיקסים וגבעת ההתיישבות[4] העירונו שאנו מסיקים שאין שינוי בסטטוס קוו לפיו אנו מעבדים השטח. אם כי לא נראה לנו שקיבל הנחתנו אמר שבנושא זה יהיה עוד דיון.

אם יתערער מצב הביטחון יש לזכור שאנו דגלנו בשמירת המצב הקיים. השינויים נובעים מרצון הסורים לקבוע עובדות. אם האו״ם שוקד על הסטטוס קוו ממילא תימנע תקרית.

בירן

2

1. ראה מס׳ 1 ומס׳ 30.
2. כינוי לחלקת שדה שבין תל קציר לחירבת תואפיק.
3. הכוונה למכתב ששיגר המתווך בפועל אל שר החוץ שרת ב־26 ביוני 1949 במטרה לשכנעו להסכים לקביעתם של אזורים מפורזים במסגרת הסכם שביתת־הנשק בין ישראל לסוריה. באזורים המפורזים, נאמר במכתב בין היתר, לא ישרור הלל ריק והם לא ייוותרו שטחי בור אלא יתנהלו בהם חיים אזרחיים רגילים בפיקוחו של מינהל אזרחי מקומי. (ראה כרך 3, מס׳ 342.)
4. כינוי לעמדות ומשלטים דרומית־מזרחית לתל קציר. סמוך להם היו חלקות שדה שעובדו בידי תושבי תל קציר.

3

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW854
נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 29 בינואר 1960

סודי - מידי

שלנו TNW851.[1] ב־27 כאשר ניסו הערבים לחרוש מערבית לתעלה גורשו מספר פעמים בצעקות מהשריונית. לאחר מספר גירושים כאלה פתחו המזוינים הערבים שהסתתרו בתוך התעלה באש על השריונית. השריונית ירתה מספר יריות אזהרה באוויר. יריות בודדות משני הצדדים נמשכו לסירוגין מהמזוינים בתעלה והשריונית. מאוחר יותר פתחו הסורים באש חזקה מתאופיק על השריונית והאיקסים לחיפוי על החורש הערבי שחזר שוב לשטח. השיבונו אש והערבי כנראה נפצע וזחל לתעלה. עם התקרב הערב לא ניסו יותר החורשים להיכנס. בשטח נראה בבירור שהחורשים הוכרחו בכוח ובמכות לחרוש, ואחד אף הובל בעיניים קשורות. קיימת סברה שהחורשים הנם אסירים שהוצאו מבית־הסוהר לשם כך.

2) ב־28 ב־11 בבוקר חדרו שוב החורשים. השריונית ירתה יריות אזהרה באוויר והערבים הסתלקו.

3) ב־29 בבוקר נכנסו החורשים לזמן קצר מערבית לתעלה והסתלקו עוד טרם שהיה סיפק לגרשם.

4) בגזרת תאופיק ריכוזים ניכרים של צבא סורי שתפש עמדות כוננות.

5) או״ם תומך בעיבוד הערבים מערבית לתעלה בהסתמכו על המסקנות של הורן מ־20.1.60. אנו רואים הסיבה למתיחות בזה שהסורים משנים הסטטוס קוו בניסיונותיהם לעבד שטחים שלא עובדו על־ידם לפחות בשנים האחרונות ובהסתמכם על החלטת הורן.

עמדתנו מתבטאת ברורות במכתב הבא לפון הורן:

Thank you for your letter dated 20 January.[2] In replying to it, I would like to take the opportunity to make our position clear. In our view, as expressed on many previous occasions, the Syrian authorities have no say in the demilitarized zone. No Syrian interference, whether civilian or military, west of the international boundary[3] within the zone will be tolerated. Specifically, any opening of fire by Syrians into the zone, whether from outside the zone or from within it, will be regarded, there as elsewhere, as aggressive action.

3
1. מס׳ 2.
2. מס׳ 1.
3. הגבול בין ארץ־ישראל וסוריה כפי שנקבע בתקופת המנדט הבריטי.

We respect the rights of certain Arabs to cultivate their land in the zone and we will enable them to do so, provided that, in respect of such cultivation, as in every other respect within the zone, there is no entry or intervention on the part of Syrian authorities.

As to the authority of the Chief of Staff in the zone, I wish to draw your attention to the authoritative definition of Dr. Bunche, whose comment you cite: "He will not assume responsibility for direct administration of the zone."[4] With all good wishes and with renewed assurances of my co-operation.

עד כאן.

מציעים שתיפגש עם באנץ' או קורדייה ותעיר תשומת־ליבם למתיחות שנוצרה עקב ניסיון הסורים לשנות הסטטוס קוו והחלטת הורן שהם רשאים לכך.

כל הרוצה לשמור על שקט באזור חייב לא לתת יד לשינוי הסטטוס קוו ובוודאי אין הורן מבקש לקבוע עובדות שעלולות להעמיד האו"ם במצב עדין.

בירן

4

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT35

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 30 בינואר 1960

סודי

בירן; שלך 854.[1]

ראיתי קורדייה ב־29.1 הפניתי תשומת־ליבו לסכנות הטמונות בהמשך הניסיונות הסוריים לערער הסטטוס קוו באזור תל קציר.

קורדייה טען שקשה להגדיר הסטטוס קוו ולהחליט באיזו נקודה הוא נוצר. השבתי שאם יש קשיים כאלה בהגדרתו, על כולנו להסכים שהסטטוס קוו הוא המצב שאינו גורם לתקריות. הטעמתי שאין עוד מקום להיכנס לבירורים משפטניים לגבי השטח המסובך שבין תל קציר לתאופיק. הזכרתי שבזמנו, משניסינו לחפור תעלה בחלקה

4. הדברים נאמרו באיגרת של באנץ' מיום 21 ביוני 1949 – ראה כרך ג', מס' 343.

4.
1. מס' 3.

ישראלית שהובילה עד לכפר, סבלנו אבידות בנפש והאו"ם תבע מעימנו להפסיק העבודה אף שלא היה ספק לגבי זכותנו לחפור התעלה.[2]

קורדייה אמר שיפנה תשומת־לב הורן לדברי, ושהוא מסכים עימנו שהעיקר למנוע תקריות. קורדייה ציין שהחזיק המזכ"ל[3] בתמונה לגבי ההתפתחויות בגבול הסורי.

תקוע

5

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT 38
נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 30 בינואר 1960

סודי – בהול

שרת החוץ, בירן.

מיד אחרי הטלפון שלך התקשרתי עם קורדייה. בהסתמך על השיחה הטלפונית איתך אמרתי לו שהמצב באזור תל קציר מידרדר ומחמיר ושלצערנו למטה או"ם חלק בתהליך זה. הבעתי תמיהה על עקשנות הורן במצב הנוכחי המחייב הבנה מדינית מפוכחת וגמישות. מחיתי על שהורן נוהג איפה ואיפה ושוב הזכרתי לו יחס או"ם כשניסינו לחפור תעלה עד לגדר תואפיק,[1] סבלנו אבידות, ואו"ם דרש שנפסיק העבודה אף־על־פי שבוצעה כולה בחלקה ישראלית. כאשר שיחות או"ם ושיחותינו אנו עם הסורים לא הביאו להסדר בעניין זה, תבע מאיתנו או"ם לא לחדש העבודה. לא שמעתי, הערתי, שהורן מעודד אותנו לחדש חפירת התעלה עד לגדר או מוכן לתת לנו חיפוי משקיפים לביצוע עבודה זו כפי שעושה זאת עכשיו לטובת הסורים. הדגשתי שבמצב זה כשאו"ם מסרב להתחשב בעמדתנו, דוחה בקשותינו ונוקט עמדה המעודדת הפרעות סוריות, איננו יכולים להיות אחראים להתפתחויות עתידות.

תבעתי שיבריק להורן מיד ויורה לו להפסיק החדירות הסוריות כל עוד לא הושג הסדר עימנו. קורדייה אמר שיבריק מיד להורן, יבקש הסבר למצב וימסור לו דברי. ביקשתי שיעשה זאת בליווי הוראה ברורה להפסיק כניסת הסורים לשדה הצהוב כדי

2. בנובמבר 1957. לפרשה זו ראה מברק ממשרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, מס' 132, 1.2.1960, בתיק 130.16/2965/12, וכן מסמך או"ם S/4270, מיום 23.2.1960, עמ' 7.
3. המזכיר הכללי של האו"ם דאג האמרשלד.

.5
1. ראה מס' 4.

למנוע הישנות התקריות. קורדייה הגיב שמסכים שהעיקר הוא למנוע תקריות והוא יפעל מיד. תנסו לבדוק אופי ההוראות שהורן יקבל מקורדייה והבריקו.[2]

תקוע

6
הערת־עורך
Editorial Note

פעולת צה"ל בחירבת תואפיק
אור ליום 1 בפברואר 1960

בימים האחרונים של ינואר 1960 חלה הסלמה באזור תל קציר. הגנרל פון הורן, ראש מטה משקיפי האו"ם, סירב לבקשתה של ישראל להורות לסורים להפסיק לעבד שטח שלדעתה לא היתה להם הזכות לעבדו. העבודות האלה נעשו בידי חיילים סורים בלבוש אזרחי שקיבלו חיפוי מן הצבא הסורי, זה הקים מוצב בכפר הנטוש חירבת תואפיק, בניגוד להסכם שביתת־הנשק, שאסר על הימצאותם של כוחות צבא באזורים המפורזים. ב־31 בינואר פתח הצבא הסורי באש על כוח של משמר הגבול שיצא לגרש את החורשים הסורים, ושוטר אחד נהרג. לפיכך החליטה ממשלת ישראל לאשר לצה"ל לפעול לחיסול המוצב בחירבת תואפיק.

בפעולה שהתקיימה אור ליום 1 בפברואר נהרס המוצב הסורי שהוקם בכפר ונתפס נשק רב, בכלל זה נשק סובייטי. פרטים על פעולה הזאת ראה במברקים חוז"ם 131–133 מיום 1 בפברואר 1960, ששוגרו לנציגויות ישראל בחו"ל (בתיק 130.16/2965/12), ובדין־וחשבון של ראש מטה משקיפי האו"ם פון הורן מיום 23 בפברואר 1960, מסמך או"ם S/4270.

7
א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק E201

נוסח יוצא: 130.09/2333/19

ירושלים, 1 בפברואר 1960

דחוף

ראש הממשלה אמר בכנסת שאנו מכירים בזכויות הערבים לעבד אדמתם אך לא מכירים בזכות הסורים להתערב בשטח. הודענו זאת לאו"ם ובהתאם לכך התרנו לערבים לעבד אדמתם, אך בימים האחרונים חיילים סורים בלבוש אזרחי עברו לצד

2. לא נמצאה תגובה והדעת נותנת כי בעקבות פעולות צה"ל אור ליום 1 בפברואר נשתנה המצב תכלית שינוי – ראה הערת־עורך, מס' 6.

המערבי של התעלה לגביה הודענו שאינם רשאים לעבדה. בניסיוננו לגרש נהרג איש משמר, ולאחר שפנייתנו לאו"ם לא הועילה והעבודה לא הופסקה ראינו הכרח לחסל המוצב. נמצאו שם בונקרים ומדים אזרחיים וצבאיים. גם להבא נרשה לאותם הבעלים שיש להם חזקה לעבד אך לא נרשה זאת לממשלה, לכוח או למשטרה סורית, ואם או"ם לא יוכל לגרש ניאלץ בעצמנו לגרש.[1] העבירו לוואשינגטון.

בירן

8

א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW865

נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 2 בפברואר 1960

סודי ביותר - בהול

תקוע.

א) היום קיימנו פגישה עם הורן. תבענו לאור נאום ראש הממשלה אמש[1] סילוק הצבא הסורי מתואפיק התחתית והמפורז. הדגשנו שהתלוננו רבות משך השנים על מציאות הצבא ודבר לא נעשה, ועתה לאחר פעולתנו[2] נוכחו אנשינו שוב במקום שתואפיק מוצב מבוצר המוחזק על-ידי חיילים סורים. במוצב נמצאו מדים סוריים ותחפושות אזרחיות. הזכרנו תלונתנו מאתמול בבוקר על חדירת הצבא הסורי[3] והודעת הדובר הצבאי הסורי בדבר תפישת עמדות בתואפיק ובסביבה. טען ששיגר לנו ב-31 לינואר מכתב בו מבקש לקיים ביקור משקיפים באזור והבטחות לחופש תנועה (הכוונה לביקור במפורז ובאזור הביטחון)[4]. השיבונו שראינו מכתבו כשגרתי שאינו מחייב תשובה, והראיה שמשקיף או"ם היה אתמול ב[תל] קציר וכן נתקיימה אתמול חקירת המשקיפים בתלונתנו. הורן השיב שהסורים נענו לבקשתו ושהוא חייב לערוך הביקור. שאלנו האם הוא מחפש דיווחים מקבילים, הרי איננו מבקשים מאו"ם שיפוט או פסק-דין אלא פעולה מידית והביקור הוא שאלה נפרדת. הורן טען שלא השבנו למכתביו:

7

1. הנוסח המלא של דברי ראש הממשלה ראה דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, עמ' 499–502.

8

1. ראה מס' 7
2. ראה הערת-עורך, מס' 6.
3. ראה מברק בירן אל נציגויות ישראל בחוץ-לארץ, חוז"ם 133, 1.2.1960, 130.16/2965/12.
4. המכתב בתיק 130.16/2965/4.

(א) על המסקנות,[5]

(ב) פגישה בוועדת שביתת-הנשק,[6]

(ג) ביקור המשקיפים.[7]

הזמנו טענותיו, הדגשנו שהשבנו אשר השבנו[8] ולגבי המכתב האחרון הרי המשקיף היה בשטח. שאלנו בפירוש האם הוא מעמיד את הביקור כתנאי מוקדם לכל פעולה מצידו, השיב שלא. אך הוא מזכיר לנו רשמית מכתבו ומבקש רשמית תשובה מוקדמת. כששאלנוהו אם ספק בדעתו שיש צבא סורי בתואפיק התחתית, השיב שמה שיש בדעתו אינו חייב לדווח לאחרים. אמר שאין זו הפעם הראשונה שאין אנו נענים לפניותיו, הסתמך גם על הר הצופים.[9] ניסה להוציא מפינו רשמית שדחינו המסקנות שלו – הפנינו אותו למכתבנו.[10]

ב) התקשר-נא עם האמרשלד ותתבע ממנו סילוק הצבא הסורי מתואפיק והמפורז בכלל.

ג) בהמשך לשיחה תבענו נקיטת צעדים שהערבים לא יחצו התעלה בהזכירנו חדירת ההתגרות של החורשים אתמול בערב.[11] ציינו שכבר בשבת מסרנו לו בקשת שרת החוץ להפסיק העבודה ושהיא מוכנה לדון עימו בכל נושא שירצה. הזכרתי שמסרתי לו ששרת החוץ אמרה שהיא משוכנעת שענייננו המשותף שקט ואלה הצעדים הראשונים. אמרתי שבתשובה לפנייתי הוא אך השיב שהעבודה אושרה. הזכרתי שגם בניו יורק ביקשנו הפסקת העבודה ולא נתקבלה תשובה.[12] אמר שבניו יורק ניתנה לך אותה התשובה קודם. משהשתוממתי, אמר שקורדייה מסר זאת לך עוד לפני פנייתנו להורן ואם לא נמסר לנו מציע לבדוק.

בירן

5. מס' 1
6. ראה מכתב פון הורן אל בירן, 30.1.1960, 130.16/2965/12.
7. ראה הערה 4 לעיל.
8. ישראל הסכימה להשתתף בישיבת ועדת שביתת־הנשק בתנאי שלא יידונו בה ענייני האזור המפורז (ראה בירן אל פון הורן, 31.1.1960, 130.16/2965/12). בעניין הממצאים – ראה תשובת ישראל במס' 3.
9. הר הצופים היה גם הוא אזור מפורז. בראשית פברואר 1960 היטו תושבי הכפר הערבי עיסאוויה, שנכלל באזור המפורז, את דרך העפר שקישרה את כפרם עם כביש רמאללה ועוברת בתחום הישראלי של הר הצופים, לתוואי חדש, קרוב יותר לגדר בית־החולים "הדסה", כנראה כדי לנגוס בתחום שבשליטת ישראל בהר. על רקע זה נתגלעו חיכוכים בין ישראל למשקיפי האו"ם. (ראה סקירה של בירן, "אירועים אחרונים לאורך הגבולות", 21.3.1960, 130.16/2965/4.)
10. ראה הערה 8 לעיל.
11. ראה מברק משרד החוץ אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם, מס' 212, 1.2.1960, 130.16/2965/12.
12. ראה מס' 5.

9

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT45

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 3 בפברואר 1960

סודי ביותר

בירן, שלך 865.[1]

א. שיחתי עם האמרשלד לפי בקשתנו נקבעה למחר בבוקר.[2]

ב. החלטתי להעביר אליו לפני השיחה באמצעות קורדייה, תביעתנו לסילוק הצבא הסורי מתואפיק.

מסרתי לקורדייה שדרישה מקבילה נמסרה על-ידך להורן. קורדייה טרם קיבל מהורן דין-וחשבון של שיחתכם. שאלני אם פירוש דרישתנו שנהיה מוכנים להוציא כוחותינו הצבאיים מהמפורז. השבתי שלא ידוע לי על הימצאותם שם ושמשקיפי האו"ם כבר ביקרו בבית קציר. הדגשתי החומרה שבנוכחות צבא סורי במפורז והזכרתי שזה היה המקור לשרשרת ההתלקחויות האחרונה. קורדייה הבטיח להעביר דברי מיד להאמרשלד.

ג. לא ידוע לי דבר על "תשובת" קורדייה לבקשתי שהורן יפסיק חדירת הסורים לשדה הצהוב. אילו הייתי מקבל תשובה לא הייתי יכול לקיים שיחתי ב-31 (שלי 40)[3]. מכל מקום, בשיחתי עם קורדייה היום הזכרתי לו בקשתי הנ"ל שמסרתי לו בשיחות בסוף השבוע[4] והבטחתו להעבירה למזכ"ל ולהורן. קורדייה הגיב שהורן נקט באמצעים שונים בקשר למצב בכלל והפסקת אש בפרט, אך טרם השיב על הנקודה הספציפית של חדירות לשדה הצהוב. אין טעם כמובן להוכיח שקרנות הורן בהסתמך על דברי קורדייה, אך יש להוסיף וללחוץ על הורן שיפסיק החדירות.

תקוע

9

1. ראה מס' 8.
2. בשיחה, שיוחדה בעיקר לפרשת מעצרה של הספינה "אסטיפליאה" במצרים (ראה פרק ג), ציין תקוע כי שמח לשמוע על פנייתו של האו"ם לקע"ם לסלק את כוחותיה הצבאיים מן האזור המפורז והוא מקווה כי הפגישה העומדת להתקיים בין שני הצדדים תניב תוצאות חיוביות. תקוע הוסיף ואמר שקרא את הממצאים של פון הורן מ־20 בינואר 1960 והמכתב הנלווה (ראה מס' 1), ושם לב כי בשעתו יעץ לערבים לא לעבור את תעלת הפיצוץ ובזה סייע להחזרת הסטטוס קוו. האמרשלד ציין כי עמדת פון הורן כלפי הערבים היא: "יש לכם זכויות, אך מוטב שלא תפעילו אותן". (ראה תקוע אל משרד החוץ, NWT49, 2.2.1960, 130.09/2339/21).
3. בשיחה מסר תקוע כי שמע שפון הורן הציע לקיים פגישה בין שני הצדדים, וישראל נענתה בחיוב. הוא הוסיף שקיווה כי פון הורן ידאג להפסקת החדירות הסוריות לשטח ישראל. קורדייה אמר שהוא מקווה כי אין זה תנאי להתחלת השיחות (ראה מברק NWT40, 31.1.1960, 130.09/2339/21).
4. ראה מס' 5.

10

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם

A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

Coded Tel. TNW868 מברק מוצפן
Outg.: 130.09/2340/4 נוסח יוצא:

Jerusalem, 3 February 1960

סודי - מידי

Tekoah.

Following letter received from Horn 2 February:[1] "Thanks your letter 2 February.[2] Have considered it carefully. Suggest you might accept I instruct Chairman convene a special M[ixed] A[rmistice] C[ommission] meeting in order consider measures be taken prevent recurrences latest firing incidents Tawafiq–Beit Katzir area. Suggest this formula because do not think is possible propose negative agenda 'excluding' certain issues. Agenda should be positive and state issue to be discussed.

May add that other Party has replied it has no objection to holding 'séance spéciale' (special meeting) of MAC. [I] would like, however, [to] know what will be agenda. Before answering other Party, awaiting your reaction to suggestion made to you in this letter".

Replied today as follows: "Just received your letter of 2 re meeting with Syrians. Still appears to be room for misconception, which I know you are anxious avoid as I.

Moreover, cannot quite see your difficulty fixing agenda by exclusion; indeed seems to me that procedure that kind should permit wide range of possible items.

Accordingly, I would like to suggest informal meeting, within the framework of MAC or otherwise, with following formula which reflects, as you will recall, language in para. 2 my letter of 31. (citation)[3]

As it was announced Radio Cairo this morning that Syrian[s] prepared meet us to discuss status of D[emilitarized] Z[one]. Would like your

10

1. המכתב המקורי בתיק 130.16/2965/12.
2. במכתבו (בתיק 130.16/2965/12) הביע בירן את נכונותה של ישראל להשתתף בישיבת ועדת שביתת־הנשק ישראל–סוריה, בתנאי שלא יידונו בה נושאים הקשורים בניהול האזור המפורז.
3. בסעיף 2 במכתבו לפון הורן הביע בירן נכונות להיפגש עם הסורים על מנת לדון בדרכים למנוע את הישנות הירי או החדירות לאזור המפורז מעבר לגבול הבין־לאומי. (המכתב בתיק 130.16/2965/12).

assurance that, [if] the Syrian[s] attempt at meeting raise questions pertaining D.Z. in which[,] as has been made clear preceding correspondence,[4] they have no say, Chairman will have your instructions rule them out of order."

Biran

11

א׳ בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם
A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW911
נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 20 בפברואר 1960

סודי – מידי

תקוע, שלך 92, 95.[1]

א. כותבים להורן[2] ומוחים שתוך משא-ומתן בינינו[3] קרא היושב-ראש[4] לישיבה בסדר יום שידע שימנע השתתפותנו. מדגישים שהיושב-ראש חרג מסמכותו וקיבל עמדת הסורים בהתעלמו מהשקפתנו הידועה,[5] ובכך קבע דעה קדומה לגבי הנושא. מציינים שהצהרת היושב-ראש מתעלמת מחקירת או״ם עצמו. כוללים הצעת הרמן.[6] חוזרים על עמדתנו שאין לוועדה סמכות לדון במפורז או לבקש פירושים.

4. ראה הערה 2 לעיל.

11

1. במברקים האלה (מיום 17 ו־19 בפברואר, בתיק 130.09/2339/21), הביע תקוע את דאגתו מתוצאות אפשריות של ישיבת ועדת שביתת־הנשק ישראל–סוריה העלולות לערער מצב שהיה קיים במשך שנים רבות באזור המפורז, וביקש הצעות לתגובה על איגרת שהגישה קע״ם ב־19 בפברואר לנשיא מועצת הביטחון, ובה תלונה על ״פעילות תוקפנית״ של ישראל לאורך גבולה עם סוריה.
2. ראה מכתב בירן אל פון הורן מיום 22.2.1960, בתיק 130.16/2965/4.
3. ראה מס׳ 10.
4. יושב־ראש ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל–סוריה לויטננט־קולונל פירלוט זימן ישיבה לדיון במצב באזור המפורז, וישראל החרימה אותה. בישיבה שהתקיימה ב־16 בפברואר הביע היושב־ראש צער על היעדרה של ישראל, אך קבע שיש לוועדה סמכות לדון בנושאים הקשורים לאזור המפורז. לגופו של עניין גונתה ישראל בגין התקפת צה״ל בחירבת תואפיק ונקראה להימנע מפעולות העלולות לסכן את מעמדו של האזור המפורז ואת זכויותיה של האוכלוסייה הערבית היושבת בו. (ראה מסמך של מטה משקיפי האו״ם מיום 17.2.1960; מסמך או״ם S/4270 מתאריך 23.2.1960, שניהם בתיק 130.16/2965/13).
5. ישראל טענה שהאזורים המפורזים הם בריבונותה ואין לסוריה כל מעמד בהם.
6. הרמן הציע למסור לפון הורן כי המוצב הסורי בחירבת תואפיק נמצא מחוץ לתחומי סוריה והוא כלול באזור המפורז, ובעבר הגישה ישראל כ־700 תלונות ותבעה לסלקו. (ראה מברק תקוע אל משרד החוץ, NWT95, 19.2.1960, 130.09/2339/21).

ב. סבורים שיש להכין תשובה לאיגרת קע"ם[7] ולהפיצה לאור היקף השפעת איגרת קע"ם. הדבר ניתן לשיקול דעתכם. נוסף לשלך 95 ולדברים שבאיגרתך הראשונה[8] יש לצטט באיגרתנו חקירת האו"ם בתקרית תואפיק, לציין שהמשקיף לא הורשה על-ידי הסורים לרדת למקום התקרית, שתבענו מהורן פינוי הסורים מהמפורז והזכרנו אל-חמה ונוקיב, שבמשך שנים תובעים סילוק המוצבים הסוריים בדרבשייה, שפך הירדן, עזזיאת, שסימון הגבול הבין-לאומי שהציע המזכ"ל לא בוצע מחמת התנגדות הסורים, שאין לנו כוחות צבאיים במפורז, לעמוד על ההסתה הקע"מית נגד ישראל כגון "כוחות קע"ם ימחצו אפילו תל אביב", להדגיש שהצענו הצעות קונסטרוקטיביות ופגישה עם הסורים ואלה דחוה, ושאף היום מוכנים לפגישה עם הסורים להפגת המתיחות ועם ערביי תואפיק לעיבוד האדמה.[9]

בירן

12

א' בירן אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

A. Biran to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW919

נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 23 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

סודי ביותר, אישי; תקוע, לידיעתך האישית:

הפרטים הכלליים הבאים מחלקים של דו"ח הורן הידועים לנו.[1] ייתכן ויתר חלקי הדו"ח יתנו תמונה אחרת.

לדו"ח 7 חלקים. סוקר במפורט פרשת [תל] קציר-תואפיק מ-1949 וחפירת תעלות הניקוז. מציין חשש הערבים שהתעלה תפריד האדמות. מזכיר שהיישובים שלנו במפורז, כביתר חלקי הגבול, מבוצרים. מזכיר החלטת ועדת שביתת-הנשק מאוגוסט 1949 על מציאות גדר-תיל ב[תל] קציר. מציין שב-1959 ראה משקיף או"ם ערבים ספורים בלבד הגרים בתואפיק וקומץ בהמות. לאחר 24 בדצמבר הסכימו

7. האיגרת מיום 19 בפברואר 1960 (פורסמה כמסמך או"ם S/4268), אזכרה את החלטת הגינוי לישראל בישיבת ועדת שביתת־הנשק המעורבת ב־16 בפברואר (ראה הערה 4 לעיל).

8. מיום 3 בפברואר 1960 בתיק 130.16/2965/12. פורסמה כמסמך או"ם S/4264.

9. איגרת ישראל, מיום 25 בפברואר 1960, בתיק 130.16/2965/13. פורסמה כמסמך או"ם S/4271. ההצעה לסמן את הגבול הבין־לאומי הועלתה בביקורו של האמרשלד במזרח התיכון בינואר 1959.

.12

1. הדין־וחשבון המלא פורסם כמסמך או"ם S/4270 מיום 23 בפברואר 1960.

הערבים לא להיכנס מערבה לתעלה בתנאי שלא תיפגע זכותם. אולם ב-16 ינואר נכנס טרקטור שלנו לשדה הצהוב ולכן מיאנו הערבים שלא להיכנס. ב-19 נתקיימה הפגישה בטבריה. אמרנו שקודם ייפסקו החדירות ואז יתאפשר דיון בבעיה. לאור זאת הוציא ה־findings. מזכיר שגם אם לא דחינו ה־findings הרי התעלמנו. מצטט ההתכתבויות והצעותינו. מזכיר שהמליץ קבלת finding לגבי ישיבת ועדת שביתת-הנשק. מציין שביקשנו דחייה ללא מועד, דבר שהיה מתפרש על-ידי הסורים ככניעה לעמדתנו. מצטט ההחלטה בישיבה.[2] מסכם שחלה ארגעה במצב, לפחות עתה.[3] טוען שאינו מתכוון בזאת למצב יחסי קע"ם-ישראל, שממילא אינם בתחום שיפוטו. טוען שקשה להניח שתושבי הצדדים יוכלו לשמור השקט אם בעיית האדמות לא תידון ברוח התכתבותי עימו ב-15 בפברואר. גורס שאם ייפסק סכסוך האדמות לא תהיה סיבה לישראל להחזיק משמר הגבול ולסוריה משמר לאומי ופרסונל אחר. רק אז תיווצר האפשרות לקיים סעיף 5[4] והערת באנץ' כלפי המשטרה, והאזור יהיה באמת מפורז. לא ידוע לנו הנאמר על ביצורי תואפיק, פעולתנו, ותוצאות הביקור במפורזים ובאזור הביטחון.[5] המגמה הכללית בחלקי הדו"ח היא של איזון, וההתבטאות, עד כמה שניתן לשפוט מהמצוי - מתונה.[6]

בירן

13

ח' יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ-לארץ
Ch. Yahil to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 192

נוסח יוצא: 130.09/2395/1

ירושלים, 24 בפברואר 1960

סודי ביותר-מידי

סודי ביותר, לראש הנציגות.

זה ימים מספר ישנה כוננות צבאית מוגברת בשני חלקי קע"ם. כל הצבא הסורי, כולל חטיבות מילואים, מגויסות, במצב הכן לאורך הגבול הישראלי או בקרבתו.

2. לפרטי הדיון וההחלטה בוועדת שביתת־הנשק ראה מס' 11 והערה 4 שם.
3. למעשה היתה הרגיעה זמנית, ועד סוף 1960 נמשכו התקריות, הן באזור המפורז הדרומי והן ביתר האזורים המפורזים, אם כי היו מצומצמות יותר. ראה, למשל, איגרת של ישראל למועצת הביטחון מיום 1 ביולי 1960, מסמך או"ם S/4365.
4. סעיף 5 בהסכם שביתת־הנשק ישראל-סוריה עניינו משטר החיים באזורים המפורזים והאיסור להחזיק בהם כוחות מזוינים או כוחות צבאיים למחצה.
5. בנוסף על האזורים המפורזים נקבעו בהסכם שביתת־הנשק ישראל-סוריה אזורי ביטחון או "אזורי הגנה" משני צידי הגבול, אזורים שבהם הותרה החזקת כוחות הגנה מוגבלים בלבד. לפרטים ראה כרך 3, נספח ט, עמ' 733-734.
6. ראה גם הערות מפורטות של בירן לדין־וחשבון של פון הורן, אפריל 1960, 130.23/3351/7.

במצרים כוננות גבוהה. גויסו מילואים אשר זורמים לתוך סיני; מפיצים שמועות כאילו ישראל מתכוננת לפעולה צבאית רבתי נגד קע"ם ושנערך גיוס מילואים בארץ ובכך מסבירה קע"ם את כוננותה ודריכותה לעמוד מול ישראל. לידיעתכם, כי לא נערך כל גיוס של מילואים פרט לרגיל בכל ימות השנה. לא מן הנמנע כי שלטונות קע"ם נתפסו באמת לבהלה שניזונה גם ממקורות סובייטיים. נקודה אחרונה זו לשימוש זהיר ביותר. מתיחות זו, גם אם היא תוצאה של בהלה, טומנת בחובה סכנה שתקרית פעוטה תגרום להתלקחות.

הפנה-נא מיד תשומת-לב משרד החוץ לכוננות הצבאית של קע"ם, הסכנה שבדבר ולעומת זה השקט בישראל.

לידיעתכם, שפנינו גם להאמרשלד.[1]

יחיל

14

ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW922

נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 24 בפברואר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי

תקוע; סודי ביותר, אישי; העתק להרמן, אישי.

היפגש-נא מיד עם המזכ"ל על-מנת להעמידו על התזוזות הצבאיות המקיפות בשני חלקי קע"ם.[1]

להלן לידיעתך: מאז אמצע החודש סבורים מנהיגי קע"ם שישראל תתקוף קע"ם בסוף חודש זה. הערכתם זו מתבססת:

א) על אמונתם בכישלון פעולת ישראל בתואפיק[2] שמקורה בדיווח כוזב של המפקדים המקומיים ורצונה לנקום נקמתה.

ב) דברי המזכ"ל על ההידרדרות באזור.[3]

13

1. ראה מס' 14, 17.

14

1. ראה מס' 13.
2. ראה הערת־עורך מס' 6.
3. הדברים נאמרו במסיבת עיתונאים שקיים המזכיר הכללי של האו"ם האמרשלד בניו יורק ב־18 בפברואר 1960.

ג) זרם ידיעות כוזבות מגורמים שונים ובעיקר סוכנים בקרב אנשי האו"ם בישראל שהצביעו על גיוס כוחות צה"ל והיערכות מספר חטיבות לאורך הגבול.

ד) ידוע כמו כן שברית-המועצות הגבירה הבהלה על-ידי הדגשת רצינות השמועות בדבר כוננות ישראל. קע"ם מאמינה שגם המערב מחפש שעת-כושר להתנכל לה. אין כל יסוד לידיעה שנערך גיוס של מילואים בצה"ל מעבר לרגיל בכל ימות השנה. הסכנה היא שמתיחות זו, גם אם היא תוצאה של בהלה שמקורה בשמועות שוא, תביא לתוצאות בלתי-משוערות בעטיה של תקרית פעוטה. ידוע לנו ממקור מוסמך וסודי ביותר על משא-ומתן של קע"ם עם כוח [ה]חירום[4] במטרה לפנותו תוך 24 שעות במקרה שתפרוצנה פעולות איבה ותינתן הוראה מתאימה מהמזכ"ל. עצם העובדה שכוח החירום נכנס למשא-ומתן פינוי במקרה כזה מוכיחה על הידרדרות מסוכנת. נקודה זו כמוסה ובשום צורה לא לשימוש.

כוחות קע"ם: כל הצבא הסורי עדיין במצב הכן שהוכרז מאז תואפיק, דהיינו 2–3 חטיבות מילואים מגויסות נוסף למערך הסדיר. בגבול המצרי מצב כוננות גבוה בכל הזרועות, מילואים זורמים מזה כמה ימים לסיני והגיעו עד לאל-עריש, שוררת אווירה מלחמתית בצבא. סך כל הכוחות בסיני מעל ל-2 דוויזיות, זאת אומרת כוחות מרובים יותר מאשר ערב סיני.

בשיחתך עם המזכ"ל אין צורך לפרט הנ"ל אך הדגש שהידיעות שברשותנו אינן מניחות ספק לגבי ממדי ההיערכות הקע"מית בשני החבלים ולגבי מגמותיה של היערכות זו. ציין שישראל לעומת זה לא גייסה כל כוחות מעבר לרגילים. הדגש המתיחות והאווירה המחושמלת בקע"ם והאפשרות של התפתחות מסוכנת אף אם איש אינו רוצה בה. אף אם שורשה של הבהלה בשמועות חסרות שחר. הדגש שקע"ם טורחת להכשיר הקרקע מבחינה הסברתית במערב להתלקחות צבאית על-ידי האשמת ישראל בהכנות צבאיות רציניות.

ברר-נא מהו הדיווח של כוח החירום ומה יעשה המזכ"ל על יסוד התיאור שלך להרגעת הרוחות בקהיר.

יחיל

15

מחלקת ארצות-הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW923

נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 24 בפברואר 1960

סודי ביותר – לנמען בלבד

שרת החוץ קראה ריד ב-24. אמרה זה כשבועיים יש ריכוזי גייסות ונשק בגבולותינו עם קע"ם בדרום ובצפון. תחילה סברנו שנאסר אולי חשב שאחרי מה שהמצרים כינו

4. כוח החירום שהוצב בחצי־האי סיני וברצועת עזה בעקבות פינוי צה"ל ב־1957.

"כישלוננו הצבאי" בתואפיק נרצה להחזיר הפרסטיז'ה שלנו על-ידי פעולה צבאית שנייה "יותר מוצלחת", ומתוך כך ציפינו לכך שתופעת הריכוזים תיעלם במשך הזמן ולא התייחסנו ברצינות יתר. אך לא כך היה והריכוזים בסיני ובצפון הלכו וגברו בממדיהם. לסיני הוכנסו כוחות רציניים ויותר כבדים מב-1956. במצרים וסוריה גיוס מלא של כלי תחבורה וחיילים. אין ניסיון להסתיר זאת וידיעות אלו הגיעו גם למשרדי חוץ אחרים והובאו גם בעיתונות העולם. בצבא קע"ם טופחה רוח של ערב מלחמה. המצרים טוענים שהסיבה לכל זה שיש גיוס כללי אצלנו וכי אנו מתכננים התקפה על סוריה. ממקורות שונים נודע לנו שהסובייטים גורם בהפצת השמועות בקהיר כאילו אנו עומדים לתקוף. יש לנו ידיעות שיונ"ף במתיחות מסוימת, כי הרגישו בהכנות המלחמתיות בצד השני.

ידוע לשגרירות ארצות-הברית שאין בארץ שום גיוס ולא שום פעולה החורגת מן הרגיל. יחידות מילואים נקראות לאימונים כבכל ימות השנה ומתפזרות אחרי תקופת האימונים. אין לנו שום כוונה לתקוף סוריה או מישהו אחר. ייתכן שמעשי המצרים תוצאה מחששם העצמי מפני התקפתנו או מחשש שהרוסים מפיחים. ייתכן שכישלונות נאסר בתואפיק, בפגישת הליגה[1] והמצב הפנימי בסוריה יצרו אצלו כוונה להפנות תשומת-הלב לאויב הישראלי או אולי אפילו למלחמה יזומה על-ידיו נגד ישראל. איננו יודעים בדיוק מהם מניעיו אך ברור שכשהגבול מלא גייסות ונשק משהו עלול לקרות שבימים רגילים לא היה נורא, אך במצב של ריכוזים כאלה ייתכן ויהיה הגפרור המדליק אבק-השריפה. מבחינתנו לא מספיק לנסות להסביר מניעיו. אם הכנות מלחמתיות מצריות אלו תימשכנה, ויימשך גם קצבן הגובר ומידתן המתרחבת, נצטרך לנקוט מצידנו באמצעי זהירות אלמנטריים ולרכז כוחות בגבולות. עד כה לא עשינו זאת. אפשרי שפני נאסר אינם לתוקפנות וכי קיים רק חשש הדדי שהצד השני יתקוף – אם כי חשש מצרי כזה איננו מבוסס כליל – אך מצב זה שנוצר מדאיגנו וחשבנו לנכון לומר זאת לממשלת ארצות-הברית. גם בבירות חברות מועצת ביטחון אחרות ולנציגיהן בארץ נסביר המצב ודאגתנו.[2] הורינו תקוע להסביר הדבר למזכ"ל[3] ולשאול מה הוא שומע מיונ"ף בדבר הכנות המצרים. שגריר ברית-המועצות[4] בא שלשום לבקש תמיכת ממשלת ישראל בנציג הצ'כי[5] כנשיא עצרת או"ם הבאה. זה בעינינו צעד מוזר כי הם יכלו לדעת שלא נתמוך בצ'כי. אך כאשר קראנו שבאותו יום או יום קודם היה שגריר ברית-המועצות בקהיר[6] במשרד החוץ המצרי, עלתה על דעתנו אפשרות שברית-המועצות אמרה למצרים שהיא הזהירה ישראל בפני התקפה על קע"ם. לפחות פעמיים בשנתיים האחרונות עשו הרוסים מבצע כזה של אזהרת קע"ם בפני תוקפנות ישראלית כביכול.

ריד אמר ששגרירות ארצות-הברית הודיעה למחלקת המדינה שאין בסיס לשמועות על כוננות ישראלית לתוקפנות וכי הכול בארץ מתנהל כרגיל וכשגרה. נאומי נאסר

15

1. בין 8 ל־29 בפברואר התכנס בקהיר החלק השני של המושב ה־32 של מועצת הליגה הערבית. מאמציה של מצרים להקים "יישות פלסטינאית" נכשלו עקב התנגדותה של ירדן.
2. ראה למשל מס' 20 ומברקי יחיל אל תקוע (TNW927, מיום 25 בפברואר), ומשרד החוץ אל תקוע (TNW934, מיום 26 בפברואר), שניהם בתיק 130.09/2340/4.
3. ראה מס' 14.
4. מיכאיל פ' בודרוב, שגריר ברית־המועצות בישראל.
5. ירי נוסק, סגן שר החוץ של צ'כוסלובקיה.
6. ו"י ירופייב, שגריר ברית־המועצות בקע"ם.

הגבירו המתיחות.[7] הייתכן שיתוף פעולה עם ואן הורן לשם הרגעת הרוחות בצד השני?

שרת החוץ ענתה שהוא כולו מרוכז בבעיית המפורזים וכנראה אינו מודאג מהמצב הכללי הנוכחי. איננו יודעים אם המערך המצרי הגנתי. אנו אומרים זה שנים שנאומי נאסר הם גורמים בהגברת המתיחות, וכשאומרים לנו שהם לתצרוכת פנימית ללא כוונות ממשיות, תשובתנו שהעם המצרי והצבא לא יודעים זאת. העובדה המרכזית בתמונה שיש סכנת התלקחות בגבול כתוצאה מתכונת המצרים. ריד שאל איזה צעדים אנו מציעים ושרת החוץ ענתה: המעצמות והמזכ"ל צריכים לומר למצרים שאין שום יסוד לחשש מישראל ויסלק נא ריכוזיו ויפסיק תכונתו המלחמתית אחרת תצטרך ישראל לרכז כוחות כאמצעי זהירות אלמנטרי. שרת החוץ הוסיפה שגם דבריו על הצהרת 1950[8] והזמנתו לקאסם לשלוח כוחות לגבולנו מתוספים לתמונה המלחמתית. ריד אמר שלגבי ארצות-הברית ההצהרה בתוקף כגורם במדיניותה באזור. שיבח התאפקותנו מול נאומי נאסר, יבריק למחלקת המדינה ויקווה שנודיעו אם נגיע להחלטה שההכנות המצריות אינן פוסקות לגבור וגם עלינו לגייס כוחות לגבולות.

מאה"ב

16

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT110

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

שרת החוץ, יחיל; אישי.

באנץ' טלפן ב-25, שעה 18:00, והודיע שקיבל זה עתה מברק מגיאני[1] המתייחס לידיעות הסוכנויות על כניסת כוחות קע"ם לרצועת עזה. לדברי באנץ' מודיע גיאני

7. במחצית השנייה של פברואר ביקר נאסר בסוריה ונשא כמה נאומים אנטי־ישראליים ובין היתר דיבר על "החובה הקדושה" של קע"ם ל"שחרר את פלסטין" (תעתיקי הנאומים האלה בתיק 130.02/4316/1). ראה גם הערה 8 להלן.

8. הצהרה של ארצות־הברית, בריטניה וצרפת ממאי 1950, המדברת על "עניינן ורצונן העמוק בכינון השלום ובקידומו וביציבות באזור", על הכרתן "בצורך של מדינות ערב וישראל להחזיק כוחות מזוינים כלשהם" ועל כוונתן לספק נשק למדינות האזור לאחר שניתנו הבטחות שהנשק הזה לא ינוצל לתוקפנות נגד מדינות אחרות. בנאומו בדמשק ב־22 בפברואר הצהיר נאסר כי ההצהרה הזאת בטלה ומבוטלת לאחר התוקפנות הבריטית והצרפתית נגד מצרים.

16

1. לויטננט־ג'נרל פרם סינג גיאני, מפקד כוח החירום של האו"ם.

שלידיעות אלה אין כל יסוד, ושלא היתה כל תנועת כוחות מצריים ברצועה. גיאני קיבל גם הכחשה רשמית לידיעות אלה מחילמי.[2] הכחשה זו תימסר גם על-ידי חילמי בכתב.

גיאני מציין שבעקבות הידיעות על תנועת הכוחות קיבלו מפקדי יחידות חיל האו"ם מברקים מממשלותיהם והשיבו אף הם שאין כל תנועת צבא מצרי ברצועה. ידיעות המפקדים היו מבוססות, לדברי באנץ', על מה שהם רואים בשטח.

מברק גיאני נשלח ב-25, שעה 17:18 שעון עזה. באנץ' התייחס לידיעה שקיבל מגיאני על פגישה בינו לבין הרמטכ"ל[3] מחר. אמר שמודאג מקיום הפגישה כי היא עלולה להביא גיאני במבוכה. באנץ' מקווה שאנו מבינים שגיאני אינו יכול לשמש מקור למסירת אינפורמציה על תנועת כוחות המדינה שבשטחה הוא מוצב. נכון שיש הבדל מסוים בין סיני לבין עזה, שאינה שטח מצרי ריבוני. אך המצרים בוודאי יפרשו הפגישה כנועדת למסירת אינפורמציה. אילו היה גיאני נועץ בבאנץ' לפני שהסכים להצעתנו לקיים הפגישה, היה באנץ' מייעץ לו להימנע ממנה. השבתי שאין לי ידיעות על הפגישה ונושאיה אך במצב הנוכחי מגע בין הרמטכ"ל לבין מפקד חיל האו"ם יכול רק להיות לתועלת הדדית, ואולי להביא להרגעת המתיחות. לא זו בלבד שדאגתנו מתנועות כוחות קע"ם מצדיקה פנייה לחיל האו"ם, בייחוד לאור המגע התקין שהרמטכ"ל היה מקיים תמיד עם מפקד החיל, אלא שכזכור לו נסיגתנו ב-[19]57 היתה על-סמך הבנה ברורה שהכוחות המצריים לא יחזרו, והאו"ם היה שותף להבנה זו. זמן קצר לאחר-מכן מסר דובר האו"ם לעיתונאים הכחשה שכוחות מצריים נעו לרצועת עזה. "אין שום כוחות כאלה ברצועה", אמר.

תקוע

17

י' תקוע אל משרד החוץ

Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT103

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

יחיל, אישי; העתק הרמן, אישי.

ב-24 בפברואר, שעה 16:45, נפגשתי עם האמרשלד. נכחו באנץ' וקורדייה. מסרתי לו על ריכוזי הכוחות הקע"מיים, האווירה המלחמתית הניזונה גם מנאומי

2. אמין חילמי, קצין-קישור מצרי לכוח החירום של האו"ם.
3. רב אלוף חיים לסקוב, ראש המטה הכללי של צה"ל.

נאסר[1] וסכנת ההתלקחות כתוצאה של תקרית מצומצמת. אפילו אין אצל נאסר כוונה לתוקפנות בהתאם לשלך 922.[2] הוספתי שבישראל לא הוכרז על גיוס.

תגובתו הראשונה של האמרשלד היתה שהם עוקבים אחרי המצב באזור, ושהידיעות ממקורותיהם אינן מתיישבות עם הרושם שלנו. הידיעות שהגיעוהו ממקורות האו"ם זהות עם הידיעות ממקורות שתי המעצמות המערביות הגדולות.[3] ידוע להם על הריכוזים בגבול הסורי–ישראלי, וכן יש להם תמונה מלאה מהמתרחש בסיני.

כאן העיר באנץ' שאי-אפשר להסתיר כוחות בסיני, ואין בימים אלה כל ניסיון מצד המצרים להסתיר תנועות כוחותיהם מחיל האו"ם. בשני חלקי קע"ם אין הריכוזים עולים על מה שאפשר היה לצפות במצב המתיחות שנוצר בגבול הצפוני. ידוע לכול שהצבא הסורי אינו שווה הרבה, ובהתחשב בקשיי קהיר בסוריה, טבעי שנאסר ירצה ליצור רושם על תכונה בחזית הדרומית.

משאמרתי, מבלי לפרט, שריכוזי הכוחות המצריים בסיני עולים על הריכוזים ב-1956, שיסעוני האמרשלד ובאנץ' ואמרו שידיעה זו לגמרי אינה נכונה, ושגדול מאוד הפער בין גודל הכוחות המצריים הנמצאים בסיני עתה, לבין אלה שהיו שם לפני מבצע סיני.

האמרשלד הוסיף שהיום קיבלו מברק מגיאני על כך שהמצרים הודיעום בכתב (אך לא בתלונה) על כך שארבעה מטוסי סילון ישראליים טסו אתמול בסביבות אילת לאורך מפרץ עקבה והתעלה, והונסו על-ידי מטוסים מצריים. לדברי האמרשלד, היו יכולים בנקל לנפח התקרית לצרכים תעמולתיים, ואף לנצלה כעילה להתלקחות.

העובדה שהודיעו עליה כפי שהודיעו לגיאני אף מבלי שהגישו תלונה, מוכיחה שהם נזהרים מליבוי האש.

כאן סטה, התייחס לכתבה מקהיר שהופיעה הבוקר ב"ניו יורק טיימס" על פגישות שגרירי ברית-המועצות בירושלים ובקהיר, לפיה מעוניינת ברית-המועצות בשקט באזור, והעיר שלדעתו נכון הדבר, כי עניינה העיקרי בשלב זה למנוע בכל מחיר שבעיית המזרח התיכון תופיע בוועידת הפסגה.[4] הבעיה הלוחצת, מבחינת ברית-המועצות, היא גרמניה, והיא מעוניינת לרכז דיוני הפסגה בבעיה זו.

חזר ואמר שאינו רואה כיצד יוכל לפעול בקהיר, כי הידיעות שבידיו אינן מאשרות חששותינו. ברור שהוא רואה עצמו seized with the matter ויעקוב אחר ההתפתחות בעירנות. בכל הכנות עליו לאמר לנו שיש לו גם קשיים בקיום מגע נאות עם קהיר, והיעדר לוטפי מניו יורק אינו מקל. במסיבת העיתונאים שלו לפני ימים מספר התייחס לעניין שצריכה מועצת הביטחון לגלות במצב באזור.[5] בינתיים שמע מבאנץ'

.17

1. ראה מס' 15 והערות 7–8 שם.
2. מס' 14.
3. ארצות־הברית ובריטניה.
4. ועידת הפסגה נתקיימה בפאריס במאי 1960 בהשתתפותם של ראשי מעצמות המערב וראש ממשלת ברית־המועצות. הוועידה הסתיימה ללא תוצאות בעקבות הפלת מטוס הביון האמריקאי יו־2 בשמי ברית־המועצות ב־1 במאי 1960.
5. במסיבת עיתונאים שהתקיימה בניו יורק ב־18 בפברואר אמר האמרשלד כי על מועצת הביטחון לפעול כדי לתמוך בהחלטות האו"ם ולעצור את ההידרדרות במצב במזרח התיכון, והוסיף כי מאמציו האישיים מעוררים ציפיות גדולות מדי.

הערותי בעניין זה ומבין אותן. כוונתו לא היתה לכינוס מועצת הביטחון אולם אין כמובן להוציא מגדר האפשרות הצורך לקיים בנסיבות מסוימות דיון במועצה. התכוון בעיקר לחזור לשיטה של הגשת דוחו"ת למועצת הביטחון מטעם מטה האו"ם ופרסומם כפי שהיה נהוג לפני שנים מספר. סבור ששיטה זו תבליט העובדה שמועצת הביטחון עוקבת אחרי ההתפתחויות ולכן תתרום להרגעת המתיחות. בארוחת-צהריים שקיים היום עם חברי מועצת הביטחון העלה שאלת פרסום דו"ח הורן וזכה לתמיכה כללית לפרסומו.[6] רק שגריר צרפת[7] שאל האם אי-אפשר להביא הדו"ח לידיעת חברי מועצת הביטחון בלבד. לדברי האמרשלד, היה ברור לאחרים שדרך זו מהווה למעשה הדלפת הדו"ח לעיתונות בדלת האחורית.

חזרתי על הערותי לבאנץ' אתמול[8] בקשר לפרסום הדו"ח והוספתי שבעוד שנמנענו מלהגיב על איגרת קע"ם,[9] מתעוררת השאלה האם נוכל להישאר ה"שותף" היחיד שישתוק, אם גם האו"ם יקבע עמדתו בפומבי. האמרשלד העיר על כך שיהיה זה טבעי לגמרי אם נגיש גם אנו איגרת.[10]

אמרתי שמכל מקום הדו"ח דן בבעייה מקומית, בעוד שהסכנות טמונות במתיחות הכללית ובהכנות הצבאיות של קע"ם. הדגשתי שאין לי צל של ספק שלא הייתי מקבל הוראות להיפגש עימו באופן דחוף אלמלא היו העובדות שבידינו מוסמכות ביותר. מכל מקום, הבדלים בהערכה מספרית אינם מכריעים בנסיבות הקיימות. עובדה שיש ריכוזי כוחות, עובדה שהאווירה המלחמתית בקע"ם מגיעה לשיאים. לא חשוב מה גרם לנקיטת צעדים אלה. הם נמשכים בתהליך גובר והולך העלול להביא בכל רגע להתפוצצות. מצד שני, ידוע לאו"ם שאין גיוס בישראל. ספק אם תספיק עקיבה שוטפת אחר המצב מצד המזכ"ל.

בשלב זה התחיל האמרשלד לסגת מתגובתו הראשונה. אמר שמבין שיש כאן סכנה של הידרדרות המצב עד להתפוצצות, אפילו אין העובדות הנוכחיות מעידות על כך. עליו להעלות העניין בפני קהיר.

חזרתי והדגשתי שהוא עומד בפני שתי עובדות מרכזיות: היעדר הכנות צבאיות מצד ישראל, וידיעות על הכנות צבאיות ואווירה מלחמתית מצד קע"ם. ונשאלת השאלה האם המזכ"ל אינו יכול לבסס עליה הפנייה לקהיר.

האמרשלד השיב שהוא עומד לטוס מחר לשטוקהולם ומשם לקופנהגן ללווייתו של ראש ממשלת דניה. אילו היה מבטל נסיעתו היה הדבר מגביר המתיחות, אך אולי יוכל להסתמך על צאתו מניו יורק כדי להודיע למצרים שהוא יוצא בדאגה לנוכח הידיעות. ביקש להתייעץ עם קורדייה ובאנץ' והבטיח להודיעני מאוחר יותר.

תקוע

6. ראה מס' 12 והערה 1 שם.
7. ארמאן בראר, הנציג הקבוע של צרפת באו"ם. ראה גם מס' 21.
8. השיחה עסקה ברובה בפרשת הספינה "אסטיפליאה", אך נידונה בה גם פרשת הדוח של פון הורן באשר לפעולת צה"ל בתואפיק – ראה מס' 12. (ראה מברק תקוע אל משרד החוץ, 23.2.1960, NWT101, 130.09/2329/21).
9. ראה מס' 11, הערה 7.
10. ראה מס' 12, הערה 6.

18

ג' מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

G. Meir to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW926

נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

סודי ביותר, לנמען בלבד; תקוע, הרמן; שלך 103.[1]

נדהמנו לתגובתו של המזכ"ל. נראה שהבדלי האקלים בין ירושלים לבין הקומה ה-38[2] עצומים. פנה אליו מיד ומסור לו תגובתנו:

א) בידינו ידיעות אשר במהימנותן אין להטיל ספק על עוצמת כוחותיהם בצפון ובדרום. ידיעותינו על הריכוזים בסיני הן הנכונות ולא אלו שברשותו. ידוע לנו בביטחון גם על כניסת כוח מצרי לרצועת עזה.

ב) לפי ידיעתנו גם בבירות המערב יודעים על הנעשה וקיימת חרדה.

ג) דוגמא לכך שהמזכ"ל עלול להגיע למסקנות מוטעות: בודרוב בא אלי בעניין שאין לו כל קשר למצב. בא לבקש תמיכתנו בנוסק[3] כנשיא העצרת הבאה ולא החלפנו מילה על עניין אחר. שמא היתה פניית השגריר הסובייטי בקהיר באותו נושא?

ד) כאשר אנו הנמצאים באזור פונים מתוך חרדה למצב כפי שהוא ידוע לנו, וזאת לאחר נאומיו הפראיים של נאסר,[4] ומבקשים המזכ"ל שיפעל ויזהירם וכו', האם אינו חושב שאין מקום להיכנס איתנו לפלפולים מהו הכוח בסיני? האם המקרה דומה ל"אסטיפליאה"[5] שאנו נתבעים להמציא דוקומנטים?

ה) אמור לו שאני קוראת לנציגים רבים ומוסרת להם הידוע לנו וחרדתנו ודורשת מהם פעולה ומוסרת שפנינו גם למזכ"ל.

ו) בשום פנים ואופן איננו יכולים לקבל את אי-נכונותו לפנות רשמית למצרים על-מנת שיאמר להם שישנה חרדה. אני מקווה שהוא ער לסכנה הקיימת לשלום ואיננו רוצה שנחדל אנו, ולא רק אנו, לראות באו"ם את הכתובת אפילו בענייני שלום דחופים.

להרמן.

פנה מיד למחלקת המדינה ודרוש פנייתם המידית למזכ"ל לעוררו לפעולה.[6] שים לב כי המזכ"ל עומד לצאת להלוויית ראש ממשלת דניה.

גולדה

18

1. מס' 17.
2. מקום מושבה של לשכת המזכיר הכללי של האו"ם.
3. ראה מס' 15 והערה 5 שם.
4. ראה שם, הערה 7 ו־8.
5. ראה פרק ג.
6. ראה מס' 19.

19

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן: WNT30

נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר

מחלקת ארצות־הברית.

נפגשתי עם הארט היום בעניין הריכוזים בסיני ובסוריה. נכחו המילטון וואראל. מסרתי הידיעות שבידינו וביטאתי דאגתנו בהתאם לדברי שרת החוץ לריד.[1] הארט השיב שגם להם ידיעות על ריכוזים אולם לפי ידיעותיהם הועברו לסיני שלוש חטיבות בלבד ומערכן הגנתי. לפי הערכת מחלקת המדינה אין לנאסר כוונה לתקוף את ישראל אולם גם מחלקת המדינה וגם שגרירות ארצות־הברית בקהיר mystified לפשר הריכוזים וההתפרצויות של נאסר בנאומיו בסוריה. ביחס לריכוזים בסוריה אין יודעים הסיבה, אולם כידוע חלק ניכר של הצבא הסורי מרוכז בקביעות לא הרחק מהגבול.

הארט הוסיף ואמר כי התרשמו במחלקת המדינה מתוכן נאומי נאסר בסוריה ובייחוד מהעובדה שהתחיל שוב להתקיף את המערב. גם לגבי תופעה זאת אין למחלקת המדינה הסבר מוצק אלא ניחושים. אולי מרגיש נאסר צורך להתבטא בחריפות על רקע הריב עם קאסם.[2] אולי המצב בסוריה מדאיג אותו.

חזרנו לשאלת גודל הריכוזים והדגשנו שידיעותינו מדויקות ומהימנות ולכן ראוי לבדוק ההבדל בין ידיעותיהם וידיעותינו. לדברים אלה הגיב הארט בהסבר שהתייחסותו לשלוש חטיבות מתבססת כנראה על ידיעות לא לגמרי טריות והוא מניח שהתמונה שבידם עוד תושלם. הארט חזר לעניין המניעים של נאסר ואמר שאמנם אין בידם דברים בדוקים לחלוטין אך נוטים לחשוב שהסובייטיים פיטמו את המצרים בידיעות שווא ובעצות. כן יודעת מחלקת המדינה על התרוצצות של דיפלומטים ומומחים סובייטים בקהיר ובמקומות אחרים.

הערתי שאם יתמידו בריכוזי צבא ניאלץ לנקוט אמצעי זהירות ולהגיב בגבול, ובמצב כזה יוכלו להתפתח פורענויות. תבעתי שיפנו בקהיר ולמזכ"ל. הארט אמר שבמשך השבוע היו שלושה מגעים עם המצרים, כאן ובקהיר. לא פירש מה היה תוכן המגעים אולם אפשר לשער שעד כה הסתפקו בהודעות שבישראל אין שום תכונה.

.19

1. ראה מס' 15.
2. בראשית שנת 1960 שררה מתיחות בין קע"ם לעיראק. בינואר נתקיים בבגדאד משפטם של המתנקשים בקאסם באוקטובר 1959, וקע"ם הואשמה במעורבות בניסיון ההתנקשות. עיראק פתחה גם במסע שקרא לשחרור סוריה מן האיחוד עם מצרים והתנגדה לכינוס מושב הליגה הערבית בקהיר בפברואר 1960. משנדחתה דרישתה החרימה את המושב.

ידונו מיד במשאלתנו להעמיד את קע"ם על הסכנה בצעדיהם ועל הצורך בהפסקת התכונה המלחמתית. כמו כן ידונו בבקשה למזכ"ל לפעול בדומה. יודיעני אולי עוד היום.[3]

הרצוג

20

ג' מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
G. Meir to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW928

נוסח יוצא: 130.09/2340/4

ירושלים, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - בהול

תקוע, לנמען בלבד.

ראיתי ב־25 השגריר הבריטי[1] ושמעתי ממנו שבידי פירסון דיקסון אינפורמציה מלונדון שאף עולה בחומרתה לגבי ממדי הריכוז המצרי בסיני. הוא הזכיר מספר של שלוש דיוויזיות. הכנת בתי־חולים בקהיר, הוצאת חולים אזרחיים וזה כמובן נוסף לריכוז שעל הגבול הצפוני. ביקשתי השגריר לדאוג להוראה מלונדון לדיקסון לפנות להאמרשלד, אם טרם ניתנה ממילא. התקשר נא עם דיקסון,[2] מסור לו על שיחתי עם השגריר הבריטי, מסור לו על שיחתך עם המזכ"ל[3] ואמור שביקשתיך לעמוד אתו בקשר לגבי פנייתו הוא למזכ"ל. לידיעתך. השגריר קרא באוזני מברק של הקונסול הכללי שלהם בירושלים בו מודיע האיש ללונדון שראה מברק פון הורן למזכ"ל בו הוא מודיע לו שלפי ידיעות שנתקבלו מכוח החירום יש ריכוזי כוחות כלהלן: דיוויזיית שריון באזור אל־עריש. ריכוזים בעזה ודיוויזיה משוריינת בגבול סוריה. פון הורן אומר במברק זה שאין כל סימן של גיוס מילואים בישראל.

אני מדגישה שחלק זה הוא לידיעתך ולא לשימוש.

3. בשתי שיחות טלפוניות שנערכו לאחר קיום השיחה הזאת הודיע הארט שארצות־הברית פנתה לשגרירותה בקהיר והשגרירות אכן פנתה "לאישיות חשובה ביותר הקרובה לנאסר", וזו השיבה ש"העניינים הרבה יותר נינוחים". (ראה מברקי הרצוג אל משרד החוץ, WNT31, 25.2.1960, 130.09/2314/9; WNT37, 27.2.1960, 130.09/2313/2.)

20

1. פטריק פרנסיס הנקוק, שגריר בריטניה בישראל.
2. ראה מס' 22.
3. ראה מס' 17.

להרמן. לדברי השגריר הבריטי כל האינפורמציה הנ"ל גם בידי האמריקנים והקנדים. בקש האמריקנים לפעול מיד במזכירות או"ם.[4]

גולדה

21

י' תקוע אל משרד החוץ

Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT111

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

יחיל, הרמן; אישי.

ב־25 אחר־הצהריים נפגשתי לשיחה ממושכת עם שגריר צרפת.[1] מסרתי על המצב ועל פנייתנו למזכ"ל. טרם שמע מפאריס על ההתפתחויות האחרונות. העיר שייתכן שהערכת האמרשלד, על שמעצמות המערב אינן חוששות מהתלקחות, נובעת גם משיחה שבראר קיים עם המזכ"ל לפני כעשרה ימים, בה אמר להאמרשלד שאינו רואה בשלב זה מקום לכינוס מועצת הביטחון, אך התרשם שהאמרשלד מודאג מהמצב.

הדגשתי שהמדובר בהתפתחויות בימים האחרונים ולא בדאגת האמרשלד לשאלה המקומית של הגבול הצפוני, אלא בקשר לתנועות המלחמתיות.

בסוף סקירתי שאלני בראר מה יוכל לעשות בשבילנו. אמרתי שהאמרשלד צריך לשמוע מהמעצמות על דאגתן מהמצב. יש לדרבנו לראות המצב בכל חומרתו כדי שיפעל במרץ. אמר שיעשה זאת היום בשיחה שיקיים עם קורדייה (האמרשלד חוזר לניו יורק ביום ב'). סיפר פרטים על ארוחת־הצהריים של האמרשלד אתמול עם חברי מועצת הביטחון. לגבי שאלת פרסום דו"ח הורן[2] אמר האמרשלד בארוחה דברים זהים לאלה שמסר לי. ביחס ל"אסטיפליאה"[3] היה ברור, לדברי בראר, שהוא מחפש דרך כדי לשכנע עצמו כי נאסר לא רימהו. בראר ציין שנוכח לדעת מזמן שהאמרשלד

4. הרמן שב והעלה את הנושא בשיחה עם מרצ'נט, סגן מזכיר המדינה לעניינים מדיניים, ב־26 בפברואר. הרמן חזר על דברי הרצוג להארט יום קודם לכן (ראה מס' 19), והטעים כי קיצוניותו של נאסר תלך ותגבר ככל שיורע מאזן הכוחות במזרח התיכון. הוא מחה גם על ההודעה המאוזנת של ארצות־הברית הקוראת לשני הצדדים להבליג. מרצ'נט מסר על פרטי התערבותה של ארצות־הברית בקהיר (ראה מס' 19) ושיבח את הבלגתה של ישראל. (ראה הרמן אל משרד החוץ, WNT32, 26.2.1960, 130.09/2314/9).

21

1. ארמאן בראר, הנציג הקבוע של צרפת באו"ם.
2. ראה מס' 11.
3. ראה פרק ג.

נוטה être indulgent לגבי קהיר. הפעם מסר למועצת הביטחון ש"אסטיפליאה" נשלחה ארבעה ימים לפני הדיון בבנק, נשאה מטען שערכו מבוטל, והמצרים יכלו בקלות לפרש זאת כניסיון להכשיל המלווה. האמרשלד מניח שהמטען פו"ב, אך כידוע יש, לדבריו, תמיד קשיים בהוכחת דברים מסוג זה. הרושם שנתקבל מדברי המזכ"ל היה שמצד ישראל וקע"ם כאחת היו עניינים שלא לגמרי כשורה. בראר הוסיף שבדיווחו לפאריס ציין שהאמרשלד לא הזכיר שתי עובדות מרכזיות: ש"אסטיפליאה" נשלחה בהסכם עימו, ובהתאם לעמדה המעשית.

תקוע

22

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT115

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 27 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

שרת החוץ, יחיל, העתק הרמן; אישי.

ב־26 בבוקר נפגשתי עם דיקסון ובילי.[1] בעקבות שיחתנו הראשונה אתמול הבריק דיקסון ללונדון שהידיעות שבידיו על גודל ריכוזי כוחות קע"ם שונות ממה שמסרתי לו. הוא ביקש הערכת לונדון למצב. טרם קיבל תשובה. הוא דיווח גם על שיחתנו השנייה[2] והזכיר בין היתר הרעיון של טיסת האמרשלד לקהיר.

בינתיים התקבל דיווח הנקוק על השיחה עם שרת החוץ ושדר הקונסול הבריטי בירושלים[3] עם דיווח חיל או"ם על הריכוזים המצרים. בילי קרא ביוזמתו הוא מתוך מברק הקונסול. הזכיר דיוויזיית שריון באל־עריש וריכוזים בגבול סוריה. לא הזכיר ריכוזים בעזה. שאלתיו אם המברק אינו מתייחס גם לריכוזים ברצועה. בילי השיב בשלילה. דיקסון ובילי חזרו ואמרו שעל ריכוזים בעזה שמעו רק ממני. אשר לדיווח הנקוק אמר בילי שהשגריר מדווח באופן מלא על דברי שרת החוץ אולם אינו מפרט

22

1. השיחה התקיימה ב־25 בפברואר והוחלפו ידיעות והערכות על היקף הכוחות הקע"מיים שגויסו. דיקסון סיכם ואמר שהידיעות שבידיהם המורות פחות מן הידיעות שבידי ישראל, אך קיבל את הערכתה של ישראל שהמצב חמור ועלול להתפוצץ בכל רגע. לדעתו האמרשלד מודאג מן המצב, אך הוא מבקש לעצור את המתיחות הגוברת על־ידי הרגעת שני הצדדים והוא סמוך ובטוח ששני הצדדים אינם מעוניינים בהתלקחות. דיקסון הבטיח להוסיף ולקיים את הקשר עם האמרשלד אם יחייב זאת המצב. (ראה תקוע אל משרד החוץ, NWT109, 25.2.1960, 130.09/2339/21.)
2. בשיחה הזאת העלה תקוע את הרעיון שהאמרשלד יצא למזרח התיכון. דיקסון אמר כי ראוי בהחלט לתת על כך את הדעת ואולי יציעו את הדבר להאמרשלד. (ראה מברק תקוע אל משרד החוץ, NWT112, 25.2.1960, 130.09/2339/21.)
3. ראה מס' 20.

דבריו הוא. בדיווחו על דבריו בקשר לגודל ריכוזי קע"ם מסתפק הנקוק בהפניית תשומת־לב למברק הקונסול מירושלים.

במברק מקראו, עליו סיפרו לי כבר אתמול,[4] נאמר שבבתי־חולים בקהיר הוזמנו מיטות. אולם לא דובר על שלוש דיוויזיות. לדברי דיקסון, הידיעה על שלוש הדיוויזיות בסיני באה לניו יורק וכנראה גם להנקוק רק מהנספח הצבאי הבריטי בישראל[5] שדיווח על מה ששמע במטכ"ל על שתי דיוויזיות רגלים ודיוויזיה של תותחנים, נוסף לשתי חטיבות הנמצאות בסיני. הנספח התייחס גם לדיוויזיה נוספת של שריון. כל זה לפי דיקסון ממקורות שלנו. הם מקווים לקבל אינפורמציה מלאה יותר מלונדון. דיקסון מחכה גם להוראות מלונדון ולתגובה לדיווחיו על שיחותינו כדי שיוכל לנקוט צעד כלשהו.

הרעיון של טיסת האמרשלד לקהיר נראה לו. לדבריו, האמרשלד לא יוכל להגיע לשם לפני יום ב׳, אולם דיקסון העיר שהאמרשלד יוכל לפרסם מיד הודעה על כוונתו לטוס למזרח התיכון. דיקסון אמר שיבריק שוב ללונדון ויבקש תגובה לרעיון זה. הוא מסר שלונדון מתייעצת עם האמריקאים והצרפתים לגבי המצב והטיפול בו. דיקסון ביקש לשמור בסוד את חילופי הדברים בינינו בקשר לאפשרות טיסת האמרשלד לקהיר. רמז שמוטב שאם יציע זאת להאמרשלד לא תתפרש פנייתו כבאה דווקא ביוזמתנו.

הבריקו־נא מיד אם אוכל לומר לדיקסון רשמית שאנו מעוניינים בטיסת האמרשלד לקהיר.[6]

תקוע

23

י׳ תקוע אל משרד החוץ

Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT122

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 27 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד-בהול

יחיל; אישי.

להלן נוסח שדר מהמזכ"ל מתאריך 27 בפברואר שנמסר על־ידי קורדייה ובאנץ׳ לאילן בהיעדרי מהבית.

4. ראה הערה 1 לעיל; קולין קראו, הממונה הבריטי בקהיר.
5. קולונל ג׳יימס ב׳ קאולי, הנספח הצבאי בשגרירות בריטניה בישראל.
6. יחיל השיב כי אינו סבור שעל ישראל לדחוק במזכיר־הכללי לטוס לקהיר (ראה מברקו 4TNW935, 17.2.1960, 130.09/2340/4).

"Secretary-General giving thought whether possibility may exist for helpful contribution to relieving of present difficulties through personal visits to area in near future. He considers especially what might be basis for such effort and scope and form of approach. He would appreciate to get the comments and suggestions of your Government on these questions if possible on his return to N[ew] Y[ork], Monday. The same questions have been addressed to both parties."

באנץ' העיר שהשדר הנ"ל אינו מהווה proposal אלא tentative suggestion. בתשובה לשאלת אילן אם הם יכולים להבהיר המשפט השני בשדר השיבו שלא קיבלו הערות נוספות מהמזכ"ל אולם מניחים שהפירוש הוא שהוא יסע רק במקרה ותשובת הצדדים תצדיק זאת. לדברי באנץ' מורגשת ביומיים האחרונים הפוגה מסוימת במתיחות. ביסס הערתו זו על שתי עובדות: קיבלו אישור נוסף מגיאני שאין ריכוזים בעזה ושמו לב לנימה השקטה יותר בשידורי רדיו קהיר. כמו כן שיחת גיאני עם חילמי היתה מעודדת. לא היה מוכן לפרש. שוחחתי עם באנץ' מאוחר יותר וניסיתי לברר רקע שדר האמרשלד. באנץ' חזר ואמר שאין זו הצעה אלא ניסיון לבדוק תגובת הצדדים. אמר שהאמרשלד רוצה לבחון כל דרך להפגת המתיחות והזכיר שיחתנו בה הבעתי ספקות לגבי תועלת דיון במועצת הביטחון.

שוב אמר שכוחות מצריים לא נכנסו לעזה. כששאלתיו מה לגבי היחידה הפלשתינאית השיב שכזכור, היחידה הגיעה לעזה לחגיגות "השחרור"[1] ושכמעט כולה הוצאה בינתיים מהרצועה. מספר חייליה בעזה לא עלה אף פעם על **400** ועתה רק מעטים נשארו שם. שאלתיו אם חילמי הגיש בכתב, כפי שהבטיח זאת, הכחשה על הכנסת כוחות מצריים לרצועה. באנץ' השיב שעדיין לא קיבל זאת. אשר לסיני, אין להם ידיעות המשנות הערכתם כפי שכבר נמסרה לנו על גודל ריכוזי כוחות קע"ם. לדבריו, חל אפילו slight change for better ושנבקט very good first step. אמר שאינו יכול לפרש.

בהיעדר דיקסון התקשרתי עם בילי כדי לבדוק מה ידוע להם על פניית המזכ"ל. קורדייה כבר הודיע לו על השדר. לדברי בילי לדיקסון לא היה כל מגע עם האמרשלד ובנימת צער מסוים העיר שההצעה של האמרשלד שונה מהרעיון עליו דיברו איתי. אמר שכוונתו ראשית כל לעיתוי. הרעיון שהועבר על־ידיהם ללונדון היה שהוא יטוס למזרח התיכון מאירופה. על רעיון זה לא קיבלו עד כה תגובה מלונדון. אולם יש להם רושם שלונדון אינה חושבת שיש הכרח בפעולת חירום ושהמתיחות התחילה לפוג במקצת. לדברי בילי, העובדה שטיסת האמרשלד יכולה לצאת לפועל רק אחרי שובו לניו יורק, מביאה אותו למסקנה שהאמרשלד מתכוון לא לצעד מידי לטיפול במתיחות אלא לשיפור המצב לעתיד. בילי הוסיף שסבור שלונדון תתייחס באהדה להצעת המזכ"ל.

תקוע

23

1. פינוי כוחות צה"ל מרצועת עזה במארס 1957 לאחר מבצע "קדש".

24

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT128

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 29 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

יחיל.

נפגשתי ב־29 עם האמרשלד. נכחו קורדייה, באנץ' ואילן.

האמרשלד מסר על מברק ההזמנה ששלח לראש הממשלה וביקש שאמסור שנוסף לארוחה עליה הבריק הוא עומד לרשות ראש הממשלה at any time and for any length of time.[1] בהתייחס לשדר מה־27[2] אמרתי לו שראש הממשלה ישמח לשוחח על המצב באזור האמרשלד הביע שביעות־רצון מלאה. אמר שעד לפגישתו עם ראש הממשלה כ: יורדת כמובן מהפרק שאלת טיסתו למזרח התיכון. מצפה עתה לתשובת קהיר. מניח שתודיע על שקע"ם תשמח על ביקורו ולגבי הבסיס לשיחות עימו תציין שעמדתם לגבי יחסי קע"ם-ישראל ידועה, ואולי תשאלנו אם יש לו משהו להציע ביחס לכך. הוסיף שפגישתו עם ראש הממשלה אינה צריכה כמובן להוציא מגדר האפשרות ביקור המזכ"ל במזרח התיכון בתאריך מאוחר יותר, למשל באביב, במיוחד אם השיחה עם ראש הממשלה תיצור בסיס לכך.

האמרשלד הטעים שרואה הפגישה עם ראש הממשלה כחשובה הן לגופה, והן כדי שיוכל לגלות לו הערכתו אליו.

תוך כדי שיחה נגעתי בשאלת הפרסום, ומשאמרתי לו שבהודעתנו אנו מזכירים רק ביקור ראש הממשלה ב[אוניברסיטת] ברנדייס,[3] אמר האמרשלד שהיה רוצה להודיע שבשומעו על כוונת ראש הממשלה לבוא לארצות־הברית שיגר אליו הזמנה להיות אורחו. הסכמתי. (זמן קצר לאחר הפגישה פורסמה מטעם האו"ם הודעה, שהוברקה אליכם בגלוי.)

עברתי לשאלת המצב הנוכחי באזור ואמרתי שלא חל שינוי, מבחינת היערכות כוחות קע"ם, אך מסתמנת התחלת הרגעה מסוימת באווירה המתוחה שהיתה קיימת עד כה. אנו מניחים שלפניית המזכ"ל ולפעילות המעצמות נודעה השפעה על קהיר. עם זאת, עצם ריכוזי כוחות קע"ם והימצאותם בשטחים בהם לא ניצבו עד כה מהווים גורם חמור, ויש להמשיך כל המאמצים כדי להביא להוצאת כוחות אלה. האמרשלד השיב שזו בדיוק עמדתו, ושהוא ממשיך לפעול במגמה זו. סבור שבהתחשב בעובדה

24

1. על חילופי המברקים בין האמרשלד לבן־גוריון שקדמה לפגישתם במארס 1960 ועל הפגישה ראה פרק ו, מס' 101 ו־103.
2. ראה מס' 23.
3. אוניברסיטת ברנדייס, על־יד בוסטון, שעמדה להעניק לבן־גוריון תואר דוקטור של כבוד.

שתנועת הכוחות המצריים לוותה בתרועות, אין לצפות לפעולת נסיגה מידית וכללית אלא thinning out של הכוחות. הזכיר שדבר דומה אירע לפני כשנה, כשהיתה תנועת כוחות מצריים מערבית לאל־עריש, שהגיעה מעט יותר צפונה. אחרי פניות האו״ם התחילו המצרים בתהליך דילול הכוחות עד שסילקום לחלוטין. במידת־מה הוחל גם עתה בתהליך זה. בשטח מסוים היתה קיימת הסכנה שכוחות מצריים, אמנם לא גדולים, יתקרבו עד למוצבי חיל האו״ם. כתוצאה ממאמצי האו״ם נסתלקה סכנה זו (האמרשלד לא הזכיר, כפי שעשה זאת בשיחתנו הבוקר באנץ׳, שהכוונה לקסיימה).

אמרתי שלאור הודעות האמרשלד והמעצמות על כך שבצד הישראלי אין כל תכונה צבאית, אפשר היה לצפות להוצאה מידית של כל כוחות קע״ם. המזכ״ל העיר שגם הוא היה רוצה לקוות לנסיגה מידית כזו, אך עליו להיות מציאותי. אמרתי שהזמן מהווה גורם מכריע ושאסור להרשות שההיערכות הנוכחית של כוחות קע״ם תיהפך לעובדה למשך פרק זמן כלשהו, כי הרי אז יהיה קשה להחזיר הגלגל אחורנית. האמרשלד אמר שהוא ער לגורם זה. משציינתי שאנו מניחים שלא רק גיאני, אלא גם הוא עצמו מטפל בשאלת החזרת הכוחות המצריים, השיב – הוא ובאנץ׳ – שגיאני מטפל רק בנקודות ספציפיות, בעוד שהשאלה הכללית נמצאת בטיפול המזכ״ל.

כאן העיר שלביקור ראש הממשלה תהיה השפעה מרגעת על המצב. הוא בדעה שגם לשדרו מה־27, שבו העלה המחשבה על ביקורו במזרח התיכון, היתה השפעה מסוימת בכיוון זה. האמרשלד מעריך שהתכונה הצבאית המצרית נגרמה בין היתר על־ידי הסכסוך עם קאסם וכן לצורכי כנס הליגה בקהיר.[4] בינתיים הסתיים כנס זה, ומהודעתו ברור לגמרי שלא הושגו בו תוצאות מוחשיות כלשהן.[5]

משהתייחסתי לשאלת ״אסטיפליאה״ וציינתי שעבר יותר מחודש מאז ביקור המזכ״ל בקהיר והעלאת שאלת המסמכים על־ידי האו״ם,[6] אמר האמרשלד שספריית המסמכים שבידיו גדלה, אך הבדיקה חיזקה דעתו שענייננים מדיניים – יחסיים הם. משני הצדדים לא קיבל מערכת שלמה של מסמכים. אמר שהמצרים לא העבירו אליו שטר המטען, המניפסט והצ׳רטר. אמנם השיג במישרין הטיים צ׳רטר ממנו [מתברר] שהאונייה היתה חכורה על־ידי ה״מדיטרניין אייג׳נסיס״ בחיפה. לשאלתי אישר שאין לו voyage charter. באנץ׳ העיר שב־6.3 עומד להגיע לכאן תת־שר החוץ סאברי, וייתכן שיביא עימו מסמכים נוספים.

האמרשלד אמר שהתכוון לכתוב לשרת החוץ ולהביא בפניה מסקנותיו, אך לאור הפגישה הקרובה עם ראש הממשלה סבור שמוטב לדחות הדיון בשאלה זאת לשיחות עם בן־גוריון. אמרתי שהייתי רוצה לייעץ שלא יעלה זאת, אלא שיתקדם לחיסול הפרשה לפני ביקור ראש הממשלה. הגיב שלא חשב על כך אך ייתכן שהצדק עימי.

שאלתיו מדוע למעשה צריך הוא לכתוב אלינו במקום לפנות מיד לנאסר. אמר שמטרתו העיקרית לקבל הסכמתנו להעברת מכתבי אנטונטוס, השייכים לנו, לקהיר. על אף הכישלונות בשנה החולפת, סיכם האמרשלד, יש לזכור שהגדרת העמדה

4. ראה מס׳ 19 והערה 2 שם.
5. ראה מס׳ 15, והערה 1 שם.
6. ראה פרק ג.

המעשית לא נתערערה. העיקר – להמשיך במאמצים להפעיל עמדה זו ולהתקדם ממנה למצב ששרר ב־58[19]. הוסיף שהאווירה הנוכחית אינה כמובן הנוחה ביותר להתקדמות כזו.

תקוע

25

ח' יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ch. Yahil to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 203

נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 1 במארס 1960

שמור

המצב בגבולות עם קע"ם. אין שינויים מהותיים. עם זאת יש ירידה במתח ובעצבנות. מערך הכוחות של קע"ם בכללו טרם נשתנה וכל עוד לא החלו בהחזרת כוחותיהם אין לראות בהפגת המתיחות המנשבת באוויר ערובה לשמירת השקט. אפשר לציין כי לפעולות או"ם והמעצמות שהוזעקו על־ידינו היתה השפעה מרגעת ויש לעודדם להמשיך בקו זה על־מנת להביא להפגת מתיחות ממשית.

יחיל

26

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 661

נוסח נכנס: 130.23/3344/51

ואשינגטון, 9 במארס 1960

סודי – מידי

מחלקת ארצות־הברית, בירן.

ג'ונס הודיעני היום כי לפי שגרירות ארצות־הברית בקהיר ישנם heavy withdrawals של כוחות מצריים מסיני לתוך מצרים וכבר עברו התעלה בדרכם חזרה.

הרצוג

27

ח' יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ch. Yahil to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 232
נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 13 במארס 1960

סודי

סודי ביותר; המצב בגבולות.

הארגעה נמשכת. הוחל בדילול הכוחות הקדמיים של קע"ם, בשחרור מילואים וכן בשחרור של רכב שגויס. חלק מן החילות המצריים הוחזרו מסיני למחנותיהם. עם זאת ישנו עדיין כוח רב בסיני.

כוחות השריון כנראה טרם הוחזרו משם. פעולתנו הדיפלומטית תרמה ללא ספק רבות לארגעה אך אין להיתפס להנחה כי הסכנה חלפה כליל.

יחיל

28

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW71
נוסח יוצא: 130.09/2313/1

ירושלים, 26 באפריל 1960

סודי - מידי

לפני כשבוע אמר ריד לשרת החוץ בפגישה מקרית שברצונו לראותה על־מנת למסור משהו אך העניין אינו דחוף. הפגישה נתקיימה ב־25 והוא מסר שראש הממשלה של ירדן[1] אמר לשגריר ארצות־הברית בעמאן[2] הדברים הבאים וביקש למוסרם לנו: ממשלת ירדן מעוניינת בקיום השקט בגבול ותעשה הכול למען זאת. היא מקווה שאם תהיינה תקריות בלתי צפויות (unexpected incidents) ממשלת ישראל תזכור ותביא בחשבון שבאשר לממשלת ירדן הרי היא מעוניינת בשקט ופועלת למענו. עד כאן. ריד לא ידע לפרש למה התכוון ב"תקריות בלתי צפויות" ומה הניע ראש ממשלת ירדן דווקא כעת לשלוח לנו שדר כזה. שרת החוץ הדגישה שביעות־רצונה מן החלק הראשון של השדר וביקשה שיוסבר לראש ממשלת ירדן שכתמיד כן היום זאת גם

28

1. הזאע אל־מג'אלי, ראש ממשלת ירדן - נרצח ב־29 באוגוסט - ראה מס' 29 והערה 1 שם.
2. שלדון ג' מילס, שגריר ארצות־הברית בירדן.

מדיניותנו בכל הגבולות לרבות הגבול הירדני. יש אפוא אינטרס משותף ואין סיבה שהשקט לא יישמר. אולם החלק השני של השדר מדאיג כי הרי ברור ממנו שלראש ממשלת ירדן סיבות לחשוב שאולי תהיינה תקריות. ללא ידיעה מפורשת למה הוא מתכוון אפשר רק להסיק שהוא יודע שמישהו מנסה לסכסך ולסבך המצב בגבול.

מכאן עבר ריד לספר הסיפור הבא כאילו ללא קשר עם העניין הקודם: נציג החברה האיטלקית שהיא הקבלן לתכנית ה"ע'ור המזרחי"[3] (תכנית הירמוך) הודיע ל־USOM[4] בירדן וכן לממשלת ירדן שב־12 לאפריל נורו יריות במכונת ירייה מן הצד הישראלי על קבוצת פועלים שעבדו בהדרכת נגר איטלקי ליד עדסיה.[5] איש לא נפצע אולם שני כדורים נפלו ממש בקרבת הפועלים. נציג החברה הודיע שתקריות מסוג זה מאיטות העבודה וכו'. מכתב נציג החברה ל־USOM מסיים: "יש להניח שממשלת ירדן תביא תקרית זאת לוועדת שביתת־הנשק המעורבת". לפי הוראת מחלקת המדינה מביא ריד תוכחה ארוכה האומרת שאם עובדות אלה נכונות הרי כאן הטרדה ללא הצדקה מצד ישראל והפרעת ביצוע תכניות פיתוח הממומנות על־ידי ממשלת ארצות־הברית. ממשלת ארצות־הברית הניחה שממשלת ישראל תמנע תקריות דווקא בקשר למפעל כזה, מה גם כשהאיטלקים מעורבים בכך. הזכיר שהרי מדובר עם ממשלת ארצות־הברית על תכניות מקבילות אצלנו שממשלת ארצות־הברית מעוניינת בהן למען קידום השלום באזור. ממשלת ארצות־הברית מעוניינת בשקט בגבולות בכלל ובמיוחד בעמק הירדן על־מנת שתהיה אפשרות לבצע תכניות פיתוח כלכלי. מקווים שדבר כזה לא יקרה בעתיד. מדגישים שמתבססים על העובדות כפי שהובאו לידיעתם "as reported", כלומר אין להם ידיעה עצמית על אמיתותם.

שרת החוץ הגיבה שזו הפעם הראשונה שאנו שומעים סיפור כזה. בירה בו־במקום עם בירן שאף הוא לא שמע עניין כזה מעולם ואמר שלא ידוע לו שהוגשה מצידם תלונה לוועדה. ששון אישר שברדיו ובעיתונות לא הופיע שום דבר בעוד שעיתונות ירדן בדרך כלל מנפחת כל תקרית. לפי כל מקורותינו, אפוא, להד"ם. שרת החוץ אמרה שלפני שבאים להרצות בפנינו על חשיבות פיתוח ושקט צריך היה לברר אמיתות העובדות.

בעקבות עניין מדומה זה סיפרנו אנחנו שב־22 לחודש התחילו הירדנים לעורר בהלה כאילו עבר סיור שלנו הקו ליד טול־כארם, וכאילו משמר שלנו פתח באש והירדנים השיבו אש והרגו שניים מאנשינו. לפי סיפורם, אחד מהם נגרר חזרה לשטח ישראל ואחד בשטח. מנגנון הוועדה, המשקיפים ואנשינו בגזרה זו הובהלו. אצלנו ואצל האו"ם היה כל העניין תעלומה. בחקירה המשותפת בשטח לא הצליחו הגששים הירדני והישראלי למצוא עקבות טריות. גם אנשי האו"ם וגם הירדנים הביעו מורת־רוחם מהדיווח המסולף. שרת החוץ קשרה שני הסיפורים הנ"ל בעניין שדר ראש ממשלת ירדן, כי שניהם מחזקים ההשערה שיש מי שמסכסך. ביקשה פעם נוספת

3. תעלת השקיה שנחפרה בידי ירדן כדי להטות את מי הירמוך לשטחים שבבקעת הירדן (הע'ור) – ראה פרק ב.
4. United States Operations Mission – משלחת הפעולות של ארצות־הברית שריכזה את הסיוע הכלכלי בירדן.
5. עיירה בירדן שעל־ידה נבנו הסכר ותעלת ההטיה של הירמוך.

שהאמריקנים יבררו אצל ראש ממשלת ירדן למה התכוון ומה הניעו כעת לשלוח השדר תוך כדי חזרה על מדיניותנו אנו, שיהיה שקט.

שרת החוץ מבקשת שגם אתם תדברו על העניין במחלקת המדינה ותבקשו שיבררו בעמאן פשר הדבר.

ראש אמ"ן[6] אומר שבירדן כל הזמן קיימת רגישות מפעילות מצרית וחששות שהמצרים ישלחו מעזה "פדאיון" שייכנסו לשטחנו משטח ירדן. באמ"ן משערים שזאת סיבת השדר. כמה שעות יותר מאוחר התגלה שבין עשרות תלונות שהירדנים מגישים לוועדה מבלי לתבוע חקירה או דיון יש אמנם גם תלונה על המקרה של ה־12 באפריל ליד עדסייה. מאחר והירדנים לא תבעו כל פעולה באמצעות ועדת שביתת־הנשק נראה שלא האו"ם ולא הירדנים ייחסו חשיבות לתלונה. אילו היה בתלונה דבר של ממש היו הירדנים עומדים על תביעה לחקירה ודיון. אצלנו בדקו ואין עקבות לתקרית כזאת בכלל. אפשר להניח שאם היו בכלל יריות היו אלה יריות משטח סורי.[7]

שרת החוץ העלתה עם ריד תוכן מברק הראל ממוסקווה לפיו הבליטו האמריקנים בביולטין החדשות של השגרירות במוסקווה הסיפור המצרי על רשת הריגול הישראלית שמטרתה להרוג נאסר.[8] שרת החוץ הסבה תשומת־ליבם לדבר התמוה, מדוע זה צריך להופיע בביולטין המופץ על־ידי שגרירות ארצות־הברית ודווקא במוסקווה. אמרו שיבררו.

מאה"ב

29

ד' בן-גוריון אל המלך חוסיין
D. Ben-Gurion to King Hussein

Copy: 130.15/3759/7 :העתק

[30 August, 1960]

It is with a sense of profound shock and horror that we have learnt of the heinous crime perpetrated yesterday in Amman which has cost the life of Prime Minister Majali and others of Your Majesty's leading subjects.[1]

6. אלוף־משנה חיים הרצוג, ראש אגף המודיעין בצה"ל.
7. בעקבות פנייה של מחלקת המדינה הודיע ראש ממשלת ירדן שהוא מודה על השדר של שרת החוץ; בירורים שנעשו העלו שלשמועות אין שחר ומפיציהן נלכדו. (ראה מברק י' הרצוג אל משרד החוץ, WNT93, 3.6.1960, 130.09/2313/2.)
8. ב־20 באפריל פורסמה בקהיר הודעה רשמית כי נתפסה רשת ריגול שפעלה למען ישראל.

29

1. ב־29 באוגוסט 1960 נרצח ראש ממשלת ירדן הזאע אל־מג'אלי במשרדו בעמאן. מלבדו נהרגו עוד אחד־עשר אנשים, ביניהם שרים בממשלתו, ושלושים וארבעה נפצעו. המלך חוסיין הטיל את האחריות לרצח על קע"ם, ואילו זו הכחישה את האשמות והטילה אותן על גורמים ירדניים המתנגדים למשטר ההאשמי. בדצמבר נידונו אחד־עשר אנשים (מהם שבעה שנשפטו בהיעדרם) למוות באשמת השתתפות ברצח.

Fully convinced that Your Majesty will continue to defy with courage and success all treacherous attempts to subvert law and order in the Hashemite Kingdom of Jordan, we deem it necessary to clarify our position again:

a) Our aspirations and intentions are entirely peaceful.

b) We will not in any way or manner lend a hand to any act of aggression or subversion directed against Your Majesty's person and family, government and people.

c) Moreover, we shall on our part do everything we can, within our country and elsewhere, to assist in the stabilization of the situation.

d) Your Majesty may rest assured that no grounds whatsoever exist for any concern in regard to the safety and security of our common border.

30

נספח א
APPENDIX A

Orig.: 130.16/2965/12 :מקור

Jerusalem, 20 January 1960

Findings of the Chief of Staff of the Truce Supervision Organization concerning the use of land in the Tawafiq–Tel Katzir area (Southern sector of the Demilitarized Zone created by the Israeli-Syrian G.A.A.)

1) The tension which has developed in the Southern Demilitarized Zone in connection with the land dispute in the area of the Israeli settlement of Tel Katzir (MR 2083-2346) and the Arab village of Tawafiq (MR 20950-23423) and which resulted in particular in the shooting incident of 24 December 1959 (an Israeli policeman killed, an Arab wounded) has not abated.

2) On 14 November 1957, following a previous shooting incident in the same area, the Israeli-Syrian M[ixed] A[rmistice] C[ommission] held an emergency meeting. The Parties, after an informal discussion, agreed that "any legitimate work in the area concerned should not be interfered with and differences of opinion should be solved by peaceful means. It was also agreed that the Parties should comply fully with the G[eneral] A[rmistice] A[greement]".

3) In October 1958, the legitimacy of the excavation by the Israelis of Tel Katzir of a North–South ditch located between Tel Katzir and Tawafiq was contested by the other side, and tension increased rapidly. I discharged the duties which Article V of the G.A.A. and the Acting Mediator's authoritative comment have entrusted to the Truce Supervision Organization Chief of Staff, as Chairman of the MAC, concerning civilian activities in the Demilitarized Zone and, on 4 November 1958, I forwarded my findings to both Parties. My conclusion was that the digging of the ditch was "legitimate,

on the assumption that it is, as explained, only a drainage ditch and will not be considered also as a limit up to which Israelis could extend their cultivation".

4) Again, with the seasonal resumption of agricultural work, disputes concerning the use of land in the area have arisen. The efforts made to bring about an agreed settlement have failed. It was proved impossible to arrange a meeting of representatives of the Israelis of Tel Katzir and the Arabs of Tawafiq.

It is my duty to consider the situation and communicate my findings to the two Parties to the General Armistice Agreement.

5) The recurrent dispute between Israeli and Arab farmers has its origin in the fact that the use of the land in this particular area has not developed on the basis of ownership. As I wrote on 4 November 1958 in paragraph 7 of my findings concerning the digging of the ditch referred to in paragraph 3 above: "A cadastral plan of the area shows a division of the land into long narrow parallel strips oriented from west to east and which are either Arab-owned, or Jewish-owned, or mixed property predominantly Arab or Jewish. This intricate land apportionment has not been respected and land has been used irrespective of property limits by the Israeli settlers of Tel Katzir to the west and the Arabs of Tawafiq to the east".

6) Property ownership must however be taken into account to the extent that, on the whole, approximately half of the land in the area is Arab and the other half Israeli. It would be contrary to equity if one side, by extending its use of available land, should deprive the other of its share. The Arabs, in particular, apprehend that the development of Israeli cultivation in the direction of Tawafiq will deprive them of lands they have been using. This fear explained in 1958 Arab opposition to the digging by the Israelis of the ditch referred to in paragraph 3.

7) At the present time this ditch plays again a role in the Arab-Israeli dispute. The Israelis have objected the Arab crossings of the ditch and Arab use of lands to the West of it. The Israelis have also begun, but then suspended, work on another ditch, oriented West to East, apparently with a view to laying irrigation pipes up to an area close to the North–South drainage ditch dug in 1958.

8) As stated in the last paragraph of my 4 November 1958 findings, the Israelis made it clear at the time that the drainage ditch was not a limit up to which they could or intended to extend their cultivation. The Eastern limits of such cultivation in this particular area were then between 50 and 200 meters from the drainage ditch (paragraph 7 of the 4 November 1958 findings).

9) In view of the above considerations and of existing evidence concerning present and past use of the land in the area, I find that an equitable solution of the present difficulties is that the present Eastern limits of Israeli cultivation should be, subject to some reservations, the limits of Arab use of lands to the west of Tawafiq.

10) The following are the reservations which I think necessary:

(a) For the sake of tranquillity in the area, the Arabs will not use the land right up to the fields cultivated by the Israelis, but will, at least for the time being, leave between them and the Israelis a distance of approximately ten meters. An arrangement might later be made which would replace this narrow buffer zone by the marking of cultivation lines on the ground.

(b) The drainage ditch dug by the Israelis in 1958 will be maintained and, when necessary, repaired by them.

(c) Plots of land may be exchanged by mutual agreement for the purposes of cultivation, without prejudice to ownership or other legal rights.

(d) For the execution of (a), (b) and (c) above, the assistance of UN military observers will be available.

11) The principle that, subject to the reservations indicated in paragraph 10 above, Arabs may use lands up to the limits of the lands cultivated by the Israelis will also apply to other disputed areas in this sector.

In particular, the Arab use of the Northern approaches to Tel Sanouk (MR 20913–23388) will be limited by the Israeli cultivation on its northern slopes.

12) The limits of Arab use of land will be approximately as follows:

(a) From MR 2092–2339 to MR 20915–23405 then along the ditch dug in 1957 to the junction with the ditch dug in 1958.

(b) From this junction to MR 20890–23422 then to MR 20885--23422.

(c) From MR 20885--23422 to MR 2088–2345, and then to MR 2090--2346.

13) The above findings cannot impair in a final settlement the validity of legal claims presented by either Party. These findings, which have a practical character, permit the continuance and development of existing Israeli cultivation on lands which are half Arab – half Israeli, while leaving to the Arabs a share of these lands. These findings should also facilitate the return of tranquillity in the area, since the Arabs will be relieved of their apprehension of being further squeezed out of lands in the Demilitarized Zone and both sides will be able to carry on their activities in a more peaceful atmosphere.

31

נספח ב

APPENDIX B

בית קציר

השתלשלות המאורעות מאז התקרית ב־24 בדצמבר [1959]

מקור: 130.16/2965/12

3.2.[19]60

1) ב־24 בדצמבר נהרג שוטר מג"ב כאשר חוליית מג"ב ירדה מגבעות האיקס כדי לגרש שני עדרים ערביים שחדרו בחיפוי מזוינים מערבית לתעלת הפיצוץ.

2) ב־25 בדצמבר שיגר נציג ישראל בוועדת שביתת־הנשק את המברק הבא ליושב־ראש ועדת שביתת־הנשק: "לאור תקרית אתמול, והפעילות הסורית המוגברת באזור תואפיק אנו מוצאים לנחוץ לסכם מחדש את עמדתנו – אם הערבים יימנעו מלחצות את תעלת הפיצוץ באזור תואפיק, וימשיכו בשמירת הסטטוס קוו לגבי עיבוד אדמות ומרעה באזור, אין כל סיבה ששלום ושקט לא יימשכו. הניסיונות הערביים האחרונים לשנות הסטטוס קוו הנם הגורם היחיד למתיחות באזור".

3) ב־27 לדצמבר הודיע היושב־ראש שתושבי תואפיק יעבדו השטח ממזרח לתעלה ב־28.

4) ב־28 הציתו הערבים את השדה הצהוב מערבית לתעלה לאחר שחדרו לתוכו בחיפוי מזוינים. מחינו נגד מעשה ההצתה וכניסת המזוינים והודענו שאנו רואים במעשה ניסיון נוסף לשינוי הסטטוס קוו. חציית התעלה על־ידי הערבים עשויה להוביל להתלקחות באזור כולו שקשה יהיה להשתלט עליה.

5) ב־6 בינואר 1960 התקיימה פגישה עם היושב־ראש בטבריה בה הציע היושב־ראש הצעה למודוס ויוונדי המבוססת על כך שבערך מחציתו הצפונית של השדה הצהוב תהיה שמורה לעיבוד ערבי יחד עם המדרון הצפוני של גבעת האיקס, בעוד שמחציתו הדרומית של השדה תהיה שמורה לעיבוד תל קציר. לדברי היושב־ראש הצעתו זו מבוססת על עדויות לגבי עיבוד שני הצדדים באותו שטח. עוד טרם היתה בידינו השהות להגיב על הצעה זו נסוג היושב־ראש ממנה.

6) מאז שריפת השדה הצהוב (ב־28 בדצמבר) ועד ה־8 בינואר, כאשר חדרו שוב סורים מזוינים בלוויית עדרים לגבעת ההתיישבות, לא היה ניסיון מצידם לשנות את הסטטוס קוו ושקט שרר באזור.

7) ב־10 בינואר חדרו שני סורים, אחד מהם מזוין, והחלו לחרוש חלקה במדרון הצפוני של האיקס. נציג ישראל מחה ודרש הפסקת העיבוד המהווה שינוי הסטטוס קוו. תשובת היושב־ראש השתהתה ונציג ישראל פנה אליו בשדר חריף ושאל מדוע הוא מתעלם ממחאותינו.

8) ב־11 בינואר חידשו הסורים את העבודה בחלקה שבמורד הצפוני של האיקס. היושב־ראש שיגר שדר תשובה לנציג ישראל שבו הוא טוען שהאדמה עובדה קודם לכן על־ידי הערבים, מוחה נגד חוסר שיתוף־הפעולה מצידנו, טוען שלא סילקנו המזוינים מהמפורז ומציין שביקש מערביי תואפיק לא לעבד בינתיים את האדמה.

9) ב־17 וב־18 עיבדנו את ה"שולחן" ללא הפרעה.

10) ב־16 עיבד תל קציר את "חלקת הסלק" הסמוכה לשדה הצהוב והנה חלק מגן־הירק של תל קציר. או"ם שיגר מיד תביעה להפסיק העבודה בטענה שלא עיבדנו השטח קודם ושזה בניגוד להבטחתנו שלא לשנות הסטטוס קוו.

11) ב־16 הודיע היושב־ראש שהוא מתכונן לבקר בחלקה. כמו כן הודיע שבהתאם לסמכויותיו על־פי הסכם שביתת־הנשק הוא תובע הפסקה של העבודה. הוא לא ביקר וב־17 נתקבל מברק המאשים אותנו שוב בחוסר שיתוף פעולה ובהפרת הסטטוס קוו.

12. בעקבות מברק נציג ישראל מ־14 בינואר האומר: "בתשובה למכתבך מ־8 בינואר 1960 הרגשתי היא שאילו היתה ניתנת לנו ההזדמנות לשוחח על העניין ולהבהיר כל אחד את נקודת־ראותו, ניתן היה אולי להתקדם. אני מציע, אפוא, קיום פגישה בטבריה בזמן הקרוב הנוח לך." – היתה צריכה להתקיים פגישה בין נציג ישראל לבין היושב־ראש. היושב־ראש היה אמנם ב־15 בטבריה, אך כאשר שאל נציג ישראל יום קודם לכן אם בדעת היושב־ראש להיפגש איתו הודיע נציג האו"ם בטבריה שאין בכוונת היושב־ראש לעשות זאת. רק מאוחר יותר הודיע נציג או"ם בטבריה שבכוונת היושב־ראש להיפגש ב־16 בבוקר. פגישה אמנם נתקיימה בתאריך זה. נציג ישראל הודיע ליושב־ראש שכיוון שההודעה נמסרה זמן כה קצר לפני קיום הפגישה, בניגוד לנוהל הקבוע בעבר, קשה יהיה לדון בפרשה המורחבת של תל קציר והוא מציע דחיית הפגישה ל־19 כדי שסגן־אלוף מונבז יוכל להשתתף גם כן.

13) ב־19 שוב עברו הסורים את השטח מערבית לתעלת הפיצוץ. עם הופעת השריונית הסתלקו העובדים.

14) ב־19 התקיימה הפגישה בטבריה בלי השתתפות היושב־ראש ובנוכחות עוזר ראש מטה משקיפי או"ם קול' ריקרט והיועץ המשפטי של המטה. הבהרנו שאנו מוכנים להתחשב בכל הצעה שתבוא מצד האו"ם, אך קודם לכן על הסורים להוכיח רצון טוב ולשמור על השקט. אנו באנו לפגישה אמנם בכוונה לשמוע הצעות קונסטרוקטיביות מצד האו"ם, אך כיוון שהסורים חצו היום שוב את תעלת הניקוז, למרות הודעת היושב־ראש שהם יימנעו מכך, קשה לדון בהצעה כלשהי כל עוד הסורים מנסים ליצור עובדות מוגמרות. תבענו שוב מהאו"ם לדרוש מהסורים להימנע מלחצות התעלה.

15) ב־20 שלח פון הורן את מסקנותיו לגבי העיבוד באזור, לפיהן השדה הצהוב והמדרון הצפוני של האיקס מוקצים לעיבוד ערבי.

16) ב־20 עיבדנו את גבעת ההתיישבות עיבוד מהיר אחרי הודעה מוקדמת לאו"ם. האו"ם התנגד לעיבוד למרות הסברינו שהשטח עובד על־ידינו בשנים קודמות. או"ם טען שייתכן אמנם שהשטח עובד על־ידינו אך זאת ללא אישור וללא סמכות. דרש שלא נעבד עד שנביא הוכחות נוספות שאמנם זכותנו היתה לעבד את השטח.

17) ב־20 גמרו שלושה טרקטורים את חריש המורדות המזרחיים של האיקס ועם חשיכה עלו אף על חלק מהמדרון הצפוני שחלק ממנו עובד קודם לכן על־ידי הערבים. כמו כן חרשו את מרבית האיקס הצפוני.

18) ב־22 הגיעה בקשת היושב־ראש להמציא לו תרשים של גבול העיבוד הישראלי בגזרת גבעות האיקס וההתיישבות. נציג ישראל השיב שהוא פנה לאיכרינו על־מנת להמציא התרשים והם מסרו שהם ישמחו להראות ליושב־ראש את גבול עיבודם בשטח. היושב־ראש השיב שישמח לקבל ההצעה. הביקור בוצע. היושב־ראש טען

שעלינו במקום מסוים על אדמה שעובדה קודם לכן על־ידי הערבים ושיש לו ספקות לגבי עיבודנו.

19) במשך 23, 24, ו־25 לא היה שינוי בשטח.

20) ב־26 חרשו מספר עובדים השטח מערבית לתעלה וגורשו על־ידי השריונית.

21) ב־27 בבוקר שוב חידשו החורשים העבודה מערבית לתעלה וגורשו על־ידי השריונית. שיגרנו מברק ליושב־ראש והסבנו תשומת־ליבו לחדירות הנוספות של מזוינים סורים בחיפוי צבא. מסרנו ששינוי זה בסטטוס קוו הנו מעשה תוקפני מחושב והאחריות על התוצאות תיפול על הסורים בלבד. דרשנו שוב התערבותו להפסקת החדירות.

22) ב־27 נתקבל מכתב מהיושב־ראש בו הוא קובע שהאיקסים וגבעת ההתיישבות הנם שטח מריבה שאין להיכנס לתוכו וטוען שהעיבוד המהיר על־ידי ישראל ב־20 בינואר אינו מהווה עדות לעיבוד.

22א') ב־27 נתקיימה פגישה עם פון הורן. הפגישה נקבעה עוד קודם לכן במגמה לגשש מהי עמדתם לגבי האיקסים וההתיישבות. לאור ההתפתחויות בשטח נגעה גם השיחה במסקנותיו של פון הורן. טענותיו של פון הורן היו:

(1) אנו הפרנו הסטטוס קוו על־ידי כניסתנו לשטח הצהוב, היריות תוצאה מכך. (הסברנו שהיושב־ראש לא איתר השטח נכונה. החלקה המדוברת עובדה על־ידינו בעבר.)

(2) אינו רואה במתיחות בתל קציר תכנון מגבוה אלא עניין מקומי.

(3) הוא מוסמך להוציא findings באשר המצב מתוח ופעולות אחרות לא הצליחו. התייחסנו למכתב באנץ' והקשינו עד מתי ניתן לטעון החזרת חיים תקינים.

(4) לגבי האיקסים וגבעת ההתיישבות העירונו שאנו מסיקים שאין שינוי בסטטוס קוו לפיו אנו מעבדים השטח. אם כי לא נראה לנו שקיבל הנחתנו אמר שבנושא זה יהיה עוד דיון.

23) ב־28 חדרו שוב החורשים הערבים מערבית לתעלה. השריונית ירתה יריות אזהרה באוויר והערבים הסתלקו.

24) ב־29 בבוקר נכנסו החורשים לזמן קצר מערבית לתעלה והסתלקו עוד טרם היה סיפק לגרשם. בשעות הצהריים חזרו החורשים. השריונית ירדה לגרשם ביריות אזהרה והמוצבים הסוריים פתחו באש רובים ומקלעים. בשעות אחר־הצהריים חזרו שוב החורשים והסורים שוב פתחו באש. ב־29 בצהריים שיגרנו לפון הורן את מכתב תשובתנו למכתבו מ־20 בינואר.

Thank you for your letter dated 20 January. In replying to it I would like to take the opportunity to make our position clear: In our view expressed on many previous occasions, the Syrian authorities have no say in the Demilitarized Zone. No Syrian interference, whether civilian or military, west of the International Boundary within the Zone will be tolerated. Specifically, any opening of fire by Syrians into the Zone, whether from outside the Zone or from within it, will be regarded there as elsewhere, as aggressive action.

We respect the rights of certain Arabs to cultivate their land in the Zone and will enable them to do so, provided that, in respect of such cultivation, as in every other respect within the Zone, there is no entry or intervention on the part of Syrian authorities.

As to the authority of the Chief of Staff in the Zone, I wish to draw your attention to the authoritative definition of Dr. Bunche whose comment you cite: "He will not assume responsibility for direct administration of the Zone".

With all good wishes and with renewed assurances of my co-operation.

26) ב־29 ב־18:30 פנה בירן לפון הורן טלפונית בתביעה להוציא המשקיפים מאחר ונוסף לאי־התחשבות בדעת נציג ישראל נוכחותם מעודדת הסורים לפעולה תוקפנית. הגנרל השיב שהם נמצאים בשטח וזה תפקידם. כשהעירונו שהם הולכים עם הערבים השיב הורן שהוא יש לו דיווח משלו.

27) ב־30 בשעה 08:00 נתקבל מכתב הורן בו הוא מנתח תשובתנו למסקנותיו וחוזר על טענות או"ם. בצהריים הפגיזו הסורים. לפי דרישת שרת החוץ פנה בירן להורן ואמר שהוא מעוניין, כפי ששרת החוץ מעוניינת, בשקט ומניעת הידרדרות המצב. שרת החוץ ביקשה שיעשה הכול להפסיק העבודה לפני שהמצב יידרדר. אם הוא רוצה לדון באיזה נושא שהוא, שרת החוץ מוכנה. בירן תבע להרחיק המשקיפים.

פון הורן אמר: "What? to stop the work it is authorised". המשקיפים שם כדי להשקיף. שאל אם בירן מאיים. הוסיף שהנקודות המשפטיות ברורות והמצב ברור במשך חודשיים. ניסה לפתור הבעיה ואנו סירבנו, מוכן לדון עם הוד־מעלתה. בירן אמר שאם לא תיפסק העבודה ייהפך הדיון לדיון אקדמי. הורן חזר ואמר שהעבודה חודשה על־ידינו ב־16. בירן העיר שזה לא היה השטח הנדון.

הורן אמר:

"if Chairman considers an area in dispute work should be stopped forthwith..." "... and it is authorised".

אמר שמוכן לדון עם שרת החוץ. כאשר נאמר לו שהיא חולה ביקש למסור איחולים נאמנים. משבירן לחץ עליו הוסיף: תפנו לניו יורק כיוון שתשובתי ניתנה לאחר אישור ניו יורק.

ב־15:00 דיברה שרת החוץ עם תקוע וביקשה ממנו לתבוע מקורדייה הפסקת העבודה. עם חשכה נפסקו היריות.

ב־22:30 נתקבל מכתב נוסף מהורן המציע פגישה בין הצדדים להסכם שביתת־הנשק.

28) ב־31 ב־13:30 השיבונו למכתב הורן שמוכנים לקיום פגישה אך זאת תוך הנחה שאל לסורים להתערב בענייני המפורז. בשעות הצהריים פתחו הסורים באש אוטומטית וארטילרית לעבר משמר רגלי שיצא לגרש החורשים שחדרו מעבר לתעלה. שוטר אחד נהרג ושניים אחרים נפצעו. ההרוג פונה רק כעבור שעתיים כיוון שהסורים לא שעו להפסקת האש. בעת חילופי היריות בשטח נתקבל מברק מהיושב־ראש הטוען שנוכחות הפטרול מהווה איום לערבים החורשים. הסורים המשיכו אמנם לירות לאחר הפסקת האש אך לקראת הערב פסקו היריות. ב־17:00 נתקבל מכתב הורן בו הוא גורס שאנו איננו מסכימים לפגישה המוצעת על־ידו כיוון שהציבונו תנאים.

ב־23:00 נתקבל מכתב נוסף מהורן בדבר חופש תנועה והפסקת אש.

ב־02:30 טלפן קול' גרפטיו והודיע שיש חילופי אש ארטילרית בשטח והוא מבקש להתקשר עם גת (נציג ישראל בוועדת שביתת־הנשק). הבטחנו לנסות למצוא אותו.

29) בחצות הליל פתחו הסורים בהפגזה ארטילרית על שדות בית־קציר וכוחותינו יצאו לטהר את המוצב הסורי בתואפיק. היו חילופי אש ארטילרית. פגזים נפלו בבית קציר, דגניה, חוסן, שמיר ומעגן. לא היו נפגעים.

ב־02:15 טלפן קול' ריקרט ומסר שהורן ביקש להודיע שבהתאם להחלטת מועצת הביטחון מ־11.5.49 פסק הורן הפסקת אש ל־03:00. ביקש תשובה על שני מכתבי הורן (בקשר לפגישה וחופש התנועה). בירן אמר שהרי כבר הודענו שאנו מוכנים

לפגישה. ב־04:20 הודענו לריקרט שנעשו סידורים להפסקת אש. הוא אמר שהם מנסים להשיג את הסורים.

30) ב־1.2 בבוקר שיגרנו מכתב להורן בו הזמנו את גרסתו שאנו איננו מוכנים לפגישה וחזרנו על עמדתנו בדבר נכונות לקיום הפגישה.

בשעות הבוקר נראו הסורים חודרים מחדש למפורז ותופסים עמדות. נציג ישראל בוועדת שביתת־הנשק התלונן לאו"ם ובוצעה חקירה במקום שהוכיחה נכונות גרסתנו בדבר חדירת הסורים.

ב־11:00 התקיים קרב אווירי בין 4 מטוסי מיג שחדרו לשטחנו ו־2 מטוסי מיסטר. המיגים הסוריים הונסו מעבר לגבול; לא היו פגיעות.

י' מונבז
סא"ל

פרק ב
Chapter 2

תכניות המים של ישראל והערבים
Israeli and Arab Water Plans

שמועות על כוונת לבנון להטות את החצבני; טיפול המזכיר הכללי של האו"ם בדאגתם של הערבים מתכניות המים של ישראל

32

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT12
נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 18 בינואר 1960

סודי ביותר

מחלקת ארצות־הברית.
[.....][1]
ב. מים.

בהזדמנות זאת אמר מאייר שמחלקת המדינה הודאגה נוכח הידיעות מביירות על כוונת לבנון להטות החצבני.[2] כן מתפלאים שלבנון דווקא יוצאת חוצץ. שאלתיו אם אנשיהם בביירות דיווחו על כך והשיב שמחלקת המדינה מהססת להורות אותם לפנות ולברר באשר אינה חפצה לעורר רושם אצל הערבים כי נבהלים מהדברים האלה ולוקחים תכניות ההטיה ברצינות. הוסיף והסביר שיצירת בהלה כזאת היא בדיוק הדבר שהערבים מעוניינים להשיג בהקשר הנדון. לגופו של עניין שאל אם וינר יוכל להמציא באורח בלתי רשמי הערכה מציאותית של האפשרויות המעשיות הפתוחות בפני הערבים להטות את מקורות הירדן. מנור ייוועד עם ויליאמס מחר בקשר לצינור המרכזי.[3]

אראל

32
1. פסקה אחת, שעניינה ביקור האמרשלד בקהיר בעניין חופש המעבר בתעלת סואץ, לא הודפסה כאן.
2. מוסב על הודעתו של שר החוץ הלבנוני חוסיין עווייני כי בדעת ממשלתו לבקש מן הפרלמנט אישור להקצבה בסך 12 מיליון לירות לבנוניות (כארבעה מיליון דולרים) כדי להטות את מי החצבני מאפיק הירדן אל לבנון. ידיעה זו הופיעה בעיתון הלבנוני "אל חיאת" ב־16 בינואר, אך הקצבה כזאת לא נדרשה ב־1960.
3. על תכניות המים של ישראל ובקשת המלווה ל"צינור המרכזי" ראה פרק ז, מס' 115, 118.

33

מ׳ קומיי אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם ושגרירות ישראל בלונדון
M. Comay to the Israel Permanent Mission to the United Nations and the Israel Embassy in London

מברק מוצפן 130/3

נוסח יוצא: 130.09/2323/1

ירושלים, 21 בינואר 1960

סודי

שגריר בריטניה הנקוק סיפר לי שהצהרת ממשלת לבנון על הטיית החצבני[1] באה כהפתעה כי השגריר הבריטי בביירות[2] דיבר יומיים לפני כן עם הלבנונים על ענייני מים ולא היה זכר לדבר כזה. הרושם אפוא שזה צעד תעמולתי גרידא, לקראת כנס הליגה.[3] הנקוק עומד במגע הדוק עם עמיתיו בביירות ובעמאן בענייני מים ומסר להם דוח מפורט אחרי שלמד תכניותינו משיחותיו עם וינר. עמיתו בעמאן דיבר עם הירדנים בהתאם לדוח וחושב שהרגיעם לגבי תכניותינו.

קומיי

33

1. ראה מס׳ 32.
2. פ״מ קרוסתוייט, שגריר בריטניה בביירות.
3. החלק השני של המושב ה־29 של מועצת הליגה הערבית נתקיים בקהיר בין 8 ל־29 בפברואר 1960. בין ההחלטות היו כמה בנושא מי הירדן: ״ניסיונותיה של ישראל להטות את מי הירדן הן פעולות תוקפנות המצדיקות נקיטת הגנה עצמית בידי כל מדינות ערב הפועלות מתוך סולידריות... יש לנצל את מי הירדן לטובת מדינות ערב והערבים של פלסטין. על מדינות ערב למהר ולבצע זאת הן באורח חד־צדדי והן באורח קיבוצי... תוקם ועדה טכנית מיוחדת שתתאם פעולות בנידון ותעקוב אחר ביצוען.״ (ראה ״אל־חיאת״, 1.3.1960.)

34

מ׳ עופר אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
M. Ofer to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/812
נוסח נכנס: 130.09/2323/2

לונדון, 22 בינואר 1960

סודי

מי הירדן.

בשיחה עם רותני סיפר ששגריר בריטניה בביירות נקרא לשר החוץ עוויני שמסר לו על התנגדות ממשלת לבנון למפעל הישראלי ועל הצעדים שממשלת לבנון מציעה לנקוט להטיית החצבני. שגריר בריטניה בתגובתו דיבר על הצורך בשיתוף אזורי והביע ספקות לגבי תבונת התכנית הלבנונית.

רותני, וכן טש בשיחה נפרדת, אמרו שהתכנית הלבנונית נראית להם פראית לחלוטין. כולה דסטרוקטיבית, אין לממשלת לבנון האמצעים לביצועה והיא מסתבכת בעניין שתיאלץ לחפש דרך לצאת ממנו.

שאלתי אם בדעת משרד החוץ, נוכח אי־הנכונות הערבית לשיתוף אזורי,[1] להורות נציגיו בבירות ערב שעליהם לנקוט עמדה חיובית ברורה כלפי מפעלנו. רותני ענה שכבר החליטו לעיין בשאלה זו וכי החומר שהגיע למשרד החוץ משגרירות בריטניה בישראל וזה שהוגש על־ידינו כאן ישמש לצורכי שיקוליהם. רצוי שתמשיכו לצייד שגרירות בריטניה בחומר ובאינפורמציה, כולל תגובותינו לתכניות הפראיות של הערבים.

עופר

34
1. ראה מס׳ 35.

35

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT61

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 8 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד

אפרת, יחיל.

בתום שיחתנו ב־8[1] אמר האמרשלד. שהיה רוצה לשוחח עימי בקרוב בעניין מי הירדן. הנציגים הערבים שנפגשו עימו ב־5 לא ביקשו ממנו פעולה.[2] אמר להם שאינו יכול להביע כל דעה, כי אין לו אינפורמציה מלאה על תכניותינו. רצוי היה, הוסיף, שנעשה עימו tour d'horizon של התכנית.

הדובר בפגישתו עם הערבים היה ריפאעי הירדני, אף שרשמית שימש רחים, שגריר תימן ומשקיף הליגה, ראש המשלחת.

אמרתי שנהיה בוודאי מוכנים לספר לו על התכנית אך אני שמח שהערבים לא ביקשו ממנו לפעול, כי אין מקום לפעולה כלשהי פרט להשתקת הצעקות הערביות.

כאן שאלתיו כיצד הסבירו הערבים הבסיס לפנייתם לאו"ם. מהבעת פניו ברור היה שמבין כוונתי. השיב שפנייתם מבוססת על הטענה שתכניתנו מהווה סכנה פוטנציאלית לשלום באזור.

האמרשלד ציין שמעניין עיתוי הפנייה הערבית, שנעשתה זמן קצר לפני כינוס הליגה,[3] אך ריפאעי נשמע לדבריו מודאג באופן כן וטען שהבעיה העיקרית היא השפעת תכניתנו לזרימת מי הירדן דרומית לבית שאן. ריפאעי טען שהטיית מי הירדן על־ידינו תביא להמלחה רצינית של האפיק הדרומי של הירדן, ולפגיעה חמורה בתושבי ירדן. משהצבעתי על כך שבעיות אלה נדונו בפירוט במשא־ומתן שניהל ג'ונסטון, ושהושג הסכם לגבי חלוקת כמויות המים,[4] אמר האמרשלד שריפאעי טען שלא היה כל הסדר ושממשלות אינן יכולות לראות עצמן מחויבות על־ידי דיבור כמה טכנאים. מכל מקום, אמר ריפאעי, הכמויות שישראל עומדת לשאוב גדולות מאלה שהיה מדובר עם ג'ונסטון.

35

1. בעניין הספינה הדנית "אינגה טופט" שעוכבה בתעלת סואץ במאי 1959 ועל סיפונה מטען ישראלי – ראה מס' 52.
2. ראה מברקי תקוע אל משרד החוץ, NWT54–55, מיום 5 בפברואר 1960 (בתיק 130.09/2339/21). בראשון נאמר כי נציגי מדינות ערב הביעו לפני האמרשלד דאגה מתכניות המים של ישראל, ובשני נאמר כי הגישו תזכיר באותו נושא, תזכיר שהגדיר את תכניותיה של ישראל כ"איום פוטנציאלי לשלום".
3. ראה מס' 33, הערה 3.
4. ראה מבוא, עמ' יג.

משהערתי שתכנית הירמוך שבביצועה כבר הוחל מקבילה לחלוטין לתכנית הירדן שלנו, אמר האמרשלד שגם נקודה זו שללו הערבים.

לדבריו טען ריפאעי שההבדל העיקרי הוא שלפי תכניתנו יוצאו המים מאגן הירדן, בעוד שמי הירמוך, שיוטו על־ידי הירדנים, יישארו באגן זה. השבתי שלטענה זו אין כל יסוד, כי ברגע שהוסכם על חלוקת כמויות המים, לא משנה מה הצדדים עושים בהם.

האמרשלד ציין כי מעניין שהמצרים אינם מייחסים חשיבות כלשהי לעניין המים, ושהם לא העלו העניין בקהיר.[5]

תקוע

36

ד' האמרשלד אל י' תקוע
D. Hammarskjöld to Y. Tekoah

Orig.: 93.08/505/17 :מקור

[New York], 15 March 1960

Dear Mr. Tekoah,

In the course of my long conversation with Mr. Ben-Gurion yesterday, we exchanged some thoughts about the Jordan water question.[1] The Prime Minister re-affirmed that what Israel intended to take out of the Jordan water system was clearly within the limits of the figures of the Johnston plan. I pointed out to him the seriousness of the matter and my need to be so informed as to be able to do whatever I can to further a peaceful development.

This brings me back to a previous discussion of ours,[2] and I would ask you now to provide me with a factual clarification of the following points as a basis for whatever efforts I may find it possible to make.

1) What total figure for Israel's use of water from the Jordan water system does Israel consider as having been finally proposed by Mr. Johnston?

2) What, if any, conditions, according to your understanding, were attached to the acceptance by Mr. Johnston of this quantity?

3) What does Israel consider to be the validity of the Johnston proposals, especially in view of the counter proposals made by both Israel and the Arab States?

5. ראה מס' 32, הערה 1.

36

1. הפגישה התקיימה ב־14 במארס ובמהלכה אמר בן־גוריון כי בעיני ישראל יש שני תחומים אשר פגיעה בהם תביא למלחמה: מי הירדן וחופש המעבר במיצרים – ראה מס' 103.
2. ראה מס' 35.

4) How much water, under present plans, would Israel intend to take out of the Jordan water system (and be capable of taking out)? I would appreciate a breakdown for the following special projects:

(a) The cross-country pipeline for transferring water from Lake Tiberias to the Negev;[3]

(b) The Upper Galilee plan;

(c) The Western Galilee plan;

(d) The Bethshean project;

(e) The Yarkon project (present phase and later).[4] I would appreciate your cooperation in providing us with these data which we might extract ourselves from various available documents but which it is helpful to have directly from you, so as to avoid any misunderstandings.[5] Sincerely,

Dag Hammarskjöld

37

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT190

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 5 באפריל 1960

סודי - לנמען בלבד

יחיל; מי הירדן.

בסיימנו השיחה אצל המזכ"ל בעניין סואץ הזכיר מכתבו לתקוע לגבי תכניות המים[1] וביקש זירוז אספקת החומר הדרוש שכן הערבים, בעיקר הירדנים, לוחצים והוא חושש שהעניין יתפתח ועלול להגיע למועצת הביטחון, אם לא יוכל לשנות דעותיהם המופרזות על תכניותינו ולהחזיר להם חוש הפרופורציה. השבתי כי טרם קיבלתי תשובה מוסמכת מהבית אבל היות והוא מעורר העניין, אוכל להביע השקפתנו באופן פרלימינרי ובלתי־רשמי. בקשתו מעוררת אצלנו שאלות עקרוניות.

3. תכנית המוביל הארצי.
4. מפעלי מים אזוריים הקשורים במוביל הארצי - ראה ש' בלאס, מי מריבה ומעש, עמ' 224-225.
5. תקוע המליץ (מברק אל משרד החוץ, NWT62, 17.6.1960, 130.09/2339/23) שלא להשיב להאמרשלד בכתב, כדי למנוע התכתבות בנושא מי הירדן, אך בסופו של דבר כתב אליו בן־גוריון - ראה מס' 45, הערה 5; מס' 47.

37
1. מס' 36.

היינו מוכנים בזמן תכנית ג'ונסטון, ועדיין מוכנים אנו, להגיע להסדר עם שכנינו לגבי תכנית אזורית משותפת. בהיעדר נכונות לכך אין אנו מכירים בזכותם להתערב או אפילו לדרוש שנדווח על תכניותינו, ועד כמה שאני מבין, אמר לו ראש הממשלה בעניין זה דברים ברורים. אין אנו רוצים אפוא שהאו"ם או המזכ"ל יהיו המתווכים בעניין זה או אפילו שהמזכ"ל ינסה להרגיע הערבים כי בכך נכיר בהם כצד בעניין המים ונשלים עם הפיכת תכניותינו לבעיה בין־לאומית.

מצבו כאן אינו מקביל למצב ארצות־הברית, שראשית, עשתה בזמנו ניסיון רציני להגיע להסדר קונסטרוקטיבי ועדיין אינה מוותרת על תקווה זו לעתיד, ושנית, אנו מדברים איתם על שיתוף פעולה מעשי איתנו כפי שהם עושים עם ירדן.[2] הבעיה אינה אפוא אספקת חומר טכני אלא מטרת הבקשה.

המזכ"ל הגיב שעמדתי התקיפה אינה מבוססת ובלתי־מציאותית. אף שאין הסכם ושהמשפט הבין־לאומי אינו ברור, לא יכול להיות ספק שהירדן נהר בין־לאומי ושלירדנים זכויות לגביו. לדעתו, אין ללבנון ולסוריה כוונה רצינית להטות החצבאני והבניאס. אם תעשינה זאת נהיה אנו הראשונים לצעוק נגד זה ולהפוך זאת לבעיה בין־לאומית.

הירדנים חוששים, בצדק או לא, שנשאב הרבה יותר מים מהחלק המוצע לנו אפילו לפי תכנית ג'ונסטון. אם לא נאפשר למזכ"ל להרגיעם ולהעמידם על העובדות הנכונות, ילכו למועצת הביטחון, ואין לו צל של ספק שמועצת הביטחון תראה עצמה כמוסמכת – competent – ולא תשמע אף לרגע לטענתנו שזהו עניננו הפנימי. קשה לדעת מה יצא מדיון כזה אך בכוונתו רק למנוע התפתחות כזאת.

שאלתי אם היחס הערבי נובע מדאגה למים או מאי־רצון להשלים עם קיום ישראל ופיתוחה ומשאיפה לחבל בה. אין זה בסיס לדו־שיח בינינו לבינם, ולא ניכנס לפולמוס כזה באמצעות צד שלישי. אם העניין יגיע למועצת הביטחון נעמוד על עמדתנו אך לא נסתפק בהגנה נגד התקפה, כי זאת תהיה אולי הזדמנות בשבילנו לשטוח טענותינו. אם ירדן בכנות רוצה חלוקת מים צודקת נקדם בברכה כל גישה קונסטרוקטיבית מצידה, לאו דווקא במסגרת האו"ם.

המזכ"ל אמר שאינו מקבל זאת כמילה האחרונה בעניין, ומצידי הדגשתי שוב שזו שיחה בלתי פורמלית אך רצוי בעניינים כאלה שישמע ממני בגילוי־לב על הלכי־הרוח בארץ בכדי שיבין גישתנו אף אם אינו מסכים איתה. המזכ"ל הודה על השיחה שהיתה מאלפת בשבילו אך לא זז מעמדתו.

טרם קיבלתי טיוטת מכתב ראש הממשלה[3] ולא הזכרתי אפשרות כזאת. שרת החוץ וראש הממשלה ודאי ישקלו עתה אם לבקשני לחזור לעניין בשם ראש הממשלה, או אם כדאי להסתפק בשיחה הנ"ל עד שהמזכ"ל יחדש הלחץ.[4]

קומיי

2. ראה פרק ז.
3. ראה מס' 47.
4. יחיל הורה לתקוע להיפגש עם האמרשלד ולמסור לו את עמדת ישראל ברוח מכתבו של בן־גוריון – מס' 47 (ראה מברק TNW19, 7.4.1960, 130.09/2340/5).

38

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT203

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 9 באפריל 1960

סודי-לנמען בלבד

הרמן, יחיל; מי הירדן.

ברור ממברקי 190[1] ומההוראות בדרך אלי האומרות שאאשר למזכ"ל רשמית עמדתנו השוללת תיווכו, שנעמוד לפני מאבק איתו. לארצות־הברית עמדת מפתח בנדון ויש לצפות לכך שהמזכ"ל יגייס תמיכתם ללחץ עלינו לשתף פעולה איתו. משער שלארצות־הברית יהיו שני שיקולים מנוגדים:

א) נוח להם שהמזכ"ל יקח על עצמו הטיפול בעניינים שעומדים במחלוקת בינינו לבין הערבים, דוגמת התעלה. במקרה המים יהיה להם קשה לדחות טענותיו שזה מקור תקריות בגבול ומתיחות באזור ומחובתם לנסות להשתיק הרוחות.

ב) מאידך ארצות־הברית עשתה ניסיון ישיר מחוץ למסגרת או"ם להביא לפתרון מעשי וכעת קשורה במישרין בביצוע תכניות מים בירדן, לבנון וישראל. יש להם אינטרס משותף איתנו למנוע הפיכת העניין לבעיה בין־לאומית ולנושא לוויכוחים באו"ם. אם כן עלולים להבין עמדתנו שהכרה במזכ"ל כצינור לוויכוח זה או כמתווך תתפתח בכיוון בלתי רצוי. חוץ מזה ארצות־הברית עצמה הגורם המתאים והמסוגל ביותר להרגיע הירדנים שאין להם מה לפחד מתכניותינו כפי שמנסים להרגיע אותנו על הנעשה עם הירמוך, ומבחינתם פעילותו הנפרדת של המזכ"ל רק תסבך העניין. לפי דעתי אין מנוס מהבהרת עמדתנו למחלקת המדינה כי המזכ"ל ממילא יפנה אליהם. אם תסכים, מציע שתבקש הוראות לפעול ואז נתייעץ.[2]

קומיי

38

1. מס' 37.
2. הרמן הגיב כי נמסר לו ממחלקת המדינה שאינם מעוניינים שהמזכיר הכללי של האו"ם יטפל בנושא מי הירדן, ואילו השגרירות כשלעצמה מבקשת להרוויח זמן עד שהאמריקאים יאשרו את תכנית "הצינור המרכזי". (ראה הרמן אל משרד החוץ ומ' קומיי, WNT53, 11.4.1960, 130.09/2313/2.)

39

ד' האמרשלד אל מ' קומיי (ניו יורק)

D. Hammarskjöld to M. Comay (New York)

Copy: 130.02/6451/4 :העתק

New York, 13 April 1960

Dear Mr. Comay,

From the *Jerusalem Post* of 13 April I gather that work has begun last week on building a water pumping station at the efflux of the river Jordan from Lake Tiberias and laying a 48 inch pipeline South to the Jordan valley and Beisan valley settlements.[1]

This piece of news renders it all the more essential for me soon to receive the information which I asked for in the letter of 15 March 1960 to Mr. Tekoah.[2] Were, for whatever reason, the assistance through providing certain information for which I have asked to be further delayed, I would have to work on the basis of such data regarding the matter as I can extract from available documents.

You are aware of the risk of misinterpretations which exists when use is made of such material. It seems to me to be a legitimate expectation from Member nations that the United Nations Secretariat have available to it the essential and presumably not classified data regarding an international river, especially in an area where the United Nations carries serious responsibilities. Were you not to be in a position to provide me with the required data, I am sure that you will inform me and that your letter would give me the reasons why, so that I would know on what basis I could act in relation to interested delegations.

Dag Hammarskjöld

39

1. לפי הכתבה ב"ג'רוסלם פוסט" באה הטיית המים בצינור שהוחל בבנייתו לפצות את יישובי עמק בית שאן ועמק הירדן על אבדן מי הירמוך כתוצאה מהטייתם למפעל הע'ור הירדני.
2. מס' 36.

40

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT217

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 14 באפריל 1960

סודי ביותר

יחיל; מי הירדן.

אתמול נשלח אלי ביד מכתב נוסף מהמזכ"ל המתייחס לידיעה ב"ג'רוסלם פוסט" מ־13, שהתחלנו לבנות תחנת שאיבה דרומה לים כנרת וצינור לעמק בית שאן.[1] לפי המכתב, ידיעה זו מדגישה הצורך לקבל תשובות לשאלותיו.[2] לאו"ם יש אינטרס לגיטימי בנהר בין־לאומי באזור בו או"ם נושא באחריות רצינית. אם לא אספק לו הידיעה הדרושה מבקש שאכתוב לו הסיבות לכך, בכדי שידע על איזה בסיס יכול לפעול כלפי משלחות מעוניינות. עד כאן. אשלח הנוסח בדואר הדיפלומטי הבא.

לאור בקשת השגרירות שאנסה להרוויח זמן[3] מתכוון למסור לו היום תשובת ביניים שאני מתייעץ עם הבית ומקווה לראותו שוב אחרי החג.

לגופו של עניין עוד אבריק הערותי על טיוטת המכתב, מברקך 19[4] ומברק הרמן 53.[5]

קומיי

41

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT232

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 19 באפריל 1960

סודי

יחיל; מי הירדן.

א) חזרתי ודיברתי אתמול 17.4 עם הרצוג וסיכמנו שאבוא לוואשינגטון אחרי שוב הרמן להתייעצות יסודית על מנת להבטיח תיאום בין המשך הדו־שיח עם המזכ"ל

40

1. ראה מס' 39.
2. ראה מס' 36 ו־37.
3. ראה מס' 38 והערה 3 שם.
4. ראה מס' 37, הערה 4.
5. ראה הערה 3 לעיל.

וסיום הפעולה במחלקת המדינה. אראל יבוא השבוע לניו יורק עם תיק השגרירות כדי לעדכננו.

ב) להבהרה נוספת של העניין נבקש בהקדם האפשרי, אם אפשר במברק, הערות וינר על מכתב המזכ״ל מ־15 במארס[1] וגם על התחלת ביצוע תכנית בית שאן שנזכרה במכתבו האחרון מ־13 אפריל.[2]

ג) כוונתי הכללית להבהיר לו בשיחה עמדתנו העקרונית ולהדגיש שאין גם יסוד מעשי להתרגשות הערבים. במסגרת עמדה זו אפשר לספק לו נתונים כלליים ולהימנע מפולמוס עקרוני.[3]

קומיי

42

ח׳ יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם ושגרירות ישראל בוואשינגטון

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations and the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW62

נוסח יוצא: 130.09/2340/5

ירושלים, 22 באפריל 1960

סודי-מידי

קומיי, הרמן; מי הירדן.

מציעים כי תיפגשו ותתאמו המשך הפעולה. להלן הערות מספר לקראת התייעצותכם.

א) אנו מקבלים הנחת הרמן שיש לנו עניין להרוויח זמן מתוך תקווה שנסיים בינתיים המשא־ומתן בוואשינגטון.[1] מסיבה זאת תכסיסי השהיה רצויים.

ב) עם זאת אין מנוס מן ההכרח להבהיר למזכ״ל ברורות שלא נכיר במעמד או״ם להתערב בביצוע תכניותינו התואמות תכנית ג׳ונסטון.

ג) אפשר למסור למזכ״ל עובדות על התכנית ועל העבודות המבוצעות עתה תוך הדגשה כי איננו שואבים מן הכנרת ולא נשאב בארבע השנים הקרובות. אין אפוא שום דבר המעורר בעיה אקטואלית.

41

1. מס׳ 36.
2. מס׳ 39.
3. תגובת משרד החוץ – ראה מס׳ 42.

42

1. ראה מס׳ 38 והערה 3 שם.

על שום מה נטפל בנו בזמן שירדן מבצעת תכנית הנוגעת לנו כבר בשנה זו או לכל המאוחר בשנה הבאה? והרי אנו לא עוררנו בעיית הירמוך ואיננו עושים זאת כיום מתוך הנחה ואמונה כי היא תבוצע במסגרת המתיישבת עם התכנית האזורית.

ד) יש למסור דעת ראש הממשלה בשמו.[2]

ה) אם אינפורמציה זו לא תספקהו אפשר לאמר כי שרת החוץ תהיה בניו יורק בראשית יוני ומוכנה לשיחה איתו בנושא.[3] הבריקו סיכומיכם.[4]

יחיל

43

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT251

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 22 באפריל 1960

סודי ביותר

יחיל; מי הירדן; שלך 62.[1]

דיברתי עם הרמן אתמול וישבתי ארוכות עם אראל שבא לניו יורק עם החומר. דעת הרמן שאפשר לבקש השיחה עם המזכ"ל בשבוע הבא מבלי להפריע למשא־ומתן בוואשינגטון. בקשר למספרים על חלוקת המים שנזכרו בטיוטת מכתב ראש הממשלה[2] נתעורר הקושי שיש כנראה פער מסוים בין הסיכום איתנו והסיכום עם הירדנים, ומסירת מספרים על־ידינו עלולה לגרום לאי־נעימות במחלקת המדינה. סיכמנו אפוא שאדבר על תכניות ג'ונסטון רק באופן כללי ושאומר, שהיות והסיכום אז היה בצורת הבנה כמוסה ודו־צדדית בין ממשלת ישראל לממשלת ארצות־הברית אין אנו חופשיים למסור פרטים אך אין אנו מתנגדים שיקבל הידיעות ממחלקת

2. ראה מס' 47.
3. שרת החוץ אכן נפגשה עם האמרשלד בניו יורק ב־7 ביוני, אך השיחה היתה כללית ונושא המים לא הועלה בה (ראה מברק קומיי אל משרד החוץ, NWT320a, 7.6.1960, 130.09/2339/23).
4. ראה מס' 46.

43
1. מס' 42.
2. ראה מס' 47.

המדינה או מג'ונסטון עצמו.[3] טיוטת מכתב ראש הממשלה שנתקבלה בדואר דנה גם בעניינים אחרים כגון תעלת סואץ והמפורזים אך לדעתי מוטב שבשיחה אתייחס רק לעניין המים, מבלי לערבב זאת עם נושאים אחרים שנתעוררו בשיחת ראש הממשלה – המזכ"ל.

קומיי

44

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT62

נוסח נכנס: 130.09/2313/2

ואשינגטון, 25 באפריל 1960

סודי

קומיי, יחיל.

דיברתי היום עם ארמין מאייר על הקשיים שלנו עם המזכ"ל ביחס לבעיית המים. חזר ואישר שמחלקת המדינה שוללת כל טיפול מיותר בבעיה זו ואמר כי היה רוצה לבדוק מה פשר התעניינות המזכ"ל. לא היה לו רושם כי הוא משתוקק דווקא להיות פעיל. אמרתי למאייר באופן כללי באיזו צורה אנו חושבים להשיב למזכ"ל[1] וקיבל את הקו שלנו ברצון ובהסכמה. הוא מסכים שנגיד למזכ"ל, אם יהיה צורך בכך, כי אין לנו התנגדות שהוא יפנה לממשלת ארצות־הברית ביחס לתכנית ג'ונסטון. מחלקת המדינה תדאג לטשטש את בעיית הפער בין המסמך שלנו והמסמך של ירדן.[2] בהקשר זה הדגיש מאייר עד כמה הפער מחוסר חשיבות ממשית. מאייר אישר שמחלקת המדינה דוגלת בביצוע דה פקטו של ג'ונסטון, אם כי העיר שהתכנית המושלמת תחייב שיתוף פעולה בין הצדדים, ובנפרד אפשר להגיע רק עד גבול מסוים.

3. הסיכום בין ישראל לג'ונסטון נחתם ב־5 ביולי 1955 ובין ג'ונסטון לשלוש מדינות ערב הנוגעות בדבר ב־10 באוקטובר 1955. מתברר כי כמויות המים שהוקצו אינן זהות, ולהלן ההבדלים העיקריים: 1. בהקצאת מי הכנרת נועדו לירדנים לפי ההסכם עם ישראל 70 מיליון ממ"ק מים שפירים ו־30 מיליון ממ"ק מים "מלוחים", ואילו לפי הסיכום עם מדינות ערב – 85 מיליון ממ"ק מים שפירים ו־15 מיליון ממ"ק מים "מלוחים". 2. בהקצאת מי הירמוך נועדו לישראל לפי ההסכם אתה 40 מיליון ממ"ק, ואילו לפי ההסכם עם מדינות ערב – 25 מיליון ממ"ק בלבד. (ראה תדריך מ־24 במארס 1963 שהוכן בידי ש' כהנא לקראת ביקור ראש הממשלה אשכול בארצות־הברית, בתיק 93.03/3080/2).

44
1. ראה מס' 42, 43.
2. ראה מס' 43, הערה 3.

מן החומר שבידך תוכל לראות בבירור שאין שום יסוד לדברי המזכ"ל לי[עקב] ב[לאושטיין] כאילו המפעלים שלנו אינם הולמים תכנית ג'ונסטון. אוכל להוסיף שבזמנו בדק מומחה מחלקת המדינה את המספרים שלנו ואת תכניותינו וקיבל הסברים מלאים והסכים שהכול בהתאם לג'ונסטון.

אראל

45

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT291
נוסח נכנס: 130.09/2339/23

ניו יורק 12 במאי 1960

סודי-לנמען בלבד

יחיל; מי הירדן.

בהמשך למברקי 290,[1] להלן מכתב קומיי למזכ"ל מה־6 במאי:

"Refer your conversation New York Prime Minister Mr. Ben-Gurion, your subsequent letters 15 March 13 April,[2] concerning Israel's Water Development Plans. Owing complexity issues involved, have been instructed clarify you verbally Gov[ernmen]t's position in this matter, and (as indicated Dr. Bunche before your recent trip Geneva) am your disposal whenever convenient for you see me". מכתב המזכ"ל לקומיי מהעשירי במאי: "Wish refer again letters 15 March, 13 April, will, as I thought, clear questions put in order ascertain facts which lead you conclude your Jordan Water Plans within terms so called Johnston Plan. Quite frankly I find difficult understand this matter can be such complexity that would require verbal clarification. Would be right concluding that Israel Gov[ernmen]t for some reason does not find possible go on written record with its plans.

I will appreciate discussion with you this issue from my position might be little value unless I had facts on which exchange views could be based. However if you feel oral explanation essential would suggest you see Cordier who then could give me report your conversation, for as you know, am about go London for talks South Africa and therefore not available for some time".

45

1. קומיי דיווח שהאמרשלד אמר לו כי לא יהיה ערך רב לחילופי הדעות ביניהם אלא אם יקבל קודם לכן את הפרטים בדבר תכניות המים של ישראל. (ראה מברק מיום 12.5.1960, בתיק 130.09/2339/23.)
2. מס' 36 ו־39.

טיוטת מכתב שקומיי מתכונן לכתוב למזכ"ל: "Wish obviate any misunderstanding our position. There is nothing our water plans which need be concealed, or about which "Israel G[overnmen]t for some reason does not find possible go on written record". But my Gov[ernmen]t regards your previous letters as involving not merely some factual questions and answers but certain broader considerations which appropriate clarify verbally, by way amplification Prime Minister's last talk with you in which matter came up.[3]

Informed Bunche 26 April that received instructions see you. As you not available some time, and as does not appear anything urgent about question, it could wait till you return – but quite willing speak Cordier before then if you wish".

דעתנו שתשובה כזאת נחוצה, אחרת ייווצר רושם מזיק שיופיע פעם אולי באיזה דוח כאילו אנו מתחמקים מלהשיב על שאלותיו, כי אנו עושים דברים בלתי כשרים ויש לנו מה להסתיר. רושם כזה משתמע ממכתבו זה וגם ממכתבו הקודם של המזכ"ל. נוסף לכך רצוי לכתוב שכל העניין לא בוער ולא אנחנו הלוחצים. אם קורדייה יבקש לראותי אמסור לו הדברים שנכללים בתדריך שנשלח אליכם,[4] ואז תהיה עמדתנו רשומה אצלם באופן ברור ועל המזכ"ל יהיה להגיב או שלא להגיב אחר־כך לפי רצונו.[5]

קומיי

46

מ' קומיי אל משרד החוץ[1]

M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT294

נוסח נכנס: 130.09/2339/23

ניו יורק, 16 במאי 1960

סודי

הרמן, העתק יחיל; מי הירדן; לשלך 81.[2]

חושש שהנוסח שאתה מציע לא ישחרר אותנו מחיטוט נוסף אבל רק יביא להמשך הוויכוח בכתב.

3. ראה מס' 36, הערה 1.
4. כך במקור, וכנראה צריך להיות "אלינו" – ראה מס' 42.
5. יחיל הורה לתקוע לא לכתוב למזכיר הכללי וגם לא לבקש פגישה. במשרד החוץ רוצים שהתשובה תבוא מבן־גוריון – ראה מס' 47.

46

1. נשלח גם אל הרמן בוואשינגטון.
2. במברקו של הרמן אל קומיי ומשרד החוץ (WNT81, 15.5.1960, 130.09/2313/2) מציע הרמן להשיב להאמרשלד כי תכניותיה של ישראל מתבססות על תכנית ג'ונסטון, בהנחה כי הצדדים האחרים לא יפעלו להפר את קביעותיה.

עמדת המזכ"ל כוללת שלושה אלמנטים:

א) רוצה בעצמו לבדוק תכניותינו ולשם כך דורש פרטים ממקור ראשון במקום להסתמך על מקורות אחרים.

ב) לאור הפרטים ישפוט בעצמו אם אנו נשארים בתוך מסגרת ג'ונסטון או לא. במכתבו לתקוע מ־15.3[3] מאשר מה שראש הממשלה אמר לו בעל־פה כללית בנקודה זו,[4] אבל אינו מוכן להסתפק בזה ועומד על בדיקה. בשיחתנו המקורית כשאמרתי לו שהאמריקאים בדקו העניין ומכירים בכך שאנו איננו סוטים מתכנית ג'ונסטון, הגיב מה שהאמריקנים חושבים אינו מספק אותו.[5]

ג) רוצה להיות המתווך בינינו לבין הערבים וזה פירוש המילים במכתבו מ־15.3: able to do whatever I can to further a peaceful development. והמילים במכתבו מ־13.4:[6] on what basis I would act in relation to interested delegations.

לפי דעתי הקו צריך להיות:

א) שנרשום שאנו מוכנים לדבר איתו מבלי לגעת במכתבים בגופו של עניין ואז נציג את עמדתנו הברורה בהתאם לתדריך.

אין לי אשליה שזה יהיה סוף פסוק אבל דווקא משום שיש למזכ"ל עניין מתמיד בנו כאומה, ומשאין מתיחות עכשיו, נדמה לי שיותר בריא לקבוע עקרונות עמדתנו עתה. בכוונתי להכניס לודג' או ברקו בתמונה אבל לא לפני שנמסור עמדתנו למזכ"ל או לקורדייה.

המזכ"ל כנראה חוזר מחר מלונדון לניו יורק ובכן מוטב שאענה למכתבו האחרון[7] לפני חידוש הלחץ עלינו.

קומיי

47

ד' בן-גוריון אל ד' האמרשלד (ניו יורק)
D. Ben-Gurion to D. Hammarskjöld (New York)

העתק: Copy: 130.16/2963/17

Jerusalem, 27 May 1960

Dear Mr. Hammarskjöld,

From our representatives at the United Nations I learn of your constant interest in the Johnston Plan and in the amount of water we are going to draw from the Jordan for our needs.

3. מס' 36.
4. ראה שם, הערה 1.
5. השיחה הראשונה בעניין זה התקיימה ב־8 בפברואר – ראה מס' 35. בדיווח של קומיי לא נכלל ההיבט האמריקאי.
6. מס' 39.
7. ראה מס' 45.

I do not know whether you cannot obtain this information from Johnston himself, but I shall gladly tell you what I know of the Plan.

Under the plan, out of the waters of the Jordan, we shall have to set aside 35 million cubic meters for Lebanon (from the Hasbani), 42 million for Syria (from the Banias and other streams), and for Jordan 70 million of sweet and a further 30 million of salt water. All the rest of the waters of the Jordan belongs to us.

As against this, under the Plan, Jordan must set aside for us 40 million cubic meters from the Yarmuk and 90 million for Syria. All the rest of the waters of the Yarmuk belongs to Jordan.

How we are going to make use of the water thus set aside for us – excluding the quantities set aside for Lebanon, Syria and Jordan – is entirely our own domestic affair, and no other country has any standing in the matter. Naturally we shall use it to develop the country in areas that are capable of development and are in need of water.

We shall scrupulously safeguard the allocations to our neighbours under the Johnston Plan. All the rest, again, is our own domestic affair.

I am certain that you are interested in the development of the whole region and do not begrudge Israel her development. We, at all events, will not be a party to any attempt to turn the question of the waters of the Jordan into a new focus of dissension, and we shall not ourselves be dragged into the argument if any representatives of the Arab states start one.

Obviously, we shall not permit those states either to interfere with the development of our country. In regard to the Demilitarized Zone,[1] I explained our position to you with the maximum of candour and clarity, and I only want to add now that although we shall avail ourselves of our sovereign rights as any sovereign state would, we shall on our part undertake no step which might upset peace in the region by damaging anyone. Equally, of course, we shall not tolerate any impairment of our position or of our rights. I am convinced that you will certainly not support any endeavour to begin a new quarrel about the waters of the Jordan. We shall adhere to the Johnston provisions in their entirety, and I am advising our representatives at the United Nations that I have given you all the particulars of the Plan.

At this opportunity, I would like to express to you, in Paula's name as well as in my own, my most cordial thanks for the friendly reception you tendered us, both at the luncheon you gave in our honour and in subsequent meetings with the Press, and with representatives on the Security Council.

The Summit failure in Paris[2] has not improved the international situation. All the same, I am not pessimistic as to the maintenance of peace in the

47

1. ראה פרק א.

2. ראה מס' 17, הערה 4.

world, and with all my heart I wish you success in imparting the spirit of the Charter of the United Nations to all the member-states of that Organization.

The international difficulties have multiplied, but the vision of world peace will surely be fulfilled one day. Peace is an imperative for man, and, whether or not their rulers do, all the nations of the world long for its coming.

Yours sincerely,

D.B.G.

48

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT320

נוסח נכנס: 130.09/2339/23

ניו יורק, 7 ביוני 1960

סודי - לנמען בלבד - מידי

יחיל, העתק הרמן; מי הירדן.

לדאבוני שלך 132 ו־133[1] נתקבלו אחרי שיחתי עם המזכ"ל בה מסרתי לו מכתב ראש הממשלה.[2] המזכ"ל ובאנץ' קראו המכתב בנוכחותי והיה ברור שהתרשמו חיובית הן מהתוכן והן מהסגנון הידידותי.

הוספתי כמה הערות לוואי:

א) שהתאריך היה 27 לחמישי כי היה צריך לחכות לדואר הדיפלומטי.

ב) ייתכן שיש פער מסוים במספרים בין הסיכום איתנו והסיכום עם הערבים, אבל במקרה וקיים פער כזה אינו יכול להיות מכריע או להשפיע על יסודות ההסדר.

ג) מדובר על ג'ונסטון כמובן בתוקף תפקידו כנציג ארצות־הברית שאיתה היה לנו ההסדר.

ד) שהביטוי Salt Water צריך להיות בעצם Saline Water מהמעיינות[3] (באנץ' עורר השאלה).

המזכ"ל אמר שהבהרת עמדתנו חשובה לו. עדיין חייב תגובה לפניית הערבים אליו ורצה לדבר אמת, ובעיקר עם ריפאעי הירדני, לפני כנס הליגה בביירות בשבוע הבא,

48

1. במברקים האלה נמסרו הוראות סותרות. במברק הראשון הורה יחיל למסור את מכתב בן־גוריון כלשונו. במברק השני נאמר כי בן־גוריון מעדיף שמכתבו לא יימסר להאמרשלד, אלא שיינתנו לו הסברים בעל־פה ברוח המכתב. (המברקים האלה, מתאריך 7 ביוני, בתיק 130.09/2340/5.)
2. מס' 47.
3. הכוונה למעינות המליחים שסביב הכנרת ושפיעתם הממוצעת כ־500 מיליון ממ"ק בשנה ומליחותם הממוצעת כ־280 מ"ג כלור לליטר.

כי העניין עלול להתעורר שמה. מקווה להכניס לראשם עמדה יותר שקטה ולמנוע שיעשו קשיים.

השבתי שלאור דבריו חייב אני להדגיש שוב שמה שראש הממשלה כתב לו זה להשכלתו ולא לשימוש. ראשית, איננו מוכנים להיות צד ב"משא־ומתן משולש" עם הערבים דרכו ושימסור את תכניותינו לבדיקתם, ודבר זה בוודאי ברור לו ממכתב ראש הממשלה. שנית, הידיעה במכתב מבוססת על הסדר דו־צדדי בינינו לבין ארצות־הברית ואין אנו יכולים להרשות טיפול בעניין על־ידי המזכ"ל או איזה גורם שלישי אחר.

המזכ"ל השיב שזה מובן לו, ומקבל הסתייגותנו. מבטיח שלא יסתמך עלינו ולא ייווצר מצב של "משא־ומתן משולש", אבל יראה בשדר ראש הממשלה ושיחותיו איתי לא יותר מהבהרת עמדתנו כלפיו. ברצונו רק להשתיק תגובות הערבים הנובעות באופן חלקי כנראה מתפיסות בלתי־נכונות. כשאמרתי שאיני רואה מקום לתפיסות בלתי־נכונות ושהערבים רק מחפשים צרות לשמן השיב שהתמונה היא קצת אחרת, לפחות לגבי הירדנים, ושיחסם לתכנית ג'ונסטון שונה מיחסנו ולא רק בקשר לפער מסוים במספרים, כי יש לו הרושם

א) שמשא־ומתן ג'ונסטון לא הגיע לאותו הגיבוש הסופי כלפיהם באותה מידה שהגיע כלפינו.

ב) לגבי חלוקת מי הירדן טוענים הערבים בדיוק ההפך מטיעוננו, זאת אומרת שהיה מגיע לנו חלק ספציפי של הזרם הכולל והעודף היה שלהם.

ג) שאינם רואים תכנית ג'ונסטון כשרירה וקיימת – להפך: היות ולא הושג הסכם סופי הם חוזרים בהם מן הוויתורים שעשו בתוך המשא־ומתן ועומדים על תביעותיהם המקוריות.

אמרתי שכל זה לא מעניין אותנו. לא ישבנו בעצמנו עם הערבים, ולא הגענו להסכם ישיר איתם, ולא עלינו לפרש איך הם הבינו העניין. הגענו להסדר מסוים עם ארצות־הברית וזה מהווה בשבילנו תכנית ג'ונסטון. נישאר בתוך המסגרת הזאת בהנחה שהערבים לא יפגעו בה, ואם כן, נשקול גם עמדתנו מחדש (כאן הזכרתי יחסנו לתכנית הירמוך [– – –][4] ג'ונסטון שהיתה הבנה מקבילה עם הערבים שנשללה אחר־כך על־ידי הליגה מטעמים פוליטיים ואין לנו סיבה להטיל ספק באמיתות הגרסה הזאת. בכל אופן זו עסקה של ארצות־הברית מה סוכם בינה לבין הערבים. עמדתנו אנו ברורה ואינה נושא לוויכוח בינינו לבין הערבים.

המזכ"ל השיב כי עמדתנו כעת מובנת לו ורק הוסיף שאם יהיה איזה פרט שאיננו ברור לו יתקשר איתי.

סיכום: אינני משלה עצמי שזאת המילה הסופית אך לפי דעתי בריא ביותר שעמדתנו סוף סוף רשומה אצל המזכ"ל באופן ברור ומוסמך. מותר לציין שמכתב ראש הממשלה ודברי הברורים נתקבלו באווירה שקטה ובלי תגובה ביקורתית או שלילית כלפינו כפי שהיתה בשיחתנו המקורית. מאידך נטה להאמין שג'ונסטון וחבריו השאירו "ההסדר" בקרב הערבים במצב פחות ברור ממה שאנו חושבים, ושהם האשמים בגרסות השונות אצלנו ואצל הערבים לגבי תכנית ג'ונסטון. לפי דעתי, רצוי

4. כמה מילים חסרות במקור.

שהרמן יראה העתק מכתב ראש הממשלה למחלקת המדינה ויסביר להם העמדה שנקטנו בה כלפי המזכ״ל, כי העניין יגיע אליהם ממילא ממקומות אחרים. (דרך אגב, כשאמרתי שאנחנו לא יכולים להעמיד לשימושו חומר הנוגע להסדר בינינו לבין ארצות־הברית השיב המזכ״ל בטון סרקסטי שפנה למחלקת המדינה וקיבל מהם חומר על תכנית ג׳ונסטון ומניח שזה היה בלי אישורנו.)

קומיי

פרק ג
Chapter 3

חופש השיט
Freedom of Navigation

מעצר האוניות "אינגה טופט" ו"אסטיפליאה" בתעלת סואץ והמאבק לשחרורן

49

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT4

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 4 בינואר 1960

סודי

ברטור, תקוע.

בהיעדר הרטר, לואיס ג'ונס בחופש, שוחחתי היום פרקר הארט בעניין התעלה. נכחו מאייר, פלמר, ואהל, ואראל.

א) מסרתי על שיחת קומיי, באנץ' וקורדייה ב־[30.12[.1959[1] והדגשתי הסכמת אנשי האו"ם לטענותיו של קומיי בעניין העמדה המעשית והודעתם שבדעת המזכ"ל לדרוש שחרור ה"אסטיפליאה".

ב) הוספתי ששמענו מארצות־הברית עוד ב־[4.7.[1959 דברים ברורים על העמדה המעשית.

49

1. השיחה התקיימה בעקבות מעצרה של האונייה "אסטיפליאה" בתעלת סואץ ב־17 בדצמבר 1959. בשיחה אמר קומיי כי ישראל הסכימה לשיגור הספינה לאחר היסוסים, וכי "העמדה המעשית" של קע"ם אינה מהווה בסיס להמשך המסחר. גישתו של האמרשלד שאפשר לחזור למצב ששרר בשנת 1958 בשני שלבים רק סיבכה את העניין. אין טעם לחזור על הניסיון הזה, ונקודת המוצא המינימלית צריכה להיות "ישר ל־1958". אנשי האו"ם השיבו כי לדעתם התנאים שמעמידים המצרים מהווים נסיגה מן "העמדה המעשית". "אסטיפליאה" נשלחה בתום לב, בהתאם לעמדה הזאת, ושינוי בעמדה אינו יכול לחול רטרואקטיווית. האמרשלד יוסיף לדרוש להתיר את מעבר הספינה על מטענה. (ראה מברק קומיי אל משרד החוץ, NWT995, 30.12.1959, 130.09/2339/20). על "העמדה המעשית" והסדרים אחרים שהיו קיימים בתעלת סואץ ראה במבוא, עמ' יד.

ג) לאור הצהרותיהם החוזרות בדבר חופש השיט,[2] כולל הצהרות נציגם בישיבת הבנק,[3] ולאור הזדהותם בקיץ עם מאמצי המזכ״ל, ביקשתי שהם יפעלו מיד בקהיר לחיזוק ידי המזכ״ל[4] בהדגישי שנוסף על ענייני התעלה עומדת הפרסטיז'ה של המזכ״ל במזרח התיכון במבחן.

ד) הארט חקר אותי לגבי תאריך שיגור ה״אסטיפליאה״ והשתמע משאלותיו ששאלה זו מעסיקה אותם. הבהרתי השתלשלות העניינים וקבעתי שמשום גורם לא שמענו הערה לגבי העיתוי. קיבל ההסבר שהאונייה נשלחה כתוצאה טבעית מכל השתלשלות המגע מבחינת העיתוי ושאנו מצידנו שמרנו על תנאי דיסקרטיה.

ה) חקר אותי בשאלת הפו״ב וההבדל בין הבנתנו את הפו״ב לבין מצב [19]58. גם בעניין זה לא שלל הסברי והסכים ששלחנו בהתאם למה שהובן על־ידי כולם.

ו) אשר לפעולה בקהיר הודיע שעל־פי פניית באנץ' הם פנו לקהיר והבהירו עמדתם למצרים. אינני סבור שיש מקום לפעילות מחודשת מצידם ברגע זה מבלי שיתבקשו לכך על־ידי האו״ם, ובייחוד לאור העובדה שבאנץ' יגיע לקהיר בחמישי.

לדעתו, המזכ״ל מעדיף לשחק בעצמו את הקלפים ואם יזדקק לעזרה בוודאי יבקשנה. מאייר העיר שגם בקיץ[5] לא היו האמריקנים שותפים לכל פרטי המשא־ומתן. הדגשתי שזה בדיוק העניין. המדובר לא בפרטיה הטכניים כי אם שיבהירו באופן מתמיד בקהיר שעומדים כאן למבחן שלושה עניינים: עניין חופש השיט, המעמד של המזכ״ל במזרח התיכון והאם יש ערך לדיבורו של נאסר. אם יבהירו עמדתם בעניינים אלו יצרו אווירה נוחה לפעולת המזכ״ל ולא יימשך הקו המצרי הנוכחי של אי־התחשבות בפניות המזכ״ל שנמשך כבר שלושה שבועות.

הוספתי שנאמר לנו שלאחר אישור המלווה השפעתם בקהיר תתחזק והגיע הזמן לבחון הדברים. הארט הבטיח שישקלו הפנייה מבחינה זו ועוד יתייעצו.

בינתיים מבטיח פניות למחלקת המדינה מגורמים מקומיים. קומיי ואני ראינו בלאושטיין לפני יומיים והוא יפנה בעוד כמה ימים.

פועלים גם להניע אנשי קונגרס.[6]

הרמן

2. הצהרות והבעות דעה של מנהיגי ארצות־הברית בשאלת חופש השיט ראה בפרסום של משרד החוץ *Freedom of the Seas – the Views of the Nations*, שיצא מטעם מחלקת ההסברה של משרד החוץ ב־1957. ההתבטאות האחרונה בזכות חופש השיט היתה של מזכיר המדינה הרטר בדיוני העצרת הכללית של האו״ם – ראה *GAOR, 14th Sess.*, 797th Plenary Meeting, 17 September 1959, p. 10.

3. הדברים נאמרו ב־21 בדצמבר 1959 בשעה שהבנק העולמי אישר מלווה לקע״ם להרחבת התעלה. הנוסח המלא של דברי הנציג האמריקאי ראה במברק של הרמן אל משרד החוץ, WNT986, 22.12.1959, 130.09/2314/9.

4. המזכיר הכללי עמד לצאת לשיחות בקהיר בעניין הזה ב־21 בינואר – ראה מס' 50.

5. בעת ביקור האמרשלד בקהיר ביוני 1959 – ראה במבוא, עמ' יד.

6. בעקבות השיחה הודיע מאייר כי בהתייעצויות במחלקת המדינה סוכם ״שלא תהיה שום תועלת בפנייה נוספת כעת ואולי אף ייגרם נזק״. (ראה מברק אראל אל משרד החוץ, WNT6, 6.1.1960, 130.09/2314/9.)

50

י' תקוע אל משרד החוץ

Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT49

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 3 בפברואר 1960

סודי ביותר

אפרת, שרת החוץ, ברטור; העתק הרמן.

השיחה עם האמרשלד ארכה כשעה וחצי. נכחו קורדייה, באנץ' ואילן.[1]

האמרשלד פתח במה שהגדיר כ"מספר הערות כלליות". ראשית, לאור מה שפורסם בפומבי על תוצאות שיחותיו בקהיר,[2] רוצה להבהיר מעמדו בכל הפרשה. המזכ"ל אינו דוברה של מדינה מסוימת מבין חברות האו"ם. הוא פועל מטעם הארגון כולו ומבחינה רשמית הוא חייב לדווח לאו"ם ולא לחברה מסוימת. עם זאת, כידוע לנו, היה תמיד מעביר אלינו ידיעות מלאות על פעולותיו בהתחשב ביחסים הטובים השוררים בינינו. שנית, אין לפרש פעולותיו כניסיון מצידו להשפיע עלינו לא לטפל בבעיית השיט בדיונים פומביים. הדעות שהביע בזמנו בקשר לאי־כדאיות פנייה למועצת הביטחון נבעו מהערכה אישית של המצב ומהרגשתו שמוטב לפעול ראשית כל בשקט ובצינורות דיפלומטיים רגילים, עכשיו נדמה לו שהגענו לשלב בו ייתכן ששיטות הדיפלומטיה הרגילות מוצו. אם העניין יובא למועצת הביטחון יהיה מוכן למסור דוח על ההתפתחויות.

כאן עבר לשאלות עובדתיות שהתעוררו אצלו. קומיי הודיעו בזמנו ש"אסטיפליאה" היתה בצ'ארטר ישראלי, בעוד ששרת החוץ הצהירה אחר־כך בכנסת שהאונייה נחכרה על־ידי חברה לא־ישראלית.[3] אילו ידע שהצ'ארטר אינו ישראלי היה גורם שלא מתעוררת בכלל בעיה של הפעלת העמדה המעשית.

50

1. פרוטוקול שלם של השיחה מצורף למכתבו של תקוע אל משרד החוץ מ־12 בפברואר 1960, בתיק .130.02/4316/20

2. האמרשלד שוחח בקהיר עם נאסר ועם שר החוץ פאוזי ב־21 בינואר. ב־25 בינואר כתב ה"ג'רוזלם פוסט" כי העובדה שהאמרשלד לא מסר לישראל מידע על השיחות האלה מלמדת לדעת חוגים מדיניים בישראל, שנכשל במאמציו.

3. פרשת האונייה "אסטיפליאה" נידונה בכנסת ב־22 בדצמבר 1959. שרת החוץ סקרה את תולדות ההפרעות למעבר מטענים ישראליים בתעלת סואץ החל ממארס אותה שנה. לדבריה אמר האמרשלד לישראל שהוא מאמין שאם תסכים ישראל לשלוח את מטעניה כשהם בבעלות הקונה (תנאי f.o.b.) ולקבל סחורות שהן בבעלות המוכר (תנאי c.i.f.) לא יפריעו המצרים למעברם של המטענים האלה. השיטה הזאת, אמרה מאיר, לא נראתה לישראל, אך היא הסכימה לקבל אותה בהמלצת "גורמים ידידותיים". "במאבקנו לחופש השיט החלטנו ללכת גם בדרך־לא־דרך זו" – אמרה שרת החוץ, והוסיפה כי ישראל הודיעה מראש למזכ"ל האו"ם ול"גורמים ידידותיים" על שיגור ה"אסטיפליאה" וקיבלה את ברכתם. נוסף על כך הטילה איפול מוחלט על תנועות האונייה, שהיתה בחכירת מסע (Voyage charter) בשם קונה הסחורה, ותנאי המשלוח היו f.o.b. כעת צריך להיות ברור לכל מי שגילו סבלנות רבה כלפי שליט קע"ם כי הוא הוליך אותם שולל. בהענקת מלווה מטעם הבנק הבין־לאומי למדינה הזאת לשם פיתוח התעלה ייראה בעיני נאסר עידוד לעשות מעשים דומים. המזכיר הכללי של האו"ם אמר לישראל לא פעם כי הוא מניח כי הסידור הזה יפעל. כעת הוא עומד כעני בפתח לפני נאסר. (ראה דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, הישיבה החמש־עשרה, 22 בדצמבר 1959, עמ' 176–178.)

השאלה העובדתית השנייה היתה זו שעוררו המצרים בקהיר בטענם שלפי מסמכי "אסטיפליאה"[4] נעשתה החכירה על־ידי ישראל בצורה "הרבה יותר ישירה" מאשר טענו, שהמכירה לא היתה פו"ב,[5] ושקונה הסחורה "לא היה לגמרי לא־ישראלי".

אינו מטיל ספק לגבי אמיתות הדברים שנמסרים לו על־ידי הממשלה אך בקהיר הועמד בפני טענות אלה והוא מניח שנוכל לספק לו העתקים פוטוסטטיים של המסמכים המתאימים. ביקש שגם המצרים יספקו לו המסמכים. האמרשלד המשיך באומרו שיודע שממשלת ישראל היתה רוצה שיגנה נאסר בפומבי. עמדתו בעניין זה תהיה תלויה בשתי שאלות. ראשית, חייב להגיע למסקנה ביחס לנכונות מסמכי האונייה. רק אחר־כך יוכל לשקול אם להודיע משהו ברבים. ושנית, יעשה זאת תוך התחשבות בחובתו לקיים אובייקטיביות מלאה ולמסור על טענות שני הצדדים. לבסוף הטעים האמרשלד שהעמדה המעשית לא היתה תוצאה של הסדר בינו לבין נאסר והוא לא שימש כמתווך. כזכור, הוא הסתייג מהעמדה המצרית ורק העבירה לידיעתנו. המצרים לא הבינו נכונה פעולתו כשהעביר אליהם הידיעה על הפלגת "אסטיפליאה". ראו בכך צעד דיפלומטי של ישראל באמצעות צד שלישי. בשיחות בקהיר הסביר למצרים שעל־ידי מסירת הודעה מראש למזכ"ל על הפלגת האונייה נהגה ישראל כפי שהיתה צריכה לנהוג והוא מצידו נהג בסדר משמסר על כך למצרים. נקודה זו חוסלה לדבריו בקהיר.

האמרשלד סיים באומרו שקע"ם לא שינתה הסכמתה לעמדה המעשית הנשארת בתוקף. הודיתי לו על הדיווח ואמרתי שמה ששמע בקהיר מחזק את דעתנו הראשונית שנאסר לא ניגש לעניין בתום־לב, ולמעשה לא היה בהצעות המצריות שהביא האמרשלד מביקורו הראשון בקהיר[6] בסיס לחידוש המעבר החופשי דרך התעלה. ברור שהמצרים חיפשו מהרגע הראשון עילות למנוע מעבר המטענים ובטענות לגבי דיוק המסמכים לא זו בלבד שאין כלל שחר, אלא ברור שהן מהוות ניסיון להצדיק לאחר מעשה הפרעה מצרית נוספת לחופש המעבר. אילו התעוררו שאלות כנות לגבי תוכן המסמכים, אפשר היה להבהירן ללא כל קושי ובמהירות ולהרשות לאונייה להמשיך בדרכה. מצד המצרים לא נעשה כל מאמץ בכיוון זה. אין כל ספק לגבי אמיתות מסמכי האונייה. שרת החוץ מסרה בכנסת הפרטים המלאים ביחס לצ'ארטר ולמסירת הסחורה.

כאן העליתי כמה שאלות: אם יש להבין שהאמרשלד יראה המסמכים ויודיע החלטית לקהיר על נכונותם, תורשה "אסטיפליאה" לעבור. האמרשלד השיב שבמקרה כזה יפתח מחדש המשא־ומתן עם המצרים. כששאלתי אם הבין מדברי נאסר שבמקרה כזה ירשו המצרים ל"אסטיפליאה" להפליג דרך התעלה, ענה שקשה לו להתנבא.

שאלתי מה בדיוק שמע בקהיר בקשר ליחס המצרים לעמדה המעשית.

השיב שנאסר אמר לו ש"דגל ניטראלי, וכן מטען ניטראלי". אם אונייה ניטראלית מובילה סחורות שזכות הקניין לגביהן הועברה ללא־ישראלים, יורשה המטען לעבור, יהיה הצ'ארטר אשר יהיה. כשהוספתי לשאול כיצד מיישב זאת עם הטענות ביחס

4. שטר מטען מ־15 בדצמבר 1959 והצהרת מטען (manifest of cargo) מאותו תאריך. מסמכים אלה בתיק 130.02/4316/1, מסומנים כ"נספח 3" ו"נספח 4".

5. "free on board" – דהיינו בבעלות הקונה מן הרגע שהמטען הועמס על האונייה.

6. ביוני 1959 – ראה מבוא, עמ' יד.

ל"אסטיפליאה", אמר שלגבי אזרחות הצ'ארטר לא היתה צריכה להתעורר כל בעיה, אך לאור הטענה שמכירת סחורות "אסטיפליאה" לא היתה פו"ב, הקשו המצרים והסתמכו על נקודות ספק אחרות שהתעוררו אצלם, לגבי המסמכים. בצורה זו הועלתה הטענה ביחס לצ'ארטר וביחס לאופי קונה הסחורה. לגבי הנקודה האחרונה דיברו המצרים בצורה כללית מאוד וטענתם העיקרית היתה שהסחורה לא נמכרה פו"ב.

משאלתי על מה היתה מבוססת טענה זו, האם על כך שהמכירה לא מילאה כביכול תנאי פו"ב, או שמסמכי האונייה בכלל לא ציינו את המכירה פו"ב, אמר האמרשלד שהבין שהכוונה היא לכך שמהמסמכים לא השתמע שהמכירה בוצעה פו"ב. -

לשאלה נוספת אמר האמרשלד שכשהמצרים מדברים על העברת בעלות הסחורה ללא־ישראלי הם מתכוונים למכירה פו"ב לפי ההסדר הבין־לאומי המקובל ושלא התעוררו בנקודה זאת בעיות. שאלתיו האם עלינו להבין שקיבל הבטחות שהמצרים לא יפריעו למעבר אוניות עם מטעני פו"ב. תגובת האמרשלד היתה שיש תמיד להתחשב גם במומנט המדיני־הפסיכולוגי. דרך משל, המצרים טענו בתוקף ששיגרנו "אסטיפליאה" כדי להכשיל המלווה[7] והיו משוכנעים שהפלגתה אינה יכולה להיחשב כמסחר בתום־לב. הוסיף שבזכור הדיון במלווה היה מלווה במשך כל הזמן פעילות דיפלומטית אינטנסיבית מצידנו שלדעתו היתה מיותרת מאחר והבנק הנו מוסד סיוע בין־לאומי ואין להפעיל עליו לחץ מטעמים מדיניים. באנץ' העיר שהמצרים ראו הוכחה לכך ששיגור האונייה לא נעשה בתום־לב בעובדה שתחילה דחינו העמדה המעשית ולא עשינו דבר כדי להפעילה, ופתאום, כשהמלווה עמד להינתן, שלחנו אונייה. נאסר טען שרצינו להעמידו במצב שבו אילו היה מניח לאונייה לעבור היו הערבים מתקיפים אותו על כך ואילו מנע מעברה, היה נכנס לסבך עם הבנק.

עניתי שאין לטענות אלה כל יסוד. היה בידי נאסר להימנע מיצירת בעיה חדשה. אילו האונייה היתה עוברת, לא היתה מתעוררת כל שאלה בקשר למלווה, והערבים לא היו יודעים על מעברה כי לא פורסם על הפלגתה. גם טענה זו היא בבירור ניסיון להצדיק ההפרעה אחר מעשה.

דחיתי טענת האמרשלד בקשר לבנק וציינתי שדווקא בהתחשב בעובדה שהבנק מוסד בין־לאומי במסגרת האו"ם היה עלינו לצפות שיתחשב במצב שבו חברה באו"ם מפרה התחייבויותיה הבין־לאומיות בניגוד להחלטות או"ם. אשר לטענה ששיגרנו "אסטיפליאה" אחרי שדחינו העמדה המעשית, אמרתי שבאנץ' פסח בהערתו על כמה שלבים נוספים בהתפתחות הבעיה: ההתבטאויות בעצרת הכללית,[8] המשך מאמצי המעצמות הימיות ובעיקר המשך המשא־ומתן בין המזכ"ל לבין המצרים. "אסטיפליאה" שוגרה משהסתיים משא־ומתן ומשלפי הערכת המזכ"ל התקדמנו לעבר

7. ראה מס' 49 והערה 3 שם. ואמנם ממברק של ג' מאיר אל הרמן וקומיי מיום 11 בדצמבר 1959 (TNW750, בתיק 130.09/2340/3) מתברר כי בשיגור ה"אסטיפליאה" ביקשה ישראל לבחון לא רק את שאלת חופש השיט, אלא ניסתה גם לדחות את אישור המלווה של הבנק העולמי למצרים.

8. בדיוני המושב ה־14 של העצרת הכללית (ספטמבר–דצמבר 1959) התבטאו נציגי 26 מדינות בזכות חופש השיט בתעלת סואץ – ראה משרד החוץ, מחלקת ההסברה, דפי עזר להסברה, מס' 40.

העמדה המעשית ושהגענו למצב בו הסכימו המצרים לגלישה חזרה לתנאי המעבר בתעלה ששררו ב־58[19], כשהעמדה המעשית מהווה רק נקודת מוצא בתהליך גלישה זה. שאלתיו האם קיבל בקהיר אישור לנכונות המצרים לחזור ל־58[19]. השיב שלא דיבר על כך עם נאסר. פאוזי אמר לו בשיחה אישית שאין כל מניעה לגלישה כזו, חזרה ל־58[19], כבר כפי שהתבטא פאוזי, ניתן לעניין to simmer down. האמרשלד הדגיש ששיחתו עם פאוזי היתה אישית ובלתי־רשמית.

הטעמתי שלאור דבריו הנ"ל כל מה שנותר אחר ביקורו בקהיר הוא מצד אחד הגדרה מופשטת של עמדה מעשית, ומצד שני היעדר כל ביטחון שאפילו עמדה זו אפשר להפעיל למעשה, כי הרי ביצועה, כפי שאמר, יהיה תלוי בהתחשבות בשיקולים מדיניים–פסיכולוגיים. האמרשלד העיר שאינו פוסל אפילו המעבר חזרה ל־58[19] אך זה יהיה קשה מאוד. ואשר לשיקול עיתוי ההפלגות מבחינה מדינית ופסיכולוגית, הוא חשוב למדי. אף־על־פי שהוא, האמרשלד, מסכים ששיקול העיתוי יקשה עלינו בשיגור מטענינו בעתיד. למשל, נאסר אמר לו שצפה שהוא, האמרשלד, ייעץ לנו בתגובה על ההודעה על שיגור "אסטיפליאה" שלא לשולחה ימים ספורים לפני אישור המלווה. האמרשלד הוסיף שהמצרים עתה רגישים ביותר לכל פנייה של האמרשלד אליהם בעניין התעלה. כאן העיר האמרשלד שגם עתה המצב המדיני והפסיכולוגי עדיין כי מתקרב מועד כינוס הליגה הערבית.[9] השבתי שהצרה מבחינה זו היא שכל השנה גדושה כינוסים כאלה ומאורעות דומים.

האמרשלד ציין שאישר העמדה המצרית כפי שנמסרה לו, אך אין לראות בכך תמיכה כלשהי מצידו בעמדה זו.

חזרתי לשאלת ההתבטאות הפומבית ואמרתי שלא מובן לי מדוע שאלת המסמכים צריכה לעכב התבטאות ברורה מצד המזכ"ל. הבעיה אינה דיוק המסמכים אלא חופש המעבר בתעלה, ומבחינה זו המצב ברור כבר עתה. המזכ"ל השיב בהתרגשות שאם עליו להביע דעות על בעיות עקרוניות כחופש מעבר בכלל, עליו להתבטא גם על עקרונות כזכויות אדם, אשר הופרו על־ידי ישראל, למשל, במקרה של העזומה.[10] השבתי שאין לי כל התנגדות שיתבטא ברבים בשאלת שמירת זכויות האדם של תושבי ישראל והעם היהודי בכלל. עדיין תלויה ועומדת, למשל, הבעיה של גישה חופשית לכותל המערבי, שמניעתה פוגעת בזכויותיהם של מיליונים. לא נפתרה עדיין בעית חידוש פעולתם של בתי־החולים והאוניברסיטה על הר הצופים.[11]

האמרשלד שמעני כאן ואמר שביחס לשמירת זכויות העם היהודי נתונה לנו התמיכה המלאה של מזכירות האו"ם. הוספתי ואמרתי שאיננו רבים על התבטאות פומבית בשאלות שאינן עומדות עתה על הפרק אך המזכ"ל מטפל בשאלת סואץ באופן מעשי מזה שנה ולא יובן מדוע אחרי תום שיחות מיוחדות בעניין זה בקהיר לא ייאמרו דברים ברורים בגנות הפרות זכות חופש השיט.

9. החלק השני של המושב ה־32 של מועצת הליגה הערבית נתקיים בקהיר מ־8 עד 29 בפברואר 1960.
10. שבט בדואי בנגב, שעניין החזרת חלק מאנשיו לישראל שימש נושא לדיון בין ישראל לאו"ם בתחילת שנות החמישים.
11. פתרון השאלות האלה נמסר, על־פי סעיף שמונה של הסכם שביתת־הנשק בין ישראל לירדן, לוועדה מיוחדת שתורכב מנציגי שני הצדדים. הוועדה הזאת לא הוקמה ולא חלה כל התקדמות בשאלות האלה.

בתום דברי המזכ"ל העיר באנץ' שיש להניח שהמזכ"ל יתבטא אחרי שיבדוק המסמכים. "אינגה [טופט]"[12] לא נזכרה בשיחה.

נבריק הצעות להמשך פעולה בהתייעצות עם הרמן והרצוג.[13]

עברנו לעניין דואר מרוקו.[14] בתשובה לשאלתי אמר האמרשלד שהמרוקנים ביקשוהו להגיש הצעות קונקרטיות בכתב על העברת הדואר באמצעות צד שלישי. בהמלצה לצד שלישי הזכיר הצלב האדום. משהערתי שסידורי ההתכתבות הרגילים באמצעות הצלב האדום מצמצמים אפשרויות התכתבות אמר המזכ"ל שברור שהסידור עם מרוקו לא יוכל להיות מבוסס על סידורי דואר שהצלב האדום מקיים בשביל שבויי מלחמה. ברצונו לבדוק מה ניתן לעשות באמצעות הצלב האדום.

בסוף השיחה אמרתי שאני שמח שקיבלנו ידיעה על פניית האו"ם למצרים לסילוק כוחותיהם הצבאיים מהמפורז ושאני מקווה שהפגישה העומדת להיערך בין הצדדים תביא לתוצאות חיוביות.[15] המזכ"ל אמר שרואה בפגישה זו התפתחות חיובית. ציינתי שקראתי ה"פיינדינגס"[16] של הורן והמכתב המלווה אותם ושמתי לב שהורן מציין שיעץ בזמנו לערבים, שלא לעבור תעלת הפיצוץ. בזה סייע להחזרת הסטטוס קוו. האמרשלד העיר שעמדת הורן כלפי הערבים היא: יש לכם זכויות אך מוטב שלא תפעילון.

תקוע

12. ספינה דנית שנעצרה בפורט סעיד ב־21 במאי 1959 שעל סיפונה סחורות ישראליות המיועדות לנמלים במזרח הרחוק – ראה מס' 51.

13. בעקבות ההתייעצות הוחלט שלמרות שאין לתלות כל תקוות בשיחות האמרשלד בקהיר באשר ל"אסטיפליאה" או למעבר מטענים אחרים בתעלה, יש להמשיך במערכה המדינית, אם כי יש להימנע מדיון מכריע במועצת הביטחון שעלול לסתום את הגולל על הפעילות המדינית כולה. יש לנצל את הפתח שפתח האמרשלד בדרישתו למסמכים ולמסור לו בהקדם את המסמכים שדרש. יש גם להיתלות בהודעתו שקהיר מוסיפה לדבוק בעמדה המעשית ולשגר אוניות נוספות שיעברו בתעלה בתיאום עם ארצות־הברית, ובו בזמן לפתוח בפעולה הסברה בארצות־הברית. (ראה תקוע אל משרד החוץ, WNT26, 4.2.1960, 130.09/2314/9.)

14. מרוקו ניתקה את קשרי הדואר והמברקה עם ישראל ב־1959. המאמצים לחדש את הקשרים בעזרת האו"ם עלו בתוהו. בסופו של דבר הועברו דברי הדואר בין ישראל למרוקו באמצעות זרוע ממלכתית ישראלית. (ראה א' הראל, בטחון ודמוקרטיה, עמ' 312.)

15. הכוונה לתקריות באזור המפורז הדרומי שבין ישראל לסוריה שהגיעו לשיאן בפעולת צה"ל בחירבת תואפיק אור ליום 1 בפברואר – ראה פרק א.

16. ראה שם, מס' 1.

51

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Bartur to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 144
נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 4 בפברואר 1960

סודי ביותר - מידי

הבעלים של "אינגה טופט"[1] החליטו לתת הוראות לרב־החובל לפרוק המטען כדי להוציא את ה"אינגה טופט" במחאה. זה תוך חשש לגורל האונייה שזקוקה לתיקונים דחופים. אין עוד ידיעה מוסמכת שהחלו בפריקת המטען אשר תקח 5–10 ימים. הכוונה שלאחר מכן תפליג דרומה לשם תיקונים במבדוק בג׳יבוטי. הבעלים לפי חוזה החכירה רשאים להוציא את האונייה. הם לוחצים בכיוון זה כל הזמן האחרון לרגל התיקונים הדחופים הדרושים, ולא ראינו טעם ואפשרות להניעם להשהיה נוספת לאור כישלון שליחות האמרשלד. הרי ה"אסטיפליאה" נשארת בינתיים, ועוד נדון באמצעים להמשך המאבק.

עצם פריקת המטען והפרסומת המלווה לה תשמש הזדמנות להדגשה ולהסברה נוספת של מדיניות נאסר התוקפנית והמתגרה שמקבלת עידוד על־ידי ריצת המערב אליו. טענות הידיד[2] שהמלווה של הבנק [העולמי] תרכוש יתר השפעה, ותביא ליתר מתינות ונסיגה מההסגר בסואץ, הופרכו אפוא מהר מאוד.

ברטור

51

1. ראה מס׳ 50, הערה 11.
2. פיטר ליפטינק (Lieftinck), חבר מועצת המנהלים של הבנק העולמי שייצג במועצת המנהלים גם את ישראל.

52

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT60

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 8 בפברואר 1960

סודי - מידי

ברטור.

נפגשתי ב־8 עם האמרשלד. נכחו קורדייה ובאנץ'. מסרתי העובדות שבשלך ר.ס. 4.[1] האמרשלד סיפר ששוחח בינתיים עם ינסן[2] שלא יכול היה לזרוק אור נוסף על המצב. אם בעלי "אינגה טופט" וסוכניה הודיעו לשלטונות קע"ם שהאונייה תפליג צפונה, אינו רואה כיצד יוכל לבסס פנייתו לקהיר שתתיר הפלגתה דרומה.

באנץ' העיר שלפי הידיעות שבידיהם פנו סוכני האונייה לשלטונות קע"ם והודיעו שקיבלו הוראות לפרוק המטען בתנאי שתימסר להם ערבות — guarantee — בכתב שהאונייה תורשה להפליג צפונה.

הטעמתי שהבסיס לפניית המזכ"ל צריך להיות המשא־ומתן שניהל עם ממשלת קע"ם והבנתו הברורה (שמסר במכתב מ־[7.10[.1959)[3] שהאונייה רשאית להפליג לכל כיוון שהוא לאחר שתפרוק מטענה. מכל מקום, העובדות החדשות שמסרתי מאפשרות לו לפנות עתה לממשלת קע"ם. המזכ"ל אמר שאם בעלי האונייה מבקשים הפלגה צפונה אין טעם לפנות רק להבהיר עמדתה העקרונית של קע"ם, אולם יבקש מיד מינסן לקבל מקופנהגן הבהרה נוספת, בייחוד לגבי הנקודות שמסרתי. עם קבלת תשובת ינסן, יבדוק אם יוכל להתערב.

כאן העיר באנץ' שאם הושגה כבר הבנה בין בעלי "אינגה טופט" לבין ממשלת קע"ם שתביא לחיסול הבעיה אסור למזכ"ל לפתוח הפרשה מחדש.

האמרשלד ציין שעניין "אינגה טופט" לא נדון בקהיר.[4] הפעם היחידה שהיא נזכרה היה בהערת פאוזי שישראל צריכה "לפחות להסכים לפריקת המטען כסימן לרצונה הטוב".

52

1. במברקו הודיע ברטור כי שלטונות קע"ם החליטו באופן סופי שלא לאפשר ל"אינגה טופט" להפליג דרומה מפורט סעיד, אלא צפונה בלבד (ראה מברקו אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, 9.2.1960, 130.09/2378/3).
2. א' הסלונד־ינסן, הנציג הקבוע של דנמרק באו"ם.
3. במכתב אל גולדה מאיר - ראה בתיק 93.03/498/11.
4. בעת ביקור האמרשלד - ראה מס' 50.

בשלב מסוים של השיחה הערתי שאני מבין שממשלת דניה עמדה בקשר עם המזכ"ל והתייעצה עימו לגבי ההפלגה. האמרשלד הכחיש בתוקף ואמר שממשלת דניה העבירה אליו רק הודעה על החלטת בעלי האונייה לפרוק המטען ולהוציאה צפונה. בתגובה לשאלתי, אם פנייה זו של ממשלת דניה נעשתה אחרי שובו של המזכ"ל מקהיר, אמר באנץ' שנכח בחדר, כאן בניו יורק, בעת שינסן טלפן והעביר ההודעה הנ"ל למזכ"ל.

תקוע

53

מ' ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Bartur to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 161

נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 10 בפברואר 1960

סודי – מידי

ה"אינגה טופט" תסיים פריקת המטען בשבת בערך. לא ברור עוד אם תפליג צפונה או דרומה. הידיעות מקהיר סותרות אך ברור שהמצרים משתדלים להציק ולהחריף העניין עד כמה שרק אפשר. בזה באה לשיאה פרשת מאבק "אינגה טופט", ואנו מעוניינים מאוד שזה ישמש הזדמנות להוקעת הפרעת קע"ם לחופש השיט, מעשי התרמית שלהם כלפי האמרשלד והמעצמות. מעודדים על־ידי קבלת המלווה של הבנק [העולמי], סבלנותו וסלחנותו, כנראה הבלתי־מוגבלת, של האמרשלד והמעצמות, מגבירים התגרותם; דרשו מהבעלים תשלום דמי פריקת המטען, מקשים או מונעים מעבר דרומה ומתברר יותר ויותר שאם לא יושם קץ תלך ההתגרות ותהיה מסוכנת.[1]

ה"אסטיפליאה" על מטענה נשארת, ויש להדגיש שנמשיך במאבק על זכותנו בסואץ ונדאג שהבעיה לא תרד מן הפרק עד פתרונה.

[מחלקת] ההסברה משתדלת לארגן רפורטג'ות עיתונים וקולנוע מפורט סעיד ואולי אחר־כך מן הנמל אליו תגיע האונייה.

אנא עשו הכול למען כתיבה ופרסומת מקסימלית סביב הפרשה בהשתמש [ב]ידיעות הסוכנויות לפי הקווים הנ"ל ותדווחו מיד על התגובות.

ברטור

53

1. "אינגה טופט" הפליגה מפורט סעיד ב־15 בפברואר, לאחר שסיימה לפרוק את מטענה, והגיעה לחיפה.

54

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT65

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 10 בפברואר 1960

סודי ביותר-מידי

ברטור.

בעשרה בבוקר מסרתי לבאנץ' מסמכי "אסטיפליאה"[1] והזכרתי שבזמנו הבטיחו המצרים שלא יחטטו במסמכים. באנץ' קרא אותם ואמר שזה בדיוק מה שהאמרשלד רצה לקבל. לדעתו, האמרשלד יחכה לא יותר מסוף שבוע זה לקבלת המסמכים מהמצרים. בתגובה להערכתי שיש משהו חמור מאוד ביחסי חברה באו"ם והמזכ"ל כשהיא מרשה לעצמה לטעון מה שטען נאסר בהסתמך על מסמכים אשר בעצם יש אליהם גישה חופשית לכול, העיר באנץ' שהעניין כולו "לא יאומן".

אמרתי לו תוכן שלך 886.[2] באנץ' אמר שלא ידוע להם על תקנות חרם חדשות (ראה נא בכל זאת מברקי מספר 1[3] בו מסרתי מפי שגריר נורווגיה שהוצאו תקנות חרם חדשות). באנץ' פסימי ביחס לתגובות קהיר לשני שדריו האחרונים של האמרשלד.[4] מצפה לתשובות חריפות ובלתי משביעות רצון וסבור שייתכן שבזה יגיע האמרשלד לניתוק ביחסיו עם נאסר כפי שהסביר לי אתמול.

באנץ' בדעה שהשדר בדבר הפלגת "אינגה [טופט]" דרומה[5] עלול להביא "לצליבת פאוזי" כי האמרשלד מסתמך בפנייתו על הבטחות מפורשות שנתן לו פאוזי בעניין

54

1. ראה מס' 50.
2. במברקו של ברטור אל תקוע מיום 10 בפברואר 1960 נאמר כי בעלי הספינה הודיעו לחברת "צים" ששלטונות קע"ם לא נענו לפניותיהם להפליג דרומה, מאחר שתקנות החרם החדשות (ראה הערה 3 להלן) מונעות מאוניות ב־Time charter ישראלי מעבר בתעלה. (המברק בתיק 130.09/2340/4).
3. תקוע דיווח במברק הזה מיום 5 בינואר 1960 כי שמע משגריר נורווגיה כי ב־5 באוקטובר 1959 נכנסו לתוקף תקנות מצריות חדשות בדבר מעברן של סחורות ישראליות בתעלה, תקנות הקובעות הגבלות נוספות על אלה שהיו קיימות על־פי התקנות הישנות. (המברק בתיק 130.09/2339/21).
4. באנץ' מסר לתקוע כי לאחר השיחה ב־8 בפברואר (ראה מס' 52) שיגר האמרשלד שדר לפאוזי, ובו חזר על דעתו שעל קע"ם להניח ל"אסטיפליאה" לעבור בתעלה. באנץ' הזכיר כי התנגדותה של קע"ם למעבר האונייה היתה מבוססת על טענות באשר לדיוק מסמכים, מסמכים שהוא ביקש לקבלם, אך עדיין לא קיבלם, והדגיש שאינו יכול לחכות להם עד אין קץ. עוד ציין כי ביקש מסמכים גם מישראל. באנץ' הוסיף כי לאחר קבלת מסמכי "אסטיפליאה" ובדיקתם יש בדעתו של האמרשלד לפנות בשדר תקיף לקהיר ולדרוש את שחרור האונייה. אם לא ייענה יראה בכך משבר ביזמת קהיר ויצטרך להתבטא בפומבי. (ראה מברק תקוע אל משרדהחוץ, NWT62, 9.2.1960, 130.09/2339/21).
5. ראה שם.

זה. לפני שיגור המכתב לשרת החוץ ב־ [7.10.[1959[6] קיבל האמרשלד אישור מפאוזי לפסקה בדבר "אינגה".

האמרשלד מסר לשגריר דניה על פנייתו האחרונה לקהיר בדבר "אינגה".

תקוע

55

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT66

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 10 בפברואר 1960

סודי ביותר-בהול

ברטור.

באנץ' טלפן ב־10 אחר־הצהריים וסיפר שהאמרשלד העביר המסמכים לבדיקה במחלקה המשפטית של המזכירות. בשעת קריאת המסמכים התעוררו אצל האמרשלד שתי שאלות. הראשונה בדבר הקונה. באנץ' ציין שלא ברור משטר המטען והמניפסט מי הקונה.

זהות הקונה ברורה אמנם מהמכתבים של חברת אנטונטוס,[1] אולם מכתבים אלה לא היו על האונייה. הגבתי שהזכרת חברת אנטונטוס במניפסט ובשטר המטען הוא הציון המקובל של הקונה. מכל מקום, אין כל מניעה שהאמרשלד יסתמך בשדרו על מכתבי אנטונטוס כדי להגיע למסקנות ברורות ביחס לקונה ששמו מופיע בשטר המטען ובמניפסט.

השאלה השנייה התייחסה למשמעות האותיות .F.I.O. חזרתי על ההסברה שבמכתב מהשבע.[2] בהמשך דבריו אמר באנץ' שה־Voyage Charter היה פותר שאלת הקונה כי

6. ראה מס' 52 והערה 3 שם.

55

1. מכתב ראשון מ־10 בדצמבר 1959, לפיו מזמינים האחים אנטונטוס מחברת "נשר" 400 טון מלט על בסיס פו"ב. מכתב שני מ־26 בדצמבר 1959 ובו שואלים הקונים את המוכרים באילו צעדים יש לנקוט כדי לקבל את מטען המלט שהזמינו בעקבות מעצרה של "אסטיפליאה" בפורט סעיד. (המכתבים בתיק 130.02/4316/1, הראשון מסומן "נספח 5", והשני -"נספח 6".)

2. הכוונה למכתב מעורכי־הדין Nelson, Nealy, Baillie & Burke. המכתב הזה לא נמצא אך ראה מכתבם מיום 17 בפברואר 1960 – שם, "נספח 7". במכתב הזה מסבירים כי ראשי התיבות F.I.O. (Free in & Out) אין להן משמעות בקשר לבעלות על המטען אלא הם מופיעות על חוזי הובלה (צ'ארטרים), ופירושן כי בהוצאות הטעינה והפריקה ישאו שולח ומקבל המטען בהתאמה ולא בעלי הספינה. ראה גם מס' 60.

לפי דברי שרת־החוץ בכנסת[3] הקונה היה גם חוכר האונייה. השבתי שהעלאת בעיות כלשהן בקשר לחכירה תחרוג ממסגרת ההגדרה של העמדה המעשית ותפתח פתח להתחמקות נוספת מצד קע״ם. באנץ׳ טען שהמזכ״ל היה רוצה לנסח שדרו לקהיר בצורה שתמנע טענות נגד כלשהן מצד מצרים. לכן רוצה להשיב על כל אחת משלוש הנקודות שעורר נאסר בקהיר, כלומר:

א) שהמטען לא נשלח פו״ב.

ב) שהקונה לא היה לא־ישראלי.

ג) שהחכירה נעשתה על־ידי ישראל.

חזרתי והדגשתי שניסיון להשיב על טענות סרק שאינן במסגרת הגדרת העמדה המעשית מזמין מראש כישלון תהליך בדיקת המסמכים. הוספתי שבקשה לשלוח למזכירות Voyage Charter תביא לתגובות שליליות מאוד בירושלים. יתר־על־כן אין לי ביטחון אם קיים בכלל מסמך כזה. ייתכן שהחכירה נעשית במברק או אפילו בטלפון. באנץ׳ סיכם שיש לראות דבריו אלי כאישיים ושאין להבריק כל בקשה חדשה לירושלים אלא אם אשמע נוספות ממנו או מהאמרשלד. בזמן שיחתי הטלפונית עם באנץ׳ הגיע למשרד המכתב הבא מהאמרשלד:

Through Ralph Bunche, I received today photostatic copies of bill of lading *Astypalea* and manifest cargo same ship. I also received photostatic copies 2 letters from Antonatos Bros to Palestine Cement Nesher LTD. I take these 2 last mentioned papers not to have been part of ship's documents. I finally received copy of *Athens Daily Post* of Friday 22 January.[4]

These documents from you will now be studied. I observe immediately, however, that neither in bill of lading nor in manifest of cargo any definite indication of purchaser to be found. On other hand Mrs. Meir's statement Knesset, 22 December said that "Voyage Charter" was in name of purchaser. Trying establish picture as it emerges [19]59 from ship's papers, I would in these circumstances ask you provide also photostatic copy of "Voyage Charter" as this in light Mrs. Meir's statement, may well fill gap which now exists as to specific identity of purchaser.

אחרי קריאת המכתב טלפנתי שוב לבאנץ׳, שטען שלא ידע על שיגורו אולם הוסיף שמניח שהמזכ״ל כתב אלי על דעת המחלקה המשפטית.

תקוע

3. ראה הערה 3 למס׳ 50.

4. בריאיון הזה אמר אנטונטוס, בעל המטען שב״אסטיפליאה״, כי קנה את המלט בחיפה בתנאי f.o.b. רק לאחר שנאמר לו שהאמרשלד קיבל הבטחה מנאסר שמטען שנקנה בישראל בידי אזרח זר בתנאים כאלה אין צפויה לו סכנת הלאמה. (ראה פראטו אל משרד החוץ, 33/ג, 22.1.1960, 130.09/2293/7).

56

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT71

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 11 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד

ברטור, העתק הרמן.

בלאושטיין סיפר לי ב־11 על פגישתו עם האמרשלד הבוקר. בשיחה נכחו קורדייה, באנץ'. האמרשלד מסר על השתלשלות העניינים בביקורו בקהיר וטען שבצאתו שמה היה מוכן להאשים נאסר בהפרת אמון, אך בשיחותיו שם הועמד בפני כמה דברים שהאפילו על הרגשתו שנאסר הפר הבטחתו. במיוחד הזכיר האמרשלד הטענה המצרית שהפלגת "אסטיפליאה" היתה קשורה במלווה. נאסר טען ששרת החוץ דחתה בפומבי העמדה המעשית ופתאום ימים ספורים לפני אישור המלווה, נשלחה האונייה.

בלאושטיין השיב על טענה זו שהאמרשלד בוודאי יודע שהאונייה נשלחה משנסתיים שלב נוסף במשא־ומתן בין המזכ"ל לפאוזי, בו נשבע שניתן לחזור למצב ששרר ב־[19]58. יתר־על־כן, האמרשלד הודיע לפאוזי על הפלגת "אסטיפליאה", ואילו היו המצרים חושבים שעיתוי ההפלגה אינו מתאים, יכלו להודיע על כך מיד למזכ"ל. האמרשלד העיר על כך, שלמצרים ניתנה שהות קצרה מאוד להגיב עם הודעת ההפלגה.

הוסיף וטען שמהמסמכים שקיבל ושהיו על סיפון האונייה לא ברור שהמטען נשלח פו"ב. בלאושטיין השיב שאין במסמכים אלה דבר העלול לסתור העובדה שהמשלוח נעשה פו"ב.

כאן הסתמך האמרשלד על הציון F.I.O. המופיע בשטר המטען.[1] בלאושטיין אמר שציון זה מופיע לעיתים גם במקרים של משלוחי פו"ב (אף שהעיר לאוזני אישית כי לא ידוע לו [על] מקרים כאלה). האמרשלד טען עוד כי המסמכים אינם מציינים מי קונה הסחורה. בלאושטיין הגיב שגם בנקודה זו המסמכים בהתאם למקובל. הוסיף שאילו היה נאסר חושב בכנות שיש פגם במסמכים יכול היה להבריק מיד להאמרשלד. לא עשה זאת אפילו לאחר שהאמרשלד פנה אליו בשדר.

האמרשלד חזר וטען שאף שיועציו המשפטיים טרם הגיעו למסקנה סופית הרי לדעתם לא ברור ממסמכי האונייה האם אמנם היה המטען פו"ב. ציין שמצפה עדיין למסמכים מהמצרים ל־Voyage Charter שביקש מעימנו.

בלאושטיין אמר להאמרשלד שהוא מסתבך בעניינים צדדיים בעוד עליו לטפל בבעיות היסודיות. ביקש לומר לו בגלוי שבעיית סואץ עלולה להביא לתוצאות

56

1. ראה מס' 55 והערה 2 שם.

חמורות. לדעתו הפר נאסר הבטחה ומנסה עתה להצדיק עצמו ולגרור האמרשלד לתהליך של רציונליזציה של הפרתו.

האמרשלד הודה שמכתבי אנטונטוס[2] מאשרים שהמשלוח היה פו"ב אך בכל זאת היה רוצה לראות Voyage Charter. בלאושטיין חזר והדגיש שהכרח לראות עיקרי הבעיה. מדיניות נאסר מגונה מיסודה, ואין מקום להיאחז בטענות קטנות לגביהן הוא עלול להיות צודק. בלאושטיין ציין שההתפתחות בעניין סואץ עלולה להתפרש כפיוס נאסר על־ידי האמרשלד, האו"ם וחברות האו"ם, ולזה תהיינה תוצאות רציניות ביותר. עלולים לקרות שני דברים: שנאסר יסיק המסקנה שמותר לו לעשות הכול ואז הוא עלול לנקוט בצעד קיצוני או שההתפתחות תביא להרגשת סיכלון [תסכול] כזו בישראל, שאין לדעת מה עלולה ישראל לעשות.

בלאושטיין ביקש לתאר באורח גלוי האווירה בישראל על יסוד הפגישות שהיו לו עם ראש הממשלה. אמר שמאמצי הדיפלומטיה השקטה נכשלו ושהם מרגישים סיכלון. הוא, בלאושטיין, לא יופתע גם, אם יקרה שבעיית סואץ לא תיפתר באופן משביע־רצון, ייעשה דבר דראסטי שהאמרשלד והוא, בלאושטיין, יצטערו עליו. אמר להאמרשלד שלדעתו, עליו להודיע עתה לנאסר על שני מכתבי אנטונטוס ולתבוע על יסוד זה ש"אסטיפליאה" תורשה להפליג דרומה. ההודעה על שני המכתבים תהווה מוצא של כבוד לנאסר.

שנית, על האמרשלד לומר לנאסר שהדרך בה הולכת קע"ם מובילה לסכנות חמורות בעת שהסיוע הכספי שמקבלת מצרים מבחוץ יוצר הזדמנויות לפיתוח קונסטרוקטיבי של המדינה. כל זה ייפסק אם בעיית סואץ תביא להתפתחות דראסטית. אם, על־אף פניית האמרשלד, יסרב נאסר להתיר לאונייה לעבור התעלה, על המזכ"ל לצאת בהודעה פומבית בה ימסור בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים על ההתפתחות.

האמרשלד השיב שעל יסוד מה שראה עד כה אינו יכול לומר בכנות לנאסר שהפר הבטחתו אך יוכל להתבסס על הנקודות האחרות שהזכיר בלאושטיין (מכתבי אנטונטוס והתוצאות החמורות מהמשך ההפרעות לשיט) ולתבוע מקהיר מעבר האונייה. לדעת בלאושטיין דבריו בקשר לתוצאות החמורות של אי־פתרון בעיית סואץ הם בעיקר שהשפיעו על האמרשלד.

אשר להודעה הפומבית, טען המזכ"ל שהדרך היחידה הפתוחה בפניו היא להגיש דוח למועצת הביטחון אך יוכל לעשות זאת רק אם מדינה החברה באו"ם תבקש דיון במועצה. בלאושטיין העיר שאינו רואה מה תוכל ישראל להרוויח מפנייה כזו, וטען שהאמרשלד יכול להגיש הדוח על דעת עצמו, כי עניין חופש השיט נמצא על סדר היום של מועצת הביטחון.

האמרשלד טען שאינו מבין עמדת ישראל בנקודה זו, כי אם יפרסם הודעה פומבית, ויגיע לניתוק עם קהיר, לא יוכל להיות יותר לעזור בהמשך המערכה.

בלאושטיין ציין שלמד מניסיונו שהודעות פומביות מסוג זה דווקא מסייעות לעיתים קרובות בהמשך ניהול מערכות.

2. ראה שם, הערה 1.

האמרשלד טען שאינו מבין אותנו, כי הרי הוא משתף פעולה עימנו, עושה בשבילנו יותר מאשר בשביל מדינות אחרות, מחבב אותי ובכל זאת יש לנו טענות נגדו.

בלאושטיין ביקש סליחתו של האמרשלד על שדיבר עימו גלויות, והאמרשלד אמר לו שמעריך זאת מאוד. כי ברור לו שבלאושטיין יכול לאמר לו דברים שאינו יכול לשמוע מפי נציגים רשמיים. ביקש שבלאושטיין יוסיף לעמוד במגע עימו.

תקוע

57

ג' מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
G. Meir to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן 30

נוסח יוצא: 130.09/2333/19

ירושלים, 11 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

תקוע; שלך 66.[1] אמור למזכ"ל שנדהמתי מהנוהל אליו הגענו המחייבנו להמציא מסמכים לסתור כל טענה ותירוץ שנאסר כבר המציא או עתיד להמציא. אין לי כל ביטחון שאלו הדרישות האחרונות שלו. אינני סבורה שאנו צריכים להיות במצב של נתבעים שעליהם חובת ההוכחה. הנני להזכיר שב"עמדה המעשית" כפי שהוצגה לפנינו היו שני תנאים: פו"ב, ואי־פרסום.

לא דובר אז על תנאים אחרים, ובקשר לצ'ארטר אף נאמר שצ'ארטר ישראלי הוא כשר.

החיטוט בפרטי הצ'ארטר והבקשה להמציא מסמך ה־Voyage Charter מיותרים אפוא. המסמך לא יכול היה כלל להיות ברשותנו היות וההסדר נעשה על־ידי הקונה, כנראה באמצעות סוכנו, בניגוד לגישתנו העקרונית. מנסים לברר אם נערך בכתב ואם ניתן להשיגו.

גולדה

57

1. מס' 55.

58

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 12 בפברואר 1960

סודי

שרת החוץ; שלך 30.[1]

בערב ה־11 נפגשתי עם האמרשלד. נכחו קורדייה ובאנץ'. מסרתי מילולית את דברייך. האמרשלד הודה על שמנסים להשיג ה־Voyage Charter וביקש להעירך שלא ישראל הנתבעת אלא קע"ם הנאשמת בהפרת הבטחה. עלינו להבין מצבו, אמר. הוא נמצא על סף ניתוק עם נאסר בנושא זה. על יסוד מסמכי האונייה (שטר המטען והמניפסט) שבידיו אינו בטוח אם יוכל לומר לנאסר שהוא הפר התחייבותו (commitment). הוא חייב לחפש ולהשתמש בכל תעודה נוספת העשויה לחזק פנייתו לנאסר. הוא מוכרח להבהיר לעצמו בדיוק מה היתה התמונה שהצטיירה בעיני המצרים בבודקם מסמכי "אסטיפליאה". הבעתי תקווה שמטרת הבדיקה במחלקה המשפטית של המזכירות אינה לקבוע רושם שמתקבל על־ידי סתם איש בלתי מוסמך הקורא תעודות האונייה או על־ידי איש המחפש הצדקה לעיכוב האונייה, אלא שהבדיקה חותרת להסקת מסקנות לאור הנוהל המקובל בנוגע למסמכים מסוג זה. הפניתי תשומת־ליבו שבשטרי מטען ובמניפסטים לא מופיעה כלל המילה Purchaser כי אם Consignee, ולו היינו מגישים מסמכים עם ציון Purchaser דווקא אז היו צריכים להתעורר ספקות. אותו דבר חל על הזכרת המונח FIO, שבקלות אפשר היה להשמיטו לו מישהו רצה "להכשיר" המסמכים.

האמרשלד השיב שביקש מסטאוורופולוס לבדוק המסמכים ברוח זהה עם דברי הנ"ל והורה לו להתייעץ עם בקיאים בספנות במקרה שיהיו לו ספקות. האמרשלד מבין שה־Voyage Charter לא בידינו וייתכן שבכלל אינו קיים כתעודה אולם מחובתו היה לנסות להשיגה.

בתשובה לשאלה נוספת אמר האמרשלד שבדיקת מסמכי האונייה תכריע מה תהיה נקודת המוצא של פנייתו אל נאסר ואם יוכל להאשים אותו בהפרת אמון אולם את מסקנותיו לגבי אופי המשלוח ישיג על־סמך כל האינפורמציה שבידיו כולל מכתבי אנטונטוס.[2] החלטתו לפתוח מחדש את שאלת "אסטיפליאה" לא תהיה תלויה בכך שהסיק מסקנותיו ממסמכי האונייה בלבד או מתעודות אחרות. רמז שחושש שנאסר יגיב על פניותיו המחודשות בדבר "אסטיפליאה" על־ידי העלאת טענת עיתוי הפלגת האונייה עליה כבר מסר לי. בסוף השיחה הביע האמרשלד צער על הידיעה שהופיעה

58

1. ראה מס' 57.
2. ראה מס' 55, והערה 1 שם.

הבוקר ב"טריביון" המזכירה מסירת המסמכים וקובעת כאילו [קבע] מראש מסקנותיו. הסברתי [- - - - -].[3]

59

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT83

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 15 בפברואר 1960

סודי

ברטור, העתק הרמן; שלך 9.[1]

מסרתי לבאנץ', שהיה פסימי מאוד לגבי הסיכויים שקהיר תיענה לשתי הפניות של האמרשלד בעניין "אינגה טופט".[2] העובדה שהאמרשלד לא קיבל אפילו אישור לקבלת שני שדריו מתפרשת כסימן לערעור נוסף למעמד פאוזי, אשר לדברי באנץ' הגיע כנראה לחוסר כל יכולת למלא תפקידו באופן תקין.

לוטפי יצא אתמול לקהיר. בעקבות האינפורמציה שמסרתי לבאנץ' אתמול קיים האמרשלד התייעצות עם באנץ' וקורדייה בה סיכם שאין כל טעם בפניות נוספות מצידו בעניין "אינגה [טופט]", ושאם לא יקבל תגובה לשני שדריו יהיה עליו "להסיק המסקנות". לדעת המזכ"ל סירוב המצרים להתיר לאונייה להפליג דרומה חמור יותר מעמדתם לגבי "אסטיפליאה", כי בעוד שעורכי־דין עשויים אולי להמציא פירושים שונים למסמכי אונייה הרי פאוזי הבטיח להאמרשלד הבטחה ברורה ש"אינגה" תורשה להפליג בכל כיוון שתרצה, לאחר פריקת המטען.

הבוקר נפגש האמרשלד עם ריינהארדט, שגריר ארצות־הברית החדש בקהיר, ומסר לו אינפורמציה מלאה בדבר מצב פרשת סואץ. ריינהארדט ממריא מחר לקהיר. באנץ' רמז שביקשו פעולה ממנו ומבלאק.[3]

להלן הערכתי למצב שנוצר: עלינו להביא מיד לפניות נוספות לקהיר מטעם מחלקת המדינה ובלאק בתמיכת הדרישה שהאונייה תורשה להפליג דרומה, אך יש להימנע מלהפוך מקרה זה למבחן של יחס קע"ם למעבר אוניות ריקות בתעלה, ולכן יש להימנע מפרסומת על ההתדיינות עם קהיר בדבר ההפלגה דרומה. אני סבור

3. מספר מילים חסרות במקור.

59

1. ברטור מסר כי השלטונות בפורט סעיד אינם מאפשרים ל"אינגה טופט" להפליג דרומה אלא צפונה בלבד (ראה מברק מיום 15.2.1960, תיק 130.09/2378/3).
2. ראה מס' 54, הערה 4.
3. יוג'ין בלאק, נשיא הבנק העולמי.

שאפילו יש בעניין "אינגה" החרפה רצינית בעמדת קע"ם, רצוי מבחינת עתיד מערכתנו שלא נזהה מקרה זה עם הבעיה הכללית של מעבר אוניות ריקות. מוטב שנראה סירוב קהיר להתיר הדרמת "אינגה" כקשור בנסיבות המיוחדות שליוו מקרה זה, ולא נפרש עמדת קע"ם כאילו מעתה לא תרשה אפילו מעבר אוניות ללא מטען. בימים הקרובים עלינו להביא העניין לשיאו מבחינת הלחץ על קהיר, ואם לא יחול שינוי בעמדת קע"ם, נוציא האונייה מפורט סעיד ללא הבלטה פומבית של בעיית ההפלגה דרומה. במקרה זה הכרחי יהיה שרב־החובל ישגר מחאה בכתב לשלטונות הנמל על סירובם להתיר לו לעבור התעלה, וזאת כדי למנוע מקע"ם שתחזור על הטענה שהופיעה בידיעת יו. פי., שלא היתה התנגדות להדרמת האונייה, אלא שרב־החובל לא רצה בכך.

תקוע

60

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT93

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 18 בפברואר 1960

סודי

ברטור.

ב־18 מסרתי לסטאוורופולוס חוות־דעת חברת עורכי־דין Nelson, Healy, Baillie and Burke המפורסמים כיועצים לענייני ספנות. חוות־הדעת (העתק בדואר הדיפלומטי) קובעת שעל־פי המסמכים נשלח המטען פו"ב וזכות הקניין הועברה לאנטונטוס.[1]

סטאוורופולוס קרא חוות־הדעת והעיר שהיא תעזור לו. עם זאת ציין שאף־על־פי ש־fair interpretation תאשר עמדתנו יש כמה "חולשות" בשטר המטען ובמניפסט, שהמצרים יכולים להיאחז בהם כדי לטעון ההפך. אמרתי שלאו"ם אסור לתת פירוש אחר מאשר ה־fair interpretation ושאין זה מתפקידו של או"ם לחפש נימוקים להסבר העמדה הבלתי־חוקית של המצרים. שאלתיו מהן "החולשות" במסמכים. השיב שלא ברור מהם שהבעלות עברה לידי אנטונטוס. הצבעתי על הנאמר בחוות־דעת עורכי־הדין והוספתי שמכל מקום, הבעיה אינה להוכיח שהבעלות עברה מכל הבחינות המשפטיות הפורמליות אלא שהסחורה נשלחה פו"ב. בהגדירם העמדה המעשית הודיעו המצרים להאמרשלד שאם נשלח מחיפה מטעני פו"ב יראו בהם

60

1. ראה מס' 55 והערה 2 שם.

מטענים לא־ישראליים כמו שמטעני סי״פ שנוביל לחיפה דרך התעלה ייחשבו אף הם כמטענים בבעלות לא־ישראלית. אם יתחיל לחפש תשובות החלטיות לשאלת העברת הבעלות מבחינה משפטית לא יצאו מזה. סטאוורופולוס הגיב שבאמת לא ברור לו אם עליו לבדוק רק אם המטען היה פו״ב או גם את שאלת העברת זכות הקניין. יעצתי לו לעיין בהגדרת העמדה המעשית ולקרוא פרוטוקול שיחתי האחרונה עם האמרשלד.[2]

על שולחן התה בחדרו לידו ישבנו היה מונח ה־Arab World המוצא על־ידי משרד הליגה בניו יורק.

מה עם ה־Voyage Charter?[3]

תקוע

61

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT101

נוסח נכנס: 130.09/2339/21

ניו יורק, 23 בפברואר 1960

סודי ביותר

יחיל, ברטור.

נפגשתי ב־23 עם באנץ'. הזכרתי שעבר כבר חודש מאז ביקור האמרשלד בקהיר והעלאת שאלת המסמכים על־ידי המצרים, והעניין לא זז. האכזבה והמתיחות שלנו גוברות. עורכי־דין ידועים הגיעו למסקנות ברורות על סמך שטר המטען והמניפסט,[1] והבינונו מהמזכ״ל שהוא אישית שוכנע שהמטען נשלח פו״ב. אם כן, מה מונע הסקת מסקנות ופנייה מחודשת לקהיר?

באנץ' סיפר שהמסמכים המצריים שנמסרו להאמרשלד אתמול לא כללו שטר המטען, מניפסט או צ'ארטר. באנץ' אינו יודע מה בדיוק אופי המסמכים שהגיעו, כי הועברו מיד לסטאוורופולוס ובאנץ' לא ראם. האמרשלד תבע ממִמלא־מקום ראש משלחת קע״ם[2] שיבריק מיד לקהיר ויבקש המסמכים שציפה להם. הבעתי תמיהה על התפתחות זו. הדגשתי שברור שהמצרים נוקטים בתמרון השהיה, ולא מובן לי כלל למה נחוץ להאמרשלד הצ'ארטר כדי להגיע למסקנות בדבר אופי המטען מבחינת

2. ראה מס' 58.
3. ראה הסיפא במס' 55.

61
1. ראה מס' 60.
2. רפיק עאשה, ממלא־מקום הנציג הקבוע של קע״ם באו״ם.

העמדה המעשית. באנץ' השיב שאין מתעוררות שאלות לגבי העמדה המעשית, אך האמרשלד רוצה שכל מסמכי האונייה יגיעוהו. הוא מבין שייתכן שלא היה Voyage Charter אך ידוע להם שהיה מסמך חכירה, ייתכן ה"טיים צ'ארטר". לא מובן להם מה אירע למסמך מסתורי זה.

הגבתי שבשום אופן לא נוכל להבין למה נכנס האמרשלד לתהליך חיפוש אחר מסמכים כאלה, שאינם נחוצים לו להסקת מסקנה לגבי אופי פו"ב של המטען. באנץ' הוסיף שנוסף לפו"ב קיימת גם הבעיה של העברת זכות הקניין. חזרתי על דברי בשאלה זו לסטאוורופולוס.[3] באנץ' הסכים בנקודה זו, אך חזר וטען שהמזכ"ל מוכרח להיות מצויד בכל המסמכים כדי שלא יהיה מקום לערעור כלשהו מצד נאסר על המסקנות. הוסיף שמבחינה מסוימת מצטער שהגשנו לו מכתבי אנטונטוס,[4] כי גילו שהתאריך במכתב הזמנת הסחורה מאוחר מתאריך שטר המטען. אמרתי שלא שמתי לב לכך, אך מכל מקום על האו"ם לתת לעצמו דוח על המצב המגוחך אליו הגענו, שבו במקום לטפל במעבר חופשי [ב]תעלה אנו דנים בטעויות בתאריכי מכתבים. מכל מקום, דווקא הטעויות האלה חייבות לחזק המסקנה שהמטען נשלח בתום־לב ושלא נעשה ניסיון כלשהו "להכשיר" מסמכים. באנץ' חזר וטען שאם על האמרשלד להודיע לנאסר שהפר הבטחתו, עליו לבדוק בדייקנות כל נקודה ונקודה.

בסוף התגלגלה השיחה לשאלת רצון האמרשלד לכנס מועצת הביטחון עליה נפוצו שוב שמועות בעקבות מסיבת העיתונאים של המזכ"ל.[5] באנץ' הטעים שלא נכון שהאמרשלד מתכוון להביא לדיון בעניין התעלה. הערתי שהשאלה הראשונה העומדת בוודאי בפניו, אם דיון במועצת הביטחון יחזק ידיו בהמשך מאמציו. באנץ' העיר שלדעתו ספק אם מועצת הביטחון מסוגלת להביא לתוצאות כאלה, ושאם אי־אפשר להשיג ממנה לפחות אישור של החלטת 51[19], אין כל טעם בדיון. אך האמרשלד חושב שכדאי כינוס מועצת הביטחון במקרה של התלקחות חדשה בגבול הסורי. הזכיר שסיפר לי בזמנו שלמחרת פעולתנו בתאופיק רצה המזכ"ל להביא לכינוס המועצה, אך נטש הרעיון משנרגע המצב בגבול.

הערתי שכדאי לשקול היטב האם על המזכ"ל לכנס מועצת הביטחון ביוזמתו הוא. ישראל אינה מצליחה לזכות בה בתמיכה כלשהי, ולצערנו הפך מוסד זה לגוף המתעלם מזכויותיה. בנסיבות מסוימות עלולה הפעלת המועצה על־ידי המזכ"ל להתפרש כצעד אנטי־ישראלי ולהוסיף שמן למדורת המתיחות הקיימת בלאו הכי כתוצאה מהגברת פעולות האיבה מצד קע"ם. הבעתי הדעה שרצוי גם שהמזכירות תשקול היטב האם כדאי לה לפרסם דוח הורן.[6] באנץ' השיב שיש הלוחצים שבהיעדר דיון במועצת הביטחון על המצב בגבול, יש לפחות להביא דוח הורן בפני המועצה. אמרתי שניתן לעשות זאת גם ללא פרסום הדוח ברבים.

תקוע

3. ראה מס' 60.
4. ראה מס' 55, והערה 1 שם.
5. במסיבת עיתונאים בניו יורק אמר האמרשלד שיש המצפים מהמזכיר הכללי לפעולה השייכת, לאמיתו של דבר, למועצת הביטחון. (ראה "ניו יורק טיימס", 20.2.1960).
6. בדבר התקריות באזור המפורז הדרומי – ראה פרק א.

62

ד' האמרשלד אל ג' מאיר

D. Hammarskjöld to G. Meir

Copy: 130.02/4316/20 :העתק

New York, 2 March 1960

Dear Mrs. Meir,

I feel that it might be useful at this stage to review with you where we stand on the *Astypalea* case.

2) In your speech in the Knesset on 22 December 1959 you said, *inter alia*, "The facts are plain and so are the reasons for them. All those who displayed such endless patience with the Egyptian dictator and placed almost boundless confidence in him, must realise by now that he has betrayed them... This is not the first time that the Egyptian dictator has broken his promises, even when he gave them to those who were eager to help him. There are some with whom he has played false time and again".[1]

3) I am involved in this serious allegation in two ways, both of which are clearly demonstrated in your speech:

(a) You state "the U.N. Secretary-General told us that he had reason to believe that, if Israel would agree to send her export cargoes through the Canal in the ownership of the purchaser (that is FOB)... the U[nited] A[rab] R[epublic] authorities would not obstruct the passage of ships carrying those cargoes". (In this re-statement of the indication I gave to you through Dr. Bunche, you omit that "the assumption on which this interpretation of ownership is based, would be that it is a case of 'honest trade'");[2]

(b) You state further that you had given prior notification of your intention "to send the ship, of the method of dispatch and the date of departure to the U.N. Secretary-General". You further state that I, among others, had expressed "confidence that the cargo would pass".

4) As you know, the UAR authorities, after detaining the ship, asserted that the ship's papers did not prove that the cargo had been sold FOB to a non-Israel purchaser. In the light of this, I requested both parties to provide me with the ship's papers so as to enable to establish what are the facts of the situation.

5) Through your Mission I received from you photostatic copies of the Bill of Lading and of the Manifest of Cargo of the *Astypalea*. These papers were on the ship. I have also received photostatic copies of two letters from Messrs. Antonatos and Co., as purchaser of cargo, and an interview with Mr.

62

1. ראה מס' 50 והערה 3 שם.
2. בשולי פסקה זו רשמה ג' מאיר: "איפה זה היה".

Antonatos in a Greek paper. The letters were obviously not part of the ship's documents and, thus, are not known to the UAR authorities.[3]

I treat below the ship's papers and the two letters separately.

6) I have also asked you for the "voyage charter in the name of the purchaser", to which you likewise referred in your speech in the Knesset, although I recognise, to be sure, that a voyage charter may not exist in written form and may not have been part of the papers that were carried by the ship. If such a voyage charter had been on the ship, it might have provided significant additional information.[4]

7) So far I have not had any reply to this last mentioned request. However, I am in the possession of a photostatic copy of a time charter dated 7 December 1959, for the *Astypalea* in the name of the Mediterranean Seaways Ltd., Haifa. I have also received from the Government of the UAR a number of documents relevant to the case and I have asked for and been promised others.

8) I have the whole documentation, now in my hands, submitted to a careful study in order to ascertain the circumstances in which the UAR action was taken. The following observations are based on the report to me of the result of this study. I have likewise taken into account an opinion from Nelson, Healy, Baillie and Burke, Counselors at Law, given to Mr. Stavropoulos, the U.N. Legal Counsel, by your Acting Permanent Representative.[5]

9) *Documents of the Ship Transmitted to me by the Israel Government.*

Although the shipping documents could be consistent with different legal situation, the Bill of Lading and the Manifest of Cargo can support an assumption that the cargo was sold FOB to Messrs. Antonatos and Co., if these documents are interpreted in accordance with usual shipping practices. Such an interpretation is further supported by statements made by the Captain of the *Astypalea* in hearings at Port Said. The opinion your Acting Representative has presented – and which is *based upon the face of the documents* (underlined by me) – states that "the *form* (underlined by me) of the Bill of Lading *indicates to us* (underlined by me) that title to the goods had passed when they were laden on board the vessel, and no longer remained in any Israel individual or organisation.

Technically, title to the goods passed to Messrs. Antonatos and Co., but the bank retained a security interest in them and *probably* (underlined by me) the right to possession or control until such time as the purchaser met their bank obligations on the transaction". This opinion is obviously in the main based on the fact that the Bill of Lading is to the order of the bank and not

3. בשולי פסקה זו רשמה ג' מאיר: "Are we to be placed in a position where we have to prove with documents that any fantastic accusation is not true?".

4. בשולי פסקה זו רשמה ג' מאיר: "This was not part of effective stand".

5. ראה מס' 55, הערה 2 ומס' 60.

consigned to the order of the shipper, and on the further fact that the bank was to notify Antonatos and Co., from which the opinion presumes that Antonatos and Co. was the purchaser.

As stated in the opinion, the letters FIO referring to the freight are without significance to the question of transfer of ownership. The same is true of the term "clean on board", which is to be found in the Bill of Lading; the same is also true about the letters FOB added to the number of the export license, as they qualify only the license but not necessarily the business transaction.

10) *The two Letters from Messrs. Antonatos and Co.*

The Bill of Lading and the Manifest of Cargo do not "prove that the cargo had been sold FOB to a non-Israel purchaser". Like the statements of the Captain, the two letters appear to show, however, that Messrs. Antonatos and Co. had bought the Cargo on a FOB basis and that the relative shipping documents were to be dispatched to the State Bank of Ethiopia to be taken over by them.

11) In the light of these findings, I wish to resume the discussion with the UAR authorities regarding the passage of the *Astypalea*, with the obvious further aim to reach a reasonable "modus vivendi". However, I do not wish to base these discussions only on the shipping documents. I would intend to use also the two letters which you have given to me in photostatic copies, as these letters provide an explanation of the shipping documents and support the view that the cargo was sold as stated. However, I do not consider myself entitled to transmit these two letters to the UAR authorities unless I get your permission to do so. In this connection, you will, of course, take note that these letters, while showing that the transaction was an FOB sale to Messrs. Antonatos and Co., as purchaser, indicate that the firm Messrs. Antonatos and Co. is the agent of the Palestinian Cement Works "NESHER", Haifa, who was the seller; and the shipping documents were to be dispatched "at the usual terms" whatever they may be; that the order from Messrs. Antonatos and Co. appears to have been received on 16 December which is the day after the issuance of an on-board Bill of Lading and Manifest of Cargo and at least a day after the issuance of the export license marked FOB; and that the purchaser undertakes to pay the relative ocean freight charges directly to the vessel, although a two months charter had been paid by the Mediterranean Seaways Co. to the ship owner on 9 December.[6]

These various facts, seen in the light of the timing of the whole arrangement may, naturally, raise questions regarding the character and purpose of the transaction.

12) As you well know, my stand on the freedom of passage through the Suez Canal has remained unchanged and has been frequently re-stated to the UAR authorities. The fact that I have had to devote considerable attention to the two cases of the *Inge Toft* and the *Astypalea* has not by implication meant

6. בשולי הפסקה רשמה ג' מאיר: "Even you needed written proof".

any softening of this stand, nor has it meant that our efforts have been diverted from the main issue. However, we have to recognise that the formal stand taken by the UAR authorities has remained in principle the same through the whole period of the Armistice, including the time when British troops were stationed in the Canal Zone and the Canal Company was under French control, and that nobody – neither the General Assembly nor the Security Council nor anyone of the big powers involved – has managed to achieve a revision of that stand. In these circumstances, and pending the possibility to reopen the issue in its broader context, I have considered the most useful approach to be that, while maintaining as my own the United Nations stand in principle, I should try and press towards as liberal and flexible an interpretation of the formal stand of the UAR as possible, in the spirit of the rules that should apply to the Canal. I have thought that this direction of my efforts was in line with the thinking of the Government of Israel. The fact that in the course of the past year the *Inge Toft* and the *Astypalea* have been detained – while after June other ships under Israel charter but sailing in ballast, have passed – does not discourage me from continuing my efforts as indicated. I am encouraged in my feeling that such efforts should go on by the fact that the UAR authorities themselves seem to regard the situation surrounding the *Astypalea* case as being such as to deprive the case of the character of a precedent in the interpretation of their intentions as stated to me last summer.[7]

Dag Hammarskjöld

7. תשובת ג' מאיר – ראה מס' 68. ראה גם מס' 63, מס' 64.

63

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT138

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 3 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד

ברטור; להלן מכתב המזכ"ל לשרת החוץ מהשתיים [במארס 1960]:

[.....][1]

אחרי שקראתי המכתב צלצלתי וביקשתי לראות קורדייה. (באנץ' יצא לשדה־התעופה כדי לטוס לפלורידה, אף־על־פי שחזר העירה מאוחר יותר בגלל מזג־האוויר). אמרתי לקורדייה שמסקנות בדיקת המסמכים מאכזבות אולם הפניתי תשומת־ליבו בעיקר לשלוש נקודות העלולות להתפרש כהבעת ספק מצד האמרשלד אם משלוח מטען "אסטיפליאה" נעשה בתום־לב. התייחסתי למשפט בסוגריים סעיף 3 א', למשפט האחרון בסעיף 11, להערה באותו סעיף בדבר התאריך 16.12, המופיע על מכתבי אנטונטוס. אמרתי שבעוד שאינני יכול לתבוע שינוי במסקנות עובדתיות אף־על־פי שאינני מקבלן, עלי להביע הסתייגות מהמשפטים הנ"ל המהווים פגיעה בנו. סחר דרך תעלת סואץ הוא honest trade יהיו תנאיו אשר יהיו. עיתוי שיגור האונייה נקבע לאור סיום השיחות שניהל האמרשלד עצמו עם פאוזי והמכתב ששיגר לשרת החוץ.[2] מגמת המשלוח אינה יכולה להשאיר מקום לספק. ברור שנעשה במסגרת יחסי סחר רגילים וכדי להבטיח זכותנו למעבר דרך התעלה. לכן אינני רואה כיצד נוכל לקבל הערות המשתמעות מהמשפטים הנ"ל. מכל מקום, תפקידי למנוע יצירת אי־הבנה ומתיחות עם המזכ"ל, ולכן אני מבקש שישמיטו הערות אלה. קורדייה ניסה להצדיק הופעת המשפטים האלה אולם לבסוף הבטיח להעלות העניין לפני המזכ"ל ולהודיעני. אמרתי לו שאם יעמדו על כך שהמכתב צריך להישאר כפי שהוא מוטב שלא אקבלו כלל, שאדווח על מסקנות שהסיק המזכ"ל מבדיקת המסמכים ואסתפק בהעלאת השאלה אם נאשר העברת מכתבי אנטונטוס לקהיר.

עם שובו של באנץ' הביתה טלפנתי אליו וסיפרתי לו ההתפתחות.

עד שעה 20:00 לא שמעתי מקורדייה.

בשיחה עם קורדייה הצבעתי על כך שהמכתב מתייחס למסמכים מצריים מבלי לפרטם בעוד שאנו מניחים שכשהאמרשלד יפנה לנאסר ימסור לו על כל המסמכים שהגשנו. קורדייה אמר שאין זה חייב להיות כך כי האמרשלד יכול הרי להודיע לקהיר שקיבל מאיתנו אינפורמציה נוספת ושעל יסוד אינפורמציה זו הגיע למסקנות מסוימות מבלי לפרט המסמכים. אמרתי לו שאם־כן הדבר, הכרח שבהעבירו לקהיר המסקנות שמסיק האמרשלד על יסוד מכתבי אנטונטוס, יעביר גם העתקי מכתבים

63

1. נוסח המכתב – ראה מס' 62.
2. ראה מס' 52 והערה 3 שם.

אלה. קורדייה אמר שהאמרשלד מבקש הרי במפורש אישורנו למשלוח המכתבים לקהיר. הצבעתי על שהאמרשלד מזהיר למעשה שהמצרים עלולים לעורר קשיים חדשים בהסתמך על כותרת מכתבים אלה לפיהם אנטונטוס הנו סוכן "נשר", ולכן חשוב שנשקול אם מבחינת המזכ"ל עצמו רצוי על־ידי מסירת המכתבים למצרים ליצור מכשולים חדשים. קורדייה התייחס לסעיף 12 שבמכתב באומרו שזה העיקר, כי ניסיון "אסטיפליאה" יאפשר למזכ"ל לנסות להגיע לידי נוהל מוסכם שימנע קשיים בעתיד. לשאלתי אם כוונתו לצורת מסמכים מוסכמת (ראה שלי 132)[3] השיב קורדייה שמתכוון בין היתר גם לזה.

אבקש להבריק בהול תגובתכם,[4] ואם עלי לקבל המכתב במקרה שהאמרשלד יסכים לתקן המשפטים עליהם ערערתי רק באופן חלקי, או יסרב להכניס תיקונים כלשהם. בוודאי שמתם לב שבמכתב גם נקודות חיוביות מבחינתנו כגון המשפט הראשון בסעיף 9, מסקנת האמרשלד - אמנם על יסוד מכתבי אנטונטוס - שהאחרון קנה הסחורה פו"ב, נכונותו להודיע על כך לקהיר, וההודעה שהמזכ"ל מוכן להמשיך במאמציו.

אבריק הצעות קווי תגובה להאמרשלד מחר אחרי שיתברר גורל נוסח המכתב.[5]
תקוע

64

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT143
נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 5 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

ברטור.
בהיעדר תגובה לשלי 138[1] נמנעתי במשך היום משיחה עם המזכירות. בערב הגיעני מכתב האמרשלד עם שני תיקונים:

א. המשפט האחרון בסעיף שבע הוא עכשיו: I have received from the Government of UAR also the other documents relevant to the case.

3. במברק הזה דיווח תקוע על שיחה עם ג'יימס ברקו, חבר נציגות ארצות־הברית לאו"ם, שהציע להכין מסמכים סטנדרטיים, שיעידו על האופי .f.o.b של המטענים ועל היות הקונה לא־ישראלי, מסמכים שקהיר תתחייב מראש לכבדם. (ראה מברק NWT132, 1.3.1960, 130.09/2339/21.)
4. לא נמצאה תשובה, אך ראה מס' 64.
5. ראה שם.

64
1. מס' 63.

ב. הנוסח החדש של המשפט בסעיף 11 בדבר התאריך 16 דצמבר [1959] הוא:
That the order of Messrs. Antonatos and Co. is dated Asmara, 10 December, and is stamped by the receiver in Haifa with the date of 16 December, while the on board bill of lading and manifest of cargo are dated 15 December and indicate that by then there existed already an export license marked FOB.[2]
אם יוחלט לענות על המכתב כפי שהוא, מציע שתשובת שרת החוץ תכלול הנקודות הבאות:

א) רושמים לפנינו שהמזכ"ל הגיע למסקנה שהמטען נקנה על־ידי אנטונטוס פו"ב.

ב) רושמים [ש]המשפט הראשי בסעיף 9, הקובע שפירוט שטר המטען והמניפסט בהתאם לנוהלי ספנות מקובלים, יכול לחזק ההנחה שהסחורה נמכרה פו"ב לאנטונטוס. זו בדיוק ההנחה שהיתה צריכה להיות אפילו אצל המצרים עצמם אחרי שהאמרשלד הודיע להם על שיגור "אסטיפליאה".

ג) אין לתת למסמכים אלה פירוש אחר מאשר הפירוש המקובל בשטח הספנות.

ד) רושמים שהאמרשלד לקח בחשבון חוות־הדעת של חברת עורכי־דין שאינה משאירה ספק לגבי הפירוש הנכון של שטר המטען והמניפסט.

ה) הנ"ל מאפשר להאמרשלד להודיע לנאסר שלא היה מקום לספק ש"אסטיפליאה" נשלחה בהתאם להתחייבות שהוא נתן למזכ"ל.

ו) רושמים לפנינו שמכתבי אנטונטוס חיזקו המסקנות הנ"ל. אין לנו התנגדות שהאמרשלד יודיע לקהיר שקיבל מאיתנו אינפורמציה נוספת אשר אישרה את ההנחות הנובעות משטר המטען והמניפסט בהתאם לפירוש המקובל, אולם מאחר והמזכ"ל מצביע על הסכנה שהמצרים עלולים על יסוד מכתבי אנטונטוס לפתוח בוויכוח על שאלות חדשות, אנו מעוניינים שהמכתבים לא יועברו לקהיר, וזאת אף־על־פי שהעסקות בין אנטונטוס ו"נשר" היו מאז ומתמיד אלה של מכירה וקנייה.

ז) תשובה על אותן ההערות הטעונות תגובה, למשל, בדבר עיתוי שיגור האונייה ומגמתו.

כדאי לשקול אם למסור התגובה בכתב. ייתכן שמוטב בעל־פה, לאור העובדה שעלינו לשכנע האמרשלד לפנות לקהיר בלי להעביר העתקי מכתבי אנטונטוס, ולאור האפשרות שהוא יתנגד לכך ועלול לנסות בתגובה בכתב למכתבנו להחליש הנקודות החיוביות המופיעות במכתבו מהשתיים (שתאריכו שונה בינתיים לרביעי במארס).[3]

תקוע

2. השווה עם מס' 62.
3. מס' 62. תשובת ג' מאיר - ראה מס' 68.

65

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT146
נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 8 במארס 1960

סודי - מיָדי

ברטור.

נפגשתי עם האמרשלד, ב־7 אחר־הצהריים, נכחו: מרום ובאננץ'.

אמרתי שהייתי רוצה לנסות להתקדם בעניין "אסטיפליאה" כדי שנושא זה לא יעכיר השיחות עם ראש הממשלה.[1] התייחסתי להסתייגויות מכמה מההערות במכתב האמרשלד שהבעתי ביום ה' לקורדייה ולבאננץ',[2] ועברתי לשאלת המשך המאמצים לשחרר "אסטיפליאה" ולהעבירה על מטענה דרך התעלה.

ציינתי שרשמנו לפנינו נכונות האמרשלד להמשיך במאמציו בקהיר. לא עלה על דעתנו שינהג אחרת, כי הרי לא ייתכן שאו"ם ישלים עם הפרעה כלשהי בחופש השיט בסואץ, תהיינה עילות קהיר אשר תהיינה.

רשמנו לפנינו שלדעת המזכ"ל שטר המטען והמניפסט יכולים לחזק ההנחה שהסחורה נמכרה פו"ב. זו בדיוק ההנחה שהיתה קיימת לגבי מטען "אסטיפליאה" לאור מה שקדם לשיגורו. שלחנו האונייה אחרי שהסכמנו במפורש להתחיל ממשלוח מטען בהתאם לעמדה המעשית בתור נקודת מוצא להחזרת המצב של 58[19]. במסמכי האונייה לא היה דבר אשר יכול היה לערער הנחה זו.

בנקודה זו שיסעני האמרשלד ואמר שהערותי נכונות לאור הפירוש המקובל. ברם, הוא מבדיל במכתב בין הפירוש המקובל לבין הוכחות משפטיות. הערתי שהרי די בפירוש המקובל של המסמכים.

המשכתי ואמרתי שאנו שמחים כי מכתבי אנטונטוס חיזקו המסקנות שהסיק האמרשלד על יסוד הפירוש המקובל. אין לנו כל התנגדות שבפנייתו לקהיר יודיע המזכ"ל שאינפורמציה נוספת שהגשנו לו הגבירה את השתכנעותו האישית שהמטען נשלח בהתאם לעמדה המעשית, אולם אופי המכתבים פרטי ואין הם חלק ממסמכי האונייה ולכן מעדיפים שלא יועברו לקהיר. יתר־על־כן, גם המזכ"ל מציין בעצמו שהמכתבים עלולים לפתוח פתח לוויכוחים חדשים, ויש לעשות הכול כדי למנוע התפתחות כזו.

האמרשלד השיב שעמדתנו יוצרת קושי ניכר כי הוא מסר לנו על תוכן המסמכים המצריים בצטטו דברי רב־החובל שאישרו את טענתנו. אם לא ייעשה דבר מקביל עם המסמכים שאנו הגשנו פירוש הדבר שלא יגלה כל הידוע לו ולא יהיה לגמרי הוגן.

65

1. ראש הממשלה ד' בן־גוריון עמד לבקר בארצות־הברית. בהזדמנות זאת נפגש עם האמרשלד ב־14 במארס. על הפגישה ראה מס' 103.
2. ראה מס' 62, 63.

אמרתי שבדיוק כפי שלא העביר אלינו העתק המסמכים המצריים המוסרים הצהרת רב־החובל אין הכרח שיעביר העתקי מכתבי אנטונטוס. העיר שבמסמכים המצריים רק דברי רב־החובל היו מעניינים מבחינת הבדיקה שערך. באנץ' התערב כאן כדי לומר שהמזכ"ל, שצריך להמשיך במאמצים לשחרור "אסטיפליאה", מוכרח להיות הפוסק האחרון מה רצוי ומה לא רצוי מבחינת יעילות מאמצים אלה להעביר למצרים. השבתי שלאור המסקנות שהשיג האמרשלד מבדיקת המסמכים ניתן להסתמך בפנייה לקהיר רק על שטר המטען והמניפסט, ולומר שהם מחזקים ההנחה שהמטען נשלח פו"ב, שהנחה זו היתה קודמת, ושעיון מצידו באינפורמציה נוספת לא השאיר כל ספק לגבי הנ"ל. היסוד למאמצי המזכ"ל חייב להיות האמון ששני הצדדים נותנים בו ולא ייתכן שהמצרים יערערו על מסקנותיו אפילו לא העביר להם העתקי כל המסמכים שהיו ברשותו. העיקר למנוע סחבת חדשה מצד המצרים.

האמרשלד השיב שחושש שהמצרים ידרשו ממילא העתקי המכתבים אם יזכיר אותם ואין זה נבון לא להראותם. אמרתי שאין כל צורך להזכיר המכתבים במפורש ודי להתייחס באופן כללי לאינפורמציה נוספת שקיבל ואשר חיזקה הפירוש המקובל של שטר המטען והמניפסט. תוך כדי חילופי הדברים התייחס האמרשלד לעובדה שהוצאות ההובלה שולמו פעמיים וחזר לעניין החותמת "לתיק", ולעובדת היות אנטונטוס סוכן "נשר". הגבתי על הנקודות הנ"ל ואמרתי לו שבדיוק נקודות אלו, לדעתנו, שאינן מערערות כלל מסקנות הבדיקה, עלולות לעורר ויכוח חדש. כאן העיר האמרשלד שנקודות אלו אינן משנות המסקנות מבחינה משפטית. האמרשלד הוסיף לעמוד על כך שיש להעביר מכתבי אנטונטוס לקהיר והעיר, בין היתר, שלו היה מקבל התמונה השלמה לפני הפלגת "אסטיפליאה" היה ממליץ נגד שיגורה.

לבסוף אמר שהיה רוצה לשקול מה יכול לעשות לאור אי־הסכמתנו להעברת המכתבים. התייחסתי לשדר ששלח לקהיר בדבר התכונה הצבאית של קע"ם[3] ואמרתי שכפי שמצא נוסח לערוב לקהיר ביחס לכוונותינו השלוות יכול למצוא הדרך המתאימה להודיע לקהיר שהוא ערב שמטען "אסטיפליאה" נשלח בהתאם לעמדה המעשית. כל הבעיה במציאת דרך ניסוח מתאימה. האמרשלד אמר שזו בדיוק הבעיה והוא צריך שהות נוספת לשקול אם וכיצד ניתן לנסח הודעתו לקהיר. חזר והדגיש שאי־העברת המכתבים מקשה עליו מאוד.

תקוע

3. ראה מס' 23.

66

י' תקוע אל משרד החוץ

Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT153

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 10 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

ברטור.

כשעמדתי לצאת ב־10 בבוקר לפגישה עם קורדייה, הגיעני המכתב הבא מהאמרשלד בתאריך היום:

On cabled instructions from Mrs. Meir you transmitted, Monday seventh March,[1] an oral reply to my letter to her March fourth.[2] From this I understood the For[eign] Min[ister] to wish me to take up, or pursue, negotiations with the authorities of the UAR as proposed in my letter, this to be done however without making available to those authorities the two letters of Messrs. Antonatos and Co., of which you have given me photostatic copies. You will have realised of course that my willingness to negotiate further was conditioned upon my right to use the letters as indicated. I told you that in taking this stand the Israel Gov[ernmen]t created for me a serious dilemma and that I would like to give some further thought to the question whether, and if so how, I would handle the matter on the basis indicated by it. I have now done so and my conclusion is that I cannot act on this basis. It is a simple question of integrity. What you propose is that I express my conviction that the passage of the *Astypalea* is in conformity with the "effective stand", basing this conclusion finally on one fact singled out from the letters, while being inert about other facts, emerging from them, which may be considered as unfavorable to the Israel contention and therefore being unable to show the letters. This I will not do. If I am not permitted to show the letters, I should not reopen the case with the UAR authorities at all on the basis of the "effective stand". They will have noted from the press news with obvious origin on the Israel side, to the effect that you have handed over also other papers than shipping documents. In the light of this it would be most natural for them to ask me what those other documents show, if I were to argue on that basis. Thus I must reiterate my suggestion that you permit me to show the papers, short of which I can pursue the matter only in terms of the general principle of freedom of passage. Sincerely, Hammarskjöld.

66

1. ראה מס' 65.
2. ראה מס' 62.

בפגישה עם קורדייה ביקשתי הבהרות למכתב וקורדייה הזמין באנץ' לחדר. לדבריהם מבקש האמרשלד שנסכים להעברת העתקי המכתבים במקרה שהמצרים ידרשו זאת. אינו מתכוון לצרף המכתבים לפנייה שמוכן לשגר לקהיר אך אינו מוכן להסתכן בכך שאם המצרים יבקשו לראות המכתבים עליהם יסתמך, לא יוכל להמציאם להם. בפנייתו לקהיר לא ינתח המכתבים ולא יצביע על נקודות החולשה שבהם (שאלת הזהות המשפטית בין אנטונטוס ו"נשר" ועניין החותמת "לתיק").[3]

באנץ' ציין שלדעתו אם נעמוד על התנגדותנו להעברת העתקי המכתבים לקהיר יוכל האמרשלד להמשיך במאמציו בקשר ל"אסטיפליאה" רק על יסוד העיקרון הכללי של חופש השיט, ללא הסתמכות על העמדה המעשית. באנץ' הוסיף שהמכתב ששלח האמרשלד אליו[4] הוא הטיוטה השלישית ושכל הטיוטות נוסחו על־ידי האמרשלד עצמו.

להלן מחשבותי הראשונות על המצב שנוצר:

א) העיקר שהאמרשלד יודיע לקהיר שלאחר בדיקת המסמכים הוא מאשר שמטען "אסטיפליאה" נשלח בהתאם להתחייבות קע"ם לא להפריע למעבר מטעני פו"ב.

ב) אם המזכ"ל אמנם יסתמך על מכתבי אנטונטוס, אולם, כפי שאמרו לי באנץ' וקורדייה לא יתייחס "לחולשותיהם", הודעתו לקהיר עשויה לחזק עמדתנו שהחולשות הנ"ל אינן פוגעות במסקנת היסוד והיא שהמסמכים שנבדקו מאשרים הודעתנו על אופי המטען.

ג) יש להצטער כמובן שמכתבי אנטונטוס אינם לגמרי "משורינים" מבחינתנו, אולם יש לשקול אם הרע במיעוטו אינו להסכים בכל זאת להעברתם לקהיר במקרה והמצרים ידרשו לראותם.

תקוע

3. ראה מס' 65.
4. כך במקור, אך ככל הנראה צריך להיות "אלי".

67

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT177
נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 31 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד

יחיל, ברטור, הרמן.

הוצאתי המזכ"ל ממועצת הביטחון ודיברנו כשעה.

1) "אסטיפליאה" - מסרתי לפי שלכם 201.[1]

א) השיב שאינו יודע מה לעשות עתה כי אין למי לפנות בקהיר בהיעדר נאסר, פאוזי, עלי סברי בהודו, ו[ד'ו־אל־] פיכ[ר] סברי בדרום אמריקה. [ע']אלב כנראה הממונה על משרד החוץ המצרי אך קיצוני ביותר.

אמרתי שהפלגת האונייה מוכרחה להתפרש ככישלון סופי למאמציו ותגרום להחרפת המצב. ניסה להצטדק וגולל כל הפרשה: המצרים עצרו האונייה בתחילה כי קשרו העניין עם המלווה וגם משום שהניירות לא היו ברורים. אחרי ששרת החוץ נאמה בכנסת והמזכ"ל שלח שדר בלשון exceedingly harsh היו המצרים נרגשים והעניין הפך למבחן פרסטיז'ה. אך המזכ"ל עדיין אינו מסיק מסקנה שאין אפשרות להגיע ל־modus vivendi וכפי שאמר לראש הממשלה[2] עודנו מוכן להמשיך בטיפול. הדבר האחרון נוסח במכוון כך שהדלת תישאר פתוחה אפילו אם עניין ה"אסטיפליאה" לא יסתדר. למד מהניסיון שלא להתייאש סופית בגלל כישלונות בדרך. באנץ' יבקר בקהיר בסוף אפריל בקשר לחיל האו"ם[3] ואז יוכל לחזור ולבדוק המצב בקשר למעבר.

הגבתי:

א) מסקנתנו מכל הפרשה שנאסר משחק משחק ואין לו כוונה כלשהי להרשות מעבר. לא קשה לו להמציא "סיבות מיוחדות" בכל מקרה כפי שעשה במקרה זה. אמרתי שאם יש למזכ"ל דעה אחרת ברצוני לדעת על מה הוא מבססה. השיב שלגבי כוונות נאסר אי־אפשר להשיב "הן" או "לאו". מחד מהווה הסכסוך כאב ראש לנאסר ומכשול ביחסיו עם המערב והיה רוצה להיפטר מכך על־ידי הסדר שקט, ומאידך שואף עדיין להיות מנהיג העולם הערבי הרגיש לביקורת ממדינות ערב אחרות. העיראקים, הלבנונים והירדנים, למשל, ערים לעניין המעבר בסואץ וגם מנצלים נגדו פרשת חיל

67

1. במברקו של ברטור אל הנציגות בניו יורק נאמר כי חכירת הספינה "אסטיפליאה" מסתיימת, והבעלים עומדים להחזירה, "לכן פנייתנו המידית והאחרונה שתורשה להפליג מיד דרומה על מטענה". (המברק, מיום 30.3.1960, בתיק 130.09/2333/20).
2. בפגישה בניו יורק ב־14 במארס - ראה מס' 103.
3. כוח החירום של האו"ם (United Nations Emergency Force), שהוקם בעקבות החלטת העצרת הכללית של האו"ם מיום 5 בנובמבר 1956, כדי לפקח על הפסקת פעולות האיבה בעקבות מבצע סיני.

האו"ם ומפרץ עקבה,[4] ואינם מאמינים שנלחם ברצינות בעניין מי הירדן[5]. במצב כזה אין המזכ"ל סבור שאין סיכוי להגיע להסדר שקט. הזכרתי לו ש"אסטיפליאה" הפליגה בשקט והמצרים עצמם אחראים לפרסומת.

ב) ביקשתי לדעת תוכן השדר האחרון כי אחרת אי־אפשר להעריך מאמציו[6]. אחרי היסוס מסר אישית ושלא לשימוש שציין בשדר שניירות האונייה אמנם לא הוכיחו שהמטען נשלח פו"ב אך זה מתברר מהצהרת רב־החובל ומשני המכתבים שבידיו ומוכן להראותם להם אם ירצו. ביקש אפוא שיקול מחודש – reconsideration. משאמרתי שכל הפרוצדורה הזאת אינה מוצדקת ואינה הולמת אף העמדה המעשית, ענה שזה נכון אבל היו נסיבות מיוחדות.

ג) שאלתי מה יאמר אחרי שיתפרסם שהאונייה חזרה ריקה. כל העולם יודע שהאונייה נשלחה לפי עצתו ואחרי כישלון כזה לא ייתכן שיעבור עליו בשתיקה בלי להודות בפומבי בסיבותיו ובלי לחזור על תמיכת האו"ם בזכויותינו לחופש שיט; טען שהדבר עדין ומסובך ומוכרח לשוקלו וקבענו להיפגש שוב בשבת בבוקר כשאחזור מהרצאה בקולורדו.

קיבלתי שלכם 204[7] בשובי מהאו"ם ואכתוב לו מחר בבוקר.

[.....][8]

קומיי

68

ג' מאיר אל ד' האמרשלד (ניו יורק)
G. Meir to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 93.03/3033/7 :העתק

Jerusalem, 31 March 1960

Dear Mr. Hammarskjöld,

Thank you for your letters of 4[1] and 10 March.[2]

I observe with satisfaction that we remain in full agreement on the matter of Israel's right of freedom of navigation through the Suez Canal and the necessity to pursue the efforts on behalf of the United Nations to ensure that right. I am happy that you reassert this attitude, since it is as well to keep in

4. בעקבות מבצע סיני חדלה מצרים להפריע למעברן של ספינות לנמל אילת.
5. ראה פרק ב.
6. ראה מס' 66.
7. במברקו של ברטור אל הנציגות בניו יורק אושר נוסח התשובה של ג' מאיר למכתבו של האמרשלד – ראה מס' 68. (המברק, מיום 30.3.1960, בתיק 130/09/2333/20).
8. פסקה אחת, שעניינה דיוני מועצת הביטחון בענייני אפריקה, לא הודפסה כאן.

68
1. מס' 62 (תאריך המכתב שונה ל־4.3.1960 – ראה בסיפא של מס' 64).
2. ראה מס' 66.

perspective the question of the so-called "practical stand" and the technical points in regard to the *Astypalea.*

Regarding your analysis of these documents I would summarize the pertinent facts: Nesher has built up a potentially important market for its cement in East Africa. Antonatos Bros. and Co. Ltd., have been buying the Nesher product since 1955, and have been granted exclusive rights to sell it in their area. It is in order to underline the exclusive character of this arrangement that they designate themselves Agents of Nesher and print the designation on their letterheads.

Nesher informed our authorities at the beginning of last December of the possibility of receiving an order from Antonatos on a f.o.b. basis. In accordance with the explanations you had given us of the "practical stand" we informed Nesher that there might be a chance of Antonatos being able to get the cargo delivered through the Canal under f.o.b. conditions. Antonatos, through their agent in Haifa, then booked the *Astypalea,* for the voyage under discussion, from Mediterranean Seaways, which, as you mention, held the ship under time-charter. It is, therefore, plain that there is no reason to question the "honest trade" aspect of the transaction, or to regard "the timing of the whole arrangement" as having any bearing on the dispute and I would recall that nobody raised any doubts on this score before the ship sailed.

The stamping of the Antonatos' letter with the date '16 December' is immaterial: that is a Hebrew stamp inscribed (in Hebrew) *"To file",* and only indicates the date when the documents were placed in Nesher's files.

I did not think it proper to transmit the letters of Antonatos for inspection by Cairo. We cannot agree to have correspondence between foreign buyers and Israel firms submitted to the scrutiny of UAR authorities. This correspondence is never carried on board ship; it does not form part of the ship's documents and can, therefore, have no bearing even on the "practical stand". I feel that conclusions arrived at by the Secretary-General of the United Nations, after his personal examination of relevant documents, should afford all the proof the UAR authorities can reasonably require.

In any case the f.o.b. stipulation was taken by us to mean what it would mean by the usual business practice; and after the ship was stopped, our representatives were assured by Mr. Cordier and Dr. Bunche that you and they did not interpret it in any other sense.[3] It could never have been contemplated that the ship, crew and cargo should be detained for months, while an elaborate investigation is carried out into the whole transaction – including the business correspondence between the buyer and seller, and a legal analysis of the question of transfer of ownership. Such procedures are a

3. הדברים נאמרו בשיחת קומיי עם באנץ' וקורדייה בסוף דצמבר 1959. בין היתר נאמר: "'אסטיפליאה' נשלחה בתום לב על־פי העמדה המעשית, ושינוי בעמדה הזאת לא יכול לחול רטרואקטיווית על האונייה הזאת. המזכ"ל יוסיף לדרוש מעבר האונייה על מטענה כמטרה המידית." (ראה מברק קומיי אל משרד החוץ, NWT995, 30.12.1959, 130.09/2339/20.)

wholly unreasonable distortion even of the "practical stand", and a breach of good faith which strengthens our pessimistic view of Egyptian intentions. Nevertheless, we appreciate your willingness to continue your efforts, and have therefore agreed, in spite of all the above reservations, that you should be able to show the Antonatos' letters to the Egyptians if they demand them.

I must stress, though, that we did not regard the "practical stand" as a basis for a "modus vivendi", but only as a point of departure for "sliding back to 1958", in accordance with your advice; and it follows that the present procedures regarding the *"Astypalea"* are wholly incapable of forming a basis on which our trade through the Canal could be pursued.

When the charter expires in a few days time the *Astypalea's* owners are likely to yield to pressures exerted on them in Port Said. Confiscation of her cargo, following the forceful unloading of the *Inge Toft* and the refusal of her passage South is bound to aggravate the situation. Possibly immediate and vigorous intervention may yet prevent any such development. The content of this message will have already been communicated to you through our Mission to the United Nations, and I trust and hope you deemed it necessary to act on it. Sincerely yours,

69

ח׳ יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ch. Yahil to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 271

נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 1 באפריל 1960

סודי-לנמען בלבד

"אסטיפליאה" תפרוק בימים אלה הואיל ולפי תנאי הצ׳ארטר על החוכרים להחזירה לבעליה בפיראוס ב־9 באפריל. על־אף הקשיים הכרוכים בדבר הכרחי לעשות כל המאמצים כדי להבליט עניין חופש המעבר בתעלה צמוד להפלגת "אסטיפליאה" על דפי העיתונות.

לצורך זה מתוכננות הפעולות הבאות שייעשו בשלבים:

א) שאילתא בכנסת לשרת החוץ על גורל "אסטיפליאה" עליה תשיב ברוח הדברים שאמרה בכנסת בעת מעצרה,[1] ותוסיף כי עודנה מצפה לידיעות מהמזכ"ל ובכוונתה למסור פרטים נוספים לכשיתקבלו.

ב) במסיבת העיתונאים הקרובה של האמרשלד ב־7 באפריל שתתקיים לאחר הפריקה יבקש עיתונאי בעל־שם את המזכ"ל למסור פרטים על מאמציו להשיג מעבר

69

1. ראה מס׳ 50 והערה 3 שם.

"אסטיפליאה". בעקבות תשובתו תגיב שרת החוץ בפומבי. נוסח התגובה תלוי בעמדה שינקוט המזכ"ל. המשלחת באו"ם – בצעו נא.[2]

ג) ייעשו מאמצים להניע איגוד עובדי ההובלה השוודיים לחזור ולפרסם במודעה בעיתונות החלטתו מ־4 בפברואר שלא לסייע לפריקה ולטעינת ספינות קע"ם והחרמת הובלת משאות אל ומאוניות קע"ם. שגרירות שטוקהולם – בצעו נא מיד. הנציגויות האחרות תעשינה מאמצים להבטיח פרסומת מקיפה להודעה זו.

ד) ייעשו מאמצים להניע מועדון הנשיאים[3] או גוף דומה לפרסם ב־11 באפריל מודעה על עמוד שלם ב"ניו יורק טיימס" המוקיעה פעולות קע"ם וכורכת ההתנכלות בחופש השיט בהגברת פעולות החרם הערבי על תופעותיו השונות. ואשינגטון – בצעו נא.[4]

ה) כל הנציגויות תדאגנה לפרסום מאמרים ראשיים ופרשנות. אם יהיה צורך הנכם רשאים להראות לכתבים ופרשנים חוות־הדעת המשפטית בעניין FOB המצורפת לחוזר ברטור מ־14 במארס שתוקן בחוזר מ־20 במארס.

יחיל

70

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT182

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 4 באפריל 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

ברטור; "אסטיפליאה".

ראיתי המזכ"ל ארבעים רגע. נכח קורדייה. אמר שלאחר הרבה שיקולים והתייעצויות ניסח ההודעה הבאה שתיאר כמקסימום שיכול לומר:

Stand of UN on freedom of passage in Suez Canal for all has often been stated and reaffirmed. It remains unchanged. However all through the years since the armistice of [19]49 its implementation has met with obstacles related to unresolved political problems of area. I have considered it my duty make unrelenting efforts to improve situation. In some cases these efforts have been based on requests from General Assembly or Security Council, in

2. ראה מס' 70–72.
3. ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים הראשיים בארצות־הברית. ארגון־גג של הארגונים היהודיים בארצות־הברית שנוסד ב־1955 כדי לפעול במשותף לחיזוק השלום והיציבות במזרח התיכון.
4. הרמן ערער על החלטה זו – ראה מברקו אל משרד החוץ, מס' IR688, 4.4.1960, 130.09/2313/11.

general they have been on my own initiative. Set-backs for those efforts which I have encountered have been explained by varying circumstances, but in my view so far not by attitudes on the side of parties which should discourage me from continuing. Situation created by detention of Greek ship *Astypalea* and later developments should be seen in the light of these considerations. It does not bring into question the principle upheld by UN but represents another instance of one of those failures which may occur in continued efforts to arrive at workable practices made necessary, in present circumstances, by difficulties achieve full implementation of this principle. As long as those difficulties remain I shall pursue my efforts in that direction.

חזר על ניתוחו שנאסר צריך לתמרן בין הלחץ הערבי לבין הלחץ מטעם המערב, או״ם והמזכ״ל. הערכת המזכ״ל נשארת שסוף פרשת ה״אסטיפליאה״ אינה סוף הדרך. אינו יכול להוכיח זאת אבל אין גם הוכחה שאין זה נכון. הזכיר האוניות שעוברות ריקות.[1]

השבתי שאבריק הנוסח לממשלתי ואבקש הוראות מפורשות. מבלי להיכנס לוויכוח על פרטי ניסוח מחובתי להביע תגובה ראשונה שלילית ולשער שזו תהיה גם תגובת ממשלתי. מובן מאליו שבתור גיבור בעולם הערבי היה נוח לנאסר לסגור התעלה בפנינו. השאלה היא מאין יבוא המשקל הנגדי שיכריחו להרשות לישראל אפילו מעבר מוגבל, למרות מלחמתו בנו והשיקול הפן־ערבי. התמונה מצערת. או״ם משלים עם הפרת החלטות נגד חופש השיט, והמערב מסייע לנאסר מבלי להתחשב בהסגר. כעת, מאחר ששיגרנו האונייה, בהתחשב בעצת המזכ״ל, ולאחר שנאסר הכשיל אותו, מציע המזכ״ל להציג העניין לידיעת הציבור בצורה המטשטשת האמת והמתחמקת מלהטיל האשמה על קע״ם. עלי להגיד בגילוי־לב שהודעה כזאת תעשה רושם של whitewashing. המזכ״ל וקורדייה לא קיבלו ביקורת זאת והדגישו שההודעה חוזרת פעמיים על נאמנות כנה לעקרון חופש השיט. דווקא בהקשר ה״אסטיפליאה״ והפירוש ברור. נוסף לכך ההודעה מחייבת המזכ״ל להמשיך בלחץ על קע״ם. אינו נוהג להוקיע ממשלות בפומבי ובמקרה זה כל עוד שלדעתו קיים סיכוי כלשהו להסדר, אינו רוצה להתבטא בצורה שתסגור הדלת באופן סופי. אם וכאשר זה יקרה, ממילא יצטרך לדווח בפומבי - דבר הידוע למצרים והמהווה אמצעי לחץ נוסף עליהם.

הגבתי שאם פירוש ההודעה שהתנהגות קע״ם היתה מנוגדת לעמדת או״ם יש לציין עובדה זאת במישרין. אינני אומר שאזי ממשלתי תחייב ההודעה, אך בלעדי זה, אין אפילו המינימום לשקול.

המזכ״ל התרשם מעמדתי ואחרי התייעצות קצרה עם קורדייה תיקן נוסח ההודעה כדלקמן: הוציא המילים: Does not bring into question the principle upheld by the nations. ובמקום זה הכניס, אחרי המילים latest developments את המילים Which goes against the principle upheld by the United Nations.

70

1. ראה מס' 62.

סיכום: לדעתי אין סיכוי רב להוציא ממנו יותר מהנ"ל. אם נרצה שימשיך לפעול בכלל, עלינו, בלית ברירה, להשלים עם ההודעה כרע במיעוטו. אבקש ידיעות בהקדם[2] כי רצוי שהמזכ"ל יתבטא מיד אחרי פרסום הידיעה, אם בכלל.[3]
קומיי

71

מ' קומיי אל משרד החוץ

M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT189
נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 5 באפריל 1960

סודי

יחיל, ברטור; "אסטיפליאה".
אחרי שהגשתי כתב האמנה[1] חזרתי לדיון על ההודעה בהשתתפות קורדייה.[2]
א) הבעתי ביקורתנו היסודית בהתאם לשלכם 16.[3] השיב שלא מסכים לגמרי עם ניתוחנו אך אין טעם להתווכח כי לא יכול להוציא הודעה בהתאם לתגובתנו.
ב) התנגדתי למילים on the side of the parties והסכים למחוק אותן ולהשאיר רק המילה attitudes.

2. בתגובת משרד החוץ נאמר שיש למסור להאמרשלד כי בהודעתו חסר העיקר, דהיינו פרשת "אסטיפליאה", ולציין כי היתה כאן הפרת אמונים מצד נאסר כלפיו, וכי למרות מאמציו נסתיים העניין בכישלון. כמו־כן מבקשת שרת החוץ להבין למה התכוון בביטוי attitude on the side of parties בלשון רבים, האם הכוונה שגם ישראל היא צד להפרת חופש השיט? (ראה מברק יחיל אל קומיי TNW16, 5.4.1960, 130.09/2340/5).
3. להשלמת התמונה שיגר קומיי מברק נוסף אל משרד החוץ. א. במהלך השיחה רמזו האמרשלד וקורדייה שמקור הידיעה על מעצר האונייה היה בירושלים, ומכל מקום הם משוכנעים שלא בא מקהיר. קומיי דחה את הרמז, אמר שאין ספק שהפרסום בא ממצרים, וממילא אין לכך משמעות שכן משעה שעצרו את האונייה יצרו המצרים בעצמם סיפור חדשותי מאירוע שאם לא כן היה עובר ללא תשומת־לב. ב. המזכ"ל הדגיש שגם המצרים רגישים ביותר והוא חייב לתת על כך את דעתו באשר להמשך הפעולה. הוא הקריא שדר מפאוזי שעיקרו שישראל מסלפת את העובדות כלפי דעת הקהל וצריכה לחדול להכות מתחת לחגורה. ג. המזכ"ל העיר על "המנטליות הערבית המאפשרת להם להשלים עם דברים בתנאי שנותנים להם לסגור עין באורח [לא] רשמי", וציטט את דברי פאוזי אליו, שחבל שהמזכ"ל הודיע לו רשמית על כוונת ישראל לשגר את האונייה. (ראה קומיי אל ברטור, NWT186, 5.4.1960, 130.09/2339/22).

71
1. כנציג הקבוע של ישראל באו"ם.
2. ראה מס' 70.
3. ראה שם, הערה 2.

ג) התנגדתי להזכרת שביתת־הנשק, בין היתר משום שאיננו מכירים כלל בהסכם[4] ומיותר לעורר שאלה כזאת שעומדת במחלוקת. הבטיח לשקול מחדש, ואחרי שחזרתי למשרד קיבלתי ממנו באמצעות שליח נוסח מתוקן שמוחק ההתייחסות לשביתת־הנשק ומכניס המילים since the late forties. גם זה אינו משביע־רצון אך מהווה ויתור מסוים, כי התרשמתי בוויכוח שהקשר בין התעלה לבין שביתת־הנשק היה חשוב לו.

ד) הציע בעצמו למחוק שני המשפטים האחרונים החל מ־It represents another instance, ובמקום זה לכתוב the difficulties to achieve full implementation of the principles render necessary renewed efforts to arrive at workable practices. Such efforts will be pursued by the U.N.

הסיבות: א) חשש פן עיתונות הארץ תפרש המילים another instance of one of those failures which may occur כניסיון לגרוע מחשיבות כישלון ה"אסטיפליאה",

ב) להדגיש שהאחריות להמשך הפעולה חלה על האו"ם ולא רק עליו אישית. טען שהניסוח הזה אינו פוגע באינטרס שלנו ואפילו מחזק הנוסח מבחינתנו. לא התנגדתי לשינוי.

כששאלתי איך מתכוון להוציא ההודעה, השיב כי אינו רוצה לערבב את זה עם מסיבת העיתונאים[5] ומוכן להוציא הודעה נפרדת על־סמך ידיעה ברורה שהאונייה פורקת המטען ועומדת להפליג.

סיים שמתאר לעצמו שבעיתונות קע"ם תהיה תגובה הרבה יותר חריפה והתקפות עליו.[6]

קומיי

72

הודעה של המזכיר הכללי של האו"ם[1]
Statement by the U.N. Secretary-General

העתק: Copy: 130.02/4316/20

[New York], 8 April 1960

The stand of the U.N. on freedom of passage through the Suez Canal for all has often been stated and reaffirmed. It remains unchanged. However all through the years since [the] late forties its implementation has met with

4. רוצה לומר בקשר שבין הסכם שביתת־הנשק לבין חופש המעבר בתעלת סואץ.
5. שנהג לערוך אחת לשבועיים.
6. הנוסח הסופי של ההודעה – ראה מס' 72.

72
1. ראה מס' 70, 71.

obstacles related to unresolved political problems of the area. I have considered it my duty to make unrelenting efforts to improve the situation. In some case[s] these efforts have been based on requests from the General Assembly or Security Council. In general they have been on my initiative. The setbacks for those efforts which I have encountered have been explained by varying circumstances but in my view so far not by attitudes which should discourage me from continuing.

The situation created by the detention of the Greek ship *Astypalea* and its latest developments, which goes against the principle upheld by the U.N. should be seen in the light of these considerations. Difficulties of achieving full implementation of principle in present circumstances render necessary renewed efforts to arrive at workable practices. Such efforts will be pursued by the U.N.

73

משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ministry of Foreign Affairs to Israel Missions Abroad

מברק גלוי חוז"ם 290
נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 10 באפריל 1960

להלן נוסח הודעת דובר המשרד שנמסרה אמש בתגובה לידיעה על פריקת מטען "אסטיפליאה" והחזרת האונייה:

1) כפי שהודיעה שרת החוץ בכנסת ב־22 בדצמבר 1959 אחרי מעצר ה"אסטיפליאה" בפורט סעיד,[1] שוגרה אונייה זו לאחר שהמזכיר הכללי מסר לנציגי ישראל כי יש לו יסוד להאמין שאם תסכים ישראל לשלוח את מטעני הייצוא שלה דרך התעלה בתנאי "פו"ב", לא יפריעו המצרים לאוניות הנושאות מטענים אלה. מעצר האונייה, מניעת מעברה דרך תעלת סואץ ופריקת מטענה מהווים לא רק הפרה חמורה של עקרון חופש השיט, אלא בראש ובראשונה הפרת אמונים מצד נאסר.

2) ממשלת ישראל אינה מוכנה להכיר בזכות מצרים להכתיב לה דרכים ושיטות מסחר המפלות אותה לרעה. הסכמנו לשגר את האונייה בתנאים יוצאי־דופן לא מתוך אמונה כלשהי במעשיותם, אלא מתוך התחשבות בדעתו של המזכיר הכללי, מאמציו המרובים למען חופש השיט ובהמלצותיהם של גורמים ידידותיים שונים. דרך שליחת "אסטיפליאה" היתה מבחן לא לחופש השיט, כי אם לאמון שאפשר לתת בנאסר. הוא הפגין כלפי העולם כי אינו ראוי לכל אמון.

3) ישראל מצידה לא תלאה ממאבקה על חופש השיט. וחופש השיט פירושו אוניות ישראליות, תחת דגל ישראלי, עם מטענים מכל הסוגים כפי שתנאי המסחר דורשים

73
1. ראה מס' 50 והערה 3 שם.

זאת ולא לפי מה שמכתיב נאסר. אנו דורשים ומצפים, כי במאבק זה נקבל את התמיכה המלאה של כל העמים הדוגלים בחופש ובמשטר של חוק וצדק ביחסים בין־לאומיים.

כפי שציין המזכיר הכללי של האו"ם בהודעתו מיום ו', 8.4,[2] מהוות ההפרעות לחופש השיט פגיעה בעמדה ובעיקרון שדוגל בהם האו"ם. ישראל מצפה שמוסדות האו"ם יפעלו בכל האמצעים העומדים לרשותם למען קיומם המלא של החלטותיו ועקרונותיו.

המשרד

74

מסיבת עיתונאים של המזכיר הכללי של האו"ם
Press Conference of the U.N. Secretary-General

Copy: 130.02/4316/20 :העתק

[6 May, 1960]

Mr. Rivlin of "The Day, Jewish Journal": Last December, when the *Astypalea* was detained and not permitted to enter the Suez Canal, Israel said that the cargo was sent in accordance with an understanding or an arrangement between the United Arab Republic and the United Nations Secretariat. Now, President Nasser and other UAR leaders claim that no such arrangement or understanding was ever made. What are the facts in the case, so far as you know them?

The Secretary-General: The fact is certainly 100 percent known to me, and the fact is that there has never been any agreement, and that is well known to all the Parties. There cannot be an agreement without two parties, and I have never agreed to anything on my side.

Mr. Rivlin: Or any understanding?

The Secretary-General: If we are to start playing with words, I think we will run into rather sterile ground. My reply stands. Mrs. Gray "Greenwich Time": Again and again we have seen the problem of the freedom of navigation [in] the Suez Canal raise its head in various forms, with intense efforts by different organs of the UN to resolve the current facet. Now the problem has recurred at the Trade Union level.[1] Is there not a question here of the level at which a search for a solution can best be made which would

2. מס' 72.

74

1. מוסב על השבתת האונייה "קליאופטרה" בנמל ניו יורק – ראה מס' 150.

strike at the roots of the problem, and do you believe that a fresh approach, such as through the International Court of Justice, may be productively pushed now?

The Secretary-General: There are very many questions or details included in your general question. If you talk about a method that goes to the roots of the problem, I think that method must be a political one, you certainly know the roots of the problem. You have followed the history of the case, certainly from 1948 onwards. As I said in my statement recently,[2] this problem is linked up with other problems, I would not say legally, but most definitely politically. For these reasons, attacks which so to say are concerned with symptoms, I would not say 'attacks' but counter action which is concerned with symptoms, I do not think would be an effective way to get to a solution. As regards your other questions, it is difficult for me to go into the matter here and now, and I think that for that reason we can leave it aside.

75

מ' קומיי אל מ' סלים (ניו יורק)[1]

M. Comay to M. Slim (New York)

Copy: 130.23/3329/5 :העתק

[New York], 10 November 1960

Sir,

I have the honour to refer to the reported decree of the Conseil des Prises of the United Arab Republic, on 3 November 1960, confiscating finally the cargo of the Greek vessel *Astypalea.* This vessel was illegally and arbitrarily detained at Port Said on 17 December 1959, while it was proceeding on a voyage from Haifa to Djibouti, carrying a cargo of four hundred tons of cement that had been purchased in Israel by a firm in Asmara.

During subsequent months, the Secretary-General of the United Nations made unavailing efforts to secure the release of the ship and cargo. On 10 April 1960, the ship was permitted by the U.A.R. authorities to return northward from Port Said, after having been forced not only to discontinue its voyage but also to offload and abandon its cargo. It is this cargo which has now been declared confiscated.

2. מס' 72.

75

1. מונגי סלים, הנציג הקבוע של תוניסיה באו"ם, נשיא תורן של מועצת הביטחון לחודש נובמבר 1960.

The *Astypalea* affair was the most recent action in the consistent violation by Egypt, since 1948, of freedom of navigation through the Suez Canal. A series of detentions of vessels and seizures of cargo in the period March–August 1959, were set out in the Letter from the Permanent Representative of Israel to the President of the Security Council dated 17 March 1959 (S/4173)[2] and the Letter from the Acting Permanent Representative dated 31 August 1959 (S/4211).[3]

I am instructed by my Government to protest strongly against such actions by the United Arab Republic. They constitute –

(a) A violation of the Constantinople Convention of 1888;[4]

(b) A defiance of the Security Council Resolution of 1 September 1951 (S/2322),[5] which called on Egypt "to terminate the restrictions on the passage on international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound"; and the Security Council Resolution of 13 October 1956 (S/3675),[6] which provided that "there should be free and open transit through the Canal without discrimination, overt or covert".

The United Arab Republic is thereby the only member-state of the United Nations which openly and continuously defies Security Council decisions.

(c) A contravention of the United Nations Charter, and of international law. The persistence of the United Arab Republic in such illegal and provocative conduct is a source of tension in the area, and is likely gravely to impair peace and security.

I reserve the right of my Government to take such further action in this matter as may be appropriate.

I have the honour to request that this letter be circulated to all Members of the United Nations. Please accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

Michael Comay
Permanent Representative

2. ראה מס' 77.
3. ראה מס' 78.
4. אמנה שנחתמה בשנת 1888 בקונסטנטינופול על־ידי המעצמות הימיות דאז, ובה התחייבו לקיים חופש שיט בתעלת סואץ ולהחזיקה פתוחה תמיד לכל אוניות המסחר והמלחמה של המדינות בימי שלום כבימי מלחמה. כמה סעיפים בה נותנים זכות קדימה לצרכי ביטחונה של מצרים אולם חופש השיט נקבע כעיקרון מוחלט ובלתי־מסויג.
5. ראה כרך 6, עמ' 593–594.
6. ראה מס' 76.

76

נספח א
APPENDIX A

החלטת מועצת הביטחון מיום 13 באוקטובר 1956
(מסמך או"ם S/3675)

Security Council Resolution of 13 October 1956
(U.N. Document S/3675)

The Security Council,

Noting the declarations made before it and the accounts of the development of the exploratory conversations on the Suez question given by the Secretary-General of the United Nations and the Foreign Ministers of Egypt, France and the United Kingdom.

Agrees that any settlement of the Suez question should meet the following requirements:

(1) There should be free and open transit through the Canal without discrimination, overt or covert – this covers both political and technical aspects;

(2) The sovereignty of Egypt should be respected;

(3) The operation of the Canal should be insulated from the politics of any country;

(4) The manner of fixing tolls and charges should be decided by agreement between Egypt and the users;

(5) A fair proportion of the dues should be allotted to development;

(6) In case of disputes, unresolved affairs between the Suez Canal Company and the Egyptian Government should be settled by arbitration with suitable terms of reference and suitable provisions for the payment of sums found to be due.

77

נספח ב
APPENDIX B

מכתב מיום 17 במארס 1959 מנציג ישראל אל נשיא מועצת הביטחון
(מסמך או"ם S/4173)

Letter dated 17 March 1959 from the Representative of Israel to the President of the Security Council (U.N. Document S/4173)

1. I have the honour, on instructions from the Government of Israel, to draw the attention of the Security Council to two acts by the United Arab Republic of unlawful and unjustified interference with the freedom of passage through the Suez Canal.

2. On 26 February 1959, the S.S. *Capetan Manolis*, flying the Liberian flag, departed from Haifa en route to ports of call in South-East Asia. Her cargo, originating in Israel, included 1,400 tons of potash and 5 tons of fruit juices destined for Ceylon, and 1,120 tons of cement for Malaya. At Port Said the United Arab Republic authorities arbitrarily detained the ship and impounded these goods.

3. On 13 March 1959, the S.S. *Lealott*, flying the flag of [the] German Federal Republic, departed from Cyprus for ports in South-East Asia and the Far East with 6,300 tons of Israel cement on board for Malaya, Hong Kong and the Philippines. On 17 March, the United Arab Republic authorities at Port Said issued instructions to unload and seize this cargo.

4. This interference with peaceful commercial traffic through the Suez Canal must raise doubts is respect of the willingness of the United Arab Republic to comply with its international obligations. These acts constitute flagrant violations by the United Arab Republic of the Convention of 1888 and of the United Nations Charter. They are contrary to the Security Council resolution of 1 September 1951 [S/2322] which called on Egypt "to terminate the restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound", to the Security Council resolution of 13 October 1956 [S/3675] which provided that "there should be free and open transit through the Canal without discrimination, overt or covert", as well as to the position adopted by the Security Council and the General Assembly on other occasions.

5. Persistence in these illicit acts would gravely impair peace and security. Nothing short of an immediate release of the cargoes can remedy the situation. It is equally necessary to ensure that these grossly illegal interceptions do not occur again.

6. I reserve the right of my Government to take further action in this matter.

7. I have the honour to request that this letter be circulated to all Members of the United Nations.

Abba Eban
Permanent Representative of Israel
to the United Nations

נספח ג
Appendix C

מכתב מיום 31 באוגוסט 1959 מנציג ישראל בפועל אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או"ם S/4211)

Letter dated 31 August 1959 from the Acting Representative of Israel to the President of the Security Council (U.N. Document S/4211)

1. I have the honour, on instructions from my Government, once again to bring to the attention of the Security Council the unlawful practices pursued by the United Arab Republic in violation of the United Nations Charter, Security Council decisions and the general principles of international law, by obstructing freedom of passage through the Suez Canal.

2. Since 21 May 1959, the Danish vessel *Inge Toft* on her way from Haifa to ports of call in the Far East, has been detained in Port Said by Egyptian authorities. Her cargo, consisting of 4,000 tons of cement destined for Hong Kong, 1,500 tons of potash for Manila, and 13 tons of marble and 13 tons of scrap iron for Kobe, remains subject to an order of seizure issued by the United Arab Republic authorities.

3. Repeated efforts by the Secretary-General of the United Nations and various Powers interested in freedom of navigation to effect the release of the ship and its cargo and to bring about a cessation of interferences with free navigation in the Canal have been frustrated by United Arab Republic intransigence.

4. On 17 March 1959, my Government drew the Security Council's attention to other such hostile acts by the United Arab Republic authorities, and the detention of the *Inge Toft* appears to have been carried out as part of a systematic policy applied since early this year.

5. On 26 February 1959, a Liberian vessel, the *Capetan Manolis*, sailing from Haifa to ports in South-East Asia, was detained at Port Said. Her cargo of 1,400 tons of potash and 5 tons of fruit juices destined for Ceylon, and 1,120 tons of cement for Malaya was illegally confiscated.

6. On 17 March 1959, the United Arab Republic authorities at Port Said confiscated 6,300 tons of Israel cement on board the *Lealott*, flying the flag of the Federal Republic of Germany. The cargo was en route to Malaya, Hong Kong and the Philippines.

7. The Secretary-General of the United Nations as well as Member-States intervened with the Government of the United Arab Republic in each of the above instances. The United Arab Republic, however, has persisted in its unlawful policy, of which there have been further examples in the last few days.

8. On 20 August 1959 a case containing meteorological books and instruments, sent on board the Norwegian vessel *Tagos* by a scientific

institute in Australia to the Israel Meteorological Services, was confiscated by the Egyptian authorities at Port Said.

9. Again, on 23 August United Arab Republic authorities at Port Said confiscated 8 bags of mail on their way from Australia to Israel aboard the *Tarn*, flying the Norwegian flag.

10. These continued acts of piracy clearly demonstrate the United Arab Republic's unwillingness to comply with its international obligations.

11. Interference with peaceful commercial traffic through the Suez Canal is a flagrant violation by the United Arab Republic of the Suez Canal Convention of 1888 which provided that the Canal would always be "free and open, in time of war as in time of peace, to every vessel of commerce or of war, without distinction of flag. The canal shall never be subject to the exercise of the right of blockade."

12. Such interferences are also contrary to the Security Council resolution of 13 October 1956 which declared:

"1. There should be free and open transit through the Canal without discrimination, overt or covert – this covers both political and technical aspects".

...

"3. The operation of the Canal should be insulated from the politics of any country".

13. The Security Council has rejected Egyptian arguments seeking to justify interferences with Israel shipping through the Canal. In its resolution of 1 September 1951, the Council called on Egypt "to terminate the restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound".

14. Moreover, on 24 April 1957, the Egyptian Government submitted a declaration to the Secretary-General of the United Nations in which Egypt pledged itself to maintain free and uninterrupted navigation for all nations in accordance with the Constantinople Convention.

15. The United Arab Republic's continued policy of arbitrary interference with freedom of navigation in the Canal reflects complete disregard for the principles of law and order in international relations and places her in open challenge to the world community. Persistence in this policy creates a constant threat to peace in the area.

16. I have the honour to request that this letter be circulated to all Members of the United Nations.

Yosef Tekoah
Acting Permanent Representative of Israel
to the United Nations

פרק ד
Chapter 4

החרם הערבי
Arab Boycott

הקמת המחלקה למלחמה בחרם הערבי, פעולות נגד החרם בארצות־הברית, בריטניה וצרפת

79

מ' ברטור אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
M. Bartur to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW846
נוסח יוצא: 130.09/2313/1

ירושלים, 22 בינואר 1960

סודי – מידי

לאור הידיעות שהופיעו ב"ניו יורק טיימס" בקשר לחוז[ר]ים של הצי שתומכים בחרם.[1] מה המקור? איך פרץ? האם היה ידוע לנו הדבר ומה הערותיכם והצעותיכם לפעולה?[2]

ברטור

79

1. ב־22 בינואר פורסמה ידיעה ב"ניו יורק טיימס" כי הצי האמריקאי מונע ממיכליות שפקדו את נמלי ישראל להשתתף במכרזים על הובלת דלק. לסעיף הנוגע בדבר קראו בחוגי הספנות "הפסקה החיפאית – "The Haifa Clause".
2. ראה מס' 80.

80

ש' יערי אל משרד החוץ
Sh. Ya'ari to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT16

נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 22 בינואר 1960

סודי

ברטור, העתק ארד; שלך 846.[1]

א) מקור הידיעה בעיתונות. בן אמוץ[2] שהשיג במקרה בימים אלה נוסח חוזר של הצי אל חברות טנקרים בנדון. נעביר אליכם הנוסח המלא בדואר הדיפלומטי. בן אמוץ מסר על כך ב־9 לכמה עיתונאים, כולל ריימונד מן ה"טיימס", והללו המשיכו לברר וגילו הסיפור על המשפט שהוגש על־ידי שתי חברות טנקרים נגד הצי.

ב) הנוהג הנ"ל של הצי קיים מזה זמן רב, ועצם העובדה היתה ידועה לארגונים היהודיים עוד לפני שנתיים. גילוי־הדעת הארוך של מועדון הנשיאים[3] נגד החרם מפברואר 1958 (שהועבר בשעתו אליכם) כולל פסקה המגנה את הצי על נוהג זה אלא שהדברים לא זכו אז לשום הד.

ג) אגב שיחה כללית עם המילטון אתמול הוא העיר שהעניין הועלה גם בשיחה של קלוצניק ומנהיגים יהודים אחרים עם הרטר בראשית נובמבר 1959 וכי אנשי מחלקת המדינה היו shocked למשמע הסיפור. מתברר שאמנם כך הדבר, אלא שקלוצניק והאחרים לא סיפרו לנו פרט זה ולא דיווחנו על כך בשעתו.

ד) בינתיים העניין מכה גלים וכמה אנשי סנאט, מלבד יעבץ, מתכוננים לנאום על כך. עמנואל סלר הגיש ב־21 הצעת חוק האוסרת על גופים ממשלתיים אמריקאיים לנהוג אפליה כלפי אוניות שביקרו בנמלים ישראליים.

ה) היום ב"טיימס" כתבה המצטטת shipping industry spokesmen בלתי מוגדרים כאילו לממשלת ישראל לא אכפת כל עניין נוהגי האפליה של הצי וכי הספנות הישראלית נבנתה כתוצאה מהגבלות ההסגר הערביות. הרושם הברור שהכתבה הופיעה בהשראת חוגי הצי.

ו) להזכירכם כי פעלנו לפני כמה שנים במחלקת המדינה ובאמצעות הארגונים היהודיים בשני מקרים דומים: (1) בקשר לסעיף אפליה דומה המופיע בכל חוזי

80

1. מס' 79.
2. ישעיהו (סיי) ל' קנן, ראש השדולה היהודית למען ישראל בארצות־הברית.
3. ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים הראשיים בארצות־הברית – ראה מס' 69 והערה 3 שם.

הצ׳ארטר של Esso וחברות נפט אחרות; (2) בקשר לנוסח תקנות ההסגר המצריות על הכניסה למיצרי אילת שהופץ כחוזר לידיעת חברות הספנות על־ידי ה־U.S. Hydrographic Bureau, אך מובן שמקרה הצי חמור יותר.

נבריק הצעות לאחר התייעצות עם השגריר[4] הנמצא מחוץ לעיר.[5]

יערי

81

שגרירות ישראל בוואשינגטון אל משרד החוץ
Israel Embassy in Washington to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT19

נוסח נכנס: 130.09/2314/9

ואשינגטון, 26 בינואר 1960

סודי

מחלקת ארצות־הברית; שיחת הרמן–ג׳ונס ב־26; נכחו המילטון, יערי.

א) עניין הצי. הרמן מסר האיגרת,[1] ההעתק מועבר בדואר דיפלומטי, והוסיף בעל־פה כי מלבד העקרונות הכרוכים בדבר גורם הנוהג של הצי נזק לסחר הימי הישראלי ויש בו כדי לעודד הליגה הערבית להרחיק לכת במלחמתה הכלכלית נגד ישראל. דרוש לא רק תיקון בניסוח החוזרים של הצי אלא חיסול כל תופעה של הסתגלות לתקנות החרם. ג׳ונס הגיב שכל העניין נודע למחלקת המדינה לראשונה כאשר הוזכר בצורה כללית מאוד על־ידי קלוצניק, הלד וחבריהם בפגישתם עם הרטר בנובמבר האחרון.[2] מחלקת המדינה התחילה אז לחקור בדבר, ופתאום הופיעו הידיעות בעיתונות. מתברר עכשיו שהצי התחיל בנוהג זה עקב התקרית שאירעה בדצמבר 1957 כאשר הטנקר *National Peace*, שהיה צריך להוביל דלק בשביל הצי מסעודיה למזרח הרחוק, נצטווה על־ידי הסעודים לחזור על עקבותיו משום שפעם עגן בחיפה תחת שם אחר. ארצות־הברית פעלה אז נמרצות כדי להביא לשינוי בעמדה הסעודית אבל לא הצליחה, ומאז נוהג הצי כפי שנוהג כדי להבטיח סדירות האספקה לאניותיו. בינתיים התחיל הצי לבדוק מה לעשות בנדון ומחלקת המדינה מקיימת מגע הדוק איתו. יערי העיר שמסתבר כי ארצות נפט אחרות במזרח התיכון מחוץ לסעודיה אינן

4. אברהם הרמן, שגריר ישראל בארצות־הברית.
5. לא נמצאה תגובת השגרירות, אך ראה מברק מחלקת ארצות־הברית אל השגרירות המורה לה לשקול הגשת איגרת לממשלת ארצות־הברית ולבקש פגישה בין השגריר ובין ל׳ ג׳ונס ממחלקת המדינה (TNW847, 24.1.1960, 130.09/2313/1.) ראה גם מס׳ 81.

81

1. ראה מס׳ 82.
2. ראה מס׳ 80, פסקה ג.

מחמירות עד כדי כך והרמן הוסיף שמאחר שהעניין התפרסם, יש לחשוש שמדינות ערביות אחרות תלמדנה מסעודיה. ג'ונס הגיב שידוע כי יש עליות ומורדות בחומרת החרם, והרמן העיר שהניסיון מוכיח שהחרם מתגבר כאשר הוא מצליח ומצטמצם כאשר עומדים נגדו בתוקף. לכן ביקש שארצות־הברית תטפל בדבר לאור העובדה שהיא קונה קבועה של נפט סעודי ותציג העניין בפני הסעודים באור זה.

ב) באותה הזדמנות שאל הרמן מה דעת מחלקת המדינה על האיומים הלבנוניים להטות החצבני.[3] ג'ונס השיב שכל העניין מעין "יוזמה פרטית" של משרד החוץ הלבנוני. עווייני כבר דיבר על כך לפני ועדת הפרלמנט הלבנוני, והוא מתכונן להעלות ההצעה בשיחות שיתקיימו בקהיר ב־8 בפברואר. שאלה אחרת היא מה יגידו לזה הירדנים, למשל, היושבים במורד הירדן.

שגרירות

82

איגרת משגריר ישראל בוואשינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות-הברית
Note from the Israel Ambassador in Washington to the U.S. Secretary of State

Copy: 130.18/2056/2 :העתק

[Washington], 26 January 1960

The Ambassador of Israel presents his compliments to the Honorable the Secretary of State and has the honor to refer to recent reports indicating that the United States Department of the Navy has for some time been following practices which involve recognition of the Arab League's boycott measures against oil tankers which have traded with Israel. In the circular of the Military Sea Transportation Service dated January 8, 1960 and entitled "Negotiated Procurement", MSTS[1] Invitation No. 1 (Tankers), there is specific reference in paragraph 4 penalizing vessels "having previously traded with Israel".

The Ambassador of Israel wishes to register his Government's deep concern at this recognition by a United States Government agency of the Arab boycott against Israel and at the adaptation by such agency of its own policies to requirements imposed by the Arab boycott. It is recalled that on various occasions the Government of Israel has been assured by the

3. לעניין זה ראה פרק ב, מס' 32–34.

82

1. Military Sea Transportation Service – המחלקה בצי ארצות־הברית שטיפלה במכרזים למיכליות.

Government of the United States that it neither recognizes nor condones the boycott maintained by the Arab states against Israel and against American nationals doing business with Israel. This attitude was referred to in the Note of the Secretary of State to the Ambassador of Israel dated June 5, 1956.[2]

In calling this matter to the attention of the Secretary of State the Ambassador of Israel expresses the hope that the necessary steps will be taken to terminate all practices running counter to the assurances referred to and that a suitable occasion would be found in the near future to remove all doubts that might exist as to United States policy in this regard.

83

ד׳ בן־דרור אל ד׳ שאלתיאל
D. Ben-Dror to D. Shaltiel

העתק: 130.18/2059/9

פאריס, כ"ט בטבת תש"ך
29 בינואר 1960

הנדון: חרם ערבי

מכתב זה מיועד לתאר לך במקצת את המצב בצרפת באשר לנושא זה וכן למסור לשיקולך הצעה בלתי מגובשת שלי המיועדת להגביל את הנגע.

אני רואה את המצב בצרפת כהולך ורע על כל אורך הקו של יחסינו הכלכליים. אמנם גם קודם היתה כל חברה שעמדה להתקשר איתנו, בהשקעה או בידע, מעיינת במצבה כלפי מדינות ערב אך בהרבה מקרים האמינו מנהלי החברות שבקצת הסוואה וקצת תמרון יוכלו להסתדר. היום מתפשטת שמועת החרם כפאניקה כללית. האנשים אינם יודעים בדיוק מה גבולות החרם; מה מותר, מבחינת הליגה הערבית, ומה אסור (מגזימים בהערכת הנזק העלול לצמוח להם במקרה שיוחרמו). דוגמא מאלפת למצב תראה במה שקורה עם ההוצאה המיוחדת עבור ישראל של ה"פיגארו". הוצאה מיוחדת זו תלויה במידה מרובה במכירת מודעות לחברות צרפתיות. אנשי "הרג'י פרס"[1] המטפלים בעניין באו לשגרירות בזעקה גדולה וטוענים שמספר גדול של חברות המוכרות סחורה בישראל אינן מוכנות לפרסם בעיתון כדי להסתיר מעיני ועד החרם שהם מוכרים בארץ. אנחנו כולנו יודעים שאין בתקנות החרם דבר האוסר על חברות למכור לישראל. לא רק זה, אלא שבמכתב ל"רנו" מרשים לה הערבים בפירוש להמשיך ולמכור מכוניות בארץ ואפילו מסכימים שאילין[2] יהיה סוכן המכירה של

2. בתיק 130.18/2056/1.

83

1. חברת פרסום ממלכתית בצרפת.
2. אפרים אילין, מנהל החברה הישראלית "קייזר פרייזר" שהיה לה חוזה עם חברת "רנו" להרכבת מכוניות בישראל. החוזה הזה בוטל עקב לחצי החרם הערבי – ראה מס׳ 87.

החברה. הצרה היא שבגלל הפאניקה שתיארתי קודם אין האנשים כאן יודעים בדיוק איזו פעולה עלולה לגרום להחרמת חברתם ומשום כך מבכרים את הבטוח, כלומר להימנע מכל מגע עם ישראל במידה ומניעת מגע כזה לא מביאה להם להפסד גדול מדי של עסקים.

אני רואה תופעה זו כחמורה ויש לדעתי למצוא איזו שהיא דרך עקיפין כדי להביא את העובדות לידיעת הציבור הכלכלי ועל־ידי כך להרגיע אותו במקצת.

כמובן שאינפורמציה מסוג זה אינה יכולה לבוא מאיתנו גם מבחינה פורמלית וגם משום שבמקרה כזה יפקפקו באמיתות הידיעות.

היה טוב לו יכולנו באופן דיסקרטי ביותר להפעיל גוף מוסמך בצרפת למטרה זו. זה יכול להיות התאחדות בעלי התעשייה, לשכת המסחר או אפילו הרציף [משרד החוץ]. גוף כזה יכול לכתוב חוזר לכל היצרנים האומר שלמרות אי־חוקיותו וכו' מפעילה הליגה הערבית חרם על ישראל. שהם עושים מאמצים להילחם בנגע זה אלא שבינתיים רצוי שהיצרנים ידעו מה המצב, שהחרם נלחם בחברות המקימות או עוזרות להקים תעשיות בישראל אבל אינו נלחם בחברות הסוחרות עם ישראל וכו'.

אני סבור שמכתב ברוח זו, למרות שמבחינה פוליטית נראה שאנו צריכים להתנגד לכתיבתו, יוסיף בהירות בעניין החרם בצרפת וימנע גם את התפשטות הפאניקה ויחד איתה את התפשטות החרם עצמו. משום שללא פעולה מעין זו עלולה הליגה הערבית להשיג חרם יותר רציני אפילו מזה שהיא מוכנה להכריז.

אני חוזר ומדגיש שהצעתי זו אינה אלא רעיון בלתי־מגובש לפרטיו ואשמח לשמוע את דעתך העקרונית בנדון.[3]

בברכה,

ד' בן־דרור

84

ש' יערי אל מחלקת ארצות־הברית
Sh. Ya'ari to the United States Division

העתק: 130.18/2056/2

ואשינגטון, ו' בשבט תש"ך
4 בפברואר 1960

סודי

הנדון: מטעני חיטה אמריקנית לקע"ם

ב־2.2.[19]60 נודע לנו כי הקונגרס היהודי האמריקני השיג העתק חוזה בין קע"ם לבין חברת ספנות על הובלת עודפי חיטה, שבו יש סעיף המחייב שהאונייה המובילה

3. ראה מס' 87.

לא סחרה בעבר עם ישראל. עורך־הדין שמסר צילום מן החוזה למאסלו מן הקונגרס היהודי דאג כמובן למחיקת שם חברת הספנות.

ניסינו מיד להשיג את התצלום, אבל אנשי הקונגרס טענו כי הם מסרו אותו כבר למורו, כתב "ניו יורק טיימס", ולא נשאר בידם העתק. הללו התקנאו כנראה בסיי קנן שזכה לפרסום על־ידי הדלפת עניין הטנדרים של הצי,[1] ורצו לפרסם עניין זה בשם הקונגרס היהודי האמריקני. וכמובן שהכתבה שהופיעה בעניין זה ב"ניו יורק טיימס" ב־4.2 מלווה בהערות ופירושים של איירה גילדן (רצוף בזה העתק).[2] בכל זאת הואילו אנשי הקונגרס היהודי להבטיח לנו כי ישלחו לנו העתק החוזה ברגע שיקבלוהו חזרה מן ה"טיימס". עם קבלתו נקיים התייעצות ונבריק הצעות לפעולה.[3]

בברכה,

ש. יערי

85

ש' יערי אל פ' אליאב
Sh. Ya'ari to P. Eliav

העתק: 130.18/2056/2

וואשינגטון, ז' בשבט תש"ך
5 בפברואר 1960

לנמען בלבד

הנדון: חרם: מכתבך מיום 1.2.[19]60[1]

לפנחס שלום. ראשית ברצוני להעיר בקשר לתמיהת השרה עקב השאילתה של בר־יהודה:[2] מדוע לא נקטנו פעולה במשך כל הזמן לאור העובדה שנוהג הצי היה ידוע מחוברת מועדון הנשיאים בפברואר 1958?[3]

84

1. ראה מס' 80.
2. ההעתק בתיק, אך לא פורסם כאן.
3. הצעות לפעולה לא נמצאו, אך ראה מכתב הרמן אל ג' אבנר (130.18/2056/1 ,17.2.1960) המדווח על פגישה עם קלוצניק שאמר שפרשת מכרזי הצי והחיטה היא פרשה אמריקאית פנימית ואין לערב בה את ישראל, משום שהנפגעים בה הם אזרחים אמריקאים. הרמן תמך בקו הזה.

85

1. המכתב (בתיק 130.18/2056/2) מתייחס לפעולותיה של שגרירות ישראל בוואשינגטון בתחום הממשלתי והציבורי נגד ההתחשבות הרשמית והרשמית למחצה בחרם הערבי.
2. מוסב על שאילתה שהגיש חבר הכנסת בר־יהודה לשרת החוץ ב־25 בינואר בעניין נוהגו של הצי האמריקאי להתחשב ברשימה השחורה של החרם הערבי. בר־יהודה שאל אם משרד החוץ ידע על הנוהג, אם ידע – מה עשה, ואם לא ידע – מדוע לא ידע ומה בכוונת המשרד לעשות לשם ביטול הוראת החרם הזאת.
3. ראה מס' 80.

התשובה לכך היא שתלוי מה זה "ידוע". חוברת מועדון הנשיאים איננה מקור שעל יסודו היינו יכולים לפנות במחאה למחלקת המדינה: מועדון הנשיאים עצמו שאל על כך בחינת "מפה לאוזן" ולא היו שום הוכחות בידו.

יש להבין שמסמך כמו חוזר הצי מועבר רק לכמה חברות ספנות, וכרגיל חברות אלה תסרבנה למוסרו למטרות ניצול מדיני. עובדה מעניינת שאין סיבה להטיל ספק בה: כפי שהברקנו, סיפר לנו ג'ונס בפגישתנו איתו ב־26.1 כי העניין הוזכר בצורה כללית מאוד על־ידי קלוצניק והלד בפגישתם עם המזכיר בראשית נובמבר 1959;[4] פקידי מחלקת המדינה נדהמו כי לא שמעו על כך קודם לכן; הם התחילו לבדוק ולא יכלו למצוא שום מסמך כזה של הצי עד שבאנו אליהם ב־26 והראינו להם העתק החוזר, וג'ונס ביקש במיוחד שנשאיר בידיו את ההעתק.

מחקירות שקיימתי לאחר מכן נתברר כי מי שהשיג במקרה העתק של חוזר הצי בינואר שנה זו היה המר מן הסוכנות היהודית בניו יורק; המר משום־מה החליט להעביר את החומר דווקא לסיי קנן בוואשינגטון; וסיי קנן החליט משום־מה "לעשות לביתו" ולמסור בעצמו את הסיפור לעיתונות מבלי למסור לנו על כך קודם לכן. אין לנו אמצעים להכריח את קנן לפנות במקרים כאלה אלינו לפני שהוא נוקט פעולה כלשהי.

עכשיו הערה כללית: אני חיברתי את תזכירי על הפעולות נגד החרם, הנשלח אליכם בנפרד, לפני קבלת מכתבך ועל יסוד מברקך מ־1.2[5] at face value ומבלי לנסות לעשות רושם על אף אחד. בגלל זה, למשל, לא מצאתי לנכון להתקשט בנוצות לא־לנו, כגון ההישגים בתחום המלחמה באפליה האנטי־יהודית, שחלקנו בהם מזער מאוד. אם האיחור במקרה של הצי הוא "אסון" או לא "אסון", ובאיזה מידה הדבר תלוי בנו, אינני יודע. אבל אם יש מישהו החושב שאפשר היה לעשות הרבה יותר בתחום החרם – יבוא ויגיד כיצד. בסופו של דבר, ההדרכה וההאצה לפעולות השגרירות בתחום החרם צריכה לבוא מהמרכז במשרד. אם עברת על התיקים ייתכן שגילית באיזו מידה היתה בהירות ועקביות בהדרכה שקיבלנו מהבית במשך שלוש השנים האחרונות.

אני מתפלא עליך, שהיית כאן כמה שנים, על הצעתך – ללא קוואליפיקאציות – כי "עלינו לפתח דרך של עיקוב שיטתי אחרי כל מיני הודעות וחוזרים שבהם יש כניעה או התחשבות בחרם". אתה צריך לדעת שאפילו היו מכפילים את סגל השגרירות הזאת אי־אפשר לעקוב "באופן שיטתי" אחרי כל מיליוני החוזרים והפרסומים היוצאים מן המחלקות השונות של ממשלת ארצות־הברית, שכרגיל אינם מתחלקים לציבור הרחב, שבהם עלולה להיות התחשבות בחרם. גילוי תופעה כזאת זה עניין של מקרה, וכרגיל נשמע על כך מאיזה צד שלישי.

ומכאן לשאלותיך הספציפיות:

א) איגרת אבן בעניין סוקוני מ־23.3.56 איננה מצויה גם בתיקינו. למה – אינני יודע. כנראה היה נוהג בעבר שכל מה שיצא מלשכת השגריר לא נכנס לתיקים אלא נשמר באיזה גנזך פרטי שאיש איננו יודע היכן הוא.

4. ראה מס' 81.
5. תעודות אלה לא נמצאו.

בכל זאת אני מקווה שהעתק התזכיר יהיה בידך עם קבלת דואר זה. יש לי יסוד חזק לסברה שתזכיר זה חובר למעשה על־ידי שרמן ואפשר יהיה למוצאו ב"גנזך של שרמן" בניו יורק. ביקשתי מדייב שוורץ שיעבירו אליך ישירות, אם ימצאנו, בגלל קוצר הזמן לפני יציאת הדואר.

ב) נקודה אחת בסעיף ו' של מברקי מ־22.1[6] לא היתה מדויקת. כתבתיה על יסוד זיכרון כי בשעתו, עת טיפלתי אני בענייני החרם במשרד, הפניתי תשומת־לב הנציגויות להופעת סעיף כזה בצ'ארטרים של חברות נפט ושאלתי מה לדעתן ניתן לעשות. כל מה שנעשה בעניין זה הוא שתזכירנו הידוע מנובמבר 1955[7] רומז, בין היתר, גם לבעיה זו, וכן יש התייחסות עקיפה לכך בחוברת מועדון הנשיאים (ע' 18).

סוף דבר: לא היה מאבק על עניין זה כיוון שנתברר אז (על יסוד התייעצות עם חב' הדלק הישראלית, האוצר ועוד) כי למעשה אי־אפשר לעשות שום דבר. בכלל, בבעיות טכניות מסוג זה אין שגרירות ישראל (כאן ובמקומות אחרים, כי הבעיה איננה נוגעת דווקא לארצות־הברית) יכולה "לפעול" ללא הדרכת המשרדים הנוגעים ישירות לעניין והמתמצאים בבעיות אלה שהם, כאמור, מחלקת הדלק של האוצר, חברות הנפט הממשלתיות ומי שצריך לרכז את הפעולה במשרד החוץ. שני הראשונים כמדומני מעולם לא התרגשו מכל העניין.

ג) מצעי הבחירות: רצוף בזה.

ד) המכתב של מקומבר אל יעבץ, המוסר לו נוסח חוזר מחלקת המדינה אל נציגויותיה בעניין ביצוע סעיף 113 של חוקי הסיוע ההדדי, נושא את התאריך 22.1.[19]60, אין הוא מוסר תאריך משלוח החוזר פרט לעובדה שהוא כבר נשלח. אנחנו כמובן לא יכולים לשאול על כך במחלקת המדינה כי אין העניין נוגע לישראל. גם אינני רואה החשיבות המיוחדת של העניין.

על מה אתה מבסס את ההנחה כי רק ההתרגשות בעניין הצי גרמה למחלקת המדינה שתפיץ את החוזר? כלום אפשר להעלות על הדעת כי בלאו הכי היתה מתעלמת לגמרי מתנאי מפורש בחוק הסיוע? כיוון שסעיף 113 נתקבל רק בספטמבר 1959, הרי לפי סדרי העבודה בממשלת ארצות־הברית אין זה כל כך משונה אם בינואר 1960 מודיעה מחלקת המדינה על ביצוע ההוראה לנציגויות. לכל היותר אפשר להניח כי מכתבו של יעבץ מ־7 בינואר אל המזכיר, בו הוא שואל איזה צעדים ננקטו לביצוע הסעיף, הוא שדירבן את מחלקת המדינה לזירוז הטיפול.

בברכה,

ש. יערי

(1) From Democratic platform, August 15, 1956: "We oppose as contrary to American principles the practice of any government which discriminates against American citizens on grounds of race or religion. We will not countenance any arrangement or treaty which by its terms or in its practical application would sanction such practices."

6. מס' 80.
7. התזכיר (בתיק 130.18/2056/1) הוגש לממשלות ארצות־הברית, בריטניה וצרפת ועניינו הלוחמה הכלכלית נגד ישראל.

(2) From Republican platform, August 21, 1956: We approve appropriate action to oppose the imposition by foreign governments of discrimination against US citizens based on their religion or race".

86

א' הרמן אל ג' אבנר
A. Harman to G. Avner

העתק: 130.18/2056/2

[ואשינגטון], י"ב בשבט תש"ך
10 בפברואר 1960

סודי-אישי

גרשון היקר, ראיתי מכתבך אל שמואל יערי מתאריך 8 בפברואר בעניין תגובתנו לתופעות של חרם מטעם ארצות־הברית.[1] ביקשתי שבינתיים לא ננקוט צעד בשטח זה עד שנספיק להבהיר העניין בינינו.

הרגשתי היא שלא יהיה זה נבון "לנדנד" את האמריקנים בענייני החרם. אנחנו רוצים כעת להעסיק את האמריקנים בכמה בעיות העומדות ברומו של עולמנו. בראש וראשונה בבעיית הביטחון.[2] כפי שלמדנו מהניסיון של עניין המים,[3] העמדה האמריקנית היסודית היא שיש לחזק את ישראל, אך תוך התחשבות מלאה באפשרויות תגובה ערביות. ברור שהעניין לא נעים לנו והיינו מעדיפים עמדה אמריקנית גלויה לטובת צדקת ענייננו ודעתנו היא שבסופו של דבר זה גם לטובת העניין האמריקני שהערבים ידעו פעם אחת ולתמיד היכן אמריקה עומדת. אך אנחנו לא נביא את אמריקה למצב כזה. גם בעניין הביטחוני הסיכוי הטוב הוא שהאמריקנים יאשרו לנו את הצדק שבחששותינו ויסכימו לעזור לנו בפועל. אין להניח שהם יבחרו לעצמם צורות עזרה גלויות ומפגינות עמדה. על־כן צדקנו שבאיגרת שלנו נמנענו מלהציג דרישה המחייבת נקיטת עמדה מדינית גלויה.

הקושי בעניין הצי וגם בעניין אוניות החיטה הוא שלמעשה נדרש מממשלת ארצות־הברית לגשת לערבים ולהגיד להם "דוגרי" שדברים כאלה לא ילכו, ושאם הם רוצים למכור נפט או לקבל חיטה עליהם לחדול מלהציג תנאים הנובעים מהחרם. אני משוכנע שהאמריקנים לא יעשו דבר זה כי פירוש הדבר התנגשות חזיתית עם הערבים בנקודה רגישה.

86

1. במכתבו (בתיק 130.18/2056/2) ביקש אבנר להעלות במחלקת המדינה מקרים נוספים של הסתגלותה של ממשלת ארצות־הברית לחרם הערבי, ושאל מהן ההתפתחויות בעניין האיגרת הישראלית בנושא חוזר הצי – מס' 82.
2. הספקת נשק – ראה פרק ז.
3. מלווה אמריקאי לישראל לביצוע תכנית "הצינור המרכזי" – ראה שם.

למעשה רציתי לעורר שיקולים אלה גם כאשר נתקבלה ההוראה להגיש איגרת למחלקת המדינה בעניין חוז[ר] הצי. אך היות ובעניין הצי היה לנו עניין עם מסמך ממשלתי רשמי שהסתמך על החרם נגד ישראל במפורש השתקתי את חששותי ולא עוררתי ספקות לגבי ההוראה שנתקבלה. אחרת המצב לגבי עניין אוניות החיטה, כי כאן מדובר לא במסמך ממשלתי אמריקני כי אם בחוזה בין קע"ם לבין בעלי אוניות אמריקניות. ברור שיכולנו גם להעלות עניין זה כי המדובר בחיטה אמריקנית הנמסרת כעודפים לקע"ם אך שוב השאלה היא מה נשיג מזה? מחלקת המדינה לא תלך למאבק עם הערבים בעניין זה. גם בעניין הצי הדבר היחידי שיצא מפנייתנו יהיה שיוציאו את הסעיף מהחוז[ר] וימציאו נוסח שיטשטש את הדבר. כשדיברתי עם לואיס ג'ונס בעניין זה[4] הרגשתי נימה של אי סבלנות שגברה ברוגז. לא מפני שאין אנו צודקים אך מפני שאנו מבקשים מהם דבר שאינם יכולים ללכת אליו בלי תוצאות שהן בשבילם חמורות.

למעשה צעקתנו בעניין החיטה איננה גם נחוצה. היות והדבר פוגע באמריקנים ומהווה דיסקרימינציה נגד בעלי ספינות אמריקניות שסחרו עם ישראל. כל מיני גורמים אמריקניים, והיהודים בראשם, צועקים ויצעקו בעניין זה גם מבלי שאנחנו דרבנו אותם לכך. כלומר מלאכתנו נעשית כאן על־ידי אחרים. במצב כזה אנו חייבים לדעתי לשקול אם יש באמת תועלת בפנייה ובנדנוד מצידנו. כאשר אנו חותרים להעסקת מחלקת המדינה בעניין באמת גדול, כלומר, בסיוע ביטחוני אלינו.

אשר לעניין החרם, יש לנו גם בשטח זה מכשיר חשוב יותר והוא עניין תעלת סואץ. שמענו במחלקת המדינה, אתמול, שלא מרפים ממנה בעניין זה ותובעים ממנה פעולה.[5] למעשה אף ביקש א' מייאר ממשה אראל אם יש לנו הצעות ממשיות על מה יכולה ארצות־הברית לעשות בשטח זה. תחושתי היא אם כן כדלקמן:

א. הגשנו האיגרת בעניין הצי. אל ננדנד בזה כי אם ניתן לאחרים לנדנד וגם זה בגבולות מסוימים.

ב. נרכז את מאמצינו עכשיו לעניין המרכזי של הסיוע הביטחוני.

ג. את עניין החיטה אל נעלה כי ניתן לאחרים להעלות ולנדנד.

ד. כן נמשיך לנדנד בעניין התעלה ואם יש לנו משהו להציע לאמריקנים נוסף על התערבות מדינית בשטח זה אדרבא, נבוא ונציע.

אודה בעד קבלת הדרכה בעניין זה.[6]

בברכה,

אברהם הרמן

4. ראה מס' 81.
5. ראה פרק ג.
6. אבנר השיב שבמשרד החוץ "מקבלים למעשה" את הצעותיו של הרמן כפי שהן מופיעות בארבעת הסעיפים בסיפא של מכתבו (ראה מכתבו מיום 15 בפברואר, 130.18/2056/2).

87

ד' שאלתיאל אל ד' בן־דרור (פאריס)
D. Shaltiel to D. Ben-Dror (Paris)

העתק: 130.18/2056/9

ירושלים, י"ב בשבט תש"ך
10 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד

הנדון: חרם ערבי

הנני להודות לך על מכתבך שפ/553.1 מיום 29.1.60[1] אשר קראתי אותו בעניין רב אך גם בדאגה.

אחרי כניעת "רנו" ואחרי הפרסומת שאנחנו נתנו, ולפי דעתי ללא כל צורך, להפסקת או אולי רק דחיית המשא־ומתן לשם הרחבת הקשר עם "איר פראנס",[2] נעשה גורם הרתיעה בפני התקשרויות איתנו יותר ויותר רציני לא רק בצרפת אלא גם במספר ארצות אחרות, ואנו עומדים היום כמעט בפני פסיכוזה של פחד מפני החרם.

המחלקה שהוקמה רק זה עתה ועוד באמצע תהליך התארגנותה, תוציא כנראה בשבוע הבא או בעוד שבועיים תדריך מפורט לראשי הנציגויות על שיטות הלוחמה ועל הכנת הכלים לקראת המערכה בחרם.[3]

אין ספק בליבי שבמרוצת הזמן אפשר יהיה להחליש את תוצאות החרם באם אנחנו ניגש למלחמה הזו בכל המרץ ובכל האפשרויות העומדות לרשותנו ואשר אינן מבוטלות. הדבר הראשון שעלינו לעשות לפי דעתי, לנסות להתגבר על הפאניקה. אך אין אני חושב שאנו צריכים, אפילו בעקיפין ועל־ידי גורמים אחרים, להסביר את חוקי החרם, ושבינתיים אין התנגדות עוד מצד הערבים שפירמות יסחרו עם ישראל. קודם כל, על־ידי כך יינתנו עוד יותר פרסומת וחשיבות לחרם ולכוח הערבי, ושנית, כל הצלחה תגביר את יוזמת מפעילי החרם אשר באחד הימים יחליטו שהגיע כבר הזמן שאפשר לאסור גם מסחר עם ישראל.

בכל מערכה יש לפעמים גם צורך בנסיגה טקטית ובמקרה המסוים של הוצאה מיוחדת של ה"פיגארו"[4] היה רצוי, אולי, לא ללחוץ על פירמות צרפתיות שיתנו מודעות להוצאה המיוחדת הזאת, אלא להסתפק, אם אפשר הדבר, במודעות של יהודים או של חברות לא־יהודיות כאלה אשר בגלל עסקיהן או קשריהן מוגנות ממילא

87

1. מס' 83.
2. מוסב על הסכם לשיתוף־פעולה בין "אל על" ל"איר פראנס" בקו תל אביב-פאריס-ניו יורק. ההסכם נחתם בראשי תיבות, אך "איר פראנס" חזרה בה לפני החתימה הסופית וטענה שההסכם נוגד את התחייבויותיה לאיגוד חברות התעופה האירופאיות - ראה מס' 238.
3. ראה מס' 91 ו־93.
4. ראה מס' 83.

בפני החרם. צריך לקחת בחשבון שבמצב הנוכחי אנו צריכים לעשות את הכול כדי לא לתת לוועדת החרם רשימות מוכנות מראש של קשרים כלכליים עם ישראל; על־ידי כך אנו רק נספק להם אינפורמציה ללא כל עמל וללא כל הוצאות מצידם.

ביודענו על הקו האופורטוניסטי של ועדת החרם אשר משלימה עם ההתקשרויות עם ישראל על־ידי חברות אשר נחוצות להם גם לכלכלתם, ברור שאין לפסוח במודעות על חברות אלה.

אני יודע שהפתרון הזה שאני מציע לך אינו אידיאלי, אבל אני מאמין שברגע זה עלינו להימנע מכל דבר אשר עלול לעורר בכלל מחשבות של רתיעה בפני החרם בליבם של אלה אשר קשורים איתנו.

אני מקווה שבזמן הקרוב אוכל לתת לך גם רעיונות ותדריך לפעולות אשר אין בהן רק הגנה, אלא שיאפשרו לנו לצאת למערכה ממשית.

עכשיו באשר ל"רנו": פעולות החרם מתחילות להתארגן ולהיות יותר מכוונות. על אף הכחשה של "רנו" בפאריס ירדו למשל מכירותיהם בארצות־הברית מאוקטובר עד דצמבר מ־9,800 ל־7,000 לחודש, בו בזמן שבאותה תקופה עלו מכירות ה"פולקסוואגן" באופן ניכר. אני לא רואה למה בצרפת גופה לא תרד גם כן מכירת תוצרת "רנו". הצורה איך לעשות את זה תלויה, כמו בכל ארץ, בתנאי המקום. אבל אחרי הכול יש מאות אלפי יהודים אשר יחד עם הפריפריה הלא־יהודית מהווים שוק רציני ביותר לתוצרת "רנו". אני מבין שבצרפת, עוד יותר מאשר בארצות אחרות, צריך לנהל פעולה כזו בכל הזהירות וצריך למנוע שיוכח כל קשר בין פעולות כאלה לבין ממשלת ישראל או מוסדותיה. חוץ מהנימוק הסנטימנטלי של היהודים להימנע מקניות, אפשר גם כן להתחיל בצורה זהירה, אבל יעילה, בהפצת השמועה שירידת המכירות אינה רק קשורה בהתקוממות המוסרית נגד כניעת "רנו" אשר בהחלט לא מתאימה לאופי הצרפתי, אלא שכנראה הסיבה לירידה היא בכמה ליקויים של ה"דופין"; כדוגמה, חוסר היציבות, היות והמכונית קלה מדי וזה מסוכן, וכן חוסר הסינכרוניזציה בין המהלך הראשון והשני. אין לי ספק שחברות כמו "פיאט", "פג'ו" או "פולקסוואגן" יאחזו בהתלהבות בנימוקים אלה ויהיו לנו, בלי שנתקשר אתם, לבני־ברית נאמנים במלחמתנו נגד "רנו". המטרה הסופית היא לא דווקא ש"רנו" יתן פיצוי חומרי הגון לאילין, אלא ש"רנו" מעצמו יחפש סידור מחדש עם הממשלה.

הייתי מודה לך אם תיתן לי דעתך לכל הנקודות שנגעתי בהן.

בברכה,

אלוף דוד שאלתיאל

88

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI577

נוסח נכנס: 130.09/2313/11

ואשינגטון, 18 בפברואר 1960

שמור

מחלקת ארצות־הברית.

שמעתי שמחר עומד משרד הצי להודיע על ביטול הסעיף הפוגע בחוז[ר].[1]

הרמן

89

חוזר של המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי
Circular of the Division for Politico-Economic Planning

העתק: 130.18/2055/5

ירושלים, ה׳ באדר תש״ך
4 במארס 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

הנדון: קווי־יסוד של פעולות המחלקה[1]

1. הרקע

החרם הערבי הולך וגובר והופך למכשיר העיקרי והמסוכן של המדיניות הערבית האנטי־ישראלית. דבר זה חייב הקמת גוף, אשר ירכז בידו כל הפעולות למלחמה בנגע החרם.

הוקמה אפוא מחלקה במשרד החוץ אשר תעמוד בקשר הדוק ביותר עם כל יתר משרדי הממשלה ומוסדותיה ותתאם עימם מדיניות ופעולה.

88

1. הסעיף אכן בוטל ובהודעת צי ארצות־הברית נאמר כי לא היתה כל כוונה לסייע לחרם הערבי, אך משהתפרש הסעיף כתמיכה בחרם הוחלט לבטלו.

89

1. החוזר הזה נשלח אל ראשי הנציגויות של ישראל בחוץ־לארץ ולפקידים בכירים במשרד החוץ.

2. המחלקה

המחלקה נקראת – מחלקה לתכנון מדיני־כלכלי, בקיצור מתמ"כ, ולמברקים בלועזית MATAMAKH.

שם המחלקה באנגלית הנו: Division for Politico-Economic Planning; שם המחלקה בצרפתית הנו: Division d'études politico-économiques. המחלקה תתכנן, תכוון ותנהל פעולות פרבנטיביות, תגובות ומבצעים יזומים בשטח הלוחמה נגד החרם. היא תהיה אחראית לפעולות אלה ותשתף בהן כל הגורמים הנוגעים בדבר.

3. המדיניות

המדיניות שנקבעה למאבק היא מלחמה טוטלית שתנוהל בכל השיטות והדרכים האפשריות, לפי קו מנחה של גמישות מוחלטת ושל היעדר עקרונות וכבלים דוגמתיים. מאבק זה יתנהל אך ורק לפי קנה־מידה של יעילות, כדאיות וסיכויי הצלחה ובכל האמצעים המבטיחים הגנה בפני מפעילי החרם ופגיעה בכלכלה הערבית.

4. המאבק

המאבק יתנהל בשלוש חזיתות והן:

א) מניעה

מניעת כניעתם ללחץ הערבי של חברות ומפעלים זרים בישראל, או הקשורים עימה ביחסי מסחר, ידע ואחרים. כמו־כן פעולה נגד גורם הפחד והרתיעה בפני התקשרות עם ישראל.

ב) תגובה

עם הפסקת התקשרות עם ישראל, מתוך כניעה לחרם, על־ידי מפעל, חברה, או מוסד זר, ייקבעו, לאור שיקולים מדיניים וכלכליים כאחד, צורתה ואורכה של התגובה לפי חישובים של כדאיות, אפקטיביות וסיכויי הצלחה בכל מקרה. כמו־כן תופעל תגובה דיפלומטית או אחרת, בכל התפתחות ומעשה, אשר יש בהם הפליה כלשהי ביחס לישראל בגלל החרם, או מגמה להתחשב בו ולהשלים עימו.

ג) פעולות יזומות

הלוחמה הכלכלית נגדנו אינה יכולה להוסיף ולהישאר חד־צדדית ולכן תתכנן המחלקה פעולות ומבצעים יזומים במגמה להפריע ולהזיק, ככל האפשר, לסחר החוץ של ארצות ערב – ובעיקר של קע"ם – לסיוע ומתן ידע להן, להתקשרויות עימן ולהשקעות בהן. כל עוד ממשיכות ארצות ערב במערכתן נגדנו יש לחפש ולמצוא דרכים לפגוע בכלכלתן בכל מקום ובכל צורה אפשרית.

5. הנציגויות

המחלקה תישען בהקמת קשרים בחוץ־לארץ ובביצוע תכניותיה בעיקר על נציגויות ישראל ותתאם עימן כל פעולה.

על הנציגויות יוטלו אפוא המשימות הבאות:

א) השלמה עם החרם בארצות העולם: הנציגויות חייבות לגלות עירנות מתמדת ולעקוב אחרי כל התפתחות וכל דבר בארצות כהונתן, אשר יש בהם הפליה כלשהי ביחס לישראל או מגמה להתחשב בחרם ואף שמץ של השלמה עימו.

הנציגויות יודיעו על כל מקרה כזה בדחיפות למחלקה לשם קביעת תגובה במישור הדיפלומטי, או בדרכים אחרות.

במקרים, בהם גורם הזמן קובע, יגיבו הנציגויות במקום, תוך הודעה מידית למחלקה.

ב) פעילות ערבית

הנציגויות חייבות לעקוב בהתמדה אחרי הפעילות הערבית בארצות כהונתן, במגמה לגלות מעשיו של מנגנון החרם, או הנציגויות הדיפלומטיות והקונסולריות הערביות, אשר יש בהם משום התערבות בענייני פנים, משום פגיעה בעקרונות המקובלים במדינות בנות־תרבות ומשום הטלת לחץ וגרימת נזק לאזרחים וזריעת הפליה ופירוד ביניהם.

על מקרים אלה, בדומה לנאמר בסעיף 5.א' לעיל, יודיעו הנציגויות בדחיפות למחלקה לשם תגובה במישור הדיפלומטי, או בדרכים אחרות. כאשר גורם הזמן קובע, יגיבו הנציגויות במקום, תוך הודעה מידית למחלקה.

ג) פעולות הפרעה

הנציגויות חייבות להתארגן על־מנת לאסוף ידיעות ולעקוב, תוך ניצול מקורות גלויים וסמויים כאחד, אחרי פעילות כלכלית ערבית בארצות כהונתן.

ידיעות אלה ינוצלו שיטתית להפרעה לסחר הערבי ולחבלה בתכניות כלכליות ערביות, כגון התקשרויות, שיתוף וסיוע, תיירות, סרטים ועוד. המחלקה מצידה תמציא כל ידיעה אשר יש בה לסייע לפעולות הפרעה אלה וכן תמציא מדי פעם תכניות מיוחדות למימוש.

לשם כך יקימו הנציגויות גוף מיוחד, שיורכב ממנהיגים של ארגונים יהודיים וכמו כן מאישים נבחרים, בעלי קשרים ויכולת.

גוף זה, על שלוחותיו, יהווה כעין מטה אשר בתיאום הדוק ושיתוף מתמיד עם הנציגויות, יבצע פעולות ההפרעה בהתאם למסיבות ותנאי המקום.

הנציגויות ידאגו לכך, שהמחלקה תקבל בקביעות ובמהירות ידיעות על פעולות אלה.

ד) פעולות תגובה

במקרים של כניעה לחרם, או של סכנת כניעה לו, יפעלו הנציגויות ויפעילו בשעת הצורך את הגוף שהוזכר לעיל ומכשירים אחרים, לפי הנחיות המחלקה, אשר יתבססו על תיאום וקביעת קו אחיד עם כל הגורמים בארץ.

ה) הפעלת מכשירי העזר: על הקמת הגוף המיוחד שהוזכר בסעיפים 5.ג' ו־ד', על צורת ארגונו והפעלתו, יודיעו ראשי הנציגויות ללא עיכוב למחלקה תוך הסברת הרקע והתנאים בארץ כהונתם.

אנו מייחסים חשיבות ראשונית להקמת הגוף הנזכר לעיל והפעלתו הנמרצת. בטוחני, כי תדע להחדיר באנשי הסגולה, שיתגייסו לפעולה, את ההכרה, כי ישנם סיכויים רציניים ביותר להצלחה, וכי מאמצם יקבע בהרבה גורל המערכה כולה.

במקומות בהם אין ציבור יהודי מאורגן ואשר אין מצויים בו גם אישים יהודים, יעשו ראשי הנציגויות כמיטב יכולתם, לפי רוח חוזר זה ובהתאם למסיבות והאפשרויות.

ו) תקציבי פעולה מיוחדים

הנני מטפל כעת בהשגת תקציבים מיוחדים אשר, בין היתר, יאפשרו גיוס אמצעים

נוספים כדי להגביר, במקומות שיתעורר הצורך, אפשרות הפעולה וריכוז ענייני החרם. אני מקווה בעוד זמן קצר להודיע לכם פרטים בנקודה זו.

ז) סודיות וזהירות

בנוגע לסעיפים 5.ג׳ ו־ד׳ לעיל חייבות הנציגויות לוודא שלא יתגלה קשר כלשהו בינן או בין מוסדות ממשלתיים אחרים, לבין הפעולות שינקטו. יש אפוא לשקוד על זהירות וסודיות מוחלטות.

6. פרסומת

אין ספק שכל התקשרות בשטח הכלכלה, הידע וכו׳ של חברות ומפעלים בחוץ־לארץ עם ישראל מהווה מכה לחרם ויש בה משום הסרת הפסיכוזה של רתיעה ופחד. לכן יש לשמור בסודיות כל משא־ומתן להתקשרות כלשהי בטרם היא הפכה לדבר מוחלט, מוגמר וחתום, בכדי שידיעות עליו לא יגיעו דרך פרסומת – בחוץ־לארץ או בארץ – לערבים ויניעו אותם לעשות מאמץ עליון להכשיל המשא־ומתן וההתקשרות.

7. קשר

בגלל האופי המיוחד של המערכה נגד הלוחמה הכלכלית הערבית יש הכרח בקשר מהיר ובטוח.

ראשי הנציגויות אשר אין להם קשר בלדרות קבוע ומסודר עם המשרד, מתבקשים אפוא להשתמש בצופן (מכתבים או מברקים – לפי הדחיפות).

8. אישור

כאשר תאשר קבלת העתקך מס׳ ... של חוזר זה, הואל נא להודיעני על הצעדים בהם הנך נוקט לארגון העבודה ולביצוע המשימה.

בברכה,

אלוף דוד שאלתיאל

90

ג׳ מאיר אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
G. Meir to the Israel Missions Abroad

העתק: 130.18/2055/5

ירושלים, ה׳ באדר תש״ך
4 במארס 1960

סודי ביותר – לנמען בלבד

ברצוני ללוות את החוזר מס׳ 1 של המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי[1] המתאר את קווי היסוד של פעולתה, בפנייה אליך להקדיש למערכה מרכזית וחיונית זו את מלוא תשומת־הלב והמאמץ הדרושים.

90

1. ראה מס׳ 89.

אני יודעת כי הנך עמוס משימות ועבודה, אך כפי שמוסבר בחוזר רואות מדינות ערב בלוחמה הכלכלית מכשיר רב עוצמה נגד ישראל והסיקו מכך את כל המסקנות. משום כך שומה עלינו להשיב מלחמה שערה בכל האמצעים שניתן לגייסם.

אני בטוחה כי תעמיד לרשות הפעולה את כל אונך ומרצך.

בברכה,

גולדה מאיר

91

חוזר של המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי[1]
Circular of the Division for Politico-Economic Planning

העתק: 130.18/2055/3

ירושלים, כ"ד בניסן תש"ך
21 באפריל 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

הנדון: הסברה ופרסומת - חרם ערבי

1. הסכנה העיקרית

הרתעת גורמים זרים מסחר ושיתוף פעולה כלשהו עם ישראל מהווה את הסכנה העיקרית של החרם הערבי. הימנעות הון בין־לאומי מהתקשרות, מניעת ידע ותהליכים תעשייתיים-מדעיים חדישים ואי־נכונות להרחיב קשרים קיימים עלולים לפגוע רצינית בהתקדמותנו.

הישגי חרם מוחשים מוסיפים לגורם הרתיעה ובכך חורגות התוצאות בהרבה ממסגרת של נזק מידי וישיר במקרה זה או אחר.

2. הזירה הפסיכולוגית

לאור הסכנה העיקרית שבהרתעה מהווים האפקטים האחרים של החרם הערבי גורמים משניים בלבד ומערכת החרם נעשית ביסודה זירה של לוחמה פסיכולוגית.

מוטל, אפוא, עלינו להימנע מכל דבר, העלול לחזק הרושם הפסיכולוגי של החרם ולהילחם בפסיכוזה של פחד או של חשש הסתבכות עם הערבים, אשר התנחלה בתודעה הציבורית בארצות העולם.

עם כל נטייתנו המובנת להוקיע את החרם, להתרעם נגד עוול ולהתריע נגד האיבה הערבית, שומה עלינו לשקול דרכנו ולקבוע מעשינו בכפיפות לאינטרס של לוחמה פסיכולוגית.

91

1. ראה מס' 89.

3. טכניקה ערבית

הערבים מצליחים להחדיר ברבים התודעה של החרם ובפעולתם זו, במידה רבה, הם נעזרים בנו.

יום יום מודיעות תחנות השידור הערביות על אמצעי חרם נגד ישראל. העיתונות הערבית מוסיפה לנפח הפרסומים ואילו אנו חוזרים אחרי כל ידיעה בגרסות שונות ובציטוט הדדי מ־10 מדינות בקירוב.

הידיעות המופצות על־ידי הערבים הנן בחלקן הגדול שקר מכוון, בחלקן הן משוללות יסוד ממשי (כגון הודעה על החרמת אוניות בורמניות על־ידי ירדן דווקא), בחלקן זהו משחק אופורטוניסטי ברשימה שחורה – הכנסת אוניות וחברות בה והסרתן; כן מכוונת התעמולה ליצור תמונה של שוק ערבי בלתי מוגבל, תוך התעלמות מהעובדה כי אף בתנאים אופטימליים יש גבול ליכולתו לקלוט את כל אותם הגורמים הזרים, המבקשים לחדור אליו.

4. תרומתנו למערכה הפסיכולוגית הערבית

על־ידי התעניינותנו הטבעית בענייני החרם, המתבטאת בפרסומת מוגזמת, הננו תורמים באקראי להחדרת אותה תודעת חרם, המהווה הסכנה העיקרית להתקדמותנו. אנו עטים על כל ידיעה ממקור ערבי כלשהו, מתעמקים בה, מפרשים אותה ומוסיפים, שלא בכוונה, מעטה רציני אף לידיעות בדויות ומחוסרות כל ערך. העיתונות היהודית ברחבי העולם, כתבי־עת ציוניים ושל ארגונים אחרים, אף העלונים של נציגויותינו בחוץ־לארץ, מוסיפים הד והמשך לכל מה שמתפרסם בארץ. התוצאה הברורה של פרסומת מנופחת זו היא חדירתה לעיתונות העולמית והגברת הרושם של ממדי והישגי החרם הערבי.

5. פרסומת נגד החרם

פרסומים נגד החרם עלולים להרתיע גורמים זרים מלהתקשר איתנו ומערכת הסברה פומבית, על כל הכרוך בה, עלולה להקנות פרסומת נוספת לתמונת הכוח הערבי. אפילו נצליח לשכנע רבים, כי חרם זה סותר את כללי ההתנהגות הבין־לאומית הנאותה, אין פירוש הדבר כי המשוכנעים יסיקו מזה את המסקנה שעליהם להילחם נגד החרם על־ידי טיפוח קשרים כלכליים עם ישראל.

אין אנו טוענים לוויתור על שכנוע ובמקרים מסוימים ומוגדרים נשתמש, בצד פעולה דיפלומטית נמרצת, באמצעים הסברתיים מתאימים, אולם כל זה חייב להיות בכפיפות לשיקול של כדאיות ושל התועלת הפסיכולוגית.

6. חגורת החנק ורגשיות

הדעה כאילו הולכת ומתהדקת מסביב לצווארנו חגורת חנק כתוצאה מהחרם הערבי נוגדת את המציאות, מהווה הגזמה מזיקה והיא מבטאת הלך־רוח תבוסני שאין לו על מה להתבסס. אין גם בהרגשה זו משום תרומה לפעולה של ממש נגד החרם והיא מזיקה לחלוטין.

התגובה הרגילה לריבוי הידיעות על "רשימות שחורות", פעולות חרם וכמובן להישגי חרם אמיתיים הנה רגשית בעיקרה והיא מחפשת לה פורקן בגלל של דברנות ופרשנות, תרעומת כלפי העולם האדיש, כאשר עומדים לכלותנו, ובתביעה לעשות משהו.

"משהו" זה נשאר תמיד בגדר של פרזיאולוגיה, בה משתבצות לסירוגין הכרזות של היהדות העולמית על מסע הסברתי רחב־ממדים.

7. בהלה ותרועות

אין גורל מערכה נקבע על־ידי פעולה אחת וגורלנו לא יוכרע על־ידי כך שחברה מסוימת תעזוב את הארץ, או על־ידי כך שחברה אחרת תקים בה מפעל.

יש לראות העניינים במסגרת רחבה יותר, של השגת עצמאות כלכלית בטווח המידי ושל רווחה ושגשוג בטווח הקרוב.

אין, אפוא, להיכנס לבהלה במקרה של עזיבה ואין להרבות בתרועת ניצחון כאשר מתוספת התקשרות עם גורם זר.

קנה־המידה היחיד לעסק הוא עסק ובית־חרושת יעודו רווחים, כמו בעולם כולו. רחוקים אנו מלשלול הגורם הרגשי בהשקעת הון על־ידי יהודים, אבל פיתוח הארץ מחייב עתה יותר מאשר הון יהודי בלבד.

יש לראות הדברים כהוויתם ובמיוחד יש להימנע מהבעת תודה רגשית לחברה זו או אחרת על שהחליטה לפעול בישראל ו"התעלמה מאיום החרם" והרי המניע לכך הוא שאיפה טבעית של רווחים. פרסומת כזו מצביעה, כאילו דרושה גבורה מיוחדת בשביל עסקים בישראל.

פרסומת לפני ביצועה הסופי של התקשרות מכילה את כל השלילי שצוין לעיל בנוסף לסיכון הרציני, כי התכנית תיכשל דווקא בגלל לחץ ערבי מוגבר – ניסיון העבר מוכיח זאת. אין להתעלם מכך, כי פרסומינו מהווים לעתים קרובות המקור העיקרי של אינפורמציה למפעילי החרם.

8. פרסומת חיובית

חיובית, בתנאי של שמירת פרופורציה נאותה, היא כתיבה עניינית על התקדמות בכל השטחים בארץ, על הצלחות עסקיות (!) של גורמים זרים בישראל, על השתלבותנו במערכת החיים הכלכליים בעולם, success stories של פרטים ושל חברות וכו'. ההערה ביחס לפרופורציה מתכוונת לזהירות בפרסום תכניות עתידות והתרחקות מהתנבאויות.

[9]. מסקנות

בהתאם לאמור לעיל תשתדל המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי להחדיר בציבוריות תחושה של לוחמה פסיכולוגית והמחלקה תפעל להמעטת הפרסומת מסביב לחרם הערבי.

הנציגויות מתבקשות לנהוג בדומה ולפעול נגד התפשטות הפסיכוזה של חרם ונגד האדרת מעשיהם והישגיהם של מפעיליו. לפי קו זה ינהגו, אפוא, הנציגויות בהסברתן. המערכה נגד החרם מחייבת דריכות ונכונות לפעולות, אולם השיקול הקובע חייב להיות אם צעד זה או אחר, אם פרסום ידיעה והבלטתה משרתים את האינטרס שלנו או שהם מסייעים לאפקט הפסיכולוגי של החרם, מעודדים את מפעיליו ומגבירים את רישמו.

בברכה,

אלוף דוד שאלתיאל
מנהל המחלקה

92

חוזר של המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי
Circular of the Division for Politico-Economic Planning

העתק: 130.18/2055/3

ירושלים, ז׳ בסיון תש״ך
2 ביוני 1960

הנדון: החרם הערבי - קווים להסברה

הננו מצרפים בזה לידיעתכם חוזר, שהכנו עבור רשות ההשקעות להפצה בקרב נציגיה.

אנו מניחים כי תמצאו עניין בקווי־ההסברה ותפעלו לפיהם בשעת הצורך.

בברכה,

אלוף דוד שאלתיאל
מנהל המחלקה

החרם הערבי - קווים להסברה

מפעם לפעם נדרשים נציגי המוסדות הכלכליים להשיב על שאלות בדבר החרם הערבי מצד אנשים וחברות, החפצים לסחור עם הארץ או להשקיע בה. היות ולא תמיד בטוחים נציגים אלה בעמדה שעליהם לנקוט בה בתשובתם, בחרנו בכמה שאלות לדוגמה ומצאנו לנכון להשיב עליהן לידיעת הנציגים.

1. מהו הנזק לכלכלת הארץ, שנגרם על־ידי לחץ החרם הערבי על חברות זרות?
לחץ החרם הערבי על חברות זרות מתבטא בשני כיוונים:

(א) שכנוע חברות זרות, שכבר השקיעו בארץ, לעזוב אותה.

(ב) הרתעת חברות זרות, החפצות להשקיע בארץ, מלבצע את תכניתם.

באיזו מידה הצליח לחץ זה בשני הכיוונים?

(א) מספר החברות הזרות, שהשקיעו כבר בארץ ונאלצו לעזובה תחת לחץ החרם הערבי, אינו רב ביותר - אם כי הוא כולל מספר חברות גדולות (חברות נפט, פיליפס, רנו) - ובכל המקרים נמצא להן תחליף בשוק הישראלי. בכמה מקרים אף ביכרו חברות זרות, שנכנעו תחילה לחרם, לחזור ארצה לאחר זמן משיקולים עסקיים (בי.או.אי.סי., אמריקן אקספרס).

(ב) עיקר הנזק, שנגרם על־ידי החרם הערבי, מתבטא ברתיעה מצד משקיעים פוטנציאליים מלהשקיע הון וידע בארץ. על מספר משקיעים כאלה נודע לנו לאחר שהחל עימם משא־ומתן בדבר השקעות שלהם בארץ, כאשר נסוגו מביצוע תכניתם בשלב זה או אחר של המשא־ומתן. אך קיים בוודאי מספר רב יותר של משקיעים, אשר חשבו על השקעה בארץ והתחרטו מחמת אימת החרם הערבי, מבלי שנוכל אפילו לדעת על המחשבה מלכתחילה ועל החרטה לאחר־מכן.

עקב הפרסומת הרבה, שהחרם זכה לה, נראה צל החרם מרחוק בקנה־מידה מוגדל ומאיים פי כמה מכפי שהוא במציאות. בכמה מקרים הגיעו הדברים לידי כך, שחברות

סירבו למכור לישראל מוצרים מוגמרים בטענה שהן חוששות ממשרדי החרם הערבי, למרות שמכירת מוצרים כאלה לישראל איננה מהווה עבירה על חוקי החרם. כיום – כאשר פיתוחה המוסיף והולך של כלכלת הארץ מחייב הגדלת השקעות ההון הזר, הגברת הידע ושכלול התהליכים הטכניים בתעשייה – נעוץ הסיכון שבחרם הערבי דווקא ביצירת אווירה של חרם, המתפשטת ומדבקת אף בחברות שאין להן כל סיבה לחשוש ממנו. אמנם חשיבותם של נזקי החרם היא יותר בכוח מאשר בפועל, ברם דווקא משום כך יש למאבק בחרם חשיבות עקרונית, החורגת מתחומי מקרה מסוים זה או אחר.

הערה (לידיעה אישית בלבד): כפי שעולה מן הנאמר לעיל מהווה הפרסומת, שהחרם הערבי זוכה לה, אחד מכלי־נשקם העיקריים של מפעיליו, באשר היא תורמת ליצירת תודעה של קיום חרם. הניסיון מוכיח, עם זאת, כי דווקא בתחום הפרסומת נהנים מפעילי החרם מעזרתנו, הנובעת מרצוננו להתריע על קיומו של החרם ולדרוש את ביטולו.

ההסברה הנגדית הפומבית שלנו מיועדת אמנם נגד החרם, אך בדיעבד היא מוסיפה לפרסומו ברבים. בכל מקרה של פרסומת נגדית כזאת יש, על־כן, לשקול אם השכר אינו יוצא בהפסד, והנציגים מוזהרים מפני מערכות הסברה נגד החרם.

2. אימתי מוכנסת חברה זרה ל"רשימה השחורה" של משרדי החרם הערביים? במקרים הבאים מוכנסות חברות זרות ל"רשימה השחורה" ונאסר לעשות עימן עסקים בארצות ערב:

(א) חברה, שיש לה סניף חרושתי בישראל לייצור או להרכבה.

(ב) חברה, שמסרה לחברה ישראלית את זכות הייצור או ההרכבה של מוצריה.

(ג) חברה, שהסוכנות הכללית או המשרד הראשי לפעולותיה במזרח התיכון מסורים לישראלי.

(ד) חברה, המספקת עזרה טכנית לחברה ישראלית.

(ה) חברה, שבבעלותה מניות בחברה ישראלית.

(ו) חברה, שהתירה לחברה ישראלית לייצר את מוצריה תחת סימן מסחרי שלה.

(ז) חברה, המשתדלת לקדם מכירת מוצרים ישראליים.

(ח) חברה, שמגן־דוד משמש סימנה המסחרי (אלא אם התחייבה שלא לספק את מוצריה לארצות ערב תחת סימן זה).

הערה: (לידיעה אישית בלבד): אף שאין אנו משלימים עם החרם הערבי, סבורים אנו כי ראוי שהנציגים ידעו היטב פרטים אלה.

במסיבות מיוחדות – כאשר חברה זרה, שיש להם אינטרסים נרחבים בארצות ערב, חוששת מהתקשרות כלשהי עם הארץ, וכאשר יש לנו עניין מיוחד בקיום קשרים עמה – כדאי לבדוק אם טיב ההתקשרות מצדיק אמנם חשש זה ואם אין אפשרות לעקוף את כללי החרם. עם זאת, ובהמשך להערתנו בדבר הפרסומת, ברצוננו להדגיש כי יש להיזהר בשימוש באינפורמציה זאת, לבל נהפוך – מבלי משים – לדוברי החרם ופרשני הוראותיו.

3. כיצד מופעלים חוקי החרם?

חוקי החרם מופעלים בצורה אופורטוניסטית, בהתאם לצורכי המשק הערבי ולמידת עמידתה של החברה הזרה בפני לחץ. במידה וצורכי המשק הערבי מחייבים קשר עם חברה מסוימת, וחברה זאת מגלה נכונות לעמוד בפני לחץ וסחיטה – נכנעים

בדרך־כלל משרדי החרם ומעלימים עין מקשריה עם ישראל. במידה וצורכי ארץ ערבית אחת – ולא האחרות – מחייבים את הקשר עם החברה הזרה, מביא הדבר לאי־התאמה בין "הרשימות השחורות" השונות: החברה, המצויה ב"רשימה השחורה" של כמה מארצות ערב, אינה מצויה בזו של הארץ הערבית המעוניינת בקשר עימה.

יצוין, לדוגמה, כי בשנת 1954 איימו מספר ארצות ערב על חברות תעופה בין־לאומיות, כי אם לא יפסיקו את קווי־הטיסה שלהן לישראל – לא תותר למטוסיהן הכניסה לשדות תעופה ערביים. משגילו חברות התעופה התנגדות תקיפה לכניעה לסחיטה, נכנעו מפעילי החרם והחברות המשיכו וממשיכות בטיסותיהן הן לישראל והן לארצות ערב.

4. מה יש להסביר לבעל־הון החפץ להשקיע מהונו בארץ, אולם חושש מן החרם הערבי?

(א) הצד העיוני: החרם הערבי הוא בלתי־מוסרי ומפריע למסחר וליחסים הבין־לאומיים.

(ב) הצד המעשי:

(1) כללי: יש להביא דוגמאות של חברות שהשקיעו בארץ ואף אם הפסידו את השוק הערבי – זכו לרווחים נאים מן השוק הישראלי. אין לשוות למשקיע בישראל אופי של גיבור, המקריב את כספו למען מטרה קדושה, אלא אופי עסקי רגיל של "ביזנסמן", היודע לאן פניו מועדות והחש מתי לפניו עסק טוב.

(2) באופן מיוחד רצוי לעמוד על הנקודות הבאות:

(א) כושר קליטתו של השוק הישראלי, יחסית למספר התושבים בארץ, עולה בהרבה על זה של השוק של ארצות ערב. יש מקרים שקליטתו של השוק הישראלי אינה נופלת מזו של השוק הערבי אף באופן מוחלט.

(ב) ברור, כי השוק הערבי אינו מסוגל לקלוט את כל מה שמציעות בשוק העולמי כל החברות. חברה, המחרימה את ישראל, צריכה אפוא לקחת בחשבון כי בדרך־כלל לא תזכה אלא בנתח מן השוק הערבי. אם, לעומת זאת, מוצע לה בארץ מעמד המאפשר לה שליטה על כל השוק הישראלי או על חלקו הגדול (לגבי מוצר מסוים), הרי ודאי וודאי שעדיף לה לוותר על חלק קטן מן השוק הערבי עבור חלק גדול מן השוק הישראלי.

(ג) הניסיון מורה, כי ארצות ערב מרבות בהבטחות לפצות חברות המקיימות – או המתכוונות לקיים – קשרים עסקיים עם ישראל, אם ינותקו קשרים אלה. אולם, לאותן החברות שנפתו להאמין בהבטחות אלו הוברר בדרך־כלל כי הוליכו אותן שולל: מן השוק הישראלי יצאו ואל השוק הערבי לא הגיעו, הואיל וברגע שנכנעו לחרם אבד האינטרס הערבי בהן (והדוגמה של רנו תוכיח).

(ד) יש להעמיד בפני המשקיע הפוטנציאלי את המשק הישראלי ואת המשק הערבי זה מול זה, מבחינת יציבותם ורצינותם. בו בזמן שבישראל מעולם לא הולאם ולא הוחרם מפעל כלשהו, הרי בארצות ערב הלאמות והחרמות ללא פיצוי הוגן הן תופעה שכיחה (כגון: חברת תעלת סואץ, החברות הבריטיות והצרפתיות בעקבות מערכת סיני) והריהן נובעות מקפריזות של משטרים בלתי־דמוקרטיים ומשיקולים פוליטיים.

(ה) יש לזכור כי ניסיון העבר מלמד, שיהודי הפזורה – בעיקר בארצות־הברית – רגישים לכל כניעה לחרם הערבי, סולדים מן החברה הנכנעת לו ומבקשים תדיר להוכיח לה, כי כניעה כזאת אינה משתלמת. הואיל והיהודים בפזורה מהווים פוטנציאל של צריכה, מסחר, שיווק וקשרים, עשויים להיגרם לחברה הנכנעת לחרם קשיים והפסדים ניכרים בשוק האמריקני ואף בשווקים אחרים. במאזן ציפיות רווח והפסד, שעושה חברה הצריכה להחליט אם להיכנע לחרם אם לאו, שומה עליה לקחת לעיתים בחשבון הגורם היהודי (על שלוחותיו) בצד השוק הישראלי – מול השוק הערבי.

הערה (לידיעה אישית בלבד): בהקשר זה ברצוננו להזכיר לנציגים, כי ההסברה ההגיונית ביותר בדבר כדאיות ההשקעה בארץ לטווח ארוך עשויה להיכשל כאשר מופעל על המשקיע הפוטנציאלי לחץ ישיר מצד משרדי החרם הערבי, הנוקטים באמצעי סחיטה שונים ומאיימים בסנקציות מידיות. יש לזכור, כי פרק הזמן אשר בו מתנהל המשא־ומתן הוא הנוח ביותר למפעילי החרם להפעלת לחץ על המשקיע הפוטנציאלי על־מנת שיבטל את תכניתו וייסוג מן ההשקעה. משום כך הכרחי לשמור בכל תוקף על חשאיות המשא־ומתן עם המשקיע, ואין להודיע ברבים בשום פנים על קיומו של משא־ומתן כזה.

93

ש' גילת אל המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי[1]

Sh. Gilat to the Division of Politico-Economic Planning

העתק: 130.18/2057/1

לונדון, כ"ז בתמוז תש"ך
19 ביולי 1960

סודי

הנדון: חרם ערבי – ה־Board of Trade

בפגישה עם מר מקנזי, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד המסחר כאן, העליתי את הבעיה של המדיניות של המשרד לגבי החרם הערבי. היות ובעיה זו עדינה ויכולה להתפרש כמעין התערבות מצידנו במדיניות הפנימית של המשרד לגבי ההסברה שהם נותנים לציבור, מצאתי לנחוץ לדון איתו בנושא זה בצורה בלתי פורמלית ואישית ביותר.

טענתי כדלקמן:

א) ידוע לנו כי משרד המסחר מעביר לפונים ולחברות הסוחרות עם ישראל את תקנות החרם הערבי. אמנם ידוע לי כי משרד המסחר אינו שולח תקנות אלה באופן

93
1. העתק נשלח אל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ ושגריר ישראל בלונדון.

שיטתי לכל הסוחרים עם ישראל, אלא רק במידה וחברות מסחריות פונות אליו, או שנודע למשרד המסחר כי שלטונות החרם נוקטים בפעולה כלשהי נגד חברה בריטית בגלל קשריה עם ישראל.

ב) העברת תקנות החרם כפי שהן לחברות מסחריות יוצרת רושם מוטעה על חברות אלה. ראשית נדמה להן כאילו משרד המסחר תומך בחרם הערבי. שנית תקנות החרם עושות רושם רב יותר מכפי שהן באמת. אין החרם ערבי בעל השפעה כה רבה כפי שעלול להיווצר הרושם כאשר קוראים את תקנות החרם.

ג) לכן על משרד המסחר לבחור באחת מהאפשרויות הבאות: או שיפסיקו את העברת תקנות החרם; או שיודיעו לחברות איתם הם עומדים בקשר כי אין החרם כה נורא כפי שהוא נראה ממבט ראשון (the bark is worse than the bite), מר מקנזי ענה על כך כדלקמן:

1) אין משרד המסחר מכיר או תומך בחרם.

2) חובתו של משרד המסחר להביא לידיעת המעוניינים כי חרם כזה קיים.

3) בשיחות בעל־פה הם אמנם מציינים כי למעשה מרשה החרם הערבי לסחור עם ישראל, אך אינו מרשה מכירת ידע, השקעה ומינוי סוכנים כלליים, בייחוד כשאלה נושאים את אותו שם של חברת האם בבריטניה.

בסיכומו של דבר הודה מר מקנזי כי אולי יהיה צורך בעיון מחדש בגישתם לעניין החרם הערבי ועוד יודיעני בדבר.[2]

בברכה,

ש' גילת

94

ד' שאלתיאל אל שגרירויות ישראל ברנגון ובבנגקוק ואל צירות ישראל במנילה

D. Shaltiel to the Israel Embassies in Rangoon and Bangkok and the Israel Legation in Manila

העתק: 93.13/232/9

ירושלים, כ"ב באלול תש"ך
14 בספטמבר 1960

שמור

הנדון: מכתבים מכווית

המנהל הכללי של משרד המכס בכווית הממונה על ענייני החרם שיגר מכתבים "סטנדרטיים" לחברות בארצות שונות, לפי הנוסח הבא:

DIRECTORATE OF CUSTOMS ISRAEL BOYCOTT OFFICE KUWAIT

2. ראה מס' 97.

We have the Honour to inform you that we have reliable information to the effect that you have dealings with Israel.

Since the Arab States are still at war with Israel, no Arab merchant is allowed to have dealings whatsoever with Israel or with any foreign person or company having certain relations with Israel. Any foreign company having certain definite relations with Israel is blacklisted in all the Arab countries. But, before any measure is taken against your company, we find it convenient to kindly request you to clarify the nature of your company's relations with Israel. This clarification ought to be submitted to us in a form of an official declaration duly signed by the competent governmental authorities and countersigned by any Arab Consul in your country. This declaration should cover the following points:

1. Do you have branch factories in Israel?

2. Do you have assembly plants in Israel?

3. Do you have, in Israel, either general agencies or main offices for your Middle Eastern operations?

4. Do/Did you give the right of using your patents, trade marks, copyrights etc... to Israeli companies?

5. Do/Did you subscribe in Israeli companies or factories?

6. Do/Did you render consultative services and technical experience to Israeli factories?

7. Do you represent Israeli firms in your country?

Finally, we would like to draw your attention to the fact that failure to submit the required declaration before August 31, 1960 will lead to the blacklisting of your company in all the Arab countries.

Hoping to hear favourably from you,

Director General of Customs
Superintendent of Boycott Affairs[1]

בארצות־הברית התקיימה חליפת מכתבים בעניין זה בין סנאטור יעבץ (Javits) ומחלקת המדינה. הממשלה האמריקאית הגישה מחאה בעל־פה באמצעות הנציג הקונסולרי במקום לממשלת כווית. אם כי המחאה לא היתה אולי תקיפה במידה הנראית לנו, הרי יש בה משום קיצוץ רגלי החרם.

כעת נשאלת השאלה, באיזו מידה ואיך ניתן להניע ממשלות אחרות לנקוט עמדה דומה. ידוע לנו, כי אין נציגויות דיפלומטיות בכווית, שהנה Independent Sheikdom under British protection ורק ארצות־הברית מקיימת בה נציגות

94

1. המכתב הזה נמסר לקונסוליה הכללית של ישראל בניו יורק בידי חברת האחים שולזינגר, בעלי דפוס וסוחרי ספרים בניו יורק. החברה מסרה את נוסח המכתב גם למחלקת המדינה. בתשובת מחלקת המדינה נאמר כי ארצות־הברית אינה מכירה בחרם הערבי ובתקנותיו, בייחוד מאחר שהוא מביא להפליות לרעה של אזרחים וחברות אמריקאיות. מחלקת המדינה פרסמה הצהרה בנידון עוד ב־6 במאי 1960, והדיפלומטים האמריקאים התבקשו למסור את העמדה הזאת לידיעתן של מדינות ערב. בהמשך מובעת תקווה כי כאשר תושג התקדמות בפתרון כללי של הסכסוך הישראלי־הערבי יבואו על פתרונן גם הבעיות הנובעות מן החרם, ובעיית הגבלות התנועה והפליטים חסרי הבית. (ראה תכתובת בתיק 130.18/2054/19.)

קונסולרית. הבריטים אחראים למדיניות החוץ של כווית ולכן יש להניח, כי הם הכתובת לקבלת פניות המיועדות לממשלת כווית.

הנכם מתבקשים, אפוא, במידה וייוודע לכם על מכתבי חרם שהגיעו לארץ כהונתכם, להביא את ממשלתה לתגובה. הכוונה איננה לפנייה ישירה על־ידכם, אלא להפניית חברות, להפעלת אישים כגון צירי פרלמנט וכו'. אין הכוונה למערכה ופרסומת, אך אין להוציא מכלל חשבון אף שאילתא פרלמנטרית.

אגב, במכתב מחלקת המדינה לסנאטור יעבץ כלולה הצהרה אשר מן הראוי, כי מדינות אחרות יסגלוה:

"...Our protest made it very clear that the United States regards the action of the Kuwait Boycott Office as unwarranted interference in the commercial relationship of American business firms. We also stated that the directive requiring the declaration to be "signed by the competent governmental authorities" wrongly implies that this Government might participate in action which would lead to discrimination against American firms engaged in legitimate commercial enterprises".

אנא דווחו.[2]

בברכה,

אלוף דוד שאלתיאל
מנהל המחלקה

95

שיחת א' לוריא – ר' סטיוונס (בלונדון, ב-15 בספטמבר 1960)
Meeting: A. Lourie – R. Stevens (London, 15 September 1960)

Report: 130.23/3306/4 :דין־וחשבון

[.....][1]

2. The Board of Trade and the Arab Boycott.[2] I told Sir Roger that it seemed to be the practice of the Board of Trade on hearing from one of Her Majesty's representatives in an Arab country that a British firm had been placed on the boycott list, to write to that firm and inform it in bold terms of the fact that, due to its connections with Israel, it had been so included. I read

2. השגרירות בבורמה השיבה כי על־פי מה שעלה בידיה לברר לא הגיעו מכתבים כגון אלה לחברות בבורמה. השגרירות בפאריס, שקיבלה אף היא מכתב ממשרד החוץ באותו נושא, השיבה תשובה דומה. (ראה מכתב מהשגרירות בבורמה אל משרד החוץ, 14.11.1960, 93.13/232/9; מכתב איתן אל משרד החוץ, 29.9.1960, 130.18/2059/9.) תגובות מנציגויות אחרות לא נמצאו.

95

1. שתי הפסקאות הראשונות, שעניינן ביקור שר האוצר ל' אשכול בבריטניה, לא הודפסו כאן.
2. ראה מס' 93.

him three letters of this kind which had been sent out by the Board. Instead of the British Government dissociating itself from the boycott activity, the form of the letters was such as almost to imply tacit consent or approval. Sir Roger reacted immediately by saying that he fully agreed that the wording of the notices was unsatisfactory. He was not prepared to accept my suggestion that it would be better to send no notices at all. He thought that it was appropriate that a British firm that was thus affected should be kept informed, but at the same time he thought that the notification should expressly dissociate the British authorities from any suggestion that they condoned or approved the Arab action. He undertook to take the matter up with the Board of Trade.

[.....][3]

96

ש' ארד אל משרד החוץ

Sh. Arad to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT421

נוסח נכנס: 130.09/2339/24

ניו יורק, 17 בספטמבר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

שאלתיאל, הרמן; אישי.

כץ[1] שחזר אמש מפאריס מוסר שב־15 התקשר איתו יושב־ראש הקהילות בצרפת[2] והזמינו לצהרים עם דרייפוס.[3] גם נחום גולדמן השתתף בפגישה. דרייפוס סיפר שבאותו יום אחר־הצהריים עמד להגיע להסדר עם אילין. כץ אמר שהסדר עם אילין אינו מחסל הפרשה שכן יהודי ארצות־הברית מאוחדים בהתנגדותם לחרם הערבי ועל כן צריך דרייפוס לעשות משהו שיבהיר להם ש"רנו" אינה נכנעת לחרם על חשבון ישראל. דרייפוס גולל גרסתו הידועה שאילין הערים עליו, שהרציף [משרד החוץ] עודדו לחדור לארצות ערב ושעסקיו בישראל היו צולעים. כץ הזכיר שהעניין העסיק המועדון[4] ונמצא על סדר יומו ואם לא יהיה הסדר מניח את הדעת תימשך הפעולה החינוכית. דרייפוס רתח מכעס. הודה שלא הצליח במצרים אבל לאחר הפסקת פעולתו בישראל כמובן חייב הוא לנסות להרחיב עסקיו בערב. כץ עמד על כך שבלי

3. מספר פסקאות, שעניינן יחסי ישראל–ציילון ודיונים במושב ה־15 של העצרת הכללית של האו"ם, לא הודפסו כאן.

96

1. לייבל א' כץ, נשיא ארגון "בני ברית" בארצות־הברית.
2. הברון גי דה רוטשילד, יושב־ראש הקהילות היהודיות בצרפת.
3. פייר דרייפוס, נשיא חברת "רנו".
4. ועידת הנשיאים – ראה מס' 80 והערה 2 שם.

מכתב אליו מדרייפוס המבהיר שהיתה אי־הבנה וש"רנו" מוכנה להמשיך עסקיה עם ישראל לא תחוסל הפרשה. דרייפוס שיסע ושאל אם יהודי ארצות־הברית רוצים לעודד הפולקסוואגן. אמר שיהיה צורך לבקש הישראלים להשפיע על הארגונים היהודים בארצות־הברית לרסן פעולתם. כץ הסביר שלמרות אהבתם ומסירותם העמוקה לישראל לא יצליחו הישראלים בעניין זה להזיז הארגונים אלא אם יהיה ברור שאין יותר החרמת ישראל. דרייפוס קיבל בסוף את הדין ואמר שיצטרך כמובן להיוועץ ברציף לפני שישלח המכתב. לכץ ברור שהמכתב הוא לפרסום אבל אם נוסחו לא ישביע רצון יחזיר ויבקש תיקונו.

ברגע שיגיע הנוסח אבריקו ונוכל להתייעץ. מציע שהעניין יישמר לעת־עתה בסוד.[5]

ארד

97

ש' גילת אל המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי

Sh. Gilat to the Division of Politico-Economic Planning

העתק: 130.18/2057/1

לונדון, י"ח בחשון תשכ"א
6 בנובמבר 1960

סודי

הנדון: 1) פניית Board of Trade לנציגי עלית – מכתבך מס' אהב553.1 מיום 31.8.1960 בנדון.
2) מכתבך מס' ברט5531. לשגרירות ישראל [ב]לונדון, מיום 2 באוקטובר 1960.[1]

א) רצוף בזה העתקי המכתבים שה־Board of Trade שלח לנציגי עלית כאן שתוכנם מדברים בעד עצמם. מכתבים אלה הראה השגריר לסיר רוג'ר סטיבנס בשיחתו איתו ולגביהם אמר סיר רוג'ר מה שאמר.[2]

ב) ביחס לאותם המכתבים היתה לי שיחה מפורטת וארוכה עם מר מקנזי, מנהל מחלקת המזרח התיכון ב־Board of Trade אולם לא השגתי את אותן התוצאות המעודדות. להלן תמצית השיחה:

5. ראה מס' 98.

97.
1. תעודות אלה לא נמצאו. העתק מכתב זה נשלח גם לשגריר ישראל בלונדון.
2. ראה מס' 95.

1) טיעונינו:

(א) אין אנו שוללים את זכותו של משרד המסחר להודיע לפירמות בריטיות שהועלו על הרשימה השחורה של החרם הערבי.[3]

(ב) מאידך אפילו מכתב הכולל את העובדה בלבד לא ייתכן שלא יציין את גישתו של הגוף הכותב, במיוחד שזהו משרד ממשלתי, לעצם הבעיה. לכן, לדעתנו, אם הם מודיעים לחברה שהיא הועלתה על הרשימה השחורה עליהם גם להודיע לה שאין ממשלת הוד־מלכותה תומכת בחרם.

(ג) כאן התייחסנו לסעיף השני שבמכתב המשרד לנציגי עלית מיום 8 באוגוסט 1960 שהעתקו אנו מעבירים לכם. משרד המסחר צריך אז להסתפק במסירת העובדה בלבד כולל גישתה של ממשלת בריטניה לנושא זה. מיותר להמשיך ולהיכנס ל"הסברים" הכלולים בסעיף השני, היות ואם הם רוצים להסביר לקורא את מהות החרם הערבי עליהם לתת את ההסבר הכללי ולא להסתפק בסעיף כולל היוצר את הרושם כאילו כל מגע עם ישראל יביא בעקבותיו חרם ערבי. כן עליהם להסביר – "that the bark is much worse than the bite" במיוחד שהם בעצמם מודים שאמנם כך הוא המצב.

(ד) המכתבים כשהם לעצמם יוצרים את הרושם כאילו משרד המסחר מכיר בעובדת החרם הערבי ומקבל אותו.

2) טיעונם ותשובתם:

(א) מכתבי משרד המסחר לחברות הבריטיות הם עניינם הפנימי של הגורמים הכותבים והמקבלים ואין הם מכירים בזכותנו להעיר לשאלה זאת.

(ב) הם חייבים להודיע עובדות החרם הערבי לחברות הבריטיות אחרת לא ימלאו תפקידם בנאמנות.

(ג) הם חוזרים ומדגישים שאינם תומכים בחרם הערבי אך אינם רואים במכתבים שהראינו להם כל סתירה לעמדתם זאת ואינם סבורים שיתקבל על־ידי מקבלי המכתבים איזה שהוא רושם מוטעה.

(ד) הם מקווים שלא נתלונן פורמלית במשרד החוץ על העניין הזה ומבטיחים על־אף הנ"ל לקחת לתשומת־ליבם את הערותינו.

(ה) אין הם מוצאים לנחוץ לכתוב בכל מקרה ומקרה את גישתם העקרונית לחרם הערבי.

לאחר התייעצות עם השגריר הוחלט שלא ננקוט בשום פעולה נוספת ונחכה ונראה איך ייפול דבר. אולי בכל זאת יימנעו להבא מלכתוב מכתבים כגון אלה. רק לאחר שנשיג עדות נוספת שאין הדבר כך נמשיך בלחץ במשרד החוץ.[4]

בברכה,

ש' גילת

3. בשולי פסקה זו רשם מי שרשם: "האם נוהגים כך גם כלפי צורות חרם אחרות?"

4. בשולי תעודה זאת העיר א' לפיד, סגן מנהל המחלקה לתכנון מדיני־כלכלי במשרד החוץ: "שוחחתי עם מר ליברן [אברהם ליברן, מנהל המחלקה לחבר־העמים הבריטי במשרד החוץ]. הוא חושב כי יש להמשיך בטיפול, תוך הפעלת חברי פרלמנט וכו'. מבקש לשוחח אתך [הכוונה למנהל המחלקה, ד' שאלתיאל] עם שובך על העניין כולו. א[ריה] ל[פיד] 15.11.60."

98

ש' ארד אל משרד החוץ

Sh. Arad to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X821

נוסח נכנס: 130.09/2334/15

ניו יורק, 16 בנובמבר 1960

סודי

שאלתיאל.

לייבל כץ קיבל היום מכתב דלהלן מנשיא רנו ובו נאמר בין השאר: For all these reasons and others as well discrimination as matter of policy of buyers in any country is unthinkable so far as the Renault is concerned. Such policy would militate against the attainment of the fundamental objectives of Renault. On the contrary it is the wish of Dreyfus and the Renault to sell Renault products in every country in the world including Israel of course where buyers for them can be found. כץ רוצה לתת פרסום למכתב זה ולברך עליו כעל הישג. הצעתנו שתאשרו הפרסום ושנראה בו סיום הפרשה. נא הבריקו[1].

ארד

98

1. במברק ח' יחיל אל הקונסוליה הכללית בניו יורק (מס' 207 מיום 20.11.1960, 130.09/2313/1) נאמר: "מאשרים הפרסום, ורואים בזה סיום הפרשה".

פרק ה
Chapter 5

בעיית הפליטים הערבים
The Problem of Arab Refugees

הדיון על הפליטים בחלק הראשון של המושב ה־15 של העצרת הכללית של האו"ם

99

תזכיר של ש' יערי
Memorandum by Sh. Ya'ari

העתק: 130.23/3350/11

[ירושלים], ג' בטבת תשכ"א
22 בדצמבר 1960

סודי

דיון הפליטים במושב הראשון של העצרת הט"ו

הדיון בסעיף "דוח מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטי ארץ־ישראל"[1] נפתח בוועדה המדינית המיוחדת ב־14.11.60 בנאום מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה [סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים],[2] ונסתיים ב־19.12.60 ללא קבלת החלטה. יש להניח שהערבים יעשו כמיטב יכולתם לחדש את הדיון משתתכנס העצרת הט"ו שוב במארס 1961.[3]

הדוח והנאום של מנהל סוכנות

הדוח השנתי של מנהל סוכנות, ג'ון דייוויס, אשר הופיע זמן קצר לפני פתיחת הדיון ואשר צריך היה להלכה לשמש כנושא המרכזי של הדיון, היו בו כמה וכמה מסקנות שליליות מבחינתנו:

א) אין סיכוי להתקדמות בשיקום הפליטים ללא ביצוע סעיף 11 של החלטה 194(8) על רפטריאציה ופיצויים.[4]

99

1. הדין־וחשבון הוגש למושב ה־15 של העצרת הכללית ב־3 באוקטובר 1960 ופורסם כמסמך או"ם A/4478, נספח 14. הוא מתייחס לתקופה מיולי 1959 ועד יוני 1960. ניתוח של הדין־וחשבון ראה במזכר של ש' יערי אל ג' רפאל, 24.10.1960, 130.23/3350/11.
2. סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטי ארץ־ישראל במזרח הקרוב – סוכנות, ובאנגלית United Nations UNRWA – Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, הוקמה על סמך החלטה של המושב הרביעי של העצרת הכללית של האו"ם מ־8 בדצמבר 1949 לשם סיוע לפליטים הערבים מארץ־ישראל ושיקומם, והחלה לפעול במאי 1950.
3. הדיון חודש באפריל 1961 – ראה מסמך או"ם A PV/993 מיום 21 באפריל 1961, וכן סיכום הדיונים שהוכן בידי מ' אליצור וצורף למכתבו של ג' רפאל אל ח' יחיל מיום 27 באפריל 1961 (בתיק 130.23.3350/10).
4. ראה כרך 2, נספח ז', עמ' 639–641.

ב) יתר־על־כן, בהתעלם מהחלטה 194, הרי הגורמים הכלכליים והחברתיים האובייקטיביים קבעו יותר מאשר גורמים מדיניים בחוסר ההתקדמות בקליטת הפליטים: רובם המכריע אינו יכול להיקלט בארצות מושבותיהם הנוכחיים כיוון שאין בשבילם תעסוקה בארצות אלה.

ג) אף בעתיד אין סיכוי כי "הארצות המארחות"[5] יוכלו לקלוט מספר גדול של פליטים בגלל צמצום האפשרויות למפעלי פיתוח כתוצאה ממיעוט האוצרות הטבעיים וגורמים אחרים.

ד) הארצות השכנות ל"ארצות המארחות" (כלומר עיראק וכו') גם הן אינן יכולות כיום לקלוט פליטים, לא רק מסיבות מדיניות אלא גם משום שבארצות אלה יש כבר די פלאחים ופועלים בלתי־מקצועיים.

ה) מכאן שאין להיתפס ל"הנחות הקלות" כאילו מיעוט ההתקדמות בשיקום הפליטים נובע מעמדת הממשלות הערביות. ממשלות אלה נושאות "בסבלנות ובאומץ" במעמסה כבדה כתוצאה ממציאות הפליטים בארצותיהן ומתייחסות אליהם ברגשי אחווה.

ו) המסקנה מכל האמור, שאם יימצא אי־פעם פתרון לבעיית הפליטים הריהו יחייב שרוב הפליטים – "שני־שלישים או יותר – יחצו גבול בין־לאומי בכיוון זה או אחר".

ז) אך בינתיים אין אפשרות זו מעשית וססו"ת איננה יכולה לעשות שום דבר בעניין זה. את הפתרון יוכלו להמציא בבוא הזמן רק "הכוחות שיעצבו את עתיד המזרח התיכון", וססו"ת חייבת לפעול מתוך הרמוניה עם כוחות אלה.

ח) בינתיים – "לתקופה של עשר שנים או יותר" – יש להמשיך בהושטת סיוע בין־לאומי לפליטים לפי התנאים ששררו עד כה, ועם־זאת – להרחיב את ההכשרה המקצועית והחינוך הגבוה, שהם השטח היחיד בו ניתן לעשות משהו מחוץ לסעד וחלוקת מנות.

ט) מכל מקום אין לתכנן מפעלי פיתוח למזרח התיכון בהקשר עם בעיית הפליטים. ססו"ת תצמצם גם את התכניות הקטנות לשיקום עצמי ומענקים אינדיווידואליים.

י) אשר לבעיית הזיופים ברשימות הפליטים[6] הרי נתברר שאין לפתור בעיה זו בדרכים פשוטות. ססו"ת מכינה תכנית המכוונת לתיקון המצב על־ידי גישה עקיפה ומקווה כי הממשלות הערביות תהיינה "מסוגלות" לשתף פעולה בביצועה.

אלה היו גם עיקרי דבריו של דייוויס בנאומו ב־14.11 עם פתיחת הדיון בוועדה.

5. מצרים וסוריה – שהיו באותה עת מדינה אחת – קע"ם, ירדן ולבנון.

6. ב־1950 ערכה ססו"ת מפקד של הפליטים. כפליט הוגדר "אדם הזכאי לסעד, שמגוריו הקבועים היו בארץ־ישראל לפחות שנתיים לפני פרוץ סכסוך 1948, וכתוצאה מן הסכסוך הזה איבד את ביתו ואת האמצעים למחייתו". בשנים 1950–1960 לא יכלה ססו"ת לעדכן את רשימות הפליטים, שדיווחו על לידות אך כמעט שלא דיווחו על פטירות כדי לשמור על כרטיסי מנות המזון של ססו"ת. דרישת האו"ם מססו"ת לערוך מפקד חדש נדחו בידי מדינות ערב שבתחומן ישבו הפליטים ובידי הפליטים עצמם. (ראה גם מ' קומיי אל ג' רפאל וא' הרמן, 31.12.1959, ע' 6, 130.23/3350/11.)

סלע־המחלוקת הראשון עם פתיחת הדיון היה שאלת ההופעה של משלחת פלשתינאית: בניגוד לשנים קודמות בהן הופיע רק עיזת טאנוס, דרשו הפעם המשלחות הערביות (במכתבן מיום 8.11.60)[7] לאפשר הופעת "משלחת ערבית פלשתינאית" שכללה, מלבד טאנוס, גם אנשי המופתי כאמיל גורי ועיסא נחלה. בעקבות חילופי דעות מוקדמים בין המשרד, המשלחת ושגרירות ואשינגטון, סוכם כי יש לעשות כל מאמץ אפשרי – בייחוד כלפי ארצות־הברית – נגד הופעת הגורם החדש של "משלחת פלשתינאית". עיקר טענתנו היתה:

א) הכרה בקיום "ישות פלשתינאית" היא אתגר כלפי ישראל וגם כלפי ירדן;

ב) מבחינה בין־לאומית יש בכך תקדים לדרישות הופעה מצד עשרות תנועות וגופים בעולם הנמצאים בסכסוך עם מדינות המוכרות על־ידי או"ם.

כבר מן המגעים הראשונים התקבל הרושם כי מחלקת המדינה עצמה קרובה יותר לנקודת השקפתנו בבעיה זו מאשר משלחת ארצות־הברית באו"ם. עם זאת טענו גם אנשי מחלקת המדינה כי קשה יהיה למנוע את עצם הופעת חברי המשלחת בוועדה, והמאמצים צריכים להתרכז בשלילת האופי הרפרזנטטיבי של "המשלחת". למטרה זו נשלח איש מחלקת המדינה מיוחד מוואשינגטון לניו יורק.[8] האמריקנים קיוו להסתייע בכך, שלפי ידיעותיהם הסתייגו גם קע"ם וגם ירדן מהופעת המשלחת, אשר נתמכה כנראה בעיקר על־ידי עיראק (וזאת אף־על־פי שכל המשלחות הערביות חתמו על בקשת ההופעה).

מה שקרה הוא שכאשר העלה היושב־ראש[9] את עניין הבקשה הערבית בישיבת הוועדה ב־17.11 הודיע נציג ארצות־הברית, וילקוקס, כי בעבר שמעה הוועדה את טאנוס "בתור פליט פלשתינאי אינדיווידואלי" ואין למשלחתו התנגדות שגם הפעם יופיע טאנוס, או כל אדם אחר הנזכר במכתב הבקשה של המשלחות הערביות, וזאת בהנחה שיצמצם את דבריו לדוח מנהל ססו"ת. משלחות צרפת, אנגליה והולנד הצטרפו להודעה האמריקנית. מר קומיי הודיע על התנגדותה החריפה של ישראל להופעה וציין כי מכל מקום אין משלחתו רואה בגורי וחבריו אלא individuals. אחרי דין־ודברים נוסף בו השתתפו נציגי ישראל וערב (אך לא המצרי והירדני) והיושב־ראש עצמו, סיכם היושב־ראש כי יניח לדובר הערבי לנאום על אותו בסיס שהיה קיים בעבר לגבי הופעות עיזת טאנוס.

דבריו של אמיל גורי הופסקו פעמיים על־ידי היושב־ראש בטענה של סטייה מהנושא, אך הוא הורשה לגמור את נאומו. בשלב מאוחר יותר של הוויכוח נאם גם עיזת טאנוס בעקבות רישום התנגדות ישראל.

7. המכתב פורסם כמסמך או"ם A/SPC/48.

8. ארמין מאייר, מנהל מדור ישראל–לבנון במחלקת המדינה (ראה א' הרמן אל משרד החוץ, NWT200, 16.11.1960, 130.23/3350/11).

9. קרלט ר' אוגוסט מהאיטי, יושב־ראש הוועדה המדינית.

דוח ועדת הפיוס[10]

עם התחלת דיון הפליטים הופיע גם הדוח השנתי של ועדת הפיוס לארץ־ישראל ("הפייסת"). מלבד הדיווח על פעולות האומדן של רכוש הפליטים, וכן על ההתקדמות בשחרור החשבונות החסומים של הפליטים בבנקים ישראליים, היתה הפייסת נאלצת לדווח גם על צעדים שנקטה בקשר לסעיף 4 של החלטה 1456 מאשתקד Requests the UN Conciliation Commission for Palestine to make further efforts to secure the implementation of para 11 of G[eneral] (A[ssembly] resolution 194 (III)).[11]

כיוון שבמשך השנה החולפת לא עשתה הוועדה למעשה שום דבר בעניין זה, היא פתרה את הבעיה על־ידי הודעתה כי היא עוסקת בהכנת working papers בשאלות הפיצויים והרפטריאציה, וכי לאור ניירות אלה היא תשקול –
Possible courses of action which might be open to it in its endeavours to facilitate progress towards promoting agreement between the parties concerned on steps to be taken to secure the implementation of the provisions of para 11 of resolution 194.

ניסוח מסורבל זה נתן ביטוי לחוסר־ההתלהבות בו מתייחסים חברי הוועדה לתפקיד שהוטל עליהם בקשר לסעיף 11. הוא גם רמז על ההשקפה שהובעה על־ידי הוועדה כמה פעמים בעבר, כי משימתה העיקרית יכולה להיות רק פעולה למען קירוב הצדדים הנוגעים בדבר. על כך רומז גם המשפט המסיים של דוח הוועדה: The Commission remains at the disposal of the Governments concerned for any assistance it can render.

מובן כי אחמד שוקיירי (המשמש כנציג סעודיה) לא היה יכול לעבור בשתיקה על דוח זה, ובנאומו השני, ביום 23.11, הציג לוועדת הפיוס מספר שאלות אשר תמציתן: האם הוועדה רואה את עיקר תפקידה בלימוד בעיית הפליטים או ביצוע הרפטריאציה הלכה למעשה, והאם סבורה היא כי הרפטריאציה תלויה בהסכמת ישראל? מאלפת גם היא השאלה המיתממת של שוקיירי, האם פעולות אומדן הרכוש הנטוש בישראל מתייחסות רק לרכוש הפליטים שאינם רוצים לחזור, או כוללות את כל הפליטים. הדבר משקף את חששן של כמה מדינות ערב מפני כל מימוש של עניין הפיצויים.

משלחתנו פעלה מיד ואף הפיצה תזכיר נגד כל דיון בדוח הפייסת במסגרת הדיון על הפליטים. טיעוננו התקבל על דעת הפייסת, מחלקת המדינה ויושב־ראש הוועדה המדינית המיוחדת, אשר הודיע בישיבה של 28.11 כי הפייסת מגישה את דוחותיה למזכ"ל או"ם לפי החלטה 512 מיום 26.1.52[12] אשר אין לה נגיעה לדיון בדוח ססו"ת.

10. ועדת הפיוס לארץ־ישראל (Palestine Conciliation Commission), הקרויה בלשון אנשי משרד החוץ "פייסת", הוקמה על־פי החלטה של המושב השלישי של העצרת הכללית של האו"ם מיום 11 בדצמבר 1948 כדי לסייע לישראל ולארצות ערב לשים קץ למצב המלחמה ביניהן. היא כללה את נציגי ארצות־הברית, צרפת וטורקיה. הדין־וחשבון השנתי שלה נמסר לעצרת הכללית ב־14 בנובמבר 1960 והוא התייחס לתקופה שבין אוגוסט 1959 ועד לנובמבר 1960. (ראה מסמך או"ם A/4573, מ־14.11.1960).
11. ראה מס' 100 (נספח א).
12. ראה כרך 7, הערת־עורך בעמ' 52–53.

הוסיף, כי משום כך אין הפייסת יכולה להתערב בוויכוח כדי לענות על השאלות שהוצגו, אך היא מוכנה לענות על שאלות שיופנו אליה ישירות.

שוקיירי נמנע מלערער על סיכום זה.

הדיון

25 מדינות השתתפו בוויכוח, וכן נאמו מנהל ססו"ת והפלשתינאים אמיל גורי ועיזת טאנוס. את הטון לנאומים העוינים נתן, כרגיל, נציג סעודיה, אחמד שוקיירי, אשר נאם בראשית הדיון, באמצעיתו ובסופו, והעלה שלוש תביעות מוגדרות (מלבד חיסול מדינת ישראל בכלל): א) החמרת ההוראה לוועדת הפיוס ביחס לביצוע סעיף 11 מהחלטת 1948. ב) הרחבת ועדת הפיוס על־ידי צירוף 6 מדינות נוספות, מהן שלוש קומוניסטיות ושלוש נייטרליסטיות, ג) מינוי מפקח מטעם או"ם על רכוש הפליטים בישראל. מסתבר כי נאומו של שוקיירי נישא ללא תיאום עם "המדינות המארחות" כי רק לבנון חזרה על התביעות המוגדרות של שוקיירי בעוד שקע"ם וירדן התעלמו מהן. מבין המדינות המוסלמיות, אשר תמכו ברובן הגדול בעמדה הערבית לאורך כל הקו, יש לציין את הנאום המתון של נציג איראן והנאום "הנייטרלי" של התורכי.

בריה"מ (וכן בולגריה) חילקה שבחים לשוקיירי אגב תמיכה בעמדה הערבית הכללית בעניין הרפטריאציה והביקורת על הפייסת, אך מבלי לתמוך במפורש בתביעות שוקיירי. בעקבות הנאום הסובייטי התערב נציג ישראל, מר קומיי, כדי להבהיר כי לפייסת תפקידי תיווך אך לא סמכויות ביצוע. יוון תמכה אף היא בעמדה הערבית, ואילו נציגי גיניאה, קפריסין ויוגוסלביה נשאו נאומים עוינים ממש, אשר הזדהו גם עם תביעות שוקיירי. הודו חזרה על עמדתה הידועה בעניין רפטריאציה, אך בצורה מתונה יחסית.

כנאומים פרו־ישראליים אפשר להגדיר את נאומי הולנד, ליבריה והונדורס. ההולנדי היה היחיד, מלבד ישראל, שהעז להצהיר כי יישובם מחדש של הפליטים הוא הפתרון העיקרי לבעייתם. הליבריאני הזכיר לערבים את העובדה כי גם ישראל היא מדינת פליטים, אך הסתבך בסוף נאומו (כנראה מתוך כוונה טובה) בהצעה יוצאת־דופן לכינוס ועידה בין־לאומית שתדון בגבולות ישראל ובריבונותה. נציג הונדורס היה היחיד שהצביע על הסתירה שבין טענת ססו"ת, כי אין מקום לפליטים בארצות ערב ובין דוח הפליטים של האמרשלד משנת 1959.[13]

יתר הנואמים, כולל נציגי ארצות־הברית ויתר מעצמות המערב, השתדלו להתחמק מן הפולמוס המדיני והתרכזו בעיקר באספקטים הטכניים של פעולות ססו"ת. יוצאת־דופן, כמו בעצרת הקודמת, היתה אירלנד, שחזרה על הצעתה לקיים "משאל לדוגמה" בין מספר מצומצם של פליטים ביחס לרפטריאציה ופיצויים, והציעה גם את הרחבת ועדת הפיוס על־ידי צירוף כמה מדינות קטנות שאינן משתייכות לגושים העולמיים. ניו־זילנד תמכה בהצעת ה"משאל לדוגמה". נציגי מדינות אמריקה הלטינית (מלבד הונדורס הנ"ל) נשאו נאומים סתמיים שקראו לשלום והפסקת צחצוח־החרבות, והרושם שנתקבל היה כי דבריהם מכוונים בעיקר נגד ארצות ערב. עם זאת הן נמנעו מלנקוט עמדה ביחס לשום בעיה מוגדרת, פרט לארגנטינה שקראה לביצוע סעיף 11 מהחלטת 1948.

13. בדין־וחשבון הזה, הנושא את התאריך 15 ביוני 1959, ופורסם כמסמך או"ם A/4121, נאמר בין היתר כי שילוב הפליטים "בחיים הפרודוקטיוויים" ניתן להשגה בתנאים מסוימים.

נציג ישראל, מר קומיי, אשר נשא את נאומו בחלק האחרון של הוויכוח, נמנע מלהיכנס בפולמוס ישיר עם הדוברים הערבים והתרכז בעיקר בביקורת על ניפוח מספר הפליטים; סקירת השתלשלות הטיפול של או"ם בבעיית הפליטים, המוכיחה כי או"ם ראה בשיקום הפליטים בארצות ערב את הפתרון העיקרי; ניתוח סעיף 11, המפריך את טענות הערבים כאילו הוא מקנה לפליטים זכות אוטומטית לחזרה; הסברת מניעי התנגדותה של ישראל להחזרת פליטים, וסקירת פעולות ישראל למען הפליטים על־ידי איחוד משפחות ושחרור חשבונות חסומים והצהרת הנכונות לתשלום פיצויים.

ראויה לתשומת־לב היא העובדה, כי מדינות אפריקה הלא־ערביות, פרט לגיניאה וליבריה, לא השתתפו בוויכוח. גאנה, אשר נשאה לפני שנתיים נאום עוין, לא השתתפה בוויכוח הפעם (אם כי נרשמה), וזאת עקב המגעים עם הגאנאים שקיימה משלחתנו באו"ם. בכלל נכחו רק אפריקנים בודדים באולם בעת הדיון על הפליטים. יש להסביר זאת באופן חלקי על־ידי המחסור בכוח־אדם במשלחות האפריקניות ועל־ידי העובדה, כי במקביל לדיון הפליטים התקיים בוועדה הראשונה הדיון בשאלת מאוריטניה,[14] אשר עניין את האפריקנים במידה גדולה יותר.

כמה מן המסקנות השליליות הכלליות המופיעות בדוח דייוויס השתקפו במספר נאומים עוינים. כנגד זה לא היתה כל תגובה לכוונתו של דייוויס לחסל את תכנית השיקום העצמי של הפליטים – בניגוד להחלטת העצרת הי"ד[15] – ותגובה קלושה בלבד לנסיגתו בעניין תיקון רשימות הפליטים, אף היא בניגוד לרוח החלטת אשתקד.

המאבק על ההחלטה

טיוטה טנטאטיבית ראשונה של החלטה שהוכנה על־ידי קבוצת התורמים העיקריים לססו"ת (ארצות־הברית, אנגליה, קנדה, אוסטרליה, ניו־זילנד והולנד) הגיעה בעקיפין לידיעת משלחתנו ביום 20.12. הסעיף העיקרי בעל משמעות מדינית בטיוטה זו היא בקשה לפייסת "להמשיך בחיפוש דרכים להתקדמות לקראת פתרון בעיית הפליטים" – ללא התייחסות לביצוע סעיף 11 מהחלטת 1948 כפי שהופיעה בהחלטת אשתקד.[16] נוסחה זו היתה, כמובן, נוחה לנו מאוד בתנאים הנתונים, אבל ברור היה מלכתחילה כי מבחינת האמריקנים, לפחות, אין זו אלא עמדת מיקוח לקראת משא־ומתן על נוסח מוסכם עם הערבים. עד מהרה נתברר, כי אילו היו הערבים מסכימים לחזרה על נוסח סעיף 4 מאשתקד היו רוב התורמים מוכנים לכך, ובמצב זה נתעוררה השאלה מה צריכה להיות עמדתנו. בעקבות חילופי דעות בין המשלחת למשרד סוכם כי במגעינו עם המשלחות יש ללחום נגד הזכרת סעיף 11 בהקשר הפייסת, ואם התורמים יביאו בכל־זאת להצבעה נוסח דומה להחלטת אשתקד יש לנהוג כפי שנהגנו אז, היינו: להצביע נגד "סעיף הפייסת" ולהימנע על ההחלטה כולה.

14. מושבה צרפתית בצפון־מערב אפריקה, שקיבלה עצמאות בשנת 1960 למרות התנגדותה של מרוקו שטענה כי היא מהווה חלק משטחה. ב־20 באוגוסט 1960 ביקשה מרוקו לכלול את הנושא בסדר־היום של העצרת הכללית, אך העצרת לא הצליחה לקבל החלטה בנידון.
15. ראה מס' 100 (נספח א), סעיף 6.
16. ראה שם, סעיף 4.

אלא שכמו פעמים רבות בעבר, נסתייענו גם הפעם בעקשות הערבים. למרות השוני בעמדת המשלחות הערביות בעת הוויכוח, כפי שצוין לעיל, הרי בשלב המשא־ומתן של ההחלטה ניצחה האגרסיביות של שוקיירי, ויתר המשלחות הערביות הלכו בתלם. מסתבר אמנם כי הן היו מוכנות בסופו של דבר לוותר על הרחבת הפייסת, אך הן עמדו בתוקף על שתי התביעות האחרות שהעלה שוקיירי: מינוי "אפוטרופוס" בין־לאומי על רכוש הפליטים בישראל - או, לפחות, ניסוח שייתן הכרה ב"זכויות קיימות" של הפליטים על הרכוש בישראל - והחמרת ההוראה לפייסת ביחס לביצוע סעיף 11. התקבל הרושם, שאם הערבים לא יצליחו לסחוט ויתורים ניכרים מן המערב בנקודות אלה, הרי הם עלולים להגישן בעצמם, בטיוטת החלטה נפרדת או בצורת תיקונים לטיוטת התורמים, מתוך שיקול כי בהרכב החדש של או"ם יעלה בידם לגייס מספר מספיק של קולות. גם כאן התגלה שוני בהערכות של מחלקת המדינה ושל משלחת ארצות־הברית באו"ם. בעוד שמחלקת המדינה שללה מיד תביעות אלה של הערבים ועם זאת הביעה דאגה נוכח הצלחות שוקיירי בגיוס תומכים, הרי וילקוקס (ראש משלחת ארצות־הברית) היה יותר רגוע ומאידך גילה יותר נכונות לפשרות עם הערבים.

משלחתנו יצאה בשיחות ובתזכירים נגד ניסיון הערבים להגניב החלטות עקרוניות ביחס לפייסת ולרכוש הפליטים במסגרת החלטה על דוח מנהל ססו"ת. הוסבר שוב כי קבלת החלטות על הרכב הפייסת וסמכויותיה לא ייתכן מאחר שאין בסדר היום סעיף הנוגע לפייסת. הוא הדין ביחס לרכוש הפליטים בישראל, אשר הטיפול בו נמסר על־ידי האו"ם לפייסת ואין לססו"ת כל סמכות לגביו. לגופו של עניין טענו, כי מינוי אפוטרופוס בין־לאומי או הכרה ב"זכויות קיימות" של הפליטים על הרכוש הם חסרי תקדים בתולדות האו"ם, מהווים פגיעה בריבונותה של מדינה חברת או"ם, ויחייבו אותנו לעיין מחדש בהסכמתנו לפעולות הפייסת בתחום הזיהוי וההערכה של רכוש הפליטים בישראל. פעולת הסברה מקבילה נעשתה לפי הוראות המשרד בבירות, וכן התקיימו שיחות של שרת החוץ עם שגרירי ארצות־הברית ואנגליה בישראל. בשלב אחד של המגעים הודיעה משלחתנו באו"ם כי במקרה שתהיה היענות לדרישות התיקונים של הערבים, היא עלולה מצדה להגיש תיקונים אשר יתייחסו להחלטות או"ם קודמות הקוראות לצדדים לחתור להשגת הסכם ביניהם ביחס לכל הבעיות השנויות במחלוקת.

בסופו של דבר לא הגיעו השושבינים להסכם עם הערבים לאחר שהללו דחו גם את הצעת הפשרה האחרונה של משלחת ארצות־הברית. לפי הצעה זו היתה ההחלטה צריכה לכלול חזרה על סעיף 4 מאשתקד וכן התייחסות לפעולות הפייסת בתחום "הפירוט והזיהוי" של רכוש הפליטים בישראל. עמדתנו היתה כי אנו מתנגדים גם לחזרה על סעיף 4 וגם לתוספת, ראשית משום שכאמור עניין רכוש הפליטים חורג ממסגרת הסעיף שבדיון, ושנית משום שהתוספת לגופה ריקה מתוכן לאחר שהפייסת הודיעה בדוחה האחרון כי פעולות זיהוי הרכוש בישראל "הושלמו למעשה". תבענו מקבוצת התורמים שלא לקבל החלטה כלשהי בעצרת זו מאחר שבעצרת הבאה צריך להתקיים ממילא review של הבעיה. ידוע כי כמה מן "התורמים" (בייחוד קנדה והולנד) לא גרסו גם הם את ההצעה האמריקנית, אך כאמור לא הגיע העניין להכרעה משום שבסופו של דבר לא הועלתה שום הצעת החלטה רשמית.

בישיבה האחרונה של הוועדה המדינית המיוחדת אשר נתקיימה ב־19.12 הוקרא נאום כתוב של מנהל ססו"ת בו הודיע כי למרות אי־קבלת החלטה הריהו רואה בנאומי הנציגים במשך הדיון אישור לתכנית פעולתו בשנה הבאה וכי יפעל בהתאם. היושב־ראש הודיע כי בהיעדר הצעות החלטה לפני הוועדה אין ברירה אלא לדחות את הדיון "לתאריך יותר מאוחר". כאן התערב נציג ירדן כדי להודיע כי הוא "מבין" שסעיף הפליטים נשאר על סדר היום של העצרת הט"ו, כלומר ישובו לדון בו משתתכנס העצרת שוב במארס 1961. נציג ישראל, כנגד זה, הודיע כי אין הוא רואה שום טעם בחידוש הדיון בעצרת זו לאחר שמנהל ססו"ת קבע כי אין מניעה לביצוע תכניתו בשנה הבאה. לאחר חילופי־דברים נוספים, בהם התערב גם נציג ברית־המועצות כדי להביע את "תמהונו" על עמדת ישראל, סיכום היושב־ראש [הוא] כי יהיה מקום לחזור ולדון בסעיף זה במארס במידה שיובאו טיוטות החלטה לפני הוועדה.

נטיית קבוצת התורמים, כפי שהובעה לפני משלחתנו ערב הישיבה האחרונה, היא לדחות את כל העניין לעצרת הבאה. ואולם גם אם התורמים לא ירצו בכך, הרי מאפשר סיכום היושב־ראש לערבים לחדש את הדיון במארס על־ידי הגשת הצעות החלטה בעצמם או באמצעות בני־בריתם.

ש' יערי

100

נספח א

APPENDIX A

החלטת העצרת הכללית של האו"ם מיום 9 בדצמבר 1959 בעניין הפליטים הערבים (החלטה 1456 [XIV])

U.N. General Assembly Resolution of 9 December 1959 on the Arab Refugees (Resolution 1456 [XIV])

The General Assembly:

Recalling its resolutions 194 (III) of 11 December 1948, 302 (IV) of 8 December 1949, 393 (V) of 2 December 1950, 513 (VI) of 26 January 1952, 614 (VII) of 6 November 1952, 720 (VIII) of 27 November 1953, 818 (IX) of 4 December 1954, 916 (X) of 3 December 1955, 1018 (XI) of 28 February 1957, 1191 (XII) of 12 December 1957 and 1315 (XIII) of 12 December 1958,

Noting the annual report of the Director of the United Nations Relief and Works Agency for palestine Refugees in the Near East, in particular the Expiration of the Agency's Mandate on 30 June 1960,

Noting the recommendation of the Secretary-General and the Director of the Agency for the continuation of the Agency,

Noting with deep regret that repatriation or compensation of the refugees, as provided for in paragraph 11 of General Assembly resolution 194 (III), has

not been effected, and that no substantial progress has been made in the programme endorsed in paragraph 2 of resolution 513 (VI) for the reintegration of refugees either by repatriation or resettlement and that, therefore, the situation of the refugees continues to be a matter of serious concern,

Having reviewed the Agency's budget and noting with concern the contributions from Member States are not sufficient, Recalling that the Agency, as a subsidiary organ of the United Nations, Enjoys the benefits of the Convention on the Privileges and immunities of the United Nations,

1. *Decides* to extend the mandate of the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East for a period of three years with a review at the end of two years;

2. *Requests* the Governments concerned to cooperate with the Agency in efforts to rectify the situation described in paragraphs 17 and 18 of the Director's report;

3. *Requests* the Director of the Agency to arrange with the host Governments the best means of giving effect to the proposals contained in paragraph 47 of his report;

4. *Requests* the United Nations Conciliation Commission for Palestine to make further efforts to secure the implementation of paragraph 11 of General Assembly resolution 194 (III);

5. *Directs attention* to the precarious financial position of the Agency and urges Governments to consider to what extent they can contribute or increase their contributions so that the Agency can carry out its programmes;

6. *Directs* the Agency to continue its programme of relief for the refugees and, in so far as is financially possible, expand its programme of self-support and vocational training;

7. Expresses its thanks to the Director and the staff of the Agency for their continued faithful efforts to carry out the mandate of the Agency, and to the specialized agencies and the many private organizations for their valuable and continuing work in assisting the refugees.

פרק ו
Chapter 6

ישראל והאומות המאוחדות
Israel and the United Nations

פגישות וחילופי־מכתבים בין בן־גוריון להאמרשלד בענייני העולם והתערבות האו"ם בקונגו

101

י' נבון אל א' הרמן (ואשינגטון)
I. Navon to A. Harman (Washington)

Clear Tel. מברק גלוי
Outg.: 130.02/6723/2 נוסח יוצא

Jerusalem, 1 March 1960

Following exchange of cables Hammarskjöld–Ben-Gurion, urgent:

Hammarskjöld: Mr. David Ben-Gurion, Jerusalem, Israel. On my return to New York early this morning I learned with great pleasure that you will come to this country next week for an honorary degree at Brandeis.[1]

I hasten to send you a warm personal invitation hoping that you will reserve one evening for a dinner in my home together with a few friends. I am free all evenings about the time of your visit apart from March 8. This may provide an excellent occasion to settle this matter about the Buddha. With kindest regards, Dag Hammarskjöld, United Nations, New York.

Jerusalem, 1.3.60, Mr. Dag Hammarskjöld, Secretary-General, U.N., New York. Please accept my warmest thanks for your very kind and cordial invitation. I had no intention of allowing my visit to the U.S. to pass without trying to arrange a meeting with you and had already told our people in New York to contact you for that purpose. Unfortunately I shall be in New York only two evenings which are already taken up by meetings with Jewish leaders.

I should very much enjoy having lunch with you and hope that can be managed. I am asking our people to contact you and fix the most convenient time for both of us. I shall be delighted to discuss Buddha and anything else that may crop up.[2]

With kindest regards,

David Ben-Gurion

101

1. נסיעתו של בן־גוריון לארצות־הברית לפגישה עם הנשיא אייזנהאואר נומקה בהזמנה של אוניברסיטת ברנדייס למתן תואר דוקטור לשם כבוד. ראה מס' 121.
2. על הפגישה – ראה מס' 103.

102

י' תקוע אל ראש הממשלה
Y. Tekoah to the Prime Minister

העתק: 130.02/4316/1

[ירושלים], 11 במארס 1960

סודי

הנדון: הערות לקראת שיחת ראש הממשלה
עם המזכיר הכללי ב־14 במארס 1960[1]

באופן כללי ניתן לאמר שהבדלי העמדה והגישה בינינו לבין מזכירות האו"ם מקורם בעובדה שהאו"ם לא הצליח להגשים העקרונות היסודיים של מגילת האומות־המאוחדות, ולעומת זאת מטפלת המזכירות בסכסוכים בין־לאומיים תוך פנקסנות טכנית ופלפול משפטני. גישה זו לבעיות בין־לאומיות נובעת כמובן מהאופי הארגוני של האו"ם, ומהרכבו, אך אישיות המזכ"ל תורמת אף היא לגיבוש שיטות פעולה אלה, הגורמות מדי פעם בפעם לקשיים במאמצינו להבטיח זכויות היסוד של ישראל.

א. סואץ[2]

מדיניות זו של מזכירות האו"ם משתקפת בזמן האחרון בעיקר בשאלת סואץ. בעוד שהבעיה האמיתית היא סירוב קהיר לקיים התחייבויותיה הבין־לאומיות והפרעותיה לחופש השיט בתעלה, ובעוד ששני ביקורי האמרשלד וביקור באנץ' בקהיר לא הביאו שינוי בעמדת קע"ם, נמנע המזכ"ל מלהסיק המסקנות המדיניות ומוכן להתייחס בכובד ראש לטענותיה, כגון אלה בדבר מסמכי "אסטיפליאה", כאילו טענות אלה לא צמחו מהפרות ברורות של המשפט הבין־לאומי (ראה מכתב האמרשלד לשרת החוץ מ־4.3.60[3] ומכתבו אלי מ־10.3.60,[4] בנספחים 1 ו־2).[5]

המזכ"ל נתון עתה כולו בבדיקת נקודות טכניות הקשורות במסמכי "אסטיפליאה". העיקר, במצב זה, להתעלות מעל לנקודות אלה, שלפירושיהן ולפירושי־פירושיהן אין סוף, ולהתחשב בגורמי היסוד של הבעיה. הכרחי להימנע מלהיגרר לוויכוח־סרק בדבר עילות קע"ם להצדקת הפרעותיה, ומכל צעד העלול לפגוע במטרת היסוד, שהיא הבטחת חופש השיט. הדחייה שחלה במאמצי המזכ"ל להביא לשחרור "אסטיפליאה" ומעברה על מטענה דרך התעלה, בגלל בדיקת המסמכים שהוא עורך בעקבות הטענות שקהיר העלתה כדי להצדיק עיכוב האונייה, פוגעת בהחלט במטרת היסוד הנ"ל.

102
1. ראה מס' 101.
2. ראה פרק ג.
3. ראה שם, מס' 62.
4. ראה שם, מס' 66.
5. נספחים אלה, והמוזכרים להלן, מצוים בתיק, אך לא הובאו כאן.

משל למה הדבר דומה, לפושע המצהיר באופן חד־צדדי שבתנאים מסוימים הוא מוכן להימנע מהפרת החוק, ומשתופסים אותו בפשע טוען הוא שהתנאים שהציג לא מולאו. במקום לדון הפושע על פשעו – מתפתח ויכוח, האם נתקיימו התנאים הבלתי־חוקיים שהציג, אם לאו.

(רצופים בזה מסמכי "אסטיפליאה" (נספחים 3, 4) ומכתבי אנטונטוס (נספחים 5, 6): חוות־הדעת של עורכי־הדין האמריקאים Nelson, Healy, Baillie & Burke, (נספח 7).

ב. הלוחמות המצרית

ההפרעות בסואץ משקפות מדיניות הלוחמות של קהיר נגד ישראל, המבוססת על הטענה שקע"ם נמצאת במצב מלחמה עם ישראל. טענה זו נוגדת הוראות מגילת האו"ם, החלטות מועצת הביטחון והסתמכות עליה אחרי חתימת הסכם שביתת־הנשק היוותה הפרה של סעיף 1 של ההסכם (נאום שרת החוץ בעצרת הכללית ב־24.9.59, בנספח 8).

האמרשלד הזכיר בשיחות מספר הטענה המצרית שמבצע סיני שלל מאתנו הזכות לערער על טענת קהיר שיחסי שתי המדינות – יחסי מלחמה הם. מיותר להגדיר עמדתנו לגבי טענות מסוג זה.

מכל מקום יש לזכור שנסיגתנו מעבר לקווי שביתת־הנשק ב־1957 היתה מלווה הבטחות והנחות ברורות שמצרים תשים קץ למדיניות הלוחמות שלה. ב־1.3.1957 הצהיר Henry Cabot Lodge, Jr. בעצרת הכללית: "...Once Israel has completed its withdrawal in accordance with the resolutions of the General Assembly, and in view of the measures taken by the United Nations to deal with the situation, there is no basis for either party to the Armistice Agreement to assert or exercise any belligerent rights". ב־4.3.1957 אישר Commander Noble דברים אלה והודיע בעצרת: "...As Mr. Lodge said on Friday: 'Once Israel has completed its withdrawal in accordance with the resolutions of the General Assembly, and in view of the measures taken by the United Nations to deal with the situation, there is no basis for either party to the Armistice Agreement to assert or exercise any belligerent rights.'"

המזכיר־הכללי עצמו קבע בדוחו לעצרת מה־24.1.1957 (A/3512):

"...The armistice regime may be considered as operative, at least in part, provided forces are withdrawn behind the armistice lines, even if non-compliance were to continue in relation to other substantive clauses of the Armistice Agreement. It follows from the finding of the Security Council in 1951 that under such circumstances the parties to the Armistice Agreement may be considered as not entitled to claim any belligerent rights."

ב־29.3.57 הודיע המזכ"ל במכתב לשרת החוץ שפנה לקהיר בכתב ב־22.3.1957 וביקש תשובה לשאלה שהעלינו, אם מצרים "מוכנה להסתלק מכל תביעה לקיום מצב מלחמה בין מצרים וישראל, ושהיא תימנע בקפדנות מכל פעולות לוחמות ומכל מעשי איבה ביבשה, בים ובאוויר, כולל הגבלות נגד שיט שפניו מיועדות לישראל דרך תעלת סואץ ומפרץ עקבה וארגון פשיטות לשטח ישראל ממצרים ומשטחים שכנים." (נספח 9).

כזכור, הסכמתנו בעצרת לנסיגת כוחותינו לוותה בהצהרת הנשיא אייזנהאואר ונציגי המעצמות, שהבטיחו חופש שיט במיצרי טיראן ובתעלת סואץ (נספח 10).

נוסף לכך שיגר האמרשלד ב־12.8.1957 מכתב לדמשק בו ביקש לדעת אם ממשלת סוריה מוכנה להפסיק מדיניות האיבה וההסתה למלחמה נגד ישראל.

עד כה לא נתקבלה תגובה מקהיר או מדמשק לפניות אלה, וקע"ם המשיכה במדיניות המלחמה נגד ישראל.

בזמן האחרון גברו מעשי התוקפנות מצד קע"ם וההסתה שמנהיגיה מנהלים נגד ישראל (איומים שהושמעו בזמן האחרון על־ידי נאצר בנספח 11), נוסף להחרפת ההפרעות בשיט סואץ. פעילות זו התבטאה בהתקפות בגבול הסורי, בריכוז כוחות קע"ם בגבולות ישראל והכנסתם לשטחים בהם לא היו מאז 1956.[6]

הימצאות כוחות קע"ם בשטחים אלה, ובמרחק לא רב מהגבול הישראלי, מערערת המצב שהיה קיים מאז מבצע סיני, כשהיעדר כוחות קע"ם מרצועת עזה ומסיני היווה אחד הגורמים העיקריים אשר הבטיחו שקט יחסי בגבול.

בשיחה עימי ב־29.2.1960[7] הבטיח האמרשלד לפעול להוצאת הכוחות הקע"מיים מהשטחים בהם רוכזו בשבועות האחרונים. כדאי להמריצו במאמציו אלה, וכן לקבל הבטחה שיחדש טיפולו להביא להפסקת הטענות הקע"מיות על קיום מצב מלחמה והצהרות ההסתה מצד מנהיגיה ושירותי ההסברה שלה.

ג. המפורזים

מדיניות המלחמה של קע"ם מוצאת ביטוי בולט בניסיונותיה לפגוע בשטחים המפורזים לאורך הגבול סורי.[8] מקור הסכסוך בדבר המפורז נעוץ בכך שסוריה לא השלימה עם נסיגת כוחותיה מהשטחים שכבשו בזמן התקפתה על ישראל ב־1948. במילים אחרות, שורש תביעות סוריה לגבי האזורים המפורזים טמון בתוקפנות הסורית ב־1948, ובדרישתה לזכות בפרס עבור כיבוש שטחים ישראליים.

באיגרת שהגשתי לנשיא מועצת הביטחון ביום 25.2.60 תואר הרקע להקמת המפורזים כדלקמן:

"The invading Syrian armies that crossed the international frontier in 1948 occupied and ravaged certain areas inside Israel. They were still in occupation of these areas when Israel repelled the invading forces of other Arab states, signed armistice agreements with them, and was ready to dislodge also the Syrian aggressor. At the urging of United Nations representatives Israel agreed not to occupy these areas militarily if the Syrian armies withdrew by themselves from Israel soil. There were to be no other restrictions on Israel in her territories thus regained. In order to ensure that Syria would have no grounds to claim any rights in these areas on the strength of their previous occupation by Syrian forces, it was agreed that other Israel areas which had not come under Syrian occupation be added to them so as to constitute together a Demilitarized Zone on the Israel side of

6. ראה פרק א.
7. ראה שם, מס' 24.
8. ראה פרק א.

the international boundary. Similarly, a small Demilitarized Zone was established on the Syrian side of the border." (העתק האיגרת בנספח 12; דוח פון הורן בנספח 13).

המפורזים מהווים חלק בלתי נפרד משטח מדינת ישראל ולא היינו מסכימים לחתום על הסכם שביתת־הנשק אילו הייתה קיימת לדעתנו האפשרות הקלושה ביותר שהוראות ההסכם בדבר האזור המפורז (סעיף 5) תתפרשנה כקורעות שטחים אלה מישראל או מעניקות מעמד כלשהו לסוריה באזור.

בדברי הפירוש של ד"ר באנץ' לסעיף 5, דובר במפורש על מינהל ומשטרה על־ידי ישראלים ולא על מינהל ומשטרה יהודיים מקומיים (נספח 14).[9] לעומת זאת מתייחס באנץ' למינהל ולמשטרה ערביים מקומיים, ולא למינהל ולמשטרה סוריים.

באנץ' למעשה הבטיח רשמית שישראל לא תיפגע בזכויות הריבונות שלה באזורים המפורזים.

ביום 26.6.1949 שלח באנץ' מכתבים לשר החוץ הישראלי ולשר החוץ הסורי במגמה לשכנעם להסכים לנוסח סעיף 5 של הסכם שביתת־הנשק. שני המכתבים זהים – פרט לנקודה אחת. במכתב לשר החוץ הישראלי אמר באנץ':

"From the beginning of these negotiations our greatest difficulty has been to meet Israel's unqualified demand that Syrian forces be withdrawn from Palestine. We have now, with very great effort persuaded the Syrians to agree to this. I trust that this will not be undone by legalistic demands about *broad principles of sovereignty and administration which in any case would be worked out satisfactorily in the practical operation of the scheme*"[10]. (נספח 15). פסקה זו אינה מופיעה במכתב ששיגר לשר החוץ הסורי.

על האו"ם להבין הנ"ל ולהתייחס בהתאם לכך לדרישות סוריה לגבי המפורזים. כל עוד מתעלם האו"ם מהעובדה ששורש הקשיים לגבי המפורזים נעוץ בתוקפנות הסורית ב־1948, וכל עוד מנסה האו"ם למצוא איזון בין העמדה הסורית המבוססת על כיבושיה התוקפניים ב־1948 לבין העמדה הישראלית המסתמכת על פירושים מוסמכים של נציגי האו"ם והבטחותיהם בעת חתימת הסכם שביתת־הנשק, לא יהיה האו"ם מסוגל לשים קץ לפעולות הסוריות המערערות השקט באזור. אין למצוא פשרה בין תוקפנות לבין הגנה על זכויות.

האמרשלד עלול לטעון שעל־פי ההסכם עם סוריה, על ועדת שביתת־הנשק לפסוק לגבי פירושים מנוגדים של הוראות ההסכם. עמדתנו בנקודה זו הנה שמאחר שוועדת שביתת־הנשק אינה מוסמכת לדון בביצוע סעיף 5 אין היא רשאית גם לפרש הוראותיו.

מכל מקום, לאור פרק הזמן הממושך שחלף מאז חתימת הסכם שביתת־הנשק והקשיים הרציניים ביותר שהתעוררו בקשר לביצועו, יש מקום לשאול, אם לא הגיע הזמן שהצדדים ייפגשו למשא־ומתן ישיר, בוועידה לפי סעיף 8 של ההסכם (סעיף 8 בהסכם הסורי מקביל לסעיף 12 בהסכם שביתת־הנשק עם ירדן). על־פי סעיף זה

9. סעיף 5 בהסכם שביתת־הנשק ישראל–סוריה עניינו משטר החיים והביטחון באזורים המפורזים – ראה כרך 3, עמ' 725–726.
10. המכתב במלואו – ראה שם, עמ' 617–619.

מחויבים הצדדים להשתתף בוועידה המתכנסת בהזמנת המזכ"ל, וכל אחד מהצדדים רשאי לבקש מהמזכ"ל לכנס ועידה כזו.

יש לציין שבמשך שנים תבענו מהאו"ם סילוק מוצבים סוריים שהוצבו באזורים המפורזים. החל מ־1.5.1957 הגישה ישראל 3546 תלונות על קיום המוצבים באל־חמה, נוקייב, תל עזזיאת, חירבת תאופיק, במפורז הצפוני, בשפך הירדן, בשטח שממזרח לירדן ובמקומות אחרים. על אף תלונות אלו ופניות נוספות של נציג ישראל ליושב־ראש לא סולקו המוצבים.

האמרשלד עשוי לחזור ולהעלות הצעות לסידורים טכניים במפורז כגון משטרה מיוחדת למפורזים, שתהא מורכבת מאנשי האו"ם או מ"מגויסים מקומיים" בכפיפות ישירה ליושב־ראש ועדת שביתת־הנשק.

סידורים כאלה נוגדים מעמד ישראל במפורז ואין להניח שיוכלו להשפיע על המצב המחייב שינוי יסודי ביחס סוריה כלפי ישראל בכלל, והמפורזים בפרט. מאז יולי 1957 הוקמו לפי בקשת ישראל תצפיות האו"ם לאורך הגבול (מחוץ לאזור המפורז). בצד הסורי קיימות תצפיות אלה גם מול המפורזים. לא ידוע על כך שנוכחות קבע זו של משקיפי האו"ם בשטח מנעה תקריות.

ד. סעיף 12 בהסכם שביתת־הנשק עם ירדן (נספח 16)

ישראל ביקשה מהמזכ"ל ב־1953 לכנס ועידה כנ"ל עם ירדן. המזכ"ל פנה לממשלת ירדן, שבניגוד להוראות הסכם שביתת־הנשק סירבה להשתתף בוועידה מעין זו.

בביקור האמרשלד בירושלים ב־21.6.1958 חזר ראש הממשלה והעלה את השאלה וביקש מהאמרשלד לכנס הוועידה בהתאם לסעיף 12. המזכ"ל השיב שרשם לפניו בקשת ראש הממשלה, אך עליו לציין שזוהי משימה קשה.

מאז לא שמענו על פעולות המזכ"ל בנושא הנדון.

ה. סעיף 8 בהסכם שביתת־הנשק עם ירדן (נספח 17)

הפרה ממושכת אחרת של הסכם שביתת־הנשק עם ירדן היא סירוב ממשלת ירדן להשתתף בישיבות הוועדה המיוחדת עליה הוטל להבטיח גישה חופשית למקומות הקדושים הנמצאים בשטח ירדן ולמוסדות על הר הצופים וכן הפעלתם התקינה של מוסדות אלה.

בשיחתו עם ראש הממשלה בירושלים ב־21.6.1958 הציע המזכ"ל שנסכים לשוב להשתתפותנו המלאה בוועדת שביתת־הנשק במקביל להקמת ועדת משנה במסגרת ועדת שביתת־הנשק, בה תכיר ירדן כוועדה המיוחדת לפי סעיף 8. המזכ"ל הביע הדעה שבדרך זו נאפשר לירדן לראות חידוש פעולת הוועדה המיוחדת כחלק טבעי מהחייאת מליאת ועדת שביתת־הנשק. ראש הממשלה הסכים להצעה זו, והמזכ"ל הגדיר הסכמתנו כ"התחלה טובה" ואמר שיעבירנה במכתב אישי לריפאעי.

במכתבו לראש הממשלה מ־2.7.1958 אישר המזכ"ל שהוא עומד להעלות בעיית סעיף 8 ברבת־עמון. בינתיים שבה ישראל להשתתף בישיבות ועדת שביתת־הנשק, אך לא חלה התקדמות כלשהי לגבי עמדת ירדן ביחס לסעיף 8.

ב־26.12.19[58] מסר המזכ"ל לשרת החוץ בעת ביקורה בניו יורק, שבתשובה למכתבו לריפאעי עורר ריפאעי מספר הסתייגויות משפטיות. בביקורו בעמאן הודיע המזכ"ל לריפאעי שאינו מקבל התשובה ויגיב עליה בכתב. לא ידוע לנו מה עלה בעקבות פנייתו זו בכתב, ואם בכלל כתב.

בעקבות ביקורו בירושלים בינואר 1959 המזכ"ל כתב שוב לירדן ותבע קבלת נוסחתו להקמת ועדת המשנה ואף ניסה להשיג גישה סמלית לכותל המערבי. ירדן דחתה את ההצעות (לא הסכימה אלא שישראל תעלה בוועדת שביתת־הנשק את הסעיפים שהושג עליהם הסכם עקרוני בסעיף 8).

בתזכירו מ־[59]16.2.19 הבטיח המזכ"ל להמשיך את הטיפול עם הירדנים כשיבואו המלך חוסיין וריפאעי לניו יורק. במחצית אפריל 1959 נפגש המלך עם האמרשלד במרכז האו"ם בניו יורק.

בינתיים הודיע באנץ', בביקורו באזור באפריל 1959, לריפאעי על שובנו לוועדת שביתת־הנשק ירדן.

האמרשלד עלול לטעון שעמדתנו ביחס לדרך לעיסאוויה[11] מונעת ממנו אפשרות להתקדם. העובדות הן, שבהיענות לפניית האמרשלד וקורדייה – שניהל שיחות מיוחדות בשאלה זו בירושלים – הסכמנו לאפשר מעבר חופשי לגמרי לכפריי עיסאוויה, בדרך המובילה מהכפר לעיר העתיקה (כזכור נסגרה הדרך בעקבות ההתקפה הירדנית ב־26.5.1958, בה נהרגו הקולונל פלינט ממטה האו"ם וארבעה שוטרים ישראלים). בשעות הלילה ניצב בדרך זו, מטעמי ביטחון, שוטר ישראלי. ההוראות שבידיו – לאפשר מעבר לכל כפרי המזדקק לכך. סידור זה אינו גורם לכל קושי מעשי במעבר החופשי.

ו. סימון הגבול הבין־לאומי עם סוריה

בעת ביקור המזכ"ל באזור, בינואר 1959, הציע לקע"ם ולישראל שהאו"ם יסמן הגבול הבין־לאומי בין ישראל לסוריה. ראש הממשלה הסכים. בעקבות הביקור הודיע האמרשלד ששני הצדדים נתנו הסכמתם לכך. הסימון לא בוצע עד היום הזה, בגלל התנגדות סוריה.

ז. הדואר למרוקו

עם שובו מביקורו האחרון באפריקה, הודיעני המזכ"ל שסוכם עם ממשלת מרוקו להגיש הצעות קונקרטיות להצעת הסדר שיאפשר העברת דואר בין ישראל למרוקו.[12] בינתיים השיג מנהל דואר ישראל הסכמת שירותי הדואר השווייצריים להסדר לפיו יועברו המכתבים באמצעות הדואר השווייצרי. המכתבים מישראל יישלחו בבולים שווייצריים, בעוד שהמכתבים ממרוקו לישראל יועברו למען מוסכם בברן, ומשם לישראל. בימים האחרונים התעוררה תקלה, כשהמזכ"ל פנה בשאלה לממשלת ברן באמצעות נציגה באו"ם, וקיבל הודעה שלממשלה השווייצרית לא ידוע על ההסכם הנ"ל בין שירותי הדואר הישראליים והשווייצרים, וכי ההסדר היחיד עליו סומכת שווייצריה את ידיה הנו סידור פרטי בלתי־רשמי לפיו מועברים המכתבים באמצעות מען פרטי בשווייצריה.

אנו מנסים להשיג אישור רשמי מממשלת שוויצריה לקיום ההסכם בין שירותי הדואר, כדי שהאמרשלד יוכל לבקש הסכמת ממשלת מרוקו להסדר כזה.

11. כפר ערבי בתחום האזור המפורז הישראלי על הר הצופים.
12. ראה מס' 50 והערה 14 שם.

הצורך החמור בקשרי דואר בין אזרחי ישראל למרוקו מצא ביטוי טראגי בימים האחרונים כששני־שלישים מיהודי אגאדיר במרוקו נספו ברעש.[13]

ברכה,
יוסף תקוע

103

י' תקוע אל משרד החוץ
Y. Tekoah to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT 15
נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ניו יורק, 14 במארס 1960

סודי - לנמען בלבד - מידי

שרת החוץ, יחיל.

ראש הממשלה שוחח היום עם האמרשלד ביחידות. השיחה נמשכה כשעתיים. להלן כמה נקודות שמסר לי ראש הממשלה בצאתו ממנו:

השיחה נסבה על יחסי ישראל–קע"ם, ובעיקר המפורזים וסואץ.[1] ראש הממשלה הצהיר שדין המפורזים כדין חלק אחר משטח ישראל. האמרשלד אמר שבעיני קע"ם המפורזים פירושם מי הירדן, תכנית הטיית המים לנגב פירושה הגברת העלייה המטילה פחד על הערבים. בן־גוריון הדגיש שהפרעה ערבית לתכנית ירדן עלולה לגרום למלחמה. הטעים שיש שני תחומים אשר פגיעה בהם נגד ישראל תביא למלחמה, והם: מי הירדן והמיצרים.

ראש הממשלה לא נכנס לבירור פרטי טיפול האמרשלד בעניין סואץ אך עמד בתוקף על זכותנו לחופש שיט בלתי־מוגבל כולל אוניות ישראליות.

לדברי האמרשלד המצרים הפריעו לשיט חופשי גם בתקופה שלפני נאסר אשר אינו רואה כיצד יכול להיות פחות תקיף כלפי ישראל מקודמיו.

תקוע

13. במארס 1960 פקדה רעידת אדמה חזקה את העיר אגאדיר שבמרוקו. העיר נהרסה כליל ומתוך כ־2,300 תושביה היהודים נותרו בחיים כ־800 בלבד.

103
1. ראה פרקים א, ג.

104

הערת־עורך
Editorial Note

פרשת הסיוע הרפואי הישראלי לקונגו

ב־30 ביוני 1960 קיבלה קונגו את עצמאותה מבלגיה, ומיד נקלעה לזעזועים קשים. המיליציה העממית שלה (Force publique) התמרדה, ובמדינה השתרר תוהו ובוהו, שהתגבר עקב יציאתם הבהולה של עובדי הממשל הבלגים. בו בזמן החזירה בלגיה לקונגו יחידות צבאיות כדי להגן על אזרחיה שנותרו במקום. מחוז קטנגה, העשיר במחצבים, הודיע על פרישתו מן המדינה החדשה, ונמשכו חילוקי־הדעות הקשים – שנתגלעו עוד ערב העצמאות – בין הנשיא ז'וזף קאסאווּבו, שגרס כי קונגו צריכה להיות פדרציה רופפת של מחוזות, ובין ראש הממשלה, פטריס לומומבה, שדגל במשטר ריכוזי חזק.

ממשלת קונגו ביקשה סיוע מארצות־הברית, ומשלא נענתה – פנתה למזכיר הכללי של האו"ם, דאג האמרשלד. האמרשלד כינס את מועצת הביטחון שהסמיכה אותו לשגר יחידות צבא לקונגו. אלה הגיעו ביולי–אוגוסט 1960 (כולל יחידות מקע"ם, תוניסיה ומרוקו). ואולם האמרשלד דחה את תביעתו של לומומבה כי הכוחות האלה ינוצלו ללחוץ על קטנגה לבטל את פרישתה, וטען כי באו להשליט בקונגו חוק וסדר בלבד. מאידך, תמכה ברית־המועצות בעמדתו של לומומבה וגינתה בחריפות את האמרשלד. על רקע זה נקלעה ישראל למחלוקת קשה עם המזכיר הכללי של האו"ם, שזעם על שיגור סיוע רפואי לקונגו – לפי בקשתה – שלא באמצעותו.

105

ג' מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
G. Meir to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן 717

נוסח יוצא 130.09/2334/10

ירושלים, 21 באוגוסט 1960

סודי

קומיי, לנמען בלבד.

מברקך 393, סיפא.[1] תשובתך בעניין הרופאים רכה מדי. יש להשיב בתוקף ולהביע תמיהה שבכל סבך ענייני קונגו עניין רופאינו המדאיג את האו"ם.

גולדה

105

1. משרד החוץ ביקש מקומיי לפנות למזכירות האו"ם כדי להביע את דאגתה העמוקה של ישראל מהזמנת קע"ם להשתתף בכוח האו"ם בקונגו (ראה הערת־עורך לעיל). קומיי נפגש עם קורדייה, עוזרו של באנץ', ובסוף השיחה אמר לו קורדייה שיש לאו"ם טענות מסוימות באשר למעשי ישראל בקונגו. לשאלת קומיי אם מדובר בפרשת הרופאים, השיב קורדייה בחיוב. קומיי סתר את טענותיו, והוסיף לאמור "אם שיתוף־הפעולה הקיים משביע רצון, אין טעם לבזבז זמן על אי־הבנה שהתרחשה בעבר". (ראה מברק המשרד אל הנציגות הקבועה של ישראל באו"ם, Y696, 21.8.1960, 130.09/2334/10, מברק קומיי אל משרד החוץ, NWT393, 17.8.1960, 130.09/2339/24).

106

ד׳ האמרשלד אל ד׳ בן-גוריון
D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy of Telegram 130.16/2961/12 :העתק מברק

New York, 29 August 1960

Dear Mr. Ben-Gurion,

As you [are] well aware, the Congo crisis is far from over.[1] On two or three occasions it is only through the most determined and difficult action that we, through the intervention of the United Nations, have been able to avoid what I would call [a] Korean situation.[2] If we had not succeeded and if we were not to succeed Africa might have been or be split wide open by an armed conflict. Whatever the outcome of such a conflict, one thing is certain – it would have left or leave Africa in ruins and probably also with reintroduction of big power elements.

At the same time, as you know, the situation in the Far East is disquieting.[3] I hope that further complications may be avoided but that will require a high degree of restraint from all parties. With this troubled background I am deeply worried to hear about the grave events in Amman.[4] I am convinced that you share my opinion that it is essential that they are not permitted to open the door to any kind of internationalization of the difficulties which Jordan may have to pass through. This applies to all those who may feel that they have some kind of interest to safeguard in that part of the Middle East. Further complications of the situation in the Middle East at the present juncture would in the present political setting be of the gravest as the balance in favour of peace in maintained only with the greatest difficulty and with a very thin margin of safety.

106

1. ראה הערת־עורך, מס׳ 104.
2. ביוני 1950 פלשה צפון קוריאה לדרום קוריאה. ארצות־הברית ומדינות נוספות חשו לעזרת דרום קוריאה על־פי על החלטת האו״ם.
3. מתייחס להפגזת איי קמוי, בתחום הרפובליקה של סין (טייוואן) בידי הארטילריה של הרפובליקה העממית של סין.
4. רצח ראש ממשלת ירדן אל־מג׳אלי בעמאן באוגוסט 1960 – ראה מס׳ 29.

Basing ourselves on the resolution of 1958[5] we will on the side of the United Nations do all we can to help in the direction of quiet and stability. I am sure that as on many previous occasions we can count on your full personal support.[6]

Kind regards,

Dag Hammarskjöld
Secretary-General of the
United Nations

107

ג׳ מאיר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם

G. Meir to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן 750

נוסח יוצא: 130.09/2334/10

ירושלים, 31 באוגוסט 1960

מידי

לקומיי.

המזכ״ל שלח מברק גלוי לראש הממשלה שתוכנו נעביר לחוד בקשר למצב בירדן בעקבות רצח מג׳אלי.[1] להלן תשובתו של ראש הממשלה למזכ״ל, שהנך מתבקש לשלוח כלשונה בצירוף מכתב שגרתי של העברה (אין מקום לשינויים):

I have received your telegram of 29 August and thank you for the appraisal of the situation in the Congo and the Middle East. I wonder if steps have been taken by the United Nations against a Government which openly threatens to assassinate rulers in other countries who refuse to accept its dictatorship, which carries out its threats and continues to threaten those who still survive. Perhaps you are right in assuming, that the United Nations is helpless in the face of these tyrants.[2]

Yours sincerely,

David Ben-Gurion.

5. באוגוסט 1958 התכנסה העצרת הכללית של האו״ם לישיבת חירום על רקע ההפיכה בעיראק ביולי 1958 והחשש לגורלם של המשטרים בלבנון ובירדן, חשש שהביא לשיגור צבא אמריקאי ללבנון וצבא בריטי לירדן. בהחלטה שהתקבלה נקראו חברות הארגון לפעול על־פי העיקרון של כיבוד הדדי של שלמותן הטריטוריאלית וריבונותן של ירדן ולבנון, של אי־התקפה ואי־התערבות בעניינים הפנימיים של הזולת.
6. ראה מס׳ 107.

107

1. ראה מס׳ 106.
2. בעקבות המשפט הזה התנהלו חילופי מברקים בין קומיי לג׳ מאיר. קומיי שאל מה פשר המשפט וג׳ מאיר השיבה שזה ״ביטוי של ביקורת ולעג לאו״ם שאינו מעז לנגוע ברודנים״. (ראה מברק קומיי X452, 31.8.1960, 130.09/2334/14; ראה מברק מאיר, 761, 1.9.1960, 130.09/2334/10).

נוסח ועובדת חליפת המברקים לא לפרסום. לידיעתך הסודית. המזכ"ל שלח לנאסר מברק זהה לזה ששלח לראש הממשלה.

גולדה

108

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 454

נוסח נכנס: 130.09/2334/8

ניו יורק, 31 באוגוסט 1960

סודי-לנמען בלבד-בהול

שרת החוץ, יחיל.

המזכ"ל טלפן הערב אחרי שקיבל שדר ראש הממשלה[1] והזמין אותי לשיחה בשעה 10:00 (שעון ניו יורק) בבוקר (מחר יום ד'). אין ספק שישמיע דברי אכזבה וביקורת על צורת תשובת ראש הממשלה למכתבו. מבקש הוראות דחופות אם עלי: א) לרשום את הערותיו בלי תגובה, או ב), להגיב במקום. ואם כן מה עלי להוסיף לשדר ראש הממשלה או למסור על המצב שנוצר באזור. בוודאי יתעורר גם עניין הרופאים בקונגו. על זה אני מוכן להתקפה הדדית.[2]

קומיי

108

1. ראה מס' 107.
2. יחיל השיב כי על קומיי לשמוע את הערותיו של האמרשלד בלי להגיב (ראה מברקו אל קומיי, 751, 1.9.1960, 130.09/2334/10).

109

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X455

נוסח נכנס: 130.09/2334/14

ניו יורק, 1 בספטמבר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

לנמענים בלבד; שרת החוץ, יחיל.

פגישתי עם המזכ"ל ארכה שעה.[1] נכח וישוף (עוזר לענייני אפריקה).

שדר ראש הממשלה.[2] היה מאוד נרגש וטען שביקש תמיכת ראש הממשלה כלפי מצב מסוכן בסין וקיבל מראש הממשלה סטירת לחי.

מאוכזב עמוקות. לו יכול היה לשבת עם ראש הממשלה פנים אל פנים היה אומר מה שבליבו אך אין טעם למסור הדברים ממרחקים. האשים ישראל בחוסר פרספקטיבה, בגלל האובססיה שלנו עם נאסר. על רקע המצב באפריקה ובאסיה יהיה זה אסון לעולם כולו אם יפרוץ משבר חדש במזרח התיכון. עלינו לדעת שגם במזרח התיכון לא הגיע למיצוי יכולת פעולתו ואם יחריף המצב באזור ינסה המזכ"ל להפעיל כל האמצעים האפשריים. השבתי ששדר ראש הממשלה מדבר בעד עצמו ואני מוכן למסור תגובתו מבלי להגיב חוץ מהערה כללית אחת: אנו חיים במציאות במזרח התיכון וברור לנו כשמש מהו הגורם המפריע לשלום ולכן למה לא לקרוא לילד בשמו. השיב באופן סרקסטי שאנחנו כנראה יודעים על מה שמתרחש בירדן יותר מהירדנים עצמם. עניתי שאנו בוודאי צריכים לדעת כי קיומנו תלוי במתרחש סביבנו.

המשך השיחה בענייני הקונגו במברק נפרד.[3]

קומיי

109

1. ראה מס' 108.
2. מס' 107.
3. מס' 110.

110

מ׳ קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X457

נוסח נכנס: 130.09/2334/14

ניו יורק, 1 בספטמבר 1960

סודי

שרת החוץ, יחיל.

המשך שיחתי עם המזכ״ל. קונגו.[1] טען שבמצב המפוצץ בקונגו חיוני שהמדינות השונות תעבודנה באמצעות או״ם במקום לעקוף או״ם ולנסות להרוויח משהו בשביל עצמן על־ידי הסדרים ישירים עם ממשלת קונגו. כעת יש רק שלוש מדינות שמנסות לפעול מאחורי גב או״ם והן ברית־המועצות, גאנה וישראל ובשטח שירותי הבריאות יש רק מדינה אחת שאינה מקבלת עקרון האינטגרציה במרות ארגון הבריאות העולמי (WHO) וזו ישראל. בוודאי יש זכות מלאה מבחינה משפטית או פוליטית לכל מדינה לעשות זאת, אבל המציאות שם כזאת שפעולות פרטיזניות מוכרחות להיות הרסניות ולחתור תחת מאמצי או״ם. בקרב ממשלת קונגו יש אנשים חולניים וכל מיני פילוגים אישיים. זוהי mockery of government שבכלל אינה מסוגלת למשול. זה יהיה תהליך ממושך ועדין עד שיתייצב, ואו״ם מוכרח לשאת באחריות בתקופת המעבר. בינתיים כל הרוצה יכול לנצל חוסר בגרותם, בערותם, חשדנותם, רגש נחיתותם וגישתם הגזעית ובזה להשלות עצמו שיוכל לרכוש לו דריסת־רגל כפי שברית־המועצות מנסה לעשות. המזכ״ל עצמו מוכן להיות ״ילד רע״ בעיני ממשלת קונגו ובעיקר לומומבה ולסרב לקבל דרישותיהם, למשל בשאלת הפעלת שדה התעופה על־ידי קונגולזים או מסירת הבסיסים הבלגיים לשלטונות קונגו.

לשאלתי למה התכוון בהזכירו אותנו בהקשר זה התייחס לשני מקרים מסוימים שלפי דבריו מסמלים עמדתנו:

א) נמסר לו על־ידי חברי ממשלת קונגו שב־6 ביולי הציעה ישראל לקונגו עזרה צבאית ישירה וממשלת קונגו דחתה ההצעה. לו היה הרעיון הזה מתממש היה מסבך המצב ללא שיעור.

ב) בישיבה שהתקיימה אצל שר הבריאות הקונגולזי[2] בהשתתפות אבריאל וקנדו, מנהל ארגון הבריאות העולמי (המזכ״ל לא זכר התאריך המדויק), היה דיון על שיגור חלק מהרופאים הישראליים לסטנליוויל ולפי דוח קנדו למזכ״ל אמר אבריאל שהרופאים הישראליים אינם עומדים לרשות ארגון הבריאות העולמי אלא במישרין לרשות ממשלת קונגו ושהאו״ם is playing politics with you.

הגבתי:

א) על הצעה לעזרה צבאית איני יודע מאומה. אני רק יודע שבכלל לא הצענו

110

1. ראה מס׳ 105, 109.
2. ג׳ קמנגה, שר הבריאות של קונגו.

השתתפות ישראלית בחיל האו"ם בקונגו ואינני מאמין שאי־פעם חשבנו על הסתבכות צבאית שם. עלי לרשום הסתייגותי מהסיפור.

ב) כן אני מסתייג מהסיפור על דברי אבריאל. אינני מבין מה פירוש המילה "אינטגרציה". אפילו אם התקשרותנו הרשמית היא עם ממשלת קונגו, הבאנו הרופאים על דעת כל הגורמים במקום, כולל נציג או"ם, ומאז, עד כמה שידוע לי, קיים שיתוף פעולה הדוק בין צוותנו לבין ארגון הבריאות העולמי. האם המזכ"ל טוען אחרת? השיב שזה אמנם נכון אבל העיקרון חשוב. לזה עניתי שלפי דעתי הדבר החשוב ביותר הוא עצם העזרה.

ג) הוספתי שאם בכלל יש מקום לטענה בעניין הרופאים הרי היא טענה ישראלית נגד המזכ"ל ונגד או"ם. הנה בשעת חירום נזעקנו למעשה חיובי בשטח קריטי. רופאינו היו הראשונים שהגיעו מהחוץ, ולפי עדות הכל עשו ועושים עבודה נפלאה אבל הרושם שלנו הוא שהמזכ"ל ומנגנון או"ם לא ראו תרומה ישראלית זו בעין יפה. עובדה היא שלא שמענו ממנו ומעוזריו אף מלת הוקרה אלא רק ביקורת, וכן עובדה היא שבכל פרסום ממקורות או"ם על הנעשה בקונגו כנראה באופן מחושב מתעלמים כליל מתרומתנו. אנו מתפלאים שחרף כל הבעיות האמיתיות של הקונגו המזכ"ל עדיין מנסה לעודד חשבונות איתנו על מחלוקת מדומה. לזה השיב שנלחם קשות לקבוע כלפי כולם את העיקרון החיוני של פעולה בצינורות או"ם. ארצות־הברית למשל, הדוגלת בדרך־כלל בסיסמת הסיוע הישיר, מוותרת על שיטה זו לגמרי במקרה הקונגו. הרופאים שלנו אינם פועלים כעת במסגרת או"ם אפילו אם קיים תיאום מסוים. שאלה זו תתעורר גם להבא לגבי מומחים וטכנאים שיישלחו לקונגו בחסות או"ם.

ד) התלוננתי על הכללת כוחות קע"ם בחיל האו"ם. כשניסה להגיב שזה עניין לשיקול דעתו גרידא עמדתי על כך שיש לנו סיבה לגיטימית ביותר לעורר השאלה כי תחת דגל או"ם הוא מכניס לקונגו גורם שמדיניותו המוצהרת היא להרוס קשרי ישראל עם עמי אפריקה. הזכרתי לו שבתחילה בעצמו שלל השתתפות קע"ם. הסביר שבסוף לא היתה ברירה הן משום מחסור בכוח אדם והן מנימוק מדיני יסודי. כלפי לומומבה והסתת ברית־המועצות היה בתמיכת יתר מדינות אפריקה המפתח לכל המבצע והשיג זאת – פרט אולי לגיניאה – על־ידי הכללת קע"ם וסודאן. אין מה לחשוש לגבי שליטת או"ם ביחידות הקע"מיות.

ה) שללתי בתוקף גרסתו שאנו חותרים תחת מעמד או"ם ומנצלים למעננו את חולשת ממשלת קונגו. הדגשתי שכל הרקורד שלנו באפריקה מוכיח ששאיפתנו לתרום תרומה חיובית ליציבות וקידום היבשת וזה חל גם לגבי הקונגו. יש לנו חוש אחריות לגבי עתיד אפריקה ועירנות לבעיותיה לא פחות מאשר למזכ"ל או לאו"ם. נוסף לכך אנו מבינים האחריות ההיסטורית המוטלת על או"ם בקונגו ואין ישראלי שהיה רוצה להפריע לאו"ם. המזכ"ל השיב בסגנון פחות מתוח, יותר מתון ויותר ידידותי שהוא מקבל שזו עמדתנו, רוצה שגם אנחנו נבין הדאגות החמורות לשלום העולם הלוחצות עליו כעת. בהקשר זה הזכיר נוסף לאפריקה גם קוריאה, קובה וסין. חזר על כך שלו היה יכול לשבת כמה שעות עם ראש הממשלה היו מגיעים להבנה עמוקה על מצב העולם. שיבח חוכמתו המדינית של ראש הממשלה.

קומיי

111

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X462
נוסח נכנס: 130.09/2334/14

ניו יורק, 2 בספטמבר 1960

סודי - לנמען בלבד - מידי

שרת החוץ, יחיל, רפאל, העתק הרמן; קונגו.

בעקבות שיחתי עם המזכ"ל[1] מן הראוי לנתח גישתו ולהציג לעצמנו מספר שאלות לגיבוש הערכתנו את המצב.

1) רגישות המזכ"ל לאי־היותנו נתונים למרות האו"ם ותשומת־ליבו היתרה גם לדברים פעוטים הנוגעים אלינו יש לה ללא ספק שורשים בניסיונו איתנו, התנגדותנו להצבת חיל האו"ם בשטח ישראל ואי־הכרתנו בסמכות או"ם במפורזים הנן דוגמאות להבנת רקע זה. כן בוודאי מוסברת גישה זו בכך שמנגנון האו"ם, והמזכ"ל בראשו, רואים במבצע קונגו הזדמנות להוכיח כושר האו"ם להרחיב את סמכויותיו ולהאדיר את שמו. מכאן קנאותו שלא ייעשה דבר שאינו נתון לחלוטין לשליטת או"ם.

2) יחד עם זאת נטעה אם נהיה סבורים כי הרקע המזרח תיכוני מצד אחד והאינטרס המוסרי מצד שני מסבירים הכול. אין ספק כי המזכ"ל בכנות רואה במבצע קונגו מבחן וסיכוי בעלי ממדים היסטוריים. (אמר פעמים בשיחה עימי We are playing for very high stakes. הסתלקות המשטרים הקולוניאליים באה לפני שעמי אפריקה מוכנים לחיי עצמאות בעולם המסובך והמסוכסך של ימינו. האו"ם חייב למלא החלל הריק אחרת תיפול אפריקה קורבן לתוהו ובוהו ולמלחמה הקרה, וזה עלול להכריע גורל העולם. ארצות־הברית מוכנה לסמוך על האו"ם במילוי תפקיד זה; מאידך, ברית־המועצות מנסה לנצל חולשת אמריקה כדי לרכוש לעצמה דריסת רגל, ומוכנה לשם כך לפגוע במעמד או"ם ומבצעיו באפריקה. דבר זה הביא להתנגדות גלויה בין ברית־המועצות ואו"ם בקונגו. יש מנהיגים בודדים כגון לומומבה ואולי סקו טורה שנתפתו על־ידי הסובייטים, אך בדרך כלל השיג המזכ"ל הזדהות אפריקנית מלוכדת, כולל קע"ם, עם או"ם. כל פעולה המתפרשת על־ידו כפגיעה בעקרון הסמכות הבלעדית של או"ם או התעלמות ממנה נחשבת על־ידי המזכ"ל כקצרת־ראות ומזיקה כאחד.

3) בין אם השקפה זו מקובלת עלינו בין אם אנו חולקים עליה או מסתייגים ממנה, דומני כי היא מחייבת אותנו לבחינת עמדתנו וצעדינו בעתיד:

(א) רצויה בדיקה יסודית של העמדה האמריקנית כדי להבהיר האמנם המזכ"ל הגדיר ומפרש אותה כהלכה. היחס החיובי במחלקת המדינה לפעולתנו באפריקה בכלל בוודאי יעזור לנו לעמוד על דעתם. מכיוון שבוודאי אין להקיש מעמדת ארצות־

111
1. ראה מס' 109, 110.

הברית על עמדות בריטניה וצרפת, אף־על־פי שבמקרה החירום של קונגו סמכו ידן על פעולה בלעדית באמצעות או"ם, אני מציע כי גם לגביהן תיבדקנה הגישות היסודיות לטווח יותר ארוך.

(ב) מכיוון שבאו"ם שוררת ההשקפה שפעילותנו מתנהלת במידה מסוימת מחוץ למסגרת או"ם, אף־על־פי שאינני יודע אם במציאות המקומית הלכה למעשה ניתן להציג את השאלה בצורה חדה כזאת, הייתי מזמין מחשבה על מאזן הרווח וההפסד הנובע מפעולה תוך התקשרות ישירה עם ממשלת קונגו לעומת פעולה במסגרת או"ם. מחשבה זו צריכה קודם כל לחול על שאלת "האינטגרציה" של צוות הרופאים בעבודת ארגון הבריאות העולמי, אם באמת קיים הבדל בין מעמד צוותנו לבין מעמד צוותות ארצות אחרות.

4) דומני כי שהותו של אבריאל בארצנו תיתן הזדמנות מצוינת לבירור כזה שיביא בחשבון הסיכויים בצד הסיכונים, ויש לשקול האפשרויות לעומת המכשולים. כל הערכה ותגובה מצידנו חייבות להביא בחשבון את עובדת היותו של המזכ"ל כרגע בשיא הפרסטיג'ה שלו.

קומיי

112

ח' יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן TNW246

נוסח יוצא: 130.09/2340/6

ירושלים, 11 בספטמבר 1960

סודי

קומיי. העתק הרמן; עוד לשלך 457[1] ו־462[2] בעניין קונגו; תחילה לעובדות.

א) ממשלת ישראל מעולם לא הציעה לממשלת קונגו עזרה צבאית. הואיל ולא היתה הצעה כזו היא גם לא הושבה ריקם. לא נאה למזכ"ל או"ם לחזור על סיפור בדים זה.

ב) טענותיו של המזכ"ל לגבי הצוות הרפואי שלנו חסרות שחר. בדקנו הדבר עם אנשי שגרירותנו וכן עם נציג ארגון הבריאות העולמי בקונגו, ד"ר בטש, שהיה בשבוע שעבר בארץ. מיד עם פרוץ המשבר ובעיצומה של הבהלה והתוהו ובוהו הארגוני, וברוח קריאתו הנרגשת של המזכ"ל בישיבת מועצת הביטחון מ־20 ביולי, הצענו עזרה רפואית והפנינו הצעה זו במקביל לנציג האו"ם בקונגו באנץ' ולמזכירות או"ם, לארגון הבריאות העולמי בג'נבה ולממשלת קונגו. באנץ', ארגון הבריאות

112

1. מס' 110.
2. מס' 111.

העולמי וממשלת קונגו ענו בחיוב ובתודה והמשלחת יצאה לדרך. לא בנו האשמה שאחרים פעלו ביתר איטיות והצוות שלנו הגיע יומיים לפני בוא המנהלים מטעם ארגון הבריאות העולמי. הצוות פועל מאז ועד היום בתיאום מלא ועל־פי ההנחיות והוראות של ארגון הבריאות העולמי. לתוספת אירוניה אציין כי הממונה מטעם ארגון הבריאות העולמי בו פועלים רוב אנשינו הנו מצרי והוא לא מצא מקום לטענות על פעולת הצוות. מה אפוא מאמצי המזכ״ל להקניט אותנו, מה כוח השכחה של באנץ׳ שלא מצא לנכון להזכיר אותנו. האין מקום לחשד שהסכמתו הנלהבת הראשונה של באנץ׳ ותהילותיו של פון הורן היו תגובות ספונטאניות בטרם קיבלו הדרכה מאת המזכ״ל, ובינתיים הספיק הלז להשליט עליהם מדיניות של ׳הס מלהזכיר ישראל לטובה׳? על המזכ״ל לדעת שלא נסכים עם מדיניות זו שהיא עוינת ללא אחיזה כלשהי בעובדות.

עקרונית אין אנו שותפים לפילוסופיה של המזכ״ל הטוען לסמכות בלעדית של או״ם להגשת סיוע. אנו רואים ברכה בהתקשרויות בילטרליות לצידה של פעולה בין־לאומית על־ידי האו״ם וסוכנויותיו. במקרה של קונגו, על הסיבוכים והסיכונים הרבים, נהיה מוכנים לתת עדיפות לכל פעולה במסגרת או״ם ובתיאום עם או״ם וסוכנויותיו, וכן עשינו ועושים הן לגבי הרופאים והן לגבי מומחים לחקלאות. אך הדבר מותנה בכך שזכותנו לא תקופח על־ידי האו״ם. לא נוכל להכחיש שאמוננו באו״ם ובאובייקטיביות של המזכ״ל עורער.

יחיל

113

ח׳ יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן 813

נוסח יוצא: 130.09/2334/10

ירושלים, 11 בספטמבר 1960

סודי

קומיי.

מסור נא למזכ״ל השדר הבא מראש הממשלה: As I have disagreed with you several times in the past and may well do so again in the future I feel compelled to express my profound admiration for your courageous just and farsighted attitude on the Congo questions. I hope you will succeed in your efforts to achieve order in that country, to enable its people to conduct its affairs when the time comes according to its own democratic choice and decision, to strengthen the authority of the United Nations, to fortify world peace and lead the African peoples to loyal cooperation in the family of nations as equals in rights and responsibilities. Most sincerely, D. Ben-Gurion.

לידיעתך. השדר הנ"ל דן במדיניות הכללית בקונגו. ראש הממשלה מתכונן לכתוב לו עוד בשאלת הסיוע.[1] אין השדר הנ"ל סותר מה שהברקתי לך בדבר הסיוע.[2]
יחיל

114

ד' בן-גוריון אל ד' האמרשלד (ניו יורק)
D. Ben-Gurion to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 130.02/4316/7 :העתק

Jerusalem, 18 September 1960

Dear Mr. Hammarskjöld,

I am well aware of the heavy responsibility that rests upon you, especially in these days, and the disturbed situation in the Congo, which may complicate the relations between all the peoples of Africa and increase the tension between the two blocs. For this reason I have refrained during the past few days from dealing with the arguments you used to Mr. Comay against the Government and myself.[1] Now, it appears, the situation in the Congo has improved somewhat – in any case, the great majority of the Security Council stands firmly behind you. We have vitally important contacts with the African countries, and we are no less interested than any other nation in the peaceful development of the Congo. Ehud Avriel, who has done useful work during the past three years as our representative in Ghana, and has won the confidence of Dr. Nkruma and African leaders, is now returning to Leopoldville as our Ambassador to the Congo. He will certainly maintain close contact with the U.N. representative there,[2] and will do whatever he can to contribute to the improvement of the situation in that unhappy country. It seems to me, therefore, that the time has come to clarify a number of misunderstandings that have arisen between you and Dr. Bunche on the one hand, and our people in the Congo on the other.

At the beginning of this month Mr. Comay cabled us that you had expressed grave disappointment at my first message to you and accused us of a lack of perspective, because of our "obsession with Nasser".[3] As one of

113

1. ראה מס' 114.
2. ראה מס' 112. תשובת האמרשלד – ראה מס' 114, הערה 10.

114

1. ראה מס' 109.
2. שטורה לינר, שנתמנה ביולי 1960 כנציג הקבוע לסיוע טכני של האו"ם בקונגו, וכן אחראי על הפעולות האזרחיות של האו"ם במדינה זאת.
3. ראה מס' 109.

your admirers, and knowing as I do how deep is your knowledge of the Middle East and how penetrating is your perception in international affairs, I must express my astonishment at this criticism. I cannot accept the assumption that we have an obsession with Nasser. I am well aware of his personal charm and his ability to adapt his way of speech to the person with whom he is talking. But I live in this part of the world, and every day I hear over Radio Cairo (and in Cairo Nasser holds personal sway over all means of expression, including the Press, and undoubtedly over the radio, which is an official instrument of the Government) constant advocacy of the destruction of Israel and incitement against the Jews in the style of Hitler. But it is not only a matter of the radio. I hear Nasser's speeches to his army, and to the masses in Cairo and Alexandria, in which he repeatedly proclaims that Israel will meet its end, as surely as did the kingdom of the Crusaders. I also hear his broadcasts and speeches denouncing every Arab country that does not accept his domination. I am aware of his close ties with the Soviet Union (in spite of the persecution of the Communists in his own country), of the arms that the Soviet Union sends to Egypt in a ceaseless flow, the hundreds of instructors who are training the Egyptian army, and the thousands of officers who are being trained in the Communist bloc countries. I am aware of the training methods used in the Egyptian army, which are aimed at the destruction of Israel. Perhaps you have seen the greeting that Nasser sent to the conference of the Arab students in the United States – even there he did not forget to mention the great ideal of the destruction of Israel. Just a day or two ago, Fawzi declared in Oslo that Egypt will never make peace with Israel, for she does not recognize the existence of such a state. After all, we are just as much entitled as any other nation in the world to protect our peace and survival. I remember that in the thirties there were many who paid no heed to what Hitler said in *Mein Kampf* – and paid a heavy price for their simplicity – though a lighter one than we did.

I do not know who planned the murder of Majali[4] – but I heard of the satisfaction that was expressed in certain quarters, and I still hear Cairo radio's promises that Hussein will meet the same end as Abdulla. There is no need for Nasser to assassinate Hussein with his own hands, or to personally despatch the assassin. His open *and public* propaganda in favour of such a murder is quite sufficient. I do not know whether the United Nations organs can prevent this or not – certainly not after Nasser obtains a seat on the Security Council.[5]

But when a small nation of two millions hears the dictator of a country with a population of 24 million (who is aided by a great world power like the Soviet Union) proclaiming incessantly to his people that Israel must be

4. ראה מס' 29 והערה 1 שם.
5. קע"ם נבחרה במושב ה־15 של העצרת הכללית כחברה בלתי־קבועה במועצת הביטחון לשנים 1962–1961.

destroyed, you cannot describe our anxiety as an obsession. Nor can you expect us to applaud the entry of this dictator's forces into the Congo.

I do not expect you to agree implicitly with our view of Nasser, but I am entitled to assume that you will understand our situation and our standpoint, and not regard our anxiety as to the position in the Middle East as a whole, and Nasser's attitude to us in particular, as an "obsession".

I agree entirely with your view that all activities in the Congo under the present conditions should be conducted solely through the United Nations. The strengthening of the United Nations in the Congo is, in my opinion, a vital necessity for the world at this time, and, as I wrote in my last message,[6] I hope that your efforts will succeed. But it was with deep regret that I heard that you are coupling us with the Soviet Union and Ghana as countries not accepting integration with the W[orld] H[ealth] O[rganisation], and that you have been told that Israel has offered Congo direct military assistance.[7]

I admit that I am not happy at the fact that you sent Egyptian forces to the Congo, but for some time I have had to reconcile myself to the differences of opinion between us in the appreciation of Nasser. Only history will tell which of us is right, and perhaps you yourself will realise one day that Nasser is not the most loyal member of the United Nations, or the most faithful adherent of the Charter and lover of world peace.

We have never offered military aid to the Congo, and as for medical aid, the following are the facts:

On 17 July 1960, the UN representative in Congo, Mr. Linner, said that "medical aid is the first priority". Immediately our Ambassador in Congo cabled us to send a medical team. Of course we did so, and I am glad to note that there was a most praiseworthy response from our best doctors. On our instructions, our Ambassador notified Dr. Bunche accordingly on 19 July, and the next day received a letter of thanks for our speedy response.

On 24 July, a day before the arrival of our team, our Ambassador and his assistant met Dr. Kaul, Deputy Director of W[orld] H[ealth] O[rganisation], Dr. Cambournac and his deputy, Dr. Evans, and gave them particulars of the doctors in our team, so as to enable them to plan its work.

On the same day they also talked to Mr. Linner, who described the chaos and the absence of suitable machinery for housing the doctors on their arrival. Our Ambassador said that he himself would provide food, lodging and transport, at least in the first few days, and Mr. Linner expressed his thanks for our assistance. The team arrived at Brazzaville on 25 July, and the W.H.O. representative on the spot made the necessary arrangements for transporting it to Leopoldville. On 26 July, a meeting between the leaders of our medical team and the Minister of Health together with Dr. Kaul, Dr. Evans and our Ambassador, was arranged by the W.H.O. Dr. Kaul and the

6. ראה מס' 113.
7. ראה מס' 110.

Minister of Health agreed that Matadi and Luluabourg were the places in most urgent need of medical aid, and that our team should be divided between the two.

Our Ambassador immediately agreed. A few hours later Dr. Kaul approached our Ambassador, in a obvious state of embarassment, and said that Dr. Bunche and General Von Horn[8] had vetoed the despatch of our team to these two towns, because Tunisian and Moroccan troops were stationed there. It was not only our Ambassador who was astonished to hear this; I must confess that I have not yet got over my own astonishment. Does the invitation of Tunisian and Moroccan forces signify that the Congo has become part of the Arab League, and that Arab armies are in control in that country as in their own? But our people complied with heavy hearts with the decision of the "United Nations representatives" (though I find it difficult to agree that in this matter Dr. Bunche and General Von Horn acted as representatives of the United Nations), and asked Dr. Kaul to explain to the Minister of Health that it was not the Israelis who had withdrawn from the arrangement to send doctors to the two above-mentioned towns.

On 27 July, there was a further meeting with the Minister and the W.H.O. representatives, at which it was decided that the team would work in the Central Hospital in Leopoldville. Both Government and W.H.O. representatives expressed their appreciation of its work.

On August 1, 1960, the W.H.O. representative asked for the team to be transferred to Stanleyville. Dr. McKenzie Pollock, the new W.H.O. representative, told our people that the Minister of Health and the U.N. representatives had agreed to send the Israeli team to a place occupied by Ethiopian troops. The two leaders of our team immediately set out for Stanleyville, contacted Dr. Dufour and Major Gustafson, the United Nations representatives on the spot, and discussed the details of the work with them. On 5 August, they returned to Leopoldville and reported to a meeting, at which Dr. Kaul, Dr. McKenzie Pollock, Dr. Solomon of Egypt (who had also visited Stanleyville) and our Ambassador were present.

Our team went out to Stanleyville and started work in the places determined by the U.N. representatives on the spot.

I find it difficult to grasp what "crime" we are supposed to have committed in the Congo. I am glad of the fact that "crimes" of this nature are quite numerous in a number of Asian and African countries. It may be that they are not to the liking of the Egyptian dictator, but I am sure that you are as well aware as I am that Nasser's dictatorship does not apply to us, or to the United Nations either.

I am sorry that I have had to inflict on you such a long letter, but I am confident that you are interested in knowing the facts as they are, and I must

8. מייג'ור־ג'נרל קארל ק' פון הורן, ראש מטה משקיפי האו"ם בארץ־ישראל, התמנה ביולי 1960 למפקד כוח האו"ם בקונגו, תפקיד שמילא עד 31 בדצמבר של אותה שנה.

express my astonishment at my friend Dr. Bunche's omission in his report to mention Israel's medical aid in the Congo.[9]

Finally, I should like once again to express my earnest hope that the policy you have adopted on the major issue of the Congo will be successful. I know that in the grave conflict between the Soviet Union and the West in regard to this question we cannot, to our regret, exert any influence, but I am a great believer in the new world that is arising before our eyes as the peoples of Asia and Africa achieve their liberation, and the State of Israel will do anything that is within its modest power to help in the advancement of these peoples, as she has done up till now. I am confident that ultimately – though perhaps not without difficult birthpangs, which may yet last some time – the unity of the human race will be strengthened, and we shall see a true United Nations, without the word "united" having to be placed in quotation marks. Whatever you do in the service of this exalted aim will receive the whole-hearted support of Israel.[10]

Yours very sincerely,

D. Ben-Gurion

9. העובדות שבשדר הזה מתבססות על מזכר של א׳ אבריאל אל ג׳ מאיר מ־12 בספטמבר 1960 (בתיק 130.23/3341/20).

10. האמרשלד הגיב לשדר הזה ואמר כי רשם לפניו בקפדנות את הערותיו של בן־גוריון (ראה מברק קומיי אל משרד החוץ, X660, 14.9.1960, 130.03/2612/12).

פרק ז
Chapter 7

יחסי ישראל–ארצות־הברית
Israel–United States Relations

בקשת ישראל לאספקת נשק, ובכלל זה טילי הוק; מימון אמריקאי לתכניות המים של ישראל; מעורבות ישראל בפעולות נגד החרם הערבי בארצות־הברית; סיוע כלכלי מארצות־הברית; ישראל ויהודי ארצות־הברית בבחירות לנשיאות שם, דאגת ארצות־הברית מפיתוח גרעיני בישראל

115

א׳ הרמן אל ל׳ אשכול
A. Harman to L. Eshkol

מברק מוצפן 482

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 8 בינואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

אפרת, עבור אשכול; אישי, לא לתפוצה; העתקים הרצוג, יחיל, מנור, מחלקת ארצות־הברית בלבד.

היום בחמש נקראתי לדילון. נוכחו ג׳ונס, ואהל, שלמון, אראל.

הודיע שהיות ועומד לנסוע מחרתיים לאירופה לזמן־מה רצה לגמור עניין המים.[1] לאחר השיחות של המומחים הוסרו חששותיהם שהובעו באיגרתם האחרונה.[2] לקחו לתשומת־לב בסיפוק רב העובדה שחזרנו על הבטחתנו שתכניותינו מותאמות לתכנית ג׳ונסטון ולא נעשה דבר בניגוד לתכנית. לכן באפשרותם להודיענו שאין למחלקת המדינה הסתייגויות מדיניות ביחס למימון הצינור המרכזי,[3] והמוסדות הכלכליים המתאימים של ממשלת ארצות־הברית יוכלו עתה לדון בבקשתנו בהתאם לשגרה הכלכלית. עורר שתי שאלות:

א) הפרסומת. אינם רוצים פרסומת ועוד שוקלים מה הדרך הטובה בעניין זה. יהיו אתנו במגע בנדון. אמרתי שגם אנו לא מעוניינים בפרסומת אך בוודאי יביאו בחשבון

115

1. על תחילת מעורבותה של ארצות־הברית במחלוקת שבין ישראל למדינות ערב על ניצול מי הירדן ועל מגעיה עם ישראל בנושא הזה עד לראשית השנה הנסקרת – ראה מבוא, עמ׳ יג.
2. באיגרתה מיום 19 בנובמבר 1959 הציעה ארצות־הברית שיחות לא־פורמליות בין הצדדים – ראה מברק הרמן אל משרד החוץ, RI379, ‏19.11.1959, ‏130.09/2313/10.
3. צינור שנועד להעביר מים שהבעלות עליהם לא היתה שנויה במחלוקת ולא נכללו בתכנית ג׳ונסטון מצפון הארץ לדרומה – ראה מבוא, עמ׳ יג.

שאנו ארץ פרלמנטרית. לזה הגיב שחשש לגבי פרסומת מתייחס אך ורק לעניין תמיכתם בצינור המרכזי ולא לעובדה שיתנו סיוע לישראל. אמרתי רק שלנו אין עניין לקשור הדברים. ג'ונס אמר שהחשש שלהם שלא ייווצר רושם פומבי שכאילו ניצחנו הערבים והסביר שידוע להם שבסוף חודש זה הליגה הערבית מתכנסת לדון בעניין המים.[4]

מצד ארצות־הברית ננקטו צעדים – missionary work – להפיג חששות הערבים ולשכנעם שתכנית ג'ונסטון טובה גם להם ולא היו רוצים שהאווירה תתקלקל.

בשיחה שלאחר מכן התבהר שנקודת הפרסומת אצל ממשלת ארצות־הברית מתייחסת למעשה לשאלה מי יהיה הלווה מדל"ף [Development Loan Fund].

ב) אשר לסידורים הכלכליים אמר דילון שלא ידוע לו עוד אם בנק יצי"ב [הבנק לייצוא ולייבוא] לא ירצה לממן התכנית במקום דל"ף והסביר שלפי התקנון צריכים קודם לשאול יצי"ב אם ברצונם לממן. הסברתי שהגשנו בקשה דווקא לדל"ף כי כל אופי התכנית מותאם לדל"ף ולא ליצי"ב.[5] בתגובתו אמר שייתכן מאוד שיצי"ב לא ירצה להיכנס לתמונה. (עוד לפני השיחה שמע שלמון מוולק ביצי"ב שהיום בישיבת הנהלת יצי"ב דנו בשאלה והחליטו לא לממן ולהשאיר המימון לדל"ף.) דילון הזכיר עוד שייתכן ורצוי לחלק את ה־15 מיליון לשני שיעורים של חמש[ה] ועשר[ה]. השתמע שאף זה על־מנת לרכך הרושם של סיוע יותר מדי מסיבי. למעשה בכל הדיונים האחרונים הסכמנו לגישה שהתכנית כולה מתקבלת. מימונה יהיה בשני שלבים של חמש[ה] ועשר[ה] במשך שנתיים.

לאחר פתיחה זו מסר לי דילון איגרת כדלקמן:

Reference is made to note November 19 1959 which suggested informal discussions between technical experts of two countries. In oral discussions November 20--21 Israel representatives reaffirmed Israel's assurances that Israel's plans for utilization Jordan water fully consistent with unified development plan proposed by Johnston. U.S. takes note of specific figures for total stream depletion provided by Wiener which Israel contends pose no major problem from view point of remaining within Johnston allocations.

U.S. wishes reiterate conviction that unified development Jordan river system will best serve interests of several riparian states, and its belief action should be avoided which would prejudice prospects of eventual international agreement on such plan. In view this conviction U.S. has received with gratification reiterated assurances of Israel that it intends take no action which will conflict with unified plan proposed by Ambassador Johnston for development of Jordan river system or which will prejudice prospects of obtaining international agreement for a suitable division of total water resources, with attendant international supervision, arrangements for storage

4. הדיון במסגרת הליגה הערבית נתקיים בפברואר 1960, ראה מס' 33, והערה 3 שם.
5. "הקרן למלוות פיתוח" (Development Loan Fund – דל"ף) נועדה לסייע למדינות זרות לפתח את משאביהן הכלכליים. ה"בנק לייצוא ולייבוא" נועד לסייע במימון ולהקל על ייצוא וייבוא סחורות בין ארצות־הברית למדינות האלה.

and delivery of water and reciprocal concessions essential to any unified plan.[6]

הגבתי שבוודאי ברור שגישתנו לתכנית ג'ונסטון בעתיד תהיה תלויה ביחס הערבים אליה. דילון אמר שזה ברור והוסיף: אתם תתקדמו ואני משוכנע שבסופו של דבר בדרך זו או אחרת נגיע למימוש תכניות ג'ונסטון כולה ואף ייתכן שהתקדמותכם אתם תדרבן הערבים בכיוון זה. אמרתי שזו בדיוק עמדתנו. כשהודיתי לו על שמצא זמן ערב נסיעתו ולמרות מחלתו לטפל בעניין זה אמר שהוא רצה לגמור העניין שהעסיקו מאוד. לאחר מכן שוחחתי עם ג'ונס שמסר שנודע לו שהליגה מתכנסת בסוף החודש והוא אמר לנציג ערבי אחד שהם עושים שטות.

ישראל תתקדם ואילו הם מצידם אינם מתקדמים. לשאלתי מה ידוע לו על ממשות דיבורי הערבים על הטיית הבניאס והחצבני,[7] אמר שאין לו רושם שהדבר רציני, שבינתיים נועצו במהנדסים והגיעו כנראה למסקנה שהדבר לא ניתן. הרושם שלו שמה שמפריע לערבים הוא השם "תכנית ג'ונסטון". אמרתי שלנו העיקר התוכן ולא השם, והוא אישר שהתוכן חייב להישאר, This is the heart of the matter.

סוכם עם ג'ונס וואהל שבאמצע השבוע הבא נדון במחלקת המדינה בדברים הבאים:

1) נצטרך להגיש התכנית מחדש בשם לווה שיתקבל על דעת כולם. שאלו להצעתנו. דעת החברים כאן שנגיש הבקשה בשם בנק ישראלי לפיתוח התעשייה. לנו אין זה משנה ולהם זה יעזור, והם מצידם הזכירו הצעה זו עוד לפני כחודש וחזרו על כך היום.

2) יש לגמור איתם שהמימון יהיה מדל"ף וכרגע אנחנו לא מצפים לבעיות בשטח זה.

אם כי לא היה רמז לכך לא בשיחה אצל דילון ולא בשיחה אחר־כך עם ג'ונס וואהל, אנו חושבים שיש אפשרות שמחלקת המדינה עלולה להציע שהבקשה המחודשת בשם הלווה החדש תשמיט אותם המשפטים בהם מובהר שבסופו של דבר הצינור המרכזי יוביל מי הירדן. מוטב שתשקלו עמדתנו למקרה זה.

קיימת בעיה נוספת, אם רצוי שנשיב בכתב על האיגרת ואם כן אם בתשובתנו נדגיש הנקודה שעמדתנו העתידה לגבי תכנית ג'ונסטון תלויה בעמדת הערבים. דעתנו כאן היא לדחות סיכום בעניין זה עד לאחר חתימת הסכם המלווה. העיקר כרגע להביא כל שלבי המלווה לידי גמר עוד החודש, והתרשמותנו שלאחר שהסירו הסתייגויות מדיניות אף הם מעוניינים בביצוע מהיר.

חשוב ביותר שלא תהיינה כל דליפות בעיתונות. הרגישות לאור הישיבה הקרובה של הליגה כה גדולה שכל דליפה עלולה לחבל.[8]

הרמן

6. את הנוסח המלא והרשמי של האיגרת ראה בתיק 93.23/2713/17.
7. ראה מבוא, עמ' יג ופרק ב.
8. לא נמצאה תשובה לאיגרת האמריקאית וכנראה שלא ניתנה, ראה גם מס' 118. על המברק הזה השיב מנור, ששהה באותה עת בישראל, בשמו של ל' אשכול לאמור: "בכל המגעים יש לעשות כל מאמץ להגדיל החלק שיינתן בשנה זאת." (ראה מברקו אל השגרירות בוואשינגטון, IR884, 12.1.1960, 130.02/6451/4.) משרד החוץ הגיב בשמה של ג' מאיר, ששהתה אז בביקור באפריקה, "שנראה לה מוזר שניכנס ביחסי מחתרת עם ארצות־הברית בעניינים כמו פיתוח ומים" (ראה מברק אל השגרירות בוואשינגטון, IR888, 15.1.1960, שם.)

116

ג' אבנר אל א' הרמן (ואשינגטון)

G. Avner to A. Harman (Washington)

העתק: 130.23/3294/3

ירושלים, י"א בטבת תש"ך
11 בינואר 1960

סודי ביותר-אישי

אייב היקר,

בישיבות שונות עם שרת החוץ, לפני צאתה לאפריקה, ועם אנשי האוצר ואנשי המשרד, הגיע הרצוג לסיכומים מבצעיים בכמעט כל השאלות העומדות על הפרק. אמש התקיימה ישיבת סיכום אצל צור. הפרטי־כל, אני מקווה, יצא אליך עוד בדואר זה.[1] כרגע ברצוני לייחד את הדיבור במספר נקודות:

א) מים. מגיע "יישר כוח" גדול לך, לאראל ולווינר.[2] איננו מצפים לקשיים בשאלה מי יתן את הכסף. החשש שלנו כולו בעניין הפרסומת. נחוץ שתעשה אישית מאמץ מיוחד על־מנת לסגור ולסתום את כל מקורות השגרירות על־מנת שחנה זמר, עמוס אילון ואחרים לא ידעו על התשובה שנתקבלה. כן כדאי שאראל ידבר עם מחלקת המדינה וידרוש מהם לסגור ולסתום כל מקור של נזילה. על־מנת לשמור שהדבר לא יעלה על דפי העיתונות הישראלית הוחלט שצור יאמר לעורכים שכל כתיבה בנושא זה תשחק לידיים של הערבים כי הם יגבירו את הלחץ על ארצות־הברית דווקא בקשר עם ישיבת הליגה שתדון בעניין זה.[3] חשבנו שעל יסוד מניעים פטריוטיים אלה ניתן לשכנע אותם לא לכתוב שום דבר. אין אנו מספרים שהמשא־ומתן הגיע לשלב מכריע, כי אם אנחנו אפילו נרמוז דבר כזה, הרי למרות הפצרותינו יתחילו להתעניין בנושא ותגבר הסכנה שהם יגלו את המצב.

באם זמר, אילון ואחרים ישאלוכם ישירות מה בעניין המשא־ומתן, כדאי בוודאי לומר שהוא נמשך בשקט אך אסור לכתוב כדי שהערבים לא יתעוררו נוספות. אך העיקר הוא, שאנשי השגרירות לא יפטפטו ושהאמריקנים לא יפטפטו.

לעומת זאת קיימת השאלה של פרסום כל העניין בסופו של דבר. זאת היא הנקודה עליה דיברו איתך האמריקנים. בעניין זה עליך לקחת בחשבון במגעיך העתידים במחלקת המדינה ששרת החוץ – כך נאמר לי, כי זה היה בהיעדרי – לא תסכים בשום אופן שבסופו של דבר לא יפורסם שקיבלנו עזרה אמריקנית למוביל המרכזי. אינני יודע אם היא תעמוד על זה שיוזכר דווקא שזה חלק מתכנית הירדן, אך עד כה היתה עמדתה שלא תיתכן הסתרה מוחלטת של כל העניין. כאמור, זה מתייחס לפרסום

116

1. ראה מס' 117.
2. בעניין המלווה ל"צינור המרכזי" – ראה מס' 115.
3. על מושב מועצת הליגה וההחלטות שהתקבלו שם – ראה מס' 33, והערה 3 שם.

בסופו של דבר, כאשר כל העניינים הטכניים־פיננסיים יסוימו. אולם קח בחשבון עמדתה של שרת החוץ ואל תרחיק בהבטחות לאמריקנים בנקודה זו.[4]

(ב) הצעתך לפיקוח לוועדת האו"ם לפירוק נשק בקשר לנכונותנו לפירוק נשק אזורי.[5] היתה תמיכה כללית במחשבתך והתנגדות כללית לדרך הפעולה שאתה מציע. קומיי שכנע את כולם שאם נלך בדרך שלך נפיק מזה לכל היותר פרסומת בת יומיים ובת כמה שורות בעיתונות ארצות־הברית וכמה מאמרים ראשיים בעיתונות היהודית בארצות־הברית. מדינאי העולם יראו בזה gimmick תעמולתי שקוף שאין בו כל רצינות, מה גם שעיני העולם תהיינה נשואות לדיוניה של הוועידה הזאת בעניינים המכריעים בדורנו. והנה באה ישראל עם איזה תכסיס מפוקפק. קומיי הציע דרך אחרת: שנציע לשרת החוץ עם שובה שהיא תציע לראש הממשלה שימנה קבוצת לימוד של משרד החוץ והצבא למטרה שתוך כמה חודשים נעבד תכנית מפורטת רצינית לפירוק נשק הדרגתי ולפיקוח על הפסקת הזרמת הנשק לאזור. אם תעובד תכנית כזאת נלך אחר־כך עם זה לאמריקנים ולממשלות אחרות ונופיע כאנשים רציניים שיש להם תכנית ממשית מפורטת ונבקש שיימצא הפורום לטיפול בין־לאומי. רצינו בעניין זה, במלים אחרות, במקום להשיג פרסומת בת יממה, המחשבה היא לבנות העניין הזה לעניין רציני שבו נוכל לבוא למעצמות ולעשות רושם יותר רציני. נדמה לנו שבמחשבה שנייה אתה עלול להסכים לדרך זאת.

ג) סיוע לרכש. עם שובי קראתי הנוסח האחרון של האיגרת הנמצאת אצל ראש הממשלה.[6] ראיתי מברקכם לפיו דעתכם שהיא טובה.[7] הלוואי ויכולתי להצטרף לדעה זו. הרציתי טענותי בפני הרצוג והוא יעץ, ונדמה לי בצדק, שלא אנסה עכשיו לערער את העניין עוד פעם כי ילך לאיבוד זמן נוסף. הוא יעץ שבעל־פה ובהסברה במחלקת המדינה מסביב לאיגרת תשתמשו במחשבותי. לכן הנני לסכמן:

חוששני שכותבי האיגרת התיישבו לסכם מה נחוץ לישראל וזאת העלו על הנייר. כרגיל אצלנו לא התחשבו במה שניתן להשיג בכלל במצב המדיני הנתון. לדעתי, כל איגרת, ולא חשוב אם יש בה משהו על עזרה כספית לרכש, שמצרפים לה רשימת צרכים כפי שצורפה, והכוללת 500 טנקים ו־300 קליעים – כישלון צפוי לה לפני שבכלל מתחילים. לפי הניסיון המדיני של ישראל אינני מאמין בשום אופן בתיאוריה שלגבי מעצמות המערב, אם אתה תובע הרבה מאוד, הרי תקבל משהו. אני סבור שאם אתה במצבנו המדיני הנתון רוצה להשיג משהו, עליך לדרוש דברים שיש להם סיכוי מסוים במסגרת המדיניות הנתונה. אין לדעתי כל סיכוי להרוס מדיניות ארצות־הברית שהיא למנוע עד כמה שאפשר לתת לנו נשק. רשימה כמו זו המצורפת רק סותמת את הגולל על כל משא־ומתן.

4. ראה מס' 115, והערה 7 שם.
5. המושב ה־14 של העצרת הכללית של האו"ם החליט ב־20 בנובמבר 1959 פה אחד לאשר הצעת החלטה שהוגשה בידי כל חברות האו"ם וקוראת לממשלות לעשות כל מאמץ כדי להגיע לפתרון קונסטרוקטיווי של בעיית פירוק החימוש. ההחלטה קראה לוועדת עשר המדינות לפירוק החימוש (חמש מן הגוש המערבי וחמש מן הגוש המזרחי) לבדוק בדיקה מעמיקה (כאשר תתכנס בג'נבה – במארס–יוני 1960) את הצעות בריטניה וברית־המועצות בנידון. לא נמצאו פרטים על הצעותיו של הרמן לוועדה הזאת.
6. בקשר להספקת נשק – ראה מס' 128.
7. המברק הזה לא נמצא.

מתוך כך היתה גישתי כל הזמן שצריך בעיקר לדבר על עזרה כספית ומעט על נשק מארצות־הברית עצמה, כי לגבי עזרה כספית הסיכוי הוא מקסימלי אף כי גם הוא אינו גדול.

הייתי מבין לו הרשימה היתה צריכה להפגין את ההוצאות הכספיות הכרוכות בקיום מאזן הכוחות. אם כן, צריך לכתוב את המחירים של הסחורה הזו בצידה. גם אז לא צריך לנקוב במספרים כל־כך גבוהים של טנקים וקליעים. כפי שהרשימה עומדת הרי למרות כל הניסוחים שבאיגרת הרושם הוא שזה שאתה רוצה להשיג בנשק מארצות־הברית. שמעתי רק טענות חלשות בשם חיים הרצוג נגד כתיבת המחירים בצד הרשימה והפיכת הרשימה להדגמת [הקשיים?] הכספיים.

המסמך כפי שהוא עומד לוקה גם בחוסר רצינות בנקודה יותר קטנה ופחות מכרעת, כאשר בסעיף הרביעי מדובר על שיבוש המאזן הדרגתית מאז 1955,[8] כאילו לא היה מבצע סיני, שלזמן־מה הפסיק תהליך זה. לדעתי אסור לנו בניסוחינו לעשות צחוק מעצמנו, וצריך היה לנסח כך שכל הבעיה בגלגול הנוכחי היא בת שנתיים.

יתר־על־כן, יש הדגשת יתר על חולשתנו היחסית העכשווית, וכאילו קיימת סכנת תוקפנות ערבית לאלתר. [ח'] הרצוג בדעה, ואני איתו, שלא הפנטגון ולא מחלקת המדינה יאמינו לנו את התיאור הזה, גם אם סבורים פה שהוא נכון אובייקטיבית. במלים אחרות, גם פה לא ניסינו לקלוע לניסוחים בעלי סיכוי מקסימלי. מכאן דעתו של [ח'] הרצוג שהמטה צריך לשגר שני קצינים לוואשינגטון כדי להוכיח לאנשי הפנטגון שהתחזות שלנו הן נכונות אובייקטיבית (דוגמת שליחות וינר).[9]

כאמור, יעץ [ח'] הרצוג לא לערער עכשיו את המסמך ואנו פועלים אצל ראש הממשלה לזירוז הסכמתו. אני מקווה שגם אתה, גם [י'] הרצוג, גם אראל וגם נספח צה"ל[10] יסכימו לקחת בחשבון הערותי אלה בבואם להסביר בעל־פה את מגמת האיגרת.

בברכה רבה,

ג' אבנר

8. מועד חתימת עסקת הנשק של מצרים עם צ'כוסלובקיה.
9. בעניין תכניות המים – ראה מס' 115.
10. אלוף־משנה אהרן יריב, נספח צה"ל בארצות־הברית עד אפריל 1960.

117

ישיבה במשרד החוץ
Meeting in the Ministry of Foreign Affairs

דין־וחשבון: 130.23/3294/3

ירושלים, י״א בטבת תש״ך
11 בינואר 1960

סודי ביותר

הנדון: הקו המדיני בארצות־הברית
ישיבת סיכום מיום 10.1.60

נוכחים: ה״ה צור, יחיל, פישר, בנצור, ברטור, קומיי, [י׳] הרצוג, אבנר, קדרון, ששון, אליאב, גורן, שלו, ורד, גפן

הסיכום:

א. סואץ

1) להחזיק את בעיית סואץ כנקודת מוקד במערכה המדינית הכללית שלנו וכעניין מדיני פעיל ביחסינו עם ארצות־הברית. לפעול בצינורות דיפלומטיים וציבוריים.

2) לארגן בארצות־הברית פעולה ציבורית ובעיתונות בה נתבע אייזנהאואר לקיים הבטחתו בדבר חופש השיט שלנו בתעלה.[1] ליזום שקבוצת אנשי קונגרס וסנאט יתבעו שיגור אונייה אמריקנית דרך התעלה.

3) להוסיף ולקיים את המגע עם האמרשלד. להשאיר את ״אינגה טופט״[2] ו״אסטיפליאה״[3] בסואץ עד לאחר ביקורו של האמרשלד בקהיר.

4) להוסיף לשלוח אונייה בתנאי פו״ב[4] דרך הסואץ. יש לבדוק האפשרות של חכירת אונייה אמריקנית.

5) להורות לנציגויותינו בבירות השונות, למצוא הזדמנות, לקראת ביקורו של האמרשלד בקהיר, למסור במשרדי החוץ על השתלשלות העניינים ולנסות להפעילם לפעולה בקהיר לרגל בוא המזכ״ל.

6) לאחר ביקורו של האמרשלד, במידה ולא יהיו לביקור זה כל תוצאות ממשיות, יש להחזיר את שתי האוניות, בהוראת בעליהן, מהתעלה צפונה ולעשות זאת ברוב

117

1. מדובר בדברים שאמר הנשיא אייזנהאואר בנאום שנשא לאומה האמריקאית ב־20 בפברואר 1957. בין היתר אמר כי ״אל לנו להניח שאם תיסוג ישראל [מסיני ומרצועת עזה] תמנע מצרים מן הספנות הישראלית להשתמש בתעלת סואץ ומפרץ עקבה. אם, למרבה הצער, תפר אמנם מצרים את הסכם שביתת־הנשק או התחייבויות בין־לאומיות אחרות, יהיה על חבר האומות לטפל בכך בתקיפות.״
2. אונייה דנית שנעצרה בפורט סעיד במאי 1959, כאשר התכוונה לעבור בתעלת סואץ עם מטען ישראלי – ראה פרק ג.
3. אונייה יוונית שנעצרה בפורט סעיד בדצמבר 1959, כאשר התכוונה לעבור בתעלת סואץ עם מטען מלט ישראלי – ראה פרק ג.
4. דהיינו, שהבעלות כבר בידי הקונה הלא־ישראלי.

פומבי, בין אם נאצר ירשה לאוניות לעזוב על מטענן בין אם לאו. להשתדל ולהשיג מהאמרשלד הודעה מתאימה בגנות המצרים.

7) להשפיע על העיתונות בארץ שתגלה עירנות ודאגת־יתר לבעיית סואץ, כי הרושם בארצות־הברית הוא שעניין סואץ אינו מעניין את ישראל במיוחד. לקראת ביקורו של האמרשלד בקהיר יש לארגן פרסום מאמרים ראשיים בעיתונות בארץ.

8) יש למצוא עיתונאי אמריקני בעל שם שיהיה נוכח בעת החזרת האוניות. שיעלה עליהן, יכין רפורטג׳ה כדי שנוכל לנצל דבר זה בצורה מתאימה מבחינה הסברתית.

9) יש להכין חוברת מסכמת על ההתבטאויות בעד חופש השיט בתעלה.

ב. מים

1) יש להוריד הדיון בעניין המים מעל דפי העיתונות הישראלית.

2) מר צור, בפגישתו הקרובה עם עורכי העיתונים, ידבר איתם בעניין זה. מר צור יגיד להם, שבעניין המים אנו נמצאים עתה בשלב של משא־ומתן עם האמריקנים שתוצאותיו טרם ברורות. יש סימנים כי לרגל כינוס הליגה הערבית בסוף חודש זה ייתפשו הערבים לכל הזדמנות כדי לעורר פעולת התקפה מחודשת ולחבל במאמצינו. הם עלולים להפיץ כל מיני ידיעות ושמועות וייתפשו לכל גילוי שהוא של אופטימיות מצידנו. לכן, כדי לא לשחק את משחק הערבים, אנו מבקשים שהעיתונות הישראלית – כפי שהיא לא דנה בבעיה בשבועות האחרונים – שתמשיך לא להעלות בעיה זו בכלל מעל דפיה ושגם לא תפרסם ידיעות או שמועות מכתביה מאיזו שהיא פינה בעולם כי יד ערבית עלולה להיות בהן. וזאת עד אשר אנחנו נבוא ונודיע להם איך נפל דבר.

3) לבקש מהשגריר בוואשינגטון לפעול באותו כיוון בין הכתבים הישראלים בארצות־הברית.

ג. פליטים

1) בעיית הפליטים חייבת לעמוד בראש דאגותינו. הלחץ עלינו בעניין זה ילך ויגבר. דעת הקהל בעניין זה היא לרעתנו. הכרחי מבצע הסברה מקיף בין מדינאים, אנשי כנסיות, עיתונאים ואנשי ציבור להסברת עמדתנו והתנגדותנו לזכות הבחירה ולגייס גורמים שונים שילחצו למען פתרון בעיית הפליטים על־ידי יישובם במקום מושבם.

2) יש להפוך את האמרשלד לשותף שלנו בעניין הפליטים. יש לקבל את הנקודות הטובות בדו״ח שלו[5] ולמצוא לשון משותפת איתו.

3) מטילים על ועדה (עזרא דנין, הרי לוין, יעל ורד ונציג המחלקה למוסדות בין־לאומיים) להכין תכנית למבצע הפליטים ולבדוק הצורך במינוי בן־אדם מיוחד שירכז את הפעולה וישים לב במיוחד לבחינות הכלכליות שלה.

4) מטרות המבצע בין השאר:

(א) להוכיח כי שום בעיית פליטים בעולם לא נפתרה על־ידי החזרה.

5. הדין־וחשבון של האמרשלד למושב ה־14 של העצרת הכללית (מסמך או״ם A/4121, מהתאריך 15.5.1959) קובע, בין היתר, כי קליטתם של הפליטים מבחינה כלכלית בחיים הפרודוקטיוויים במזרח התיכון אמנם אפשרית, אך יהיה זה תהליך ארוך שמותנה במציאת הון מספיק לפיתוח האזור – ראה גם מס׳ 99 והערה 13 שם.

(ב) הסברת כל העניין הכלכלי של הפליטים, מידת קליטתם העצמית ואפשרות יישובם במקומות מגוריהם, בהסתמך על דו"ח האמרשלד.

(ג) אפשרות העלאת תכנית להגירתם לארצות אחרות וכד'.

(5) לעמוד בקשר עם ממשלות שלוש חברות ועדת הפיוס לשם אינפורמציה על כוונותיהן ותכניותיהן בעניין הוועדה.

ד. פירוק הנשק[6]

1) להביא לאישור שרת החוץ הצעה שמשרד החוץ ינקוט יוזמה כלפי ראש הממשלה בקשר להקמת גוף אשר יבדוק את כל פרשת פירוק הנשק בכל הנוגע למזרח התיכון ויכין את החומר לקראת עצרת או"ם הבאה כדי שנוכל להופיע כלפי המעצמות כבעלי תכנית רצינית בעניין זה – במידה ותתגבש תכנית כזו – ולא כמי שרוצים לנצל את עניין פירוק הנשק לרווח הסברתי קטן.

2) אם הדבר יבוצע ויימצא בידינו חומר רציני, נשקול הצורך לפנות בשדר לנשיא אייזנהאואר, למקמילן ולדה גול ולהניעם לפעולה מתאימה כלפי כרושצ'וב.

ה. ועידות פסגה[7]

1) יש לקבוע במשרד אחראי לכל הקשור והנוגע לוועידות הפסגה.

2) יש לעשות מאמצים להגיע בוואשינגטון למצב בו יתחשבו בדברינו ובדעתנו ברצינות כפי שהתחשבו בזה בתקופתו האחרונה של דאלס.

3) יש לבדוק את האפשרות של שיגור שדר מראש הממשלה לשלושת ראשי המעצמות המערביות בעניין ועידות הפסגה.

4) יש לבדוק אפשרות פגישה של ראש הממשלה עם אייזנהאואר, מקמילן ודה גול בין ועידת הפסגה הראשונה והשנייה.

ו. ישראל ואירופה

1) להניע את מחלקת המדינה שתשפיע על בעלות בריתה המערביות למען התקשרות־יתר כלכלית בין ישראל ומדינות אירופה המערבית.

2) לפעול בצורה מתאימה בבירות אירופה, כדי שתשובתן לשאלות מוואשינגטון תהיה כזו שתעודד האמריקנים להפעלת השפעתם.

3) מר פישר יבדוק את כל הבעיה הזו בביקורו הקרוב בשטרסבורג.

ז. חוזי אי־התקפה

סוכם שברגע זה לא תהיה תועלת בנקיטת יוזמה חדשה בכיוון זה בעקבות הנאמר בסעיף "מדיניות חוץ" בקווי היסוד שבתכנית הממשלה.[8]

6. ראה מס' 116 והערה 5 שם.

7. בדצמבר 1959 התכנסה בפאריס ועידת פסגה "מערבית" בהשתתפותם של הנשיא אייזנהאואר, ראש הממשלה מקמילן, הנשיא דה גול והקנצלר אדנאואר. עם סיומה פורסם כי הוחלט להזמין את ראש ממשלת ברית־המועצות לוועידת פסגה בין־גושית במאי 1960.

8. בסעיף 44 בפרק על מדיניות החוץ בקווי היסוד של הממשלה שהושבעה בדצמבר 1959 נאמר: "ישראל לא תושיט יד לשום מגמה וברית תוקפנית המכוונת נגד איזו מדינה שהיא, והיה תהיה נאמנה לשיתוף־פעולה בין־לאומי עם כל האומות בהתאם לעקרונות מגילת האו"ם." (ראה שנתון הממשלה, תשכ"א, עמ' 4.)

118

מ׳ אראל אל מחלקת ארצות־הברית
M. Erell to the United States Division

מקור: 130.02/6451/4

ואשינגטון, י״ב בטבת תש״ך
12 בינואר 1960

סודי

הנדון: מים

אני מצרף בזה 2 העתקים של האיגרת שהגיש מר דילון לשגריר ב־8 בינואר בעניין המים.[1]

כפי שהברקנו[2] יש טעם לשקול שיגור תשובה על מסמך זה אשר בה נשים בכתובים כל הסתייגות שיש לנו וכן אולי גם התייחסות כלשהיא למתן המלווה לצינור המרכזי. הדבר האחרון יש בו אולי טעם מסוים במידה ואנו חפצים שיהיה רשום בצורה רשמית כי ממשלת ארצות־הברית נכנסה אתנו לעניין פיתוח מקורות המים במסגרת הידועה.

לגבי השאלה של רישום הסתייגויות בקשר עם לשון האיגרת בולטת לעין מיד העובדה שהאיגרת כולה חד־צדדית מבחינת ההבטחות והאישורים של ישראל; על הגורמים האחרים הקשורים בתכנית ג׳ונסטון ועל הזיקה שבין התחייבויותינו אנו להתחייבויותיהם הם לא נאמר דבר וחצי דבר. אמרתי לוואהל במקום, כאשר יצאנו מחדרו של דילון, שחסר דבר־מה באיגרת בזה שהיא מתעלמת מן העובדה שההבטחות שלנו מותנות בהתנהגות דומה מצד הגורמים האחרים. תשומת־לב מיוחדת מתבקשת כמובן למשפט האומר כי ממשלת ישראל חזרה והתחייבה שאין היא מתכוונת לנקוט פעולה כלשהיא שתעמוד בניגוד לתכנית המאוחדת שהוצעה על־ידי השגריר ג׳ונסטון לפיתוח מערכת נהר הירדן או שיהיה בה כדי להזיק לסיכויים להשגת הסכם בין־לאומי וכו׳. המלים האחרונות בעיקר לא כל־כך טובות שכן מי שירצה בכך יוכל לנסות להיאחז בהן כדי לבסס עליהן התנגדות לצעדים כאלה או אחרים שנרצה לנקוט בקשר עם פיתוח מקורות המים. הניסוח של האמריקאים בנקודה זו כל כך רחב ורפוי; עם קצת רצון רע אפשר לנסות לבסס עליו כל מיני הסתייגויות שאין להן שחר מבחינה עניינית. אני מניח שבוודאי נתתם דעתכם על כל העניינים האלה. כידוע לכם, אנו כאן סבורים שמכל מקום אין לגשת לשיגור איגרות חדשות לפני שיתממש המלווה לצינור המרכזי ויהיה עשוי וחתום.

מצד אחד אפשר להגיד שמחלקת המדינה היתה ״פקחית״ בזה שקמה וכתבה ונתנה לנו מה שרצוי לה לכתוב. מאידך, גם אנו חופשיים לכתוב דברים ולתיתם בידיהם

118

1. הרצופה לא הודפסה כאן. את עיקריה של האיגרת ראה במס׳ 115.
2. ראה שם.

בצורה דומה, ולהשתמש בניסוחים שיהיו נראים לנו. בסופו של חשבון לי לא נראה שהסוגיה הזאת כולה תהווה באמת בעיה רצינית בשבילנו. בהמשך הפעולה בקשר עם המים ממילא יהיה צורך בלחץ ושכנוע מצידנו כאשר יבוא הזמן להגיש בקשות לסיוע לצורך מימון השלבים הבאים בתכנית. בכל מקרה תתעורר אצל האמריקאים השאלה באיזו מידה יש לצפות לצעקות מצד הערבים, באיזו מידה הספיקו הירדנים להתקדם וכו'.[3]

ברכה,

משה אראל

119

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 489

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 13 בינואר 1960

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית, מנור; מים.

ויליאמס מסר היום שאנשי מחלקת המדינה קיימו ישיבה עם אנשי דל"ף [Development Loan Fund] ונתגבשה המחשבה שהמלווה יינתן לממשלת ישראל.[1] כאן יכולים למנוע פרסומת כמעט לחלוטין ומניחים שגם אצלנו כך. כמו־כן סוכם ביניהם שיש לעבוד על ה"פרזיולוגיה" של הבקשה הקיימת ולנסח הדברים מחדש. לדברי ויליאמס לא ינסו להימנע מהתייחסות לצינור המרכזי בשמו כי מכירים שאין זה ניתן, אולם ישתדלו להשתמש בניסוחים שיציגו את המלווה כשלב נוסף במתן סיוע לממשלת ישראל לצורכי פיתוח בכלל, כולל חקלאות ומים, כאילו בהמשך לסיוע שכבר נתנו לצרכים אלה. אולם יהיה זה מלווה חדש ועומד בפני עצמו ולא תוספת כביכול למלווה שכבר הוענק. מחלקת המדינה מטפלת עכשיו בעניין הניסוח וכעבור ימים מספר יהיו מוכנים לשבת איתנו.[2] כשיהיה עניין זה מוסכם נוכל להגיש הבקשה החדשה לדל"ף. אמרתי לוויליאמס שאם נרצה להגיב לפני שיסיימו מלאכתם אתקשר איתו.

3. בביצוע תכניות המים שלהם - מפעל הע'ור המזרחי.

119

1. לתכנית הצינור המרכזי - ראה מס' 115.
2. ראה מס' 120.

נזדמן לי לנגוע באותו עניין גם בשיחה עם ואהל היום, והלה הדגיש בעיקר שתי נקודות: א) הניסוחים שיהיו מיועדים להסתיר את הצינור במידת האפשר. ב) בעיות משפטיות שאנשי דל״ף הזכירו בקשר עם המסגרת החוקית בה חייב דל״ף לפעול כשמדובר בענייני מים. העניין אינו ברור לגמרי לוואהל עצמו אולם ידוע לו לבטח שבענייני מים דל״ף חייב למלא תנאים משפטיים מיוחדים.

אראל

120

ש׳ יערי אל מחלקת ארצות־הברית
Sh. Ya'ari to the United States Division

מקור: 130.02/6451/4

ואשינגטון: כ״ב בטבת תש״ך
22 בינואר 1960

סודי

הנדון: הצינור המרכזי

ב־21.1 קיים א׳ מנור בירור עם ויליאמס בהשתתפות המילטון, אנוק והחתום מטה בקשר לטיוטה מתוקנת של הבקשה מדל״ף למימון הצינור המרכזי.[1] בניגוד לחששותינו לא הביעו האמריקנים התנגדות להערות בנוסח הבקשה המציינת כי הצינור המרכזי נועד בסופו של דבר להשתלב בתכנית הירדן ויזרים מים מן הירדן. להפך, המילטון למשל העיר, כמהרהר בקול רם, כי השמטת הזכרת תכנית הירדן במקשור הצינור המרכזי תהיה בבחינת הולכת שולל לגבי דל״ף.

בקשות התיקון הנוספות של האמריקנים הצטמצמו למספר מועט של נקודות טכניות, ונועדו בעיקר להשמיט או לרכך אותן ההערות בטיוטת הבקשה שציינו כי הצינור יהיה יותר רנטבילי כאשר ישתלב סופית בתכנית הירדן. הם ציינו, ובצדק, שמבחינת סיכויי האישור של דל״ף אין טעם שנטיל צל על כדאיות הצינור אף בשלב הראשון.

סוכם שנגיש להם את הנוסח המתוקן (ויש לקוות שיהא זה הנוסח הסופי) ביום ב׳ הבא, 25.1.[2]

בברכה,

ש׳ יערי

120

1. ראה מס׳ 119.
2. ראה מס׳ 126.

121

י׳ הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 517

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 28 בינואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור שרת החוץ; אישי בתכלית.

חופש אביגדור.[1] מסרתי לאייב [הרמן] והתחלנו בטיפול. נועצתי ארוכות עם העוזר.[2] טען בתוקף כי קודם יש לארגן הזמנה לקבלת תעודה ממדע[3] ורק לאחר מכן לפנות לחיצון.[4] תוכן הפנייה אז [י]הא כי אביגדור קיבל הזמנה ונענה אלא שרוצה להתאים התאריך לאפשרות שיחה עם כורש.[5] בדרך זו יקשה עליהם לסרב או להתחמק מאשר אם נבוא ונאמר כי אביגדור רוצה להיפגש ולצורך הסוואה בדעתנו לארגן הזמנה ממדע. (העוזר מניח כי פקידי המזרח התיכון[6] ינסו לחבל ואין חיצון רגיל להחליט ללא התייעצות עם פקידיו.) אייב ואני מחייבים הצעתו ובהתאם לכך אפגש בערב בניו יורק עם פיינברג לבדוק האפשרות להזמנה מידית ממדע ברנדייס. אין אפשרות לארגן ממדע לא יהודי תוך ימים ספורים ולצורך פנייה לחיצון תספיק ההזמנה מברנדייס. במקביל נבדוק האפשרות להזמנה ממדע לא־יהודי לצורך יחסי ציבור ונתאם הדברים לאור ההתפתחויות.

הרצוג

121

1. ביקור ראש הממשלה ד׳ בן־גוריון בארצות־הברית.
2. כינוי לג׳יימס (ג׳ים) אנגלטון, מראשי סוכנות הביון המרכזית.
3. תואר דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטה.
4. כריסטיאן הרטר, מזכיר המדינה של ארצות־הברית.
5. נשיא ארצות־הברית דווייט ד׳ אייזנהאואר.
6. המשרד (Bureau) למזרח התיכון והמזרח הקרוב במחלקת המדינה.

122

י׳ הרצוג אל משרד החוץ

J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 518

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 30 בינואר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

אפרת, עבור שרת החוץ; אישי בתכלית; חופש אביגדור; שלנו 517.[1]

1) שוחחתי אמש עם פיינברג ובנוכחותי התקשר טלפונית עם נשיא מדע ברנדייס ולאחר מכן הודיעני רשמית כי מדע ברנדייס מזמין אביגדור לקבלת תעודה בחודש אילן[2] או יער[3] וביקשני להעביר ההזמנה. יסדירו לכבודו קונבוקציה מיוחדת. כשידעו התאריכים המתאימים לאביגדור יציעו נושאים להרצאתו. הבהרתי כי אם אביגדור יבוא ייתכן ונמצא צורך לארגן תעודה ממדע לא־יהודי אולם הבטחתי כי יהיו הסידורים אשר יהיו יקיים אביגדור חופש במדע ברנדייס.

2) לרגל מיעוט הזמן והעובדה כי כורש ייעדר מ־20 באילן עד כ־6 ביער ביקש אייב [הרמן] הבוקר שיחה דחופה עם חיצון [מזכיר המדינה] ליום שני והודיע ליוחנן[4] כי הנושא נוגע לאביגדור אישית. מקווים לשמוע עוד היום. במקביל לפגישת אייב עם חיצון יש לקיים שיחה באותו זמן עם השגריר[5] אצלכם ביחידות ועוד נודיעכם בפרוטרוט נוסח הדברים שיִמסר לחיצון לצורך תיאום.

3) שוחחתי הבוקר חצי שעה עם הגזבר,[6] מסרתי לו רשמים מביקורי[7] וד״ש חמה מראש הממשלה וממך. התעניין במיוחד ברשמיך מביקורך האחרון[8] וכן במצב בפרס. החלפנו דעות על נאסר ומעמדו ומצאתי כי עודנו מפוכח. סיפרתי כי בשנים האחרונות קיבל אביגדור הזמנות רבות ממדעים שונים ולא מצא אפשרות להיענות. עכשיו קיבל הזמנה ממדע ברנדייס ונענה משום שברצונו לשוחח שתיים-שלוש שעות עם כורש ובהזדמנות חופשתו מקווה כי יוכל לחדש מגעו גם עם איש שיחי. פירטתי הנושאים עלי[הם] ירצה לשוחח עם כורש תוך שימת הדגש על מזרח-מערב ועל אפריקה. הוספתי כי השגריר כבר ביקש שיחה עם חיצון כדי לערוך הבקשה הרשמית.

122

1. מס׳ 121.
2. חודש פברואר.
3. חודש מארס.
4. לואיס ג׳ונס, עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח הקרוב ודרום אסיה.
5. אוגדן ריד, שגריר ארצות־הברית בישראל.
6. רוברט א׳ אנדרסון, שר האוצר של ארצות־הברית.
7. הרצוג ביקר בישראל בינואר 1960 לצורך התייעצות.
8. ביקור ג׳ מאיר בארצות־הברית שהתקיים בספטמבר 1959.

גזבר הגיב בסיפוק רב ודיבר בשבח אישיותו של אביגדור. ישמח מאוד לדון איתו יסודית. אמרתי כי מזה 15 שנה לא נפגש אביגדור עם כורש[9] ואף פעם עם חיצון וביקשתיו לשוחח עם כורש. השיב כי ודאי ישוחח עם חיצון ללא דיחוי. כורש כעת מחוץ לבירה ואם יחזור לפני שהוא (הגזבר) יצא לאמריקה הלטינית ביום שלישי הבא ישוחח גם איתו. מקווה שיעלה בידו לעשות כן ביום שלישי בבוקר מוקדם. אווירת השיחה היתה לבבית ביותר.

4) קבעתי פגישה נוספת עם העוזר כדי להניע הגלגלים מצידו במקביל לפגישת אייב עם חיצון.

[.....].[10]

הרצוג

123

א' הרמן וי' הרצוג אל משרד החוץ

A. Harman and J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 523

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 31 בינואר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי

אפרת עבור שרת החוץ; אישי בתכלית.

1) הפגישה עם חיצון ב־1.2 שעה 16:00 שעון ואשינגטון. למען היעילות נפגשים בשעה 12:00 עם יוחנן כדי להכינו ודרכו את חיצון. לכן מציעים כי יוזמן[1] ביחידות ביום שני בערב, יוכנס בסוד ויתבקש להבריק מיד המלצתו לחיצון תוך סיווג סודיות עליון של מברקו.

2) לחיצון נגיד כי בשנים האחרונות קיבל אביגדור הזמנות מספר ממוסדות מדע לבוא לארצות־הברית ולא נענה. עכשיו קיבל הזמנה ממדע ברנדייס לקונבוקציה מיוחדת שתיערך לכבודו בחודש אילן או בראשית חודש יער, והפעם החליט להיענות. אביגדור ביקש למסור לחיצון שהסיבה היסודית להחלטתו זו היא רצונו להתקבל על־ידי כורש לשיחה של שעתיים-שלוש בה בכוונתו להעלות באוזניו מחשבות מסוימות שלו לגבי יחסי מזרח-מערב, המדינות העצמאיות החדשות באפריקה ועניני

9. אייזנהאואר ובן־גוריון נפגשו בפראנקפורט ב־1945, כשהיה אייזנהאואר מפקד צבאות בעלות־הברית באירופה ובן־גוריון יושב־ראש הנהלת הסוכנות היהודית. הם דנו בבקשתו של בן־גוריון לאפשר מתן עזרה חינוכית ליהודים במחנות העקורים לקראת עלייתם לארץ־ישראל. אייזנהאואר נענה לבקשה.

10. משפט אחד הושמט כאן.

123

1. הכוונה לשגריר ארצות־הברית בישראל, אוגדן ריד.

המזרח התיכון. (לא נזכיר במפורש יחסי ארצות־הברית–ישראל.) באותה הזדמנות יבקש לשוחח גם עם חיצון. היות והשיחה עם כורש הנה המטרה האמיתית של החופשה הרי לגבי הסידורים הכלליים לחופשתו של אביגדור בארצות־הברית נודרך על־ידי חיצון. מבחינת לוח הזמנים של אביגדור רצוי ביותר שהשיחה תתקיים במשך חודש אילן או לכל המאוחר במחצית ראשונה של יער. לפי קביעת התאריך לשיחה יקבע אביגדור המועד המדויק של הופעתו במדע ברנדייס כי בכוונתו לשהות בארצות־הברית זמן קצר מאוד.

3) מדגישים כי נציג עניין ההזמנה ממדע ברנדייס וגם החלטת אביגדור להיענות לה כדברים מוחלטים. בדרך זאת מקשים עליהם ההתחמקות. יהיה ברור להם כי סירוב לבקשתו בתנאים כאלה פירושו שלא יוכל לבוא למדע ברנדייס, כך שאין כל פסול בהודעה כעת שהחליט לקבל הזמנת ברנדייס אף אם בסופו של דבר לא יבוא.

4) יכול כמובן להיות שבגלל לוח הזמנים העמוס של כורש יבקשו לדחות לסוף מארס או אפריל. במקרה כזה נצטרך לדון אם כי נקשה עליהם הדחייה על־ידי הצהרת נכונותנו לשחרר אותם מכל גינוני טכס בבירה.

5) למען מנוע רושם של מסע בין־לאומי שיכול להרתיע לא נזכיר בכל צורה את המחשבות לגבי חופשות אצל ארוך,[2] כפרה,[3] ובול,[4] שנית: ארוך, כפרה ובול.

6) ביום שישי אחר־הצהריים רמז אחד הפקידים כאילו העניין ידוע כבר למחלקת המדינה. אם אמנם יודעים אנו מניחים כי גזבר התקשר מיד עם חיצון (שלנו 518).[5] מכל מקום ברור כי השיחה עם גזבר היתה שיחה בלתי־רשמית ואנו לא נתייחס אליה בכל צורה שהיא.

הרמן, הרצוג

124

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 528

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 1 בפברואר 1960

סודי ביותר–לנמען בלבד–מידי

אפרת, עבור שרת החוץ; אישי בתכלית.

1) בשיחה עם יוחנן היום הציע כמה הצעות נבונות לגבי הגשת העניין לחיצון. התברר שיחסו להצעה נעשה חיובי במידה והתברר שהחופשה לא תישא אופי רשמי

2. נשיא צרפת שרל דה גול.
3. הקנצלר אדנאואר.
4. ראש ממשלת בריטניה הארולד מקמילן.
5. מס׳ 122.

ומרגע שהודענו שאם השיחה עם כורש תובטח נהיה מוכנים להתייעץ איתם לגבי פרטים אחרים של החופשה.

בשיחה עם חיצון ניכר היה שכבר ידע.[1] שוב הדגשנו האופי הבלתי־רשמי. הוא שאל לגבי תאריכים ואמר שאם כי אינו יכול לקבוע נראה לו שאילן לא יבוא בחשבון ותאריך אפשרי במחצית יער. יראה כורש מחר אחר־הצהריים ויודיענו ביום ד'. חיצון נתן רושם שלגבי עצם העניין אין שאלה. השאלה היחידה לגבי התאריך, וזה בגלל העובדה שכורש עמוס ביותר. חיצון שאל כמה זמן ירצה אביגדור לשוחח עם כורש. יוחנן אמר לנו בבוקר שלא נהוג לקבוע זאת מראש אך חיצון שאל כנראה על־מנת שיוכלו לבדוק בהתאם את לוח כורש. אמרנו שהמדובר בשעתיים עד שלוש שעות וזה בשים לב לחשיבות ומרחב הנושאים. הזכרנו גם שאביגדור ירצה לשוחח עם חיצון ולזה אמר שישמח מאוד. בסיכום ציין שכל דבריו היו חוות־דעת אישית. יודיע לאחר שיחה עם כורש.[2] עם תום השיחה חיצון חקר אותנו בעניין סוריה.[3] הסברנו לפי דברי ראש הממשלה בכנסת[4] ושמע בהקשבה ושמח כאשר אמרנו שהסכמנו לבקשת או"ם לדיונים על המצב. היה ברור שהוא מודאג מאוד מההתלקחויות.

הרמן

125

מ' אראל אל מחלקת ארצות־הברית
M. Erell to the United States Division

מקור: 130.02/6451/4

ואשינגטון, ג' בשבט תש"ך
1 בפברואר 1960

סודי

הנדון: מים

לא הספקתי לדווח בדואר האחרון, בגלל העומס, על סיום סופי של הבירורים במחלקת המדינה לקראת הגשת הבקשה המחודשת לדל"ף [Development Loan[1]

124

1. על הגרסה האמריקאית לפגישה ראה דין־וחשבון, משיחה, 1 בפברואר 1960, FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, pp. 260–1, (No. 119).
2. ראה מס' 126.
3. פעולת צה"ל בחירבת תואפיק אור ליום 1 בפברואר 1960 – ראה פרק א.
4. בעקבות פעולת צה"ל בחירבת תואפיק אמר בן־גוריון בכנסת שישראל תעשה כל מאמץ לשמור על השקט, אך לא תרשה לכוחות סורים להיכנס לשטח שאין להם זכות להיכנס אליו. אם האו"ם אינו מסוגל לפנות אותם – "אנחנו ננקוט באמצעים לפנות אותם בעצמנו". (ראה דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, ישיבה מ"א, עמ' 499–500.)

125

1. ראה מס' 120.

Fund]. ויליאמס הודיע לי ב־28 בינואר שאין להם יותר הערות לנוסח הבקשה ואנחנו יכולים לפנות לדל"ף. הבקשה המתוקנת נמסרה לדל"ף ב־1 בפברואר.

אני מצרף בזה תצלום של שלושת הדפים הראשונים של נוסח הבקשה הכוללים את מרבית העניינים אשר לגביהם היו תיקוני ניסוח לפי הנחיות מחלקת המדינה. כפי שתראו נשארו ולא נמחקו הניסוחים שהיינו מעוניינים בהם לביטוי הקשר בין הצינור המרכזי לבין מפעל הירדן העתיד להתבצע.[2]

בברכה,

משה ארזל

נספח
APPENDIX

Loan Application to the Development Loan Fund for Financing Imports required for the Central Israel Water Conduit

1. *Summary*

a. *Borrower*

The Government of Israel hereby submits a loan application to Development Loan Fund of Washington, D.C. for the financing of the imports required for the construction of the Central Israel Water Conduit.

During the course of the last ten years the Government of United States has, through various instrumentalities, expressed its interest in and extended its assistance to the development of Israel's agriculture and irrigation. Such aid was extended, for example, through loans granted to the Government of Israel by the Export--Import Bank of Washington in 1949 and in 1951 and an additional loan in 1958, by the Development Loan Fund (Loan #5) also in 1958, and by various grants under the Mutual Security Act.

b. *Summarized project objectives and costs*

The objective of the proposed Central Israel Water Conduit (CIWC) is to make immediately available to the central and southern regions of Israel an additional water supply to satisfy the most urgent and immediate needs of agriculture and industry in these regions.

The CIWC will initially carry an annual capacity of about 60,000,000 CM, consisting of unutilized ground water resources available from Western Galilee and the Northern Jordan Hills. It will require an investment of IL. 83,000,000 including IL. 34,000,000 in foreign currency. By March 31, 1960, about IL. 18,000,000 will have been invested in the project including IL. 7,000,000 in foreign currency. It is anticipated that the project will be completed by the and of 1961.

2. נוסח מלא של הבקשה צורף למכתבו של מנור אל ל' אשכול, 1 בפברואר 1960, תיק 130.02/6451/4.

The funds necessary for the completion of the project are: IL. 65,000,000 including IL. 37,000,000 equivalent to $15,000,000 in foreign currency.

It is anticipated that this amount will be needed for the following principal items:

	Million Dollars
Pipe Line	11.3
Tunnels	0.5
Pumping Plant	1.5
Regulating Reservoirs	0.5
Services and Miscellaneous	1.0
Total	$15.0

Ultimately it is contemplated that larger supplies of water will become available through the CIWC by linking it with the Jordan Project. The CIWC has been designed so as to make it possible to integrate the project into Israel's National Water Plan and the capacity of the conduit, route, levels, are all chosen with due regard to a later integration.

126

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 529

נוסח נכנס: 130.02/6723/1

[ואשינגטון], 3 בפברואר 1960

סודי ביותר - בהול

אפרת, לשרת החוץ; אישי ביותר.

נקראתי ליוחנן הבוקר. הודיע שחיצון דיבר עם כורש ותשובת כורש חיובית. הפגישה עם אביגדור נקבעה לעשירי יער [במארס] בשעה אחת־עשרה בבוקר בנוכחות החיצון. לאחר השיחה חיצון מזמין אביגדור לארוחת־צהריים. קבוצת המוזמנים לארוחה תהיה קטנה ומובחרת, וייתכן שלא יתנו פרסומת לארוחה. יוחנן ציין שארוחת־צהריים בוודאי תהיה באחת ויוצא מזה שלמעשה פנויות שעתיים לשיחה עם כורש.

אשר לפרסומת ביקש יוחנן

א) נדחה פרסום החופשה עד כמה שאפשר סמוך לתאריך.

ב) כאשר נודיע, נודיע רק על היענות אביגדור להזמנת מדע [אוניברסיטת] ברנדייס, ולאחר־מכן כתשובה לעיתונאים נוכל להגיד שאביגדור בוודאי יבקר בבירה ושירצה לערוך ביקורי נימוסין אצל כורש וחיצון. בבוא הזמן הם מצידם יציגו הפגישה כביקור נימוסין אצל כורש וחיצון.

נבריק הלילה או מחר הצעות מפורטות בקשר לחופשה. בינתיים הודענו לפיינברג שהעניין יתקיים ודרשנו שהוא ישמור על כך בסוד כמוס.

הרמן

127

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 545

נוסח נכנס: ארכיון צה״ל 230/72/781

ואשינגטון, 9 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד-בהול

אבנר; אישי.

אראל יגיש האיגרת[1] היום למאייר ואני מתכוון להתחיל שיחות במישור יותר גבוה בסוף השבוע.[2] כן בדעתי להיפגש עם שניים-שלושה אנשים בפנטגון במסגרת של שיחות הסברה ושכנוע שינהל צה״ל במוסד ההוא. הנוסח הסופי בטיוטא שהעביר אליך אראל[3] לאחר שהכנסנו בה כל התיקונים לפי מכתבך מהאחד בפברואר ומברקך 917.[4]

הרמן

128

מ׳ אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 548

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 9 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור אבנר; אישי.

הגשתי איגרת הנשק למאייר היום.[1] בהתאם לסיכום עם השגריר עמדתי בעל־פה על הנקודות הבאות:

127
1. בעניין אספקת נשק לישראל - ראה מס׳ 128.
2. ראה מס׳ 131.
3. הנוסח הסופי של האיגרת לא נמצא, אך ראה טיוטות אחדות בתיק 130.23/3089/12 ואת רשימת הציוד המבוקש במס׳ 129.
4. תעודות אלה לא נמצאו.

128
1. האיגרת לא נמצאה, אך את פירוט הנשק המבוקש ראה במס׳ 129.

1) איננו נותנים כמובן שום פרסום לעצם הגשת הבקשה ולתוכנה. לזה העיר מאייר כי בידיעת סט"א מירושלים בעקבות ישיבת הממשלה היתה התייחסות לארצות־הברית וצרפת בהקשר הביטחוני. עניתי כי מאחר שיש בסיס לתחושה של סכנה בקרב הממשלה קשה להסתירה מהציבור במדינה כשלנו.[2]

2) המרכזיות והחיוניות של עניין קיום כוחנו המרתיע הוכרה כבר לפני חודשים אחדים ובהתאם לכך הועלה הנושא בשיחות שרת החוץ והשגריר עם המזכיר בספטמבר[3] ובנובמבר.[4] הממשלה טיפלה בבעיה הזאת באופן יסודי ובישיבתה האחרונה סוכמו הדברים. הסיכום הנו תוצאה של agonizing reappraisal של מצבנו בשעה זאת וברורה לגמרי המסקנה שנחוץ לפעול דחופות כדי לקיים כוחנו המרתיע. הכרתנו היא כי לכשתלמד ממשלת ארצות־הברית את המצב תסכים עימנו שיש לפעול לפי הודעת דאלס כמצוטט באיגרת.

3) מהטעמים הידועים איננו באים לבקש דווקא שתוקם מסגרת פורמלית חדשה ליחסים בינינו לבין ארצות־הברית ואיננו שואפים להשיג בהקשר הנדון יתרונות מדיניים חדשים. מה שדרוש הוא הציוד הצבאי ולכן אנו מוכנים לנהוג גמישות מקסימלית. העיקר שיובטח הציוד ותובטח היציבות שהיתה קיימת עד עכשיו ושהתחילה להתערער. העניין נוגע לא רק בביטחוננו אנו אלא ביציבות האזור כולו.

4) הרשימה הוכנה בקפדנות וראש הממשלה אישית טיפל בדבר. היא כוללת הציוד ההכרחי לשמירת מאזן מינימלי.

5) השגריר חפץ להוסיף ולדון בעניין עם ג'ונס, הייר ומרצ'נט ולאחר שיעיינו בחומר בדעתו לצרף אליו את יריב כדי להמציא להם הסבר על הצדדים הצבאיים.[5] כמו־כן אני חפץ לזמן אותו ואת אנשי השולחן שלנו עם יריב לאותה מטרה.[6]

2. ב־7 בפברואר קיימה הממשלה דיון במצבה הביטחוני של ישראל. בסיום הדיון הוחלט כי זרם הנשק והמדריכים הסובייטיים למדינות ערב, והתכונה הגוברת והולכת של קע"ם להכחיד את ישראל, מחייבים להעלות איכות חימושו של צה"ל. יש להרחיב את מאמצי הרכש, בייחוד בצרפת, גרמניה ובריטניה, על־מנת להשיג ציוד שיהיה בו להרתיע. במקביל יש להגביר את המאמצים המדיניים להשיג נשק חינם מארצות־הברית, או בעזרת ארצות־הברית. (ראה דיווחי העיתונות הישראלית, 8.2.1960).

3. בשיחה עם הרטר ב־29 בספטמבר 1959 הדגישה ג' מאיר כי יכולת ההרתעה של ישראל "נחלשת עד כדי סיכון". בתביעה המחודשת לנשק הסתמכה ישראל על איגרתו של דאלס לבן־גוריון מ־1 באוגוסט 1958, ובה נאמר כי ארצות־הברית מאמינה שישראל צריכה להיות חזקה דיה להרתיע כל תוקפנות מצד כוחות בתוך האזור, ומוכנה לדון ללא משפטים קדומים במשמעות הצבאית של הבעיה הזאת. ג' מאיר מסרה כי בקרוב תמסור השגרירות למחלקת המדינה איגרת מפורטת בנידון, וביקשה להיענות לבקשות שיועלו בה. בדבריו העלה הרטר את עניין רכישת הנשק של ישראל מארצות כגון בריטניה וצרפת, ושאל אם מדובר בכלים שישראל אינה יכולה להמשיך ולרכוש בארצות האלה. כאשר יקבלו את בקשת ישראל – יעיינו בה. (ראה מברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, NWT870, 30.9.1959, 130.09/2314/9).

4. בפגישת הרטר–הרמן ב־20 בנובמבר 1959 הדגיש הרמן את דאגתה של ישראל מן המגמה להפרת איזון החימוש במזרח התיכון עקב התחמשות קע"ם, ודיבר על המעמסה המוטלת על ישראל בשל העול הביטחוני. הוא ציין כי סיוע של ארצות־הברית ישכנע את קע"ם שאין טעם במדיניות ההתחמשות שלה. (ראה מברק הרמן אל משרד החוץ, 383, 20.11.1959, 130.09/2313/10).

5. ראה מס' 131.

6. ראה מס' 130.

6) אנו חפצים שיריב יתן הסברים מלאים של הצד הצבאי גם לאנשי הפנטגון והשגריר ירצה להעמיד את הפקידים האזרחיים הנוגעים בדבר שם על הצדדים היותר רחבים של בקשתנו. לגבי שיחות השגריר בפנטגון לא העיר מאייר דבר ואילו לגבי שיחות יריב שם אמר שהוא חפץ עוד לחשוב.

מאייר לא הרבה בתגובות לעצם העניין אולם ניכר בבירור שלא ציפה לרשימה כל־כך כבדה. באופן כללי אמר שמצער לחשוב על חימוש מוגבר ומירוץ חימוש באזור בעוד שכולנו היינו חפצים לראות הרגעת יחסים ואולי גם איזה "מודוס ויוונדי". הזכיר בחצי־פה את ההתערבות שלהם בלבנון[7] ואת תורת אייזנהאואר כאילו היה חפץ להטעים שישראל אינה צריכה לראות את עצמה מבודדת ונאלצת לחזק את כוחה הצבאי. אמרתי שמירוץ הזיון אינו רצוי לנו ובוודאי אנו שואפים לשיפור יחסים אולם אין סיכוי להשיג זאת ללא הבטחת יציבות, עליה יקוים כוחנו המרתיע, שכן העולם כולו יודע מה מגמותיו של נאסר, ואין ספק שלא יהסס לפעול אם ירגיש שהוא די חזק להצליח. הזכרתי דברי מרפי שמסוכן להרשות מצבים של irresistible temptation. מאייר התייחס גם לדברי הרטר לשגריר שארצות־הברית איננה ספק הנשק המסורתי באזור.

כל דבריו של מאייר היו בבחינת הערות ולא טענות ממש נגד הגישה שלנו. התרשמותי שלמעשה לא היו בפיו טענות של ממש נגד עמדתנו בדבר הצורך לקיים כוח ההרתעה ונגד הגישה הרואה בארצות־הברית את הגורם שאליו יש לפנות לסיוע. לשאלה אם נחוץ הנשק המבוקש לתיקון המאזן לא נכנס כלל.

אראל

129

מ' אראל אל משרד החוץ

M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן Coded Tel. RI552

נוסח נכנס: ארכיון צה"ל Inc.: IMDEA 230/72/781

ואשינגטון, 10 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

מחלקת ארצות-הברית, שלכם 927.[1]

מבריקים הרשימה שלנו במלואה באנגלית.[2] מסתבר שכך יותר פשוט מבחינת הצופן ופחות פתוח לשיבושים.

7. שיגור צבא אמריקאי ללבנון ביולי 1958.

129

1. לא נמצא.
2. ראה מס' 128.

AIR FORCE	
1. 1 squadron of aircraft of the F-104 class	24
2. 1 squadron of all weather aircraft of the Vautour N-2 class	18
3. 1 squadron of fighter–bomber aircraft of the Vautour A-2 class	18
4. 2 squadrons of transport aircraft of the Nord Atlas or C-123 class	36
ARMOUR	
5. Tanks of the M-47 or the M-48 class	300
6. Armoured personnel carriers	530
ARTILLERY	
7. Self-propelled, 105 mm, Howitzers	60
ANTITANK WEAPONS	
8. 106 mm recoilless rifles (with ammunition)	250
MISSILES	
9. Air to air "Sidewinder" missiles.	300
10. Ground to air "Hawk" missiles (6 batteries)	300
NAVY	
11. Coastal type submarines (250–350 tons)	2
ELECTRONIC EQUIPMENT (AIR)	
12. Early warning radar (range-250 miles) height - 70.000 ft	3 sets.
13. G.C.L. radar.	5 sets.
14. I.F.F. ground equipment.	10 sets.
15. I.F.F. airborne equipment (to match the ground equipment)	300 sets.
16. Sonar detecting sets for helicopters	10 sets.
17. Fire control (airborne equipment)	60 sets.
18. Enemy warning (airborne equipment)	80 sets.
19. Data distribution equipment (20 scopes) to distribute video and other data to different controllers scopes.	2 sets.
20. Data processing equipment and radar links:	
A. To relay search, height, beacon data and control functions between field stations and operations sender.	6 sets
B. To process all received data of tracks from radar sites; to process all fed data of planned tracks, and available intercepting forces in readiness and compare with radar data; to indicate priority of scrambling forces; to compute optimal intercepting vectors for intercepting forces.	2 sets.
21. U.H.F. radio sets (ground)	10 sets.
U.H.F. radio sets (airborne)	300 sets.
ELECTRONIC EQUIPMENT. (NAVAL).	
22. Sonar detecting sets for destroyers (type 144,147)	3 sets.
PHOTO EQUIPMENT (AIR).	
23. Aerial cameras (altitudes of 45–60.000 ft, A/C speeds – 1–2).	10 sets.

Erell

130

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 562

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 13 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית; סודי ביותר.

יריב ואראל נפגשו עם מאייר וואהל ב־12 בהמשך להגשת האיגרת ב־9[1] על־מנת שיריב ימציא הסברים לרשימה ויפתח כללית הצורך בפריטים השונים. מאייר שמע מבלי להגיב הרבה וואהל רשם. יריב הסביר בהרחבה חיוניות ודחיפות חיזוק כוחנו באוויר והדגיש שאין פנינו להגדלת צה"ל מספרית אלא לשכלול ציודו.

מאייר שאל אם אנו עורכים פניות דומות במקומות אחרים ויריב השיב שלפי הידוע לו אין פניות דומות אולם קיים מגע שוטף עם הבריטים והצרפתים ביחס לציוד שנרכש מהם ואשר עבורו יש צורך בחלקי־חילוף וכו'. כששאל מאייר באיזו מידה אנו עוסקים בפיתוח צבאי עצמאי והתייחס לידיעות שהטכניון מתכוון לבנות רקטות, יריב ענה שאנו מתרכזים בציוד פשוט. במהלך השיחה העיר מאייר שבקשתנו בוודאי תשמש נושא לדין־ודברים ממושך בינינו לביניהם. התייחסנו למגעים שיריב חפץ לקיים בפנטגון והפעם לא השמיע מאייר הסתייגות ואף ציין שמחלקת המדינה כמובן תקבל ייעוץ מאנשי הצבא בצדדים המקצועיים של העניין. בסוף שאל מאייר לפשר הודעת פרס ב־9 לפיה נדחו בקשות ישראל לרכוש נשק כבד בארצות מסוימות ולכן ישראל תתרכז ברכש ממקורות אירופיים. יריב השיב כפי שהשיב. אחרי השיחה השתהינו כמה דקות אצל ואהל והלה נתן ביטוי להתרשמות רבה מגודל הרשימה כנגד מה שהיו רגילים לראות בשטח הנדון באגף המזרח התיכון.

השגריר ייפגש עם ג'ונס כנראה ביום שלישי.[2]

אראל

130

1. ראה מס' 128.
2. ראה מס' 121.

131

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 567

נוסח נכנס: 130.09/2313/10

ואשינגטון, 16 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור מחלקת ארצות־הברית; סודי ביותר.

שיחה עם מר לואיס ג׳ונס היום. נכחו מאייר, המילטון, יריב ואראל.

הרציתי על הרקע של איגרתנו בעניין הסיוע.[1] כתגובה אמר ג׳ונס שהאיגרת נמצאת כבר בדיון במשרד הביטחון הבודק הנתונים לגבי התעצמות כוחות ערביים והמצב שנוצר בעקבותיה. ישנם גם צדדים אחרים של השאלה שאותם הם בודקים, והם הצד המדיני והשפעת בקשתנו על מדיניותם המסורתית שלא להיות ספק רציני של נשק במזרח התיכון. כמו־כן הם בודקים רשימתנו מבחינת המחיר שהאספקה תעלה וכאן העיר שהרשימה ארוכה ושהמחיר יגיע לסכום ניכר. הערתי שלגבי האספקה איגרתנו מדגישה שאנו רואים כאן אפשרות של גמישות ואשר לאורך הרשימה הדגשתי שהרשימה מבטאת בדייקנות את הפער במאזן ודווקא גודל הרשימה הוא מקור לדאגתנו. אמר שהוא מבין דאגה זו.

מנקודות הטיעון שלי התרשם ג׳ונס במיוחד מההדגשה של הגברת היכולת הצבאית של הערבים בניצול הכלים העומדים לרשותם. יריב הרחיב הדיבור בנקודה זו והיה מורגש שהנקודה חדשה בשבילם ושהתרשמו מהעובדות שהובאו לידיעתם. כמו־כן העיר ג׳ונס שלא ידע שמידת ההזדיינות הערבית כה גדולה. כאילו דרך אגב הפליט שאמנם יש באזור שלנו יתרון אחד שחסר בכל מקום בעולם והוא נוכחות האו״ם מסביב לגבולותינו והוא כינה נוכחות זו ב־trip wire נגד תוקפנות. אמרתי שאין המצב כך. נוכחות האו״ם איננה יכולה לבלום תוקפנות. העיר שלכל הפחות נוכחות האו״ם תקל במקרה של תוקפנות על העברת דו״ח מידי. אמרתי שאין זה מעניינו שיהיה יותר קל לבצע פוסט מורטם כי אם רצוננו למנוע תוקפנות. הערתי שאנו המדינה היחידה בעולם העומדת בפני סכנה ביטחונית מתוצרת רוסיה והחייבת בעצמה לממן ביטחונה וזהו הייעוד היחיד שיש להתרכז עליו. ג׳ונס שאל מה אחוז התקציב שלנו המוצא לביטחון. השבתי: כ־30 אחוז מהתקציב הגלוי ועוד סעיפים אחרים מוסתרים. ברור שברגע מסוים, ולדעתי מוטב מוקדם ממאוחר, נצטרך לגלות קלפינו גם מבחינה תקציבית וגם מבחינת הציוד העומד לרשותנו לעומת מה שיש בצד השני.

ג׳ונס התעניין עוד לשמוע שהערבים הגדילו כוחותיהם הצבאיים. יריב הוסיף פרטים בייחוד לגבי קע״ם ועיראק. ג׳ונס שאל אם אנחנו כוללים גם עיראק בחשבון

131

1. ראה מס׳ 128.

הכוחות הערביים הערוכים נגדנו. השיב שמבחינה צבאית אנו חייבים לעשות זאת אם כי בשורה ראשונה אנו מתחשבים במערך הקע"מי. סיכמנו שנשוב לדון בעניין[2] ובינתיים נברר העניין במשרד הביטחון.

התרשמותי שהוברר להם שאנו מתכוננים לדיונים נוקבים. השלב המידי לשכנע משרד הביטחון באמיתות הנחותינו והערכותינו ולזה ניגשים מיד. בינתיים נספק למחלקת המדינה פרטים מלאים יותר על הזדיינות הערבים. בסוף השיחה אמר ג'ונס שזה עתה קיבל מברק בעניין ישיבת ועדת שביתת־הנשק הסורית שבה לא השתתפנו.[3] הסברתי עמדתנו. העיר שאיננו מתווכח אך בכלל חושב שמוטב שהצדדים ישתפו פעולה עם האו"ם. הבהרתי עמדתנו בעניין זה תוך הבלטת אי־הצלחת האו"ם להזיז הכוחות הסוריים מהמפורז. מניח שאתם דואגים להדרכת שגרירות ארצות־הברית בכל העניין.

לשם ידיעה, להלן הנקודות העיקריות בהרצאתי:

1) השינויים במאזן הכוחות אינם תופעה חדשה כי אם התפתחו בשנתיים האחרונות. בגלל הכרתנו שהסקת מסקנות מהמצב תחייב החלטות מרחיקות־לכת לא נחפזנו כי אם הוחלט על פי החלטת ראש הממשלה לפני חודשים מספר לבדוק כל המצב בקפדנות. בסוף ספטמבר היה כבר ברור שהמצב רציני ועל־כן שרת החוץ בירדה העניין עם הרטר.[4] אך עד שלא נשלמה הבדיקה והוסקו המסקנות לא הגשנו האיגרת.

2) המסקנות מוכיחות שקיימים ארבעה גורמים אובייקטיביים:

(א) נוצר פער באיכות.

(ב) נוצר פער מסוכן בכמות.

(ג) קיים מחסור מסוכן באמצעי אזהרה והגנה נגד התקפת פתע בייחוד מהאוויר.

(ד) היכולת הצבאית הערבית להשתמש בנשק גברה וגוברת כתוצאה גם של אימון וארגון יותר משוכללים וגם כתוצאת הגדלה מספרית של הכוחות הצבאיים.

3) גורמים אלה הם אובייקטיביים ואינם תלויים בהערכת כוונותיהם של הערבים להתקיף. יש לנו הערכה מסוימת בשטח הכוונות אך העובדה המכרעת היא העובדה האובייקטיבית שנוצר מצב המהווה סכנה אם לא נתקנו. גם אם הערבים לא יוסיפו להצטייד, הסכנה הנוכחית תחמיר בגלל ההעלאה המתמדת בכושר הצבאי הערבי. הסכנה הגדולה היא של התקפת פתע, והדרך היחידה למנוע סכנה זו היא מאזן הכוחות בעוד מועד. איזון זה איננו ניתן לסדר במהירות של שבועות או ימים ועל־כן חייבים לפעול מיד כדי למנוע כל סכנה בעתיד.

4) הרשימה שהגשנו מבטאת בדייקנות הפער שנוצר. מגמתה לא לשער מידת כוחנו היחסית כי אם להחזיר המאזן שכבר עורער.

2. ראה מס' 144 ו־145.

3. ועדת שביתת־הנשק המעורבת ישראל–סוריה. בפברואר 1960 זימן יושב־ראש הוועדה ישיבה שעל סדר־יומה נכלל דיון במצב באזור המפורז. ישראל החרימה את הישיבה בטענה שלסורים אין סמכות בענייני האזור המפורז. ראה מס' 11.

4. ראה מס' 128, והערה 3 שם.

5) הדילמה שלנו לכן בין הדאגה לביטחוננו, שהיא השיקול העליון, לבין יכולת ההתפתחות המשקית.

6) הבעיה איננה רק שלנו כי יכולתנו המרתעת היא שהביאה למידת הסטביליות ששררה באזורנו בשלוש השנים האחרונות.

הרמן

132

מ׳ אראל אל ג׳ אבנר[1]

M. Erell to G. Avner

מקור: 130.23/3294/17

ואשינגטון, כ׳ בשבט תש״ך
18 בפברואר 1960

סודי ביותר

הנדון: סיוע צבאי

למקרה שהשגריר לא יספיק להשלים בדואר היוצא מחר את אשר מסרנו בעניין זה עד עתה במברקים, אני רושם להלן תיאור קצר של התמונה כפי שהיא נראית בעיניו היום.

ההרגשה היא שהצעדים הראשונים היו נכונים וראשית ההתחלה נראית כנתונה במסלול הרצוי. בפירוש: הרושם הוא שמחלקת המדינה קיבלה את העניין ברצינות ונראה כי ראשית טיפולה בו רציני. החומר הועבר במהירות לפנטגון ולואיס ג׳ונס ממש "הזמין" אותנו להקים מגע שם. נספח צה״ל יכול כעת להיכנס לבירורים עם אנשי הפנטגון באופן רשמי וחופשי. הוא התחיל היום ומצא שם, במגע הראשון, גישה רצינית ועניינית. דיווח יישלח בצינורות שלו.

הדבר הזה חשוב משום שהמצב כעת הוא, לפי התרשמותנו, שבתחום מחלקת המדינה לא יתקדם הדיון הרבה לפני שהפנטגון יגיש הערכה לגבי יחסי הכוחות בינינו לבין הערבים. במלים אחרות, הפנטגון נתבקש לקבוע, כצעד ראשון, באיזו מידה יש ממש בטענתנו שקיים פער והוא הולך ומתרחב לקראת ממדים מסוכנים. כאן יהיה מדובר בשלב ראשון בחוות־דעת צבאית מקצועית. אם המומחים האמריקנים יפסקו שמבחינה צבאית טהורה יש ממש בגרסתנו יהיה בזה צעד חשוב. לכן מגע תקין וחופשי עם הפנטגון בסוגיה הזאת ממש חיוני. גם השגריר והציר ישוחחו עם אנשים במחלקת ההגנה (בראש ובראשונה האדמירל גראנתאם ומר ארווין).[2]

132

1. המכתב הועבר גם אל שרת החוץ ואל ראש הממשלה.
2. ראה מס׳ 133.

כפי שנמסר לאלוף־משנה יריב היום, הבדיקה המקצועית תיערך על־ידי המטה המשולב של ראשי השירותים המזוינים. עליו יהיה לנסות עכשיו להקים מגע עם גורם זה על־מנת שיוכל להשפיע בכיוון הרצוי. נאמר ליריב שהבדיקה תימשך שלושה-ארבעה שבועות. אין לו עדיין התרשמות ביחס לשאלה באיזו מידה יתבעו מאיתנו פרטים על כוחו של צה"ל היום וכיוצא בזה אולם נראה שנחוץ להתכונן לכך שאמנם יתבעו. יש לנו כמה מחשבות בקשר לכך אולם ייתכן שאין טעם לעסוק בהן כבר עכשיו לפני שאנו יודעים קצת יותר על הצורה בה ייגש המטה המשולב לבדיקה הנזכרת לעיל.

בברכה,

משה אראל

133

א' הרמן אל ג' אבנר

A. Harman to G. Avner

מקור: 130.32/3294/17

וואשינגטון, כ"ז בשבט תש"ך
25 בפברואר 1960

סודי ביותר

גרשון היקר,

הנדון: סיוע צבאי

מילואים למברק על השיחה עם ארווין[1] ועוד כמה נקודות מסביבן.

א) המעודד אצל ארווין היה שלא הוא ולא חבריו ערערו על הנתונים העובדתיים שעליהם אנו מבססים את בקשתנו לעזרה. להפך הוא קבע שמבחינתנו אנו איגרתנו היתה very reasonable. הולכת ומתעמקת אצלנו הרגשה שמבחינה זו אנו עלולים לא להיתקל בקשיים.*

ב) מתגברת גם ההרגשה שאחד הדברים המרכזיים המעיקים עליהם הוא גודל רשימתנו והיוקר שלה. על־מנת להפריך חששות שהרשימה מנופחת קבעתי בשיחה אתו וגם בשיחה עם ג'ונס שני דברים. ראשית: שהרשימה שלנו איננה בנויה על תכנית להגדיל במספר את הכוחות הצבאיים שלנו כי אם מבוססת מבחינה כמותית על השגת המינימום הבריא, יחסית, בינינו לבין הערבים. שנית: הדגשתי שרשימתנו כוללת שלושה סוגים של ציוד:

133

* אשר לסעיף א) מתברר יותר ויותר שיהיה צורך בשלב מסוים לגלות גם מה שיש לנו. עוררנו השאלה הזאת עוד בהתחלה ועוד נשוב אליה.

1. לא נמצא.

(1) ציוד שמטרתו להשיג איזון איכותי ושיבוא במקום ציוד מיושן. לא אמרתי בפירוש שנהיה מוכנים למסור את הכלים המיושנים לאחר שיוחלפו בציוד החדיש שביקשנו. אך אני מעורר לשיקול אם בשלב מסוים לא כדאי לנו להגיד זאת. זה עלול להיות חשוב בעיקר לגבי הטנקים כי פה המספר שאנו מבקשים נמשע כגדול למדי.

(2) הרשימה כוללת פריטים שיחזירו המאזן הכמותי למינימום הבריא.

(3) הרשימה כוללת ציוד שתפקידו להגביר יכולתנו ההגנתית נגד התקפה אווירית.

ג) ביקשנו מהבית cost pricing משלנו והפרטים טרם הגיעו. היה חשוב ביותר שנקבל הפרטים על־מנת שאנו מצידנו נוכל בשלב מסוים להמציא הצעות מעשיות באיזה דרכים הם יכולים לממן את דרישותינו. פה היה כדאי לברר לעצמנו האם יש הבדלים במחירים ומה הם בין ציוד ממקור אמריקני לבין ציוד ממקור אחר.

בשטח זה גם ייתכן ויש מקום לשיקול נוסף. גם לאחר שמשרד הביטחון כאן יגמור את בדיקותיו תעמוד בכל חומרתה השאלה המדינית וזאת לאור המדיניות המסורתית שלא לספק ציוד ממקור אמריקני. לכן אני מציע שנכין לעצמנו, לעת עתה לעיון פנימי בלבד, רשימה מפורטת של ציוד אמריקני שהוא כבר ברשותנו כי כל תוספת לציוד כזה תוכל להיות מוסתרת. כמו־כן הציוד האלקטרוני אף הוא יכול להישאר בלתי נראה לעין ועל־כן ייתכן שנצליח יותר בלחצנו להשיג ציוד זה ממקור אמריקני מאשר ביתר הפריטים. ואם כך ייתכן שהתחשיב של המחירים יהיה במקצת יותר נמוך. אינני יודע אם יש פריטים מסוג זה מחוץ לציוד האלקטרוני, ייתכן רק recoilless rifles,[2] אך חשוב לקבל פירוט מלא כולל התחשיבים.

ד) אם הנחתנו היסודית היא שמבחינה מדינית לא יהיה קל להביאם לנכונות לספק לנו ציוד ושעד כה לא סיפקו ממקור אמריקני, ברור שהבעיה העיקרית תהיה כספית ופה הם אף יעמדו בפני בעיה מדינית והיא לתת לנו את העזרה, גם הכספית, בצורות שלא תהיינה בולטות לעין. אי לזאת כדאי כבר עכשיו להכין, ושוב לעת־עתה רק לעיון פנימי, מחשבות על אפשרויות שונות.

אנחנו נקדיש לזה גם כאן מחשבה ועוד נכתוב בעניין זה בדואר הבא. אך אני חוזר ומדגיש שעד שלא נקבל תחשיבים מהבית על כל הרשימה אנחנו מגששים בערפל.

הייתי חושב שהיה כדאי גם להכין, לשימוש אפשרי, סדר עדיפויות לגבי הרשימה, על יסוד ההנחה שכל עזרה שנקבל מהם תתחיל רק משנת התקציב שלהם המתחילה ביוני השנה.[3]

בברכה,

אברהם הרמן

2. תותחים ללא־רתע, שארצות־הברית מכרה לישראל בשנת 1958.

3. אבנר אמר שהוא תומך בעמדת הרמן כפי שבוטאה בסעיף ב של מכתבו, ואילו את השיקולים וההצעות שבסעיפים ג וד הוא מוסר לראש אמ"ן (מכתבו, מיום 29 בפברואר, בתיק 130.23/3294/17).

134

תזכיר של ג' אבנר
Memorandum by G. Avner

העתק: 130.23/3294/3

[ירושלים], 3 במארס 1960

סודי ביותר

יחסה של ממשלת ארצות־הברית לישראל
(נקודות תמציתיות)

לחיוב:

א) ממשלת ארצות־הברית רואה בקיום מדינת ישראל ועצמאותה, שגשוגה וקידומה הכלכלי חלק אינטגרלי של מדיניות החוץ האמריקנית. על־כך קיבלנו הצהרות לאין־ספור בהזדמנויות רבות. אין כל קושי להשיג חזרה על הצהרה זו באוזנינו. יותר קשה להשיג הצהרה פומבית מסוג זה בגלל הרגישות הערבית אולם גם זה ניתן בלחץ מסוים, אם זה רצוי.

ב) מדיניות זו גוררת המשך תקין למדי של העזרה הכלכלית בצורותיה השונות (עזרה ישירה בדולרים חופשיים, עזרה לתכנית פיתוח, עודפי מוצרים חקלאיים וכו' וכו').

ממדי העזרה בשנים האחרונות:

1957/8 – 85 מיליון דולר בקירוב

1958/9 – 57 מיליון דולר בקירוב

1959/60 – 54 מיליון דולר בקירוב

(המספר ל־1957/8 כולל מלווה לתקופה ארוכה של 24 מיליון דולר לתכניות השקיה שונות).

השגת הממוצע הנ"ל של עזרה כלכלית אינה כרוכה בקשיים מדיניים גדולים, אף כי אין לגרוס להפך, כאילו סכומים בגודל זה הם מובנים מאליהם וכבר מונחים בכיסינו לשנים רבות נוספות. אולם בסך־הכל מותר לומר שקיימת מסורת של עזרה כלכלית רחבת ידיים אשר ממדיה משתווים לטובה לעזרה הניתנת לארצות אחרות.

ג) המדיניות המצוטטת בסעיף א' גוררת אחריה הצהרת נכונות אמריקנית לבוא לעזרת ישראל באם תותקף על־ידי ברית־המועצות או על־ידי מדינות ערב בהתקפה יזומה ללא פרובוקציה.

ממשלת ארצות־הברית טוענת וחוזרת וטוענת שנכונות זו הגיעה לביטוי רשמי בהצהרת שלוש המעצמות משנת 1950 המבטיחה עזרה צבאית לנתקף.[1] תוקף הצהרה זו לדידי ארצות־הברית אושר מחדש, בתחילת פברואר שנה זו, בעת המתיחות בגלל ריכוזי הצבא המצריים בסיני.[2]

134

1. ההצהרה ניתנה במאי 1950 – ראה כרך 5, מס' 248; ראה גם מס' 15, הערה 8.
2. ראה מס' 15.

כן טוענת ארצות־הברית שנכונות לבוא לעזרת ישראל נתקפת – באם תתבקש – הגיעה לביטוי פומבי גם בהצהרה המשותפת של ממשלת ישראל עם מר ריצ'רדס משנת 1957[3] אשר באמצעותה נכללנו ב"דוקטרינת אייזנהאואר" למזרח התיכון.[4] כידוע דוקטרינת אייזנהאואר מבטיחה עזרה אמריקנית צבאית לנתקף באזור. ממשלת ארצות־הברית טוענת ששתי ההצהרות הפומביות הנ"ל מהוות למעשה התחייבות אמריקנית מול ממשלת ישראל ועובדה זו ידועה יפה למדינות ערב ולברית־המועצות ומהווה גורם מרתיע מעשה תוקפנות.

ד) המדיניות המצוטטת בסעיף א' גוררת אחריה דאגה מסוימת – אף כי מבחינתנו מוגבלת כמעט עד כדי חוסר ערך – לכוחנו הביטחוני.

ממשלת ארצות־הברית טוענת שהיא לא תרשה שייווצר מצב בו תהיה ישראל בשטח הביטחוני במצב של חולשה כזאת מול מדינות ערב אשר תזמין למעשה תוקפנות ערבית. מתוך כך מוכנה ארצות־הברית מדי פעם להמליץ על מדינות אחרות על מכירת נשק לישראל, ופה ושם היא גם מוכנה למכור לישראל כמויות נשק מצומצמות ומוגבלות.

ה) לגבי בעיית ישראל-ערב אין ממשלת ארצות־הברית סבורה שהגיע הזמן לעשות מאמץ מדיני ליישוב הבעיה, כי אין היא סבורה שניתן כעת להשיג הסכם כלשהוא בין הצדדים.

בכך יש התקדמות מאז 1956 כשדאלס תמך בעקיפין בניסיונותיו של אנטוני אידן לכפות הסדר ישראלי־ערבי (נאום גילדהול).[5] יוצא מכלל זה היא לדידם בעיית הפליטים הערביים שלגביה הם סבורים כי ניתן לקדמה לקראת פתרון.

ו) ביחס לבעיות הכרוכות בסכסוך הישראלי־ערבי מוכנה ממשלת ארצות־הברית לעתים להושיט לנו עזרה דיפלומטית, לו גם מוגבלת במאמץ ובתוקף, לגבי אלה מהבעיות שלדידן היא סבורה שהצדק עימנו, כגון: השיט בסואץ, תכונה צבאית ערבית סמוכה לגבולותינו, בעיות גבול במסגרת משטר שביתת־הנשק (במידה והאו"ם פוסק לטובתנו), התאכזרות ממשלות ערביות לגבי אזרחיה היהודים הרוצים לעלות ארצה וכו'.

3. ג'יימס פ' ריצ'ארדס, עוזר מיוחד לנשיא ארצות־הברית, שוגר בידי הנשיא לכמה מדינות במזרח התיכון כדי להסביר את דוקטרינת אייזנהאואר (ראה הערה 4 להלן). בתום ביקורו בישראל לא פורסמה הצהרה משותפת, אלא ישראל פרסמה הצהרה שממשלת ארצות־הברית סמכה עליה את ידיה. בהצהרתה מקדמת ממשלת ישראל בברכה את תמיכתה של ארצות־הברית בשמירה על עצמאות של מדינות המזרח התיכון ובפיתוח העצמה הכלכלית המוקדשת לשמירה על עצמאותן. (ראה מברקי השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, 499, 520, 10.5.1957, 15.5.1957, בתיק 130.09/2313/2).

4. הצהרה בעניין מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון שנמסרה לקונגרס ב־5 בינואר 1957 בידי הנשיא אייזנהאואר, כאשר ביקש סמכות להעניק סיוע צבאי וכלכלי למדינות המזרח התיכון שיבקשו זאת, וכן להשתמש בצבא ארצות־הברית כדי להגן על עצמאותה ושלמותה הטריטוריאלית של מדינה כלשהי באזור נגד תוקפנות מזוינת גלויה של מדינה הנשלטת בידי הקומוניזם הבין־לאומי.

5. בנאום בנובמבר 1955 בעיריית לונדון רבתי (אולם "גילדהול") אמר אנתוני אידן, ראש ממשלת בריטניה, כי לדעתו גבולות ישראל צריכים להיות פשרה בין גבולותיה היום לגבולות החלוקה מ־29 בנובמבר 1947.

לשלילה:

א) במידה לא מבוטלת יחס ממשלת ארצות־הברית לצרכיה הממשיים של ישראל הנם פונקציה של יחסי ארצות־הברית עם העולם הערבי בכלל ועם קע"ם בפרט.

אין זאת רוצה לומר שאין כלל ערכים חיוביים עצמיים ביחסי ישראל–ארצות־הברית. יש ויש, יש גם מניעים של אינטרס עצמי אמריקני הדוחפים יחסים אלה לצד חיובי (יהודים, דעת־קהל, הערכת פועלה החיובי של המדינה בשטחים רבים ועוד). לולא מניעים אינטרסנטיים אלה היה המצב גרוע הרבה יותר. אך לגבי העניינים הממשיים אין בכל זאת מנוס מלקבוע שכמעט כל בקשה ישראלית נמדדת ונפשטת לפי התגובה הערבית המצופה, הרגישות הערבית, והשפעת התגובה הערבית המצופה על יחסי ארצות־הברית עם העולם הערבי.

ב) מדיניות זו גוררת נטייה בלתי־פוסקת לצמצם ההיענות החיובית לבקשתנו, ובמקרים אחרים להתנות היענותם בהסוואה או הסתרה בפני ידיעת הערבים.

דוגמאות לסירוב בקשתנו בגלל רגישות ערבית: חוזה ביטחון ישיר, התקשרות צבאית בכל צורה אחרת, ערבות ביטחון מחייבת, צירופנו לנאט"ו או למסגרות מערביות מדיניות או צבאיות אחרות, אי־מתן נשק ועוד.

דוגמאות לצמצום העזרה בגלל הרגישות הערבית: הגבלות בשטחים מסוימים של עזרה כספית (מפעל הירדן, שיכוני עולים), הימנעות מלריב את ריבנו עם מדינות ערב בענייני סואץ, החרם הערבי וכו'.

ניסיונות הסוואה והסתרה: עזרה כספית למפעל הירדן, לבינוי שכונות עוני, הימנעות מהצהרות תמיכה בישראל ונכונות לבוא לעזרתנו וכו'.

ג) ממשלת ארצות־הברית דבקה במדיניות לא לתת ערובות ביטחוניות מחייבות לישראל ולא להיות ספק חשוב של נשק לישראל.

בבעיה גורלית זו ניטש ויכוח חריף בינינו לבינם מאז 1950; באשר לערובות ביטחוניות טוענת ארצות־הברית לפי סעיף ג' במאזן החיובי. באשר לנשק מתבצרת ממשלת ארצות־הברית מאחורי הנוסחה הנוחה שהיא נמנעת מלתת נשק הן לישראל והן לשכנותיה הערביות. זה נכון רק בשנים האחרונות ומפאת סירוב שכנותיה של ישראל (פרט לירדן) לקבל נשק אמריקני. באשר לירדן, היא מקבלת למעשה נשק בריטי ורק המימון הוא אמריקני.

כאמור בסעיף ד' של המאזן החיובי טוענת ממשלת ארצות־הברית שהיא שמה לב לצרכיה הביטחוניים של ישראל. היא שמחה שבריטניה וצרפת מוכרות נשק לישראל. לעיתים יוצאות מן הכלל היא מוכנה גם כן למכור דברים מוגבלים ולעתים היא מוכנה להמליץ על מכירה מסוימת בפני ממשלות אחרות אולם רק במחצית פברואר הצהיר אייזנהאואר פעם נוספת שמכירת נשק לישראל אינה אחריותה של ממשלת ארצות־הברית אשר דבקה במדיניותה לא לתת נשק למדינות המעורבות בסכסוך ישראלי־ערבי.[6]

באשר לצד הכספי, טוענת ממשלת ארצות־הברית שבבואה לקבוע את רמת העזרה הכלכלית בכללותה, היא מביאה בחשבון את העומס הכלכלי הרובץ על מדינת ישראל

6. הדברים נאמרו במסיבת עיתונאים ב־17 בפברואר 1960.

מפאת צרכיה הביטחוניים. במקרה אחד, ב־1958, היתה ממשלת ארצות־הברית מוכנה לעזור במימון רכישה מסוימת מבריטניה.[7]

(העתק איגרתנו בעניין זה נמסר למזכיר ראש הממשלה.[8] כידוע היא נמצאת כרגע בדיון ראשוני בפנטגון ובמחלקת המדינה).[9]

בענייני הגבולות והסכסוכים במסגרת שביתת־הנשק מוותרת ממשלת ארצות־הברית על מסקנות עצמיות ומקבלת למפרע פסק־דין האו"ם.

רק במידה שהאו"ם פוסק לטובתנו יכולים אנו לצפות לתמיכת ממחלקת המדינה.

ה) ארצות־הברית נמנעת מלהיהפך לכלי עזר פעיל שלנו במלחמה על זכויותינו הנפגעות על־ידי מדינות ערב.

לגבי בעיית השיט בסואץ יש פעולה מאופקת ובלתי־נמרצת. לגבי החרם הערבי ובשטח ההשפעה על מנהיגי ערב לבוא לידי הסדר עימנו מתנזרת ממשלת ארצות־הברית מפעולה יזומה, שיטתית ורצינית. בשטח החרם היא אף נוטה להשלים עם פגיעה באזרחים וחברות אמריקניות במסגרת מדיניות החרם הערבי.

ו) ממשלת ארצות־הברית סבורה שניתן לפעול לאלתר לקידום בעיית הפליטים ופתרונה.

מתוך כך פעילותה הנמרצת בעצרת האו"ם למען החייאת ועדת הפיוס והחייאת הפעילות הדיפלומטית בקשר לבעיית הפליטים, וזאת על־אף ולמרות לחצנו ופעילותנו שינטשו קו זה וטיעוננו שפעילות זאת תוכל רק להגביר המתיחות באזור ללא התקדמות לגבי הבעיה עצמה.

ז) ממשלת ארצות־הברית נמנעת מכל צעד היכול להתפרש כתמיכה במדיניות קיבוץ גלויות ועלייה רבתי.

זאת במסגרת הכניעה לרגישות הערבית. מסקנה ממשית - הימנעות מתמיכה במפעלים כלכליים הצמודים באופן בולט לעלייה, כמו שיכוני עולים וכדומה. לעתים אנו שומעים ממחלקת המדינה התנגדות לדיבורינו על עלייה רבתי. מחלקת המדינה מקבלת את הטיעון הערבי שעלייה המונית לישראל צריכה להדאיג את מדינות ערב.

ח) ממשלת ארצות־הברית חושדת שלא בכל התנאים והמסיבות תימנע ישראל ממדיניות אקספנסיבית של רכישת שטחים נוספים למדינה בכוח.

בעניין זה נשאר משקע ממבצע סיני ומהסבריהם למדיניותנו דאז, כאילו רצינו לספח את סיני ואת רצועת עזה למדינה. הם בוחנים בחינה מדוקדקת מנקודת ראות זו נאומי חברי הממשלה, אנשי צבא ואישי ציבור אחרים, וכן את מצבה של מפלגת "חירות" בציבוריות הישראלית. גם נאומי אנשי "אחדות העבודה" נבחנים בתשומת־לב מיוחדת מבחינה זאת. לעיתים הם נוטים לפרש נאומים מסוימים כאילו מצביעים על כיוון של מלחמת־מנע יזומה נוספת או כוונות לכבוש שטחים נוספים. מכאן גם ניסיונותיהם לבחון בכל חלקי הארץ אם הגיוסים האחרונים שבוצעו בתגובה לריכוזים

7. מדובר במימון רכישתם של טנקים מסוג "סנטוריון" בבריטניה - ראה מס' 146.
8. יצחק נבון, מנהל לשכת ראש הממשלה.
9. ראה מס' 132.

המצריים אינם תכונה למלחמה ישראלית יזומה. בהקשר זה חרוטה בליבם הסתרת מבצע סיני בפניהם ולכן אינם מתייחסים באמון מלא לדברים הנאמרים להם בסוגיה זו על־ידינו.

ט) ממשלת ארצות־הברית סבורה שפתרון צודק של הסכסוך הישראלי־ערבי חייב לכלול מידה של החזרת פליטים ואולי גם מידה של ויתור טריטוריאלי.

אין ספק שמחלקת המדינה דבקה לקו זה למרות שלגבי העניין הטריטוריאלי אין דעה זו באה לביטוי כעת כי הבעיה אינה אקטואלית. באשר להחזרת פליטים אין הם מסתירים את מדיניותם של החזרה חלקית. הם מאמינים שלא פליטים רבים ירצו לחזור וכי אפשר בסופו של דבר להגיע להסכם על מספר אשר לא יחתור תחת ביטחונה של ישראל. אין הם נוקבים במספר מסוים ויש להניח שאין אצלם החלטה סופית בנקודה זו.

באשר לעניין הטריטוריאלי אין כמעט ספק שבבוא העת יחדשו הם את מדיניותם שלמען השגת שלום מוכרחה ישראל לוותר ויתורים מסוימים מוגבלים פה ושם. אין להם בוודאי תכנית ברורה; אין להניח שכוונתם לוויתורים גדולים, דוגמת תכנית גילדהול. בוודאי יהיו שמחים אם ניתן אי־פעם להשיג שלום ללא ויתורי שטח ישראליים. אך אם אי־פעם בעתיד עניין השלום יהיה תלוי בנקודה זו, בוודאי יחייבו ויתורים טריטוריאליים. למעשה זאת עמדתם משנת 1949, אך כאמור, אין היא באה לביטוי כרגע כי העניין איננו עומד על סדר־היום.

ג׳ אבנר

135

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWTA4

נוסח נכנס: 130.02/6723/1

[וואשינגטון], 11 במארס 1960

סודי ביותר

לשרת החוץ; אישי ביותר.

א) הפגישה אצל הנשיא מ־11:00 עד 13:00. נכחו דילון, ג׳ונס והגרטי, והרמן. הרטר חלה אמש ודילון בא במקומו. סודר שראש הממשלה יבקר הרטר בביתו ביום א׳. ראש הממשלה הרצה על מזרח־מערב ואפריקה ואחר־כך ניתח שאלות המזרח התיכון. הדגיש במיוחד שאלת הביטחון וצרכינו בשטח זה. כמו־כן הציע שהנשיא יבקש מכרושצ׳וב שארצות־הברית ורוסיה יצאו במשותף בפנייה לארצות המזרח התיכון שביסודה mutually acceptable agreement בין ישראל וערב ושמירה על עצמאותן

ושלמותן של כל המדינות באזור,[1] כלומר מיזוג של ההודעה המשותפת של חרושצ'וב ואידן ב־1956[2] ומכתב אייזנהאואר אל ראש הממשלה מיולי 1958.[3]

אשר לענייני ביטחון שלנו קבע הנשיא שארצות־הברית לא רוצה להיות ספק ראשי של נשק אלינו משני טעמים. ראשית זה יחליש כוחה והשפעתה בריסון המתיחות באזור וניסיונותיה להביא הרגעה. שנית אם רוסיה תספק לצד אחד וארצות־הברית לשני זה עלול להגביר המירוץ. על־כן חושב שהספקים העיקריים שלנו צריכים להיות צרפת ואנגליה, והוסיף: אולי גם גרמניה. אמנם הזכיר שלומדים בקשתנו[4] וציין גם שבעבר סיפקו לנו ציוד מסוים, כגון אלקטרוניקה וכו'. ראש הממשלה הבהיר שאין כוונתנו שיהיו ספק ראשי.

אשר לעניין הפנייה מטעם ברית־המועצות וארצות־הברית גילה עניין ואמר שמחלקת המדינה תבדוק עניין זה. בעניין הביטחון קבע הנשיא שאיננו חולק על הצרכים שלנו אך לא היה רוצה לתת רושם שבשלב זה ארצות־הברית מוכנה להיות ספק ראשי. בהזכירו דברי ראש הממשלה שלישראל זכות קיום קבע הנשיא שהוא מסכים בהחלט. כמו־כן ארצות־הברית מעריכה מאוד מה שעשינו ב־12 השנים האחרונות ומעריכה גם ה־sturdiness שלנו. הזכיר גם הסיוע הכלכלי אלינו. בסיכום אמר We will go over whole thing אך מנקודת מוצא שארצות־הברית איננה רוצה להיות ספק ראשי.

אווירת השיחה ידידותית. קשב רב לדברי ראש הממשלה. הנשיא הודה לו על הניתוח שלו בענייני מזרח–מערב ואפריקה. [.....][5] הנ"ל דו"ח ראשון הנשלח בחטיפה.[6]

ב) ארוחת הצהריים ב־Blair House היתה מעמד רשמי מכובד ביותר. נכחו חברי הקבינט – אנדרסון, בנסון, מיצ'ל, זקן השופטים, גנרל להמיי, סנטור פולברייט, אלן דאלס, לואיס ג'ונס, אריק ג'ונסטון, וילקוקס, ג'ון ארווין ממשרד הביטחון, מקומבר, רידלברגר, ג'ורג' אלן. מרצ'נט אירח במקום הרטר. אמר שהרטר ציווה עליו בניגוד לנוהג לנאום קצרות. נאומו בשבח ישראל וראש הממשלה היה לבבי ביותר. ראש הממשלה השיב קצרות.

135

1. מחלקת המדינה הודיעה להרצוג ב־28 באפריל 1960 כי הוחלט שלא להיענות להצעת בן־גוריון (ראה מברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ, RI946, 28.4.1960, 130.09/2313/12). ראה גם מס' 141.
2. הצהרה זו פורסמה ב־26 באפריל 1956, בסיום ביקורו של כרושצ'וב בבריטניה. בין היתר נאמר בה כי שתי המדינות יפעלו ככל שביכולתן לשמירת השלום והביטחון במזרח התיכון. הצדדים הנוגעים בדבר נקראים לנקוט אמצעים למנוע התגברות המתיחות באזורים לאורך קווי שביתת־הנשק שבין ישראל לשכנותיה. בריטניה וברית־המועצות יתמכו ביוזמה של האו"ם המכוונת להבטיח פתרון בדרכי שלום שיהיה מקובל על הצדדים לסכסוך הערבי–ישראלי.
3. במכתב, מיום 25 ביולי 1958, צוין בין היתר כי ישראל יכולה להיות בטוחה בעניינה של אמריקה בשלמותה ובעצמאותה (נוסח מלא ראה בתיק 130.23/3294/3).
4. ראה מס' 128.
5. משפט אחד לא הודפס כאן.
6. המברק הזה הוא הדיווח היחיד בתיקי משרד החוץ על פגישת בן־גוריון עם הנשיא אייזנהאואר. האמריקאים רשמו רישום שלם של השיחה – ראה FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, Memorandum of a Conversation, White House 10.3.1960, pp. 280–88, (No. 131).

ג) אחר־הצהריים ראש הממשלה נתקבל במחלקת המדינה על־ידי דילון, מרצ'נט, ג'ונס, וילקוקס, מאייר. נכחו הרצוג, מנור ואני. השיחה ארכה שעה וחצי. נבריק התוכן ב־11.[7]

ד) בערב נערכה מסיבה בביתי עם מנהיגי הפועלים. נכחו מיני, קרי, דובינסקי, פוטופסקי, שניצלר, קינן, ברן, רוז. התפתחה שיחה ידידותית.

ביום ו' בבוקר יופיע ראש הממשלה בישיבת ועדת החוץ של הסנט.

הרמן

136

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT9

נוסח נכנס: 130.09/2339/22

ואשינגטון, 12 במארס 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי

שרת החוץ; אישי ביותר.

מבקש סליחה על הדיווח הלוקה שנגרם על־ידי עומס הפגישות ומהעובדה שאין עוד סיכומים מעשיים. להלן סיכום הנקודות העיקריות:

א) יום חמישי אחר־הצהריים בשיחה אצל דילון לא באה תגובה חד־משמעית אך דילון אמר שהם לומדים בקשתנו לנשק with sympathetic consideration וכן גם בקשתנו לסיוע כספי לרכש במקומות אחרים. התקיים דיון ער וממושך על נאסר והמזרח התיכון ועוד אבריק.[1]

ב) ביום ה' בערב פגישה עם מנהיגי הפועלים שעברה בהצלחה רבה.

ג) ביום ה' בלילה פגישה עם המפרי שעברה בהצלחה.

ד) ביום ו' בבוקר פגישה מוצלחת עם גרנטר ואחר־כך פגישה בוועדת החוץ. נכחו גור, פולברייט, כל חברי הוועדה מחוץ לקנדי, המפרי ונוסף עליהם יעבץ, סיימינגטון, ויליאמס ומקגי. נשאלו שאלות משך כשעה וחצי. הרושם שהשאיר ראש הממשלה היה חזק.

פולברייט שכידוע אינו ידידותי בכלל הודיע לידידיו אחר־כך שאם כי בשבילו אישית לא חודש הרבה אישיותו של ראש הממשלה השאירה רושם גדול עליו.

135

7. ראה מס' 136.

136

1. לא נמצא דיווח נוסף על השיחה הזאת, אך ראה את הרישומים שנעשו במחלקת המדינה FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, pp. 289–92 (Nos. 132, 133). בשיחה הועלה גם נושא התקשרות ישראל אל השוק המשותף - ראה מס' 315.

ה) גרנטר ודילון שראו הנשיא לאחר השיחה ביום ה' סיפרו לטדי קולק שהנשיא התרשם מאוד מהשיחה ומראש הממשלה. דילון סיפר שדברי ראש הממשלה על רוסיה חיזקו הערכתם ואילו דבריו על אפריקה עשו רושם גדול.

ו) ביום ו' סודרה ארוחת־צהריים שנכחו בה אנשי מחלקת המדינה, דילון, מרצ'נט, ג'ונס וכן השופטים פרנקפורטר ודגלס, אריק ג'ונסטון, ואו נשיא אקסים [הבנק לייצוא ולייבוא], שגרירי צרפת וגאנה ומקורבים מבית־הנבחרים, פיליפ גראהם בעל "ואשינגטון פוסט" ואנשי הסגל.

ז) ביום ו' אחר־הצהריים קבלת פנים לכמאה מוזמנים, בעיקר אנשי קונגרס, פקידים העוסקים בענייננו במחלקת המדינה, דל"פ, [Development Loan Fund] ICA, אקסים [הבנק לייצוא ולייבוא], בנק עולמי, משרד החקלאות וכו'.

ח) ביום ו' בערב ארוחת־ערב פרטית עם פולברייט בלי אורחים. השיחה הוקדשה על־ידי ראש הממשלה בעיקר לעניינים אמריקניים. נקשרו קשרים אינטלקטואליים בין השניים.

ט) שבת – ארוחת בוקר עם השליח[2] שהבטיח עזרתו.

י) שיחה עם הגושר[3] שהבטיח להתערב אצל דילון והסגן[4] וקיים כבר הבטחתו.

יא) שיחה עם סיימינגטון שהיתה טובה מאוד.

יב) שיחות ידידותיות עם קנדי ואחר־כך עם מרפי.

יג) ביקור בבית־חולים אצל בידל סמית.

יד) ביקור בבית־כנסת לקריאת המגילה ואחר־כך בילוי עם פרנקפורטר.

טו) ליום ראשון: ארוחת בוקר עם לינדון ג'ונסון ואחר־כך כל הבוקר עם האח.[5]

טז) ארוחת צהריים עם ניקסון ודילון יחד ואחר־כך ביקור אצל הרטר בבית. מנסים להגיע מחר לסיכומים עקרוניים עם הרטר. אבריק מניו יורק מחר בלילה.[6]

יח) רושם הביקור בעיתונות חיובי ובעיקר עשתה רושם העובדה שראש הממשלה נתקבל בכבוד בלתי־רגיל. שעתיים שיחה אצל אייזנהאואר והזמנה לוועדת החוץ דברים נדירים. בהתאם להרצאת חיים יחיל בארץ גם אנו פה מעודדים ספקולציה שהעניין המרכזי בביקור קשור לוועידת הפסגה.

הרמן

2. שר האוצר ר"ב אנדרסון, שבינואר 1956 ביצע בשליחות אייזנהאואר שליחות תיווך בין מצרים וישראל שלא עלתה יפה.
3. סטיילס ברידג'ס, סנטור רפובליקני ממדינת ניו המפשייר.
4. ריצ'ארד מ' ניקסון, סגן נשיא ארצות־הברית.
5. אלן דאלס, ראש סוכנות הביון המרכזית.
6. ראה מס' 137.

137

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X986

נוסח נכנס: 130.09/2334/12

ניו יורק, 14 במארס 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

אפרת, לשרת החוץ; אישי בהחלט.

הבוקר שיחה עם לינדון ג׳ונסון. ג׳ונסון היה ידידותי ביותר ושאל אם אנו מעוניינים בהחלטת הקונגרס בענייני המזרח התיכון. סוכם שיעמדו איתו בקשר בנידון. על הפגישה עם האח שארכה כשעתיים נדווח לחוד.[1] בארוחת הצהריים אצל ניקסון שארכה שעתיים וחצי השתתף דילון. ניקסון ידע בדיוק על השיחה עם הנשיא. בעניין הפנייה על הפסגה לשלום מוסכם בין הצדדים במזרח התיכון ובדבר שלמות ועצמאות כל הארצות באזור הציע שאם הדבר לא יגיע לדיון בפסגה יש לשקול שהנשיא יעלה העניין בביקור ברוסיה. בעניין הנשק גם הוא וגם דילון גילו הבנה למצבנו. הביקור אצל הרטר בבית ארך כשלושת־רבעי שעה. הרטר לקח את ראש הממשלה לפתח הבית כדי שיצטלמו. אשר לתוכן השיחה ראש הממשלה מעדיף למסור לך אישית. אסתפק בכך שעזב הבירה מעודד. הרטר הודה לראש הממשלה על אופי ביקורו והשתקפותו בעיתונות.[2]

הרמן

137

1. אלן דאלס; לא נמצא דיווח על שיחה זו.
2. בתיקי משרד החוץ אין דיווח על שיחה זו וכן לא נמצא המכתב ששיגר ראש הממשלה אל המזכיר בעקבות השיחה. מתוך התיעוד האמריקאי עולה כי במהלך השיחה אמר הרטר כי ארצות־הברית תדון בבקשה הישראלית ״באופן דחוף ומתוך אהדה״ (sympathetically and urgently). לאחר מכן שאל בן־גוריון אם הוא יכול להבין את התשובה כחיובית; הרטר ענה: ״זאת הנחה הוגנת״ (that is a fair assumption). ראה תזכיר משיחה, 13 במארס 1960, FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, pp. 296–300 (No. 137).

138

ד' בן-גוריון אל הנשיא אייזנהאואר (ואשינגטון)
D. Ben-Gurion to President Eisenhower (Washington)

Copy: Eisenhower Library העתק: ספריית אייזנהאואר

[Washington], 16 March 1960

Dear Mr. President,

I thank you for your letter of March 10,[1] and for the sentiments you have expressed. I am leaving the United States tonight and wish to express my deep appreciation for the time you set aside for our talk and for the opportunity you gave me of discussing with you the fateful problems facing mankind today.What I was privileged to hear from you on these matters was a great encouragement to me as I am sure it is to free peoples everywhere.

I represent a small people. My people has, however, down the ages clung to certain spiritual values as the means and purpose of its survival. In the light of this I permitted myself to suggest that a firm approach and a maximal unity of purpose is required on the part of the free world in order to face up to the problems which we discussed. Perhaps even more, what is required is a new dedication to the spiritual values flowing from our common faith that man was created in the image of God and that all men in America and Europe, in Asia and Africa are members of one human family. The central objectives are the preservation of freedom and peace and the extension of fraternal help, in equality and spiritual partnership, to peoples who for centuries have been deprived of liberty, independence, education and knowledge. May I say how deeply moved I was to hear your agreement to the validity of these thoughts.

The peace of our time is disturbed by the pressure on the free world from international communism and by subversion and aggresive intent on the part of smaller dictators who are unable to acquiesce in the desire of their neighbours for independence and peace. It is my innermost conviction that this is a temporary phase and that we are on the threshold of a new period in the history of mankind in which we shall see the realisation of the vision of our Prophets, that nation shall not lift up sword against nation neither shall man learn war any more. And in this period intrigue and rivalry between nations shall give place to a family relationship ever deepening in common spiritual destiny, cooperation and mutual aid. America has the historic task of guiding the free world in this direction. I was deeply inspired by the feeling that you have dedicated your high office to this end.

I am sure you will understand that I felt obliged also to touch on Israel's problems on the one hand and her possibilities on the other. We live in a

138

1. המכתב הזה לא נמצא.

region which even in ancient times played an important part in the history of human society. For more than three thousand years my people has had to struggle not only for physical and national survival but no less for the preservation of those spiritual values which lend meaning to its existence. We have borne in our hearts two great visions and made every sacrifice for their realisation: that of our national redemption and that of the redemption of mankind. It has always been our faith that these two visions are inseparable. In our time the first vision is in the process of realisation. Fulfilment of the second vision is closer, I believe, than might be apparent. We are happy indeed that despite our limitations as a small people it is within our capacity to make a contribution of modest proportions, yet not without significance, to the welfare of under-developed countries emerging like us from bondage to freedom.

Grave indeed are the difficulties and dangers which still face us. We find confidence in the pioneering spirit of our people and in the goodwill and friendship of the American people and of other peoples devoted to freedom, justice and peace. I came away from our meeting fortified in this confidence. In further meetings with Secretary Herter, Under-Secretary Dillon and their associates I found good will and understanding. I return to Israel confident that the aid required to sustain our deterrent capacity and thus to ensure that the peace of the area will not be disrupted, will indeed be forthcoming.

With my best wishes for every success in your great endeavour for Amereica and mankind, and for your personal well-being.

Very sincerely yours,

David Ben-Gurion

139

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 671
נוסח נכנס: 130.09/2313/11

ואשינגטון, 21 במארס 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

שרת החוץ; לנמענת בלבד.

שיחה עם לואיס ג'ונס. נכחו הרצוג, מאייר והמילטון.

1) הודיתי על הסידורים שנקבעו לראש הממשלה ומסרתי מכתביו לנשיא[1] ולמזכיר.[2]

139

1. מס' 138.
2. לא נמצא.

2) ג'ונס הביע הערכה על ההשתקפות הציבורית של הביקור וציין שראש הממשלה נפגש כאן עם הצמרת של המדינה ובתנאים הטובים ביותר. הוסיף ואמר שהיה לנו קל להשיג פרסומת רועשת אך על חשבון תוכן הביקור. אך כפי שיצא העניין הביקור קיבל פרסומת מכובדת וכפי שהתנהל והשתקף היו "בביקור גם הצלחה וגם כבוד". קבע שכמה שגרירים ערבים, שלא קרא בשמם אלא כינה אותם מ"המתונים", העירו לו ששמו לב להתאפקותנו בזמן הביקור.

3) כאשר הקשיתי איך ניגש למימוש הדברים שהרטר הבטיח[3] אמר שהאיש הקובע בנידון הוא דילון. הם שמו לב שראש הממשלה עורר דברים מסוימים מתוך הדגשת דחיפותם המיוחדת. בהתאם לכך לומדים העניינים הללו עכשיו גם בפנטגון והוא מקווה שבראשית השבוע הבא דילון יקבלני לשיחה בעניין זה.[4] מצידי הדגשתי דברי ראש הממשלה לגבי סודיות וחזרתי על הבטחתו האישית למזכיר והדגשתי עמדתנו לנקוט בכל האמצעים לשמירה על הסודיות. הרצוג ואני יצאנו ברושם שהטיפול במימוש הבטחות הרטר יוחזק בידיו של דילון, כלומר לא בדרג פקידותי כי אם בדרג פוליטי. לכן החלטנו לא להוסיף ולטפל השבוע לא במחלקת המדינה ולא בפנטגון כי אם להמתין לפגישה עם דילון ולפי זה להחליט אם יש מקום לפעולה מצידנו. בכל זאת ייתכן כי נבדוק המצב בצינורות פוליטיים פנימיים. לקראת הפגישה עם דילון חשוב שנקבל תשובה לפניית מנור לשר האוצר.[5] הפנייה נשלחה בדואר הדיפלומטי האחרון.

4) מאייר הזכיר הדו"ח שהופיע בשבת בעמוד הראשון ב"טיימס", וזאת על יסוד מסיבת העיתונאים של ראש הממשלה בלונדון, המצטט ראש הממשלה שעניין הירדן לא נידון עם הנשיא אך נידון עם המזכ"ל וכי נעמוד על זכותנו לבצע מפעל הירדן.[6] מאייר קבע שהערבים ביומיים האחרונים דשים בנושא זה ומפרשים כאילו בא הנה ראש הממשלה גם בקשר לירדן. מאייר אמר שאם ארצות-הברית תממש עכשיו את עניין הצינור המרכזי יאשימוה הערבים שהדבר נקבע בעת ביקורו של ראש הממשלה.

5) הערה זו מדגישה עד היכן הם רגישים ומחזקת בקשתנו שעם שובו של ראש הממשלה לישראל יחזק הרושם בעיתונות שהוא עסק כאן בענייני פסגה וקריאה לשלום ושלא יזכיר באף מילה לא נשק ולא מים.

נודע לנו שה"טיימס" באופן מיוחד מתעניין בהסדר המים וייתכן שנציג ה"טיימס" בישראל יתבקש לדוש בעניין. מציע להדגיש במלוא הפסקנות שהעניין לא התעורר כלל בשיחות ראש הממשלה בוואשינגטון ושהוא בכלל לא ביקש תמיכה בשום דבר.

הרמן

3. ראה מס' 137 והערה 2 שם.
4. ראה מס' 144.
5. התיעוד לא נמצא והעניין אינו ידוע.
6. על שיחתו של האמרשלד עם בן-גוריון ראה מס' 103.

140
הערת־עורך
Editorial Note

הודעת ראש הממשלה ד' בן־גוריון בשובו ארצה מביקורים בארצות־הברית ובבריטניה ב־24 במארס 1960

ראש הממשלה מסר כי בפגישתו עם נשיא ארצות־הברית, מזכיר המדינה ועוזריהם הועלו בעיות "ברומו של עולם", וכן נושאים הקשורים באסיה ובאפריקה, והמצב במזרח התיכון. כמעט שלא נתגלעו חילוקי־דעות בינו ובין בני שיחו. כן אזכר את פגישותיו עם הקנצלר אדנאואר, המזכיר הכללי של האו"ם דאג האמרשלד, וראש ממשלת בריטניה, ה' מקמילן, והתרשם כי "הנסיעה לא עלתה בתוהו".

141
א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 677
נוסח נכנס: 130.09/3294/4

ואשינגטון, 26 במארס 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור ראש הממשלה, שרת החוץ; לנמענים בלבד; סודי ביותר.

קיבלתי היום תשובה מהרטר על מכתבך.[1] הסעיף העיקרי: "Mindful of the Prime Minister's view that for the present Israel needs swords as well as ploughshares, we are giving urgent consideration to the extensive list of military items which you submitted on February 9th[2] with special priority accorded to the items mentioned in the fifth paragraph of your letter. There are as you know various technical and supply considerations which must be taken into account given the needs of our own armed services and firm commitments already made to allied countries. As soon as our investigations are completed I look forward to discussing this question with you."

לגבי הפסגה כתוב: "You may assure Premier Ben-Gurion that we shall bear in mind his suggestion for a Summit declaration concerning. the Middle East[3]

141
1. ראה מס' 137 והערה 2 שם.
2. ראה מס' 129.
3. ראה מס' 135.

As you know, preparations among the western powers for the Summit discussions have yet to be coordinated.

On previous ocassions, it was the consensus among Western representatives that the discussion of scheduled subjects not be complicated by the introduction of regional issues from outside the European area. In any case Mr. Ben-Gurion may be assured that our representatives will lose no opportunity to remind Soviet leaders of United States determination to help small countries who wish our assistance in the preservation of their independence and territorial integrity."

אשר לנשק נאמר לנו היום שהפגישה עם דילון עלולה להתקיים ביום שלישי או רביעי.[4] באיגרת מופיע גם סעיף

"The discussions with the Premier were profitable for us also. We are impressed by his breadth of vision, his faith in the destiny of his people, and his dedication to the great moral verities which are shared by free men the world over. We concluded that with such vision, faith and dedication Israel can assuredly make significant contributions to a better world. We were encouraged to hope that the day would not be too far off when Israel would be living in peace and friendship with its Arab neighbors."

העתק בדואר הדיפלומטי הבא.[5] לא פרסמנו דבר העברת מכתביך להרטר ולנשיא ולא נפרסם קבלת תשובה. חשוב ששום רמז מעצם קיום חליפת המכתבים ותוכנם לא יודלף וכך סיכמנו בפירוש עם מחלקת המדינה היום לפי בקשתם המפורשת.

הרמן

4. ראה מס' 144.

5. האיגרת, מיום 25 במארס, בתיק 130.02/4316/7.

142

א׳ הרמן אל ג׳ אבנר
A. Harman to G. Avner

העתק: 130.23/3329/5

ואשינגטון, ו׳ בניסן תש״ך
4 באפריל 1960

סודי ואישי

גרשון היקר,

מתייחס אנוכי לעניין תגובתנו ל״אסטיפליאה״.[1] מכתבי זה נכתב לאחר התייעצויות עם החברים בוואשינגטון ולאחר שיחה עם קומיי בניו יורק. ברצוני להדגיש הערותי בשתי בעיות:

1) הצד האמריקני של התגובה ההסברתית.

2) להמשך טיפולנו בבעיית חופש השיט.

א) אני יודע שבבית אנחנו רגישים ביותר לתגובת העיתונות ודעת־הקהל שלנו לעניין התעלה. נדמה לי שלא מספיק מעריכים את תגובת דעת־הקהל באמריקה. ייתכן שאיבדנו פוזיציה שהיתה קיימת עד 1959 בתעלה אך לעומת זאת אפשר להגיד שהפכנו את בעיית התעלה לבעיה בין־לאומית מוכרת, מה שלא היה המצב לפני־כן. אינני יודע מה המצב בארצות אחרות אך לגבי ארצות־הברית אפשר לציין כעובדה שכל גורם רציני העוסק בבעיות מדיניות חוץ יודע על קיום בעיית חופש השיט בתעלה ויודע גם שבעניין זה נאצר איננו בסדר. אין לי כל ספק שלאחר פירוק המטען של ״אסטיפליאה״ יהיה שוב גל של מאמרים ראשיים והתבטאויות שעוד יעמיקו את הרושם הקיים. מעניין גם לציין שהממשל פה, שהיסס הרבה להתבטא בעניין זה בוויכוח הכללי בעצרת באו״ם, ושהתבטא כפי שזכור בצורה סתמית יותר, מתברך עכשיו על כך שהוא התבטא בכלל וממש מתפאר בכך בתשובה לכל מיני מקטרגים. המשפט שהשמיע אז הרטר לזכות חופש השיט[2] מוזכר עכשיו בכל הזדמנות כביטוי המדיניות של ממשלת ארצות־הברית לגבי התעלה אם כי מיד מוסיפים שלגבי פעולה ממש אמריקה תומכת במאמצי המזכ״ל. וזה מביאני לצד אחד של העניין שאותו אנו לעיתים שוכחים. במחצית השנה האחרונה היו שש הזדמנויות שפנינו אל האמריקנים וביקשנו מהם התערבות מדינית לטובתנו בעניין שהוא בינינו לבין הערבים. שלוש פעמים נענינו ושלוש פעמים לא הצלחנו בפנייתנו. לדעתי אפשר להסיק מסקנות מהניסיונות הללו.

142

1. על פרשת ״אסטיפליאה״ ראה פרק ג. משרד החוץ מסר לכמה נציגויות, ובכלל זה לוואשינגטון, הנחיות לפעולה בפרשה הזאת. הרמן השיב כי נעשו הכנות לתדרך את העיתונות ולהשיג מאמרי מערכת ופרשנות, ויפעלו גם בארגונים למדיניות חוץ ובאגודה האמריקאית למען האו״ם. עם זאת הביע הרמן התנגדות להצעת משרד החוץ לפרסם מודעה ב״ניו יורק טיימס״. בין נימוקיו: מאמר ראשי באותו עיתון יעשה רושם הרבה יותר גדול. (ראה מברק יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוז״ם 271, 1.4.1960, 130.09/2378/3; הרמן אל משרד החוץ, 688, 4.4.1960, 130.09/2313/11).

נענינו בשלושת המקרים הבאים:

1) פנייתנו שיתערבו בעניין אסירי דמשק.[3]

2) בנוגע לעניין הטיית הירדן היו האמריקנים פעילים ביותר בבירות ערב בהרגעת הרוחות.

3) בעניין ריכוז כוחות מצריים בסיני נענו האמריקנים לפנייתנו.[4] מאידך בשלושה מקרים לא הצלחנו:

1) בניסיוננו להשמיט את סעיף 4 של ההחלטה על הפליטים.[5]

2) בניסיוננו להניע את האמריקנים לדחות אישור מלווה הבנק העולמי לקע"ם.[6]

3) בבקשתנו לאמריקנים להטיל מלוא כוחם והשפעתם על קע"ם להעברת "אסטיפליאה".

לגבי המקרה האחרון זה חשוב בכל זאת לציין שהאינפורמציה שלנו איננה מלאה. ידוע לנו שהאמריקנים כן פנו פעם אחת לאחר עצירת ה"אסטיפליאה" ויש יסוד להאמין שאם כי הם חזרו ואמרו לנו שלא יפנו שנית ייתכן ובכל זאת שהם פעלו. קומיי מוסר שהמזכ"ל אמר לנו בשיחתם בשבוע האחרון שהוא בדעה שנאצר רואה בעניין התעלה כאב ראש ומכשול ביחסיו עם המערב.[7] קומיי אמר לי שבהקשר זה המזכ"ל הזכיר במפורש שיש להניח שעניין התעלה מהווה כאב ראש בשביל נאצר ביחסיו עם ארצות־הברית. סימן שאם הנחתו של המזכ"ל מבוססת, שהאמריקנים מזכירים את השאלה במגעם עם המצרים. ידוע לנו גם שבלאק, מהבנק העולמי, נתן למצרים מנה לאחר אישור המלווה.

להשלמת התמונה של יחסי ארצות־הברית–ישראל בששת החודשים האחרונים יש להביא בחשבון עוד שני דברים עיקריים.

א) התפתחות הסיוע האמריקני הישיר אלינו. כאן המדובר בשלושה דברים:

(1) ההתפתחות הנורמלית של הסיוע הכלכלי הרגיל כולל הסיוע המיוחד.

(2) ההכרעה לטובת הסיוע לצינור המרכזי למרות הרגישות המדינית של עניין זה.

(3) ההחלטה העקרונית שנמסרה לראש הממשלה שאת תוצאותיה הממשיות אין אנו יודעים עוד. אנו בכל זאת יודעים, ברגע זה, שהרשימה שהגשנו באיגרתנו על הסיוע הביטחוני נמצאת בטיפול דחוף ובשטח זה קיימת עוד העדות של מכתב הרטר אלי.[8]

2. בנאומו של הרטר בעצרת הכללית ה־14 ב־17 בספטמבר 1959 נכללה פסקה שלפיה ארצות־הברית מוסיפה לתמוך בעיקרון חופש השיט בתעלת סואץ כפי שאושר בידי האו"ם. (ראה *GAOR, 14th Session*, 797th Plenary Meeting, 17 September 1959, p. 10).

3. בחודשים אוקטובר–נובמבר 1959 התערבה ארצות־הברית, לפי בקשתה של ישראל, אצל שלטונות קע"ם למען שישה יהודים סורים שהועמדו לדין בדמשק באשמת ניסיון לעבור לישראל. (ראה מברקי הרצוג אל משרד החוץ, 284, 341, 8.10.1959, 2.11.1959, שניהם בתיק 130.09/2313/10; ראה גם FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, pp. 210–12 (No. 96).

4. ראה מס' 15, 19.

5. ראה מס' 99, והערה 16 שם.

6. ראה מס' 49 והערה 3 שם.

7. ראה מס' 70.

8. ראה מס' 141.

ב) קיימים סימנים לא מעטים שבהערכה האמריקנית את מהות נאצר חלו שינויים מסוימים מאז נובמבר ודצמבר. לי נדמה שפעלו כאן גורמים שונים.

(1) עניין "אסטיפליאה".

(2) עניין השלב השני של אסואן.[9]

(3) הפעילות הקע"מית בקובה.

(4) עניין ריכוז הכוחות המצריים בסיני.[10]

(5) עניין הפעילות הקע"מית במסגרת הליגה מסביב לבעיה הפלשתינאית.

על כל פנים בשיחות, בחודשים האחרונים, עם גורמים אמריקניים בעניין נאצר אנו שומעים נימה שונה ממה שהיה המצב קודם לכן. ולעתים בשיחות בלתי־רשמיות אנו שומעים מהאמריקנים מלים די חריפות על חשבון נאצר. אין זאת אומרת שהם לא הולכים בעניין זה לקראת איזון, למה שהם קוראים נורמליזציה של יחסיהם עם קע"ם, אך הדבר מתבטא אך ורק בשטח הסיוע הכלכלי. אנו מנסים כעת לבדוק בקפדנות את ממדי הסיוע הכלכלי האמריקני לקע"ם על־מנת להשתדל להסיק מזה מסקנות אך הרושם הכללי הוא שאין כאן ניסיון להתחרות בממדים עם הסיוע הרוסי ושההשקפה המדריכה את האמריקנים היא שהם צריכים להושיט עזרה בממדים שיהיו עד־כדי־כך גדולים שיבטיחו דריסת־רגל לאמריקנים בקע"ם אך לא יותר מזה. אפשר להוסיף עוד שיקול.

ג) והוא שבזמן תקרית תואפיק, כמדומני בפעם הראשונה בכל תולדות יחסינו עם ארצות־הברית, לא קיבלנו ממחלקת המדינה אף פנייה רשמית אחת בקשר לתקרית. אמנם ריד אמר מה שאמר בירושלים[11] אך אין כל יסוד לחשוב שהוא קיבל הוראה על כך ועובדה היא שאיש מאיתנו לא נקרא למחלקת המדינה בקשר לעניין זה ואף לא קיבלנו כל איגרת וכל פנייה בכתב. איזה מסקנות להסיק מהעובדות הנ"ל. אשתדל לסכם את התרשמותי אני בשטח זה.

1) בכל פעם שארצות־הברית חוששת שמצב מסוים עשוי ללבות סכנה של התפרצות מלחמתית ארצות־הברית תנצל את השפעתה כדי למנוע בעד סכנה זו. אין להבין אחרת את ההתערבות המידית בענייני דמשק[12] וריכוז הכוחות בסיני ואת ההתערבות הממושכת והספונטנית של ארצות־הברית בעניין הטיית מקורות הירדן. אני אישית מפרש את אי־ההתערבות בעניין תואפיק קצת בשל כך שהיתה הערכה שפעולתנו לא היתה בלתי־מובנת וקצת בשל כך שקיימת הערכה שפנינו אינם למלחמה. כאן מעניין לציין ששמענו ממחלקת המדינה דברי שבח להבלגתנו בזמן ריכוז הכוחות המצריים בסיני.

2) בעניין הסיוע לצינור המרכזי אפשר להצביע על כמה מניעים.

9. החל משנת 1958 העניקה ברית־המועצות אשראי להקמת השלב השני של סכר אסואן, ומהנדסים וטכנאים סובייטים השתתפו בתכנונו והשתמשו בציוד סובייטי לשם בנייתו. העבודה החלה בשנת 1960 והסתיימה לאחר כעשר שנים.

10. ראה פרק א.

11. בפגישה עם ג' מאיר ב־2 בפברואר, מיד לאחר פעולת צה"ל בחרבת תואפיק, העיר השגריר ריד כי על ישראל לנהוג במתינות ולהימנע מהזזת כוחות צבאיים לאזור המתיחות. (ראה מברק משרד החוץ אל השגרירות בוואשינגטון, TNW959, 2.2.1960, 130.09/2313/1).

12. ראה הערה 3 לעיל.

אנו בעצמנו טענו לא רק בשם הצדק והיושר כי אם רמזנו גלויות על כוחנו להפריע.[13] ייתכן גם שפה פעל שיקול שיותר קל להשיג את שתיקתנו בעניין הטיית מקורות הירדן במחיר סיוע להתקדמות התכנית שלנו. ייתכן גם שפעל השיקול שבכל זאת קיבלנו על עצמנו רשמית וחגיגית את תכנית ג'ונסטון ולמעשה אישרנו בכל התנהגותנו את הרעיון של התקדמות הירדנים לקראת ניצול המגיע להם מתכנית ג'ונסטון.

על־כל־פנים המעניין הוא שנענינו רק כאשר הגשנו הצעה קונקרטית שאפשרה לאמריקנים לעזור לנו מבלי להסתבך בהבלטה בבעיה השרויה במחלוקת בין הערבים לבינינו. ומנקודה זו אפשר לדעתי ללמוד הרבה.

3) אותו עניין אפשר להגיד בעניין הסיוע הביטחוני. כאן חשוב ביותר לציין שלא שמענו מלה אחת של טענה נגד טענתנו שהסטביליות הקיימת נשענת על מאזן כוחות יחסי. גם כאן משוכנע אנוכי שנצליח להתקדם בשני תנאים עיקריים: ראשית שנשכנע אותם שהערכתנו בעניין ערעור המאזן צודקת לגבי הזמן ולגבי הכמות. שנית שנוכל להציע לאמריקנים צורות מוסוות ועד כמה שאפשר נסתרות לתיקון המצב.

4) הגישה האמריקנית היסודית היא שבמקרה הטוב ביותר יוכלו לעזור בשמירה על המצב הקיים בינינו לבין הערבים ובאזור כולו. והנטייה היסודית היא לחשוב שיוזמה לקידום המצב לקראת שלום איננה מבוססת בשלב זה על סיכויי הצלחה ולכן מוטב לא להסתבך בכך. לכן גישת הספקנות לגבי הצעת ראש הממשלה בעניין הפסגה.[14] אך כאן פועלים למעשה שיקולים אחרים. אינני חושב שהם רואים בהצעת ראש הממשלה דבר פסול במקשור בעיית ישראל–ערב. אך יש מי שחושש שבמקשור בעיית מזרח–מערב יש להתייחס להצעת ראש הממשלה בהססנות רבה. ההצעה כרוכה באישור על־ידי המערב שיש בכלל למזרח מה להגיד לגבי המזרח התיכון, ויש מי שגורס שלא צריכים להכיר בכך, כמו־כן יש מי שגורס שהרוסים לא יעשו דבר בלי מחיר ואחד מהאובייקטים העיקריים של ההתקפה הרוסית במזרח התיכון הם הבסיסים של המערב. בעיקר באירן ובטורקיה.

אך יש שטח אחד בו האמריקנים מבהירים יותר ויותר שדעתם היא שאי־אפשר לשמור על המצב הקיים וזהו בעיית הפליטים. לכן הלכו למה שהלכו בעצרת האחרונה ולכן יש להניח שגם בעתיד הם ילכו בדרך של לחץ גם על הערבים וגם עלינו.

5) כחלק מהתורה של השמירה על המצב הקיים אני מאמין שהאמריקנים היו רוצים להחזיר את המצב בתעלה לקדמותו. מיד אחרי עצירת "אינגה טופט" חיו האמריקנים תחת הרושם שהשינויים בסטטוס קוו בתעלה על־ידי נאצר יצרו מצב שאנו מתייחסים אליו כאל מצב חמור. על־כן ביוני וביולי 1959 האמריקנים היו בעניין זה פעילים ביותר. הם לא סמכו על המזכ"ל כי אם הקדימו אותו אך גם שיתפו איתו פעולה. אך

13. הרמן אמר בשיחה עם הרטר ב־20 בנובמבר 1959 כי בשעה שארצות־הברית מסייעת לירדן בביצוע מפעל העו'ר המזרחי היא עוסקת בחילופי איגרות עם ישראל באשר לתכניות המים שלה. הרמן טען כי בתנאים האלה תיאלץ ישראל לעשות את הצעדים הדרושים להגנת זכויותיה, ופעולה חד־צדדית רק תחבל בסיכוייה של תכנית מאוחדת עם ירדן. הרטר אמר שנראה לו שארצות־הברית לא ציפתה שסיועה לירדן עלול לערער את תכנית ג'ונסטון במקום לקדמה. (ראה מברק הרמן אל משרד החוץ, RI383, 20.11.1959, 130.09/2313/10).

14. ראה מס' 141.

מאז קיץ 1959 קרו מספר דברים שהשפיעו על האמריקנים השפעות נוגדות. ראשית התברר שאם כי אנחנו לא מפסיקים לדבר על בעיית התעלה אין אנו מתייחסים לבעיה זו באותה דרגת חומרה כפי שאנו מתייחסים למשל לבעיית השיט במצרי אילת ולבעיית מי הירדן. דבר זה התבהר בזמן מערכת הבחירות אצלנו. האמריקנים שמו יפה לב לכך שעניין התעלה למעשה לא מילא כל תפקיד במערכת הבחירות. כמו־כן הם שמו יפה מאוד לב לכך שבזמן שהותו של ראש הממשלה בוואשינגטון הוא אף פעם לא הזכיר את עניין התעלה. מרצ'נט העיר על כך בשיחה עם יעקב הרצוג, ודילון בעצמו העיר על כך לאחד מחברי בית־הנבחרים. אנו כמובן מפרשים שתיקה זו במחלקת המדינה בשל כך שראש הממשלה בכלל לא נגע בבעיות מפורטות והגביל עצמו רק בדברים היסודיים והקובעים, כלומר שמירה על הסטביליות על־ידי שמירה על מאזן הכוחות והתקדמות להסדר באמצעות הכרזת הפסגה. מכל מקום האמריקנים הסיקו מסקנה אחת ברורה והיא שאם כי בעיית התעלה נכנסת לחשבון שלנו עם נאצר אין היא מהווה בשבילנו casus belli.

מצד שני מחלקת המדינה והממשל כולו הופתעו על־ידי התגובה הרעשנית והחריפה ביותר בארצות־הברית לשינוי המצב בתעלה. היו תגובות חריפות ומרוכזות בקונגרס ומטעם היהודים וכמו־כן בעיתונות. וכל זה היה מכוון לא רק נגד נאצר כי אם נגד הממשל האמריקני, כאילו הוא השלים עם צעדיו של נאצר בשל אישור מלווה הבנק. לי יש רושם שהדבר מהווה, בשל כך, כאב ראש גדול לאמריקנים ועל־כן יש להניח שאם יראו אפשרות של התערבות יעילה בקהיר יתערבו. עד כה הם לא ראו יעילות רבה בכך ואני מזכיר כאן שהם היו תמיד הרבה פחות אופטימיים מהמזכ"ל לגבי סיכויי הצלחתו.

על־כן אני מניח שהגישה האמריקנית היסודית בעניין התעלה תהיה בערך כזאת:

מה שנאצר עשה השפיע לרעה על המצב באזור ואם אפשר להשפיע עליו להחזיר המצב לקדמותו מוטב לעשות כן. על־כן יש לתמוך במאמצי המזכ"ל וייתכן אף להוסיף עליהם פעילות אמריקנית. אך היות והשאלה איננה בוערת ממש והיות ויש להניח שנאצר הסתבך עד כדי כך בעניין זה והעניין הפך לעניין של פרסטיז'ה שלו בעולם הערבי, יוצא שלגבי הטיפול בשאלה זו אין מגבלות של זמן ועל־כן צורת הטיפול יכולה לשאת את האופי של השפעה שקטה וממושכת ולא של פעולה מתוך תחושת בהילות. ואשר לתגובה הציבורית אפשר להתכסות מאחורי מאמצי המזכ"ל על־ידי הודעות פומביות של תמיכה במאמצים אלה. כתוספת משקל בכיוון זה משמשת העובדה שהאמריקנים יודעים, ויודעים שאנו יודעים, שהעניין לא יועלה על־ידינו בפני מועצת הביטחון ואף לא יועלה על־ידינו כסעיף לדיון בעצרת או"ם. על־כן אין דחיפות אף לא בשטח זה.

6) עם כל החשדנות לגבי נאצר שיש בה עליות וירידות, בהתאם למעשיו, קיים קו של מדיניות האומר שיש לקיים איתו יחסים נורמליים עד כמה שאפשר וזאת מבלי לתלות בכך תקוות מופרזות אך מפני שיחסים נורמליים הנם לכשעצמם חשובים כי הם מהווים היסוד החיוני לאיזה שהוא סיכוי של התקדמות. יחסים אלה לא יכולים להיות על חשבון איזו שהיא ארץ אחרת באזור, לא ישראל ולא עיראק, לא לבנון ולא ירדן. אסור להתנות התקנת יחסים כאלה בתנאים פוליטיים כי נאצר לא יסכים לתנאים כאלה. אך מאידך אין להקריב כל אינטרס פוליטי אחר על מזבח היחסים הללו

עם נאצר. והתוכן העיקרי של היחסים הללו עם נאצר יהיה כלכלי וזה מתוך השיקול שהסיכוי היחיד להפוך את נאצר לגורם שלא יערער את היציבות באזור הוא לעזור לו להצליח להשתלט על בעיותיו הכלכליות הפנימיות. עם זה, בגלל שיקולים עולמיים אין להיכנס להתחרות עם ברית־המועצות בשטח הסיוע הכלכלי בקע"ם. אין לזרוק את נאצר לגמרי לזרועות המזרח על־כן יש לתת לו משהו. אך אין לתת לו להרגיש שהוא לגמרי חופשי לשחק את המזרח ואת המערב זה נגד זה. אדרבא, שיתנסה בכל התענוגות של סיוע מזרחי מתוך ביטחון שהוא ילמד מכך לקח מר, אך עם זה יש לתת לו מספיק עזרה שיבין שהדרך חזרה למערב פתוחה לפניו.

כאן יש לציין שהאמריקנים פועלים בהתאם לקו כזה גם בחלקי עולם אחרים. אפילו בקובה, שהיא על סף ביתם, נמנעים האמריקנים מניתוק יחסים וממשיכים לשאוף לנורמליזציה של יחסים וכך הקו גם בגיניאה. לגבי התחרות בסיוע עם רוסיה החליטו האמריקנים ללכת בדרך אחרת. מצד אחד הם מרכזים סיוע בממדים עצומים באזורי תורפה כגון הודו–פקיסטאן וטייוואן. מצד שני באמצעות הסוכנות הבין־לאומית לפיתוח החדשה, באמצעות הבנק העולמי, ובאמצעות ה־O.E.E.C.[15] הם מנסים, ובהצלחה, להביא לידי ריכוז הכוח המשקי המערבי לעזרת הארצות הנחשלות וכאן הם מקדישים יותר ויותר תשומת־לב לאפריקה השחורה וגם לארצות המגרב.

7) מאז הסתיו האחרון חל שינוי אחד חשוב ביותר ל[ג]בי [ה]הערכה האמריקנית של מצב־הרוח בישראל. הפירוש שהם נתנו למערכת הבחירות ולתוצאות הבחירות היה שמצב־הרוח בארץ לגבי יחסינו עם הערבים שקט ושוב אין עניין זה תופס בהכרתנו את המקום הראשון. אנו נתונים בעיקר לבעיות פנים ובראש וראשונה לבעיות הפיתוח הכלכלי ובזה יעודדונו וימשיכו לעזור לנו. לאחר תקרית תואפיק; לאחר הגשת איגרתנו בעניין הסיוע הביטחוני ובעיקר לאחר ביקור ראש הממשלה שוב הם מבינים שאם כי פנינו לשלום ועניינינו בהרגעת הרוחות, אנו רואים בעניין הביטחוני שלנו עניין ראשון במעלה ומסביב לעניין זה קיימת אצלנו תסיסה ועל־כן יש צורך, במידה מסוימת, להרגיע אותנו. אני מקווה שניתוח זה צודק כפי שאני בטוח שלו הייתי במקומם הייתי כך מנתח את הדברים. על־כל־פנים חשוב לנו ביותר שכך יראו את הדברים אנשי השגרירות האמריקנית אצלנו.

למעשה כתבתי את כל הנ"ל כהקדמה ואיתכם הסליחה על אורך הדברים. אך הקדמה זו היתה נחוצה כדי לבסס את הדברים שאני רוצה להשמיע עכשיו.

אני בדעה שהבעה מתמדת של דאגה יהודית וציבורית לישראל היא בשבילנו חשובה ביותר. אך אנו נתקלים בתופעה שאם הבעת הדאגה מסלפת את העובדות היא עלולה לא לעזור כי אם להכשיל. אתמול נתקלתי בדוגמה מאוד בלתי־נעימה. הופעתי בבנקט השנתי של "ישראל הצעיר" בניו יורק. נוכחו כאלף יהודים טובים וכשרים שקצת מסתכלים בחשד על מדינת ישראל בשל אופיה החילוני, כביכול, אך מזדהים נפשית עם המדינה, עם הישגיה ועם צרותיה. לתמהוני הרב, הנואם שהציג אותי, הקטיגור הכללי של ברוקלין – העו"ד אדוארד סילבר – יצא בהתקפה מוחצת על הנשיא אייזנהאואר והאשים אותו במדיניות אנטי־מוסרית וזה בשל כך שחיילים יהודים אמריקניים אינם יכולים לשרת בערב הסעודית ובשל הסעיף החיפני בחוזה של

15. Organisation for European Economic Co-operation – הארגון לשיתוף־פעולה כלכלי אירופאי.

הצי האמריקני.[16] הדברים העמידוני במצב בלתי־נוח ביותר וכמובן שציינתי בהדגשה מרובה את היחסים הטובים בין שתי הממשלות. מאנשי מחלקת המדינה שמענו לאחרונה התבטאויות של רוגז. אם הניתוח הנ"ל שלי צודק יוצא מכך שפקיד במחלקת המדינה העוסק בענייננו אינו יכול להרגיש שמדיניות ממשלתו עוינת למדינת ישראל. הם אמנם אינם עושים כל מה שאנו מבקשים מהם אך עושים דברים לא מבוטלים בערכם והעיקר – יסודות המדיניות שלהם הם יסודות של הערכה וידידות. והנה בשל עניין סואץ, בשל עניין הסעיף החיפני בחוזר הצי, ובשל עניין של איזה שהם חיילים יהודים מדומים שעושים להם טובה שלא שולחים אותם לערב הסעודית מציגים את הממשל בפני העולם כאילו הוא שונא את ישראל שנאת מוות ופוגע ביסודות קיומה. איזה רושם חייב אדם להסיק מכך? התגובה הטבעית היא להגיד "אם כך שילכו כולם לעזאזל". בזמן האחרון אני מרגיש יותר ויותר שמתקרבים לתגובה נפשית כזאת. בשיחתי האחרונה עם ג'ונס הפליט "לפעמים הידידים שלכם לא כל־כך עוזרים לכם". הדברים נאמרו תחת הרושם של חקירות דילון בוועדת החוץ של הבית. ובאמת זה חבל רב שהחיצים הופנו דווקא נגד דילון שלפי הערכתי אין איש שעוזר לנו יותר בזמן האחרון, ואין איש שמבין את צרכינו יותר ממנו. ולמרבה הצער האווירה הזאת קיימת דווקא בשנת בחירות.

המדובר פה בעניין עדין ביותר. דעת־קהל איננה ברז שפותחים אותו וסוגרים אותו כפי שרוצים. הדבר נאמר לגבי ההצעה שנציע למועדון הנשיאים שיפרסמו ב"ניו יורק טיימס" מודעה על עמוד שלם בעניין ה"אסטיפליאה".[17] מה נעשה אם חס וחלילה נאצר יתקיף אותנו – הנבקש אז שיפרסמו מודעה על שני עמודים? האם עניין התעלה תופס אצלנו מקום כזה? האם נוכל לרסן אחר־כך את היצרים? האם באווירה כזאת נשיג את הדברים שהם בשבילנו הרבה יותר חיוניים – עם כל החשיבות שיש ל"אסטיפליאה". ברור שאנו לא צריכים להשתיק ביטויים של דאגה ואהדה אך אין לנו, לדעתי, כל עניין ללבות אותם עד כדי סילוף מוחלט של תמונת היחסים בינינו לבין ממשלת ארצות־הברית ברגע זה, ואף נחליש את מעמדנו המדיני בעולם אם ניתן יד להציג כך את יחסינו עם ארצות־הברית. על־כן אנו גורסים שהתגובה ל"אסטיפליאה" צריכה להיות קודם־כל לא תגובה יהודית כי אם כללית ושנית תגובה אנטי־נאצרית ולא אנטי־אמריקנית או אנטי־האמרשלדית. להפך, יש להיאחז בשתי העובדות המדיניות המרכזיות שהן שהמזכ"ל מדבר בשם חופש שיט ושממשלת ארצות־הברית היא בעד חופש שיט ושעל־כן נאצר פועל נגד האו"ם ונגד אמריקה. אני חוזר ומזהיר שבשנת בחירות ישנם גורמים יהודיים פה המחפשים בנרות תירוצים להתקיף את הממשל בשל ישראל ואין לנו כל עניין לעזור להם בכך.

ואשר לסעיף השני[18] לגבי המשך טיפולנו לבעיית חופש השיט. אני עוד אכתוב על כך בהרחבה[19] אך אני מרגיש שיש כאן צורך ב־"סניגור השד".

בברכה,

16. ראה מס' 85.
17. ראה הערה 1 לעיל.
18. הכוונה לפעולה בקרב ארגונים למדיניות חוץ ובאגודה האמריקאית למען האו"ם – ראה שם.
19. לא נמצא, אך ראה מס' 153.

143

א׳ מנור אל משרד החוץ
A. Manor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT51

נוסח נכנס: 130.09/2313/2

ואשינגטון, 9 באפריל 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

אשכול, וינר, תה"ל.

א) נקראתי במיוחד למחלקת המדינה בקשר למוביל.[1] מסרו לנו שהמוביל הובא להנהלת דל"ף [Development Loan Fund] אתמול ודילון רצה לסיים העניין במקום אך אנשי החקלאות התנגדו מהסיבות הבאות: (1) המים משמשים להרחבת גידול תפוזים וכותנה, גידולים שבהם אנחנו מתחרים עם ארצות־הברית. (2) התפוזים שלנו מתחרים בשווקים אירופיים הודות לסובסידיה שהאוצר מעניק להם והוא הדין לגבי מוצרי כותנה.

ב) לדברי אנשי מחלקת המדינה רוצה דילון לגמור כל העניין בכל ההקדם וביקש שאנחנו נספק לו תשובות לטענות חקלאות עוד ביום שני כדי שיוכל לענות ולהעביר אישור הלוואת דל"ף. כמובן שדילון היה רוצה שנבטיח לו שלא נשתמש במים לנטיעת פרדסים חדשים וכותנה נוספת. כמו־כן היה רוצה לקבל התחייבות שלא נשלם סובסידיה לייצוא תפוזים.

ג) מציע לשיקולכם תשובה בהתאם לקווים הבאים: (1) מי המוביל אינם משמשים לפיתוח אזורים חקלאיים חדשים אלא להחזקת אזורים קיימים הכוללים חקלאות, תעשייה ואוכלוסייה עירונית גדולה ומתרחבת, שעומדים בסכנה כי בגלל גידול בשימוש כללי במים אין להם כעת כמות המים הדרושה להחזקת פרדסים שניטעו מכבר ושדות השייכים למחזור הרגיל. (2) הכותנה אינה מיועדת לייצוא לא ככותנה גולמית ולא בצורת מוצרים. (3) אין קיימת סובסידיה לייצוא תפוזים. מדובר על השוואת שער החליפין לשער יותר מציאותי. אמנם אנחנו מוכנים לא לעשות זאת. למעשה אפשר לתת לפרדסנים מה שרוצים בצורה סמויה מהעין.

אלה מחשבותינו למשמע הטענות. מבקש שיקולכם והערותיכם המידיות כדי שאוכל למסור תשובתנו לדילון ביום ב׳ בבוקר. התייעצו עם אברהם שלמון הנמצא בירושלים ומעורה בכל הפרשה.[2]

מנור

143

1. המלווה לתכנית "הצינור המרכזי" – ראה מס׳ 115.
2. כעבור זמן הבריק הרצוג כי נמסר לו ממחלקת המדינה שהם הצליחו להתגבר על התנגדותו של משרד החקלאות ואישור המלווה קרוב (ראה מברקו RI749, 28.4.1960, 130.09/2313/12).

144

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 704

נוסח נכנס: 130.09/2313/11

ואשינגטון, 12 באפריל 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור יחיל; אישי ביותר.

שיחה היום עם דילון. נכחו הרצוג, מנור, ג'ונס, המילטון.

דו"ח פרלימינרי בגלל החג, דיווח מלא מחר.[1]

א) בעניין אלקטרוניקה יודיעו תוך שבוע מה ייתנו. יכול כבר להגיד שיוכלו לתת כמעט כל מה שביקשנו ושיהיה בכך כדי לחזק הגנתנו האווירית. חלק ניכר נוכל לקבל מיד כדי שיהיה בשימוש שלנו עוד עד סוף השנה.

ב) טילים. רצו לעזור בעניין זה אך נתקלים בקשיים גדולים לספק צורכיהם הם וגם להבטיח אמצעי הדרכה בשימוש בטילים לאנשיהם הם. יודע שזה יאכזב אותנו אך אינו יכול לתת לנו יסוד לתקווה קרובה. לחצנו בעניין ועוד נדווח על אפשרויות של המשך הטיפול.

ג) לגבי כסף קיבל ההנחה שהרכש המוגבר לא צריך לפגוע בהתקדמותנו המשקית. סוכם שנשוב ונדון. נבריק פרטים.[2]

הרמן

144

1. ראה מס' 145.
2. ראה שם, ומס' 146, 147.

145

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 705

נוסח נכנס: 130.09/2313/11

ואשינגטון, 12 באפריל 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור יחיל; אישי, סודי ביותר; שלנו 704.[1]

1) אלקטרוניקה. גמרו כמעט הלימוד בנושא זה. עובדים כעת על רשימה מפורטת שתראה מה נוכל לקבל, מתי ובאיזה מחירים. מקווים שהרשימה תהיה מוכנה כעבור שבוע ואז ישמחו שמומחינו ומומחים שלהם ישבו על הפרטים. לפי מה שהתברר להם יוכלו לספק חלק גדול ממה שביקשנו כולל דברים שהם עוד classified ויקחו הצעדים הדרושים כדי שיוכלו לספק לנו גם פריטים כאלה: We prepared go substantial way meet your requirements. ג'ונס העיר שהמומחים שלנו יודעים כנראה מה הוא הציוד החדיש ביותר הנמצא ברשותם כי כללנו ברשימתנו הפריטים החדישים ביותר. לכן לא הכול יוכלו לספק מיד אך יוכלו לספק חלק מיד וחלק לאחר שישה חודשים והיתר עד שנה וחצי. דילון הדגיש שמהרשימה כולה חלק ניכר יוכלו לספק מיד, כך שייכנס כבר לשימוש עד סוף השנה. תוך שבוע יתנו לנו רשימה עם ציון הפריטים, המחירים ומועדי המסירה לפי הערכתם, מה שנקבל יוסיף הרבה ל־efficiency and effectiveness של ההגנה האנטי־אווירית שלנו ויחזק בהרבה יכולת ה־interception.

2) טילים. דילון הדגיש שרצו לעזור לנו בכך אך כשהרטר דיבר עם ראש הממשלה היו פרטים טכניים לרוב שלא ידע. בינתיים למדו המצב שלגבי Hawk נתקלו בשני קשיים. ראשית טרם מייצרים בכמות כזאת המסייעת לצורכיהם שלהם ועד 1962 עוד יהיו במצב זה. שנית הטיל הזה מסובך ביותר ודורש לימוד והשתלמות בקורסים טיפוסיים לצרכים שלהם לפחות ל־1962. הוסיף כי אף בקליע זה יכולת פגיעתו מוגבלת עד 35,000 רגל ואין יעילות לגבי אווירונים הטסים למעלה מגובה זה. אמרתי שהתשובה הזאת תאכזב ראש הממשלה שהעמיד הטילים בשורה ראשונה ושיצא מכאן בהרגשה שהעניין יסודר. השיב שיודע זאת: we feel very bad about it, וכפי שהבטיחו למדו העניין בדחיפות ומתוך רצון לספק בקשתנו ואך נתקלו במצב הנ"ל. אינו רוצה לומר שקליע זה או כל דבר אחר totally out of question אולם מבחינת הדחיפות צריך להיות ברור כי אין אפשרות להתחייב לגבי immediate time period ובאשר לאורך ימים הרי בשטח הקליעים קיימת התפתחות מתמדת. רוצה להדגיש שניגשו לעניין בכל האהדה אולם התברר ששעה שהרטר דיבר עם ראש הממשלה פשוט לא ידע המצב הטכני. לחצתי שוב והזכרתי שראש הממשלה הזכיר סכנת

145

1. מס' 144.

המיג־19. כעת נודע לנו שקע"ם עומדת לקבל ראשונה המיג־19 עוד בספטמבר ושעומדים לפתוח בקע"ם בית־ספר להכשרת טייסי סילון שיגביר כושרם וימנע בעת הצורך לשלוח טייסים ממזרח אירופה. לאור זאת שאלתי אם אין אפשרות שילמדו הדבר מחדש. השיב שוודאי ילוו את ההתפתחות. יראה מה שהמצרים יקבלו ומתי. ארצות־הברית ודאי מעוניינת לעזור בהגנתנו. עד כה ישנן רק ידיעות ביון על כוונה לספק מיג־19 למצרים אולם אין ידיעה שהתחילו לקבל. אם המצב באזור ישתנה ויתברר כי המצרים מקבלים מיג־19 היתה התפתחות כזאת מחייבת בדיקה מחודשת של המצב. אין מחלקת המדינה רואה סכנה מידית לביטחוננו ומכל מקום נוכל לקבל פריטים אלקטרוניים הרבה לפני סוף השנה. לשאלה נוספת על אפשרות של עיון מחדש השיב כי מוכנים להחזיק העניין under review אולם אינו רוצה לעורר תקווה על היענות קרובה. לשאלה אם יתנו לאנשינו ללמוד מעכשיו את הקליע ודרך הפעלתו השיב כי רק בסוף 62[19], ראשית 63[19], יהיה הקליע available לצורך אימונים. שאלתי אם בלימוד שלהם לא נתקלו בברירה ל־Hawk. אז הזכיר שדנו בעניין Nike אך לגביו יש קשיים. הוא עולה ביוקר רב ואיננו יעיל כמו ההוק שכן אפשר לכוונו רק כלפי מטוס אחד. יתר־על־כן הוא ניתן גם לקונברסיה לשימוש ארטילרי והערבים עשויים כך לפרש הדבר. השבתי שהיינו בכל זאת מעוניינים ללמוד העניין איתם כי המדובר אצלנו בכוח [ה]רתע[ה]. כאן שאלני אם ראש הממשלה העלה משהו לגבי ה־Bloodhound באנגליה.[2] אמרתי שאין לי עוד ידיעות בנדון. הדגשתי שבזמן עריכת הרשימה שלנו ראינו בה package. אם לא נשיג טילים יהיה צורך להסתמך יותר על אווירונים לשם הגנתנו. שאל בנוגע ל־Mirage אותו הזכיר ראש הממשלה בשיחתו במחלקת המדינה. השבתי שזה עניין לעוד 3 שנים. שאל מה הסכנה לגבי מיג־19, הרי איננו יכול להטיל פצצה. השבתי שהוא יכול לטהר האוויר ולסלול דרך למפציצים. השיב שזה ודאי לא יקרה מהר. השבתי שיש להביא בחשבון הכוח האווירי הרב שיש לקע"ם גם בלי מיג־19, ובתוספת מיג־19 יעמידונו בסכנה רבה. דילון סיכם כי מוכן to keep thinking על הקליעים אולם אינו מקווה לתוצאה ב־immediate future. בסיכום אמרתי שעוד אחזור אליו בעניין הטילים.

3) המימון. בתשובה לשאלה בעניין המימון אמר דילון שחשבו על קרדיטים לשלוש שנים כפי שנהגו בעניין הלוריטות.[3] השבתי שבאיגרתנו הצגנו שני דברים, גם אספקה וגם מימון, וציינו שלא נעמוד ברכש המוגבר הדרוש בלי לפגוע בהתקדמות המשקית. הזכרתי דברי ראש הממשלה בנדון.[4] השיב שלא ירצו לראות פגיעה במשק שלנו. יביאו הנקודה בחשבון. יוכלו להקל עלינו בכמה דרכים. כשהזכרתי אפשרות של contingency fund, השיב שאין כרגע כסף בקרן זו אך הזכיר במפורש הגדלת עודפים, הגברת הדל"ף [Development Loand Fund] ואף נגע בסיוע מיוחד בקובעו שהחשיבות של זה היתה עד כה רק פסיכולוגית אך ייתכן לגשת לסעיף זה גישה עניינית. ארצות־הברית מעוניינת בהתקדמותנו הכלכלית ויודעת הקשיים לקראת

2. טיל קרקע־אוויר מתוצרת בריטניה שהתברר כי אינו מתאים לצרכיה של ישראל – ראה מס' 147.
3. תותחים ללא־רתע, שהסכימה ארצות־הברית למכור לישראל ב־1958.
4. הדברים נאמרו בפגישה של ראש הממשלה עם דילון ב־10 במארס – ראה תזכיר משיחה, 10 במארס 1960, FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, pp. 289–90 (No. 132).

גמר השילומים ב־[19]63]. עם הבהרת תכנית הרכש שלנו יתייחסו בצורה אחרת לשאלת grant assistance אם יתברר כי יש סכנת slow down בהתקדמותנו הכלכלית. הזכיר שוב שיוכלו לעשות יותר בעודפים וייתכן גם ב־grant funds מתוך קרנות ה־contingency בעתיד. מנור הזכיר לו אפשרות לפי החוק לתת הקרדיטים תמורת תשלום במטבע מקומי עד 10.2. עיין בסעיף אך הביע דעה שיש לו משמעות אחרת. התברר שלא כדאי להיכנס יותר לעניין עד שלא נקבל מהם רשימה סופית של מה שיספקו ולפני שיתבררו לנו המחירים שיקבעו לפריטים השונים, כי בהתאם לחוק הרשות בידיהם לקבוע מחירים נמוכים ממחיר הייצור. סוכם שנשוב ונדון איתו בכל העניין.[5] ברור שבינתיים גישת דילון לבעיית המימון תהיה helpful.

4) יתר הפריטים ברשימת הנשק שלנו: עוד בראשית השיחה קבע שבמשרד הביטחון לומדים כל הרשימה שלנו אך נתנו עדיפות לטילים ואלקטרוניקה. ממשיכים לדון בפריטים האחרים ויודיעו לנו.

עוזב העיר לחופשת פסח. לפני צאתי קיימתי התייעצות עם הרצוג שיבריק בנפרד מחשבותיו.[6]

הרמן

146

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 706

נוסח נכנס: 130.09/2313/11

ואשינגטון, 12 באפריל 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

אפרת, עבור יחיל; אישי, סודי ביותר.

לסעיף האחרון בשלי 705.[1] סיכום מלא על תשובת דילון נוכל להבריק רק לאחר שנקבל ידיעות רקע מפקידי מחלקת המדינה והפנטגון. פריהר מבריק בנפרד לאמ"ן. למרות האכזבה החמורה בעניין הקליעים נדמה כי יש כאן התקדמות מבחינת כניסת ארצות־הברית לעובי הקורה של בעיית הרכש שלנו עניינית, כלכלית ומדינית. אנו מציעים המהלך הבא:

5. ראה מס' 168.
6. ראה מס' 146.

146
1. ראה מס' 145.

1) נלחץ מיד לקבלת הרשימה המאושרת של האלקטרוניקה תוך שבוע כפי שהובטח ומיד נבקש פגישת המומחים משני הצדדים ונשתדל לעשות מכך מסגרת קבועה של בירורים בענייני רכש.

2) לאחר שהרשימה תהיה בידינו נוכל להיכנס איתם בדברים לגבי המימון של האלקטרוניקה. מחירי השוק של בקשתנו המלאה עולים על 20 מיליון דולרים.

3) לאור דברי דילון יכינו מנור ודינשטיין (הנמצא כאן) הצעות לאישור של האוצר לתביעה הכספית הן לגבי אלקטרוניקה והן לגבי סוגים אחרים של רכש. יש לקחת בחשבון גם הוצאות הרכש במקומות אחרים.

4) נלחץ לקידום העיון ביתר פריטי רשימתנו. הבדיקה ודאי תיקח כמה חודשים אולם מניחים כי בסופו של דבר תהיה היענות כלשהי.

5) עלינו להסתער מחדש בעניין הקליעים גם בעזרת ידידים אולם מוטב לעשות זאת לאחר שנקבל רשימת האלקטרוניקה ונתקדם בעניין המימון, שכן ייתכן כי נצטרך להפעיל השפעות למען הבטח תמיכה כספית רצינית ולמען לקבוע הדבר כתקדים לשנים הבאות. על־פי שיחות בפנטגון מתרשם פריהר כי דילון דיבר אמת ביחס ל־availability של ההוק, [ד]היינו כי עד [19]62 יכוון הייצור לצרכים אמריקניים. לחצנו יהיה אפוא מכוון לנסות ולהביאם לשריין חלק מהייצור שלהם עבורנו. בינתיים יש לבדוק אם קיימות אלטרנטיבות להוק ולנייק. ייתכן שיהיה, בשלב מאוחר יותר, מקום לשדר מיוחד מראש הממשלה להרטר על סמך ההבטחה של האחרון, ובמיוחד אם יתקבלו ידיעות נוספות לקראת אספקת מיג־19 למצרים (ראו דברי דילון בנקודה זו). בינתיים ניתן לעשות פעולה מידית בקשר לקליעים, [ד]היינו לבקש ממחלקת המדינה שהרטר ידבר עם לויד הנמצא כאן ביחס ל־Bloodhound (ראו שאלת דילון בנדון). אם מחלקת המדינה תסרב לפנות לאנגלים או שיפנו והאנגלים ידחו אותם יהיה משנה תוקף ללחצנו להיענות ישירות ממחלקת המדינה. אין לנו מושג על המצב בלונדון אולם אם הנכם מעוניינים בפנייה אמריקנית אליהם מוטב שיפנו ללויד בהיותו כאן. (כזכור, בזמנו סיכם דאלס עם לויד בניו יורק עניין הסנטוריונים.)[2] לויד נשאר כאן עד יום שישי בערב. הברק נא בהולות.[3]

הרצוג

2. ראה מבוא, עמ׳ יז והערה 26 שם.
3. לא נמצאה תשובה למברק זה.

147

י׳ הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 718

נוסח נכנס: 130.09/2313/11

ואשינגטון, 16 באפריל 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור יחיל ופרס; שלכם 40.[1]

נפגשתי היום עם ג׳ונס בהשתתפות אראל, הארט והמילטון. הארט השתתף משום שג׳ונס יוצא לסיור תוך ימים ספורים והוא ימלא מקומו במשך קרוב לחודש.

א) אלקטרוניקה. הבעתי הערכה על התשובה וביקשתי לדעת מתי נקבל מהם הרשימה. כן ביקשתי כי יורו לפנטגון לקבוע מחירים מינימליים כדי שהבעיה הכספית תיפתר ביתר קלות. ג׳ונס השיב כי בשובו מהפגישה עם דילון[2] נזפו בו אנשי הפנטגון על שהבטיח הרשימה תוך שבוע, שכן לדבריהם רשימתנו כוללת ציוד מורכב וחדיש ביותר, ובדיקתה וסיכום תשובתם המפורטת תצריך לקחת זמן. ג׳ונס השיב להם כי התחייב לשבוע – עשרה ימים ועליהם תוך זמן זה להכין לכל הפחות החומר על אותם הפריטים הניתנים למסירה מידית. אשר למחירים הבטיח לדבר עם הפנטגון אולם העיר כי כמה וכמה וסוגים כה חדישים שאין מקום ל־surplus prices. הדגשתי הצד הכספי ואמרתי כי אנו מעריכים הבטחתו של דילון לתמיכה כספית רצינית ברכש שלנו בכלל ולגבי הציוד האלקטרוני בפרט ורואים בה חלק חיוני מהיענותם בעניין הרכש. בשום פנים לא נוכל לשאת במעמסה הכספית. בראשית השיחה ג׳ונס רק נענע ראשו ואילו בסופה, כאשר חזרתי לעניין הכספי, אמר שלגבי הציוד האלקטרוני העניין הכספי is built in.

ב) קליעים. פתחתי כי בקשר לשאלת דילון עלה־Bloodhound. מתברר כי אינו מתאים כלל לצרכינו (לא, חוזר: לא הזכרתי כמובן הסוג שיהיה בייצור ב־1962). המשכתי לפי סעיף ב׳ בשלכם 40 ואמרתי כי אנו רואים הבטחת הרטר כהבטחה מחייבת אולם מבינים שהביצוע המלא עשוי להתעכב בגלל availability ומבקשים כמות מוגבלת מיד מתוך ייצור אמריקני והשלמה מלאה לאחר־מכן. ג׳ונס אמר כי יביא בקשתו זו של ראש הממשלה לדיון אולם אמר כי הוא אישית אינו רשאי ללכת מעבר למה שאמר דילון. הוסיף וטען כי הקליע מגיע רק לשלושים וחמישה אלף רגל ולכן מפוקפקת יעילותו בשבילנו. נמנעתי מלהיכנס לוויכוח טכני (שלנו 711)[3] ואמרתי כשייגשו המומחים לבדוק האלקטרוניקה אנשינו יסבירו מדוע ההוק הנו המכשיר היעיל ביותר מבחינתנו. ג׳ונס אמר כי מבחינת קשיי הייצור והאספקה

147
1. לא נמצא.
2. ראה מס׳ 145.
3. לא נמצא.

הקליעים בכלל הנם devil וישנן התפתחויות מדעיות שוטפות בחלקים האלקטרוניים המשבשות תכניות הייצור. הוסיף כי גם לגבי האימונים ישנם קשיים אין־סוף מבחינת ה־availability והסיבוכים כאחד. אמרתי כי אנו מבינים כי ברגע זה אינם יכולים למצוא מקום אימונים לצוות שלם שלנו אולם אנו מבקשים כי יצרפו לצוותות אמריקנים כמה מומחים משלנו למען יקנו התמצאות כללית כהתחלה (כזאת הצעתי לאחר התייעצות עם פריהר). ג'ונס השיב כי לעת־עתה רק מרשים לכמה בני־ברית הכי קרובים מתוך נאט"ו לקבל הדרכה אולם יביא משאלתנו לדיון. (הערה: מציע כי בכל שיחותינו נתייחס לעניין ההוק כהבטחה חגיגית של הרטר [– – –]. אנו מחויבים להניח זאת כדבר המובן מאליו ובכל הזדמנות להוסיף וללחוץ אף אם תשובתם החיובית תתמהמה חודשים ואף יותר מזה. (לפי אנשי הפנטגון קליע זה נועד לשמש צבא ארצות־הברית למשך שנים וייתכן כי יגבירו הייצור.) דילון אישר כי היתה הבטחה מהרטר והוסיף והבטיח עיון מחדש אם המצרים יקבלו מיג־19.

הרצוג

148

מ' אראל אל שגריר ישראל בוואשינגטון
M. Erell to the Israel Ambassador in Washington

העתק: 130.23/3294/17

וואשינגטון, ל' בניסן תש"ך
27 באפריל 1960

סודי ביותר

הנדון: סיוע צבאי – שיחה עם ארמין מאייר ב־25 באפריל 1960

לפני שנכנסתי אל מאייר שוחחתי קצרות עם המילטון וממנו שמעתי את הדברים הבאים:

א) הוא מבין שעניין הטילים אינו עומד על הפרק עכשיו וכי ההודעה של דילון[1] בעניין זה צריכה להתפרש למעשה כדחיית בקשתנו. מכל מקום לימוד הרשימה בפנטגון אינו כולל סעיף זה.

ב) המילטון פנה אל הפנטגון "בסוף השבוע שעבר" (כנראה בעקבות שיחתי הטלפונית עם ארמין מאייר ביום ו' האחרון) לבקש החשת תהליך הכנת החומר הנוגע בציוד האלקטרוני וענו לו, קצת ברוגזה, שמחלקת המדינה אינה צריכה ללחוץ כי הפנטגון פועל במלוא הקיטור והחומר יהיה מוכן במהירות האפשרית. מטפלים בעניין בקצב ללא תקדים ומחוץ לכל מסגרת מקובלת אולם נושא הבדיקה מסובך כל־כך והפעולה חייבת להקיף גורמים רבים. המילטון הוסיף והסביר כי הפנטגון מטפל

148
1. ראה מס' 144.

בשאלת הציוד האלקטרוני מתוך נקודת המוצא הבאה: הפנטגון רואה לפניו משימה לתכנן ולהמציא לנו מערכת אלקטרונית של early warning כלפי מטוסי אויב – על רקע הרשימה שהגשנו אולם לא רק על רקע זה אלא גם לאור הידיעות וההערכות של הפנטגון לגבי הנתונים הממשיים בפניהם אנו עומדים והצרכים הנובעים מהם. עם־זאת ציין המילטון שאמנם מה שנקבל יכלול את מרבית הציוד שביקשנו. כמו־כן ציין המילטון שהפנטגון עובד על הרשימה המלאה אלא הפרק האלקטרוני משמש נושא לטיפול מיוחד ודחוף.

את השיחה עם ארמין מאייר פתחתי בהדגשה שקיים קוצר־רוח מסוים וקיימת תמיהה בירושלים על שתוצאות הלימוד המובטח בוששות לבוא. הוספתי שלי לא ברור בדיוק היכן עומדים בעניין הטילים. אנו מבינים שהטילים הובטחו לראש הממשלה, אלא קיימים קשיים טכניים בביצוע לאלתר. כיוון שכך, אנו חפצים לבדוק מה בכל זאת ניתן לעשות מיד ובקשר לכך יש לנו מחשבה אשר הייתי חפץ כי תובהר למחלקת המדינה על־ידי נספח צה"ל ואני מציע כי נקיים ארוחת צהריים לצורך זה בהשתתפות מאייר, נספח צה"ל והחתום מטה. בקיצור נמרץ מחשבתנו היא שנקבל עכשיו מספר מינימלי של טילים ועל־כל־פנים יאפשרו לאנשינו ללמוד את השימוש בהם ללא דיחוי; את מלוא המכסה ימציאו במרוצת זמן. העיקר הוא שיהיה בידינו משהו ושנדע להשתמש בו, ואם חלילה יתפתח מצב של חירום אפשר יהיה להמציא לנו טילים בכמות מספיקה על בסיס של אמצעי חירום. כאן יכול להיות פתרון מינימלי, בתנאי שיש אצלנו האנשים שידעו מה לעשות בציוד.

מאייר השיב שעקרונית לא היה מתנגד לשמוע מה בפיו של נספח צה"ל אולם מכיוון שדילון הוציא פסק מסוים ביחס לטילים, אינו רואה עצמו רשאי לחרוג מאותה מסגרת ובוודאי לא ייתכן שיהיה איזה בסיס לתקוות מעבר למה שאמר דילון. (מאייר ציין שלא נכח בשיחה עם דילון אולם הוא הכין את המסמך אשר על יסודו התבטא סגן המזכיר והוא יודע הדברים היטב.) מאייר הוסיף וציין שממילא אינו בקיא בצדדים המקצועיים של עניין הטילים. המשיך, והסביר: מחלקת המדינה ביקשה בזמנו מהפנטגון להמציא תגובה מבחינה מקצועית טהורה על בקשתנו לקבל הטילים. הפנטגון השיב שעוד במשך שלוש או ארבע שנים לא תהיה שום אפשרות להפריש טילים עבורנו או לקבל אנשים להדרכה כי הכול תפוס לחלוטין על־ידי הצרכים של ארצות־הברית ומדינות נאט"ו. על בסיס זה אמר לנו דילון מה שאמר מבלי שמחלקת המדינה נכנסה לעובי הקורה של מכשולים אחרים, מדיניים וביטחוניים, אשר גם הם מעוררים בעיות עצומות. ראשית, אי־אפשר להוציא את הטילים הנדונים מחוץ לתחומי נאט"ו ללא הסכמתן של מדינות שונות מקרב הארגון. שנית, קיימת שאלה של proprietary rights לגבי חלקים מן הציוד הנדון שפותחו מחוץ לארצות־הברית. שלישית, ישנם חידושים שוטפים בציוד וכל חידוש כזה שוב מצריך בירורים עם גורמים לא־אמריקנים. נוסף לכל זה קיימת שאלה מדינית. מכל מקום, הפנטגון פסק שאין טילים עודפים ואין אמצעי הדרכה עודפים וזהו סוף פסוק לגבי מחלקת המדינה.

ביחס לציוד האלקטרוני חזר מאייר על דברי המילטון אולם הוסיף הסבר כדלקמן: הציוד איננו מונח על האצטבאות וכמעט הכל צריך לבוא מייצור שוטף. הייצור השוטף כולו "תפוס" ועל הפנטגון אפוא לשנורר את הדרוש על חשבון צרכים פחות

דחופים. כלומר על חשבון הזמנות שנועדו לספק את צורכיהם של בסיסים ויחידות שונים לא רק בארצות־הברית. כאן גורם נוסף לעיכוב.

חזרנו לטילים. אמרתי שאנו מבינים כי אין עודף אולם אני כשלעצמי אינני יכול להאמין כי לאחר שכבר הוקמו יחידות של הטילים הנדונים וקיימות מסגרות להדרכה אי־אפשר בשום פנים להידחק קצת ולהפריש משהו עבורנו, אפילו מעט שבמעט. אחרי ככלות הכל, הציוד הנדון נמצא בייצור. מאייר השיב שאינו יכול להגיב באופן ענייני כי אלו בעיות מקצועיות. השבתי שמכל מקום נחוץ שמחלקת המדינה תבין מה אנו מבקשים ומה אנו מציעים ושאלתי אם יהיה מוכן לברר אצל סגן המזכיר אם הוא רשאי להיכנס לבירור כזה. מאייר השיב שהוא מהסס לשאול ושוב חזר על הטענה שאינו מתמצא בנושא מבחינה מקצועית. אמרתי, אם כך האם יסכים שנספח צה"ל יבוא בדברים עם הפנטגון ויסביר שם את מחשבותינו. נאחזתי בגישת הפנטגון לבעיית האלקטרוניקה (שיסודה לא סתם היענות לבקשתנו או שלילתה אלא לימוד הצרכים שלנו במגמה לפתור את הבעיה) ואמרתי: גם את עניין הטילים צריך לראות באותה רוח. אם הפנטגון אינו יכול להיענות לבקשתנו כמות שהיא יש מקום ללימוד משותף של הדרכים להתגבר על הקושי. הנה גם הזכירו באוזנינו אלטרנטיבות לטילים המבוקשים (מאייר הזכיר טילים מתוצרת מדינות אחרות). את כל זה נחוץ לבדוק כדי למצוא מוצא. מאייר היסס קצת אולם לא יכול להתחמק ואמר שאינו מתנגד למגע לתכלית זו בין נספח צה"ל והפנטגון בתנאי שלא נתחיל לעורר שם עניינים שיחרגו מן המסגרת בה מתנהלים כל הדיונים הנדונים. רציתי שמאייר יקבע עם הפנטגון כי ידברו עם נספח צה"ל ולכן שאלתיו אם אפשר להניח שהנספח ידע אל מי לפנות. מאייר השיב כי הוא חושב שהנספח ידע, אולם באמת לא היה חפץ שנתקשר שם עם אדם שהעניין כולו סוד בפניו ולכן הוא מבקש שאתקשר איתו אם יתברר לי שלנספח יש ספק כלשהו. חזרתי לאלקטרוניקה ושאלתי אם יש לפנטגון הערכה לגבי משך הזמן שיידרש עוד להשלמת הכנת החומר. מאייר השיב בשלילה. אמרתי לו שהיה רצוי מאוד כי נספח צה"ל יקבל הסברים בעניין זה על־מנת שיוכל לדווח הסבר יותר מקצועי ומובן מכפי שאני מסוגל לדווח על הרקע לעיכוב. מאייר לא התנגד לכך שהנספח יטפל בפנטגון גם בעניין זה אולם כאן לא התבטא בצורה כל־כך מפורשת. עוררתי את השאלה הכספית באומרי שאני מניח כי המחירים שינקבו יהיו מחירי ציוד עודף של מלחמת־העולם הראשונה. מאייר התחייך ואמר שמרבית הציוד הנו חדיש ואי־אפשר לראותו כציוד עודף משום בחינה, אולם הצבא ינקוב את אותם המחירים אשר הוא משלם ליצרנים ובזה כבר חיסכון רב מאוד. אמרתי שכמובן צריך יהיה לדון עם מר דילון בשאלת המימון של אותם מחירים שהצבא ינקוט.

ראוי כאן לציין כי במהלך השיחה אמר מאייר שבקשתנו נדונה על־ידי מחלקת המדינה בכל הרצינות והרצון הטוב וכי בחלונות הגבוהים התייחסו את העניין with great sympathy. כך גם בפנטגון. בשיחה נכח ורשם טד ואהל.

בברכה,

משה אראל

149

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW84
נוסח יוצא: 130.09/2313/1

ירושלים, 1 במאי 1960

סודי ביותר

הרצוג, מנור; שלכם 92[1] ו־749.[2]

שאלת הפרסום עדיין פתוחה. כזכור לכם עמדת שרת החוץ שאין להיכנס עם ממשלת ארצות־הברית ליחסי מחתרת בענייני פיתוח.[3] עלינו להשיג לכל הפחות הסכמה לכך שנוכל לומר כפרשנות רשמית בקשר להלוואת דל״ף [Development Loan Fund] למוביל המרכזי כי ״זהו קטע של תכנית המים הארצית״. בזה היינו מוכנים להסתפק אך אם עיתונאים יציגו השאלה אם זהו קטע שיתחבר בסופו של דבר לתכנית ניצול מי הירדן המגיעים לנו לצורך השקאה בדרום הארץ, לא נוכל כמובן להכחיש זאת.

מאה״ב

150

הערת־עורך
Editorial Note

השבתת האונייה ״קליאופטרה״ והדיונים בסנאט על אישור החוק לסיוע חוץ

באפריל–מאי 1960 שורבב שמה של ישראל לשתי פרשיות אמריקאיות פנימיות: השבתת האונייה המצרית ״קליאופטרה״ בנמל ניו יורק, והדיונים בסנאט על אישור החוק לסיוע חוץ לשנת הכספים האמריקאית 1961. שתי הפרשיות האלה התרחשו על רקע המאבק לחופש השיט בתעלת סואץ (ראה פרק ג).

ב־13 באפריל 1960, כמה ימים לאחר שהאונייה ״אסטיפליאה״ נאלצה לפרוק את מטענה מבלי שהותר לה לעבור בתעלת סואץ (ראה שם), השביתו איגודי הימאים והסוורים את פריקת האונייה המצרית ״קליאופטרה״ שעגנה בנמל ניו יורק. משמרות מטעם האיגודים האלה חילקו כרוזים שבהם נאמר כי מדיניות החרם של קע״ם מהווה איום על פרנסתם של מלחים אמריקאים. מחלקת המדינה נתבעה לפעול להחזרת חופש השיט, והצי האמריקאי

149
1. לא נמצא.
2. ראה מס׳ 143 והערה 2 שם.
3. ראה מס׳ 115 והערה 8 שם.

נתבע להפסיק לרכוש דלק במקומות שיש בהם "רשימה שחורה". כמו־כן דרשו שמדינות המטילות חרם לא יקבלו סיוע של עודפי מזון מארצות־הברית.

פ' הול, נשיא איגוד הימאים, הצהיר כי אנשי איגודו מעורבים "בסכסוך עבודה אמיתי", מאחר שרבים מהם איבדו את פרנסתם בעקבות החרם הערבי. השביתה באה להדגיש, אמר, כי הממשל האמריקאי רק משלם מס־שפתיים לעקרון חופש השיט. הנושא הובא לערכאות, אך אלה סירבו להוציא צו מניעה נגד המשביתים וקיבלו את טענתם כי מדובר בסכסוך עבודה של ממש.

קע"ם ביקשה סיוע מן הפדרציה של האיגודים המקצועיים הערביים וזו החליטה ב־22 באפריל 1960 להטיל חרם נגדי על אוניות אמריקאיות העוגנות בנמלים ערביים. ההחלטה הזאת לא הועמדה במבחן מאחר שהאוניות האלה הוסטו לנמלים אחרים.

המצב הביך את הממשל האמריקאי, שחשש מפני השלכות שליליות על היחסים עם מדינות ערב, ובייחוד עם קע"ם. בעקבות פניותיו של שגריר קע"ם בוואשינגטון אל מחלקת המדינה פרסמה זו הודעה ב־21 באפריל, המגלה הבנה לעמדתם של הימאים, אך מדגישה כי "מאמץ של קבוצה פרטית להפעיל לחץ פומבי במטרה להביא לשינויים במדיניותן של ממשלות זרות – מביך את ממשלתנו, ועלול[ות] להיות לו תוצאות אומללות". גם הנשיא אייזנהאואר התבטא והכריז במסיבת עיתונאים ב־27 באפריל כי ארצות־הברית עשתה הכל כדי להבהיר כי תכבד את התחייבויותיה, בייחוד במה שנוגע לשימוש חופשי בתעלת סואץ, אך אין בכוונתה לפתור בעיות בין־לאומיות מתוך שימוש בכוח.

מחלקת המדינה ומשרד העבודה לחצו על הנהגת האיגודים המקצועיים האמריקאיים (AFL–CIO, שאיגוד הימאים היה נתון למרותם) לשים קץ להשבתה, וב־6 במאי 1960 הושג הסכם מתוך חילופי איגרות בין הצדדים הנוגעים בדבר. (נוסח האיגרות – ראה מברק השגרירות בוואשינגטון אל משרד החוץ WNT74, 7.5.1960, 130.09. 2313/2) באיגרת לראש ה־AFL–CIO, ג'ורג' מיני, מודגשת תמיכתה של ארצות־הברית בעקרונות חופש השיט והתנגדותה למעשים מפלים בסחר הבין־לאומי המשפיעים לרעה על חברות, אוניות ואזרחים אמריקאיים. ארצות־הברית, שאינה מכירה בחרם הערבי על ישראל, תעשה כל מאמץ במסגרת האו"ם ומחוצה לו כדי להקל על מציאת פתרון לסכסוך הערבי–ישראלי, שהוא המקור לחרם הערבי... תתייעץ עם הנהגת ה־AFL–CIO באשר להתפתחויות בעתיד, ומתחייבת לבדוק את תלונותיו של איגוד הימאים ולחדש את המאמצים להבטחת חופש השיט.

אף־על־פי שההשבתה הוצגה כהגנה על אינטרסים אמריקאיים, ראתה בה דעת־הקהל בארצות־הברית חולייה במערכה של ישראל על חופש השיט בתעלת סואץ.

ב־28 באפריל נערכו בסנאט דיונים על החוק לסיוע חוץ לשנת הכספים 1961, לקראת ההצבעה בקריאה שנייה. קבוצה של 18 סנאטורים, שרצתה ללמד לקח את קע"ם בגלל ההגבלות שהטילה על חופש השיט בתעלת סואץ, הציעה תיקון לחוק הזה, ובכלל זה המלצה לא להעניק סיוע למדינה המנהלת לוחמה כלכלית נגד מדינה אחרת הנהנית מסיוע אמריקאי. הסמכות להפעיל את התיקון – בידי נשיא ארצות־הברית. התיקון שנקרא על שם יוזמיו, הסנטורים דאגלס וקיטינג, נתקל בהתנגדות חריפה של יושב־ראש ועדת החוץ של הסנאט, ויליאם פולברייט, שרצה למנוע מן הממשל מבוכה נוספת לזו שנגרמה לו על־ידי פרשת "קליאופטרה". לפיכך הציע תיקון לתיקון – ולפיו לא יחול תיקון דאגלס–קיטינג על סכסוכים שהטיפול בהם מסור לידי האו"ם, ונקיטת עמדה אמריקאית בהם תתפרש כפגיעה בנייטרליות של ארצות־הברית. בהנמקתו להצעתו תקף נמרצות את יהדות ארצות־הברית,

את עמיתיו שתמכו בתיקון דאגלס–קיטינג, ואת משביתי הספינה "קליאופטרה". הוא טען בין היתר, כי התיקון לא ישיג דבר מלבד פיוס של קבוצות מיעוטים, לא יסייע לסיום החרם הערבי, אלא יסית את הערבים ויחזק את הטיעון הקומוניסטי שארצות־הברית מתנה את הסיוע שהיא מגישה במחויבות מדינית ויעודד תגמול ערבי נגד הספנות האמריקנית.

לקראת ההצבעה בקריאה הסופית שהתקיימה ב־2 במאי 1960, ביקש פולברייט את חוות־דעתה של מחלקת המדינה על תיקון דאגלס–קיטינג. זו ניתנה במכתב ששיגר אליו מזכיר המדינה בפועל, ד' דילון. (FRUS, 1958-1960, Vol. XIII, Document 145, pp. 315–8). באיגרת הזאת נאמר בין היתר כי התיקון לא ישיג את מטרתו, וישפיע השפעה שלילית על האינטרסים של ארצות־הברית במזרח התיכון. הוא יתפרש כהעדפתה של ישראל, מה שיקשה על מאמציה של ארצות־הברית להפיג את המתיחות ביחסים שבין מדינות ערב לישראל, ועל הניסיון ליצור מחויבות תמורת הסיוע הכלכלי, יכביד עוד יותר על המשימה לבטל את החרם הערבי וישחק לידי הסובייטים השואפים להגביר את המתיחות במזרח התיכון.

בסופו של דבר אושר תיקון דאגלס–קיטינג ברוב של 45 נגד 39. לפיכך החליט פולברייט לא להעמיד להצבעה את תיקונו וכן תיקון נוסף שיזם: קריאה לביצוע מהיר של סעיף 11 בהחלטת עצרת האו"ם מדצמבר 1948 בדבר הפליטים הערבים מארץ־ישראל.

לתיקון דאגלס–קיטינג היה ערך הצהרתי בלבד, שהרי הסמכות להוציאו אל הפועל נמסרה לידי נשיא ארצות־הברית, שמעולם לא הפעילה.

151

א' הרמן אל משרד החוץ

A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT275

נוסח נכנס: 130.09/2339/23

ניו יורק, 1 במאי 1960

סודי

מחלקת ארצות־הברית; מידי.

נאום פולברייט ביום ו'[1] נבע כנראה מרוגז שלו על זימון שתי ההצעות שאת שתיהן הוא מייחס לידידי ישראל כלומר תיקון דגלאס–קיטינג ועניין "קליאו[פטרה]". ביודעו שהנקודה החלשה שלנו היא עניין הפליטים הציע תיקון הדוגל בחופש בחירה לפליטים לחזור אלינו נוסף על תיקון שיחליש תיקון דגלאס.

151

1. ראה הערת־עורך לעיל.

בהתייעצות הערב החלטנו שהמגמה המידית להפיל תיקון פולברייט בעניין הפליטים המוברק בנפרד. בדיונים הראשונים הציע דגלאס שמבחינה פרלמנטרית קשה יהיה להפיל תיקון פולברייט, כי למעשה סנאטורים רבים מצדדים בו. לכן הוא מציע להחלישו בהוספת המלים בראשית התיקון As part of an overall peace settlement of Arab–Isr[aeli] conflict and of an agreed plan of resettlement [of] a reasonable number of refugees who wish to return etc... אין ביטחון שאפשר לגייס לזה רוב, אך פועלים, ובכל מקרה ישתדלו לשמור לפחות על המלים As part of an overall peace settlement of the Arab–Isr[aeli] conflict.

בתגובה לנאום פולברייט עומדים דגלאס וקיטינג לפרסם היום הודעה נגד פולברייט ויש להניח שישתדלו להפיל תיקונו. פועלים בעניין זה אך רואים בהפלת עניין הפליטים המאמץ העיקרי.[2]

הרמן

152

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 753

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 2 במאי 1960

סודי ביותר-מידי

מחלקת ארצות־הברית.

שלך 84.[1] לא מובן. העניין שלנו העיקרי הוא להשיג הכסף ואיתו למעשה התקשרות אמריקאית בתכנית הארצית שלנו. לכן עמדנו על כך שבבקשה לדל״ף [Development Loan Fund] יוזכר בפירוש שהצינור המרכזי הוא חלק של המוביל הארצי. אם מצרפים לזה איגרת של ינואר,[2] המאשרת שהתכנית שלנו מותאמת לתכנית ג׳ונסטון, הרי יש כאן גם הכרה מדינית בלגיטימיות של תכניתנו וגם ראשית סיוע מעשי ניכר לביצועה. זהו העיקר. הכסף עוד לא בכיסנו, וגם כאשר נחתום החוזה הדבר לא יפורסם בו ברגע. יש עוד זמן לדבר על פרסומה. אשר לפרסומת ראה שלי 482 משמונה בינואר.[3] שמרתי בפירוש על העמדה הפרלמנטרית. אך אשר לפרסומת

2. בסופו של דבר, לא העמיד פולברייט להצבעה את תיקונו בעניין הפליטים – ראה שם.

152
1. מס׳ 149.
2. ראה מס׳ 115.
3. מס׳ 115.

עיתונאית הבעיה תעמוד קודם בפני האמריקאים. אם ירצו – לא יתנו פרסומת בכלל לעניין ההלוואה. אם כך מציע שאף אנו לא נפרסם. אם יפרסמו – בוודאי ישתדלו להעלים הקשר עם הצינור המרכזי. אז אני מציע שאף אנו נלך בדרכם, ואם ילחצו עיתונאים עלינו לדבר על הצינור המרכזי המנצל מים מקומיים. אך ברור לי שאין לנו כל עניין ליזום פרסום. ראה שלכם 872 סעיף ג מ־29 בדצמבר 1959.[4]

הרמן

153

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 759
נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 3 במאי 1960

סודי – מידי

יחיל, מחלקת ארצות־הברית; אישי.

להלן סיכומי התייעצות בעניין הפרשה.[1] במכתב דילון[2] אפשר לציין שלושה סוגים של נקודות והדגשות:

א) נקודות חיוביות לנו שהן:

1) הקביעה שחופש השיט בתעלה, מניעת הגבלות על סחר וביטול החרם הן מגמות גם של מחלקת המדינה ושגם שגרירויות ארצות־הברית במזרח התיכון שותפות להן.

2) פסקה על ההתפתחות הכלכלית של ישראל; אם כי מודגש שסיוע החוץ עזר, נקבע שהסיוע היה רק partly responsible ואילו ה־responsibility היא של העם בישראל עצמו.

3) ההדגשה של העזרה האמריקנית לישראל, ושהעזרה הזאת נמשכת, [ו]יש לה משמעות טובה.

4) במשפט הסופי של המכתב יש בו קביעה שארצות־הברית שואפת במזרח התיכון גם לאינטרסים של ישראל.

ב) יש סוג של נקודות שאפשר לכנותן כביטוי אובייקטיבי להערכות מחלקת המדינה הידועות לנו כבר והן:

4. לא נמצא.

153

1. הדיונים בסנאט בעניין תיקון "דאגלס–קיטינג" לחוק סיוע החוץ – ראה הערת־עורך מס' 150.
2. ראה שם.

1) אין להתנות הסיוע הכלכלי בתנאים פוליטיים. זאת נקודה כללית המשקפת בכנות העמדה האמריקנית הכללית ובמיוחד על רקע ההתחרות עם רוסיה בשטח הסיוע הכלכלי לאפריקה, אסיה ואמריקה הלטינית.

2) הביטוי שניתן במכתב להשקפת מחלקת המדינה מאז ומתמיד כי בדרך הכפייה הכלכלית אין שום אפשרות להשפיע על הערבים.

3) הביטוי שניתן במכתב לחשש, שלדעתנו הוא כן אם כי מוטב היה שלא יגיע לידי ביטוי פומבי, כלומר שנוצר מצב שיטיל לחץ על ארצות אפריקה ואסיה לבחור בין ישראל לבין ארצות ערב.

ג) יש קבוצה של נקודות שליליות וכמובן שהניב של כל המכתב הוא שלילי.

1) הביטוי לחשש שארצות־הברית תועמד במצב שתפלה ישראל לטובה לגבי ארצות ערב.

2) ייחוס עניין ה"קליאופטרה" לאינטרסים ישראליים וההדגשה שהשביתה לא באה למעשה להגן על אינטרסים אמריקניים.

3) ביטול החשיבות של תוצאות החרם הערבי על אינטרסים אמריקניים וההדגשה שהספנות האמריקנית תסבול יותר מהתגמול הערבי מאשר מהחרם המקומי.

4) העמדת בעיית סואץ במכלול כל הבעיות שנבעו מבעיית פלשתינה וההדגשה שגם בעיית הפליטים היא בעיה במכלול זה.

5) ההזכרה העוקצנית במידות הסיוע שישראל קיבלה.

אנו רואים המכתב כביטוי של רוגז רב ואישי מטעם דילון הנובע מהשורשים הבאים:

1) הוא משוכנע ובצדק שהוא אישית הכריע לטובת ישראל לאחרונה באם העניינים חיוניים לנו.

2) הוא נוכח בכל הפגישות עם ראש הממשלה וכפי שדיווחנו בשעתו מחלקת המדינה רשמה בפניה, ודאגה לכך שנדע זאת, שראש הממשלה אף פעם לא הזכיר במלה את עניין התעלה בכל שיחותיו עם אנשי הממשלה. והנה התפתחו שתי מערכות דווקא בעניין סואץ, אחת בסנאט ואחת בחזית ה"קליאופטרה", שהוא רואה אותנו כאחראים לשתיהן, בשעה שאנחנו מנהלים איתו משא־ומתן על שני דברים שאותם הצגנו כדברים גורליים המעסיקים אותנו ברגע זה.

3) אין לנו סימוכין לכך אך ייתכן מאוד שמקנן בלבו החשש שאין זה מקרה שהמערכות הללו התפתחו דווקא ב־1960.[3]

בשים לב לחשיבות המכרעת של דילון לגבי שני הדברים העומדים בדיון, בשים לב גם לחשיבותו האישית של דילון, הן בבית הלבן והן במחלקת המדינה והן לגבי ניקסון – שימו לב שהוא השתתף בארוחה לראש הממשלה אצל ניקסון – אנו מציעים להטיל את מלוא השפעתנו על העיתונות הישראלית וכאן למניעת פולמוס עם דילון. על־מנת להקל על מלאכתנו נוכל בקלות לכוון את כל החיצים נגד פולברייט, ובזה לספק את תאוות הפולמוס. אנו מציעים זאת לא רק כצעד טקטי חיוני כי אם גם מפני שאנו מאמינים שדילון הוא כללית אוהד עניינינו, ושזה יהיה אסון אם על־ידי תגובה להתפרצות זעם נגדו נביאו להפוך התפרצותו לקו של מדיניות.

3. שהיא שנת בחירות בארצות־הברית.

כחיזוק להרגשתנו נדגיש את הרגשתנו שהתפרצות זו אף היא מרציונליזציה. היות ודילון הותקף אישית על אי־מוסריות בהסכימו למלווה הבנק העולמי לקע"ם הוא הובא להדגשת בעיית הפליטים בנסותו ליצור תמונה שאם מדובר על אי־מוסריות הרי היא קיימת כביכול לא רק אצל קע"ם ואצל ממשלת ארצות־הברית, כי אם גם בממשלת ישראל לגבי הפליטים. כל פולמוס איתו על יסוד המכתב רק יביא לידי התעקשות בשעה שאנו זקוקים לכך שנוכל לברר איתו עניינים חיוניים באווירה של שקט ושל רצון לעזור מצידו. למערכה בסנאט יש כמובן צד חיובי ביותר והוא שידידינו עמדו בהצלחה אפילו נגד יושב־ראש ועדת החוץ ומחלקת המדינה, ואף הצליחו ליצור אווירה שמנעה בעד פולברייט מלהציג תיקונו בשאלת הפליטים ואנו מעבירים להם את הערכתנו העמוקה. הערכתנו היא שאם ניצור אווירה שתאפשר לזעם לשכוך, העובדה המרכזית הזאת תירשם כנכס חיובי וקבוע של ישראל שחייבים להביאו בחשבון.

על־מנת להשיג מטרה זו יש להבטיח שהזעם באמת ישכוך וזה מחייב:

(1) הימנעות מפולמוס עם דילון כפי שהצענו.

(2) סילוק עניין תיקון מאלטר לגבי International Develoment] IDA Association].[4]

אם יתפתח מאבק בעניין זה אנו עלולים להקים נגדנו נוסף על דילון גם את אנדרסון. פה יש להדגיש שנוכל להסיק מכל הפרשה הזאת לקח אחד רציני והוא שדעת־הקהל בארצות־הברית, ובייחוד אם המדובר הוא על דעת־הקהל בקונגרס, איננו ברז שאנו יכולים לפותחו או לסוגרו כרצוננו. אם אנו עוסקים במשך שנה שלמה בחינוך אנשים לכך שעניין התעלה הוא בשבילנו עניין חיוני, ובמידה שאנו מצליחים בחינוך זה, יש להביא בחשבון שהחניכים ימשיכו לפעול בעצמם גם כשהעניין איננו מתאים לנו בהתחשב עם צרכים אחרים שיכולים להיות יותר חיוניים. כך קרה עם עניין מאלטר שהעליב את דילון בחקירה בוועדה לבנקאות בקשר למלווה הבנק העולמי לקע"ם ושיזם התיקון שלו בלי להתייעץ איתנו או עם ידידינו, ושאף התנגש בעניין זה עם אנדרסון. לכן אנו מנסים להשפיע על ידידינו להפסיק פרשת תיקון מאלטר על־סמך עובדה שעם קבלת תיקון דאגלס קיימת הוראה כללית שעל הגופים הכלכליים האמריקניים לדגול בחופש השיט.

סיכום. בגלל סיבות שאי־אפשר לתכנן מראש היינו צריכים בשבועות האחרונים לפעול בשני מישורים בבת־אחת – מישור אחד דעת־הקהל בסנאט למען הבטחת מה שהוחל בו לפני חודשים ולפני ביקור ראש הממשלה בעניין חופש השיט הסתיים בהצלחה; ובאותו זמן להתקדם במחלקת המדינה בשני עניינים גורליים שמחלקת המדינה הבינה מאיתנו שהם הקובעים בשבילנו ברגע זה ביחסי ארצות־הברית עם ישראל. עכשיו, שהמטרה הראשונה הושגה, ואם כי תוך נזקי לוואי ניכרים, עלינו לחתור מיד לגמור הדברים שבינינו לבין מחלקת המדינה תוך ניסיון להפיג בנפש ראשי מחלקת המדינה המתיחות מסביב להישג הראשון. מכאן הצעתנו לעכב פעולה

4. מדובר בהצעת תיקון של חבר בית־הנבחרים א' מאלטר, שהציע לשלול מתן מלוות מטעם ה־International Development Association ממדינות המנהלות לוחמה כלכלית נגד מדינות אחרות. הצעת תיקון זו נתקלה בהתנגדות של הממשל, ושר האוצר אנדרסון שיגר מכתב לבית־הנבחרים וקבע שאין להתנות את הסיוע האמריקאי בשום תנאי.

נוספת בעניין IDA, שלא תוסיף להחלטה שנתקבלה בסנאט, ואף עשויה בצורת ויכוח נוסף להפחית מדמותה. מכאן גם בקשתנו הנמרצת להימנע בשלב זה מהתנגשות בעיתונות במכתב דילון. ברור כי נעשה הכל בצינורות דיפלומטיים ובעזרת ידידים להביא דילון וחבריו לראות בהודעה התפרצות שהזמן גרמה, ושבהזדמנות מתאימה יתבטא הממשל לפי רוחנו ובמיוחד תוך ניתוק הקשר בין סואץ לפליטים ותוך עקירת רמזים מסוכנים בהודעת דילון בבעיית הפליטים לגופה.

שימו נא לב שהמצב הפרלמנטרי שנוצר מסביב לסואץ הביא לכך שפולברייט נטש התיקון המסוכן שלו בעניין הפליטים. לעומת זאת תיקון גור המקורי[5] נכלל בחוק רק בסנאט.

לפי הנוהל תתקיים בזמן הקרוב ביותר קונפרנס בין נציגי הבית לבין נציגי הסנאט שתחליט על נוסח מוסכם של שתי הוורסיות של החוק לסיוע חוץ. תיקון דאגלס על חופש השיט נכלל כבר בשתי הוורסיות כך שהוא לא עומד יותר לדיון. לעומת זאת תיקון גור נכלל בוורסיה של הסנאט אך לא בוורסיה של הבית, כך שנציגי הבית בקונפרנס עוד רשאים להתמקח עם נציגי הסנאט בעניין זה.[6] כבר הברקנו לכם בעניין זה[7] ועוד נבריק הצעותינו.

עניין "קליאופטרה" עלול לסבך את כל התכנית הנ"ל. המצב העובדתי נראה כך:

1) הוועד הפועל של A[merican] F[ederation of] L[abor] יחליט היום או מחר על הזדהות ויבהיר שהמדובר בהגנה על עניין אמריקני.

2) מחלקת המדינה כנראה איננה מתרגשת ומאמינה שהעניין will peter out.

3) כנראה שיש כעין הסכם בין מחלקת המדינה לבין קע"ם להימנע מצעדים שיחריפו המצב ויהפכוהו לסכסוך בין שתי המדינות. ראיה לכך – הימנעות נאסר מעיכוב מעבר אוניות אמריקניות בתעלה ומפגיעה באוניות הנפט, והניסיון מצד נאסר להציג העניין כהתנגשות בין אגודות מקצועיות משני הצדדים ללא זיקה ממשלתית משני הצדדים. מאידך, ארצות־הברית ממשיכה לשלוח עודפי המזון תוך transshipment בנמלי [ה]ים התיכון.[8]

5. הצעת התיקון של הסנטור אלברט גור נועדה לצמצם את מספר הפליטים הזכאים לסיוע של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם כמו־כן יש בה קריאה לנשיא ארצות־הברית לכלול בהמלצותיו לקונגרס בעניין חוק סיוע החוץ המלצות ספציפיות בדבר התכנית להחזרתם ההדרגתית ויישובם מחדש של הפליטים, ולהקטנת התרומה האמריקאית לסוכנות הסעד והתעסוקה. (ראה הרמן אל משרד החוץ, RI744, 28.4.1960, 130.09/2313/12).

6. הנוסח המשותף לסנאט ולבית־הנבחרים של החוק לסיוע החוץ אושר ב־12 במאי 1960. בנוסח הסופי נאמר כי יש לתקן בהקדם האפשרי את רשימות הפליטים הפלסטינאים, כדי להבטיח שרק פליטים בתום־לב (bona fide) שצרכיהם וזכאותם לסיוע אושרו יקבלו סיוע מסוכנות הסעד והתעסוקה וכשיבוא הנשיא להחליט אם על ארצות־הברית לתרום לסוכנות הסעד והתעסוקה, יתן את דעתו על היקף מאמציה ומאמצי המדינות המארחות והצלחתן לתקן את רשימות הפליטים. על הנשיא לדווח לקונגרס בשנה הבאה על ההתקדמות באשר לתיקון רשימות הפליטים, החזרתם ויישובם מחדש. (ראה Congressional Record, Senate, May 12, 1960, p. 9424).

7. ראה הערה 5 לעיל.

8. כדי לא להעמיד במבחן את החלטת הפדרציה של האיגודים המקצועיים הערביים להטיל חרם על אוניות אמריקאיות (ראה הערת־עורך, מס' 150), פירקו האוניות האמריקאיות שהובילו עודפי מזון לקע"ם את מטעניהן בנמלי איטליה, ומשם הועברו לנמלי קע"ם באוניות לא־אמריקאיות.

4) גם מעניין שמחלקת המדינה לא עשתה שום פעולה מצידה להגיע לידי הסדר עם הפועלים אף שמיני בא איתה בקשר ופתח לה פתח להמשך המגע איתו.

5) כפי שהברקנו דעת־הקהל והעיתונות אינם מצדדים בשביתה בניגוד מוחלט ובולט למערכה בסנאט. ה"טיימס" שיצא חוצץ נגד השביתה תמך בתיקון דאגלס והתקיף פולברייט.[9]

6) אם־כי השביתה מוצגת כאן כהגנה על אינטרסים אמריקניים על־ידי הפועלים דעת־הקהל רואה השביתה אך ורק כחוליה במערכת ישראל בעד חופש השיט ושום הסברות אינן מועילות.

7) בסיכום, מחלקת המדינה החליטה כנראה לא לתת לעניין החרם והתעלה לשמש מקור של קלקול יחסיה עם קע"ם והערבים.

מחשבתנו מלפני שבוע שאפשר יהיה לפועלים להגיע להסדר עם מחלקת המדינה על יסוד הוראת שרת החוץ[10] נראית היום רחוקה מסיכויי ביצוע לאור העובדות שמחלקת המדינה לא חיפשה לה דרך לפועלים ומתבססת כנראה על ההנחה שעניין "קליאופטרה" will peter out. בכל זאת אנו לוחצים בעד הודעת AFL של הזדהות ומבררים אפשרות להתקדם להסדר בהתאם להוראות. אך אנו חייבים לציין שכל עוד מערכת "קליאופטרה" נמשכת צפויות לנו הסכנות הבאות:

1) נאסר מרוויח מכל העניין. הוא הטיל חרם על אוניות אמריקניות וארצות־הברית ממשיכה לשלוח לו עודפים.

2) המצב מוסיף לשמש מקור של רוגז לראשי מחלקת המדינה על חשבוננו למרות כל נטיותיה לטעון ש"קליאופטרה" איננה פרי יוזמתנו. במצב זה חשוב ביותר לנסות להכניס עוד ארצות למעגל ההזדהות המעשית עם "קליאופטרה".

אנו ממשיכים במגע עם מחלקת המדינה והפנטגון בשני ענייננו החשובים כאילו לא קרה כלום ונדווח.

הרמן

9. במאמר ראשי ב"ניו יורק טיימס" ב־2 במאי נטען כי השבתת "קליאופטרה" אינה צעד נכון. עם זאת, שלל העיתון את התיקון לחוק דאגלס–קיטינג שהציע פולברייט.

10. העניין אינו ידוע.

154

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 763

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 4 במאי 1960

סודי - לנמען בלבד - מידי

אפרת, עבור יחיל; אישי בתכלית.

1) סעדתי היום עם הנדרסון. לאחר החלפת דעות בבעיות שונות נגע מיוזמתו בשביתה ובחרם הנגדי.[1] קטרג קשות על איגוד הול המנסה לנהל מדיניות חוץ נגד דעת הממשל, הצביע על חוסר אהדה בציבור לצעדם והביע הדעה שמעמדנו הציבורי נפגם. החרם הנגדי פוגע בימאים האמריקאים יותר מאשר בבעלי האוניות האמריקאיות שכן האחרונים יכולים להשתמש באוניות שברשותם תחת דגלים אחרים שבהן אינם מעסיקים ימאים אמריקאים. לשאלתי האם ברור לו כי לא היה לנו שום קשר עם השביתה הגיב כי מחלקת המדינה יודעת זאת. הוסיף כי במחלקת המדינה יש הגורסים שיד חוגים ציוניים בדבר אולם עד כה לא נתקבלו סימוכין לכך והוא אישית אינו שותף לגרסה.

דיבר גם ברוגז על התנהגותו הפרועה של נאסר. לשאלתי האם לא באו במגע עם נאסר הגיב כי נאסר אמר להם כי יפעיל רק חרם נגדי חלקי והנה מופעל חרם רחב ומשתבשים סדרי הספנות [ה]אמריקאית במזרח התיכון. לדעתו החליט נאסר להרחיב היריעה כדי להפגין בפני דעת־הקהל בארצות־הברית ובמקומות אחרים באיזו מידה עשויה ידידות לישראל לגרום לסיבוכים עם העולם הערבי. ה־transshipment עליו עומד נאסר עולה לו חמישה דולרים לטון.[2]

עברנו לנושאים אחרים ובתום השיחה שאלני מה הנני מציע שמחלקת המדינה תעשה בעניין השביתה. השבתי כי כנציג ישראלי אינני רשאי להשיא עצות בעניין בו איננו מעורבים אולם מכיוון ששאלני בגילוי־לב ארשה לעצמי להעיר כי אם מחלקת המדינה תיכנע מבלי להשיג ביטול ה־black listing תעלה קרנו של נאסר במזרח התיכון על כל הכרוך בכך לביטחון עמי האזור ולמעמד המערב באזור, וארצות־הברית תיראה כחסרת־אונים מול רודן סחטן וחסר יכולת ממשית. הייתכן כי אין בכוחה של ארצות־הברית באמצעים פוליטיים וכלכליים בין־לאומיים, להביא נאסר לסגת ממדיניות ה־black listing? הנדרסון הפטיר כי מסכים שיש לעשות אולם עדיין לא ברור כיצד.

התרשמתי כי הנדרסון קרוע בין רוגז מקצועי נגד הפועלים על הסגת גבול מדינית לבין רוגז על נאסר.

154

1. ראה הערת־עורך מס' 150.
2. ראה מס' 153, והערה 8 שם.

2) גם בשיחה עם הגושר [ברידג'ס] אחר־הצהריים עלה העניין.

מהכרת פניו הסקתי כי אינו מרוצה לא מהוויכוח בסנאט ולא מהשביתה. ביקשני להסיח בפניו דעתי בגילוי־לב. אמרתי כי מה שהיה היה, ולא היה לנו קשר לשני הדברים. אולם כעת הפרסטיז'ה של ארצות־הברית על המאזניים, וודאי בקרמלין מחייכים על המחזה של חוסר־אונים של ארצות־הברית מול השתוללותו של נאסר. מה הלקח שעשוי קסטרו להסיק?

השיב כי בנקודה זו מסכים בהחלט, ובארוחת ערב הלילה עם דילון ידגיש באוזניו הצורך ללחוץ לוויתור מצד נאסר. ביקשתי כי גם יבהיר לדילון שידנו לא היתה בוויכוח בסנאט או בשביתה, וכי ידידי ישראל מעריכים את אשר עשה לטובתנו בשנים האחרונות. הבטיח לעשות כן. הקפד נא על סודיות מוחלטת של הנ"ל.

הרצוג

155

ח' יחיל ומ' ברטור אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
Ch. Yahil and M. Bartur to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW94

נוסח יוצא: 130.09/2313/1

ירושלים, 6 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

סודי ביותר; הרמן, הרצוג, העתק קומיי.

בעקבות שלכם 763, 759[1] קיימנו התייעצויות מפורטות בהנהלת המשרד עם שרת החוץ. הערכתנו ומסקנותינו כדלקמן:

א) אנו רואים ההתפתחות האחרונה כחיובית מאוד אם כי איננו מתעלמים מאפשרות של תוצאות או תופעות־לוואי שליליות וברוגז אפשרי כלפינו. פסקי הדין החוזרים ונשנים המצדיקים הימאים ומגנים במשתמע מדיניות החרם של קע"ם, העמידה הממושכת של הימאים, ההזדהות של תנועות הפועלים בראשות מיני, המאבק בסנאט שהביא זו הפעם הראשונה מזה שנים להחלטה אנטי־קע"מית על־אף עמדת מחלקת המדינה ופולברייט – כל אלה הישגים חשובים ומסייעים למאבקנו בו נצטרך להתמיד. אנו רואים ההישג העיקרי בהתייצבותה של תנועת הפועלים כולה מאחורי הימאים. עובדה זו מחזקת הטענה כי המדובר בסכסוך עבודה ובעניין אמריקני ולא ב"קנוניה ציונית". מכאן גם סיכוי גדול יותר להזדהות של תנועת הפועלים בעולם. נמשכת פעולה בקרב איגודי פועלים באירופה לקראת הוועידה העולמית של פועלי התחבורה המתכנסת ביולי בברן ולקראת גילויי סולידריות למעשה.

155

1. ראה מס' 154 ו־153.

ב) עם זאת ברור לנו שאין למתוח החבל יתר־על־המידה. התייצבותו של מיני בראש המאבק ורצונו למצוא מוצא מכובד מגבירים סיכוי ל־disengagement ללא כניעה. ההנחיות שנקבעו בשבוע שעבר על־ידי שרת החוץ חייבות להדריך אותנו גם להבא. אנו מזדהים במלואו בקו שנקט הרצוג בשיחותיו עם הנדרסון והגושר [ברידג'ס], דהיינו: שגם מחלקת המדינה צריכה להיות מעוניינת בחיסול הסכסוך בצורה שלא תיראה כניעה של ארצות־הברית לסחטנות נאסר, ושיבטיח פעולה ממשית לקראת ביטול הרשימות השחורות.

ג) ברור כי עלינו להיזהר בתכלית הזהירות מכל הופעה העשויה להתפרש כאילו אנחנו גורם בסכסוך זה. זהירות זו דרושה גם לגבי גישושים לקראת חיסול הסכסוך, שמא יעלו על עקבות קשרינו בראשיתו. אין זה מונע מגעים דיסקרטיים, אך כל הופעה פומבית פסולה. הוראות בנדון נשלחות לנציגים.[2]

ד) מסכימים להערות הרמן בקשר למכתב דילון ופועלים למען התאפקות העיתונות. שרת החוץ פנתה בנדון לוועדת העורכים ותיפגש מחר איתה לשיחה יסודית. שימרו נא גם מצידכם על התאפקות הכתבים. מזכירים בהקשר זה כתבה של חנה זמר ב"דבר" מהיום 5 דנא.[3]

ה) IDA [International Development Association] – משאירים קו הפעולה לשיקולכם.[4]

ו) בלאק אמר אמש בהגיעו ארצה כי מוכן לתווך בעניין החרם הימי והחרם הנגדי אם תבוא אליו פנייה, היש לכם הערות?[5]

יחיל, ברטור

2. ראה מברק משרד החוץ אל הנציגויות, (חוז"ם 353, 10.5.1960, 130.09/2378/3), בו נאמר כי יש לפעול באמצעות אנשי־קשר מהימנים בלבד, ולהבטיח כי הנציגות לא תזוהה כמקור ההשראה לפעולה.
3. בכתבה נאמר כי מכתבו של דילון להמפרי מהווה דוגמה לשיטות הלחץ העקיפות של מחלקת המדינה בניסיון לעורר את דעת־הקהל ולפייס את הערבים.
4. ראה מס' 153, פסקה ג בסיפא.
5. ראה מס' 156, פסקה 6.

156

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 771

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 6 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, יחיל, ברטור; אישי ביותר; שלכם 94.[1] להלן הערותי:

אינני שותף להערכתכם החיובית לא מתוצאות השביתה ולא מתוצאות הוויכוח בסנאט. ברור שאנו חייבים לעשות הכל כדי להוציא מהעניינים התוצאות החיוביות ביותר אך נעשה שגיאה חמורה אם נתעלם מהשגיאות החמורות הנובעות ממה שקרה.

א) הופגן לנאסר בצורה המובהקת ביותר שממשלת ארצות־הברית איננה מתכוונת לנקוט נגדו אמצעי לחץ גלויים ופומביים להתקדם לשלום עם ישראל או להרשותם [כך] פגיעות בישראל שאינן מלוות סכנת מלחמה.

ב) הובלט שיחסים פורמליים בין קע"ם לארצות־הברית נחשבים בעיני ממשלת ארצות־הברית כחשובים ביותר. זאת הזמנה לנאסר להרים מחירו בעד יחסים אלה, ואנו יכולים להניח שמידות הסיוע הכלכלי האמריקני לקע"ם תעלינה בקרוב.

ג) הופגן שאין להניע תנועת הפועלים הבין־לאומית למעשים ממש נגד קע"ם בעניין החרם. תניחו שידוע לקע"ם על מאמצינו בשטח זה. קשרינו ידועים. הסיכום בשטח זה הוא שהיה ניסיון נפל בשוודיה[2] ובקנדה[3] ותו לא. המקום היחיד בעולם בו נקטו פעולה היה ניו יורק, וגם כאן זה כבר לא סוד שהשביתה למורת־רוחו של אי. אפ. אל., למרות ההחלטה הפורמלית. אם נאסר יסיק מסקנה ששום שביתה לא תפרוץ על רקע החרם, יעשה מה שיעשה, הוא יצדק. כמו־כן אני מנבא שבוועידה הבין־לאומית של פועלי [ה]תחבורה נצליח לכל היותר להשיג החלטה מילולית נגד חרם אך בשום פנים ואופן לא נשיג אפילו איום בשביתות. ייתכן ויחליטו לאיים בשביתות בקשר עם ענייני דרום־אפריקה, כפי שפעם הצלחנו גם אנו להסעיר העולם [ב]חרם נגד הנאצים, כי כאן המדובר במלחמה נגד דיכוי איום הגובל עם גנוסייד. אך הרשימה השחורה ואף הבלוקדה בתעלה אינם מחניקים ישראל. זה עוול אך גם ישראל וגם חברות הספנות הבין־לאומיות הוכיחו שאפשר ואפשר לחיות עם העוול הזה.

156

1. מס' 155.
2. ב־7 באפריל 1960 החליטה הפדרציה של עובדי התחבורה בשוודיה להטיל חרם על הטיפול באוניות קע"ם, אך ביטלה את החלטתה ב־20 באפריל, והסבירה כי מאז פרשת "אינגה טופט" לא היו אוניות סקנדינביות מעורבות בפרשיות הכרוכות בחרם הערבי.
3. ב־27 באפריל 1960 הציב איגוד הימאים הקנדי משמרות סביב האונייה המצרית "סטאר אוף אסואן" שעגנה בנמל מונטריאול, אך ארגון הסוורים הקנדי פרץ את מחסומי השובתים ופירק את האונייה, והסביר כי הוא אוהד את ישראל, אך עליו לכבד את החוזים שלו.

ד) הדבר החמור ביותר הוא זה. ממשלת ארצות־הברית היתה רשאית עד כה להניח שהמדיניות שלנו בשאלת ישראל–ערב היתה מדיניות של "שבו ואל תעשו". בשנתיים האחרונות העסקנו ממשלת ארצות־הברית במה שנוגע לשאלות המזרח התיכון בעיקר בשני דברים: ראשית, הסכנה של הנאסריזם לעמי ערב; ושנית, הסכנה של החדירה הרוסית באזור. אשר לשאלת ישראל–ערב לא גילינו כל יוזמה. בעניין התעלה גם כן לא יזמנו כי אם הגבנו על יוזמה של נאסר. אך גם בעניין התעלה לא הלכנו ל־showdown באו"ם ולא דרשנו ממחלקת המדינה שהיא תלך ל־showdown והבהרנו בצורה הברורה ביותר שאין אנו רואים במצב casus belli. בשנה האחרונה העסקנו את מחלקת המדינה בשאלות סיוע כלכלי וביטחוני לישראל, ובאשר ליחסי ישראל–ערב הצענו הצעה מסוימת לגבי הפסגה[4] אך גם זאת היתה הצעה לא ל־showdown כי אם לצעד ראשון ליצירת אווירה ותו לא, ואף בנקודה זאת לא לחצנו לגמרי. מכל זה צריכה היתה מחלקת המדינה להסיק מסקנה לגבי עמדתנו שתאמה למעשה עמדתה היא, כלומר שיש להקפיא הסטטוס קוו שנוצר בבעיית ישראל–ערב ויש להפנות עיקר היוזמה מצד אחד להחשת ההתפתחות המשקית של ישראל ולביצור ביטחונה ומצד שני להעמיד סכרים להתפשטות הנאסריזם בעולם הערבי ולהשפעת רוסיה בתוכו. כעת באו הוויכוח בסנאט והשביתה והפכו הקערה. השקט מסביב לבעיית ישראל–ערב הופר. העולם רוגש שוב מסביב לעניין. נאסר ניסה בשנה האחרונה לנצל בעיית ישראל כמכשיר להתעלות שוב בעולם הערבי, ולמרות הכל נכשל בשאלת המים ובשאלת "האישיות [ישות] הפלשתינאית".[5] כעת נוצר בשבילו מכשיר שאפשר לו להצליח. הוא מופיע כגיבור העולם הערבי ודרך אגב גם כגיבור העולם הנייטרליסטי שהראה כוח לצפצף גם על רוסיה וגם על אמריקה ולצאת כמנצח. מסביב לשביתה ולוויכוח בסנאט הקולות האנטי־נאסריסטיים בעולם הערבי נדמו. ואילו העובדה [היא] שבארצות־הברית נעשו שני ניסיונות להשתמש בכוח הסיוע הכלכלי באפריקה ובאסיה.[6] אתם כותבים שאין למתוח החבל יתר־על־המידה. כבר מתחנו יתר־על־המידה. הרושם שנוצר הוא שבחצי אחד של בעיית ישראל–ערב הלכנו ל־showdown. הסכנה כעת שילכו אחרים בעקבותינו וידחקו ל־showdown בחלק שני של הבעיה, כלומר בעיית הפליטים. הערבים בוודאי שידחקו. הם הצדיקו מעשיהם בתעלה בנימוק של בעיית הפליטים.[7] הם הצליחו בכך. מחלקת המדינה קיבלה התורה, וראיה לכך מכתבו של דילון לפולברייט. הערבים יהיו טיפשים אם לאחר ניצחונם לא ידחפו ל־showdown בעניין הפליטים בעצרת הבאה. מה שכתבתי בעניין זה לאבנר ביום 29.3.1960[8] נעשה לדעתי עוד יותר רלבנטי. שימו לב שעוד לפני הסנאט והשביתה מחלקת המדינה היתה בדעה שאם כי יש לשאוף

4. ראה מס' 135.
5. ראה פרק ה.
6. תיקון דאגלס–קיטינג – ראה הערת־עורך, מס' 150.
7. בריאיון לטלוויזיה המצרית ב־24 באפריל אמר נאסר כי ישראל תורשה להעביר מטענים בתעלת סואץ רק לאחר שתבצע את החלטת האו"ם בעניין החזרת הפליטים לבתיהם. עוד הוסיף כי אינו רואה בהחרמת המטענים הישראליים מעשה לא חוקי, מאחר שהם מהווים חלק מן הרכוש ששדדה ישראל מן הפליטים הערבים ("הארץ", 25.4.1960).
8. הכוונה ככל הנראה למס' 142.

להקפאת בעיית ישראל-ערב בשטח אחד, יש לשאוף להתקדמותו והוא בשאלת הפליטים. כעת התיאבון לכך יגבר. בסיכום:

1) אנו משתדלים להשפיע שיצאו מעניין השביתה עד כמה שאפשר ביותר כבוד וביותר הישגים.

2) אני ממליץ נגד כל ניסיון להעסיק הוועידה הבין־לאומית של פועלי [ה]תובלה ביותר מאשר החלטה סתמית נגד החרם. ניסיון להשיג יותר נדון לכישלון.

3) אנו צריכים להבהיר לעצמנו לאן פנינו מועדות. אם אנו רואים סיכוי לחתור להסדר ישראלי־ערבי בהקדם נפעל בהתאם לכך, אך גם אז הדבר מחייב משא־ומתן ולא פעולה ציבורית רועשת. ולא נסיק המסקנות שמגמתנו לשמור על הסטטוס־קוו ולהוציא ישראל שוב מהעמודים הרעשניים של העיתונות העולמית. ולמען השם, נוציא ישראל ממאבק הבחירות האמריקני.

4) נעשה הכל למנוע בעד התלקחות בעיית הפליטים, וזה ניתן לדעתי רק אם נודיע למחלקת המדינה מיד שאנו מוכנים לשבת איתה ולדבר "תכלית" בשאלת הפיצויים.

5) בעניין IDA [International Development Association][9] פועלים. התיקון הוסר אך המורשה מאלטר עוד עומד על הצהרה של הקונגרס. עוד ידונו אתו ביום שני.

6) בעניין בלאק[10] ייתכן והדבר מאוחר. הייתי מציע לשאול אותו שאלה זו ולהגיד שעוד נודיע ונשאל אם הוא הטיל השפעתו במצרים בעניין התעלה כפי שהבטיח לפני אישור המלווה[11] ובאיזה תוצאות.

7) מאז 1957 מדיניותנו להקפיא בעיית ישראל-ערב הביאה לפירות. אמנם היתה נסיגה בתעלה אך היתה התקדמות ניכרת בסיוע לישראל, וייתכן ואנו עומדים עוד בפני התפתחויות חיוביות בשטח זה וכאשר יישכח הרוגז יזכרו גם הפגנת הידידות לישראל בסנאט ובבית, וגם זה יוכל להשפיע.

הרמן

157

ה' פרי אל א' הרמן (ואשינגטון)
H. Perry to A. Harman (Washington)

העתק: Copy: 130.23/3295/27

[Washington], 13 May 1960

Dear Mr. Ambassador,

I am pleased to inform you that, on the basis of the proposal previously submitted by your Government, and discussions between our respective

9. ראה מס 153 והערה 4 שם.
10. ראה מס' 155, פסקה ה.
11. המלווה שאישר הבנק העולמי לקע"ם בדצמבר 1959 להרחבת תעלת סואץ.

representatives related thereto,[1] the Board of Directors of the Development Loan Fund has authorised the establishment within a reasonable period of timé of a loan to the Governmnet of Israel in an amount not to exceed $15 million Dollars ($15,000,000.00) or its equivalent. The purpose of this loan is to assist in financing the foreign exchange costs of materials, equipment and services of the Agricultural and Irrigation Project in Israel.

The loan will be established by, and extended under terms and conditions specified in, a Loan Agreement which we shall transmit to you at an early date for consideration and execution.[2]

The Loan Agreement will describe more fully the purpose and method of utilization of the loan, and will include the following terms.

1. Interest shall accrue, from the dates of the respective disbursements under the loan, at a rate of three and one-half percent (3.5%) per annum and shall be payable semi-annually on all outstanding balances.

2. The principal amount of the loan shall be repayable within twenty (20) years after the first disbursement under the Loan Agreement.

3. Repayment of principal and payment of interest shall be made in Israeli Pounds. The loan shall be denominated in United States Dollars. The amount of each payment of principal and interest in Israeli Pounds shall be computed on the basis of a rate of exchange between Israeli Pounds and United States Dollars applicable to certain invisible transactions, as described in a standard provision in the Loan Agreement.

4. All items financed out of the loan shall have their source in and be procured from the United States.

5. The loan shall be subject to other terms and conditions set out in the Loan Agreement.

In accordance with the understanding between representatives of our respective Governments we do not plan on any public announcement of this loan at this time.[3]

Sincerely yours,

Hart Perry
Acting Managing Director

157

1. ראה מס׳ 115.
2. במכתב של מנור אל פרי מ־17 במאי 1960 (תיק 130.02/6451/4), המאשר מכתב זה, נאמר כי מחכים לקבלת נוסח הסכם ההלוואה. הנוסח לא נמצא.
3. החתימה התקיימה ב־30 ביוני 1960. במברקו של הרמן אל משרד החוץ, RI9599, 30.6.1960, 130.02/6451/4, אמר הרמן ששרת החוץ, ששהתה אז בארצות־הברית, קבעה שישראל לא תפרסם ולא תדליף את דבר המלווה.

158

מ' אראל אל שגריר ישראל בוואשינגטון[1]

M. Erell to the Israel Ambassador in Washington

העתק: 130.23/3294/17

ואשינגטון, ט"ו באייר תש"ך
13 במאי 1960

סודי ביותר

הנדון: סיוע צבאי

נפגשתי ב־12 במאי עם ארמין מאייר בהמשך לפגישתי איתו ב־25 באפריל[2] שהביאה לידי בירורים בין נספח צה"ל והפנטגון ביחס לאפשרות לבצע הלכה למעשה צעדים ראשונים צנועים בקשר עם הקליעים האנטי־אוויריים המבוקשים.

הסברתי למאייר את הבעיה המכרעת של הגנת שדות התעופה של צה"ל מפני התקפת פתע על־ידי מטוסים מנמיכי־טוס והדגשתי:

א) רק הקליעים הנדונים עשויים למנוע הנחתת מכה מוחצת על חיל־האוויר שלנו.

ב) השאלה הזאת קשורה בשיקול מכריע מן הבחינה של הרתעה שכן צה"ל מעריך בביטחון כי אם יחליט האויב לתקוף, צעדו הראשון יהיה מהלומה רבתי על שדות־התעופה שלנו, כדי להשיג מיד שליטה באוויר, ואילו אם ניסיון כזה יסוכל, אפשר להניח שהתקפה על־ידי חילות קרקע לא תתפתח בכלל ובזה תסתיים המערכה.

ציינתי שהבירורים בפנטגון העלו כי הבעיה של הגנת שדות התעופה שלנו והצורך בקליעים לא הובנו במלוא משמעותם בשלבים הקודמים של מגעינו בשאלת הסיוע הצבאי. כמו־כן מצא נספח צה"ל בפנטגון אישור להנחתנו שהמצב לגבי הקליעים, מבחינת אפשרויות האספקה והאימון, אינו מצב של "הכל או לא כלום" אלא לא מן הנמנע כי ייתכן להתחיל במשהו. אמנם על צעדים בכיוון זה יש לדון במחלקת המדינה. עוד הטעימו בפנטגון כי הנה כעבור שנתיים תייצר גרמניה המערבית את הקליעים הנדונים ואולי יש טעם לחשוב על אספקה ממקור זה.

חזרתי והדגשתי באוזני מאייר עד כמה חיוני שלא נישאר בידיים ריקות לגמרי בהקשר הנדון וכי אפילו יתנו לנו מעט שבמעט, יהיה בכך שיפור ממשי ויסודי להשלמת התקן במרוצת הזמן ובמהירות האפשרית. הוספתי שאם מונח היסוד לחימושנו בקליעים קל יהיה להרחיבו ולפתחו במהירות בתנאי חירום. ממילא כל התהליך של אספקת קליעים והצבתם, והכנת הצוותות שיפעילו אותם, לא יושלם

158

1. העתקים נשלחו גם אל המנהל הכללי של משרד החוץ, הציר ונספח צה"ל בוואשינגטון.
2. ראה מס' 148.

בן־לילה, ואם אין אנו מתחילים עכשיו פירוש הדבר דחייה לשנים מרובות. אם מדובר באספקה מגרמניה, צריך לברר ולקבוע את העניין עכשיו כדי שהאספקה לישראל תובא בחשבון בתכנון היקף הייצור שיתחיל תוך שנתיים.

בסיכום דברי ביקשתי שמחלקת המדינה תיתן אישורה לבירורים מעשיים בינינו לבין הפנטגון לקראת התחלת אימונים, אספקה וכו' במסגרת התפיסה של התחלה צנועה לאלתר והשלמה בהקדם האפשרי.

מאייר הקשיב בעניין ובתשומת־לב. בתגובה אמר שעליו לבדוק את המחשבה הזאת ולברר מה ניתן לעשות, ויתן לנו תשובה. חזר והדגיש כי התשובה שנתן לך סגן מזכיר המדינה בעניין הקליעים היתה מבוססת על הודעה ברורה בכתב מהפנטגון שכל הייצור וכל אפשרויות האימונים תפוסים לחלוטין. עיונה של מחלקת המדינה בשאלה הזאת כולה הופסק על־ידי הודעה זאת ואף לא דנו בבחינות האחרות. הוא יכול להבטיחנו שממשלת ארצות־הברית בשום פנים אינה גורסת מניעת אמצעי הגנה חיוניים מאיתנו וקיימת אהדה מלאה לבקשותינו. חפצים שיעמוד לרשותנו כוח הגנה יעיל. אינו מתנגד לבירורים נוספים על־ידי נספח צה"ל בפנטגון, אולם מחלקת המדינה קבעה עמדה כנ"ל וברור שאי־אפשר ללכת הלאה ללא קביעה חדשה. כאמור, יבדוק, יברר ויודיענו. לפני־כן לא היה רוצה להשאיר אצלי הרגשת ביטחון שאמנם ניתן להתקדם בדרך המוצעת על־ידינו. עלי לציין שיחסו וגישתו היו בלי ספק אוהדים.

להלן שאל מאייר, כפי שעשה בשיחתנו הקודמת, אם אין להשיג בארצות אחרות קליעים שיפתרו את הבעיה, והשבתי לו כי הבינותי שאין כאלה. מאייר הוסיף ושאל אם היינו חפצים לקבל קליעים מסוג "נייקי". השבתי שאני מניח כי אילו הוצעו לנו קליעים כאלה היינו מקבלים אותם, אולם אין בהם תשובה לבעיית ההתגוננות מפני התקפות אוויר מגובה נמוך. מאייר הסכים לקביעה זו. שאל באיזו מידה מושפעת בעיית ההגנה על שדות־התעופה שלנו על־ידי טיב המטוסים שבידי קע"ם. השבתי כי הדגמים שבידיהם כיום מסוגלים בהחלט לחולל הרס בהתקפת פתע. מאייר הביע פליאה על שהפנטגון הודיע מתחילה למחלקת המדינה שאין שום קליעים עודפים ואין שום אפשרות לאמן את אנשינו כעת והנה יוצא עכשיו כאילו ההודעה ההיא לא היתה מדויקת. אמרתי שאני יכול לשער כי בפנטגון רגילים לחשוב במסגרת של תכניות סדירות שגרתיות ואין שם רקע ונוהג של אימפרוביזציות כפי שהתנאים הכתיבו לצה"ל. אולם מתקבל על הדעת שהפנטגון מסוגל ומוכן לראות לפניו דרך פתוחה לאחר שהעניין הוצג על־ידינו שם על־פי גישה מעשית וגמישה.

בסוף השיחה שאלתי היכן עומדים ביחס לציוד האלקטרוני ומאייר השיב שהעניין מתקדם כהלכה ואנו יכולים לצפות כי נשמע ממחלקת המדינה בעניין זה תוך תקופה של בין שבוע לשבועיים.

אני חוזר לשאלת הקליעים. ברור שלא רצוי כי מחלקת המדינה תשקול עכשיו את בקשתנו ותקבל סיכום רק על יסוד המאמץ היחיד שלנו שהתבטא בשיחה עם מאייר. לדעתי אין לדחות מאמצים נוספים של שכנוע ולחץ (אני מדבר כרגע רק על מחלקת המדינה) במישור יותר גבוה.

בברכה,

משה אראל

159

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 853

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 25 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

שרת החוץ; אישי.

בדואר היום העברתי לך איגרת שקיבלתי אמש מג׳ונס[1] כתשובה לאיגרת שלנו מה־9 בפברואר בענייני ביטחון.[2] התשובה כוללת הצעה מפורטת לאספקת אלקטרוניקה המכילה רוב מה שביקשנו וכוללת גם גישתם הכללית לשאלה הכספית. שלחתי גם ניתוח האיגרת[3] והגדרתי שם הבעיות הקונקרטיות המחייבות התייעצות מיד עם בואך,[4] וזה מתוך תקווה שתספיקי לזמן התייעצות לפני צאתך. בייחוד מדגיש הצורך בהתייעצות עם אשכול בשאלות הכספיות.

הרמן

159

1. לא נמצא, אך ראה התעודה המצוטטת ב־FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, No 148, n. 2. מתעודה זאת עולה כי באיגרת הוצע ציוד אלקטרוני בסך עשרה מיליון דולארים, ואילו הטילים לא הוזכרו.
2. ראה מס׳ 128, 129.
3. ראה מכתבו אל ג׳ מאיר מיום 25 במאי (130.23/3294/17). בסיכום המכתב נאמר שהאיגרת שקיבלה ישראל היא ראשיתו של תהליך ולא סוף פסוק. השאלה המידית היא אם להיתלות ברשימת האלקטרוניקה כדי להפכה לראשית תהליך. השיקול המכריע צריך להיות לא הרשימה האלקטרונית כשלעצמה, אלא אם מידת השפעתה הטקטית על העניינים היותר גורליים, דהיינו סיוע כספי לרכש הישראלי ונושא הטילים.
4. ג׳ מאיר הגיעה לארצות־הברית ביוני ונפגשה עם מזכיר המדינה הרטר ב־28 בו. ראה מס׳ 166.

160

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI868

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 26 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

יחיל; אישי.

ראיתי מאייר היום כדי להסדיר לנספח צה"ל לקבל פרטים ונתונים טכניים לגבי הציוד האלקטרוני שהוצע לנו. העניין יסתדר.

מתוך שיחה יותר מקיפה בעניין הנשק, שעליה אדווח בכתב[1] יש למסור כאן:

א) מאייר הדגיש שהחבילה האלקטרונית כוללת ציוד משוכלל ויעיל בתכלית שאינו מצוי בידי כל בעלי־הברית של ארצות־הברית. בהשוואה למה שקיבלנו כאן בעבר, החבילה מהווה התקדמות עצומה. נוסף על כך עלינו להבין שיחד עם החבילה נקבל ידע אלקטרוני, שיצעיד את ישראל מהלך רב מאוד לפנים בשטח חיוני זה. (ראו גם מברק פריהר מהיום.)[2]

ב) אל לנו לראות את הפסקה האחרונה באיגרת מחלקת המדינה[3] דרך משקפיים כהות. היא משקפת רצון כן לסייע לנו ולעזור לסלק קשיים כלכליים שניתקל בהם בגלל צרכינו הביטחוניים.

160

1. ראה מ' אראל אל השגריר בוואשינגטון, 27.5.1960, 130.23/3294/17.
2. לא נמצא.
3. ראה מס' 159.

161

י' הרצוג אל משרד החוץ
J. Herzog to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 867

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 26 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

יחיל; אישי.

בעקבות מברק השגריר 853[1] ודיווחו בכתב לשרת החוץ,[2] ולקראת ההתייעצות עם שרת החוץ ערב צאתה: לפני שבוע הזמינני ג'ונס לארוחת צהריים ויצא כי הארוחה התקיימה אתמול לאחר שיחת השגריר אתו שלשום. בהמשך הארוחה שאלני להתרשמותנו מאיגרתם בעניין הנשק.[3] השבתי כי בעוד שמעריכים היענותם בעניין האלקטרוני המסוים שרויים באכזבה עמוקה לגבי כלל גישתם. בביקור ראש הממשלה דובר בארבעה נושאים:

(א) הקליעים, (ב) אלקטרוניקה, (ג) רכישת הנשק הכלולה באיגרתנו מינואר,[4] (ד) כסף. לגבי (א) ו־(ב) קיבל ראש הממשלה הבטחה ברורה מהרטר. לגבי (ג) הובטח עיון אוהד. לגבי (ד) הובטח שיבדקו העניין איתנו. והנה לאחר חודשיים וחצי על (א) אם לא כופרים בהבטחה הרי אינם מגלים נכונות לקיימה בשלב זה על־אף הדחיפות. לגבי (ג) מקריאה ראשונית של איגרתם מתקבל הרושם שמחוץ לאלקטרוניקה דוחים הכל, ואף לגבי אלקטרוניקה אין הרשימה מלאה. (ציפינו בשלב זה לאישור רשימת האלקטרוניקה ולא לתשובה כוללת על איגרתנו.) לגבי (ד) קיימת אמנם התייחסות באיגרתם אולם היא מעורפלת ואין סימן לדרכי הגשמה.

ג'ונס אמר כי אם ברור ששיחתנו 'אינה שיחה רשמית ולא תבוא התייחסות אליה ידבר גלויות. כיצד תיארנו לעצמנו שארצות־הברית תהא מוכנה לסגת ממדיניותה המסורתית ולהיהפך לספק נשק ראשי לנו? אם ארצות־הברית תעשה כן תהרוס במחי־יד סיכויי קשריה עם העולם הערבי "ותכניס כל הביצים לסל אחד". כשלחצתי לדעת אם פירוש איגרתם סירוב מוחלט על כל הפריטים ברשימה מחוץ לאלקטרוניקה, גילה אי־נוחיות ואמר כי אין הפירוש נכון וכי מוסיפים לעיין ברשימה, אולם רוצה שנדע שאין סיכוי להיענות בפריטים העיקריים. כששאלתי לגבי תותחי לא־רתע[5] אמר כי לאחר הפרסום סביב הצגתם ביום העצמאות יורדים הערבים לחייהם (אמנם אישרו ההצגה ועכשיו רואים ששגו). עם זאת חושב שייתכן מאוד

161
1. מס' 159.
2. לא נמצא.
3. ראה מס' 159 והערה 1 שם.
4. ראה מס' 128 ו־129.
5. תותחים אלה הוצגו במצעד יום העצמאות שחל ב־2 במאי – ראה גם מס' 173.

שלאחר זמן־מה יוכלו לספק לנו. הוסיף כי ישנם גם פריטים אחרים שעליהם יהיו מוכנים לדון איתנו (הזכיר במיוחד פריט הצילומים). אשר לבעיה הכספית עלינו להבין שישנה שורה של מדינות הקונות נשק בארצות־הברית וכולן תובעות סיוע כספי לצורך רכש ויש גם בעיה פנימית עדינה לגבי היעד שקובע הקונגרס לגבי הוצאת כספי סיוע חוץ. משום כך ניסחו הסעיף האחרון באיגרתם כפי שניסחו, [ד]היינו קשרי תביעתנו הכספית לבעיית כלכלתנו הכללית ולא לתביעתנו לסיוע לצורך רכש. אמרתי כי בעתיד מבחינה פורמלית נהיה מוכנים לדון במסגרת כלכלית כללית בתנאי שיהיה ברור שהכוונה לתוספת רצינית לסיוע הרגיל בהתחשב בהוצאות הרכש. השאלה היא אם גישתם רצינית ותתאים להיקף צרכינו שכן מדובר בסכומים גדולים למימון רכש בארצות אחרות. אמר כי קיימת הבנה ולאור שיתוף־הפעולה עד כה [ה]ייתכן כי נחשוד בהם בהתנכרות[?] שאלני באיזה כיוון מחשבתנו. אמרתי כי קיימות מחשבות שונות, ועדיין לא סיכמנו, ובינתיים רצוני לשמוע דעתו על rescheduling (מנור הזכיר זאת לסגנו לפני כמה שבועות). השיב שדנו על כך והשאלה היא אם נוכל להציג מצבנו לבנק בצורה שפורמלית תצדיק rescheduling. הצעתו היא כי נביא בפניהם מספר הצעות לראות rescheduling ונשאיר בידם ההכרעה.

חזרתי לעניין האלקטרוניקה והעליתי הבעיה הכספית. השיב: הייתכן כי אינכם מסוגלים לשלם כמיליון וחצי לשנה במשך 5–6 שנים[?] הסברתי בעיית העדיפויות וסיפרתי לו על שיחה בין ראש הממשלה לבין אשכול בסוף 58[19], בה נכחתי, ביחס לקניית סנטוריונים מתוך המענק הנסתר שצמח מהקלה בעניין העודפים. אמר כי שנת הכספים הנוכחית מסתיימת, ואין מחלקת המדינה יכולה להתחייב לשנים הבאות כשיחול התשלום על האלקטרוניקה. אמרתי כי למען שכנע אותנו ברצונם הטוב ולמען קבוע תקדים לשנים הקרובות היה חשוב שיודיעו לנו מיד שמוכנים לתת סכום של מיליון מתוך Contingency Fund לכיסוי חלק מהחוב לשנה הקרובה, אם כי דילון אמר שקרן זו כבר אזלה לשנה זו וודאי עוד נותר סכום פעוט. שאל מה זה יתן. השבתי: תקדים לגבי סיוע מקרן זו ותקדים לתשלום הוצאות האלקטרוניקה לשנים הקרובות. אמר כי ימליץ בפני דילון.

טען כי איננו דנים אותם לכף זכות והשבתי כפי שהשבתי. אמרתי כי רצוני לסכם מה ששמעתי ממנו:

א) ההוק נשאר under review (לא השיב אולם נענע חיובית בראשו).

ב) עלינו לראות איגרת התשובה שלהם כמתייחסת לאלקטרוניקה ואילו יתר הפריטים באיגרתנו מינואר נמצאים בדיון ויש סיכוי רב לקבל תותחי לא־רתע נוספים וכן פריטים אחרים.

אישר.

ג) בעניין סיוע כספי עקיף לאפשר לנו לעמוד בעומס הרכש בארצות אחרות קיימת נכונות לעזור ועלינו להגיש הצעות מעשיות (אישר).

ד) בעניין האלקטרוניקה ינסה להביא דילון לאשר סכום סמלי מיד מתוך קרן החרום כתקדים לעתיד. (אישר).

חזר והדגיש שאת דבריו אין בשום פנים לראות כהודעה רשמית ואין להתייחס אליהם בעתיד. אמרתי כי גם אני רק הבעתי הלכי־רוח אצלנו ולא הסכמתי לדון איתו רשמית בפרשת הנשק בשיחה זו. עם זאת מקווה שלא יתנגד שאמסור דבריו לשגריר

לצורך הבהרה לקראת המשך המשא־ומתן. הסכים. כשאמר שיפנה לדילון בעניין האלקטרוניקה העיר דרך אגב כי לאחר "קליאופטרה" ועניינים אחרים (הכוונה כנראה לוויכוח בסנאט)[6] מודאג מהעובדה כי נאסר גילה נשק החרם הנגדי נגד ארצות־הברית. השבתי כפי שהשבתי.

לפני הארוחה התקיימה התייעצות בראשות השגריר ודיברתי בהתאם לקו שנקבע.

מסקנותי משיחה זו ומשיחות אחרות:

1) בעניין ההוק אין שחר לדיבורים נוספים עם אנשי מחלקת המזרח התיכון במחלקת המדינה ויש לחדש הטיפול בדרג הגבוה ביותר. אסור לשחררם מההבטחה אף אם יתמהמה הביצוע.

2) בעניין הכספי מוכנים לדיון רציני ויש להביא לדילון הצעות ללא דיחוי שכן עוד מעט ויטענו שידיהם כבולות בגלל הבחירות המתקרבות. יש ללוות הפניות ב־(א) ו־(ב) בלחץ מצד הידידים שטיפלו בעניין בעת ביקור ראש הממשלה. (ג) עלינו להמשיך ולתבוע תשובה על הרשימה הגדולה. הדבר חשוב הן לגבי תותחי לא־רתע ולצורך grievance, [ד]היינו אי־היענות לגבי אווירונים וטנקים, יחזק תביעותינו ב־(א) ו־(ב) לעיל. (ד) יש לקנות האלקטרוניקה לא רק מבחינת הצד הביטחוני (ראו גם מברקי פריהר וראאל)[7] אלא גם מבחינה מדינית, [ד]היינו העמקת זיקת ארצות־הברית לבעיית ביטחוננו.

הרצוג

162

ג׳ מאיר אל משרד החוץ
G. Meir to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 893

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 4 ביוני 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

אפרת, ראש הממשלה; לנמען בלבד.

לאחר התייעצות פה מציעה שתשגר מיד שדר להרטר שיועבר עוד השבוע. טיוטה להלן.

שדר זה יהיה חשוב לדעתי כי יעורר שוב לחץ עליהם לקראת שיחתי עם הרטר ודילון שנקבעה ל־27 ביוני.[1] השדר נחוץ לאלתר כדי להכין הקרקע לקראת שיחתי.

6. ראה הערת־עורך מס׳ 150.
7. ראה מס׳ 160. מברק פריהר לא נמצא.

162
1. ראה מס׳ 166.

הרמן ומנור ביקשו שיחה עם דילון כעבור שבוע מהיום כדי להעלות הצעות מוגדרות בשטח הכספי.[2] לדעתי אם לא נגמור אתם החודש יש להניח שלא נזכה בהכרעות נוספות עד לאחר הבחירות. ביולי כבר ניגשים לוועידות המפלגות. אשר לאלקטרוניקה מציעה שנסכם החלטה פנימית להיאחז בהצעתם אם יתברר שבאמת מציעים חומר חדיש שיוסיף לנו ידע חשוב ויגביר כוח אבחנתנו בכל הנוגע לאוויר.

היום סידרה מחלקת המדינה קשר בין הנספח[3] לפנטגון כדי לקבל הפרטים הדרושים ביחס לטיב הציוד. בתנאים אלה אני רואה היתרונות הבאים בביצוע הרכש הזה:

א) השגת ציוד חשוב כולל ידע ואימון.

ב) הידוק קשרינו עם הפנטגון.

ג) בסופו של חשבון אם ניאחז בהצעתם זה יחייב אותם להמשך התעסקות בבעיותינו הביטחוניות ואילו אם לא ניאחז בה הם יוצאים פטורים.

ד) אם נשיג מהם ציוד כזה יתחזק מעמדנו בארצות אספקה אחרות.

לא נודיע על כך לאמריקאים כעת אלא נחכה לתוצאות השדר שלך ושיחתי עם הרטר אך חשוב לדעתי גם לקראת נסיעתך[4] שהעמדה העקרונית תסוכם.

נספח
APPENDIX

Have studied with great care your letter of May 23 to Harman.[5] I well recall our conversation in your home March 13.[6] I wrote you a few days later.[7] I came away from the meeting greatly encouraged by what I had heard from you.

From your note[8] I can see the matters I raised have been given study and consideration and am most grateful for this and for your offer to supply us with electronic equipment.

Am glad to hear our military attaché is to receive further data relating to various items which you kindly offered supply us. In light this information we shall complete our appraisal of effect this equipment will have on our ability to deter and if necessary meet an air attack.

I cannot however conceal from you my feeling of disappointment that your note made no mention my request for anti-aircraft missiles. In my presentation to you I gave this item overall priority.

2. ראה מס׳ 165.
3. אלוף־משנה יהודה פריהר, נספח צה״ל בוואשינגטון, מאפריל 1960.
4. בן־גוריון עמד לצאת ביוני 1960 לביקור בצרפת, בלגיה והולנד.
5. ראה מס׳ 159 והערה 1 שם.
6. ראה מס׳ 137.
7. המכתב להרטר לא נמצא. תשובתו של הרטר ראה במס׳ 141.
8. ראה הערה 5 לעיל.

Plain fact is our defence today depends exclusively on fighter aircraft operating from three or four airfields. Without protection of anti-aircraft missiles an air attack against us could put our air bases out of action and thus endanger our entire defense capacity. In absense of geographic depth one cannot rely on fighter aircraft alone to meet air attack. The Hawk missile which is designed protect local air defence against low flying aircraft is only effective defensive shield against air attack on which we can rely in our situation.

It was for this reason that in my presentation to you I invariably linked our electronic needs to need for missiles, giving the latter priority. Electronics would give us improved alert system but by themselves are no protection against attack. You can well understand therefore how encouraged I was to get your assurances about missiles. I realize there may be technical problems of immediate availability. However it is my confident hope that a way will be found with due regard to existing commitment and availabilities to make possible the initiation of a program by which Israel defence forces could acquire over a period of time a Hawk missile system and the necessary training for its operation.

Have noted last para of your note of May 23 with reference our economic problems. You will recall my discussion this matter with you. It is a very heavy burden and it is growing. I was glad therefore to read the assurance of your readiness to extend careful consideration to problems we face in this area. They are of immediate and pressing character. The list of material attached to our Ambassador's note of February nine[9] represents our defense gap. I am engaged in plugging this gap. This involves heavy expenditures now and even greater commitment for the years ahead. The damaging impact of this on our economy is all too clear.

We face a defense problem of Soviet origin and manufacture. Am sure we will not be left to face it alone. It is my earnest hope the proposals we will present to you in this regard will receive your ready and sympathetic attention.

It is my hope that in the course of your discussions with our Foreign Minister the matters which [I] have mentioned and which are of such central importance will be clarified. Am encouraged in that hope by your assurances to me and by spirit of understanding reflected in your note for our concern at our present security position.[10]

Golda

9. ראה מס' 128 ו־129.
10. את הנוסח הסופי של האיגרת, שנושאת את התאריך 9 ביוני, ראה בתיק 130.23/3294/17.

163

ח׳ יחיל אל שרת החוץ (ואשינגטון)
Ch. Yahil to the Minister of Foreign Affairs (Washington)

מברק מוצפן TNW137

נוסח יוצא: 130.23/3294/17

ירושלים, 10 ביוני 1960

סודי ביותר – מידי

לשל שרת החוץ 893[1] ולשלנו 146.[2] ראש הממשלה מבקש להעיר כי לפי הערכת משרד הביטחון והמטכ״ל תשובת מחלקת המדינה בעניין קבלת ציוד אלקטרוני מספקת הרבה פחות משהיה נראה לאנשינו בוואשינגטון.[3] תשובה סופית מצידנו תוכל להינתן רק לאחר קבלת האפיון המלא של הציוד ולאחר קבלת הסבר באיזה דרכים תוכל ממשלת ארצות־הברית לעזור לנו במימון הקנייה על־ידי עזרה כלכלית, קרנות מיוחדות וכו׳.

יחיל

164

מ׳ אראל אל ג׳ אבנר
M. Erell to G. Avner

מקור: 130.23/3294/17

ואשינגטון, כ׳ בסיון תש״ך
15 ביוני 1960

סודי ביותר – לנמען בלבד

הנדון: סיוע צבאי

כפי שאתם יודעים עומד השגריר להיפגש היום עם דילון כדי לתציג בפניו את תביעתנו לקבל סיוע חומרי כדי לאפשר לנו לרכוש את [ה]ציוד הצבאי הדרוש לנו.[1]

אני מבין שסוכם כי בארץ תיעשה פעולה מקבילה כלפי השגריר ריד. לא ראיתי דברים בעניין זה שחור על גבי לבן, אולם אני מניח שהטכניקה אינה חשובה ברגע זה.

163
1. מס׳ 162.
2. לא נמצא.
3. ראה מס׳ 159, והערה 3 שם.

164
1. ראה מס׳ 165.

כאן ברצוני למסור מה יהיו קווי הטיעון שלנו בוואשינגטון על־מנת שכולנו נתנבא באותה רוח.

קווים אלה עובדו בוואשינגטון ובניו יורק בשורה של בירורים והתייעצויות וההצעה הסופית אושרה אתמול על־ידי שרת החוץ לאחר שהכניסה תיקונים אחדים. שרת החוץ קבעה שלא נמסור שום דבר בכתב אלא נציג את אשר יש לנו להגיד בעל־פה. השיקול העיקרי נגד תעצומה בכתב כעת הוא שהחישובים השונים מסובכים, וטיעון כלכלי שיבוא להוכיח מדוע אנו זקוקים לעזרה מבחוץ, אם יימסר בכתב, עלול לשמש לאמריקאים בסיס לוויכוחים וחקירות שישתרעו על פני תקופת זמן ארוכה, ומי יודע במה יסתכמו.

מאחר שאין מגישים מסמך כתוב, ועוד הבוקר אנו עסוקים בליטוש הנקודות לשיחה, אינני יכול לצערי להמציא לך את הטיעון כשהוא מנוסח על גבי הנייר אלא עלי להסתפק במכתב זה.

נקודת המוצא בתעצומה שלנו היא שאם אין אנו מקבלים מארצות־הברית את הברזל גופו, אין לנו ברירה אלא לנסות לרכוש אותו במקומות אחרים וזאת אנו עושים הלכה למעשה. אם נקודת המוצא של מחלקת המדינה היא שלא יתנו לנו לא ברזל ולא כסף בעין, מיועד במישרים למטרות רכש, אלא סיוע כלכלי שיסייע לפתור את הבעיה בעקיפין, אזי מדינת ישראל עומדת לאלתר בפני פער גדול בדולרים המחייב תרופה מידית.

במשך השנים [19]55–[19]60 הגיעו ההקצבות שלנו לרכש בממוצע, בדולרים, ל־36 מיליון בשנה לרכש בחוץ־לארץ, וזה רק חלק ממעמסת הביטחון הכללית, המתבטאת גם בדולרים וגם במטבע מקומי והמהווה נטל כבד מאוד. אותם 36 מיליון ממילא לא הספיקו ובאחד באפריל 1960 היו למשרד הביטחון חובות שנצטברו עקב רכישות מעבר להקצבה שניתנה, בסכום כולל של 63 מיליון דולר.

במשך שתיים או שלוש השנים הבאות יסתכמו צרכינו במטבע זר לביטחון, כולל רכישת הסעיפים העיקריים ברשימת הנשק שהגשנו לאמריקאים, ב־300 עד 310 מיליון דולר. זהו סכום עצום שכלכלתנו בשום פנים לא תוכל לעמוד בו. במסגרת הסכום הזה התקשרנו עכשיו ומסיימים התקשרויות שביחד יהוו התחייבות כספית בהיקף של 137 מיליון דולר. מתוך הסכום הזה עלינו לשלם בערך 105 מיליון דולר במשך השנה התקציבית שלנו שתחילתה באפריל 1960. בתקציב השוטף הרגיל שלנו לא יכולנו לכלול עבור רכש, במטבע זר, יותר מאשר 40 מיליון דולר. (כבר יותר מהממוצע בשנים האחרונות.) נשאר אפוא פער של 65 מיליון דולר במטבע זר, ועל רקע הבעיה הגדולה של 310 מיליון עלינו לדאוג מיד ל־65.

כלכלתנו עומדת בפני בעיה של הסתגלות לייבוא הון הולך וקטן. תכננו את צעדינו לשנים הבאות כדי להתגבר על בעיה זו, אולם תכניותינו יסוכלו אם נוסף על כל הצרות ירבוץ עלינו נטל, במשך שתיים או שלוש השנים הבאות, המסתכם ב־300–310 מיליון דולר.

אם לחזור לשנה התקציבית השוטפת, איננו יכולים לסחוט מתקציב מטבע זר שלנו את הסכום החסר של 65 מיליון דולר בלי לפגוע קשות בפעולות פיתוח ובהשקעות, ובלי אלה אין לנו סיכוי להתקדם לקראת עצמאות כלכלית. כמו־כן יש לזכור שכל הפרעה בביצוע התקציב במטבע זר תשתקף מיד במחסור במטבע ישראלי לפיתוח. אם נעביר 65 מיליון מפעולות ייבוא להשקעה שכנגדן מקבל האוצר מטבע ישראלי

ממקורות מקומיים, לא נוכל לקיים את תקציב הפיתוח בהיקפו המתוכנן. שטחי הפיתוח העיקריים הם: חקלאות והשקאה, תעשייה, תחבורה.

בסוף הטיעון נאמר שישראל הנה הארץ היחידה העומדת בפני סכנה ביטחונית "מתוצרת סובייטית" ועליה לשאת במעמסה בצורה בה נדרש מאיתנו לפתור את בעיותינו. אחרים מקבלים סיוע צבאי, defence support, בלי תחבולות והתחכמויות. עשינו מאמץ רציני להתאים את עצמנו למגבלות שהם מטילים, כלומר, לא סיוע צבאי ישיר ולא כסף לרכש אלא סיוע עקיף. נוכח פער מידי של 65 מיליון החסרים בעין לא קל לתמרן בכיוון של סיוע כלכלי עקיף. לכן אנו מציעים גישה שתבטיח לנו 20 מיליון דולר מהקרן לשעת חירום ומסיוע מיוחד. אשר ליתר, אנו חושבים ש־40 עד 50 מיליון דולר יוכלו להינתן לנו מדל"ף [Development Loan Fund]. מרביתו של הסכום הזה נוכל לקבל בצורת הלוואות למוסד לתעשייה ולפיתוח חקלאי תוך הבטחת שימוש חופשי ככל האפשר בכספים אלה (כלומר, שחרור מקסימלי מהחובה להשתמש בהם לקניות בארצות־הברית בלבד).

ברור שדילון לא יגיד במקום "נעשה ונשמע". תקוותנו היא שמחלקת המדינה תקבל את הגישה הזו באורח עקרוני, ואז אפשר יהיה לשאת ולתת במישורים המתאימים.

בברכה,

משה אראל

נ.ב. הייתי נאלץ להכין מכתב זה בחיפזון מקסימלי כדי לא להחמיץ את הדואר היוצא היום. סלח־נא על הצורה הלקויה ועל התוכן ה"שלדי" במקצת. אולם העיקר מצוי במכתב.

מ"א

165

א' הרמן אל משרד החוץ

A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT104

נוסח נכנס: 130.09/2313/2

ואשינגטון, 15 ביוני 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי

אפרת, עבור יחיל, אבנר; אישי; העתק שרת החוץ.

השיחה עם דילון היום: הצגתי בעל־פה ביסוס מפורט לתביעתנו. הטיעון כולל מספרים, יגיע אל אבנר בדואר היוצא השבוע.[1] הפער שלנו במטבע זר לצורכי רכש מסתכם בשנה התקציבית השוטפת [ב־]65–70 מיליון דולר. כדי לכסותו תבעתי

165

1. ראה מס' 164.

מענק מקרן החירום וסיוע מיוחד נוסף בסכום כולל של 20 מיליון וכן הלוואה של 40 עד 50 מיליון מדל"ף [Development Loan Fund] למוסד לתעשייה ולפיתוח החקלאות בצורה שתאפשר מידה מקסימלית של שימוש בכסף מחוץ לארצות־הברית. בהרצאתי עמדתי על מגמות המצרים כפי שהשתקפו בתמרון המפקדות הגדול שלהם לאחרונה וכן הדגשתי האחוז הגדול מאוד שישראל מפרישה לביטחון מתוך הכנסתה הלאומית, שהגיע כדי 13 אחוז השנה. דילון התרשם מאוד. הדגשתי שהחלטתם לעזור לנו רק בצורה העקיפה מכבידה עלינו. הגישות שהצעתי הן היחידות העלולות לעזור לנו ממש.

בתשובתו עמד על נכונותם ורצונם הכן לעזור לנו להתקדם בכל דרך אפשרית. במתן סיוע לנו בעבר לקחו בחשבון את כל בעיותינו כולל הביטחון. לוקחים בחשבון כמובן שיפור במצבנו הכלכלי כולל הרזרבות שהצלחנו ליצור. לא נכנסנו לשאלה כמה נחוץ לנו להוציא עבור ביטחון ואיך לחלק את האמצעים שברשותנו. חזקה עלינו שאנו יודעים לכלכל מעשינו בתבונה. גם לגבי תכנית הרכש הגדולה [ה]עומדת אצלנו על הפרק כרגע אינם מעוררים שאלות ומקבלים כעובדה שהיא נחוצה לנו. אולם גישתם לבעיות שרכש זה יוצר תתייחס לתמונה הכללית של מצבנו הכלכלי כפי שהיא מושפעת על־ידי ההוצאות המוגדלות לביטחון. באופן מעשי בשנה התקציבית שלהם המגיעה לסיומה לא נותרו כספים בקרן החירום ובחשבון סיוע מיוחד. לשנה הבאה הקציבו עבורנו 5 מיליון סיוע מיוחד אולם מתנהלת מערכה בקונגרס נגד התובעים קיצוצים בתקציב הסיוע כולו. אם יחולו קיצוצים בקושי יוכלו להבטיח 5 מיליון. נוסף לזה עומד על הפרק תיקון שהממשל נלחם בו ולפיו אין לתת מקרן החירום כספים למדינה המקבלת סיוע צבאי או מיוחד. דילון מקווה שיחליטו לסלק התיקון הזה. אם יצליחו אפשר יהיה לנו לבוא לדבר איתם על הקצבה מקרן החירום 30–60 יום לאחר שיאושר התקציב ולאחר שהממשל יסכם לעצמו את התמונה הכללית לגבי הוצאות צפויות מהקרן הזאת. בכספי דל"ף לא יהיה מחסור ואין מגבילים את היקף המלוות למדינות השונות. נוכל לקבל הרבה יותר משהיינו מקבלים בעבר, ומאחר שהוא מבין שלא קל להעלות תכניות פיתוח שתהיה בהן הקלה מידית מבחינת מטבע זר, הוא מציע בירורים בינינו לבין פקידי מחלקת המדינה הנוגעים בדבר לפני שנגיש תכניתנו כדי להבטיח מראש שהתכניות לא ייתקלו בקשיים מבחינת הדרישות המקובלות בדל"ף. לגבי שימוש חופשי בכספי דל"ף אין לו תקוות גדולות. העליתי את השאלה של הלוואות דל"ף להוצאות מקומיות. דילון הוסיף שאמנם נתנו הלוואות כאלה במקרים בודדים כגון חבש ואקוודור אולם דרך זאת באה בחשבון רק לגבי מדינות שאין להן יכולת לשאוב כסף מאוכלוסייתן ואילו לישראל שיטת מיסים משוכללת.

העליתי שוב עניין האשראי ותשלום בלירות עבור קניות בארצות־הברית. השיב שאמנם מותר לתת אשראי לעשר שנים, ולתשלום במטבע מקומי, אולם הלוואות ליותר משלוש שנים אינן חוזרות לתקציב ההגנה אלא לאוצר, ואילו אשראי לתשלום במטבע מקומי מעורר קושי מדיני שכן כמוהו כסיוע צבאי. מכל מקום דילון לא נעל דלת זו לחלוטין. הזכיר גם שבמסגרת הלוואה לשלוש שנים תיתכן גמישות מסוימת. בסוף השיחה הזכרתי הטילים והדגשתי עד כמה חיוני שבעניין זה יהיה מובטח לפחות שנקבל הציוד בתאריך מסוים בעתיד. הרי גם באלקטרוניקה הבטיחו לנו דברים רק

לתאריך מאוחר יותר, ולמה לא יצביעו גם לגבי הטיל על תאריך ועל תכנית אימונים מותאמת אליו[?] דילון נראה כשוקל מחשבה זו. נמנע מתגובה אך הוסיף שימסור הדברים להרטר לקראת הפגישה עם שרת החוץ.[2]

הרמן

166

א׳ הרמן אל משרד החוץ

A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

טיוטת מברק

נוסח נכנס: 130.23/3294/3

[וואשינגטון], 28 ביוני 1960

סודי ביותר-אישי

פגישת שרת החוץ עם הרטר. נוכחו דילון, לואיס ג׳ונס, ארמין מאייר, המילטון, מנור, הרמן.

הרטר בירך שרת החוץ על הופעותיה במועצת הביטחון ועל הסיום המוצלח של פרשת אייכמן במועצת הביטחון. שרת החוץ הודתה על עמדת ארצות־הברית כפי שהתבטאה בפירושו של לודג׳ לעניין הפיצוי.[1] שרת החוץ הודתה בשם ראש הממשלה על הלימוד היסודי של בעייתנו הביטחונית ועל מידת ההיענות, אך הדגישה שתי הבעיות המרכזיות שהודגשו בשדר האחרון של ראש הממשלה,[2] כלומר הטילים והצד הכספי. הדגישה שאין פחות סיבה לדאגה היום לעומת המצב לפני חודשים אחרים. להפך. כשהזכירה שרת החוץ התמרונים האחרונים של צבא קע״ם דיבר הרטר כמי שיודע על הדבר. שרת החוץ הדגישה גם הימצאותה של קבוצה מדריכה רוסית במטכ״ל קע״ם בראשות גנרל. הזכירה גם נאומו האחרון של נאסר.[3] בשים לב למצב המתפתח ולסכנת התקפה מקע״ם בעיית ההגנה האווירית תופסת המקום המרכזי בדאגתנו ועל־כן גם אם הטיל איננו נמצא כיום, היינו רוצים שיציינו התאריך מתי נוכל לקבלו, שבינתיים אנשים יקבלו אימון לקראת ניצולו.

הרטר הגיב שהעניין נמצא אצלם תחת עיון מתמיד אבל בשלב זה לא יוכלו להשיב דבר ברור. כרגע יכול רק לחזור ולהדגיש שלא קיבלנו סירוב לבקשתנו זו. אינם

2. ראה מס׳ 166.

166

1. ראה מס׳ 514.
2. ראה מס׳ 162.
3. בנאום באלכסנדריה ב־25 ביוני, לאחר שובו מביקור ביוגוסלוויה וביוון, כינה נאסר את בן־גוריון ״פושע מלחמה המעמיד פני שה תמים, והחורש מזימות ביחד עם המעצמות האימפריאליסטיות נגד העם הערבי״. כמו־כן תקף את ״המנהיגים הערבים הבוגדים שלא יוכלו לעמוד לעולם בפני עמיהם, וגורלם יהיה כגורל נורי סעיד והמלך עבדאללה״. (״דבר״, 26.6.1960.)

יכולים לחזות מראש מתי הטיל יהיה available. אשר לאימון חסרים גם מקומות אימון, כפי שכבר נאמר לנו, ושוב, הכל מה שיכול להגיד כרגע הוא שהעניין נשאר אצלם בעיון.

כל ניסיונותיה של שרת החוץ להזיזו מנקודה זו לא הועילו, וניכר היה שהרטר איננו איש שלוקח יוזמה בעניינים כאלה. כששרת החוץ הזכירה לו שראש הממשלה יצא ממנו מעודד, ואילו הדבר המרכזי שביקשנו לא ניתן לנו למרות שאי־אפשר להשיגו ממקום אחר כי אם רק בארצות־הברית, ניסה להגיד שדבריו לראש הממשלה היו כלליים ומסויגים על־ידי גורמים אובייקטיביים כגון availability, אך ברגע מסוים הפליט שאשר לנשק אופנסיבי מדיניותם היא שנקבל מגורמים אחרים ואילו הם משתדלים לספק לנו ציוד הגנתי מובהק. ואילו הטיל הוא בתחום בין נשק אופנסיבי להגנתי וגם זה מהווה קושי אלא שאין זה הדבר המכריע כי אם בעיית ה־availability. כאשר הוסבר שהטיל הוא הגנתי באופן מובהק דילון הסכים מיד להגדרה זו אך העניין לא התקדם.

אשר לצד הכספי. דילון חזר על דבריו בענייני דל״ף [Development Loan Fund] והסכים לגישתנו שדל״ף איננו הפתרון המלא לשאלתנו. הודיע שבכוונתם להציע לאדמיניסטרציה החדשה לאחר הבחירות להגיש מיד לקונגרס הצעה לאפשר לדל״ף יותר גמישות כפי שמותר לבנק יציב [הבנק לייצוא ולייבוא]. הזכיר כמה ארצות כולל ישראל הזקוקות למימון בצורה זו. אם דבר זה יתקבל אז בשנת התקציב הבאה ייקל עליהם לבוא לעזרתנו בצורה המבוקשת. בינתיים הבטיח עזרה במסגרת הנוכחית של דל״ף, והזכרנו שאנו עומדים להגיש בקשות. לשאלת שרת החוץ בדבר מענקים נוספים הודיע הרטר שממש בימים אלה הם נתונים במאבק בקונגרס לגבי ההקצבות שתעמודנה לרשותם ויוכלו לדון איתנו רק לאחר שידעו מה הקונגרס יאשר.[4]

הרמן

167

א׳ הרמן אל שרת החוץ[1]

A. Harman to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3294/3

[ואשינגטון], 29 ביוני 1960

סודי ביותר

הנדון: סיוע ביטחוני מארצות־הברית

ברצוני לסכם בזה ההתפתחויות האחרונות בשטח הנדון: כזכור שדר ראש הממשלה למזכיר המדינה מתאריך 10.6.[19]60[2] עורר שתי שאלות: א) שאלת הטיל.

4. רישום שלם של השיחה בתיק 130.23/3294/17. ראה גם מס׳ 171.

167

1. העתק נשלח גם אל ראש הממשלה, המנהל הכללי של משרד החוץ ומחלקת ארצות־הברית.
2. ראה מס׳ 162.

ב) השאלה הכספית.

כדי להכין את פגישת שרת החוץ[3] התראיתי עם דילון[4] ולאחר מכן עם ג'ונס[5] בשתי השאלות הללו. לגבי הטיל לא הוסיפו למעשה על מה שנאמר לנו קודם לכן. כלומר שהעניין ממשיך להיות בעיון ושאינם יכולים להגיד לנו, בשלב זה, יותר מזה. ושוב ההסתמכות היתה על העובדה שהטיל נכנס זה רק עכשיו לייצור ויעברו עוד כמה שנים לפני שיספיקו לספק הצרכים שלהם ושל בני־בריתם בנאט"ו. ושאותו הדבר חל גם על האימון בשימוש בטיל שכן כל אפשרויות האימון מובטחות לצורכיהם הם עד 1962–63[19]. לבקשתנו שיציינו לנו תאריך לקבלת הטיל, אפילו אם זה בעוד כמה שנים, ושבינתיים יאפשרו לנו אימון מודרג, השיב דילון שהוא ימסור הדבר למזכיר ויותר מזה לא אמר.

בפגישה בין שרת החוץ, הרטר ודילון שנתקיימה ב־27.6 הדגישה שרת החוץ שאין לנו פחות סיבות לדאוג למצבנו הביטחוני ממה שהיו לפני חודשים מספר. להפך, הסיבות לדאגה יותר חזקות היום מכפי שהיו. היא הדגישה בקשר לכך שבמערכת הגנתנו מהווה ההגנה האווירית השיקול המרכזי בדאגתנו ועל־כן אם הטיל איננו נמצא כיום ברשותנו היינו רוצים שיציינו התאריך מתי נוכל לקבלו, ושבינתיים אנשינו יוכלו לקבל האימון הדרוש לקראת ניצולו בבוא הזמן. הרטר השיב שהעניין נמצא אצלם תחת עיון מתמיד אבל בשלב זה לא יוכלו להשיב דבר ברור. כרגע הוא יכול רק לחזור ולהדגיש שלא קיבלנו סירוב לבקשתנו. אשר לאימון, חסרים גם מקומות אימון עד לשנת 62[19]–1963, כפי שכבר נאמר לנו ושוב הכל מה שיכול להגיד כרגע הוא שהעניין נשאר אצלם בעיון.

כל ניסיונותיה של שרת החוץ להזיזו מנקודה זו לא הועילו וניכר היה שהרטר איננו האיש שלוקח יוזמה ומכריע בעניינים אלה. כששרת החוץ הזכירה לו שראש הממשלה יצא ממנו מעודד ואילו הדבר המרכזי שביקשנו לא ניתן לנו, למרות שאי־אפשר להשיגו במקום אחר כי אם רק בארצות־הברית, ניסה להגיד שדבריו לראש הממשלה היו כלליים ומסויגים על־ידי גורמים אובייקטיביים כגון availability אך ברגע מסוים הפליט הרטר שאשר לנשק אופנסיבי מדיניותם היא שנקבלו מגורמים אחרים. ואילו ארצות־הברית משתדלת לספק לנו ציוד הגנתי מובהק. אשר לטיל המבוקש על־ידינו אופיו בתחום שבין נשק אופנסיבי ונשק הגנתי, וגם שיקול זה מהווה בשבילם קושי אם כי השיקול המכריע כרגע הוא בעיית ה־availability. כאשר הוסבר שהטיל הוא הגנתי ואין כל אפשרות להשתמש בו להתקפה, הסכים דילון להגדרה זו, אך העניין לא התקדם.

עוד לפני פגישת שרת החוץ עם הרטר ודילון היא נפגשה עם שר האוצר בלשכתו.[6] היא הזכירה את שתי הנקודות בשדר ראש הממשלה. הוא זכר יפה פגישתו עם ראש הממשלה,[7] הראה הבנה לענייננו ואמר לשרת החוץ שהוא מבקש שאני אתקשר איתו לאחר הפגישה במחלקת המדינה כדי להחזיקו בתמונה.

3. ראה מס' 166.
4. ראה מס' 165.
5. לא נמצא רישום או דיווח על פגישה זו.
6. שר האוצר אנדרסון – לא נמצא רישום או דיווח על שיחה זו.
7. ראה מס'. 136, פסקה ט.

למחרת הפגישה במחלקת המדינה, כלומר ב־28.6, הלכתי אל שר האוצר ומסרתי לו התשובה שקיבלנו בעניין הטיל. הבהרתי לו ששרת החוץ יצאה מהפגישה לגמרי לא מעודדת בשטח זה. הוא אמר שעוד יום לפני־כן הוא עמד בקשר עם מחלקת המדינה בנדון והבהיר לעצמו את המצב שהוא: שהטיל רק עכשיו נכנס לתהליך של ייצור אלא שהוא עוד נמצא בתהליך של מחקר מעבדתי כך שייתכן מאוד שבשלבי הייצור הראשונים עוד יכניסו בו שינויים ושכלולים. וייתכן שאם אלה יצליחו אזי אנשי הביטחון שלהם ידרשו יותר טילים לעצמם, כעבור שנתיים, מכפי שהם מתכננים כיום. כך שבאמת קשה להם לציין לנו תאריך מדויק מתי נוכל אנחנו לקבל טילים אך הבהירו לו שהעניין נמצא בעיון רציני ומתמיד. הוא אמר שאם המדובר היה למשל בטנקים לא היה קושי להצביע על תאריך של availability. אך מהסיבות שפורטו המצב שונה לגבי טיל זה. דיברתי איתו בשאלת האימון ואמרתי שלכל הפחות יכולים לתת לנו גישה הדרגתית לאימון כך שנהיה מוכנים להיכנס לאימון מלא וסופי כאשר יהיו במצב לציין לנו תאריך של availability. הוא שאלני אם אני מתכונן לדבר עם מישהו בעניין זה וכאשר אמרתי שאני נועד לשיחה עם John Irwin, עוזר מזכיר משרד הביטחון לענייני ביטחון בין־לאומיים ב־29.6, אמר לי שהוא יתקשר עם ארווין לקראת שיחתי איתו.

היום הלכתי אל ארווין יחד עם אל"מ יהודה פריהר. מצדם נוכח קולונל הארדינג. כאשר הזכרתי מה ששמענו במחלקת המדינה בעניין ה־availability אמר ארווין שלמעשה עמדו לנגד עיניהם שני שיקולים לגבי בקשתנו. השיקול הראשון היה השיקול של ה־availability אך היה קיים גם וקיים עוד שיקול שני והוא שאין הם רוצים לתת תזוזה ועידוד לתהליך מירוץ ההזדיינות במזרח התיכון על־ידי אספקת טיל לנו. התשובה של הצד השני לצעד כזה יכולה להיות אספקה לקע"ם של טיל קרקע–קרקע ולזה אין גם להם אמצעי הגנה. אי־לזאת עמדתם בשלב זה לא לספק לנו את הטיל.

אינני חושב שיש סתירה בין שאמרו לנו הרטר, דילון ושר האוצר לבין מה שאמר לנו ארווין. ברור שארווין צודק כשהוא מדבר על שני השיקולים הפועלים כאן ואילו הרטר ודילון הסתפקו בכך שיכלו להישען על השיקול של ה־availability כדי לא לתת לנו סירוב מוחלט. [.....].[8] קיימת אצלם הערכה רבה ליכולת ההגנתית שלנו והם יודעים שכבר לקחנו צעדים רציניים להחזיר לעצמנו מאזן ריאלי באוויר. אם הם עוזרים לנו במצב זה על־ידי אספקת אלקטרוניקה המוסיפה לנו שהות נוספת של רגעים אחדים כדי שנוכל לרומם את אווירונינו בעת התקפה, הם נוטים לחשוב שבזה יש לנו כוח מרתיע מספיק. שמענו גם ביטוי של גישה כזאת מפי ארווין שאמר לנו שלפי הערכתם כוחנו המרתיע ימשיך להיות קיים לאחר 1962 לאחר שנרכוש מה שבכוונתנו לרכוש. לעומת זאת הם מקווים שהמצב באזור לא יידרדר ושלא יתעורר גורם חדש לצד הקע"מי שיהפוך את מסירת הטילים אלינו לדבר חיוני ממש. אך אם יתעורר גורם כזה יהיו באמת מוכנים לעיין מחדש בבקשתנו ויוכלו להניח שבכל זאת יעמוד לרשותנו מספיק זמן להכניס הטיל לשימוש. כל זמן שגורם חדש כזה איננו מוכנס לאזור על־ידי קע"ם ורוסיה אין הם רוצים לקבל על עצמם הסיכון להיות

8. משפט אחד לא הודפס כאן.

היוזמים בהכנסת טילים לתוך האזור. הם סבורים שאם יעשו זאת נאצר ילך מיד אל הרוסים וישיג מהם משהו שיכול להפוך גם את הטיל הזה למחוסר ערך והפחד הוא שישיג מהרוסים טילים ארוכי טווח קרקע-קרקע.

[.....][9]

בתשובתי לארווין אמרתי שגישתנו אנו לשאלות הביטחון של האזור מבוססת על העובדה המרכזית שהצד השני הוא הוא שתמיד לקח את היוזמה בהכנסת סוגי נשק חדשים לתוך האזור. הם שהכניסו את אווירוני הסילון, הם שהכניסו את הצוללות וכל מיני סוגי נשק אחרים. תמיד נגררנו אחריהם. אל"מ פריהר הוסיף שהם כבר הכניסו rockets לתוך האזור לטווח של עשרת אלפים ירדים. אמרתי שכפי שהסברנו להם פעמים מספר אין אנו חוששים מפני התקפה קע"מית ברגע זה כי אנו יודעים שיש לנו כוח לעמוד נגד התקפה כזו ועל־כן אנו מרתיעים ברגע זה התקפה כזו. אך התחזית היא שבשנתיים-שלוש הבאות כוח המרתיע הזה ייעלם אם לא נעשה מיד צעדים למנוע הדבר. על־כן החלטנו ללכת לתכנית רכש ביודענו כמה הדבר יכביד עלינו מבחינה משקית עם כל העזרה שנקבל מהם בשטח המשקי. אם לא נדע מיד שבעוד תקופה מסוימת נקבל טיל מגן הדבר חייב להשפיע על כל התכנון שלנו. ייתכן ונצטרך למשל לעבד לעצמנו תכנית רכש באוויר שונה לגמרי ממה שהיה נחוץ לו יכולנו לקבל את הוודאות שבשלב מסוים הטיל יעמוד לרשותנו.

כמו־כן אנו מודאגים ביותר מהרקע המדיני הכללי. כשראש הממשלה היה פה זה היה לפני ועידת הפסגה והיה אז יסוד מסוים לתקווה שההרגעה תמשיך לא רק באופן כללי אלא שתוכנס גם לאזור שלנו וראש הממשלה אף הציע בשיחותיו כאן גישה בכיוון זה. בינתיים ועידת הפסגה לא נתקיימה והרוסים יצאו מוועידת גנף [ג'נבה][10] ונאצר נתן ביטוי מובהק לכוונותיו בנאומו האחרון לאחר שחזר מיוגוסלביה. אשר לנאומי נאצר בשפה הערבית, אנו חייבים להקדיש להם את מלוא תשומת־הלב. הרי נאצר הוא שליט על כל הדרכים ליצירת דעת־קהל בארצו ורק לפני זמן קצר לקח לידיו את השארית האחרונה של העיתונות החופשית וכוחו ביצירת דעת־קהל בארצו הוא כעת מלא ואקסקלוסיבי. על רקע זה מוסבר למה אנו חייבים להקדיש לענייננו הביטחוני את הדאגה המרכזית. על־כן גם לאחר מה שהוא אמר לי, אני חייב לעורר איתו את שאלת האימון בטיל שאנו מבקשים. גם אם הם אינם מוכנים היום לציין לנו תאריך מתי שנקבל את הטיל, לפחות הם צריכים לתת לנו את הגישה הראשונה לתהליך האימון כך שנוכל בבוא הזמן להיכנס לאימון ממש.

פריהר הרחיב את הדיבור על גישתנו לעניין האימון. המדובר כאן בשטח שהוא חדש לנו לגמרי. אין לנו אפילו מושג איזה סוג של כוח־אדם יהיה דרוש לנו כדי להשתלט על מכשיר זה. היינו על־כן רוצים לברר איתם את הפרטים של אימון הדרגתי על־מנת שלפחות את שלביו הראשונים נוכל לבצע.

9. פסקה אחת לא הודפסה כאן.
10. ב־15 במארס 1960 נפתחה בג'נבה ועידת עשר מדינות, חמש מן המערב וחמש מן המזרח, כדי לדון בנושא פירוק הנשק, בהמשך לדיוני העצרת הכללית ה־14 של האו"ם (ספטמבר-דצמבר 1959). שני הצדדים לא הצליחו להגיע להסכמה, וב־27 ביוני עזבו נציגי הגוש המזרחי את הוועידה, וברית־המועצות בראשם. ראה גם מס' 116, והערה 5 שם.

ארווין השיב שהם אמנם יבררו את הדבר וברור שעל בסיס ההנחות שלנו תביעתנו היא סבירה ומובנת. הם אמנם מעריכים את כוח הרתיעה שלנו אחרת מכפי שאנו מעריכים אותו וחושבים שהוא יעמוד לנו גם ב־1962/3. אך כרגע הוא לא יכול להוסיף למה שהוא כבר אמר לנו.

אמרתי לו שאני חייב להשאיר אצלו רושם ברור לגבי הנחותינו הביטחוניות. הוויכוח הביטחוני אצלנו שונה לגמרי מאשר בארצות אחרות. הרי אין אנו מנהלים את הוויכוח הביטחוני אצלנו על יסוד הנחה שאנו צריכים להשתוות בכוח עם הצד השני או לעלות עליו. אצלנו הוויכוח הוא אם להגיע לאחד לחמש או לאחד לארבע בדברים מסוימים ובדברים אחרים אם נלך לאחד לארבע או לאחד לשלוש. ויכוח כזה הוא ויכוח מר והוא יכול לתאר לעצמו איך הדבר הזה מכביד על האנשים האחראים לביטחון המדינה. והנה לפני כמה חודשים חזר ראש הממשלה מכאן כאשר היה מעודד במה שהובטח לו פה והדבר הזה היווה יסוד לתכנון הביטחוני שלנו והנה אני שומע ממנו שאין יותר מקום להנחה הזאת ופירוש הדבר שהאחראים לביטחון מדינתנו יצטרכו מעתה להסיר את ההנחה הזו מכלל חשבון. ואשר להערותיו על איכותנו, גם בזה השאלה העומדת בפנינו היא שונה בהחלט ממה שהוא מתאר לעצמו. הסכנה אצלנו איננה שלא נעריך את איכותנו במידה מספקת, כי אם שנעריך אותה יותר מדי. הרי דווקא ההתרכזות של קע"ם בשיפור כושר הלחימה, בשיפור האיכות, הוא שמדאיג אותנו. על רקע זה בעיית הגישה הראשונית לבעיית האימון בטיל מהווה בשבילנו בעייה מרכזית ועל תוצאת הדבר תהיה תלויה כל גישתנו בתכנון הביטחון שלנו בעתיד הקרוב.

ארווין השיב לי שהבהרתי לו את רצינות העניין בשבילנו אך שוב לא נתן כל פתח ויסוד לחשוב שיגשו לבירור מחדש של העניין בעצמו או אף של שאלת האימון.

בשיחה שהתקיימה לאחר־מכן בין אל"מ פריהר לבין קולונל הארדינג, אמר האחרון שמיצינו את כל אפשרויותינו לברר העניין במשרד הביטחון.

לאור הנ"ל דומני שהמצב כעת ברור לגמרי. נתתי לעיל הערכה להלכי המחשבה בעניין הטיל. לי נדמה שהצעד הבא צריך להיות שראש הממשלה יזמין את השגריר ריד לשיחה ברורה בכל העניין.[11] הם חייבים לו תשובה על השדר. אינני חושב שיש לנו עניין מיוחד לקבל מהם לאו סופי ויש לציין שהרטר נזהר מלתת לנו תשובה פסקנית והחלטית ואף הדגיש את העובדה שתשובתם איננה שלילית. אך לי נדמה שיש לנו עניין להבהיר להם מהמקור העליון שהתחמקותם דוחפת לשינוי גישות, ושאם לא נקבל היענות לפחות בעניין הגישה לאימון ולידע ייתכן שלא נוכל אלא להסיק מכך מסקנות לגבי תכנון הביטחון שלנו. משוכנעני שבלי בירור כזה נוקב אי־אפשר יהיה להזיז את העניין הזה מהנקודה הנוכחית שהיא נקודת קיפאון מוחלט.

אשר לצד הכלכלי, שרת החוץ יכלה לצאת מהפגישה עם הרטר ודילון מעודדת. ברור שהם לא יזוזו מגישתם העקיפה לעניין זה. לא בא בחשבון בשבילם לא [כך] לתת לנו סיוע כספי ישיר בשביל רכש אך הבהירו שוב שיבררו בצורה אוהדת גישה עקיפה. על סיוע מקרן הנשיא לא יכלו לדבר כי הם עוד נתונים במאבק בקונגרס על

11. ראה מס' 180.

ממדי הקרן. גם שר האוצר הסביר לי את העניין הזה כמעט מתוך ייאוש. הרי השנה שנת בחירות והקונגרס יותר מסוגל לפזר כסף על ימין ועל שמאל לכל מיני מטרות מקומיות מאשר להגביר את כוח השלטון לפעול בשטחים חיוניים. על־כל־פנים דילון לא הסיר את האפשרות הזאת ואם יצליחו בסנאט לקבל יותר כסף לסיוע מיוחד ולקרן הנשיא ממה שהשיגו בבית־הנבחרים, יהיה לנו פתחון־פה לבוא אליו בסוף יולי או בראשית אוגוסט כדי לדרוש את חלקנו. ידידינו פועלים בעניין זה במרץ ובימים האחרונים נאמר לנו גם בחוגי מחלקת המדינה שהסיכויים נראים יותר טובים.

אשר לגישה לדל"ף [Development Loan Fund] מחלקת המדינה עומדת בדיבורה. אתמול נתקיימה פגישה בין אריה מנור לבין קנדי. היה ברור שקנדי היה מודרך לקראת השיחה וגישתו כולה חיובית. אך כאן יש להבהיר שיוכלו לעזור לנו בשטח זה רק במידה שנוכל להגיש תכניות המותאמות לצרכים הכלליים של דל"ף. גם בשיחתי עם שר האוצר הוא הדגיש את הנקודה הזאת.

לפני יומיים דיברתי עם מנהל דל"ף, ואנס ברנד, שביקר בביתי בארוחה לכבוד שרת החוץ. הוא אמר לי שהוא דווקא שבע רצון ממה שדל"ף השיג בבית־הנבחרים. הוא השיג שם 550 מיליון דולר שזה 150 מיליון יותר ממה שהשיג באותו שלב מבית־הנבחרים אשתקד. אם הסנאט לא יכזיב יש להניח שדל"ף יצא מהקונגרס לקראת שנת התקציב החדשה כשבידיו תקציב כזה שיאפשר לדילון לממש מה שאמר לנו, כלומר, שאין סיבה למה [לא] נקבל מדל"ף במידה ניכרת יותר ממה שהיינו רגילים לקבל בעבר. אריה מנור מבקר בבית בשבוע הבא ואם ברצוננו להתקדם בעניין זה, זה חיוני שהוא יחזור כשבידיו תכניות ממשיות לסכום של לפחות 60 מיליון דולרים ושנוכל להגיש את התכניות האלה עד סוף יולי. ברצוני להוסיף כאן שאשתקד, חוץ מתכנית המים, למעשה לא הגשנו תכניות לדל"ף אלא מאוחר מאוד, למעשה לקראת סוף שנת התקציב.

א' הרמן

168

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 180

נוסח יוצא: 130.02/6451/4

ירושלים, 1 ביולי 1960

סודי ביותר

הרמן.

כמה שעות לאחר משלוח 178[1] התקשר ריד ובישר דבר החתימה.

הוסיף בשם מחלקת המדינה שמבקשים להמשיך במדיניות האיפול indefinitely בגלל רגישות העניין במזרח התיכון בזמן זה.[2] אמרתי לו מפורשות שמבחינה מעשית אינני רואה אפשרות שנעמוד בזה.

העיתונאים יודעים זה שנה ויותר על משא־ומתן עם ממשלת ארצות־הברית בענייני מים וממטירים עלינו שאלות. עד כה הצלחנו להטעות ולהשתיק, אך אין להניח שנוכל בזה להמשיך זמן רב או שלא תהיה דליפה. אם עיתונאי אחד ידע שנתקיימה החתימה יהיה כל העניין בדפים הראשונים למחרת. לכן מוטב שנגיע כעת לפרסום מסויג ומוסכם מאשר בבוקר לא עבות ומצא פרסום פראי. הפצרתי בו להמליץ על כך בפני מחלקת המדינה לטובת העניין ונתתי לו להבין שהאיפול אינו בטוח כלל וייתכן פרסום כל יום. אמר שיעביר חששותינו (פירושו, ללא המלצה מצידו כרגיל). מניחים שתפעלו כעת באספקט זה אולי לאחר התייעצות עם שרת החוץ. מעבר לצד המעשי של החזקת איפול קיים הרי השיקול המדיני אם נגזר עלינו להסכים לסודיות מוחלטת לגבי מלוות לצורכי פיתוח.

מאה"ב

168

1. במברק התבקשה השגרירות לברר מה בדבר מתן פרסום להלוואה לצינור המרכזי לנוכח לחץ העיתונות (30.6.1960, 130.02/6451/4).
2. ועידת שרי החוץ של הליגה הערבית, שעמדה להתכנס באוגוסט.

169

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 962

נוסח נכנס: 130.02/6451/4

ואשינגטון, 5 ביולי 1960

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית; לשלך 180.[1]

א) אנו מעוניינים להרוויח מקסימום זמן לפני הפרסום.

ב) לא נרוויח דבר מהפרסום.

ג) פרסום לפני פגישת שרי החוץ של הליגה באוגוסט חייב להפוך עניין המים לדבר מרכזי בפגישה ההיא בלי כל רווח מצדנו.[2]

ד) בהקשר אחר[3] אנו מתפארים בפני האמריקנים שאנו יודעים לשמור סוד.

הרמן

170

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WNT113

נוסח נכנס: 130.09/2313/2

ואשינגטון, 8 ביולי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אבנר, העתק שרת החוץ; לנמענים בלבד.

בשיחה עם מאייר אתמול העליתי גם עניין הטילים. מבריק העיקר ואשלח דו"ח מפורט בדואר דיפלומטי.[1] שאלתי להתקדמות בבירורים שלהם בשאלת האימונים בעקבות שיחת שרת החוץ עם הרטר ודילון.[2] השיב שהם מתלבטים קשה בפרשת

169

1. מס' 168.
2. המלווה האמריקאי לא עלה בוועידת שרי החוץ של הליגה הערבית באוגוסט 1960.
3. הסיוע הביטחוני.

170

1. ראה מ' אראל אל אבנר, 11.7.1960, 130.23/3294/17.
2. ראה מס' 166.

הטילים והתייחס ברמז גלוי לפניות אל מחלקת המדינה בעניין זה מצד שר האוצר ("כפי שאתה יודע ראתה שרת החוץ לא רק את המזכיר וסגנו").[3] לא היה שמץ טינה בדבריו. עליהם עוד להשיב לשדר ראש הממשלה[4] וההתלבטות נובעת מרצונם לשכנע אותנו שהדלת באמת אינה נעולה ואין סירוב או התכחשות להבנה שהשיג ראש הממשלה עם הרטר או חוסר התחשבות בבעיותינו. הם שוקלים ומחפשים ומנסים לקבוע אם ניתן למצוא some give בעמדתם. כהוכחה ליחסם הכנה סיפר מאייר שהנה כדי להתגבר על בעיית הסודיות אצלם בקשר עם החומר הטכני שהבטיח להמציא ביחס לאלקטרוניקה החליטו עכשיו לקדם את ישראל בשני שלבים בסולם הסיווג הביטחוני שלהם הקובע איזה חומר מקצועי זכאיות מדינות שונות לקבל. (עלינו עוד לברר מהו רקע תחולתו של קידום זה.) אמרתי למאייר שלא נראה כיצד יוכלו לשכנע אותנו שאין בעניין הטילים סירוב ונסיגה מהבטחות כל עוד לא יינתן ביטוי מוחשי כלשהו למה שהוא מכנה "מוח פתוח" או "דלת פתוחה", ובאמת אם הדלת אינה נעולה, מדוע לא יאפשרו לנו להתחיל להכיר הציוד באופן כללי ולברר אלו הכנות אנו צריכים ויכולים לעשות אצלנו לקראת אספקה בעתיד. מאייר נראה כנוטה לשקול דבר כזה ושאל מה נאמר אם יקבלו גישה זאת בסייג שאין לפרש אותה כהתחייבות מצדם לספק הטילים בעתיד. אמרתי שנתווכח איתם אם יציגו תנאי כזה. מאייר הקשה עוד וציין שישנן בעיות של סודיות מבצעית בקשר עם הכרת הטילים והשימוש בהם. אפילו בעלות־ברית של ארצות־הברית לא הוכנסו לטרקלין. השבתי שאולי אין כאן קושי שלא נוכל להתגבר עליו והצעתי שניפגש שוב בהשתתפות נספח צה"ל כדי שהאחרון יבהיר לו בצורה מפורטת מה אפשר לעשות באופן הדרגתי. מאייר היסס מאוד אולם לחצתי ולבסוף הסכים.[5]

אראל

3. ראה מס' 167.
4. ראה מס' 162.
5. במברק נוסף דיווח אראל כי פריהר נתן למאייר "מושג טכני לצעדי התחלה מעשיים בעניין הטילים", ואילו זה "תפס ואמר שמגמתנו להכניס רגל בדלת בדרך זאת. טען שתקופת הבחירות מפריעה, והפליט כי אחרי הבחירות אפשר יהיה לעשות מה שאנו מציעים." (ראה אראל אל משרד החוץ, RI979, 12.7.1960, 130.23/2313/12.)

171

מ׳ גזית אל ג׳ אבנר
M. Gazit to G. Avner

מקור: 130.23/3294/3

ואשינגטון, ט״ז בתמוז תש״ך
11 ביולי 1960

סודי ביותר

הנדון: שיחה עם אוגדן ריד ב־5.7

כבר מסרתי לך בטלפון בקיצור נמרץ תוכנה של שיחה זו אך מאחר ששמעתי בינתיים משגרירנו כאן כי לאחר שיחה עם שרת החוץ התגבשה הצעה כי ראש הממשלה יזמין אליו את השגריר האמריקני כדי לדרבן אותו בעניין ה־Hawks,[1] הרי הנני מוצא לנחוץ למסור גם בכתב את התרשמותי מהשיחה עם ריד שנתקיימה כאשר באתי להיפרד ממנו לפני צאתי.

השגריר האמריקני חזר והדגיש במהלך השיחה כי התשובה שניתנה לשרת החוץ בשיחתה עם המזכיר ב־27.6[2] הנה שלילית מוחלטת וכי תשובה זו מהווה את העמדה המגובשת של ממשלת ארצות־הברית. היה ברור מדבריו שאין הוא רוצה להשאיר בשום פנים ואופן שמץ של ספק כי התשובה של המזכיר לשרת החוץ היתה שלילית לגמרי בתוכנה. משניסיתי בדרכים שונות להביאו לידי כך שיסכים עמי שעדיין יש פתח לריכוך עמדתם, אם גם לא לשינויה המוחלט, סירב הוא בתוקף לעשות זאת וחזר בעקשנות על דבריו כי התשובה היא שלילית לעת־עתה והיא תישאר שלילית ואל לנו להשלות את עצמנו. כאשר אמרתי כי ייתכן וכל גישתם לבעיית הטילים תשתנה תוך שנה–שנתיים, ואולי דבר זה ישפיע גם על עמדתם בקשר לבקשתנו, לפחות בכיוון למתן הסכמה לאמן אנשינו, סירב הוא מלהתחייב או להשאיר לנו פתח לתקווה בכיוון זה. גם כאשר ציינתי כי יש להניח שהמיג־19 יסופק על־ידי ברית־המועצות למצרים כשהוא מצוייד עם טיל כך שארצות־הברית לא תהיה הגורם הראשון אשר יספק טילים למזרח התיכון, לא עשה עליו הדבר כל רושם.

דברי ריד מביאים אותי לכלל מחשבה כי הדו״ח מהשיחה של המזכיר עם שרת החוץ מיום 27.6, כפי שהופץ לשגרירות האמריקנית בתל אביב,[3] היה שלילי יותר מכפי שניתן היה לחשוב ממהלך השיחה בוואשינגטון. אין לי כמובן כל אפשרות לשפוט אם רמזים מאוחרים חיוביים יותר שקלטנו במחלקת המדינה מבטלים את ערכם של דברי ריד.

אני מעביר לך את המכתב הזה בהעתקים מספיקים ואודה לך אם אתה תדאג להפצתו.

בברכה,

מ׳ גזית

171

1. ראה מס׳ 172, 180.
2. ראה מס׳ 166.
3. ראה תזכיר משיחה במחלקת המדינה, 27 ביוני 1960, FRUS 1958–1960, Vol. XIII, pp. 341–2 (No. 155).

172

ג' מאיר אל משרד החוץ
G. Meir to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X329

נוסח נכנס: 130.09/2334/14

ניו יורק, 12 ביולי 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

יחיל, לנמען בלבד.

מציעה שראש הממשלה יזמין מיד את ריד ויביע אכזבתנו על אי־היענות עד כה בעניין הוק. אנו מבינים שאינם יכולים לתת לנו עכשיו, ושמחים שהרטר הדגיש בשיחה איתי[1] שעוד לא אמרו "לא", אבל גם "כן" עוד לא אמרו ובעיקר איננו מבינים מדוע אין הסכמה להכשרת אנשינו. חשוב שריד ירגיש שראש הממשלה מאוכזב היות והיה לו מקום להניח שהיחס יהיה חיובי. חשוב מאוד שראש הממשלה יעשה זאת מיד. חזר קליין וראה הרמן ומיד התחיל לפעול. הוא אופטימי ומתכונן לפעול וללחוץ עכשיו עד ועידת מפלגת השלטון ב־25 [ב]יולי. אנא תפעל מיד ותבריק.[2]

גולדה

172

1. ראה מס' 166.
2. ראה מס' 180.

173

א׳ הרמן אל ג׳ אבנר[1]

A. Harman to G. Avner

מקור: 130.02/6451/4

וואשינגטון, י״ז בתמוז תש״ך
12 ביולי 1960

סודי ביותר

גרשון היקר,

הנדון: פרסומת מלווה דל״ף למים

בהתאם למברק שקיבלנו ממנור[2] נתחיל לגשש אצל מחלקת המדינה לגבי פרסומת. נדווח בפרוטרוט בעניין זה.[3]

ברצוני לעורר שיקולים שונים בנידון, כי לפי דעתי עלינו להביא בחשבון שהממשלה תיטול לידיה, בעניין זה ובעניינים דומים, כוח של צנזורה על העיתונות.

1) השיקול המרכזי, לדעתי, הוא שאנו חייבים להניח שארצות־הברית תהיה מוכנה לעזור לנו בעניינים השנויים במחלוקת בינינו לבין מדינות ערב אך ורק בתנאי סודיות. הערבים מצידם הפכו שלושה עניינים מרכזיים לשטחי מחלוקת חזיתית בינם לבינינו והם: ענייני ביטחון; מים; עלייה. ועל־כן בכל שלושת העניינים הללו ארצות־הברית נוקטת, זה זמן רב, בזהירות מקסימלית וברגישות יתר. ברור שאין אנו צריכים להשלים עם רגישות זו ואנו חייבים להמשיך לתבוע מארצות־הברית שינוי קו בעניין זה. אך עלינו לדעת שאם אנחנו רוצים להשיג משהו מארצות־הברית, בשלושת השטחים הללו, הסיכוי הממשי היחיד הוא להשיג את תנאי הסודיות. בזמן האחרון היו לכך כמה דוגמאות:

א) עד שלא המצאנו גישה חדשה לבעיית המים שאפשרה להם לתת לנו סיוע שגם אם יוודע הדבר, כלפי חוץ, אפשר יהיה להציגו כסיוע שאינו קשור עם מפעל הירדן כי אם בקשר עם ניצול מים מקומיים באזור החוף, לא היינו יכולים להתקדם בעניין זה. לולא גישה זו היינו בוודאי עד היום תקועים במצב עקר של חליפת איגרות עם מחלקת המדינה.

173

1. העתק נשלח גם אל שרת החוץ וא׳ מנור.
2. מנור הבריק כי הידיעה על המלווה לצינור המרכזי בידי ״מעריב״ ורק בקושי הצליחו למנוע את פרסומה. נעשים מאמצים למנוע פרסומת גם להבא, לפחות עד סיום ישיבת הליגה הערבית, אבל צריך להודיע למחלקת המדינה שאי־אפשר לשמור את הדבר בסוד לזמן רב (ראה מברק IR186, 8.7.1960, 130.02/6451/4).
3. ראה מס׳ 175.

ב) לאחר שפרסמנו את דבר הרובים [תותחים ללא־רתע] 106 על־ידי הצגתם במצעד,[4] למרות העובדה שהדבר נעשה על־דעת האמריקנים ובהסכמתם, מיד היינו עדים לנסיגה אמריקנית בשטח זה. לפני ימים אחדים שמענו שהאמריקנים סירבו לתת לנו רשיון להזמנה מצידנו לחלקים נוספים של אותו רובה. ברור שאנו נצטרך להיאבק בעניין זה וייתכן אף שבסופו של דבר נצליח אך בינתיים אני מציין את העובדה ומרשה לעצמי להניח שלולא פרסמנו את הדבר לא היינו עומדים בפני הקושי החדש הזה.

ג) בענייני עלייה האמריקנים רגישים יותר בשל רגישות הערבים. בכל זאת הם מוכנים להביא בחשבון את עובדת העלייה, בצורה עקיפה, בקביעת רמת הסיוע הכלכלי. אני מתאר לעצמי למשל שידוע להם שבקשתנו לעודפי מזון מושפעת על־ידי גורם העלייה. אך מפני שאנחנו לא מעוררים את השאלה גם הם לא מעוררים אותה. ברור שאפשר לטעון נגד האמריקנים שאספקת עודפי המזון, כגון יתר התכניות של סיוע כלכלי, עוזרים לנו לקלוט את העלייה הממשיכה לזרום לארץ. אך כל זמן שהדבר איננו בולט לעין ואפשר להסביר את הסיוע הכלכלי על־ידי טענות משקיות כלליות, הם לא רואים כל סיבה נגד המשך הסיוע. לעומת זאת כאשר אנחנו מעוררים את שאלת העלייה בצורה ישירה כגון על־ידי בקשת עזרתם ביוון להשיג עבורנו הקלות להמשך העלייה מרומניה, הם למעשה מסרבים להתערב בדבר.[5]

ד) אותה גישה ממש אנו רואים בשטח הסיוע הכלכלי לענייני ביטחון. המדיניות הקבועה היא לא לתת לנו כסף לשם מימון הרכש כי אם לתת לנו סיוע כלכלי עקיף לתכניות פיתוח כלכליות וזה מתוך הנחה ואפילו מתוך רצון שהסיוע הנוסף הזה יקל עלינו את מעמסת הביטחון.

2) אם דבר העזרה האמריקנית ותכנית הירדן שלנו תתפרסם אצלנו הערבים ייאחזו בדבר מיד. כאן לדעתי עלינו להביא בחשבון שתי תוצאות אפשריות – לפי דעתי תוצאות בטוחות.

א) הדבר יביא מיד להחרפת המתיחות בגבול הסורי ולפחות בחור אחד משלנו ישלם בעד הדבר בחייו. היינו כבר עדים, בזמן האחרון, לרגישות המיוחדת במינה של קע"ם בעניין זה – ייתכן רגישות מתוכננת ביותר. אנשי קע"ם יראו את דבר הסיוע האמריקני בסמיכות עם איזה שהיא עבודה אחרת שאנחנו עושים באזור הגבול גם אם אין לה כל קשר עם מפעל הירדן, והתגובה האפשרית תהיה לפתוח באש.

ב) קע"ם תרים קול צעקה כזאת נגד אמריקה, בשל עזרתה לתכנית הירדן של ישראל, שהאמריקנים מצדם יידחפו לחפש אפשרות להשקיט את הערבים באחת משתי צורות וייתכן אפילו בשתיהן יחדיו:

החשת סיוע כלכלי לערבים ובהבלטת העובדה שאין בין תכנית הצינור המרכזי לבין מפעל הירדן [ו]לא כלום, ושאין הם מחויבים לעזור לישראל להשלים את מפעל הירדן.

4. ראה מס' 145. התותחים האלה הוצגו במצעד יום העצמאות שנתקיים בחיפה ב־2 במאי 1960. הרמן התלונן כי התקשורת הבליטה את התותחים האלה ולא נמסר לו מראש על הכוונה להציגם במצעד. (ראה הרמן אל משרד החוץ, RI7603, 3.5.1960, 130.23/3294/3.)

5. ראה מס' 542.

3) לעומת כל השיקולים הללו יש לשאול האם תצמח לנו איזו תועלת שהיא מפרסום דבר הסיוע האמריקני לצינור המרכזי. אני בדעה שלא תצמח לנו כל תועלת מכך ושאנו עומדים על־כן בפני מצב שהפרסומת של עניין זה יכולה רק להזיק ולסבך ומאידך לא יכולה להביא כל תועלת.

אני יודע שאנו רגישים ביותר בעניין צנזורה אך היות ואנו נתונים במצב מלחמה עם שכנינו, נדמה לי, שזה רק הגיוני שניטול לידינו נשק הגנה מתאים נגד כל צורה של התקפה מצד האויב ואם האויב הפך את עניין המים לחזית במלחמה אנו חייבים להשתמש בחזית זו בנשק הגנה וזה כולל הנשק של צנזורה.

אני יודע שאני נוגע כאן בנקודה רגישה ביותר אך אינני רואה מנוס מכך. אם העניין לא ניתן להסדר אני חייב, למרות כל הקושי שבדבר, להציע הצעה קונקרטית בדבר הצגת הסיוע האמריקני לצינור המרכזי בפני הציבור שלנו והיא: שנסכים עם מחלקת המדינה להציג עניין זה כדבר שאין לו קשר עם התכנית הארצית כי אם מיועד אך ורק לניצול מים מקומיים באזור החוף. אני אינני מציע שאנחנו במו ידינו נעמוד על כך שהאמריקנים לא עוזרים לנו במפעל הירדן הארצי אך אני כן מציע שנציג את ההלוואה כהלוואה לניצול מים מקומיים באזור החוף ושנסרב להיגרר לספקולציות אם העניין קשור או איננו קשור עם המפעל הארצי ושנטיל את כל כובד משקלנו על העיתונות שאף היא תימנע מספקולציות בנדון זה.

בברכה,

אברהם הרמן

174

ג׳ אבנר אל א׳ הרמן (ואשינגטון)

G. Avner to A. Harman (Washington)

העתק: 130.02/6451/4

[ירושלים], כ׳ בתמוז תש״ך
15 ביולי 1960

סודי

הנדון: פרסומת מלווה דל״ף למים

שלך 98 מן ה־12.7[1]

עניין זה יהיה בין הראשונים שאנסה להביא בפני שרת החוץ עם שובה. הבעיה היא מסובכת כי הביצוע אומר או חוק מיוחד [ב]כנסת (כפי שהיה בעניין העלייה), או תוספת להסכם הגדול והמפורט שנכרת בין ראש הממשלה וועדת העורכים לפני כמה שנים ואשר מהווה את המסגרת המוסכמת לפעולת הצנזורה (פרט לעניין העלייה). כדי

174

1. מס׳ 173.

שהצנזור יוכל לפעול, וללא חוק בכנסת, יש צורך בהסכם שהעניינים שאתה מונה אותם ייכללו ברשימת הדברים בהסכם שאותם יש להגיש לצנזורה ושבהם לצנזור מותר לקצץ מסיבות ביטחוניות.

מטעמים ברורים לא קל להשיג הסכם עם העורכים בדבר תוספות להסכם. בהסכם יש "תכנון מים, מקורות מים, תכניות מים וכיוצא באלה", אולם אין "סיוע חוץ לעניינים מסוג זה".

מאידך, אין בעיות בשטח הרכש כי הכל כלול בהסכם. אז הבעיה מתעוררת אם משהו מתפרסם בחו"ל, כי ההסכם נותן רשות חופשית לפרסם דברים שמתפרסמים בחו"ל, אלא אם כן הם חמורים ביותר מבחינה ביטחונית. עניין הרובים [תותחים ללא רתע] 106[2] פורסם אחרי שהאמריקנים וגם אנשי צה"ל שלנו לא התנגדו אבל זאת אפשר לסתום בעתיד בקלות.

כל זאת נגיש לשיקול שרת החוץ.

בינתיים הדרך היחידה בעניינים שלא כלולים בהסכם היא שראש הממשלה מבקש את העורכים במיוחד להימנע [מ]פרסום מסוים. זאת הוא עשה לגבי עניין זה בפגישתו איתם ב־8 ביולי. בכל זאת ידיעה מעורפלת הודפסה ב"הארץ" של היום,[3] כפי שהברקנו. הסכנה היא כעת [ש]בגלל זה יראו את עצמם עיתונים אחרים פטורים מהמשך קיום ההבטחה לראש הממשלה. אנו מקווים שלא, ופועלים בכיוון זה.

בינתיים נדמה לי שאפשר להסביר לאמריקנים את הקושי האובייקטיבי במניעת פרסום, וכן את מאמצינו בכיוון זה. כל הנ"ל אינו סודי. הסברנו זאת לשגרירות, ודווקא בימים אלה, כשהמזכיר השני עוסק בהכנת אשגר (עוין) בדבר הצנזורה הקטלנית בארץ.

בברכה,

ג' אבנר

2. ראה שם, הערה 4.
3. בכתבה ב"הארץ" (15.7.1960) נאמר כי לאחרונה חלה התקדמות חשובה בשיחות בין ארצות־הברית לישראל בעניין תכניות פיתוח. מדובר בעיקר בתכניות לפיתוח החקלאות, ובכללן תכניות השקיה, ובהן גם תכנית השקיה ארצית.

175

מ׳ אראל אל ג׳ אבנר
M. Erell to G. Avner

מקור: 130.02/6451/4

ואשינגטון, כ״ה בתמוז תש״ך
20 ביולי 1960

סודי

הנדון: בעיית המים

נפגשתי עם מאייר ב־19 ביולי לדון בעניינים אחדים וביניהם בעיית הפרסום בקשר [ל]צינור המרכזי.[1]

כפי שדיווחתי בזמנו, מאייר מבין שאין אפשרות לקיים איפול לנצח, אם כי הוא מעוניין בכך. הפעם שקלנו אפוא דרכים שונות בהן ניתן לצמצם את הנזק, אם אי־אפשר למנוע נזק בכלל. לא הסתרתי ממאייר את הצעדים השונים שנעשו על־ידינו עד עכשיו כדי למנוע פרסומת[2] והוא הביע הערכה כנה למאמצינו.

באופן מעשי, מאייר מעוניין חיונית שיימנע פרסום לפחות עד אחרי מושב הליגה[3] והוא מניח שאת זאת אנו יכולים להבטיח. לאחר מכן, היה חפץ שנדבר עם העיתונאים ונשתדל להשפיע עליהם להסתפק בפרסום חלקי, כלומר להשיג את הסכמתם לפרסום שידבר על מלווה שני או שלישי בשרשרת מלוות לפיתוח החקלאות ולהשקייה, מבלי לקשור את הדברים למפעל הירדן. מאייר איננו יכול כמובן להעריך איזה סיכוי יש למאמץ כזה; מאידך אנחנו הרי יודעים כי עורכי העיתונים מצויים בתמונה בשלמותה ולגבי דידם דווקא הקשר עם התכנית הגדולה הוא הדבר המעניין ואולי לא ירצו לוותר עליו. מכל מקום זאת ההצעה והמשאלה שהעלה מאייר. ביקש שנתמיד לעמוד בקשר ונמשיך להחליף דעות ככל שנתקרב למועד המסוכן.

בשיחה העלה מאייר שתי נקודות נוספות בעניין המים אשר כדאי למסור עליהן כאן:

א) בקשר עם בעיית הפרסומת ובהנחה שבמוקדם או במאוחר יתגלע פולמוס עם הערבים, מאייר חשב בקול רם שמא יש טעם לשקול ניסיון מחודש להגיע לידי הסכם עם הערבים באמצעות ג׳ונסטון או בדרך אחרת. שאל מה תהיה דעתנו על רעיון כזה. עניתי שעלי להיוועץ ולחשוב ועוד אודיע לו, אולם במבט ראשון נדמה לי שמוטב לדחות יוזמות חדשות עד שתחול התקדמות יותר גדולה בביצוע מפעלי המים, הלכה למעשה, גם אצלנו גם אצל הירדנים. מאייר הגיב שגם לו נראה כי מוטב לחכות.

175

1. השיחה הזאת התקיימה בהמשך לשיחת אראל–מאייר מיום 15 ביולי, שבה נדברו להוסיף ולשוחח לאחר שמאייר אמר כי מובן לו שלא יהיה אפשרי להבטיח איפול לנצח (ראה אראל אל משרד החוץ, 15.7.1960, 130.02/6451/4).
2. ראה מס׳ 174.
3. ראה מס׳ 169, והערה 2 שם.

אני משער שמישהו במחלקת המדינה ניסה לגלגל הצעה בכיוון של ניסיון חדש להשיג הסכם מלא בין הצדדים. לא התרשמתי שאמנם עומד בפנינו עניין כזה.

ב) לאחר שאמר מאייר את אשר אמר על הרעיון הנ"ל, הציג את התחזית הבאה לגבי המשך הטיפול בבעיית המים: כאשר תתחיל ישראל לשאוב מים מהכנרת יתפתח משבר ואולי זאת תהיה השעה הנכונה לגשת לניסיון נמרץ להשיג הסכם כולל. ברור היה לי שמאייר אינו מציג תכנית מגובשת אלא מגלגל ברעיונות שונים. בנקודה אחת בלבד הביע דעה איתנה לאמור שמצבי משבר לפעמים נותנים פתח ואפשרות להשגת פתרונות יסודיים.

בברכה,

משה אראל

176

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI999

נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 20 ביולי 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

שרת החוץ, אישי; הטיל.

הסיכום שלנו כרגע הוא:

1) מחלקת המדינה מרגישה שעליה להשיב בכתב לשדר ראש הממשלה[1] ומסתבר שדנים על ניסוחים.

2) מרגישים שמצפונם לא נקי בגלל ההבטחה שניתנה לראש הממשלה.

3) קיבלו לחץ מהצד גם מהשליח[2] וגם מהמצביאון.[3]

4) במצב זה נראים סימנים מסוימים של תזוזה לגבי שיקול בקשתנו לאימונים.

5) לאור הנ"ל חשוב כי תוסבר לריד אכזבת ראש הממשלה ושהוא יעביר הרגשה זו בצורה ברורה למחלקת המדינה.[4]

6) מציעים לשקול פעולה דומה של מחלקת ארצות־הברית כלפי ויליאמס.[5]

הרמן

176

1. ראה מס' 162.
2. שר האוצר אנדרסון.
3. מייג'ור־ג'נרל (בדימוס) ג'וליוס קליין, יושב־ראש ארגון החיילים המשוחררים היהודים בארצות־הברית.
4. ראה מס' 180.
5. מוראט ו' ויליאמס, יועץ בשגרירות ארצות־הברית בישראל.

177

ג' אבנר אל א' הרמן
G. Avner to A. Harman

העתק: 130.02/6451/4

ירושלים, כ"ז בתמוז תש"ך
22 ביולי 1960

סודי

הנדון: פרסומת מלווה דל"ף למים

ביום הראשון להיותה של שרת החוץ במשרד שוחחתי איתה על תוכן מכתבך 98 מ־12 ביולי.[1] עמדתה התגבשה כדלקמן:

1) מכל בחינה מעשית לא יכול[ה] לבוא בחשבון הרחבת תחולת הצנזורה על שטחים חדשים. דעתה ברורה שראש הממשלה לא יסכים לכך, ובאותה המידה ברור לה שוועדת עורכי העיתונים לא תסכים לכך (כפי שעוד אסביר, על־מנת להרחיב הצנזורה יש אחת משתי ברירות: או להכניס לכנסת חוק או להגיע עם ועדת העורכים להסכם על הרחבת הסכם האב בינם לבין ראש הממשלה ותחולתו על נושאים חדשים. ההסכם מפרט רשימה ארוכה של נושאים שלגב[יה]ם מוסכם שיש להביא כל ידיעה לצנזורה, ולצנזור מותר לקצץ). שרת החוץ סבורה שהחוק בעניינים [כאלה] לא בא בחשבון, והרחבת ההסכם כנ"ל גם כן לא יהיה ריאלי, לא מבחינת ראש הממשלה שהוא אישית חתום על ההסכם הקיים ולא מבחינת העורכים.

2) בעניין העלייה הרי למעשה מבחינתך העסק בסדר כי על זה חלה כבר צנזורה רשמית וחריפה.

3) גם העניינים הביטחוניים הם מבחינה זאת בסדר כי חלה עליהם צנזורה זה מכבר. עובדת פרסום הרובים [תותחים ללא־רתע] 106 לאחר רישוי אמריקאי איננו סותר את העובדה שבעניינים ביטחוניים יש ביכולתנו למנוע כל פרסום, בתנאי שאין פרסום בחו"ל, קרי ארצות־הברית. (ההסכם מרשה העתקת ידיעות המתפרסמות בחו"ל אפילו בנושאים שעליהם חלה הצנזורה בפנים הארץ.)

4) יש אפוא באפשרותך להסביר לאמריקנים בדיוק, ועל יסוד דרך הצנזורה ומגבלותיה כפי שהסברתי דלעיל, שבעניינים צבאיים וביטחוניים יש בכוחנו להחזיק סוד בעוד שבעניינים אזרחיים אין באפשרותנו להחזיק סוד עד אין סוף. יש להסביר הבדל זה לאמריקנים בניסיון להפסיק את הגזרה השווה האומרת שאם אי־אפשר להחזיק סוד לגבי מלווה דל"ף [Development Loan Fund], בוודאי אי־אפשר להחזיקו גם לגבי תותחים. יש להסביר שכמדינה דמוקרטית בענייננו להגביל ולא להרחיב תחום הצנזורה. אפילו כעת גם השגרירות האמריקנית וגם כתבי החוץ, דווקא

177

1. מס' 173.

האמריקנים, תוקפים אותנו ללא הרף על רוחב הצנזורה. אין אפוא להניח שבקלות יכולים או צריכים אנו להיות מוכנים להרחבה רבתי נוספת.

5) לגבי מלווה המים מסכימה שרת החוץ שלנו [ש]אין מה להרוויח מפרסום[,] מאידך ברור שבסופו של דבר העניין יתגלה. דעתה אפוא שיש כעת לגשת למחלקת המדינה, להסביר כנ"ל את סדרי הצנזורה שלנו ואת חוסר האפשרות המעשית להחיל צנזורה [אין־]סופית על עניין המלווה. יש לצטט את כל המאמצים שעשינו זה שנה ויותר, ובהצלחה, שעניין המשא־ומתן וכן עניין סיכומו לא יגיעו לפרסום. מאמצים אלה היו מאמצי בקשה, התחננות, [- - -]; פעם דיברה שרת החוץ בעצמה עם עורכי העיתונים. לפני שבועיים דיבר ראש הממשלה עם העורכים. כל פעם ביקשו לא לפרסם.

לאחר כל זאת, אף כי מותר להניח שהעניין ב־90% בטוח לעוד שבועיים–שלושה, הרי לפי הערכתנו עלולה להיות ידיעה בעיתון במחצית השנייה של אוגוסט. אנחנו מצידנו נמשיך לנסות ולהחזיק את האיפול, אבל ברור לנו שהעניין יתפוצץ. מאחר ומחלקת המדינה מודאגת מאפשרות זו, יחליטו נא הם על אחת משתי ברירות: או שבעוד מועד יוסכם בינינו על נוסחה מסויגת שבה נזכיר או לא נזכיר את עניין התכנית הארצית (על זה ידובר במשא־ומתן על נוסחה מוסכמת); או שלא ייעשה שום דבר, אבל אז יהיה נא למחלקת המדינה ברור לחלוטין למפרע שלמרות מאמצינו – מאמצי שידולים אשר יעילותם מגיעה לקצה – יהיה ביום מהימים פרסום פראי, וזה יהיה כמובן פרסום, כאשר יבוא, ללא רסן ובוודאי יכלול את דבר התכנית הארצית.

יחליטו נא הם בין שתי הברירות הללו. הנך מתבקש אפוא לפעול במחלקת המדינה לפי הקווים הנ"ל ותוך כדי הסבר עובדתי על דרך הצנזורה, מגבלותיה וההיסוס הדמוקרטי מהרחבתה.[2]

ריד מצלצל פעמיים בשבוע לפנחס ספיר ומבקש שלא יהיה פרסום. ספיר מבטיח לו שממשרדו לא יהיה פרסום. ריד מתהלך וחושב שבזה נפתרה הבעיה וכך גם הבריק למחלקת המדינה. הסברתי לשגרירות שזאת אשליה כי גם בהנחה שאנשי משרד ספיר שותקים, יש בלי סוף מקורות אחרים, ואין שום ביטחון לאיפול לאורך ימים. העיתונאים מריחים שנגמר משהו, יודעים מהעורכים שאנו מסתירים משהו שבהזדמנות הראשונה ימצאו דרכים להדליף את העניין. גם העורכים לא יעמדו לאורך ימים בהבטחתם לראש הממשלה. אנו מציעים אפוא נוסחה מוסכמת בעוד מועד. לידיעתך – לא ראש הממשלה ולא שרת החוץ ילכו לעורכים כל שבועיים–שלושה לחזור ולבקש שלא יכתבו על זה, לאחר שכל אחד מהם כבר עשה זאת פעם אחת, ובמיוחד מאחר והסיבות לצורך באיפול כבר עכשיו לא כל־כך מתקבלות על דעת העורכים.

בברכה,

ג' אבנר

2. ראה מס' 178.

178

א׳ הרמן אל ג׳ אבנר
A. Harman to G. Avner

מקור: 130.02/6451/4

ואשינגטון, 26 ביולי 1960

סודי

גרשון היקר,

הנדון: מלווה דל״ף למים

אני מציע להסכם בינינו כדלקמן:
1) להמשיך המאמצים כדי להבטיח שהדבר לא יפורסם אצלנו עד לאחר ישיבת הליגה הערבית דהיינו עד לראשית ספטמבר.
(2) הבעיה כבר הובאה על־ידינו לידיעת מחלקת המדינה ונמשיך בטיפול זה בהתאם להוראתך.[1]

בברכה,

אברהם הרמן

179

מ׳ גזית אל משרד החוץ
M. Gazit to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI27
נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 26 ביולי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אפרת, עבור שרת החוץ; הטיל.
בהיעדר דילון וג׳ונס מהמשרד ביקשני השגריר לנצל ארוחת צהריים עם הארט לתהות על קנקנם בעניין זה. הארט מסר שהתשובה ביחס להוק וביחס להתקדמות בתקופת הביניים על־ידי תכנון אימונים ושיחות היא שלילית. לדבריו הם מילאו הבטחתם לראש הממשלה ושרת החוץ לדון בפנייתנו באהדה בזה שנערכו על־ידם ביחס לאלה דיונים ובדיקות מפורטים מאוד. הארט חזר על הנימוקים הידועים בדבר

178
1. אבנר השיב כי הסיכום הזה מתקבל על דעת משרד החוץ (ראה מכתבו אל הרמן, 29.7.1960, 130.02/6451/4).

אי־רצונם להיות הגורם הראשון המספק טילים למזרח התיכון, הזכיר עניין ה־availability והדגיש האופי המהפכני של הציוד בכלל. בקשר לעזרתם בתקופת המעבר, עד שיוכלו לספק הציוד, התחמק מתשובה אך אחר־כך השיב עליה בשלילה. לא נכנסנו לשאלה ההיפותטית האם תשתנה גישתם עם שינוי המסיבות הכלליות אך הערכתם הנוכחית התבטאה כאשר אמר הארט במהלך השיחה שלפי הערכתו יש שיפור כללי באזור במובן הרחב – broader aspect ואין הוא מאמין שנאסר מתכונן להתקפה עלינו. למערכים של קע"ם על הגבולות, שהיינו עדים להם מדי פעם בחודשים האחרונים, היה אופי הגנתי, או לפחות המניע להם היה הגנתי ברור.[1]

גזית

180

ג' אבנר אל שגריר ישראל בוואשינגטון
G. Avner to the Israel Ambassador in Washington

העתק: 130.23/3294/3

ירושלים, ה' באב תש"ך
29 ביולי 1960

סודי

הנדון: שיחת ראש הממשלה-ריד

קיבלנו מברקך בו הנך מבקש פרטים.[1] ביקשו שנשאיר השניים לשוחח לבד ולכן קשה עכשיו להשיג פרטים מדויקים. ראש הממשלה אמר לשרת החוץ בקיצור שהוא דיבר עם ריד נמרצות וריד כרגיל הפגין רצון טוב וללא ספק העביר במברק הסברי ראש הממשלה בדבר הצורך בטיל. יותר אין ואני מציע שבזה תסתפקו.[2]

בברכה,

ג' אבנר

179

1. דין־וחשבון מפורט על השיחה ראה במכתב גזית אל משרד החוץ, 23.7.1960, 130.23/3294/3.

180

1. לא נמצא.
2. דין־וחשבון מפורט על השיחה ראה בשדר שגרירות ארצות־הברית בישראל אל מחלקת המדינה, FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, pp. 350–3 (No. 158).

181

מ׳ אראל אל ג׳ אבנר
M. Erell to G. Avner

מקור: 130.02/6451/4

ואשינגטון, ח׳ באב תש״ך
1 באוגוסט 1960

סודי

הנדון: פרסומת מלווה דל״ף למים

אני מתייחס למכתבך בעניין זה לשגריר מ־22 ביולי[1] ואל מכתבך אלי באותו עניין מאותו תאריך.[2]

הבעיה באמת הוסברה למאייר בזמנו ממש לפי הנקודות המפורטות במכתבך הנ״ל אל השגריר ומאייר קיבל את הכל בלי הסתייגויות ובלי טענות. כפי שציינתי במכתבי מ־20 ביולי,[3] הביע הערכה רבה למאמצינו עד עכשיו ואני יכול להוסיף שדיבר בסיפוק רב על הצלחתנו למנוע פרסום במשך זמן כה ממושך. הוא מבין היטב את ההבדל בין נושאים ביטחוניים ואחרים וכמעט שאני מוכן לקבוע כי אפילו יפרוץ עניין המלווה החוצה, בצורה ״פראית״, לא יטילו בנו אשמה ולא יבואו בטענות רציניות. אמנם יצטערו לגופו של עניין, ונדמה לי שהם משערים, על־פי חשבון שהם עצמם ערכו להם, כי לנו יש עניין באיפול אולי לא פחות מאשר למחלקת המדינה; הרי אנו מתכוונים לקבל מלוות נוספים מהם בשביל מפעלי המים ומחלקת המדינה כבר הוכיחה לנו שפולמוס בבעיית המים יכול רק לעכב פעולה מצידה.

לגבי שתי הברירות שאתה מונה במכתביך, לא הייתי אומר שמאייר העדיף את האחת על השנייה אלא הוא מנסה לאחוז בשתיהן גם יחד: מאמץ לקיים את האיפול זמן רב ככל האפשר ויחד עם זאת הסכמה על נוסחה מסויגת לפרסום אם וכאשר יהיה ברור לגמרי שאין לעמוד יותר באיפול. נדמה לי שכאן מיזוג כלשהו של שתי הברירות שמנית.

לגבי הארכת חייו של האיפול – העניין, כשלעצמו, ברור. אנחנו מניחים כי היות וראש הממשלה קיבל את הסכמת העורכים לשתוק עד אחרי מושב הליגה, קץ האיפול יעמוד למעשה על הפרק עם סיום דיוני הליגה. לא כל־כך ברור לנו עניין הנוסחה המסויגת. מאייר רוצה להאמין שניתן באמת לסייג את הפרסום ולא לכלול בו את הקשר בין הצינור המרכזי והתכנית הארצית. זאת הנוסחה הרצויה למחלקת המדינה. אנחנו שואלים את עצמנו אם גרסה זאת באמת מעשית. העורכים הרי יודעים את העובדות במלואן ומובן מאליו שירצו לפרסם את הכל ברגע שתותר הרצועה. אם כך,

181
1. מס׳ 177.
2. לא נמצא.
3. מס׳ 175.

הנוסחה המסויגת אינה מסויגת, אלא אם־כן העורכים שוב יהיו מוכנים לשתף פעולה. לא התרשמנו ממכתביך שקיים סיכוי ממשי להבטיח שיתוף־פעולה כזה.

אם יש סיכוי, אזי הכל כשורה. אם אין, אזי חובתנו להגיד זאת למחלקת המדינה כבר עכשיו, או לפחות לקבוע שאיננו יכולים להבטיח הצלחה במאמץ לחייב את העורכים להסתפק בפרסום מסויג.

נניח שאנו מסבירים את הדבר למחלקת המדינה ולשני הצדדים ברור שקרוב לוודאי שהאיפול ייגמר בפרסום מלא ולא בפרסום מסויג. אינני מדבר על הודעות רשמיות אלא על התפרצות של העיתונות. נשאר לקבוע מה יגידו הממשלות כאשר יופיע הסיפור בעיתונים. מחלקת המדינה בוודאי תרצה לגרוס את הניסוח המתעלם מן הקשר בין הצינור המרכזי והמפעל הארצי. האם נהיה מוכנים לתת יד גם מצידנו לגרסה כזאת?

אנו סבורים שיש לשקול עכשיו את כל האפשרויות האלה ועליכם לתת לנו הוראות לגבי המשך המגע עם מחלקת המדינה.

לנו נראה שיש לבחור בין שתי ההצעות הבאות:

א) לקראת סוף חודש אוגוסט נדליף ידיעה מסויגת לעיתונים לאחר שסיכמנו עם מחלקת המדינה מה תהיה תגובתה היא לשאלות שיוצגו כאן בעקבות הפרסום ומה יהיו התגובות שלנו בארץ. אין ביטחון שנוכל להגיע לניסוח תגובה אחידה, אולם לפחות לא יוכלו לטעון שהפתענו אותם והתנהגנו שלא כהלכה. הצעה זאת מבוססת על תקווה שאם נדליף ידיעה מסויגת, ולא נחכה עד שהעיתונים יתפרצו, העורכים אמנם יראו את עצמם חופשיים לצאת בסיפור המלא אולם העוקץ של החדשה יוקהה על־ידי ההדלפה, ולא תהיה בידי העורכים ידיעה מפוצצת שהיא טרייה וחדשה לגמרי. במצב כזה ייתכן שאחדים מהם יוותרו על הרעש בכלל.

ב) בפגישה של שרת החוץ עם העורכים אחרי מושב הליגה תיתן הגב' מאיר לאנשים נוסחה מסויגת ותנסה באותו מעמד להשפיע עליהם שיסתפקו בה. זוהי פחות או יותר משאלתו של מאייר. גם למקרה כזה צריך לדבר עם מחלקת המדינה מראש על תוכן תגובתה ועל תוכן תגובות שישמיעו דוברים שלנו בעקבות הפרסום ובתשובה לשאלות.

אם כך ואם כך נגיד למחלקת המדינה מראש שאנו רוצים לעשות מאמץ למנוע פרסום מלא אולם איננו יכולים להבטיח הצלחה ויש להתייחס לסיכוי שהעיתונות תפרסם את הסיפור כולו.

נשאר עוד להגיד מילה על המונח "נוסחה מסויגת".

מידת הסיוג הרצויה למאייר ידועה לך. אם אנחנו סבורים שנהיה מוכרחים להרשות לעורכים להגיד יותר, או שנהיה מוכרחים להדליף יותר, כדאי גם על זה לדבר עם מאייר מראש ואני מניח שעולמו לא יתמוטט עליו אם אומר לו שהנוסחה שלנו תרמוז על איזה קשר בעתיד בין הצינור המרכזי ותכניות השקאה יותר רחבות.

אם אפשר רצוי שתעביר תשובתך במברק.[4]

בברכה,

משה אראל

4. לא נמצאה תשובה ישירה למכתב זה, אך ראה מס' 186.

182

ק' הרטר אל ד' בן-גוריון
C. Herter to D. Ben-Gurion

Copy: 130.23/3293/44 :העתק

[Washington], 4 August 1960

Personal and confidential

Dear Mr. Prime Minister,

Responsive to your message of June 9,[1] as well as Mrs. Meir's visit to Washington, I have reviewed most carefully the problem of Israel's security. I know how deeply you are concerned with this subject. So also does the President to whose attention I have brought this matter. As you must have gathered during your visit, all of us here have a most sympathetic interest in Israel's welfare and an unflagging desire to be as helpful as we can, consonant with the mutual interest of both our countries. I can assure you that this spirit has governed our consideration of this response to your June 9 message.

Your concern is to assure the survival of Israel. In today's world the task of maintaining an appropriate defensive posture is assuming Herculean proportions. In addition to the enormous financial outlays required, military weaponry is making such phenomenal advances that new weapons frequently become outdated before they can attain normal production. Each new advance seems to exceed its predecessor in death-dealing capability. The conclusion is clear. In modern warfare there can be no victor; there may even be no survival. It behooves all of us, therefore, to dedicate ourselves as never before to the settlement of mankind's differences through peaceful means.

Some speak of a nuclear stalemate among the Great Powers. It is my impression and my hope that in the Near East a similar, albeit non-nuclear, stalemate has developed. If this be true, no one Near Eastern country can find it profitable to attack its neighbor. I should like to stress that in addition to the defensive competence of the countries themselves, there are other deterrents such as the force of world opinion focussed through the United Nations. I would hope also that each small nation in that area, including Israel, could find assurance in the historic role our country has played in opposing aggression and championing the cause of freedom. Our earnestness in this regard was dramatically demonstrated in the Near Eastern area only two years ago.

While our country has not shirked its responsibilities in assisting small nations including those in the Near East to preserve their territorial integrity

182

1. ראה מס' 162.

and independence, we have at the same time sought in the Near East to reduce the danger of hostilities. In accordance with this aim we have, as you know, steadfastly followed a policy of not becoming a major supplier of arms to that area. To depart from that policy would in our view be to contribute to an intensification of an arms race to the detriment of the states concerned. Israel's request for Hawk missiles would in our view be a case in point. A question to be pondered by us both is whether it would be wise for any country to introduce such spectacular weaponry into the Near Eastern area. While the Hawk system is purely defensive, it is easy to imagine that some other outside power, anxious to exacerbate tensions in the Near East, would yield to the importunities of Israel's apprehensive neighbors and equip them with missile weaponry, including perhaps missiles with surface-to-surface capability. In this event, since the Hawk system cannot defend against a missile attack, Israel's acquisition of Hawk missiles would be largely wasted time and a heavy expense. A new spiral in the Near East arms race would have taken place – without benefit to anyone except an outside power which has long coveted that area and which stands to benefit by Israel and Israel's neighbors dissipating their limited resources on unproductive and fabulously expensive weaponry.

You may be sure, Mr. Prime Minister, that the President and I recognize the vital importance of adequate levels of self-defense, for Israel as well as ourselves. We have been gratified that Israel has been able to obtain elsewhere its essential requirements in such heavy items as tanks and aircraft. We have noted also Israel's own achievements in military production. Meanwhile, we have been pleased that in a modest way our country has from time to time been able to make available small quantities of defensive arms. In this connection I should like to emphasize the significance of the electronics equipment which our Government in its note of May 23[2] offered to make available to Israel. These aircraft detection facilities, which represent a substantial portion of the items requested in Israel's February 9 note,[3] are of extremely advanced design and of a quality possessed by only a few nations. I might note also that the magnitude of this offer in financial terms is some six to ten times larger than any previous United States military transaction with Israel.

This brings us to the problem of the large financial burden which defense expenditures pose for the Government of Israel. As you know, our Government quite understandably has over the years refrained from extending direct or indirect contributions to Israel's defense budget. Our view has been that legitimate defense needs are only one facet of an economy which our Government studies in assessing a country's eligibility, under our criteria, for economic assistance. Nevertheless, there can be little doubt that

2. ראה מס' 159.
3. ראה מס' 128.

the substantial assistance which our Government has extended to Israel since its birth – in the neighborhood of$700,000,000 – has contributed greatly to Israel's ability to shoulder its defense burden, including the purchase of its principal military requirements elsewhere. This year again our Government has sought to treat Israel generously in the assistance field. I am told that the total magnitude of aid during the fiscal year just concluded exceeded the annual average over the years since 1948.

During our discussion with Mrs. Meir, Under Secretary Dillon and I noted that the Congress has not yet completed its deliberations concerning foreign aid appropriations for the fiscal year beginning July 1, 1960. Many uncertainties exist, both as to the magnitude of the funds which we shall have at our disposal and as to administrative structures which may be included in the Congressional legislation.

Nevertheless, both Mr. Dillon and I reiterated determination to consider most sympathetically your Government's requests, particularly such applications which Israel may submit in accordance with our Development Loan Fund criteria.

Again, Mr. Prime Minister, let me assure you that the spirit of helpfulness which our country has displayed toward Israel since the latter's birth continues undimmed. We hope that you, Mrs. Meir, Ambassador Harman and other dedicated representatives of your vigorous young state will continue to confer freely with us as frequently as occasion requires. Meanwhile, I would hope that this frank expression of views will prove helpful to you in understanding the importance our Government attaches to peace and stability in the Middle East and to the role which Israel can play in the attainment of that worthy objective.

With warm personal regards,

Most sincerely,

Christian Herter

183

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI88

נוסח נכנס: 130.09/2314/1

ואשינגטון, 11 באוגוסט 1960

סודי-לנמען בלבד

שרת החוץ, ראש הממשלה; לנמענים בלבד.

במחלקת המדינה נתקבל לעת־עתה רק דו"ח קצר על פגישת ראש הממשלה-ריד, בחמישה בעת מסירת מכתב המזכיר.[1]

ריד ציין במברקו שתגובת ראש הממשלה הצטיינה בשלוות־רוח (placidity). נכיר תודה על דו"חכם אודות שיחה זו.[2]

הרמן

184

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI86

נוסח נכנס: 130.02/6451/4

ואשינגטון, 11 באוגוסט 1960

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית, אבנר.

הנני להציע כלהלן בקשר למלווה דל"ף [Development Loan Fund] והעיתונות.

נפנה באישורכם למחלקת המדינה כאן ונאמר שאיננו יכולים אחרי ישיבת הליגה שוב להתחנן בפני העורכים שלא לפרסם. ברור שתקוותנו היא שהם לא יפרסמו הדבר אך הדבר לא בשליטתנו.

כן הנני מציע שנמסור למחלקת המדינה שכאשר תתפרסם הידיעה ועיתונאים יציגו לנו שאלות תהיה תשובתנו שהמלווה הוא בסך־הכל 15 מיליון דולר לעשרים שנה בריבית של שלושה וחצי אחוז, ומיועד לפיתוח תכניות חקלאיות והשקיה. אם

183

1. מס' 182.
2. ראה מס' 185.

נישאל עוד, האם תכניות אלה תתקשרנה עם תכנית המים הארצית, נשיב שהצינור המרכזי יתקשר עם המוביל הארצי. אחרי שנמסור כנ"ל לאיש מחלקת המדינה נבקש אותו לברר מה תהיה תגובתם ותגובת דל"ף כאשר גם הם יישאלו שאלות במקרה של פרסום. מגמת גישתנו למחלקת המדינה:

א) למנוע שהיא תשיב לשאלות בצורה לא רצויה לנו.

ב) להבהיר שאנו לא ניקח יוזמה בפרסום אלא שהם מצידם לא יכולים לצפות שניקח יוזמה מחודשת למנוע פרסום.

אי־לזאת אני מציע שבאמת לא נקח יוזמה בפרסום וייתכן מאוד שהעיתונות שהיא עוד תחת הרושם שאין לפרסם, לא תמהר כל־כך לפרסם.[1] מציע גם שאף אם נישאל אם מותר לפרסם, לא ניתן תשובה מעודדת כי אם להפך. הברק־נא.[2]

הרמן

185

ג' אבנר אל מ' גזית (ואשינגטון)
G. Avner to M. Gazit (Washington)

העתק: 130.23/3294/3

ירושלים, כ"ה באב תש"ך
18 באוגוסט 1960

אישי - סודי

טוב מאוד עשית ששלחת לנו העתק השדר לראש הממשלה שנמסר על־ידי ריד.[1] בוודאי ידוע לך שפגישות ראש הממשלה–ריד מסתדרות בטלפון בימי שישי אחר־הצהריים או בשבת; כשראש הממשלה זקוק לו הוא מבקש אותו לגשת וריד בא מיד. כשריד זקוק לראש הממשלה, הוא שואל אם הוא יכול לגשת וגם זה מסתדר מיד. השדר נמסר בפגישה מסוג זה ולא יצחק [נבון] ולא המשרד ידע בכלל על קיומה. כעבור כמה ימים ראש הממשלה הראה את השדר לשרת החוץ שקראה אותו והשאירה אותו בידי ראש הממשלה. מאז הוא ביוון־המצולה ומכאן שרק ההעתק שלך אפשר לנו (פרט לשרת החוץ) לראות מה היה שם כתוב.

מסתבר שאין פה תגובות (השגריר ביקש תגובות). אינני יודע גם למה כוונתך בדבר "המשך הפעולה". כן לא ברור כאן למה התכוון השגריר בדבר הערות ופירושים

184

1. בשולי המברק רשמה ג' מאיר: "במילא יפרסמו".
2. ראה מס' 186.

185

1. ראה מס' 182, 183.

לשדר. הוא הבטיח לשלוח הערות ופירושים בדואר אך אלה לא הגיעו (אולי הגיעו לגבוהים ולא למחלקת ארצות־הברית).

בכל אופן ההתרשמות כאן היא שהאנגלית של השדר היא מאוד ברורה ופשוטה. אמריקה לא תהיה הראשונה להכניס טילים לאזור. עד שאצל המצרים יהיו מיגים־19 אין כלל מה לדבר. לעת־עתה אין אצלם מיגים־19. כאשר יהיו נוכל שוב לנסות לטעון. גם אז הם לא יהיו הראשונים שיכניסו טילים לאזור.

כמובן שעל הדברים החיוביים שבשדר אפשר וצריך להסתמך, אך אותם ידענו גם קודם. אפשר לטעון שהודעה כזו בכתב מחזקת את הדברים אך אינני מאמין שיש בכך הבדל ממשי. זהו. יש כאן עניין לראות הערות ופירושי השגריר אולם אין נטייה להיתפס לאשליות כלשהן כתוצאה מפירושי מלים ומשפטים. מדיניות ארצות־הברית בשטח הסיוע הביטחוני לישראל היתה ברורה והנה ברורה גם עכשיו לאחר השדר. היא בוודאי הרבה יותר טובה מאשר היתה בשנים 1953–[19]58 (הפיכת עיראק). אז חלה תזוזה לטובה אולם את העקרונות הקיימים מאז לא הצלחנו להזיז. נראה אם נצליח להזיזם כשתבוא או אדמיניסטרציה חדשה או בכל אופן שר חוץ חדש. לא נדמה שעד 1961 אפשר לשבור את המצב הנוכחי לגבי הטילים או לגבי עקרונות מדיניותם בשטח זה בכלל.

בברכה,

ג׳ אבנר

186

ג׳ אבנר אל א׳ הרמן (ואשינגטון)
G. Avner to A. Harman (Washington)

העתק: 130.02/6451/4

ירושלים, כ״ו באב תש״ך
19 באוגוסט 1960

סודי

הנדון: פרסום מלווה דל״ף למוביל המרכזי

מכתב אראל 660 מן ה־1.8[1] ומברקך 86 מן ה־11 בו.[2]

עוד לפני שהגיע מברקך התייעצנו עם שרת החוץ על יסוד מכתב אראל. היא קיבלה את ההצעה השנייה שבמכתב אראל על כל שלוש פסקותיה. לאחר־מכן נתקבל מברקך ושרת החוץ סמכה את ידה על הצעתך בו שאיננה סותרת את ההצעה השנייה של אראל במכתב. היא רק ביקשה אותי שנדאג למפרע לשני דברים נוספים:

186
1. מס׳ 181.
2. מס׳ 184.

א) שלא רק יהיה תיאום עם מחלקת המדינה אלא ששום גורם אמריקאי אחר לא ירחיק לכת בתשובה אפשרית לעיתונאים ממה שאנחנו נגיד בנוסחה מסויגת. שרת החוץ חוששת מה עלול לקרות אם הנשיא יישאל. אם הוא יאמר שזה חלק מתכנית המים הארצית הישראלית ובזה ירחיק לכת מאיתנו אזי ניראה אנחנו מגוחכים בעיני העיתונאים שלנו. אני אינני שותף לחשש שהנשיא יעשה כך ובין כה אינני יודע מה אפשר לעשות כדי למנוע אפשרות כזאת. אולם אצל שרת החוץ שיקול זה קיים.

ב) היא הטילה עלי לתאם את העניין למפרע עם משרד האוצר ועם משרד החקלאות כדי שלא יהיה פער בין המשרדים השונים כאן. בזה אני עוסק. אין מניעה לגשת לפעולה עם האמריקנים בהתאם להצעתך.

בברכה,

ג' אבנר

187

א' הרמן אל ג' אבנר
A. Harman to G. Avner

מקור: 130.23/3294/17

ואשינגטון, ל' באב תש"ך
23 באוגוסט 1960

סודי ביותר

גרשון היקר,

בדבר מכתבו של מזכיר המדינה אל ראש הממשלה מתאריך 4.8.60[1] התקיימו דיונים ולמען הסדר טוב הריני מעביר, לידיעתך, העתק המכתב.

בשים לב לכך שיצחק רבין היה צריך להגיע לכאן השהיתי מכתב זה עד לאחר שנוכל לקיים דיון יחד איתו. הוא הגיע ביום השישי ומיד עם בואו קיימנו דיון בנוכחתו ובהשתתפות נספח צה"ל; אלוף צבי צור; הציר ואנוכי. [אלוף] יהושפט הרכבי הזדמן לעיר וגם הוא היה נוכח.

לפני שאגיע לניתוח המסמך ברצוני להעיר כמה הערות לעניין האלקטרוניקה.

יצחק רבין מסר לנו את סיכום הדיון שהתקיים אצל ראש הממשלה ובהשתתפות שרת החוץ. כמו כן סיפר על ההחלטה לשגר לכאן משלחת שתבדוק את טיב הציוד וכן האם קיימת נכונות לתת לנו הכשרה בציוד ולהתחייב בפנינו על סיוע מקצועי בהתקנת הציוד ובאספקת חלקי חילוף.

התברר לנו שדיון זה התקיים לפני שיכלו להגיע לידיכם הפרטים המפורטים אודות טיב הציוד המוצע. נספח צה"ל תיאר בפני רבין את טיב החומר שהועבר לארץ

187
1. מס' 182.

באמצעות סגנו, יהודה ארבל. לדברי נספח צה"ל החומר הנו מפורט ביותר ונותן אפשרות מלאה לאפיין, מכל הבחינות, את הציוד המוצע.[2]

באשר לבעיות האחרות הקשורות באלקטרוניקה הבהרתי שמיותר לגמרי לעורר שאלות כגון הכשרה וחלקי חילוף. העניינים הללו מובנים מאליהם ויש לנו כל היסוד להניח שגם האמריקנים רואים שאלות אלה כשאלות המובנות מאליהן. למשל ציינתי בפני רבין שאם כי באיגרת הראשונה שלנו לא ביקשנו חלקי חילוף הרי בהצעה האמריקנית אלינו הם בעצמם מצרפים לרשימת הציוד המוצע לנו גם חלקי חילוף. אותו הדבר חל גם לגבי הכשרה. בכל שיחה מדגישים האמריקנים וחוזרים ומדגישים שעם החלטתם למכור לנו ציוד אלקטרוני הם שמים בידינו אפשרות של רכישת ידע טכני מעולה. על דבר זה הם רומזים רמז שקוף ביותר גם באיגרת המזכיר לראש הממשלה (עמוד 2) כאשר הם מדגישים שהציוד המוצע לנו הוא בעל איכות כזאת שמעט מאוד ארצות מחזיקות בו.

בסיכום הדיון שלנו בשאלה זו קיבל על עצמו יצחק רבין לכתוב הביתה ולהדגיש שלאחר בדיקת החומר שהועבר באמצעות יהודה ארבל יש להחליט עקרונית אם רוכשים הציוד או לא רוכשים. אם מחליטים שכן אזי יהיה עלינו להודיע על כך למחלקת המדינה ולקבוע איתם הסדרים למשלחת מומחים שלנו שתבוא הנה כדי לסיים את המשא־ומתן. ברור שתוך כדי המשא־ומתן תקבע המשלחת את פרטי הפרטים בדבר ההכשרה; סיוע טכני בהכנסת הציוד וכד'. אנו מצידנו ניכנס למשא־ומתן על־ידי ההנחה שלדעתנו הנה משותפת עם האמריקנים שכל הפרטים הללו יוסדרו.

לבסוף אוסיף לפרשה זו שתי הערות:

1) ברור שהאמריקנים קושרים רכש והכשרה יחדיו. כשיש החלטה לא למכור טילים הם לא נענים לבקשת ההכשרה בטילים וההפך הוא הנכון – כאשר מחליטים למכור אלקטרוניקה יסדרו גם ההכשרה לזה.

2) אם יחליטו לקנות את הציוד האלקטרוני ברור שהדבר יביא לידי קשרים מעשיים בין אנשי הביטחון שלנו לבין אנשי הביטחון שלהם וזאת בשטח הקריטי של הגנה אווירית ותוך כדי קשר זה תיווצרנה אפשרויות להסביר, על רמה מקצועית, את בעיות היסוד ההגנתיות שלנו ואף דבר זה עלול להיות חשוב לנו.

ועתה לגבי האיגרת. הסיכום היה:

א) ביסודם של הדברים אנו נבדלים מהאמריקנים בהע ־כת כוונותיו של נאצר. ברור שהערכתנו בעניין זה איננה זהה עם הערכתם. כל זמן שלא יוכנס גורם חדש לתוך האזור יש להניח, אם כן, שהם לא ירצו להיות הגורם הראשון שיכניס טילים – איזה שהם – לתוך האזור.

ב) במכתב יש לא מעט מהחיוב. יש כאן הבעה מפורשת של שביעות רצון מכך שהצלחנו להשיג צורכי ביטחון חשובים כגון טנקים ואווירונים ממקורות אחרים וכי יש אלינו גם הצעה לציוד אלקטרוני תוך הדגשת חדישותו ואיכותו. וגם תוך הדגשת העובדה שזאת תהיה העסקה הגדולה ביותר שהיתה אי־פעם.

2. בשולי פסקה זו רשמה ג' מאיר: "לא ידוע לי על מכתב ותיאור. לשיחה קרובה עם לסקוב". על כך הוסיף מרוז: "נתקיים ב־9 לח"ז".

ג) במצב הנוכחי ובייחוד לאור העובדה שאנו עומדים לפני בחירות[3] אין טעם לנסות ולשנות, בשלב זה, את דעתם בדבר הטילים. ברור גם שאין טעם, בשלב זה, לדפוק על המסמר של הכשרה בטילים כי אם נעשה כן נקבל, במצב זה של העניינים, רק תשובה שלילית. לכן, בשלב זה דהיינו בחודשים הבאים, אנו צריכים – גם בארץ וגם כאן – להסתפק בפעולת הסברה, שקטה ובסיסית, על בעיות ההגנה האווירית שלנו. כמו־כן עלינו להביא מיד לתשומת־לב האמריקנים כל גורם חדש שייווצר באזורנו בשטח הביטחוני.

כמובן שהתעניינותנו והתעניינותם תהיה נתונה, בראש ובראשונה, לשאלה האם תשיג קע"ם אווירוני מיג־19 או לא. הידיעה האמריקנית בעניין זה כיום היא שטרם הצליחה קע"ם להשיג אווירונים אלו ושהם עושים כמיטב יכולתם לשכנע את הרוסים למסור האווירונים לרשותם. אך נוסף על כך אנו צריכים להפנות את תשומת־לב האמריקנים – בדרכים השונות העומדות לרשותנו – על מה שידוע לנו על שיפור היעילות הצבאית המצרית והקע"מית.

ד) נשאלת השאלה האם יש להשיב לאיגרת ואם כך איך. אני נוטה לדעה שיש להשיב אך רק לאחר שנכריע השאלה אם לקנות את הציוד האלקטרוני. אם אנו מחליטים לקנות ולאחר שנודיע זאת למחלקת המדינה ונקבע ההסדר המעשי לניהול המשא־ומתן הייתי מציע שראש הממשלה ישיב לאיגרת ובתשובתו ידגיש:

(1) יודה על תשומת־הלב שהוקדשה לבעיותינו ועל הדאגה לביטחוננו המתבטאת באיגרת המזכיר.

(2) יודה על הצעת הציוד האלקטרוני ויזכיר החלטתנו לנצל הצעה זו.

(3) יודה על הבעת נכונות המזכיר לברר שאלות ההגנה שלנו, בעת הצורך.

(4) יסביר עוד פעם את יסודות בעיות ההגנה האווירית שלנו בפני התעצמות קע"ם.

(5) כדאי אולי להדגיש נכונותנו המוצהרת להפסקת מרוץ הזיון באזור אך להדגיש שלא אנחנו החילונו במרוץ זה.[4]

(6) יביע דאגה חמורה בפני התפתחות הדברים בעתיד הקרוב ויציין שאנו נרשה לעצמנו לעורר שאלה זו איתם, שנית, לאור התפתחות העניינים.

7. יביע תודה על התחשבותם בבעיותינו הכלכליות ובייחוד בנכונותם להתייחס באהדה רבה לבקשותינו.

נוסף לנ"ל התייעצנו עם יצחק רבין על השאלה האם יש עוד פריטים ברשימה הראשונה שהגשנו ושמוטב ללחוץ עליהם. הוזכרו המצלמות. על זה יש כבר הסכמה מהאמריקנים שנוכל לקבלן. הוזכרו עוד התותחים 106, ועל זה אמר יצחק רבין שהוא בדעה, שכרגע, אנו לא צריכים ללחוץ בעניין זה.[5]

בברכה,

אברהם הרמן

3. ב־8 בנובמבר עמדו להתקיים בחירות לנשיאות ארצות־הברית.
4. בשולי הפסקה נרשם, אולי בידי ג' מאיר, סימן שאלה.
5. לא נמצאה תשובה למכתב הרטר ולא ברור אם ניתנה.

188

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI166
נוסח נכנס: 130.09/2314/1

ואשינגטון, 3 בספטמבר 1960

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית.

דיברתי עם תאצ'ר היום בעניין פרסום מלווה המים לפי המוסכם.[1] נכחו ויליאמס וקראופורד. נקבל תגובת מחלקת המדינה בשבוע הבא[2] לאחר שיחזור מאייר מחופשתו. כידוע מאייר ריכז הפרשה הזאת וטיפל בה לפרטיה.

מבלי שאתייחס אני בשום צורה למשבר בירדן[3] אמר תאצ'ר שבכל אופן יהיה רע מאוד אם עניין המלווה יתפרסם לפני שתחול רגיעה במשבר זה וביקש במפגיע שנעשה כל מאמץ למנוע פרסום כעת.

אראל

189

א' הרמן אל שרת החוץ
A. Harman to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3294/7

ואשינגטון, 6 בספטמבר 1960

סודי ביותר

להלן דו"ח שיחתי עם קנדי.

הפגישה התקיימה ביום 1 בספטמבר בביתו ובנוכחות ארתור גולדברג.

הודיתי לו על נאומו בוועידת ציוני אמריקה[1] ומסרתי לו שדבריו זכו לפרסומת רבה בעיתונות הישראלית. העיר שהוא מתכוון לדברים שהשמיע. באותו יום הופיע

188

1. ראה מס' 184.
2. ראה מס' 191.
3. הרצחו של ראש הממשלה אל־מג'אלי – ראה מס' 29.

189

1. בנאום בוועידת ציוני אמריקה באוגוסט 1960 השמיע ג'ון קנדי, המועמד הדמוקרטי לנשיאות, דברי שבח חמים לישראל. הוא ציין בין היתר כי הידידות כלפי ישראל אינה עניין מפלגתי אלא מחויבות אמריקאית לאומית.

ב"ניו יורק טיימס" מאמר ארוך על ה־Jewish vote בניו יורק. בגוף המאמר הוזכרה העובדה שיהודים רבים ניגשים בקרירות למועמדותו של קנדי וזאת בגלל אביו.[2]

הוא הזכיר הדבר בכעס רב. החליף על נושא זה מלים עם ארתור גולדברג באומרו לי שהוא לא מכניסני בחלק זה של השיחה. עם תום פרק זה הערתי שישבתי בניו יורק חמש שנים ולמדתי להכיר את נפש היהודים שם ואם מותר לי להעיר משהו נדמה לי שלו היה מוצא הזדמנות לחזור על עיקר הדברים שהשמיע בוועידה הציונית, אך בפורום יותר כללי, היו הדברים נשמעים באותנטיות כפולה ומכופלת. הוא הסכים להערה זו ואמר שהוא רושם הדבר בפניו.

המשכתי ואמרתי שנראה לי שיהיה זה בהחלט במקום להעיר על המצב במזרח התיכון, במסגרת כללית, כי הרי העניין המרכזי במזרח התיכון המפריע לשלום האזור הוא החתרנות של נאצר המתכוון לפגוע לא רק בישראל כי אם גם בירדן, באירן, בעיראק, בתוניסיה ובעוד שורה של ארצות. הדגמתי חתרנות זו מהעבר הקרוב. שאלני איך אני מפרש את רצח מג'אלי[3] והאם אנחנו כוללים מאורע זה במסגרת חתרנות קע"מית. השבתי כפי שהשבתי.

שאלני מה לפי דעתי הסנקציה שיש לארצות־הברית נגד נאצר. כלומר האם יש בידי ארצות־הברית אפשרות של ממש להשפיע על נאצר.

מעצם השאלה הבינותי שהוא העמיק בעניין ושאף היו לו שיחות עם "מומחים". (ידידנו לואיס ג'ונס רגיל לשאול: מה רוצים מאיתנו – שנשלח בריגדה לקהיר כדי לפתוח את התעלה?) השבתי שלפי דעתי נאצר איבד בשנתיים האחרונות את כוח התמרון שלו בין הגושים. מבחינה צבאית הוא כולו שבוי בידי הרוסים וכך תלוי בהם בכל, אף מבחינה כלכלית. תוצאת עסקות הנשק וההסכמים על סכר אסוואן[4] גרמו לכך שחלק גדול של המשק הקע"מי משועבד לברית־המועצות לתקופה של שנים. אין זה מקרה שנאצר מחפש לתקן המאזן. מעמדו בעולם הערבי תלוי דווקא בזה שיוכל להציג עצמו כמי שנהנה ביד ימין מהגוש המזרחי וביד שמאל מהגוש המערבי. הוא מעוניין יותר לקבל עזרה מהמערב מאשר המערב צריך להיות מעוניין לתת לו, כי רק על־ידי קבלת איזון כזה יוכל להגיע לאותו כוח תמרון שהוא שואף לו. כאן נוצרה למערב הזדמנות שיש לנצלה. המחיר המינימלי שיש לעמוד עליו הוא שהוא – נאצר – ירפה מחתרנותו נגד שכניו וזה כולל את ישראל.

הוא הקשיב לדברים בעיון רב. אמר שאם כי הוא חבר ועדת החוץ קשה לו לשפוט מאחר שהוא אינו רואה את הדו"חות ואף לא את המברקים. אך הוא יזכור הדברים ומזמינני לעמוד איתו בקשר לאחר הבחירות. הוא אמר שהוא מתכונן לחזור לוואשינגטון מיד לאחר הבחירות ובחיוך הוסיף שאיננו יודע אם אז תהיה לו בכלל השפעה.

כאן התערב גולדברג בשיחה ואמר שהיה לו ניסיון באופן הטיפול של אנשי מחלקת המדינה במקרה של האונייה "קליאופטרה".[5] כאדם הרגיל לנהל משא־ומתן הוא הגיע למסקנה שהם מזמזו את העניין.

2. ג'וזף קנדי, שגריר ארצות־הברית בבריטניה בשנים 1937–1940. לפי השמועות היה נגוע באנטישמיות.
3. ראה מס' 29.
4. ראה מס' 142 והערה 9 שם.
5. ראה הערת־עורך מס' 150.

במקום לבוא מיד אל תנועת העבודה האמריקנית הם חיכו עד שנוצר משבר. היו בידיהם קלפים שכנראה לא ידעו איך לשחק בהם. האדם היחידי שהראה יכולת מעשית וחוש של מציאות היה דילון אך הוא הוכנס לעניין באיחור. ה"מומחים" גילו חוסר אונים ורגישות מופרזת בפני תגובותיו של נאצר.

עם יציאתנו מביתו אמר לגולדברג, בחיוך, שמא כדאי להעסיק אותי בהכנת נאומים אחדים.

בברכה,

אברהם הרמן

נ"ב. אוסיף כאגב הזכרת תלותו של נאצר בברית־המועצות בשטח הצבאי. הדגשתי את כל בעיית הביטחון שלנו, בקובעי שזה מהווה בעיית הבעיות שלנו כרגע.
הרמן

190

מ' גזית אל ג' רפאל
M. Gazit to G. Rafael

העתק: 130.23/3294/3

ואשינגטון, כ"ד באלול תש"ך
16 בספטמבר 1960

סודי ביותר

הנדון: מחלקת המדינה ובעיית הפליטים

הדברים דלהלן מבוססים על שיחה עם מר אילטס (Eilts) – ,Officer in Charge General Affairs and Arabian Peninsula – שנתקיימה ב־15.9. ארצה את הדברים שלא בסדר אמירתם אלא לפי עניינם:

א) ריאורגניזציה בטיפול בשאלת הפליטים במחלקת המדינה

לפני ימים אחדים ביצעו במחלקת המדינה ריאורגניזציה בטיפול בשאלת הפליטים. קורבן לריאורגניזציה זו נפל ג'יימס לאדלו (Ludlow) אשר חוזר מסיורו רק היום ויועמד בפני עובדה שהוא חדל לטפל בנושא. הוא יוסיף לשמש קצין קישור בין האגף הבין־לאומי של מחלקת המדינה ומחלקת המזרח התיכון אך יעסוק בכל ענייני האו"ם פרט לבעיית הפליטים. בעיית הפליטים הועברה לטיפול מחלקת המזרח התיכון והפקיד שיטפל בה הוא מר אילטס. למעשה כבר עוסק הוא בבעיה מזה כמה חודשים אך מבלי שיישא באחריות המלאה כפי שיהיה הדבר מעתה. ההחלטה בעניין זה נתקבלה על־ידי מר דילון בכבודו ובעצמו. אילטס אמר שהוא מצטער שהדבר יפגע במר לאדלו – אך את הנעשה אין להשיב.

אין צורך להעמיק חקר כדי להגיע למסקנה שלשינוי ארגוני זה נודעת חשיבות מדינית וחלק מהסיבות תתבררנה להלן. במקום זה אומר רק כי מחלקת המדינה הגיעה

למסקנה שהטיפול בבעיית הפליטים איננו עניין שראוי לטיפול האו"ם ומנקודת ראות של ססו"ת [סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם] בלבד, אלא זוהי בעיה מדינית שיש לטפל בה באמצעות המחלקה האזורית המתאימה.

ב) יחס הקונגרס

הקונגרס מפעיל על מחלקת המדינה לחץ הגובר והולך מדי שנה ומחלקת המדינה איננה מוכנה עוד להוליך את הקונגרס שולל כפי שבמידה מסוימת עשתה בשנים האחרונות. בפברואר 1961, כאשר תצטרך מחלקת המדינה להופיע בפני ועדות הקונגרס, היא תצטרך למסור דו"ח מה עשתה, ואם היא תנסה להסתתר מאחורי ועדת הפיוס,[1] תישאל השאלה: "ומה עשתה ועדת הפיוס?" אנשי הקונגרס אינם מבינים, או אינם רוצים להבין, כי ססו"ת חייבת להוסיף להתקיים גם אם בעיית הפליטים לא תזוז מקיפאונה בזמן הקרוב. להפך, דווקא במקרה כזה יהיה הכרח להבטיח לה את התקציב לפעולתה.

(דומני שמר אילטס התכוון להקצבות לתקופה עד גמר המנדט של סו"ת ב־1963.) הנטייה בקונגרס כיום היא לחסל את ססו"ת מפני שממילא לא פתרה את שאלת הפליטים. כאן פנה אלי מר אילטס ואמר: "לכם יש ידידים בעלי השפעה בגבעה (בקונגרס), תיטיבו לעשות אם תשפיעו עליהם לשנות עמדתם בעניין ההקצבות לססו"ת."

מחלקת המדינה פועלת, אפוא, תחת לחץ גורם הזמן. בזמן שנשאר מעתה ועד פברואר יהיה עליה לנקוט באיזו פעולה שהיא אשר תאפשר לה להופיע בראש מורם כלפי הקונגרס. אילטס הגדיר את מצב מחלקת המדינה כלהלן: מחלקת המדינה נמצאת בין הפטיש והסדן. הפטיש הוא הקונגרס, הסדן הוא ההכרח להימנע מלעשות משהו אשר יערער את היציבות במזרח התיכון.

ג) ועדת הפיוס

כפי שכבר הברקתי,[2] אמר אילטס גלויות שהם מצטערים שוועדת הפיוס לא עשתה מאומה במשך השנה מאז נתקבלה ההחלטה. ייתכן ודבר זה מוכיח שצדקו אלה שהתנגדו להזכרת הפייסת [ועדת הפיוס] בהחלטת דצמבר 1959.[3] אחד מהמתנגדים הבולטים היה ברקו, נציג ארצות־הברית בפייסת, וכדבריו של אילטס "סוס עבודה" של משלחתם לאו"ם. (כיום הוא סגנו של ראש המשלחת, וודסוורת.) שאלתי: "אם הנכם מצטערים על פסיביות הוועדה מדוע לא הופעלה אפוא הוועדה במשך השנה?" אילטס לא ידע לתת תשובה ברורה והרושם שלי הוא שעניין הפעלת הוועדה או אי־הפעלתה, ועל־כל־פנים ההתמצאות בשאלה מדוע לא פעלה, נפל "בין הכיסאות" המטפלים במחלקת המדינה. ההסבר המשוער של אילטס היה כי צרפת התנגדה

190

1. ועדת הפיוס לארץ־ישראל (Palestine Conciliation Commission), הקרויה בלשון אנשי משרד החוץ "פייסת", הוקמה על־פי החלטה של המושב השלישי של העצרת הכללית של האו"ם מיום 11 בדצמבר 1948 על־מנת לסייע לישראל ולארצות ערב לשים קץ למצב המלחמה ביניהן. היא הורכבה מנציגי ארצות־הברית, צרפת וטורקיה.
2. ראה מברק גזית אל משרד החוץ, WNT141, 15.9.1960, 130.09/2313/2, המתמצת את הדיווח שבתעודה הזאת.
3. ראה מס' 100 (נספח א).

לפעילות הפייסת, תורכיה לא התלהבה מזה גם כן (מה עוד שהיתה טרודה בענייניה היא) וברקו האמריקני הרי התנגד מלכתחילה להחלטת 1959.

הדברים שמצאתי לנחוץ לומר לאילטס בעניין זה היו בערך כלהלן: אני מתפלא ומצטער לשמוע ממנו כי נעשה משגה באי־הפעלת הוועדה.

ישראל היא ידידה נאמנה של ארצות־הברית. ארצות־הברית יודעת היטב את עמדת ישראל בשאלת הפעלת הפייסת בעניין הפליטים ומוזר שהם התהלכו במשך שנה שלמה במחשבות כאלה ולא אמרו לנו דבר. הרי לפי גישתם בשאלת הפליטים (ר' להלן) הם מצפים שהצעד הראשון לפתרון הבעיה יבוא דווקא מישראל. האם פירוש הדבר שהם מעלים על דעתם פעולה בהיחבא מאיתנו עד שיבחרו את הרגע להפתיענו הפתעות בלתי־נעימות תוך הפעלת לחץ? הנני להזכיר שבישראל מכהן עדיין אותו ראש ממשלה אשר זוכר את הלחץ האמריקני בשלהי מלחמת השחרור שלנו. בדרך זו הם לא הצליחו. הנני מייעץ להם לבוא איתנו במגע בטרם יעשו צעד כלשהו. הנני רוצה להזהיר שוב שאל להם לחשוב על לחץ מאיזה סוג שהוא.

ד) גישתם לפתרון הבעיה

אילטס אמר שאין בינינו לבינם חילוקי־דעות באשר למטרה הסופית. חילוקי־הדעות הנם באשר לדרך. אין הם סבורים שאנו יכולים לקלוט את כל הפליטים או אף מספר גדול של פליטים אך הם סבורים שעלינו להכיר בעקרון חופש הבחירה. אחר־כך פיתח אילטס את התיאוריה הידועה שהפליטים לא ירצו לחזור, אך אם יתברר שהערכתם מוטעית בעניין זה – והוא מודה שהיא עשויה להיות מוטעית – תעמוד ארצות־הברית לצידנו כאשר נשים קץ למבצע ההחזרה. בנקודה זו עשה אילטס הבחנה בין ניפוח במספר החוזרים במזיד (wilfully), דהיינו, בשל הסתת המדינות הערביות לבין גידול המספר שלא בכוונה רעה (unwilfully), דהיינו, שיתברר בעת ביצוע התכנית שבאורח טבעי וספונטאני מורגש רצון לחזור אצל מספר גדול יותר של פליטים. בשני המקרים תתמוך בנו ארצות־הברית בשימנו קץ להחזרה.

אילטס הוסיף גם עצה משלו והדגיש שבזה חורג הוא מתחום גישתם המתגבשת. כאשר היה ראש הממשלה כאן הוא הביע נכונות להחזרת פליטים במסגרת תכנית של איחוד משפחות.[4] אולי כדאי לנו, טען אילטס, לבוא בהצעה המבוססת על תכנית זו ובכך נצליח להתחמק מעקרון חופש הבחירה.[5]

תשובתי היתה: אני מתפלא מאוד על כל הגישה. כיצד אפשר לצפות מאתנו להסכים לשחק עם האש. הרי שאלת הפליטים טעונה חומר נפץ ואסור לנו להתחיל במבצע בצורה ניסיונית כאילו הננו מפריחים כדור ניסיון. כדור ניסיון זה עלול להתפוצץ ולהמיט אסון. ידועה לו עמדת ממשלת ישראל: הננו מוכנים לשלם פיצויים גם מחוץ להסדר כללי של שלום. אלא שבעת קביעת גובה התשלום יש להביא בחשבון תביעות נגדיות שלנו וכן יש לזכור שהערבים מנהלים חרם נגדנו. אילטס אמר: מה עניין שמיטה (החרם) להר סיני (פיצויים)? אמרתי: הנה נאצר עצמו הודיע שהוא לא

4. בשיחה עם סגן הנשיא ניקסון ב־15 במארס 1960, אמר בן־גוריון כי כאשר יושג הסכם שלום תהיה ישראל מוכנה להחזיר מספר סביר של פליטים ערבים שיהיו מוכנים להתיישב בישראל (ראה תזכיר של שיחה עם סגן הנשיא ניקסון במעונו, FRUS 1958–1960, Vol. XIII, pp. 295–6 (No. 136).

5. בשולי התעודה נרשם, כנראה בידי ג' אבנר, "הצעה זאת גם הזכיר לואיס ג'ונס".

יפתח התעלה עד לפתרון בעיית הפליטים.[6] הקשר בין שתי הבעיות איננו, אפוא, מלאכותי ואיננו זר גם לנאצר. אילטס אמר שהוא מתרשם מהנימוק אך ספק אם הם יוכלו להתחשב בו מפני שהזמן קצר והמלאכה מרובה.

אמרתי שוב – אל תעשו שום צעד נוסף בלי שתשתפונו בבעיית הפליטים. היא, יותר מכל בעיה אחרת, תחייב משא־ומתן ישיר בינינו לערבים כאשר יגיע המועד לכך. כבר אמרנו אשתקד שאנו מתנגדים לכל תיווך בשאלה ותביעתנו היא שכל צד שלישי יסתפק בתפקיד של סדרן המפגיש את הצדדים: not mediation but good offices to bring both parties together.

ה. סַסוּ״ת

השנה נאלצים הם לשלם את הקצבתם לפליטים, חלק במזומנים וחלק בעודפים (הפרופורציה היא דומני: 16.5 מיליון דולר במזומנים ו־6.5 מיליון דולר בעודפי מזון). אם יקצץ הקונגרס בשנה הבאה עוד יותר את תקציבם, יעמדו בפני משבר. מנהל סַסוּ״ת אמר שאין לו כל אפשרות לממן את פעולותיו אם תגדל המכסה של העודפים על חשבון המזומנים.

באשר לתיקון הרשימות (כרטיסי המנות)[7] סיפר אילטס כי הם הפעילו לחץ רב על מג'אלי והצליחו למדי. אך עתה שהוא הלך לעולמו תחול נסיגה במבצע. לא ברור עדיין מה עמדת תלהוני. מכל מקום כתוצאה מהמבצע גדלו עד כה הרשימות שכן מספר התינוקות שסַסוּ״ת הסכימה עתה לרשום (תמורת מחיקת הנפטרים) על[ה] על מספר השמות שנמחקו.

בשאלת החינוך המקצועי אמר אילטס (מה שכבר ידוע לנו) שסַסוּ״ת עושה מאמצים להרחיב את התכנית אך אפשרויותיה התקציביות הן מוגבלות מאוד. מחלקת המדינה היתה ברצון מסייעת למפעל זה אך אין לה מנין לקחת. אסור לה לתת הקצבה מקרן הנשיא שהרי הקונגרס העביר חוק המונע הקצבות מקרן זו עבור תכניות הממומנות בחלקן מקרנות אחרות.

ו) פיתוח ירדן

שאלתיו מדוע לא יגשו לפתרון בעיית הפליטים על־ידי מימון תכניות פיתוח בירדן. פיתחתי את הרעיון ברוח מכתבך לשגריר. אילטס אמר כי לדעתו העיכוב הוא תקציבי. השבתי: בימינו אלה ניתן להשיג תקציב עבור כל דבר – יש בנקים, יש דל״ף [Development Loan Fund]. אילטס אמר שאין הוא סבור כך. לאחרונה הם מאוכזבים מאוד מדל״ף אשר הוכיח את חוסר גמישותו כמכשיר בידי מדיניות החוץ האמריקנית.

ז) סיכום

(1) אילטס שוחח בגילוי־לב להפליא ומשום כך עלינו להשתמש בדברים שנאמרו על־ידיו מבלי לייחסם אליו. דבר זה חל אולי בעיקר על הסעיף הראשון.

6. ראה מס' 156, והערה 7 שם.
7. מאז 1950, כאשר נערך מפקד הפליטים, לא הצליחה סוכנות הסעד לעדכן את רשימות הפליטים שדיווחו על לידות אך כמעט שלא דיווחו על פטירות, במטרה לשמור על כרטיסי מנות המזון של סַסוּ״ת. דרישת האו״ם מסַסוּ״ת לערוך מפקד חדש נדחתה בידי מדינות ערב שבתחומן ישבו הפליטים ובידי הפליטים עצמם.

(2) הוא דיבר בפירוש על העמדה שנתגבשה אצלם בשאלת הפליטים. הוא הרצה את העמדה בערך לפי נוסח ורוח הדברים בדו"ח שהוכן על־ידי ועדת החוץ (ר' קטע מצורף).[8]

(3) יש לי רושם שהוא התרשם מהטיעון שלי בדבר הכרח להימנע מלהפתיע אותנו ולא כל שכן מלהפעיל עלינו לחץ.

(4) יש לי רושם שהמוח שלו פתוח להצעות ותיקונים – אך ברור שעצם השמעתם תיצור רושם כאילו יש על מה לדבר. מבחינה זו הלכתי בשיחה עד לקצה גבול האפשרות.

(5) אילטס טס בעוד שלושה ימים לניו יורק לשיחה עם ברקו. (הוא יברר, כפי שהברקתי, גם את השאלה אם בכוונת הפייסת לפרסם דו"ח מעשי יותר מהדוחו"ת שהורגלנו להם בשנים האחרונות.) הוא יצטרף למשלחת כל אימת ששאלת הפליטים תדרוש את נוכחותו שם. האיש הקבוע של מחלקת המזרח התיכון במשלחת הוא גאי הופ (Guy Hope).

(6) אילטס לא שלל את האפשרות שגם השנה הם יעמדו בעצרת בפני סחטנות ערבית בעניין זה כפי שעמדו בשנה שעברה. אך הוא אמר שהוא מקווה שיעלה בידם שלא להיפגע. לא שאלתיו אם רצונם להזכיר השנה את הפייסת בהחלטה אם לאו. מדבריו בראשית השיחה, שהוא מצטער כי הפייסת לא פעלה במשך השנה שחלפה, משתמע כאילו יסכימו לתת לה זריקת עידוד גם השנה.[9]

בברכה,

מ' גזית

8. המצורף לא נמצא.
9. ראה מס' 99.

191

מ' אראל אל ג' אבנר[1]
M. Erell to G. Avner

מקור: 130.02/6451/4

ואשינגטון, 28 בספטמבר 1960

סודי

הנדון: פרסום מלווה הדל״ף לתכניות המים

יש בידינו עכשיו סיכום סופי של הפרשה הזאת עם מחלקת המדינה ונדמה לי שהסיכום הולם את מבוקשנו.

ראיתי את ארמין מאייר בשבוע שעבר והוא הקריא לי מסמך בו היתה מנוסחת הסכמת מחלקת המדינה לגישתנו לאחר שהבעיה כולה הובאה בפני מר לואיס ג'ונס והלה אישר את ההצעה שהוצגה לו בעקבות פנייתנו.

מחלקת המדינה קובעת שממשלת ישראל שיתפה פעולה במבצע הזה כולו בצורה הראויה לשבח ומנעה פרסומת במשך כל החודשים האלה. מחלקת המדינה ממשיכה ואומרת כי יש להכיר בעובדה שאי־אפשר יהיה להסתמך לאורך ימים על רצונם הטוב של עורכי העיתונים שכן העובדות עלולות להגיע לידיעתם של עיתונאים בודדים ובמסיבות אלה ההתמדה באיפול לא תהיה אפשרית והתוצאה עשויה להיות פרסומת רעשנית שבוודאי תיצור בעיה מדינית קשה. לפיכך יש לקבל את הצעת ישראל ולנהוג כדלקמן.

העיתונים בישראל יוסמכו לפרסם בלי הבלטה ידיעה קטנה שתמסור כי בהמשך למלוות דומים בעבר קיבלה ישראל מלווה מדל״ף [Development Loan Fund] בסך 15 מיליון דולר לפיתוח החקלאות ולביצוע תכניות השקאה מקומיות. מחלקת המדינה מסכימה שהעיתונים יורשו להדפיס פרשנות צנועה וזהירה שתציין כי מפעלי המים הנדונים עשויים באופן היגיוני להשתלב בעתיד בתכניות ארציות, אולם, אין להזכיר את מי הירדן בהקשר אקטואלי ותוך התייחסות ישירה למפעלים אשר לשמם ניתן המלווה. מחלקת המדינה רושמת לעצמה שממשלת ישראל תקיים את שיתוף־הפעולה של עורכי העיתונים כפי שעשתה בעבר וסומכים עלינו שנעשה הכל כדי להבטיח שתימנע פרסומת בלתי־מרוסנת אשר תהפוך את פרשת מי הירדן עכשיו לבעיה מדינית בוערת.

הסיכום של מחלקת המדינה לא כלל התייחסות כלשהי לגבי זימון הפרסום המסויג כנ״ל ומשאירים לנו לבחור את המועד הנכון. כמו־כן לא הדגיש מאייר את המשאלה שהוזכרה בשיחות קודמות דהיינו, שמכל מקום ניזום את הפרסום רק כאשר נשקול ונחליט שאין מה להפסיד ושהברירה היא בין פרסום רעשני בלתי־יזום לבין פרסום מסויג יזום. מדבריו של מאייר הסתמנה בבירור המחשבה שהדגש הוא על היקף

191

1. העתקים נשלחו גם אל שרת החוץ ושגריר ישראל בוואשינגטון.

הפרסום, על תוכנו ועל היקף הפרשנות שתבוא איתו או בעקבותיו ולא כל־כך על המועד שבו יחול הפרסום. מחלקת המדינה היתה שמחה לראות את העניין הזה כבר מאחוריה, כלומר, שתוגנב כאילו ידיעה מסויגת לעיתונות, כמובן בלי רעש, ושכל הצדדים יוכלו לומר, אם וכאשר יתעורר מישהו לבחוש בנושא, שלפנינו עניין שבוצע מזמן ואף פורסם, ואין שום סנסציה.

בסיכום שהקריא מאייר נאמר גם שממשלת ישראל תדאג להבטיח כי בתשובה לשאלות שיוצגו לגורמים ישראליים רשמיים אחרי הפרסום היזום, יחזרו כולם על אותה הגרסה המסויגת, כנ"ל.

בסיום יש להזכיר עוד כי לפני כחודש ימים נמסר לחברי הקונגרס דו"ח בכתב על פעולות הסיוע במשך השנה התקציבית החולפת ובדו"ח זה נכלל גם המלווה לצינור המרכזי. המסמך חולק בדמות חוברת מסויגת כלומר, אסור לחברי הקונגרס לגלות את תוכנה, אם כי אותו דף בו מודפס עניין המלווה הנדון איננו מסויג. יש כאן מ[ע]ין טכסיס שמטרתו לאפשר למחלקת המדינה לטעון, אם יהיה צורך בכך, שלא נהגה במלווה הזה בסודיות מיוחדת, ומכל מקום לא הסתירה את העובדות מפני חברי הקונגרס.[2]

בברכה,

משה אראל

192

ל' אשכול אל ס"ד דילון (ואשינגטון)
L. Eshkol to C.D. Dillon (Washington)

Copy: 130.23/3295/27 העתק

[Washington], 17 October 1960

My dear Mr. Dillon,

On the eve of my departure from the United States, I should like to express my gratitude for the cooperation you have always so graciously extended to us. In particular, I wish to thank you for the kind reception you gave me when I called on you in Washington on September 20.[1]

2. בחילופי מברקים בעקבות המכתב הזה ציין מרוז, בשם שרת החוץ, כי ישראל אינה יכולה לקבל עליה אחריות שהפרסום בעיתונות יהיה בדיוק על־פי הנוסחה האמריקאית. אראל השיב ששוחח על כך עם מחלקת המדינה והבהיר שישראל אכן תעשה מאמצים לשמור על הנוסח, אך אינה יכולה להתחייב. (ראה מברק י' מרוז אל משרד החוץ, NWT448, 2.10.1960, 130.02/6451/4; אראל אל משרד החוץ, WNT162, 6.10.1960, 130.09/2313/14).

192

1. בתיקי משרד החוץ לא נמצא דיווח על השיחה הזאת. בסיכום שהוכן בשגרירות ישראל בוואשינגטון (בלי תאריך, כנראה בשנת 1961, בתיק 130.23/3294/7), נאמר כי אשכול הדגיש לפני דילון את הצורך להגדיל את הסיוע הכלכלי לישראל עקב הנטל הביטחוני הכבד הרובץ עליה. דילון גילה גישה חיובית באופן עקרוני, אך העריך כי אין סיכויים גדולים לקבל סיוע ממקורות סיוע כגון עודפי מזון, סיוע מיוחד וקרן החירום עם זאת נראה לו כי "הקרן למלוות פיתוח (דל"ף, Development Loan Fund) תוכל להיות לעזר. ראה גם תזכיר משיחה במחלקת המדינה, 20 בספטמבר 1960, FRUS, 1958–1960, Vol. XIII, pp. 372–5.

You may recall that one of the subjects dealt with in our conversation rélated to our economic development program and especially to the need for long term credits not tied to specific projects. I had an opportunity later to discuss this subject with Mr. Waugh and his associates at the Bank[2] and we intend to approach them with a request for a loan of $30 million repayable over a period of twenty years.

Our Ambassador and his colleagues will be happy to supply full details of this matter, and I do hope for your positive interest in this matter.

With regard to the other matters raised in our conversation, I was greatly encouraged by your attitude and I am hopeful that in further discussions with our Embassy, these matters can be brought to a positive conclusion.[3]

With my best personal regards, very sincerely yours,

Levi Eshkol
Minister of Finance

193
הערת־עורך
Editorial Note

הבחירות לנשיאות ארצות־הברית

ב־8 בנובמבר 1960 נתקיימו בארצות־הברית בחירות לנשיאות. מועמד המפלגה הרפובליקנית היה סגן הנשיא, ריצ'ארד מ' ניקסון; מועמד המפלגה הדמוקרטית היה הסנאטור ג'ון פ' קנדי.

במצע המפלגה הדמוקרטית נאמר בין היתר, כי אם תנצח המפלגה יעודד הממשל שיחות שלום ישירות בין מדינות ערב לישראל, יפעל ליישובם של הפליטים מחדש בארצות שבהן יש להם מקום והזדמנויות עבורם, ישים קץ לחרם הערבי ולהסגר, ויפעל למען זכותן של כל המדינות להשתמש בתעלת סואץ בלא הגבלה.

במצע המפלגה הרפובליקנית נאמר בין היתר כי יעודדו בכל דרך אפשרית את פתרון הבעיות שבין מדינות ערב לישראל, פתרון צודק לבעיית הפליטים, קץ להגבלות מעבר ומסחר, סיום ההפליה על בסיס אמונה דתית נגד אמריקאים, והתקדמות לקראת יחסי שלום שיעשו למיותר את מרוץ החימוש.

הסנאטור קנדי ניצח את יריבו ברוב קטן והושבע לתפקידו ב־20 בינואר 1961.

2. לא נמצא דיווח על השיחה.
3. ראה מס' 197.

194

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI263

נוסח נכנס: 130.09/2314/1

ואשינגטון, 9 בנובמבר 1960

סודי – מידי

שרת החוץ, יחיל; אישי.

יש צורך להדריך העיתונות שלנו בתגובתה לבחירות האמריקאיות בייחוד לאור העובדה שהעיתונות הישראלית צוטטה על־ידי המפלגה הרפובליקנית בזמן המערכה כאן.[1] אך בשעה זאת התוצאה טרם ברורה ויש לחכות עוד כמה שעות לפחות.

מציע הקווים הבאים:

א) שוב הוכיחה ארצות־הברית דוגמא מפוארת של הדמוקרטיה.

המאבק היה קשה ושני הצדדים כמעט שקולים אולם איש לא יטיל ספק בכך שהעם האמריקני יתלכד מסביב לנשיא החדש.

ב) בפולמוס הבחירות לא עמדה לוויכוח הגישה האמריקנית במדיניות חוץ. בשטח זה שני הצדדים היו מאוחדים. ארצות־הברית מצדדת בעצמאות העמים, בשלום ובחופש הפרט. הוויכוח היה למעשה מסביב לשאלה מרכזית אחת. מה צריכה ארצות־הברית לעשות בתוך ארצות־הברית מבחינת חיזוק כוחה הכלכלי, החברתי והצבאי כדי שתוכל להמשיך למלא תפקידה הבין־לאומי החיוני.

העם האמריקני נתן אמונו בקנדי ובמפלגה הדמוקרטית ובתכניותיהם הכלכליות והחברתיות. גם ניקסון הדגיש שאמריקה איננה יכולה לשקוט על השמרים אך מסתבר שהעם האמריקני רואה בקנדי ובמפלגה הדמוקרטית גורם בעל תכונה יותר דינמית.

ג) קנדי בעצמו הדגיש לציבור הבוחרים שהברירה שעמדה בבחירות היתה לא רק בין שני אנשים כי אם בין שתי מפלגות. בזה ציין המפנה הגדול שבבחירות אלה לעומת שתי המערכות הקודמות, כאשר אישיותו של אייזנהאואר עמדה מעל לשיקולים מפלגתיים רגילים. קנדי עמד על כך שהבחירה היא בין מפלגה פרוגרסיבית לבין מפלגה יותר שמרנית ותבע מהעם להצביע בעד המפלגה שתזיז את אמריקה

194

1. הכוונה ככל הנראה למאמר מערכת בעיתון ״ידיעות אחרונות״ מיום 12 באוגוסט 1960, שבו הובעה דאגה מפני אפשרות היבחרו של קנדי העלול לנהל מדיניות פיוס כלפי הערבים ולפיכך בחירתו של ניקסון ״תהווה ערובת ביטחון חשובה לישראל״. לאחר הפרסום הודיע מזכיר העיתונות של ניקסון כי הפרסום נעשה בלא ידיעתו (״ניו יורק טיימס״, 15.8.1960). כעבור זמן הבריק הרמן כי מטה הבחירות של ניקסון פרסם הודעה לעיתונות המצטטת מאמר מ״ידיעות אחרונות״, וקוראת לאזרחי ישראל לנצל את השפעתם על קרוביהם בארצות־הברית כדי שיצביעו בעבור ניקסון. (ראה הרמן אל משרד החוץ, NWT164, ‏11.10.1960, ‏130.09/2313/2.)

קדימה. מסתבר שפרישתו של אייזנהאואר החזירה הוויכוח הפוליטי בתוך ארצות־הברית לקדמותו ושוב הדגש הוא יותר על המפלגות ועל תכניותיהן מאשר על אישים.

ד) עם זאת יש לציין שהבוחר לא היה מכריע הכף לטובת קנדי לו לא שוכנע שקנדי אדם מוכשר ודינמי, שקול ויודע עניין ובעל יכולת לבטא המגמות של אמריקה ולנהל מערכת ביטחונה ושגשוגה הכלכלי. קנדי הצליח להתגבר על העובדה שלפני המערכה לא היה ידוע לציבור האמריקני הרחב והצליח גם להתגבר על הגורם הדתי. אפשר לראות בו סמל של הדור החדש העולה על הבמה האמריקנית. הדור של אנשי השכלה ששירתו בכבוד ובגבורה במלחמת־העולם ואחר־כך העמיסו על עצמם העול של דאגת הכלל. הוא הנשיא הראשון של ארצות־הברית שנולד במאה העשרים. גם ניקסון שייך לדור הזה אך העם האמריקני העניק לקנדי את הרוב.

ה) כל מי שמאמין בסובלנות דתית ישאב עידוד מכך שהעם האמריקני מצא לנכון לבחור נשיא ללא קשר עם אמונתו הדתית.

ו) אשר לישראל. בבחירות האלה לא עמדה כל שאלה ישראלית או יהודית. שתי המפלגות הכניסו למצע שלהן סעיפים טובים על ישראל. קנדי הוכיח בעבר ידידותו לישראל והערכתו השקולה של המציאות המושרשת שנוצרה בישראל ושהיא היא היסוד המוצק לידידות שרוחשים לישראל בארצות־הברית ובארצות אחרות.

ז) ארצות־הברית יוצאת ממערכת הבחירות מחוזקת באמונתה ביכולתה לעשות המוטל עליה.

הרמן

195

ד' בן-גוריון אל ג"פ קנדי

D. Ben-Gurion to J.F. Kennedy

Tel. מברק

Outg.: 130.23/3294/3 :נוסח יוצא

Jerusalem, 11 November 1960

On behalf of Government of Israel and myself I send you warmest congratulations on your election to highest position your country has to offer – a position which carries a momentous world responsibility. Your election is a credit to the American people, which casting off all prejudice in matter of faith, has entrusted you with leadership of nation.

I am confident that entire free world now looks for you for bold constructive and far-sighted leadership, which will contribute to enhancement of human liberties, world peace and fraternity among men in all parts of globe.

A dual road leads to this threefold goal: Closer unity between all free nations, in the new world and the old, and devoted fraternal aid to all peoples

who are in need of speedy and effective assistance from wealthy developed and experienced countries in order to close gap between the satisfied and the hungry, the advanced and the under developed.

This is the world mission that has now been imposed on U.S. and from the bottom of my heart I wish you success in fulfilling it with all your talent, energy and courage, fortified by the goodwill, the generosity and the pioneering spirit of your great people.

196

משרד האוצר אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
Ministry of Finance to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW672

נוסח יוצא: 130.09/2313/1

ירושלים, 27 בנובמבר 1960

סודי – מידי

בפגישתו עם שר האוצר הודיענו ריד על החלטת ממשלתו להפסיק הסיוע הטכני לישראל החל מיוני 1962. הדגיש במיוחד שההחלטה נובעת משיקולים ענייניים בלבד.[1]

מסגרת ההסכם הבילטרלי בעניין זה תמשיך בכל־זאת להישאר בתוקפה ואנו רשאים גם לאחר התאריך הנ"ל לפנות אליהם בבקשה לעזרה טכנית בקשר לנושאים ספציפיים.

שר האוצר הודיע שאנו מקבלים ההחלטה ולא נפעל במצב הנוכחי לשינויה והודה על העזרה החשובה שקיבלנו בשטח זה עד כה.

עיקר הפגישה נסבה על התכניות הכלכליות השונות שהוגשו על־ידינו לדל"ף [Development Loan Fund] ולאקסים [הבנק לייצוא ולייבוא].[2] ריד הבטיח לעשות מצידו הכל על־מנת לעזור ולהמליץ.

דינשטיין – האוצר

196

1. בהודעה משותפת מטעם ארצות־הברית וישראל שפורסמה ב־29 בנובמבר, נאמר כי שתי הממשלות הגיעו להחלטה הזאת בעקבות ההתקדמות הראויה לציון שחלה בכושרה הטכני של ישראל בשנים האחרונות, ומאחר שממשלת ארצות־הברית צריכה לכוון מחדש את מקורות הסיוע הטכני העומדים לרשותה לצרכים הדחופים יותר של מדינות חדשות מתפתחות (ראה "הארץ", 30.11.1960).
2. ראה מס' 197.

197

א׳ שלמון אל שגריר ישראל בוואשינגטון
A. Salmon to the Israel Ambassador in Washington

Copy: 130.23/3295/27 :העתק

Washington, 9 December 1960

Subject: Economic Assistance

I was called in to the Department of State at 11:45 this morning, to meet with Mr. Peyton Kerr, Deputy Assistant Secretary for Economic Affairs.

Present: Mr. Kerr, Mr. Williams, Mr. Hamilton, Salmon. Mr. Kerr referred to the Ambassador's meeting with the Assistant Secretary, E. Martin, on December 5, 1960. Mr. Martin had to leave for Europe and instructed Mr. Kerr to give the Ambassador the following reply:

1. Contingency funds – Congress has reduced the appropriation of this fund, and in view of the urgent demand on it, there is very little left in the Fund; therefore, we should not expect any help from this source in this fiscal year.

2. The Export–Import Bank will handle the applications now before it, including the application for $13 miliion by the Bank of Agriculture.

3. Housing project – for the predictable future, housing aid will be confined to Latin America, and, therefore, this project cannot at present be effectively considered.

4. Industrial Bank – DLF [Development Loan Fund] is in the process of approving our request of $10 million for IDBI [Industrial Development Bank of Israel]. Mr. Kerr was under the impression that this loan has already been approved, but then corrected himself to say that it is expected to be approved soon.

5. The Department has a positive suggestion, namely, that the Government of Israel presents to DLF an application for $30 million for the agricultureal consolidation program. This application should be prepared in a detailed fashion and in accordance with DLF criteria, after consultations with DLF for guidance. DLF has dire funds at present, and this application will be considered on the assumption that a supplementary appropriation will be approved by Congress. The Department of State has the expression of willingness of DLF on this proposal. DLF will have to consider how such a scheme will relate to the recent President's directive on the use of aid programs. DLF will have to decide whether the financing of U.S. exports under this program will be *additive exports*, namely, exports which otherwise would not have taken place.

The Department have an informed understanding that DLF will take a sympathetic attitude towards such an application.

* * *

I then summarized this proposal with Mr. Kerr as follows:

a. Israel will approach DLF with an application for a $30 million commodity import program.

b. Commodities will be imported from the U.S.

c. Such commodities will not necessarily be related to the agricultural consolidation program, but the Israel Pounds generated will be applied towards the project.

d. The commodity imports from the U.S. will be such as would not otherwise have taken place.

e. DLF has agreed to give full sympathy to this application.

f. Funds for the project will be from the supplementary appropriation coming up before Congress in January.

g. The Embassy of Israel will approach DLF immediately to consult with them on the implementation and presentation of this $30 million application.

Mr. Kerr concurred with the above summary, and stressed that the matter has to be fully worked out with DLF, but DLF has the Department's view on the subject, and has given the Department its expression of willingness to go ahead with the project.

Mr. Kerr asked whether we are going to go ahead with our agricultural program now before the Export-Import Bank, to which I replied, "this matter will be decided soon".

Avraham Salmon

198
הערת־עורך
Editorial Note

פרשת הכור האטומי בדימונה

ב־9 בדצמבר נקרא השגריר הרמן אל מזכיר המדינה הרטר. הרטר אמר שלפי מידע שקיבלו משגרירות ארצות־הברית בתל אביב מקימה ישראל כור אטומי בנגב. הוא הביע את דאגתה של ממשלת ארצות־הברית וביקש הסברים. הרמן השיב שידווח לישראל וימסור למזכיר את המידע שיקבל.

199

ח׳ יחיל אל שגרירות ישראל בוואשינגטון
Ch. Yahil to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IR442

נוסח יוצא: 130.09/2313/14

ירושלים, 20 בדצמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

הרמן; לנמען בלבד.

בקש נא ריאיון דחוף אצל הרטר ומסור נא לו ההודעה הבאה:

1) ישראל בונה כור אטומי ניסיוני נוסף[1] בעל הספק (capacity) של 24 מגוואט בנגב. גודל הכור, שאינו בהיקף תעשייתי, נובע ממטרותיו - פיתוח הידע המדעי לצורכי שלום. הכור נבנה באזור באר שבע כחלק ממדיניות הממשלה לפתח את הנגב.

2) בדומה לכורים אחרים מסוג זה בארצות שונות - ישרת כור זה את התעשייה, החקלאות, הרפואה והמדע ויאפשר לישראל לבנות בעתיד כור כוח משל עצמה.

3) הכור שבהקמתו הוחל לפני כשנה לא יושלם לפני שלוש-ארבע שנים, מהיום.

4) ציוד וחומרים לכור נוצרים בארץ ונקנים בחוץ - ביניהם בצרפת. ישראל התחייבה בפני החברות המספקות שלא לפרט את מקורות האספקה שלה מפחד החברות המספקות מפני החרם הערבי.

5) אם כי ישראלים למדו והתאמנו בחוץ, בעיקר בצרפת, נבנה הכור בהנהלת מומחים ישראלים ועל אחריותם, דבר המהווה חלק מהמאמץ הכללי של המדינה להקים דור של מדענים.

(6) הדובר של משרד החוץ הצרפתי הודיע ב־19 בחודש זה כי ״העזרה שהוגשה על־ידי צרפת לתכנית זאת נוגעת לכור מחקר למים כבדים ואורניום טבעי הדומה לזה שקנדה עזרה להקים בהודו. נעשה הכל על־מנת להבטיח שימוש למטרות שלום גרידא״.

7) לכשייבנה הכור הוא יהיה פתוח גם בפני משתלמים מארצות ידידותיות.

8) לגבי הערותיו של מר הרטר:

(א) הכור בנחל רובין מתאים לצורכי לימוד בעיקר. אנו רואים צורך להכשיר אנשי מדע לדור התעשייתי האטומי ונעזרנו לכך על־ידי ידידים מארצות שונות, שהקציבו כספים מיוחדים למטרה זו.

(ב) ההשערה בדבר מחיר הכור היא מוגזמת. אנו מעריכים שזו הוצאה של 5 מיליון דולר לשנה, פרט למבנים הקונבנציונליים המשתלמים במטבע מקומי.

(ג) מקבלים את עצתו להדגיש בפרסומנו מגמת הפיתוח לצורכי שלום.

199

1. נוסף על הכור בנחל שורק (רובין).

(ד) נפלה טעות בהערכת המומחים שלו לגבי ממדי הכור. הספקו הוא כאמור 24 מגוואט ולא 100/300 כפי ששיערו. מה שתואר כארובה, אינו אלא מגדל מים פשוט. הכור איננו air cooled כי אם water cooled.

9) במידה ותישאל בדבר אפשרות ביקור במפעל - תענה שעליך לפנות לממשלה בעניין זה.

10) תוסיף שראש הממשלה יודיע חלק מדברים אלה ביום רביעי בכנסת.[2]

יחיל

200

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI359

נוסח נכנס: 130.09/2314/1

ואשינגטון, 21 בדצמבר 1960

סודי - לנמען בלבד - בהול

יחיל.

נפגשתי עם המזכיר[1] בחמש וחצי. נוכחו ג'ונס והיועץ לעניינים אטומיים של מחלקת המדינה,[2] וגזית. לפי בקשתי לא ניתן פרסום מוקדם לביקורי כי לא יכולתי לדעת מקודם מה הוראותיכם בנידון. פתחתי בהבעת תודה על הסידור המהיר של השיחה וציינתי שמששמעתי על שובו מפאריס ביקשתי מיד פגישה איתו כדי להעביר התשובות לשאלות שהציג לנו לפני כתשעה ימים.[3] ציינתי שחיכיתי לשובו ובזה רמזתי שעובדה זאת, ולא הודעת דובר מחלקת המדינה, היא שקבעה את העיתוי. לאחר־מכן מסרתי לו תוכן מברקכם 442.[4] לאחר שהזכרתי סעיף 6 הוא הפסיקני ושאל מהן הערובות (safeguards) בקשר לשימוש בפלוטוניום כי הרי אפילו כור בהיקף שאנו מדברים עליו מייצר כמות של פלוטוניום. השאלה בדבר הפלוטוניום חזרה אחר־כך בצורות שונות. כתום מסירת מברקכם ציינתי שדבריו אלי בתשעה ביחס להשפעה להודעה מצידנו עשו עלינו רושם ומתוך התחשבות בהם עיכבנו פרסום ההודעה וייתכן שלא היינו מפרסמים כל הודעה בשלב זה, שהרי לא נודעת כל דחיפות

2. דברים ברוח ההסברים שבתעודה הזאת השמיע בן־גוריון בכנסת ב־21 בדצמבר (ראה דברי הכנסת, מושב שני של הכנסת הרביעית, כרך XXX, עמ' 545).

200
1. מזכיר המדינה כריסטיאן הרטר.
2. פיליפ ג'' פיירלי, יועץ מחלקת המדינה לעניינים אטומיים.
3. ראה הערת־עורך, מס' 198.
4. מס' 199.

לכך מפני שהמתקן יהיה מוכן רק בעוד כמה שנים. אבל לאור הסערה שנתחוללה בימים האחרונים השתנה המצב וראש הממשלה ישיב מחר לשאילתא בכנסת בנדון.[5] הוא אמר שבוודאי מאוחר מדי ששאלתו בדבר הפלוטוניום תזכה לתשובה שתיכלל בהודעת ראש הממשלה מחר. השבתי שספק אם זה ניתן אך ראש הממשלה בדבריו הרי מדגיש נקודות שונות שיש להן השפעה מרגיעה כגון עניין הזמן ונכונותנו לקבל משתלמים ממדינות ידידותיות.

המזכיר חזר לעניין ה־safeguards והזכיר החלטות הסוכנות בווינה ואמר שישראל הרי תמכה בקבלת ההחלטה. הוא הוסיף שהסיבה העיקרית להעברת החלטה זו היתה קשורה בתכניות האטומיות של הודו וארצות אחרות[6]. הערתי שהודו למשל התנגדה, ואף־על־פי כן מקימה מתקנים גדולים מהסוג שלנו. ציינתי שביקשתי את הפגישה ללא פרסומת אבל מאחר ונוצר רושם מוטעה כאילו נמנענו מלמסור לו האינפורמציה הדרושה ברצוני לפרסם הודעה בדבר פגישתנו. המזכיר נכנס לדברי ואמר שהוא מצטער על הרעש שהוקם ומבקש שנאמין לו שהוא לא ידע על כל זה ולמד על כך מכתבת פיני ב"ניו יורק טיימס" שהוא קראה במהדורה אירופאית בפאריס. באשר להודעתם, הם הרי נאלצו לומר משהו תחת לחץ העיתונאים בעקבות דבריו של יושב־ראש הוועדה האטומית האמריקנית[7] שהוא תיארה כ־unfortunate. חזרתי על כך שהתקבל רושם לא נכון בקשר לנכונותנו להשיב על שאלותיו ורושם זה צריך לתקן. הראיתי לו טיוטה של הודעה שחשבתי לפרסם בשמנו, שבה נאמר שראיתי את המזכיר עם שובו מפאריס ומסרתי לו תשובות לשאלותיו. המזכיר אמר שאין הוא מתנגד לפרסום הודעה באופן עקרוני אך חושש שיחשוף את עצמו למטר שאלות על מהות התשובות. שמא כדאי לומר שהתשובות שנמסרו הן בעיקרן בהתאם לתשובת ראש הממשלה לשאילתא.

התנגדנו לכך באומרנו שדבר זה יצביע על תוכן ומסגרת התשובות בעוד שלאמיתו של דבר תשובותינו מפורטות יותר מאשר תשובת ראש הממשלה לשאילתא.

היועץ האטומי פרלי שאל האם 24 מגוואט פירושם 24 מגוואט תרמיים או 24 חשמליים. הוא משער שזה חשמליים, על כן נכונה השערתם בדבר 100 – 300 מגוואט תרמיים. הוא הדגיש שיודעי דבר לבטח יציגו שאלה זו לאחר הודעת בן־גוריון. כן שאל האם יהיה קיים power element. אמרתי שברצון אעביר את שאלותיו ואני מניח שאקבל תשובה תוך זמן מה.

חזרתי לעניין ההשפעה הציבורית והדגשתי שהעניין נזרק לחלל העולם ועכשיו יש צורך לצמצם את ההשפעה המזיקה. קיימת אפשרות שתוצג להם השאלה האם הודעת ראש הממשלה מספקת והנני לבקשו שבתשובה על כך לא יאמרו שביקשו אינפורמציה

5. ראה שם, הערה 2.
6. הסוכנות הבין־לאומית לאנרגיה אטומית שמרכזה בווינה. בספטמבר 1960 אישרה הוועידה הכללית הרביעית של הסוכנות ברוב של 43 נגד 19 את עקרונות היסוד למערכת של ביטחונות שנועדה למנוע בעד המדינות החברות להסב לשימוש צבאי חומרים ומתקנים אשר הועמדו תחת פיקוחה של הסוכנות.
7. הכוונה להודעה של ג'ון מקקון, יושב־ראש הוועדה האמריקאית לאנרגיה אטומית, שאמר ב־18 בדצמבר כי ארצות־הברית בדקה באורח לא רשמי עם ישראל מידע הקשור להתפתחויות בתחום האטום. המידע הזה נתקבל רק בזמן האחרון, כי התקדמות של ישראל בעניין זה היתה סודית. (ראה מברק הרמן אל משרד החוץ, RI339, 18.12.1960, 130.09/2314/1).

נוספת. הרי המפעל לא יהיה מוכן אלא בעוד שלוש שנים ויש מספיק זמן לברר הטעון בירור. בינתיים מוכרחים לסלק את הרושם כאילו כבר חל מפנה מהפכני ושהגענו ל־nuclear weapons capability. על כך השיב המזכיר שזה נכון, אלא שהשאלה היא מה יהיה בעוד שלוש שנים. ייתכן והנקודה המעודדת ביותר שניתן להבליטה היא הבטחתנו לקבל משתלמים מבחוץ.

כאן חזר לְעניין ה־safeguards ומשהפניתי תשומת־ליבו להודעה הצרפתית[8] שאל האם הכוונה שאנו נעביר את הפלוטוניום לצרפתים. חזרתי ולחצתי בעניין הודעה מרגיעה. המזכיר השיב שהוא מבין שזה אולי העיקר ושיש לחתור לכך אך מה תוכל גם ארצות־הברית לומר כאשר תישאל היא עצמה מה הרגיע אותה[?] מכל מקום אין בכוונתם לומר דבר עד לאחר דברי ראש הממשלה בכנסת.

כאן התערב שוב היועץ האטומי ואמר שאמנם יש חשיבות רבה להבטחתנו בדבר קבלת משתלמים מהחוץ אך אולי אפשר כבר עתה שקבוצה נבחרת (selected people) תבקר במתקנים. הבטחתי להעביר גם בקשה זו ארצה.

השיחה נסתיימה בקביעה שבקשר להודעה שבכוונת השגרירות לפרסם נימצא במגע עם ג'ונס ובאשר לשאלות הטכניות נימצא בקשר עם היועץ האטומי. המזכיר ביקש שאת האינפורמציה שמסרנו נגיש בכתב בתור הכנסת הבהרות לשאלות הנוספות שהוצגו, כלומר סוג המגוואטים, עניין ה־power element, אפשרות של ביקור ועתיד הפלוטוניום שייווצר.

אנו מציעים ומבקשים אישורכם שנגיש ללא דחייה נייר המכיל את הנקודות שבמברקכם 442, ושוב כדי למנוע טענה שלא מספקים תשובות. אשר לשאלות הנוספות שהוצגו היום נטפל בנפרד בהתאם להוראותיכם והפעם עם פרלי. הנקודה היחידה שברצוננו כן להוסיף לנייר היא בדבר סוג המגוואט. הבריקו מיד בנידון.[9]

מתגובותיו על סעיף 4 התרשמנו שטענת החרם עשתה עליו רושם אם כי שוב הזכיר שלא ידעו על התחלת המפעל.

הרמן

8. ראה מס' 199, פסקה (6).
9. בתשובה הובהר כי המגוואטים שמדובר בהם הם טרמיים (ראה מברק משרד החוץ אל שגרירות ישראל בוואשינגטון, IR448, 21.12.1960, 130.09/2313/14).

201

א׳ הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן RI360

נוסח נכנס: 130.09/2314/1

ואשינגטון, 21 בדצמבר 1960

סודי-לנמען בלבד

יחיל.

הערכתנו לפגישה עם המזכיר.[1]

א) עניין הסודיות עוד מעיק. אם לא נענה לבקשה בדבר ביקור יסיקו מכך מסקנות חמורות.

ב) עניין ה־safeguards והפלוטוניום מופיע אצלם כנקודות מרכזיות ובעניינים אלה לא ירפו מאתנו. בגישתם לעניינים אלה הם מושפעים גם על־ידי שיקולים מזרח־תיכוניים וגם על־ידי שיקולים עולמיים. הם לא שמחו לכניסת צרפת למועדון ובוודאי כועסים על צרפת שעזרה לנו. הם מנסים באמצעות הארגון העולמי[2] להטיל safeguards על כל הארצות כדי למנוע פיתוח נשק אטומי על־ידי מדינות נוספות. מזה שארץ כמו הודו איננה נענית להם אין להסיק שלא ימשיכו להטיל עלינו לחץ מקסימלי. אם מפני שאנו יותר נתונים ללחץ מאשר הודו וגם מפני שפיתוח weapons capability אצלנו ישפיע השפעה מרחיקת־לכת על האזור ולפי הערכתם ידחוף קע״ם ללכת בדרכנו.

ג) הרטר ציין שרוסיה כבר מאשימה את ארצות־הברית שהיא silent partner לפיתוח התכניות שלנו. לכן היו צריכים להבהיר שאין כל קשר בין נחל רובין לבין הכור החדש. הם מפחדים ממצבים שעלולים להעמיד גם הרוסים בפני לחץ להעניק ידע אטומי לארצות במחנה שלה. על רקע זה יש להניח שילחצו דווקא על safeguards בין־לאומיים.

ד) הדגשת העובדה שהמפעל שלנו מוקם על־ידי מומחים ישראליים חשובה ביותר. זה הופך אותנו לכוח עצמאי שיש להתחשב בו.

ה) מסופקני אם מחלקת המדינה תגיב מחר על הודעת ראש הממשלה בצורה שתחסל הפרשה. הם ישאירו ספק ויציגו את העניין כעניין שעדיין פתוח כי בכוונתם להמשיך ללחוץ עלינו בעניין הפלוטוניום וה־safeguards, וגם נשאר עוד בליבם ספק

201
1. ראה מס׳ 200.
2. הסוכנות הבין־לאומית לאנרגיה אטומית.

לגבי מגמותינו האמיתיות. נדמה לנו שהתכסיס העיקרי שלנו [הוא] לחזור ולהדגיש שהכור לא יושלם אלא תוך שלוש–ארבע שנים, כלומר, אין יכולת ייצור בשלב זה, ויש זמן מספיק לבירור שאלות. מתגובתם מחר, ובעיקר מההדלפות בעיתונות של מחרתיים, נוכל ללמוד יותר.[3]

הרמן

3. בהודעת מחלקת המדינה מיום 22 בדצמבר 1960 נאמר: "[It was] gratifying [to] note that, as made public, Israeli atomic energy program does not represent cause for special concern." (ראה מברק הרמן אל משרד החוץ, RI377, 22.12.1960, 130.09/2314/1.) אולם לפי ה"ניו יורק טיימס" מ־23 בדצמבר לא נמוגו חששותיהם של האמריקאים, ומחלקת המדינה סירבה להצהיר כי היא שביעת רצון מהבטחותיה של ישראל. הועלה חשש שמא תביא הבהלה שעוררה הפרשה במדינות ערב להסכם הגנה עם ברית־המועצות.
הנושא הגרעיני ירד זמנית מסדר־היום עקב חילופי הממשל בארצות־הברית, אך שב ועלה בשיחתו של הנשיא קנדי עם בן־גוריון ב־30 במאי 1961.

פרק ח
Chapter 8

יחסי ישראל–הרפובליקה הפדרלית של גרמניה
Israel's Relations with the Federal Republic of Germany

מאמצים לכינון יחסים דיפלומטיים בין ישראל לרפובליקה הפדרלית של גרמניה והשגת מלווה לפיתוח עבור מדינת ישראל

202
ל' סביר אל מ' פישר
L. Savir to M. Fischer

העתק: 130.23/3309/13

ירושלים, 4 בינואר 1960

סודי ביותר

ביום ו', 1.1.[19]60 התקיימה השיחה בין ראש הממשלה לד"ר שנער.

ד"ר שנער מוסר, כי ראש הממשלה שמע מפיו סיכום הדיון אצל שרת החוץ.[1] ראש הממשלה הסכים לדברי שרת החוץ. אף הוא מחייב פנייה חדשה אך בלי איומים או "ברוגז".

לא יהיה הבדל עקרוני בין השיחה העתידה לבין השיחות הקודמות שהתנהלו בנידון אלא במידת התקיפות. על ד"ר שנער להדגיש כי ידועים לנו כל הארגומנטים הגרמניים וכי אנו דוחים אותם בכל תוקף. כהכנה לשיחה ינהל ד"ר שנער שיחות עם שרי הממשלה הגרמנית ואישים אחרים, אשר דעתם נוחה מהקמת יחסים (ארהארד, שפר, ברנטנו, פון אקהארד, למר וכו').

רק לאור תוצאות השיחה נקבע עמדתנו, אך לא ייעשה דבר אשר יפגע באינטרסים שלנו.

לפי הערכת ד"ר שנער יכולה השיחה להתקיים בסוף ינואר.

לא דובר על השאלה, אם יצטרף מישהו לד"ר שנער בריאיון הנ"ל.

בברכה,

ל' סביר

202

1. בעניין כינון יחסים דיפלומטיים בין ישראל לגרמניה – ראה מבוא, עמ' יט–כ.

203

פ"א שנער אל מ' פישר
F.E. Shinnar to M. Fischer

העתק: 130.23/3309/13

קלן, 11 בינואר 1960

סודי

ב־6 בינואר 1960 נועדתי עם פון אקהארד, מזכיר המדינה במשרד ראש הממשלה ומנהל לשכת העיתונות. ביקשתי את השיחה בקשר לסיורו בארצות ערב.

1. פון אקהארד סיפר לי, כי ב־10 בינואר הוא יוצא לקהיר לכנס נספחי העיתונות של הנציגויות הגרמניות באזור. מטרת הכנס, גיבוש קו־פעולה נגד התעמולה המזרח־גרמנית בארצות אלה, כעין משקל נגדה. בגמר הכנס ישהה יום אחד בכל אחת מן הערים: עמאן, בגדד, דמשק וביירות.

כידוע, סיפר לי פון אקהארד על כוונתו זו כבר בנובמבר בציינו, כי בשיחותיו עם אדנאואר על סיור זה העמיד הוא, אקהארד, תנאי שיבקר גם בישראל. בהסתמכו על כך שאל אותי אם התקופה מ־19 באפריל עד 26 בו נוחה לנו לביקורו בישראל. השבתי, כי אני מניח שכן ואודיע לו סופית לאחר שאברר את הדרוש עם ירושלים.

2. בין היתר סיפר לי, כי אדנאואר יצא לרודוס בסוף ינואר–ראשית פברואר, לחופשה של שלושה שבועות ואת הביקור הרשמי שהבטיח ליפן יערוך במארס 1960.

3. בהקשר עם התקריות האנטישמיות[1] (על עמדתו הברקתי ב־6 בינואר),[2] העלה פון אקהארד את שאלת היחסים. הוא אמר כי כדאי היה לחפש סיבה חיצונית אשר תסביר מדוע עשו את הצעד עתה בהציעו להשתמש כסיבה בעובדה שהסכם השילומים מתקרב לקיצו, לפחות במה שנוגע לקניות השוטפות.

השבתי, שעל אף העובדה שההסכם יימשך בחלק לא מבוטל עד 1965, אפשר היה לטעון טענה זו, אולם אינני רואה טעם בחיפוש סיבה חיצונית כזאת, אלא שעליהם לדעת, שעל־ידי היסוסיהם להציע לנו יחסים נגרם לנו, במישרין, נזק מדיני הנובע מן העידוד ששואב נאצר מעמדה זו.

אקהארד מיהר להדגיש, כי הוא, כמובן, מבין לרוחנו והודה במבוכה בה הם נמצאים, באשמתם, בשאלה זו וכי הגיע המועד לחיסול מצב בלתי־מובן זה מצידם.

נדברנו, כי בשובו נתראה והוא יספר לי על התרשמותו מן הסיור.[3]

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

203

1. ראה פרק כב.
2. לדעתו של פון אקהארד אפשר שגרמניה המזרחית היתה מעורבת בתקריות האלה (ראה מברק המשלחת בקלן אל משרד החוץ, רמ/778, 6.1.1960, 130.09/2355/2).
3. ראה מס 205, מס' 210, פסקה 5.

204

ג׳ רפאל אל שרת החוץ
G. Rafael to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3309/13

בריסל, כ״ו בטבת תש״ך
26 בינואר 1960

סודי-אישי

גולדה היקרה,

בשיחתנו בפאריס דיברנו על היחסים עם גרמניה. הנני מרשה לעצמי לסכם השיקולים וההצעות לפעולה. עם כל ההיסוסים הנפשיים הקיימים אצל כל אחד מאתנו לגבי התקרבות לגרמניה, נדמה לי שאנו תמימי דעים שכינון יחסים תקינים איתה היה מחזק את מעמדה הבינלאומי של המדינה במאבקה עם העולם הערבי העוין. מאידך, עם כל חשיבותם של יחסים אלה לא נשפיל את ישראל על־ידי הפצרה אצל הגרמנים להקים איתנו יחסים. מגמתנו צריכה להיות להביא את הגרמנים למצב שהם ינקטו ביוזמה. אנו מכירים את המכשולים העומדים כנגד משימה זו, אולם נראה לי שנוצר בשבועות האחרונים מצב מיוחד וחדש אשר ניתן לנצלו לטובת הגשמת המטרה.

הגילויים האנטי־יהודיים והניאו־נאציים[1] ערערו באופן רציני את מעמדה הבינלאומי של גרמניה. כל הסימנים מוכיחים שממשלת אדנאואר רגישה ביותר למצב זה. רגישות זו מובנת לאור דאגתה שבוועידת הפסגה עלולות ארצות־הברית ואנגליה להתפשר עם ברית־המועצות על חשבון גרמניה.[2] כבר קיימת נטייה באנגליה לנצל את מצוקתה הנוכחית של גרמניה כדי לחתור תחת מעמדה המוסרי של ממשלת אדנאואר ובזה לרכך את כוח התנגדותה לפשרה אפשרית.

גם עלינו לנצל מצוקה ומבוכה זו, בה נמצאת כעת ממשלת אדנאואר, כדי להסדיר את עניין היחסים. אינני ממליץ על פעולה ישירה מצידנו ברגע זה, אלא מציע שעיתונות ידידותית לנו, אישים בעלי השפעה על אדנאואר ומספר מצומצם של ממשלות ישמיעו באוזני אדנאואר הטיעון הבא: היעדר יחסים תקינים בין גרמניה וישראל, בגלל השתמטותה של גרמניה, עשוי להתפרש בדעת הציבור כגילוי הסתייגות של ממשלת אדנאואר לגבי ישראל בפרט והיהודים בכלל. דעה זו מתחזקת בשעה שגרמניה מהדקת את יחסיה עם ארצות ערב. היא למעשה המדינה היחידה במחנה המערבי שלא מקיימת יחסים עם ישראל ועמדה זו צריכה להתפרש כהפליה מכוונת, דבר אחרון שגרמניה רשאית להרשות לעצמה ביחס לעם היהודי.

אם יותר מחמישים מדינות העולם מקיימות יחסים עם ישראל וביניהן מדינות בעלות אינטרסים יותר מפותחים בעולם הערבי מאשר גרמניה אפשר לפרש את אי־נכונותה של גרמניה לתקן את המעוות כמגמה בלתי־ידידותית לעם היהודי.

204
1. ראה פרק כב.
2. הוועידה נתקיימה בפאריס במאי 1960 והתפזרה בלא תוצאות בעקבות יירוט מטוס הביון האמריקאי יו־2 ב־1 במאי 1960.

פירוש זה, בשעה שגילויים ממאירים של פעולה ניאו־נאצית בגרמניה מחלישים את מעמדה הבינלאומי, ותקופה גורלית לה ערב ועידת הפסגה, מוכרח להביא נזק רציני לגרמניה. מאידך, הסדר היחסים עם ישראל ביוזמתה של גרמניה יחזק את מעמדה בדעת־הקהל המערבי, בפרט כאשר ברית־המועצות תשתדל בחודשים לקראת ועידת הפסגה לנצל את ההופעות האנטישמיות בגרמניה כדי לחתור תחת מעמדה של גרמניה.

על־מנת שטיעון זה יעשה את שלו, נחוץ להמשיך לרכז את תשומת־הלב הבינלאומית על התעוררות הניאו־נאציזם בגרמניה ועל מעמדם ופעולתם של ארגונים בעלי נטיות נאציות, ואף הימצאות נאצים לשעבר בתפקידים ממשלתיים אחראיים. יש להצביע גם על העובדה שנאצים מובהקים פעילים בקהיר ובארצות ערב אחרות ונמלטים לשם מבלי שממשלת גרמניה חשבה לנכון לנקוט בצעדים, להפך, אין זה מפריע להתחזקות הידידות בין גרמניה ומדינות ערב.

להפעלת תכנית זו הנני מציע לגייס תמיכה של מספר עיתונים חשובים בארצות־הברית, צרפת, בלגיה ובאנגליה.

לנסות לרתום את McCloy שנחשב אחד היועצים הקרובים ביותר של אדנאואר ואולי עוד אישים לא גרמנים בעלי השפעה עליו.

לדבר עם שר החוץ הצרפתי[3] או עם אחד מיועציו של הנשיא דה גול, שהוא ביוזמתו יפנה את תשומת־ליבו של אדנאואר לנזק אשר נגרם לגרמניה בשעה זו בהיעדר יחסים עם ישראל.

סבורני, שצרפת עשויה להיות מעוניינת שמעמדה של גרמניה במזרח התיכון יהיה יותר מאוזן על־ידי התקנת יחסים עם ישראל במקום שתתחזק באופן חד־צדדי במחנה הערבי, וזה כמובן על חשבון אותן המדינות אשר מקיימות יחסים תקינים עם ישראל.

נוסף לפעולות אלו צריך, כמובן, לגייס אותם הגורמים בגרמניה עצמה המעוניינים בכינון היחסים, שילחצו על הממשלה.

בכל התכנית הזו ישראל צריכה להישאר מאחורי הפרגוד ולפעול רק בעקיפין. הנני סבור כי פעולה מרוכזת על־פי הקווים שציינתי ומתואמת היטב עשויה להתגבר על ההיסוסים הקיימים בגרמניה ולהכריע את הקו לטובת פנייתה אל ישראל לכינון יחסים.

יחד עם כל זאת אין להתעלם מן העובדה שכינון יחסים דיפלומטיים עם גרמניה יעורר נחשול של השמצה סובייטית נגד ישראל, בשעה שקיימת כנראה מחשבה בממשלת ברית־המועצות לנצל את תופעות האנטישמיות בגרמניה לגיוס דעת־הקהל היהודי נגד ממשלת אדנאואר.[4]

בברכה,

גדעון רפאל

3. מוריס קוב דה מירוויל, שר החוץ של צרפת.
4. ראה תגובת שרת החוץ במס' 209.

205

מ' פישר אל משלחת ישראל ברפובליקה הפדרלית של גרמניה (קלן)

M. Fischer to the Israel Mission in the German Federal Republic (Cologne)

מברק מוצפן: י"ק/927

נוסח יוצא: 130.23/3309/19

ירושלים, 2 בפברואר 1960

סודי

שנער.

לפי רויטר אמר פון אקהארד במסיבת עיתונאים בעיר העתיקה ביום א' לאמור:[1]

לאחר שהשילומים ליהודים יבואו לקיצם לא יקשור אותנו לישראל שום דבר פרט ליחסים כלכליים בקנה־מידה מצומצם מאוד, ואני מבטיח לכם, כי גרמניה לא תתקין יחסים דיפלומטיים עם ישראל. אדנאואר וברנטנו הדגישו זאת בפני. עד כאן.

אם הידיעה מתאמתת מחה נמרצות נגד ההצהרה, אשר אנו חייבים לראותה כמעשה של איבה כלפי ישראל, ושיש בה כדי להגביר את היצרים האנטי־ישראליים אצל הערבים, ואשר מעמידה באור חדש את יחס גרמניה אלינו.

פישר

206

ל' סביר אל פ"א שנער (קלן)

L. Savir to F.E. Shinnar (Cologne)

העתק: 130.23/3309/19

ירושלים, ז' בשבט תש"ך
5 בפברואר 1960

סודי

הנדון: הודעות פון אקהארד בירדן

טרם קיבלנו את נוסח דברי פון אקהארד ברבת־עמון ובעיר העתיקה.[1] לפי ידיעות המתפרסמות כאן מבון אין לצפות להבהרה לפני שובו של פון אקהארד.

205.

1. ראה מס' 203, 206.

206

1. ראה מס' 205.

הידיעות הנידונות התפרסמו על־ידי כתב רויטר ברבת־עמון. ממקור מוסמך ידוע לי, כי האיש – בשם ג'ון חלבי, הוא stringer מקומי, אשר אחריותו המקצועית מפוקפקת ביותר, ואשר אינו שולט אפילו במידה מספקת בשפה האנגלית. אנשי עיתונות איתם דיברתי כאן הטילו מיד ספק בנכונות הידיעה.

על אף כל זה נשארת העובדה, כי עד כה לא הגיב פון אקהארד על הפרסום. העובדה, כי פון אקהארד אינו נוהג לאבד את שליטתו אף במצבים עדינים, מחמירה כמובן. אין ספק כי כל עוד שלא בא העניין על תיקון בצורה המבטלת הלכה למעשה את רושם ידיעת רויטר אין לשחרר את פון אקהארד מאחריותו בדבר. מה גם שהידיעה בה התפרסמה היא מעשה עוין שהוא מבחינת תוכנה, נימתה, בחירת המקום ללא דוגמה.[2] קיסטרמאייר דיווח לעיתונו על הרושם המזעזע של הידיעה, אם כי נמנענו מתגובה רשמית לעת־עתה. כתוב גם מיד לקרלו שמיד.

אני מצרף הידיעות על דברי אקהארד הנמצאות בידינו.[3] שימו נא לב במיוחד לנאמר על ירדן השסועה.

נצפה לדיווחכם ביחס לנ"ל ולתגובות הרשמיות, הפרלמנטריות והאחרות, בפרשה.

בברכה,

ל' סביר

207

פ"א שנער אל שרת החוץ
F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3309/13

קלן, 9 בפברואר 1960

סודי ביותר

הנדון: פגישתי עם אדנאואר ב־8 בפברואר 1960

השיחה שביקשתי ב־1 בפברואר נקבעה ל־8 בפברואר ונערכה אתמול. הברקתי אמש לאמור:

"בשיחה מהיום תבעתי לאור השתלשלות העניינים במחצית השנה האחרונה ובייחוד בשבועות האחרונים קיום הבטחתו מ־20 במאי.[1] סיכמנו אחרי שעה כדלקמן:

2. המשפט משובש במקור, אך מובא כלשונו.
3. ראה מס' 235.

207
1. באותה שיחה אמר אדנאואר כי הוא מעוניין בכינון יחסים עם ישראל במועד מוקדם ככל האפשר, ולא יאוחר ממועד הבחירות בישראל שנועדו לנובמבר 1959. (ראה מברק שנער אל משרד החוץ, רמ/685, 22.5.1959, 130.09/2345/8).

א. הוא יביא העניין לפני הממשלה בישיבתה ב־18 בפברואר. הזמין אותי למחרת למסירת תשובה.

ב. יכתוב בימים הקרובים מכתב בו יודיע זאת לראש הממשלה.

ג. הסתייגותו היחידה היתה שייתכן שיהיו כאלה בממשלת בון שידרשו לחכות עד אחרי ועידת הפסגה[2] כדי לא להסתכן ביצירת הכרות נוספות בגרמניה המזרחית לקראת הוועידה. גם במקרה זה סיכמנו על סיום אפשרי ומתקבל על הדעת של הפרשה בצורה עליה אדווח בעל־פה בבואי ב־22 בפברואר.

דו"ח מפורט על השיחה מחר בדואר דיפלומטי".

להלן פרטים על מהלך השיחה:

1. בהסתמכי על שיחתנו מ־20 במאי 1959 ועל הבטחה שנתן אז להציע כינון יחסים לכל המאוחר בראשית 1960 (דהיינו אחרי הבחירות שלנו ולאחר הרכבת הממשלה), הסברתי, כי לאור הפרסומים הרבים בזמן האחרון סביב לדיון בוועדת החוץ ודברי ברנטאנו[3] ופון אקהארד (בעת ביקורו בעמאן)[4] ובהתחשב בדיון בבונדסטראג, שייערך ב־10 בפברואר (מחר), הכרחי כי יבהיר את המצב על־ידי קיום הבטחתו.

2. על דברי אלה השיב: הוא יביא את העניין לפני ישיבת הממשלה ב־17 בפברואר. הציע כי ניפגש אחרי ישיבה זו ואז יתן לי תשובה. העיר כי לא מן הנמנע שיהיו בין חברי הממשלה כאלה שיזהירו מפני צעד כזה לפני ועידת הפסגה, בטענה כי הוא עלול לגרום להכרות נוספות בגרמניה המזרחית ויחליש על־ידי כך את עמדתם בבעיית גרמניה המזרחית בדיונים אלה.

(הערה: בשיחה ב־1 בפברואר שמעתי בסודי־סודות, כי הודו הודיעה לממשלת בון על כוונתה להכיר בגרמניה המזרחית וכי בקושי הצליחו לשכנעם (את ההודים) להמתין בצעד זה עד לאחר ועידת הפסגה. איש שיחי (אחד המקורבים לאדנאואר) הוסיף בשיחה זו ב־1 בפברואר, כי אין להם אשליות ושהודו תעשה את הצעד מיד אחרי הוועידה מבלי להתחשב בתוצאות הוועידה. ברנטאנו יוצא מחרתיים להודו דרך קראצ'י, שם יתעכב כמה ימים.)

הוא נתן להבין כי הוא עצמו אינו שותף לגרסות אלה, אך הדגיש, כי עליו להתייעץ בבעייה כזאת עם חבריו בממשלה וכי יעשה זאת בישיבה ב־17 בפברואר.

3. הסברתי שנית את עמדתנו לטענה זו, מתוך הדגשה, כי נוסף לעובדה, שהטיעון הזה הפסיד מערכו על־ידי ההתפתחות שחלה מאז ועידת ג'נבה, עליהם לדעת, כי תגובת הערבים תהיה השלמה עם החלטת ממשלת בון, מבלי שיעזו לערער את הקשרים הקיימים אשר הם נהנים מהם במידה גדלה והולכת.

כאשר העיר, כאילו בהרהוריו על תגובות אפשריות בישיבת הממשלה בה תידון הפרשה – שיטענו שכינון יחסים עם ישראל יגביר את המתיחות בין ארצות ערב לבינינו, עניתי: שקלנו דעה זו, עליה עמד בשיחות קודמות בשנים האחרונות והגענו

2. ראה מס' 204, הערה 2.
3. בדיון בוועדת החוץ של הבונדסטאג בינואר 1960 התייחס שר החוץ הגרמני פון ברנטאנו לדרישה לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל וציין שהאינטרסים המסחריים של גרמניה עם מדינות ערב מחייבים לדחות את הצעד הזה. (ראה "ג'רוזלם פוסט", 20 בינואר 1960.)
4. ראה מס' 205, 206.

למסקנה, כי הצעד עלול לגרום להפגת המתיחות על־ידי העמדת נאצר על המציאות וחיסול אשלייתו, כי הוא הגורם שבכוחו להניע את ממשלת בון לפעול בהתאם לאשר יכתיב לה.

כשהדגיש כי אלה הם רק הרהורים בקול רם על התגובות האפשריות אמרתי, שכל התהליך לקראת נורמליזציה מאז חתימת ההסכם ועד היום, על מהלכו הרצוי, עומד בסכנה אם לא יציע יחסים אחרי ישיבת ממשלת בון ב־17. הוספתי שבמקרה (שלפי תקוותי לא יקרה) שירצו לחכות עד לאחר ועידת הפסגה, יהיה צורך במתן מכתב ברור עם התחייבות להציע יחסים לא יאוחר מ־1 ביולי 1960. הוא הסכים להצעה זו לאלתר, בהוסיפו, כי הוא מקווה שלא יהיה צורך בדחייה זו.

4. בהמשך השיחה הזכיר את שיחתו בברגן בלזן עם אנשי הארגונים היהודיים ועם מר ארגוב, יושב ראש ועדת החוץ של הכנסת (שבא מאמסטרדם להשתתף בטקס בברגן בלזן). כאן ציין אדנאואר, כי הוא הסביר להם את מצבה של ממשלת בון כ־"advocatus diaboli" כפי שאמר, כדי להסביר גם להם, שמצד אחד הוא רוצה בכל ליבו להגיע לצעד זה אשר ישלים את אשר עשה עד כה, כדי להבליט את יחסו והערכתו לישראל ומצד שני ישנם שיקולים הדורשים זהירות מסוימת.

(הערה: היה רצוי כי אקבל ממר ארגוב את תמצית השיחה במברק).

5. מובן שהזכרתי בצורה נאותה את הצהרותיו של ראש הממשלה מאז יולי (עסקת הנשק) ועד הזמן האחרון,[5] בהן עמד על היחס ישראל–גרמניה המערבית, כפי שהוא רואה אותו. הוספתי, כי דעת־הקהל בעולם, לא רק בעולם היהודי, לא תבין אם אדנאואר יחמיץ הזדמנות כזאת.

כן הדגשתי שדיווחתי, כמובן, על הבטחתו מ־20 במאי, אותה יש למלא, אם לא ירצה לפגוע באמון שרוחשים לו.

בסיכום: התרשמתי כי הוא הבין שעליו לתת הפעם תשובה קונקרטית שאינה משתמעת לשתי פנים. הערכתי היא, כי הוא יציע אחרי ישיבת ממשלת בון מתן המכתב שהזכרתי לעיל. אם הניסוח יהיה ברור, מחייב וחד־משמעי על הצעת כינון יחסים החל מ־1 ביולי, תוך בקשה והצעה לשמור זאת עד אז בסודיות גמורה, חושבני שנוכל להסכים לכך – לפחות הייתי חושב שמחובתי להמליץ על כך. עתה יש לחכות לתשובתו אחרי 17 בפברואר.

בסוף השיחה סיפר לי, כי הויס כתב לו בשמחה רבה על כוונתו לבקר בישראל בראשית מאי; הוא הוסיף כי הוא מקנא בו וכי ענה להויס שהוא שמח על תכניתו זו של הויס.[6]

5. לאחר שנתגלה, ביוני 1959, כי נחתמה עסקה על הספקת פגזי מרגמה מישראל לרפובליקה הפדרלית של גרמניה נתקיים על כך דיון בכנסת. במהלך הדיון אמר ראש הממשלה כי "גרמניה של אדנאואר והסוציאל־דמוקרטים אינה גרמניה של היטלר... גרמניה של ימינו לא תשוב עוד לעולם להיות מה שהיתה לפני מלחמת העולם השנייה." (ראה דברי הכנסת, מושב רביעי של הכנסת השלישית, כרך XXVII, 1 ביולי 1959, עמ' 2408.) בדיון נוסף בכנסת, שהתקיים ב־20 בינואר 1960, אמר בן־גוריון כי הוא דבק בדברים שאמר בקשר לגרמניה בדיון שנתקיים ב־1 ביולי 1959 – ראה שם, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, 20 בינואר 1960, עמ' 420.

6. תיאודור הויס, נשיאה הראשון של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה (1949–1959), ביקר בישראל בשנת 1960.

6. ללא קשר העיר בסוף על דעתו המזלזלת בקע"ם ובנאצר. הוא הדגיש כי דעתו שלילית ביותר על גישתו של נאצר, "הלוקח בשתי הידיים מכל הכיוונים" (הוא פשט את שתי ידיו לצדדים כעין אילוסטרציה). אני מקשר הערתו זו עם מה ששמעתי על התרשמותו של ארהארד בעת ביקורו בקהיר. נאמר לי ממקור מוסמך, שארהרד התאכזב גם מהגישה המצרית וגם מהריקנות של תכניות הפיתוח שלהם, או יותר נכון מהיעדר תכניות הראויות לשמן. גישת מצרים שהרגיזה – לפי המקור – התבטאה ברומזם באופן ברור, כי אין הם זקוקים לעזרת ממשלת בון מכיוון שהם יכולים לקבל את הדרוש להם מצדדים שונים.

7. לפני הפגישה, כאשר המתנתי בחדר ההמתנה, סיפר לי הרפרנט האישי,[7] כי בביקורו אצל אייזנהאואר בארצות־הברית, בדרכו ליפן, ייפגש אדנאואר ב־13/14 במאי עם אגודת עיתונאי־החוץ וינאם לפניהם; כן ייפגש לשיחה עם העורך הראשי של ה"ניו יורק טיימס" וה"הרלד טריביון" במטרה להסביר פעם נוספת את עמדת ממשלת בון לקראת ועידת הפסגה. ב־14 במארס יצא לוואשינגטון לפגישתו עם אייזנהאואר ומשם יצא ב־17 אחר־הצהריים ליפן. הוא ישוב מנסיעתו בראשית אפריל.

נדמה לי שכדאי להודיע לא' הרמן על תנועותיו, בייחוד על הפגישות עם העיתונאים הנ"ל, כדי שהוא עצמו, או מישהו אחר שימצא למתאים, ידבר עם זולצברגר ועם עורך ה"הרלד טריביון" ועם משתתפים מטעם אגודת עיתונאי החוץ, שישאלו את אדנאואר בצורה נאותה על היחסים עם ישראל ושיעמידו אותו על המצב המוזר של חוסר יחסים דיפלומטיים.

8. מובן שאם תשובת אדנאואר ב־18 בפברואר תהיה חיובית יקח העניין ללא ספק עוד זמן־מה וטוב יהיה אם ישמע מהאנשים הנ"ל את שאלותיהם; במקרה שיציע ב־18 בפברואר, במכתב שהזכרתי לעיל, כינון יחסים החל מ־1 ביולי 1960, נודעת לשאלות אלה גם כן חשיבות.

אודה לך אם תשקלי את העניין, ואם תחליטי חיובית, על הוראות מתאימות.[8]

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

7. מעין ראש לשכה – נראה שהכוונה לפראנץ יוזף באך – ראה מס' 216.
8. לא נמצאה תשובה ישירה של שרת החוץ, אך ראה עמדתה במס' 209. הדיון בממשלת בון נדחה לבסוף ל־2 במארס – ראה מס' 210.

208

פ"א שנער אל שרת החוץ
F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 14 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

אישי, סודי.

בקשר להכנות לקראת ישיבת ממשלת בון ב־17 ודיונה בעניין היחסים[1] נפגשתי עם נחום [גולדמן] וברונו [הרברט בלנקנהורן] בפאריס ב־12.2. בכדי לצמצם פעילות נחום ואנשיו להצגת העניין מטעם דעת העולם היהודי ובכדי למנוע התרשמות שלילית אצל הזקן [אדנאואר] הצעתי שנחום יכתוב לזקן מכתב שבו יעמוד בתוקף על הצורך לעשות הצעד עכשיו אם לא רוצים לגרום לאי־הבנות ולתגובות בלתי־רצויות בחוגי העולם היהודי בכלל ובארצות־הברית בפרט. נחום הבטיח לשלוח המכתב וגם ברונו הדגיש חשיבותו. מקווה לקבל העתק מחר.

מסרתי על השיחה לאיתן. נחום רצה לדבר עם הרמן והרצוג בקשר לשיגור ידיעה מטעם מחלקת המדינה שיראו קיום יחסים בעין יפה. בשיחה טלפונית מהיום מסרתי להרצוג על הנ"ל וביקשתי שיבקש את דעתך ואישורך לפנייה למחלקת המדינה. שמעתי שעשה זאת כבר אחרי שיחתו עם נחום מאתמול. ממליץ לשקול ולאשר הסכמתך אם תגיעי לדעה חיובית. היום ביקשתי איתן להבריק לך אם תסכימי שיפנה אל משרד החוץ שגם הם יודיעו לממשלת בון באמצעות שגרירותם על דעתם החיובית. ממליץ על שיקול חיובי. מחר ומחרתיים אראה 4 שרים, שרפנברג ופפרדמנגס.

שנער

208

1. ראה מס' 207.

209

ג' מאיר אל שגריר ישראל בבריסל[1]
G. Meir to the Israel Ambassador in Brussels

העתק: 130.23/3309/13

ירושלים, י"ח בשבט תש"ך
16 בפברואר 1960

סודי ביותר

לגדעון שלום רב,

תודה לך על מכתבך מ־26.1.60 בשאלת גרמניה.[2]

המשכתי לחשוב על שיחתנו בפאריס וגם היתה לי שיחה באותו נושא עם ראש הממשלה ושנינו הגענו למסקנה שיש להניח עכשיו לעניין.

נוסף לנימוקים הידועים, קיימת גם בעיה מעשית הראויה לתשומת־לב: איש אינו יכול לקבל על עצמו אחריות לביטחון הסגל והרכוש שלהם בארץ.

ידוע לך בוודאי על שיחתו של שנער.[3] בצעד זה תגיע הפעולה מצידנו לסוף־פסוק לעת־עתה. אם וכאשר תבוא הצעה מצידם - נקבלה.

בברכה,

209

1. העתקים נשלחו לח' יחיל ולמ' פישר בפאריס.
2. מס' 204.
3. ראה מס' 207.

210

פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה[1]
F.E. Shinnar to the West European Division

מקור: 130.23/3309/13

קלן, 19 בפברואר 1960

סודי ביותר

הנדון: בעיית היחסים

להלן דו"ח על השתלשלות העניינים בשאלת היחסים מאז פגישתי עם אדנאואר ב־8 בפברואר:[2]

1) משיחה סודית במשרד אדנאואר ב־9 בפברואר כדאי לציין, שהודו עמדה להכיר בגרמניה המזרחית והסכימה לדחות צעד זה עד לאחר ועידת הפסגה. מובן, שהגרמנים ביקשו מהם לוותר בכלל על צעד זה, אולם איש שיחי בדעה, כי נהרו לא ישנה את דעתו.

2) ב־11 בפברואר קיימתי פגישה בפאריס עם בלנקנהורן; תחילה לבדנו ואחר־כך יחד עם נחום [גולדמן]. על תוכן שיחות אלה הברקתי ביום 14 בפברואר[3] ומסרתי לאיתן על הנקודות העיקריות.

כתוצאה מהתייעצות זו שלח נחום ב־13 בפברואר, לפי בקשתי, מכתב אל אדנאואר והעביר אלי העתק.

3) ב־14 בפברואר נפגשתי עם גנרל קליין (אחרי מספר פגישות קודמות) בדיסלדורף. הוא נמצא כאן זה שבועיים וראה את אדנאואר, פון ברנטאנו ומספר אישים חשובים אחרים, בענייניו הוא. (כידוע, הוא מייצג מספר אישים גרמנים ומפעלים חשובים ביחסי ציבור בארצות־הברית).

מאחר שהוא בקשר הדוק עם יעקב הרצוג בוואשינגטון, מסרתי מדי פעם, לפי בקשתו, ליעקב הרצוג על פעולותיו, כאשר הן נגעו בבעיית היחסים, בה הוא מתעניין, כביכול, מטעם ידידיו בארצות־הברית. פעילותו היתה, כפי שאני מרגיש מחובתי להגיד, מועילה ובכוונה טובה, בלי שנוצר רושם מוטעה כלשהו של חוסר סמכות.

בדעתו להיענות להזמנת משרד הביטחון לביקור בישראל בחודש מאי.

4) ב־15 בפברואר נפגשתי עם מר פפרדמנגס, הבנקאי הידוע (בן 80), ידידו הקרוב ויועצו של אדנאואר. הסברתי לו את השתלשלות העניינים בבעיית היחסים והוא הסכים ללא הסתייגות לבוא בדברים עם אדנאואר, להמליץ על כינון יחסים לאלתר ולהרגיעו באשר לתוצאות אפשריות של צעד כזה בחוגי התעשייה. ערכתי

210

1. העתקים נשלחו אל שר האוצר, שר המסחר והתעשייה ושר העבודה.
2. ראה מס' 207.
3. ראה מס' 208.

פגישה זו בעיקר, כדי לסתור את הטענה, הנשמעת פה ושם, שכינון יחסים היה פוגע, כביכול, באפשרויותיה ובסיכוייה של התעשייה הגרמנית בארצות ערב.

5) באותו יום אחר־הצהריים נפגשתי עם פון אקהארד. טענתי, כי על אף כל התיקונים שפרסם, נשארה הרגשה לא טובה וכי יהיה עליו בהזדמנות ראשונה להגיד דברים ברורים על יחסו לישראל, שיהיו תואמים את יחסו הידוע מזה שבע שנים. הוא הסכים לדברי ואף הודה על העצה. את ההודעה המסולפת,[4] כפי שהגדירה, מסר סופר רויטר בעיר העתיקה, שהוא "עובר־בטל" וחירש, לפי תיאורו של פון אקהארד.

משיחתו עם נאצר כדאי לציין:

(א) נאצר חזר והדגיש, כי לא יתקיף את ישראל, אולם מחובתו להתגונן מפני התקפה ישראלית.

(ב) רצה למנוע בכל מחיר את רכישת הנשק מהסובייטים ב־1955, אך כל מאמציו לשכנע את המערב נכשלו ולכן נאלץ לקנות אצל הצ'כים.

(ג) התרשמותו של פון אקהארד היתה, שנאצר נעשה יותר מתון, שוקל את דבריו והכיר, כנראה, שתפקידו הראשי הוא לדאוג לפיתוח ארצו ולשיפור תנאי תושביה.

נאצר לא הבליט, לדברי פון אקהארד, שנאה לישראל. מאידך נתקל בתופעה זו בשיחות רבות שניהל בעיר העתיקה.

הוא הזמין עשרות אורחים מהארצות השונות בהן ביקר לביקור בגרמניה, כדי להסביר להם את בעיית מזרח־גרמניה, כעין משקל נגד הפעילות רבת־ההיקף של פנקוב[5] בארצות אלה. מנגנוני האינפורמציה של פנקוב עולים בהרבה, לדבריו, על נציגויותיה של ממשלת בון.

6) ב־17 בפברואר נפגשתי, בהשתתפות מרוז, עם פרופ' פורלר, יושב־ראש ועדת החוץ של הבונדסטג. הסברתי לו את השתלשלות העניינים בעניין היחסים מאז פגישתנו האחרונה. עשיתי זאת כדי שלא ירגיש, שכאילו אין מתייחסים אליו בצורה הנאותה, ובהיותי סבור כי בעת הדיון הסופי יתייעצו ללא ספק גם איתו. הוא איש הגון, בעל עמדה נאה לגבי ענייננו. הוא סיפר לנו כי שוחח עם פון ברנטאנו אחרי ישיבת ועדת החוץ בינואר בה דובר גם על היחסים. הוא התרשם מדברי ברנטאנו, כי הוא מהסס, בעיקר בגלל פחדו שמא תכרנה ארצות ערב בפנקוב ובעקבותיהן תלכנה מדינות אחרות. הסברתי לו את הדרוש ונדברנו להיפגש שנית אחרי פגישתי עם ברנטאנו, שתתקיים ב־29 בפברואר, או ב־1 במארס.

7) באותו היום, 17 בפברואר, היה אצלי לארוחת הערב, בין היתר, קרלו שמיד, שהבטיח פעם נוספת לדרוש כינון יחסים בעת הוויכוח על הספר הלבן של ממשלת בון על התקריות האנטישמיות.[6]

הדיון נערך כבר אתמול וקרלו שמיד הזכיר את הבעיה ודרש כינון יחסים, כעין פיצוי מוסרי לישראל. לא התלהבתי מצורה זו, אבל העניין עורר ויעורר הד רחב בעיתונות, והעיקר, שהעניין הוזכר בפרלמנט ובצורה הנאה, האופיינית לקרלו שמיד.

4. ראה מס' 205.
5. פרבר של ברלין, מקום מושבם של מוסדות השלטון של גרמניה המזרחית.
6. ראה פרק כב.

8) ב־19 בפברואר נפגשתי עם פון מרקן; סקרתי לפניו את ההתפתחות בעניין היחסים. עשיתי זאת כיוון שהוא נחשב בממשלת בון כאחד המומחים בבעיות המזרח הקרוב. התרשמתי, כי הוא יתמוך בדרישה שממשלת בון תציע לישראל כינון יחסים, זמן־מה אחרי ועידת הפסגה.

9) דחיית הדיון ל־2 במארס, עליה הברקתי, תאפשר לי לדבר עם השר שטראוס, שיחזור עד אז, ועם פון ברנטאנו, שאראהו מיד בשובי מן הארץ. עם פון שרפנברג, מזכיר המדינה במשרד החוץ, שהשתתף אף הוא בארוחת הערב ב־17 בפברואר בביתי, אפגש אחרי שובי ולפני שאראה את פון ברנטאנו. הספקתי לספר לו בערב זה אצלי על השיחה עם אדנאואר מ־8 בפברואר.

התרשמותי מכל השיחות: כל אנשי שיחי הביעו בצורה זו או אחרת את דאגתם שמא יצליחו הרוסים במאמציהם להניע מספר מדינות (ארצות ערב והודו) לכינון יחסים דיפלומטיים עם גרמניה המזרחית לפני ועידת הפסגה – התפתחות כזאת היתה לדעתם מחזקת את פנקוב ומשפיעה באופן קטלני על יצירת העובדה של קיום שתי גרמניות (Zwei Staaten Theorie).

לאחר שהבהרתי כי כל דחייה ללא קביעת תאריך קונקרטי ומחייב סופית תתפרש כתשובה שלילית, יש להניח, וזו גם התרשמותי, שבדיון ב־2 במארס יגיעו אל ההצעה שעליה אדווח בעל־פה.[7]

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

211

ח' יחיל אל י' הרצוג
Ch. Yahil to J. Herzog

מברק מוצפן IRA961

נוסח נכנס: 130.02/6723/1

[ירושלים], 23 בפברואר 1960

סודי ביותר

הרצוג, אישי בהחלט.

בעקבות מברק יצחק [נבון]. בירורנו הבוקר עם אביגדור [בן־גוריון] סדר־היום עם כפרה [אדנאואר]. ברצונו להציג בפניו אחריותו לקיום ישראל ולתבוע אמצעי ביטחון, השקעות בקנה־מידה רחב ותמיכה מדינית מוחלטת להתקשרותנו לארגון ולשוק האירופי. לא יגע בשאלת היחסים אלא אם כפרה יעוררה.[1]

יחיל

7. על תוצאות הדיון – ראה מס' 212.

211

1. מוסב על שיחה בין בן־גוריון לאדנאואר במסגרת ביקורם בארצות־הברית. לפרטי השיחה – ראה מס' 215.

212

פ"א שנער אל ח' יחיל ואל מ' פישר
F.E. Shinnar to Ch. Yahil and M. Fischer

מברק מוצפן רמ/845

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 4 במארס 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

הפגישה עם שר־החוץ שנדחתה בגלל נסיעתו להודו ובגלל נסיעתי התקיימה אתמול. לאחר שידע שנקבעה לי פגישה עם הזקן [אדנאואר] לא רצה להקדימו והשאיר לו למסור לי על סיכום הדיון בממשלת בון אליו הגיעו בישיבתם ב־2 במארס.[1] הדגיש הנקודות הבאות: נשאר בדעתו שיש לעשות הצעד והדגיש זאת בסקירתו שבה הקדים הדיון בממשלת בון ב־2 במארס. יחד עם זה היה חייב להצביע על המצב העלול להיווצר מהכרת גרמניה המזרחית על־ידי קע"ם או ארץ ערבית אחרת. במקרה כזה היו נאלצים לנתק הקשרים עם הארץ המכירה וזה לדעת כל חברי הממשלה שהדגישו ביתר־שאת הצורך לא לגעת בהלכת האלשטיין[2] לפני ועידת פסגה, מכיוון שהם בטוחים שבמקרה זה יתקיפו אותם בעיקר ה־SPD[3] ויהיו להם קשיים רציניים לא רק כלפי חוץ אלא גם כלפי פנים. לאור נסיעתו של אדנאואר לארצות־הברית סוכם לפי ברנטאנו שיברר עמדת מחלקת המדינה בוואשינגטון וימשיכו בדיון בשובו. הדגיש שחושבים זאת כנחוץ לקראת הוועידה ובכדי למנוע מתיחות נוספת כל שהיא עם בעלי־ברית שלהם. כשטענתי שהנ"ל אינו עונה על הצורך להגיע לקונקרטיזציה של המועד אשר דרשתי ענה שהוא ימליץ כלפי אדנאואר על מתן המכתב האישי בו יוסבר המצב ורצונם להציע יחסים זמן־מה אחרי הפסגה. כשטענתי שאנו משוכנעים שלא תהיה תגובה מטעם הערבים סיפר לי שהיתה לו שיחה עם איש מוסמך שאמר לו אותו הדבר, ושהוא נתן כבר הוראה לבדוק זאת ביתר יסודיות. לא רצה לנקוב בשם ולפי הרמזים הבנתי שהמדובר באחד הנציגים הזרים הקרובים לערבים.

הבוקר נפגשתי עם אדנאואר אשר לא הזכיר במלה הסיכום בממשלת בון על בירור עמדת ארצות־הברית בהיותו בוואשינגטון. סיפר לי על סקירתו של ברנטאנו על חלקו החיובי ועל החשדות שעשו רושם על חברי ממשלת בון. כאן הזכיר שמחלקת המדינה פנתה אליהם וביקשו למנוע כל דבר העלול להגביר המתיחות לפני הפסגה. הדגיש שישראל כמובן לא הוזכרה בקשר לזה אבל אין לו ספק שהיו רואים בצעד זה ברגע זה גורם להגברת המתיחות. כאן היה רמז לדברי ברנטאנו בקשר לזה. כתוצאה מהדיון ביקש שאעביר לראש הממשלה בקשתו האישית להבין אם לא יוכל כרגע,

212

1. בעניין כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל – ראה מס' 210.
2. על שם ואלטר האלשטיין, מזכיר המדינה במשרד החוץ הגרמני דאז, שקבע ב־1958 שהרפובליקה הפדרלית של גרמניה תנתק את יחסיה הדיפלומטיים עם כל מדינה (חוץ מברית־המועצות) שתכיר ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית. הלכה זו היתה תקפה עד סוף שנות השישים.
3. המפלגה הסוציאל־דמוקרטית של גרמניה.

חוזר: כרגע, להציע יחסים ושיסמוך על רצונו הכנה והחלטתו הגמורה להציע קיום יחסים זמן־מה אחרי הפסגה מבלי שיוכל לנקוב היום בתאריך. הוסיף בסודי־סודות שיש לו הבטחה אישית מדה גול לעמוד בשיחתו עם כרושצ׳וב על העמדה המוצהרת של המערב ולסרב ויתור כלשהו.

כשהזכרתי לו הסיכום בשיחתנו מ־8.2[4] על מתן מכתב אישי לראש הממשלה ביקש לא לעמוד על זה לאחר הסיכום בממשלת בון שהיה עומד בניגוד למתן המכתב. הדגיש שהוא מקווה שיחסי האמון השוררים יאפשרו להבין ולקבל הסברתו זו. גם בזה יש סתירה בהשוואה לדברי ברנטאנו שאף הציע לחבר טיוטה ולהמליץ כלפי אדנאואר על מתן המכתב. מובן שמה שאמר אדנאואר קובע.

בסיכום: התשובה אינה מספקת, מאידך אין לראות בה תירוץ או התחמקות או שינוי היחס.

שנער

213

פ״א שנער אל ח׳ יחיל ואל מ׳ פישר
F.E. Shinnar to Ch. Yahil and M. Fischer

מקור: 130.23/3309/13

קלן, 8 במארס 1960

סודי

הנדון: כינון יחסים

להשלמת מברקי מ־4 במארס 1960 על תוכן שיחותי, עם ברנטאנו מ־3 במארס ועם אדנאואר מ־4 במארס,[1] להלן מספר נקודות, שכדאי לציינן:

1) ברנטאנו צייר תמונה שחורה מאי־פעם על המצב סביב ועידת הפסגה. חזרותיו המרובות של כרושצ׳וב על איומיו בדבר הסכם שלום נפרד עם פנקוב ושינוי הסטטוס של ברלין יחד עם סירובו לוויתור כלשהו בעניין האיחוד, מנבאים שחורות, לדעתו של ברנטאנו, עד כדי מצב ללא מוצא אחר מאשר מלחמה. אם כי אין לו אשליות לגבי היסוסיהם של בעלי־הברית המערביים לאפשר התפתחות כזאת, מסופק הוא ביותר אם הסדר ותרני מצד המערב יחזיק מעמד לאור התוצאות העלולות לנבוע מתהליך כזה בהמשך המאבק בין שני הגושים.

2) בשיחותיו עם נהרו בהודו לא הוזכרה ישראל; הוא העיר, כי לא הרגיש את עצמו מוסמך לבקש מנהרו הסברת עמדתו הוא לגבי היחסים עם ישראל. (בהיותו כאן לפני

4. ראה מס׳ 207.

213

1. מס׳ 212.

כשלושה שבועות, סיפר לי גנרל קליין, כי ברנטאנו אמר לו, שיש בדעתו לעורר את שאלת יחסי ישראל–הודו בפגישתו עם נהרו.)

3) בהיותו בהודו, ובייחוד מהשיחות לרגל הכנס של שגרירי ממשלת בון במזרח הרחוק, נתברר לו, שהמדיניות העוקצנית של סין העממית בעניין גבולות סין–הודו מושפעת במישרין ובתוקף על־ידי מוסקבה וכי קיים תיאום מלא בשאלה זו בין סין לברית־המועצות (בניגוד לגרסות אחרות).

4) מדבריו על תגובות אפשריות לכינון יחסים עם ישראל התבלטו פחדו וחששותיו העיקריים מהתגובות האפשריות לגבי פנים (הרמז היה ברור, שזה כבר קשור לבחירות שתיערכנה ב־1961).

5) על הסתירות שבין דבריו לבין מה שאמר לי אדנאואר בקשר להעלאת נושא היחסים במחלקת המדינה בביקורו בוואשינגטון כבר הצבעתי במברקי. לא מן הנמנע, כי מה שאמר ברנטאנו יותר נכון, ומכל מקום, יותר מפורט. אני כמעט בטוח, שאדנאואר יעורר את השאלה בשיחותיו.

6) בשיחה ב־4 במארס הדגיש אדנאואר את עליית המתח בקרב תושבי מזרח גרמניה עקב החרפת המשטר בזמן האחרון, בעיקר כלפי האיכרים, אותם מאלצים להלאמת משקיהם. כתוצאה ממצב זה גדל והולך מספר הפליטים וכן ניכרים סימני התמרמרות גלויה (אדנאואר היה מאז ומתמיד משוכנע כי הקשיים מבפנים יגדלו וילכו במזרח גרמניה, כתוצאה מהעובדה ש־80%–90% של האוכלוסייה מתנגדים למשטר).

7) בשוחחנו על המצב בארץ ועל תעמולת ההסתה של הערבים בזמן האחרון, הסברתי לו את הרקע, מתוך הדגשה, כי הדאגה האמיתית עודה הזרמת הנשק הבלתי־פוסקת של ברית־המועצות לקע״ם. אדנאואר הסכים, כי לאור הממדים שאספקה זו קיבלה באחרונה, מתחדשת הסכנה, לא רק לישראל אלא למערב כולו, של חדירת יתר של ברית־המועצות לתוך האזור.

8) במהלך השיחה חזר אדנאואר פה ושם על הסיכום שהציע בעניין היחסים, דהיינו להמשיך בדיון מיד אחרי ועידת הפסגה, על־מנת לסיימו באורח חיובי בהקדם.

סיכום והערכה: אין לראות בעמדת ממשלת בון – בזה אני בטוח – התחמקות או תירוץ, הנובעים מאי־רצון לכינון יחסים (כדוגמת מספר מדינות, איתן טרם קיימים יחסים, כגון הודו, פורטוגל וכו'), כי אם עמדה שמקורה במצב מדיני מיוחד במינו הקשור בקיום גרמניה המזרחית, בעיית האיחוד וברלין, וכל אלה לפני ועידת הפסגה, בה תידונה בעיות אלה במישרין ובעקיפין.

השערתי, כי כבר בתקופה הנותרת שלפני ועידת הפסגה, תורגש הרעה ניכרת בסיכוייה של ממשלת בון להגיע להסדר מתקבל על דעתה. תהליך זה של הרעת מצבם (על־ידי רצונם של בעלי־בריתם המערביים למנוע התלקחות, על כל תוצאותיה, בגלל בעיית גרמניה), יחמיר וילך בדיונים בוועידת הפסגה. גם אם לוקחים בחשבון, כי בשלב הראשון של הוועידה יהיו גישושים בלבד משני הצדדים, בלא שתושג התקדמות, יש לדעתי להניח, שכבר בשלב זה יתבלטו חילוקי־הדעות והסתירות בין עמדת המעצמות המערביות לבין עמדת ממשלת בון. אני סבור, שתהליך זה יאלץ את ממשלת בון להסכים לפשרות ולוויתורים ויהיה עליהם להתרכז בצמצום ויתורים אלה ככל האפשר.

כתוצאה ממהלך עניינים זה יש לשער, כי ממשלת בון תהיה נכונה להציע לישראל כינון יחסים (גם בגלל הערך המוסרי של צעד כזה, לאור מצבם המתואר). יחד עם זה, אינני משלה את עצמי שכינון היחסים במקרה זה ובמועד שיחול אחרי ועידת הפסגה, אם כי חשיבותו בעינה עומדת, הרי ערכו יפחת באופן יחסי לעומת נקיטת הצעד כעת (בהתחשב במקום שתתפוס גרמניה גם בהתפתחות זו).

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

214

א' הרמן אל משרד החוץ
A. Harman to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT16

נוסח נכנס: 130.23/3294/4

ניו יורק, 14 במארס 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

אפרת, עבור שרת החוץ; אישי ביותר.

להלן עיקרי שיחת ראש הממשלה עם אדנאואר:

א) ראש הממשלה תיאר את האסון שקרה לא רק לעם ישראל כולו אלא במיוחד למדינת ישראל בהשמדת שישה מיליון מיהודי אירופה שהיו מקור התקווה והכוח שלנו. הוא הסביר ההבדלים בינם לבין יהדות אמריקה ויהדות ארצות האיסלם.

ב) תיאר קשיי קליטת עלייה מארצות אסיה ואפריקה שאינה מוכנה להיקלט בחקלאות ובהתיישבות, והצורך להעסיקם בתעשייה.

ג) דיבר על בעיות הביטחון.

ד) דרש השתתפות גרמניה בפיתוח הכלכלי של ישראל או על־ידי השקעות בתעשייה, ספנות וחקלאות או על־ידי הלוואות לזמן ארוך כדי שיעזרו לקלוט מיליון אנשים. דרש הלוואות של חמישים מיליון דולר לשנה למשך עשר שנים. זה יקל את תפקידנו וזה יעזור. אמנם שום דבר לא יכול למחוק את מעשי היטלר אך בזה תינתן לנו אפשרות להקים את שארית הפליטה.

ה) אדנאואר ענה שמוכנים לעזור הן מסיבות מוסריות והן מסיבות פוליטיות מעשיות כי רואים את ישראל כמבצר המערב שמוכרח להתפתח באינטרס העולם כולו. הוא יכול כבר להגיד שיעזרו ולא יתישו אותנו. ראש הממשלה חזר לבעיות הביטחון והזכיר את שיחות אנשינו עם שטראוס בבון.[1] אדנאואר ציין שהוא יודע על

214

1. בסוף שנת 1957 התקיימו מגעים בין שר ההגנה של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה, פרנץ יוזף שטראוס, ובין ש' פרס, המנהל הכללי של משרד הביטחון וכמה מעוזריו. המגעים האלה הולידו את הסיוע הביטחוני של גרמניה לישראל, שאושר סופית בידי אדנאואר ב־1962. (ראה א' בן־נתן, "הדרך לכינון היחסים: ההיבט הישראלי", בקובץ יחסים נורמליים – יחסי ישראל–גרמניה, עמ' 25; פ' שנער, בעול כורח ורגשות, עמ' 124.)

הפגישות ותומך בגישות שטראוס שחושב כמוהו. ראש הממשלה דיבר על שני פריטים שאנו זקוקים, צוללות קטנות וקליעים [טילים] אנטי־אוויריים. אדנאואר הביע שוב הסכמתו ותמיכתו בסיכום השיחות עם שטראוס.

ו) ראש הממשלה אמר שמבין שאדנאואר מקבל בעיקרון הצעתנו, [ו]אם כך רוצה לשלוח שניים–שלושה אנשים, מומחים כלכליים, שידונו על פרטי אפשרויות השקעה ועל ההלוואה המוצעת. אדנאואר הסכים להצעת המשלחת. בן־גוריון שאל בסיכום חלק שיחה זה אם יכול בבית להגיד שהרקע מוכן הן בהצעות הכלכליות והן בהצעות הביטחוניות. אדנאואר השיב שזה המצב.

להלן עסקה השיחה במצב המדיני העולמי לקראת הפסגה ולאחר זה בבעיית פיתוח אפריקה ואסיה. לראש הממשלה נלווה אריה מנור.[2]

הרמן

215

שיחת ד' בן-גוריון – ק' אדנאואר (בניו יורק, ב־14 במארס 1960)

Meeting: D. Ben-Gurion – K. Adenauer (New York, 14 March 1960)

Report: 130.23/3294/4 :דין-וחשבון

After mutual greetings, the question of language was discussed. Adenauer said that he wanted to talk German because in his own language, he can express nuances best. Upon Ben-Gurion's question whether he does not understand other languages, he said he does understand if he wants to.

Adenauer: I want to say right in the beginning that I followed always exactly and with greatest personal interest the reconstruction of Israel and want to express my deep admiration for the courage, the power, and the perseverance of Israel. I will continue to follow Israel's development. I have heard a lot about Israel from Dr. Goldmann. I also understand that there are certain differences of opinion between Ben-Gurion and Goldmann. I am also very fond of Israel's Ambassador Shinnar in Bonn.

Ben-Gurion: I sincerely appreciate your interest, but I want to say how much I value what you did to establish a democratic regime in Germnay and what you did to resume relations with other nations. Also what you did towards the Jews. We know and appreciate, even your opponents say, what you have done you did out of your conscience. This fact, why and how it was done, we appreciate even more than what was done. I consider the moral aspect more important than the material. I am certain that the German people will follow you in this line.

The real historical damage that was done by the slaughter of six million innocent people, amongst them one million babies, was something that never

2. דין־וחשבון שלם מן השיחה – ראה מס' 215.

happened in history. I am saying this not because my own niece and two babies were burned by the Nazis, it is the same what happened to me, happened to others. The Jewish people received a deadly blow from the Nazi regime. Those of our people who had vision, knowledge, ability, idealism, readiness for self-sacrifice, and material means; that was European Jewry, They were destroyed. I say this because you can divide Jewry into three parts, the European Jews, the American Jews, and the Jews of the Moslem countries. The American Jews consider themselves Americans, a thing which is easy because America is a country of immigrants. The Jews in the Moslem countries lived in countries that were illiterate, backward, and they assimilated themselves with the people amongst whom they lived.

European Jews never considered themselves as part of the country they lived in. I was born and grew up in Russia but I never considered myself a Russian. A Jew in Bulgaria never considered himself Bulgarian and so on. The European Jewry were the fundament of the Zionist movement. They created modern Hebrew, they created the new Hebrew culture, they created the movement that was first called the "Love of Zion" and afterwards developed into Zionism. They were the first pioneers in Palestine. They established Jewish agriculture in Palestine. Their ideals were to establish not only a Jewish home, but also a better society for all humanity. One of them was Dr. Theodore Herzl, who was born in Hungary and grew up in Vienna. He had the same ideals. He was an assimilated Jew, but he witnessed the Dreyfus case and his human pride drove him to inquire into the matter and aroused his interest in the fate of the Jewish people. He was a great man.

Adenauer: From the beginning, I took great part in the Zionist movement. The fate of the Jews is somewhat similar to us. We also suffered the loss of a whole layer in German society. We also are missing the personalities that were lost with that layer.

Ben-Gurion: I don't think you can compare the two things. [We] lost entire groups, millions of people, not just personalities. You can't compare the tragedy that happened to us with anything else. Potentially, in our hearts for thousands of years, there existed the Jewish State. This Jewish State existed in the hearts of millions of Jews in Europe. That Hitler has destroyed. Twelve yearsago, the Jewish State was established. First we took in 300,000 European Jews from the D.P. camps. After that most of the immigration came from Asian and Africancountries. While they also had the Messianic vision of return to Zion, they personally did not have the idealism, the skill, and the vision necessary to build Israel. Among Arabs, manual labor is held in contempt. For us in Israel, labor is the highest of our ideals. Many of us left homes, education, degrees, and wealth in order to go and pioneer. I did so myself and so did many of my friends. I even went again, some years ago, to the desert to pioneer because I felt that I wanted to know again what the desert was like.

We now are cut off from this source of human material. If we had now in

Israel four to five million Jews, no question of safety would exist. We would not be a rich country because the country is not rich and, by the way, in the Law of God, when he showed Moses the way to the Promised Land, he did not bring him into a very rich country. We would not be rich, but our work and our lives would be safe. Now, this has been made terribly difficult. We will need two to three generations to really integrate Jews from Asia and Africa, to get them to pioneer as European Jews did. We have a spiritual urge to bring back the Jews to the land. This is most difficult with Iraquis and Moroccans. Work in factories is easier for them. We have Kibbutzim, you know the communal settlements where everybody is equal, men and women, where nobody has personal properties. The whole arrangement is voluntary. Everybody gets the same, everybody has equal rights regardless of how long he has been there.

(Adenauer asks that you have to be first accepted as a member?)

(Ben-Gurion replies yes, for half a year you are a candidate, as I was in Sde Boker.)

The Iraquis do not go there, to the Kibbutzim. They are unable to live there. We have the problem to make them productive, for them to realize what they have to do in Israel.

Also, the land in Israel is not too good. It is not one of the richest countries from a material point of view. Sixty percent of the land is desert. America has greater deserts, but they can afford it because they have so much good land, wonderful land. We cannot afford it. We have no intention for territorial expansion, but we want the country to grow economically by the maximum utilization of all its possibilities.

Adenauer questions: What is the birthrate in Israel?

Ben-Gurion: Amongst oriental Jews, about 8 per family, European Jews, about 2, average about 4.

Adenauer: That is not enough. We have the same problem.

Ben-Gurion: I couldn't agree more with you.

Ben-Gurion: You mentioned before the differences between Goldmann and myself. I will tell you what the real differences between us are. We are good friends. Goldmann was a good Zionist, but my conception of Zionism is to live in Zion. When I was young, I decided to go and live there. That is it. On other matters we are good friends.

I am not an economist, and I am not speaking of economic facts, but of the human factor. That the leader of a great people had the moral courage to accept moral responsibility for what had happened in his country, that is the real significance of the reparations agreement. What I am going to propose, you may reject. I cannot demand from you. There is no formal or informal obligation involved, but what I propose is what I think you ought to do.

We have a most difficult problem in building our country. For 2,000 years, we did not live as a nation, as a country, but we had an idea. There are many people who do not have ideals, but I think that the ideal is more important than knowledge and experience.

We are surrounded, beleaguered, and encircled by the Arabs since the establishment of the State. I have not been against your helping the Arabs. I have no quarrel with the Arabs. It is completely one-sided. They are against us. We are not against them. Our aim is to live in peace and help others to the extent we can.

Our third difficulty is that the country is in great part a desert. Working under these circumstances is difficult and creates great hardship. But we will do it, because this is our spiritual heritage. Our prophets said so long ago, and I believe that the masses who went to the gas chambers went with the hope that there will be redemption in Israel.

No other people can say as much as we that we are the people of the Bible. The Bible made our people. It formed us. That is our strength. That gives us the faith to know that we will do it. For Israel and humanity will be redeemed. It is a joint aim for us.

Hitler not only murdered six million Jews. At the end of the 19th century, there existed ten million Jews. Now after World War II, we are again 12 million Jews. Maybe at the end of the century, there will be 18 million Jews. But historically, Hitler almost murdered the Jewish State; our hope and heritage for 3,000 years. We are not going to submit to such a fate. We will overcome it.

If you do not agree, that is your right. For the life of six million people, there is no such thing as reparation. But something can be done to lessen the terrible damage that was done to the idea of the Jewish home. We want you to participate in developing our country.

We have to build up industry, to develop shipping and agricultural enterprises, to create work for one million persons. You can invest in these enterprises or lend us for a long-term each year fifty million Dollars for a period of ten years. That will make it easier to do what was imposed upon us – if it would not sound bashful, I would say, by God – let us say the commands of the Bible. This will help us to ingather the exiles. You cannot undo what Hitler did, but you can help giving us the means to rebuild Israel. Either you participate or you lend us every year for ten years forty to fifty million Dollars. I expect to integrate fully the people we have now. We may get another million during the coming ten years from Moslem countries or the Communist countries. By the way we received some Jews from Communist countries. These people who have seen the Communist paradise, are completely immune to the lure of Communism. Actually in our last elections, Communist representation in the Knesset was halved from six members to three.

A: What do you think, how many microphones are in this room, 3 or 4?

B.G.: I don't know how many, but I am sure there are.

A: We will help you, out of moral reasons and out of reasons of practical politics. Israel is the fortress of the West, Israel has to develop in the interests of the whole world. I can already now tell you that we will help you, we will not leave you alone.

B.G.: I spoke with Mr. Abs and he told me the same things.

I want to talk about security.

Our people saw Strauss in Bonn and discussed our problems with him. He saw things our way.[1]

A: He is alright, he thinks like I do.

B.G.: There are two things we need from you and where you can help us. The first are submarines. The English submarines we got are not suitable for our purpose. They are built for too long a range and they need too large a crew. We need something different, something smaller. The Egyptians have ten Russian submarines, I don't know really whether it is an Egyptian base or a Russian base. We need submarines which are suitable for operation in the Mediterranean and the Red Sea.

The second thing we need are missiles. We know that you are in close cooperation with friends in this field. The help we received from France, both in the War of Independence and later, cannot be valued highly enough. We now hope for close cooperation between Germany and France. We are very happy to see this friendship after the many centuries during which Germany and France were enemies. I know that together we will have missiles. We need air to air missiles and ground to air missiles. My people saw Strauss. He was very helpful, but you have to decide, you are more than even the head of Government. You said before that you agreed.

A: Yes, I agree.

B.G.: Let me talk again about economic things. I understand that you agree to my proposals in principle. I myself am not an economist. I want to send, at a time agreeable to you, 2–3 of my friends, men who know the needs of our industry, of our shipping and agriculture. As soon as it is practical, these 2 or 3 men, who know our needs and the conditions in Israel, will come to discuss investment in existing enterprises, because I think that we cannot ask your people to invest in something that does not exist yet. And secondly, establishment of new industries. They will be financed by Dr. Shinnar and your people, if you agree.

A: I agree completely, I assume that you will inform Shinnar about this conversation.

B.G: Yes, he will be informed about everything. When I return home, can I say that the ground had been prepared?

A: Yes, that is alright.

B.G: Also on the defense matters – can I say that Strauss has your support?

A: Yes, that is alright.

[.....][2]

215

1. ראה מס' 214, הערה 1.
2. חלק נכבד של השיחה, שהוקדש למדיניות בין־לאומית ולדיון בהוויות העולם, לא הודפס כאן.

Ben-Gurion: Attacks have been made on me for meeting with you and for differentiating between your Germany and the Germany of Hitler. I think it is not Jewish to levy collective resoponsibility upon a whole nation and to carry this on and on. My conscience is quiet. I am doing my duty as a Jew and as a human being. My conscience is clear.

Adenauer: I want to thank you that you are not identifying German people today with Hitler and with what they did.

216

י' הרצוג אל ח' יחיל
J. Herzog to Ch. Yahil

מקור: 130.23/3294/4

וואשינגטון, י"ט באדר תש"ך
18 במארס 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

הנדון: המשא־ומתן סביב הודעות ראש הממשלה ואדנאואר

בהגיענו לניו יורק לאחר חצות ב־13 במארס קיימנו התייעצות - השגריר, מר קולק, מר נבון, מר ארנון והחתום־מטה - יחד עם הגנרל ג'וליוס קליין לקראת שיחת ראש הממשלה-אדנאואר למחרת בבוקר. קליין סיפר כי שעות מספר לפני־כן שוחח עם אדנאואר והתרשמותו הברורה כי אדנאואר יהיה מוכן להיענות לראש הממשלה. החלפנו דעות בדבר ההלוואות וההשקעות הגרמניות במזרח התיכון ובדבר הסיכויים להביא הגרמנים למתן הלוואות ולהשקעות לפיתוח כלכלתנו. לאחר מכן עברנו לשאלת ההודעות בתום פגישת ראש הממשלה-אדנאואר. ראשית סוכם כי לא תצא הודעה משותפת אלא שתי הודעות נפרדות. במקום חוברו טיוטות להודעות. סיכמנו עם קליין כי אם למחרת בבוקר יאשר ראש הממשלה דבר ההודעות נודיעו טלפונית והוא מצידו ינסה לעודד הגרמנים בכיוון זה. מטרתנו העיקרית היתה להביא הגרמנים להתחייב פומבית, ולו ברמז, לפעולה כלכלית רחבה בישראל.

בבוקר של ה־14 במארס בשעה 8.45 הבאנו בפני ראש הממשלה את שתי הטיוטות. ראש הממשלה אישר אולם הורה שבפסקה האחרונה לטיוטת אדנאואר, במקום המלים: will continue its ייאמר: will continue its interest in Israel's development support וכו'. הזמנו מיד את הגרמנים לשיחה וכעבור עשר דקות הופיעו אצלנו ד"ר באך, מיועציו המדיניים של אדנאואר, ופון האזה, קצין העיתונות בפמליית אדנאואר, וובר, המתרגם של הקנצלר. אמרנו כי לדעתנו יש לתכנן מראש את ההודעות ומסרנו להם הטיוטות שאנו מציעים. הסכימו עקרונית על הצורך בהודעות ובתיאום ניסוחן ואמרו שיביאו הטיוטות בפני אדנאואר לפני הפגישה. היות ולא היה סיפק להיפגש איתם שוב לפני הפגישה שהתחילה ב־9.30, קבענו לשבת אתם ולסכם סופית את ההודעות בעת שהשיחה מתקיימת. לאחר שראש הממשלה נכנס לאדנאואר התכנסנו

– יצחק נבון, אלוף־משנה בן־דוד, מ' ארנון והחתום מטה – עם באך בחדר הסמוך. באך אמר כי דנים בנוסח ההודעות במקום אחר במלון ותוך זמן קצר יודיעו לנו את דעתם. ישבנו שם בשיחה על דא ועל הא עם באך ועם אחרים שנכנסו ויצאו. כשתשובתם התמהמהה הבינונו כי מתלבטים בניסות. מפעם לפעם טלפן קליין לחדרנו אנו במלון וארנון יצא ודיבר אתו. קליין הודיע כי לוחץ בלי הרף טלפונית על הגרמנים לסכם ההודעה ברוח רצויה לנו. ב־10.50 הביאו לנו הצעותיהם הם להודעות. סמכו ידיהם ללא סייג על הטיוטה להודעת ראש הממשלה. מאידך בטיוטה להודעת אדנאואר הציעו שני שינויים: בראשית ההודעה הוסיפו, לפי הוראת אדנאואר, פסקה על אישיותו של ראש הממשלה והנהגתו ואילו בפסקא האחרונה ביקשו שבמקום will continue its support for Israel's development ייאמר כי German people as well as my Government are convinced that our cooperation and sympathy for Israel will continue to bear fruit in the future. פון האוזה, שהביא את הטיוטות, הסביר כי ברנטנו פסק שאי־אפשר להסכים למילה support שכן יש בה התחייבות לסיוע כלכלי וכך יתפרש הדבר. התווכחנו עמו ועמדנו על המילה support והסברנו כי מכיוון שלא ידובר על יחסים דיפלומטיים, וכך ביקשו שנדריך את העיתונות לאחר הפגישה, יש צורך במילה support כדי להבליט שלמרות היעדר סיכום בעניין יחסים דיפלומטיים אין גרמניה נסוגה מתמיכתה בישראל. פון האוזה יצא להביא שוב הדבר בפני ברנטנו. חזר כעבור עשר דקות ומסר כי ברנטנו לא יכול להסכים למילה support שכן יש כאן התחייבות לסיוע כלכלי והתחייבות כזו טעונה אישור הממשלה בבון. אמרתי לבאך כי ראש הממשלה הרשה לנו להכניס על דעת עצמנו רק שינויים סגנוניים אבל לא שינויים מהותיים והצעתי כי עם תום השיחה בין ראש הממשלה לבין אדנאואר ניכנס לחדר בו יושבים ונשאיר דבר לשון ההודעה של אדנאואר להכרעתו. באך הסכים וכעבור עשר דקות נכנסנו שנינו לחדר בו ישבו ראש הממשלה ואדנאואר. הסברתי לראש הממשלה בקיצור את העִניין והורה לי בעברית במקום לעמוד על המילה support שכן בשיחה התחייב אדנאואר לפעולה כלכלית. עת שבאך התחיל להסביר בגרמנית לאדנאואר את נקודת המחלוקת, נכנס לחדר אקהארט, תת־השר לענייני הסברה (כזכור אקהארט מסר לפני זמן־מה בעמאן הודעה בלתי־אוהדת לנו).[1] אקהארט הצטרף לבאך בהסברים לאדנאואר ומתוך תגובתו הראשונית של אדנאואר נראה כי לא הבין בדיוק מי מתנגד למילה support. אמרתי כי אנו דוגלים במילה וחזרתי על הנימוק שהוזכר לעיל בקשר לעניין היחסים. לא היה ברור אם אדנאואר הבין מה שאמרתי. אקהארט אמר לאדנאואר כי שר החוץ ברנטנו הוא המתנגד למילה support ולחש משהו לאוזנו של אדנאואר. אדנאואר קרא שוב את הפסקה ומיד הורה שישאירו את המילה. הצלמים הוכנסו, ולאחר שהרבו לצלם התרגז אדנאואר ופקד שיצאו. אנשי שירות הביטחון הגרמני שנכנסו לחדר יחד עם הצלמים התחילו לדחוף אותם והפילו אחד מהם ארצה. הצלמים יצאו והעיתונאים נכנסו ואדנאואר קרא בישיבה את הודעתו ולאחר מכן קרא ראש הממשלה את הודעתו הוא. לפני שראש הממשלה קרא את הודעתו עשה שינוי אחד בטיוטה שלנו ובמקום

1. ראה מס' 205 ו־206.

My people אמר I belong to a people. בתוך ההמולה ניגש אלי פון האזה ואמר כי שמח שניצחנו וכי הסכים אתנו מלכתחילה לגבי המילה support אלא שפעל לפי הוראות ברנטנו.[2]

במסגרת דיווח זה ברצוני להזכיר כי בהתייעצות עם קליין בלילה לפני כן הוזכרו סכומים גדולים לפעולה הכלכלית הגרמנית. מר יצחק נבון, שהשתתף בהתייעצות העלה המחשבה כי אין סיבה לצמצם הבקשה ל־250 מיליון דולר ולמחרת בבוקר, לפני שראש הממשלה הלך לחדרו של אדנאואר, הציע לראש הממשלה כי יזכיר הסכום של 500 מיליון דולר, כלומר, 50 מיליון מדי שנה בשנה במשך עשר שנים. ראש הממשלה קיבל ההצעה.

אבקשך להעביר העתק מדו"ח זה לד"ר שנער.

בשיחה בין ראש הממשלה לבין אדנאואר נוכח, כידוע, אריה מנור שעשה רישום מלא. אריה מעביר הדו"ח ישירות.[3]

בברכה,

יעקב הרצוג

217

פ"א שנער אל ראש הממשלה
F.E. Shinnar to the Prime Minister

העתק: 130.23/3309/13

ירושלים, כ"ו באייר תש"ך
22 במאי 1960

סודי ביותר

להלן אפרט את הנקודות העיקריות של התכנית למימוש המוסכם והמובטח בשיחתך עם ד"ר אדנאואר.[1]

1) בשובי, ב־29 במאי 1960, אבקש ריאיון עם ד"ר אדנאואר, בו אביא לפניו את ההצעות הבאות:

(א) למימון תכניות הפיתוח בשטח התעשייה, החקלאות, ההתיישבות והפיתוח העירוני דרושה ערבות ממשלת בון. אסביר – וזה המבדיל הצעתנו מעזרה כלכלית רגילה הניתנת על־ידי ממשלת בון לארצות מתפתחות – שאנו זקוקים למימון לטווח

2. הנוסח הרשמי של ההודעה לא נמצא אך ראה הפירסום שבעיתונות (למשל "ג'רוזלם פוסט" מיום 15 במארס).
3. ראה מס' 215.

217
1. ראה מס' 215.

ארוך, לא רק לקניית הציוד הדרוש, אלא גם להוצאות בישראל, הקשורות במישרין בתכנית הפיתוח הנדונה.

(ב) לקבלת ערבות זו דרוש, שד"ר אדנאואר יודיע במישרין לשרים הנוגעים בדבר, דהיינו שר הכלכלה, שר האוצר ושר החוץ, על הבטחתו מ־14 במארס. יש צורך בכך, מכיוון שהנוהג הפרוצדורלי הוא, שמשרד הכלכלה צריך להמליץ על מתן הערבות על־ידי שר האוצר ועל שר החוץ לאשר את הפעולה מהבחינה המדינית.

(ג) אסביר לד"ר אדנאואר, כי ישנן – בשלב ראשון זה – תכניות פיתוח תעשייתיות, חקלאיות, התיישבותיות ועירוניות בסכום של כ־50 עד 100 מיליון דולר ונוסף לזה בכוונתנו להזמין בשלב הראשון של התכנית אוניות מסוגים שונים בסך של כ־50 מיליון דולר. אדגיש, כי תכניות נוספות המשלימות את הסכום ל־500 מיליון דולר נמצאות בעיבוד ויש להניח שנסיימן בקצב המתאים לתקופה של ביצוע ההבטחה.

2) בהנחה שנקבל הסכמה עקרונית של ממשלת בון למתן ערבות במסגרת התכנית הנ"ל, נשתדל לקבל את המימון לפי הקווים הבאים: אשראי ל־12 עד 15 שנה (השנתיים הראשונות ללא תשלום). גובה האשראי צריך לכסות הן את מחיר הציוד (בדרך כלל כ־30%) והן את ההוצאות המקומיות לביצוע התכנית בגובה של 70% שנצטרך לקבלן במזומן ובקצב מקביל להתקדמות הביצוע של כל תכנית ותכנית.

3) המוסדות הבאים בחשבון לצורה זו של מימון הם:

(א) הבנק לשיקום (שבראשו עומד ד"ר אבס).

(ב) המוסד המרכזי של קופות החיסכון (שבראשו עומד מר בוטשקאו). עם שניהם, אבס ובוטשקאו, דיברתי בסוף מארס ובירתי עקרונית את נכונותם למימון מסוג זה, המבוסס על ערבות ממשלת בון, אם נקבלה.

(ג) החברות הפיננסיות של חברות הביטוח (שגם אצלן ערבות ממשלת בון היא התנאי המוקדם למתן המימון).

(ד) הבנק פיר גמיינווירטשפט,[2] המוסד הכספי של הגוורקשאפטן.[3]

(ה) חברת מיגמן, חברה פיננסית שהפכה בשלוש השנים האחרונות, בייחוד בשנה האחרונה, למוסד בעל היקף רציני למימון תכניות לטווח ארוך.

בנקים מסחריים רגילים אינם באים בחשבון למימון לטווח ארוך שאנו זקוקים לו לביצוע התכנית הנ"ל.

4) ליתר בהירות אדגיש שוב, שאין בסיס לדרישת המלווה במזומן, מכיוון שזה היה דורש תהליך מסובך ומורכב ואישור על־ידי הפרלמנט, דבר שאין להשיגו ואינו בגדר המציאות.

כפי שציינתי כבר, התכנית המתוארת לעיל חורגת מהתכניות הרגילות של מימון תכניות פיתוח, הן בתקופה והן בגובה הסכום, דהיינו במימון תכנית פיתוח רגילה נותנת ממשלת בון – או לפי המלצתה, המוסדות הנ"ל במסגרת העזרה הכלכלית – אשראי ל־5 ולא יותר מ־7 שנים וגובה המימון מכסה רק את מחיר הציוד ולא את ההוצאות המקומיות הכרוכות בתכנית.

2. הבנק של האיגודים המקצועיים של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה.
3. האיגודים המקצועיים של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה.

5) לא מן הנמנע, שלאור המצב שנוצר עקב כישלון ועידת הפסגה, ישתדל ד"ר אדנאואר לדחות את ביצוע הבטחתו, בטענה, כי מצב זה אינו מאפשר עיול ההחלטה.

במקרה זה יהיה צורך לשקול אם לקבל את הצעת[י] זו, או שמא נכון יהיה לשגר מיופה־כוח מיוחד שלך (רצוי שר) אשר יעמוד על התחלת הביצוע, ללא זיקה למצב הקיים.

לפי ניסיוני במשך שמונה שנים האחרונות, בהן היו תקופות קשות לא פחות מן התקופה הנוכחית לד"ר אדנאואר, נוטה הוא להמשיך בדברים הטעונים טיפול, ללא התחשבות במצב, אף הקשה ביותר. אם בכל זאת ירצה לטעון טענה זו, יקל לו הדבר כלפי מאשר כלפי איש חדש, שבא עם ההוראה הברורה, לבקש מילוי ההבטחה, ללא קשר למעשיו של אדנאואר בתקופת השילומים (שכולם לזכותו) ושאולי יזכיר לי אותם, כדי להיעזר בהם כנימוק לדחייה. כדי למנוע זאת, חשבתי לנכון להזכיר ההצעה הנ"ל של שליחות מיוחדת של שר, אם תוצאות השיחה הראשונה שלי עם ד"ר אדנאואר ידרשו זאת.

בברכה,

218

פ"א שנער אל שר האוצר ואל שר המסחר והתעשייה
F.E. Shinnar to the Minister of Finance and the Minister of Commerce and Industry

העתק: 130.23/3309/13

[קלן], 23 ביוני 1960

סודי ביותר

1. כפי שהברקתי, תתקיים הפגישה עם אדנאואר ב־28 ביוני, בשעה 16.30.[1] מזכירו האישי התנצל על התאריך המאוחר והסביר שאדנאואר חזר רק ב־20 ביוני והתאריך המוצע הוא המוקדם ביותר, בו יוכל לערוך את הפגישה.

2. ב־21 ביוני נפגשתי עם אבס בפרנקפורט. הוא סיפר לי בסודיות גמורה, שאדנאואר מסר לו על השיחה מ־14 במארס[2] וציין בשיחה את המספרים שראש הממשלה מסר לו. עם זאת הדגיש אדנאואר, לפי דברי אבס, שהוא הסכים עקרונית לעזור לישראל, בלי להיכנס מצדו למהות המספרים. כן סיפר אבס, שאדנאואר מסר על השיחה גם לשר הכלכלה ולשר האוצר; לגביהם ציין באופן כללי, כי התחייב בשיחה זו להמשך העזרה לישראל. פרטים – לא מסר להם, לפי אבס.

218

1. ראה מס' 219.
2. הפגישה בניו יורק עם בן־גוריון – ראה מס' 215.

סקרנו את התכנית, כפי שנסתכמה בארץ. עצתו של אבס היתה: בהתחשב בדיונים הנערכים עתה בבונדסטאג על "יצירת קרן למתן עזרה לפיתוח לארצות נחשלות", דעתו של אבס היא כי בשיחה עם אדנאואר אעמוד בראש וראשונה על הבטחתו שישראל תשתייך לקבוצת הארצות המקבלות את העזרה הנ"ל מהקרן לפיתוח. אבס רואה בהבטחה זו בסיס לכל יתר הצעדים שבהם אינו רואה קושי מיוחד, אם הסכומים השנתיים יתקבלו על הדעת. אם יוחלט על הקמת הקרן הנ"ל – ואין ספק בכך – יהיה ל"בנק לשיקום" תפקיד מרכזי במתן המלוות למטרות פיתוח לטווח ארוך. בהקשר זה הציע לנהל, בבוא המועד, את המשא־ומתן עם הבנק לשיקום על ההצעות הראשונות (כפי שהתכוונו בלאו הכי).

סיכמנו, כי אחרי הפגישה עם אדנאואר ניפגש שוב, להמשך השיחה ולסיכומה.

[.....][3]

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

219

פ"א שנער אל י' נבון
F.E. Shinnar to I. Navon

מברק מוצפן רמ/935

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 29 ביוני 1960

סודי ביותר

אחרי שיחתי מאתמול הברקתי לשרת החוץ, אשכול וספיר לאמור: סיכום השיחה:

א) אדנאואר ידבר בשבוע הבא עם אבס, בלסינג, נשיא הבונדסבנק, שר הכלכלה ושר האוצר על הדרך ואפשרויות הביצוע. הבטיח תשובה מיד אחרי כן.

ב) הצעתי סידור לפיו צריכה ממשלת בון לדאוג לכך שהבנק לשיקום (של אבס ודורן) יתן במשך עשר שנים מדי שנה 40 או 50 מיליון דולר כהלוואה לטווח ארוך לפיתוח באופן כללי מבלי לקבוע מתן המלווה לתכניות ספציפיות. עשיתי זאת בכדי להרחיב את המסגרת למשא־ומתן וגם לאור שיחתי עם אבס מה־21.[1]

ג) חששותי שינסה לדחות את המשא־ומתן למועד יותר מאוחר לא נתאמתו.

ד) על חזרותי המפורשות של התוצאה המוסכמת בשיחה בינו לבין ראש הממשלה הגיב שדיבר עם אנשיו הנ"ל ויתן לי תשובה בשבוע הבא.

3. פסקאות אחדות, הדנות בסיוע לחברת "מקורות" והנפת דגל זר על מיכליות שנרכשו בכספי השילומים, לא הודפסו כאן.

219

1. ראה מס' 218.

ה) מוקדם מכל הבחינות לשפוט, אולם קיים בסיס לשיחות מעשיות.
ו) הוסכם שוב על סודיות גמורה.
(ז) דו"ח בדואר הדיפלומטי.[2] עד כאן.

תזכור בוודאי שראש הממשלה שקל לשגר מכתב אל אדנאואר בו ימסור לו בין היתר על שיחותיו עם דה גול[3] תוך כדי חזרה על ההבטחה בשיחה מה־14 במארס.[4] ראש הממשלה חשב זאת כדרך מתאימה ליצור מסמך בכתב. אבקשך להציע לראש הממשלה לשקול אם ירצה לעשות זאת מיד ולהמציא לי המכתב למסירתו או אם מעדיף לחכות. במקרה שירצה לחכות מציע שתמסור לי תמצית של שיחת ראש הממשלה–דה גול מיועדת ומתאימה למסירה על־ידי בשיחה בשבוע הבא. בטוחני שאדנאואר מצפה למילה על שיחה זו. לא נגעתי בנושא בשיחתי אתמול מכיוון שלא רציתי לחזור על מה שהיה בעיתונות ומה שקרא בוודאי.

ידיעות נוספות לא היו לי.

הברק־נא.[5]

שנער

220

פ"א שנער אל שרת החוץ, שר האוצר ואל שר המסחר והתעשייה
F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs, the Minister of Finance and the Minister of Commerce and Industry

מקור: 130.02/4308/5

קלן, ב' בתמוז, תש"ך
30 ביוני 1960

סודי ביותר

להלן מספר הערות להשלמת מברקי מיום 29 ביוני 1960, בו מסרתי על סיכום שיחתי עם ד"ר אדנאואר:[1]

1) אחרי שחזרתי על ההבטחה בשיחתו עם ראש הממשלה ב־14 במארס 1960, בניו יורק, הצעתי הסדר, לפיו צריכה ממשלת בון לדאוג לכך, ש"הבנק לשיקום",

2. ראה מס' 220.
3. ביוני 1960 – ראה מס' 250.
4. ראה מס' 215.
5. נבון השיב שיראה את ראש הממשלה אחר הצהריים וישיב אותו דבר. בנוסף העיר שאין זה מן התבונה לנקוב בשני מספרים, 40 ו־50 מיליון דולאר, מכיוון שהגרמנים ייאחזו בסכום הנמוך. (ראה מברקו אל שנער יק/199 מיום 30.6.1960, 130.09/2355/1.) לא נמצאה תגובה נוספת מצידו של בן־גוריון לשיחה עם אדנאואר.

220
1. מס' 219.

כמכשיר למתן העזרה, לפחות יתן לישראל מלווה של 40–50 מיליון דולר (שהם כ־150–200 מיליון ד"מ) מדי שנה במשך 10 שנים, בס"ה 400–500 מיליון דולר. וזה כמלווה פיתוח לטווח ארוך (12–15 שנה), בלי לקשור את מתן המלווה בתכניות ספציפיות, אלא כחלק מצורכי הפיתוח הכלליים של ישראל. משלא הגיב על הצעה זו בשלילה השארתיה כפי שהיא, בלי לסגת למסגרת שעליה דיברנו בארץ, דהיינו מימון תכניות פיתוח ספציפיות ובודדות. לא מן הנמנע שעוד ניתקל בהמשך המשא־ומתן בדרישה מעין זו מטעם אנשי משרד האוצר או משרד הכלכלה. מובן, שאתנגד לכך ואנסה להגיע למתן המלווה מדי שנה במזומן, באופן חופשי ומיועד לפיתוח באופן כללי.

אבס, בשיחתי איתו ב־21 ביוני,[2] הביע ספק, אך הסכים להצעתי לנסות הכל כדי להגיע לצורה החופשית הנ"ל.

2) לאחר ששאל מספר שאלות (מספר העולים המשוער בשנים הבאות, קווי הפיתוח הכלליים של תכניותינו וכו') ולאחר שחזרתי פעמים אחדות על הסכום של 400–500 מיליון דולר במשך 10 שנים השיב, כי ישוחח בשבוע הבא עם אבס, בלסינג, נשיא הבונדסבנק, שר הכלכלה ארהארד, ושר האוצר על אפשרויות הביצוע ויתן לי תשובה עוד בשבוע הבא.

3) בהמשך השיחה נתן ביטוי לדאגתו נוכח המצב שנוצר כתוצאה מצורת הביטול של ועידת הפסגה[3] ומהפסקת הדיונים על פירוק הנשק בג'נבה. הטעים, שחומרת המצב הקיים נובעת מהיעדר מנהיג בעולם החופשי, בחלקו החשוב ביותר, מצב שיימשך עד ינואר 1961, עד לבחירת נשיאה החדש של ארצות־הברית. בהקשר זה אמר, שאולי עדיף שוועידת הפסגה לא התקיימה.

4) בהערה כללית הזכרתי את אייכמן – להפתעתי אמר "ששמע עליו רק עכשיו, אחרי תפיסתו, למרות, כפי שהדגיש, שהתעניין, בגלל גורלו הוא בתקופת הנאצים, בכל פושעיהם". הסברתי לו את עמדתנו בעניין וכי נעשה ניסיון לחיסול הסכסוך בפגישה בין ראש הממשלה לבין פרונדיסי וכי הפגישה, לדאבוננו ושלא באשמתנו – לא יצאה לפועל. על זה אמר, כי הוא סבור, שטוב היה שראש הממשלה לא נפגש עם פרונדיסי, אשר ממנו התרשם כאיש פיקח מאוד, אך לא פחות מזה עקשן.[4]

5) בסיום השיחה (שארכה 45 דקות) ביקש (והבטחתי) סודיות, בחוזרו על הבטחתו, כי אקבל תשובתו בשבוע הבא.

6) למחרת השיחה קבעתי פגישה עם שר הכלכלה ליום שני, 4 ביולי בבון ועם אבס ובלסינג (בנפרד כמובן) ליום שלישי, 5 ביולי.[5] קבעתי פגישות אלה, כדי לשוחח איתם ולהסביר להם פרטים לפני פגישתם עם אדנאואר שתיערך, כנראה, כפי שניסיתי לברר, ביום שלישי, 5 ביולי, אחר־הצהריים, או ביום חמישי, 7 ביולי.

7) למחרת השיחה, ב־29 ביוני, טלפן אלי ד"ר באך, הרפרנט האישי של אדנאואר, וביקש בשמו תמצית הצעת הביצוע, כפי שהוסברה בשיחה מ־28 ביוני. בערב נפגשתי

2. ראה מס' 218, פסקה 2.
3. ראה מס' 204, הערה 2.
4. ראה פרק כא.
5. על פגישות אלה ראה מס' 222.

עם באך בקבלת־פנים לכבוד פרונדיסי והוא חזר על הבקשה, בציינו כי אדנאואר מעוניין בקבלת התזכיר בהקדם.

שלחתי את הסקירה הרצופה בזה, בצורתה המוצעת על־ידי ד"ר באך (ראה תרגום הרצוף בזה אף הוא).[6]

8) באשר לפרסום, קרו מספר דברים מצערים ומרגיזים:

עוד לפני שובי מהשיחה בבון, ב־28 ביוני, טלפן אלי סופר יו. פי. ואמר כי ראה אותי להיכנס אל אדנאואר ושאל אם דיברנו על אייכמן. הס אמר כי לא ידע כלל על הפגישה (הוא באמת לא ידע) ועוד פחות על הנושא. למרות הכחשה זו שודרה הידיעה באותו ערב ונאמר בה, ש"חוגים פרלמנטריים סבורים, שדיברתי עם אדנאואר על אייכמן". למחרת פורסמה במספר עיתונים ידיעה קצרה על עצם קיום הפגישה, ללא ציון נושא. היום אחר־הצהריים טלפן סופר יו. פי. מפרנקפורט אל הס ומסר שב"מעריב" פורסמה רשימה של סופרת מעריב בבון הגב' דויטשקרון, בה נאמר כי "בישיבת ממשלת בון הוחלט על הענקת מלווה של 500 מיליון דולר לישראל וכי דבר זה נמסר לי על־ידי אדנאואר בפגישתו איתו"(!)

ביקשתי ממר הס להתקשר עם הגב' דויטשקרון, אשר ענתה לו, שהיא קיבלה מברק ממערכת "מעריב" בו נמסר לה שנודע להם שממשלת בון החליטה על מתן המלווה. עם זה מסרה הגב' דויטשקרון, כי הבריקה רק שהפגישה התקיימה והוסיפה במברקה: "political circles consider possible that Adenauer–Shinnar talked about loans". מזה עשה "מעריב" את הסיפור הנ"ל. ביקשתי במברקי מהיום להכחיש נמרצות הידיעה הנ"ל ב"מעריב", אם אמנם פורסמה כפי שמסר סופר יו. פי. להס. כן ביקשתי להעמיד את אנשי "מעריב" על הנזק שהם גורמים לעניין על־ידי שיטה נפסדת זו.

אין לי ספק, שהפרסום, כאשר יגיע לכאן, ישפיע מאוד לרעה. כדי להקהות את עוקצו סיפרתי לד"ר באך על תולדות הפרסום, בשלבו הראשון וביקשתיו להסביר לד"ר אדנאואר את מהלך העניינים.

לדעתי יש צורך להסביר לעורכי העיתונים, שמן ההכרח, שהעניין ירד כליל מעל דפי העיתונות, עד לבירור הסיכויים וגמר המשא־ומתן.

9) לגופו של עניין: רק בשבוע הבא, לכשאקבל את תשובתו העקרונית, כפי שהבטיח, אפשר יהיה לשפוט על כיוון ההמשך וסיכוייו.

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

6. ראה מס' 236.

221

פ"א שנער אל י' נבון
F.E. Shinnar to I. Navon

מברק מוצפן רמ/943

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 30 ביוני 1960

סודי ביותר

אישי.

נקבתי באותו הסכום שהוזכר על־ידי ראש הממשלה לפי הפרוטוקול על השיחה מה־14 במארס.[1] אל דאגה, היה טוב לו היה נשאר ההפרש הנקודה האחרונה לגמר המשא־ומתן. הברקתי היום לשרת החוץ, אשכול וספיר לאמור: "באך ביקש בשם אדנאואר שאמציא מיד תמצית פרטי הביצוע של ההצעה בכתב לשם הכנת שיחתו עם אנשיו." הגשתי היום התזכיר[2] ואעבירו בדואר הדיפלומטי המגיע ב־5 ביולי. עד כאן.

ברכות.

שנער

221

1. שנער מתייחס לטענתו של נבון שאסור היה לנקוב בשיחה עם אדנאואר בשני סכומים – 40 עד 50 מיליון דולארים לשנה, מתוך החשש שהגרמנים ייאחזו בסכום הנמוך (ראה מברקו אל שנער, יק/199, 30.6.1960, 130.09/2355/1).
2. ראה מס' 236 (נספח ב).

222

פ"א שנער אל שרת החוץ, שר האוצר ואל שר המסחר והתעשייה
F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs, the Minister of Finance and the Minister of Commerce and Industry

העתק: 130.23/3309/16

[קלן], 6 ביולי 1960

סודי ביותר

הנדון: המלווה לפיתוח

בהמשך לדו"חי מ־30 ביוני 1960 ולהשלמת מברקי מ־5 ביולי:[1]

1) ביום ב', 4 ביולי, נועדתי עם שר הכלכלה, פרופ' ארהארד.
נוסף לתמצית שהברקתי ב־5 ביולי, יש להעיר:

(א) בהתחלת השיחה סיפר לי ארהארד, ביוזמתו, כי הוא הסביר לפרונדיסי, נשיא ארגנטינה, בעת ביקורו בבון, כי אין מבינים בגרמניה את עמדתה הנוקשה של ממשלת ארגנטינה בפרשת אייכמן וכי שוררת הבנה כללית לעמדת ישראל ולזכותה לשפוט את אייכמן בישראל. (בדו"ח על קבלת הפנים אצל הנשיא, ליבקה, שנערכה לכבוד פרונדיסי, מסרתי, כי ארהארד העיר לי באותו ערב, ביוזמתו הוא, על כוונתו לשוחח עם פרונדיסי על נושא זה.)[2]

(ב) אחרי שהסברתי את סיכום שיחת ראש הממשלה–אדנאואר מ־14 במארס, בחלקה הכלכלי, השיב ארהארד, כי הוא לא שמע עדיין פרטים מאדנאואר עצמו (בניגוד לאשר סיפר לי אבס, בשיחתי איתו ב־21 ביוני).[3] אחרי העירו כי יתמוך בעניין, התעכב על הקשיים הכרוכים בגיוס הכספים הדרושים לעזרה הכלכלית לפיתוח בכללה. הוא סיפר, כי הוא מתווכח כבר זמן רב עם אדנאואר על הצורך הדחוף ביצירת מקור חדש נוסף לגיוס הסכומים הדרושים לעזרה, הראויה לשמה וההולמת את צורכיהן של הארצות הנמצאות בשלב פיתוח. הטעים, כי הציע לאדנאואר להטיל מס מיוחד למטרה זו, בהסבירו שהעם הגרמני יקבל מס זה בהבנה, ביודעו שהשפע שבו הם חיים לא יאריך ימים, אם חלקים השונים של האנושות יישארו רעבים וחסרי־כל. לדברי ארהארד אין אדנאואר רוצה לשמוע על הטלת מס חדש בשנה האחרונה שלפני הבחירות. אבל, הוסיף ארהארד, הוא ימשיך ללחום על ביצוע תכנית זו, הנראית לו כמציאותית מכל ההצעות הרבות שעליהן מתווכחים באחרונה. (שר האוצר אטצל, דוגל, למשל, בדרך של הפרשת אחוז אחד מהוצאות כל ה"לנדר" והבונד.)[4]

222
1. תעודות אלה לא נמצאו.
2. ראה גם מס' 220.
3. ראה מס' 218.
4. הרפובליקה הפדרלית של גרמניה היתה מורכבת מאחת־עשרה "מדינות" (Länder) שהרכיבו את ה"בונד" (Bund).

(ג) סיכמנו, שבשיחה עם אדנאואר, יביע ארהארד את תמיכתו במתן המלווה; בעת ובעונה אחת ישתדל, כפי שהדגיש, להעלות בשיחה זו שנית את ההצעה הנ"ל, ביתר תוקף.

(ד) כאשר מיניסטריאלדיריגנס גוירס, יושב־ראש הוועדה המעורבת והמטפל בענייננו במשרד הכלכלה, שהשתתף בשיחה, שאל, אם הכוונה לקבל את ה־500 מיליון $ במשך עשר שנים מגמר השילומים, השבתי, שאין לקשור את שני העניינים, השונים תכלית שינוי באופיים ובמהותם. ארהארד הסכים לזה בפה מלא.

2) אחרי שיחה זו נפגשתי עם מיניסטריאלדירקטור פון שפינדלר, הרפרנט האישי של שר האוצר בענייני הסכם השילומים וכל הקשור בישראל.

תיארתי לו את העניין שעליו יתקיים הדיון בימים הקרובים, לפי הבטחתו של אדנאואר, בנוכחות שר האוצר, בין שאר המשתתפים, וביקשתיו למסור את תוכן שיחתנו לשר האוצר (שנעדר מבון ולא יחזור לפני יום ה', 7 ביולי, ומכיוון שלא היה ברור אם אוכל לראותו לפני הפגישה אצל אדנאואר, בחרתי בדרך זו למסירת האינפורמציה).

פון שפינדלר הבטיח לעשות זאת, בהדגישו גם מצידו כקושי העיקרי את גיוס הכספים ובהצביעו על העובדה, שהיו נאלצים להשיב ריקם את פני שר האוצר ההודי, מכיוון שלא גמרו עדיין את הדיונים על גיוס האמצעים הדרושים ומקורותיהם. אגב, ארהארד הסתמך גם הוא על מקרה זה בהסבירו את הקושי שבגיוס האמצעים.

פון שפינדלר סבור, שבסופו של דבר תישאר הטלת מס למטרה זו המוצא היחיד, אולם הוא פקפק באפשרות לעשות זאת לפני הבחירות. כן הצביע שפינדלר על הצורך בסודיות גמורה, הואיל ולאור הדרישות מכל הצדדים לא יוכלו לעמוד בלחץ שמתן סכומים כאלה עלול ליצור.

3) ב־5 ביולי נפגשתי בפרנקפורט עם נשיא הבונדסבנק, בלסינג, שיחסו לענייננו מאז ומתמיד חיובי ואוהד. הבטיח כל תמיכה וסיפר לי כי באותו הבוקר צלצלו אליו מבון וביקשוהו לשמור את יום ה' אחר־הצהריים לפגישה בבון אצל אדנאואר בענייננו וכי יודיעו לו עוד על השעה.

מהפרטים עליהם שוחחנו, כדאי לציין: הוא הצביע על ההתנגדות, בה נתקל בחוגי התעשיינים הגרמנים, אשר ידרשו בוודאי התחייבות לקניית הציוד הדרוש אצלם. הסברתי לו, שבכוונתנו להוציא על ציוד עד 30% מהמלווה, בתנאי שהמחירים יעמדו בתנאים שווים לשווקים אחרים. בצורה זהירה הסביר בלסינג, שיהיה, כנראה, צורך לתת לעניין מסגרת מסחרית רגילה ולא צורת הסכם בין שתי המדינות, בהוסיפו שבמידה שהעניין תלוי בו, יעזור במציאת הדרך המתאימה. הבלטתי בכוונה את האופי של המלווה, כאשראי פיננסי, שיהיה מיועד לפיתוח כללי ולא לתכניות ספציפיות. תגובתו לנקודה זו היתה מעודדת למדי.

בסוף פגישתנו שוחחנו על פיתוח הקשרים בין ישראל לבין הארצות החדשות בגוש האפרו־אסיאתי, דבר ששמע עליו עקב פעולת הבנק. בהקשר זה סיפר לי, כי הבנק שלו העמיד אחד מפקידיו הראשיים לרשות ממשלת גאנה, כנשיא הבנק הממלכתי שלה. כשהגיעה אליו הפנייה התייעץ, כפי שסיפר לי, עם קובולד, נגיד ה"בנק אוף אינגלנד", כדי להימנע מהשגת גבול. כעבור מספר ימים הודיע קובולד, כי אין הם מתנגדים, מכיוון שאם הם, האנגלים, אינם יכולים להעמיד את האיש לרשות גאנה, הם מעדיפים איש מהבנק של בלסינג על כל יתר האפשרויות.

מאז שיחתי עם אדנאואר ב־28 ביוני,[5] שוחחתי, לפי הנ"ל, עם כל אותם האנשים שאתם רצה אדנאואר לדון בשאלה, דהיינו אבס, בלסינג, ארהארד; במקום שר האוצר, אטצל, שוחחתי עם פון שפינדלר, מהסיבות שהסברתי לעיל. עתה יש להמתין לתשובתו של אדנאואר בימים הקרובים, כפי שהבטיח.[6]

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

223

פ"א שנער אל שרת החוץ[1]

F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 21 ביולי 1960

סודי - מידי

סודי ביותר.

ביום שלישי בערב טלפן באך לבית ומסר בשם אדנאואר:

א) בפגישה ב־19 עליה הברקתי ב־18[2] בין אדנאואר לבין אבס ביקש אדנאואר מאבס למסור לי בפגישתי עם אבס מאתמול על הסיכום אליו הגיעו. באך ביקש שאתקשר אחרי שאשמע מאבס אם ארצה לשאול או לברר.

ב) בפגישה מאתמול מסר לי אבס שאדנאואר ביקש ממנו מכתב בו יתאר הצעותיו בקשר לביצוע ההבטחה שנתן לראש הממשלה ב־14 למארס. אבס ציין שאדנאואר ביקש שיכתוב "מכתב חיובי" שיוכל למוסרו לי כלשונו לשם העברתו לראש הממשלה.

ג) שוחחנו בפרוטרוט על נוסח המכתב וסיכמנו שאפגש עם אבס ב־28 ליולי בכדי שנעבור על הטיוטה לפני שישלח המכתב מאדנאואר.[3] אבס הסביר שלא יכול לפני זה להתפנות להכתבת מכתב מסובך זה בגלל נסיעות שלא יכול לדחותן. ינסה לבטל נסיעה לפאריס מחר ואז יקדים אבל לא יכול להבטיח.

5. ראה מס' 219.
6. ראה מס' 223.

223
1. נשלח גם אל שר האוצר, אל שר המסחר והתעשייה ואל לשכת ראש הממשלה.
2. המברק בתיק 130.09/2355/2.
3. ראה מס' 224 ומספר 237 (נספח ג).

ד) הסכמנו שאתקשר ואודיע מחר לאדנאואר שקרוב לוודאי אבקש להיפגש איתו שנית ב־29 אחרי שהוא יקבל ויקרא המכתב ושארצה להציע לו שיתן לי מכתב לוואי אישי אל ראש הממשלה.

הרצוי בנ"ל שיווצר מסמך בכתב על המלווה. הרבה תלוי כמובן בנוסח המכתב של אבס בו אדנאואר מעוניין, כפי שהבנתי מאבס, בעיקר בכדי לחזק הסיכויים לגיוס האמצעים מהבנק לשיקום בו אבס יושב ראש. למרות שדיברנו בפרוטרוט על תוכן המכתב ולמרות שאבס הציע מצידו שאראה הטיוטה בפגישתנו ב־28, ושאוכל להעיד עליה, אין לשפוט עד שנדע תוכן המכתב הסופי. מיד אחרי קבלת מכתב הלוואי של אדנאואר אצא ארצה ומניח שזה יהיה ב־31 ביולי.

שנער

224

פ"א שנער אל שרת החוץ[1]

F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן רפ/962
נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 29 ביולי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

נפגשתי אמש עם אבס.

1) עברנו על טיוטת מכתבו אל אדנאואר.[2] הכניס מספר תיקונים שהצעתי ודחה אחרים. המכתב מהווה חוות־דעת עקרונית חיובית אולם זהירה־בנקאית בטיעון. אבס ישלח המכתב בשבת ואדנאואר ימצאו ביום ב' בשובו מהפגישה הפתאומית עם דה גול, בגללה גם נדחתה פגישתי מהיום ועל מועדה החדש אדע רק ביום ב'.[3]

2) בפגישה זו אבקש מכתבו האישי אל ראש הממשלה כהשלמה למכתב אבס. מקווה לקבל שניהם בפגישה שתיקבע.[4]

3) מכתב אבס מהווה ללא ספק גשר לאדנאואר לשם הכנסת העניין למסגרת עזרת הפיתוח.

4) מיד אחרי קבלת שני המכתבים אצא ביום ג' – 2.8 או ביום 4.8.

5) אבס סיפר לי בסודי־סודות שב־4 באוגוסט תתקיים פגישה אצל אדנאואר בה ישתתפו שר הכלכלה, שר האוצר, נשיא הבונדסבנק ואבס. הדיון יהיה על מספר שאלות יסודיות כלכליות וביניהן גיוס הכספים לעזרת הפיתוח. אבס סבור שאדנאואר

224

1. נשלח גם אל שר האוצר, אל שר המסחר והתעשייה ואל לשכת ראש הממשלה.
2. ראה מס' 223 ומס' 237 (נספח ג).
3. הפגישה התקיימה לבסוף ב־3 באוגוסט – ראה מס' 225 ומס' 336.
4. ראה מס' 225.

יעלה גם את עניינו לאור מכתבו על־מנת לקבל אישור [ה]משתתפים, דבר שהיה נותן לו בסיס מוסכם וסדיר לביצוע הבטחתו. במקרה שאדנאואר לא יעורר את העניין, יעשה זאת אבס אם מהלך הדיון יאפשר זאת. הבטיח לכתוב לי מלה ארצה על חלק זה של הדיונים.

שנער

225

ק' אדנאואר אל ד' בן-גוריון
K. Adenauer to D. Ben-Gurion

Copy: 130.23/3309/13 :העתק

Bonn, den 5. August 1960

Sehr verehrter Herr Ministerpräsident!

Wir haben während unseres Gespräches in New York[1] auch die Frage einer deutschen Wirtschaftshilfe an Israel nach dem Auslaufen des sogenannten Israelvertrages besprochen. Ich habe nach meiner Rückkehr von dieser Reise das Vorstandsmitglied der Deutschen Bank, Herrn Abs, gebeten, mir seine Meinung über die Durchführung der Wirtschaftshilfe in Form der Gewährung langfristiger Finanzkredite zur Förderung der israelischen Entwicklungspläne mitzuteilen.

Die Ansicht von Herrn Abs ist in einem Schreiben vom 29. Juli 1960 enthalten,[2] von dem ich Botschafter Dr. Shinnar in unserer Besprechung vom 3. August 1960[3] eine Abschrift mit der Bitte um Weiterleitung an Sie übergab.

Form und Rahmen der allgemeinen Entwicklungshilfe, die die Bundesrepublik Entwicklungsländern zu gewähren erwägt, sind zur Zeit noch in Beratung. Wie Sie, sehr verehrter Herr Ministerpräsident, wissen, hat kürzlich in Bonn eine Tagung der "Development Assistance Group" stattgefunden, auf der besonders die Koordinierung der von den freien Völkern zu gewährenden Wirtschaftshilfe zur Debatte stand. Aus einer neuerlichen amerikanischen Initiative entnehme ich, dass man versuchen wird, die Frage der Gesamthilfe an Entwicklungsländer unter Führung der USA zu ordnen. Ich habe die Frage aufgeworfen, ob von amerikanischer Seite Israel als Entwicklungsland angesehen wird, und erhielt die Antwort, dass, solange der Zufluss erheblicher amerikanischer Unterstützungsbeiträge an Israel anhielte, Israel von staatlicher amerikanischer Seite nicht in den

225

1. ראה מס' 215.
2. מס' 237 (נספח ג).
3. על פגישה זו שעסקה גם בהתקשרות ישראל לשוק המשותף, ראה מס' 336.

Kreis der Entwicklungsländer einbezogen würde. Diese Stellungnahme könnte im Rahmen der Gesamtplanung auch die deutschen Entscheidungen noch beeinflussen.

Ich werde mich nach Beendigung der gegenwärtigen Ferienzeit – etwa Ende September dieses Jahres – nach besten Kräften für die Gewährung und Durchführung einer deutschen Finanzierungshilfe im Rahmen der israelischen Entwicklungspläne einsetzen. Es scheint mir angebracht zu sein, die in den Vorbesprechungen in Aussicht genommenen und im Schreiben des Herrn Abs im Einzelnen angeführten, langfristigen Entwicklungsdarlehen so zu ermöglichen, dass auf Grund einer zu gewährenden Bundesgarantie die Finanzierung der langfristigen Kredite, für die Höhe und Form noch festzusetzen sind, bei geeigneten Finanzinstituten in der Bundesrepublik mit einer entsprechenden Unterstützung und unter Mitwirkung der zuständigen Ministerien sichergestellt werden kann.

Ich würde mich freuen, Ihre Meinung zu erfahren, und ware für etwaige Anregungen sehr dankbar.[4]

. Mit dem Ausdruck meiner ausgezeichnetsten Hochachtung,

4. תשובת בן־גוריון – ראה מס' *227*.
להלן תקציר המכתב:
אחד הדברים בהם דנו בפגישתנו בניו יורק היה סיוע של גרמניה המערבית לישראל. בשובי ביקשתי חוות־דעת ממר אבס על התכנית להושיט סיוע כלכלי בצורת אשראי לטווח ארוך, על־מנת לקדם את פיתוחה של ישראל. דעתו של מר אבס הובעה במכתבו מ־29 ביולי 1960, שהעתק ממנו מסרתי לשגריר שנער, וביקשתיו להעבירו אליך. בתום עונת החופשות הנוכחית, דהיינו לקראת סוף ספטמבר, אעשה כמיטב יכולתי על־מנת לקבל סיוע כלכלי גרמני למפעלי הפיתוח הישראליים. אשמח לשמוע את חוות דעתך בעניין ואהיה אסיר תודה על הערות שעשויות להיות לך.

One of the things we discussed in our New York talk was West German economic assistance, in the form of long-term credit, to promote Israel's development. Mr. Abs's views are expressed in his letter (of July 29, 1960), a copy of which I gave to Ambassador Shinnar and asked him transmit it to you. After the completion of the current vacation season, namely towards the end of September, I will do my best to obtain German financial assistance for Israeli development projects. I would be pleased to hear your opinion on this matter, and would be grateful for any comments you might have.

226

זכרון־דברים מאת פ"א שנער
Aide-Mémoire by F.E. Shinnar

העתק: 130.23/3309/13

[8 בספטמבר 1960]

סודי ביותר

לפי המוסכם נפגשנו, שר האוצר[1] ואני, עם שר הכלכלה של ממשלת בון א[רהארד] ב־8 בספטמבר, בשעה 12.30, במלון מטרופול בבריסל.

1) אחרי חילופי דברים הסביר שר האוצר את תכניות הפיתוח ואת הצורך בביצוען המזורז, לשם קליטת העולים שטרם נקלטו ואלה הצפויים בעתיד (נקב בקצב של כ־30 אלף איש לשנה כיום) ועמד על החשיבות הנודעת לעזרת הפיתוח שהובטחה בשיחה בין ראש הממשלה לבין ד"ר אדנאואר בניו יורק.[2]

2) מתשובתו של א[רהארד] אפשר היה להבין, כי לא שמע מאדנאואר על ההתפתחות האחרונה, בייחוד על מכתבו מ־5 באוגוסט 1960 אל ראש הממשלה.[3] א[רהארד] השתדל להסביר את הקושי הכרוך בגיוס הכספים והציע להשתמש בבנק העולמי כבמכשיר לביצוע, בציינו שממשלת בון נתנה לא מכבר מיליארד מרק (250 מיליון דולר) כהלוואה לבנק העולמי למטרות כאלה. רמז שיוכל לדאוג לכך, שכלפי חוץ תינתן העזרה באמצעות מכשיר כבנק עולמי, בלי שממשלת בון תופיע בשמה. אין זה משנה, כפי שציין, שלמעשה תתן ממשלת בון את המימון.

שר האוצר הסביר, כי יש לנו קשר ישיר אל מקורות אלה ודחה דרך זו כבלתי־מתאימה לביצוע ההבטחה.

מאחר שהסתבר מדברי א[רהארד] כי היה ברצונו לדעת את מצב המשא־ומתן באחרונה, נתן שר האוצר את המכתבים לא[רהארד] שקראם מיד.[4] לאחר קריאה העיר, כי יש בשני המכתבים קונקרטיזציה מסוימת והציע, כי לפני צאתו לוואשינגטון בסוף ספטמבר לכנס הבנק העולמי ישוחח עם אדנאואר ועם אבס וכן הציע פגישה נוספת בוואשינגטון.

3) על הצעתו של א[רהארד] להתחיל בביצוע ההבטחה באופן הדרגתי (graduell anzufangen) ולא לעמוד – כצעד ראשון – על עשיית הסכם על כל הסכום הכרוך בהבטחה, השיב שר האוצר, כי בכוונתו לקחת בחשבון כבר בתקציב 1961/2 את התחלת ההבטחה וכי לא יקשה עליו להציע בהקשר זה הכללת תכניות של 300 מיליון דולר החל מ־1 באפריל 1961. על זה השיב א[רהארד] כי נראה לו עדיף ומציאותי יותר ללכת בדרך ההדרגתית שהציע.

226

1. שר האוצר לוי אשכול.
2. ראה מס' 215.
3. מס' 225.
4. מס' 225 ומס' 237.

4) בהסבירו את הצורך בפיתוח הנגב עמד שר האוצר, כאחת הדוגמאות, על הקמת תעשייה כימית מקיפה, שבשבילה ישנה נקודת מוצא בחומרי גלם של ים המלח ובפוספטים, לרבות האפשרויות הנובעות לגבי תעשייה זו מבתי־הזיקוק בחיפה.

בהקשר זה נגע שר האוצר בשיתוף התעשייה הגרמנית בהדרכה ובידע הקשורים בתכנית קונקרטית זו ובתכניות אחרות בהן נוכל ליהנות מהניסיון של התעשייה הגרמנית.

בתגובתו, שאל א[רהארד] בזהירות מודגשת, האם סבור שר האוצר כי כבר הגיע המועד לשיתוף תעשיינים גרמנים במפעלים בישראל. שר האוצר השיב, כי הוא מבין היטב את חששותיו של א[רהארד] שהם מבוססים בעצם, אולם לאור החשיבות של פיתוח הארץ ובניינה יש להניח כי נוכל להתגבר על היסוסים וקשיים ממין זה. א[רהארד] הבטיח לשוחח עם התעשיינים ולעניין אותם בכיוון זה.

5) א[רהארד] חזר בהזדמנויות שונות על רצונו ונכונותו לסייע כמיטב יכולתו לביצוע ההבטחה. הוסיף, כי רוב חבריו בממשלת בון מזדהים איתו בשאיפתם וברצונם לתמוך בעזרה פרודוקטיבית לישראל, ביודעם חובת ממשלת בון הנובעת מן העבר וכן בגלל הישגיה של ישראל עד כה, מצבה והשתייכותה לעולם החופשי. בזה הושגה מטרת הפגישה בנקודה זו, דהיינו לרתום את א[רהארד] לעגלה ולמנוע שהניגוד הקיים במידה מסוימת בינו לבין אדנאואר ישפיע לרעה על העניין.

6) בהמשך השיחה דובר על תכנית "האסוציאציה עם השוק המשותף".[5] לפני שהספקנו לתאר את מצב העניינים הנוכחי הפסיק א[רהארד] ואמר כי הוא מתפלא ש"ישראל שתקה" עד כה. הערה: כאן היתה האינפורמציה שלו לקויה בחסר; לא שתקנו, אלא דיברנו מספר פעמים, מהן פעם אחת ברטור ואני ואחר־כך ברטור לבדו, עם פרופ' מילר ארמק, מזכיר המדינה במשרדו של א[רהארד] שהוא הממונה על ענייני אירופה במשרדו. נוסף לזה קיימנו שיחות אחדות במשרד החוץ עם שרפנברג (גם איתו נפגש ברטור) ועם מיניסטריאל דירקטור הרקורט, מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ; ב־3 באוגוסט שנה זו, בשיחתי עם אדנאואר, נגעתי גם בנושא זה והברקתי ב־4 באוגוסט על עמדתו.[6] על כל זה לא ידע א[רהארד].

בקשר לכך יעץ א[רהארד] לדרוש קונטינגנט פטור ממכס על כל אותן הסחורות שאנו שולחים לשוק המשותף, דהיינו שלא נהיה מקופחים, בייחוד לגבי פרי־הדר, אבל גם בקשר ליתר התוצרות שאנו מייצאים לתחום זה. א[רהארד] ביקש לא להסתמך עליו בדרישתנו זו, אולם ברור שמשרדו יתמוך בה ועל־ידי כך יתאפשר לנו לגשר על התקופה אשר המשא־ומתן על אסוציאציה עשוי לארוך.

7) כאשר סיפר א[רהארד] על צאתו בעתיד הקרוב לביקור בפרס חזר שר האוצר על ההזמנה לבקר גם בארץ. א[רהארד] הסביר, כי לא יוכל לערוך את הביקור לפני הבחירות. לא נראה לו להתעכב יום־יומיים בלבד בדרכו לפרס, מכיוון שהוא רוצה לשהות בארץ זמן ממושך יותר, דבר שהוא מצפה לו. (עמד על הקושי להתעכב גם בגלל העובדה שהוא טס במטוס צבאי ששטראוס העמיד לרשותו.)

5. ראה פרק יד.
6. ראה שם, מס' 336.

8) השיחה התנהלה באווירה טובה. השיגה את מטרתה ונמשכה מ־13.30 עד 14.45.
אכלנו יחד ארוחת צהריים. היה נוכח הרפרנט האישי שלו מיניסטריאלראט סייבט
אשר לא השתתף באופן פעיל בשיחה ונעדר ממנה לעיתים.

ד"ר פ"א שנער

227

ד' בן-גוריון אל ק' אדנאואר (בון)
D. Ben-Gurion to K. Adenauer (Bonn)

העתק: ארכיון בן-גוריון: Copy

Jerusalem, 27 September 1960

My dear Chancellor,

My friend Dr. Shinnar brought me your letter of August 5, 1960,[1] as well as a copy of Mr. Abs' letter to you of July 29, 1960,[2] both of which I read with great interest. Dr. Shinnar told me that you, Mr. Chancellor, were going on holiday for a few weeks, and that my reply could be sent to you on his return to Germany.

I was glad to note that in your opinion the long-term loan to Israel, of which we spoke when we met in New York on March 14, should not be attached to the frame-work of assistance to backward countries. As I told you in New York, I am no economist, but of course the development of my country is one of my major preoccupations and on my return I discussed the matter with my colleagues, the Ministers of Finance and Commerce and Industry. I told them that in my opinion the long-term loan of fifty million dollars a year for ten years should be utilized mainly for the establishment of large-scale development undertakings in the Negev (which takes up over 60 per cent of the area of Israel), and this for two reasons: an economic reason and a moral one.

The economic reason is that the Negev can be developed mainly by the establishment of large-scale industrial enterprises, since it has little land suitable for agriculture or pasture; four or five large industrial centres should be built in the east, west centre and south of the area (the latter in Eilat). These should comprise chemical, potash, bromine, phosphates, gypsum, cement, glass, textile and granite plants (the latter is to be found in good quality in the neighbourhood of Eilat) since most of these materials are in plentiful supply in the Negev and the Dead Sea. The special importance of the Negev lies in the fact that it has a sea outlet to East Africa and Asia

227
1. מס' 225.
2. מס' 237 (נספח ג).

(through Eilat and the Red Sea), without having to use the Suez Canal, and I believe that our economic future depends largely on our trade relations with the people of Africa and Asia, without, of course, in any way minimizing the importance of our ties with Eurpoe and America. My colleagues agree with me that the funds which we will receive from you in the form of a long-term loan (for, say fifteen years) totalling 500 million dollars – fifty million dollars a year – should be used to erect large industrial plants, on a profitable business basis, which would radically transform the Negev, and to establish a number of large population centres between Beersheba and Eilat.

The moral reason is as follows: We all know what happened in the days of Hitler. You are the man who felt and realized that the German people as a whole bears the moral responsibility for that appalling tragedy, and although no external compulsion could apply to you or Germany in this matter, you felt that your people has a moral obligation to make some compensation to the surviving victims of the Nazis. It was indeed only the fulfilment of a moral responsibility on your part, but it is a rare feature in our days that statesmen meet moral obligations. And just as Hitler's crimes were, as far as I am aware, unique in the annals of mankind, so your action motivated by moral considerations was also unparalleled.

I do not know whether the youth of Germany today are aware of what Nazi Germany did, but I have no doubt that one day they will realize the dreadful truth, and that every young German will feel grief and shame at this terrible crime.

I want to establish with your aid creative and constructive enterprises in Israel which – when the German youth see or read of them – will give them cause for pride in what Adenauer's Germany has done to atone, as far as possible, for the crimes of Hitler's Germany. For this reason I want the loan on which we agreed in New York to be used to erect monumental economic undertakings – particularly in the most desolate area of our country – which will arouse respect and give good reason for satisfaction to the German people, which will have helped to create them.

I was glad to read the notes on a conversation between our Minister of Finance, Mr. Eshkol, together with Dr. Shinnar, and Mr. Ehrhardt, the Minister of Economic Affairs in your Government, on September 2, 1960.[3] I understand that, though he was not yet aware of the last developments and of the contents of your letter to me of August 5, he expressed his approval of the project and emphasized his readiness to give all the assistance in his power in carrying out the undertaking. He was of the opinion that most of his colleagues in your Government were at one with him in the desire and willingness to support productive aid to Israel, in recognition of their Government's obligations arising out of the past, as well as of Israel's achievements so far and her position as a part of the free world. My friend,

3. מס' 226.

the Minister of Finance, informed him of our intention to establish a large-scale chemical industry and similar undertakings in the Negev.

I shall not go into the technical problems of arranging a loan, for I must admit that I am no expert in these matters. That will be dealt with by Dr. Shinnar and my colleague the Minister of Finance, or by experts who will come to Bonn specially for the purpose.

I only wish, Mr. Chancellor, to bring to your notice the two main aspects of this project, the economic and the moral ones, both of which I regard as of great importance. Without being an economist I have always been aware of the unique significance of the Negev, although it has lain desolate since the dawn of creation, and I have faith in our capacity to transform the desert into settled land, as we were promised by our prophets (see Isaiah, chap. 35). At the same time, I regard the moral aspect as no less important than the economic one. My own relatives – my niece, her two children and her husband – were murdered by the Nazis, but I want my people to know that there is a new German people today. I want them to behave according to the teaching of the prophet Jeremiah, who said:

"In these days they shall say no more: The fathers have eaten sour grapes and the children's teeth are set on edge, but every one shall die for his own iniquity, every man that eateth the sour grapes, his teeth shall be set on edge." (Jeremiah, ch. 31, v. 29).

I note with appreciation from your letter of August 5, that at the end of September, when the holiday season is over, you will exert your best efforts for the implementation of the project of which we spoke in New York, within the framework of Israel's development plans, and I am entirely in agreement with your statement at the end of your letter that you are ready to provide the long-term open credit in such a way that, on the basis of a guarantee by the Bonn Government for a long-term credit, it will be possible to mobilise and obtain the funds. As to the details of implementation I have asked Dr. Shinnar to outline them in an accompanying letter.[4]

Permit me finally to make one remark which has no connection with the loan:

I regard the forging of closer ties between Germany and France as one of the most encouraging phenomena in international affairs today. We are facing a new era in the annals of mankind: all the nations are gaining their freedom, but liberation is only the beginning of the process that will lead to the epoch of peace and the unity of the human race for which the world is praying. It is essential to close the dangerous gap between the wealthy, civilized and highly developed nations and the poor, backward and undercivilised ones. Only the closing of this gap will deprive international Communism of the main lever through which it hopes to dominate the world. And I regard French-German friendship as one of the most important

4. מכתב זה לא נמצא.

examples of the determination of the nations to turn their faces towards the future – a future of liberty, justice and peace – instead of looking backwards to the disputes of the past.

In so far as the nations that sincerely love freedom, justice and peace gather strength and achieve greater unity, I am confident that the totalitarian regimes in the countries that proclaim false slogans of peace and anti-imperialism will gradually pass away. It is inconceivable that a minority should continue for long to dominate a majority, and the position in Eastern Europe will not always remain as it is today.

Permit me, in closing, to wish you health and long life.

Yours sincerely,

David Ben-Gurion

228

פ"א שנער אל משרד החוץ

F.E. Shinnar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן רפ/59

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 15 בנובמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

שר האוצר, שרת החוץ, שר המסחר והתעשייה, יצחק נבון; סודי ביותר.

להלן סיכום השיחה עם אדנאואר שנמשכה שעה.

1) לאחר בירור מספר שאלות על סיכויי העלייה בשנים הקרובות ועל עצם תכנית [ל]פיתוח הנגב ביקשתי אישור שלבי הביצוע כפי שהוצעו במכתב ראש הממשלה[1] ובמכתבי אליו[2] ואישור נוסף, שראש הממשלה יכול להכניס לתכנון ביצוע התכנית את התחלת מתן האשראי לטווח ארוך החל משנת התקציב 1961/62, דהיינו מאפריל 1961.

2) השיב שהוא רוצה לראות את אבס וביקש שאני אראנו קודם. כבר לפני השיחה קבעתי פגישה עם אבס למחר בפרנקפורט ואמרתי לאדנאואר שאראה אפוא אבס מחר.[3] אדנאואר הבטיח תשובתו מיד אחרי פגישתו עם אבס והסכים לתיתה בכתב. חזר והדגיש את נכונותו לעזור בהגשמת תכניות הפיתוח ושהתרשם במיוחד מהתיאור במכתב ראש הממשלה.

3) בהמשך השיחה הזכיר שבכוונתו לשוחח גם עם דילון ואנדרסון אתם ייפגש ב־20 וב־21 [ב]נובמבר על עמדת ארצות־הברית בקשר לעזרה לישראל לקידום

228

1. מס' 227.
2. מכתב זה לא נמצא.
3. ראה מס' 229.

תכניות הפיתוח שלה. ציין שהוא מעוניין בישראל חזקה ויציבה ומניח שימצא אצל דילון הבנה וזהות דעות. כזכור, הזכיר אדנאואר במכתבו אל ראש הממשלה[4] את עמדת דילון, שישראל אינה שייכת לארצות הנחשלות וכנראה שזה הקשר לכוונתו לשוחח עם דילון. למרות שאיני בטוח שיעשה זאת, מציע לשקול אם לא כדאי לבקש מהרמן ושגרירות ואשינגטון להדריך את דילון על עצם המשא־ומתן לביצוע הבטחתו של אדנאואר לראש הממשלה בשיחתם ב־14 במארס בניו יורק. לזה יש כמובן שתי פנים, דהיינו, שיש לשקול היטב אם מסירת האינפורמציה לדילון לא תזיק יותר מאשר תועיל.

4) בכוונתי להציע מחר לאבס להכין טיוטה למכתב של אדנאואר אל ראש הממשלה בו יאושר שביצוע מתן המלווה יתחיל בראשית שנת התקציב 1961/62 על־סמך סקירה הכוללת על תכניות הפיתוח שעלינו להמציא עד אז בהדגשה מיוחדת של הנגב.

5) ביום ה׳ אפגש עם ארהארד.[5] שר האוצר אטצל חולה ולא יחזור למשרדו בזמן הקרוב.

6) כשנפרדנו חזר אדנאואר והבטיח תשובה בהקדם בהוסיפו "להתראות בקרוב". אחרי הפגישות הנ"ל ולאחר שאקבל את מכתבו לראש הממשלה, אם אקבלו, אחזור להתייעצות על ההמשך, שידרוש הכנת סקירה כוללת על תכניותינו הקונקרטיות לתקופה של שנתיים–שלוש קרובות.

שנער

229

פ"א שנער אל שרת החוץ[1]

F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן רמ/63

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 17 בנובמבר 1960

סודי ביותר–לנמען בלבד

אתמול נפגשתי עם אבס.

1) מסרתי לו על תוכן השיחה עם אדנאואר[2] בהתאם לבקשת האחרון. ידע מהבירור המוקדם על כוונת אדנאואר לשוחח עם דילון ומפרש זאת כרצונו לתאם עם ארצות־הברית כמנהיג המערב את קו מתן העזרה לפיתוח.

4. מס׳ 225.
5. ראה מס׳ 233.

229

1. נשלח גם אל שר האוצר, שר המסחר והתעשייה ומשרד ראש הממשלה.
2. ראה מס׳ 228.

2) הסברתי לו שראש הממשלה מחכה כעת למכתב מסכם של אדנאואר בו יוצע להתחיל במימוש ההבטחה בראשית שנת התקציב 61/62.

3) סיכמנו שניפגש מיד אחרי שיחתו של אבס עם אדנאואר לשם קביעת נוסח טיוטת המכתב אותה יבקש אדנאואר ממנו כפי שאבס סבור.

4) בין היתר סיפר אבס שהוא דיבר בינתיים עם פרופ' הטלגה, מזכיר המדינה במשרד האוצר, אשר ממלא מקומו של אטצל בזמן היעדרו. הטלגה עורר את שאלת המועד בציינו שהסכם שילומים פג רק ב־1964/65. אבס הסביר לו, לפי דבריו, שגרסה זו לא נכונה לאחר שהזמנת סחורות במסגרת השילומים נגמרת בשנה הבאה ולאחר שאין קשר בין שני הדברים. הטלגה השתכנע לפי התרשמותו של אבס. אמרתי לו שבכוונתי היה, לראות את הטלגה בימים הקרובים. ביקש לדחות זאת עד אחרי שיחתו עם אדנאואר.

5) בנוגע לפגישתי עם ארהארד טלפן הרפרנט האישי שלו ומסר בהיעדרי למזכירתי שהוא מציע שאצטרף לפגישה עם נחום [גולדמן], אותו יפגוש ארהארד ביום ו' 18 בנובמבר לחצי שעה, כפי שהדגיש הרפרנט. אחרי שיקול ביקשתי למסור שאיני רוצה להפריע לפגישה שנקבעה לגולדמן ולכן מבקש פגישה נפרדת בשבוע הבא.[3] פרטי שיקולי לדחיית ההצעה אפרט בעל־פה.

שנער

230

י' מרוז אל שרת החוץ
Y. Meroz to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/4316/5

[ירושלים], 18 בנובמבר 1960

אישי בתכלית

לקראת הדיון הצפוי בממשלה על מכלול יחסינו עם גרמניה, ביקשת סיכום דעותי ה"אישיות". ידוע לך מתוך שיחותינו שדעתי בסוגיא זו היא דעת יחיד, או לפחות דעת מיעוט, ורוב הגורמים אשר על עמדתם תהיתי במשך השנתיים האחרונות התגלו כבעלי דעה שונה, אם לא נוגדת.

הנחת היסוד עליה אני מבסס את הערכתי לא נשתנתה בעיני מאז סתיו 1959, כאשר העליתי לפניך ולפני פישר את ניתוחי ומסקנותי המעשיות.[1] למסקנות אלה נתוסף בראשית שנה זאת חותם ההתפתחויות הפנימיות בגרמניה (הידועות בשם

3. ראה מס' 231.

230

1. ראה מזכר מרוז אל פישר, ימ/607, מיום 26.11.1959, בתיק 130.23/3094/24.

הבלתי־מדויק "תקריות אנטישמיות"),[2] התפתחויות אשר נראו לי כמחזקות את הערכתי.

מצב יחסינו עם גרמניה מסתכם מבחינה מדינית בעיקרים אלה:

א) מן הצד הגרמני:

(1) בשל שיקולים ערביים – ישירים ועקיפים – אין גרמניה מעוניינת ביחסים תקינים איתנו, וללא "תנופת משבר" (אשר תיארתי בזמנו) אין לראות סיכוי לשינוי עמדה זאת. המונחים "ישיר" ו"עקיף" בהקשר זה מוסבים על הפרובלמטיקה של גרמניה המערבית כנגד גרמניה המזרחית, דהיינו, תגובת השרשרת אשר יחסים בין בון וירושלים עלולים להניע בין בירות ערב לבין פנקוב.

(2) קשה להעריך הערכה סטטיסטית את האימפקט המדיני הנודע לגורמים אי־רציונאליים מן הצד הגרמני (כגון אנטישמיות, התחדשות גזענית, וכו'). דעתי האישית פסימית למדי, אולם אינני גורס לה זכות אמת יחידה – ורוב יודעי־דבר, ביניהם יוספטל ויחיל, אינם שותפים לדעה זאת (וגם לא שנער).

(3) שוררת תודעה כנה אצל חלק מהצמרת המדינית במפלגה השלטת (הדמו־נוצרית), ובמידה עוד יותר גדולה במפלגה הסוציאל־דמוקרטית (כמו למשל אצל וילי ברנדט), שמבחינה סובסטנטיבית לא יוסיפו יחסים דיפלומטיים פורמליים דבר וחצי דבר לתוכנם המעשי של קשרים כלכליים, כספיים, ביטחוניים ואפילו מדיניים עקיפים.

ב) גורמים מהצד הישראלי:

(1) השיקול המדיני המרכזי העלול להניע את המאזניים לחתירה אל יחסים תקינים הוא השיקול הערבי; דהיינו, כיוון שאי־הקמת היחסים נובעת בראש ובראשונה מהתנגדות הערבים (ואין המדובר בהתנגדות פלטונית אלא בדרכי תגובה מדינית מעשית), הרי יש לראות בהקמת יחסים דיפלומטיים בין בון וירושלים ניצחון על כוח ההפרעה הערבי וסילוקו כמכשול מדיני.

(2) נוסף על ההשפעה הישירה על קשרינו עם גרמניה אין לבטל כליל את ההשערה שהתקנת יחסים תקינים בין שתי המדינות היתה גוררת אחריה יישור לפחות חלקי של ה־irregularities ביחסינו עם חצי תריסר מדינות אחרות (פרס, חבש, ובמידה פחותה גם תורכיה ויוון).

(3) השיקול הגרמני השלישי דלעיל, דהיינו, שיקול התועלת המעשית לגופם של עניינים, הוא שיקול אשר אינני משוכנע אמנם בכנות הצגתו אולם הוא נראה לי כנכון בתוכנו המעשי. מן היום הראשון של שבתי בגרמניה השתכנעתי ש"תסביך האשמה" הרובץ על גרמנים "הגונים" הוא הנכס המדיני העיקרי שיש לנו. לי נראה – וגם בזה רוב הגורמים אינם שותפים לדעתי – שהתקנת יחסים נורמליים היתה מחסלת את גורם האשמה, ושעה שהיינו זוכים ל"ניצחון פרסטיז'ה" היה שכרנו יוצא בהפסד מדיני ריאלי. דברים אלה אמורים לא רק לגבי הכלל אלא גם, ואולי בעיקר, לגבי האפליקציה היום־יומית של קשרים מעשיים. במצב הנוכחי אנו פטורים מפנייה אל, ומהסתייעות על־ידי, משרד החוץ הגרמני (אשר דרגת עוינותו פרופורציונלית לזאת של משרדי החוץ במדינות אחרות). אנו פונים היום במישרין אל הקנצלר, אל

2. ראה פרק כב.

שר ההגנה, אל שר הכלכלה – משמע אל שלושת הגורמים המרכזיים במכלול היחסים המעשיים. לא זו בלבד שמשרד החוץ הגרמני איננו מצליח להפריע – ברוב המקרים איננו יודע בכלל שקיימת שאלה או בעיה הזועקת להפרעתו.

ביקשת ממני חוות־דעת קצרה ותמציתית. המסקנה האופרטיבית ידועה לך, ונכנסים לתוכה כמובן גם גורמים רגשיים – אולם נראה לי שבמכלול הגרמני גורמים רגשיים הם גורמים אובייקטיביים. מסרתי דברים אלה בצורה פחות מוגדרת לראש הממשלה ולמספר אנשי ועדת החוץ והביטחון אחרי שובי מגרמניה (כאשר היית בארצות־הברית), ואני מעלה אותם עתה בחינת זיכרון־דברים בלבד.

בברכה,

י' מרוז

231

פ"א שנער אל שרת החוץ[1]

F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן רמ/67

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 21 בנובמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

נפגשתי עם נחום [גולדמן] ביום ו' בזמן שהיה אחרי פגישותיו עם אדנאואר ועם ארהארד.[2] סיפר לי שהזכיר עניין המלווה רק דרך אגב לגבי אדנאואר והבין שעמדתו חיובית עקרונית. ארהארד העלה לפי דבריו הצעה שנקבל מה שנקבל באמצעות צינורות נייטרליים, דהיינו בנק עולמי וכו' ושממשלת בון תעביר את הסכומים להם. השבתי ששר האוצר דחה זאת כבר בבריסל[3] מכיוון שזה עלול להשפיע על מקורות אלה אתם אנו מקיימים קשר ישיר. כששאל אותי על מצב העניינים עניתי, מבלי להזכיר פרטים, שהעניין נמצא בשלב התחלתי של משא־ומתן ושאין לדעת תוצאות לפני האביב הבא. לא נתעוררה כלל בשיחה של עשרים רגע שאלת התכתבות ומובן שלא הראיתיה.[4]

שנער

231

1. נשלח גם אל שר האוצר, לשכת ראש הממשלה וג' יוספטל.
2. ראה מס' 229.
3. ראה מס' 226.
4. ההתכתבות בין אדנאואר ובין בן־גוריון – ראה מס' 225 ו־227.

232

פ"א שנער אל שרת החוץ, שר האוצר, ואל שר המסחר והתעשייה
F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs, Minister of Finance and Minister of Commerce and Industry

מקור: 130.23/3309/13

קלן, 22 בנובמבר 1960

סודי ביותר

הנדון: המלווה לפיתוח

אחרי שיחתי עם אבס ב־16 בנובמבר, עליה הברקתי,[1] נפגשתי ב־18 בנובמבר עם האיש המטפל בעניין במשרדו של אדנאואר, כדי להבטיח החשת הטיפול במידת האפשר. בו ביום נפגשתי עם ד"ר גולדמן בבון שהיה בזמן שיחתנו כבר אחרי שיחותיו עם אדנאואר וארהארד. על אשר מסר לי על שיחות אלה הברקתי ב־21 בנובמבר.[2]

ב־18 בנובמבר שלחתי לאבס – בהתאם למוסכם בינינו בשיחתנו ב־16 בנובמבר – מכתב בצירוף טיוטה על עיקר תוכנו של המכתב המסכם, אותו הצעתי לאדנאואר, וביקשתיו ממנו בשיחה איתו ב־14 בנובמבר.[3] מחר, 23 בנובמבר, אפגש עם פרופ' ארהארד[4] וביום שישי, 25 בנובמבר, אתקשר עם משרדו של אדנאואר ועם אבס, לשמוע אם יש סיכויים שאקבל את המכתב עד סוף החודש. אני חושש שהעניין יידחה לאמצע ינואר 1961, אם לא אקבלו עד סוף החודש וזה בגלל הסיבות הבאות: ב־4 בדצמבר ייפגש אדנאואר עם דה גול בפאריס; ב־12 בדצמבר עם מקמילן בלונדון וב־15 בדצמבר יהיה בפאריס בכנס נאטו. אין לצפות שיוכל להתפנות לענייננו בתוך תקופה זו. אחר־כך מתקרב חג המולד. ב־5 בינואר יחוג אדנאואר את יום־הולדתו ה־85, ב־6 וב־9 בינואר חלים חגים.

תכניתי, אפוא, להשתדל לקבל את המכתב, או להתקבל לפגישה נוספת עם אדנאואר, עד סוף החודש. גם אם לא אוכל להגיע לזה אצא בסוף החודש מכאן הביתה, כדי להתייעץ על המשך הטיפול ועל הכנת סקירה כוללת, אך יותר מפורטת במקצת, על התכניות הראשונות. אודה על תשובה במברק (של שר האוצר) אם הוא מסכים לכך ואם יש הערות כלשהן לתכניתי זו.

מכיוון שהשיחות עם דילון ואנדרסון,[5] שהחלו שלשום והסתיימו הערב ללא תוצאות, כפי שהודיעו זה עתה, עומדות בקשר עם השאלה של עזרת־הפיתוח הכללית

232
1. ראה מס' 229.
2. ראה מס' 232.
3. מכתב זה לא נמצא.
4. ראה מס' 233.
5. ראה מס' 228, פסקה 3.

שממשלת בון תיתן, ברצוני לציין אי־אלה נקודות להבהרת הרקע של שיחות אלה:

א) ממשלת בון התכוננה לשיחות אלה על־ידי פרסום מרוכז ומכוון להדגשת מאמציהם למתן עזרה; אין זה מקרה, שמספר ימים לפני השיחות עם דילון–אנדרסון הודיע ארהארד על סך־כל של 11 מיליארד עזרה לפיתוח, כביכול, שניתנה עד כה; הוא הגיע למספר מנופח זה רק על־ידי הכנסת כל האשראי השוטף (כגון "הרמס" וכו').

כן הובלטה ביותר בימים האחרונים לפני הפגישה העובדה, שממשלת בון התחייבה לסך־כל של 25 מיליארד פיצויים אישיים על כל המינים. חזרו כאן על הטיעון (הלא נכון), שבו דגל שפר, שר האוצר לשעבר, אשר נתקל כבר לפני שנתיים בהתנגדות חזקה ובטענה כי המספר 6 עד 7 מיליארד הוא מוגזם. הושמעו גם דעות מעל דפי העיתונות, של כלכלנים בעלי־שם, לפיהן מצבה הכלכלי של גרמניה רחוק מלהיות כה יציב כפי שהוא משתקף מעיתונות החוץ.

מאידך הכינה ממשלת בון את דעת־הקהל לדרישות שהיו צפויות מטעם ארצות־הברית והצליחה לגייס כ־3.5 מיליארד ד"מ, כסכום המיועד לעזרה לפיתוח; מובן שגיוס סכום זה יקטין במקצת את העול הרובץ על ארצות־הברית.

ב) היה ברור, שאדנאואר ואנשיו התחשבו בעובדה, שדילון ואנדרסון באו כבאי־כוח של ממשלה יוצאת.[6] טבעי שניצלו עובדה זו בהעדיפם, בוודאי, לתת מה שייאלצו לתת לממשלה החדשה, איתם הם מעוניינים באופן חיוני להדק את הקשרים. לכן, לא צריך להיות הסיום של השיחות ללא תוצאות הפתעה כלשהי.

ג) לשם ראיית הדברים ביחס הדרוש ובהקשר הנכון יש להזכיר כאן את העובדה, שצוינה באחרונה גם בעיתוני החוץ, כי גרמניה המערבית קיבלה בתקופה של 3–4 שנים סכום של 22 מיליארד ד"מ מארצות־הברית, כעזרה במסגרת תכנית מארשאל. (סכום זה הוא פי 6 מהסכום שגייסו הגרמנים לעזרת הפיתוח, וזה בתוך גאות כלכלית מיוחדת במינה.)

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

6. ב־8 בנובמבר 1960 התקיימו בחירות לנשיאות ארצות־הברית. כתוצאה מהבחירות עמד הממשל הרפובליקני לפנות את מקומו בינואר 1961 לממשל דמוקרטי.

233

פ"א שנער אל שרת החוץ[1]
F.E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן רמ/73

נוסח נכנס: 130.09/2355/2

קלן, 25 בנובמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אתמול נפגשתי עם ארהארד ומסרתי לו אינפורמציה על ההתפתחות מאז הפגישה בבריסל.[2] לא ידע תוכן מכתב ראש הממשלה אל אדנאואר מ־27 בספטמבר[3] וגם לא דובר בינו לבין אדנאואר על הנושא. ניסה לחדש הצעתו להעביר מה שיעבירו דרך צינורות הבנק העולמי[4] בכדי לעורר מה שפחות תשומת־לב. הזכיר בהקשר זה וגם אחרי־כן רגישות הערבים כפי שהגדירה. דחיתי דרך זו בהנמקת בריסל[5] ודחיתי גם התחשבות ברגישות הערבים בצייני שנשמור העניין מצדנו לא פחות בסודיות מהם, עד כמה שזה ניתן. לגוף העניין הציע ארהארד להתחיל בטיפול בראשית שנת התקציב 61/62 בתכניות הראשונות ולא לעמוד על הסכם כולל מתוך הדגשה שלדעתו זו הדרך היחידה להגשמת המשימה.

שנער

234

ד' בן־גוריון: קטע מיומן
D. Ben-Gurion: Diary Note

ארכיון בן־גוריון

5 בדצמבר 1960

9.30 - שנער.

בא לפני ימים אחדים, ישהה פה עד סוף דצמבר. ב־5 בינואר יום־הולדת 85 של אדנאואר, ועלי לשלוח לו ברכה. לפני כמה זמן היה בריא, רענן, אבל הוא רגיש להצטננות. חבל שביטל הפגישה עם דה גול.

233

1. נשלח גם אל שר האוצר, שר המסחר והתעשייה, לשכת ראש הממשלה וג' יוספטל.
2. ראה מס' 226.
3. מס' 227.
5. ראה מס' 226.

סיפרתי לשנער על שיחותי עם ברנדט.[1] אין שנער סבור שיש סיכוי לס.ד. לקואליציה. אולנאואר בניגוד להסכם הודיע שיתנגדו לחימוש גרעיני. שנער סבור שהסיבה היא הקנאה בברנדט. לרגל זה לא יגדל כוח הס.ד.

שנער ניסה להביא לסיכום המכתבים ביני לבין אדנאואר.

ב־14 בנובמבר הסכים אדנאואר עקרונית[2] שמתחילים בביצוע בראשית 1961, עוד רצה לדבר עם אבס, דילון ואנדרסון. ברור שאדנאואר לא יעשה סידורים עם ממשלה אמריקנית הולכת.[3] שנער דיבר בינתיים עם ארהארד. (הוא בסדר? – זוהי שאלה קשה: מצד אחד בסדר, מצד שני רוצה להפגין שהוא הקובע בענייני ביצוע ולא אדנאואר.) "הזקן" לא מתייעץ עם ארהארד אלא עם אבס, ושני אלה מתנגדים זה לזה. "אבס בסדר גמור". אדנאואר שליט בכיפה, אף הס.ד. חולקים לו מחמאות.

גלובקה – האיש הקרוב ביותר לאדנאואר – מתנהג בסדר. אמנם הוא כתב הפירושים לחוקי נירנברג.

מכתבי על הנגב[4] עשה רושם על אדנאואר. מתעניין מאוד בנגב. גם אבס וארהארד קיבלו הרעיון ברצון טוב. לפני הנסיעה מסר שנער מכתב לגלובקה, מכתב בשביל אדנאואר (זה חלה ביום א' שעבר). גלובקה מסר לו המכתב. גלובקה אמר לשנער ביום 1.12.60 שמסר המכתב ונתקבל ברצון ויקבל תשובה חיובית. והוא שולח לאדנאואר תשובה שאדנאואר יחתום עליה.[5] (שנער נשאר פה עד 3 בינואר.)

העניין נתחזק לביצוע מעשי ומהיר – כי גרמניה מגייסת ביליון דולר לפיתוח התעשייה, נותנת מיליארד וחצי מרק לפיתוח. מהכסף הזה אסור יהיה לקנות בגרמניה, למנוע אינפלציה. מיליארד נותנת הממשלה, חצי מיליארד נותנות "הארצות".

הצד השלילי בכל הדבר שאדנאואר מרכז הכל בידיו. כשהוא יתקיים – וזהו דבר חיובי. אם לא – אין יודע.

שנער כבר דיבר עם אשכול ביום שישי. הגרמנים יתנו הכסף לבנק,[6] והבנק יהיה המבצע. עד פברואר עלינו להכין תכניות בשלב זה על 75 מיליון דולר. יהא צורך לשלוח משלחת לגרמניה? – לביצוע התכנית (למשל פטרוכימיה) יצטרכו לנסוע לגרמניה. כלומר נצטרך למשלחות הקשורות בפרוייקטים.

כדאי לשלוח לו מתנה. תנ"ך כבר קיבל. מטבעות של בר־כוכבא? אולי קערת כסף בחריתת הפסוק של מיכה פרק ו', פסוק ח' (עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוהיך).

234

1. וילי ברנדט, ראש עיריית ברלין המערבית, בא לישראל בנובמבר 1960 כדי להשתתף בכנס בין־לאומי של חבר הרשויות המקומיות.
2. ראה מס' 228.
3. ראה מס' 232 והערה 6 שם.
4. מס' 227.
5. התכתבות זאת לא נמצאה.
6. הבנק לשיקום של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה.

שנער נשאר כבר שבע שנים בגרמניה ורוצה לחזור, אבל כמובן יביא העניין החדש לידי גמר. בפברואר–מארס הוא רוצה להביא לידי ביצוע התכניות הראשונות ויש לחפש איש אחר שימשיך.[7] (השילומין נגמרים ב־1965, אבל למעשה הם נגמרים באמצע 1961. עוד ארבע שנים נקבל דלק).

(שנער גר בתל־גנים, על־יד רמת־גן.)

235

נספח א
APPENDIX A

קטעים מתוך הצהרותיו של פון־אקהארט, הדובר הראשי של ממשלת בון, בלבנון ובירדן
Excerpts from von Eckhardt's Statements in Jordan and Lebanon

לבנון:

במסיבת עיתונאים ב־23.1.60 אמר פון־אקהארט:

"הכספים שמעניקה גרמניה לישראל הם במסגרת שילומים ליהודים עבור הנזקים מן התקופה הנאצית. פיצויים כאלה נתנו לעמים רבים שסבלו מן הנאציזם..." ("אל־חיאת", ביירות, 24.1.60).

לשאלת העיתונאים כיצד ניתן לתאם בין מדיניות של ידידות כלפי הערבים לבין מתן סיוע לישראל, אמר השר: "אנו מעוניינים בראש וראשונה בשלום עולמי. זה שאתם מכנים סיוע – זה פיצוי. ארצי שואפת לשמור על ידידותה המסורתית עם מדינות ערב ושואפת לעזור להן בפיתוח הכלכלה". (רדיו לונדון בערבית, 24.1.60).

ירדן:

פון־אקהארט ביקר במקומות הקדושים בירדן ובמחנה פליטים.

כשבלווייתו קראוזה־ברוור, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ של בון.

במסיבת עיתונאים ציין אקהארט כי בעיותיהן של ירדן וגרמניה דומות:

א) קומוניזם

ב) פליטים (בגרמניה 12 מיליון)

ג) ברלין וירושלים המחולקות.

בקשר לפיצויים אמר: תוקפו של הסכם השילומים עומד לפוג בסוף שנה זו, או בתחילת השנה הבאה, ואז תסתיים פרשת הפיצויים ליהודים.

בתאריך זה ייפסקו כל הקשרים עם ישראל, מלבד קשרים מסחריים מצומצמים ביותר. גרמניה לא תכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל, דבר שהובטח לו לפני נסיעתו על־ידי אדנאואר ושר החוץ פון ברנטאנו.

7. שנער נשאר בתפקידו עד שנת 1965, כאשר כוננו יחסים דיפלומטיים מלאים בין ישראל וגרמניה.

בנוגע לעסקת הנשק עם ישראל הסביר כי הדבר נעשה בהיקף מצומצם ביותר לצורכי משטרה (בסך כולל של 150 אלף לירות) וזאת נוכח מחירו הזול של הנשק (אל־ג׳יהאד, ירושלים העתיקה, 1.2.60).

לפי "אל־דפאע" הירדני (1.2.60), המצטט את פון אקהארט:

"ירדן מדינה שסועה בדיוק כמו גרמניה. כאן פליטים מהחלק ששוסע ואילו אצלנו פליטים מגרמניה שנגזלה על־ידי הקומוניסטים. גם גרמניה וגם ירדן נאבקות לאיחוד".

236
נספח ב
APPENDIX B

הצעות שנדונו בשיחה בין שנער לק׳ אדנאואר ב־28 ביוני 1960
Proposals Discussed at a Meeting between Shinnar and K. Adenauer on 28 June 1960

סודי

ד"ר באך הנכבד מאוד,

בלוטה אני מוסר לך את התיאור שביקשתני, לפי הוראות ראש הממשלה ד"ר אדנאואר, להמציא לך.

בברכה,

ד"ר פ"א שנער

תמצית ההצעות שנידונו בשיחה ב־28 ביוני 1960 בקשר לביצוע תוצאות השיחה מ־14 בחודש מארס 1960

1) הוצע מתן עזרת הפיתוח שהובטחה בצורה של מלוות לטווח ארוך של 12–15 שנה.

2) לשם ביצוע תכניות הפיתוח בשטח התעשייה, החקלאות, התחבורה ופיתוח ערים ואזורי התיישבות קיים תקציב פיתוח שהיקפו הגיע בשנים האחרונות ל־1.5–1.8 מיליארד ד"מ; לשנים הבאות יש לקבוע כ־2 מיליארד ד"מ לשנה כמסגרת הפיתוח. גיוס האמצעים ומקורם הם: בחלקם במסגרת התקציב ובחלקם על־ידי ייבוא הון ומלוות לפיתוח (כגון בנק לייבוא ולייצוא, דל"ף [Development Loan Fund] ומלוות פיתוח ישראלי שהוצא בארצות־הברית).

3). במסגרת של תכנית פיתוח כוללת זו מתכוונים, כפי שהוצע על־ידי ראש הממשלה בן־גוריון בשיחה ב־14 במארס 1960 עם ראש הממשלה ד"ר אדנאואר, לקבל סכום של 150–200 מיליון ד"מ מדי שנה לתקופה של עשר שנים בצורה של המלווה לטווח ארוך הנזכר כנ"ל, בריבית המתאימה למלוות פיתוח כאלה, ולהחזירו אחרי 2–3 שנים בשנים־עשר תשלומים שנתיים שווים.

הבנק לשיקום היה יכול להיות מוסד האשראי המתאים - במסגרת תפקידיו הקשורים לעזרת פיתוח - ומוסד זה צריך היה לתת, על סמך הוראת ממשלת בון, את המלווה הנדון.

4) באותה המידה שיהיה צורך בציוד במסגרת תכנית הפיתוח הזאת - השיעור הממוצע לפי הניסיון הוא כ־30% - ייקנה הציוד מן התעשייה הגרמנית וישולם מכספי המלווה הנ"ל; גם קניית אוניות כחלק אפשרי של פיתוח התחבורה תיכלל חלקית בקניות אלו וכן תשלומים עבור ייעוץ והדרכה (ידע).

5) מדינת ישראל תערוב להחזרת המלווה, והתשלומים יבוצעו על־ידיה בזמן פירעונם כדוגמת מלוות פיתוח אחרים, אותם מחזירים באופן הדרגתי זה כבר כמה שנים.

6) כפי שהסברתי בנויה תכנית הפיתוח על בסיס מציאותי מתוך בדיקה מתמדת ויסודית בקשר ליעילותה הכלכלית; כאחת הדוגמאות בשטח התעשייתי הזכרתי את הפטרו־כימיה. בתי־הזיקוק בחיפה, שהועברו לבעלות ישראלית לפני שנתיים, מהווים בסיס חשוב כנקודת מוצא לפיתוח ענף זה של התעשייה.

אשר להנמקה שניתנה בקשר לאישור עזרת הפיתוח לפי התיאור הנ"ל, מרשה אני לעצמי להסתמך על ההסבר שניתן על־ידי ראש הממשלה בן־גוריון בשיחתו עם ראש הממשלה ד"ר אדנאואר ב־14 במארס 1960.

ד"ר פ"א שנער 29 ביוני 1960

הערה: בגרמנית כתבתי "הוראה מתאימה" ולא הוספתי "מטעם ממשלת בון", בכדי להשאיר לאדנאואר את האפשרות להסתפק בהבאת העניין בפני חוג מצומצם יותר (כפי שמסר לי בשיחה מיום 28 ביוני) ולא בפני הממשלה כולה.

237

נספח ג
APPENDIX C

מכתב ה' אבס אל ק' אדנאואר, 29 ביולי 1960 (תרגום מגרמנית)
Abs's Letter to Adenauer of 29 June 1960

העתק: ארכיון בן־גוריון

סודי

אדוני הקנצלר, בפגישתך עם ראש ממשלת ישראל ב־14 במארס 1960 בניו יורק, העלה לפניך מר בן־גוריון רצונו לעשיית הסכם בדבר עזרת־פיתוח מטעם גרמניה המערבית לישראל. בשובך מסיורך באביב מסרת לי על מהלך השיחה. מאידך נמסרה על־ידי מר בן־גוריון אינפורמציה לראש משלחת ישראל בקלן, השגריר ד"ר שנער, שאף הוא מסר לי את הדרוש על השיחה.

כב' אמר לי, שהצעותיו של מר בן־גוריון מסתכמות בסכום של 40 עד 50 מיליון דולר לשנה וזה במשך עשר שנים מדי שנה, זאת אומרת סכום כולל של 400 עד 500

מיליון דולר, שהם 1.7 עד 2.1 מיליארד ד"מ. המימון הגרמני הזה צריך להינתן, לפי דעת ישראל, בצורה של אשראי לטווח ארוך, של 12 עד 15 שנה, ובשיעור ריבית, שצריך להתאים הן לאופיין המיוחד של תכניות הפיתוח של ישראל, שכוחה הכלכלי עדיין מוגבל, והן לאפשרויותיה להחזיר את האשראי.

כפי שהבנתי, לא דנת בשיחתך עם ראש ממשלת ישראל בפרטים בקשר לעזרה הפיננסית הזאת, שתינתן על בסיס מסחרי. מאידך הבעת לראש ממשלת ישראל, כפי שאמרת לי, את נכונותך העקרונית להסכים לעזרת מימון גרמנית להמשך שיקומה הכלכלי של ארצו, הן מתוך שיקולים מוסריים והן מתוך שיקולים מדיניים־כלכליים.

על השאלה, איך לאפשר ולקיים תכנית לעזרה כה חשובה, הן במימון והן בביצוע הטכני, ביקשת את חוות־דעתי. אני ממלא ברצון אחר בקשתך זו, מכיוון שידועות לי בעיותיה הכלכליות המיוחדות של ישראל – מתוך ידיעה וראייה עצמית וגם מתוך שיחות עם אישים רבים מישראל. אולם, אני גם תמים־דעה איתך, שמאמץ אינטנסיבי לשיתוף־פעולה כדי להתגבר על הבעיות המסובכות שיש לפותרן בישראל הוא תפקיד רציני של גרמניה. במובן זה ברצוני לחוות דעתי על השאלה הנדונה כדלקמן:

מנקודת־ראות של המשק הישראלי נראות לי הבקשות שהוצגו על־ידי מר בן־גוריון כמבוססות ולפי אופיין והיקפן תואמות את צרכיה של ישראל. המסקנות שבדו"ח היסודי מטעם משלחת הבנק העולמי דאשתקד על מצבה הכלכלי של ישראל מאשרות זאת כמעט לחלוטין.

בדו"ח זה משבחים את הישגיה הגדולים והמהירים של ישראל בבניין הארץ ומה גם שהושגו על־אף חוסר אוצרות טבע, או אי־יכולת מספקת לניצולם, ולמרות שבאותה תקופה הוכפל מספר תושביה על־ידי זרם עולים, שברוב המקרים היו מחוסרי־כל. בדו"ח של הבנק העולמי כלולה ההערה החשובה לדעתי, שבעשור הראשון של בניינה השתמשה ישראל בעזרת החוץ שקיבלה בצורה המתקבלת על הדעת וביעילות רבה. מאידך מסב הדו"ח תשומת־הלב גם לחולשות הפנימיות של המבנה הכלכלי של ישראל, בהצביעו על כך, שההישגים הכלכליים מבוססים באופן מכריע על העזרות הכספיות הנכבדות שישראל קיבלה מן החוץ, ובייחוד מארצות־הברית ומגרמניה המערבית; וזה בלי שמותר להתעלם מההריצות של האוכלוסייה ומן הידע והכישרונות של אנשי מקצוע רבים וטובים, שלמזלה הרב של ישראל הם בנמצא. רק באמצעות העזרה מן החוץ הנ"ל אפשר היה להתגבר על הגירעון שבמאזן התשלומים, שנע בין 800 מיליון ד"מ ל־1 מיליארד ד"מ מדי שנה בשנים האחרונות. צמצום מקורות עזרת־חוץ הללו, הצפוי בוודאות בגלל גמר השילומים, שהודות למימון הביניים יהיו קטנים יותר כבר החל מ־1962 וייפסקו לחלוטין ב־1965, יסכן את מאזן התשלומים הישראלי ומהווה דאגה רצינית לממשלת ישראל, דאגה המובנת מאליה בגלל הסיבוכים הכלכליים והמדיניים העלולים להיווצר מכך.

מכיוון שישראל יכולה לצפות שהתרומות הניכרות של הקהילות היהודיות בתפוצות (בשנים האחרונות כ־100 מיליון דולר לשנה) תוספנה לזרום, לעת־עתה, בגובה דומה ומכיוון שהבנק העולמי, הקרן לפיתוח (דל"ף) והבנק לייצוא ולייבוא יעמידו גם בשנים הבאות מלוות לרשות ישראל, מתרכזים השיקולים בראש וראשונה במציאת תחליף לזרימת ההון הגרמני, העלולה להיפסק בעתיד. נדמה לי, שיודעים בישראל היטב על הצורך למצוא את האיזון הנחוץ בקשר לזה, בראש וראשונה על־ידי

מאמצים עצמיים בצורה של חיסכון מוגבר ועל־ידי הגברה שיטתית, הן של כוח הייצור העצמי והן של הפדיונות מייצוא. אולם כל התקדמות בשטחים אלה מותנית קודם כל בהשקעות הון ניכרות, שנקודת הכובד שלהן צריכה להיות, לפי השערתי, בתעשייה, ובה קודם כל בפיתוח תעשיות ייצוא המכניסות מטבע זר. למרות שאינה קיימת תכנית השקעות כוללת לשנים הבאות, ישנן תכניות בודדות רבות המוכנות ומושלמות, פחות או יותר, הנראות בשיקול אובייקטיבי כמתקבלות על הדעת והן אף זכו להערכה חיובית בדו״ח הבנק העולמי שהזכרתי. ניצול האפשרויות הפוטנציאליות של ישראל בייצור החקלאי והתעשייתי בשנים הבאות היה דורש סכום כולל העולה בהרבה על הבקשה שראש ממשלת ישראל הביא לפניך בשיחתכם דאז.

למרות זאת מסתכמות בקשות אלו של ישראל באופן אבסולוטי בסכום גבוה כשלוקחים בחשבון את ההיקף הכולל שממשלת בון תכננה עד כה בשביל עזרת הפיתוח הכללית. לפי מצב העניינים היה עולה מילוי הצריכה, עליה הודיעה ישראל, באופן ניכר על המסגרת של הסכומים המיועדים למטרות אלו מטעם הממשלה הפדרלית של גרמניה המערבית, הן בנוגע לסכומים שישנם במסגרת זו והן בנוגע לסכומים שיש לגייסם בעתיד. מאחר שכמעט לא ייתכן לטפל בבקשות הישראליות באופן נפרד, אלא יש להכניסן במסגרת הכוללת של התרומה הגרמנית לארצות הפיתוח, יהיה צורך בבדיקה קפדנית מוקדמת של בעיית המימון של תכנית מלווה פיתוח גרמני לישראל מתוך הקרן לפיתוח של ממשלת בון, תכנית הנמצאת בשלב התהוות.

בתנאי שבשאלה זו של גיוס המימון יימצא פתרון טוב לשני הצדדים, הן במועדו והן בהיקפו, מציע את עצמו הבנק לשיקום לביצוע הטכני מטעם הצד הגרמני; בלאו הכי מתכוונים להעביר אל מוסד זה את התפקידים של הבנק הגרמני לפיתוח. אגב, הבנק לשיקום עוסק כבר כעת בעיבוד אשראי לטווח ארוך בגובה של 15 מיליון ד״מ לחברת המים הישראלית ״מקורות״.

הבנק לשיקום יכול להקציב מהאמצעים שבקרן הפיתוח למתן מלוות רק בתיאום עם משרדי הממשלה המוסמכים לכך, דהיינו למעשה עם אותן המחלקות המחליטות על מתן ערבות ממשלת בון לגבי הבנק לשיקום וזה בגלל הסיכונים המדיניים והכלכליים הקשורים בהתחייבויות בישראל. אם בשאלות אלה תגענה המחלקות הנדונות לידי התיאום הנחוץ עם הבנק לשיקום, יהיה זה מתפקידו של מוסד זה לגמור הסכמים גלובליים על קבוצות תכניות או להשתתף בעיבוד תכניות מימון בודדות בעלות היקף יותר גדול. טובת העניין, הן מהבחינה הגרמנית והן מהבחינה הישראלית, דורשת לדעתי לבחור בצורה של אשראי כספי למקבל המלווה הישראלי, בלי להתנות את מתן האשראי בהספקת סחורות גרמניות באותו היקף. אני מתאר לעצמי, שהבנק לשיקום, בהתאם למנהגו עד כה, יתאים את האשראי, דהיינו שיעור ריבית ותקופת האשראי למטרות ההשקעה השונות, ויקבע אפוא – למשל, למימון תכניות תעשייתיות, המגיעות בזמן קצר באופן יחסי לכדאיות – אשראי יותר קצר בריבית יותר גבוהה, בעוד שבנוגע לתכניות פיתוח מים והשקייה, החשובות בישראל, והן בעלות סיכויי הכנסות יותר קלושים – אשראי לתקופה ארוכה יותר ובריבית נמוכה יותר. ייתכן שיהיה כדאי להשתמש בבנקים ישראליים לביצוע המקומי ולהשגחה על האשראי שניתן על־ידי הבנק לשיקום; יש להניח, שבנקים אלה יהיו ראויים בהחלט לקבל על עצמם את התפקידים הנ״ל, בהתחשב בהרכב הצמרת שלהם,

שקיבלה את חינוכה בפרקטיקה הגרמנית. אפשר לחשוב גם על שימוש בחלק מסוים של המלווה למימון סניפים של מפעלים גרמניים בישראל, או בשביל שותפויות עם מפעלים ישראליים. מיד כשתובהר בעיית גיוס האמצעים הייתי חושב לנכון, שהצד הגרמני והצד הישראלי יגיעו ביניהם לידי הסכם על סולם העדיפויות של התכניות, הן בקשר לחשיבותן הכלכלית והן בנוגע לסיכויי הכדאיות ושילובן בתהליך ביצוע התכנית, כדי להגיע בדרך זו לתוצאות אופטימליות של ניצול עזרת המימון הגרמנית.

בהתחשב בעובדה – כפי שהזכרתי לעיל – שתשלום ממשלת בון לישראל פוחת והולך בשנים האחרונות להסכם השילומים, דהיינו 1962 עד 1965, לקראת הפסקתם אחריי־כן לחלוטין, יש לשקול ביצוע של תכנית המלווה בצורה של מתן סכומים העולים באופן הדרגתי מדי שנה בשנה. אולם, לא הייתי רוצה להימנע מהצביע על הקושי הנובע מהעובדה, כי אפשר לתת הבטחה מוחלטת מדי פעם רק לזמן מוגבל בהתחשב ב"תקנות התקציב" אשר להן כפופה ממשלת בון והוועדות הפרלמנטריות המוסמכות בקשר לשימוש באמצעי התשלום. לכן יהיה צורך לבדוק בנפרד את הצורה בה אפשר יהיה להגיע לידי קביעת מסגרת כוללת.

קידום נוסף של העניין תלוי עכשיו לגמרי בהחלטות שאתה, אדוני הבונדסקנצלר, מתכוון לקבוע. אשמח אם תרמתי על־ידי הערותי הנ"ל להבהרת העניין, והנני, בכל הכבוד, שלך,

הרמן י' אבס

פרק ט
Chapter 9

יחסי ישראל–צרפת
Israel's Relations with France

חששות ישראל מהתקררות ביחסי ישראל–צרפת; אספקת נשק לישראל; שיחות ראש הממשלה בן־גוריון עם דה גול; החרם הערבי וצרפת; שיחות ישראל והקהילייה האירופית; בעיית אלג׳יריה; אספקת נשק ישראלי למאלי

238

מ׳ שניאורסון אל משרד החוץ
M. Shneerson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/134

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 4 בינואר 1960

סודי–לנמען בלבד–בהול

צור, פישר, ברטור.

משיחה עם Jordan לפי הזמנתו. ליווני בן־דרור. ז׳ורדאן פתח באומרו כי קיבל הוראה למסור לי כי קוב [דה מירוויל] נפגע מהפירושים של העיתונות הישראלית בעניין משא־ומתן "איר־פראנס"–"אל־על".[1] "Il na pas tout apprécié les commentaires de la presse Israélienne". הרציף [משרד החוץ] לא ידע כלל על הפרשה ושמע עליה מהעיתונות. לא היתה כל התערבות מדינית בהחלטת "איר־פראנס" ועדיין אינם יודעים לבטח מה הניע החברה להפסיק המשא־ומתן, שכן בזמן החגים לא יכלו לברר זאת. סבור כי השיקול היה מסחרי או נבע מתוך קשיים שנתהוו עם "איר־יוניון" הנמצא עתה בשלב ארגונו. חזר והדגיש כי לא היתה התערבות או השפעת הרציף בהחלטת "איר־פראנס" והוסיף כי התגובה של העיתונות הישראלית ודעת־הקהל הנגררת בעקבותיה אינם כלל לתועלת היחסים בין שתי המדינות. השבתי בתארי העובדות. עמדת העיתונאי הישראלי באה כתוצאת הדברים שנאמרו לו

238

1. בשנת 1959 התנהל משא־ומתן בין חברת "איר־פרנס" לחברת "אל־על" בדבר הרחבת שיתוף הפעולה בקו ניו יורק–פאריס–תל אביב. נחתם הסכם בראשי־תיבות, אך באמצע דצמבר 1959 החליטה "איר־פרנס" שלא לחתום עליו בטענה שהדבר נוגד את התחייבויותיה כלפי חברת "איר־יוניון" (ארגון המאגד חברות תעופה אירופאיות), ובעקבות זאת האשימה העיתונות הישראלית ב־1 בינואר 1960 את צרפת בכניעה לחרם הערבי. (ראה מברק ברטור אל השגרירות בוואשינגטון, TNW827, 7.1.1960, 130.09/2313/1; לקט יומי של קצין העיתונות של משרד החוץ, 130.18/2055/6).

ב"איר־פראנס". לא משרד החוץ ולא השגרירות כאן מדריכים ומזינים העיתונות. גם אנו איננו מעוניינים בהמולה היוצרת רושם מסולף על היחסים הקיימים בין שתי המדינות. הננו שמחים לשמוע הכחשתו המפורשת והודעתו שלא היתה התערבות הרציף, ואמסור הדבר לידיעת הממשלה. אשר לעיתונות הישראלית, אין קיימת אצלנו צנזורה ואיננו יכולים למנוע אותה מלפרסם ידיעות המגיעות אליה מכתביה. יש לזכור גם כי הדברים שנאמרו על־ידי בא־כוח "איר־פראנס" לעיתונאי הישראלי באו אחר עניין "רנו",[2] כאשר דעת־הקהל בארץ רגישה ביותר לבעיית החרם הערבי ולסחיטה המופעלת על חברות זרות. ז'ורדאן העיר כי הם מבינים שפירושי העיתונים אינם באים ממקורות רשמיים וציין בחיוב ההודעה שנמסרה על־ידי דובר המשרד. סיכם שאוכל להודיע לעיתונאים הפונים אלינו כי נקראתי לרציף שהביע תמהונו לפירושי העיתונות והכחיש כי היתה התערבות כלשהי מצד משרד החוץ הצרפתי. רואה היום Lesieux, מנהל "איר־פראנס".[3]

שניאורסון

239

מ' שניאורסון אל מ' פישר ואל מ' ברטור
M. Shneerson to M. Fischer and M. Bartur

מברק מוצפן שפ/141
נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 4 בינואר 1960

סודי

ראיתי היום Lesieux מנהל "איר־פראנס", ליווני בן־דרור. לסיה הכחיש בהדגשה התערבות כלשהי של הרציף [משרד החוץ] עם "אל־על".[1] אין לייחס להפסקת המשא־ומתן כל משמעות מדינית. השיקולים היו מסחריים ואדמיניסטרטיביים גרידא. ההצעות של המדור המסחרי הובאו לדיון להנהלה העליונה של החברה. לאחר עיון רציני בהצעה ואחר בדיקת היתרונות והחסרונות שבה לא הגיעה הנהלת החברה למסקנה כי מעניינה של "איר־פראנס" לחתום על ההסכם. מאידך הביאו העניין לידיעת עמיתיהם ב"איר־יוניון". נכון אמנם כי איגוד זה טרם הוקם רשמית אך רואים עצמם קשורים בהתחייבות כלפי החברות בארגון, לשאול לדעתן ולאישורן לגבי כל הסכם עם חברה זרה. ב"איר־יוניון" הובעה הדעה כי ההסכם עם "אל־על" בשלב זה

2. החלטת חברת "רנו" ב־1958 להפסיק להרכיב מכוניות מתוצרתה בישראל - ראה פרק ד.
3. ראה מס' 239.

239
1. ראה מס' 238.

אינו רצוי. אינו יכול לומר לי מה היתה עמדתה של כל חברה באיגוד אך הדעה הכללית הובעה במכתבו של מזכיר ה"איר־יוניון" ל"אל־על". הוסיף כי "איר־פראנס", כיתר חברות התעופה שב"יוניון", מנהלת משא־ומתן עם חברות שונות על הסכמים דומים לזה שדובר עליו עם "אל־על". לדוגמא, חשבו לחתום על הסכם עם פורטוגל אך לאחר שיקול היתרונות והחסרונות החליטו לא להתקשר בהסכם. זאת לא לפרסום. לסיה הביע צערו על הפירושים הבלתי־נכונים שנתנו בעיתונות בארץ וכאן לפרשה. יחסי הידידות והאמון הקיימים עם "אל־על" לא נפגמו ויישארו כבעבר הדוקים וכנים.

שניאורסון

240

י' צור אל שגרירות ישראל בפאריס
J. Tsur to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/34

נוסח יוצא: 130.09/2350/2

ירושלים, 11 בינואר 1960

סודי-לנמען בלבד

שיחת ראש הממשלה-בורדייט בנוכחותי.

השגריר פתח בהדגישו סיפוקו הנפשי לשירות בישראל ותקוותו ש"העבים הקלים"[1] שהוגזמו במקצת על־ידי דעת הציבור לא יעיבו על יחסי הידידות העמוקה. מסר ברכות אישיות מדה גול שהדגיש בשיחת הפרידה עימו ידידותו לישראל והכרתו כי ביטחונה ושגשוגה הוא הכרח לצרפת, [וכי] לא חל שינוי במדיניות הידועה לנו היטב. אך הנשיא מבקש שנבין כי יש עניין לצרפת, וכן זה מעניינה של ישראל, שתחדש קשריה עם מדינות ערב.[2] אמנם הדבר עדיין רחוק והוא יכול להגיד בבטחה שלא יקריב לשם כך הידידות לישראל. כן ביקש למסור ברכותיו על תוצאת הבחירות שהבטיחו יציבות השלטון.[3]

ראש הממשלה הדגיש בדבריו:

א) יציבות ישראל שהיא המדינה היחידה באזור שאפשר לסמוך עליה מבלי לחשוש לתהפוכות.

240

1. פרשת כניעתה של חברת "רנו" לחרם הערבי וביטול ההסכם בין חברת "אל־על" ל"איר־פרנס".
2. בעקבות הפלישה הבריטית־צרפתית למצרים בשנת 1956 ניתקו מצרים, סוריה, עיראק, ירדן וסעודיה את קשריהן הדיפלומטיים עם צרפת. הקשרים האלה לא חודשו במשך השנה הנסקרת, בעיקר בשל בעיית אלג'יריה – ראה הערה 4 להלן.
3. הבחירות בישראל נתקיימו ב־3 בנובמבר 1959 והסתיימו בניצחונה של מפא"י.

ב) הרחיב הדיבור על התפקיד שיכולה ישראל למלא באפריקה ובאסיה, אמר שזו הבעיה העומדת כיום לפני העולם וכי היחסים בין המדינות "השבעות", כולל רוסיה, ו[בין] הצעירות ו[ה]חסרות־כל עולים בחשיבותם מהיחסים בין מזרח ומערב. הסביר מדוע אנו יכולים לתת חלקנו לפתרון בעיה זאת, הצביע על דוגמת הודו, בורמה ומדינות אפריקה, הפונות אלינו בבקשת עזרה ומאמינות לנו. רואה כאן כר נרחב לפעולה משותפת עם צרפת שגם לה שליחות בארצות המפגרות. הטעים שאנו מוכנים לשתף פעולה איתה לא כסוכני צרפת, כי מעולם לא היינו ולא נהיה סוכנים של מישהו, אלא כשותפים עצמאיים וריבוניים במפעל אנושי גדול.

ג) אין לנו כל התנגדות לחידוש היחסים עם ערב. אין להקריבם על מזבח ידידותנו כשם שאין להקריב ידידותנו לשם התקרבות זאת.

הביע תקווה שיעלה בידי דה גול לפתור בעיית אלג'יריה.[4]

השגריר אמר שהדברים עולים בד בבד עם מחשבתו של הגנרל, שגם הוא רואה בפיתוח הארצות הנחשלות עיקר השליחות. הביע הסכמתו לניתוח. דיבר על אלג'יריה והסביר עמדת ממשלתו. חזר ואמר כי תקוותו להידוק יחסים בייחוד בשטח התרבות.

ראש הממשלה סיים בהתייחסו ל"עבים הקלים" ואמר כי בפגישתו הראשונה עם השגריר לא רצה לנגוע בדאגותינו, והן אמיתיות גם אם הופרז בחשיבותן. ברצונו היה רק לחזור ולהדגיש הערכתו לצרפת, לגדולת תרבותה, ולהביע הערכתו העמוקה לכל שעשתה בשבילנו מאז קום המדינה. כן חזר והטעים הערצתו האישית לדה גול, שהוא מגדולי דורנו וטוב שהוא עומד עתה בראש צרפת ומנהיג אותה במעוף ובשאר־רוח. הוסיף כי על בעיות יום־יום עוד יזדמן להם בוודאי לשוחח.

השיחה נמשכה כשלושת־רבעי שעה.

צור

4. סכסוך אלג'יריה, שבה התנגשה תנועה לאומנית עם צרפת המטרופוליטנית ומתיישבים צרפתים באלג'יר, הפך למרד מזוין בנובמבר 1954. המרד הזה נתמך בנשק ובכסף בידי מדינות הליגה הערבית ובראשן מצרים. החלטה של האו"ם (מ־1955), שקראה לשני הצדדים לשאת ולתת, נדחתה בידי צרפת שדבקה, בלחצם של המתיישבים הצרפתים, בעמדה השוללת עצמאות. במאי 1958 פרץ באלג'יריה מרד של המתיישבים הצרפתים, שנתמך בידי הצבא והביא את צרפת אל ספה של מלחמת אזרחים ובסופו של דבר – להחזרתו של דה גול לשלטון. דה גול הציע (בסתיו 1959) לתת הגדרה עצמית לאלג'יריה בתוך ארבע שנים לאחר שיושכן בה שלום, ולאפשר לתושביה לבחור בין שלוש אפשרויות: 1. עצמאות מתוך ניתוק גמור מצרפת, 2. מיזוג גמור עם צרפת, 3. משטר פדרלי מתוך שותפות הדוקה עם צרפת. בקיץ 1960 החלו שיחות עם נציגי "הממשלה המהפכנית הזמנית של אלג'יריה", אך השיחות האלה נכשלו בשל דרישתם של המורדים לקבל עצמאות לאלתר.

241

י' צור אל מ' שניאורסון
J. Tsur to M. Shneerson

מברק מוצפן ל/45

נוסח יוצא: 130.09/2350/2

ירושלים, 13 בינואר 1960

סודי ביותר

שניאורסון; סודי ביותר.

כמה מחשבות לשיחת גולדה–קוב [דה מירוויל].[1]

א) עד כמה שניתן רצוי להשתדל ולהביאו לביטוי עמדה גלויה לגבי היחסים עם ישראל ולקבוע תחומים לזהירות שהם כל־כך מרבים לדבר עליה, האם היא פורמלית בלבד או עלולה לפגוע באינטרסים ממשיים.

ב) חשוב להעלות מחשבותינו בעניין ועידת הפסגה[2] והאינטרס של ישראל בזה ולבקש תמיכת דה גול. מכל מקום, יש להוציא ממנו הבטחה שקיבלנו מן האמריקנים לאמור שלא ידונו בענייננו מבלי להתייעץ איתנו.

ג) לבקש עזרה פעילה של הצרפתים בעניין הקשר עם השוק המשותף, המולטילטרלי ומוסדות אירופה.

ד) בענייני רכש וביטחון נצא מהנחה מובנת מאליה שהמצב הקיים יימשך, תוך כדי הדגשה של חשיבות ביטחוננו מבחינת האזור.

ה) ניסיון לתבוע מן הצרפתים עמדה תקיפה ופעילה יותר בעניין סואץ.[3] נדמה לי שלא רצוי להקדיש זמן יותר מבדרך אגב לעניינים שעברו, כגון רנו ו"איר־פראנס".[4]

לשיקולך ולשיקול שרת החוץ.

צור

241

1. שרת החוץ התעכבה בפאריס לאחר ביקור במערב אפריקה. בשיחותיה בפאריס עסקה שרת החוץ ביחסים הדו־צדדיים בין שתי המדינות וברצונה של ישראל להשיג הסכם התקשרות עם הקהיליה הכלכלית האירופית – ראה פרק יד.
2. מפגש בין מנהיגי המערב למזרח שנועד להתקיים בפאריס במאי 1960 והתפזר ללא תוצאות עקב יירוט מטוס ביון אמריקאי בשמי ברית־המועצות ב־1 במאי.
3. ראה פרק ג.
4. ראה מס' 238, 239.

מ׳ שניאורסון אל י׳ צור ואל מ׳ פישר
M. Shneerson to J. Tsur and M. Fischer

מברק מוצפן שפ/233
נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 21 בינואר 1960

סודי-לנמען בלבד-בהול

לנמענים בלבד.

בארוחת הצהריים שערך קוב [דה מירוויל] לכבוד שרת החוץ נוכחו: דה קרבונל, לוסה, ז׳ייה, סביו, ארגו, ומצידנו שק ואנוכי. לאחר הארוחה קוימה שיחה על הנושאים הבאים:

א) לפי בקשת קוב מסרה שרת החוץ רשמי מסעה באפריקה בכלל ובגיניאה בפרט.[1] קוב וחבריו גילו התעניינות והביעו קורת־רוח לשמע סקירתה של שרת החוץ.

ב) המשא־ומתן להסכם מסחרי. שרת החוץ הסבירה המסיבות וכן דרישותינו בהתאם למברק ברטור.[2] הטעימה כי אם לא יסתיים המשא־ומתן בהסכם יווצר רושם קשה בציבור ולא תהא דרך למנוע העיתונות מפירושים ביקורתיים על מצב יחסינו עם צרפת. קוב אמר שאינו בקי בפרטי הבעיה וביקשני לקחת דברים עם וורמסר. דה קרבונל העיר שמוכנים לליברליזציה דה פקטו פרט לכמה פריטים ואמר שלא ידוע לו על החלטת המשלחת לצאת מהארץ ביום ה׳.[3] קוב ודה קרבונל הבטיחו להורות למשלחת שתישאר עד להוראות חדשות.

ג) המולטילטרלי.[4] שרת החוץ הסתמכה על גישתם החיובית של הצרפתים בנידון, וביקשה תשובה סופית ברורה להמשך המשא־ומתן. קוב השיב גם על כך כי אינו מכיר הבעיה היטב וכי נדון בה עם וורמסר.

ד) ועידת הפסגה. קוב אמר כי אינו סבור שבוועידה הקרובה ידונו בענייני המזרח התיכון, אך הבטיח שאם יתברר כי הבעיה תועלה לדיון יקיימו שיחות מוקדמות עימנו.

ה) שרת החוץ סקרה בקווים כלליים המצב באזור. ציינה שמדיניותו האנטי־קומוניסטית, כביכול, של נאסר, השפיעה כנראה רק על כמה מעצמות במערב. כרושצ׳וב לא הושפע ממנה כלל. ממשיך לספק נשק מודרני בכמויות [–] לקע״ם ועתה חתם על הסכם לבניין השלב השני של הסכר.[5] השפעת ברית־המועצות בקע״ם עוד תגבר בעקבות צעדים אלה. הריצה אחרי נאסר והנכונות לתת לו מלוות ומענקים

242
1. ראה פרק כ, מס׳ 475 והערות שם.
2. ראה מס׳ 308.
3. באותה עת התקיים בירושלים משא־ומתן בין ישראל לצרפת בדבר הארכת ההסכם המסחרי בין שתי המדינות. באחד מרגעי המשבר של המשא־ומתן איימו חברי המשלחת הצרפתית לשוב לצרפת, אך לא קיימו את איומם וההסכם נחתם.
4. ראה מבוא, עמ׳ כו.
5. הסכר הגבוה באסואן, שהמשבר סביב מימון בנייתו הביא להלאמתה של תעלת סואץ ולאחר מכן למבצע סיני.

מחזקת ידיו בסחיטותיו ומגבירה תיאבונו. קוב לא הביע דעתו על כלל ההערכה אך הסכים שעניין הסכר הוא רציני ביותר. בעקבות הסכם זה יגיע לקע"ם מספר גדול של מומחים סובייטים ותגבר חדירת ברית־המועצות לאותה ארץ.

ו) קוב שאל מה היא הערכתנו לגבי איומי הערבים להטות שניים ממקורות הירדן.[6] שרת החוץ הסבירה כי לדעת המומחים תכנית זו ניתנת לביצוע טכני אם כי היא חסרת משמעות ואינה אלא מעשה ואנדלי שכן מי המקורות יזרמו לים ללא תועלת למישהו. חוששת כי גם הקושי הכספי לא יהווה מכשול מונע, אם אמנם יחליטו הערבים לבצע זממם. בשביל ישראל זוהי שאלה חשובה ביותר. הירדן הוא מקור המים הגדול היחידי שברשותנו. בניצולו תלויות כל אפשרויות הפיתוח ולא נסכים בשום פנים ואופן שמישהו ינסה לחונקנו בצמא.

ז) סואץ.[7] שרת החוץ סיפרה על שיחותיה עם האמרשלד ועם באנץ'. המזכ"ל טרם קיבל תשובה על כל פניותיו למצרים. בדעתנו להמשיך לשלוח אוניות ולקבוע זכותנו למעבר בתעלה. אם נאסר יצא פטור מעניין סואץ ישים גם עינו במיצרי טיראן.

ח) קוב שאל דעת שרת החוץ על הגל האנטישמי.[8] שרת החוץ השיבה כי אין ספק בליבה שיש מרכז המנהל והמדריך פעולה אנטישמית שממדי התפשטותה רחבים מאוד. אנו סבורים כי קהיר היא אחד המרכזים האלה. אשר לגרמניה עצמה נשארו בה כמובן אלמנטים נאציים פעילים.

האווירה הכללית בשיחה ובארוחה היתה טובה וידידותית.

שניאורסון

243

י' צור אל שרת החוץ[1]

J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3340/41

ירושלים, כ"ח בטבת תש"ך
28 בינואר 1960

סודי

השגריר הצרפתי מסר לי כי קיבל מברק ממשרדו שבו נאמר כי נתקיימה בניו יורק התייעצות של המוסדות היהודיים, בהשתתפות שגריר ישראל, בה נדונו האמצעים שיש לנקוט בהם נגד חברת רנו.[2] ממשלת צרפת מבינה שבחוגים היהודיים

6. החצבני שבתחום לבנון והבניאס שבתחום סוריה - ראה מבוא, עמ' יג ופרק ב.
7. ראה פרק ג.
8. ראה פרק כב.

243
1. נשלח גם אל מ' פישר, מ' ברטור וד' שאלתיאל במשרד החוץ.
2. ראה מס' 238.

בארצות־הברית יש התמרמרות נגד חברת רנו ולא היתה מתערבת אילו הגיעה השאלה לדיון אצלם, אבל השתתפותו של שגריר ישראל נראית להם מוזרה ביותר ומנוגדת לרוח שבה טיפלו שתי הממשלות בעניין זה.

אמרתי לבורדייט כי הוא יכול להכחיש קטגורית את הידיעה הזאת. שגריר ישראל בוואשינגטון לא השתתף מעולם בישיבה ממין זה, יתר־על־כן, כשפנה מועדון הנשיאים בשאלה בעניין רנו ענתה השגרירות כי בהתאם למדיניות ממשלת ישראל אין היא מתערבת בזה.

השגריר הודה על דברי והראה לי טיוטת תשובה שבה כתב, עוד לפני השיחה, שאלה היו הדברים שנאמרו לו על־ידי מנכ"ל משרד החוץ.[3] בהזדמנות זאת אמרתי לו כי אנו מקבלים ידיעות מארצות־הברית על ירידת המכירות של רנו וסיפרתי לו כי בשעתו הזהרתי את מר פייר דרייפוס, כי הוא יפסיד שם יותר משהוא ירוויח בארצות ערב. הסכים לדעתי ואמר שכל המעשה היה מעשה שטות לכל הדעות.

הוספתי לאינפורמציה שלו שלאחר הסערה בעניין "איר־פראנס"[4] הגיעו אלינו ידיעות מארצות שונות על התמרמרות בקהילות היהודיות וניתנו הוראות נמרצות לנציגינו למנוע כל תגובה נגד החברה. כן הערתי את תשומת־לבו על הדברים שנאמרו על־ידי בכנס בתל אביב ופורסמו ברדיו בעניין המשא־ומתן בין "איר־פראנס" ובין "אל־על", שבהם הועמדו הדברים על אמיתותם. הודה מאוד על מאמצים אלה.

יעקב צור

244

מ' שניאורסון אל משרד החוץ
M. Shneerson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/367
נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 11 בפברואר 1960

סודי־בהול

מחלקת מערב אירופה.

הבוקר הגיש השגריר[1] כתב אמנתו לנשיא דה גול לפי הטכס המסורתי, קצר אבל רב־רושם. נכח שר החוץ קוב דה מירוויל. בתשובה לדברי השגריר הביע הגנרל את שמחתו על הגיעו של השגריר לפאריס. ציין קיום היחסים הטובים שבין צרפת וישראל

3. יעקב צור, המנהל הכללי בפועל של משרד החוץ, 1959–1960 (שגריר בצרפת בשנים 1953–1959).
4. ראה מס' 238 ומס' 239.

244
1. ואלטר איתן, שגריר ישראל בצרפת, 1960–1970.

המבוססים ראשית על עקרון הצדק שהתגשם בשיבת ישראל למקור מחצבתו – le retour d'Israël dans le pays ou il fut – וכן על שיקולים מעשיים, מדיניים, כלכליים, תרבותיים ומסחריים. כאן הזכיר במיוחד את חתימת ההסכמים התרבותי והמסחרי.[2] ציין כמובן כי לשתי המדינות השקפה משותפת על בעיות עולם ועל זכויות אדם וזהו נכס גדול. ביקש למסור איחוליו לנשיא המדינה ו[ל]ראש הממשלה. סיים דבריו באומרו כי יודעים הם מיהו השגריר החדש וכי הן דה גול והן הממשלה יסייעו לו במילוי תפקידו. לאחר הנאום הציג הנשיא בפני השגריר את עוזריו. לאחר מכן הזמין דה גול את השגריר ושר החוץ לשיחה בפינת האולם. בשיחה זו חזר דה גול ואמר שצרפת מעוניינת "שתחיו ושתתקיימו", que vous viviez et duriez, והם משוכנעים כי כבר הושגה מטרה זו. בשעת סכנה תעמוד צרפת לימיננו ובעת צרה נוכל תמיד לפנות אליה. עם זאת העיר כי עלינו להבין שיש לצרפת בעיות מיוחדות משלה לגבי העולם הערבי. בעיות אלו קיימות גם בשביל אחרים אך במיוחד לגבי צרפת במצבה הקשה עתה. מכאן שלא תוכל תמיד לנהוג ולהביע בפומבי עמדתה כחפצה.

שניאורסון

245

ו' איתן אל שרת החוץ
W. Eytan to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/435

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

אישי.

שמעון פרס הספיק כבר לראות אנשים רבים כולל הרמטכ"ל Lavaud ותת־שר האווירייה; ריענן יחסים קיימים וקשר קשרים חדשים.[1] אמש הלך יחד עם איסר פן ואיתי אל שר האוצר,[2] הבוקר נלך יחד לשר החוץ.[3] בכל מקום מרגיש שמעון כי

2. הסכם תרבות בין שתי המדינות נחתם ב־30 בנובמבר 1959, ההסכם המסחרי בין שתי המדינות הוארך בשנה נוספת בינואר 1960.

245

1. שמעון פרס נבחר לכנסת והתמנה לסגן שר הביטחון בדצמבר 1959. לאחר בחירתו יצא למספר מדינות באירופה לרענן קשרים ישנים מתקופת היותו המנהל הכללי של משרד הביטחון.
2. וילפריד באומגרטנר, שר האוצר הצרפתי.
3. מוריס קוב דה מירוויל, שר החוץ של צרפת. על הפגישה – ראה מס' 246.

האווירה לא השתנתה מאז הימים ההם, ועובדה היא כי נתקבל באותה ההבנה והאהדה כתמיד, דבר המאשר התרשמותי האישית מהחודש הראשון של שהותי כאן. יש להניח כי כולם יודעים יפה יחס דה גול לישראל, וכי זה הגורם הקובע.

איתן

246

ו' איתן אל המנהל הכללי של משרד החוץ

W. Eytan to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/442

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 25 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

שיחת פרס–קוב [דה מירוויל] ב־25.[1] פרס מסר ד"ש משרת החוץ (אשר קוב החזיר בסוף השיחה) והסביר בקיצור מצבנו הביטחוני ומקורות חרדתנו. קשר מעשי נאסר בנו עם שאיפותיו באפריקה והצביע בין היתר על ההשראה הסובייטית ועל פעילות הסינים באפריקה ובמזרח התיכון. שאל אם נוכל לצפות להמשך העזרה הצרפתית, ומה רצוי מבחינת צרפת כי ישראל תעשה או לא תעשה במצבה הנוכחי. על השאלה הראשונה הגיב קוב בצטטו דברי דה גול בשיחתו הפרטית איתי אחרי הגשת כתב ההאמנה.[2] ואילו על השנייה לא השיב בכלל. נטה להסכים שברית־המועצות משתדלת ליצור מתיחויות לקראת הפסגה (ממנה אינו מצפה לתוצאות כל שהן). שאל מה רצוי לנו כי יוחלט בפסגה אם אמנם תועלה בעיית המזרח התיכון, ובעצמו המשיך ואמר כי המערב יציע בוודאי אשר הציע בעבר, דהיינו, סטטוס קוו, אי־התערבות, סיוע טכני ואולי כנקודה רביעית – הקפאת אספקת הנשק. שאל מה דעתנו על אמברגו כזה. פרס הסביר כי עקרונית אנו מוכנים אפילו לפירוק הנשק, שכן ההזדיינות המתמדת מכבידה כספית ואנושית, אך שתי סכנות בהצעת האמברגו: ראשית, הסכמת ברית־המועצות תחייב אמנם אותה ובוודאי גם צ'כיה והגרורות האחרות, אך לא את סין שתהיה חופשית להוסיף לספק נשק לצד שכנגד, ושנית, אם יבוא האמברגו לאחר שקע"ם תקבל מיג־19 ולפני שנקבל אנו המירז'ים, הרי לא נוכל להסכים לו. קוב הבין ושאל עוד על התקריות במפורז, על עיראק ועל המצב בעזה ובמפרץ.[3] מסרתי לו תוכן מברקך, חוז"ם 192,[4] ועוד הוספתי פרטים מהידיעות שקיבל נספחנו הצבאי.[5]

246

1. ראה מס' 245.
2. ראה מס' 244.
3. ראה פרק א.
4. במברק הזה (מיום 24 בפברואר, בתיק 130.09/2378/3), מסופר על כוננות צבאית מוגברת בשני חלקי קע"ם – ראה פרק א.
5. אלוף־משנה עוזי נרקיס, נספח צה"ל בצרפת.

בסוף שאל פרס האם מותר לומר לציבורנו כי צרפת מוסיפה לעזור לנו בנשק. קוב לא רצה להסכים, באומרו כי הוא מבין כי זה דרוש לנו, אך מאידך אין זה נוח כלל לצרפת לאור המצב בצפון אפריקה. סיים כי לא תהיה כנראה ברירה אלא שנדבר בשני קולות, ולזה השיב פרס כי אם כן יהיה קולנו הטנור.

השיחה ארכה 50 דקה. קוב לא גילה כל נטייה להפסיקה, אלא מצא כנראה עניין בדברים אשר שמע. לדעתנו שיחה מועילה. בשלב מסוים שאל קוב מדוע לא נפנה למועצת הביטחון בקשר למצב החמור בגבולנו. אין הוא סבור כי המועצה יעילה, אך זוהי דרך טובה להביא המצב לידיעת דעת־הקהל העולמית.

איתן

247

ג' מאיר אל שגרירות ישראל בפאריס
G. Meir to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/278

נוסח יוצא: 130.09/2350/2

ירושלים, 1 במארס 1960

סודי - לנמען בלבד - מידי

איתן, לנמען בלבד.

היוועץ נא בעוזי נרקיס אם הגיע הזמן לפנות עתה גם בדרכים המקובלות, דהיינו דרך הרציף [משרד החוץ] בעניין הביקור.[1] הרי בתשובה שנתקבלה בצינור המיוחד נאמר מפורשות שהפנייה תצטרך להיעשות בדרכים מקובלות. ויזבונה כבר שאל היום את פישר האם לא יבקר ראש הממשלה בצרפת. ייתכן והוא ניחש או שמע דבר־מה.

יתרה מזו, קיימת אפשרות ממשית שבעיתונות תדלוף הידיעה בדבר ביקור ראש הממשלה בבריטניה.[2] עלולים לפרש הידיעה בצורה בלתי־רצויה לנו, דהיינו כפסיחה על צרפת. לא מן הנמנע שקוב [דה מירוויל] כבר שמע מדה גול על פנייתנו הראשונה. הברק דעתכם, ואם היא חיובית נתאם נוסח הפנייה כאן וברציף.[3]

גולדה

247

1. הביקור המיועד של ראש הממשלה בצרפת. המגעים הראשונים לקראת הביקור הזה התנהלו, מן הסתם, באמצעות משרד הביטחון. הביקור התקיים לבסוף בחודש יוני – ראה מס' 248.
2. במארס 1960 – ראה פרק י'.
3. איתן השיב כי לדעתו ולדעת נרקיס הגיעה העת להודיע על הביקור בדרכים המקובלות. עמדה זו אושרה בידי ג' מאיר. (ראה איתן אל משרד החוץ, שפ/478, 2.3.1960, 130.09/2350/1; ג' מאיר אל השגרירות בפאריס, ל/288, 2.3.1960, 130.09/2350/2).

248

ו׳ איתן אל ח׳ יחיל ואל י׳ נבון
W. Eytan to Ch. Yahil and I. Navon

מברק מוצפן שפ/883

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 12 במאי 1960

סודי-דחוף

לשלך ל/648.[1]

א) ראיתי קרבונל: הצרפתים רוצים לתת לביקור ראש הממשלה את אותו האופי אשר היה לביקורו בארצות־הברית ולביקור נהרו בפאריס השבוע, דהיינו, ביקור ״פרטי״. ב־14 ביוני תהיה סעודת צהריים אצל דה גול בארמון Elysée ושיחה או לפני הארוחה או אחריה. באותו יום ייפגש ראש הממשלה גם עם ראש ממשלת צרפת ועם שר החוץ, כנראה בנפרד. נשאלתי אם תבוא גם גב׳ בן־גוריון והשבתי בחיוב. אני מציע כי ראש הממשלה ורעייתו יגיעו כבר ב־13 בערב.

ב) אני מציע כי יתאכסנו במלון ״ריץ״ או Crillon. אבקש אישור, שכן הכרחי להזמין חדרים מיד. לכמה אנשים יש להזמין חדרים?

ג) מניח כי קיבלתם הבוקר מכתבי לפישר,[2] בו הצעתי הצעותי. בינתיים מוסיף בלימל ללחוץ בדבר אסיפת־עם. אבקש לקבל בהקדם הצעותיכם לגבי האישים והגופים שברצון ראש הממשלה לראות. העיתון ״לה מונד״ מבקש ריאיון exclusive.

ד) ז׳ילבר ישמח לארח ראש הממשלה בסוף השבוע.

איתן

248

1. מברק יחיל אל שגרירות ישראל בפאריס (11.5.1960, 130.09/2350/2) המודיע כי בן־גוריון החליט לקבוע את ביקורו בצרפת החל ב־14 ביוני.
2. מכתב זה לא נמצא.

249

ו' איתן אל ח' יחיל
W. Eytan to Ch. Yahil

מברק מוצפן שפ/156

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 14 ביוני 1960

סודי ביותר-דחוף

שיחת ראש הממשלה עם קוב [דה מירוויל] ארכה כשעה וחצי. ראש הממשלה סקר המצב במזרח התיכון כולל הפריפריה ועמד במיוחד על אופיו של נאסר ומטרותיו ועל שאיפתן של מדינות ערב לעצמאות. מכאן עבר לדבר על ברית־המועצות בציינו במיוחד:

א) כי אין לה מה לוותר לאור שאיפותיה העולמיות.

ב) במשך עשרים או שלושים השנים הבאות מוכרח אופי המשטר להשתנות, יען כי ידיעת המערב חודרת, ואין הדור המשכיל החדש מוכן לסבול צרות האופק והשקרים של המשטר הקומוניסטי.

עיקר השיחה הקדיש ראש הממשלה לסקירה מקיפה על המצב באפריקה ובאסיה. המערב יכול להציל יבשות אלה מהסכנה הקומוניסטית אך ורק אם ידע כיצד לגשת אל עמיהן. ואין זו בלבד או בעיקר שאלה של כסף וסיוע טכני, אלא שאלה של פסיכולוגיה, דהיינו של גישה אנושית. כאן שאל ראש הממשלה בפירוש אם צרפת תביט בעין יפה על הרחבת פעולותינו בשטחים דוברי צרפתית כגאנה וניגריה.[1] קוב השיב כי אין כל סיבה מדוע לא תראה זאת צרפת בעין יפה והזכיר ראשית פעולותינו במאלי.[2] השיחה התנהלה ברוח טובה, ונסתיימה במסירת מתנה לקוב.

איתן

249

1. כך במקור, אך הכוונה ככל הנראה לגיניאה וניז'ר שהן מושבות צרפתיות לשעבר.

2. ראה מס' 493.

250

שיחת ד׳ בן־גוריון – ש׳ דה גול (בפאריס, ב־14 ביוני 1960)

Meeting: D. Ben-Gurion – C. de Gaulle (Paris, 14 June 1960)

דין וחשבון: ארכיון בן־גוריון

בתום ארוחת הצהריים שערך הנשיא דה גול לכבוד ראש הממשלה בארמון האליזה, עלו השניים ללשכתו של דה גול. השיחה, שהחלה ב־14.50 ונסתיימה ב־16.15, התקיימה בארבע עיניים ובנוכחות מתורגמנו של דה גול וא׳ שלוש בלבד.

ב״ג: לפני צאתי לארצות־הברית לראות את הנשיא אייזנהאואר רציתי לראותך, משום שחשבתי שקודם כל עלי לראותך. כזכור, היית אז עסוק והדבר לא יכול היה לצאת לפועל. רק אז החלטתי לנסוע תחילה לארצות־הברית. בשיחתי עם הנשיא אייזנהאואר[1] סקרנו את המצב הבין־לאומי, את בעיות אסיה, אפריקה והמזרח התיכון. אני שמח לציין, כי בדרך כלל לא היו בינינו חילוקי־דעות או הבדלי השקפות.

רצוני לספר לך השקפותי בעניין ברית־המועצות. נולדתי ברוסיה ואני מכיר את העם הרוסי. כן קראתי את כל 35 הכרכים של כתבי לנין ואני חושב, כי יש לי תמונה ברורה על הקומוניזם ומטרותיו. לפני ועידת הפסגה לא האמנתי כי כינוסה עשוי להביא לנו עולם טוב יותר, אף כי עלי להודות, שלא ידעתי כי ועידת הפסגה תיכשל בצורה כזו.[2] אסקור בכמה משפטים את המצב ברוסיה כיום ואת בעיית המלחמה הקרה. רוסיה של היום מאמינה כי יש לה ייעוד ושליחות היסטורית – להציל את האנושות. הקפיטליזם נדון למות, בעוד שרק הקומוניזם יביא הגאולה לעולם. זאת הסיבה מדוע לדעתי, לא יוכלו הקומוניסטים לעשות ויתורים של ממש למערב. העם הרוסי אינו מהווה גורם, הוא בגדר passive agent ואין לו השפעה על שליטי ברית־המועצות. אלה אינם יכולים בשום פנים לוותר על עקרונותיהם. הם יכולים רק לתבוע ויתורים מן המערב ולא יוותרו על שום עמדה מעמדותיהם. ראה מה קרה בהונגריה. כל העם התקומם ותבע חופש, אולם הרוסים דיכאו את המהפכה בעזרת טנקים.

אין לי ספק, כי הרוסים ינסו לכבוש לעצמם עמדות חדשות, אך לא על־ידי מלחמה. שליטי רוסיה אינם רוצים במלחמה ואינם זקוקים למלחמה. הם בטוחים כי יזכו בכל מקרה תוך עשר שנים, אולי קצת יותר, ולכן אין לצפות כי אפשר יהיה להביאם לוויתורים של ממש. בגלל עקרונות לא יצאו למלחמה, כי הדבר מסוכן להם ועשוי להמיט שואה על הישגיהם. נוסף על כך, אין הם זקוקים לכך. זאת היא תמצית אמונתם.

בתנאים אלה מה אפוא המשמעות הקיימת למלחמה הקרה? זהו מאבק על נשמת עמי אסיה ואפריקה. עמים אלה אינם יודעים עדיין מה זה דמוקרטיה, חופש, כבוד האדם ואינם committed למערב או למזרח. זהו אפוא מהותו של המאבק הנטוש – מי יכבוש את העולם הזה. סין כבר נכבשה לקומוניזם, אולם ישנם עוד מאות מיליונים

250

1. ראה מס׳ 135.
2. ראה מס׳ 241 והערה 2 שם.

תושבים באסיה ובאפריקה שטרם פנו לכאן או לכאן. עליהם נטוש המאבק וזוהי מטרת המלחמה הקרה. אני בא ממדינה קטנה של שני מיליון תושבים, מדינה קטנה וענייה. איננו יכולים, כמובן, להשתוות לצרפת ואפילו לא לארץ כבלגיה. אבל אנו במצב המאפשר לנו להבין קצת יותר טוב מאשר המערב את נפש העמים באסיה ובאפריקה, לא משום שאנו חכמים יותר או טובים יותר אלא משום שישראל מורכבת מיהודים יוצאי אירופה, אסיה ואפריקה. עברו עלינו מבחנים רבים וקשים ששום עם לא סבל כמותנו. לכן אנו מסוגלים להבין קצת יותר טוב לנפשם של עמי אסיה ואפריקה. כיוון שעמים אלה הם אשר יכריעו המאבק המתנהל בין העולם החופשי והקומוניזם נודעת להם חשיבות רבה מאוד.

ועידות פסגה עשויות אולי לעשות את היחסים בין מערב למזרח נימוסיים יותר, אך למעשה הן לא ישנו מאומה במהות היחסים. את השינוי עשויים להביא עמי אסיה ואפריקה.

אנו עם קטן, אולם כבר מראשית הדורות היינו עם עולם universal (people). הנביא עמוס אמר: ״הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל״ (פרק ט׳, פסוק 7). כבר מראשית ימינו לימדונו כי אין הבדל בין העמים וכי אין הבדל בין יהודים ואתיופים. לימדונו כי גאולתנו אנו תלויה בגאולת האנושות כולה. יש לנו כמה ידידים וקשרים טובים עם מדינות כבורמה, ציילון, נפאל (זוהי מדינה מוזרה, אמנם, בראשה עומד מלך, אולם ממשלתה היא סוציאליסטית), ליבריה, ניגריה (שהיא בעיקרה מוסלמית), גאנה ואפילו גיניאה.

בארץ עושה עתה קבוצת נוער שבאה מגיניאה. אחד מהם התבטא כי הדבר החשוב ביותר שלמדו בארץ הוא כי יכולה להיות קדמה באקלים של חופש. לו היו חוזרים לארצם ומביאים לעמם בשורה זו היה זה דבר גדול. הם ראו ולמדו שהאדם יכול להיות חופשי ומתקדם גם יחד. לצערי, אינני מאמין כי יעזו להגיד דברים אלה לסקו טורה.

ביחסינו עם עמים אלה למדנו דבר אחד שהוא [בעל] חשיבות מכרעת למערב ובעיקר לצרפת, שלה חלק ניכר באפריקה ושליחות היסטורית למלא בכל אותם השטחים שהיו פעם שייכים לה, ואשר אני מקווה יישארו גם לאחר העצמאות חופשיים וקשורים לצרפת. הפער בין רמת החיים בארצות־הברית או צרפת מזה לבין ארצות אלה מזה הוא כה גדול, עד שיזדקקו להרבה עשרות שנים כדי להדביק את רמת החיים בארצות אלה.

עמים אלה סובלים מרגש נחיתות במגעיהם עם הארצות המפותחות. לכן לא חשובה כל כך העזרה המעשית שמושיטים להם אלא הצורה בה ניתנת העזרה – הגישה האנושית. צריך ליצור אצלם את ההרגשה של שייכות לאותה משפחת העמים. רגישותם עצומה והם בוחנים כל דבר בקנה־המידה של הגישה אליהם – האם רואים בהם ומתייחסים אליהם כאל שווים, או לא. רק העמים שגישתם תהיה כנה ואנושית ואשר יתייחסו אליהם כאל שווים, יצליחו לזכות באמונם. זהו הדבר אשר יכריע את המאבק הגדול הנטוש בין מזרח ומערב.

הנה, גאנה לדוגמא. מדינה זו השתחררה וזכתה בעצמאות רק לפני שלוש שנים. כיום, אפשר לומר, שמשטרה כמעט דיקטטורה; על־כל־פנים, אין זו דמוקרטיה. אך הדבר גם לא יכול היה להיות אחרת. זוהי מדינה של שבטים, אשר ללא שלטון מרכזי חזק לא היתה יכולה להתקיים. יש לנו כיום בגאנה מאתיים ישראלים. הם באו לשם

כשם שאנשינו הולכים לנגב. ברוח חלוצית וחדורי אידיאל ורגש של שליחות. העם בגאנה מרגיש זאת. הקימונו שם בית־ספר ימי, בית־ספר לטיס ועוד מפעלים אחרים. הבריטים אמרו להם כי יזדקקו לעשרים שנה עד אשר ילמדו לטוס. הקימונו את בית־הספר לטיס, והנה כעבור שישה חודשים הם כבר טסים.

דה גול: כן, אבל אין הם מייצרים מטוסים.

ב"ג: אין זה חשוב כל־כך. גם אנחנו מתחילים רק עכשיו בייצור מטוסים. הנה, אספר לך סיפור. לפני כמה זמן ביקרה אצלי משלחת גאנאית. בקבוצה היה גם פקיד בריטי, המכהן כפקיד ממשלתי גאנאי. לאחר שיחה של שעתיים נפרדנו ונכנסתי לחדרי. לפתע שמעתי נקישה בדלת. פתחתיה, והנה עומד לפני אחד הגאנאים. שאלתיו לרצונו והשיב, כי הם רוצים לשוחח עימי. תמהתי – הכיצד? הרי שוחחנו כבר שעתיים. אז השיב לי אותו גאנאי, כי השיחה התקיימה בנוכחות הפקיד הבריטי. עכשיו שהלך רצונם לשוחח בלעדיו.

דה גול: אכן זו עצמאות מוזרה!

ב"ג: נכון. הם אינם בשלים עדיין לעצמאות והם יודעים זאת. הנה למשל, הקונגו. היא תהיה עצמאית בעוד מספר ימים. אחד ממנהיגיהם...

דה גול: לומומבה.

ב"ג: כן, לומומבה, אמר לאחד מאנשינו: אני נבהל, כאשר אני חושב מה נעשה לכשנהיה עצמאיים, אבל אני חייב לתבוע עצמאות, אחרת יהרגוני.

זאת צריך להבין ולהושיט להם עזרת אמת ומתוך הרגשה של שוויון. יש לבוא אליהם כאחים. זהו הגורם אשר יקבע אם יפנו לסין וברית־המועצות. גם סין וגם ברית־המועצות מאוד פעילות בגיניאה, דרך משל, אך גם בארצות כחבש ועוד. גם חבש אינה נהנית מעצמאות אמיתית הואיל ועצמאות זו תלויה באיש אחד – הקיסר, ולא ברור מה יהיה אחריו. הרוסים והיוגוסלבים מאוד פעילים שם וכן בכל אפריקה השחורה ואסיה. ההבדל בין אפריקה לאסיה הוא כי לעמי אפריקה אין היסטוריה, בעוד באסיה היו קיימות תרבויות עתיקות מאוד מפותחות אבל כיום אלה כאלה עניים ובורים וצריך לעזור להם. והעיקר, צריך ליצור אצלם יחס של אמון – לא אמון לשיטות פוליטיות ולמשטרים הפוליטיים של המערב, כי אלה אינם מבינים הרבה בדמוקרטיה, אלא אמון בכנות המניעים של העזרה המערבית. בארצות אסיה קיים פחד גדול מפני סין. באפריקה אמנם אין מפחדים מסין, אולם מפחדים מפני התפשטות הקומוניזם.

הם אינם יודעים מה זו דמוקרטיה או כבוד אנושי, אבל רצונם להרגיש שווים – לא בהון, לא בידע ואפילו לא ברמת התפתחות, אלא פשוט כי הם אותם בני־אדם כמו הלבנים ולא שאלה מתייחסים אליהם כעליונים לנחותי דרגה. זה, לדעתי, הגורם העיקרי. כאן גם הישגינו הצנועים – ברכישת אמונן של כמה מדינות. ולא רק משום שאנו מדינה קטנה ושהם יודעים כי אין ביכולתנו להשתלט עליהם, אלא משום שאנו באים אליהם חדורי הרגשת שליחות אנושית וחלוצית ובמטרה לעשות משהו לטובת עמיהן. אך זה אינו מספיק, וכך צריך לנהוג כל העולם החופשי: צרפת, ארצות־הברית, גרמניה, אנגליה, איטליה, וכו'. יש צורך לגייס את כל המשאבים של ארצות העולם החופשי למטרה זו, אבל אין אפשרות להצליח, אלא אם רוכשים את אמונם המלא של עמים אלה. אסור שהפעולה תישא אופי של מעשה חסד. בכך תלוי גורל העולם.

אשר לרוסיה עצמה, אני מאמין שהיא נתונה בתהליך שינוי. רוסיה של היום אינה מה שהיתה לפני עשר שנים, אף כי לא השתנתה שינוי יסודי. גם כיום אין לעם הרבה מה להגיד, והצמרת של המפלגה היא הקובעת. אולם שליטי רוסיה חייבים להביא בחשבון כי העם רוצה שני דברים: א) רמת חיים גבוהה יותר; ב) יותר חופש.

יש כיום בברית־המועצות שישה מיליון בוגרי אוניברסיטאות יודעי שפות זרות, אשר יש להם גישה לספרים שנכתבו במערב. הם יודעים כי כל מה שנאמר להם על המדע המפגר של המערב ועל שקיעתו הרוחנית הוא שקר.

יש לנו בצה"ל קצין אשר שירת בצבא האדום ונלחם בחזית הפינית. הוא סיפר כי שישה חודשים לפני פרוץ מלחמת פינלנד החדירו שופרות התעמולה הסובייטיים בראשם של החיילים שעמדו לצאת לחזית כי הפועלים והאיכרים הפינים מתים ברעב. כשעברה פלוגתו של קצין זה את הגבול הגיעה לאחוזה חקלאית וראתה שם רפת מודרנית, נקייה, מוסקת, מצוידת במים זורמים ובציוד מודרני, שכמותו לא ראו הרוסים מעולם. אז התברר לאותם חיילים כי שופרות התעמולה הסובייטיים שיקרו.

אנשים אלה, בוגרי אוניברסיטאות אלה, רוצים יותר חופש, אולם אינם מעיזים לדרוש הרבה. קיים לחץ והוא ילך ויגבר. בעוד עשרים או שלושים שנה, כאשר יהיו בברית המועצות 20–30 מיליון בוגרי אוניברסיטאות, הם לא יוכלו לסבול יותר דיקטטורה. אני מכיר את העם הרוסי – זהו עם מחונן ומוכשר.

הבעיה המרכזית היא להבטיח שעד אז לא תפרוץ מלחמת־עולם, כי ברור שכל העולם פרט לסין יחרב במלחמה. גם אם מחצית העם הסיני תושמד, יישארו עדיין 300 מיליון סינים.

אם העולם החופשי יצליח לשמור על השלום אני בטוח כי הרוסים יגיעו לדמוקרטיה. אולי לא לאותה דמוקרטיה שלנו, אולם ידברו בחופשיות ויקיימו מגעים חופשיים עם ארצות המערב ואז תגיע המלחמה הקרה לקיצה. אך כדי שזה יקרה, יש הכרח לרכוש את אסיה ואפריקה ובזאת תלוי גורל העולם. אם הקומוניסטים לא יצליחו לרכוש את אסיה ואפריקה, כי אז לא תהיה מלחמה, אולם אם יצליחו, כי אז יעזו לצאת למלחמה. שמעתי ממישהו את הדברים הבאים שאני חושב אותם למאוד קולעים: לו פרצה מלחמה בין מזרח למערב ב־1950, היתה אפריקה מתייצבת לצד המערב. לו פרצה המלחמה ב־1960, כי אז היתה אפריקה נייטרלית. אבל אם תפרוץ ב־1970, כי אז תתייצב אפריקה לצד הקומוניסטים.

אם רוסיה לא תזכה באסיה ובאפריקה היא לא תצא למלחמה ואירופה תתחזק ותתגבש. אחרת, נהיה עדים לסוף העולם המערבי והמזרחי גם יחד, פרט לסין.

לכן הכרחי לכבוש לב עמי אסיה ואפריקה ואפשר לעשות זאת רק אם ניגשים אליהם כאחים ולא כ־benefactors. אם יבינו זאת האחראים למערב כי אז יש תקווה גדולה לעתיד. שוחחתי על כך עם הנשיא אייזנהאואר ושמחתי להיווכח כי הוא מסכים איתי לחלוטין בנושא זה.

ועתה, אם אין לך שאלות או הערות בנושא זה, אעבור לענייני המזרח התיכון.

דה גול: אף אני תמים־דעים עימך, אולם יש דברים שניתן לעשות ויש דברים שאי־אפשר לעשות. מה שאפשר לעשות הוא להבטיח גישה של אחווה לעמים האלה ואין כמונו הצרפתים שמבינים זאת. מורשתנו הרוחנית, האופקים הרחבים של המורים

שלנו, הם שמאפשרים לנו לגשת אליהם בלב פתוח. אך אין זה מונע כי התלמידים של מורים אלה הופכים לקומוניסטים.

מה שלא ניתן לעשות הוא להפוך את עורם. מול האדם הלבן אין הם משלימים עם העובדה שצבעם שחור, וזאת היא הדרמה. יש תמיד משהו, אפילו אצל המפותחים ביותר ביניהם qui les tient à part. אמת היא, כי אין להם אותה הרגשה כלפי הצהובים (הסינים). הדברים שאמרת לגבי הקומוניסטים באפריקה יש בעצם לייחס לסין, ולא משום שסין היא קומוניסטית אלא משום שהיא סינית.

מה לעשות כדי שלא ילכו להם qu'ils ne s'en aillent pas? מה אתה מציע לעשות?

ב"ג: פגשתי אך מעט קומוניסטים אפריקאים, פרט לגיניאה. בדקתי הדברים עם אנשינו המכירים האזור, ואין לדעתם רגשות נגד האדם הלבן. ישנם רגשות נגד גישת העליונות של האדם הלבן. אנו, הישראלים, הרי לבנים. אמנם יש בינינו תימנים ויהודים כהי־עור, אולם הם לבנים. אינני חושב כי צבע העור הוא הקובע. אם יטפלו בהם כשווים, כי אז לא ירגישו נחיתות. הנה שגרירנו בגאנה[3] נהנה מאמונו המלא של ראש הממשלה. נקרומה עצמו נשא לו אישה מצרייה לבנה. לא, אין זו שאלת צבע, אלא שאלה של אמון. לילד אי־אפשר לשקר, כי הוא מיד חש ומרגיש כי משקרים לו. הוא הדין לגבי האדם הפרימיטיבי.

ועתה אעבור לענייני המזרח התיכון. המזרח התיכון אינו כולו ערבי.

דה גול: בהחלט לא.

ב"ג: הערבים מהווים בו מיעוט ולא רוב. תורכיה, פרס וישראל מונות יחד 46 מיליון תושבים, בעוד לארצות ערב כולן יחד – 36 מיליון תושבים. זו עובדה אחת חשובה מאוד.

העולם הערבי אינו עולם אחד. הנה לדוגמא, עיראק ומצרים והסכסוכים ביניהן. כל מדינה ערבית רוצה להיות עצמאית ולא רק לבנון, שיש בה אוכלוסיה נוצרית גדולה.

עיראק לחמה ולוחמת נגד ההשתלטות המצרית בגלל סיבות כלכליות (רצון למנוע השתלטות מצרית על מקורות הנפט וההכנסה של עיראק), אבל גם בגלל סיבות היסטוריות. בגדאד היתה בימי־הביניים מרכזו של העולם הערבי וידעה פריחה ושגשוג תרבותי ועד היום הזה מסתכלים העיראקים על המצרים כנחותי דרגה והתפתחות. לעיראק יש גם מיעוטים כורדיים, ואלה אינם ערבים. עיראק חייבת לתת דעה לכורדים, שלחמו והצליחו לשמור על מידה מסוימת של אוטונומיה.

טעות היתה בידי אלה שחשבו שקאסם הוא קומוניסט. אנו ידענו שהוא אינו קומוניסט. אמנם אינו אישיות חזקה אולם הוא מתנגד לקומוניזם. הוא בעד שמירה על עצמאות עיראק. הנה גם ירדן לחמה לשמירה על עצמאותה נגד התככים של נאצר.

דה גול: וסוריה?

ב"ג: סוריה היא מקרה שונה. סוריה נכבשה והיא נשלטת (ruled) על־ידי קציני צבא מצרים. העם היה נגד הסיפוח, אך קומץ קטן של קציני צבא סורים עשה את

3. משה ביתן, שגריר ישראל בגאנה ממאי 1960 עד יולי 1962.

ההפיכה. לאחר זמן הוחלפו הקצינים הסורים בקצינים מצרים. העם אינו יכול להתנגד לצבא אך קיימת תסיסה ואי־שביעות רצון.

אני מניח, כי מצב דומה (כלומר, רצון השמירה על העצמאות, א[ביעזר] ש[לוש]) קיים גם בארצות צפון אפריקה – מרוקו וטוניס, אך בזאת איני בקיא ואנשיכם מיטיבים להכיר המצב ממני.

קיים קונפליקט בין מצרים של נאצר לבין פרס ותורכיה. השלטון בפרס נתון בידי שכבה דקה של אינטלקטואלים, ואלה שונאים את האיסלם כי רואים בו אחד הגורמים שעיכבו בעד התפתחותם והם יודעים כי הערבים שם שכפו עליהם את האיסלם. בימי קדם היתה להם תרבות מפותחת משלהם, עד שבאו הערבים וכפו עליהם את האיסלם. הם מתנגדים לנאצר ורואים בו סכנה גדולה של הקומוניזם. אמנם, נאצר עצמו אינו קומוניסט אך כל השיטה שהנהיג בקע"ם היא שיטה קומוניסטית: מפלגה אחת, עיתונות מולאמת, והוא כולו נתון לחסדי רוסיה וצ'כיה. יום יבוא ויסלקוהו, כאשר יגיע הזמן לכך. פרס ותורכיה רואות בו את הסכנה הגדולה ביותר אחר ברית־המועצות וזו הסיבה מדוע פרס ותורכיה מקיימות יחסי ידידות עימנו.

הגנרל גורסל הצהיר כי יחזיר לתורכיה את הדמוקרטיה. אינני יודע אמנם אם יעשה כך, אבל בדבר אחד אני בטוח, כי תורכיה תישאר במחנה המערבי. הם ישנו אולי את מדיניותם כלפי ארצות־הברית, ייעשו יותר קשוחים (stiff) כלפיה, אולם לא יפרשו מהברית המערבית, משום שאויביהם המושבעים הם ברית־המועצות ונאצר.

ד ה ג ו ל : מדוע זה אין תורכיה מתקרבת יותר לישראל?

ב"ג: אתה טועה, אולי משום שאינך מכיר המצב. יש לנו יחסים קרובים והדוקים מאוד עם תורכיה. [.....].[4]

ד ה ג ו ל : מדוע, אפוא, אין הן נוקטות עמדה זו בפומבי?

ב"ג: יש לנו נציגות באנקרה ולתורכים נציגות בישראל. התורכים אמנם קראו לציר שלהם חזרה לאחר מבצע סואץ, אך מנדרס הבטיח לנו להחזירו. הוא לא קיים הבטחתו והשתמש בתירוצים שונים, כגון בעיית קפריסין ועוד [.....].[5] יש לנו קשרי כלכלה חשובים והדוקים. הוא הדין לגבי פרס. השאה הפרסי אמר לנו כי ישלח שגריר לישראל.[6] אפשר שהמצב בתורכיה לאחר המהפכה מעכבו.

[.....][7]

הנה למשל חבש אף עימה יש לנו יחסים מאוד קרובים.

ד ה ג ו ל : כן, אני יודע זאת.

ב"ג: אבל הקיסר עדיין מפחד, ובעיקר מנאצר.

עד עתה היו 5 המדינות הערביות העצמאיות באפריקה רוב,[8] אולם עתה קמו עוד מדינות עצמאיות באפריקה השחורה, והיום שוב אין הרוב בידי הערבים, להפך, הם במיעוט. מדינות אלה לא תהיינה תלויות בקהיר.

4. פסקה אחת לא הודפסה כאן.
5. משפט אחד לא הודפס כאן.
6. ראה פרק טז.
7. פסקה אחת לא הודפסה כאן.
8. מצרים, לוב, סודאן, מרוקו ותוניסיה.

אולם קיים פחד מפני נאצר, פחד המכתיב את התנהגותם של מנהיגי הארצות הסמוכות באפריקה ואפילו של מנהיגי ארצות ערב במעשיהם כלפי חוץ. הם מפחדים פן התעמולה של נאצר תוקיע אותם בעיני דעת־הקהל שלהם כבוגדים. ניקח את ירדן, לדוגמא. לירדן ארבעה אויבים, לפי סדר העדיפויות הבא: 1) נאצר, 2) הקומוניזם, 3) צרפת (בגלל אלג'יריה), 4) ישראל. לו היה חוסיין בדד, כי אז היה עושה עימנו שלום ביום אחד. אבל עליו להראות לנו איבה בגלל נאצר. הוא הדין לגבי קאסם. אינני יודע אם קאסם עצמו עויין אותנו, אולם כלפי חוץ עליו להופיע כאויב אחרת יגיד נאצר שהוא סוכן יהודי.

מצב דומה קיים גם בחבש. אולם הדברים ישתנו כי ארצות ערב יישארו במיעוט באפריקה. האישיות האפריקאית לא תישאר קשורה לקהיר. זה עשוי לחזק עמדת המערב בכלל וצרפת בפרט באפריקה. ואם המערב ישכיל לתת להם הרגשה של moral equality – לא שוויון בנכסים או בעושר – ואני מאמין שזה נתון להשגה, כי אז ישתנו פני הדברים.

דה גול: בעת ביקורי בארצות־הברית ביקרתי גם בניו אורלינס. אוכלוסיית העיר מורכבת מ־40% כושים. אבל בכל הגופים הציבוריים המאורגנים לא מצאתי אף כושי אחד.

ב"ג: אני יודע. אני מכיר את הבעיה. זו בעיה קשה לארצות־הברית וזו הסיבה לחולשתה של ארצות־הברית באפריקה. אבל אם ארצות־הברית תחנך עצמה, אם תפעל לא כמו ה־ugly American, כי אז תוכל לעשות הרבה. אייזנהאואר חש את הבעיה וכואב אותה. אולם ישנם אמריקאים אחרים המצליחים בפעולתם באפריקה. פגשתי אחד כזה לפני זמן־מה. הוא בילה באפריקה שנים מספר והצליח בעבודתו. זה רק מוכיח כי גם אמריקאים יכולים להצליח אם הם ניגשים לעניין בגישה הנכונה.

דה גול: שמעתי בעניין את דבריך בעניין אפריקה. אני מבין כי יש כאן שני אלמנטים: רצונה של ישראל לקשור קשרים עם המדינות החדשות הקמות באפריקה, מטעמים מובנים מאליהם, וכן כי ישראל יכולה למלא שליחות פוליטית ומוסרית באפריקה.

באשר למזרח התיכון, אני מבקש ממך, הגד לי בכל הכנות וגילוי־הלב, כלום באמת אתה חרד כי תקום קואליציה ערבית שתסכן את ביטחונכם?

ב"ג: ברצון אשיב לך ובכל גילוי־הלב, שהרי אין לי מה להסתיר מפניך. אנו נמצאים בסכנה, בסכנה גדולה. לפני 12 שנה, היו במצרים 18 מיליון תושבים. כיום יש לה 24 מיליון. אז לא היה לה צבא, כיום יש לה צבא החמוש בציוד הטוב ביותר במזרח התיכון. הם מקבלים מרוסיה מיטב הנשק, וללא הגבלה: מטוסי מיג ואיליושין, תותחים, טנקים. כל עוד זה נמשך, אנו נמצאים בסכנה גדולה. היו לנו פגישות עם אנשי הצבא שלכם. פגישות אלה מתקיימות באופן קבוע, ואנשינו משווים עם אנשיכם את המצב באזור והידיעות שלהם. אנשי הצבא שלכם מכירים יפה את המצב. אם אנו לא נהווה גורם מרתיע, כי אז נאצר יתקוף. תיארתי את המצב לנשיא אייזנהאואר בעת פגישתנו.

דה גול: ומה היתה תגובתו?

ב"ג: הנשיא אייזנהאואר אמר, כי ארצות־הברית לא תיתן להשמיד את ישראל.

דה גול: La France non plus.

ב״ג: אבל הסברתי לנשיא אייזנהאואר, כי אין זה מספיק, משום שאם תפרוץ מלחמה היא תוכרע ביום הראשון. אם הם, המצרים, יפציצו אותנו וישתקו את שדות־התעופה שלנו, כי אז לא תהיה לנו אפשרות להילחם ולהתגונן בצורה יעילה.

דה גול: אמור לי, מדוע מציידת רוסיה את נאצר בנשק אם היא יודעת כי ישתמש בו נגדכם.

ב״ג: אינני מאמין כי רוסיה רוצה בהשמדתנו, אך היא עושה זאת משום שרצונה לרכוש את נאצר.

דה גול: בסיכום, אתם מרגישים שאתם נתונים כל הזמן בסכנה.

ב״ג: בהחלט, אלא אם כן נוכל להשתוות למצרים, לא בכמות הנשק שבידינו, אלא באיכותו. אנשינו עולים בהרבה על אנשיהם והם יכולים להפיק מקסימום תועלת מהנשק שברשותם, אולם צריך שנשק זה יעלה באיכותו על זה שיש בידי המצרים, או לפחות ישווה לו. למשל, אם הם מסוגלים לבצע גיחה אחת ביום, אנשינו יכולים לבצע באותו ציוד שלוש גיחות. הם יזדקקו להרבה שנים עד אשר יעלו את רמתו של החייל שלהם לרמת החייל שלנו. הם חייבים לשנות את כל מבנה העם וזה לא עושים בכמה שנים.

דה גול: כלומר, לא הכמות היא הקובעת, אלא אתם זקוקים למטוסים, טנקים ותותחים לפחות שווים באיכותם לאלה שברשות המצרים.

ב״ג: כן, ואם יהיה לנו זאת, כי אז נאצר לא יעז לעולם לצאת למלחמה. כוח־האדם שלהם לא יוכל להשתוות לשלנו ברמתו. ראיתי היחסים בין קצין בצבא המצרי לבין טוראי. אפילו בשבי התייחסו הקצינים לטוראים כאל עֲבָדים. בצבאנו יש משמעת ברזל, אך יחסי רעות וחברות בין קצינים וטוראים.

אין לנו שאיפה לנצח במלחמה אלא למנוע אותה. בכל מלחמה נסבול אבדות קשות. הקצין אצלנו אינו פוקד על חייליו להסתער, אלא מסתער ראשון ופוקד לחייליו – אחרי! הוא נהרג בין הראשונים. איננו יכולים להרשות לעצמנו לאבד את מיטב הנוער שלנו. אנו בסך־הכל שני מיליון תושבים. אפילו נהיה בטוחים בניצחון, אין אנו רוצים במלחמה.

דה גול: מה אמר אייזנהאואר?

ב״ג: הוא אמר, כי ארצות־הברית לא תוכל להיות [ספק] של נשק לנו, אבל תעזור לנו.

דה גול: [באנגלית] ?Why

ב״ג: בגלל המצב הבין־לאומי. אבל הנשיא אייזנהאואר אמר כי הוא יעזור לנו. בעת היותי בארצות־הברית ביקשתי שני דברים: אמרתי שקע״ם קיבלה מיג־19 וכי לנו אין כל הגנה נגדם וכי דרושים לנו א) קליעים נגד מטוסים,[9] ב) רדאר.

דה גול: ומה אמרו לך?

ב״ג: לפני צאתי את ארצות־הברית נפגשתי עם הרטר ושאלתיו אם אני יכול לצאת את ארצות־הברית בהנחה כי ימלאו בקשותי. על כך השיב הרטר It is a fair assumption[10]. אני יודע שהפנטגון מחייב זאת. בקשר לקליעים אמרו, שעדיין אינם

9. טילי קרקע–אוויר.
10. ראה מס׳ 137 והערה 2 שם.

מצוידים במספר מספיק ודרוש להם עוד זמן־מה. הם הסכימו גם כן לכך, שעלינו להיות חמושים כך שנהווה גורם הרתעה בפני נאצר.

דיברתי על נושאים אלה גם עם מקמילן[11] ואדנאואר.[12] אמרתי לאדנאואר, כי פרט לעובדה שהנאצים השמידו שישה מיליון יהודים – מעשה שאין לו דוגמא בהיסטוריה, הם השמידו דווקא אותם יהודים שהיו ללא ספק עולים ומיישבים את המדינה, וכי לו אלה נשארו בחיים היו פני הדברים שונים לחלוטין. אמרתי לאדנאואר, כי אם הם מכירים באשמתם, חובתם המוסרית לעזור לישראל.

אדנאואר השיב לי ללא הסתייגות, שהוא מוכן ומסכים לעזור לישראל. ביקשתי מאדנאואר שלושה דברים: 1) אשראי של 50 מיליון דולר לשנה, למשך עשר שנים, ועל כך השיב לי אדנאואר "הן". 2) אפשרות לקנות צוללות – גם כאן השיב אדנאואר בחיוב. 3) קליעים. אלא שקליעים עוד אינם מייצרים, אך הובטח לי כאשר ייצרו – נקבל.

דה גול: צריך שנדבר ביתר הרחבה. מה תכניותיך? עד מתי אתה נשאר בפאריס?

ב"ג: אני נשאר בפאריס עד יום ו'. אני לרשותך, וכמובן, אשמח מאוד להיפגש פעם נוספת.

דה גול: אני אדאג כבר להסדיר הדבר. ובכן, זה מה שאמרו לך אייזנהאואר ואדנאואר – מה אמר לך מקמילן?

ב"ג: האנגלים הם עם מוזר. לעולם אינך יכול להיות בטוח במה שנוגע אליהם. אדנאואר אמר לי "כן", ואני בטוח כי נתכוון לכך וכי ימלא הבטחותיו. אייזנהאואר השיב בחיוב ביחס לכמה דברים ולגבי דברים אחרים אמר שיבדקו. אני מאמין בכנותו של אייזנהאואר ומשוכנע שימלאו את שהבטיחו ויבדקו הטעון בדיקה. לגבי מקמילן, אינני יודע. עליך לדעת, כי יחסינו עם אנגליה נשתפרו בהרבה בשנתיים האחרונות. הם מכרו לנו צוללות וטנקים מסוג צנטוריון.

דה גול: זה טנק מעולה.

ב"ג: אבל טיבם של האנגלים הוא כזה, שאינך יכול לקבל מהם תשובות ברורות כאשר אתה מציג להם בעיות קשות. זאת השיטה של האנגלים.

דה גול: מה תכניותיך עתה?

ב.ג.: ב־4:30 יתקיים טכס בו אניח זר על קבר החייל האלמוני.

דה גול: האם תראה את דברה?

ב.ג.: כן, הערב בשעה 6.[13]

דה גול: צריך שניפגש שנית כדי להמשיך. אני אדאג לכך.[14]

כאן הגיש ראש הממשלה לנשיא דה גול את מתנתו – שלושת הכרכים של זיכרונות הגנרל דה גול בעברית, כרוכים בכריכות שונות (בצבעים: כחול, לבן,

11. ראה מס' 264.
12. ראה מס' 215.
13. הפגישה עם דברה עסקה בעיקר בענייני השוק המשותף. דיווח על הפגישה ראה במס' 325.
14. על פגישתו השנייה של בן־גוריון עם דה גול ראה מס' 251.

אדום). דה גול הודה לראש הממשלה על מתנתו וירד ללוותו עד לדלת האליזה כשהוא חוזר ואומר שעליהם להיפגש שוב. בלוחצו את יד ראש הממשלה, אמר דה גול: ובכן, להתראות בקרוב. אני מקווה, שזה יהיה ביום ו'.

הערה: בשיחה דיבר ראש הממשלה אנגלית ודה גול השיב בצרפתית. מדי פעם בפעם נזקקו זה ואף זה לתרגום והבהרה.

251

ו' איתן אל ח' יחיל
W. Eytan to Ch. Yahil

מברק מוצפן 200

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 17 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

שיחת ראש הממשלה עם דה גול[1] בארבע עיניים ארכה שעה ועשרים דקה והתנהלה ברוח של גילוי־לב מוחלט ובאווירה מצוינת. לשלוש נראה כי דה גול התרשם עמוקות מאישיות ראש הממשלה ונהג בו כבידיד אמיתי וקרוב.

א) ראש הממשלה סקר בעיות הביטחון של המדינה. דה גול הגיב "לא ניתן להשמידכם. אם יתקיפוכם נגן עליכם", ועוד: "אם יפציץ נאסר עריכם זה מעשה בעל משמעות בין־לאומית חמורה, ורבים יצאו לתקוף אותו, ואני במיוחד". ועוד: "אם ינסה להשמיד עריכם בהפצצה פירוש הדבר מלחמה כללית, לכן איני מאמין כי יעשה זאת".

ב) דה גול סיפר לראש הממשלה כי לאחר כישלון הפסגה החליטו ארצות־הברית, בריטניה וצרפת לבדוק הבעיות האסטרטגיות המרכזיות ולהקים לצורך זה גוף מיוחד. גוף זה מוקם עתה. "אני מבטיחך כי אחת הבעיות הראשונות שנבדוק תהיה הבעיה האסטרטגית של ישראל, מה נעשה לגבי האיום עליכם וכיצד נפעל אם תותקפו. זה עשוי לסייע לכם אולי לקבל את שביקשתם בארצות־הברית", אמר.

ג) אייכמן. בהמשך למברק השגריר.[2] כשהשיב ראש הממשלה כי אין גרמניה מעוניינת באייכמן ואינה דורשת אותו, אמר דה גול: Alors l'affaire est reglée et toute l'opinion se dressera derrière Israel.

ד) בסיכום הרצה ראש הממשלה על השקפותיו לגבי פתרון בעיית אלג'יריה.

251

1. על השיחה הראשונה בין השניים - ראה מס' 250.
2. איתן הבריק כי בן־גוריון אינו רוצה לערב את דה גול בהיבט הארגנטינאי של פרשת אייכמן (ראה מברקו אל משרד החוץ, שפ/150, 14.6.1960, 130.09/2350/1).

ה) בסיום אמר דה גול: "אני חושב שהשיחות היו מועילות וטובות. אני מאוד שמח שבאת. עכשיו [ש]אנו מכירים זה את זה אישית, אשמח מאוד אם נשמור על המגע הישיר. נוכל להתראות ותוכל לכתוב לי במישרין כאשר תרצה".

עד כאן.[3]

איתן

252

שגרירות ישראל בפאריס אל המחלקה לתכנון מדיני-כלכלי ומ' ברטור

Israel Embassy in Paris to the Division of Politico-Economic Planning and M. Bartur

מברק מוצפן שפ/303

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 30 ביוני 1960

סודי

בועז נקרא היום לרציף [משרד החוץ] אל פוסר מהכלכלית. בהזכירו תלונתם על פרשת הרמן בארצות־הברית ופניית שגרירם בנדון בארץ[1] חזר על דרישתם שלא ייעשה דבר על־ידי ממשלתנו ונציגיה בעולם לעידוד החרם הנגדי על "רנו" על־ידי חוגים יהודיים וציוניים.

הוסיף שממשיכים ברציף לקלוט הדים על פעולות נציגינו ושפונים אלינו מחדש לרגל הקונגרס היהודי העולמי שמתקיים בפאריס. עניתי שעמדת ממשלתנו לא השתנתה מאז חילוף המכתבים בין שרי החוץ,[2] ושאין נציגינו פעילים בחרם הנגדי על "רנו". הבטחתי לדווח ארצה לקבלת אישור. אראהו שוב ביום ג' ואוסיף:

א) שבקונגרס לא השתתף איש מהשגרירות;

ב) שאין לנו השפעה על החלטות שארגונים יהודיים בעולם מחליטים על־פי יוזמתם. אנא הערותיכם עד יום ב', אם ישנן.

ממישראל

3. פרטים נוספים על שיחה זאת ראה אצל מ' בר־זוהר, בן־גוריון, כרך ג', עמ' 1383-1384.

252

1. ראה מס' 243.
2. הכוונה לחילופי מכתבים בין ג' מאיר לקוב דה מירוויל מאוקטובר 1959 שעסקה בפרשת רנו – תכתובת זו בתיק 130.23/3120/22.

253

ח' יחיל אל שגרירות ישראל בפאריס
Ch. Yahil to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/369

נוסח יוצא: 130.09/2350/4

ירושלים, 11 בספטמבר 1960

סודי-בהול

איתן; לשלך 481 בעניין אלג'יר.[1]

עמדתנו לא נקבעה לגוף הבעיה אלא החלטנו ללכת עם צרפת. ברור לנו כי זוהי החלטה חמורה מאוד כי היא מעמידה חיץ בינינו לבין מדינות אפריקה שאת ידידותן אנו מבקשים. אך גם צרפת בוודאי איננה אדישה להשפעת הדיון על מעמדה של אפריקה ועל עתיד הקהילייה.[2] אין עוד סיכוי שצרפת תגייס הפעם שליש החסימה[3] – וזאת הודות לריבוי החברות האפריקניות. האמנם אין לאור נסיבות חדשות אלו לצרפת תכנית חדשה לגבי הדיון?[4] שמא יש לה עניין שקבוצת מדינות קרובות יותר אליה תיזום החלטה שאמנם מזדהה עם צרפת אך תהיה מתונה בהרבה מן היוזמות האנטי־קולוניאליות ובדרך זו יושג פילוג בהצבעה שעשוי למנוע השגת שני־השלישים? כל אלה הרהורים בלבד. החשוב הוא כי נביע באוזני ממשלת צרפת דאגתנו ונהיה שותפים בהרהוריה כשכר לנאמנותנו לה.[5]

יחיל

253

1. מברקו של איתן לא נמצא, אך עמדתו נמסרה בידי משרד החוץ לנציגות ישראל באו"ם כדלהלן: "קודם כל אנו חייבים להתמיד בקו של תמיכה בלתי מסויגת בצרפת. כל עמדה אחרת לא תובן ולא תיסלח. אני מניח כי יוצע על־ידי האפריקנים ידידי צרפת נוסח בו נוכל לתמוך, יחד עם מדינות אמריקה הלטינית וידידי צרפת אחרים, מבלי שהדבר יפגע בצרפת או במעמדנו באפריקה." (ראה מברק רפאל אל נציגות ישראל באו"ם, NWT476, 29.11.1960, 130.09/2340/7.)
2. "הקהילייה הצרפתית ("Communauté Française") הוקמה ב־1958 וכללה את רוב מושבותיה של צרפת באפריקה. במסגרת הקהילייה זכו המושבות לעצמאות בניהול ענייניהן הפנימיים ואילו ענייני חוץ וביטחון נמסרו לסמכות "הקהילייה" כולה ולמעשה לצרפת. ב־1959 דרשו כמה ממדינות הקהילייה עצמאות מלאה, וב־1960 אושר תיקון לחוקת צרפת שמאפשר למדינה עצמאית להיות חברה ב"קהילייה הצרפתית". באותה שנה זכו כל המדינות חברות הקהילייה בעצמאות, וחתמו עם צרפת על הסכמים לשיתוף פעולה וסיוע.
3. השליש המונע קבלת החלטה ברוב של שני־שלישים בהצבעות בעצרת הכללית בעניינים בעלי חשיבות.
4. רומז ככל הנראה לנוהגה של צרפת להימנע מדיונים במסגרת האו"ם (בעצרת ובוועדות) בנושא אלג'יריה, בטענה שמדובר בשאלה צרפתית פנימית.
5. ראה מס' 254, 260.

254

ר' איתן אל ח' יחיל
W. Eytan to Ch. Yahil

מברק מוצפן שפ/848

נוסח נכנס: 130.09/2350/3

פאריס, 12 בספטמבר 1960

סודי–דחוף

בשיחה עם קוב [דה מירוויל] היום:

א) אלג'יריה. אמרתי כי נהיה עם צרפת כבעבר, אך בוודאי ברורה לו השפעת הדבר על יחסינו עם אפריקה, ולכן נשמח אם ישתפנו בהרהוריו.[1] השיב כי שאלתי מביאה אותו במבוכה שכן יוכל לומר בבטחה דבר אחד בלבד, דהיינו כי צרפת, כבעבר, תיעדר מהוויכוח בעצרת. אין לו שום מושג איזו החלטה יציעו יריביהם, ונדמה לו כי בעצמם לא החליטו עדיין. לפי שעה עסוקים הכל בקונגו[2] ואין לדעת כיצד יתפתח עניין אלג'יריה.

ב) השוק המשותף. סיפרתי לקוב כי בימים אלה נגיש תשובותינו לשאלון,[3] ומבקשים כי במועצת השרים תתמוך צרפת בקיום השיחות איתנו. לא ידע דבר על כל הפרשה והבטיח לברר ולהשיב לי דבר.

ג) העצרת. כינה כמגוחכת השתתפות כרושצ'וב, טיטו, נאסר וכו'.

איתן

255

א' שלוש אל ר' איתן (פאריס)
A. Chelouche to W. Eytan (Paris)

מקור: 93.02/936/11

[ירושלים], 28 בספטמבר 1960

סודי ביותר

מר איתן היקר,

אם תעיין בפרטיכל של שיחת ראש הממשלה עם דה גול תמצא כי האחרון סיפר בין היתר על הקמת ועדה משולשת לבירור בעיות אסטרטגיות בעקבות כישלון ועידת

254

1. ראה מס' 253.
2. ראה מס' 104.
3. ראה מס' 340.

הפסגה.[1] דה גול הוסיף כי אחת הבעיות שהוא מתכוון להביא בהקדם לדיון בוועדה היא שאלת ביטחונה של ישראל. כמו־כן אמר כי הוא מקווה שהדבר יסייע לנו להשיג אותם הדברים שאנו מבקשים לקבל בארצות־הברית.

היש לך הצעות בנושא זה? היש לכם צינורות אינפורמציה מתאימים כדי לוודא אם כוונת דה גול באה או עתידה לבוא לכלל מימוש?

בברכה,

[אביעזר שלוש]

256

ד׳ בן-גוריון אל ש׳ דה גול (פאריס)
D. Ben-Gurion to C. de Gaulle (Paris)

Copy: 93.02/935/4 :העתק

Jérusalem, le 12 octobre 1960

Monsieur le Président,

Lors de notre deuxième entretien, le 17 juin 1960, vous avez bien voulu me suggérer de vous écrire personnellement chaque fois que j'en éprouverais le besoin.[1] Les quelques connaissances que j'ai du monde communiste et tout particulièrement du communisme soviétique m'incitent à vous soumettre quelques observations portant sur la situation internationale, telle qu'elle se présente actuellement à l'Assemblée Générale des Nations Unies.

Si je prends l'initiative de vous écrire, c'est parce qu'il m'apparait que l'on ne s'est pas pleinement rendu compte dans l'Occident et surtout aux Etats-Unis de la véritable nature du communisme et de ses procédés. Cette connaissance incomplète du communisme a de très graves conséquences pour le monde libre, dont l'avenir est étroitement lié aux positions que prendront les peuples asiatiques et africains devenus independants depuis la seconde guerre mondiale.

Il serait erroné de se représenter les dirigeants communistes comme des êtres grossiers, menteurs et sans scrupules. D'après leurs dogmes – le communisme constitue une véritable religion aussi impérative que celle que dirige la foi d'un fervent croyant – le bien de l'U.R.S.S. est le bien suprême et ultime dont depend le salut de l'humanité. Cette fin justifie tous les moyens, tous sans exception: la duperie, l'intrigue, la violence et la guerre.

255

1. ראה מס׳ 251.

256

1. ראה מס׳ 251.

L'honnêteté, la droiture et la recherche de la vérité ne sont pour les dirigeants communistes que des vertus bourgeoises qui permettent l'exploitation des prolétaires et l'oppression des peuples arriérés. La vérité et la droiture n'ont de sens pour le communiste que dans la mesure ou elles rapprochent du but essentiel: la domination universelle du communisme, *telle que l'entendent les gouvernants de l'U.R.S.S.*

A cette fin, les dirigeants soviétiques poursuivent deux objectifs immédiats:

1) Désunir les peuples du monde libre en dressant l'Europe contre l'Amérique, l'Amérique du Sud, contre l'Amérique du Nord (un premier succès a été atteint à Cuba);[2] semer la discorde parmi les pays de l'Europe occidentale en dressant l'Allemagne contre la France, celle-ci contre la Grande-Bretagne, les grands pays contre les petits, ceux qui se sont joints à l'O.T.A.N. contre les Etats qui n'y ont pas adhéré.

Cette action est facilitée par l'opposition d'intérêts des pays en question, par la multiplicité de leurs dirigeants, par les différences entre leurs traditions et leurs constitutions. Je suis pourtant persuadé qu'on peut, la bonne volonté aidant, surmonter toutes ces divergences, maintenir l'union du monde libre, renforcer sa puissance afin de tenir en échec le monde communiste et de lui faire renoncer à des actes de provocation, à des guerres locales ou intéressant des continents.

2) Le deuxième objectif des soviétiques est de capter la bonne foi des dirigeants asiatiques et africains par une propagande mensongère. L'U.R.S.S. est *le seul* empire au monde qui ait conservé toutes ses conquêtes, celles des tsars depuis trois siècles et celles faites en Pologne et en Roumanie pendant la seconde guerre mondiale. Dès la fin de la guerre. elle a de plus annexé la Lituanie, la Lettonie et l'Estonie. D'autre part, le slogan principal qu'elle met en avant en Asie et en Afrique est l'anti-colonialisme et l'anti-impérialisme, dirigés en premier chef contre les Etats-Unis, alors que l'U.R.S.S. est présentée comme le *seul* pays qui oeuvre pour la paix mondiale et qui revendique la liberté et l'égalité pour tous les peuples. L'U.R.S.S. agit par l'entremise de "conseillers" qu'elle met à la disposition de ces pays et par celle des étudiants qu'elle accueille et qu'elle endoctrine. Là où des pays asiatiques et africains suivent mal ses préceptes, elle s'emploie à saper les fondements des régimes en vigueur, elle recours aux menaces et elle seme la discorde entre les voisins (méthode pratiquée longtemps à l'égard de la Turquie, actuellement, de l'Iran).

Durant la présente Assemblée Générale des Nations Unies, le Président du conseil soviétique[3] n'a récolté que des échecs, tant en ce qui concerne le statut du Secrétaire Général, qu'en ce qui concerne le Congo et la Chine. Car la

2. ב־1 בינואר 1959 השתלט פידל קסטרו על קובה ואחר־כך נעשה בעל־בריתה של ברית־המועצות.
3. ניקיטה סרגייביץ' כרושצ'וב, ראש מועצת השרים של ברית־המועצות.

plupart des pays asiatiques et africains se méfient, à juste titre, des déclarations de paix et d'égalité que font entendre les dirigeants soviétiques. Mais rien n'est plus apte à gagner à l'U.R.S.S. les dirigeants asiatiques et africains que les dissensions des Nations libres et leur incapacité d'offrir aux pays devenus indépendants *l'aide approprieé selon la formule approprieé.* L'U.R.S.S. et ses satellites en Europe comptent 305 millions d'habitants. La Chine communiste, la Corée du Nord, le Viet-nam du Nord et la "République populaire" de Mongolie, soumises également à des dictatures communistes, ont plus de 694 millions d'habitants. Les deux blocs communistes comptent ensemble un peu moins d'un milliard d'âmes, autrement dit plus du tiers de l'humanité (dont le chiffre global en 1958 fut estimé à 2.854.669.000 âmes). Les pays du pacte atlantique ne comptent que 428 millions d'habitants.

L'Asie, en dehors des pays d'obédience communiste, compte 898 millions âmes; toute l'Afrique, un peu plus de 231 millions et l'Amérique du Sud quelque 199 millions d'habitants. Ces trois blocs, avec une population de plus de 1.328.000 âmes, peuvent avoir une influence déterminante dans le combat idéologique et politique entre les pays communistes et les pays libres.

Les riches acquisitions scientifiques du monde libre ainsi que son économie évolueé et sa façon de vivre exercent actuellement en Asie, en Afrique et en Amérique du Sud une puissante attraction et une profonde influence qui depassent de loin celles du monde communiste. La forte majorité des pays de l'Amérique du Sud, de l'Asie et de l'Afrique l'a prouvé à la récente Assemblée Générale de l'O.N.U. la délégation soviétique n'a réussi à faire adopter aucune de ses motions principales. Mais l'avantage marqué par l'Occident libre et dont dépendent les destinées de l'humanité, ne saurait se maintenir qu'à deux conditions:

1) maintenir et renforcer la cohésion du monde libre;

2) venir en aide aux pays sous-devéloppés, en faisant preuve d'une compréhension intime de leur psychologie aussi bien que de leurs besoins. L'évolution de la situation à Cuba et en Guinée devrait servir de grave avertissement au monde libre. L'unité du monde libre ne dépend après tout que de quatre à cinq pays démocratiques: les Etats-Unis, la France, la Grande-Bretagne, l'Allemagne de l'Ouest et l'Italie.

Lors du premier séjour du Président du conseil soviétique aux Etats-Unis, il s'est employé de son mieux pour flatter le Président Eisenhower et la démocratie américaine. Pour faire échouer la conférence au sommet, il a invoqué l'incident de l'avion américain (quoiqu'il ait été au courant de survols américains précédents).

A présent, il flatte M. MacMillan, insulte le Président Eisenhower et vitupère contre le Dr. Adenauer. Il peut demain changer d'attitude, couvrir de louanges celui qu'il insultait, ou vice versa. Les louanges et les insultes ne sont que des procédés tactiques et non l'expression de son opinion intime, qui

est que tous sont des adversaires irreductibles qu'il voue à leur destruction finale.

Je n'ignore pas les difficultés qui surgissent entre les puissances du monde libre. Il est vrai que la mission que j'assume m'a été confieé par un jeune et combien petit pays dont l'influence dans l'arène internationale est presque nulle. Parce que je suis juif – un Juif libre dans son pays libre – je me considère non seulement citoyen d'Israël, mais citoyen de l'humanité. Je sais que notre sort depend de la destinée de l'humanité toute entière et que sans la paix et sans la liberté la vie n'aurait plus de sens.

J'ai estimé devoir m'adresser à vous – à un des plus grands hommes d'état de notre génération – parce que je crois qu'il vous appartient de raffermir l'union de l'Occident pour le bien de l'Europe et du monde entier. Vous avez accorde l'indépendance aux pays africains qui étaient sous la tutelle de la France. Vous avez déclaré que l'Algérie serait algérienne. Je sais que votre intérêt porte au-délà du champ d'action dans lequel la France est impliquée directement et que les problèmes du monde entier retiennent votre attention.

Nous vivons dans un monde désuni, mais tout de même dans un monde unique. C'est à juste titre que vous avez évoqué dans un de vos discours: "Les nations dites unies". Mais l'existence de l'organisation des nations "unies" prouve la nécessité d'une telle organisation vraiment unie. Cette union ne saurait s'édifier en un jour. Le slogan communiste de la coexistence pacifique contient peu de vérité et n'a que peu de signification. Les dirigeants communistes ne réussissent pas à cacher leur conviction que les pays non-communistes sont condamnés à disparaître et que le mot de coexistence n'est qu'un moyen de propagande. La véritable union sera édifiée le jour où les grandes nations civilisées et conscientes des valeurs de liberté et de dignité humaine seront étroitement solidaires et viendront en aide aux pays sous-devéloppés. Elles gagneront le coeur des peuples asiatiques, africains et américains si leur collaboration est pénétrée d'un profond et sincère sentiment de fraternité.

La contribution de mon petit pays est modeste, main je sais qu'elle porte déjà ses fruits. J'ai rencontré à Jérusalem les représentants de la plupart des pays d'Asie, d'Afrique et d'Amérique. Ils nous accordent leur confiance précisement parce qu'ils ont trouvé chez nous cette atmosphère de fraternité et parce que nous reconstruisons en Israël un peuple uni à partir de Juifs provenant de tous les continents.

Votre grand Pays a largement contribué à l'édification des hautes valeurs de l'humanité. De par vos qualités exceptionnelles. je crois fermement que vous servirez la cause de l'humanité en prenant l'initiative de raffermir l'union des nations libres et de venir en aide aux pays déshérités. C'est alors que ces pays suivront la democratie de l'Europe et de l'Amérique.

Je m'excuse, Monsieur le Président, de vous avoir dit des choses que vous connaissez certainement mieux que moi. Mais j'ai cédé à un appel intérieur et

je me suis autorisé de l'amitié que vous avez bien voulu me témoigner lors de notre dernière rencontre.

Veuillez recevoir, Monsieur le Président, mes voeux les meilleurs pour la réussite de votre haute mission.

257

ש' דה גול אל ד' בן-גוריון
C. de Gaulle to D. Ben-Gurion

Copy: 130.02/4316/7 :העתק

Paris, le 9 novembre 1960

Monsieur le Premier Ministre,

Je vous remercie de votre lettre du 12 octobre.[1] En la lisant, je n'ai pas manqué de me rappeler nos entretiens de Paris auxquels j'ai, laissez-moi vous le dire, pris un très grand et particulier intérêt.[2]

La façon dont vous jugez la politique soviétique, son caractère totalitaire, ses objectifs, divers suivant les occasions, mais immuables en définitive, sa tactique qui peut tenir compte des circonstances mais qui en somme ne respecte rien, rejoint mes propres convictions. Deux autres considérations s'y ajoutent, cependant, dans mon esprit. D'abord, le fait que l'Union soviétique continue directement la politique des tsars en ce qui concerne la domination territoriale appliquée avant tout aux Slaves et aux populations asiates voisines de l'ancienne Russie, ce qui comporte à coup sur des germes de frictions à l'intérieur du bloc de l'Est; ensuite, le voisinage désormais immédiat de la Russie et de la Chine, malgré l'inspiration semblable de leurs doctrines et de leurs régimes, me paraissent vouées à la rivalité aussi bien dans le domaine de leur devéloppement intérieur que dans celui de l'expansion de leur puissance au dehors.

Combien vous avez, suivant moi, raison de penser que le monde libre ne fera face au danger que s'il parvient à s'unir! Combien cela est vrai, notamment et comme vous le dites, pour ce qui est de l'aide aux pays insuffisamment devéloppés d'Asie, d'Afrique et d'Amérique! Ne doutez pas qu'à cet égard mon pays ne renonce nullement à soutenir à l'Ouest le projet d'une action réellement coordonnée. Et soyez sûr que la France apprécie à sa valeur l'effort qu'Israël déploie, de son côté, dans les régions africaines récemment émancipées.

Veuillez agréer, Monsieur le Premier Ministre, les assurances de ma très haute considération.

C. de Gaulle

257

1. מס' 256.
2. ראה מס' 250, 251.

258

ר׳ איתן אל משרד החוץ
W. Eytan to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/548
נוסח נכנס: 130.09/2350/3

פאריס, 12 בדצמבר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד.

התחלתי לברר עם מאיארד באליזה יחס הצרפתים אל עבודתנו באפריקה. הוא מודה כי במשרד הקהילייה בפאריס (יותר מאשר ברציף [משרד החוץ]) עורר עניין הנשק למאלי דאגה ומידה של תרעומת.[1] השבתי כי אינני יודע מה גורל העניין המסוים ההוא, אך מכל מקום מניח כי גם בעיני צרפת עסק כזה עם ישראל עדיף על עסק עם צ׳כיה והזכרתי המאמר הראשי האחרון ב"לה־מונד" אשר בוודאי ראית.

מאיארד השיב כי לאו דווקא והזכיר כי צרפת כעסה מאוד על ארצות־הברית על העזרה האמריקאית לגיניאה. אמרתי כי אין זה לדעתי הגיוני, וכן גם צרפת בוודאי מעוניינת כי גיניאה לא תיפול כולה בידי ברית־המועצות. מאיארד השיב כי ייתכן כי אין זו עמדה הגיונית, אך אין היא שונה מזו של האמריקאים עצמם, אשר ביקשו צרפת לא לספק לפידל קאסטרו הסחורה אשר הזמין אצלה; צרפת באמת ויתרה. הזהיר כי אין המצב לגבינו רציני, אך רצוי כי ניקח בחשבון הרגשות של משרד הקהילייה על־מנת שלא יהפוך לרציני בעתיד.

אמרתי כי ברצוני לברר העניין יסודית עם האנשים הקובעים, והוא הבטיח להודיעני עם מי כדאי לדבר.[2]

איתן

258

1. בספטמבר 1960 ביקר מ׳ פישר, סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, במאלי. בפגישתו עם שר הפנים והביטחון, מדירה קייטה, נתבקשה ישראל לספק למאלי נשק. (ראה פישר אל ג׳ מאיר, 29.9.1960, 130.23/3327/4.)
2. לא נמצא חומר נוסף בנידון עד סוף השנה הנסקרת, והדעת נותנת כי בגלל חגי הנוצרים הופסק הטיפול. העניין הועלה מחדש בינואר 1961 – ראה מברק שק אל משרדי החוץ והביטחון, שפ/910, 20 בינואר 1961, 130.09/2350/5.

259

הערת־עורך
Editorial Note

הדיונים על בעיית אלג׳יריה במושב ה־15 של העצרת הכללית של האו״ם

בעיית אלג׳יריה הועלתה על סדר היום של המושב ה־15 של העצרת הכללית של האו״ם על־פי בקשתן של 25 מדינות אפריקניות ואסיאניות מיוני 1960. זו היתה השנה החמישית ברציפות שהבעיה נידונה בעצרת.

תחילה נידון הנושא בוועדה הראשונה. זו אישרה ב־15 בדצמבר ברוב של 47 נגד 20 ו־28 נמנעים הצעת החלטה של מדינות אפריקה ואסיה, שהיו לה ארבעה סעיפים אופרטיוויים:

1) הכרה בזכות העם האלג׳יראי להגדרה עצמית ולעצמאות.

2) הכרה בצורך הדחוף בערבויות מספיקות ויעילות כדי להבטיח יישום מוצלח וצודק של זכות ההגדרה העצמית על סמך כיבוד אחדותה ושלמותה הטריטוריאלית של אלג׳יריה.

3) הכרה באחריותו של האו״ם לתרום למען מימוש מוצלח וצודק של זכות ההגדרה העצמית.

4) קיום משאל עם באלג׳יריה בפיקוח האו״ם, שבו יחליט העם האלג׳יראי החלטה חופשית על גורל ארצו.

החלטתה של הוועדה הראשונה הועברה לאישור מליאת העצרת, והדיון בה התקיים ב־19 בדצמבר.

11 מדינות אפריקאיות, ידידותיה של צרפת (שלא השתתפה בדיונים מאחר שראתה בנושא בעיה פנימית, שהרי פורמלית היתה אלג׳יריה חלק מצרפת המטרופוליטנית) הציעו לבטל את סעיף 4, ולהכניס במקומו סעיף חדש ולפיו תזמין העצרת את הצדדים לסכסוך לפתוח במשא־ומתן ללא תנאים מוקדמים על הפסקת אש והנסיבות שבהן יתקיים משאל עם בדבר הגדרה עצמית, בכלל זה ערבויות הדדיות לצדדים הנוגעים בדבר וערבויות בין־לאומיות. המדינות האלה הציעו עוד סעיף אופרטיווי שלפיו תחליט העצרת על הקמתה של ועדה בין־לאומית במטרה לקדם את המשא־ומתן בין הצדדים.

קפריסין, שלא היתה בין 25 המדינות שביקשו את הדיון, הגישה הצעת תיקון משלה לסעיף 4, ולפיו יתקיים משאל העם ״בחסות האו״ם״ (במקום ״בפיקוח האו״ם״).

תחילה הצביעה העצרת על הצעות התיקון של 11 המדינות האפריקניות, והן נדחו (זו בדבר המשא־ומתן זכתה ל־31 תומכים, 39 מתנגדים ו־25 נמנעים וזו בדבר ועדה בין־לאומית זכתה ב־22 תומכים, 39 מתנגדים ו־35 נמנעים).

בעד התיקון של קפריסין הצביעו 53 מדינות, 27 התנגדו ו־17 נמנעו והתיקון נדחה מאחר שלא זכה ברוב הדרוש של שני־שלישים.

סעיף 4 הועמד גם להצבעה בנפרד, ללא התיקון, וגם הוא לא זכה ברוב הדרוש.

לבסוף התקיימה הצבעה על הצעת ההחלטה ללא סעיף 4, והיא אושרה ברוב של 63 לעומת 8 מתנגדים ו־27 נמנעים. להלן הנוסח המלא של החלטה הזאת שקיבלה את המספר 1573(XV):

The General Assembly,

Having discussed the question of Algeria,

Recalling its resolution 1012 (XI) of 15 February 1957 by which the General Assembly expressed the hope that a peaceful, democratic and just solution would be found through appropriate means, in conformity with the principles of the Charter of the United Nations,

Recalling further its resolution 1184 (XII) of 10 December 1957 by which the General Assembly expressed the wish that *pourparles* would be entered into, and other appropriate means utilized, with a view to a solution, in conformity with the purposes and principles of the Charter,

Noting with regret that the *pourparles* contemplated in resolution 1184 (XII) did not materialize,

Recalling Article 1, paragraph 2, of the Charter, deeply concerned with the continuance of hostilities in Algeria,

Considering that the present situation in Algeria also constitutes a threat to international peace and security,

Recalling its resolution 1495 (XV) of 17 October 1960 by which the General Assembly urges that immediate and constructive steps should be adopted in regard to the urgent problems concerning the peace of the world,

Taking note of the fact that the two parties concerned have accepted the right of self-determination as the basis for the solution of the Algerian problem,

Recognizing the passionate yearning for freedom of all dependent peoples and the decisive role of such peoples in the attainment of their independence,

Convinced that all peoples have an inalienable right to complete freedom, the exercise of their sovereignty and the integrity of their national territory,

1. *Recognizes* the right of the Algerian people to self-determination and independence;

2. *Recognizes* the imperative need for adequate and effective guarantees to ensure the successful and just implementation of the right of self-determination on the basis of respect for the unity and territorial integrity of Algeria;

3. *Recognizes* further that the United Nations has a responsibility to contribute towards the successful and just implementation of this right.

260

ג׳ רפאל אל שגרירות ישראל בפאריס
G. Rafael to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/51

נוסח יוצא: 130.09/2350/4

ירושלים, 23 בדצמבר 1960

שמור

לאיתן; עצרת אלג׳יריה; שלך 662.[1]

הצבענו נגד התיקון הקפריסאי (משאל־עם תחת חסות האו״ם). נגד הנוסח המקורי האפרו־אסיאני (משאל־עם בפיקוח האו״ם). בעד שני הסעיפים של תיקון האפריקנים הצרפתים (משא־ומתן והוועדה). נמנענו על ההחלטה בכללותה נטולת סעיף 4.[2]

בראר, הנציג הצרפתי, הביע לקומיי הוקרה על הצבעותינו. ציין במיוחד הצבעתנו נגד התיקון הקפריסאי שהוכשל על־ידי קולנו. קומיי מוסיף לאמור: ההצבעה השמית התחילה עם איטליה ואנו הצבענו האחרונים. בלי ה״לא״ שלנו ברגע האחרון היה התיקון עובר. עד כאן.

פליטים. לפי סיכום יושב־ראש הוועדה המדינית המיוחדת נדחה הדיון לתאריך מאוחר יותר. הערבים פירשו למארס. יתר חברי הוועדה מסכימים, אך ציינו שהוויכוח הכללי הסתיים והדיון יכול רק להתחדש אם תוגשנה הצעות החלטה.[3]

רפאל

260

1. איתן שאל כיצד הצביעה ישראל בדיוני העצרת הכללית בנושא אלג׳יריה ולמתי נדחה הדיון בנושא הפליטים הערבים (המברק, מיום 21.12.1960, בתיק 130.09/2350/3).
2. ראה הערת־עורך לעיל.
3. ראה פרק ה.

פרק י
Chapter 10

יחסי ישראל–בריטניה
Israel's Relations with Great Britain

ביקור בן־גוריון בבריטניה; אספקת נשק לישראל; ביטול ביקור הרמטכ"ל בבריטניה

261

א' לוריא אל שרת החוץ
A. Lourie to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2323/2

לונדון, 4 במארס 1960

סודי ביותר–לנמען בלבד–מידי

סודי ביותר; שיחת פרס–פרופיומו; נוכחו: לוריא, טש, פרס.

1) התייחס לריכוזי הצבא המצרי כולל 400 טנקים.[1] לו החלו במערכה מאמין שהיינו מנצחים, אך חיי אנשינו יקרים מדי שנשאף למבחן כוחות. הזוכים היו לא אנחנו, לא המצרים ולא המערכה [כך]. עלינו להיות חזקים במידה כזו שנרתיע כל התקפה.

2) מצב המצרים הולך ומשתפר מבחינה טכנית. משיגים מטוסים חדישים יותר, כולל בקרוב מיג־19. מפתחים שדות־תעופה במרחק טיסה של דקות מספר מישראל. מאות קצינים מתאמנים מאחורי מסך־הברזל. תכנונם מכוון לשיא בכוח תוך שנתיים.

3) המצרים מקבלים כל הדרוש להם ממקור אחד. אנחנו פונים לארצות־הברית בדבר סיוע כספי ואילו בדבר ציוד – לארצות אחרות, בייחוד צרפת. דברים מסוימים איננו יכולים לקבל זולת בבריטניה. הדגיש שמשער שקיימים אינטרסים משותפים. המערב לא יוכל להגן עלינו בשעת חירום מפאת גורם הזמן, מחסור בכוחות קונבנציונליים באזור וכו'.

(א) בעניין סנטוריונים.[2] נוסף ל־60 שהוסכם עליהם עקרונית, שמהם 30 כבר נמסרו, רצוננו ב־70 נוספים. הטנקים בנמצא ורק שיקולים מדיניים מעכבים פתרון. הדגיש שיכולתנו המוכחת לשמור סוד.

261

1. ראה פרק א.
2. בשנת 1958, שהיתה שנת רצון ביחסי בריטניה–ישראל (לאחר שישראל התירה ביולי למטוסים בריטיים נושאי כוחות צבא שהוטסו לירדן לעבור במרחב האווירי שלה), הסכימה בריטניה למכור לישראל 60 טנקים מסוג סנטוריון. 30 טנקים סופקו בשנת 1959.

(ב) מודאג בשל ההגנה האווירית של תל אביב שלצרכיה רצוננו בקליעי קרקע.

(ג) ציוד ימי אינו מהווה בעיה.

פרופיומו השיב:

1) מסכים בהרבה לנאמר בעניינים מדיניים, אך קליעים מעוררים בעיות קשות. אולי מוטב שלא נצטייד בהם כי התוצאה האפשרית שהמצרים ישיגו אותם ממקורותיהם הם. הבריטים דנים עתה על כל מדיניותם הגלובלית לגבי קליעים. הרושם הכללי שלילי.

2) טנקים. מסכים שהצלחנו יפה בעניין הסודיות אך מסופק אם נוכל להמשיך בכך אם יהיו 100 טנקים נוספים ולא 30. פרס עמד על כך שלא תהיה זו בעיה. פרופיומו אמר שהבריטים מוכנים לייצג אותנו כלפי הדרום־אפריקנים בעניין רכישת טנקים והוא מצפה לידיעות בעתיד הקרוב.[3]

דרישתנו ליותר מ־30 נוספים שכבר אושרו טעונה דיון בין־משרדי וזה יצריך זמן. יהיה גם צורך לקחת בחשבון שאלת "שיווי משקל". הוא רמז כי תשובה עשויה להינתן בשעת ביקורו של ראש הממשלה כאן,[4] אך הדגיש שאין התחייבות כל שהיא.

בעניין שאלות של מדיניות צבאית כללית במזרח התיכון, תיאר פרס בקצרה הסכנות לעמדות המערב בלוב, ירדן, לבנון ועיראק.

פרופיומו רשם לפניו אך לא הגיב.

בסיום שאל על הנקוק ואם יש חילופי אינפורמציה משביעי־רצון. פרס השיב בחיוב על שתיהן. השיחה ארכה שלושת־רבעי שעה.

טש רשם הדברים במלואם ופרופיומו הבטיח שיעיינו בקפדנות בפרטים. השיחה התנהלה באווירה טובה.

לוריא

3. דרום־אפריקה חיפשה קונים ל־200 טנקים שרכשה מבריטניה, אך החליטה למכרם. ישראל ביקשה לקנות חלק מהטנקים האלה, אך בסופו של דבר העניין לא הסתייע. (ראה מברק לוריא אל שרת החוץ ויחיל, ל/187, 8.4.1960, 130.09/2323/2).

4. בעקבות שיחת פרס קיימו הבריטים דיון פנימי בנושא אספקת טנקים נוספים לישראל. המסקנה היתה שלנוכח כמה אכזבות מדיניות שישראל ספגה לאחרונה ולנוכח ההתחזקות הצבאית המצרית יש להיענות לבקשת ישראל באופן חלקי ולספק לה שישים טנקים נוספים. המלצות ברוח זו נמסרו לראש הממשלה הבריטי מקמילן, שעמד להיפגש עם בן־גוריון. הודעה סופית על הכוונה לספק טנקים נוספים נמסרה לישראל בחודש יולי. (ראה סיכום שיחה במשרד החוץ הבריטי, Ben-Gurion's visit, arms for Israel, 15 במארס 1960, PRO, Prem11/3400/10465; מברק עופר אל משרד החוץ, ל/775, 25.7.1960, 130.09/2323/4).

262

מ׳ עופר אל מחלקת חבר־העמים הבריטי

M. Ofer to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/45

נוסח נכנס: 130.09/2323/2

לונדון, 12 במארס 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

משיחה עם רותני.

התעניין לדעת מה יעלה ראש הממשלה בשיחתו עם מקמילן.[1] עניתי שאיני יודע וכל שביכולתי להשיב הן השגותי על יסוד בעיותינו העיקריות עתה. נוכח ההתחזקות ההולכת וגוברת של צבאות ערב, ובפרט קע״ם, קיימת דאגה למצבנו הביטחוני בטווח ארוך יותר. מעצמות המערב המתחרות עם הסובייטים על מעמד במזרח התיכון אינן עושות די כדי לעזור לישראל לעמוד בפני הסכנות האורבות לה. רמזתי שכמה גילויים ביחס ממשלת בריטניה מדאיגים. תוצאות ביקור סגן שר הביטחון[2] לא הגבירו הרושם שאמנם הפוראוף [משרד החוץ הבריטי] שם לב במידה מספקת לצרכינו ולפניותינו בשטח הביטחוני. מבלי לדעת כוונות ראש הממשלה לביקורו בלונדון, הרי לגבי יחסינו ההדדיים בעתיד הקרוב תכריע בהרבה מידת ההבנה שתושג בשיחת ראשי הממשלות על המצב במזרח התיכון, עמדת המעצמות כלפיו, מצב ישראל באזור וצרכיה להתפתחותה.

רותני אמר כי העיקרון ביחסם אלינו הוא שישראל חזקה מהווה גורם מייצב באזור. הזכיר דבריהם למצרים ברוח זו ערב חידוש יחסיהם עם קע״ם.[3] ממשלת בריטניה רוצה יחסים עם קע״ם, אך אינה מעוניינת עתה ביחסים טובים. ״בשום פנים לא נרוץ אחרי נאסר ולא נוותר לו על חשבונכם״. ייתכן ולא התכוננו במרץ מספיק על ביקור פרס אך לא היה מצידם היסוס או אי־רצון לשיחות איתו. התוצאות היו מוגבלות כיוון שלא הצליחו להביא הבירורים הדרושים לידי גמר. יתנו ציוד ימי בלי קושי. לגבי קליעים דרושה הסכמה אמריקאית. בעניין הטנקים ניסו לשוא מאז ההודעה על ביקור פרס להשיג תשובת דרום־אפריקה על 30.[4] ממשיכים הבירור עם דרום־אפריקה במאמצים מרוכזים בימים אלה. נכון ש־30 אינם מהווים החלטה מדינית חדשה, ואילו לגבי יותר מזה עוד אין סיכום של השרים המכריעים. בהקשר זה אמר שלויד שואף

262

1. על שיחותיו של ראש הממשלה עם מקמילן ראה מס׳ 264.
2. ראה מס׳ 261.
3. בתגובה לפלישה הבריטית־הצרפתית לאזור תעלת סואץ ב־1956 ניתקה מצרים בנובמבר 1956 את יחסיה הדיפלומטיים עם בריטניה (וצרפת). בנובמבר 1959 חודשו כלשהו היחסים ונפתחו שגרירויות ובראשן ממונים, אך רק בינואר 1961 נחתם הסכם על חילופי שגרירים. נוסף על המשקעים מזמן מלחמת סואץ נתעכב ההסכם בדבר חילופי השגרירים גם בגלל דרישתה של מצרים לפתוח קונסוליות בטריטוריות בריטיות באפריקה ובאסיה.
4. ראה מס׳ 261 והערה 3 שם.

ל־disengagement בריטי ביחס לעניינים אזוריים פנימיים במזרח התיכון. הסביר שלדעתו נובעת מגמה זו מרצון לויד להיפטר מירושת פרשת סואץ. ממשלת בריטניה אינה מתכוונת להביא ענייני המזרח התיכון לדיון בוועידת הפסגה,[5] וזאת בעיקר משום שלא יתייחסו באמון להבטחות סובייטיות לגבי אי־התערבות והפסקת חימוש. אם ועידת הפסגה הראשונה תצליח ואם תתקיים שנייה, ייתכן שידונו בשנייה על המזרח התיכון. הגבתי שהשהיית בירוריהם על הטנקים היא אחד המניעים לתהייתנו. הרי מבחינת הסיכון שעצם העסקה לא תישמר בסוד אין הבדל בין 30 ו־100. לקע"ם טנקים כבדים למכביר, והבריטים מספקים כאלה לירדן, שעל יציבות משטרה אין אשליות לא לנו ולא להם. מגמת disengagement השוללת מאיתנו ציוד חיוני היא בניגוד ל"עיקרון של ישראל חזקה".

רותני הדגיש שסכנת הפרסום אינה גורם מכריע, מה גם שהוכחנו יכולתנו לשמור סוד, דבר שהם מעריכים ביותר. הסכים שנשק כבד בירדן אינו בידיים בטוחות. אמר שממשלת בריטניה מוכנה, כפי שהיתה, לדון בכובד ראש ובאהדה בפניותינו. ציין בהדגשה רבה שהמכריע לדידם הוא הערכת כוחנו, הנראה להם עדיין עדיף על כוח הערבים. סיים שעצתו לנו היא שבדיונינו איתם נביא בחישוב הכולל טענות חזקות ככל האפשר להוכחת הסכנה של עדיפות הכוח הערבי.

עופר

263

הודעת ראש הממשלה עם הגיעו לבריטניה

Statement by the Prime Minister on his arrival in Great Britain

Coded Tel. מברק מוצפן ל/70

Inc.: 130.09/2323/2 :נוסח נכנס

[London], 17 March 1960

It is with a sense of deep satisfaction that I set foot on British soil.

I am very happy recent years have seen a growing mutual understanding and cordiality in the relations between our two countries. Britain holds a special place in the historic memories of the people of Israel and we shall always recall with profound gratitude Britain's contribution in the first stages of our national regeneration in our homeland. I remember with special admiration my visit to this country in 1940 when I was able to witness for myself the valiant and indomitable spirit of the people of this island who withstood with such outstanding courage the rain of death and destruction poured on them by Hitler's Air Force. The people of Israel appreciate

5. ועידה של מנהיגי מעצמות המערב (הנשיא אייזנהאואר, הנשיא דה גול, ראש הממשלה מקמילן והקנצלר אדנאואר) וראש ממשלת ברית־המועצות כרושצ'וב שנועדה להתכנס בפאריס במאי 1960. הוועידה התפזרה זמן קצר לאחר פתיחתה בעקבות הפלת מטוס הביון אמריקאי יו־2 בשמי ברית־המועצות.

Britain's contribution historically and in our time, to world civilisation. The people of Israel share with the people of Britain devotion to democratic values, to freedom and to peace. I look forward to meeting with your distinguished Prime Minister,[1] members of the Cabinet and with other British personalities."

264

שיחת ד' בן-גוריון – ה' מקמילן (בלונדון, ב-17 מארס 1960)

Meeting: D. Ben-Gurion – H. Macmillan (London, 17 March 1960)

Report: IMDEA 890.73/2917 דין-וחשבון: ארכיון צה"ל[1]

Present: Mr. Harold Macmillan, Mr. Selwyn Lloyd and Mr. Zulieta (Personal Private Secretary to Mr. Macmillan); Mr. David Ben-Gurion and Mr. Arthur Lourie.

In welcoming Mr. Ben-Gurion, Mr. Macmillan asked him to talk freely on the matters he wished to raise. Mr. Ben-Gurion recalled that he had visited 10 Downing Street once before in 1939. In the course of his conversation at that time with Mr. Neville Chamberlain the latter had remarked to him that during the Czech crisis a few months earlier his one object had been to gain time in the light of his knowledge of Britain's utter unpreparedness for the war that was then impending. Mr. Ben-Gurion said that he had had a long talk a few days ago with President Eisenhower.[2] He had then reviewd with him the wider problems of the East-West struggle and of the political future of Asia and Africa and he had then come to the more specific issues of our area. On this occasion he would reverse the order.

At luncheon that day with Mr. Macmillan Mr. Ben-Gurion had spoken of the offer made to Gen. Robertson when he visited Israel in 1951.[3] He was

263

1. ראה מס' **264**.

264

1. תעודה זו מובאת בהשמטות, כפי שהותרה לפירסום בארכיון צה"ל. כל ההשמטות צוינו. ראה גם את הרישום בתיקי משרד ראש הממשלה של בריטניה PRO, Prem11/3400/10465, Record of a conversation ....March 17, 1960.
2. ראה מס' **135**.
3. הגנרל סר בריאן רוברטסון, מפקד הכוחות הבריטיים במזרח התיכון, ביקר בישראל בראשית 1951 וקיים שתי שיחות עם בן־גוריון. בפגישה השנייה אמר בן־גוריון כי יש לכונן את יחסי ישראל–בריטניה בעת חירום במתכונת יחסיה של בריטניה עם אוסטרליה וניו זילנד. על ביקור רוברטסון, ראה כרך 6, מס' 68 ו־72.

ready to make that offer again and to aim at the establishment of the same intimate and friendly relations between Israel and Britain, as if Israel were in fact a member of the Commonwealth. He knew that this raised a big question and he was prepared to await a considered reply. He was convinced that the two countries shared the same interests to an extent which justified such an arrangement.

1. As to what he proposed now, Mr. Ben-Gurion went on, he knew what were the limitations of a small state: Britain on the other hand was a world power. But in our part of the world we had many things in common and we could be of use.

He had in mind the establishment of common consultation between their [.....]

Ben-Gurion referred to recent developments in Irak. Iran had been afraid that Irak was going Communist. But our information (like that he believed of the British) showed that even were Kassem to be killed, Irak would retain its independence both as against the Communists and against Nasser. Just before Mr. Ben-Gurion left for America, our people had met in Tehran with the Iranian representatives who had been persuaded of the correctness of our views. The result was that they were making a real effort to improve their relations with Irak. This he believed was for the good of the Middle East.

Despite his experience in July 1958 at the time of the American and British landings in Lebanon and Jordan, Nasser was still trying to undermine the Government of Irak, and trouble between Iran and Irak would be very helpful to him. President Eisenhower had not known of these intimate relations of ours with the Iranians which involved all kinds of matters including [.....] economic advice and aid. Improvement of the condition of the peasants in Iran was a primary and urgent need. Their unit production was only one-sixth of that of an agricultural worker in Israel. We were sending experts to Iran and they were sending people to study in Israel. The Shah was allocating an area for trying out our ideas. The matter was of pressing importance, for Russia was again concentrating its efforts on Iran.

[.....]

Mr. Macmillan intervened to ask if we were convinced that if Kassem goes there would still be no communist takeover. Mr. Ben-Gurion replied in the affirmative. The successor would be Abdi.[4] The Army was anti-communist and it was significant that Kassem had legalised only that Communist party group which was not subordinate to Russia – his first public step against the Soviets. As to Nasser both Kurds and Shiites were dead against him. Some of the Sunni it is true were pro-Communist. Kassem had many personal enemies

4. הכוונה, כנראה, לעבד־אל־סלאם עארף, קצין עיראקי שהשתתף עם קאסם בהפיכת 14 ביולי 1958. לימים יהיה אחד ממארגני הפיכת 1963, שמיגרה את שלטון קאסם.

but Irak, unlike Jordan where the very existence of the state may depend on the life of one man, would maintain its independence even if Kassem were eliminated.

Mr. Selwyn Lloyd said that broadly speaking their estimate was the same, though they were perhaps more anxious about the danger of a coup if Kassem were shot. Mr. Macmillan remarked that historically speaking Irak and Egypt never had been unified.

Mr. Ben-Gurion said that the Iraki regarded the Egyptian as his inferior. There might be internal trouble if Kassem were assassinated but he reiterated that it would not go Communist.

[.....]

Turkey was afraid that while Nasser was not a Communist he was unconsciously a tool of the Communists. He might think Khruschev was his instrument, but it was the other way round – if only because he was totally dependent on the Soviets for all spare parts for his military equipment.

[.....] Britain still had vital interests in the Middle East and he believed that an arrangement for consultations like those with the Turks would be mutually useful.

2. Mr. Ben-Gurion then turned to the arms situation in the Middle East. If the British considered Israel's survival necessary from a human and also possibly a political point of view we must have the arms necessary to keep us alive.

Egypt had more than 1000 tanks, including Stalins which were heavier and better than Centurions, and T-54s. Included also were 150 Centurions. They had more than 1030 artillery pieces. They had 350 more heavy mortars than we; 250 more anti-tank guns than we; 290 medium guns; 250 more anti-aircraft guns than we; 80 heavy bombers – of which we had none; 60 more transport planes than we; 4 more destroyers than we. They had 10 modern submarines (though the bases might be Soviet rather than Egyptian): they had 30 more torpedo boats than we; and they spent $410 million more a year for their military budget than we. Mr. Ben-Gurion said that he would not be so much worried if it was only a matter of quantitative superiority. We use our planes, for example, better than they do. But we can rely on the human factor to make up the difference in quantity of arms provided the *quality* of our weapons was equal to that of the Egyptians.

First then was the question of the anti-aircraft defences. At present the danger was not great. But the Egyptians had been promised Mig-19s. This brought them within five minutes of Tel Aviv. We have no standing army but by improving our techniques we can mobilize in from 48–72 hours. But if our cities were destroyed in a rapid strike mobilization would become impossible. Defences against the Migs were therefore vital. We asked therefore:

a) *Bloodhounds.*[5] This is a defensive weapon. If they did not want to make it public they could rely absolutely on our capacity to keep delivery of such weapons secret.

b) *Electronics* (in answer to Mr. Macmillan's question Mr. Ben-Gurion said by this he meant modern type radar equipment). Modern weapons tend to become obsolete in two or three years. The cost of replacement was a particularly heavy burden on our economy considering our other responsibilities – we had to conquer the desert and to absorb and raise the standard of life and education of immigrants from most backward countries. We dare not allow ourselves to become a "Levantine" state – were that to happen we would not be able to exist nor indeed would there be any sense in our existing. All this meant a tremendous effort.

c) Until World War I Britain was the biggest investor in all parts of the world. We want Britain to invest in Israel or to lend us money to develop our country. Britain's position today was not what it was in the 19th century but she was still a Great Power. Our third request under this head therefore was that Britain should invest L10 million a year in Israel.

Mr. Macmillan said that dealing first with the matter of consultation, they remembered well our help and understanding when they had had the problem in Jordan in the summer of 1958.[6] They had faced great risks because they had people there without lines of communication. In his talks with Elath he felt that they had established a common understanding. He would study with the Foreign Secretary the possibility of more regular evaluations. Israel, he added, was known to have the best intelligence service in the Middle-East.

On the question of arms, following the visit of Mr. Peres,[7] they were now still discussing what they could do. He recalled the excellent talks which had taken place with Mrs. Meir in 1958.[8] Since then the first 30 tanks had been delivered, also the submarines. The matter would be discussed further with Ambassador Lourie. At the same time it was obviously in our own interest that these things be kept quiet.

In England they had a democratic system – so splendid in theory but with so many difficulties in practice. Parliamentary questions were asked and blazoned around the world. In this connection further items could be related to what had been agreed on two years ago. That is to say there would then be continuity (Mr. Ben-Gurion interjected "continuity and development") in carrying out a programme then adopted. The matter should be left with the Ambassador and they would study how far they could go.

5. טילי קרקע–אוויר.
6. לאחר ההפיכה בעיראק חששה ירדן מהתרנות קע"ם, וביקשה סיוע מבריטניה וזו שיגרה לשם כוחות צבא. המטוסים הבריטיים שהמריאו מקפריסין הגיעו לירדן דרך התחום האווירי של ישראל.
7. ראה מס' 261.
8. ג' מאיר ביקרה בבריטניה באוגוסט 1958. פרוטוקול שיחתה עם סלווין לויד, מ־11 באוגוסט 1958, בתיק 130.23/3098/5.

Mr. Macmillan concluded his remarks at this point by saying that there would be no difficulty in supplying torpedo boats – to which Mr. Ben-Gurion did not react.

Mr. Ben-Gurion again stressed the urgency of the matter. Today we can defend ourselves but what if in a week or a month the Migs were delivered (Mr. Macmillan said: "I can see that that's what's worrying you"). Nasser had been making seven and eight speeches a day in Syria against: (a) Imperialism, (b) Israel and (c) Arab traitors – by which he meant Bourgeiba, Hussein and Kassem. Once he felt he had the military power to carry out his threats it might become an irresistible temptation to attempt to do so. The Bloodhounds were a purely defensive weapon. They could be decisive. They were of the most vital importance to us.

Mr. Selwyn Lloyed asked whether Mr. Ben-Gurion had spoken to the President and Mr. Herter on this, and whether they had been "forthcoming". Mr. Ben-Gurion said, yes – more than he had expected. But the missiles which we might get from them did not fire beyond an altitude of 30,000 feet and this was not enough for Migs. Referring to the 60 ILs[9] which the Egyptians had, he said that the present 3 ton load might be replaced with planes carrying 10 tons. In answer to a further question he said that our fighters at present comprised French Mystères and Vautours. The French Mirages would take another two years to develop by which time much might happen. Asked if the Egyptians were using Russian pilots, he said he did not think so. There were 400 Russian instructors in Egypt for their land, sea and air forces.

There were also 4000 Egyptians receiving training in Russia, Czechoslovakia, East Germany, Poland etc. It was the Russians who had impressed on the Egyptians that they must improve the quality and not increase the quantity of their equipment.

In reply to the question how Mr. Ben-Gurion evaluated the Mig 19 against the Super-Mystère he said that the Mig 19 was better. There would be a difficult interval until the French reached production of a plane capable of dealing with the Mig 19 and even then we could expect deliveries of only two or three at a time.

Mr. Lloyd reverted to Mr. Ben-Gurion's talks in the U.S.A. Had the latter in addition to sympathy given any promises of "hardware". Mr. Ben-Gurion said it was not merely sympathy but he did not elaborate further. Mr. Ben-Gurion spoke warmly of both the President and Mr. Herter.

[.....]

Mr. Macmillan summarised by saying that:

1. Motor torpedo boats they could easily supply.

2. Electronics they would go into [.....] to see. [.....]

4. Bloodhounds they would have to consider.

9. מטוסי איליושין.

On the last item Mr. Ben-Gurion, in stressing the factor of urgency, pointed out that it would also take time to train the crews.

* * *

Mr. Macmillan said that he had found interesting what Mr. Ben-Gurion had said on Iran and Irak. Jordan was trying to keep afloat and it represented an element of stability.

As to Nasser and his ambitions he did *not* think they had changed. He had complete control in Egypt but he was being used as an instrument by Russia – in a sense like Mussolini had been an instrument of Hitler. He asked Mr. Ben-Gurion what he thought Nasser would do – embark on a war of conquest or continue to talk.

Mr. Ben-Gurion said that if Nasser knows Irak and Iran will be defended – and the precedent of 1958 was an important lesson[10] – he may have to give up his ambitions of Arab Empire. But he was still faced with the problem of the appalling poverty of his people. To his credit he was trying to do something about this but it was not enough. If he wants to do more for the development of his people and country he would have to give up his concentration on a military build up. He can't do both. Were he to decide to do so there was hope for peace.

* * *

3. Mr. Ben-Gurion now turned to another aspect. In addition to the three factors in the Middle East struggle – the peripheral countries, the intra-Arab quarrel, and Israel – there was also Russia. He was born in Russia and he had some knowledge of the Russians. When they said that their purpose was peaceful co-existence they did not necessarily mean to deceive. What they meant was that for themselves they wanted peace but that the West was doomed by its very nature. This doesn't mean that Russia would make war, in fact he did not think so, except possibly for little wars to secure some temporary advantage. They felt they did not need a war. He recalled Mr. Khruschev's smiling visit to the United States[11] and what was happening in Cuba. The Monroe doctrine was finished. It was the same in Guinea.[12]

Mr. Ben-Gurion knew many of the African leaders. He was amazed by their quality, their culture and their ideals. All of these countries are anti-Communist with the one exception of Guinea. This did not mean that they were committed to the West. As to Guinea Sékou Touré himself is not a

10. שיגור כוחות בריטיים להגנת ירדן וכוחות אמריקאיים להגנת לבנון.
11. 20 בספטמבר 1959.
12. מדינה במערב אפריקה, שקיבלה עצמאות בשנת 1958, אך לא הצטרפה לחבר־העמים הצרפתי כיתר המדינות האפריקאיות שהיו בעבר תחת שלטון צרפת וזכו לעצמאות.

Communist though the whole attitude of his country is pro-Communist. Even here there may be a change. A large delegation from Guinea had recently been sent to Israel and had been surprised by what they had seen of the results achieved by methods of cooperation in a free society.[13] Not that Mr. Ben-Gurion wished to exaggerate the effect that this visit would have on the thinking of Sékou Touré. But the big question was with whom will Africa and Asia side in this struggle of minds. If the Communists win Asia and Africa they will have won all. The real struggle was that for the soul of Asia and Africa.

If the people of those countries feel that you are seeking to help them not as benefactors or as members of a superior race but as equals, you will win them. Not otherwise. Mr. Ben-Gurion quoted in this connection Israel's experience in Ghana and in Burma. In Asia there was the additional factor that many of the countries were terrified of China. But what their people had to be made to feel was that they were regarded as equals, part of the human family. Mr. Macmillan said that he agreed very much with what Mr. Ben-Gurion had said about Asia and Africa; he thought that that is what they were succeeding in doing. It was what they were trying to do. He mentioned Robertson, Governor-General of Nigeria as an example. What harm was done in the past had been done not by the great men but by the second-raters. He agreed that it was not enough for them to get money – they could get much more from the Russians. They must be made to feel the help was really sincere. Mr. Ben-Gurion agreed. They were as sensitive as children and one could not deceive them – not those at the top. One had to send out the right kind of people.

Mr. Selwyn Lloyd asked if Mr. Ben-Gurion anticipated trouble at Akaba. Mr. Ben-Gurion replied that it was possible, but he thought that there would not be trouble as long as we remained strong enough to be a deterrent. Nasser will not act if he is not confident that he will win. The same was true of the situation on the Jordan waters – in which connection Mr. Ben-Gurion reiterated that Israel would not take more for itself than had been allocated under the Johnston plan. We are a small people but as long as Nasser knows we are strong we can help to hold the peace and he will attack neither Jordan nor ourselves.

* * *

4. Mr. Ben-Gurion returned to the matter of Russia. Khrushchev had once declared that he would like to see a settlement between the Arab states and Israel on a mutually acceptable basis. In Mr. Ben-Gurion's recent talk with President Eisenhower he had said that if Mr. Khrushchev were to agree

13. בפברואר 1960 הגיעה לישראל מגיניאה משלחת בת עשרה אנשים ללמוד את נושאי הקואופרציה בהתיישבות החקלאית.

to publish a joint statement in favour of the independence and integrity of all states in the Middle East and of negotiations for a mutually acceptable settlement this would not bring peace but it would have a moderating influence. Mr. Selwyn Lloyd asked why should Mr. Khrushchev be ready to do this. Mr. Ben-Gurion replied that Mr. Khrushchev was devoting great efforts to building himself up in the eyes of the world as a man of peace. Here he could be challenged and put to the test. Mr. Selwyn Lloyd said he thought it might be easier to secure Mr. Khrushchev's support for the second part of what Mr. Ben-Gurion had in mind (a statement in favour of seeking a mutually acceptable settlement) than the first (support for the status quo). Mr. Macmillan referred to his visit last year to Russia. He found that country outwardly much freer than before. There was also a tremendous propaganda for Khrushchev as the man of peace – perhaps he had persuaded himself of that role.

He suggested that while Stalin had been an introvert Khruschev was an extrovert. Mr. Ben-Gurion said that he thought that the kind of statement to which he had made reference could have a very great effect.

* * *

As the conversation drew to a close Mr. Macmillan asked how many Jews there were in England and was told about 400,000. He also asked how many lived today in Germany and was given a figure of 30,000.

He thanked Mr. Ben-Gurion for what he called a "most fascinating and helpful talk". They would issue some "anodyne" statement to the press. He appeared somewhat perturbed to learn that a press conference had been arranged for Mr. Ben-Gurion the following day and there was a hint of anxiety regarding the possibility that Mr. Ben-Gurion would be cross-examined on the Eden book.[14] On this point Mr. Ben-Gurion said he would refuse to comment and in general reassured him about what he would say to the correspondents.

Before parting Mr. Macmillan again referred to the changed relationship which had developed since Mrs. Meir's visit.[15] They had tried to have no secrets from us. Mr. Ben-Gurion reaffirmed that they could be absolutely sure that if they confided in us their confidence would be kept.

The talk lasted an hour and three quarters. As he accompanied us through the hall Mr. Macmillan drew attention to a bust of Disraeli whom he described as the greatest statesman of the 19th century – a Jew and a man of vision.

14. מוסב על ספרו של אידן *Full Circle*, שפורסם ב־1960 ובו גירסתו לאירועי הפלישה הבריטית־הצרפתית למצרים בנובמבר 1956.

15. ראה הערה 8 לעיל.

265

א׳ לוריא אל ח׳ יחיל
A. Lourie to Ch. Yahil

מברק מוצפן ל/100

נוסח נכנס: 130.09/2323/2

לונדון, 23 במארס 1960

סודי - לנמען בלבד

משיחה עם סטיוונס הבוקר, כשנפגשנו לרגלי טקס ההגשה:[1]

1) אמר שבפוראוף [משרד החוץ הבריטי] מעיינים עתה באופן מרוכז בפרטי שיחת ב[ן]־ג[וריון]-מקמילן[2] ו״עובדים קשה״ להביא הבירורים לידי גמר. הוסיף שזה יקח זמן רב.

2) סיפר ששגריר לבנון[3] שבא לפוראוף בשם שגרירי ערב לקראת ביקור ב[ן]־ג[וריון] יבוא שוב כדי לשמוע מהם לאחר הביקור.

ימסרו לו ״שהתקיימה שיחה כללית without specific undertaking״.

3) הזכרתי שמוזר כי המצרים לא המשיכו לפרסם דברים בקשר לטנקים.[4] אמר שכנראה אינם רוצים לגלות לציבורם מה שקיבלנו בעבר ומה שכבר בידנו, אלא מתרכזים על חששותיהם לגבי מה שנקבל בעתיד. התייחסתי לדבריו בשבוע שעבר, כשהניח שמקור הידיעה המצרית לגבי הסנטוריונים היה ״ניוזוויק״ האמריקאי. שאלתי אם יש להם ידיעה בדבר מקור אינפורמציה יותר בדוק של המצרים. ענה שאין להם שום הוכחה לגבי מקור אחר.[5]

ציין שמה שפורסם בהקשר ביקור ראש הממשלה בעיתונות הכללית, ובפרט הבריטית, לגבי הספקת נשק לישראל נבע כנראה מניחושים ולא מידיעות ברורות. הוסיף שבזמן ביקור השגריר הלבנוני בפוראוף לפני ביקור ראש הממשלה שאל במיוחד אם פרס דן איתם על אספקת רדאר. ענו לו אז שפרס לא העלה השאלה.

לוריא

265

1. הגשת כתב ההאמנה של השגריר א׳ לוריא למלכה אליזבת ה־2.
2. ראה מס׳ 264.
3. אברהים אל־אחדב, שגריר לבנון בבריטניה.
4. ראה מס׳ 261, והערה 2 שם.
5. ב־17 במארס הודיע סטיוונס ללוריא כי עיתוני קהיר וביירות הודיעו ב־16 במארס בכותרות ראשיות שבריטניה מספקת לישראל סנטוריונים, והעניין נדון בעת ביקור פרס שבועיים קודם לכן ועדיין נמצא בדיון בוועדת שלוש מעצמות המערב להספקת נשק למזרח התיכון. לדברי סטיוונס מניחים במשרד החוץ הבריטי שיש אפשרות שמקור הידיעה הוא בשבועון האמריקאי ״ניוזוויק״. (ראה מברק עופר אל משרד החוץ, ל/67, 17.3.1960, 130.09/2323/2).

266
הערת־עורך
Editorial Note

יחסי ישראל-אירלנד

ב־12 בפברואר 1949 הכירה אירלנד הקתולית בישראל הכרה דה פאקטו, אך מתוך התחשבות בעמדה המסורתית של הוואטיקן כלפי ישראל, ומחשש שמא ישפיעו הצעדים האלה לרעה על יחסיה עם מדינות ערב, לא היתה מוכנה להרחיק לכת יותר מכך, דהיינו להכיר בישראל דה יורה ולכונן איתה יחסים דיפלומטיים.

שגרירות ישראל בלונדון הופקדה גם על הטיפול בנושא יחסי ישראל- אירלנד, אף שרשמית לא היתה מואמנת לאירלנד. מאמציה לקידום היחסים לא צלחו, אך נוצרו קשרי מסחר צנועים בין שתי המדינות.

בשנה הנסקרת ביקר באירלנד היועץ המדיני של משרד החוץ, ל' כהן. המטרה הרשמית של ביקורו היתה מתן הרצאות אך הוא בדק גם את האפשרויות לקידום היחסים, צעד שלא הניב תוצאות.

267
מ' עופר אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
M. Ofer to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/773

נוסח נכנס: 130.23/3303/26

לונדון, 24 ביולי 1960

מחלקת חבר־העמים הבריטי; אירלנד.

ליאו כהן בשובו לכאן מדבלין ששם נפגש עם הנשיא,[1] שר החוץ,[2] פקידים בכירים במשרד החוץ ואחרים, מוסר שמצא עמדה חיובית כלפי ישראל. לגבי היחסים הדיפלומטיים נאמר לו שעד כה אין להם שום נציגות בכל אסיה ואפריקה אך חושבים על הקמת נציגויות בניו דלהי ובלאגוס. בנוגע להכרה דה יורה נאמר לו על־ידי שר החוץ ואחד הפקידים הגבוהים שבחתימת החוזה המסחרי שבדיון בינינו תהיה משום הכרה דה יורה.[3]

בזמן היות כהן בדבלין התקיים שם ביקור פאוזי. כהן שמע ממקור דיפלומטי אמריקאי שם שלדעתם היתה מטרת ביקור פאוזי הקמת יחסים דיפלומטיים תמורת

267
1. אמון דה ולרה, נשיא אירלנד.
2. פרנק אייקן, שר החוץ של אירלנד.
3. חוזה כזה לא נחתם בשנה הנסקרת.

תמיכת קע"ם במועמדות בולנד לנשיאות העצרת. מאידך הביע דיפלומט קנדי בכיר בדבלין לד"ר כהן פקפוקים רציניים בהנחה זו.

בלונדון נפגש כהן עם איש השגרירות האירית המוכר לו זה שנים. ממנו שמע שבשגרירות אירלנד כאן לא התקבלה כל ידיעה רשמית על החלטה להקים יחסים עם קע"ם.

דין־וחשבון מפורט של ד"ר כהן בדואר הדיפלומטי האחרון,[4] והשגריר יביא עימו ארצה מכתב נוסף.

ב־Irish Times מ־19 דנא ידיעה בולטת ממקורות ערביים שבזמן ביקור פאוזי הוחלט על הקמת יחסים דיפלומטיים. שאלנו היום היועץ הכלכלי בשגרירות אירלנד כאן מה אמת בידיעה. גם הוא ענה שלא קיבלו עד כה אישור רשמי, אך הוא מניח שהידיעה נכונה. שאלתי אתמול במחלקת הלבנט בפוראוף [משרד החוץ הבריטי]. לא ידעו והתחילו לברר.

לדעתנו, אין להוציא מכלל אפשרות שאמנם הוסכם על הקמת נציגות קע"מית בדבלין מבלי שהאירים יקימו נציגות לקהיר. תקדים לכך הוא מקרה הודו המקיימת נציגות בדבלין בלי הדדיות. נמשיך לברר.[5]

עופר

268

שיחת א' לוריא – ר' סטיוונס (בלונדון, ב-15 בספטמבר 1960)

Meeting: A. Lourie – R. Stevens (London, 15 September 1960)

Report: 130.23/3306/4 :דין-וחשבון

Secret

Note of Conversation at the Foreign Office, 15.9.60.
Present: The Ambassador and Sir Roger Stevens

Sir Roger expressed his condolences on the death of my father, of which he had heard when he came to the Embassy reception to Mr. Eshkol.[1]

1. I referred to Mr. Eshkol's call on Mr. Selwyn Lloyd and said that among the matters there mentioned had been the possibility of the grant by the United Kingdom of credit facilities under the Export Credit Act of 1949. Sir Roger remarked that he had not seen a report on the talk. I went on to say that our trade relationships with the United Kingdom were expanding but that

4. ראה ל' כהן אל ג' שומרון, 22.7.1960, 130.23/3303/26.
5. אמנם הוסכם עקרונית על כינון יחסים דיפלומטיים, אך הדבר לא בוצע בשנה הנסקרת.

268
1. לוי אשכול, שר האוצר, ביקר בבריטניה בספטמבר 1960 בדרכו לארצות־הברית.

much more could be done. As time went along the concentration of our purchases of capital goods in Germany under the Reparations Agreement would diminish. We would like to make important purchases of such capital equipment, including ships for our mercantile marine, in this country, provided suitable financing could be arranged.

In this connection we wished to explore the possibility of getting credits under those sections of the Export Credit Act which enable the British Government to give special credit facilities to foreign countries in certain cases "expedient in the national interest". I understand that there had been precedents in regard to Yugoslavia, Malaya and, some time ago, Norway.

Sir Roger said he thought that the clause that I had in mind was clause three of the Act, and that it was his impression that use had been made of this clause only in rare cases, and then in behalf of Commonwealth countries. He was sympathetic to the idea of developing the commercial ties between us, but was not familiar with the manner in which the Act had been applied and he would have to look into the matter further.

[.....][2]

A.L.

269

א' לוריא אל המנהל הכללי של משרד החוץ ואל א' ליברן
A. Lourie to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs and A. Liveran

מברק מוצפן ל/16א

נוסח נכנס: 130.09/2323/4

לונדון, 12 באוקטובר 1960

סודי-לנמען בלבד-בהול

לנמענים בלבד; ביקור הרמטכ"ל.[1]

1) לפני שלושה שבועות הוזמן הרמטכ"ל ביוזמתו של לידל הארט על־ידי Military Commentators Circle לבוא לכאן כדי להרצות בפניהם. הרמטכ"ל אישר בואו ל־7 בנובמבר. נספח צה"ל כאן[2] הודיע בזמנו לגנרל Piggott, סגן ראש

2. חלקה השני של התעודה, שעוסק ביחסי ישראל–ציילון ובנושאים שיהיו על סדר־היום של המושב ה־15 של העצרת הכללית של האו"ם, לא הודפס. פסקה הנוגעת לחרם הערבי הודפסה כמס' 95.

269

1. רב אלוף חיים לסקוב, ראש המטה הכללי של צה"ל.
2. אלוף משנה בנימין גיבלי, נספח צה"ל בלונדון מאפריל 1960.

המודיעין הצבאי, על הביקור והלה קיבל ההודעה בשביעות־רצון והורה לקצין הקשר הראשי שלו לעזור בהכנות לקראת ביקור הרמטכ"ל.

2) לפני ימים מספר, תוך כדי שיחות על קביעת פגישות שונות לרמטכ"ל בתקופת שהותו כאן, הרגיש הנספח בשינוי האווירה ובהיסוס לקבוע פגישות עם אנשי צבא בכירים, וכן לביקורים בכמה מהמתקנים הצבאיים כפי שתוכנן בתחילה.

3) אמש סעד אצלי סר רוג'ר סטיוונס וניצלתי ההזדמנות לשוחח איתו ביחידות על הנושא. הוא מיד הגיב שלמעשה רצה לשוחח עימי על דבר הביקור. הפוראופ [משרד החוץ הבריטי], ששמעו רק לפני יומיים על הביקור שצריך להימשך שבועיים, מאוד מודאגים מעצם הביקור בנסיבות הקיימות. המתח על גבול סוריה–ירדן אחרי רצח מג'אלי[3] עודנו נמשך, והמצרים מודאגים מהמצב בסוריה. באותו זמן, חוסיין, איתו התראה סטיוונס בו ביום, חזר מהעצרת בידיים ריקות ויהיה נתון ללחץ מחודש בארצו.[4] המצרים ממשיכים להתייחס בחשדנות רבה כלפי כוונות הבריטים, ובמצב הקיים יראו בביקורים בלונדון, בתחילה של חוסיין ולאחר־מכן של הרמטכ"ל, צעדים לקראת איזו שהיא תכנית פעולה מחודשת נגדם. הוא הוסיף לגבי שיחות נאסר–מקמילן,[5] שלא נודעה חשיבות מיוחדת לתוכנן, אך ייתכן שכתוצאתן תתאפשר מחדש החלפת שגרירים.

4) אמר שכנראה יורו לשגרירם להציע דחיית הביקור,[6] דבר שהם מבכרים, אך אם נעמוד על קיומו ירצו שיישמר אופיו כפרטי גרידא בהתאם להזמנה הפרטית. משמע שלא יתקבל על־ידי צמרת הצבא הבריטי ולא יוזמן לבקר במתקנים וכדומה.

5) השבתי שאנו מתפלאים שהבעיה התעוררה בשלב זה מאחר שנספחנו הצבאי היה בקשר עם משרד המלחמה ודבר ביקור הרמטכ"ל היה ידוע להם זה מכבר. אין בדעתנו לתת פרסום מיוחד לביקור זה ואנו נהיה מוכנים, עד כמה שזה נוגע לנו, להימנע מכל פרסומת בלתי־רצויה. ההזמנה כבר ניתנה ונתקבלה ויהא זה מוזר להפעיל לחץ עכשיו לדחייתה. סר רוג'ר אמר שכבר היו כמה תגובות ערביות להודעה בעיתונות על דבר הביקור ואין דרך להימנע מפרסומת. צירוף הנסיבות הקיימות גורם לעיתוי בלתי־מוצלח של הביקור. עוד יחשבו על הדבר ויבריקו הוראותיהם לשגרירם הבוקר.

6) ברור שהביקור כעת אינו נוח להם מבחינות שונות. בכוונתי להיפגש שנית עם סטיוונס כדי לנסות להניעם לשינוי עמדתם. אולם לפני־כן דרושה תשובתכם:

(א) אם בנסיבות כאלה יבטל ביקורו. בשיקול אפשרות זו יש להביא בחשבון הפרסומת שכבר ניתנה לביקור.

(ב) אם הרמטכ"ל מוכן בלית ברירה לביקור בלי פגישות וסיורים רשמיים.[7]

לוריא

3. הואע אל מג'אלי, ראש ממשלת ירדן, נרצח בעמאן באוגוסט 1960. המלך חוסיין הטיל על קע"ם את האחריות לרצח. ב־16 בספטמבר האשימה קע"ם את ירדן בריכוז צבא בגבולה הצפוני במטרה לפלוש לסוריה. ירדן טענה שמדובר בתמרונים שגרתיים. ראה גם מס' 29.

4. ב־3 באוקטובר נאם המלך חוסיין במושב ה־15 של העצרת הכללית של האו"ם והאשים את קע"ם בפעילות חתרנית נגד ארצו, אך העצרת לא נקטה פעולה נגד קע"ם.

5. בזמן מושב העצרת נפגש מקמילן פעמיים עם נאסר, ב־29 בספטמבר וב־3 באוקטובר. הם דנו בין היתר בחילופי שגרירים בין מדינותיהם – ראה מס' 262 והערה 3 שם. ראה גם מס' 270.

6. פטריק פרנסיס הנקוק, שגריר בריטניה בישראל, מסר את ההצעה לדחות את הביקור למ' פישר – ראה מברקו לשגרירות בלונדון, ד/82, 14.10.1960, 130.09/2323/3.

7. בסופו של דבר לא נתקיים הביקור – ראה מס' 271.

270

א' לוריא אל ח' יחיל
A. Lourie to Ch. Yahil

מברק מוצפן ל/87

נוסח נכנס: 130.09/2323/4

לונדון, 26 באוקטובר 1960

סודי

פגישת היכרות עם לורד יום[1] ב־25 באוקטובר.

לאחר התייחסות קצרה מצידו להשתתפותו בעצרת ולפגישתו עם שרת החוץ[2] אמרתי שהיחסים הקיימים עם ישראל ובריטניה עשויים לשמש מקור לסיפוק הדדי. הזכרתי שיחת שרת החוץ עם סלווין לויד בקיץ 1958[3] לאחר המהפכה העיראקית וכן את פגישת ראש הממשלה עם מקמילן ולויד השנה.[4] שיפור היחסים עם בריטניה משתקף בשטח הכלכלי, בחילופי דעות וידיעות ידידותיים ובאספקת ציוד הגנתי חיוני, ואנו מקווים כי יחסים אלה יימשכו. יום אמר שכידוע לנו, ניהלו שיחות עם נאסר בניו יורק.[5] אין להם כל אשליות לגביו אך לדעתם ישרת מינוי השגרירים בקהיר ובלונדון את האינטרס הכללי. אולם עדיין איננו בטוח שהדבר יתבצע אך הוא יכול להבטיחנו שזה לא ישפיע על יחסיהם עם ישראל. אמרתי שחידוש היחסים עם קע"ם הוא כמובן עניין להחלטתם הם. דאגתנו היחידה בקשר לכך היא לבל ייעשה הדבר על חשבון היחסים שלנו עם ממשלת בריטניה. הזכרתי ביקורו של גנרל נה וין[6] מבורמה בקהיר והערתי איך בפגישתו הראשונה עם נאסר פתח נה וין בהצהרה כי הידידות של בורמה עם ישראל היא עובדה קיימת ולא יועיל לנאסר אם ינסה להשפיע עליו שיחזרו בהם מיחסם לישראל. להצהרה גלויה זו, שהבהירה יחסם האוהד מלכתחילה, היתה השפעה חיובית, ונאסר לא חזר עוד לנושא זה. לאחרונה הטרידה אותנו תקלה מסוימת שאינה בעלת חשיבות מיוחדת כשלעצמה אך נגלים בה סימנים של נכונות מצידם לפצות רגישות מצרית על חשבוננו. לורד יום אמר שהוא יודע מה כוונתי אך קרה שהם שמעו על ביקור הרמטכ"ל מאוחר מאוד;[7] הביקור נקבע

270

1. אלכסנדר פרדריק דאגלס־יום התמנה ביולי 1960 לשר החוץ במקום סלווין לויד שהתמנה לשר האוצר.
2. בפגישת דאגלס־יום עם ג' מאיר נידונו בעיקר נושאים גלובליים, וביניהם התנגדותו של האמרשלד להצעת כרושצ'וב למנות לאו"ם מזכירות בת שלושה חברים, פירוק הנשק, והתארגנות גוש המדינות הבלתי מזדהות באו"ם; ענייני ארץ־ישראל נידונו רק בתחום הפליטים וועדת הפיוס. (ראה מברק הנציגות באו"ם אל משרד החוץ, NWT444, 29.9.1960, 130.09/2339/24.)
3. ראה מס' 264, הערה 8.
4. ראה מס' 264.
5. ראה מס' 269 והערה 5 שם.
6. גנרל נה וין, ראש ממשלת בורמה מאוקטובר 1958 עד אפריל 1960.
7. ראה מס' 269.

לזמן מאוד לא נוח להם. היחסים שלהם עם ישראל הנם מציאות קיימת ואין שאלה של סטייה כלשהי מעובדה זו. לורד יום הוסיף שנאסר, בדברו עם מקמילן על הפליטים, אמר שהגיע הזמן שייעשה משהו לקראת מציאת פתרון לבעיה, אולי בעזרת אישיות נייטרלית. יום אמר שהם כמובן אינם במצב שיוכלו להציע את שירותם הם. אולי האמרשלד יוכל לעזור.

אמרתי שהאמרשלד הציע תכנית ליישוב הפליטים בשנה החולפת.[8] תכנית זו נדחתה בתוקף על־ידי הערבים. האמרשלד אמר לי בזמנו שאפילו ידחו הצעה זו, יצטרכו לחזור אליה מאחר שאין דרך אחרת. יום הגיב שתכנית האמרשלד כרוכה בהוצאות "אסטרונומיות". אמרתי שהסכומים אמנם גדולים אולם הוצאתם תתחלק לתקופת שנים רבות ותתרום לפיתוח נרחב של ארצות ערב.

יום אמר שגם חוסיין התייחס לבעיית הפליטים ודיבר על יישובם. תיאר אותו כדמות אמיצה אם כי בודדה.

בסיום אמר יום שבעוזבו את המיניסטריון לחבר־העמים הבריטי[9] הרגיש מעין הקלה שהוא העביר למישהו אחר את הבעיות המסובכות של אפריקה. עכשיו ה[ן] חזרו לחיקו. השיחה ארכה רבע שעה.

הערות:

1. יום עושה רושם של אנגלי שקט ומתורבת (איטון ואוקספורד, עם רקע של שלשלת משפחתית מאז המאה ה־15). לא קל להתקרב אליו ולא כל־כך בטוח בעצמו (אולי בגלל תפקידו החדש).

2. נראה שהודרך על בעיית הפליטים.

לוריא

8. הכוונה לדין־וחשבון שהגיש האמרשלד ב־15 ביוני 1959 למושב ה־14 של העצרת הכללית (מסמך או"ם A/4121) ובו המלצה לשילובם של הפליטים ב"חיים הפרודוקטיוויים במזרח התיכון" – ראה מס' 99.

9. דאגלס־יום כיהן בתור מזכיר המדינה לענייני חבר־העמים הבריטי בשנים 1955–1960.

271

א׳ לוריא אל ח׳ יחיל
A. Lourie to Ch. Yahil

מברק מוצפן ל/100

נוסח נכנס: 130.09/2323/4

לונדון, 30 באוקטובר 1960

סודי-לנמען בלבד

תמצית שיחתי עם סטיוונס ב־28 באוקטובר ביוזמתי, נוכח מירון.

א) אמר שצר היה לו לשמוע, כפי הנראה מהנקוק, שהרמטכ״ל "was upset" מביטול ביקורו באנגליה בשעה זו.[1] חזר והדגיש שעמדתם בעניין ביקור הרמטכ״ל אינה נובעת מיחסיהם עם קע״ם אלא בעיקר ממצב המתיחות בין קע״ם וירדן.[2] המצב לאחר שובו של חוסיין כזה שהם החליטו למנוע כל דבר, ולו הקטן ביותר, העלול "to trigger off" התפוצצות איזו שהיא. אין ולא היתה שאלה של פיוס נאסר על חשבוננו. גורם דחיית הביקור ולא ביטולו.

ב) לדעתו נגרמו נאומיו החריפים של נאסר נגד חוסיין עקב התבטאויות חוסיין בניו יורק.[3] במשלחת קע״ם רווחה דעה שעל נאסר להשיב בעצרת על ההאשמות אולם נאסר פסק "שלא יטמא את כבוד המקום" ועשה חשבונו עם חוסיין בשובו הביתה.[4] סטיוונס אמר שהמתיחות בין קע״ם וירדן פחתה במקצת אחרי שחוסיין החזיר כמה יחידות מן הגבול אולם קשה לנבא העתיד כיוון שאחדים מאנשי אמונו של חוסיין קיצוניים ביותר.

ג) סטיוונס גילה רושם פחות פסימי מאחרים לגבי מינוי השגרירים. ממשלת בריטניה הציעה אמצע נובמבר כמועד להודעה משותפת על המינויים אך טרם קיבלו תשובה מקהיר. ביקור פאוזי בלונדון היה פרטי גרידא ולא התקיימו שיחות מעשיות.

ד) בעניין אלג׳יריה נבוכים הבריטים.[5] טרם קבעו עמדה היות ואינם יודעים הצעת ההחלטה. הדעות כאן נעות בין הצבעה עם צרפת לבין הימנעות, ואילו העמדה האמריקאית יותר קיצונית לרעת צרפת. הבריטים היו מעדיפים הצעת החלטה קיצונית שתאפשר להם להימנע.

271

1. ראה מס׳ 270, 271.
2. ראה מס׳ 269 והערה 3 שם.
3. ראה שם, הערה 4.
4. בתגובה על נאום חוסיין בעצרת התקיף אותו נאסר בשני נאומים חריפים מלווים מילות גנאי, ב־5 באוקטובר בקהיר וב־17 באותו החודש בדמשק.
5. ראה פרק ט, ומס׳ 259 שם.

ה) כלורד יום הזכיר גם סטיוונס התייחסותו של נאסר לבעיית הפליטים.[6] סטיוונס שאל אם אנו עדיין מוכנים לקבל מאה אלף פליטים.[7] סיפר שהממונה הקע"מי[8] חוזר וטוען בפניו שאין אנו מקיימים החלטת 1948[9] והוסיף שלדעתו אין טעם לטענה זו כל עוד קע"ם טוענת למצב מלחמה. הסברתי השקפותינו על הבעיה כולה.

לוריא

6. ראה מס' 270.
7. בשנת 1949 הודיעה ישראל על נכונתה לקבל 100,000 פליטים ערבים כדי לסייע בפתרון הבעיה. ההצעה הזאת נדחתה מניה וביה בידי מדינות ערב.
8. כמאל ח'ליל, הממונה על שגרירות קע"ם בבריטניה.
9. ראה מבוא, עמ' טו.

פרק יא
Chapter 11

יחסי ישראל-איטליה
Israel's Relations with Italy

אספקת נשק איטלקי לישראל ולמדינות ערב; קשרים כלכליים בין איטליה וישראל

272

א׳ ששון אל שרת החוץ
E. Sasson to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן מספר/159
נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 28 בינואר 1960

סודי-לנמען בלבד

מתוך שיחות אישיות וגלויות־לב עם אישי משרד החוץ האיטלקי בימים האחרונים:

א) עמדתה המסתייגת של איטליה אינה מצטמצמת לעניין המולטילטרלי בלבד[1] אלא למערכת כל היחסים הכלכליים והמדיניים שלה עם ישראל. ולא רק איטליה בלבד נוקטת היום בעמדה המסתייגת כלפינו, אלא גם כל המדינות המערביות שיש להן אינטרסים כלכליים ומדיניים בארצות המזרח התיכון, אסיה ואפריקה או שמתעתדות ליצור לעצמן אינטרסים כאלה בארצות האלו, אם במסגרת השוק המשותף וה־.O.E.E.C ואם במסגרת הסיוע לארצות נחשלות.

ב) אם אנחנו מרגישים היום בהסתייגותה של איטליה יותר מאשר בהסתייגותן של המדינות המערביות האחרות, ואם נדמה לנו שכאילו איטליה צועדת היום בראש המסתייגים ו״מחבלת״ במאמצינו פה ושם, הרי זה נובע אך ורק מלויאליותה וכנותה של איטליה כלפי עצמה וכלפינו, ולא מיחסי איבה מיוחדים ונפרדים כלשהם נגד ישראל. לפי שעה, ועד שתתגבש ותיקבע סופית התכנית המערבית לסיוע לארצות הנחשלות, נוח יותר כנראה ליתר המדינות המערביות להסתיר הסתייגותן מאיתנו ולהסתתר מאחורי ההסתייגות האיטלקית הגלויה.

ג) אין אני טוען זאת מתוך ניסיון כלשהו, חלילה, להגן על ארץ כהונתי איטליה או לתרץ הסתייגותה. לא. אני רק רואה חובה לעצמי להצביע בפניכם על הלכי־[ה]רוח,

272

1. מוסב על ניסיונותיה של ישראל, החל מ־1958, להביא לחתימת הסכם מסחרי רב־צדדי עם חברות ״הארגון לשיתוף פעולה כלכלי אירופאי״ (O.E.E.C. – Organisation for European Economic Cooperation) - ראה פרק יד.

המחשבה והמדיניות כפי שהם כיום במערב ולהדגיש בפניכם את חומרת המצב ורצינותו הרבה. וכן לבקש נציגינו במערב אירופה לבדוק מחדש וביתר יסודיות מדיניות ארצות כהונתם בטרם שיהיה מאוחר מדי.

ד) בהשוואה לשווקים [ה]רבים, הרחבים והעשירים של ארצות ערב רואה היום המערב בשוק הישראלי לא רק שוק קטן מדי ומוגבל מדי אלא גם שוק שעשוי לסבך אותו עם הארצות הערביות בגלל החרם הערבי האנטי־ישראלי בפרט והסכסוך הערבי־ישראלי בכלל. ועל־כן סבור המערב כי מוטב לו לא להרחיב קשריו הכלכליים עם ישראל ולהרחיקה מכל הצטרפות לארגונים [ה]כלכליים האירופיים או מכל קשר כלשהו או הסכמים וחוזים כלשהם עם הארגונים האלה.

ה) נכון כי המערב מתנגד לחרם הערבי האנטי־ישראלי ואינו מסתיר התנגדות זו. אולם אין האינטרסים המדיניים והכלכליים שלו מרשים לו לא לפתח קשרים כלכליים עם ארצות ערב ולא למנותן בין הארצות הנחשלות עד שיבוטל החרם הזה, אם יבוטל בכלל באחד הימים. ועל־כן נאלץ המערב להשלים עם החרם ואף לצעוד לקראתו במקרים מסוימים.

מכאן באה תמיכתו בחברות הכלכליות שמסרבות להשקיע או לשתף פעולה עם ישראל או שמפרות הסכמיהן עם ישראל. ומכאן באה הסבת תשומת־לב המפעלים הגדולים, שאנו עדים לה כיום באיטליה ובארצות מערביות אחרות, לקשיים החמורים הצפויים להם מצד מדינות ערב במקרה ויתקשרו בקשרי מסחר עם ישראל.

ו) זאת ועוד. במאמציו בימים אלה לחדור מבחינה כלכלית, במסגרת זו או אחרת, לאסיה ולאפריקה, מעוניין המערב להתרחק ככל האפשר מישראל כדי שארצות שתי היבשות האלו לא יזהו אותו עם ישראל וכדי שהערבים, שמנהלים תעמולה פוליטית וכלכלית אנטי־ישראלית, לא ימצאו להם כל אחיזה אנטי־מערבית בתעמולתם זו.

ז) כל הדברים האלה ואחרים שמענו אותם בצורה המפורטת ביותר מפי איטלקים מוסמכים שביקשו כידידים להעמידנו על האמת. הם סיפרו כי הגישה המערבית המסתייגת הזאת נדונה לא אחת בחודשים האחרונים בכינוסים הכלכליים שנתקיימו בבריסל, בפאריס, וברומא בדרג של שרים ולא בדרג של אקספרטים וטכנאים. כן הסבירו כי נטעה ונשלה עצמנו אם נראה בקשיים המולטילטרליים כדבר נפרד שאפשר להתגבר עליו בצורה נפרדת. הוא קשור בגישה המערבית היסודית והכללית, ועלינו לטפל בו בעיקר מבחינה זו.

ששון

273

א׳ ששון אל מחלקת מערב אירופה
E. Sasson to the West European Division

מברק מוצפן מפר/171

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 3 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד

לבקשתי, נתקבלתי אתמול בערב לריאיון שנמשך שלושת־רבעי שעה אצל שר החוץ פלה.[1] להלן תמצית הדברים:

א) השיחה, שהיתה ידידותית וגלוית־לב משני הצדדים, אפשרה לי לסקור בקיצור התפתחות היחסים בין שתי מדינותינו והשתלשלותם במשך שנות כהונתי ברומא[2] ולהצביע על הירידות שחלו ביחסים אלה בחודשים האחרונים, דווקא בזמן כהונתו של פלה כשר החוץ, כתוצאה ממאמציה של איטליה לחדור לשווקים הערביים. וכאן הבאתי כמה דוגמאות על הסתייגותה של איטליה כלפי ישראל כגון:

(1) דחיית השיחות על ההסכם התרבותי.

(2) הפרעותיה של איטליה להסכם המולטילטרלי.

(3) אי־עידודה לביקורי מדינאים ואישים אחרים בישראל.

(4) כניעתה לחרם הערבי ועוד.[3]

ב) להלן הסברתי עד כמה מצבי האישי הופך להיות קשה.

(1) מתוך לויאליות כלפיו וכלפי משרדו לא זו בלבד שאיני מנסה להביא לידיעת הרבים באיטליה את ההסתייגויות האלו ולגייס דעת־קהל נגדן בפנים הפרלמנט ומחוצה לו, אלא גם משתדל לענות לכל השואלים מבין ידידי ומכרי האיטלקים כי הכל כשורה.

(2) מתוך אמונתי כי לא כל העם האיטלקי תמים־דעים עם ממשלתו בקשר להסתייגויות האלה מוסיף אני לתאר בפני הממונים עלי בישראל את יחסה של איטליה אלינו כידידותי ביותר ולהציג ההסתייגויות כבלתי־חשובות וכענן עובר בלבד. אולם, הוספתי, כי חושש אני מאוד שמא אינני נוהג כהלכה בעמדתי זו שמסתירה את האמת.

ג) פלה נדהם למשמע דברי והודה לי על שמצאתי לנכון להיות גלוי־לב כלפיו. הוא לא יודע על שום דיון שהתקיים בממשלה האיטלקית או במשרד החוץ האיטלקי בדבר הסתייגות כלשהי כלפי ישראל מאיזה טעם שהוא, מדיני או כלכלי. במה שנוגע

273

1. ג׳וזפה פלה, שר החוץ של איטליה, 1957–1958, ומפברואר 1959 עד פברואר 1960.
2. ששון כיהן ברציפות ברומא מ־1953 בתור ציר, ומ־1956 בתור שגריר.
3. ראה מס׳ 272.

אליו יכול אני להיות סמוך ובטוח כי הוא נמנה עם "ידידיה הטובים" של ישראל. אשר לפקידים שלו, הוא יבדוק העניין בקפדנות מיד לאחר שובו מביקורו במוסקבה. [.....][4]

ד) להלן אמר כי הוא יודע על הקשיים בעניין המולטילטרלי ותיארם כעניינים טכניים וייחסם:

(1) אל משרדי החקלאות וסחר חוץ.

(2) אל חילוקי־הדעות הקיימים כעת בין מדינות השש לבין עצמן וביניהן לבין השבע וארגונים כלכליים אחרים שאינם נוגעים כלל במישרין לישראל.[5] אף־על־פי כן אין לראות העניין כאבוד ואין להעלות על הדעת כי איטליה "תחבל במכוון במאמצינו בעניין זה". אשר לשיחות על ההסכם התרבותי, הוא מבטיח לתת הוראות לחידושן ולקידומן. וכן ביחס למבקרים בישראל – הוא יציע לתת־השר שלו במשרד החוץ, דה מרטינו, לבקר בישראל וכן יעודד אחרים. ביחס לכניעה לחרם הערבי הוא שולל זאת בתוקף וישמח לכל חומר שאמציא לו בנדון.

ה) לבסוף ביקש למסור דרישת־שלום חמה לשרת החוץ ולהבטיחה כי הוא מוסיף להיות נאמן לכל ההבטחות שנתן לה בעבר בעת שיחותיהם בניו יורק,[6] בפאריס וברומא[7] וישמח לכל הזדמנות שתינתן לו לשוחח עימה שנית. נכון כי איטליה מתאמצת להרחיב ולהגביר קשריה הכלכליים עם ארצות ערב, אסיה ואפריקה. אך מאמץ זה שהוא חייב המציאות אינו דורש שממשלת איטליה על משרד החוץ שלה ייהפכו ל"ערבופיל".

ששון

4. פסקה אחת, בעלת אופי אישי, לא הודפסה כאן.
5. ראה פרק יד.
6. הפגישה בניו יורק התקיימה בספטמבר 1959 כאשר שהו בניו יורק לרגל המושב ה־14 של העצרת הכללית של האו"ם; הפגישה בפאריס התקיימה במארס 1959, ואילו הפגישה ברומא התקיימה באוקטובר 1957.
7. בעת ביקורה של ג' מאיר ברומא באוקטובר 1957. על הפגישה בפאריס ראה מברק צור אל משרד החוץ והשגרירות ברומא, 19 במארס 1959, 130.09/2349/2.

274

א' ששון אל מ' פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/235

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 1 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד

סודי ביותר.

ביקרתי היום אצל המנהל המדיני של משרד החוץ סטראניו כשעה. הלכתי אליו לברר הסיבות שעוררו משרד החוץ לעכב לנו, עד הוראה חדשה, מסירת הנשק המוכן וקבלת הזמנות חדשות.[1] השיחה היתה קשה, ולעתים סוערת, ונגעה במכלול יחסינו עם איטליה. תיארתי עמדתם המסתייגת ברוב השטחים העיקריים כתמיכה בערבים ובחרם הערבי ואמרתי שאיאלץ, אם לא יתוקן המצב, להביא הדברים לידיעת ידידינו בסנאט, בבית־הנבחרים ובעיתונות באיטליה ולהפסיק לעצור בעד העיתונות ודעת־הקהל בישראל ומחוצה לה להגיב על כך. סטראניו ציין כי הם מודאגים מאוד מההחרפת המצב בגבולות ומהריכוזים הצבאיים הקע"מים והישראליים כאחד.[2] כן לא הסתיר כי הם עומדים במגע הדוק בנדון עם בני־בריתם המערביים ועם מזכירות או"ם. לכשניסיתי להסביר כי נאסר יצר המתיחות הזאת מטעמים בין־ערביים כדי להכתיב לעולם הערבי, ובייחוד לירדן ולעיראק, את מדיניות השליטה וההתפשטות שלו על חשבונם אמר סטראניו כי הידיעות שבידיהם מדברות על פחד אמיתי אצל קע"ם מפני התקפה ישראלית. אחרת, נאסר, שנמצא במצב כספי דחוק וכל תשומת־לבו מופנית כיום לפיתוחה הכלכלי של מדינתו, לא היה מרשה לעצמו ליצור אווירת מלחמה בארצו ולשאת בהוצאות מוביליזציה צבאית רבתי כזאת במצרים ובסוריה. כמובן שהרגעתי ככל האפשר את סטראניו ותיארתי פחד נאסר כפחד שווא ומלאכותי ועוד ועוד. לבסוף הבטיח סטראניו לבקש הנהלת משרד החוץ לעיין מחדש בהחלטתה בנוגע לעיכוב משלוחי הנשק ולהודיעני התוצאות כעבור כמה ימים.

ששון

.274

1. מוסב על הזמנה של נשק קל בערך של כ־300,000 דולארים שנעשתה בסוף 1959 ובראשית 1960 (ראה מס' 277 ומזכר דיקן אל ששון, 19.5.1960, 130.23/3216/1).

2. ראה פרק א.

275

א׳ ששון אל המנהל הכללי של משרד החוץ ואל מ׳ פישר

E. Sasson to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs and M. Fischer

מברק מוצפן מפר/251

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 7 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד-דחוף

לנמען בלבד.

א) שלשום נתקבל שמעון פרס[1] לשיחה שנמשכה כ־40 דקות אצל שר הביטחון האיטלקי אנדריאוטי. השיחה היתה מוצלחת ביותר, לדעתי, ומניח אני כי פרס ידווח לכם עליה.[2] אנדריאוטי, שהוא צעיר בן 42, נמנה עם בעלי ההשפעה במפלגה הדמו־נוצרית ובציבור ומניותיו נמצאות כל הזמן בעלייה.

ב) בהמשך השיחה דובר על ביקוריו הקרובים של ראש הממשלה בארצות־הברית ובאנגליה[3] ונזרק הרעיון שיבקר גם באיטליה. כמובן שאני מחייב זאת מאוד. אולם חושש אני שהמשבר הממשלתי הנוכחי באיטליה לא ימצא את פתרונו במשך השבועיים הבאים ולא רצוי ולא נעים, לדעתי, שראש הממשלה יופיע ברומא במצב הזה ותוך התרוצצות כזאת. שכן הוא יצטרך במקרה כזה לשוחח עם שרים בעלי יד קצרה וכיסאות מעורערים בלבד.[4]

ששון

275

1. סגן שר הביטחון, שמעון פרס, יצא במארס 1960 למסע בכמה מדינות במערב אירופה לחזק את קשרי משרד הביטחון עם המדינות האלה.
2. דיווח על השיחה, שנעשה בידי שמואל דרור, נציג משרד הביטחון באיטליה, ראה במכתב ששון אל פישר, 7.3.1960, 130.23/3296/1.
3. על הביקורים האלה ראה פרק ז ו׳.
4. ממשלת איטליה, בראשותו של סגיי, התפטרה ב־24 בפברואר. הממשלה החדשה, בראשותו של פרננדו טמברוני, הוקמה רק ב־25 במארס, היא לא האריכה ימים וביולי 1960 הוקמה ממשלה חדשה בראשותו של פאנפני.

276

מ׳ פישר אל שגרירות ישראל ברומא
M. Fischer to the Israel Embassy in Rome

מברק מוצפן ר/383

נוסח יוצא: 130.09/2359/1

ירושלים, 4 באפריל 1960

סודי-לנמען בלבד

ששון; לנמען בלבד.

שרת החוץ קיבלה הבוקר את רבדין[1] לפי בקשתו. השרה פתחה לאמור כי התכוננה להזמינו כדי למסור לו על ידיעה שקיבלנו מכמה בירות ואשר הודלפה כנראה על־ידי שגרירי ערב בכוונה להתפאר. הידיעה מוסרת על התחייבות איטלקית למכור נשק בעשרות מיליוני דולרים לקע״ם.[2] עד כאן.

רבדין אמר כי לא ידע כלל על סעיף מעין זה בהסכם האחרון בין איטליה וקע״ם והבטיח לברר. הוא הוסיף כי לדעתו אין לאיטליה מה למכור למצרים בשטח זה.

פישר

277

א׳ ששון אל מ׳ פישר
E. Sasson to M. Fischer

מקור: 130.23/3296/1

רומא, כ׳ בניסן תש״ך
17 באפריל 1960

סודי ביותר

הנדון: שיחה עם רבדין ודה־רג׳ה

מוריס היקר,

ביום השישי שעבר, 15.4.1960, סעדתי צהריים עם השגריר האיטלקי בישראל, ג׳יוואני רבדין, ועם הממונה, בין היתר, גם על המזרח התיכון במשרד החוץ האיטלקי, מר ג׳וזפה דה רג׳ה. האחרון כבן 50. התחיל את הקאריירה הדיפלומטית שלו ב־1937. לאחרונה כיהן כחמש שנים רצופות בארצות־הברית. בתחילה בשגרירות האיטלקית

276
1. ג׳ובאני רבדין, שגריר איטליה בישראל.
2. ראה מס׳ 277.

בוואשינגטון ואחר־כך במשלחת האיטלקית באו"ם. לדבריו מכיר כמה מאנשינו שם: השר אבן, הרצוג, אראל ואחרים. עושה רושם של איש אציל, תרבותי וחיובי. הוא חזר לרומא לפני כארבעה חודשים ולקח את מקומו של פיירו וינצ'י שנתמנה כמנהל מחלקת האו"ם. מר דה רג'ה כפוף לכאורה למנהל המדיני, השגריר סטראניו, ולמעשה – לסגנו, הציר מרקיורי, שידוע במשרד החוץ האיטלקי כאחד מראשי ה"מאו־מאו"[1] ומנאמניו של ראש ממשלת איטליה המיועד אמינטורה פנפני.

בראשית השיחה עוררתי את שאלת "עסקת הנשק עם קע"ם",[2] וכשאמרתי כי השגריר סטראניו, כדרכו בשיחותיו עמי, היה כנה ואישר לי זאת – השתוממו שניהם ולא האמינו למשמע אוזניהם. רבדין אמר, כי לפני כשבועיים כששוחחה עימו שרת החוץ על הנושא הזה, הוא הבריק לרומא ולא קיבל כל אישור לדבר. דה רג'ה אמר, כי לא ייתכן שמשרד החוץ שלו יחליט ויחתום על עסקת נשק כזאת, בין גדולה ובין קטנה, בין עם קע"ם ובין עם ארץ מזרח תיכונית אחרת, שלא בידיעתו. הוסיף כי כל העסקות של ישראל, למשל, עוברות את המחלקה שלו. לבסוף שניהם הבטיחו לברר את העניין. בהזדמנות זאת ביקש רבדין לדעת מה מקור הידיעות על עסקת הנשק עם קע"ם ומי הביאן לידיעת שרת החוץ. תשובתי היתה, כי יש לברר זאת בארץ. אולם נדמה לי – הוספתי – "כי הידיעות הגיעו מבריסל".

להלן שאלתי את דה רג'ה למה מעכבת המחלקה שלו בחודשים האחרונים את העסקות שלנו,[3] שהן קטנות ביותר, כ־300 אלף דולר בערך, ונועדות בעיקר לתמרונים, בעוד שהעסקות המצריות נאמדות ב־30 מיליון דולר? תשובתו היתה, כי לאחר השיחות שהיו לי עם השגריר סטראניו, הם אישרו לנו ארבע עסקות ומקווה כי להבא לא יהיו יותר עיכובים. בהמשך דבריו נתן לי להבין, כי העיכובים באו, בזמנו, מלשכת השר והמנהל הכללי, ולא מן המחלקה שלו. וכאן תיאר את שר החוץ לשעבר, ג'וזפה פלה, כאיש חלש אופי ובלתי־יציב בדעותיו והחלטותיו ואת המנהל הכללי כאיש שנמצא בסוף הקריירה הדיפלומטית שלו "ואיננו מוכן ומעוניין להילחם על עניין זה או אחר כשהדבר נוגע למזרח התיכון". למשל: אם מישהו טוען בפניו כי מכירת נשק לישראל עשויה לסבך את יחסיה של איטליה עם הערבים – המנהל הכללי מקבל את הטיעון הזה ללא בדיקה וללא ויכוח.

בהמשך השיחה דיברתי על ביקוריו של ראש ממשלתנו, מר ד' בן־גוריון, בארצות־הברית ובאנגליה ועל ההזמנות שיש לו כיום לבקר בצרפת, בבלגיה, בהולנד ובשוייץ ושאלתי את השגריר רבדין אם נעים לו, כאיש שמואמן בישראל, שראש ממשלת ארץ כהונתו יבקר בכל הארצות המערביות האלו, פרט לאיטליה? כשלעצמי, הוספתי, הייתי רוצה מאוד לראות את ראש ממשלתי, בביקוריו אלה, נוחת ברומא ומשוחח עם ראשיה ומנהיגיה, ולא טס מעליה כאילו אין לישראל כל יחסים איתה או כאילו אין איטליה תופסת כל מקום חשוב במדיניות הבין־לאומית.[4]

277

1. קבוצת דיפלומטים צעירים יחסית במשרד החוץ האיטלקי שהתמרדה נגד ההירכיה המאובנת של המשרד.
2. ראה מס' 276 וששון אל פישר, 8.4.1960, 130.23/3296/10.
3. ראה מס' 274.
4. ראה מס' 275.

גם רבדין וגם דה רג'ה אמרו שמשרד החוץ האיטלקי עוקב בהתעניינות רבה אחר ביקוריו ושיחותיו של מר ד' בן־גוריון בארצות המערב, ולא אחת הועלתה השאלה, בישיבות הסגל שלו, אם לבקש או לא לבקש את מר בן־גוריון לבקר גם באיטליה. וכאן הזכיר דה רג'ה את השיחה שהיתה לי בנדון לפני כחודש עם המנהל המדיני, השגריר סטראניו, ואמר שאם עד כה לא עלה בידו של משרד החוץ לקבל החלטה סופית – הרי רק בגלל המשבר הממשלתי הנוכחי, שנמשך זה השבוע השישי. להלן ביקשני דה רג'ה לא לפרש לשלילה את שתיקת סטראניו ולחכות עד שתקום ממשלה חדשה ויקום שר חוץ חדש. רבדין הוסיף שאם יצליח פנפני להרכיב את הממשלה – הרי עד כמה שידוע לו יש לי גישה חופשית אליו ומניח כי אצליח להסדיר העניין עימו. אחרי הארוחה, בהביאי אותו במכוניתי לביתו, אמר לי רבדין – "בסוד כמוס כאילו" – כי הסגל של משרד החוץ החליט בחיוב על ביקורו של מר בן־גוריון באיטליה וכי ההחלטה הזאת תובא בפני שר החוץ לאישור, כשתקום הממשלה החדשה, בין הדברים הראשונים והחשובים ביותר.

בהמשך השיחה דיברנו על המתרחש בארצות ערב, בעיקר בעיראק ובקע"ם, ובילינו כשלוש שעות בניתוח המצב. לבסוף נדברנו להיפגש שנית ביום שלישי, 19.4.1960, בביתי לארוחת־ערב.

בברכת מועדים לשמחה,

א' ששון

278

א' ששון אל משרד החוץ
E. Sasson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן מספר/486
נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 25 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-דחוף

פישר; סודי ביותר.

א) זה כמה חודשים שאני עובד על ראשי משרד החוץ כאן כדי להביאם להסיר "הווטו" שלהם נגד הרכש שלנו באיטליה, אך ללא הצלחה.[1] לעיתים מבטיחים לעיין בבקשתי ולעיתים דוחים אותי. לעיתים מעלים שיקולים ערביים ולעיתים משתמשים במשברים הממשלתיים כדי לתרץ אי־רצונם לתקן המצב.

278
1. ראה מס' 274 ו־277.

ב) לבקשתי שוחח דיקן לפני יומיים עם הממונה על ענייני המזרח התיכון, דה רג'ה, בנדון וקיבל תשובה שלילית.[2] כתירוץ השתמש הפעם דה רג'ה במשפט הריגול המתנהל עתה בקהיר כדי להסביר כי השעה אינה כשרה לעיון מחדש בעמדתם.[3]

ג) אתמול שוחחתי בעצמי בנדון עם סגן־המנהל המדיני של משרד החוץ מרקיורי בנוכחות דה רג'ה ותבעתי תשובה ברורה בכתב. העדפתי כי במקרה שהתשובה תהיה שלילית בכוונתי להציע לממשלתי להפסיק לחשוב על רכש באיטליה ולקרוא בחזרה את משלחת הקניות שלנו הנמצאת באיטליה זה 12 שנה ועולה לנו בהוצאות די גדולות. וכן להביא הווטו של איטליה לידיעת בנות־בריתה המערביות.

ד) כבעבר הבטיחו מרקיורי ודה רג'ה להביא דברי לממונים עליהם ולעשות כל אשר לאל ידם כדי לתקן המצב. לפחות כדי לאשר לנו שתי העסקות העומדות ותלויות זה כמה חודשים. כמובן שבהמשך השיחה העליתי ההסכם הכלכלי האחרון של איטליה עם קע"ם[4] הכולל גם מכירת נשק והבעתי תימהון על היחס של איפה ואיפה שלהם.

ה) דומני כי רצוי מאוד שתזמין אליך את רבדין ותשוחח עימו על הנושא הזה ותביאהו להבריק הדרוש למשרד החוץ שלו.[5] כשהיה לאחרונה כאן גייסתיו לדבר והובטח לו כי כאשר תקום הממשלה החדשה ישתדלו לתקן המצב.[6]

ששון

279

א' שלוש אל שגרירות ישראל ברומא

A. Chelouche to the Israel Embassy in Rome

העתק: 130.23/3296/1

ירושלים, י"ט באב תש"ך
12 באוגוסט 1960

שמור

הנדון: שיחת שרת החוץ – השגריר האיטלקי

ב־3.8 הזמינה שרת החוץ אליה לשיחה את השגריר רבדין. בראשית דבריה אמרה שרת החוץ כי היא לא הזמינה אותו במטרה מיוחדת אלא כדי להחליף עימו דברים על נושאים שונים. אין אנו מאושרים ממצב יחסינו עם איטליה, אמרה שרת החוץ. נראה לנו כי אין הם מה שהם צריכים להיות וכי באירופה המערבית איטליה היא אולי

2. ראה מזכרו אל ששון, 19.5.1960, 130.23/3291/6.
3. ב־20 באפריל נתפרסמה בקהיר הודעה רשמית כי נתפסה רשת ריגול שפעלה למען ישראל ובין חבריה שני אזרחים איטלקים (ראה "דבר", 21.4.1960).
4. ראה ששון אל פישר, 8.4.1960, 130.23/3256/10.
5. השיחה התקיימה לאחר זמן עם ג' מאיר – ראה מס' 279.
6. ראה מס' 277.

המדינה היחידה שביחסינו עימה אנו נתקלים בקשיים שלפי הערכתנו לא היו צריכים להיות קיימים. אנו מבינים, המשיכה שרת החוץ, כי לאיטליה אינטרסים נרחבים בארצות ערב. אנו גם יודעים את מקומנו אנו באזור ובעולם, אך כל זאת אינו מצדיק המצב הקיים. נדמה לנו כאילו ישנה החלטה במשרד החוץ האיטלקי להמר על הקלף הערבי וכי הבעיות המשותפות לנו ולאיטליה נבחנות לאור החלטה זו. איטליה אינה מגלה די עניין כלכלי במדינת ישראל, וזה מתמיה נוכח עניינן של מדינות אירופיות אחרות ותכניות פיתוח והשקעה בישראל.

השגריר רבדין שאל תחילה על מה מבססת שרת החוץ התרשמות זאת. האם יש לה עובדות קונקרטיות או כי זו התרשמות כללית מהדוחות של שגרירותנו ברומא. אחר־כך עבר השגריר להסביר כי לדעתו טועה שרת החוץ בהערכתה. להפך, במשך תקופת כהונתו חל שיפור ניכר ביחסים. הייבוא והייצוא הוכפל, יש גם התעניינות גדולה יותר בעניינים כלכליים (דוגמא: מפעל הטקסטיל בנצרת ופעולת החברה הימית השולה אוניות טבועות בנמל חיפה המתעניינת גם בבניין נמל אשדוד).

בעניינים כלכליים הוא חייב לציין שהכלכלה באיטליה חופשית וחוסר ההתעניינות בארץ נובע אך ורק מסיבות כלכליות – יוקר שכר העבודה בהשוואה לאיטליה. כמו־כן חלה התפתחות טובה ביחסי התרבות, הדגיש כי אינו יודע על שום קו אנטי־ישראלי במשרד החוץ ועל זאת הוא נותן את דברתו. לו היה קו כזה במשרד החוץ האיטלקי, היה בוודאי יודע עליו ושרת החוץ יכולה לסמוך עליו כי היה אומר לה זאת גלויות.

שרת החוץ השיבה כי היא תשמח מאוד להיווכח שטעות בידה, והציעה כי בבוא השגריר ששון ארצה ייפגשו שני השגרירים והחתום מטה וינסו לברר הדברים במשותף.

שגריר איטליה סיפר לשרת החוץ על הדו"ח שהגישה המשלחת האיטלקית שסיירה באפריקה ועל התרשמותה מהצלחת פעולותיה של ישראל ביבשת. הוא הוסיף כי לדעתו אפשר למצוא אפיקים לשיתוף־פעולה איטלקי־ישראלי באפריקה – למשל בסומליה.

כאן חקרה אותו שרת החוץ על ענייני סומליה והתכניות האיטלקיות לסיוע. היא ציינה שענייננו אנו הוא להיות נוכחים בסומליה[1] ואין עניין זה מוכתב על־ידי מה שעושה או לא עושה נאצר. לישראל צורות חיים וחברה משלה שאין דוגמתן בארצות ערב. האפריקנים באים אלינו כדי לראות הקיבוץ והמושב דרך משל, דבר שאין נאצר יכול להראות להם. היא הוסיפה כי אין לנו כל כוונות לנשל את איטליה מעמדות שיש לה או להתחרות עימה ונקדם ברצון שיתוף־פעולה.

מכאן עברה שרת החוץ לדבר על השוק המשותף. היא אמרה כי בקרוב נצטרך להכריע אם להגיש בקשתנו להתקשרות. שעה שאנו בוחנים עמדותיהן העקרוניות של חברות השוק להתקשרות ישראל, נראה לנו כי כולן מסכימות לכך אם כי בדרגות שונות של התלהבות. לגבי איטליה אין אנו יודעים מה תהיה עמדת ממשלתה ונוכח ניסיוננו בעבר אנו חוששים כי היא תהיה שלילית.

279

1. סומאליה קיבלה את עצמאותה ב־1 ביולי 1960. על ניסיונות הנפל של ישראל לכונן אתה יחסים דיפלומטיים ראה פרק כ.

השגריר רבדין השיב כי עמדתה של איטליה תיקבע בראש וראשונה על־ידי שיקולים כלכליים ולא מדיניים. כראיה לכך הביא את עמדת איטליה בשאלת הצטרפות יוון לשוק המשותף. הוא הוסיף כי קיים מספר שיחות בנושא זה עם מר מ' ברטור וכי הוא מחייב את נסיעתו לאיטליה לקיום שיחות הכנה.[2] טוב נעשה אם שיחות אלה יוכנו כדבעי במטרה להפיג החששות מפני תחרות הייצוא החקלאי הישראלי ובראש וראשונה ההדרים. לדעתו אין טעם בנסיעתו של מ' ברטור לפני חודש אוקטובר בגלל הפגרא הכללית והאולימפיאדה.

במרוצת השיחה שאלה שרת החוץ את השגריר האיטלקי אם משלחת איטלקית תשתתף בכנס מכון וייצמן הנפתח ב־15 דנא.[3] מר רבדין השיב כי לצערו הודיעו שלושת הפרופסורים האיטלקים שהוזמנו כי לא יוכלו לבוא בגלל עומס עבודה. הוא מאוד כועס על כך וכתב למשרד החוץ ברוח זו.

בברכה,

א' שלוש

280

ישיבה במשרד החוץ (בירושלים, ב־29 באוגוסט 1960)[1]
Meeting in the Ministry of Foreign Affairs
(Jerusalem, 29 August 1960)

דין־וחשבון 130.23/3296/1

סודי ביותר

השגריר ששון השיב על שאלות כהשלמה להרצאת הדברים בכתב, שהיתה בידי המשתתפים.[2] הוא עמד על כך שהן בתוך הממשלה הדמו־נוצרית והן בתוך המפלגות התומכות בה אקטיבית או פסיבית, יש ידידים טובים לישראל. יחסו האישי של פנפאני[3] אוהד אף הוא, אך השאלה היא, אם פנפאני יתמיד במדיניותו המחייבת ידידות עם הערבים תוך אי־פגיעה בישראל, או שמא אף הוא ימשיך בשגרה שהשתררה בתקופה שבין ממשלתו הראשונה וזו הנוכחית ואשר בה קוים אמנם עקרון הידידות עם הערבים במלואו, אך לא כובד רצונו שלא לפגוע בישראל.

מעמדו של פנפאני לא ברור די צורכו עתה. כל רצונו הוא להתמסר לבעיות פנים, אולם מתקבל על הדעת, כי בעקבות הבחירות בארצות־הברית תתגבש גם מדיניות אירופית מוגדרת, אשר תחייב גם את פנפאני למסקנות ברורות יותר, העלולות לסכן את שיווי־המשקל בתוך מפלגתו ובעיקר בפרלמנט.

2. משה ברטור, סגן מנהל כללי לענייני כלכלה במשרד החוץ. ברטור אכן ביקר באיטליה באוקטובר 1960 – ראה פרק יד.
3. באוגוסט 1960 התקיים במכון וייצמן ברחובות כנס על תפקיד המדע בקידום מדינות חדשות.

280
1. הדיון התקיים לרגל בואו של א' ששון לארץ והשתתפה בו שרת החוץ וסגל המשרד.
2. ראה מכתב א' ששון אל ג' מאיר, 19.8.1960, 130.23/3291/1.
3. ראה מס' 275 והערה 4 שם.

הדיון עבר לאחר מכן למישור התכליתי של חיפוש הדרך לשיתוף כלכלי עם איטליה, אשר בו רואים כל המשתתפים את המפתח לשינוי הקיפאון שהשתרר. הן היחסים הדו־צדדיים עם איטליה, ובעיקר מעמדה של איטליה בשוק האירופי, על חששותיה הרבים בתוכו, מחייבים סקר יסודי של אפשרויותינו הכלכליות באיטליה ולהפך. ביצועו של סקר זה נעשה דחוף. הוטל על המחלקה הכלכלית, בשיתוף עם מחלקת מערב אירופה ותוך התייעצות עם השגריר בעת שהותו כאן, ללבן בהקדם את פרטי הסקר הדרוש. יש לבדוק היטב את יסודות החשש האיטלקי מפני התחרות ישראלית בשטח החקלאי, הן על־מנת לדעת את היקפו והן על־מנת לחפש ולמצוא דרך להפיגו ולחסלו כגורם מפריע לתכניות השתלבותנו בכלכלה האירופית.

כן הוחלט, כי תובאנה לבדיקה רצינית, ומתוך מגמה מדינית חיובית, האפשרויות להרחבת קניותינו באיטליה, בעיקר בכדי ליצור בקרב החוגים הנוגעים בדבר באיטליה עניין בקיום שוק ישראלי ובהגנתו. רק לאחר עריכתו של הסקר תחליט שרת החוץ באיזו דרך לרתום את המשרדים הכלכליים לפעולה.

הוחלט לבדוק אפשרויות לשיתוף־פעולה עם דרום איטליה.

י' ענוג

281

א' ששון אל משרד החוץ
E. Sasson to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT446

נוסח נכנס: 130.09/2339/25

ניו יורק, 2 באוקטובר 1960

סודי

המנכ"ל, מחלקת מערב אירופה, העתק הרמן.

בשיחה של שעה עם שר החוץ האיטלקי אנטוניו סניי בהשתתפות ששון עמדה שרת החוץ בעיקר על היחסים הכלכליים בין ישראל לאיטליה ועל רצוננו והאינטרס שלנו להתקשר עם השוק. הביעה אכזבתה מחוסר השקעות איטלקיות במפעליה הכלכליים של ישראל והציעה שיגור משלחת איטלקית ללמוד האפשרויות של המקום וכן הציעה לקיים שיחות ובירורים עניינים להפגת החששות מפני תחרויות בין שתי המדינות. כן נגעה בחרם הערבי ובלחץ המופעל על מדינות המערב שמקיימות קשרים כלכליים עם ישראל והדגישה שכל השלמה עם הלחץ הזה עשויה רק לעודדו ולהגבירו. סניי הסביר שהוא שמע בפעם הראשונה על העניינים האלה והבטיח לקחת דברים על כך עם המשרדים הנוגעים בדבר מיד לאחר שובו לרומא. הדגיש כי אין כל התנגדות מצד משרד החוץ האיטלקי להרחבת הקשרים הכלכליים עם ישראל והבטיח להעביר דעתו זו לכל הנוגעים בדבר באיטליה. וכן חייב הצעות שרת החוץ וציין כי הקשרים הכלכליים שלהם עם ארצות ערב אינם הדוקים ורחבים במידה כזאת שמצדיקים הסתייגות כלפינו. בסוף השיחה נגעה שרת החוץ ביחסי ישראל–ערב והסבירה

באריכות ובהדגשה את קשרי קע"ם עם הסובייטים ועמדה על הסכנות האורבות למזרח התיכון כולו ממצב זה. סגיי הסכים עם הניתוח הזה ונראה עליו שאיננו נמנה עם חסידיו של נאסר באיטליה ובמערב. עד כאן.

נא להעביר לרומא.

ששון

282

ח' דיקן אל משרד החוץ
H. Dikan to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן מפר/894

נוסח נכנס: 130.23/3296/1

רומא, 11 באוקטובר 1960

סודי

מחלקת מערב אירופה.

שיחת דיין[1] עם שר החקלאות האיטלקי[2] לאמור:

1) דיין הדגיש הצורך לשיתוף־פעולה בין מדינות אירופה בשטח העזרה לארצות נחשלות תוך ציון ההכרח להימנע ממגמות פוליטיזציה של המשימות השונות. רומור הסכים לדבריו והוסיף כי המטרה צריכה להיות כלכלית־חברתית ולא פוליטית.

2) לאחר תיאור קצר של הפיתוח בשטח החקלאות בישראל בכלל, ובשטח ההדרים בפרט, העלה דיין האפשרות של שיתוף־פעולה בין איטליה וישראל בנושא, ובמיוחד בנוגע לשיווק. רומור קיבל טענת דיין כי במקום לבזבז המאמצים על־ידי התחרות עיוורת יש הכרח במציאת דרכי שיתוף־פעולה. אמר שגם לדעתו רצויה פגישת מומחים של שני הצדדים לשם דיון על תיאום בשטח שיווק ההדרים.

3) בהמשך השיחה אמר דיין ששמע על תכניות הפיתוח בדרום איטליה והוסיף כי ישמח אם משלחת מהאזור תבקר בישראל כדי לראות במקום את הנעשה, בעיקר בשטח הכשרת קרקעות והשקייה. רומור הגיב בחיוב והוסיף כי הנו עוקב בעניין אחרי הישגינו הרבים בפיתוח החקלאות בישראל. ציין כי ישמח מאוד לבקר בהזדמנות בארץ כדי לראות מקרוב הישגים אלה.[3]

.282

1. שר החקלאות, משה דיין, בא לאיטליה להשתתף בכנס ארגון החקלאות והמזון FAO.
2. מריאנו רומור, שר החקלאות של איטליה.
3. בסופו של דבר לא השתלבה ישראל בתכניות הפיתוח של דרום איטליה. להלן קטע מדיווח של י' ענוג על ביקור באיטליה בנובמבר 1960: "הגעתי למסקנה שאין מקום להשתלבות כלשהי בתהליך חשוב זה [פיתוח דרום איטליה]. אכן קיימת אפשרות להחליף ביקורי מומחים ואני ממליץ לעשות זאת. אולם כל זה יישאר בתחום יחסי הציבור, החשובים מאוד כשלעצמם. אינני רואה כל אפשרויות מעשיות. איטליה איננה זקוקה למומחים מישראל... זוהי בעיה איטלקית פנימית, רגישה ועדינה. אין לנו מה לעשות שם." (ראה דיווח של ענוג, נובמבר 1960, /130.23 .(3296/3

דיין השיב כי ישמח לארחו בכל עת בארץ.

4) השיחה נמשכה חצי שעה באווירה ידידותית מאוד.

5) בצאתנו מחדר השר אמר מזכירו שהשתתף בשיחה, כי ימסור הדברים למנכ"ל אלברטרי ושכידוע ברטור כבר נפגש איתו והעלה בפניו הנושאים הנ"ל.

דיקן

פרק יב
Chapter 12

יחסי ישראל עם ברית־המועצות
Israel's Relations with the Soviet Union

הניסיונות להפגיש את בן־גוריון עם כרושצ'וב; עלייה מברית־המועצות; היעדר קשרי תרבות ויחסי מסחר; הערכות של שגריר ישראל על עתיד היחסים בין שתי המדינות

283
א' הראל אל ג' מאיר
A. Harel to G. Meir

העתק: 93.39/544/7

מוסקבה, כ"ד באדר תש"ך
23 במארס 1960

אישי - סודי ביותר

גולדה היקרה,

שוב עברו כמעט 4 חודשים מאז שהותי האחרונה בארץ, וב־1 למארס נסתיימה שנתי הראשונה במוסקבה.

התחלתי להעלות על הנייר את התרשמותי משנה ראשונה זאת, אך אינני יודע אם אצליח לסיים את עבודת הכתיבה במהרה. על־כל־פנים, זה יימשך עוד שבועות עד שארכז את החומר הגולמי.

מבחינתנו, היהודית והישראלית, "השורה התחתונה" - "די אונטערשטע שורה", כמו שאומר לוי אשכול, היא עצובה למדי.

לא הצלחתי למצוא אוזן קשבת לשיחה רצינית, מכריעה על ענייננו. כאשר נסעתי למוסקבה קיוויתי, שאם לדבר עם אנשי הצמרת הסובייטית בשפה ובהגדרות שהם מבינים, אפשר להסביר להם את מצבנו ואף למצוא סדק לשינוי מדיניותם כלפינו.

היה לי, כמובן, ברור מראש שמדיניותם היהודית והישראלית היא פרי של אינטרסים ברורים, חד־משמעיים, ממלכתיים ושתמים לחשוב ששיחה עלולה לשנות הערכת אינטרסים, אשר התפתחה במשך 40 שנה ומבוססת על מאבק מסורתי של קומוניסטים נגד הציונות עוד בתקופה שהם טרם הגיעו לשלטון ושמם עוד היה Р.С.Д.П.[1]

283
1. ראשי תיבות ברוסית: "מפלגת הפועלים הסוציאל־דמוקרטית".

ובכל זאת חשבתי לפני בואי למוסקבה, ועודני משוכנע, שיחסם של אנשי הצמרת הסובייטית לישראל וליהודי ברית־המועצות איננו מאובן אלא שהוא תוצאה של גורמים שונים ומרובים.

חלק [מ]הגורמים אפשר למצוא במסורת הרעיונית של התנועה הקומוניסטית:

א) באי־הבנות אשר נבעו מפירושים ומניתוחים טועים ומטעים של דברי קרל מארקס על "הבעיה היהודית".

ב) ירושת המונחים, אשר נוצרו בזמן הוויכוח של הבולשביקים עם ה"בונד" ו"פועלי ציון".

ג) בגישה הפשטנית של לנין, אשר ראה ביהדות ובציונות רק תגובה לאנטישמיות והיה משוכנע שהיעלמות האנטישמיות מוכרחה להביא להתבוללות מלאה של שארית היהודים.

ד) בתפקיד השלילי אשר ממלאה מק"י ואשר מסייע ליצירת תמונה עקומה של המציאות היהודית והישראלית.

כל זה, כמובן, קיים ומהווה חלק של הגורמים למדיניות הסובייטית. ואם כי אין לגורמים אלה השפעה מכרעת בקביעתה, יש ערך, שאין לזלזל בו, בהבהרת המצב לאמיתו ובמאבק נגד דעות אידיאולוגיות כוזבות ופשטניות. נדמה לי, שבשטח זה השגרירות יכולה לעשות פעולה מסוימת בהצלחה. ניסיתי להרחיב על־ידי יחסים אישיים את חוג האנשים למען הבירור האידיאולוגי. הצלחתי היתה מוגבלת מאוד, [ו]בכל זאת החוג הזה התרחב.

אך ברור שהגורמים המכריעים והקובעים מקורם איננו באי־הבנות אידיאלוגיות, אלא הם מבוססים על מערכת יחסי ברית־המועצות עם מדינות ערב מזה ועם המיעוט היהודי בברית־המועצות מזה.

המדיניות הישראלית התרגלה להניח שיחסים אלה של ברית־המועצות עם הערבים ועם "יהודיה" הם קבועים, שגורמיהם מחוץ להשפעת ישראל ושעל כן אין אנחנו יכולים לעשות שום דבר כדי לשנות את מדיניות ברית־המועצות כלפינו. כי על כן עלינו לחכות לנס אשר ישנה את הנתונים האובייקטיביים ואם הדבר יקרה ישתנו היחסים בין ישראל וברית־המועצות ללא יוזמתנו.

בסיומה של שנתי הראשונה כאן אני מסכים שקיימות עדויות רבות להנחות אלה: מאבקי להרחיב את חוג האנשים בצמרת בברית־המועצות, אשר יודעים את האמת על ישראל, היה קשה מאוד. עד היום לא נתקבלתי על־ידי כרושצ'וב ולא על־ידי חבר אחר של נשיאות המפלגה. והשיחות המקריות בקבלות [פנים] רשמיות היו חטופות ובלתי־רציניות.

אף פעם לא קיבלתי רמז שפעולה מדינית ישראלית זו או אחרת היתה רצויה לברית־המועצות. וזה קרה, לפי דעתי, מתוך פחד שאם נסכים לפעולה הנרמזת תחייב התנהגותנו את ברית־המועצות לתגובה חיובית כלפינו. והתחייבות כזאת איננה רצויה לעת־עתה לממשלת ברית־המועצות.

יותר מזה, כאשר היינו עושים ג'סטות ידידותיות כלפי הסובייטים ביוזמה עצמית, הן נתקבלו בקרירות ובאירוניה וניתן להן פירוש עוין...

על מה אפשר על כן לבסס את הדעה, שיש מקום למדיניות ישראלית פעילה תוך הנחה שמדיניות כזאת עלולה להשפיע על עמדתה של ברית־המועצות כלפינו.

המפתח הוא משולש – חלקו האחד הוא במזרח התיכון, השני בברית־המועצות עצמה והשלישי ... באירופה.

1) אני נוטה להאמין שבמזרח התיכון הזמן פועל לטובתנו.

בצורה פרדוקסלית מסייעים שני תהליכים, הסותרים כביכול זה את זה, לאפשרות של שינוי המדיניות הסובייטית.

מצד אחד גדל ערכנו המעשי בחיי המזרח התיכון; עוצמתנו הכלכלית, קשרינו עם עמי אפריקה ואסיה, השתרשותנו באדמת המולדת, מגבירים את משקלנו בכל דיון על המזרח התיכון.

מצד שני פוחתת חשיבותנו כגורם מכריע לחדירת ברית־המועצות לאזור זה. יחסיה עם עיראק ועם קע"ם עברו בעיקרם את השלב של פעולות הפגנתיות – תעמולתיות. כעת הם מבוססים על משא־ומתן ממשי, חומרי ועינייני. על כן יש לניצול הניגוד בין ישראל למדינות ערב ערך הרבה יותר קטן בשביל מדיניותה של ברית־המועצות.

כמובן, היה זה פזיז להניח שהמדיניות הסובייטית מוכנה לגמרי לוותר על קלף נוסף זה, אך אם בשנים הקודמות היה הוא אחד הקלפים המכריעים, היום הוא רק קלף מסייע.

נוסף על כך יש הבדל מהותי בין תמיכה בקע"ם המשתחררת מהשפעה בריטית ובין תמיכה בקע"ם המנסה ליצור ממלכה פן־ערבית גדולה.

ואפילו אם נאצר היה פחות אכזרי וחריף בפעולותיו נגד הקומוניסטים המצרים, היתה ההתחשבות עם עמי אפריקה העצמאיים מגבילה את ברית־המועצות בסיועה להתפשטות של קע"ם.

החל מגאנה ותוניס ועד חבש קיימת חרדה מפני התפשטות מצרית ולחרדה זאת יש השפעה הולכת וגדלה על מדיניות ברית־המועצות. אין לשכוח שבשנים הקרובות יגיע מספר המדינות העצמאיות באפריקה ל־50 ויותר.

למאמרים האחרונים בעיתונות הסובייטית מתגנבת כבר הנימה הזאת של הסתייגות כלפי המטרות הממלכתיות של קע"ם ("איזבסטיה" מה־6.3, "זמנים חדשים" מס' 10), ואם כי הנימה הזאת איננה מבטיחה שינוי של המדיניות הסובייטית כלפי ישראל, היא בכל זאת מכינה את הקרקע לאפשרות של תמורות בה ונותנת לנו סיכוי לתמרון קצת יותר גדול.

אין כמובן לשכוח לרגע שלמרות הנימה החדשה זורם ללא הפסקה נשק סובייטי לזיון הערבים.

2) בקצה השני של הנתיב המדיני ממשיכה המדיניות הסובייטית להיות מלאה סתירות וניגודים לגבי תושביה היהודים ועומדת לפני מבוא סתום. מצד אחד היא מסרבת להכיר בעם היהודי כבעם עצמאי ויצרני ודוגלת במדיניות של התבוללות וטמיעה שהן בבחינת תהליכים "פרוגרסיביים".

(אחד העורכים הראשיים של "שאלות הפילוסופיה", [מ"ד] קאמארי, פרסם לאחרונה מכתב גלוי ב־Jewish Observer ברוח זאת.)

מצד שני היא מקשה בפעולות יום־יומיות על תהליך זה של התבוללות. ועל כן, למרות שהטמיעה הולכת ומתפשטת, גדלה ומתרחבת גם התסיסה ברחוב היהודי.

עם הליברליזציה הכללית מתחילה התסיסה הזאת לקבל גם ביטוי יותר פומבי. למשל, בערב פורים היה מספר גדול מאוד של צעירים ונוער בבית־הכנסת. מתרבים

המקרים של הבעת הזדהות עם ישראל. תחת לחץ דעת־הקהל העולמית וכתוצאה מן התסיסה הפנימית פרסמו הרוסים שני ספרים חדשים באידיש ואם בימים הראשונים לאחר הפרסום אי־אפשר היה להשיגם, כעת הספר של מנדלה מוכר ספרים נמצא בחנויות רבות.

כמובן שני הספרים האלה הנם כאין וכאפס בהשוואה לצרכים התרבותיים של הציבור היהודי בברית־המועצות אך הוצאתם [לאור] מראה, שהשלטונות הסובייטיים מתחילים להתחשב – אם כי לעת־עתה בקנה־מידה פעוט – גם בפעולות לחץ בחוץ־לארץ וגם בתסיסה בפנים.

3) יש גם להניח שהתזוזה הקטנה מעמדות הנוקשות הסובייטיות באה בהתחשב עם רגישות הפסגה[2] ובהכנה ליצירת אווירת הפשרה.

ואם זה נכון יש לראות בהתפתחות זאת עדות לכך שכדי למנוע סיבוכים בפגישות הפסגה בגלל השאלה היהודית מוכנים הסובייטים לצעדים, לעת־עתה הפגנתיים־מלאכותיים, כדי "להוכיח" לעולם שמצב יהודי ברית־המועצות הרבה יותר טוב מאשר במציאות.

העובדה הזאת מהווה עדות בעלת משקל, שלמען הצלחת מדיניות ההפשרה מוכנה ממשלת ברית־המועצות לפעולות מסוימות אשר עומדות בניגוד למדיניותה הכללית בשאלת העם היהודי ותרבותו.

מנקודה זאת ועד לתמורות עקרוניות במדיניות הדרך היא ארוכה מאוד ואין לעת־עתה כל סימנים לכך שהן קרובות ואף לא שדנים עליהן, אך בדיוק כמו השינויים במזרח התיכון מרחיבה גם העובדה הזאת את שדה התמרון הישראלי ומגדילה את סיכוייה של מדיניות ישראלית פעילה ומקטינה את הצורך לגישה "פטאלית" פסימיסטית לגבי יחסי ישראל – ברית־המועצות.

אם הניתוח במכתב זה נכון, מסקנותיו נראות לעין וצריכות להיות מכוונות לארבעה נתיבים:

א) בנתיב הראשון עלינו להגביר עד כמה שאפשר את התודעה היהודית בקרב יהודי ברית־המועצות למען ריבוי ההוכחות לחוסר פתרון שבמדיניות הסובייטית כלפי תושביה היהודים.

ב) בנתיב השני עלינו להמשיך בסבלנות ובעקביות בבירור האידיאולוגי ובניסיונות להרחבת חוג האנשים בצמרת השלטון הסובייטי אשר יודעים את האמת על ישראל ומגמותיה.

ג) בנתיב השלישי עלינו לנצל את הלחץ של דעת־הקהל ועוד להגבירו כדי להשיג התקדמות נוספת גם לגבי יהודי ברית־המועצות וגם לגבי יחסי ישראל – ברית־המועצות.

ד) בנתיב הרביעי עלינו לשקול בכובד־ראש ובאחריות מקסימלית אם אינם קיימים צעדים מעשיים אשר אנחנו יכולים לעשות כדי לרמוז לברית־המועצות שאנחנו לא רק באופן כללי בעד מדיניות ההפשרה אלא גם מוכנים לתמוך באספקטים

2. פגישת מנהיגי המערב (הנשיא אייזנהאואר, הנשיא דה גול, ראש הממשלה מקמילן והקנצלר אדנאואר) והמזרח (ראש הממשלה נ"ס כרושצ'וב) בפאריס במאי 1960, שהתפזרה מיד לאחר תחילתה על רקע הפלתו של מטוס ביון אמריקאי מעל ברית־המועצות ב־1 במאי 1960.

מסוימים של מדיניות ההפשרה הסובייטית בה במידה והתנהגות זאת של ישראל תבטיח שינוי ביחסה של ברית־המועצות לתושביה היהודים ולישראל.

אני מגדיר קטע זה של המכתב בצורה כה זהירה בגלל שני נימוקים:

א) יותר מדי פעמים נשארה ידנו המושטת לממשלת ברית־המועצות תלויה באוויר ללא תגובה או בתגובת עלבון.

ב) הצעתי מכוונת לשטח מדיני רגיש מאוד היוצר תגובות אמוציונליות חריפות, כי הקלף העיקרי אשר עומד לרשותנו במשחק המדיני עם ברית־המועצות הוא קשור למערכת יחסינו עם גרמניה המערבית ועם אדנאואר.

עד כמה שמשקלנו בעניינים גלובליים כלליים הוא קטן, בעיני ממשלת ברית־המועצות בשטח זה יש לנו אפשרויות רציניות. התלקחות כמעט היסטרית של המסע נגד ישראל בעיתונות הסובייטית בעקבות פגישתו של ראש הממשלה עם אדנאואר (המאמר ב"פרבדה" מה־18.3.60)[3] מוכיחה איזה ערך רב מייחסים הסובייטים לסיוע מוסרי אשר אנחנו, לפי דעתם, נותנים לאדנאואר ולמדיניותו המעכבת את ההפשרה.

אין ספק שבן־גוריון השיג הבטחות רבות – בעיקר כלכליות, אך ייתכן גם ביטחוניות – מאדנאואר.[4]

מטבע הדברים שפרסום ההבטחות היה מקוטע. אכן אני מוכרח להסתפק בקטעי העובדות, אשר התפרסמו, תוך הסתייגות מובנת שידיעה מלאה עלולה לשנות את מסקנותי.

אמנם על יסוד העובדות הידועות נוצרת שאלת עדיפות גורלית, האם אמנם מותר לוותר על הניסיון להזיז את נוקשותה של המדיניות הסובייטית בגלל החרדה שעל־ידי כך אנחנו עלולים להעמיד בסימן־שאלה את ההבטחות הגרמניות?

השאלה – היא שאלה מצפונית אשר כל אחד צריך לפתור בעצמו תוך ידיעה ברורה שהתשובה עליה תקבע לתקופה ארוכה את גורל המדינה.

הרהורי הם תוצאת מחשבה בלתי־פוסקת איך אפשר להחזיר את החלק הגדול ביותר מבין שלושה מיליון יהודי ברית־המועצות לעם היהודי ולישראל.

בזמן ביקורו של כרושצ'וב בצרפת ולקראת פגישות הפסגה מקבלת השאלה הזאת אקטואליות מכרעת.

בברכה,

א' הראל

3. במאמר נאמר שאין זה מקרי שבן־גוריון ואדנאואר ביקרו בארצות־הברית ערב ועידת הפסגה. בן־גוריון כמוהו כקנצלר אדנאואר עשה ככל יכולתו כדי לסכל את הצלחתה. בשהותו בוואשינגטון עשה בן־גוריון מאמצים להטיל ספקות בפעילותה של ברית־המועצות למען השלום, והטיף להמשך מירוץ החימוש. (על עמדת כרושצ'וב לגבי פגישה בינו ובין אדנאואר – ראה מס' 288 והערה 3 שם.)

4. בשיחתם שהתקיימה במארס 1960 – ראה מס' 215.

284
הערת עורך
Editorial Note

מאמצי ראש הממשלה, ד' בן־גוריון, להיפגש עם ראש ממשלת ברית־המועצות ניקיטה ס' כרושצ'וב

במסיבת עיתונאים בלונדון, בתום ביקורו בבריטניה (מארס 1960), אמר בן־גוריון כי היה רוצה להיפגש עם כרושצ'וב, ושוחח בנידון עם בודרוב, שגריר ברית־המועצות בישראל, עוד קודם שחשב להיפגש עם מנהיגי המערב.

תשובתו של בודרוב בוששה לבוא. בן־גוריון הזכיר לו את הדבר לפני צאתו לארצות־הברית ובריטניה, ונענה כי הנושא יידון לאחר שישוב ממסעו ("הארץ", 20 במארס 1960). כשבא להקביל את פני בן־גוריון בשובו לישראל, אישר בודרוב את הידיעות על רצונו של ראש הממשלה להיפגש עם כרושצ'וב ("הארץ", 25 במארס 1960), ואילו כרושצ'וב הצהיר במסיבת עיתונאים בעת ביקור בצרפת כי לא ידוע לו דבר על בקשתו של בן־גוריון להיפגש איתו, ואילו היה מקבל בקשה כזאת – היה עונה עליה ("דבר", 3 באפריל 1960). כשנשאל על־כך בישיבת ממשלה, השיב בן־גוריון כי הביע באוזני בודרוב את משאלתו להיפגש עם כרושצ'וב ואף חזר על כך במסיבת עיתונאים בלונדון. ראש הממשלה הסביר כי אין זה נהוג לבקש פגישה באיגרת דיפלומטית קודם שהצד השני מגיב על הבירורים המוקדמים ("דבר", 4 באפריל 1960).

עקב אי־הבהירות שהשתררה בנושא זה, נתבקש שגריר ישראל במוסקווה להעלות את העניין במשרד החוץ הסובייטי.

285
א' הראל אל המנהל הכללי של משרד החוץ
A. Harel to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ס/[8]76

נוסח נכנס: 130.09/2327/6

מוסקבה, 3 באפריל 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

1) השגריר השוודי[1] אשר היה נוכח בשיחתי עם קוזלוב,[2] מסר לי אתמול שהיה המשך לשיחה זאת (ראה דו"ח מפורט אשר שלחתי עם הבלדר האחרון).[3] אקדמאי רוסי ממקורבי כרושצ'וב וקוזלוב, תוך שיחה עם השגריר השוודי, רצה לדעת אם באמת

285
1. ר"ר סולמן, שגריר שוודיה בברית־המועצות.
2. פרול רומנוביץ קוזלוב, סגן ראשון לראש ממשלת ברית־המועצות.
3. תעודה זו לא נמצאה.

מייחס ראש ממשלת ישראל חשיבות לפגישה עם כרושצ׳וב ואם הוא ברצינות מעוניין לקיימה.[4] התשובה של השוודי היתה שלמיטב ידיעותיו, כן. השגריר התרשם שהשאלה לא היתה מקרית ושבן־שיחו ימסור את תשובתו לקוזלוב.

2) לאור השיחה הזאת ולאור הודעת כרושצ׳וב בפאריס אשר התפרסמה ב״קול ישראל״, שהוא כאילו טרם קיבל הזמנה מראש ממשלת ישראל, אני מציע לשקול מחדש אם אינה קיימת אפשרות של מכתב אישי של ראש הממשלה אל כרושצ׳וב, אשר אני הייתי יכול להעביר באופן ישר במוסקבה.

הראל

286

ח׳ יחיל אל שגרירות ישראל במוסקבה
Ch. Yahil to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן 800
נוסח יוצא: 130.09/2327/5

ירושלים, 4 באפריל 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

לשגריר, לשלך 768.[1]

הואיל ובודרוב אישר כי ראש הממשלה פנה אליו בנדון והוא נמצא עתה בברית־המועצות איננו רואים שיגור של איגרת כרצוי ומוטב להמתין לשובו של בודרוב.

יחיל

4. ראה הערת־עורך לעיל.

286
1. מס׳ 285.

287

ג׳ מאיר אל שגרירות ישראל במוסקבה
G. Meir to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/801

נוסח יוצא: 130.09/2327/5

ירושלים, 5 באפריל 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

הראל; לנמען בלבד; שלך 768,[1] ובהמשך לשל יחיל ק/800.[2]

בקש פגישה במשרד החוץ ואמור שם שנצטווית לומר שראש ממשלת ישראל פנה אישית לשגריר ברית־המועצות בישראל לפני חודשים אחדים ואמר לו שהוא רוצה להיפגש עם כרושצ׳וב ומשאיר להם לקבוע את הצורה והפרטים אך עד היום טרם קיבל תשובה. אתה נתבקשת עכשיו לבקש תשובה.

גולדה

288

א׳ הראל אל שרת החוץ
A. Harel to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן ט/773

נוסח נכנס: 130.09/2327/6

מוסקבה, 8 באפריל 1960

סודי ביותר - מידי

המנכ״ל.

1) ביקשתי ביקור אצל גרומיקו בקשר עם פגישתו של ראש הממשלה עם כרושצ׳וב. נתקבלתי על־ידי מאליק היות וגרומיקו איננו נמצא בעיר.

2) לאחר שהסברתי את סיבת ביקורי בהתאם למברקה של שרת החוץ[1] אמר מאליק: (א) ההתרשמות של ממשלת ברית־המועצות היתה שמשאלתו של ראש ממשלת ישראל

287

1. מס׳ 285.
2. מס׳ 286.

288

1. מס׳ 287.

נעשתה תוך שיחה מקרית ודרך־אגב.[2] (ב) במצב הפוליטי באותו הזמן היא נראתה כמוקדמת מדי (Priejdivriemiennaja) אך שכעת הוא ימסור את הפנייה המזכירה את המשאלה בהתאם לחשיבות הבעיה.

3) בשיחה אשר התפתחה ציטטתי את כרושצ׳וב בתשובתו לשאלה על פגישתו עם אדנאואר[3] וטענתי שזאת דוגמה נוספת לסתירה בין מדיניותה הכללית של ברית־המועצות ויחסה לישראל.

4) מזה עברתי לסתירות בין ההכרזות הכלליות של ברית־המועצות ועמדתה כלפי ישראל בענייני מסחר ותרבות.[4]

5) מאליק הסתתר מאחורי העובדה שהוא רק כעת נכנס לעבודה וניסה לטעון שאת עמדת ברית־המועצות יש להסביר כתגובה להכרזות אנטי־סובייטיות של מדינאים ישראלים ושל עיתונות ישראלית.

6) עם־זאת ניסה מאליק להופיע כאוהד ישראל, השתדל לא להחריף את השיחה והגדיר את דבריו כאילו תוך התנצלות.

7) כאשר טענתי שאינני מקבל את נימוקיו ושאת העמדה האמיתית של ישראל הוא מכיר היטב מתוך שיחותיו עם אליהו אילת, אמר מאליק ״כן, באווירת לונדון, יכולתי להיות ידידו״.

8) בסיכום הבטיח תשובה מהירה.[5]

9) סיפר לי שהתמנה סגן שר החוץ לענייני המזרח התיכון והקרוב.

10) השיחה התקיימה ב־8 לאפריל.

הראל

2. ראה הערת־עורך מס׳ 284. לפי עיתוי השיחה אפשר שהתקיימה בקבלת פנים בשגרירות ברית־המועצות לרגל יום מהפכת אוקטובר.
3. במסיבת עיתונאים בפאריס ב־3 באפריל אמר כרושצ׳וב שהוא מוכן להיפגש עם אדנאואר, שכן לדעתה של ברית־המועצות פגישות אישיות תמיד מועילות (ראה ״הארץ״, 4.4.1960).
4. ברית־המועצות הפסיקה את קשרי המסחר שלה עם ישראל בנובמבר 1956 בעקבות מבצע סיני. קשרי התרבות, במידה שהיו, הופסקו עוד קודם לכן.
5. ראה מס׳ 289.

289

א׳ הראל אל שרת החוץ[1]
A. Harel to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן ט/801

נוסח נכנס: 130.09/2327/6

מוסקבה, 26 באפריל 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

הוזמנתי היום לסגן שר החוץ מאליק אשר מסר לי תשובת ממשלת ברית־המועצות לפנייתי בקשר עם פגישתו של ראש ממשלת ישראל עם ראש ממשלת ברית־המועצות: "לאור ההופעות העוינות והמלחמתיות (Niemiroliubimyie) של אנשי ציבור ישראלים ואף של חברי הממשלה חושבת ממשלת ברית־המועצות שביקורו של ראש ממשלת ישראל בברית־המועצות מוקדם מדי (Priejdivrieminyi); עם־זאת מדגישה ממשלת ברית־המועצות שמדיניותה תמשיך להיות מבוססת על רצון ליחסים טובים עם כל מדינות המזרח הקרוב והתיכון ללא הפליה". עניתי שהודעת ממשלת ברית־המועצות מוכיחה עד כמה שמדיניותה כלפי ישראל בנויה על דעות מוטעות ושהיא בעצמה עדות מכרעת לערך הגדול שהיה יכול להיות לביקורו של ראש ממשלת ישראל בברית־המועצות – לעניין השלום ולהבנה הדדית, אך לאור ההודעה הזאת אין לי מה להוסיף. קמתי וסיימתי את השיחה. את הודעת ממשלת ברית־המועצות הקריא מאליק, אך לא קיבלתי אותה בכתב, על כן הציטוט מתוך זיכרון.

הראל

289

1. המברק ממוען גם למנהל הכללי ולמחלקת מזרח אירופה.

290

י"ל גדעון אל שגריר ישראל במוסקבה
Y.L. Gideon to the Israel Ambassador in Moscow

מקור: 93.39/544/7

ירושלים, י"ב באייר תש"ך
9 במאי 1960

סודי

הנדון: פגישת ראש הממשלה-כרושצ'וב

אנשי שגרירות ברית־המועצות כאן העירו באוזני עיתונאים שנוסח תשובת מאליק לפנייתך[1] אינו מזדהה עם הנוסח שנתקבל בשגרירות הסובייטית כאן.

לדבריהם נאמר בתשובה שהביקור לא преждевременный אלא несвоевременный וכן שבמקום הנוסח "ברית־המועצות רוצה ביחסים טובים עם כל מדינות המזרח התיכון ללא הפליה" נאמר בנוסח שלהם "ביחסים טובים עם כל מדינות המזרח התיכון ללא יוצא מן הכלל, אם קיימת שאיפה הדדית ואינטרס הדדי לכך".[2] אינני מייחס חשיבות רבה לתיקון הראשון אך אם נכון הנוסח של התיקון השני, אפשר לייחס לו משמעות שברית־המועצות רוצה ביחסים טובים עם אותן המדינות שיש איתן אינטרס הדדי ושהן שואפות לכך.

הסובייטים יכולים להסביר שמאחר שאין שאיפה מצד ישראל ליחסים טובים עם ברית־המועצות ואין אינטרס הדדי בכך, כוונת הנוסח – ליחסים טובים עם מדינות ערב בלבד.[3]

בברכה,

י"ל גדעון

290

1. ראה מס' 289.
2. בתגובת הראל (מברק ס/839, 13.5.1960, 130.09/2327/6), נאמר כי ברישום שעשה בזמן השיחה כתובה מילה אחת ("בטרם זמנו"), אך לא מן הנמנע שהשתמש במילה האחרת ("לא בזמנו"). ועם זאת אין לו ספק שמאליק לא הוסיף את המשפט "אם קיימת שאיפה הדדית ואינטרס הדדי לכך".
3. בסופו של דבר, הרעיון להפגיש את בן־גוריון עם כרושצ'וב לא יצא אל הפועל.

291

א׳ הראל אל המנהל הכללי של משרד החוץ

A. Harel to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ט/859

נוסח נכנס: 130.09/2327/6

מוסקבה, 31 במאי 1960

שמור - מידי

נתקבלתי היום לביקור פרוטוקולי אצל הנשיא החדש ברז׳נייב. השיחה נמשכה כחצי שעה. השתתפו בה, נוסף לברז׳נייב, מזכירו של הסובייט העליון גאורגדזה [ו]בורצב[1] ממשרד החוץ. אינני חושב שיש לשיחה ערך מדיני ושברז׳נייב ביטא את הקו הרשמי של ברית־המועצות כלפי ישראל. אך בכל זאת הופתעתי על־ידי החמימות בה נתקבלתי. לאחר שיחה כללית על בעיות עלייה וכלכלה, כמו־כן על קום המדינה ועל התפקיד אשר שיחקה ברית־המועצות בתקופה ההיא, הבעתי את אכזבתי על כך שבשנים האחרונות לא התפתחו היחסים בין ישראל וברית־המועצות ושורר קיפאון אף בקשרים תרבותיים ומסחריים. הנשיא ענה בדברים כלליים וסיים את השיחה בהבעת תקווה לשיפור היחסים בין שתי המדינות. אני מציע לתת פרסום בעיתונות לפגישה זאת.

הראל

291

1. א"ו בורצב, מנהל מדור ישראל במשרד החוץ הסובייטי.

292

א׳ הראל אל מחלקת מזרח אירופה
A. Harel to the East European Division

מברק מוצפן ט/886

נוסח נכנס: 130.09/2327/6

מוסקבה, 11 ביולי 1960

סודי

1) בחוגים דיפלומטיים היה הד די גדול לדברי כרושצ׳וב על ישראל בפגישת העיתונאים בווינה.[1]

2) אני חושב שאולי רצוי, נוסף לתגובות בעיתונות, להגיב בצורה רשמית או לפחות רשמית למחצה לדבריו של כרושצ׳וב על חוסר בקשות לעלייה.

3) מציע לשקול אם רצוי להזמין את בודרוב למנכ״ל ותוך שיחה כללית למסור לו חומר המוכיח את ה־fallacy של דברי כרושצ׳וב (מספר הוויזובים,[2] בעיית קאופמן, אירה[3] וכד׳).[4]

הראל

292

1. במסיבת עיתונאים בווינה ב־9 ביולי אמר כרושצ׳וב בין היתר כי במשרד החוץ במוסקווה אין בקשות יציאה לאיחוד משפחות בישראל, לעומת זאת יש כמה בקשות של תושבי ישראל הרוצים לחזור למולדתם הסובייטית. לשאלה כיצד יכולה ישראל לפעול לשיפור היחסים עם ברית־המועצות, אמר שבתור ראש ממשלת ברית־המועצות אין הוא צריך לייעץ לבן־גוריון מה לעשות. ("הארץ", 10.7.1960).
2. בקשות להיתר יציאה.
3. שני מסורבי עלייה. האחד חסר נתינות, שקיבל אזרחות ישראלית, והאחרת אזרחית סובייטית, שאמה בישראל. (ראה הערות י׳ שמעוני על מברק הראל ממוסקווה, ט/499, 30.10.1959, 130.23/3115/10).
4. בתגובת משרד החוץ (מברק ק/945, 12.7.1960), אל השגרירות במוסקווה, נאמר כי חושבים על כך, ושוקלים תגובה רשמית. לא נמצא חומר נוסף בפרשה זו.

293

א' הראל אל משרד החוץ
A. Harel to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ט/140
נוסח נכנס: 130.09/2327/6

מוסקבה, 26 בדצמבר 1960

סודי - מידי

המנכ"ל, מנהל מזרח אירופה.

1) הפגישה עם גרומיקו, אשר התקיימה הבוקר, עברה להפתעתי באווירה נוחה וארכה יותר מ־3/4 שעה.

2) גרומיקו לא ניצל אותה לשום התקפה נגד ישראל או מדיניותה.

3) השיחה התרכזה על שלוש נקודות.

(א) היעדר מסחר בין ברית־המועצות וישראל.

(ב) חוסר קשרי תרבות.

(ג) עיכוב התשובה הסובייטית לפנייתנו בעניין משפט אייכמן.[1]

4) בכל שלוש הנקודות היה גרומיקו בהגנה. לגבי בעיות מסחר ותרבות הבטיח התעניינותו האישית ויעץ להתקשר כעבור שבועיים-שלושה עם משרד המסחר ועם הוועד לקשרי תרבות, תוך הבטחה שהוא עד אז יברר איתם הבעיות. מה שנוגע למשפט אייכמן הוא טען שחומר רציני נגד אייכמן נמסר למשפט נירנברג ושהעיון בחומר זה יוסיף חומר חשוב למשפט נגד אייכמן בישראל. אין לפי ידיעתו חומר מיוחד בידי ממשלת ברית־המועצות אשר יכול להוסיף על החומר אשר נמסר כבר למשפט נירנברג.

5) לו זאת היתה השיחה הראשונה עם גרומיקו הייתי חייב לסכמה בתור סימן שברית־המועצות עומדת להתחיל ביחסי מסחר ותרבות עם ישראל. אך לאור הניסיונות הקודמים יש להתייחס להבטחותיו בספקנות רבה. עם־זאת אתקשר כמובן באמצע ינואר עם משרד המסחר ועם [ה]ועד לקשרי תרבות ורק אז יתברר באיזו מידה היו הדברים של גרומיקו רציניים.

הראל

293

1. בקשתה של ישראל לקבל מסמכים הקשורים למשפט אייכמן (ראה מברק חוז"ם 450 מיום 27 ביוני 1960, בתיק 130.09/2378/3).

פרק יג
Chapter 13

יחסי ישראל עם ספרד, פורטוגל ויוון
Israel's Relations with Spain, Portugal and Greece

התקדמות ביחסי ישראל–פורטוגל; מגעים עם דיפלומטים ספרדיים;
יחסי ישראל–יוון

294

א׳ מירון אל משרד החוץ
A. Miron to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 46

נוסח נכנס: 130.09/2324/6

ליסבון, 15 בינואר 1960

סודי–לנמען בלבד

אפרת, לנמענים בלבד; שרת החוץ, מנכ״ל, סגני המנכ״ל.

קונדה קרידה שחזר עתה מביקור בארץ[1] שוחח עם שר החוץ הפורטוגזי[2] בעניין היחסים בינינו. השר אמר שאחרי ששמע דעת יועציו במשרד וקיבל דו״ח ממשלחתו באו״ם אין הוא יכול להמליץ בפני ממשלתו לשנות בעתיד הקרוב המצב כפי שקיים בינינו כעת[3] בגלל חשש בפני תגובה מדינית וכלכלית מצד הערבים.

נכון שהערבים מצביעים נגד פורטוגל אולם בדרך כלל אינם יוזמים פעולות נגדה. פורטוגל נתונה במצב מדיני עדין ביותר בגלל ענייניה באפריקה וגואה,[4] והערבים, אותם הגדיר השר כאספסוף – canaille, רבים מדי ויגרמו לפורטוגל צרות מדיניות וכלכליות בהן קשה יהיה לעמוד במצב הנוכחי. השר חשב קודם בתור צעד לקראתנו על מינוי קונסול כבוד בישראל אבל הוא מוכן לדון באפשרות שיגור קונסול מקצועי אחרי שיסיים העלאת קע״ם ומרוקו לשגרירויות,[5] ואולי בעתיד יותר רחוק יתפתח הדבר ליחסים דיפלומטיים מלאים.

294

1. קונדה קרידה, איש עסקים פורטוגלי ובעל קשרים בשלטון, ביקר בישראל בסוף דצמבר 1959 וראשית ינואר 1960 מטעם מועדון ״רוטרי״. עם שובו לפורטוגל קיבל עליו לסייע לקידום היחסים עם ישראל.
2. מרסלו מתיאש, שר החוץ של פורטוגל.
3. היעדר יחסים דיפלומטיים – קיום קונסוליה כללית של ישראל בליסבון בלי קונסוליה של פורטוגל בישראל.
4. מובלעת פורטוגלית בהודו. לאחר שהודו זכתה לעצמאות דרשה מפורטוגל לסלק את ידיה מגואה ולצרפה להודו. פורטוגל סירבה וב־1961 פלש צבא הודי לגואה וסיפח אותה.
5. בינואר 1960 הוסכם בין פורטוגל, קע״ם ומרוקו להעלות את דרג הייצוג ביניהן מצירות לשגרירות.

השר ואנשיו מלאי הערצה למפעל בארץ ולעבודתנו כאן. הוא יודע היטב על דברי רפאל[6] ושיחותיו הרבות כאן, אבל זוהי לדבריו המציאות המרה שהוא חייב לשמור כנגד עיניו. השר סמך ידו של קרידה למסור לנו דברים אלה.

מציע שתודיעו לרפאל.

מירון

295

י' פראטו אל מ' פישר
J. Prato to M. Fischer

מקור: 130.23/3317/3

אתונה, כ"ג בשבט תש"ך
21 בפברואר 1960

סודי-לנמען בלבד

הנדון: יחסי יוון-ישראל - שיחה עם ביציוס[1]

בעת ביקורי אצל הנ"ל בעניין מעבר עולים מרומניה,[2] הפליג ביציוס, ביוזמתו, על הבעיה הכללית והנצחית של היעדר היחסים הדיפלומטיים בינינו ועל תוצאותיה המעשיות.

הוא נגע בשאלה בשל נגיעתה הישירה בנושא עליו דיברנו.

התחיל לומר כי מזמן לזמן דנים במשרד החוץ בבעיה במגמה לבדוק מהם התנאים הרצויים והדרושים שיאפשרו הכרה מלאה. אין עדיין סיכום בנקודה הזו, אך לדעתו, רצויה תקופה ממושכת של שקט כדי למנוע פניות מתמידות של הערבים המזכירים להם כי ידידות יוון כלפיהם מחייבת את יוון להוכיח, הלכה למעשה, שיחסה לישראל שונה מיחסה אליהם.

ביקשתי שיבהיר למה כוונתו בדברו על "תקופה ממושכת של שקט". הכוונה, השיב, לפעולותינו הרבות ביוון העולות על אלה של הארצות הידידותיות ביותר. כשביקשתיו לפרט, אמר שכמעט לא עובר יום בלי שיתרחש משהו: ביקור עיתונאים בישראל, כתבות בעיתונות, קונצרטים של כנרים ישראלים (קרי עדנה מישל), הזמנת אנשים חשובים (קרי קאסימטיס),[3] פרסומים ישראליים (קרי, עלון הידיעות

6. גדעון רפאל, שגריר ישראל בבריסל, ניהל בזמנו בבריסל מגעים עם השגריר הפורטוגלי במקום, מגעים שהביאו לבסוף להקמתה של הקונסוליה הכללית של ישראל בליסבון. רפאל גם ביקר בליסבון ביולי 1959 בדרכו לסיור באפריקה. (ראה א' מירון אל מ' פישר, 3.11.1958, א' מירון אל משרד החוץ, 21.7.1959, שניהם בתיק 130.23/3119/38).

295

1. ד' ביציוס, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ היווני.
2. ראה מס' 536.
3. גריגוריוס קאסימטיס, חבר הפרלמנט היווני, לשעבר שר העבודות הציבוריות, ביקר בישראל בפברואר 1960.

ו"הלאס-ישראל"), ביקורי גומלין של קבוצות ספורט וכו וכו'. הוא מכיר בעובדה שכל פעולות אלה הנן מעניינות, טבעיות, כשרות ומועילות להידוק הקשרים בין שתי הארצות, אך לצערם כל אחת מהן גוררת אחריה באופן אוטומטי מחאה ערבית.

מחאות אלה הנן אמנם בלתי־מבוססות ובלתי־מוצדקות, אך הן מעמידות את היוונים במצב של התגוננות: כתוצאה מהן משמשת ישראל נושא לוויכוח מתמיד עם הערבים על דברים שהם משניים בחשיבותם, וזאת מונע בעד היוונים להתקדם בדרך הסדרת היחסים כפי שהיו רוצים. כוונתו אינה לבקש אותנו שנגביל את פעולותינו, אלא רק להביא לשיקולנו אם לא כדאי שנתרכז בדברים חשובים יותר.

עניתי שנבצר ממני להבין כיצד משרד החוץ נאות להיכנס בכלל לבירורים עם הערבים על מחאות אלה. בשום מדינה אחרת הערבים אינם מרשים לעצמם לבוא בתלונות על הזמנת עיתונאים וכיוצא בזה ואם הם עושים זאת ביוון, זה משום שהם מרגישים כי המצב המיוחד של יחסינו מקנה להם הזכות לתבוע מיוון יחס שלילי לישראל. ברור כי הדרך הנוחה ביותר להשתיק את הערבים תהיה שאנו נשב באפס מעשה ולא נזכיר כי אנו קיימים, אך ספק רב אם מצב זה יקדם אותנו או יקל על יוון בשאיפתה להגיע להסדר: נהפוך הוא, כל כוונתנו צריכה להיות יצירת יחסים ממשיים אשר יהיו דומים בכול, חוץ מהבחינה הפורמלית, ליחסים השוררים עם כל מדינה אחרת באופן שהנורמליזציה, כאשר תבוא, תיראה כדבר טבעי ההולם את המציאות. כאשר היחסים עם ישראל יהיו שווים לאלה עם ארצות ערב, יחדלו הערבים להטריד השלטונות היווניים במחאות ובבקשות הסברים.

ביציוס השיב כי "יש משהו" בדברי, אבל בכל זאת במצב הנוכחי הם אינם יכולים להתעלם מהתגובות של הערבים על צעדים של יוון כלפינו. הוא רוצה שנבין יפה כי לא קיימת כל אי־אהדה (animosité) כלפי ישראל ושלא נפרש כך אי־אלו צעדים שיוון נאלצת לפעמים לנקוט העשויים להיראות בלתי־ידידותיים: הם תוצאה של מצב אומלל ועדין. על כנות כוונותינו, הוסיף, קיבלתם לאחרונה ההוכחה הטובה ביותר בדבר יחסי ישראל-קפריסין: "יכולנו להשיב את פניכם ריקם ולומר כי אין בידינו להתערב, אך במקום זה אמרנו מה שאמרנו: זו ההוכחה הטובה ביותר על הלך־הרוח במשרד החוץ ועל כיוון מחשבתנו".

עניתי כי תשובת השר זכתה להערכה רבה אצלנו וכי אנו רואים בה סימן מעודד המעיד על הערכה מציאותית ונכונה של מעמדה של מדינת ישראל באזורנו.

עד כאן תוכן השיחה.

הערכתי: היתה זו הפעם הראשונה ששמעתי ממר ביציוס דברים ברורים על ה"צרות" שפעולותינו גורמות להם ומעין "עצה ידידותית" לרסנן. כמו־כן היתה זו הפעם הראשונה שהוא הזכיר, ביוזמתו, את בעיית היחסים כבעיה שמעסיקה את משרד החוץ ואת הדיונים שמתקיימים בו מדי פעם כדי למצוא לה הפתרון הרצוי לנו.

לדעתי, לא באקראי מצא ביציוס לנכון להזכיר את בעיית היחסים ואת האפשרות שהיא [תיפתר] (בלי להזכיר אפילו ברמז מועד כלשהו). כוונתו היתה כפולה: להמתיק את גלולת הגבלת מתן האשרות,[4] וניסיון לשכנעני כי מוטב לנו שנרסן בעצמנו את פעולותינו, ונשמור על השקט כאמצעי המוביל למטרה. דבריו על [ה]תגובות

4. לעולים מרומניה שעברו ביוון בדרכם לישראל.

הערביות על פעולותינו אינם מוגזמים: ידוע לי שהן חריפות ומתמידות. בהקשר זה ראוי להזכיר כי ביקורו של קסימאטיס עורר את זעמו של השגריר הקע"מי והפליא את החוגים המדיניים של אתונה (על־כך אדווח בנפרד בשבוע הבא, לאחר שיחה איתו), ובוודאי תהיינה אותן התגובות הערביות וייתכן כי כבר היו.

לדעתי, מהווים דברי ביציוס האישור הטוב ביותר כי הדרך שהלכנו בה היא הדרך הנכונה, ואם פעולותינו מפריעות למנוחת נפשם של היוונים זו תוצאה רצויה ומועילה מכיוון שעל־ידי כך מכריחים אותם לתת את דעתם לבעיה: השתיקה מצידנו תגרור אחריה תרדמה והשלמה עם המצב מצידם ולא תקרב כל פתרון.

בברכה,

י' פראטו

296

א' מירון אל ח' יחיל
A. Miron to Ch. Yahil

מקור: 130.23/3338/31

ליסבון, י' באדר תש"ך
9 במארס 1960

שמור - אישי

חיים היקר,

אם כי אני טובע בעבודה יום־יומית - עד לפרטים הקטנים ביותר, הרי אינני יכול להרשות לעצמי להוציא מכלל מחשבתי ותכנוני את הבעיה החשובה של יחסינו עם המדינה בה אני משרת, במובן היותר רחב של המושג.

נכון אמנם שמאז הקמת נציגות זו[1] הושגו השגים ניכרים, העלינו את עצמנו על המפה הפורטוגזית ויש לנו קשרים מצוינים בשטחים שונים - ציבור, מוסדות תרבות, השלטון ואחרים. יצרנו קשר הדוק ופורה עם העיתונות והאווירה הכללית והיחס למדינתנו הוא חיובי ביותר. בשטח קשרי המסחר הושגו השגים מעודדים והסיכויים לפיתוח ייצואנו טובים. גם בשטח המדיני קיים קשר אישי וידידותי עם משרד החוץ ויש לי גישה חופשית למשרד זה עד למזכ"ל[2] ועד בכלל. בסך הכל ניתן לומר שהונחו יסודות מבטיחים לעבודה סדירה בשדות פעולה אלה ואחרים כגון למשל פיתוח תיירות וכו'.

יחד עם זאת אינני יכול להתעלם מהעובדה שכוח ההישגים האלה יפה רק לגבי האיש הבודד, יהיה מקומו ועמדתו אשר יהיה, אולם, כשהדבר מגיע לידי ביטויים

296
1. הקונסוליה הכללית של ישראל בליסבון. נפתחה בינואר 1959.
2. לואיס דה קסטרו אלמידה נורטון דה מטוש, מזכיר כללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הפורטוגלי.

רשמיים בשטחים שונים, אני לעיתים נתקל בקיר. התופעה הזו קיימת כמובן בעיקר לגבי הבעיות היותר חשובות, כגון למשל הסדר היחסים.[3]

אביא כמה דוגמאות:

א) מאז היותי כאן[4] אני משתדל להתקבל על־ידי שר החוץ. אף פעם לא פניתי למשרד החוץ בבקשה מפורשת להתקבל על־ידו, מאחר ואינני יכול להרשות לעצמי לקבל תשובה שלילית או בכלל לא לקבל כל תשובה, אולם, ביקשתי פעמים מספר את מזכ״ל משרד החוץ ואת מנכ״ל המחלקה המדינית[5] להביא את רצוני בפני שר החוץ, כל זה בשיחות אישיות, ולא היתה כל תגובה לפניותי אלה. יחד עם זאת ידוע לי מכמה מקורות מוסמכים ביותר שהשר באופן אישי רוחש לנו אהדה.

ב) העליתי בזמנו בפני המשרד הצעה שנזמין לביקור בארץ את יושב־ראש האסיפה הלאומית הפורטוגזית.[6] מר פישר ומחלקת אמריקה הלטינית פעלו ביעילות ובמהירות ותוך זמן קצר היתה בידי הזמנה רשמית אל האיש בשם יושב־ראש הכנסת שלנו,[7] שהיה נכון לקבל על עצמו כל ההוצאות הקשורות בהזמנה זו. מסרתי את ההזמנה בפגישה אישית והנה כבר שבועות רבים שאני מחכה לתשובה. לעומת זאת ידוע לי שיושב־ראש האסיפה הלאומית הצביע בשיחה אישית – לא איתי – שהוא מעוניין לבקר בישראל.

ג) בכדי לעודד את הקשר עם הכנסייה הצעתי בזמנו לסוכנות היהודית לממן נסיעה לארץ של הקרדינל ארכיבישוף של ליסבון, ראש הכנסייה הפורטוגזית,[8] עם מלווה, ומר גרוסמן[9] נתן הסכמתו. יש לי קשר אישי עם הקרדינל כשם שאני מקיים קשר עם הבישופים האחרים כאן ועם הנונציוס האפוסטולי.[10] מסרתי את ההזמנה לפני חודשים מספר ועדיין אין תשובה.

ד) עוד דוגמא קטנה – לפני חודשים מספר הצעתי למשרד החוץ – בהסכמת המחלקה הקונסולרית שלנו – הסכם על ביטול הדדי של אשרות על דרכונים דיפלומטיים וויתור על אגרות לגבי דרכונים רגילים, ועדיין אני מחכה לתשובה עקרונית (לא הגשתי הצעתי בכתב). ידוע לי שהסכמים דומים קיימים בין פורטוגל וארצות רבות.

ה) קיבלנו הבטחות רבות ממזכ״ל משרד החוץ, ממנכ״ל המחלקה המדינית ואף מהשר שעומדים לדון באורח חיובי בעניין היחסים איתנו, אולם, ההבטחות האלו לא העלו כל תוצאה חיובית.

תהיה זו אשליה מצידי אם אייחס את כל המקרים שתיארתי לעיל, ועוד אחרים, לסחבת רגילה כפי שהיא נהוגה כאן. אין ספק בעיני שכל זה הוא חלק מאותה המדיניות המכוונת שמונעת במישורים הגבוהים הזדהות גלויה איתנו.

3. ראה מס׳ 294.
4. מירון הגיע לפורטוגל בדצמבר 1958.
5. אלברטו מרסיאנו ג׳ורז׳או פרנקו נוגיירה, המנהל הכללי של המחלקה המדינית במשרד החוץ הפורטוגלי.
6. אלבינו סוארש פינטו דוס ראיס, נשיא האסיפה הלאומית הפורטוגלית.
7. קדיש לוז, יושב־ראש הכנסת הרביעית.
8. מנואל קרדינל גונסלווס דה סרג׳יירה, הארכיבישוף של ליסבון, ראש הכנסייה הקתולית בפורטוגל.
9. מאיר גרוסמן, ראש המחלקה לקשרי חוץ בסוכנות היהודית.
10. מונסניור ג׳ובאני פאניקו, נונציוס הוואטיקן בפורטוגל.

אין כוונת ההערות הנ"ל לעשות "דרמטיזציה" של המצב ואין לראות את הדברים בצורה טרגית מופרזת. יחד עם זאת היה זה בתפקידי, כשיצאתי לכאן, להביא לידי נורמליזציה של היחסים בינינו ואני מרגיש שאינני מתקדם לקראת משימה זו.

האם יש לך עצה? לו הייתי נמצא יותר קרוב הייתי מבקש הזדמנות להיפגש איתך ועם החברים במשרד לשם התייעצות על המשך פעולתנו כאן. אולי יש בכוונתך לבקר באירופה בעתיד הנראה לעין על־מנת שאוכל לגשת אליך? האם נראה לך שאגש לפאריס ואשוחח עם איתן על כל הבעיה?

אשמח לקבל את הדרכתך,[11] ובינתיים,

בברכה נאמנה, שלך,

א' מירון

297

א' שלוש אל מ' פישר[1]
A. Chelouche to M. Fischer

מקור: 130.23/3335/28

ג'נבה, 17 במאי 1960

סודי

הנדון: פגישה עם José Luis de Los Arcos, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ הספרדי

מבוא

מיד עם הגיעי למדריד[2] חיפשתי דרך להקים מגע ישיר עם מישהו במשרד החוץ הספרדי אולם התשובות אשר קיבלו המתווכים שלי היו שליליות או בלתי־מעודדות.

בבוקר ה־9 במאי טלפן בכר,[3] נציג הפדרציה הספרדית העולמית, למנהל מחלקת המזרח התיכון שהוא מכירו אישית, וכפי שסיכמנו הודיעו כי נמצא במדריד פקיד בכיר של משרד החוץ הישראלי ושאלו אם יהיה לו עניין לפוגשו. למרבה ההפתעה השיב לוס ארקוס מיד בחיוב והזמיננו לבוא למשרד החוץ בשעה 19.00 כיוון שלדבריו

11. יחיל השיב כי אין לומר נואש, וכי בעובדה שישראל נוכחת בפורטוגל יש לראות משום התקדמות רצינית.

297

1. העתק נמסר גם למנהל מחלקת אמריקה הלטינית, אברהם דרום.
2. א' שלוש שוגר רשמית למדריד להשתתף בוועידת המועצה לשמן זית, אך הוטל עליו לקיים גם מגעים במשרד החוץ הספרדי.
3. יאיר בכר, נציג הפדרציה הספרדית העולמית במדריד.

היתה לו חצי שעה פנויה. בכר ליווני לפגישה ולאחר משפטי הנימוס הראשונים התנצל כי יש לו פגישה אחרת ויצא.

השיחה

אחרי שהשבתי לשאלותיו על מעשי במדריד ועל המבדיל והמשותף לגידולי ההדרים בישראל ובצרפת אמרתי כי באתי לספרד בתקווה שתינתן לי הזדמנות לשיחה ישירה וגלויה במשרד החוץ הספרדי.

כפי שציינה זאת שרת החוץ בתשובתה בכנסת לרב נורוק נראה לנו כי אין סיבות אשר ימנעו הקמת יחסים תקינים בין שתי המדינות.[4] אמונתי היא כי חילופי־דעות ישירים וכנים עשויים לסלק את אי־ההבנות העומדות אולי למכשול. (הראיתי לאיש־שיחי את נוסח תשובתה של שרת החוץ והוא אישר לי כי הנוסח מצוי בידיהם.) לפי עניות דעתי, המשכתי, מושתתת עמדת ספרד לגבי קשירת יחסים עם ישראל על שני יסודות:

א) הנחה כי יחסי הידידות בין ספרד למדינות ערב והאינטרסים המוחשיים של ספרד בארצות אלה ייפגעו אם תקים ספרד יחסים תקינים עם ישראל.

ב) מורת הרוח שעוררה בשעתו ההצבעה הישראלית באו"ם[5] ושמעוררים כיום כמה מאמרי ביקורת המתפרסמים פה ושם בעיתונות הישראלית.

ההנחה הראשונה בטעות יסודה במיוחד במידה וזו מושתתת על ההשקפה כי קיים "עולם ערבי". סקרתי בקצרה את הפילוג במחנה הערבי תוך הדגשת חתירותיו של נאצר נגד המלך חוסיין (המלך חוסיין עשה אותו זמן בספרד בביקור פרטי). ציינתי כי טעות היא לחשוב שאין ספרד יכולה לקיים בעת ובעונה אחת יחסים עם ישראל ועם הערבים והוספתי כי ייתכן שספרד יכולה אפילו לתרום לקידום ההבנה בין שני המחנות. להמחשת הדברים הבאתי שלוש דוגמאות:

א) ידוע כי ספרד קונה את הכותנה והדלק הגולמי בארצות ערב והנחתי היא כי היא מעוניינת להמשיך בזאת. אין לי צל של ספק כי ארצות ערב זקוקות למכור לספרד את הדלק והכותנה לא פחות ואפילו יותר מאשר ספרד מעוניינת לקנותם. אין כל מקום אפוא להניח כי אינטרסים ספרדיים אלה ייפגעו על־ידי התקנת יחסים נורמלים עם ישראל.

ב) דוגמת ניסיון הערבים לחבל בהסכם השילומים, ואי־הצלחתם. התוצאה לא היתה ירידת היקף הסחר בין גרמניה לבין ארצות ערב אלא להפך, אנו עדים להתרחבות הגדלה והולכת.

ג) ניסיון המצרים להשפיע על מספנה גרמנית לחדול מספק אוניות לישראל וכישלונו. וסופו של דבר שהזמינו באותה מספנה אוניות זהות בכל דבר לאלה שהזמינה "צים".

4. שרת החוץ הצהירה בכנסת ב־10 בפברואר 1959, כי ישראל מבקשת לכונן יחסים תקינים עם כל אומות העולם, ואינה רואה כל סיבה מדוע לא ייכונו יחסים תקינים גם בין ישראל לספרד. אין זה נכון ש"ישראל דוחה את ידה של ספרד המושטת אלינו לשלום ולאחווה". כן ציטטה שרת החוץ הצהרה שיוחסה לשר החוץ הספרדי קסטיילה אי מאיס, לאחר ביקור בקע"ם בראשית 1959, כי ארצו "לא תסכים לעולם לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל", וכי "מדינות ערב מעריכות את העובדה שספרד הנה המדינה האירופית היחידה שטרם הכירה בישראל." (ראה דברי הכנסת, כרך XXVI, מושב רביעי של הכנסת השלישית, ישיבה תקפ"ח, 10.2.1959, עמ' 1050–1051.)

5. על הפרשה, ראה כרך 5, מס' 348.

אשר להנחה השנייה – אין אני סבור כי שמירת טינה על ההצבעה באו"ם בה לא הצביעה ישראל יחידה היא דבר המשרת את האינטרסים של ספרד.

הסברתי לאיש־שיחי כי ישראל היא מדינה דמוקרטית בעלת עיתונות חופשית שלממשלה אין כל השפעה על המתפרסם בה. ספרד אינה עומדת במרכז ההתעניינות של דעת־הקהל בישראל ולכן אין העיתונות הישראלית מיוצגת על־ידי כתבים בספרד. העיתונות מקבלת את המאמרים מסוכנויות זרות ומפרסמת אותם כלשונם. ספק רב אם מצויים במערכות עיתונים אלה אנשים המכירים את ענייני ספרד במידה שתאפשר להם לבדוק אם המאמרים המתפרסמים מתאימים למציאות או לאו.

נהיר לי כי לא בן־לילה יקומו יחסים בין שתי המדינות אך אין לי ספק שאלה חייבים לקום במוקדם או במאוחר. יש להכשיר את הקרקע לכך. זאת נראה לי אפשר לעשות בשתי דרכים:

א) קשירת קשרי תרבות בצורות שונות אשר יגבירו הידיעה בכל אחת מהארצות על הנעשה בשנייה.

ב) יצירת קשרי מסחר. ידוע לי כי בשתי המדינות קיימים גורמים המעוניינים לפתח המסחר אלא שצו פוליטי מגבוה מונע זאת. ידוע לנו כי הם אוסרים לסחור רק עם שתי מדינות: סין העממית וישראל. ידיעה זו הביאה אותנו לסרב לגורמים ישראליים האישור להזמנת אוניות במספנות ספרדיות. לסירוב זה אין כל היגיון כלכלי אלא שאין אנו יכולים לנהוג אחרת כל עוד הם נוהגים כפי שנוהגים.

תוך הבטחה להשיב לי באותה מידה של גילוי לב, הביע לוס ארקוס סיפוקו לשמע התרשמותי מהכנסת האורחים האדיבה והאהדה שמצאתי בספרד. "כפי שנוכחת", אמר, "אין בספרד כל איבה לישראל והאנטישמיות זרה לה לחלוטין".

טעות היא לראות את המדיניות של ספרד כפרי החלטה שנתקבלה אי־פעם וטעות היא לחשוב כי ספרד מאמינה כי יחסים עם ישראל אינם עולים בקנה אחד עם יחסי הידידות שיש לה עם ארצות ערב.

כמו־כן אין הם רואים את ארצות ערב כאילו היו עשויות מקשה אחת.

יש לראות את מדיניות ספרד במזרח התיכון כפרי שהבשילו מצבים והתרחשויות שלספרד לא היתה עליהם כל שליטה.

בתום מלחמת־העולם השנייה מצאה את עצמה ספרד יחד עם ארצות ערב וכמה מדינות בדרום אמריקה מנודה ומוצאת מחוץ למחנה. באורח טבעי חברו המנודים יחד. במרוצת הזמן הלכו הקשרים והתהדקו ביניהם.

כאשר נוסדה מדינת ישראל לא מצאה לנכון לפנות לספרד ולבקש הכרתה. אין ספק כי עשתה זאת משום שלא מצאה בדבר חפץ.[6] כאשר נדון עניין ספרד באו"ם קם נציג ישראל והסביר כי עמדתה של ספרד לניצולי הנאצים לחוד וההצבעה לחוד. הוא עשה זאת ללא ספק מתוך מניעים אידיאולוגיים כנים.

המשטר הקיים בספרד הוא עניינם של הספרדים בלבד. משטר זה הוא פרי רצונו של העם ומתאים לתנאיה של הארץ. הרכבה של ממשלת ישראל כיום אינו שונה מזה של ממשלת ישראל דאז. אין אפוא מקום להניח כי חל שינוי בלבבה.

6. באפריל 1949 השיבה ישראל ריקם את פניו של שליח ספרדי רשמי, שבא להציע כי היא תפנה לממשלתו לבקש הכרה תוך ציון כי זו תוענק מיד (ראה איתן אל שרת, 24 באפריל 1949, 130.02/2391/28).

עם כניסת ספרד לאו"ם קיבלה על עצמה את עקרונות הארגון והחלטותיו. אין ספרד יכולה אפוא להתעלם מהחלטות האו"ם לגבי הפליטים וירושלים.

אין זה סוד כי ספרד קשורה לערבים בעבותות של עבר תרבותי משותף.

עם כל זאת חייב הוא להדגיש כי אין ספרד שומרת טינה, אולם כיצד אפשר להתעלם מן העובדה כי כל המתפרסם בעיתונות הישראלית, שהיא ודאי בבואה של דעת־הקהל הישראלי, הוא רק שלילי או ביקורתי ולעיתים קרובות אפילו שקר גס. הביא כדוגמא את העיתון L'Information אשר כתב כי היהודים חיים בספרד בגטו וכי השלטון רודף אותם. האם זו גם התרשמותך, שאל?

אך לא רק העיתונות הישראלית תוקפת את ספרד. חלק גדול של העיתונות היהודית בעולם הולך בעקבותיה.

ידוע להם כי פליט מדיני ספרדי (כאן ציטט את שמו המלא) הקורא לעצמו אובידיו גונדי[7] אשר עבד במחיצתו של אבא אבן ארגן מסע (campagne orchestrée) נגד ספרד בעיתונות היהודית בארצות־הברית ובדרום אמריקה.

כל אלה יצרו מצב דברים שלא על ספרד לתקנו הואיל ואינה אשמה בהיווצרותו ולא היא היכולה לשנותו. בעיתונות הספרדית התפרסמה סדרה של מאמרים מלאי אהדה לישראל. אפילו היתה ישראל משלמת בעבורם לא יכלה להשיג טובים מהם. הוא עצמו עשה הכל על־מנת להקל על עיתונאי ישראלי בשם עשיאל לקבל כרטיס של עיתונאי זר, דבר שאינו ניתן להשגה בקלות בספרד. (כאן פנה לבכר שחזר בינתיים לקבל אישורו.) עשיתי, זאת הוסיף, כי אותו אדם שאינו יודע את מי הוא מייצג בא ואמר כי יכתוב את האמת על ספרד. מאז נפגשנו עברו חודשיים ולא ראיתיו ולא ראיתי מאמר אחד שפרסם. ציין כמו־כן את עזרתו ותמיכתו בתערוכה של הפדרציה הספרדית.[8]

הוא מסכים אמנם כי צריך להכשיר את הקרקע וליצור אקלים מתאים אך אינו רואה מה תוכל ספרד לעשות בעניין זה.

סיים באמרו כי לא ידוע לו על הוראה האוסרת לסחור עם ישראל (כאן לא דיבר אמת) אך יבדוק הדבר עם תת־שר החוץ.

מבלי להיכנס לעובי הקורה של החלטות או"ם, אלה ואחרות, אמרתי [ש]איני רואה כל סיבה מדוע תדבק בהן ספרד אשר לא הצביעה בעדן יותר מאשר אותן חברות האו"ם שהצביעו בעדן ומקיימות היום יחסים תקינים עם ישראל. ומדוע יהוו אלה מכשול שאין להתגבר עליו. יתר־על־כן הוא מייחס לעיתונות הישראלית חשיבות שאין לה. מכל מקום ודאי הוא כי באשר לספרד אין היא משקפת את דעת־הקהל. אין בישראל איבה כלפי ספרד אלא פשוט אי־ידיעה. להפך, ישנו ציבור גדול של יהודים ספרדים המהווה פוטנציאל של אהדה והקשור בהרבה נימים דקים לספרד, לשונה ותרבותה.

העובדה הקובעת היא כי בשנים האחרונות אין למצוא מקרה אחד שבו נאמרו דברים בגנותה של ספרד על־ידי דובר ממשלתי או אישיות רשמית.

7. הכוונה לאובידיו גונדי, עובד מקומי בנציגות ישראל באו"ם.
8. תערוכה של הפדרציה הספרדית העולמית שהתקיימה לאחרונה בספרד וכללה מוצגים מארצות שונות. ממשלת ספרד נתנה סיוע מסוים לארגון התערוכה והעברת מוצגים.

דברי שרת החוץ הם ביטוי נאמן ומוסמך למה שחושבים בישראל בעניין זה ומאומה לא נשתנה מאז נאמרו.

לא אתפלא אם הקונסול הספרדי בירושלים, הפועל לדעתי בתנאים קשים ביותר משום המגבלות הכובלות אותו,[9] מרגיש סביבו מעין חלל אף כי ידוע לי כי יש לו קשרים טובים אם גם לא רשמיים. לא מן הנמנע כי מצב זה משפיע לרעה על אוביקטיביות הדיווח שלו.

מר לוס ארקוס השיב בהדגשה כי אין הדבר כך. כדי לא ליצור בעיות שלחו בכוונה איש השירות הקונסולרי אשר תפקידו אך ורק להגיש שירותים לאוכלוסייה היהודית והערבית של ירושלים. אין הוא משגר דו"חות פוליטיים ואין מבקשים זאת ממנו. מדי פעם בפעם הוא שולח קטעי עיתונות בלבד. אמנם אין לו קשרים רשמיים עם השלטונות אך ידוע להם כי הוא נהנה מיחס טוב מאוד והוא אף מציין זאת במכתביו.

סיימתי באומרי כי אני נוסע בעוד שלושה ימים ואשמח אם איש שיחי יצליח לברר עניין קשרי המסחר ויודיעני דבר קודם צאתי. הודיתי לו על הפגישה שארכה למעלה משעה ועל האווירה הכנה בה התנהלה והוספתי כי אף שענייני ספרד אינם בטיפולי הישיר אעשה אישית כל שאוכל לקידומם.

לוס ארקוס השיב אף הוא בדברי תודה. הביע סיפוק על הפגישה ואמר כי היא סייעה לו להבהיר ולהמחיש מספר דברים.

סיום

למחרת היום טלפן למזין[10] אחד מידידיו ושאלו אם ידוע לו כי הפגישה אשר ביקש ממנו לסדר התקיימה. לדברי אותו איש, המנהל את הלשכה המטפלת במענקים ובשיתוף־פעולה עם ארצות־הברית, התקיים דיון במשרד החוץ ביחס לפגישה אותה ביקש עבורי. תחילה חשבו להפגישני עם מנהל הכלכלית אולם בהתייעצות בין תת־שר החוץ ומנהל האגף המדיני הוחלט כי רצוי יותר להפגישני עם איש האגף המדיני. כנראה שלוס ארקוס ידע את ההחלטה שעה שטלפן לו בבכר ומשום כך נענה במקום. אותו איש שמע במשרד החוץ כי השיחה התנהלה ברמה גבוהה וכי לוס ארקוס מכין דו"ח מפורט שיוגש לתת־שר החוץ ולמנהל האגף המדיני.

בברכה,

א' שלוש

נ.ב. הארכתי בדו"ח משני טעמים:

ראשית משום שזו שיחה ראשונה שמתקיימת פנים אל פנים במשרד החוץ הספרדי ושנית משום שאשתהה עוד זמן מה בג'נבה ולכן לא אוכל להשלים במהרה הדיווח על־ידי הערות בעל־פה.

9. הקונסול הספרדי בירושלים חוסה א' בלנצ'נה, לא היה מואמן לשלטונות ישראל. הקונסוליה הזאת, ירושה מתקופה המנדט הבריטי, גם לא הכירה בריבונותה של ישראל על העיר ולא קיימה קשר עם מוסדות השלטון, אלא עם הממונה על המחוז במשרד הפנים.

10. מקס מזין, סגן נשיא (משנת 1961 – נשיא) הקהילה היהודית במדריד. פעל בתור מתווך לא רשמי בין ספרד לישראל.

298

י' פראטו אל מחלקות מערב אירופה והמזרח התיכון
J. Prato to the West European and Middle East Divisions

מברק מוצפן נ/322

נוסח נכנס: 130.23/3317/8

אתונה, 8 ביוני 1960

סודי - מידי

ביקור נאצר.[1]

ממקורות עיתונאיים נודע לי על תוכן השיחות שנתקיימו אמש והיום.

1) קפריסין. המצרים ביקשו ערובות שהבסיסים[2] לא ישמשו למטרות תוקפניות נגד העולם הערבי וכן הביעו דאגתם נוכח התפתחות היחסים הכלכליים והטכניים בין ישראל וקפריסין וביקשו התערבות יוון למניעת כינון היחסים. אשר לבסיסים השיבו היוונים כי מעולם לא היתה כוונה שקפריסין תשמש מטרות תוקפניות נגד איזו מדינה שהיא, אך מעמד הבסיסים והשימוש בהם הנו דבר שבסמכותם הבלעדית של שלטונות קפריסין. אשר ליחסים עם ישראל השיבו היוונים שגם זו בעיה הנתונה להחלטתם הבלעדית של השלטונות הקפריסאיים. מצידם יוכלו רק להציע להם לזכור את התמיכה הערבית במאבק הקפריסאים.

2) הקהילה היוונית במצרים. היוונים ביקשו ערובות חוקיות לשמירת הזכויות הכלכליות והתרבותיות אך המצרים טענו שאין באפשרותם לחוקק חוקים מיוחדים לטובת היוונים כדי לא ליצור תקדימים "מסוכנים" לגבי עדות אחרות, בפרט לגבי האיטלקים, [ו]הבטיחו יחס מיוחד בהתחשב עם הידידות השוררת בין שתי המדינות, אך ללא ערובות משפטיות.[3]

3) ישראל.[4] המצרים הביעו אכזבתם על שלמרות המעמד המיוחד של יחסינו עם יוון, מתפתחים היחסים הכלכליים והתרבותיים עם ישראל בצורה מופרזת שאינה עולה בקנה אחד עם המעמד המיוחד של ישראל ביוון. התלוננו על העמדה האוהדת לישראל של העיתונות היוונית.

לא ידוע לי עדיין מה היתה תגובת היוונים על נקודות אלה.

298

1. דיווח מלא מן השיחה ראה במכתב פראטו אל משרד החוץ, 15.6.1960, 130.23/3317/8.
2. אקרוטירי ודקליה, שני בסיסים בריטיים בקפריסין, שנועדו להיות שטח ריבוני בריטי לאחר קבלת העצמאות.
3. בשיחה נוספת עם שר החוץ אוורוף נאמר לפראטו כי למרות שלא הושגו "תוצאות מוגדרות" הם שבעי רצון מהבטחותיו של נאסר להעניק יחס הוגן ליוונים (ראה מברק אל משרד החוץ, כ/402, 22.7.1960, 130.09/2293/8).
4. במברקו של פישר אל הנציגות באתונה (ג/296, 2.6.1960, 130.09/2293/5) נתבקש פראטו להסביר במשרד החוץ היווני כי ישראל מצפה שנאסר יוזהר מפני מתן הצהרות הפוגעות בה כשיהיה ביוון. פראטו השיב (מברק נ/310, 3.6.1960, 130.23/3317/8), כי נפגש עם תת־שר החוץ היווני וזה מסר לו הבטחות בנידון.

4) המצרים הסתערו על העיתונות וחילקו אותות הצטיינות לבעלי העיתונים החשובים ולכתבים, בפרט לאלה שגילו יחס אוהד לנו. בין מקבלי האותות, העיתונאי דימיטרקופולוס[5] שעשה לנו שירותים מרובים בעניין "אסטיפליאה",[6] [ו]בעלת "קתימריני"[7] אשר בהזדמנויות שונות מתח ביקורות על נאסר.

5) לקראת מסיבת העיתונאים[8] מחר הדרכנו עיתונאים זרים אחדים להצגת שאלות בלתי־קשורות עם ישראל.

פראטו

299

א' מירון אל א' דרום
A. Miron to A. Darom

מקור: 130.23/3338/31

ליסבון, כ"א בסיון תש"ך
16 ביוני 1960

שמור

אמש נפגשתי עם מזכ"ל משרד החוץ, השגריר נורטון דה מטוש, שחזר זה עתה מארגנטינה שם השתתף בחגיגות יובל מדינה זו, על־מנת להודיע לו על העברתי מכאן.[1] ניצלתי את ההזדמנות הזו על־מנת לערוך בפניו סקירה קצרה על עבודתנו כאן וההתפתחויות שחלו מאז קום נציגות זו בשטחים שונים.

המזכ"ל, עמו קיימתי מאז התמנותו לתפקיד זה וגם לפני כן, כשהיה עוד מנכ"ל המחלקה המדינית, יחסים ידידותיים, היה בקיא בעניין הפעולות השונות שערכנו לשם הידוק היחסים בין שתי המדינות, אמר לי שלמרות העובדה שיחסינו עדיין לא קיבלו את הצורה אליה הוא שואף מתחילת כהונתו במשרד החוץ (הוא חזר בסתיו

5. אליאס דימיטרקופולוס, כתב מדיני של העיתון היומי המופיע באנגלית באתונה Athens Daily Post.
6. על פרשת "אסטיפליאה", שנעצרה בפורט סעיד בדצמבר 1959 ועל סיפונה מלט מישראל המיועד לקונה באסמרה – ראה פרק ג. בעל המטען, אנטונטוס, בא לאתונה בינואר 1960 על־מנת להעלות את הנושא לפני שלטונות יוון. תגובתם היתה פושרת. הם העלו את הנושא לפני נאסר בעת ביקורו ביוון וזה אמר שיש לכבד את החלטות האו"ם כולן, ולא רק חלק מהן. (ראה פראטו אל משרד החוץ, 402/1, 22.7.1960, 130.09/2293/8.)
7. אלני ולאכו, בעלת העיתון "קתימריני", עיתון יומי המופיע באתונה ובאותה עת נחשב לחשוב שבעיתוני יוון.
8. לפי דיווחו של פראטו (ראה הערה 1 לעיל), היו הצהרותיו של נאסר במסיבת העיתונאים בקשר לישראל מתונות. בדברו על סגירת תעלת סואץ אמר כי בשעה שהמעבר בתעלה הוא בגדר מותרות בעבור ישראל, הרי חזרתם של הפליטים למקום מושבם הוא "עניין של חיים".

299

1. מירון הועבר לשגרירות ישראל בלונדון בתפקיד ציר.

1959 מאנקרה שם כיהן בתור שגריר פורטוגל), פירוש: החלפת נציגים דיפלומטיים, [הוא] משוכנע שנגיע למצב זה בעתיד הלא רחוק. הוסיף שהוא וגם שר החוץ מתרשמים עמוקות מהתפתחות היחסים בשטחים רבים ושונים מאז קום נציגות זו ושהתועלת המעשית שפורטוגל מפיקה מהיחסים איתנו, אפילו במישור הנוכחי, גדולה הרבה יותר מזו שיש להם ממדינות אחרות רבות עימן מקיימת פורטוגל יחסים במישור גבוה יותר. בעיקר מתרשמים הם מרצוננו לשתף פעולה עם פורטוגל על־ידי מתן אפשרויות הדרכה בשטחים שונים, כגון למשל השתלמות פקידים בכירים במשרדי ממשלתנו, קבלת הפנים שאנו עורכים למומחים פורטוגזיים שבאים אלינו ללמוד בעיות שונות של התיישבות, קליטת עולים חדשים וכו׳. כמו־כן הזכיר שראש הממשלה קידם בברכה ובשמחה את האשראי שאנו הסכמנו להעניק ליוזמי תכנית תעשייתית גדולה באנגולה (הקמת בית־חרושת לסוכר).

בברכה,

א׳ מירון

300

הנציגות הדיפלומטית של ישראל באתונה אל משרד החוץ

Israel Diplomatic Representation in Athens to the Ministry of Foreign Affairs

מברק גלוי

נוסח נכנס: 130.09/2293/8

אתונה, 21 באוגוסט 1960

[Athens] Daily Post – מהיום לאמור הטקסט המלא של ריאיון דימיטרקופולוס[1] עם ראש הממשלה כידיעה ראשית עם תמונה גדולה בעמוד ראשון; הכותרת לאמור:

Gurion: [sic] I am not fully satisfied with Greece. Cyprus should not be afraid of Arab threats. Israel will not become a satellite of East or West.

השאלה הראשונה על יוון לאמור:

question: Are you satisfied with the present state of relations between Greece and Israel and what pa[rt] do you think close cooperation between the two countries could play in the Eastern Mediterranean in the years ahead.

answer: I'll be frank with you. I'm not entirely satisfied. Although I understand the reasons, I am sorry that the Greek Government has not yet established de-jure relations with Israel. Otherwise our two countries are friendly and I believe they will become even friendlier not only because our two nations left the world a great heritage but also because we are two

300

1. ראה מס׳ 298, הערה 5. האיש ביקר בישראל באוגוסט וריאיין את בן־גוריון.

Mediterranean countries with similar interests. The brave Greek people should not be afraid of the threats of anyone.

על קפריסין, לאמור:

question: What do you think should be the future place of the new republic of Cyprus in the Middle East.

Answer: Cyprus the home of Aphrodite the goddess of love could become a bridge between Asia and Europe, between Greece and the Middle East, between all neighbouring peoples whether they are now friendly with each other or not. It could indeed, through its own cooperation with them, bring about a greater cooperation among the other nations themselves whether at present friendly or unfriendly to one another. *question:* Can you comment on recently published reports that the Arab countries are warning that they will not have diplomatic relations with the new republic if she exchangs diplomatic envoys with Israel? *answer:* I really don't believe it. I read their various threats daily and I don't believe them. Most of them are not sincere. They are compelled to make some of them even though they don't believe them themselves; if Cyprus were to say we are an independent state mind your own business they would understand. They would not be so foolish as not to have relations with Cyprus. You remember the dictum of Themistocles: "With brave men the fortress is safe". I am sure that the brave people of Cyprus will not be daunted by artificial threats which have no meaning. May I remind them also of the saying of Aeschylus: "When you are brave you are always victorious".

עד כאן.

שולחים ארבעה גיליונות העיתון.

ממישראל

301

הנציגות הדיפלומטית של ישראל באתונה אל מחלקת מערב אירופה

Israel Diplomatic Representation in Athens to the West European Division

מברק מוצפן 467/ג
נוסח נכנס: 130.09/2293/8

אתונה, 23 באוגוסט 1960

שמור - מידי

לשלך 383.
ריאיון דימיטרקופולוס.[1]
א) להלן פרשנות שפורסמה הבוקר ב"קתימריני", העיתון החשוב ביותר ביוון.[2] בשיחה עם עורכו הראשי אמש השיבני באותה נימה ברומזו שהתשובה תינתן על־ידי המחזיקים בהגה ובשלטון, כלומר כוונתו היתה שתגובת המערכת תהיה inspired והנה הפרשנות עצמה.

Les relations avec Israël. Au cours d'une interview publiée avant hier le premier ministre d'israël a declaré q'uil n'est pas satisfait de l'état actuel des relations entre la Grèce et son pays parce que le gouvernment Grèce n'a pas encore établi des relations de jure avec Israël. Mr. Ben-Gurion a procédé à cette déclaration en dépit du fait ainsi qu'il l'a souligné dans la même interview qu'il estime les raisons qui imposent au gouvernment Grec de s'abstenir d'un geste pareil à l'égard d'Israël, mais puisqu'il connaît et estime les raisons de la réserve Grecque on ne peut pas justifier le premier ministre d'Israël de déclarer qu'il n'est pas satisfait de l'état actuel des relations entre les deux pays. D'ailleurs sous les conditions actuelles existant dans le Moyen Orient c'est la meilleure forme possible que pourraient avoir les relations entre la Grèce et Israël.

ב) ממקור מהימן שמעתי כי אתמול נתקיימה התייעצוּת בחוגי השלטון אם להגיב רשמית לריאיון על־ידי פרסום הודעת ממשלה או באמצעות העיתונות. לדברי המקור הכריע ראש הממשלה[3] עצמו להשיב בצורה המקובלת ביוון, דהיינו מערכת פרשנות של קתמריני המשמש כרגיל שופר לדובר הממשלה.

301
1. ראה מס' 300.
2. ראה מס' 298 והערה 7 שם. על אף היותו בבעלות פרטית שיקף העיתון בדרך כלל את עמדת ממשלת יוון.
3. קונסטנטין קרמנליס, ראש ממשלת יוון.

ג) האם לאור האמור והתגובות השליליות שהופיעו הנכם סבורים כי יש מקום: 1. להגיב על הפרשנות השלילית במידה והיו אי־דיוקי עובדות ו־2. להחדיר פרשנות חדשה או להניח לעניין פן החרפת הפולמוס והמשכתו תשפיע לרעה בקפריסין.

אשרו נא אם כפי שאנו מבינים מהעיתונות המקומית נכון כי (א) לוין הגיש כבר אמנתו. (ב) שגריר לבנון הגיש אמנתו. (ג) שגריר קע"ם מונה אולם טרם הגיע לניקוסיה. (ד) פרטו נא אם היו תגובות וצעדים מעשיים ערביים רשמיים.[4]

ממישראל

302

א' דרום אל שגריר ישראל בגואטמלה[1]
A. Darom to the Israel Ambassador in Guatemala

העתק: 130.23/3335/28

ירושלים, ב' באלול תש"ך
25 באוגוסט 1960

שמור

הנדון: קשרים דיפלומטיים עם ספרד
מכתבך למר פישר מ־7.7.60[2]

לא פעם ובמקומות שונים ניסו נציגי ישראל לנצל את הקשרים האישיים עם הנציגים הדיפלומטיים הספרדים כדי לעורר, לעיתים באופן רשמי ולעתים לא, את בעיית הקשרים עם ספרד. קשה להגדיר אם שיחות אלה נתנו פרי או לא, אבל ברור שלא חלה התקדמות ניכרת בנושא.

אחר ניתוח יסודי של המצב הגענו במשרד למסקנה שלעת־עתה ובעתיד הנראה לעין אין אפשרות להגיע ליחסים דיפלומטיים תקינים עם ספרד ואין טעם להמשיך במאמצים בכיוון זה. התוצאה מכך אינה צריכה להיות דווקא חוסר מעש לשם קירוב

4. בתגובת משרד החוץ נאמר כי עקב התגובות היווניות שמונחות רשמית, ולאור הביקורת בעיתונות היוונית על הסכמתה של קפריסין להקמת שגרירות ישראל, לא נראה שיש סיכויים להחדרת פרשנות אחרת. משרד החוץ הציע כי לאחר שלוין יגיש את כתב האמנתו לנשיא קפריסין תשתדל הנציגות באתונה לעודד פרשנות שתעלה על נס את עמדתה של קפריסין השונה מזו של יוון, עמדה שלא עוררה תגמול ערבי. אשר לשאלה שבסיפא, הבטיחו להבריק אך לא נמצא חומר נוסף בנידון. (ראה מברק אל הנציגות באתונה, 24.8.1960, 130.09/2293/5).

302
1. יהושע נסים שי, שגריר ישראל בגואטמלה. העתק נשלח גם למ' פישר, סגן המנהל הכללי במשרד החוץ.
2. במכתבו אל פישר כתב שי שהגיע לגואטמלה שגריר ספרדי חדש, המגלה אהדה לישראל. שאל אם רצוי לשוחח אתו על כינון יחסים.

המטרה הסופית, אלא צריך להיות ברור לנו מה ניתן להשגה ומה לא. לפיכך אנחנו מעריכים כדבר חיובי כל מגע אישי עם נציגים ספרדים אבל בלי לחזור בכל פעם על אותו נושא.

ברכה,

א' דרום

303

ג' מאיר אל א' אוורוף-טוסיצה (אתונה)
G. Meir to E. Averoff-Tossizza (Athens)

Copy: 130.23/3317/3 :העתק

Jerusalem, le 25 Aout 1960

Excellence,

J'ai chargé le nouveau Représentant Diplomatique d'Israël en Grèce, M. Shmuel René Kapel, de vous remettre ce message par lequel je tiens à vous dire combien j'ai apprécié l'appui que vous avez bien voulu prêter à nos démarches en vue de l'établissement de relations diplomatiques normales avec la République cypriote.[1]

L'accord du Gouvernement de Chypre à l'ouverture d'une Ambassade d'Israël à Nicosie a été accueilli avec la plus vive satisfaction par le Gouvernement et le peuple d'Israël.

Nous sommes sûrs que cette décision prise par le Gouvernement de Chypre ouvre la voie à une coopération féconde dans l'intérêt mutuel des deux pays voisins.

J'ai également beaucoup apprécié, Monsieur le Ministre, la compréhension que nous avons trouvée en vous dans la question des réparations dues aux israélites d'origine grecque résidant en Israël[2] ainsi que dans celle de la recherche des documents existant en Grèce, relatifs aux activités du criminel de guerre, Adolphe Eichmann.[3]

Veuillez agréer, Excellence, l'expression de ma plus haute considération et les sentiments de mon estime personnelle.

Golda Meir

303

1. ראה מס' 412.
2. בפגישה עם פישר ביולי 1960 גילה אוורוף הבנה בנושא, וסוכם כי משפטן ישראלי יבוא לאתונה לשיחות בנידון (ראה מברק הנציגות באתונה אל משרד החוץ, נ/394, 18.7.1960, 130.09/2293/8). באוגוסט בא לאתונה היועץ המשפטי של משרד החוץ, ז' ארגמן, ובשיחותיו עם אנשי משרד החוץ והמשפטים נמצאה דרך להקל ולהחיש את מתן האישורים הדרושים ליהודים יוצאי יוון על־מנת שיוכלו לקבל פיצויים מגרמניה. (ראה דוח ארגמן מ־22.8.1960, בתיק 130.23/3317/3.)
3. ישראל ביקשה מכמה מדינות לספק לה מסמכים לצורך הכנת משפט אייכמן.

304

ש׳ קפל אל מחלקת מערב אירופה
Sh. Kapel to the West European Division

מברק מוצפן נ/633

נוסח נכנס: 130.09/2293/8

אתונה, 24 בנובמבר 1960

סודי

א) נתקבלתי אמש בתשומת־לב מיוחדת [ו]בלבביות רבה על־ידי השר ליד ראש הממשלה, Tsatsos, לשעבר פרופסור לפילוסופיה ומשפט במכללת אתונה.

ב) איש אשכולות ובעל השפעה, הממלא תפקידים חשובים בממשלת קרמנליס ומשמש לעיתים כממלא מקום שר החוץ.

ג) לא הפסיק במשך השיחה לשבח הישגי ישראל אשר לדבריו ״עומדת איתן כחלוץ אמיץ של העולם המערבי מול עמים פראיים״.

ד) האשים המעצמות המערביות בהכשלת מבצע סואץ.

ה) הביע צערו על כי בגלל בני קהילתם במצרים, המשמשים כבני ערובה, נבצר מהם לקיים יחסים תקינים עימנו. אולם עלינו למצוא בינתיים דרך זהירה לשיתוף־פעולה יעיל.[1]

קפל

304

1. דברים ברוח דומה שמע י׳ פראטו, קודמו של קפל, בביקור פרידה שערך לשר החוץ היווני (ראה מברקו אל משרד החוץ, נ/402, 22.7.1960, 130.09/2293/8).

פרק יד
Chapter 14

יחסי ישראל עם ארגונים כלכליים אירופיים
Israel's Relations with European Economic Organisations

מאמצי ישראל להגיע להסכם התקשרות עם שש מדינות "הקהילייה הכלכלית האירופית" ("השוק"), לחתימת הסכם רב־צדדי לסחר ותשלומים עם 13 מדינות במערב אירופה ולשיתוף־פעולה עם "הארגון לשיתוף־פעולה כלכלי אירופאי"

305
מ׳ ברטור אל א׳ הרמן (ואשינגטון)[1]
M. Bartur to A. Harman (Washington)

העתק: 130.06/3277/18

ירושלים, ח׳ בטבת תש"ך
8 בינואר 1960

סודי ביותר

אייב היקר,

כפי שתראה מן התזכיר הרצוף על קשרינו עם האיחודים האירופיים מתגבשת דעה (לאחר ישיבה ראשונה עם השרים הנוגעים בדבר) לפנות בקרוב אל השוק המשותף למען שיחות התקשרות. ברור שתהיה פעולה ערבית נגדית נמרצת (היא למעשה כבר התחילה) ונצטרך להתגבר על היסוסים והתנגדויות מדיניים אצל המדינות האירופיות. אין גם ספק שלתמיכה של ממשלת ארצות־הברית תהיה השפעה מכרעת לגבי עמדת ותגובות מדינות הקהילייה האירופית לפניותינו. תמיכה זו הכרחית כמשקל־נגד לגורם הערבי המרתיע.

כידוע לך, ראינו בהסכם המולטילטרלי,[2] שלחתימתו אנו ממשיכים לחתור, צעד ראשון ומכין בכיוון קשר הדוק ומחייב יותר עם האיחודים האירופיים ובמיוחד לשוק המשותף. בכיוון זה ניהלתי שיחות עם שאו ובשבוע האחרון עם ויליאמס, בערך לפי הקווים של טיוטת התזכיר האנגלי הרצוף[3] אשר נותן קו טיעון הנראה לי מתאים

305
1. העתקים נשלחו גם אל שרת החוץ, המנכ"ל, ח׳ יחיל, מ׳ פישר, י׳ הרצוג ומחלקת ארצות־הברית.
2. בשנת 1958 ניסתה ישראל להתקשר עם כמה מדינות במערב אירופה שהיו שותפות ב"ארגון לשיתוף פעולה כלכלי אירופאי", בתור צעד ראשון ליצירת קשר עם האיחודים הכלכליים האירופאיים. המגעים האלה לא התקדמו, בעיקר משום שהארגון עמד לשנות את מתכונתו וחבריו לא ששו להקים מסגרת חדשה עם ישראל.
3. התזכיר הזה לא נמצא, אך הדעת נותנת כי הוא מביא טיעונים זהים לאלה שהובאו באיגרת לממשלת ארצות־הברית – ראה מס׳ 306.

ואפילו משכנע כלפי האמריקאים. כתבתי תזכיר זה בעקבות שיחה עם חבר הקונגרס הלפרין, איתו דיברתי גם על העניין הזה; הוא השתכנע מאוד והיה מוכן להירתם לכל פעולה שתידרש ממנו וביקש שאצייד אותו בתזכיר, אולם לאחר כתיבתו היססתי אם למוסרו להלפרין ולאור התייעצות עם הרצוג ואליאב החלטתי להמציאו לך כדי שתשתמשו בו בכל צורה שתיראה לכם למען רכישת נפשות לעניין ואולי בשלב מאוחר יותר – לאחר שיוחלט סופית על פנייה פורמלית לקהילייה האירופית – לפנייה אל מחלקת המדינה.

אודה לך אם תעיר הערותיך לתזכיר הזה ובכלל לקו הפעולה הנראה לך בעניין זה, שכולנו מייחסים לו חשיבות ראשונה. י' שאו הודיעני רשמית על נוהל ומטרת הפגישה הבלתי־פורמלית שמקיים דילון ב־14.1 בפאריס עם מדינות ה־.O.E.E.C וקנדה. מטרת הפגישה היא ניסיון גישור בין האיחודים הכלכליים האירופיים המשותפים, ה־6 וה־7, גיבוש מדיניות משותפת וחלוקת המעמסה למען פיתוח ארצות נחשלות והצעת הרחבת הליברליזציה האירופית לאזור ה־.G.A.T.T[4] כולו (אם יצליח הדבר האחרון הרי מושמט הבסיס להסכם המולטילטרלי שלנו, כי נשיג מה שרצינו מבחינת היתרונות המעשיים כחברים ב־.G.A.T.T).

בכל העניינים האלה יש לנו עניין ואינטרס מוצדק בגלל קשרינו הכלכליים ההדוקים עם אירופה וכחברים ב־.G.A.T.T. לאור מגמותינו המרחיקות לכת יותר, שציינתי בתחילת מכתב זה, ולאחר שהודיעו לנו רשמית על הפגישה הזאת, חושבים אנו לנכון למסור איגרת לשגרירות כאן בה אנו מסבירים ענייננו בפגישה ובצורה זהירה to stake our claim להיות שותפים לכל מחשבה והתארגנות בשטח הנידון. אני מקווה שעד צאת הדואר אספיק לצרף גם תזכיר זה.

ודאי תהיה עוד הזדמנות לדיון נוסף בדבר בהשתתפות הרצוג ומנור. אגב, י' הרצוג הציע שעל סמך הדיונים כאן והתזכירים תכינו את הקרקע במחלקת המדינה. הוא היה סבור שלאחר־מכן רצוי היה שאבוא לוואשינגטון לשם שיחות, הסבר ואינדוקטרינציה מפורטים יותר. אני כמובן אשמח לעשות זאת אם תמצא זאת לנכון. אין לי ספק – ויליאמס הדגיש זאת בשיחתנו – שכל העניין צריך לבוא לדילון. הוא חי את העניינים הכלכליים האירופיים באספקט המדיני והכלכלי גם יחד, ונדמה לי שבחושבי במושגים גלובליים יכולות לקסום לו במקצת המחשבות שלנו והאפשרות לשלב את ישראל באמצעות האיחודים הכלכליים האירופיים בארגון העולם החופשי.

אודה לך מאוד אם תעיר הערותיך והצעותיך בקשר לכל הנ"ל.[5]

בברכה,

מ' ברטור

4. ההסכם הכללי לענייני מכס ומסחר (General Agreement on Tariffs and Trade), ובקיצור GATT. ארגון בין־לאומי שנוסד בז'נווה ב־1947 ונועד לחסל קמעה קמעה את מחסומי הסחר ולהנהיג משטר של אי־אפליה ביחסים בין מדינות. ישראל הצטרפה לארגון הזה בתור חברה ארעית ב־1959 וקיבלה מעמד של חברה קבועה ב־1962.

5. תגובתו של הרמן לא נמצאה, אך ראה מס' 313.

נספח[6]

APPENDIX

משרד החוץ

המחלקה הכלכלית

התנועה לאינטגרציה כלכלית באירופה ומשמעותה לגבי ישראל

תמצית התזכיר המצורף

א) במערב אירופה מתארגנים שני גושים כלכליים. ה"שש" (השוק המשותף או הקהילייה האירופית) שהן: צרפת, איטליה, גרמניה ובנלוקס, וה"שבע" (אזור הסחר החופשי) שהן: אנגליה, שבדיה, נורבגיה, דנמרק, אוסטריה, שווייץ ופורטוגל.

ב) כתוצאה מההעדפה ההדדית שתונהג במכסות ומכסים, בגושים הנ"ל תופלינה לרעה כל שאר המדינות המייצאות למערב אירופה. ארצות אלה, וישראל, שעיקר ייצואה מופנה למערב אירופה אולי יותר מכולן, לא תוכלנה להתמודד בתנאי התחרות שייווצרו. לא נוכל לרכוש שווקים חדשים ואף נסתכן באיבוד הקיימים. בפרי־הדר, לדוגמא, נופלה לרעה במכס (בהשוואה לאלג'יריה, איטליה ויש להניח שבעתיד טוניסיה, ספרד ואחרות) בשיעור של 20%. מצב זה יפגע כמובן גם בתכניותינו לגיוס הון זר.

ג) ההסכם המולטילטרלי, לו אנו חותרים, יפתור רק שאלת המכסות. בשאלת המכסים אינו נוגע.

ד) הכרחי, אפוא, למצוא דרך להתקשרות עם אחד הגושים כדי להתגבר על בעיות המכסים.

ה) ה"שש", שנוסדו תחילה, יותר מוכנות – מבחינה ארגונית – להתקשרות כזו, והשיחות שכבר מקיימות איתן ארצות כתורכיה ויוון, שבעיותיהן הכלכליות דומות לשלנו, יקלו על מציאת שפה משותפת עימן. מגע עם ה"שש" יחזק גם מעמדנו כלפי ה"שבע", ויגביר סיכויינו להשתלבות בארגון אירופאי כללי, אם יקום בעתיד.

ו) מוצע, לכן, לפנות אל ה"שש" לניהול שיחות על אפשרות התקשרות. נדרוש שיווי בזכויות. מצידנו נסכים לבטל המכסות בקצב החברות (מגמה הניכרת כבר ממילא בארץ ושתגבר בתוקף חברותנו ב־ג.א.ט.ט.), אך הואיל ואנו עדיין בשלב של פיתוח כלכלי, נבקש הקלה – בצורה של ארכה – לגבי ביטול המכסים, לפי התקדים של הטריטוריות שמעבר לים (הקשורות ב"שש") או של תורכיה ויוון אם תהיינה עד אז תוצאות לשיחות איתן.

ז) הפגיעה שהתקשרות כנ"ל (אם תצא לפועל) עלולה להנחית על ענפים מסוימים של המשק, שלא יוכלו להתחרות עם מוצרי חוץ, תהא קלה בהשוואה לתועלת שהמשק בכללו יפיק מכך (ייצואנו יקבל תנופה עצומה ומוצרינו יוכלו לנוע – באופן חופשי – בתוך שוק של 160 מיליון צרכנים) וקטנה לאין ערוך בהשוואה לסכנה החמורה הצפויה לנו מאי־נקיטת פעולה כנ"ל.

[.....]

6. הובאו כאן רק המבוא לתזכיר וסיכומו – הנוסח השלם בתיק 130.06/3277/18.

סיכום:

1) עלינו להמשיך במאמץ להגיע להסדר עם מערב אירופה על שני גושיו, באמצעות ההסכם הרב־צדדי וזאת לאור האפשרות, אשר עדיין קיימת, ליצירת איחוד כלכלי מערב אירופי כולל.

2) עלינו להגיע לשיחות רשמיות עם הקהילייה האירופית כדי לשמור על אינטרסים חיוניים שלנו לטווח קצר ולטווח ארוך גם יחד לפי ההנחיות הנ"ל.

3) עלינו להמשיך ולהגביר פעולתנו במסגרת ה־ג.א.ט.ט. כי בתוך ארגון זה ניתנת לנו האפשרות לקיים מגע עם כל המדינות והגושים הכלכליים ואף לטפל בפגיעות אפשריות של האיחודים האירופיים בנו, וזאת בחזית משותפת עם מדינות נפגעות אחרות.

מוצע ללכת בדרך זו תוך ידיעה מפוכחת שאין היא קלה וסלולה מבחינה פנימית כלכלית ומדינית חיצונית גם יחד.

מ' ברטור

306

איגרת ממשלת ישראל אל ממשלת ארצות-הברית
Note from the Government of Israel to the Government of the United States

Copy: 93.26/2713/18 :העתק

Confidential

Jerusalem, 11 January 1960

The Government of Israel wishes to thank the Government of the United States of America for having conveyed to it, through the American Embassy in Israel, information concerning the discussions which representatives of the United States of America are to hold in Paris this month with representatives of member-countries of the European Economic Community, of the European Free Trade Association and of Canada on commercial problems arising from the existence of European economic regional organizations and on aid to less developed countries.

In view of these imminent conversations and of the coincidental meeting of the Ministerial Council of the Organization for European Economic Co-operation,[1] the Government of Israel desires to bring the following remarks to the attention of the Government of the United States of America.

.306

1. הגוף המנהל את הארגון לשיתוף פעולה כלכלי אירופי, ובו מיוצגת כל מדינה חברה בידי שר.

Israel's main foreign trade partners are Western Europe and the United States of America. The attached statistics (Table I) show that about 75 per cent of Israel's imports originate in those areas, and that about 90 per cent of its agricultural and 75 per cent of its total exports are sold there. Table II shows that trade relations of the OEEC countries with Israel – though geographically it does not belong to Europe – are as close as, or closer than, those with other "peripheral" countries, such as Finland and Yugoslavia, or even those with member-countries of the OEEC, such as Turkey, Spain, Portugal and Italy.

In 1958, Israel's overall deficit on its balance of trade amounted to $288 million, exports covering 33 per cent of imports. If Israel is to attain economic independence on a reasonable standard of living – which is everywhere the ultimate aim of the foreign aid programs from which, thanks primarily to United States policy in this realm, Israel also benefits – its export-earnings must rise considerably. This is the central target of Israel's economic policy, and for its realization it is imperative that Israel's access to its main markets should be unhampered by discriminatory import and tariff regulations. Furthermore, in view of the need to attract private investment which should contribute to Israel's further industrialization, the safeguarding and development of export-possibilities are vital importance. The Government of Israel fully agrees with the opinion expressed by the Under-Secretary of State of the Government of the United States[2] at the Fifteenth session of the GATT Organization in Tokyo: "Less-developed countries must export if they are to achieve adequate economic growth".

It is for these reasons that during the past few years the Government of Israel has followed with growing concern the emergence of trading areas in Western Europe which, in respect of import liberalization and tariffs, have introduced or are about to introduce preferential treatment of trade between member-countries. The problems confronting Israel in its main markets and the steps which the Government of Israel has taken in its endeavours to cope with them may be summarized as follows:

1. Intra-OEEC liberalization measures do not apply to Israel's exports in Austria, the Federal Republic of Germany, France, Italy and Portugal. In June 1958, the Government of Israel proposed to twelve member-countries of the OEEC the negotiation of a multilateral trade-and-payments agreement which would abolish this discrimination. As a *quid pro quo,* Israel would liberalize further its imports from Western Europe, the United States of America and Canada, as well as from other GATT member-countries, and apply global import quotas to non-liberalized items. Exploratory discussion[s] on these proposals, which representatives of the United States of America attended as observers, were held in Paris in September 1959 with

2. דאגלס דילון, סגן מזכיר המדינה של ארצות־הברית לעניינים כלכליים.

representatives of the countries concerned. The proposals are now being studied by the respective Governments, but so far no formal positive replies have been forthcoming from them. Thus, at present, exports from Israel, like exports from the dollar area, are discriminated against by the OEEC countries in question.

2. The common external customs tariff which the member-countries of the European Economic Community will gradually institute for imports from non-member countries, together with the association of their overseas territories and a planned market organization for agricultural products, will favour intra Common Market trade relatively, to the detriment of traditional third supplier countries. As far as Israel is concerned, this might be especially harmful *inter alia* to its main export items: citrus fruit and citrus by-products.

The Government of Israel approached the Commission of the European Economic Community in October 1958 and asked for consultations about these dangers.[3] The Commission replied in January 1959 that the problems of Israel in this regard "contain hypotheses which have not yet materialized and that it would as yet be very difficult to discuss them fundamentally".[4] It will be noted that the tenor of this reply is similar to that of the replies given to several other contracting parties of GATT, which expressed apprehension as to the possible adverse effects of the Rome Treaty on their exports to Common Market countries.

3. Israel's relationship to Western Europe in the economic and social spheres is of the closest, and the necessity to provide adequately for the preservation and strengthening of its commercial and economic ties with the countries of Western Europe is an overriding one.

The Government of Israel is convinced of the need to find ways and means of amplifying its practical co-operation with existing and emerging Western European economic organizations, through the multilateral agreement proposed and possibly by other arrangements. Israel would appear to be well-suited to play a modest but not negligible part in Western furtherance of social and economic development among the young nations of Africa and Asia, a task which, as the Government of Israel has been informed, is actually to be one subject of discussion at this month's meeting in Paris. Israel, indeed, is already in active co-operation with many such nations, sharing with them its developmental experience, providing technical assistance for different branches of their economies, training Africans and Asians locally, and so forth.

The Unites States of America plays an important role in the various moves towards European economic integration. As a founder-member of OEEC, its advice and diplomatic support can be of decisive effect in connection with

3. ראה מכתב ברטור אל השגרירות בבריסל, 7 באוקטובר 1958, 93.02/211/7.
4. ראה מזכר ועדת השוק, 13 בינואר 1959, שם.

the multilateral agreement proposed by Israel, as well as in regard to the future measures affecting the European Community. Closer integration of Israel into the organizational and economic structure of Western Europe, through the medium of the determining economic bodies, would have a beneficial impact of the utmost value on political conditions prevailing in the Middle East. It should serve ultimately to neutralize Arab economic interference with the trade and economic development of Israel and so eliminate a remaining, and especially sensitive, area of Arab–Israel conflict: whatever tends to the termination of economic warfare is surely helpful to the cause of peace and stability in the region.

The Government of Israel expresses the hope that the representatives of the United States of America will see their way to bear the foregoing remarks in mind during the discussions in Paris and in framing decisions on future steps to be taken and that they will not overlook the reality of economic interdependence between Israel and Western Europe, so that, in the upshot, Israel may be enabled to enjoy its proper share in the activities that are likely to ensue as a result of the meeting.

307

י' צור אל א' הרמן (ואשינגטון)[1]

J. Tsur to A. Harman (Washington)

העתק: 130.06/3277/18

[ירושלים], י"ב בטבת תש"ך
12 בינואר 1960

סודי

אייב היקר,
מילים מספר בהשלמה למכתבו של ברטור אליך על האיחודים האירופיים.[2]
לפני ימים אחדים נזדמן לנו, לברטור ולי, לשוחח עם ב[ן]-ג[וריון] בעניין אחר (אייר־פראנס – אל־על).[3] ראש הממשלה הפטיר תוך כדי שיחה, שלא זה העיקר, ולא

307
1. העתקים נשלחו גם אל הסמנכ"לים מ' פישר ומ' ברטור.
2. ראה מס' 305.
3. הסכסוך שנתגלע בין "איר־פראנס" ו"אל־על" – ראה מס' 238.

הרבה שאלות אחרות שמטרידות אותנו (מעניין, כי בין השאר הזכיר את סואץ!), אלא יחסינו עם האיחוד האירופי. אמר כי הוא רואה את שאלת קשרינו הכלכליים עם השוק המשותף כגורלית לגבי כל עתידנו בארץ וכי יש להשקיע בזה את מיטב הכוחות.

זאת לידיעתך, אם כי אני יודע שאינך זקוק לאסמכתא נוספת לשם פעולה בשטח זה.

בברכות,

יעקב צור

308

מ' ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס
M. Bartur to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/56

נוסח יוצא: 130.09/2350/12

ירושלים, 14 בינואר 1960

סודי ביותר

שרת החוץ, שניאורסון, לנמענים; בהמשך למברק צור ל/45.[1]

א) מציע שבשיחה עם קוב [דה מירוויל] תידרש תשובתם החיובית לקביעת משא־ומתן סופי לחתימת המולטילטרלי. נתנו תשובת ביניים מתחמקת.[2] תמיד אמרו לנו בעל־פה שתומכים, אך תמיכה זו אף פעם לא היתה גלויה וחד־משמעית. ייתכן שהחשיבות המעשית של ההסכם יורדת לאור ההתפתחויות האחרונות באירופה[3] אך הוא נשאר חשוב בעינינו כפרוזדור צנוע ראשון אל הארגונים האירופיים. בהקשר זה הנני מציע להזכיר מחשבותינו על שיחות התקשרות עם השוק המשותף על סמך סעיף 238.[4] מחשבה זו ודאי לא חדשה לו. דיברתי עליה באופן כללי עם וורמסר בנובמבר 1959 והוא הבטיח לברר ולמשש הדופק. להמשך הפעולה חשוב לעמוד על תגובתו של קוב.

ב) בשיחה עם ספאק, שהוא האדריכל של השוק המשותף, הייתי מציע לגעת בבעיית התקשרותנו ולבקש עצתו והערכתו לגבי סיכויים ודרך.[5]

308

1. מס' 241.
2. על השיחה עם קוב דה מירוויל – ראה מס' 242.
3. רומז ככל הנראה לכוונה לשינוי במתכונת הארגון לשיתוף פעולה כלכלי אירופי – ראה מבוא, עמ' כו, והערה 76 שם.
4. הסעיף הזה באמנת השוק המשותף קובע כי גם מדינות מחוץ לאירופה יוכלו להשיג הסכם התקשרות עם הקהילייה הכלכלית האירופית.
5. בשיחה שהתקיימה ב־21 בינואר העיר ספאק כי מ"בחינה חוקית ולפי רוח הסכם ה'שש' אינו רואה כיצד יוכלו לסרב לדון עם נציג ישראל על דרכי קישור מסחרי בינינו ובין האיגוד. יש כמובן גורמים פוליטיים העלולים להשפיע בנידון" – ראה מברק שניאורסון אל משרד החוץ, שפ/234, 21.1.1960, 130.09/2350/1.

ג) שגרירות ארצות־הברית מסרה לנו לפני שבועיים אינפורמציה על הכנס הכלכלי שדילון קיים עם ארצות ה־.O.E.E.C ב־13 בפאריס[6] ואנו מסרנו להם איגרת[7] המדגישה ענייננו החיוני בנושאים שנידונו בכנס זה, כלומר בעיות האיחוד הכלכלי האירופי והגברת ההשתתפות האירופית בעזרה לארצות נחשלות באמצעות ה־.O.E.E.C, שייהפך לארגון רחב יותר. טרם קיבלנו דין־וחשבון על מהלך וסיכום הדיונים אבל נראה לי חשוב שתעמדי בשיחותייך על נקודות אלה, כי ייתכן ויקום ארגון אטלנטי כלכלי אשר יחלוש גם על הפעולות באסיה ובאפריקה ומהרבה סיבות עלינו למצוא קשר אל גוף כזה בשלב התהוותו.

ברכות,

ברטור

309

ר' נירגד אל משרד החוץ

R. Nirgad to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 871

נוסח נכנס: 130.09/2301/5

בריסל, 14 בינואר 1960

סודי-לנמען בלבד

ברטור; סודי; שלך 73.[1]

א) בוועדת השוק התקיים דיון סודי ברמת מומחים על ההסכם המולטילטרלי.

ב) נפגשתי עם עובד צרפתי באגף יחסי חוץ של הוועדה. לפי דבריו:

(1) הצרפתים היו חיוביים; (2) בנלוקס גילתה היסוסים טכניים אך נטתה לחיוב; הגרמנים הביעו הסתייגויות לגבי עמדתם הם, אך הסכימו; (3) האיטלקים התנגדו. בגלל עמדת האיטלקים לא יכלו לנסח חוות־דעת והעבירו לדיון משותף של משלחות קבועות ליד השוק אשר יתקיים תוך שבוע. בדעתי לבוא במגע עם המשלחת ההולנדית והצרפתית להשגת פרטים נוספים.[2]

נירגד

6. ראה מס' 305.
7. ראה מס' 306.

309

1. ברטור הודיע במברק שנודע לו "ממקור כמוס ומהימן" שהצעתה של ישראל באשר להסכם המולטילטרלי נידונה בבריסל בוועדה מיוחדת מטעם השוק המשותף ב־8 בינואר 1960. ברטור ביקש כי נירגד יבדוק את העניין הזה. (ראה מברקו מיום 13.1.1960, 130.09/2301/1).
2. נירגד דיווח כי גישתה של הולנד היא חיובית, ואילו איטליה מסתייגת בגלל התנגדות חקלאיה, וכן בגלל המשטר הפיסקלי בישראל, "הנותן תמיכה לייצואן הישראלי". (ראה מברקו אל משרד החוץ, 879, 19.1.1960, 130.09/2301/5).

310

א׳ ששון אל מ׳ ברטור
E. Sasson to M. Bartur

מברק מוצפן מפר/130
נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 21 בינואר 1960

סודי

תוך כדי שיחה על עניינים שונים סיפר לי המנהל המדיני סטראניו כי משרד החוץ האיטלקי עומד בימים אלה תחת הסתערות חזקה מצד הנציגים הערבים בקשר להסכם המולטילטרלי עם ישראל. הם מופיעים כל בוקר, אחד אחר השני, עם גרסות חדשות וטענות וסיפורים חדשים ועוברים מחדר לחדר ודורשים לשלוח הוראות לפאריס[1] ולבריסל[2] בהתאם לרצונם. וכן נציגי איטליה בארצות ערב עומדים תחת הסתערות כזאת מצד משרדי החוץ הערביים ומצד מזכירות הליגה הערבית. הדיבורים החריפים והחצופים נשמעים בעיקר מצד קע״ם ולבנון. קע״ם משתפת בלחץ שלה את הקולוניה האיטלקית במצרים ואף מאיימת בשיתוק המפעלים האיטלקיים בארצה.

ששון

311

מ׳ ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Bartur to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז״ם 123
נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 29 בינואר 1960

סודי

הנימוק העיקרי המובא כעת על־ידי מהססים או השוללים כניסה למשא־ומתן סופי על [ההסכם] המולטילטרלי הוא שבשלב ההתארגנות מחדש של ה־OEEC ביוזמת ארצות־הברית יהיה סיבוך בייסוד מועדון חדש איתנו.

טיעוננו הנגדי:

310

1. מושב מטה ה״ארגון האירופי לשיתוף־פעולה כלכלי״.
2. מושב מטה ה״הקהילייה הכלכלית האירופית״ (השוק המשותף).

א. הרי לא רוצים להכניסנו ל־OEEC. קיבלנו זאת והצענו הסכם עם כמה ארצות ה־OEEC בלבד למען הסדר כללי של סחר החוץ איתן. לכן אין קשר ישיר למה שקורה לארגון.

ב. ברור שההתארגנות מחדש תיקח חודשים רבים ובינתיים נמשך משטר הסחר של ה־OEEC שלפיו מכוונת הצעתנו. רצוננו כאן להתקדם בהתאמת מדיניות סחר החוץ שלנו וזה מתעכב בהמתיננו לתשובה הסופית של המדינות וזה מפריענו מאוד.

ג. שיחות ספטמבר בפאריס[1] גיבשו בסיס רחב של הבנה הדדית בינינו לבין הצדדים למשא־ומתן הפרלימינרי ולכן פוגעים בנו ההיסוסים וההתחמקויות שאיננו מסוגלים לתפוס הצדקתם האובייקטיבית.

ברטור

312

א׳ לוריא אל מ׳ ברטור
A. Lourie to M. Bartur

מברק מוצפן ל/881

נוסח נכנס: 130.09/2323/2

לונדון, 3 בפברואר 1960

סודי ביותר - מידי

בשיחת היכרות עם סיר רוג׳ר סטיבנס אתמול פתח בעניין המולטילטרלי והצטדק שלרגלי יציאתו היום לחופשה של שבועיים עליו להעלות העניין כבר בפגישתנו הראשונה. אמר שהפוראוף [משרד החוץ הבריטי] נמצא תחת לחץ כבד מצד סיר יו ריס ואנשיו בפאריס ומצד ה״בורד אוף טרייד״ [משרד המסחר הבריטי] שיודיעו לנו עמדתם בדחיפות. הסביר שבעקבות ההתפתחויות הכלכליות באירופה ובגאט״ט מאז סתיו אשתקד נאלצת ממשלת בריטניה לשנות עמדתה ואינה תומכת עוד בהצעתנו להסכם מולטילטרלי. בהתאם להחלטות I[nternational] M[onetary] F[und] שאומצו על־ידי גאט״ט אין מדינות חברות, שרוב הכנסותיהן במטבע חופשי, רשאיות להפלות במסחר הבין־לאומי. כנגדן קיימת בגאט״ט המגמה לליברליזציה, וישראל כחברת גאט״ט תוכל להשיג מבוקשה במסגרת זו. הביע צער שממשלת בריטניה נאלצת לסגת מתמיכתה הקודמת בהצעתנו.

אמרתי שבכוונתי היה לקיים איתו שיחה מיוחדת כי לנו העניין חיוני ביותר. במציאות ההתארגנות הכלכלית באירופה עלינו ליצור התקשרות תקינה עם כלל ארצות אירופה המערבית והמרכזית בהיותן שוקנו העיקרי. מצד אחד אנו מחוץ לאזור ה״שש״ וה״שבע״ ומהצד השני סגור בפנינו שוק המזרח התיכון. עיקר סחרנו מופנה

311

1. ראה מס׳ 306.

לעבר אירופה וחשובה לנו ההתקשרות המולטילטרלית עם כל ארצות או.אי.אי.סי, וזו אף תתאים למגמת הליברליזציה של גאט"ט. אנו מצדנו נהיה מוכנים להרחיב הליברליזציה גם לגבי ארצות נוספות על ארצות או.אי.אי.סי. לפיתוח כלכלתנו אנו זקוקים להשקעות ניכרות מחו"ל. גורם חשוב תהיה העובדה שאנו מהווים חלק של המסחר האירופי על בסיס הסכם ברור. עד כה שאבנו עידוד רב מתמיכת ממשלת בריטניה שחיזקה ידינו נוכח קשיים שצצו בקשר עם השתתפות כמה מדינות אחרות. שינוי עמדתם עתה יביא בוודאי לכישלון היוזמה שלגביה היה לנו כל היסוד לראותם כשותפים לה. הצעתם להעברת הטיפול לגאט"ט פירושה למעשה דחיית העניין לאין סוף.

בתשובה ציין סטיבנס בהדגשה רבה שברצונו להבהיר כי על עמדתם "לא השפיעו שום מניעים מדיניים חיצוניים", קרי: לחץ ערבי, וכי הונעו על־ידי שיקולים של מדיניות כלכלית גרידא. אמר שהוסמך למסור לי הצעותיהם הבאות:

1) ממשלת בריטניה תתמוך בצעדינו להשגת הסכם מולטילטרלי במסגרת גאט"ט.

2) יחסיהם המסחריים איתנו יימשכו על בסיס של אי־הפליה כעד עתה.

3) ממשלת בריטניה תפנה לארצות האירופיות שסחרנו איתן אינו על בסיס כזה ותעודדן לנהוג בסחרן עם ישראל דוגמת בריטניה.

הגבתי שאני מקבל בשביעת־רצון הודעתו שלא הושפעו משיקולים מדיניים שליליים. אולם דווקא בידודנו הכלכלי באזורנו צריך היה להביאם לידי שיקול מדיני חיובי שעליהם להמשיך ולתמוך בהתקשרותנו עם ארצות אירופה על־ידי ההסכם המוצע העשוי לחזקנו בעמידתנו נגד החרם הערבי.

ענה שמגמתם לקשרינו המסחריים נשארת חיובית בהחלט. אך עמדתם, כפי שהסבירה, מוחלטת ובהיותו בפאריס הערב ימסור עליה שם.

אמנם בהעלאת העניין מצידו בפגישת היכרות ראשונה, וללא הודעה מוקדמת, היה משום דחיקת הקץ ומעשה לא אדיב ביותר. מאידך התרשמתי משיחה זו כמו גם משיחת גילת ב"בורד אוף טרייד" (שלנו ל/877)[1] שגמרו אומר לסגת מתמיכתם בהצעתנו ואינם מוכנים להשהות יותר הודעתם הרשמית על כך. בכוונתי לכתוב לסטיבנס מכתב לא מתוך תקווה לשינוי עמדתם אלא לשם רישום אכזבתנו וסיכום נוסף של נקודות טיעוננו הנגדי.[2]

להלן סיכום התייעצותנו הפנימית:

א) כנראה שאין הנימוק הערבי מכריע.

ב) הם מבינים שהעברת העניין לגאט"ט משמעותה המעשית דחיית הצעותינו לפחות לזמן ממושך.

ג) לא פירטו סיבותיהם במלואן ונראו לי השערות גילת במברק ל/877.

ד) כנראה שתשובתם אינה ניתנת לשינוי.

לוריא

312

1. המברק, מ־2 בפברואר 1960, בתיק 130.09/2323/2.

2. ראה מס' 314.

313

מ' אראל אל שגריר ישראל בוואשינגטון
M. Erell to the Israel Ambassador in Washington

העתק: 93.08/425/3

ואשינגטון, ז' בשבט תש"ך
5 בפברואר 1960

מוגבל

הנדון: ההסכם המולטילטרלי

כפי שסיכמנו קיימתי בירור מסוים במחלקת המדינה בעניין זה על־מנת לברר, בבחינת צעד ראשוני, כיצד רואה מחלקת המדינה את הדברים בשלב הנוכחי.

נפגשתי ב־3 בפברואר עם רנדל ויליאמס לאחר בירור מוקדם עם המילטון ולאחר שוויליאמס התכונן לשיחה.

ויליאמס הסביר שמחלקת המדינה אמנם ממשיכה לראות את תכניתנו בעין טובה אולם נחוץ להביא בחשבון את העובדה שבינתיים מתחוללים דברים חדשים ויותר גדולים באירופה בשטח הכלכלי ולכן:

א) הפקידים הנוגעים בדבר באירופה "עסוקים" בבעיות היותר רחבות וכמובן נובע מכך דיחוי מסוים בטיפול בעניין שלנו.

ב) ההתפתחויות היותר רחבות בשטח הכלכלי עשויות ליצור מצב חדש בו יהיה אולי פחות טעם בהסדר המוצע על־ידינו ואולי בכלל לא יהיה לו טעם. ויליאמס גם התייחס להכרת מחלקת המדינה שההסכם המולטילטרלי שלנו מכוון בכל זאת להיות מעגל שכרוכות בו הגבלות בניגוד למגמה הכללית. מכל מקום מחלקת המדינה לא שינתה את יחסה עקרונית להסכם המולטילטרלי אלא מתבשלים דברים אחרים שיש להם נגיעה בהסכם הזה.

התייחסתי לידיעות שלנו על ההשפעה המחבלת מצד הערבים[1] ושאלתי את ויליאמס אם לפי הידיעות שבידי מחלקת המדינה נכון להעריך שהחבלה הערבית ממלאת תפקיד בעיכוב ההתקדמות הרצויה לנו. כזכור העלינו את הנקודה הזאת במחלקת המדינה מספר פעמים וביקשנו בירורים מצד מחלקת המדינה. ויליאמס ענה שלפי הידוע למחלקת המדינה אין הלחץ הערבי מהווה גורם בהשהיית הפעולה עכשיו.

הוספתי ושאלתי אם אין להניח שהתכניות החדשות אשר ארצות־הברית מנסה להפעיל באירופה עלולות ליצור מצב חדש בו יהיה יותר קשה לישראל מאשר עכשיו להשתבץ במסגרת האירופית. אם כן נראה דווקא שנחוץ להזדרז ולהתקשר. ויליאמס השיב כי שאלה זאת "מעניינת" ויש בה נקודה הצריכה עיון.

313
1. ראה מס' 310.

כאן יש לציין שמר מיכאל צור סבור כי אם יצליחו האמריקנים להגשים את התכניות הרצויות להם, ויקימו מסגרת רחבה ודי גמישה של יחסים מסחריים באירופה ומחוצה לה, אזי בעייתנו תבוא על פתרונה ממילא.

לאור כל האמור לעיל אני מעלה על הכתב מסקנות אחדות כפי שסוכמו אתך ועם הציר היום.

א) בהנחה שאנו מחליטים כי יש לנסות ולהביא לידי חתימת ההסכם המולטילטרלי לאלתר נראה שמבחינת הפעולה בארצות־הברית אין טעם לבקש לחץ כללי על ארצות אירופה הנוגעות בדבר, אלא, על אנשינו לרכז את המאמץ כלפי מדינות אחדות נבחרות שעמדתן נוחה ולהתחיל לגלגל את העניין מזווית זאת. במידה וניתקל בקושי במדינה פלונית, נפנה אל האמריקאים ונבקש התערבות מוגדרת היטב בנקודה מוגדרת.

ב) אם נתקדם בדרך זו, מה טוב, אם לא, ואולי בכל אופן, יש לבוא בדברים עם האמריקנים, שנקטו יוזמה לגיבוש מסגרות חדשות באירופה והם פעילים בשדה בהתאם לכך, ולבקש שישתפו אותנו ויקיימו בירורים איתנו לגבי בעייתנו.

ג) כדאי להיות משקיפים בקבוצת הלימוד שהוקמה ביזמת האמריקנים.

ד) הועלתה המחשבה שאולי רצוי כי מר ברטור יצא לאירופה ויעמוד במקום על ההתפתחויות והסיכויים, ואולי בסיכום בדיקה כזאת תסתמן פעולה אשר לשמה יבוא מר ברטור לארצות־הברית לנהל דין־ודברים כאן.

בברכה,

משה אראל

314

א׳ לוריא אל סר רוג׳ר סטיבנס (לונדון)
A. Lourie to Sir Roger Stevens (London)

Copy: 93.26/2713/18 :העתק

London, 23 February 1960

Subject: *Multilateral Trade Agreement*

Dear Sir Roger,

Permit me to refer to our conversation of 2 February 1960,[1] when you informed me that Her Majesty's Government no longer felt themselves able to support the proposal for a Multilateral Trade Agreement between Israel and a group of O.E.E.C. countries.

This change of attitude on the part of Her Majesty's Government at a time when, as it seemed to my Government, our mutual efforts were reaching fruition has, as you know, been a source of keen disappointment.

314

1. ראה מס׳ 312.

My talk with you was the first opportunity which I personally had had of dealing with the matter and I should like, if I may, to put on record the development of events over the last fifteen months.

1. In reply to an Israel Note of 23 June, 1958, Her Majesty's Embassy in Tel Aviv stated on 11 October, 1958, that "Her Majesty's Government have repeatedly advocated the advantages of the multilateralisation of trade and payments and have endeavoured to promote these in many ways. In particular, Her Majesty's Government participate with other countries in certain informal arrangements relating to trade and payments with Argentina and Brazil. It is their view that the objectives set out in the Ministry's Note referred to above, could best be met by the negotiation of arrangements similar to those already entered into with Argentina and Brazil. If the Government of Israel share this opinion, Her Majesty's Government will be ready to take part in bilateral or multilateral conversations to this end". Her Majesty's Embassy's Note proceeds to set out eight points which "might well form the broad basis for a multilateral agreement".[2]

2. The support accorded by Her Majesty's Government and warmly appreciated by the Government of Israel in favour of the proposed Multilateral Agreement was explicit and unambiguous. It was to a very material extent instrumental in bringing about the preliminary discussions which took place in Paris in September last.[3]

3. It is true that, towards the end of June 1959, the Economic Counsellor to this Embassy was informed by representatives of the Board of Trade that with reference to the attitude of the Federal Government of Germany towards the multilateral trade proposals, the help that Israel could expect to receive from Her Majesty's Government in soliciting the support of the German Government would be rather limited. But he was assured that Her Majesty's Government's own attitude remained unchanged.[4]

4. As late as the end of July 1959, he was again assured, both by the Economic Department of the Foreign Office and by the Middle East Department of the Board of Trade, that Her Majesty's Government continued to support the proposal for a multilateral agreement as expressed in its Note of 11 October 1958.[5] Similar assurances were also given to the First Secretary of the Embassy[6] in talks which he had with the Levant Department of the Foreign Office, when he was told "that the Government of Israel could rely on the support of Her Majesty's Government in this matter".[7]

2. חילופי איגרות אלה ראה בתיק 93.04/770/1.
3. ראה מס' 306.
4. ראה מברקי גילת אל משרד החוץ, ל/21, 26.6.1959 (בתיק 130.09/2325/5) ומס' 29 מיום 29.6.1959, בתיק 93.04/775/2.
5. ראה מברק גילת אל משרד החוץ, ל/115, 21.7.1959, 130.09/2322/7.
6. משה עופר, מזכיר ראשון בשגרירות ישראל בבריטניה.
7. ראה מזכר עופר אל גילת, 17.7.1959, 93.04/770/1.

5. Only in the autumn of 1959 and in particular during the preliminary discussions in Paris, did the Israel representatives become aware of a possible change in the attitude of Her Majesty's Government to the Israel proposal.[8]

6. The Israel Government finds itself at some loss to comprehend what new factors should have arisen during the last four months, September 1959 to January 1960, to cause Her Majesty's Government to revise her position. By way of explanation the Israel representatives were given to understand:

(a) that as trade between the United Kingdom and Israel is already liberalised, no practical purpose would be served by the United Kingdom joining the agreement.

(b) that the O.E.E.C. is no longer a suitable framework within which such an agreement could operate.

(c) that any agreement within a framework other than GATT might no longer be in accordance with GATT principles in view of two developments; first – the adoption by Gatt of the I.M.F. decision that countries with convertible currencies should not indulge in any discriminatory practices, second – the efforts made by GATT to bring about a broadening of the scope of the O.E.E.C., as a result of which measures for cooperation between the two bodies have been instituted.

(d) that in view of the fact that some O.E.E.C. countries discriminate against certain members of the Commonwealth, the United Kingdom would not find it possible to join in a non-discriminatory agreement with Israel which related also to those O.E.E.C. countries.

7. Permit me to comment briefly on each of these points:

(a) It is true that trade relations between the United Kingdom and Israel are on a non-discriminatory basis. To a very large extent therefore, the goals of the multilateral agreement have, as between the United Kingdom and Israel, already been achieved bilaterally. This, however, does not imply that the United Kingdom on the one hand or Israel on the other, would not benefit by the abolition of bilateral agreements with potentially participating countries. With the substitution of bilateral agreements by multilateral arrangements, Israel would be free to choose its sources of supply according to economic advantage. In the result certain purchases would inevitably be diverted from bilateral agreement countries to the United Kingdom. The institution of a multilateral arrangement would accordingly be in the direct interest of those countries with which trade is already free.

(b) Israel's foreign trade is very intimately connected with the O.E.E.C. countries and the United States of America. In 1958, for instance, about 75% of Israel's imports originated in these areas and about 90% of its agricultural and 75% of its total exports were sold there. Statistics show that the trade relations of O.E.E.C. countries with Israel are as close as, or closer than those

8. ראה מכתב ברטור אל השגרירות בלונדון, 18 באוקטובר 1959, שם.

with other "peripheral" O.E.E.C. countries such as Finland and Yugoslavia, or even with certain member countries like Turkey, Spain, Portugal and Italy. In view of the importance to the Israel economy of trade with O.E.E.C. countries, the Government of Israel was concerned with the fact that some of its members such as Austria, Germany, France, Italy and Portugal do not grant Israel exports the same measure of liberalisation which is accepted in their relations with other members of the O.E.E.C. It is this situation that the proposed multilateral agreement was to alleviate. And it is because of the importance of the O.E.E.C. area as a whole to Israel's trade that the O.E.E.C., one of whose main purposes is to promote liberalisation and non-discrimination, would appear to be the best framework within which such an agreement could evolve. Israel, for her part, reiterates her readiness to extend the same non-discriminatory treatment to the United States of America, Canada and other GATT members.

(c) It would appear that the recently adopted I.M.F. decision to extend liberalisation beyond the scope of the O.E.E.C. is in accordance with the purposes of the multilateral agreement rather than in opposition to it.

Had the O.E.E.C. adopted a decision to extend the same liberal treatment to all GATT members, any multilateral agreement would become redundant. Failing such a development however, any extension of liberalisation beyond the scope of O.E.E.C. should be welcomed by GATT rather than otherwise, since such extension in fact means a reduction in the total of discriminatory practices – practices to which both GATT and the I.M.F. are opposed. There seems, in the circumstances, to be no justification for suggesting that an agreement of the kind proposed is in conflict with GATT principles.

(d) The overwhelming importance to Israel of her trade with the O.E.E.C. area in terms both of present and future development, also explains why we are confident that Commonwealth countries will be ready to give the matter sympathetic consideration and not to begrudge Israel the proposed multilateral arrangement.

8. It has been suggested that Israel try to reach a multilateral agreement under the aegis of GATT rather than that of the O.E.E.C. It hardly seems open to doubt, however, that such an attempt would at least postpone any possibility of agreement for an indefinite period and would almost certainly prove futile. Although a multilateral agreement does not conflict with GATT principles, GATT is not a framework within which such an agreement can readily be achieved. This is so because:

(i) An agreement to be approved by GATT requires the consensus of all GATT members and not only of those with which Israel negotiates the bulk of her trade. Not only would such a comprehensive effort involve substantial delay, but Israel's trade with some GATT countries is so limited that they may be tempted by considerations other than those purely commercial in character, to deny their consent.

(ii) Moreover, in any such negotiation, very many delays would also arise as a result of the necessity for the establishment of study groups, etc. The negotiations with O.E.E.C. countries, on the other hand, have reached such a stage that an agreement could be achieved in a relatively short time.

In conclusion let me add that the importance of the proposed agreement for Israel is, we believe, obvious and far reaching. The general pattern of Israel's trade, overwhelmingly centred as it is on Europe, and further the economic isolation which Israel's neighbours are seeking by every means at their disposal to impose on her, make it vital in the literal meaning of the word, that Israel maintains and develops her trade contacts with Europe. To this end, from both the immediate and the long-term point of view, the establishment of the contemplated multilateral arrangement could be of very great and perhaps of decisive significance.

My Government still clings to the hope that with this clarification, Her Majesty's Government will be ready to give this matter further consideration and we would, of course, welcome any comments which you may wish to make.

As Sir Frank Lee, Joint Permanent Secretary to the Treasury, has been active in this matter, I am taking the liberty of sending him a copy of this communication.

Yours sincerely,

Arthur Lourie

315

א׳ מנור אל מ׳ ברטור
A. Manor to M. Bartur

העתק: 93.08/425/3

[ניו יורק], 16 במארס 1960

לנמען בלבד

הנדון: יחסינו עם השוק האירופאי המשותף -
שיחת ראש הממשלה במחלקת המדינה

בעת פגישת ראש הממשלה עם סגן מזכיר המדינה מר דילון ועוזריו מרצ׳נט, ג׳והנס, וילקוקס,[1] ובהשתתפות השגריר,[2] י׳ הרצוג ואנוכי, העלה ראש הממשלה את בעיית יחסינו עם השוק האירופאי המשותף. ראש הממשלה אמר שאנחנו מכירים את מדיניות

315

1. בשיחה נידונו גם עניינים הנוגעים לאספקת נשק וסיוע כלכלי לישראל - ראה מס׳ 136.
2. א׳ הרמן, שגריר ישראל בארצות־הברית.

ארצות־הברית המכוונת לבטל את ההגבלות בסחר הבינלאומי. הזכיר את הפגישות שקיים דילון לא מזמן באירופה. הדגיש כי סחר ישראל עם אירופה המערבית חיוני לכלכלתנו. 90% מהייצוא החקלאי ו־75% מכל הייצוא שלנו הולך לאותן הארצות. אמנם עניננו בשוק המשותף אינו מוגבל לצד הכלכלי. לאור בידודנו המדיני והכלכלי באזור אנו מעוניינים לשמור באופן חיוני על הקשר עם אירופה והארגון המשותף הכלכלי והננו רוצים קשר (association) עם המסגרת של השיתוף הכלכלי במערב ורוצים תמיכת ארצות־הברית במאמצים אלה.

דילון השיב שמדיניות ארצות־הברית היא למנוע החרפת היחסים בין ה־6 וה־7 ובעניין זה הגיעו כבר להישגים מסוימים. ארצות־הברית מעוניינת מבחינה עקרונית ומבחינה אנוכית שהאיחוד האירופי לא יתבטא בהגבלות חמורות לסחר הבינלאומי, [ו]בעניין זה יש שותפות עניינית בינינו. לכן ארצות־הברית וקנדה נכנסו לעובי הקורה ורוצות להביא לידי כך שלא יווצר מצב שיזיק לעניינים של ארצות מחוץ לאירופה. בדיונים הבאים תהיינה הארצות האלה מיוצגות על־ידי המזכיר הכללי של ג.א.ט.ט.

כאשר ראש הממשלה חזר ושאל האם הם מוכנים לעזור לנו להצטרף לשוק המשותף, ענה דילון שהדבר הזה קשה ושישנן הרבה ארצות שפנו בעניין זה והזכיר באופן מיוחד את הודו.

הזכיר גם שהם ניסו לפעול לטובת יפן, אך הדבר הרתיע את ארצות השוק המשותף והם פסקו לעסוק בזה. הוא הוסיף שמתקיים כעת משא־ומתן על צירוף תורכיה ויוון, אבל מקרה זה שונה היות ושתי הארצות האלה היו חברות ב־O.E.E.C. דילון הוסיף שחברי השוק המשותף לא יראו את השעה כשרה לצירופנו כל עוד לא סודרה הבעיה המדינית. הוא אמר שלדעתו יהססו ארצות אלה לצרפנו מחשש לתגובות הארצות הערביות.

בברכה,

אריה מנור

316

מ׳ ברטור אל ו׳ איתן (פאריס)[1]
M. Bartur to W. Eytan (Paris)

העתק: 93.26/2713/17

ירושלים, כ״א באדר תש״ך
20 במארס 1960

סודי

ולטר היקר,

רצוף בזה תזכיר לוועדת ה־4, אשר מנמק עניינו בהתקשרות עם הגוף הכלכלי המערבי החדש, אשר בהקמתו עוסקים מאז הכנס של ה־20 בינואר בפאריס.

ודאי גם עקבת אחרי שיחות יעקב ינאי עם עוזרו של Burgess[2].

דנתי בפרוטרוט על תוכן ונוסח התזכיר הזה עם שרת החוץ והנהלת המשרד וסוכם שנטפל בדבר בכל המרץ ובמישור גבוה. לכן הבקשה אליך היא שאתה תמסור התזכיר ל־Burgess או, אם הוא נעדר בימים אלה מפאריס, לממלא־מקומו כדי לשוות לעניין את המשקל הדרוש. כן סוכם שאבקר בתחילת אפריל בפאריס ובבריסל על־מנת לקיים שיחות עם Burgess והחברים האחרים של קבוצת הארבע, עם אנשי הוועדה האירופית ואולי עם אנשים נוספים, אם יזדמן הדבר.[3] מטרות השיחות האלה – למסור הסברים לתזכיר, שוודאי יקראו אותו בינתיים, ובכלל לעמוד על מצב העניינים ועל האווירה.

כן בכוונתנו שהעתק התזכיר יימסר על־ידי ראשי הנציגויות במשרדי החוץ של 20 המדינות[4] ולאינפורמציה לראשי הנציגויות בישראל. לפי התגובות והמצב נחליט באיזו צורה להמשיך בפעולה זו.

כידוע לך אנו נתונים בבירורים פנימיים עם השרים הכלכליים על פנייה לקהילייה האירופית של ה״שש״ למען דרישת שיחות על הסכם התקשרות על בסיס 238.[5] דיונים אלה טרם נסתיימו, על־כל־פנים אם תתקבל החלטה חיובית הרי אין זה עומד בסתירה לפנייתנו אל ה־20.

אנו סבורים שעלינו ללכת בשני הכיוונים גם יחד: חתירה להתקרבות לגוף המערבי הרחב, אשר יכול להתגבש למסגרת כללית מערבית כוללת שיש לנו כל העניין להשתתף בו, יחד עם הסדר התקשרות בעל משמעות מעשית יותר עם אחד מאיחודי המכס שכבר פועלים ופוגעים בנו.

316

1. העתקים נשלחו אל שרת החוץ, המנכ״ל, הסמנכ״ל מ׳ פישר ואל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ.
2. על השיחה עם סטיבראווי, עוזרו של ברג׳ס, הנציג הקבוע של ארצות־הברית בנאטו ובארגונים אזוריים אירופיים, ראה מכתב השגרירות בפאריס מ־5 בפברואר 1960 בתיק 93.26/2713/17.
3. ראה מס׳ 318.
4. 18 המדינות האירופיות החברות ב־OEEC, ארצות־הברית וקנדה.
5. הסעיף באמנת השוק המשותף שעניינו התקשרות עם מדינות שמחוץ לשוק – ראה גם מס׳ 308 והערה 4 שם.

איננו חושבים שהפעולה הזאת תביא בנקל לתוצאות קרובות אבל גיבוש הארגונים המערביים מחייב המשך המאמץ כפי שעשינו אותו בעניין המולטילטרלי. כל הצעדים שהלכנו בשנים האחרונות במטרה להתקרב לארגונים הכלכליים, כך נדמה לי, הביאו בכל־זאת לתוצאה חיובית אחת: החדרנו ההכרה בעניינו המיוחד ובהצדקתו האובייקטיבית של קשר הדוק עם הארגונים האלה. מבחינה זו הפעולה במועצת אירופה, המגע ההדוק עם הוועדה האירופית בבריסל, המאבק על [ההסכם] המולטילטרלי, משתלבים למעשה אחד אשר המשכו ההגיוני הוא הפעולה הדיפלומטית הנוכחית סביב הגשת התזכיר.

אני שולח העתק מכתב זה והתזכיר ליתר הבירות. נבקש מהם למוסרו לאחר שנקבל אישורך למסירתו בפאריס.[6]

בברכה, שלך,

מ׳ ברטור

נספח
APPENDIX

Memorandum

1. The Government of Israel was informed in December 1959 by the Embassy of the United States of America of the discussions to be held in Paris in the following January on commercial problems arising out of the existence of regional European economic organizations and on aid to less developed countries, in which representatives of members and associated members of the OEEC were to take part.[7]

2. Through the Secretariat of GATT and the International Bank for Reconstruction and Development,[8] of both of which Israel is a member, the Government of Israel has received information of the resolutions adopted at the meetings of the "Special Economic Committee".

3. It is with reference to these resolutions that the Government of Israel submits the present memorandum to the "Group of Four" with the request that they bring it likewise to the attention of the representatives of the twenty Governments which adopted them.

4. The trend towards regional economic integration, which finds its expression in the establishment of the European Economic Community and of the European Free Trade Association, is followed closely and

6. התזכיר נמסר בידי השגריר איתן עם מכתב לוואי מ־24 במארס לנשיא "קבוצת הארבעה" בפועל, כ׳ זולוטאס, בבקשה להפיצו בין יתר חברי הקבוצה. הלה אישר (מכתב אל איתן, 25 במארס) את קבלת התזכיר והפצתו, אך העיר כי הנוהל המקובל הוא להפיץ תזכירים כגון אלה בצינורות של הממשלה הנוגעת בדבר (שתי התעודות האלה בתיק 93.26/2713/17).

7. ראה מס׳ 306.

8. הידוע גם בשם הבנק העולמי. מעניק הלוואות לממשלות (או לגופים פרטיים בערבות ממשלתית) לצורכי פיתוח.

sympathetically by the Government of Israel. The social and economic objectives formulated in the resolutions of the Paris Conference[9] – the furthering of harmonious international relations, of higher standards of living everywhere and of free and non-discriminatory world trade – are wholly endorsed in Israel. The initiative to establish a body which should coordinate policies and arrangements to attain these objectives is of direct interest to Israel.

5. Though it is still engaged in an intensive process of development, particularly in industry, and dependent on capital inflow, the similarity of Israel's economy and society to those of other small or medium Western States is striking. National income per capita and the standard of living, the educational level of the population, the availability of professional and scientific skills, the political structure, all bear out this conclusion.

6. Israel's rapid economic growth, supported by a continuous demographic increase and a high rate of investment, is intimately correlated with extensive foreign trade (1959: about $300 per capita). In fact its place in world trade has been steadily rising in importance. According to provisional figures, imports amounted to $438 million in 1959, and according to the projection for 1965 will then reach about $730 million; exports in 1959 (visible and invisible) amounted to $295 million ($144 million in 1955) and are expected to climb to about $570 million in 1965.

7. In terms of economic geography Israel belongs organically to the economic area composed of the twenty countries: 77 per cent of its imports originate in those countries and 75 per cent of its exports find their outlets there. For Israel's agricultural exports the role of those markets is still more predominant: 90 per cent are sold in Western Europe.

8. The same laws and needs which have led to the establishment of large integrated marketing units in Western Europe, with a view to achieving the fullest utilization of growing technological and production capacities, also govern Israel's economic thought and action. To earn its livelihood Israel requires equal terms of access to its main markets. Its industrial and agricultural exports could not carry the burden of discriminatory tarrifs established by the machinery of common markets and free trade area arrangements. Its economy would remain limited to a small internal market. It would have to resort to a system of commercial and economic controls and artificial aids and remain dependent on foreign assistance. Only by participating in the arrangements between its main trading partners could it keep pace with them and also derive the benefits of large-scale economies and a more rational international division of labour. It can confidently be assumed that through association with Western economic integration Israel will be able swiftly to accomplish its own economic aims and contribute in many ways to the joint effort. Exclusion from its natural economic area

.9 ראה מס' 306.

would, however, have very serious economic, social and political implications.

9. The Paris Conference expressed the concern of the twenty participating Governments with the problem of the social and economic progress of less developed countries. The Government of Israel, conscious of the need for increased efforts towards this end, has been actively occupied in this field for the past few years. Israel's experience in the initiation of development projects, especially in the sphere of water development, agriculture, construction and transport, and of educational, social and economic organization, has been shown to be of particular appeal, both materially and psychologically, to other less developed countries in Asia and Africa. It has demonstrated that social and economic development is dependent as much on the skill and experience of available manpower, and its sense of dedication, as on financial aid. Interest in drawing on Israel's experience has already led to cordial and fruitful cooperation with seventeen developing countries. This has taken the form of technical assistance abroad and the granting of wide facilities locally for training in agriculture, industry and transport and in educational, medical, scientific and social welfare institutions and cooperative settlements. An even closer form of cooperation has been realized through a number of joint ventures in transport, construction, water development and other basic projects of development.

Israel's economic and social organizations and institutions, as created in the course of its own growth, as well as the professional and age composition of its population, enable it to make a comparatively large contribution to joint endeavours. The Government of Israel is determined to enlarge its cooperation with the less developed countries and is confident that, if it shares in a combined and coordinated effort, such as is envisaged by the twenty-nation group, Israel's contribution can prove progressively of greater importance.

10. The Government of Israel is accordingly desirous of establishing closer cooperation with existing and emergent Western economic organizations. Several steps have already been taken to fulfil that purpose:

In June 1958, the Government of Israel – so as to bring its foreign trade policy into line with that adopted by the countries of Western Europe – proposed to twelve member countries of the OEEC the negotiation of a multilateral trade and payments agreement, on similar lines to the one in force between those countries and Finland since April 1957 and known as the "Helsinki-Club" Agreement.*

* An explanatory statement on this proposal was presented to the OEEC delegations in Paris of the Governments concerned on 24 August 1959, and a "Final Working Paper", embodying the same in detail, on 21 October 1959, at the end of exploratory discussions with representatives of those governments. The representatives submitted their report to their Governments in November 1959.

In May 1959, Israel acceded to GATT.

At the instance of the Consultative Assembly of the Council of Europe – to which delegates of the Israel Parliament are admitted as observers – a study was prepared in 1958 by its Secretariat** and reports were submitted to it by its Economic Committee***, pointing to the possible effects which the establishment of the Free Trade Area – then under negotiation at the OEEC – would have on the European trade of non-member countries, with special reference to the implications for Israel's European trade.

11. One of the reports**** gave particular attention to relations with Finland, Yugoslavia, Spain and Israel, in the following terms which are – *mutatis mutandis* – still valid today:

"...All four countries are, in respect of trade and other ways, closely linked with Western Europe, and the establishment of a Free Trade Area, that did not make special provision for preventing discrimination against their trade would, without any doubt, gravely affect them. It is obviously for these countries themselves to decide whether they would wish to seek some form of special association with a Free Trade Area. But while the initiative must come from them .... the West European countries should make it clear that such an initiative would be examined in a favourable light and with due regard for the special problems with which their economies would be faced..."

12. The Government of Israel would appreciate it if, on the occasion of the preparatory work for the reorganization of the OEEC, the special interest of Israel as outlined in this memorandum were taken into account. The present endeavours of the Western countries to establish new forms of Western international economic cooperation, and the instruments for it, furnish a suitable opportunity to associate Israel with the organization which is contemplated. The Government of Israel trusts that this suggestion will meet with the approval in principle, and the support, of the initiators of the new organization and of the Governments concerned. In that case, procedures and terms for such an association could be worked out in detail by joint negotiation.

Jerusalem, 21 March 1960.

** Document AS/EC VI (10)2, Strasbourg, 22 July 1958.
*** Document 801, Strasbourg, 11 April, 1958, and 870, Strasbourg, 6 October, 1958.
**** Document 801, Strasbourg, 11 April, 1958, paragraphs 98, 99.

317

סר רוג'ר סטיבנס אל א' לוריא (לונדון)

Sir Roger Stevens to A. Lourie (London)

Orig.: 93.26/2713/18 :מקור

London, 29 March 1960

My dear Ambassador,

You wrote to me on the 23rd of February about the Israel Government's desire for a multilateral trade agreement between Israel and a group of O.E.E.C. countries.[1] I have had the matter carefully examined.

2. First of all I should like to make it clear that the attitude of H.M. Government towards the aims behind the Israel Government's proposals has not changed since June 1958, and that they welcome, as they have always done, Israel's desire to change to a multilateral trade and payments system. The reason for the change of attitude towards the proposals which the Israel Government put forward as a means of achieving this desire is that a number of events have taken place since that time which have altered the view taken here of regional trade and payments "clubs". In June 1958, when a reply was first sent to the Israel Government's proposals,[2] most European currencies had not yet become internationally convertible. There were still a large number of restrictions on international trade and the U.K. Government and others were working to get these dismantled on a regional as well as on a world-wide basis (that is, in O.E.E.C. as well as in the I.M.F. and the G.A.T.T.). With the moves towards convertibility and the changes which flowed from this (for example the I.M.F. decisions you mentioned in paragraph 6(c) of your letter)[3] H.M. Government could no longer approach the dismantling of restrictions on international trade and payments on a regional basis to the extent that it had done in the past. Indeed, in the new circumstances the balance of payments justification for the maintenance of discriminatory import control largely disappeared. As you will no doubt be aware, this change in the situation gave rise to considerable pressure from the United States Government for the removal of discrimination against the dollar area and for the extension of liberalisation measures on a free-world-wide basis. Such a policy has been endorsed by the G.A.T.T. and the O.E.E.C. and accords fully with H.M. Government's own policy of working for the removal of restrictions on a free-world-wide basis. Such change as there has been therefore in H.M. Government's attitude has affected only means, not ends: the basic policy remains the same.

317

1. ראה מס' 314.
2. התעודה הזאת לא נמצאה. באיגרת התשובה של בריטניה לאיגרת של ישראל מיוני 1958 (ראה מס' 314, והערה 2 שם) אין אזכור לתשובה קודמת בחודש יוני.
3. ראה מס' 314.

3. In these circumstances the U.K. Government could not, consistently with their broader policies, enter into a formal multilateral agreement of the kind the Israel Government proposed. For the same reasons, we think it would be best for the Israel Government to pursue its aims first of all by trying to persuade those countries which do not, as the U.K. does already, give Israel everything that the proposed multilateral agreement sought to obtain, to make the necessary changes in their trade and payments arrangements so as to do so. If this approach is not fully successful we would suggest that the Israel Government should take advantage of their membership of the G.A.T.T. and point out to their fellow members that they are under an obligation not to discriminate against Israel imports and to allow Israel earnings full convertibility. H.M. Government would be prepared to lend their general support to this end in any international forum if a suitable opportunity presented itself.

4. I hope this will correct the impression that "new factors arose during the months from September 1959 to January 1960".[4] The change in the U.K. attitude was forced upon H.M. Government by the evolution during 1959 of the economic consequences of the moves to convertibility in Europe – and of the changed economic position which made those moves possible. It had already begun to crystallise at the time when, as you say, your representatives detected it during the preliminary discussions in Paris. H.M. Government found themselves in a difficult position because, while their desire to be helpful to the Israel Government had lost none of its force, the particular device of a multilateral agreement conflicted more and more with their policies as the world's major trading nation. This embarrassment was increased by the knowledge that, if the U.K. did not participate, the chances of reaching a multilateral agreement were likely to be much reduced. This matter was mosty carefully and sympathetically weighed here in the closing months of 1959 but we were unable to see our way to meeting the Israel Government's wishes. I can assure you that the considerations which you list in your letter, many of which have much force, were fully considered and taken into account.

5. I should like to close by repeating that this decision was taken reluctantly and without any motivation whatever outside the strictly economic field described above.

Yours sincerely,

Roger Stevens

4. ראה שם, פסקה 6.

318

מ׳ ברטור אל ראשי הנציגויות של ישראל בחוץ-לארץ
M. Bartur to Heads of Israel Missions Abroad

העתק: 93.26/2713/17

ירושלים, כ״ח בניסן תש״ך
25 באפריל 1960

סודי

הנדון: דו״ח על שיחות עם נציגי הארגונים הכלכליים האירופאיים

בין ה־1.4.60–9.4.60 ביקרתי בפאריס, לונדון ובריסל לשם שיחות עם ״ארבעת הנבונים״ שעליהם היה להכין את ההצעות לארגון הכלכלי המערבי החדש (.O.E.C.D – Organization for Economic Cooperation and Development), עם אנשי משרד החוץ הבריטי ועם ראשי הוועדה האירופית בבריסל.

1) השיחות עם ״ארבעת הנבונים״ (Burgess – ארצות־הברית, Clappier – צרפת, Gore-Booth – אנגליה ו־Zolotas – יוון) באו בעקבות הממורנדום מ־21.3.60 שמסרנו להם[1] (ואשר נמסר בינתיים גם בבירות הנוגעות בדבר).

אוכל לסכם שיחות מפורטות אלה (וכן שיחה שקיימתי עם המזכיר הכללי של ה־.O.E.E.C, Sergent) במשפטים ספורים:

(א) הבנה לאינטרס שלנו לשתף פעולה במסגרת הארגון החדש בעיקר בשני שטחים שיהוו מרכז פעולתו: תיאום מדיניות כלכלית מערבית ופעולה בארצות הבלתי־מפותחות.

(ב) נכונות, מסויגת בהיסוסים מדיניים, לאפשר השתתפותנו בעבודת הארגון החדש (כמובן לא חברות בו) בשטחים אלה, לאחר שיתחיל בפעולתו על בסיס ארעי (כנראה מיוני השנה).

לא קל יהיה להשיג השתתפות זו שנראית לי חשובה בעיקר מבחינת הערך המדיני שבדבר ולשם הקלת התקשרותנו עם גופים בעלי חשיבות ממשית גדולה יותר עבורנו מבחינה כלכלית, למעשה עם השוק המשותף. קיבלתי הרושם שחתירתנו לקראת הסכם מולטילטרלי והמשא־ומתן הבלתי־פורמלי סביבו הבשילו את ההכרה – ובמקרים רבים גם הנכונות – לשתפנו באיזו צורה שהיא בראורגניזציה הכלכלית המערבית. או יותר נכון: הגיעו למסקנה שלא קל יהיה למנוע התקרבותנו הנובעת מסיבות חזקות, מובנות ומוצדקות, גם בעיני אלה שאנו פונים אליהן. הרגשתנו זו מתחזקת עקב ההדים הראשונים שקלטנו עם מסירת הממורנדום על־ידי נציגינו בבירות השונות וכן עקב שיחותי במשרד החוץ הבריטי במיוחד זו עם Sir Roger Stevens. על נציגויותינו להמשיך בלחץ מתמיד על־מנת להשיג תמיכה פעילה מצד

318
1. ראה מס׳ 316.

המדינות כאשר נמשיך בלחצנו הפורמלי על הקמת הארגון החדש. קווי הטיעון ניתנים למעשה בממורנדום; הדגשתי בשיחותי שבמיוחד פעולתנו ותרומתנו האפשרית למען פיתוח הארצות הנחשלות מהוות נקודה חשובה ביותר בטיעוננו זה וכדאי לכן להדגישה במיוחד. הצלחת חתירתנו זו תלויה במידה מכרעת בטיפול מתמיד ועקשני על־ידי ראשי הנציגויות ויתר העובדים במישורים השונים.

2) בשיחותי בלונדון התברר שה־.E.F.T.A – לפחות בשלב ההתפתחות הנוכחי – מהווה מועדון סגור שאין ברצונו להרחיב מסגרתו הנוכחית. העמדתי השאלה ההיפוטטית של קשר בין ה־.E.F.T.A וישראל בצורה ברורה ביותר וקיבלתי תשובה חד־משמעית כנ"ל. מאז אני סבור עוד יותר שהקשר מחוייב המציאות הכלכלית והמדינית שלנו הוא עם הקהילייה האירופית של ה"שש" ואם היו ספקות פה ושם והועלתה המחשבה שאולי מוטב ונחפש דרך התקשרות עם ה־.E.F.T.A ניתן לומר לעת־עתה בבירור שאפשרות זו כלל לא קיימת.

3) בבריסל שוחחתי עם ראש הוועדה האירופית, פרופסור Hallstein, עם הממונה על ענייני החוץ Rey, עם חבר הוועידה האחראי למדיניות החקלאית Mansholt, עם החבר הממונה על העניינים הסוציאליים Petrilli ועם מספר פקידים ראשיים של הוועדה האירופאית. אצל כולם מורגש יחס אוהד וחיובי ביותר לענייננו (ביקורו של Petrilli וחבריו תורם להעמקת יחס זה; הוא חזר מביקורו[2] מלא רשמים חיוביים ורצון לעזרה פעילה, ומסר דו"ח חיובי ביותר לוועדה). הם רואים אותנו כאחד המועמדים הראשונים להסכם התקשרות עם הקהילייה לפי סעיף 238 של חוזה רומא בנוסף ליוון, תורכיה ואולי אף תוניסיה ומרוקו בשלב מאוחר יותר. הם כמונו משוכנעים שהפתרון לבעיות החמורות של ייצואנו לשוק המשותף (פרי־הדר ותוצרת חקלאית ותעשייתית אחרת) ניתן למצוא רק בדרך הסכם התקשרות כולל. לפי חוקת השוק המשותף ואופיו והצורך לשמור על חוקת ג.א.ט.ט כלל לא נראית דרך מעשית להסדרים נפרדים לגבי מוצרים נפרדים כי אלה חייבים לחול, לפי ג.א.ט.ט, על כל חברי ג.א.ט.ט. הדרך היחידה להיכנס לאזור ההעדפה של ה"שש" הוא התקשרות איתו כלומר כניסה לאיחוד המכס, אמנם בתנאים מיוחדים אם יוכלו להגיע לאלה משך המשא־ומתן על התקשרות.

קיים ניגוד מסוים בין הוועדה האירופית ומועצת השרים של ה"שש". בו בזמן שהוועדה משתדלת לפעול כמעין קבינט פדרלי של הקהילייה ודוחפת את תהליך ההתמזגות של ה"שש" בתנופה רבה קדימה בכל השטחים, באים לביטוי בוועדת השרים האינטרסים והשיקולים הלאומיים של כל אחת משש המדינות, שלעיתים משפיעים השפעה בולמת. לעובדה זו משמעות רבה לגבי פעולתנו המדינית והדיפלומטית בהתקרבנו לקהילייה. מסקנתי היא, כי עלינו להכין התקשרותנו – וללכת כברת־דרך ארוכה ככל האפשר לקראתה – תוך עבודה משותפת עם הוועדה האירופית. אין זה סותר את הצורך בהכשרת הלבבות בפרלמנט האירופי של ה"שש"[3] (עליו נשענת הוועדה האירופית) ובפעולה מדינית בבירות כדי להכין את הקרקע

2. פטרילי ביקר בישראל במארס 1960.
3. כולל 142 חברים משש מדינות "הקהילייה הכלכלית האירופאית". מקום מושבו בסטרסבורג. דן בין היתר בתקציב הקהילייה ועוסק בפיקוח מדיני על מוסדותיה.

לקראת הצעד הפורמלי שנצטרך לצעוד אותו ודאי בקרוב, הוא הגשת בקשתנו להתקשרות לפי סעיף 238.

סיכמתי תוך התייעצות גלויה עם בעלי שיחתי בבריסל שהוועדה תפתח בשיחות הכנה איתנו לשם גיבוש הבסיס להסכם התקשרות במאי–יוני השנה בבריסל. הפרסום לשיחות האלה יזכיר "שיחות על בעיות מסחריות בין ישראל והקהילייה לאור החלטת החשת תהליך הורדת המכס בין חברי הקהילייה".

השיחות ישאו אופי של דיון בין מומחים בשטחי החקלאות והתעשייה כדי לבדוק את הבעיות של ענפי הייצוא והייבוא השונים אשר תתעוררנה עקב התקשרות ולמען הגדרת הבעיות והאמצעים המעשיים לפתרונן. הסכמת בעלי השיחה כפופה אמנם לאישור הוועדה האירופית כולה, אך הם היו סבורים שאין ספק שתתקבל ובימים האלה אנו מחכים להודעתם הרשמית המאשרת הסכמתם להתחלת השיחות. כן סיכמנו עם הפקידים האחראים את נוהל שיחות אלה.[4]

לפי דעות האלשטיין וריי בסמכות הוועדה האירופית ליזום ולארגן שיחות אלה שיהוו שלב מוקדם לבקשת ההתקשרות הפורמלית, ושבו יסתפקו בהודעה לוועדת השרים על החלטת הוועדה.

שלוש סיבות הניעונו – בעצת הוועדה – לבחור בדרך זו:

(א) להגדיר היטב את הבעיות הכלכליות המעשיות על־מנת להסיר אפשרות הסוואה כלכלית של תשובה שלילית של מדינה זו או אחרת (למשל איטליה) שמקורה בהיסוס מדיני.

(ב) הדרך הזו היא המהירה ביותר להתקדם בצורה מעשית כי תשובה לפניית התקשרות פורמלית ודאי תיסחב ובינתיים עלולות להתחיל שיחות עם תוניסיה ומרוקו ומוטב שנקדימן אם רק ניתן הדבר.

(ג) שיחות אלה בין מומחים רצויות ונחוצות לנו כדי שתוך עבודה משותפת עם מומחי הקהילייה בשטחים השונים נלמד ונגבש התנאים המקלים שעלינו להשיג יחד עם כניסתנו לאיחוד המכס של הקהילייה.

כאמור כל אלה תלויים עכשיו בתשובה המובטחת שאנו מקווים לקבלה בימים הקרובים[5] ואם לא תחול נסיגה בעמדת הוועדה כפי שנמסרה לי, יש לקוות להתחלת שיחות מעשיות.

נמסור על התפתחות העניינים לבירות שש מדינות השוק עם קבלת התשובה ואז גם נחליט על דרכי הפעולה המדינית בבירות אלה ובוואשינגטון.

בברכה,

מ' ברטור

4. ראה מס' 319.
5. ראה שם.

319

ר' נירגד אל משרד החוץ
R. Nirgad to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 88
נוסח נכנס: 130.09/2301/5

בריסל, 17 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

ברטור; סודי ביותר; שלך 224.[1]

א) זליגר הזמין אותי לשיחה ומסר שהוחלט לנהל איתנו שיחות לפי המגמות אשר הוצעו על־ידך[2]. Deniau ירכז השיחות.

ב) זליגר הדגיש שיש לנהל השיחות על מישור נציגותנו ליד השוק. ציין שאין לכן מקום לדבר על משלחת ושאסור לפרסם דבר על בואם של מומחים ועל קיום משא־ומתן כלשהו. הסיבה לכך נובעת מחוסר כל החלטה במועצת השרים לניהול שיחות איתנו בכיוון התקשרות. הזכרתי לו שבשיחותיך עם האלשטיין, ריי ואיתו הסכמתם שיהיה זה רצוי ומועיל לפרסם הודעה על משא־ומתן שמגמתו הרחבת קשרי מסחר או כדומה.[3] הבטיח לבדוק שנית נקודה זו עם ריי והודה שבקשתנו נראית לו על־מנת למנוע דליפות ופרסומים בלתי־רצויים.

ג) זליגר ביקש שאפגש עם דניו לשם בירור הנוהל. השגריר[4] יקיים פגישתו עם ריי מחרתיים. לאור השיחות נבריק הצעות לדרכי ביצוע.

ד) לדעתי התקדמנו והעובדה שהמשא־ומתן נמסר לידי דניו, האחראי למחלקת ההתקשרויות, מעידה על נכונות הוועדה לעזור.

נירגד

319

1. לא נמצא.
2. ראה מס' 318.
3. ראה שם.
4. עמיאל (אמיל) נג'ר, שגריר ישראל בבלגיה ונציגה ליד הקהילייה הכלכלית האירופית (ה"שש").

320

מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בבריסל
M. Bartur to the Israel Embassy in Brussels

מברק מוצפן 257

נוסח יוצא: 130.09/2301/1

ירושלים, 19 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

לנג׳ר, לשלכם 88.[1] סיכומי עם האלשטיין, ריי וכו׳ היו כדלקמן:

א) יתקיימו שיחות בין מומחי הוועדה האירופית ומומחינו בשטח החקלאות והתעשייה כדי לדון בפרטי הבעיות לגבי הסכם התקשרות עם השוק ולשם גיבוש בסיס להסכם כזה. אופי השיחות האלה הוא אקספלורטורי עוד לפני פנייה רשמית אל מועצת השרים ולפני החלטתה. לפי האלשטיין וריי סידור שיחות אלה בסמכות הוועדה אך האלשטיין רצה להביא קיומן לידיעת, חוזר לידיעת, מועצת השרים. חשוב לוודא אם אמנם עשה זאת כי אנחנו לא מעוניינים לקיים השיחות עם הוועדה במחתרת. תברר נא זאת עם ריי והאלשטיין עצמו שוודאי תבקר אצלו בימים הקרובים.

ב) נקודת הפרסום חשובה מאותה הסיבה: סיכמנו בשיחותי איתם על הנוסח ״שיחות בירור על יחסי המסחר בין ישראל והשוק המשותף״ כדרך פשוטה ויעילה ביותר למנוע דיבורים ופירושים על הסכם התקשרות לא רצויים לשני הצדדים בשלב זה של שיחות בלתי־פורמליות. ריי, האלשטיין וזליגר הסכימו לכך בפירוש.

ג) חשוב לקבוע מועד להתחלת השיחות וקביעת נוהל ברור אשר יבטיח עבודה נמשכת ואינטנסיווית בצורת ישיבות מסודרות בין מומחינו ומומחי השוק משך שבועות מספר. לפי ניסיונם משיחותיהם המוקדמות עם יוון ודאי יוכלו להדריכנו לגבי הנקודות שיעלו לדיון והחומר העובדתי בו נצייד מומחינו. רצוי לנו מועד קרוב; דיברנו אז על מאי- יוני, כלומר לפני החופשות.

ד) לגבי הרכב משלחתנו נדון לאחר ידיעותיכם לגבי הנקודות הנ״ל.[2]

ברטור

320

1. מס׳ 319.
2. נג׳ר השיב כי ביקר את ריי ומצא שהלה רואה בעין יפה ניהול שיחות בין ועדת השוק המשותף לנציגות ישראל כדי לבדוק את האפשרויות להתקשרות. אין לדבר כאן על משלחת מיוחדת מישראל, אלא לנצל את נציגות ישראל בבריסל המאומנת לשוק. (ראה מברק נג׳ר אל משרד החוץ, 97, 20.5.1960, 130.06/3277/19).

321

א׳ נג׳ר אל מ׳ ברטור
E. Najar to M. Bartur

מקור: 130.06/3277/19

בריסל, כ״ג באייר תש״ך
20 במאי 1960

קיימתי אתמול פגישתי הראשונה עם ריי בלווייתו של נירגד. על תוכן השיחה הברקתי לך.[1] האווירה היתה חיובית. אולם לא אחדש לך הרבה אם אמסור לך שריי הדגיש כי לדעתו אין לנו, לפי שעה, סיכוי כלשהו שמועצת השרים תחליט חיובית בעניין התקשרות איתנו, ואפילו לגבי משא־ומתן בכיוון זה. מאידך, הוא מוכן לנצל באופן מלא העובדה שקיימת נציגות ישראלית ליד השוק כדי להיכנס בשיחות ענייניות על כל השאלות הטכניות העשויות להביא במרוצת הזמן להסכם.

הנוהל של הגשת כתב האמנה בשוק לובש מיום ליום אופי יותר ויותר פרוטוקולרי. את כתב האמנתי אמסור להאלשטיין בתלבושת רשמית. נתבקשתי גם להכין נאום אשר עליו ישיב האלשטיין. רצוף בזה הנוסח אשר מסרתי לריי ושאקרא לפני האלשטיין.[2]

לגבי פרסום הודעה, גישתו של ריי היא שכל הודעה בקשר למשא־ומתן פירושה הודעה רשמית למועצת השרים כי התחיל משא־ומתן עם ישראל בקשר להתקשרות. הדבר יגרור אחריו התערבותה של מועצת השרים והדבר אינו רצוי לפי שעה.

ידעתי מראש על הבעיה הזו והכנתי נוסח הרצוף בזה,[3] אשר לדעתי עונה לדאגותיו של ריי. קראתי אותו לריי שאישר שנוסח כזה מתקבל לגמרי על דעתו והדגיש שאילו שרת החוץ היתה עונה בנוסח זה לשאילתא בכנסת או לעיתונאי הוא מצדו לא היה רואה שום פגם בו.

לא מסרתי את הנוסח לידיו של ריי, והנני מבקש ממך לאשר לי שנוסח זה מתקבל גם על דעתך, לפני שאראה בו בסיס מוסכם בין כולנו.

בברכה,

ע״א נג׳ר

321

1. ראה מס׳ 320, הערה 2.
2. הנוסח בתיק, אך לא הודפס כאן.
3. לא נמצא.

322

ר׳ נירגד אל מ׳ ברטור
R. Nirgad to M. Bartur

העתק: 130.06/3277/19

בריסל, כ״ג באייר תש״ך
20 במאי 1960

סודי

הנדון: שיחות עם הוועדה של הקהילייה האירופית

נפגשתי אתמול לשיחה ראשונה עם דניו מאז קיבל הוראות ביצוע לגבי השיחות איתנו. הפגישה היתה חטופה כי מיהר לישיבה עם היוונים, אך ידידותית מאוד כדרכו. ההוראות אשר בידו מאפשרות שיחות במגמה לבדוק דרכי התקשרות האפשריות איתנו. הוא אמר כי יש לדעתו שלוש אפשרויות של התקשרות והוא מוכן לנהל, לפי בחירתנו, את השיחות לאור אחת משלוש המגמות המפורטות להלן:

(א) התקשרות בעלת אופי של איגוד מכס.

(ב) חוזה על ״אזור לסחר חופשי״ בינינו לבין השוק (במסגרת סעיף 24 של חוקת ג.א.ט.ט).

(ג) הסכם מסחרי אשר בתוכו אפשר למצוא פתרונות לבעיית המכסות, בעיית מדיניות חקלאית משותפת וכו׳. הסכם מסוג זה אינו מאפשר פתרון למניעת העדפה בענייני מכס לעומת הארצות החברות.

כזכור, היה דניו תמיד נגד הדוקטרינה של ״אזור הסחר החופשי״ בגלל העובדה שנוסחא זו נוצלה על־ידי האנגלים ליצירת קבוצת ה״שבעה״ – גוף אשר את כושרו, לאור חוקת ג.א.ט.ט, ניתן להתקיף. כעת מוכן דניו לעבוד גם לפי נוסחת ״אזור הסחר החופשי״ והוא ישתמש כנראה בה במשא־ומתן עם איי האנטילים ההולנדיים. ייתכן וגישתו זו מרמזת על כך שה״שישה״ לא יתקיפו בג.א.ט.ט את חוקיות ההתקשרות של ה״שבעה״. דניו רוצה שאמסור לו בפגישה הבאה אשר תתקיים ב־27 במאי,[1] לפי איזו נוסחה משלוש הנוסחאות המוזכרות לעיל אנו חושבים לנהל את השיחות. אמרתי שאינני יודע אלו הן האפשרויות לפי כל נוסחה ונוסחה ואינני יכול להביע דעה. ביקשתי הדרכתו לגבי האפשרויות במסגרת כל אחת מהנוסחאות הנ״ל. טענתי שיהיה זה רצוי אם יכיר תחילה את בעיותינו ולא כדאי להכניס את השיחות למסגרת של סעיף מסוים אלא יהיה מועיל יותר לנהלן בצורה גמישה.

דניו אמר שהצעד הראשון אשר אותו יש לעשות הוא להגדיר את בעיותינו, היינו, שנמסור לו בשיחה ב־27 במאי מה הן הבעיות אשר בפתרונן אנו מעוניינים על־ידי החוזה עם הקהילייה. כך התחיל גם המשא־ומתן עם היוונים והאחרים.

322

1. ראה מס׳ 324.

בשיחתנו, אשר לה יהיה אופי של גישוש ראשון, נצטרך לפרט:

א) מהן מגמותינו בשטח המכס (הפנימי והחיצוני). (יש לזכור שנוסחא (ב) לעיל לא מחייבת אותנו לחפש דרכי ביצוע למכס חיצוני משותף).

ב) לאיזה מוצרים אנו מחפשים פתרונות, מהם ענפי מסחר רגישים הקיימים אצלנו ואשר להם יש למצוא פתרון במסגרת יחסינו עם הקהילייה? יהיה זה רצוי אם נציין תחזית להתפתחות סחר חוץ שלנו עם הקהילייה ועם שאר חלקי העולם.

ג) מהן תכניותינו בשטח מדיניות חקלאית, פיתוח התעשייה ובאיזו מידה יש קשר בין תכניותינו אלו ויחסינו עם הקהילייה.

ד) מהן דרישותינו לגבי הקהילייה בשטחים המוזכרים לעיל ובכל שטח אחר.

דניו רמז שלפי דעתו יהיה זה קל יותר למצוא פתרון איתנו מאשר עם היוונים או התורכים כי אלה העמידו דרישות מופרזות לגבי תמיכה פיננסית. שאל מה מצב מאזן התשלומים אצלנו ואם העזרה מבחוץ הניתנת לנו מאפשרת לנו לקיים את תכניות הפיתוח שלנו. שאלתיו מה יהיה השלב הבא בשיחות ובאיזה דרך נוכל לצרף מומחים. הוא הציע, במידה שנהיה זקוקים למומחים, לצרפם לנציגותנו (זאת היתה גם הדעה של ריי בפגישה עליה ידובר להלן). אחרי שנמסור לדניו את "התפריט" של דרישותינו הוא יחלק את הבעיות לנושאים, ישתף בשיחות מספר עוזריו וינהל שיחות על כל בעיה ובעיה בנפרד. אחרי הפגישה אשר תתקיים ב־27 במאי ואשר בה לא יהיה צורך למסור שום מסמך בכתב הוא יעמיד שאלות קונקרטיות עליהן נצטרך להשיב בכתב בצורה מחושבת ומעובדת היטב.

נפגשתי פעם שנייה אמש עם דניו במסיבה אצל אחד ממנהלי המחלקות של הוועדה והוא מסר לי שגם זליגר ישתתף בפגישה ב־27 במאי אותה נקיים בשעת סעודת צהריים על־מנת להקנות לה אופי יותר אינטימי.

אתמול אחרי־הצהריים ליוויתי את השגריר לפגישה עם ריי. היתה זו פגישתו הראשונה של השגריר עם הנ"ל ואחרי כמה דקות של שיחת היכרות מסר השגריר לריי את העתק כתב האמנתו לוועדת הקהילייה, ונוסח של הנאום שישא בעת מסירת כתב ההאמנה להאלשטיין.[2] לאחר זאת, התחיל השגריר בשיחה לגופו של עניין. תחילה נגע בשאלת הפרסום אודות שיחותינו בהדגישו את השלילה בחוסר פרסום מוחלט.

הוא הציע לריי נוסח של הודעה אשר התקבל על דעתו של ריי. ריי אמר שהוא מוכן לשקול אפשרות של מתן הודעה לפי נוסח אותו נציע, בשעת הצורך, והדגיש שיהיה זה מועיל אם נשתמש גם אנו בנוסח זהה אם נצטרך למסור הודעה איזושהי מסיבות פנימיות (שאילתא בכנסת וכדומה). הוא חזר על הטענה הידועה לנו והיא שאסור שתהיה פנייה כלשהי באופן רשמי למועצת השרים מצידם במטרה לקבל רשות לנהל שיחות אתנו, כי פנייה רשמית כזאת מחייבת דיון במועצת השרים וקבלת החלטה פה־אחד, דבר אותו לא נוכל להשיג, לדעתו, לפי שעה. יש שוני בדבר אם ידוע למועצת השרים שמתקיימות שיחות בירור בינינו לבין פנייה רשמית. מצב זה הנו הסיבה היחידה לדרישת סודיות מצידם. הוא רואה בשיחות אותן נקיים, מעשה חיובי לקידום עניינינו. התרשמותי היא שהוועדה הולכת לקראתנו והחלטתם היא ביטוי ליחס חיובי מצידם.

2. ראה מס' 321.

השגריר הזכיר את הצורך בצירוף מומחים לשיחות אותן נקיים בהצביעו על הסגל המצומצם של נציגותנו. ריי אמר שהשגריר רשאי כמובן להרכיב את נציגותנו ליד הקהילייה בהתאם לראות עיניו וזוהי הדרך המעשית לצירוף מומחים. השיחה התנהלה באווירה ידידותית.

אנו זקוקים כעת להוראותיכם לגבי הפגישה של ה־27 במאי.

הוראות אלה נא להעביר לנו במברק.[3] במכתבו של השגריר מהיום[4] כלולות הצעותינו לדרכי הביצוע של המשא־ומתן וכמו־כן מצורף לו נוסח ההודעה לפרסום.[5]

בברכה,

רם נירגד

323

מ' ברטור אל שגרירות ישראל בבריסל

M. Bartur to the Israel Embassy in Brussels

מברק מוצפן 265

נוסח יוצא: 130.09/2301/1

ירושלים, 24 במאי 1960

סודי - מידי

לשגריר, נירגד; תודה [על] מכתביכם הברורים [מ־]20.5.[1]

א) תמים־דעה לחלוטין עם הצעותיך וקו פעולתך. לא חשבנו בשלב זה על החלטת מועצת השרים אלא הסתמכתי רק על הודעת האלשטיין אלי[2] שרצה למסור למועצת השרים בצורה בלתי־פורמלית על קיום שיחות בירור. זה מזדהה עם נוסח ההודעה שהצעת[3] ושאנו מאשרים אותו כמוסכם על כולנו. תתאם־נא מועד פרסומה ותודיעני.

ב) מעוניינים לשוות לשיחות אופי מעמיק ורציני ביותר מבחינת הכנת החומר ושיתוף מומחינו ונקיים הכלים הארגוניים והוועדות הבין־משרדיות הדרושים לכך.

ג) לקראת השיחה ב־27.5:[4]

3. ראה מס' 323.
4. ראה מכתב נג'ר אל משרד החוץ, 20 במאי 1960, 130.06/3277/19.
5. לא נמצא.

323
1. ראה מס' 321, 322.
2. ראה מס' 320.
3. הנוסח לא נמצא.
4. ראה מס' 324.

(1) מעוניינים שהשיחות יתנהלו על בסיס ההנחה של התקשרות לאיגוד המכס. הסכם מסחרי לא יפתור בעיותינו ואזור סחר חופשי רק יסבכנו ב־GATT ועם מדינות EFTA מבלי לעזור לנו מבחינת ההגנה, [מ]אחר וממילא נימצא באיחוד מכס פנימי עם ארצות השוק. כמובן זו הנחת עבודה, ולפי בדיקת הבעיות על פרטיהן ולימודן המשותף נוכל לשנות גישתנו.

(2) הפתרונות שאנו מחפשים בשטח החקלאי: הבטחת מקומו של ייצואנו החקלאי בהסדר המתוכנן של שוק הקהילייה, יצירת מרחב מוסכם להרחבתו, שעליו יוכל להתבסס תכנוננו החקלאי. בשטח התעשייתי: אפשרות הגנת תעשיות חדשות בהתאם לסעיף הנוגע של חוזה רומא וההסדר לגבי הטריטוריות מעבר לים וקצב פירוק מכסים יותר איטי, במיוחד לגבי manufactured goods. ייתכן שלגבי ייבוא חומרים חקלאיים ותעשייתיים וכמה semifinished goods שלגבינו מהווים חומרי גלם, המצב עלול להיות נוח יותר מבחינת קצב התאמתנו לנהוג בקהילייה. כל זה כמובן מחייב עוד מחקר מפורט לפי ענפים אותו נערוך בהתאם לשאלון של דניו.[5] לכל הנ"ל חשוב לנו לדעת מה כבר נתגבש בתקדים היווני.

ד) מעוניינים בהחשת קבלת שאלון דניו כדי להתחיל מיד בעבודה כאן. כן חושבים לצייד כבר את בועז שיוצא בקרוב לפאריס על־מנת שיוכל להיות לעזר במגעים הראשונים.

ה) כהנחיות כלליות לשיחתך כדאי להדגיש שמגמת ההתפתחות של המשק היא לקראת הרחב[ה] תעשייתית, בין היתר תוך ניצול אוצרות טבע וייצור מוצרים בעלי איכות גבוהה. עצם הכיוון וההתפתחות של התיעוש יהיה כמובן מושפע במידה מכרעת מהתקשרותנו לשוק. החיוניות של כניסתנו למסגרת היא ביצור מרחב שוק גדול אשר יגרור זרם ההשקעות התעשייתיות.

ו) במידה ותזדקק להנחיות נוספות תפרט־נא ותבריק מיד.

ברטור

324

ר' נירגד אל מ' ברטור
R. Nirgad to M. Bartur

מקור: 130.06/3277/19

בריסל, ח' בסיון תש"ך
3 ביוני 1960

סודי

הנדון: שיחות מוקדמות עם ועדת השוק המשותף

ביום שישי 27.5 התקיימה ארוחת צהריים עם זליגר ודניו – מצידנו השגריר ואני. האווירה היתה טובה וידידותית והשיחה התגלגלה בקלות.

5. ראה מס' 326.

עוד לפני הארוחה מסר לי דניו איך הוא מתאר לעצמו את הנוהל לשיחות איתנו, אך כנראה לא רצה בזמן הארוחה להיות היוזם והדובר ונתן לשיחה להתפתח כך שההצעה להגיש שאלונים באה לא מפיו אלא מהממונה עליו זליגר, כביכול לפי יוזמתו הוא.

זליגר ודניו ניסו תחילה לצייר לפנינו תמונה כבדה של התחייבויות הנובעות מהתקשרות עם השוק, וחזרו לנוסחה האפשרית של חוזה short of customs union. אך כאשר נאמר להם שאין זה פותר בעיות המכס ושאנו מעוניינים לבדוק האפשרות של התקשרות בצורת איגוד מכס, חזרו למסלול הרצוי של השיחה. אינני יודע אם דיבורם על חוזה היה דיבור של מה־בכך או תמרון אשר מטרתו לשדלנו לשאוף לפתרון פחות אינטנסיבי מאשר איגוד מכס. נראה לי שלא היה זה תמרון מתוכנן, אלא הם ראו חובה לעצמם להסביר בפנינו את הקשיים הנובעים מהתקשרות בצורה של איגוד מכס. בהזדמנות זאת כדאי לציין שדניו לא הזכיר כלל בזמן הארוחה את האפשרות השלישית, אותה הזכיר בשיחתנו הקודמת,[1] והיא פתרון לפי נוסח איגוד הסחר החופשי. הוא מתקשה כנראה בשימוש בנוסחה זו, או שהממונים עליו הורו לו לא לנצלה.

בהמשך השיחה הסבירו לנו שאיגוד מכס אליו אנו מתכוונים זה לא רק הסדרת בעיות המכס (הפעלת המכס החיצוני המשותף והורדת המכס הפנימי), אלא קבלת הסדרי חוזה רומא על כל שטחיו. הם רואים משיחותיהם עם משלחת יוון עד כמה קשה הדבר להגיע להסדר עם מדינה שלישית לגבי מכלול הבעיות בהן דן חוזה רומא. בעיקר בשטח החקלאות מתעוררים קשיים גדולים ולדעתם אלה צפויים גם לנו. הצביעו על כך שלגבי כמה נקודות קיים כעין קיפאון בשיחותיהם עם היוונים. ציינו את השוני במבנה כלכלתנו (המחשנו את השוני בהזכירנו רמת השכר וטיב המוצרים אצלנו), ומאידך הדגשנו שאין לדרוש שהארצות המתקשרות יפעילו את אותן ההוראות של חוזה רומא אשר חברי השוק טרם הפעילון.

זליגר ודניו היססו להגיש לנו שאלונים, כי מצידנו אנו לא מסרנו שום דרישה והגשת שאלונים על־ידם ללא דרישה מצידנו בכתב עלולה להיראות כיוזמה מצידם לחפש דרך להתקשרות עם ישראל. הבעיה נפתרה בצורה פשוטה למדי על־ידי כך שלפי הצעת דניו יגישו לנו את השאלונים על נייר לבן.[2] הבטיחו להגישם עד ה־15.6. סיכמנו שאנו נענה בכתב על השאלונים.

בעיית צירוף מומחים לשיחות בשלב מאוחר יותר תבוא על פתרונה על־ידי צירוף של אלה למשלחתנו ליד הקהילייה. בעיית הפרסום טעונה טיפול נוסף, אך מדבריו של זליגר התרשמנו שהם יקבלו את הצעתנו.

אחרי הארוחה רמז לי דניו שהוא רוצה להחליף איתי כמה מילים. התקשרתי איתו טלפונית באותו היום וקבענו שניפגש ב־2.6. הלכתי אתמול לפגישה הנ"ל אך התברר שדניו חולה, אולם הוא השאיר הוראות לקבלני ולשוחח איתי על השאלות אותן רצה לברר אתי. זו הפעם הראשונה מאז התחלת שיחות מוקדמות אלה שהיתה לי ההרגשה שאנו יוצאים "מהמחתרת", אמנם לא בדרך המלך אך בצורה ממשית ופרגמטית.

324

1. ראה מס' 322.
2. ראה מס' 321.

נתקבלתי על־ידי שלושה אנשים: סגנו של דניו, רוסל העובד על הדסק הישראלי במחלקה ליחסים בילטרליים, ועוזרו של דניו העוסק גם במשא־ומתן עם יוון. הרכב "משלחתם" זאת מעיד על כך שהחלטות הוועדה ירדו כבר לדרג המבצע בצורה המקובלת ושכוונותיהם להקנות לשיחות איתנו אופי ממשי. בידיהם היתה כבר טיוטה לשאלון (אותה לא הראו לי) וכוונת הפגישה היתה להבהיר אי־אלה נקודות על־מנת שהשאלון יגע בנקודות בעלות חשיבות במשא־ומתן. ישבתי איתם שעה וחצי בכעין חקירה על מבנה סחר החוץ, מאזן תשלומים וכדומה. משיחה ארוכה זאת אני מבין שהשאלון יתחלק לשניים. בחלקו הראשון יבקשו, בין היתר, תשובות על שאלות כדלקמן:

א) תקציב המדינה, כולל תקציב פיתוח ותקציב מטבע זר.

ב) מאזן התשלומים (מקורות הכנסה של המדינה ללא תמורה עניינו אותם באופן מיוחד).

ג) סחר החוץ שלנו (המצב הנוכחי, התפתחותו מאז קום המדינה והתחזית לעתיד).

ד) בעיות מטבע (הוראות מטבע זר, מדיניות האשראי, ריבוי שערי חליפין וכו').

ה) תקנות הייבוא והייצוא (ליברליזציה, מכסות, מסחר בידי הממשלה, וכו').

ו) תקנות המכס בארץ (מעניינת אותם בעיית הממוצעים השקולים וההכנסה ממכס בהתאם לנפח הייבוא מחולק לענפים).

ז) שכר עבודה, תשלומים סוציאליים, ביטוח מחלה, ביטוח לאומי (על־מנת לבדוק מה רמת והרכב התמחיר אצלנו).

ח) אינפורמציה דמוגרפית כללית.

הם ישתדלו לעבד את השאלונים עד כמה שאפשר יותר מהר, בכל אופן לא יאוחר מה־15 ביוני.

בחלק השני ישאלונו על כוונותינו, על בעיותינו, אותן אנו רוצים לפתור על־ידי התקשרות עם השוק, ועל הדרך הנראית לנו למימוש שאיפותינו. החלק הזה ידרוש מאתנו גילוי קלפים ראשונים למשא־ומתן. לעת־עתה לא יכולתי להשיג אינפורמציה על מצב המשא־ומתן עם יוון. העובדה שאנו מתכוונים ללכת באותה דרך או בדרך דומה מקשה על אותם האנשים, אשר קודם לכן היו יותר גלויי־לב, לשוחח על הנושא בצורה חופשית. אשתדל בכל־זאת להשיג מה שניתן ואודיעכם תוצאות.

בברכה,

רם נירגד

325

שגרירות ישראל בפאריס אל משרד החוץ
Israel Embassy in Paris to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/167

נוסח נכנס: 130.09/2350/1

פאריס, 15 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

יחיל.

בשיחת ראש הממשלה עם דברה בלשכתו, שארכה שעה, העלה ראש הממשלה בעיקר שני נושאים:

(א) שיתוף־פעולה מדעי בשטחים כגון הפרחת אזורים צחיחים, רתימת אנרגיית השמש ועוד.

(ב) בעית השוק המשותף והצורך עבורנו להתקשר עימו תוך שימת דגש על התמיכה המדינית הנדרשת במועצת השרים של השוק ואמונתו כי צרפת תסייע. בשני הנושאים היתה תגובתו של דברה חיובית.

ממישראל

326

ר׳ נירגד אל מ׳ ברטור
R. Nirgad to M. Bartur

מקור: 130.06/3278/7

בריסל, כ״ב בסיוון תש״ך
17 ביוני 1960

אישי

הנדון: שיחות מוקדמות עם ועדת השוק המשותף

מצורף בזה השאלון אותו קיבלנו מוועדת השוק.

אתמול ביקרתי אצל זליגר לפי בקשתו. זליגר מסר לי את השאלון והעיר מספר הערות.

תחילה הסביר למה נמסר לנו השאלון על נייר לבן ולא על נייר רשמי של ועדת השוק. ההסבר ניתן בנימה אותה שמענו בארוחת הצהריים איתו (ראה מכתבי מ־3.6.1960).[1] זליגר אמר כי הוועדה תוכל, על־סמך תשובות שלנו, להתחיל

326

1. ראה מס׳ 324.

בבירורים איתנו, הן כלליים והן בין מומחים, על־מנת לתת "דיאגנוזה" איך ולפי איזו מתכונת ואם בכלל תיתכן התקשרות של ישראל. גישתו לכל הבעיה והדרך בה הוא מנהל את השיחה, חיובית יותר מאשר האווירה אשר שררה בעת שיחותי בוועדה לפני שהחלנו בשיחות המוקדמות. קשה להסביר במה מתבטא החיוב, אך אני מרגיש אותו גם בדרך ההתבטאות של זליגר וגם בטיב שאלותיו. דיברנו על לוח הזמנים. לפי דעתו לא נוכל לקיים שיחה מקיפה ויסודית לפני ספטמבר. ראשית יש לקחת בחשבון את תקופת החופשות. שנית, אותם האנשים העוסקים בבעייתנו (דניו, מטריי והוא עצמו) עסוקים מאוד. המשא־ומתן עם יוון, על־אף ההתקדמות הניכרת, נתקל בקשיים. הוועדה סיכמה את עמדתה.

כעת דנים על ההתקשרות עם יוון בדרג הממשלות החברות. שתי בעיות עיקריות מעכבות בעד הסדרת ההסכם עם יוון. הראשונה בעיית מוצרי החקלאות ובראשן בעיית הטבק. בעיה שנייה היא בעיה כספית. הוא לא אמר בדיוק איזו בעיה כספית, אך הכוונה כנראה למלווה הנדרש על־ידי היוונים. הנציג התורכי ליד השוק ביקש לדחות את המשא־ומתן מבלי לציין את התאריך מתי יחדשוהו. נודע לזליגר שהבעיה עומדת בדיון אצל השלטונות התורכיים הרוצים לבדוק אם ממשלת מנדרס ניהלה את המשא־ומתן בדרך הנראית לשלטונות החדשים. זליגר חושב כי לא יחול שינוי בעמדת התורכים באופן עקרוני ויהיו עקביים ברצונם להתקשר עם הקהילייה האירופאית. אך נראה לו כי המשא־ומתן לא יחודש לפני ספטמבר. נוסף למשא־ומתן עם יוון ותורכיה בודקים את שאלת האיים האנטיליים ההולנדיים. הבעיה העיקרית המעסיקה את הוועדה מבחינת יחסי חוץ ממשיכה להיות בעיית היחסים עם ה"שבעה". אני מזכיר פה דברים אלה על־מנת להסביר למה קביעת לוח־הזמנים של המשא־ומתן איתנו נתקלת בקושי טכני.

לשאלון עצמו: זליגר אמר לי שהשאלות העיקריות הן שאלות 19–22. הוא רוצה שנגיש הצעה מקורית בלתי־מושפעת על־ידי ידיעות אשר התפרסמו על הצעות של ארצות אחרות. הדגיש שהוא מצפה ל־fair play מצידנו מבחינת ניסוח ההצעות ובאותה מידה הוא מבטיחו מצידם. כוונתו ללוח־הזמנים לגבי קצב הורדת המיסים. במידה ונוכל להציע הצעה מתקבלת על הדעת לגבי 80% של ייבואנו מבחינת מכס, משטר הייבוא וקצב הפעלת תעריף מכס חיצוני, אזי לגבי 20% הנותרים נוכל לקיים את המשטר הקיים בתקופה ארוכה למדי. לאחר היסוס הוא תיקן את עצמו ואמר שאין דבריו מחייבים כמובן את הוועדה, אך מאידך, שנראה את עצמנו חופשיים להביע את כל דרישותינו ולהציע כל הצעות הנראות לנו מבלי לחשוש שנישאר קשורים לדברים האמורים בתשובה לשאלון שלהם.

השאלות 1–18 הן חשובות אך אין להיבהל מהיקפן. הוא ציין שהשאלות הוכנו באגפו בלי השתתפות המומחים מאגפים מקצועיים, אך לפי ניסיונם תאפשרנה תשובותינו לשאלות אלה משא־ומתן ענייני גם עם המחלקות המקצועיות. במידה ונענה מהר לשאלון ונהיה מעוניינים בכך נוכל לקיים שיחות לגבי מספר שאלות עוד לפני הפגישה אותה הוא מכנה כ"כללית ויסודית" (eine allgemeine und gründliche Besprechung).

היות וקיימתי שיחות עם האנשים אשר עיבדו את השאלון בעת הכנתו, אני מרשה לעצמי להעיר מספר הערות על הדרך הנראית לי למתן תשובה לשאלות מסוימות (בהקשר זה ראה מכתבי מ־3.6.60).[2]

שאלה מס׳ 3: מודרך על־ידי מברקך סבא/265,[3] הסברתי כי תכניות פיתוח הן בעיקר בשטח תעשייתי. אם נהיה עקביים ולא נבליט יתר־על־המידה את בעיית פיתוח החקלאות נחסוך לעצמנו קשיים במשא־ומתן עם אגף החקלאות. נוכל להסביר שההגבלה הטבעית (שטח וכמות המים אשר ברשותנו) מכתיבה לנו פיתוח התעשייה ולא פיתוח החקלאות.

שאלה מס׳ 9: המשטר שלנו נראה לארצות אירופה המערבית כמשטר קשה ומנוגד לעקרונות החופש. אני מציע לא להסתפק בתיאור המצב הקיים אלא, תוך תיאור העבר, להבליט את ההתקדמות שחלה ולציין את המגמה לשחרור הדרגתי בעתיד. אותו דבר לגבי שאלה מס׳ 10.

שאלה מס׳ 10: אנו חייבים להתחשב בהסברים אותם נתנו ב־IMF ובג.א.ט.ט. הם לומדים היטב מסמכים אותם הגשנו וכמו־כן את המסמכים אותם הגשנו בזמן המשא־ומתן המולטילטרלי.[4]

שאלה מס׳ 12: אפשר לצייר תמונה מגמתית אשר תמצא־חן בעיני אנשי הוועדה על־ידי טיפול "קוסמטי" כפי שהם עושים זאת במשא־ומתן עם ה"שבעה" ובוויכוחים בין הארצות החברות. כוונתי לממוצעים שקולים ולהדגשת העובדה שחלק גדול מהכנסת המכס באה מחיוב גבוה של אחוז קטן מייבואנו. הדברים אשר נאמרו על־ידי שר האוצר בנאום התקציב עשויים לשמש דוגמא לטיעון.

שאלה מס׳ 15: זוהי שאלה רגישה ביותר. בעיית ההתחרות החופשית עומדת במרכז הדיונים באגף העוסק בבעיות פנים של הקהילייה. הם סולדים מכל התערבות ממשלתית. מאידך, לא נוכל להסתיר עובדות והמוצא היחיד הוא לראות את המגמה בצמצום התערבות ממשלתית בחיי המשק על כל ענפיו. בשיחות בעל־פה חזרו תמיד לשאלה זו, [ה]נראית להם כיסודית. הדעות השוררות בוועדה על משטרנו הן די קיצוניות בשטח זה ונצטרך לשנות את האווירה.

שאלה מס׳ 19: יש להדגיש רצון של תיאום המשק בעיקר בשטח החקלאות ולא רק את בעיות המסחר. התיאום בתכנון משותף מוביל באופן הגיוני לקביעת מדיניות משותפת הן בשוק הפנימי והן כלפי חוץ.

בברכה,

ר׳ בירגד

משה היקר,[5]

הכתבתי מכתב זה במהירות והוא אינו מושלם, לא בסגנון ולא בתוכן. אנו חיים פה כבר מספר ימים באווירה קדחתנית לפני בואו של ב[ן]־ג[וריון]. כולנו עסוקים בהכנות – אין מזכירות וכו׳.

2. מס׳ 324.
3. מס׳ 323.
4. ראה מסמכים אלה בתיקים 93.04/769/1, 93.04/770/1.
5. נוסף בשולי המכתב בכתב־יד.

אחרי ביקור ב.ג. אכתוב באופן מפורט ומסודר. אין באפשרותי להכין כעת את החומר לג.א.ט.ט אותו ביקש הרן. אינני רואה גם אפשרות לעשות זאת בצורה מקובלת על הדעת בימים הקרובים, כי העבודה השוטפת רבה מאוד ואני מכין נוסף לזה ביקור בשטרסבורג. נג'ר הראה לי מכתבך אליו בענייני. אכתוב לך על נושא זה בנפרד בשבוע הבא.

דרישת שלום לך,

רם

נספח
APPENDIX

Bruxelles, 13 June 1960

Questionnaire relating to the Economic Situation in Israel

1. Population – Composition – Rate of growth and Employment breakdown.

2. Principal agricultural production:

– Principal industrial and mineral production.

– Electrical energy production (existing plants and future projects). Prospective developments in the above.

3. Does an economic development plan exist?

If so, what are the principal sectors of operation and financial sources envisaged?

4. National income calculated by sources and uses (also per capita income).

5. Export and Import lists (Commercial Balance) by items and countries. Import program in general outline.

6. Balance of Payments for the last years with detailed analysis of main headings.

7. Budgets: a) General budget (breakdown of income and expenditure); b) Foreign currency budget.

8. Indication of foreign aid; Amount of debt.

9. Monetary regime: notes in circulation *(circulation fiduciaire et scripturale);* reforms implemented and envisaged.

10. Administrative regulations of export and import:

– licensing regime: criteria for choice of products and countries; criteria for choice of importers;

– allocation of foreign currency;

– rate of exchange and premium;

– administrative measures obligations to which importers are subject.

11. Commercial Agreements signed by [Israel] and international organizations in the work of which Israel participates.

12. Customs regulations, tariff structure and average rates (how far has adaptation been made to the Bruxelles nomenclature?).

13. Tax and internal surtax regime: vis-à-vis local products: vis-à-vis imported products.

14. Fiscal system in general: does a system of beneficial rates exist for any particular sector?

15. State intervention (direct or indirect) in the various economic activities: production, commerce, foreign trade (detailed particulars of the premium system for production).

16. Foreign investment regime.

17. Salaries structure and influence of salaries on the market price of products.

18. Products for which, at present, difficulties exist as between Israel and the Common Market.

19. What other motifs underline Israel's desire to join the Community?

20. Indication of the concrete objectives of the various economic sectors (industry and agriculture).

21. Nature of the desired agreement, its framework and the stages of its realization?

22. How far would Israel be able to harmonize its tariff vis-à-vis third countries to accord with the other common tariff.

327

ח' סידור אל משרד החוץ
H. Cidor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 221
נוסח נכנס: 130.09/2304/4

האג, 28 ביוני 1960

סודי ביותר

יחיל; שלך 111.[1]

בשיחה שנייה לראש הממשלה בנוכחות תת־שר החוץ, נבון והחתום־מטה עם שר החוץ[2] מ־23 ביוני סקר המצב הבין־גושי בכלל והמצב במזרח התיכון בפרט.

ראש הממשלה עמד על הצורך הדחוף באיחוד אירופה אשר כגוף מאוחד שלישי עשוי לתרום הרבה לשמירת המאזן בעולם ולקירובן של ארצות אסיה ואפריקה לעולם החופשי. האריך הדיבור על העזרה הדרושה לארצות המתפתחות ועל פעולות ישראל

327

1. במברקו אל השגרירות בהאג (26 ביוני 1960, 130.09/2304/2) ביקש יחיל דיווח על ביקורו של בן־גוריון בהולנד בין 22 ל־27 ביוני.
2. יוזף לונס, שר החוץ ההולנדי.

בשתי היבשות. בדברו על האיחוד האירופי עמד על חשיבות צירופנו לאיחודים הכלכליים. תגובת שר החוץ היתה חיובית בהחלט לכל הדברים האמורים, אולם הביע דעה שלילית מאוד על סיכויי ההצלחה לאיחודן של ה"שש" וה"שבע". סיפר על ניסיונו כיושב־ראש בוועדת העשרים[3] וטען כי צרפת תעשה הכול על־מנת לחבל בכניסת בריטניה לאיחוד ארצות היבשת. הבטיח תמיכת הולנד למאמצינו למצוא דרך של השתלבות בשוק המשותף אך ציין מחדש כי אינו רואה סיכויים רבים שבנלוקס תוכל להתגבר על התנגדות הצפויה מצד צרפת וגרמניה להרחבת השוק.

לונס הדגיש הבנתה המלאה של ממשלת הולנד לגבי פעולתנו ועמדתנו בעניין אייכמן[4] והסב תשומת־לב ראש הממשלה אל התמיכה הכללית של דעת־הקהל שמצאה ביטוי בעיתונות ההולנדית.

כשראש הממשלה, בביקורתו על המצב במזרח, הזכיר זרימת הנשק הבלתי־פוסקת לקע"ם החל לונס להתנצל על סירובם למלא בקשתנו האחרונה. ראש הממשלה אמר שהבין נימוקי ההולנדים ולונס הדגיש שוב נכונותם לבדוק באהדה כל בקשה נוספת.

בגמר השיחה מסר לונס תזכיר בנוגע לטיסה השלישית של ק.ל.מ. וראש הממשלה הבטיח להתעניין ולטפל. מכתב בעניין זה בדואר הדיפלומטי.

סידור

328

א' נג'ר אל שרת החוץ
E. Najar to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 93.26/2713/17

בריסל, ד' בתמוז תש"ך
29 ביוני 1960

הנדון: שיחות ראש הממשלה בבלגיה

ביקור ראש הממשלה בבלגיה הוגדר על־ידי ממשלת בלגיה כ"ביקור רשמי" "visite officielle" (זו הפעם הראשונה שביקור ישראלי בבלגיה הוגדר כרשמי). הביקור כלל אירוח בארמון ממלכתי, ארוחה אצל המלכה,[1] פגישה עם המלך[2] אשר ארכה הרבה

3. של חברי ה"ארגון לשיתוף פעולה כלכלי אירופי" וכן ארצות־הברית וקנדה.
4. ראה פרק כא.

328
1. המלכה האם אליזבת.
2. בודואן מלך הבלגים.

יותר מהמקובל, ארוחות חגיגיות מטעם ראש הממשלה[3] ושר החוץ[4] וכן שיחות ארוכות עם חברי ממשלה ואישים רבים. זאת מלבד פגישות ואירועים אשר אורגנו על־ידינו, ומלבד הפגישות עם הארגונים היהודיים.

הביקור עשה רושם רב. התבלטה התעניינות העיתונות, הרדיו והטלוויזיה. העובדה שמשלחת סוציאליסטית חשובה ביקרה אצל ראש הממשלה ושראשי השוק המשותף ניגשו אליו עוררו תשומת־לב. יש להדגיש במיוחד מסיבת העיתונאים אשר התקיימה ב־21 ביוני ואשר השאירה רושם עמוק.[5]

הביקור חיזק מעמדנו בבלגיה ובאירופה ויצר האווירה שלישראל מעמד טבעי ורצוי באפריקה ובקונגו. היהדות הבלגית מצאה בו השראה ועידוד. הביקור היווה מאורע חשוב וחיובי מכל הבחינות.

אין בכוונתי לחזור כאן על תיאור פרטי הביקור הידועים היטב למשרד. ברצוני להתרכז על השיחות אשר קוימו בין ראש הממשלה לבין אישים בבלגיה.

א) השיחה עם גסטון אייסקנס, ראש ממשלת בלגיה

כידוע, קיבל מר אייסקנס את פני ראש הממשלה בשדה התעופה והוחלפו במקום הצהרות אשר שודרו ברדיו ובטלוויזיה. מיד לאחר הגיעו של ראש הממשלה למקום מגוריו ניגשנו למשרד מר אייסקנס. השיחה נסבה על אפריקה ועל הקונגו ועל המאמץ והאמצעים הדרושים כדי שהיבשת האפריקאית לא תיפול תחת השפעתה של רוסיה.

ראש הממשלה הסביר שאם כי לא חזה מראש שוועידת הפסגה בפאריס תתפוצץ כפי שזה קרה, חשב תמיד כי ועידת הפסגה לא תישא פרי. הדגיש כי רוסיה הסובייטית ממשיכה להיות מדינה קומוניסטית ומנהיגיה משוכנעים כי עתיד הקומוניזם הוא להתפשט בעולם כולו. הקומוניזם מהווה כעין דת. הקומוניסטים מסוגלים לשנות תכסיסיהם, להיות פעם אדיבים כלפי אייזנהאואר ופעם גסים כלפיו, לחזר או לא לחזר אחרי דה גול; אולם אין באפשרותם לוותר על עמדה כלשהי. במושגים שלהם, הם מסוגלים אך ורק להתקדם ולכבוש עמדות חדשות.

ראש הממשלה הדגיש כי, לדעתו, הרוסים אינם רוצים במלחמת־עולם וזאת משתי סיבות: האחת היא, כוחה של ארצות־הברית ידוע להם היטב, וברור שאינם ששים לסכן את מדינתם ולגרום בה להריסות עצומות. מאידך, אין הקומוניסטים חושבים כי דרושה להם מלחמה. בליבם הביטחון שישיגו מבוקשם ללא מלחמה. דבר זה יכול להיות תוך עשר שנים או עשרים שנה, אולם אמונתם חזקה כי בסופו של דבר, ולטובת האנושות כולה, תתגבר השקפת עולמם על העולם החופשי.

ראש הממשלה ציין כי מצא הבנה אצל דה גול; פחות אצל מקמילן. הוא הדגיש בתוקף כי המלחמה הקרה האמיתית אינה כלל המלחמה בין רוסיה לבין ארצות־הברית. המלחמה האמיתית היא המלחמה המיועדת לכבוש הלבבות באסיה ובאפריקה. המנצח בכיבוש זה ישיג את הניצחון בעולם כולו.

3. גסטון אייסקנס, ראש ממשלת בלגיה.
4. פייר ויניי, שר החוץ של בלגיה.
5. מסיבת העיתונאים יוחדה לפרשת אייכמן. בן־גוריון הכריז כי אייכמן ישאר בישראל עד שיישפט, ואם יורשע בדין – עד שירצה את עונשו.

כאשר דיבר ראש הממשלה עם אייזנהאואר על התעמולה הרוסית, ענה לו האחרון כי ארצות־הברית שונאת את המושג תעמולה. הכול טוב ויפה, אמר ראש הממשלה, אולם כנגד המלחמה הפסיכולוגית הרוסית הכרחי להשתמש בתעמולה נגדית.

באפריקה השחורה העיקר הוא בגישה לאפריקאים. עמים אלה המתעוררים לעצמאות, שואפים ראשית כל להרגיש כי מתייחסים אליהם בשוויון. הכוונה היא לאו דווקא לשוויון במה שנוגע להשכלה או לעושר חומרי. הכוונה היא לשוויון אנושי. כיום דרושים באפריקה ובקונגו בפרט אנשים בעלי רוח של שליחות, ואז יש סיכוי להבטיח מעמדו של העולם החופשי. וכאן הזכיר ראש הממשלה החדירה הרוסית והסינית בגיניאה, המהווה כיום מדינה קומוניסטית ממש. לאחר מכן תיאר ראש הממשלה בקצרה את ניסיוננו במדינות אפריקה השונות.

מר אייסקנס הגיב בחיוב לדברי ראש הממשלה והביע סיפוקו מפעולתנו באפריקה בעבר ומתכניותינו לעתיד. תיאר את מפעל הבניין של בלגיה בקונגו והדגיש כי בלגיה משאירה למדינה החדשה ירושה גדושה. עם־זאת הודה בפה מלא שהבעיה הקשה ביותר היא בעית 12,000 הפקידים הבלגים הנמצאים כעת בקונגו ואשר יועברו בקרוב לשירות ממשלת קונגו החדשה. פקידים אלה רגילים היו עד כה לתת פקודות לכושים וכעת יצטרכו לקבל פקודות מהשליטים החדשים. הבעיה אינה פשוטה, היות ולא קיימת אפשרות להוציא פקידים אלה מבלי לגרום לחלל ריק ולתוהו ובוהו, וקשה גם למנוע תקלות ומשברים עקב הישארותם. ראש הממשלה חייב הישארותם של הפקידים הבלגים לאור הניסיון בגיניאה, שם הצרפתים הוציאו פקידיהם לאחר שגיניאה בחרה בעצמאות והתוצאה המצערת היתה שרוסיה וסין נכנסו לגיניאה והתבססו שם. עתה יש לנקוט בצעדים כדי למנוע התקלות עליהן דיבר מר אייסקנס.

השיחה הופסקה כי היה על ראש הממשלה לצאת לארוחת הצהריים אצל המלכה. לבסוף הוגשה לאייסקנס מנורת כסף כמתנה.

ב) ארוחה אצל המלכה אליזבת

אין טעם לדיווח על הארוחה אצל המלכה. מלבד הסיפוק האישי של כל המשתתפים בה, העיקר הוא בהד הציבורי של הדבר והמלכה נתנה אפשרות רחבה לעיתונאים ולצלמים להיות עדים ממרחק של כ־20 מ׳ להגשת הקפה בגן הארמון ולשיחות אשר נמשכו כ־40 דקות.

(ג) פגישה עם האלשטיין,ריי והירש

באותו יום בשעה 4 אחרי־הצהריים ניגשו לארמון "ואל דושס", לפי הזמנתנו, האלשטיין, יושב־ראש ועדת השוק המשותף, ריי, חבר הוועדה האחראי ליחסי חוץ והירש, יושב־ראש "איראטום". נוכחו בשיחה, מלבדי, יצחק נבון, אלישר ונירגד.

לאחר שיחת חולין וההיכרויות, אמר ראש הממשלה כי ישראל מעוניינת להתקשר לשוק המשותף והזכיר כי דיבר בעניין זה עם ראש ממשלת צרפת אשר הבטיח התמיכה הצרפתית.[6] כאן פיתח ראש הממשלה מחשבותיו לגבי חיוניות התבססות והתחזקות האיחוד האירופאי. ציין כי בשיחותיו עם דה גול, נשיא צרפת, הרחיק לכת

6. ראה מס׳ 325.

באומרו כי הקהילייה הכלכלית האירופאית צריכה להתפתח לפדרציה אירופאית. ראש הממשלה הדגיש כי חטיבה אירופאית כזו היא אשר תבטיח עתידו של העולם החופשי ותאפשר התבססותו הרצויה באסיה ובאפריקה. לא מספיק לדבר על התקשרויות כלכליות, יש לשאוף ליצירת בניין מדיני מאחד. ראש הממשלה הוסיף כי אירופה מאוחדת זו צריכה לכלול, נוסף ל"שש", מדינות אירופאיות אחרות. לדעתו אנגליה גם כן תצטרף במרוצת הזמן וגם מדינות אחרות באירופה ורצוי לעודד זאת. לא ברור אמנם מה תהיה גישתן של שווייץ ומדינות ניטראליות אחרות.

האלשטיין,ריי והירש חיבו גישה זו וציינו שהם הם דווקא לוחמים בעד אותם הרעיונות. ראש הממשלה חזר למשאלתו הראשונה ושאל, מה בנוגע להתקשרות ישראל לשוק. האלשטיין הסביר כי העניין תלוי במועצת השרים, ולפי בקשת ראש הממשלה, תיאר הבניין החוקתי של הקהילייה הכלכלית האירופאית. בשלב הנוכחי, אמר האלשטיין, יש ללמוד הנתונים וכבר הוגשו שאלונים למשלחת ישראל ליד השוק.[7] תשובתו של האלשטיין בכללותה היתה זהירה ובלתי־מחייבת, וראש הממשלה התרשם כי התהליך הנו איטי מדי ונתן ביטוי להתרשמותו זו. האלשטיין היה נבוך במקצת, אולם חזר על הצורך לקבל תשובתנו לשאלונים כדי שהוועדה תוכל להמליץ בפני מועצת השרים על התקשרות השוק עם ישראל. ראש הממשלה ביקש מאיתנו לזרז מתן התשובה[8] וחזר והדגיש כי אינו מתלהב כל־כך כאשר אומרים לו שיש ללמוד את הבעיה לפני כל החלטה; רצוי להחליט ואחר־כך ללמוד כיצד לבצעה.

השיחה נסבה על כל מיני נושאים צדדיים ותמיד חזר ראש הממשלה לציר המרכזי – התקשרותנו. הזמן לא הספיק להעלות ענייני "איראטום".

נפרדנו לאחר שיחה שארכה שעה, כדי לגשת לשר החוץ.

ד) שיחה עם שר החוץ הבלגי מר ויניי

בשיחה עם שר החוץ פתח ראש הממשלה באותם הדברים אשר אמר למר אייסקנס. תגובתו של ויניי היתה שונה מזו של אייסקנס. שאל מה יכולה בלגיה לעשות שהיא לא עשתה עד כה? הרי בלגיה נתנה עצמאות לקונגו, מוסרת לה מדינה מאורגנת, בה נעשתה עבודת פיתוח עצומה, והעמידה לרשותה ולפקודתה 8,000 פקידים בלגיים אשר יהפכו ב־1.7 לפקידים קונגולים. כאן חזר ראש הממשלה על דברי מר אייסקנס בקשר לאופי הפקידות הבלגית אשר תישאר במקום והמליץ בכל תוקף שממשלת בלגיה תשגר לקונגו מספר פקידים חדשים, מודרכים כראוי במה שנוגע לאופי החדש של שליחותם, ושישרתו בקונגו מעל הפקידים הנמצאים שם. נכון, הדגיש ראש הממשלה, שהממשלה הבלגית בבריסל פעלה בחוכמה מדינית בלתי־רגילה, אולם הבעיה איננה עתה בגישה הנעלה של אנשי בריסל אלא באשר יתרחש בקונגו עצמו. שם נמצאים אנשים אשר אינם חדורי אותה חוכמה מדינית אשר קיימת בבריסל. שיגור אנשים חדשים מהווה היום תנאי להצלחת העולם החופשי בקונגו.

ויניי שמע, אולם לא הגיב למסקנותיו של ראש הממשלה. הוויכוח נשאר פתוח.

7. ראה מס' 326.
8. תשובת ישראל ניתנה ב־20 בספטמבר 1960 – ראה מס' 340.

מכאן עבר ראש הממשלה לנושא השוק המשותף, ואמר כי ישראל רוצה להתקשר לשוק. תשובתו של ויניי היתה מתחמקת למדי. השיב שהשוק אינו מגובש עדיין וכאשר יתבסס יותר, ברור שהדבר יביא להתפתחות כלכלית עצומה באירופה שתתרום להגברת הייצור והמסחר הבין־לאומי של הקהילייה האירופאית וכמובן שהמדינות הרגילות לסחור עם מדינות אירופה ייהנו בעקיפין מהתפתחות זו. נכון, הודה, שבינתיים מדינות כדוגמת ישראל עשויות לסבול וייתכן ויש באמת מקום למצוא סידורים מתאימים כדי למנוע נזק זה. כאן הזכיר ראש הממשלה שיחותיו עם ראש ממשלת צרפת וציין כי מר דברה הבטיח תמיכתו להתקשרות ישראל לשוק המשותף. בשומעו דברים אלה, הגיב ויניי באומרו שכל הקשיים הקיימים בין שש מדינות השוק המשותף להתבססות הקהילייה הכלכלית האירופאית, נובעים דווקא מהצרפתים עצמם וקשה לו להבין פירוש התמיכה הצרפתית. התרשם בכל־זאת והוסיף כי יש להתעמק בבעיה ולמנוע שמדינות שלישיות, כגון ישראל, תסבולנה מתהליך האיחוד האירופאי.

ראש הממשלה הדגיש כי ידוע לנו, כמובן, על המשא־ומתן בין השוק לבין תורכיה ויוון, אולם מצבנו שונה ועדיף בזה שאין אנו מתכוונים לבקש מהקהילייה הכלכלית האירופאית עזרה כספית המבוקשת על־ידי שתי המדינות. ישראל מתכוונת בעשר השנים הבאות להקים תעשייה ראויה לשמה והיא תהווה אז חטיבה כלכלית שלמה ומאורגנת לא פחות ממדינה אירופאית. ויניי התרשם מאוד, וכאן התפתח ויכוח על ההבדל בין ההתקשרות עם יוון ותורכיה הנובעת בעיקר משיקולים מדיניים לבין ההתקשרות עם ישראל אשר תהיה הראשונה עם מדינה בתהליך רציני של פיתוח, עם מדינה שיש בה הכוחות השכליים והטכניים הדרושים.

בסיום השיחה, הגיש ראש הממשלה לשר החוץ תנ"ך ירושלים בכריכת קלף וכסף עם הקדשה מיוחדת. ויניי גילה סיפוק רב מהמתנה והגיב באומרו כי הוא נוצרי ומעריך במיוחד שי זה.

ה) שיחה עם משלחת המפלגה הסוציאליסטית הבלגית

בשיחה זו השתתפו כל שבעת חברי המזכירות המצומצמת של המפלגה והם: הנשיא קולאר, לשעבר שר החינוך; סגן הנשיא פאן איינדה; מזכירי המפלגה לויטן וברי; ספינוא, לשעבר שר הביטחון; אנסלה, לשעבר שר התחבורה; ודז'רדן. נוסף להם – ואן אקר, ראש הממשלה לשעבר; לרוק, שר החוץ לשעבר; מז'ור, מזכיר האיגודים המקצועיים; טילמנס, המייצג בדרך־כלל את המפלגה באינטרנציונל הסוציאליסטי. פרט לשני המזכירים כל משתתפי הישיבה נמנים על חברי הפרלמנט.

לאחר דברי ההיכרות הביע ראש הממשלה רצונו להעלות בפניהם את ההתחייבות המוסרית שיש לתנועה הסוציאליסטית בארצות המפותחות כלפי אסיה ואפריקה וציין כי בשטח זה, דווקא התנועה הסוציאליסטית בארצות הקטנות, יכולה לפתח מאמץ משותף על־מנת לסייע לארצות אלה בתהליך התפתחותן. המדינות הגדולות נתקלות בדרך־כלל ביחס של חששנות ופחד בפני השתלטות. כן הציע ראש הממשלה לכנס ועידה מיוחדת של התנועה הסוציאליסטית, בפרט מהארצות הקטנות (ראש הממשלה הזכיר כאן את ארצות סקנדינביה, הולנד, בלגיה, אוסטריה, שווייץ וישראל) אשר תוקדש לבעיות הסיוע לאפריקה ולאסיה, ושאל אם המפלגה הסוציאליסטית הבלגית תהיה מוכנה להשתתף בוועידה מעין זו ובפעולה שהיא תחליט לנהלה. ראש הממשלה

העיר כי עם התקרב עצמאות הקונגו, יהיה ודאי צורך להחליף את הפקידות הבלגית במקום באנשים חדשים, אשר יביאו לתפקידם תחושת שליחות ולא יחס מסורתי של פקידות קולוניאלית אשר תתקשה להסתגל לתנאים החדשים. ראש הממשלה הביע דעתו כי משימה זו מטילה תפקיד מיוחד על התנועה הסוציאליסטית והוא – לעורר את טובי הנוער הסוציאליסטי לשליחות מעין זו.

בשיחה שהתפתחה השתתפו בעיקר קולאר, לרוק, אנסלה, מז'ור וספינוא. הם הביעו הזדהות מוחלטת לדעות אשר הועלו על־ידי ראש הממשלה. הסבירו כי אף המפלגה הסוציאליסטית הבלגית תתבע עתה שיגור אנשים חדשים לקונגו על־מנת להימנע מהתקלות אשר המשך הגישה המסורתית של הפקידות יביאן בהכרח. מז'ור עמד על הסיוע הרב אשר ניתן על־ידי האיגודים המקצועיים הבלגיים לתנועה המקצועית הצעירה בקונגו וציין כי עזרה זו תימשך כל עוד התנועה בקונגו רוצה בה. יחד עם זאת העירו חברי המשלחת כי לדעתם אין תנועת הנוער הסוציאליסטית בבלגיה חזקה וערה במידה מספקת למען תוכל לקבל השליחות עליה דיבר ראש הממשלה.

על שאלת אנסלה, מה יחסה של ישראל לשוק המשותף, ענה ראש הממשלה כי רצוננו להצטרף.

בסיום הביע קולאר הערכתו לעצם קיום הפגישה והודיע לראש הממשלה כי המפלגה הבלגית תשתתף ברצון בוועידה המוצעת, תוך הנחה שהיא תתקיים בישראל.

ו) שיחה עם שר הקונגו מר דה סכרייבר

בשעה 10.00 ניגש ראש הממשלה לשר הקונגו, מר דה סכרייבר. בשיחה זו נוכח גם מר יצחק נבון. השיחה היתה לבבית והשר חייב במפורש התעניינותה של ישראל באפריקה ופעולתה שם. עיקר השיחה הוקדש לשאלות ראש הממשלה על בעיות שונות בקונגו, כגון: גיאוגרפיה, חלוקה אתנית, שפות, חלוקת אוצרות הטבע, דרכי חדירת האיסלם וכדו'. על קיר החדר תלויה היתה מפה גדולה של הקונגו והשר נתן ברצון כל ההסברים המבוקשים. בעת השיחה לא היה ברור עדיין מה יהיה הרכבה הסופי של הממשלה בקונגו, וכבר הגיעו לבלגיה ידיעות על פעולותיהם של מר אילון ונציג גאנה, המיועדות, לדברי העיתונות, להביא קזוובו ולומומבה לפשרה.[9] כמובן שידיעות אלו העלו קרננו והגבירו התעניינותו של דה סכרייבר בנו ובאפשרויותינו. הדגשנו כי ממשלת ישראל שולחת כשגריר לקונגו מי שהיה שגרירנו באקרה וביסס יחסינו עם מדינות אפריקה השחורה.[10]

ראש הממשלה מסר למר דה סכרייבר כשי שני הכרכים של "פני עולם המקרא".

9. אפרים אילון היה נציג ישראל בקונגו הבלגית בתקופה שקדמה לקבלת עצמאותה, וכן בחודשי העצמאות הראשונים. לפי דיווחים בעיתונות הישראלית, קיימו הוא והממונה על שגרירות גאנה, אנדרו ג'ין, ב־20 ביוני פגישת פיוס בין קאסאווּבו ובין לומומבה. (ראה למשל, "ג'רוסלם פוסט", 21 ביוני 1960).

10. אהוד אבריאל, שגריר ישראל בגאנה בשנים 1957–1960, ובקונגו בשנים 1960–1961.

ז) הפגישה עם המלך בודואן

בכניסה לארמון עמד קהל של יהודים אשר עצרו את מכונית ראש הממשלה לרגע קט וילדה הגישה פרחים לגב׳ בן־גוריון.

המלך קיבל את אורחיו בצורה לבבית. היה לבוש בחליפה רגילה, ומיד הזמין את ראש הממשלה לשבת לידו על ספה. בתחילת השיחה הכניסו השי המיועד למלך – שעון עם סמלי צה״ל ודגלי בלגיה וישראל.

ראש הממשלה פתח בדברי ברכה למלך על החלטתו הנועזת והנבונה להעניק לקונגו את עצמאותה. המלך הגיב בשאלה כנה: האם באמת הנך חושב שצדקנו? ראש הממשלה הגיב, כמובן, בחיוב ומכאן נסבה השיחה על הבעיות עליהן יש להתגבר כדי להבטיח ההתפתחות הרצויה במדינה החדשה.

ראש הממשלה פיתח מחשבותיו כפי שעשה זאת עם אייסקנס ועם ויניי. תגובת המלך היתה חיובית ללא סייג. הוסיף ראש הממשלה כי הכרחי למצוא, בדור החדש, צעירים אשר יהיו מוכנים לצאת לקונגו ברוח של שליחות אנושית ושאל את המלך אם אינו חושב לעמוד בראש תנועה כזו. המלך חייב הרעיון, אולם מבלי לציין כל תפקיד אישי מצידו. מכאן עברה השיחה, לפי בקשתו של המלך, לבעיות ישראל, וראש הממשלה תיאר הדרך אותה כבר עשינו והקשיים בהם אנו נתקלים במפעל קיבוץ הגלויות, בהדגשת הניסיון שאנו רוכשים מקליטת עולים הבאים ממדינות ומתרבויות כה שונות. דברי ראש הממשלה נמשכו כעשרה רגעים והמלך הקשיב בתשומת־לב רבה. ראש הממשלה הזמין את המלך לבקר בישראל. ״הייתי רוצה מאוד לעשות זאת״, ענה המלך, ״אולם יש לי כל־כך הרבה ביקורים שעלי לעשות לפני כן״.

לאחר מכן, דובר על המלכה אליזבת, וגב׳ בן־גוריון הזכירה כי לפני שנים רבות רצה הגורל והיא היתה עדה לתאונת הדרכים בה נפטרה אימו של המלך.

השיחה נמשכה כ־45 דקות. כאשר עמדנו לצאת, באו להודיע כי הצלמים עומדים בחצר הארמון, וכולנו ניגשנו למרפסת. המלך נתן לצלמים, כולל הטלוויזיה, כל הפנאי לצלם אותו ואת אורחיו ולאחר מכן נפרדנו.

האווירה ששררה במשך השיחה היתה מצוינת, גם שקטה וגם לבבית.

ראש הממשלה התרשם מאוד מאצילותו של המלך ומתכונותיו האנושיות.

מלבד השיחות הרשמיות האלה שבהן השתתפתי, היו כמובן לראש הממשלה הזדמנויות רבות בארוחות השונות לשיחות פרטיות עם שרים ואישים.

בכבוד רב, ובברכה,

ע״א נג׳ר

329

א' נג'ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 152
נוסח נכנס: 130.09/2301/5

בריסל, 6 ביולי 1960

סודי

פישר, ברטור.

שיחה עם Lemaignen, קומיסר לשטחים מעבר לים בוועדת השוק. חזר על התרשמותו מעבודתנו באפריקה ועל הערכתו לשרת החוץ. הדגיש שמפעלנו בארץ זוכה להד גדול באפריקה ואמר שהיבשת השחורה תבחר בין הדוגמא הרוסית, הדוגמא הסינית והדוגמא הישראלית. בהמשך השיחה הביע נכונות להמליץ על מימון פעולותינו בארצות אפריקה הקשורות לשוק, כולל מימון משלחות סיוע מצידנו ומשלחות לימוד מצידן אצלנו ואף מימון ביצוע מפעלי פיתוח בעלי אופי סוציאלי או כלכלי. הדרך להשגת המימון היא פנייה מטעם המדינה האפריקנית המעוניינת לוועדת השוק בה יצוין חלקה של ישראל בהגשמת התכנית. כאשר ובאם תתגבש תכנית ראשונה מוכן Lemaignen לנסוע ארצה או לשגר אנשיו להערכה נוספת של יכולתנו. הדגיש שלרשותו נשאר עד 1962 תקציב של 415 מיליון דולר. השיחה פותחת לפנינו אופקים באפריקה וגם בעניין התקשרותנו לשוק.

נג'ר

330

א' נג'ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 156
נוסח נכנס: 130.09/2301/5

בריסל, 7 ביולי 1960

סודי

ברטור, מחלקת מערב אירופה.

א) משיחה עם בורשט, נציגה הקבוע של לוקסמבורג ליד השוק, איתו התיידדתי בניו יורק. לדעתו הנטייה בשוק כעת היא לא למהר בעניין ההתקשרויות. רוצים ראשית להסדיר בצורה חוקתית היחסים עם השטחים שמעבר לים שהשיגו עצמאותם ודנים על כינוס מיוחד לכך. לגבינו אמר בפירוש שהקושי נובע מגרמניה המערבית בגלל מעמדה ותקוותיה בעולם הערבי. לגבי האיטלקים לא שמע מנציגיהם דבר

מיוחד לגבינו. הקו האיטלקי הוא להתנגד להתקשרויות עם מדינות שטרם הגיעו לרמה אירופית מפותחת והכריחו אותם להסכים למשא־ומתן עם יוון וטורקיה. על סמאני אמר שלאיש השפעה רבה ברומא בעניינים הכלכליים. אבל בעניינים מדיניים ישנה התחרות חריפה בינו לבין מזכ״ל משרד החוץ[1] וידו על התחתונה.

ב) נפגשתי עם גורס, הנציג הצרפתי, שאני מכירו יותר מעשרים שנה. שמע על התעניינותנו בשוק אבל לא ידע כלל שגיבשנו דעה על התקשרותנו. לא שמע מאומה על שיחות ראש הממשלה בפאריס. חשוב לדאוג מיד שגורס יקבל תדרוך בפאריס.

ג) אפגש עם נציגי גרמניה ואיטליה ביום ב׳, 11.7.[2]

נג׳ר

331

א׳ נג׳ר אל מ׳ ברטור[1]

E. Najar to M. Bartur

העתק: 43/6385/3667

בריסל, י״ג בתמוז תש״ך
8 ביולי 1960

הנדון: הצעות לפעולה בעניין התקשרותנו לקהילייה הכלכלית האירופאית

אין בכוונתי לחזור על כל אשר כבר הופיע במברקים או במכתבים ותזכירים שונים. העובדות ידועות לכם היטב.

מגמתנו אשר נקבעה רשמית על־ידי ראש הממשלה בעת ביקורו האחרון באירופה היא להתקשר לשוק המשותף. למגמה זו שתי פנים: מדיניים וכלכליים. שתיהן חשובות כשלעצמן. אולם ברור שהתקשרותנו, אם תהיה, תנבע מהחלטה מדינית מצד מדינות הקהילייה. שיקולים כלכליים עשויים, כמובן, לעזור להחלטה כזו ואפילו להצדיקה, אבל הסברים ונתונים כלכליים לא יספיקו לבדם להכריע הכף לטובתנו כשההסתייגויות במחנה השוק נובעות מהתחשבותן של מספר מדינות בתגובת הערבים.

לא רצוי לנו לבקש רשמית החלטה ממועצת השרים של הקהילייה שתחייב התקשרותנו ולאחר מכן להיתקל בסירוב. מאידך, לא נוח לשש המדינות להחליט נגד

330
1. אומברטו גראצי, מזכיר כללי (מנהל כללי) של משרד החוץ האיטלקי.
2. ראה מס׳ 332.

331
1. העתקים נשלחו אל לשכת שרת החוץ, אל הסמנכ״ל מ׳ פישר ואל מחלקת מערב אירופה.

התקשרותנו כי הסיבה היחידה והבולטת ליחסן השלילי תהיה כניעתן לחרם הערבי.

במצב זה ההיגיון והרצון למנוע מצבים מתוחים מחייבים את הוועדה להתייחס אלינו בהבנה – למנוע פנייה רשמית מצידנו למועצת השרים ולהציע לנו להתחיל ראשית כל בשיחות בלתי־רשמיות ובבירורים מדיניים בכל בירה ובירה. למעשה הוועדה שבראשה עומד האלשטיין נוקטת בקו זה, אך אפשר להצביע על נטייה חיובית אצלה כלפי שאיפותינו.

נשאלת השאלה: מה עלינו לעשות?

חיוני כמובן לשמור על יחסים הדוקים וידידותיים עם הוועדה ואין גם לנהל עם מועצת השרים מאבק חזיתי שאנו עשויים להפסידו. מאידך, עלינו להיזהר בל נשקע ונבלע בשיחות בלתי־מחייבות ובבירורים אשר יכולים לסוחבנו לאין סוף ולהכשיל מגמתנו.

אנו נמצאים כעת בשלב של חילופי ידיעות ודעות על הוועדה. כצעד ראשון הוגשו לנו שאלונים,[2] אם כי בצורה בלתי־רשמית, ומובן שעלינו לענות עליהם. אולם, יחד עם מסירת תשובותינו, נראה לי כי עלינו לנסות, בעזרת הוועדה, להשיג החלטת ביניים ממועצת השרים, לאו דווקא כדי לקבוע עקרון השותפות איתנו אלא כדי לאשר השיחות איתנו "במטרה לברר מה עשוי להיות תוכן הסכם ההתקשרות בינינו אם יהיה הסכם כזה".

שאוס, אשר שימש אז כיושב־ראש מועצת השרים של השוק, הביע הדעה שלא מן הנמנע שנשיג החלטת ביניים כזו ויש לשכנע את האלשטיין לעזור. לדעתי, רצוי שנקבע לעצמנו את המטרה הזו כמטרה לטווח קצר ונרכז מאמצינו כדי להשיגה. לא נעשה כמובן כל צעד רשמי עד אשר יהיה לנו הביטחון המינימלי להצלחתנו.

לפי שעה הנני רואה כי עלינו לעשות הפעולות הבאות ובצורה מקבילה:

1) הכנת התשובה לשאלונים אותה נגיש על נייר רשמי.[3]

2) שיחות רקע עם כל חברי הוועדה וכל אחד מהנציגים הקבועים של שש המדינות. פעולה זו שהתחלתי בה תימשך כשבועיים.

3) שיחת יסוד בבריסל עם לונס המשמש כעת יושב־ראש מועצת השרים במקום שאוס.[4] הנני מכירו היטב ואוכל למסור לו על שיחתי עם קודמו ולשמוע דעתו. ייתכן שהשיחה איתו, אחרי שיחתי עם שאוס, תגרור אחריה שיחות בבריסל עם יתר חברי מועצת השרים. על כל צעד ושעל אודיע, כמובן, למשרד ולעמיתי בבירות השונות.

4) שמירה על קשר הדוק עם האלשטיין. אשתדל לשכנעו כי רצוי להשיג, לגבי הבירור איתנו, החלטת מועצת השרים.

5) יש לארגן מבצע התקשרויות עם מספר חברים בפרלמנט ה"שישה". רובם מבקרים בבריסל לעיתים קרובות, אולם רצוי שהפעולה תהיה מתואמת גם בבירות

2. ראה מס' 326.
3. ראה מס' 339.
4. לונס כיהן בתור יושב־ראש תורן של מועצת שרי השוק המשותף מיולי עד דצמבר 1960, במקום שר החוץ של לוקסמבורג, א' שאוס, שמילא את התפקיד הזה מינואר עד יוני של אותה שנה.

השונות. הנציגים הקבועים של המדינות, השרים וחברי הוועדה, עומדים בקשר עם הפרלמנטרים האלה ומתחשבים בדעתם וחשוב שפריפריה זו תהיה לצידנו.
כמובן, שמשך השיחות אשמע דעות רבות וידיעות העשויות להשפיע על תוכן וכיוון הפעולה.
בברכה ובידידות,

ע"א נג'ר

332

מ' ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס[1]
M. Bartur to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן חוז"ם 487
נוסח יוצא: 130.09/2378/4

ירושלים, 19 ביולי 1960

סודי

נג'ר מבריק כדלקמן:
להלן משיחות עם אופהולס, הנציג הקבוע הגרמני, עם Marjolin, חבר ועדת הקהילייה ועם קטאני, הנציג הקבוע של איטליה.
א) אופהולס הסביר בפשטות שגרמניה המערבית אינה מחייבת התקשרות השוק עם ישראל וזאת מאותן הסיבות שמנעו עד כה הקמת יחסים דיפלומטיים עם ישראל, כלומר התחשבותם בערבים. ציין שהתנגדות זו מקורה בעיקר בפקידות הגבוהה של משרד החוץ ושל המשרדים הכלכליים אך ייתכן שאפשר להתגבר עליה במישור מדיני גבוה יותר. הוסיף שנצטרך אז לפעול avec fermeté et sans timidité.
ב) מרז'ולין לא ידע התעניינותנו בהתקשרות עם הקהילייה ולא שמע על החלטת ועדת השוק להיכנס לשיחות בירור איתנו. לא שמע על שיחות ראש הממשלה בפאריס. הסתייג מלהגיד מילה על גרמניה. תיאר עמדתה הידועה של איטליה לגבי ההתקשרות בכלל. הדגיש הידידות בין צרפת וישראל.
ג) קטאני זכר היטב שיחותינו ברומא ב־1955 אחרי ועידת הפסגה.[2] הסביר מדוע איטליה אינה מעוניינת בהתקשרויות עם מדינות המתחרות בחקלאותה. הדגיש בצער שעניין ההתקשרויות הפך לעניין מדיני גרידא ולא כלכלי והדגיש המקרה של יוון. לדעתו יעבור זמן רב עד שהשוק יגיע להסכם עם מדינה נוספת כלשהי וציין שהבעיה העומדת על הפרק היא הסדר חוקתי של יחסי השוק עם השטחים מעבר לים שהפכו במהירות מסחררת למדינות עצמאיות. חושב שאם נפנה למועצת השרים ניענה

332
1. מברקים זהים נשלחו גם אל שגרירות ישראל ברומא ומשלחת ישראל בקלן.
2. הכוונה לוועידת הפסגה שנתקיימה בג'נווה באוקטובר 1955, בהשתתפות שרי החוץ של ארצות־הברית, בריטניה, צרפת וברית־המועצות.

שפנייתנו מוקדמת מדי ושעלינו להצטייד בסבלנות. **עניתי** לו כדברי הנורווגי נגסן: הדברים הקשים יש לעשות מיד, הדברים הבלתי־אפשריים ידרשו קצת יותר זמן. קבענו לעמוד בקשר. השיחה היתה ידידותית מאוד וגלויה.

ד) נירגד ימסור פרטים נוספים. פגישתי עם לונס תתקיים מחרתיים.[3] מובן מאליו שעלינו להמשיך בפעולתנו במרץ. עד כאן.

לידיעתכם בבקשה.

ברטור

333

מ' ברטור אל א' נג'ר (בריסל)
M. Bartur to E. Najar (Brussels)

מקור: 93.26/2713/17

ירושלים, כ"ה בתמוז תש"ך
20 ביולי 1960

סודי

אמיל היקר,

כמה הערות למכתבך מה־8.7[1] הדן בהצעות פעולה לגבי ההתקשרות עם השוק המשותף.

אני תמים דעים בדרך־כלל עם הנחותיך ומסקנותיך. נדמה לי שברור לכולנו שנוכל להגיע להסכם התקשרות עם השוק המשותף רק בשילוב פעולה מדינית וכלכלית. אני מייחס ערך מכריע לבירור המוקדם לגיבוש של הסכם התקשרות בעזרת הוועדה האירופית. אין להניח שנצליח לגייס תמיכה מדינית כה נמרצת מצד איזו מן מדינות "השוק" שתעמוד נגד טענות מבוססות של מהססים או מתנגדים כאשר אלה יוכלו לנמק התנגדות "אובייקטיבית" בטענות כלכליות ענייניות. לכן כה חשוב בעיני שלב שיחות הבירור המעשיות עם הוועדה. אין שום סתירה בין המשכן הנמרץ והמזורז ועל יסוד תשובותינו לשאלונם לבין פעולה מדינית בבירות בעקבות שיחות ראש הממשלה בהכנת הקרקע להגשת פנייתנו למועצת השוק למען תחליט רשמית – בבוא המועד שעוד נחליט עליו – על שיחות איתנו.

שוחחתי על עניין זה גם עם ו' איתן משך ביקורו בארץ ודנו בהנהלה וקיבלנו קו זה (בו משתלב יפה שיתוף־פעולה מעשי – לפי שיחתך עם Lemaignen באפריקה).[2]

3. ראה מס' 334.

333
1. מס' 331.
2. ראה מס' 329.

נראים לי הצעדים הבאים:

1) זירוז שיחות הבירור בין המומחים כמוסכם עם אנשי הוועדה לאחר מסירת תשובותינו. נדמה לי שיש לנסות להגיע לידי כך בסוף אוגוסט, לכל המאוחר.

2) רצוי ששגרירנו בפריז ישתדל להשיג "פורמליזציה" להבטחת ראש ממשלת צרפת דברה לבן־גוריון על תמיכתם בהתקשרותנו לשוק המשותף.[3] לפי הדו"ח ששמענו מתקבל הרושם שתמיכה זו מובטחת בבריסל ובהאג[4] (והרי לגבי לוקסמבורג אין ספק שגישתם חיובית). אם גם אתה וסידור מעריכים תמיכה זו כמובטחת, אין לעת־עתה כל צורך בפעולה מיוחדת בבלגיה והולנד.

3) תמיכת גרמניה היא פרובלמטית (גם לפי מה שאתה מסרת בכמה מברקים).[5] סיכמתי עם איתן שנפעל בשלב זה דרכו אצל בלנקנהורן על־מנת שזה יביא תגובת אדנאואר לגבי התקשרותנו וייעוץ לגבי דרכי פעולה נוספות בגרמניה.

4) היות ואנו מניחים שההתנגדות הפעילה תבוא מצד איטליה, אולי בראש וראשונה מתוך שיקולים כלכליים, כלומר הבעיה החקלאית, עלינו לחפש דרכי השפעה שם. אנו אוספים כעת חומר "מחקר" על־מנת לבנות טיעון כלכלי אשר ישכנע את האיטלקים ששד התחרות החקלאית אינו נורא וכדי להוכיח שגם הם עלולים להיבנות משיתוף־פעולה מוגבר איתנו במסגרת התקשרותנו לשוק. נשתדל להגיע על סמך חומר זה לשיחות עם חוגי כלכלה ומדינה איטלקיים. לשם כך אבקר ודאי ברומא בסוף אוגוסט אם ניתן להכין את הקרקע.[6] הייתי רוצה לבקשך להתייעץ עם פטרילי על דרכי גישה באיטליה ואולי אף על סלילת דרכנו שם. בזמנו הזכיר תמיד את פנפני וגם הבטיח אז שידבר אתו עלינו.

5) last not least כל הפעולות המוזכרות במכתבך.

6) כמובן חשוב ביותר לעקוב אחר המשא־ומתן עם יוון ולהיוודע תנאיהם. זכור לך שלפני שנה בערך, בשלב הראשון של המשא־ומתן, העלו היוונים דרישה שתינתן להם זכות התערבות (וטו?) לגבי התקשרויות עתידות עם השוק וכוונתם היתה לגבי פנייה אפשרית שלנו. כמובן שעלינו לעמוד על המשמר כדי למנוע שהתקשרות יוון לשוק תוסיף לנו מתנגד. ודאי תוכל למצוא דרכי השפעה כדי להבטיח שלא תינתן להם זכות התערבות אפקטיבית לגבינו. על זה יש לעמוד, כמובן, גם ביתר הבירות, במידה שזה ניתן.

אני שולח העתק מכתבך ומכתב זה לכל שגרירינו בבירות ה"קהילייה"; לפריז ולרומא לפעולה ולכל המקומות למען יעירו הערות ויציעו הצעות. נדמה לי שאנו נכנסים לשלב חשוב בדרך ההתקשרות עם מערב אירופה וזה ודאי יחייב אותנו לקיים תיאום פעולה הדוק ותכוף.

בברכה,

מ' ברטור

3. ראה מס' 325.
4. ראה מס' 327 ו־328.
5. ראה מס' 330 ו־332.
6. הביקור התקיים בספטמבר 1960. ברטור הופתע לטובה מן האווירה והאפשרויות. הוא ואנשי שגרירות ישראל ברומא התרשמו שיש סיכויים טובים להשיג תוצאות כלכליות ומדיניות אם ייעשה מאמץ לשם כך. (ראה מברק ברטור אל משרד החוץ, מפר/836, 17.9.1960, 93.26 2713/17).

334

מ' ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס[1]
M. Bartur to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן חוז"ם 494
נוסח יוצא: 130.09/2378/4

ירושלים, 21 ביולי 1960

סודי

נג'ר מבריק כדלקמן:

משיחה עם לונס. לדעתו נוכל להמשיך בבירורינו עם הוועדה אבל נצטרך פעם לפנות רשמית למועצת השרים ולהביע רצוננו ועניינו להתקשרות. לא ברור לו מה תהיה עמדתם של כל אחד מעמיתיו. לפי שעה המשא־ומתן עם יוון הרגיז את כולם והמועצה אינה מוכנה לשמוע על התקשרות נוספת. יוון דורשת הרבה ונטיית ה"שש" היא להגיד שהעול צריך ליפול על נאט"ו ולא עליהם בלבד, מה גם שעד הבוקר לא מצאו פיתרון לבעיות במחלוקת, ביניהן בעיית הוותק. לונס ממליץ שלא נעורר רשמית שאלת התקשרותנו לפני סיום הפרשה היוונית ומכל מקום לא לפני ספטמבר. מייעץ שנפנה אז בכל בירה ובירה ונביע ברורות החלטתנו לבקש התקשרותנו לשוק. רק בצורה זו נוכל לקבל תשובות מחייבות. הדגיש שחשוב להתחיל בפירוש הבטחתו של דברה לראש הממשלה. הולנד כשלעצמה תנקוט בעמדה פרו־ישראלית. בשבוע הבא אפגש עם ריי[2] ואתרכז בחידוש הקשר איתו ועם האלשטיין.

עד כאן. לידיעתכם בבקשה. לי נראית הדרך שלונס מציע כיעילה ונכונה.

ראו נא מכתבי בדואר הדיפלומטי השבוע.[3]

ברטור

334

1. נשלח גם לשגרירויות ישראל ברומא והאג, ולנציגות ישראל בקלן.
2. ראה מס' 335.
3. מס' 337.

335

א׳ נג׳ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 175
נוסח נכנס: 130.09/2301/5

בריסל, 26 ביולי 1960

סודי

ברטור, נירגד.

קיימתי אמש שיחה ארוכה וידידותית עם ריי. הבהיר שאם לא החליטה הוועדה לטובת ההתקשרות איתנו היא כן החליטה לנהל בירור איתנו. הדגיש שהשיחה עם ראש הממשלה המחישה בעיניהם החלטת ממשלת ישראל להתקשר לשוק. כאן אמר ברגש שכל מדינות השוק משוכנעות עמוקות שישראל זכאית לפני כל מדינה לא אירופית אחרת להיות קשורה לקהילייה. אין מי שחולק על עקרון הדבר.

אבל הגרמנים חושבים שההתקשרות עם ישראל תסגור בפני הקהילייה הדלתות של מדינות ערב. האלשטיין ואחרים לוחמים נגד גישה זו ואין לראות העניין כאבוד. לדעתו הוא, הערבים ייכנעו מול המציאות. לגבי איטליה הקושי בעיקר כלכלי ומדיני פנימי כי השלטון הרופף זקוק לתמיכת האזורים החקלאיים של הדרום, הרגישים להתחרות של המדינות הים־תיכוניות. עם זאת ריי חייב שנתמיד בפעולתנו ללא רתיעה. המליץ שנתקדם בבירור עם הוועדה ושנקיים התייעצות בספטמבר כי הוא וכל האחראים יהיו בחופש משך אוגוסט. הציע שנדון רק על הזמן והצורה של פנייה למועצת השרים.

התמונה הקשה שהשמעתי באוזני מנסהולט ומרז׳ולין לגבי הגשת השאלונים על נייר בלי כותרת[1] הכתה גלים בוועדה ודווקא לטובתנו. ריי ביקש שנמסור תשובתנו לשאלונים בלוויית מכתב ממני ממוען אליו והוסיף שכמובן אכתוב לו על נייר רשמי. מסרתי על ביקור השר ספיר בסתיו[2] והגיב מיד באומרו שהוועדה תשמח לערוך לו ארוחה.

נג׳ר

335
1. ראה מס׳ 324 ו־326.
2. ראה מס׳ 347.

336

מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בפאריס
M. Bartur to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/205

נוסח יוצא: 130.06/3278/7

ירושלים, 7 באוגוסט 1960

סודי

שנער מבריק כדלקמן על שיחה עם אדנאואר:[1]

״בסוף השיחה סיפרתי לו על שיחותיו של ראש הממשלה בעניין השוק המשותף בצרפת ובבלגיה ועל עמדת אופ[לר], שגריר בון בבלגיה, בשיחתו עם בג׳ר.[2] הוספתי שלא ייתכן שממשלת בון לא תעזור לנו בשאיפתנו להגיע לאסוסיאציה עם השוק שתאפשר לנו להמשיך ביחסינו הכלכליים עם ארצות השוק ללא הפליה ושינוי לרעה, מתוך הדגשת חיוניותם של יחסים אלה בשבילנו. ענה שנוכל להיות בטוחים בתמיכת ממשלת בון אם יתר המדינות תסכמנה. יחד עם זה הדגיש שקודם כל צריך להגיע לקונסולידציה פנימית לפני שיתחיל בהתפשטות שעלולה להוביל לתוהו, אם לא יחסלו קודם הסכסוכים הפנימיים. הוסיף שזו גם עמדת צרפת כפי שנוכח לדעת בשיחותיו עם דה גול״. עד כאן.

לאור זה חשוב ביותר, כמובן, להשיג פורמליזציה של העמדה הצרפתית החיובית והודעה על כך מצידם לגרמנים.

ברטור

336

1. השיחה התקיימה ב־3 באוגוסט – המברק המקורי של שנער לא נמצא.
2. ראה מס׳ 332.

337

מ' ברטור אל שגריר ישראל בפאריס[1]
M. Bartur to the Israel Ambassador in Paris

העתק: 93.26/2713/17

ירושלים, ח' באלול תש"ך
31 באוגוסט 1960

סודי

בימים אלה הננו מעבירים לוועדה האירופית בבריסל את תשובותינו לשאלותיהם.[2] העתק מחומר רב זה נמציא לכם בקרוב. החומר מכוון לשמש יסוד לדיונים עם מומחי הוועדה בבריסל למען קדם גיבוש תנאי הסכם התקשרות אפשרי ולנסות לגייס את התמיכה של הוועדה האירופית, לאחר לימוד ודיון משותף בנתונים כלכליים אובייקטיביים.

יחד עם זאת תלויה פתיחת המשא־ומתן הפורמלי והתקדמות ממשית לקראת הסכם התקשרות כמובן בהחלטת מועצת השרים, כלומר בהסכמת שש הממשלות בקהילייה האירופית.

בעניין זה סיכמנו עם השרים הנוגעים בדבר (בדיונים השתתפו שרת החוץ, שרי האוצר, מסחר ותעשייה והחקלאות) שנאחוז באמצעים הבאים:

א) נשתדל להבטיח דרך שגרירינו בפריז, בריסל והאג הבטחה מפורשת של ממשלות צרפת, בלגיה, הולנד ולוקסמבורג שיתמכו במועצת השרים בהחלטה לייפות כוח הוועדה האירופית להיכנס לשיחות בירור לקראת הסכם התקשרות איתנו. החלטה כזו קדמה בזמנו גם לשיחות התקשרות יוון. היינו רוצים להשיג הבטחה זו משך חודש ספטמבר.

בתכניתי לבקר ברומא, פריז, בריסל ואולי אף האג ובון (אם אוכל להיות לעזר שם) במחצית השנייה של ספטמבר. אצטרך להשתתף במועצת GATT הנפתחת בג'נבה ב־19 בספטמבר. את הזמן הדרוש לפני ואחרי ישיבות המועצה הנמשכת מספר ימים, ארצה להקדיש לעניין השוק ואולי, אם אפשר, גם לבירורים ושיחות בקשר להשתתפותנו ב־.O.E.C.D

ב) ברור לנו שהמשימה העיקרית היא קרוב לוודאי להשיג תמיכת גרמניה ואיטליה. [מ]אחר ובהזדמנות ביקור ראש הממשלה הובעה אהדה להתקשרותנו לשוק בצרפת, בלגיה והולנד בקשר לעמדת הגרמנים, קיימנו דיון עם ד"ר שנער אשר לאחר שיחתו עם אדנאואר והתרשמותו הכללית סבור שניתן להשיג את ההסכמה הגרמנית לפתיחת שיחות התקשרות איתנו.[3] אם אמנם נשיג תמיכת חמש המדינות נרכז כל מאמצינו על איטליה, תוך הנחה שזהו האגוז הקשה ביותר.

337
1. מכתב זהה נשלח גם אל שגרירי ישראל בפאריס, בריסל, האג ורומא, ואל נציג ישראל בקלן.
2. ראה מס' 339.
3. ראה מס' 336.

אודה לכם אם תעשו כל הדרוש לקראת פעילות ענפה בשבועות הקרובים ואבקשכם להודיענו הצעותיכם והערותיכם לגבי הסידורים לקראת ביקורי ולגבי התכנית לפעולה הנ"ל.

הנני מצרף בזה העתק תזכיר שמסרתי לשר האוצר המסכם עוד פעם כוונותינו וטיעונינו בעניין השוק המשותף.[4]

בברכה,

מ' ברטור

338

א' נג'ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן: 216

נוסח נכנס: 130.09/2301/6

בריסל, 14 בספטמבר 1960

סודי

ברטור.

המסמך[1] כפי שהוא מנוסח בעמודים 67 עד 69 עשוי להתפרש כפנייה רשמית מצידנו להתקשרות עם השוק בעוד שמטרתנו נשארת לפי שעה העמקת הבירורים עם הוועדה לפני כל פנייה כזו. הדבר עשוי להעמיד את ידידינו בוועדה במצב לא נוכח כלפי מועצת השרים. כדי למנוע מכשולים ולהבטיח המשכיות מגע חיובי וחופשי עם הוועדה אציין במכתבי לריי שמסירת המסמך אינו מהווה צעד פורמלי כלפי הוועדה או דרכה כלפי מועצת השרים. לאחר ציון דברים אלה אהיה חופשי להמשיך מכתבי ברוח המסמך ולהצביע על מטרות השיחות.[2]

נג'ר

4. התזכיר המצורף בתיק, אך לא הודפס כאן.

338

1. ראה מס' 340.
2. ראה שם.

339

א׳ נג׳ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 221

נוסח נכנס: 130.23/3328/10

בריסל, 20 בספטמבר 1960

סודי - מידי

יחיל, ברטור.

א) ביקרתי אצלריי בלוויית נירגד. מסרתי התזכיר מלווה מכתב מצדי.[1] הביע הערכתו על הגשת התזכיר בזמן שנקבע ובצורה מרוכזת.

הוסיף שימסרו לאנשיו, איתם יוכל נירגד להתחיל בבירורים בעוד שבוע ימים. מכאן עבר לעצם העניין ואמר שההידברות בינינו לבין הוועדה התקדמה מאוד. ישראל קיימה גם מגעים ישירים עם הממשלות השונות. לכן הוועדה בדעה שהגיע הזמן שהיא תקיים התייעצות סודית בלתי־רשמית עם מועצת השרים כדי למסור לה על שיחותיה איתנו ולקבל דעת שרי החוץ של הממשלות החברות. בהתחשב בעובדה ששרי החוץ נמצאים בעצרת או״ם לא תתקיים התייעצות זו לפני מחצית אוקטובר.

ב) סיכמנו שנקיים שיחה נוספת בעת ביקורו של ברטור בתחילת אוקטובר. כמו־כן מסרתי על ביקור השר ספיר ב־12 באוקטובר.[2] בעניין זה ציין ריי שהמושב בשטרסבורג[3] יהיה חשוב ויפריע נוכחות הוועדה במלואה, אבל ינסה להשתחרר אף ליום אחד כדי להיפגש עם השר.

ג) התרשמנו שריי היה מוכן לשיחה ושדבריו בקשר להתייעצות עם מועצת השרים נקבעו מראש. אפילו אם ההתייעצות בבעייתנו לא תיכנס לסדר־היום של מועצת השרים באוקטובר אלא במועד מאוחר יותר, עליו לפעול באופן מרוכז כדי להבטיח שבהתייעצות יישמעו לרוב דעות חיוביות לגבי התקשרותנו. בעיקר חשוב להכין ברנטאנו וקוב דה מירוויל, רצוי גם לבדוק אם ניתן להשיג תמיכת ארצות־הברית.

ד) אבקשך להעביר לשיקולה של שרת החוץ קיום פגישות בניו יורק בינה לבין שרי החוץ של השוק הנמצאים בעצרת.[4]

שנה טובה לכם מכולנו.

נג׳ר

339

1. ראה מס׳ 340.
2. ראה מס׳ 347.
3. של הפרלמנט האירופי - ראה מס׳ 358.
4. בתיקי משרד החוץ נמצאו עדויות רק על שתי פגישות של שרת החוץ בעניין השוק המשותף. על פגישתה של גולדה מאיר עם שר החוץ האיטלקי ב־2 באוקטובר ראה מס׳ 281. ב־12 באוקטובר נפגשה גב׳ מאיר עם עמיתה הבלגי ויניי, אשר הביע עמדה חיובית כלפי התקשרות עם השוק, אך הזהיר כי הדבר לא ייתכן אלא לאחר גמר המשא־ומתן עם יוון. (ראה מרוז אל משרד החוץ, 12 באוקטובר 1960, 130.06/3278/7.)

340

א׳ נג׳ר אל ז׳׳ ריי (בריסל)

E. Najar to J. Rey (Brussels)

Copy: 130.06/3278/7 :העתק

Bruxelles, le 20 septembre 1960

Monsieur le Ministre,

A la suite de notre entrevue du 25 juillet dernier[1] et dans l'esprit des divers entretiens qui ont eu lieu avec M. le Président Hallstein ainsi qu'avec certains membres de la Commission ou leurs collaborateurs, j'ai l'honneur de vous remettre ci-joint un mémoire établi par les soins des services compétents en Israël, et qui répond aux diverses questions soulevées au cours de ces rencontres. Comme vous le savez, ces questions avaient été rassemblées en un questionnaire officieusement soumis à la Mission d'Israël le 13 juin 1960, afin d'aider à une présentation utile des vues israéliennes.[2]

Ce mémoire contient les données précises sur l'économie israélienne et les éléments d'information qui avaient été estimés nécessaires à des échanges de vues plus concrets avec la Commission. De là peuvent en effet être dégagées une évaluation objective de l'intérêt d'un accord entre Israël et la C.E.E., ainsi que les modalités appropriées à la coopération envisagée par Israël dans le cadre de la Communaute.

Ces conversations qui seront menées, j'en suis certain, dans le climat de compréhension mutuelle qui caractérise si heureusement les rapports entre la Commission et la Mission d'Israël, pourraient également servir à préciser les conditions et les voies les meilleures pour entreprendre ultérieurement les démarches formelles tendant à une association entre Israël et la C.E.E.

Veuillez croire, Monsieur le Ministre, aux assurances de mes sentiments de haute considération.

נספח

APPENDIX

[.....][3]

Israel and the EEC Countries.

The economic and statistical information contained in the enclosed memorandum illustrates the high degree of interdependence of Israel's

340

1. ראה מס׳ 335.
2. מס׳ 326.
3. החלק הראשון של התזכיר, הכולל תשובות מפורטות לשאלון השוק, בתיק, אך לא הודפס כאן. להלן מודפס סיכום התזכיר.

economic growth, supported by a continous demographic increase and a high rate of investment, [which] is intimately connected with extensive foreign trade (in 1959 $286 per capita), particularly with the West European region which serves as its major supplier of capital goods. The trend of political, economic, social and cultural ties – steadily growing in volume and intensity – with the EEC countries, as well as with the overseas territories connected with them, is a marked one. Already in 1959 24.5% of Israel's foreign trade was conducted with the EEC (a percentage similar to the part which the EEC members shared in the recent past in the foreign trade as between themselves). The natural trends of Israel's industrial exports, the growing import requirements for capital goods, raw materials and semi-finished products, traditionally imported from the EEC area, would certainly lead to a continued increase in mutual trade relations with the EEC. However, the changes in the pattern of trade, to be expected in view of the rapid integration of the EEC countries, and the creation of a new preferential area, could seriously hamper the development of this trend to the detriment of expanding trade between the common market countries and Israel, and gravely affect the future development of Israel's economy.

The same economic needs and basic requirements which caused the countries of Western Europe to seek full economic integration, with a view to establish a large unified market, are certainly valid – for a country limited in size, population and resources. The fullest utilization of technical and production capacities required for continued speedy economic growth under conditions of a rising standard of living compels Israel to seek association with the EEC.

The high degree of similarity of Israel's economic and social aims with regard to social, political and wage structure as well as the wage level and the social charges, serve as a suitable basis on which an association agreement can be founded.

It is believed that such an association agreement conforming with Article 238 of the Treaty of Rome should take the form of a customs union and include provisions with regard to participation in the agricultural arrangements envisaged by the EEC and the harmonization of social and economic policies. A further useful field of cooperation and joint action could be explored in respect of economic activities in the developing countries of Africa and Asia.

Israel's experience in the initiation of development projects, especially in the sphere of water development, agriculture, construction and transport and educational, social and economic organization, has been shown to be of particular appeal, both materially and psychologically, to other, less developed, countries in Asia and Africa. It has demonstrated that social and economic development is dependent as much on the skill and experience of available manpower, and its sense of dedication, as on financial aid. Interest in drawing on Israel's experience has already led to cordial and fruitful

cooperation with some twenty developing countries. This has taken the form of technical assistance abroad and the granting of wide facilities locally for training in agriculture, industry and transport and in educational, medical, scientific and social welfare institutions and cooperative settlements. An even closer form of cooperation has been realized through a number of joint ventures in transport, construction, water development and other basic projects of development.

The rhythm of adapting Israel's tariff to the Common Outer Tariff as well as the timetable adjusting the internal tariff will yet require joint study and negotiations. However, it would be Israel's desire to seek the ways and means to adjust as large a part of its tariff as possible to accord with a timetable similar to that prescribed by the Treaty of Rome.

It seems, therefore, desirable and necessary to proceed with the adjustment towards the Common Outer Tariff and the elimination of the internal tariff on the basis of two timetables: one applying to the larger part of Israel's import trade, fixing periods of customs' and quota dismantlement similar to those envisaged in the Treaty of Rome. The other providing for a schedule of commodities and industries in respect of which the period of dismantlement is extended for a considerably longer period, thereby taking into account considerations of industrial development and the necessity to grant newly established industries a measure of protection during a transitory period.

The fiscal implications would likewise have to be kept in mind in the eventual talks on the procedures and lists of commodities relating to the customs union. It is the desire of the Government of Israel to enter as early as possible into detailed talks and studies on the subjects briefly mentioned in this memorandum and it is hoped that the factual material supplied in answer to the questionnaire will serve as a sufficient first basis for these discussions.

341

א' נג'ר ומ' ברטור אל משרד החוץ
E. Najar and M. Bartur to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 231

נוסח נכנס: 130.09/2301/6

בריסל, 6 באוקטובר 1960

סודי – מידי

יחיל, עבור שרת החוץ.

א) שוחחנו כאן עם האלשטיין, ריי, מנסהולט ואחרים. לדעתם נחוצה כעת החלטה של מועצת השרים על פתיחת שיחות בירור רשמיות איתנו. שרי החוץ ייפגשו אולי עוד ב־19 אוקטובר ושוב בתחילת נובמבר.

ב) מדובר בשלב זה על החלטת פתיחת שיחות בירור רשמיות עם משלחת ישראלית שמגמתה תהיה בדיקת תנאי ההתקשרות האפשרית ואשר למרות חשיבותה המעשית והמדינית אין בה עדיין התחייבות סופית לעצם ההתקשרות.

ג) עמדת הממשלות:

(1) צרפת: ראש לשכתו של דברה אישר שלפי הפרוטוקול משיחת ראש הממשלה אמנם הובטחה גישה צרפתית חיובית.[1] איתן טרם קיבל תשובת קוב [דה מירוויל] מפי גורס, הנציג הקבוע הצרפתי בבריסל שדיבר עם קוב. בימים אלה הביע קוב הסתייגויות כבדות [לגבי] התקשרויות נוספות פרט ליוון וטורקיה, מה גם שהם עסוקים מעל הראש בהסדר יחסי הקהילייה עם האזורים מעבר לים. התרשמנו שקוב אולי לא יתנגד, אך לא יעזור. גורס נתן להבין שאם לא נצליח לשכנע קוב עלינו להשיג תמיכה מעשית של דברה. גורס מצידו הבטיח להתקשר עם דברה וחייב מאוד פגישת ברטור וורמסר.[2]

(2) גרמניה: מנסהולט ההולנדי, סגן נשיא הוועדה האירופית וידיד נאמן לנו, אמר בשיחה אישית עם ברטור שלמרות ההבטחות הכלליות שקיבלנו מאדנאואר וארהרדט,[3] רואה הוא עמדת הגרמנים כנקודה החלשה וזאת לאור התבטאותם במועצת השרים בהזדמנויות קודמות בהן הועלה ענייננו. מייעץ שנוסף לפעולתנו הישירה בגרמניה יקיים יושב־ראש מועצת השרים לונס בירור עם הגרמנים וינסה מצידו ובתוקף תפקידו להשיג הבטחתם על תמיכה לפני ה־19 אוקטובר. מנסהולט מציע ששרת החוץ תשוחח על כך עם לונס בניו יורק בהסתמכה על עצתו זו.[4] מנסהולט חושש שהגרמנים עלולים להתחמק באמתלה שיש קודם לגמור ההתקשרות עם טורקיה, ופירוש הדבר סחבת ארוכה ומסוכנת. הוא, ולדבריו גם שגריר הולנד, רוצים בהתקשרות ישראל כשנייה לאחר יוון כי משוכנעים שקיים בסיס כלכלי ומתחשבים בתרומה שאנו מסוגלים להביא לארצות אסיה ואפריקה. הפעולה אצל הגרמנים חייבת, לדעת מנסהולט, להיעשות על־ידי יושב־ראש מועצת השרים ולא על־ידי הוועדה לאור יחסיו המתוחים כעת של האלשטיין עם בון.

(3) איטליה: לדעת מנסהולט יש סיכוי רב שלא תהיה התנגדות איטלקית. יש כמובן להמשיך לפעול ברומא ובניו יורק אם ניתן הדבר; נמסר לנו כאן על־ידי עוזרו של פטרילי שהאחרון קיים שיחה מפורטת על נושאנו עם פאנפני שהתבטא בחיוב.

ד) האלשטיין רואה הכרח בגישוש ובירור מוקדם לפני הדיון במועצת השרים. במצב הנוכחי נראה שלונס הוא היחידי המסוגל להיות ה־sponsor על ענייננו במועצת השרים ובהכנות לקראתה.

ה) לדעתנו, מאמצנו להשיג החלטה חיובית של מועצת השרים חייב להיעשות כעת אחרת ייסחב העניין ויוקטנו סיכויינו. בעיקר יש לציין כי לונס משמש יושב־ראש מועצת השרים עד 1 בינואר ויש לנצל תקופת כהונתו.

נג'ר–ברטור

341

1. ראה מס' 325.
2. ראה מס' 342.
3. ראה מס' 226, 336.
4. השיחה לא התקיימה – ראה מברק מרוז אל משרד החוץ, מס' 663, 13 באוקטובר 1960, 130.09/2334/15.

342

מ' ברטור אל ח' יחיל
M. Bartur to Ch. Yahil

מברק מוצפן שפ/28

נוסח נכנס: 130.06/3278/7

פאריס, 8 באוקטובר 1960

סודי

א) אנא העבירו נוסח מברקנו מבריסל[1] לכל יתר בירות השוק, כולל פאריס.

ב) שמעתי מדיקן בטלפון על שיחה חיובית שרת החוץ – Segni ומתפלא שלא קיבלתי דיווח מכם.[2] הרי ידיעה מפורטת על כל התפתחות הכרחית לפעולה הנוכחית.

ג) שיחה עם Wormser אתמול בנוכחות בועז. הביע ספקותיו ואמר שאף Debré ודאי לא ידע עד כמה מסובך העניין כאשר נתן הבטחתו הכללית לראש הממשלה. בינתיים קשיים פנימיים חמורים בקהילייה: המשא־ומתן עם יוון נסתיים; מתיחות חריפה ביותר בין כמה ממשלות בוועדה האירופאית החורגת, לדבריו, כל הזמן מסמכויותיה; סכסוך עם הולנד, הגורמת קשיים, למרות המותנה בחוזה רומא לצירוף אבטומטי של מדינות הקהילייה באפריקה[3] לשוק. מתפלא לכן שבאותו הזמן תומכת הולנד בהתקשרות ישראל. לכן מייעץ לנו לתרום [כך!] בענייננו, [ל]פחות לאחר גמר המשא־ומתן עם יוון. כן נתברר, לדעתם, שהנוהל של משא־ומתן על־ידי הוועדה, כפי שהונהג במקרה היווני, לא הוכ[י]ח עצמו כיעיל וייתכן שיש להנהיג נוהל אחר בעתיד. ממילא החלטה על שיחות בירור פירושה למעשה החלטה עקרונית על התקשרות. הרושם שלנו שרוצה להשפיע עלינו למנוע הבאת העניין למועצת השרים כי אינם רוצים לתמוך אך לא נעים להם להתנגד לנו. טענתי אשר טענתי ואולי, רק התרשמנו, הושפע במקצת מטיעוני. על־כל־פנים הבטיח לדבר עם דברה וקוב [דה מירוויל], איתם יצא לשיחות בבון. הבטיח להתקשר איתי מיד לאחר שובו ביום ראשון בבוקר.

ברטור

342

1. ראה מס' 341.
2. ראה מס' 339 והערה 4 שם.
3. מוסב ככל הנראה על מושבותיה של צרפת לשעבר באפריקה, שהוסיפו לשמור על זיקה לצרפת במסגרת הקהילייה הצרפתית.

343

י' ענוג[1] אל משרד החוץ
Y. Anug to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.06/3278/7

רומא, 11 באוקטובר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

העבירו נא לברטור; סודי ביותר; השוק.

הראו לי במשרד החוץ דיווח נציגיהם בבלגיה וגרמניה על גישת שתי הארצות לניסיון התקשרותנו. תגובות הולנד, צרפת ולוקסמבורג שלחתי לפני כמה ימים.[2]

א) בבלגיה דיבר הנציג האיטלקי עם מנכ"ל משרד סחר חוץ פורטהום אשר תיאר בפניו הצורה המתונה והיעילה שבה הציג ברטור העניין. לברטור ניתנה כאמור תשובה שלילית במהותה אך מלווה גילויי אהדה כללית. עד כאן.

בשיחה עם האיטלקי הוסיף פורטהום כי גישתם לכל העניין היא של המתנה זהירה להתפתחויות שכן טרם התגבשה בשוק מדיניות כללית לגבי בעיית ההתקשרויות. כן ברור להם כי כבר ההתקשרויות עם יוון וטורקיה מהוות בעיה עבור מדינות כמו איטליה. כן הדגיש כי יש להיזהר גם בגלל תגובות ערביות אפשריות (שימו לב כי השיקול הערבי מופיע רק בתגובה הבלגית למשאלת האיטלקי).

באורח אישי הוסיף פורטהום כי בלגיה שוללת נדיבות לגבי התקשרות עם מדינות איתן מקיימ[ות] השש יחסי כלכלה שוליים.

לדעתם עשויה להביא נדיבות כזאת לתוהו ובוהו. לדעתם יש לרכז המאמצים למציאת פורמולה של התקשרות עם מדינות כמו בריטניה.

ב) בגרמניה דיבר הנציג האיטלקי עם גרופר מסחר החוץ שטען כי לא שמע לאחרונה על מגעים ישראליים עם משרד החוץ. ידוע לו על מגעי ברטור בג'נבה עם נציגי משרדו בעניין גאט"ט. כתשובה לשאלות האיטלקי אמר גרופר: שגרמניה אינה מעוניינת להכביד על איטליה יותר שתיפגע על־ידי התקשרויות עם יוון וטורקיה. ישראל אינה גם בקטגוריה של השתיים החברות [ב]גאט"ו ונתונות בלחץ סובייטי. יתר־על־כן נתינת מעמד עדיף להדרים ישראליים מתחרים, המתחרים כבר עתה בשוקי גרמניה עם הדרי ספרד, יביא למחאת הספרדים. לאור הקשיים שיש לגרמניה באיזון סחרה עם ספרד כבר עתה, אין לה עניין ליצור בעיות נוספות.

ענוג

343

1. ישעיהו ענוג, סגן מנהל המחלקה למערב אירופה במשרד החוץ, ביקר באיטליה בסוף ספטמבר ותחילת אוקטובר כדי לסקור את מעמדה של ישראל באיטליה ולהציע דרכי פעולה להידוק הקשרים. (ראה דין־וחשבון מנובמבר, 130.23/3296/3.)
2. ראה מס' 344, הערה 1.

344

א׳ נג׳ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 235

נוסח נכנס: 130.09/2301/6

בריסל, 11 באוקטובר 1960

סודי

פישר; לשלך 399, הממוען לברטור.[1]

א) ברטור, שאיתו הנני נמצא בקשר הדוק, יוצא את פאריס היום לקלן ויחזור לבריסל ביום רביעי.

ב) נפגשתי עם ברטור בפאריס אחרי שיחתו הטלפונית עם ענוג וסיכמנו לעצמנו המצב כדלהלן:

(1) לאחר שמסרנו לוועדה תשובתנו לשאלונים[2] מרגישה הוועדה צורך לפנות למועצת השרים כדי לשמוע דעת השש. צורך זה נובע מזהירות הגוברת שגילה האלשטיין לגבי הסמכויות המדיניות של מועצת השרים וזאת בעיקר בגלל התקפות צרפת נגד הוועדה. לכן אין ספק שגישושו של האלשטיין אמנם יתקיים בקרוב.

(2) יש לקחת בחשבון שאם נסתפק בגישושיו של האלשטיין, יש להניח שיאמרו במועצת השרים, מצד זה או אחר, דברים מתחמקים שתוכנם יישאר בלתי־ברור בשבילנו והעשויים לסגור בפנינו למעשה כל הדלתות כולל הוועדה.

(3) מאידך, אם נפנה רשמית בבקשה לשיחות בירור מחייבות מבחינת ראות מעשית אבל [ש]אינן מהוות התחייבות סופית להתקשרות איתנו, קשה יהיה לשש החברות להשיב פנינו ריקם ולהחליט החלטה שלילית לגמרי. כאן עזרתו של לונס תהיה כמובן חיונית. באשר לאלה כגון צרפת וגרמניה שעונים בשלילה כשנשאלים על־ידי האיטלקים[3] יש סיכוי רציני שלא יעזו להתנגד חזיתית לצורת החלטה נגדית וסופית. נמצא אז הדרכה מתאימה להמשיך בפעולתנו.

(4) לכן בשלב זה היה נראה לנו שסיכויינו טובים יותר אם ננקוט כעת ביוזמה גלויה.

ג) אשמח לקבל תגובתכם לפני ההתייעצות שתתקיים בבריסל ביום רביעי אחרי שיחותיו של ברטור בגרמניה.[4]

נג׳ר

344

1. במברקו של פישר אל השגרירות בבריסל, מס׳ 399 (130.09/2301/1 ,9.10.1960) נמסר מידע שהשיג ענוג ברומא, לפיו מצאו האיטלקים כי הולנד רואה בעין יפה את כוונתה של ישראל להתקשרות, ואילו גרמניה, צרפת ולוקסמבורג נוקטות עמדה שלילית בעניין.
2. ראה מס׳ 340.
3. ראה מס׳ 343.
4. במברק נוסף אל פישר (מס׳ 236, 11.10.1960, 130.23/3328/10) כתב נג׳ר כי המברק שלפנינו יוצא מן ההנחה שהידיעות שהשיג ענוג ברומא הן אכן נכונות. מתוך שיחה שקיים עם הנציג הלוקסמבורגי בוועדת השוק לא קיבל רושם כה שלילי. ללוקסמבורג, על־כל־פנים, לא הגיעה פנייה איטלקית, וממילא אין לה דעה שלילית על התקשרות ישראל.

345

מ' פישר אל הנציגות הקבועה של ישראל לאומות המאוחדות[1]
M. Fischer to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן חוז"ם 651
נוסח יוצא: 130.06/3278/4

ירושלים, 12 באוקטובר 1960

סודי-מידי

לשרת החוץ, ברטור-נג'ר; העתק: איתן, סידור, שנער, רומא.

בהמשך לסיכום המצב בעניין השוק מהיום[2] מציעים שמגמתנו צריכה להיות לא להביא עכשיו להכרעה עקרונית וגם לא לדיון לגוף העניין. כן מציעים ששרת החוץ תבקש מלונס שלקראת דיון שרי החוץ, כיושב־ראש הוועדה, יציע בשלב הראשון שלא תתקבל כל החלטה עקרונית, אבל לאור הקשרים הכלכליים הענפים של ישראל עם השוק, כי האפשרויות הרחבות לשיתוף־פעולה פורה באפריקה יאשרו המשך לימוד הבעיה ויסמיכו הוועדה להמשיך בבירורים טכניים עם נציגי ישראל, בהבנה שהמועצה תחזור לדיון בנושא זה בשלב מאוחר יותר.

א) לשרת החוץ - אנא אישורך.[3]

ב) לברטור-נג'ר - לפעולה בכפוף לאישור שרת החוץ ולתיאום מידי עם פאריס, האג וקלן לפי הצורך ועם קבלת אישור שרת החוץ.

פישר

345

1. נשלח גם אל נציגויות ישראל בבריסל, האג, פאריס, קלן ורומא.
2. ראה מברק פישר אל שרת החוץ ומספר נציגויות (חוז"ם 662, 12.10.1960, 130.09/2387/4) ובו סקר את עמדותיהן של חברות השוק כלפי מאמציה של ישראל להשיג הסכם התקשרות ברוח מס' 341-342 ו־343. פישר סיכם ואמר כי נראה שבמצב הזה לונס הוא היחיד המסוגל להעלות את עניינה של ישראל ועזרתו חיונית. הוא המליץ לנקוט יוזמה גלויה, אך מוגבלת במגמותיה, בעזרתו של לונס, ולעשות זאת בשלב המוקדם והלא פורמלי.
3. המלצת פישר אושרה על־ידי שרת החוץ - ראה מברק מרוז אל משרד החוץ, X663, 13.10.1960, 130.09/2334/15.

346

מ' ברטור וא' נג'ר אל משרד החוץ

M. Bartur and E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 239

נוסח נכנס: 130.23/3328/10

בריסל, 13 באוקטובר 1960

סודי ביותר - בהול

שרת החוץ, העתק פישר, איתן, סידור, רומא. למברק פישר ג.ה.15.[1]
המשכנו בינתיים בשיחותינו.

א) נג'ר נפגש עם ונדנבוש הבלגי. ספיר ונג'ר נפגשו אתמול עם פורטהום. פורטהום הבטיח לנג'ר שבלגיה תסכים לשיחות איתנו. ברטור דיבר היום עם מזכיר המדינה מילר ארמק הקשור לארהרדט שאמר שהם מוכרחים ממילא בפגישת השרים ב־19 באוקטובר לדון בבעיית ההתקשרות של מדינות לא אירופיות בכלל והוא סבור שעליהם להחליט על פורמולה שתכסה גם המקרה של ישראל. גישתו הכללית היתה חיובית.

ב) ספיר [ו]נג'ר ביקרו היום אצל ריי.[2] לאחר התייעצות עם חבריו בוועדה מסר ריי שברצונם לברר עם תת־השר[3] שוב ב־19 באוקטובר. לא מדובר כלל בצעד רשמי כלשהו אלא בבירור בלתי־פורמלי ללא כל סימן בכתב. ריי אינו רואה כל קושי להתגבר על הבעיות הכלכליות. העניין הוא ביסודו מדיני. לפי הערכתו שלו, מדינות הבנלוקס יסכימו לשיחות איתנו ואף איטליה לא תתנגד. הרגישו הסתייגויות מצד צרפת וגרמניה. שתיהן מטעמים שונים, בגלל הערבים. לדעת ריי, בירור בלתי־פורמלי כזה לא יסכן אותנו, ואם תוצאותיו חיוביות יוכלו מיד, ואפילו ללא החלטה פורמלית, להיכנס בשיחות איתנו. תוכן השיחה עם ריי הוא כמובן סודי ביותר.

[ג)] דבר חשוב ביותר שבבירור זה במועצת השרים לונס יגלה יוזמה ואין כמובן להרתיעו אלא לעודדו. יש כמובן לעשות גם מאמץ מרוכז בכל הבירות לקראת ה־19 באוקטובר.

ברטור, נג'ר

346

1. מס' 345.
2. ראה מס' 347.
3. לא ברור לאיזה תת־שר הכוונה, ואולי נפל שיבוש במברק.

347

פ׳ ספיר אל משרד החוץ
P. Sapir to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 240

נוסח נכנס: 130.23/3328/10

בריסל, 13 באוקטובר 1960

סודי ביותר - בהול

שרת החוץ; בהמשך למברק נג׳ר, ברטור.[1]

מאחר שלמדתי העניין בסיורי ולאחר שיחתי הבוקר עם ריי,[2] דעתי היא שפעולתנו בעניין התקשרותנו לשוק המשותף התקדמה במידה כזו שלא נוכל ולא רצוי לשחק משחק מחבואים. רצוי שיתקיים הבירור במועצת השרים ב־19 באוקטובר בצורה בלתי־פורמלית כפי שהציע ריי. הבירור לא מבטיח לנו ניצחון אבל נלמד ממנו מה בדיוק גישת כל מדינה ומדינה ונדע איך להמשיך בפעולה. בפרט כלפי אלה שבשיחות כלליות עם ראשי המדינה או נציגינו מביעים אהדתם, ושיגלו עמדתם האמיתית בעת הבירור שריי הבטיח למסור לנו פרטים באופן סודי ביותר.[3]

ספיר

348

מ׳ ברטור אל משרד החוץ
M. Bartur to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן: מפר/908

נוסח נכנס: 130.23/3328/10

רומא, 14 באוקטובר 1960

סודי

שיחה עם רוסו, תת־שר החוץ. נוכחו סורו, המנכ״ל כלכלית, ודיקן.

א) לאור הבעיות החמורות בהתקשרות יוון ולאור פניות עתידות להתקשרויות עם השוק, כגון זו של ספרד, רואה איטליה הכרח שהשש יקבעו קודם כל עקרונות וכללים לגבי התקשרויות עתידות בכלל. דרישתם זו בשום פנים ואופן לא מכוונת נגד ישראל. לא תהיה דיסקרימינציה בגישתם להתקשרותנו, שמבינים סיבותיה וחשיבותה עבורנו.

347
1. מס׳ 346.
2. ראה שם.
3. ראה מס׳ 349.

ב) הדגשנו שנראה כהפליה בפועל אם עמידה על עקרונות פירושה למעשה סחבת בפתיחת שיחות ההתקשרות איתנו. רוסו הצהיר שאין זאת כוונתם.

ג) סורו הדגיש רצונם למנוע בכל תנאי שהאחרים יסתתרו מאחור כאילו התנגדות איטלקית, כבמקרה המולטילטרלי.[1] ינסח הנחיות לרוסו אשר ייצג איטליה [ב]פגישת השרים בבריסל על־מנת שהתבטאותו לא תתפרש כנקיטת עמדה נגד התקשרותנו.

ד) בשדה היחסים הדו־צדדיים יתמוך משרד החוץ בכל התכניות המעשיות.

ה) תשימו ודאי לב שרוסו מתנבא בצורה דומה לזו של מילר ארמרק הגרמני בשיחתו איתי בבריסל.[2]

(ו) נתחזקה דעתי עקב שיחה זו שרק לחץ מצידנו בבירות ובבריסל יוכל לקדם העניין. למשל, רוסו נקט בעמדה חיובית מזו של קרווז בשיחה לפני חודש.[3] ברור שאין להירתע מהעלאת עניינו במוסדות הקהילייה; במקרה הגרוע תהיה תשובתם שטרם הספיקו לסכם העקרונות של התקשרויות בעתיד, ועל־כל־פנים נבטיח מקומנו בתור. בצרפת, גרמניה ואיטליה אמנם אין התלהבות להתקשרות קרובה של ישראל לשוק אך מאידך אין גם באף אחת ממדינות אלה נכונות להתנגדות גלויה. מצב עניינים זה נותן סיכוי הודות לתמיכת הולנד ואולי אף בנלוקס כולה ותמיכת ידידינו בוועדה האירופית.

ברטור

349

א' נג'ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 251

נוסח נכנס: 130.23/3328/10

בריסל, 20 באוקטובר 1960

סודי – מידי

ברטור, להעברה לשרת החוץ.

אמש טילפן אלי ריי שהבירור אמנם התקיים.[1] ביקש שנתראה היום. להלן דברי ריי: בהתייעצות הבלתי־פורמלית שהתקיימה ליד שולחן אחרי ארוחה השתתפו שלושת שרי הבנלוקס, הנציגים הקבועים וכמה אנשי הוועדה. גורס מילא מקומו של

348
1. ראה מס' 309.
2. ראה מס' 346.
3. ראה מברק ברטור אל משרד החוץ, מפר/836, 17.9.1960, 130.09/2359/2.

349
1. ישיבת מועצת שרי השוק שדנה בין היתר בבקשת ההתקשרות של ישראל.

קוב [דה מירוויל], שרפנברג של ברנטנו וקטאני של סניי. האלשטיין וריי מסרו על מגעינו עם ועדת השוק מהתחלתם כולל השיחה עם ראש הממשלה,[2] השאלונים[3] ותשובתנו.[4] אחד אחר השני כל אחד מהשרים או ממלא־מקומו סיפר על פניותינו בבירתו, הביע אהדה לישראל והדגיש שלאור המשא־ומתן המתנהל עם יוון ועם טורקיה מוקדם לנהל עם ישראל כל בירור המיועד להתקשרות. להפתעת ריי לא הושמעו שום נימוקים מדיניים ושום נימוקים כלכליים. אחד המשתתפים הציע שהשיחות איתנו תימשכנה כי ייתכן ויתברר שיספיק לנו הסכם מסחרי או הסכם מיוחד אחר עם הקהילייה אבל הצעה זו לא נדונה. התרשמותו של ריי היא ששש המדינות מתקשות לענות לנו "כן", ומתקשות להגיד "לא". ריי הדגיש שלאחר שמסרנו תשובתנו לשאלוני הוועדה היתה מחויבת להביא עניין השיחות איתנו בפני מועצת השרים. כעת אין הם רשאים להמשיך בשיחות הבירור לקראת התקשרות. יתייעץ עם האלשטיין כדי לדעת אם אפשר להמשיך בבירור בעיות שונות הכלולות בתזכירנו, אבל מבלי לראות בשיחות אלו צעד לקראת התקשרות. בתשובה לשאלתי אמר ריי שלמרות הקשיים, הסכם ההתקשרות עם יוון ייחתם עד סוף השנה. לגבי טורקיה, המשלחת הטורקית לוחצת כדי שהמשא־ומתן לא יימשך יותר משלושה חודשים. ריי הדגיש שלמרות הדעה הכללית שמוקדם לדון איתנו על התקשרות אין כל סיבה שלא נמשיך בפעולתנו. הוא ממליץ שנחכה קצת ושנחיש פעולתנו המדינית כשיתברר שהמשא־ומתן עם יוון הגיע לסיומו.

נפגשתי עם גורס. לדעתו, אם כי הדיון לא סיפק אותנו - יש בו חיוב. כל המשתתפים דיברו על ישראל באהדה ותיארוה כבעלת־ברית טבעית של המערב. בעיית התקשרותנו נדונה בין השש זאת הפעם הראשונה ואנו מופיעים כמועמד הראשון בין המדינות הלא אירופיות פרט לאלה שהיו קשורות קודם לאחת מהשש. מובן שבעיית ההתקשרות קשה. יש הסתייגות כללית להתקשרויות עם מדינות לא אירופיות. בקושי רב הסכים לונס לא לשנות המצב הקיים לגבי האזורים הצרפתיים מעבר לים שהשיגו עצמאותם. קטאני האיטלקי היה הקיצוני ביותר באומרו שאסור לקהילייה להרחיב ההתקשרויות מעבר ליוון וטורקיה. אף אחד מהמשתתפים האחרים לא השמיע דעה כזו. לונס פעל כיושב־ראש ולא נקט בשום יוזמה. שרפנברג לא הביע שום התנגדות נוספת לדעה הכללית שמוקדם לדון על התקשרות של מדינה שלישית כל עוד הקהילייה עמוסה במשא־ומתן מסובך עם שתי מדינות. גורס אמר שהוא היה החיובי מבין המשתתפים. שיבח את ישראל וביקש שהשיחות לא תיפסקנה. הוסיף שכל עוד תימשך ההסתייגות להתקשרויות עם מדינות לא אירופיות שיחות אלה יוכלו להוביל להסכם מיוחד או להסכם מסחרי רחב עם ישראל. גורס אמר לי אישית שעמדתו חרגה מהוראותיו של קוב, שהיו יבשות מדי, וכעת החליט סופית לעורר את העניין עם דברה. הדגשתי ששאיפתנו היא התקשרות ולא הסכם מסחרי. הוא מבין זאת אולם חושב שייתכן שהדרך תהיה להתחיל בשיחות על הסכם כלשהו והשיחות יוכלו במרוצת הזמן להיהפך לשיחות התקשרות. כמו ריי מציע גורס להמתין קצת ולחדש פעולתנו כשהעניין היווני יתקרב לסיומו מבלי לחכות עד גמר המשא־ומתן הטורקי.

2. ראה מס' 328.
3. ראה מס' 326.
4. ראה מס' 340.

נפגשתי עם בורשט הלוקסמבורגי שאישר לי נכונות דבריריי וגורס כולל שעמדת האחרון היתה החיובית מבין כולם. גם בורשט ציין שהושמעו רק דברים חיוביים על ישראל. מצידו, ריי שיבח מאוד התזכיר שנמסר על־ידינו. המשא־ומתן עם יוון וטורקיה מעסיק מאוד הקהילייה. מצבה הפנימי של טורקיה מעורר חשש במחנה המערבי ומכריח השש ללכת להתקשרות שאינה נראית להם כלל. לגבי התנהגות המשתתפים בהתייעצות אמר ששאוס לא נקט עמדה באומרו שבעיית התקשרותה של ישראל טרם נדונה בממשלת לוקסמבורג. ויניי הבלגי שיבח ישראל אולם הביע דעותיו הידועות כי הקהילייה טרם גיבשה לעצמה מסגרת להתקשרויות ושרק מתוך הכרח מדיני נכנסו למשא־ומתן עם יוון וטורקיה. לגבי הפעולה בעתיד מזדהה בורשט עם ריי וגורס.

התקשרתי עם סידור שקובע בשבילנו פגישה עם לונס[5] ואמשיך כאן במגעי. אביע הערכתי לאחר בירורי.

נג'ר

350

א' נג'ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 258

נוסח נכנס: 130.09/2301/6

בריסל, 27 באוקטובר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

ברטור.

א) נירגד ראה מסמך סודי של הוועדה בו סוכמה השיחה בינה ומועצת השרים ב־19 באוקטובר.[1] להלן סיכום המסמך:

(1) ריי היה דובר בוועדה והסביר שהוועדה הגיבה בזהירות ובהסתייגות לפניות ישראל כולל שיחת ראש הממשלה[2] כי התקשרות ישראל מעוררת שאלות כלכליות ומדיניות בעלות משקל הידועות לכולם. לכן הגבילה הוועדה בכוונה המגעים עם ישראל למגעים טכניים. היות ומהתזכיר הישראלי[3] נתקבל הרושם שממשלת ישראל מעריכה ברצינות האפשרות של התקשרות עם הקהילייה, חושבת הוועדה [ש]מחובתה להביא העניין בפני הממשלות.

5. ראה מס' 352.

350

1. ראה מס' 349.
2. ראה מס' 328.
3. מס' 340.

(2) השרים או נציגיהם שוחחו בנושא והביעו דעה שהעניין מחייב טיפול זהיר ומסתייג. ויניי הבלגי, שרפנברג הגרמני וקטאני האיטלקי אמרו ששיחות התקשרות עם ישראל עלולות לסכן המשא־ומתן עם יוון וטורקיה. נוסף לכך ישראל אינה מדינה אירופית ולא בעלת־ברית. גורס הצרפתי צידד בהסתייגיות אלו אך הוסיף שמבחינה מדינית יהיה קשה להסכים וקשה לסרב. הקהילייה חייבת להימנע מנקיטת עמדה שלילית לגמרי. לונס ההולנדי סיכם הדעות הנ"ל ואמר שהנו מבין שהדעות שהובעו אינן מחייבות באופן פורמלי את הממשלות.

(3) המסמך מסכם: מסתבר מההתייעצות שכתוצאה ממנה הוועדה יכולה לתת רק תשובה שלילית לישראל הלוחצת על התחלת שיחות רציניות על התקשרות עם הקהילייה. התשובה חייבת כמובן להינתן בצורה דיפלומטית וגמישה.

ב) נירגד שוחח גם עם זליגר שהדגיש שהסתייגויות המועצה הן בעיקר לגבי התקשרויות עם מדינות לא אירופיות.

ג) נירגד שוחח עם מוזר שרואה בדברי הסיום של לונס רצון להדגיש האופי הבלתי־מחייב של הסיכום השלילי. ממליץ שנפעל בתקופת כהונתו של לונס.[4] מייעץ לנצל המושב הבא בשטרסבורג[5] בו יהיו נוכחים השרים ואישים מדיניים רבים.

ד) בתיאום עם סידור קבעתי פגישה עם לונס ב־2 בנובמבר.[6] נקבעה לי פגישה עם ויניי ב־3 בנובמבר.[7] אבריק אז הערכתי ואתאם אתכם כיוון פעולתי במושב שטרסבורג הנפתח ב־17 בנובמבר.

ה) העבר א' וד' לשרת החוץ.

נג'ר

4. לונס כיהן כיושב־ראש תורן של מועצת השרים של השוק עד לסוף דצמבר 1960.
5. ראה מס' 358 ו־359.
6. ראה מס' 352.
7. ראה מס' 354.

351

מ׳ ברטור אל שגרירות ישראל בבריסל[1]

M. Bartur to the Israel Embassy in Brussels

מברק מוצפן חוזם 679

נוסח נכנס: 130.09/2378/4

ירושלים, 30 באוקטובר 1960

סודי-לנמען בלבד

נג׳ר; שלך 258[2] ועוד לשלך 251.[3]

עוד נדון על המשך הפעולה לאחר קבלת הערכתך בגמר בירוריך. מניח שתתייעץ גם עם מנסהולט. רק הערות ראשונות לטיעון שהנני מבריקן לשם קביעת קו אחיד במגעים בבירות:

א) בקשר לטענות שיש לחכות עד גמר יוון וטורקיה - פירוש הדבר סחבת כי משא־ומתן עם טורקיה עלול להימשך זמן רב.[4] אין שום סיבה טכנית לדחייה כזאת, כי הוועדה האירופית ודאי תאשר שהיא מוכנה מבחינה טכנית ומקצועית להיכנס לבירור ענייני איתנו לפני גמר טורקיה ויוון. עם־זאת היינו מקבלים כמובן ברצון סיכום לפתוח בשיחות איתנו לאחר גמר יוון.

ב) המגמה להקפיא התקשרויות נוספות נוגדת לרוח סעיף 8[3]2[5] וההצהרות הרבות של מנהיגי הקהילייה שזו לא תהיה רסטריקטיבית ולא תקיים closed shop.

ג) הטענה שישראל אינה אירופית מחייבת הדגשה חוזרת מצידנו שהננו חלק בלתי־נפרד של מערב אירופה מבחינת הגיאוגרפיה הכלכלית. הדבר מתאשר בפירוש ב־Background Material for use of GATT אשר הוכן על־ידי ה־.I.M.F ב־11.10.60 בו נאמר בין היתר בעמוד 24:

Israel's foreign trade is conducted mainly with the OEEC countries and the Dollar area. In the past 3 years almost two thirds of the total trade deficit was with the OEEC countries (in 1959 almost three fourths).

ד) בקשר להסכם מסחרי רחב או הסכם כלשהו: זו נוסחה של התחמקות כי לאור ההתחייבויות של השוק בגאט״ט אין לצפות לפתרון שאלת הפליית המכס אלא על־ידי כניסה לאיחוד המכס, כלומר צורה של התקשרות. כן אין פתרון לבעיות הכלכליות היסודיות של ישראל אלא על־ידי הצטרפות לאזור כלכלי רחב. ממדי הסחר והקשרים הכלכליים המתרחבים עם הקהילייה הם כאלה שתובעים פתרון כולל. אך למעשה

351

1. נשלח גם אל נציגויות ישראל בהאג, פאריס, רומא וקלן.
2. מס׳ 350.
3. מס׳ 349.
4. הסכם ההתקשרות של השוק עם יוון נכנס לתוקפו ב־1 בנובמבר 1962. ההסכם עם טורקיה נכנס לתוקפו ב־1 בדצמבר 1964.
5. הסעיף הזה עניינו התקשרויות של מדינות מחוץ לשוק המשותף עם מדינות השוק.

איננו דורשים החלטה בשלב זה על התקשרות או צורת ההסדר. תפקיד ה־exploratory talks כפי שנוהלו עם יוון הוא לברר ולקבוע אופי וצורת ההסדר, וננהלו בנכונות לדון בכל הצעות פתרון מוצעות ורק לאחר מכן תחליט מועצת השרים אם לחייב משא־ומתן על התקשרות או על משהו אחר.

ברטור

352

ח׳ סידור אל משרד החוץ
H. Cidor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 73

נוסח נכנס: 130.23/3328/10

האג, 2 בנובמבר 1960

סודי – מידי

אחרי שלונס ביטל השיחה המשותפת עם נג׳ר ואיתי, שהיתה צריכה להתקיים היום, הזמין אותי אליו אחר־הצהריים לשיחה דחופה והודיעני כדלקמן: בפגישת שרי החוץ האירופיים שהתקיימה בפאריס ב־31 אוקטובר נדונה בעיית התקשרותנו לשוק המשותף.

כיושב־ראש מועצת השרים של השש נתבקש לונס להודיעני ששרי החוץ של השש פונים לממשלת ישראל בבקשה דחופה לא להביא ברגע זה באופן רשמי הבעיה בפני מועצת השוק. כששאלתיו מהי סיבת הפנייה אמר לי שכל אחד התחמק מלנמק ברורות עמדתו אך שכולם חושבים שפנייתנו תוסיף לקשיים הרבים במשא־ומתן עם יוון.[1] חזרתי על הנימוקים שראש הממשלה נתן בשיחתו עם לונס[2] והדגשתי החשיבות החיונית עבורנו להבטיח לתעשייתנו המתפשטת השוק העיקרי לתוצרותינו העלול להיסגר בפנינו.

לונס הכתיב בנוכחותי הדין־וחשבון שישלח לחמשת השרים על שיחתנו ולבקשתי הוסיף בו המילים: ״שגריר ישראל אמר שיעביר פניית השרים לממשלתו והדגיש במפורש שאינו רואה בפניית השרים דבר העלול להשפיע על תשובה לעצם העניין כי בבוא העת תפנה ממשלת ישראל רשמית למועצה כי ממשלת ישראל תמשיך לטפל בעניין, המהווה עבורה משימה חשובה ביותר״. לונס הוסיף ואמר לי שמבין החשיבות, אך מייעץ מאוד שלא נטעה בבחירת הזמן. הבטיח לראות נג׳ר ב־15 בבריסל ולהמשיך לעמוד בקשר איתי.

סידור

352

1. פרטים נוספים על הפגישה נודעו לאיתן מפיו של בלנקנהורן שנכח בה. כשהוזכרה בקשתה של ישראל, אמר, הסתכלו השרים זה בזה ושתקו. האיטלקי הניד בראשו לשלילה וכולם הוסיפו לשתוק, עד שמישהו מלמל כי נראה שהעניין עדיין איננו בשל. כאן נד האיטלקי לאות הן והכל עברו לסדר היום. איש לא דיבר לגופו של עניין. (ראה איתן אל ברטור, 4.11.1960, 130.09/2350/3).
2. ראה מס׳ 327.

353

א׳ נג׳ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 263

נוסח נכנס: 130.23/3328/10

בריסל, 7 בנובמבר 1960

סודי-מידי

שרת החוץ, העתק ברטור.

א) ברור כי בקשת לונס בשם מועצת השרים, שלא נפנה רשמית אליהם לפי שעה,[1] לא נעשתה כדי לשרת ענייננו אנו אלא כדי לשרת עניינם הם, כלומר שפנייה רשמית מצידנו היתה עשויה לשים את המועצה במצב לא נוח. ראה מברק 10,235 באוקטובר.[2] היה להם קל בהרבה להיעזר בנזילות שונות הניתנות להכחשה ולפירושים מאשר לתת לנו תשובה רשמית מנוסחת על דעת השש שתתאים גם למדיניותם המוצהרת של דלת פתוחה. מצב זה מהווה בידנו קלף רציני ועדין כאחד. בהקשר זה חשוב לציין שבדבריו היבשים של לונס לסידור לא רצתה מועצת השרים להופיע כאילו סוגרת סופית הדלת בפנינו, וקיימת אף הנימה שאחרי המשא־ומתן עם יוון ענייננו עלול לבוא לדיון. מכל מקום, נמנעו מכל נקיטת עמדה עקרונית המחייבת בעתיד.

ב) כעת יש לדעתי לנצל דאגתה של מועצת השרים פן נפנה רשמית אליה. אני מציע שבשיחתי עם לונס[3] אמסור לו זיכרון־דברים שיתאר השתלשלות יחסינו עם הוועדה, שקדמו לכך דברים מעודדים בקשר להתקשרות השוק עם מדינות מזרח־תיכוניות לפי סעיף 238, שהופיעו בדו״חות של ועדות הפרלמנט האירופי. אדגיש כמובן שבמגעים אלה גם הוועדה וגם ישראל התחשבו היטב בסמכויות מועצת השרים. חשבנו שבירורים אלה יעזרו בקביעת הצורה המתאימה של ההסדר הרצוי וגם הזמן המתאים לפנייתנו הרשמית. כאן אוכל להביע צערנו על הפרסומת הבלתי־מוסמכת והפוגעת שניתנה לדיונים פנימיים של מועצת השרים. לכן רצוי לכולם, כדי למנוע אי־הבנות, שהוועדה תהיה מוסמכת לנהל עם ישראל בירור מקיף ושקט על בעיית היחסים בין ישראל לקהילייה, שכן בירור זה צריך להיות כולל וללא הגבלה או הגדרה לגבי מטרותיו. הוועדה צריכה להיות חופשית לבחון איתנו כל הפתרונות האפשריים לארגון יחסי ישראל עם הקהילייה, יהיה זה התקשרות או הסכם אחר כלשהו. לשם כך אין כל צורך בהחלטה רשמית ממועצת השרים. מספיק[ה] שיחה בלתי־רשמית בין האלשטיין,ריי והשרים. בנוסח ובמשך בירורים אלה, אשר יתנהלו

353
1. ראה מס׳ 352.
2. מס׳ 344.
3. ראה מס׳ 356.

במקביל לבירורים דיפלומטיים רגילים בבירות השונות, יהיה אפשרי לקבוע הדרך הרצויה וזאת באווירה של שיתוף־פעולה והתחשבות הדדית. הכול כמובן ייאמר בצורה שקטה וללא התייחסות לתוכן הדיונים האחרונים של המועצה ושל פניית לונס אלינו.

ג) הדרך אותה אני מציע נראית לי כמכובדת וגם כעשויה למנוע גניזת בעייתנו. היא תצדיק גם המשך שיחותינו המדיניות שיש לנהלן על רמה גבוהה ובצורה מתוכננת היטב. על נושא זה עוד אבריק.

ד) הרקע בדואר הדיפלומטי.[4]

נג'ר

354

א' נג'ר אל מ' ברטור
E. Najar to M. Bartur

מברק מוצפן 267
נוסח נכנס: 130.09/2301/6

בריסל, 9 בנובמבר 1960

סודי - מידי

ברטור.

כבר כמה ימים לפני צאתו לניו יורק ביטל ויניי כל התחייבויותיו כולל כמובן פגישתנו. רק אתמול נודע לי כי הולווט נוכח בדיוני פאריס.[1] שוחחתי איתו הבוקר ארוכות. להלן סיכום דבריו:

א) החלטת הוועדה לפנות למועצת השרים נבעה מפנייה איטלקית שהטילה ספק בסמכות הוועדה לנהל איתנו שיחות בירור ללא אישור השרים.

ב) הדיון ב־31 אוקטובר[2] נמשך רק רגעים מספר. קוב [דה מירוויל] פתח בסכמו תוצאות הבירור של ה־16 באוקטובר[3] ואמר שהבנתו היא שלדעת כולם רצון ישראל להתקשרות הוא premature. למרות שקוב [דה מירוויל] ישב ראש, היתה, לדברי הולווט, הבנה כללית שלא נוח יהיה לו למסור סיכום זה לישראל ולכן החליטו שלונס, בתור יושב־ראש מועצת השרים, יבקש מאיתנו לא להגיש בקשה רשמית למועצת השרים לפי שעה. לונס נתבקש להדגיש לנו שזוהי דעת השש פה אחד. לוועדה ייאמר שאין בסמכותה לנהל איתנו שיחות בירור מכוונות להתקשרות.

4. ראה א' נג'ר אל משרד החוץ, 7 בנובמבר 1960, 93.26/2713/17.

354

1. ראה מס' 352.
2. ראה שם.
3. צריך להיות "19 באוקטובר", ראה מס' 349 ו־350.

ג) בשיחות השוטפות בין השרים מתגבשת הדעה שישנו סדר עדיפויות בעניין ההתקשרויות. אחרי יוון וטורקיה העדיפות הראשונה היא לכל מדינה אירופית שתגלה רצון להתקשר. אחר־כך התור של כל המדינות מעבר לים שהיו קשורות באחת מהשש.

ד) השרים לא התכוננו כלל להחליט שדלת הקהילייה סגורה לתמיד בפני ישראל. אולם כולם בדעה שלפי שעה מוקדם להתייחס להתקשרות זו.

ה) לגבי ההתחשבות בערבים נקטו האיטלקים תמיד ביוזמה לעורר מכשול זה, דבר שפטר למעשה האחרים מלהתבטא בנדון, וקשה להעריך מה בדיוק החשיבות היחסית של הגורם הערבי אצל כל אחת ואחת מהמדינות.

ו) לגבי היחסים עם הוועדה מובן מאליו שאין כל מניעה לשיחות איתה במסגרת אחרת מההתקשרות.

ז) היחסים האישיים בין ששת שרי החוץ התהדקו עד כדי כך שאסור לנו למסור בבירה זו או אחרת את דעתנו על הנאמר בבירה שנייה. הבדיקה שנעשתה על־ידי האיטלקים[4] עוררה התרגשות מה מצידנו והנו מרשה לעצמו להמליץ לנו לתת למי שרוצה לתמוך בנו האפשרות לעשות זאת בעצמו ולפי השיטות והתכסיסים שלו, מבלי להתייחס לתמיכה זו בשיחות עם אחרים.

נג'ר

355

מ' ברטור אל שגרירות ישראל בבריסל
M. Bartur to the Israel Embassy in Brussels

מברק מוצפן 438
נוסח יוצא: 130.09/2301/2

ירושלים, 11 בנובמבר 1960

סודי

נג'ר; שלך 263.[1]
מזדהים עם הניתוח והצעותיך לגבי זיכרון־הדברים.

1) רצוי שאפשרות של פנייה רשמית תישאר בחלל כי ייתכן ויסכימו לייפות כוח הוועדה לשיחות כהצעתך, כדי למנוע אי־נעימות פנייה רשמית כעת.

2) תדרוש־נא הסברים והדרכה בקשר להדלפות השונות ביניהן זו של דובר משרד החוץ הצרפתי שהפיצו בשלוש גרסאות:[2] (א) דחיית הדיון בנו לישיבת המועצה הבאה

4. ראה מס' 343.

355
1. ראה מס' 353.
2. תעודה זאת לא נמצאה.

בתחילת דצמבר. (ב) דחייה עד גמר יוון וטורקיה. (ג) דחייה עד גמר יוון וטורקיה וההסדר עם מדינות אפריקה שיחול רק ב־1962. ידוע לנו שגרסא (ג) היא אשר האיטלקים משתדלים להעבירה כקו מועצת השרים. אנו מוכנים לחכות לגמר יוון אך קשה יהיה להביא טענות הגיוניות מצדיקות סחבת עד גמר טורקיה והסדר בהתקשרויות אפריקה, כי אין כל קשר הגיוני בין בירורים עם ישראל על בסיס 238 והבעיות הנ״ל. רצוי שתזכיר לו בהזדמנות זו הבטחת תמיכת ממשלת הולנד לראש הממשלה[3] ותרמוז על אכזבתנו מהתנהגותם הפסיבית במועצת השרים עליה נמסר לנו מצדדים שונים.

לאור מה שנמסר על יחסו החיובי של ויניי ועל־ידי המשך מאמצך אצל הלוקסמבורגים, ניתן להביא אולי לידי עמדת בנלוקס אחידה של תמיכה פעילה – כל הנ״ל על דעת ההנהלה. כדי לאפשר לך הכנת שיחתך עם לונס נבריק עוד על המשך פעולות לאחר דיון ביום שני אחר־הצהריים עם שרת החוץ.[4]

ברטור

356

א׳ נג׳ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 273

נוסח נכנס: 130.09/2301/6

בריסל, 15 בנובמבר 1960

סודי

ברטור.

שיחתי עם לונס.

א) פתחתי בציטוט דבריו בהאג[1] והדגשתי שבתשובתו לשאלת סידור התייחס למשא־ומתן עם יוון כסיבה לדחיית ענייננו. אישר זאת. אמרתי שהוועדה הניעה ממשלת ישראל להכין מסמך רציני[2] בתשובה לשאלון[3] ולאחר מכן מתנהגת כאילו לא קרה דבר. התנהגותה זו אינה מכובדת. בזיכרון־הדברים שעלי למסור לו אנו מציעים דרך שתאפשר לקהילייה לסגת בכבוד מעמדתה זו. על השרים להבטיח חידוש שיחותינו עם הוועדה. באשר לעניינים מדיניים, הם יהוו נושא לשיחות בינינו לבין

3. ראה מס׳ 327.
4. ראה מס׳ 357.

356
1. ראה מס׳ 352.
2. ראה מס׳ 340.
3. ראה מס׳ 326.

הממשלות. לונס קרא במקום זיכרון־הדברים ואמר שאמנם נכון שהוועדה לא תעז להמשיך איתנו כעת ושהמצב אינו משביע רצון. הוסיף שיעורר העניין עוד היום עם חבריו. אמרתי שאינני רוצה ליצור אשליה. אין אנו רואים השיחות עם הוועדה כתחליף לפנייה מצידנו למועצת השרים ונישאר חופשיים לפעול כראות עינינו. פעם אנו שומעים שתורנו יבוא אחרי יוון, פעם אחרי יוון וטורקיה ואפריקה. גם תכסיסיה של סדר עדיפויות מדומה אינו מכובד. הגיב מיד באומרו שהצדק איתי ושהנו מבין שלא נוכל לקבל דיבורים אלה כרציניים. הדגיש שאמר לנו שלא נפנה לפי שעה, חוזר: לפי שעה. הוספתי שלא נוכל לשבת בחיבוק ידיים כשהקהילייה מתחילה במשא־ומתן עם טורקיה שאתה פיתחנו בעמל רב מסחר רציני שיעמוד בסכנה חמורה. אנו מוכנים להמתין עד גמר המשא־ומתן עם יוון אבל לא יותר.

ב) לאחר מכן הפניתי דברי ללונס כאל שר הולנדי. אמרתי שאין דבר המתבקש יותר מהתקשרות ישראל לקהילייה. כשליש מסחרנו מתנהל עם השש. ומיותר להדגיש הקשר בין ישראל ואירופה המבוסס לא רק על היחסים בהווה אלא גם על העבר עשיר המאורעות. התקשרות ישראל לשוק תגרום ללא ספק להפגת המתיחות במזרח התיכון ועשויה להוות צעד מכריע לקראת השלום באזורנו. ידוע לי שהוא, לונס, מוכרח לקבל במועצת השרים החלטות שונות שלא נראו לו. כעת הזדמנות שידרוש הוא דבר צודק ומועיל. לונס התרגש ואמר שפגישתנו היתה כדאית ולו רק כדי שאשמיע דברים אלה.

ג) אין כמובן ביטחון שלונס יגלה יוזמה ממשית. אבריק על ההתפתחויות.

ד) בימים אלה אצא עם נירגד לכנס הפרלמנט בשטרסבורג המתחיל ב־17 ובו ישתתפו כל השרים מ־21.

נג'ר

נספח

APPENDIX

Aide-Mémoire[4]

1. L'Etat d'Israël a été parmi les premiers à entrer en relations officielles avec la Communauté Economique Européenne et à manifester ainsi l'importance qu'il reconnaissait à l'oeuvre, d'une signification historique si profonde, entreprise par la Communauté sur les plans économique, politique, social et culturel.

2. Cette initiative était aussi l'expression d'une préoccupation en même temps que d'un intérêt légitime.

Israël est un Etat jeune, en plein développement, qui poursuit au mieux de ses forces la régénération de son sol et l'exploitation de ses resources, le développment d'une agriculture et d'une industrie moderne, l'avancement de la science et de ses applications, l'organisation et l'éducation d'une population

4. התזכיר הזה נמסר למועצת השרים והופץ בין חבריה. הוחלט שידון במועצת השרים בישיבתה ב־7 בדצמבר או במחצית השנייה של אותו החודש. (ראה נג'ר אל משרד החוץ, מס' 275, 130.06/3278/7.)

en constante croissance. Ces buts, Israël les poursuit dans un cadre fortement démocratique et dans l'esprit d'assurer à ses citoyens une dignité personnelle et un niveau de vie et de culture qui sont les meilleurs garants de la stabilité politique et de la paix sociale et internationale. Animé d'un profond sentiment de solidarité, Israël s'efforce également de faire bénéficier d'autres jeunes nations d'Afrique et d'Asie du resultat de ses expériences.

L'importance des liens qui, dans le domaine économique comme dans beaucoup d'autres, rattachent Israël aux pays de l'Europe occidentale est telle que pour préserver l'oeuvre accomplie autant que pour en assurer le développement, il est indispensable à Israël de maintenir et de multiplier ses échanges avec l'Europe. Il etait donc nécessaire de veiller à ce que les relations d'Israël avec la Communauté Economique Européenne – son plus grand client et son plus important fournisseur – se consolident et s'organisent à leur bénéfice commun.

3. Les dispositions du Traité de Rome et les déclarations de politique générale faites en diverses circonstances par des personnalités éminentes de la Communauté permettaient d'envisager la possibilité d'une collaboration plus etroite entre Israël et la C.E.E.

4. En fevrier 1960, B. Van Der Goes van Naters, membre de l'Assemblée Parlementaire Européenne, posait à la Commission de la C.E.E. la question suivante: "La Commission est-elle disposée à mener une politique extérieure positive aussi vis-à-vis de L'Etat d'Israël, lié par plusieurs liens à l'Europe?"

La Commission y répondait le 25 mars 1960: "L'Etat d'Israël a accredité un représentant diplomatique auprès de la Communauté. L'examen des moyens permettant d'intensifier les échanges entre Israël et la Communauté est actuellement en cours".

5. Le 13 juin 1960, à l'occasion de la remise des lettres de créances de l'Ambassadeur Amiel E. Najar, nouveau Chef de la Mission d'Israël auprès de la Communauté Economique Européenne, le Président Walter Hallstein s'exprimait dans les termes suivants: "Nous nous rejouissons des excellentes relations qui existent si heureusement entre votre Pays et chacun des Pays de notre Communauté. Nous partageons le désir du Gouvernement israélien de voir se développer et s'amplifier ces relations dans le cadre nouveau et élargi de la Communauté Economique Européenne".

6. Une étude de l'économie d'Israël et de ses relations avec les pays de la Communauté Economique Européenne s'était avérée rapidement nécessaire pour mettre en lumière les problèmes déjà existants ou susceptibles de s'affirmer par suite de l'évolution prévue de la Communauté, et rechercher leur solution. Diverses questions soulevées au cours des entretiens entre la Mission d'Israël et la Commission de la C.E.E. furent rassemblées en un questionnaire officieusement soumis à la Mission d'Israël le juin 1960, afin d'aider à une présentation utile des vues israéliennes.

7. Le 20 septembre 1960, le Chef de la Mission d'Israël remettait à la Commission un mémoire répondant au questionnaire du13 juin et contenant les données précises sur l'économie israélienne et les elements d'information qui avaient été estimés nécessaires à des echanges de vues plus concrets avec la Commission. La lettre qui accompagnait ce document indiquait que les conversations prévues serviraient à dégager une évaluation objective de l'intérêt d'un accord entre Israël et la C.E.E., ainsi que les modalités appropriees à la coopération envisagée par Israël dans le cadre de la Communauté.

Par lettre du 29 septembre 1960, la Commission accusait réception de la lettre du 20 septembre et annonçait la réprise utile des contacts à bref délai, après étude soigneuse du mémoire israelien par les services compétents de la Commission.

Cette reprise des contacts à été toutefois retardée en attendant une interprétation plus précise de la portée des échanges de vues qui ont eu lieu à ce sujet entre les Ministres des Pays Membres.

8. A la suite de la rencontre du 31 octobre dernier, entre les Ministres des Affaires Etrangères des Six Pays Membres, des informations incontrôlées, contradictoires, et à bien des egards nuisibles, ont été publiées dans certains journaux importants, au sujet des relations entre Israël et la C.E.E.

Le Gouvernement d'Israël estime qu'il est de l'intérêt de tous de dégager ces relations du climat ainsi créé et de les ramener sur un plan pragmatique. Les problèmes posés par le développement de la C.E.E. à un pays comme Israël, lié à l'Europe par des liens particulièrement étroits et multiples, devront en effet, et nécéssairement, recevoir leur solution appropriée, et il convient d'aborder cette tâche dans un esprit constructif et de compréhension mutuelle.

9. Le Gouvernement d'Israël croit qu'il serait opportun de poursuivre sans retard la discussion de ces questions avec la Commission de la C.E.E., étant entendu que ces conversations d'exploration devraient porter sur l'ensemble des problèmes et envisager librement toutes les solutions et toutes les formes d'accord concevables, sans en définir et sans en exclure aucune à l'avance.

10. Par ailleurs, les contacts diplomatiques avec les Etats membres permettraient au Gouvernement d'Israël de déterminer, en connaissance des intérêts légitimes respectifs, le moment opportun pour entreprendre les démarches nécessaires en vue d'un accord de principe avec la C.E.E.

357

מ' ברטור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
M. Bartur to the Israel Missions Abroad

העתק משוכפל: 130.06/3278/7

ירושלים, כ"ו בחשון תשכ"א
16 בנובמבר 1960

סודי

הנדון: השוק המשותף

ביום 14.11.60 התקיים דיון עם שרת החוץ וההנהלה. ניתחנו בקצרה התפתחות יחסינו ומגעינו עם מוסדות וממשלות הקהילייה ודנו בקו ואמצעי הפעולה לעתיד. לגבי הניתוח:

א) מגעינו עם השוק נתרכזו עד כה בעיקר לשיחות עם הוועדה האירופית. הגענו בדרך זו להכנה ולבירור הבעיות הכלכליות הקשורות להסכם התקשרות. בקיימה דיונים אלה איתנו, במיוחד בהמצאת השאלון,[1] עברה הוועדה למעשה על סמכויותיה, ולאור המתיחות הקיימת בין הוועדה ומועצת השרים, לא יכלה להמשיך אלא היתה חייבת לפחות לגשש אם מועצת השרים מוכנה לייפות כוחה לשיחות בירור רשמיות. שיחות רשמיות אלו מהוות שלב הכרחי למען הגיע להסדר בין ישראל לבין הקהילייה, אם זה בצורת התקשרות כפי שאנו מקווים, ואם זה בדרך אחרת, כפי שיכול מישהו להציע בבירורים אלה. על־כל־פנים נדמה שבעבודתנו עם הוועדה הגענו לידי התגבשות דעה שקיים בסיס כלכלי ושיש היגיון אובייקטיבי להסכם התקשרות וכעת ברור לחלוטין שהבעיה ו[ה]החלטה היא מדינית.

ב) הסמכות המדינית בקהילייה בידי מועצת השרים, כלומר, אצל הממשלות. מגעינו במישור המדיני היו ספורדיים עד כה. יש לציין שיחות ראש הממשלה וכמה שיחות במשרדי החוץ בבירות אשר קוימו במשך החודשים האחרונים. אין לנו הרגשה שהפעלנו כבר את כל האפשרויות במישור המדיני, כן ברור שיש לקוות לתוצאה רק בטיפול במישור הגבוה, כלומר, עם ראשי הממשלה ושרי החוץ, כמובן, תוך טיפול מקביל אצל הפקידות הגבוהה ובמשרדים הכלכליים.

ג) על־אף העובדה שלא פנינו רשמית למועצת השרים הגיע ענייננו לדיון בלתי־פורמלי אצלה על־סמך שאלת הוועדה איך ובאיזו צורה להמשיך במגעיה עימנו. יש סתירות קלות בדיווחים השונים על מה שהתרחש בדיוני המועצה ב־31.10.60 בפאריס, אך ברור שסוכם להרתיענו מפנייה רשמית, כלומר, לא קיים רצון מדיני משותף של השש להתחיל ולצעוד בדרך התקשרות ישראל לשוק על־ידי פתיחת שיחות בירור רשמיות איתה. כמו־כן נראה שאיטליה שיחקה את התפקיד המרכזי הפעיל בגיבוש הגישה השלילית.

357
1. ראה מס' 326.

ד) סיבות התנהגותה של איטליה ידועות לנו, הן מדיניות בעיקרן, כלומר, התחשבות בערבים וגישה רסטריקטיבית כללית לגבי הרחבת איחוד המכס אשר עלולה להשפיע לרעת הייצוא החקלאי האיטלקי. יש לשים לב לעובדה שאף האיטלקים, בפעולתם נגד פתיחת שיחות איתנו בבירות, מסווים התנגדותם בנימוקים פורמליים כלליים. הם לא אומרים לאו אלא כאילו כן, אולם יש קודם לכן לגמור פרשת ההתקשרויות עם המדינות האירופיות, ולהחלטה אשר לפי חוזה רומא, חייבת לבוא ב־1962, לגבי צורת ההתקשרות הסופית עם המדינות האפריקניות. הכוונה כמובן שקופה, לסחוב את העניין עד כמה שרק ניתן תוך הימנעות ממתן תשובה שלילית אשר יכולה להיות מנומקת רק בגילוי הגישה המדינית השלילית. לגישה הזאת יש תימוכין גם מצד חוגים חשובים במשרד החוץ ובמשרד הכלכלה הגרמניים וכן במשרד החוץ הצרפתי. ייתכן שאצל הצרפתים סיבת ההתנגדות המדינית נובעת מהרצון לא להכביד על התקשרות מרוקו, טוניסיה ואולי אף אלג׳יריה עצמאית, עם הקהילייה. אם אמנם יתפתחו העניינים בכיוון זה עלולה להיווצר השפעה חזקה של מדינות החברות בליגה הערבית בתוך הקהילייה. כן, הרי ידוע לנו, שספרד עשויה להתקבל לשוק המשותף וצרפת ודאי תתמוך בפנייה ספרדית לכשתבוא. נראה, אפוא, שאין הזמן פועל לטובתנו ועלינו לעשות כל מאמץ להגיע להתקשרות עם השוק טרם יתגבשו המגמות וההתפתחויות החמורות הנ״ל. עלינו לכן להילחם על מקום בתור ההתקשרויות.

לגבי יחס מדינות הבנלוקס: אין להן סיבות מדיניות או כלכליות לשים מכשולים בדרכנו אך אין להן גם סיבה מספקת לצאת מגדרם למעננו כאשר הגדולים בשוק מראים יחס קריר או עוין.

ה) אנו חייבים, אפוא, לנהל מערכה מדינית בהישעננו על כל כוח ציבורי וכלכלי שניתן לגייסו למעננו על יסוד הנימוקים הכלכליים והכלליים (תרומתנו בפיתוח אפריקה).

הנימוקים המפורטים הרי בידיכם. ראו החומר המפורט שנמסר לוועדה האירופית.[2] מכאן למסקנות.

שרת החוץ ציינה את הפעולות הבאות לתקופה הקרובה:

1) פניית ראש הממשלה אל דה גול ואדנאואר. כאן מתעוררת, כמובן, בעיית העיתוי. לא נראה לנו שפנייה כזאת במקומה במשך השבועות הקרובים לרגל המצב הכללי בצרפת[3] ובגלל העניינים המיוחדים שכעת בדיון בינינו לבין ממשלת גרמניה.[4] יחד עם זאת מחייבים פניות אלו במועד המוקדם המתאים.

2) פעולה מרוכזת בארצות־הברית לאחר התגבשות המינהל החדש,[5] למען נסות לגייס תמיכתה המדינית של ארצות־הברית בהתקשרותנו לשוק. אנשינו בארצות־הברית חייבים, כמובן, להכין את הקרקע.

2. ראה מס׳ 340.
3. בעיית אלג׳יריה – ראה מס׳ 240 והערה 4 שם.
4. מימוש הבטחותיו של אדנאואר לבן־גוריון לסיוע צבאי וכלכלי – ראה מס׳ 215.
5. בראשית נובמבר התקיימו בחירות לנשיאות בארצות־הברית. ג׳״פ קנדי, מועמד המפלגה הדמוקרטית, זכה בבחירות והושבע בתור נשיא ב־20 בינואר 1961.

3) פעולה בחוגים פרלמנטריים בכל מדינות השוק, בפרלמנט האירופי ובחוגים כלכליים הקשורים והמעוניינים בישראל, כגון, מספנות, ספקים ומשקיעים למיניהם.

4) שוקלים ביקור שרת החוץ בפאריס ואולי אף בבירות אחרות, במועד מאוחר יותר.

5) השגרירויות בכל בירות השוק חייבות להירתם במשנה מרץ למשימה.

נבקשכם להתייחס לכל הנקודות הנ"ל ובמיוחד להודיענו באיזו מידה תוכלו לבצע את כל העבודה הרבה והפעולות הענפות הקשורות במבצע, או מה המסקנות המחייבות מבחינת התארגנות, כוח־אדם וכד'.

בברכה,

מ' ברטור

358

א' נג'ר אל משרד החוץ
E. Najar to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 283

נוסח נכנס 130.09/2301/6

בריסל, 25 בנובמבר 1960

סודי – מידי

ברטור.

א) היו לנו מגעים רבים בשטרסבורג שנפרטם בדואר הדיפלומטי.[1] התרשמנו שבשלוש הסיעות[2] נמצא עזרה ועניין ואולם אין לשכוח שהמושב הבא יהיה בינואר וגם שהעניין נמצא כעת בידי הממשלות שאינן רגישות ביותר ללחץ הפרלמנט האירופי.

ב) יש להניח שזיכרון־הדברים[3] יובא לדיון או ב־6 או ב־19 בדצמבר בישיבות מועצת השרים בבריסל.

ג) בשיחה איתי חייב שאוס המסקנות שבזיכרון־הדברים, כי לדעתו יש למנוע אווירה של משבר וחוסר מוצא ביחסינו עם השוק. בהקשר זה הדגיש שהשרים לא הביעו התנגדות סופית להתקשרותנו אלא הסתפקו בהדגשה שהתקשרותנו מוקדמת לפי שעה. הוסיף שכוונת השרים היתה לסיים תחילה המשא־ומתן עם יוון, טורקיה. בתשובתי טענתי בין היתר שהטורקים ירבו בדרישות עוד יותר מאשר היוונים ושהקהילייה תיצור במו ידיה תקדימים של התקשרות המבוססת על סחיטה מדינית

358

1. ראה מס' 359; נירגד אל משרד החוץ, 30.11.1960, 130.23/3328/1.
2. הסוציאליסטים, הליברלים והדמוקרטים־נוצרים.
3. ראה מס' 356.

בתנאים כלכליים גרועים ביותר. הדבר יחבל בכל מדיניות ההתקשרויות שלהם בעתיד. אמרתי שרצוי לנהל המשא־ומתן עם ישראל בהקדם לפני או לכל היותר במקביל למשא־ומתן עם טורקיה כי המשא־ומתן עם ישראל, שאינה רגילה לסחיטות מדיניות, יקל על איזון תנאי ההסכם עם טורקיה. התרשם מאוד ואמר שזו נקודה חדשה ראויה לציון ושיביא אותה בפני עמיתיו. באופן מיוחד המליץ שאוס שנופיע תמיד כאילו פועלים במקביל בשש הבירות ושלא נבליט שאנו מסתמכים יותר על מדינה זו מאשר על מדינה אחרת. הדבר חיוני לשמירה על אווירה נוחה לנו כי השרים מתייעצים יחד.

ד) מאידך שוחחתי ארוכות עם Emile Noël מזכ״ל ועדת השוק, שקשריו עם גי מולה ידועים. לדבריו, האווירה מסביבו מסויגת ביותר לגבי התקשרותנו שתהווה התגרות בערבים שאינה רצויה. רמז שקיימת המשיכה ליצור קשר רחב בין אירופה ועולם האיסלם וזאת מבלי כל כוונה להפקיר את ישראל, שמתכוונים לעזור לה באופן מעשי אבל לא בצורת ברית.

ה) לאחר שבוע של מגעים בלתי־פוסקים התרשמתי שהגשת זיכרון־הדברים שירת[ה] יפה את ענייננו. בחוג הקהילייה חשבו שהפרסומת ב״לה מונד״[4] והודעת מועצת השרים אלינו דרך לונס[5] יתנו לנו מכת־מוות, והנה לא הזדעזענו כלל והופענו עם הצעה שקשה לדחותה. האווירה שהחלה להיות מסויגת ושלילית הפכה לידידותית וחיובית ומרבים להמליץ שנמשיך בפעולתנו בעקשנות ובקור־רוח. כמובן ששינוי זה אינו קובע שינוי עמדת הממשלות, לכן יש לשקול היטב צעדינו כדי לא להיתקל שוב בעמדה נגדית נוקשה. יש לדעתי לפעול נמרצות כדי להשיג בהקדם מגמת ביניים, כלומר הסכמת השרים להצעותינו בזיכרון־הדברים. לגבי עצם ההתקשרות יש לפי שעה להסתפק בהסברים שקולים ויסודיים ולהימנע מלהבליט שבעינינו הסכמתם להצעתנו שזיכרון־הדברים [י]הווה כעין אישור, עקרוני להתקשרותנו. אין ללכת בכיוון פרסומת רעשנית ולגלות בפרהסיה מה [ב]דעתנו לעשות ואיך מתכננים פעולתנו. אחרי האישור המקווה נחליט על צורת המשך הפעולה.

נג׳ר

4. מוסב על כתבה שהתפרסמה ב״לה מונד״ ב־31 באוקטובר, ולפיה הסכם רומא שעל־פיו הוקם השוק מגביל את ההתקשרות למדינות אירופה ולמדינות אפריקה שהיו קשורות במדינות אירופה, דבר המונע היענות לגישושיה של ישראל להתקשר לשוק. (ראה מברק שגרירות ישראל בפאריס אל משרד החוץ, שפ/214, 31 באוקטובר 1960, 130.09/2350/3).

5. ראה מס׳ 352.

359

א׳ נג׳ר אל מ׳ ברטור ואל א׳ שלוש
E. Najar to M. Bartur and A. Chelouche

מקור: 130.23/3328/10

בריסל, י״א בכסלו תשכ״א
30 בנובמבר 1960

סודי

הנדון: השוק המשותף

לאחר שובי משטרסבורג הברקתי כבר על מגעי[1] ולא אחזור על תוכן דברי.

עם אמיל נואל קיימתי שתי שיחות ארוכות. נתן תמונה קודרת של יחסי ה״שישה״ להתקשרותנו לשוק. הדגיש מספר פעמים כי אינו מבטא דעתו האישית אלא התרשמויותיו מכל אשר הוא שומע בתוקף תפקידו כמזכיר כללי של ועדת הקהילייה. עם־זאת התרשמתי שנואל נתן ביטוי לדעות השוררות במחנה הצרפתי. התיאור אשר נתן לגבי השאיפה האירופאית לקשר מחודש עם עולם האיסלאם היה זהה לאשר שמעתי בזמנו בפאריס. הדגיש כי בזמן ממשלת מולה, גם ממשלת ישראל וגם ממשלת צרפת הגיעו למסקנה שברית בין שתי המדינות אינה נחוצה ואינה רצויה. בעיניו התקשרות ישראל לשוק מהווה ברית מדינית במלוא מובן המילה ואף אחת מה״שישה״ אינה רוצה בכך.

ייתכן, הוסיף, שברית כזו עשויה להבטיח את השלום במזרח התיכון; אולם הדבר אינו בטוח. מאידך, יש יסוד לחשוב שהתקשרות כזו תעורר סערה בעולם הערבי ולא כדאי ללכת לקראת התגרות כה חזיתית.

לדברי נואל, פירוש הדבר איננו כלל שהמדינות האירופיות מתכוונות להפקיר את ישראל. נהפוך הוא. מדינות השוק מגלות רצון לעזור לישראל בכל מיני צורות מעשיות ואין כל צורך בהסכם חגיגי כדי להבטיח תמיכה זו.

אינני רואה טעם לחזור כאן על טיעוני. חשוב יותר לציין כי ידוע היטב לכל המקורב לשוק שמר נואל, אשר היה סגן ראש לשכתו של גי מולה, נכנס לתפקידו בהמלצתו של מולה. ידוע גם שנואל נוסע כל שבוע לפאריס ונשאר בקשר עם מולה.

פגישה מעניינת אחרת היתה עם Poher, מי שהיה שר הצי בצרפת וראש האגף הדמו־נוצרי בפרלמנט האירופאי. האיש חיובי ומלא חיים. הכרתיו מקודם ונפגשתי איתו בשטרסבורג. גילה הבנה רבה ונכונות לעזור. למחרת שיחתנו ביקש שניפגש בבריסל ועמד על כך שיבקר אצלי בשגרירות.

ביקורו התקיים הבוקר. פוהר אמר כי אחרי שיחתנו בשטרסבורג נפגש עם איש אחראי מאוד בצרפת ומצא להפתעתו כי קיימת בצרפת מחשבה מגובשת ושלמה המתנגדת להתקשרות ישראל לשוק.

359
1. ראה מס׳ 358.

הסיבות שתיאר לי פוהר זהות לאשר שמעתי מנואל. לדעתו מחשבות אלה הן שרידי העבר ויש להילחם בהן.

בשיחותי איתו הסברתי לו בפרוטרוט את עניינו וכשלעצמו הנו משוכנע שמחובתה של אירופה להתקשר איתנו ולהבטיח בצורה זו גם עתידה של ישראל וגם השלום במזרח הקרוב.

כאשר חזרתי משטרסבורג הרגשתי הצורך לתאם יותר הפעולה עם הבירות האחרות. היו לנירגד ולי מגעים רבים עם נציגים מכל המדינות. לכן שיגרתי את נירגד לקלן כדי שימסור בפרוטרוט לשנער על מגעינו עם הגרמנים.

באשר לפאריס, התקשרתי עם איתן כאשר עמד לצאת לברזוויל[2] והוא שיגר לבריסל את ינאי אשר ביקר אצלנו היום, ומסרתי לו על מגעי עם נואל, פוהר, פור ואחרים ועל הצורך להתעמק קצת במחשבות המתהלכות בחוגים מדיניים בצרפת.

בכוונתי להמשיך בקשר זה בצורה שתבטיח תיאום והבנה מלאה. אפשר לארגן מגע הדוק וללא קושי בין קלן, האג ובריסל ופאריס.

בברכה ובידידות,

ע"א נג'ר

360

מ' אראל אל מ' ברטור
M. Erell to M. Bartur

מקור: 130.06/3278/7

ואשינגטון, י"ב בכסלו תשכ"א
1 בדצמבר 1960

מוגבל

הנדון: עניננו בשוק המשותף

ב־30 בנובמבר קיימתי שיחה ראשונה וכללית על נושא זה עם איש מחלקת המדינה. נפגשתי עם מר פסנדן, מנהל המשרד לבעיות אזוריות באירופה. משרד זה מרכז את הטיפול בכל הארגונים האזוריים באירופה, הכלכליים, המדיניים והצבאיים (נאט"ו). שאלתי את איש שיחי במפורש מהו המען המרכזי לטיפול מבצעי בשוק המשותף וכל הכרוך בו והשיב שמשרדו הוא המען המרכזי, אם כי כמובן מופיעים בתמונה גם גורמים אחרים במחלקת המדינה, ובראש וראשונה האגף הכלכלי.

בשיחה זאת התכוונתי בעיקר לקבל התמצאות כללית לגבי הלך־המחשבה במחלקת המדינה ביחס לשוק המשותף והארגונים הכלכליים האחרים באירופה, אולם נתתי לפסנדן להרגיש היטב שאני משוחח איתו על רקע של מגמה מעשית שיש לנו וכהכנה לתביעות שנציג למחלקת המדינה בעניין הנדון.

אמסור את תוכן השיחה לפי חלוקה עניינית.

2. להשתתף בטקסי חגיגות העצמאות של קונגו הצרפתית לשעבר.

א) יחסה של ארצות־הברית לשוק המשותף

ביסודו של דבר אין האמריקנים מתלהבים במיוחד מן המסגרת הזאת מבחינת תוכנה הכלכלי הטהור. לדעתם בעצם התפיסה המונחת ביסודו של השוק המשותף נעוצות מגמות של אפליה העומדות בניגוד למדיניות הכלכלית האמריקנית הידועה, וברור למחלקת המדינה שפעולת השוק המשותף עשויה להזיק למסחר האמריקני באירופה. אולם כנגד השיקולים האלה עומדים חישובים מדיניים אשר בזכותם בעיקר נקטה ארצות־הברית עמדה חיובית כלפי השוק המשותף. בראש וראשונה רואים בשוק הזה אמצעי יעיל שיבטיח את שילובה של גרמניה במערכת המדינות של אירופה המערבית ונוסף על כך מחשיבים מאוד את הסיכוי שכך וכך ארצות אפריקניות העתידות להתקשר עם השוק המשותף יהפכו בדרך זאת לחלק אינטגרלי של העולם החופשי. מחלקת המדינה גם מקווה שבמרוצת הזמן ניתן יהיה להשפיע על מדינות השוק שיוותרו על מגמות ההפליה המדריכות את צעדיהן של כמה ממדינות הקהילייה האירופית כיום.

ב) ה"שש" וה"שבע"

מחלקת המדינה אינה דוגלת כלל וכלל במיזוג ה"שש" וה"שבע". להפך, לא היתה רוצה לראות התפתחות בכיוון כזה. הסיבה לכך שהניגודים בין שתי הקבוצות נותנים אחיזה לריסון מגמות ההפליה של חברות השוק המשותף. אילו היו כל המדינות האירופיות מאוגדות במבנה אחיד, אין ספק שהיה הרבה יותר קשה לארצות־הברית לעמוד נגדן במערכה למען ליברליזציה ולשמור על האינטרסים הצפון־אמריקניים בשטח המסחר באירופה. מחלקת המדינה סבורה שלמעשה אין לשבע סיבה להיות מודאגות יתר על המידה שכן ה"שש" צריכות להנמיך בהדרגה את חומת המכס החיצונית שלהן. ברור לי שהאמריקנים נוקטים קו טיעון זה במגעיהם עם ה"שבע".

ג) *O.E.C.D.*

המשא־ומתן להקמת המבנה הזה מתקדם יפה ויש סיכוי שההסכם ייחתם כבר בחודש דצמבר. קיימים עוד קשיים אחדים מצד הסקנדינבים המשתדלים לשמור על הסדרים מסוימים של ה־O.E.E.C. ולהבטיח שהללו לא ילכו לאִיבוד במעבר מן המסגרת הישנה לחדשה. למעשה לא יכלול הארגון החדש שום התחייבויות מוחשיות וערכו לא יחרוג ממסגרת של עקרונות ומגמות שתוקפם פחות או יותר מוסרי. בתהליך המשא־ומתן קיים חיכוך מסוים בין המגמה האמריקנית השואפת לראות ב־O.E.C.D. בראש וראשונה מסגרת לשילוב מדינות אירופה בפעולות הסיוע והפיתוח של הארצות הנחשלות לבין המגמה האירופית השואפת להתרכז יותר בבעיות הכלכליות המעשיות של אירופה עצמה. ההתרוצצות הזאת תימשך כמובן גם לאחר שיקום הארגון החדש שכן פעולתו תשתקף בעיקר בהתייעצויות, מאמצי תיאום, סילוק ניגודים וכד׳.

ד) הצטרפות מדינות נוספות לשוק המשותף

אין למחלקת המדינה מדיניות עקרונית בסוגיה זאת. מצד אחד מתייחסים בספקנות לסיכוי שהרחבת המסגרת תגדיל את מספרם של אלה הדוגלים במגמות של אפליה והסתגרות. מצד שני שיקולים מדיניים מורים על גישה חיובית כלפי הצטרפותה של מדינה זו או אחרת. הנקודה הזאת ברורה לגמרי ביחס למדינות האפריקניות של הגוש הצרפתי. יוון פנתה אל ארצות־הברית וביקשה תמיכה במאמציה להצטרף, ואמנם

קיבלה תמיכה אמריקנית למרות העובדה שכניסת יוון לשוק המשותף בוודאי תגרום קשיים לייצוא הטבק האמריקני לאירופה. הסיבות לתמיכה ביוונים הנן מדיניות. אם תומכים ביוון, צריך לתמוך גם בתורכיה. המשא־ומתן עם היוונים is over the hump והתורכים מפגרים אחריהם רק משום שהשלטון התורכי נתון במצב הידוע.

על רצונה של ישראל להתקשר עם השוק המשותף ועל פעולותינו בכיוון זה ידוע למחלקת המדינה היטב. פסנדן קיבל את הקביעה שהנתונים האובייקטיביים מצדיקים ומחייבים את התקשרותנו. כמו־כן אישר את ההנחה כי הקשיים בהם נתקלנו נובעים משיקולים מדיניים. פסנדן יודע כמובן על ההתנגדות האיטלקית ודיבר גם באופן מעורפל על התנגדות גרמנית. אמרתי לו שאנו מתכוונים להמשיך לטפל בעניין הזה במרץ ואנו מקווים שממשלת ארצות־הברית תיכנס לעובי הקורה ותהיה מוכנה לתמוך בנו. הגיב ואמר שיהיו מוכנים ללמוד את הבעיה ולא היה שום רמז בדבריו להסתייגות לגבי הרעיון שארצות־הברית תושיט לנו תמיכה. התייחסתי לקשרינו עם ארצות אפריקה ולצורך המוכר שנהיה מסוגלים לפתח את פעולותינו הכלכליות והמסחריות ביבשת זו. פסנדן התרשם מנימוק זה בצורה בולטת ואמר שאמנם השיקול האפריקני חייב להשפיע השפעה ממשית על מידת נכונותה של ארצות־הברית לתמוך בשאיפתנו להצטרף אל השוק המשותף.

כפי שציינתי בתחילתו של דין־וחשבון זה, לא התכוונתי בשיחה עם פסנדן להיכנס לבירור ענייני בשאלה של קבלת סיוע אמריקני למאמצינו באירופה. לפני שנציג תביעה כזאת יש צורך בשיחות נוספות כדי להבין את הגישה האמריקנית לבעיה הזאת באופן יותר מלא ויסודי. כמו־כן מובן שאין טעם לפעול כאן מבלי לייחס את צעדינו בוואשינגטון לצעדים מבצעיים באירופה. אני סבור כי במשך השבועות הקרובים נחוץ יהיה לשוחח במסגרת של בירורים כלליים, עם אנשי מחלקת המדינה המטפלים במדיניות מסחרית. לאחר מכן יהיה אפשר לקבוע להיכן יש להפנות תביעות בעלות אופי מדיני. יש בדעתי לשוחח בשלב הבא עם מר פרנק בטלר, מי שכיהן בזמנו בישראל, העומד עתה בראש המחלקה למדיניות מסחרית והסכמים כלכליים באגף הכלכלי של מחלקת המדינה.

בברכה,

מ' אראל

361
הערת־עורך
Editorial Note

התייעצות במשרד החוץ על המשך הפעולה בעניין התקשרות ישראל לשוק המשותף

ב־28 בדצמבר 1960 וב־1 בינואר 1961 התקיימה התייעצות במשרד החוץ על המשך הפעולה בעניין התקשרותה של ישראל לשוק המשותף. בהתייעצות השתתף המנהל הכללי של המשרד, הסמנכ"לים ופקידים בכירים אחרים ובכללם השגריר בארצות־הברית, השגריר בבריסל וראש משלחת השילומים בקלן. בעקבות ההתייעצות הוחלט שיש להמשיך בשיחות אינטנסיוויות ומתמידות לשם התקשרות עם השוק בכל בירות השוק וגם בארצות־הברית,

ולשלב פעולה דיפלומטית בפעולה הסברתית. בד בבד עם הפעולות להשגת הסכם התקשרות יש לפעול לפתרון הבעיות המידיות הנובעות מהפליות המכס כלפי ישראל על־מנת להשיג את ביטולן בדרך של מכסות מכס מיוחדות או הסדרים אד־הוק. הועלתה גם האפשרות לפתוח במשא־ומתן מסחרי שמטרתו להסדיר הסדר כולל את הבעיות המסחריות, ובעיקר את בעיות המכס. התיאום של הפעולות האלה הוטל על השגריר בבריסל המואמן גם למוסדות השוק.
(ראה סיכום התייעצות, 2.1.1961, 130.06/3278/7.)

פרק טו
Chapter 15

יחסי ישראל–הוותיקן
Israel's Relations with the Vatican

362

א' ששון אל מ' פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/124

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 20 בינואר 1960

סודי ביותר–דחוף

סודי.

א) איש עסקים קתולי במילאנו, ממוצא יהודי בלגי, בשם פרידמן מסר למאייר כי לפני כמה ימים הזדמן לו לבקר בוואטיקן, בתחילה אצל הקרדינל אוטביאני ואחר־כך אצל עוזרו אגוסטיני. שניהם גינו בחריפות ההתפרצויות האנטישמיות[1] והביעו דאגה ביחס לעתיד. אגוסטיני הוסיף כי רצוי היה לקיים פגישה בהקדם בין אישיות ישראלית אחראית לבין הקרדינל כדי לדון בהתפרצויות האלו ובעניינים אחרים. לכשפרידמן הסביר שהוא איננו יהודי ואיננו ישראלי שאלהו אם אין לו מכרים יהודים או ישראלים וביקשהו להביא דבריו והצעתו לידיעתם.

ב) בדרכו לחופשה קצרה בסיציליה הופיע הבוקר מאייר ברומא וסיפר לי על מה שמסר לו פרידמן. מצאתי לנכון ולרצוי לברר העניין מיד והצעתי למאייר ולדיקן לצלצל למונסיניור אגוסטיני ולבקש פגישה עימו; מאייר כראש הקהילה במילאנו ודיקן כיועץ השגרירות. הם עשו זאת והוזמנו על המקום לשיחה.

ג) אגוסטיני חזר בפניהם על הדברים שאמר לפרידמן וציין כי הוא התכוון בשעתו לפגישה בין אישיות ישראלית, חוזר: ישראלית, אחראית לבין הקרדינל אוטביאני כדי לדון על ההתפרצויות ועל עניינים אחרים שנוגעים לוואטיקן ולישראל. אמנם אין להלביש על הפגישה אופי מדיני, אך אין ספק כי השיחה תיגע בין היתר גם בעניינים מדיניים. הוסיף כי הוא יכול להבטיח שני דברים:

(א) שהפגישה תתקיים בהקדם.

(ב) שהאישיות הישראלית תצא מרוצה מהפגישה. אולם מכמה טעמים רצוי שהיוזמה לפגישה תבוא מאיתנו.

362

1. ראה פרק כב.

ד) בהתאם להדרכתי מאייר ודיקן לא התחייבו על שום דבר והסתפקו בבירור העניין בלבד. הם רק הודו על יחסו האדיב ורצונו הטוב וביקשו רשות להתקשר עימו בעת הצורך. בצאתם מסר להם חוברת שמכילה נאומו התקיף האחרון של אוטביאני נגד ההפוגה בין הגושים שעורר סערה גדולה בקרב הציבור והשלטונות באיטליה.

ה) כזה הוא הסיפור וכעת לכם לשקול העניין ולהחליט:

(1) אם רצוי כי תבוא בעצמך ותקיים הפגישה. כשלעצמי מחייב זאת ומחשיב מאוד הידוק קשרינו עם אוטביאני שנראה היום כאיש חזק בוואטיקן ובעולם הדתי הקתולי.

(2) אם לא רצוי שתבוא מתוך חשש שמא הופעתך בוואטיקן לא תישאר בגדר סוד ותרגיז את טרדיני, הדריכנו־נא מה לעשות הלאה.

ששון

363

מ׳ פישר אל שגרירות ישראל ברומא
M. Fischer to the Israel Embassy in Rome

מברק מוצפן ר/211

נוסח יוצא: 130.09/2359/1

ירושלים, 25 בינואר 1960

סודי ביותר – לנמען בלבד

ששון; אישי; לשלך 124.[1]

סוכם לקבל הצעתך והוטל עלי להתראות עם אוטביאני. בדעתי לנסות להגיע לרומא ב־14 בפברואר. נראה לי כי עד אז תתמעט תשומת־הלב הכללית המוסבת על אוטביאני. על־כל־פנים עלינו יהיה לשמור בסוד כמוס את המגע. הכוונה איננה להסתיר את הפגישה בפני טרדיני, כי אם לא להסתכן בזעם החוגים הדוגלים בפיוס כרושצ׳וב. באותה הזדמנות אתראה עם ג׳יאקומו טסטה[2] וזאת לפני הפגישה עם אוטביאני. על כן אבקש להכין את שתי הפגישות ומציע כי תהיינה עם טסטה ב־15 ועם אוטביאני למחרת.

פישר

363

1. מס׳ 362.
2. מונסניור ג׳יאקומו טסטה, מנהל המוסד הכנסייתי האפיפיורי, שבו מקבלים הדיפלומטים של הוואטיקן את ליטושם המקצועי, היה מקורב מאוד לאפיפיור יוחנן ה־23, ובשנים 1953 עד 1959 היה נציג אפוסטולי בטורקיה ושם התוודע לפישר שהיה ציר ישראל בטורקיה.

364

מ' פישר אל שרת החוץ
M. Fischer to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3314/4

ירושלים, כ"ז בשבט תש"ך
25 בפברואר 1960

לנמען בלבד - סודי ביותר

נפגשתי ב־15 לחודש זה עם מונסניור ג'יאקומו טסטה (מכל הכמורה האיש המקורב ביותר לאפיפיור). הוא מסר לי כי האפיפיור קרא את האיגרת אשר שיגרתי אחרי ביקורי בברגמו באוקטובר 1959.[1] תגובת האפיפיור היתה כי מיד היה נותן לי סיפוק אלמלא היה מחויב להתחשב ביועציו. אך הוא ביקש למסור לי כי עניינו קרוב לליבו וכי ידאג לכך שבמרוצת הזמן נבוא על סיפוקנו.

התייעצתי עם מונסניור טסטה על פגישתי הקרובה עם הקרדינל אוטביאני, ראש המשרד הקדוש. טסטה הדגיש החשיבות הרבה של פגישה זו, דווקא משום שאוטביאני נחשב לאיש הקשה ביותר בקוריה רומנה.[2] אם נצליח לגייס את תמיכת אוטביאני יהיה זה הישג בעל משמעות רבה.

הפגישה עם הקרדינל אוטביאני התקיימה ב־17 לחודש. הוא קיבל אותי למרות שהיה חולה והפגישה נערכה בדירתו האישית. קיבלני בלבביות ושאל על הנשמע אצלנו. לאחר שמסרתי סקירה קצרה על המצב בארץ ובגבולות שאל איך ייתכן כי העולם המערבי משלים עם סגירת תעלת סואץ בפני אוניות ישראליות. הייתכן כי המערב לא מבין שעקרון המעבר החופשי יקר גם לו? איך ייתכן כי האומות המאוחדות אינן פועלות? איך ייתכן כי השפעתנו בארצות־הברית אינה מספקת כדי להפעיל לחץ על המדיניות האמריקנית ועל מדיניות מזכירות האומות המאוחדות? בתשובתי מסרתי לו על מידת השפעתנו ומגבלותיה. פתחתי בסקירה על תוצאות מדיניות הפיוס. הבאתי כדוגמא אחרונה את הענקת המלווה על־ידי הבנק העולמי[3] ותוצאתו המידית – מתן המימון הסובייטי לנאצר עבור השלב השני של סכר אסואן. אמרתי לאוטביאני שאם הוא הבין יפה כל כך, את המשגה שעושה המערב בהיכנעו לסחיטה סובייטית ובהגיבו עליה בניסיונות פיוס, צריך היה להבין כי על הכנסייה לעזור לנו להילחם נגד נטיות אותם הגורמים בעולם העונים בצעדי פיוס לסחיטה הערבית בכלל והנאצרית בפרט. ציינתי כי התוצאה ממדיניות פיוס זו היא כי מעמד המערב ומעמד

364

1. בפגישתו עם טסטה באוקטובר 1959 מסר לו פישר תזכיר המיועד לאפיפיור יוחנן ה־23 בעניין כינון יחסים דיפלומטיים בין הוואטיקן לישראל. (ראה דיווח של פישר אל ג' מאיר וי' צור, 5.11.1959, 130.23/3102/20; התזכיר עצמו לא נמצא.)
2. מכלול המחלקות והאנשים שנעזר בהם האפיפיור בביצוע תפקידו בתור ראש הכנסייה הקתולית.
3. הבנק העולמי אישר בדצמבר 1959 מלווה לקע"ם בסך 56 מיליון דולאר להרחבת תעלת סואץ, למרות ההסגר שהטילה קע"ם על הספנות הישראלית – ראה פרק ג.

כל אלה הקרובים לו במזרח התיכון הולך ומתערער וזה כולל לא רק את מדינת ישראל כי אם גם את הקהילות הקתוליות בארצות ערב ומוסדותיהן.

בתשובתו אמר אוטביאני כי הוא מחייב בהחלט את השקפותי ומוכן להוכיח זאת. אך בקשה לו אלי והיא כי נגלה יחס סובלני יותר כלפי נשים קתוליות נשואות ליהודים, לקתולים ממוצא יהודי, כי נחדול לשלול מקתולים ממוצא יהודי את האפשרות להינשא בפני כומר קתולי וכי נאפשר נישואים אזרחיים לזוגות מעורבים. הסברתי לו את הקושי שבהכנסת שיטה של נישואים אזרחיים והכחשתי בתוקף את הטענה כי אין לזוגות קתוליים ממוצא יהודי הזכות להינשא בפני כומר קתולי. במקרים אלה, הצהרתי, הקובע הוא הדת ולא המוצא. סיפרתי לקרדינל אוטביאני על קיום הוועד ליחסי הבנה[4] ומסרתי לו מסמכים אודותיו ועל הצלחתו הגדולה האחרונה – מתן הוראות על־ידי משרד החינוך למוסדות החינוך בארץ להחדיר את עקרונות הסובלנות וההבנה בהוראת בתי־הספר.

לזה הוספתי כי על הקרדינל להבין מה הרגש העממי של היהודים כלפי הנצרות. רגש עממי זה מסתמך לא על תורת ישו כי אם על ניסיון של רדיפות, שחיטות וגזל של מאות בשנים, מהם סבלו היהודים. הכנסייה הקתולית היתה צריכה לעזור ליהודים להתגבר על הזכרונות הקשים האלה, וזה על־ידי הכנסת רוח חדשה בהוראה הקתולית מחד, ומאידך על־ידי חיזוק ידם של אנשי רצון טוב בישראל המופיעים כמגיני כנסייה עוינת לישראל. על הכנסייה ליצור לעצמה סטטוס בישראל וזה יוכל להיות רק על יסוד הכרה מלאה והקמת יחסים של מדינת הוואטיקן עם מדינת ישראל.

בתשובתו אמר הקרדינל כי הוא מקבל את דברי ויפעל כמיטב יכולתו לקידום מטרותי. יחד עם זאת הוא רוצה לציין כי אני נמצא במרכז מוסד אשר היווה את האינקוויזיציה וכי באותו מוסד מצאו יהודים עזרה מועילה בזמן הרדיפות הנאציות. אשר ליחס לישראל הנה ניתנו בזמן האחרון גם על־ידי האפיפיור ליהודים ולישראל אותות ברורים של יחס חיובי.[5] גם מינוי הבישוף קיאפרו[6] מעיד על כך. עם זאת הוא מבין שזה לא מספיק והוא חוזר ומבטיח כי יפעל למען המטרה שהוא רואה אותה כמשותפת לנו. לפני צאתי מסר לי תוכן נאומו הידוע בו הוא מצהיר על התנגדותו לפיוס של חרושצ'וב ואני מסרתי לו תזכיר אשר הכנתי ושתרגומו רצוף בזה.[7]

4. הוועד הישראלי לעידוד יחסי הבנה בין בני דתות העולם, שנוסד בדצמבר 1958 בירושלים ביוזמתו של פישר.

5. האפיפיור יוחנן ה־23 הורה למחוק מן התפילות הקתוליות כמה קטעים הפוגעים ביהודים.

6. בפגישתו עם האפיפיור בפברואר 1959 ביקש פישר למנות ויקאר אפוסטולי לישראל, שתפקידו יהיה להשגיח על ענייני הקתולים ולקיים מגעים עם ממשלת ישראל (ראה פישר אל ג' מאיר, 10.2.1959, 130.23/3102/20). לוואטיקן היה נציג אפוסטולי בירושלים (בחלק שהיה באותה עת בשלטון ירדן), ירושה מתקופת המנדט הבריטי. בתחום אחריותו נכללו ישראל, ירדן וקפריסין. הקרדינל טרדיני הודיע לפישר בפגישה שהתקיימה ב־14 בפברואר 1959, כי הוחלט להיענות בחיוב לבקשתו, אך מינוי ויקאר אפוסטולי אין פירושו כינון יחסים דיפלומטיים (ראה פישר אל ג' מאיר, 15.2.1959, 130.23/3102/20). בספטמבר 1959 נתמנה פיירג'יאורג'יו קיאפרו לתפקיד ויקאר.

7. בתזכיר, מפברואר 1960 (בתיק 130.23/3314/4), מדובר בדרכיה של הכנסייה הקתולית להילחם באנטישמיות, ובכלל זה הכרת הוואטיקן בישראל. הרצופה בתיק, אך לא הודפסה כאן.

כמה ימים לאחר השיחה הוא קרא לאיש הקשר אשר מסר בזמנו לאסטורה מאייר, הקונסול הכללי במילנו, על רצונו להיפגש עם אישיות ישראלית.[8] הוא מסר בדייקנות רבה על תוכן השיחה אתי ואמר שיצא מרוצה מאוד ממנה. ביקש למסור לי כי יקיים את אשר הבטיח לי וכן כי רצונו שנקיים מגע הדוק.

ב־19 לחודש קיימתי פגישה עם הקרדינל טיסרן שמסר לי ארוכות על כל פרשת הרחקתו מהקונגרגציה המזרחית. מטיסרן קיבלתי ידיעה חשובה והיא שהקרדינל טרדיני, מזכיר המדינה, אשר לידיעת רבים סבל ממחלה בלתי־מוגדרת, לאמיתו של דבר סובל מאינפרקט. אמנם הוא נמצא בתהליך של החלמה, אך ספק אם יוכל להמשיך בתפקידו הקשה.[9] עובדה זו, לדברי טיסרן, עוד מגבירה את חשיבות שיחתי עם הקרדינל אוטביאני.

המחלה הקשה של טרדיני מסבירה את התשובה אשר קיבלה השגרירות כאשר העבירה את הבקשה לפגישה עם מונסניור סמורה ממזכירת המדינה. מונסניור סמורה ביקש למסור כי ישמח לראות אותי בהזדמנות ביקורי הבא ברומא. כעת לא יוכל לקבלני בגלל עומס העבודה לרגל מחלתו של טרדיני. ברור היה כי לא היה לוקח על עצמו לקבלני ללא הדרכת טרדיני.

ב־20 לחודש נפגשתי עם הקרדינל אמלטו צ׳יקוניאני. האיש גילה ידיעות מועטות בענייני הקונגרגציה. אמנם בשל שהותו הארוכה כנציג אפוסטולי בוואשינגטון, מכיר את היהודים מקרוב. הסברתי לו את מהלך יחסי לקונגרגציה שלו ואת הישגי בתמיכתו של האפיפיור. הבעתי הערכה לאישיותו של הבישוף קיאפרו והסברתי כי מוטב היה לו היה מקיים מגע עם הוועד ליחסי הבנה ואיתי, וזה לטובת שני הצדדים. הקרדינל הבטיח מיד כי ישלח הוראות סודיות לבישוף שיקיים מגע הדוק עימי.

נוסף לפגישות אלה קיימתי שיחות מעניינות עם ג׳ורג׳ לה פירה (מארגן הקולוקוויום בפירנצה) יחד עם השגריר ששון, עם פרופסור ברנוצ׳י (סופרו המדיני של ה"אוסרבטורה רומנו", עיתון הוואטיקן) ועם ידידנו מונסניור אריגי שהבטיח לעמוד על המשמר כדי שההבטחות שניתנו על־ידי הקרדינאל צ׳יקוניאני ימולאו.

אחרי צאתי את רומא ימסור יועץ השגרירות ברומא, דיקן, את התזכיר הרצוף בזה על הקשר בין ניצול מי הירדן והמקומות הקדושים.[10] יגיד כי כוונתי היתה למסור למונסניור סמורה תזכיר זה יחד עם הסברים וגם למסור על שיחתי עם הקרדינל אוטביאני. אם יישאל דיקן על תוכן שיחה זו, יענה כי אינו יודע.

בברכה,

מ׳ פישר

נ.ב. לביסוס טיעוני נעזרתי בחומר ובעצה על־ידי ד"ר ח׳ ורדי וד"ר צ׳ ורבלובסקי.

8. מונסניור אגוסטיני – ראה מס׳ 362.
9. הקרדינל טרדיני נפטר ב־1961.
10. התזכיר הזה לא נמצא.

365
הערת־עורך
Editorial Note

ניסיונות להסדיר פגישה לנציג ישראלי עם האפיפיור

לאחר ביקורו של פישר בוואטיקן (ראה מס' 364) הוסיף איש העסקים פרידמן והאב הפרנציסקני ממילנו זוקה להציע לשגריר ששון לנקוט יוזמות כלפי הוואטיקן, דבר שלדעתם עשוי היה לתרום לקידום כינון היחסים בין ישראל לוואטיקן (לעניין הזה ראה מברקי ששון אל מ' פישר, מס' 224 ו־228, 25 בפברואר, 130.09/2359/2). למרות היסוסיו נענה ששון להפצרות, ואף קיבל את אישור שרת החוץ להמשיך במגעים (ראה מברק ג' מאיר אל השגרירות ברומא, מס' 317, 15.3.1960, 130.09/2359/1). במסגרת ההכנות לארגון פגישה בין האפיפיור לששון הוסדרה לו פגישה עם הקרדינל אוטביאני (ראה מס' 366).

366
א' ששון אל מ' פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/298
נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 23 במארס 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-דחוף

אישי, סודי; לנמען בלבד.

א) בתחילה[1] יעץ אוטביאני כי אבקש הפגישה עם הזקן[2] דרך הנונציוס ברומא.[3] הסביר כי זוהי הדרך המקובלת לגבי בקשות כאלו מצד הדיפלומטים המואמנים ליד הקווירינלה.[4] אולם העצה לא נראתה לי ואין בה כדי להחיש קיום הפגישה ולשמור על סודיותה וסודיות העניין כולו. בתשובתי הסברתי במפורש חששותי אלה. אמרתי:

(1) כי היחסים הטובים הקיימים ביני לבין הנונציוס והכבוד שרוחש אני אליו יחייבוני לא להסתיר מפניו מטרת הפגישה אם ישאלני על כך.

(2) הנונציוס יצטרך להעביר בקשתי דרך מזכירות המדינה כשאין לה קרקע מוכשרת אצלה. הוספתי כי שני הדברים האלה עשויים להכניס מספר רב של אנשים לתוך הסוד ודומני כי זה לא רצוי בשלב הנוכחי.

ב) אוטביאני חשב קצת ואמר שאפשר לי לפנות במישרין אל הזקן ולבקש ריאיון עמו. לשאלתי – כיצד עושים זאת, אמר: על־ידי פנייה בכתב אליו. הוסיף כי דרך

366
1. ראה הערת־עורך לעיל.
2. האפיפיור יוחנן ה־23.
3. מונסניור קרלו גראנו, נונציוס (שגריר) הוואטיקן באיטליה.
4. המשכן הרשמי של נשיא איטליה.

כזאת מקובלת בוואטיקן. הסביר שאפשר לי לכתוב במישרין ובאופן אישי אל הזקן ולציין בתוך מכתבי כי יש לי להביא בפניו בקשה מצד ראש ממשלתי. הוסיף שאת המכתב אפשר למסור ישר אל ראש הלשכה של הזקן.[5] וכאן פנה אוטביאני אל פרידמן והסביר לו כיצד עושים זאת וציין כי הוא בטוח שהזקן עשוי לסייע בעניין המקומות הקדושים. וכאן סתם אוטביאני ולא פירש ואף אני לא ביקשתיו להסביר דבריו. הנחתי כי רצוי לא לפתוח בדיונים על בעיות כאלה גם אם נגע בהן "כאילו דרך אגב".

ג) בלית ברירה הסכמתי לעצתו השנייה של אוטביאני וחזרתי וביקשתי ברכותיו להצלחת המאמץ שאם יבוצע הוא עשוי, הדגשתי, ליצור שטחים רבים לשיתוף בינינו. וכאן נסתיימה השיחה. המשך יבוא.[6]

ששון

367

א' ששון אל האפיפיור יוחנן ה-23[1]
E. Sasson to Pope John the 23rd

Copy: 130.23/3314/4 :העתק

Rome, le 23 mars 1960

Très Saint Père,

J'ai l'honneur d'exprimer à Votre Sainteté mes très humbles hommages et ceux, très réspectueux, de madame Golda Meir, Ministre des Affaires Etrangères d'Israël, et de solliciter la faveur d'une audience pour faire part à Votre Sainteté d'un message personnel du President Ben Gourion.

La Bonte qui entoure toutes les actions de Votre Sainteté est d'un grand reconfort pour un peuple qui aspire ardemment à la Paix et aux bénédictions divines.

Grâces soient rendues à la miséricorde de Dieu et à l'humilité des hommes qui marchent ensemble sur la voie du Bien dans la certitude de trouver dans la Bonté, la lumière que Votre Sainteté a su, déjà une fois, faire briller sur le seuil de l'Etat d'Israël.

5. לוריס קפווילה, מזכירו האישי של האפיפיור. את המכתב אל האפיפיור – ראה מס' 367.
6. ההמשך לא נמצא.

367
1. ששון שיגר העתק של המכתב אל פישר והוסיף כמה מילים: "... רצוף בזה העתק המכתב. הוא נוסח תוך התייעצות והסכם עם אגוסטיני... כפי שאתה רואה, אני ממשיך בניסיון הזה עד הסוף מתוך תקווה להזיז העניין...". (ראה ששון אל פישר, 23.3.1960, 130.23/3314/4).

Confiant en la magnanimité de Votre Sainteté, je me permets très respectueusement de Lui adresser mon humble requête et de Lui exprimer mon profond espoir qu'Elle daignera l'agréer.

Je prie Sa Sainteté de bien vouloir accepter l'expression de ma très profonde vénération.

E. Sasson
Ambassadeur d'Israël

368

א׳ ששון אל מ׳ פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/321

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 30 במארס 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

פישר; דורש תשובה מידית; אישי, סודי, לנמען בלבד.

א) המאבק בין המשרד הקדוש[1] לבין מזכירות המדינה[2] נמצא בעת הזאת במלוא תוקפו ועוזו. לפי שעה ידו של המשרד הקדוש על העליונה ומאמין כי הוא ינצח. במשך עשרים וארבע השעות האחרונות הוא הצליח לשכנע המזכירות שלא תצרף אל התזכיר שלה לזקן את הממורנדום שסיפרתי עליו במברקי אליך מפר/320 מאתמול.[3]

ב) הבוקר פרידמן ודיקן ביקרו אצל אגוסטוני ושמעו כי סאמורה עומד עוד היום להבריק למונסניור סנסי[4] ולהודיעו על בקשתי לריאיון עם הזקן ועל רצוני להעלות בפניו שאלת כינון יחסים דיפלומטיים. וכן ברצון סאמורה לבקש מאת סנסי שיבריק לו:

(1) אם מישהו ממשרד החוץ הישראלי דיבר איתו על כך.

(2) אם הוא סבור כי רצוי שהזקן יחייב בקשתנו לכינון יחסים.

סאמורה מאמין כנראה שאם תבוא חוות־דעת שלילית מצד סנסי יוכל להשתמש בה בחתירותיו תחת כל העניין.

368

1. המוסד המשפטי העליון של הכנסייה הקתולית. קובע את עמדתה הדוקטרינרית העקרונית של הכנסייה בשאלות מדיניות.
2. מזכירות המדינה של הוואטיקן – מקביל למשרד ראש הממשלה במדינות אחרות.
3. במברקו (מפר/320, 29.3.1960, 130.09/2359/2) דיווח ששון כי פרידמן מסר לו שבעקבות המכתב לאפיפיור (מס׳ 367) התבקש מונסניור סמורה בידי האפיפיור להכין לו תזכיר על מצב היחסים עם ישראל לקראת הפגישה שביקש ששון.
4. מונסניור ג׳וזפה סנסי, נציג אפוסטולי של הוואטיקן בירושלים העתיקה.

ג) אגוסטיני טוען כי הכרחי שמשרד החוץ שלנו יתקשר מיד, חוזר: מיד, עם סנסי ויזמינהו לשיחה דחופה.

(1) כדי למסור לו על בקשתי לריאיון עם הזקן ועל רצוני לבקש, בהמשך הריאיון, בשם ראש הממשלה ושר החוץ כינון יחסים דיפלומטיים.

(2) כדי להסביר לו חשיבות הדבר לשני הצדדים ולבקשו שיחווה דעה חיובית אם יישאל על כך.

ד) כמובן שרצוי מאוד כי סנסי יחווה דעה חיובית. הטעם, המטרה העיקרית והראשית משיחתכם עימו, היא למסור לו על פנייתי לזקן כדי שלא יבריק לסאמורה שאינו יודע דבר וכדי שסאמורה יוכל לטעון בפני הזקן ואוטביאני שכאילו במתכוון הסתרנו גם בארץ וגם ברומא את הפנייה שלי מאנשי המזכירות.

ה) אני מציע וממליץ כי הפעם תזמין שרת החוץ בעצמה את סנסי לשיחה דחופה ותספר לו הדרוש. ראשית - כדי לתת לעניין יותר רשמיות. שנית - כדי לתת לו יותר ערך וחשיבות. ושלישית - מתוך תקווה כי תצליח להביא סנסי לשלוח חוות־דעת חיובית. כמובן שפישר יכול להיות נוכח בשיחה ולתרום את שלו. אני תקווה ואמונה כי שרת החוץ תסכים ברצון להצעתי ותזמין סנסי לשיחה מידית ואודה לכם מאוד אם תבריקוני בהול שאתם עושים זאת.

ו) כמובן שלא צריך לדבר עם סנסי על הפגישות והשיחות שלנו עם אגוסטיני ואוטביאני. וכן לא צריך אפילו לרמוז על התנגדותו של סאמורה והחבלות שלו. אני חושב שאנו מתקדמים יפה במאמצינו וההצלחה קרובה. כמובן שאין להזכיר בפני סנסי שם המועמד.[5]

ששון

369

מ׳ פישר אל שגרירות ישראל ברומא
M. Fischer to the Israel Embassy in Rome

מברק מוצפן ר/385

נוסח יוצא: 130.09/2359/1

ירושלים, 4 באפריל 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - בהול

לששון; לנמען בלבד.

סנסי ביקר אצלי היום ומסר לי על ביקורו בקפריסין לשם נסע בניסיון להסדיר ענייני הקהילה הקתולית (מרוניטית).

אמר כי לבנון רוצה לנצל הזדמנות על־מנת להבטיח לעצמה מעמד של מגן על קהילה זו. הוואטיקן מעוניין כי תפקיד זה יישמר לו. סנסי נאשם על־ידי לבנונים

5. לתפקיד שגריר בוואטיקן. הוואטיקן אינו מסכים למינוי שגריר שמכהן גם באיטליה. לפיכך היה מ׳ פישר המועמד לתפקיד השגריר. (ראה מברק ג׳ מאיר אל א׳ ששון, 358, 26.3.1960, 130.09/2359/1).

בקפריסין "כי הוא מושפע על־ידי היהודים". זה נאמר לו כאשר הזכיר כי האנגלים השיגו דחיית ביקור חסונה בקפריסין.[1] בביקור זה רצה חאסונה לתמוך בעמדת לבנון.

כאשר אמרתי לסנסי כי שרת החוץ רוצה לראותו, הוא ענה, אחרי שהתגבר על ההפתעה, כי הוא חייב לבקש רשות ממזכירות המדינה היות והוא מוסמך לקיים יחסים רק איתי.[2] אחרי הרהור־מה הוא אמר כי הוא רואה רק שתי אפשרויות: או שאמסור לו דברי שרת החוץ בשמה או שיפגוש אותה כאילו במקרה. עניתי לו כי הדבר השני אינו בא בחשבון הואיל ושרת החוץ רוצה בפגישה כדי למסור לו דבריה לשם העברה למזכירות המדינה. הוא הוסיף כי הוא יהרוס עתידו במזכירות המדינה אם יפגוש שרת החוץ בלי רשות וכי הוא חושש שגם ייתקל בזעם אם הוא יעיז להעביר אף את הבקשה לפגישה. אמרתי לו כי בכדי להקל על החלטתו אגיד לו מה ברצון השרה לומר לו: "היא תבקש כי הוא ימסור למחלקת המדינה כי שגרירנו ברומא קיבל הוראה לבקש ריאיון אצל האפיפיור על־מנת להביא בפניו רצוננו להקמת יחסים דיפלומטיים". סנסי אמר כי הנה הקושי מצא את פתרונו והוא מיד יודיע למזכירות המדינה הדברים שמסרתי לו בשם שרת החוץ.

שאל אותי מתי אתה מתכוון לבקש הריאיון ועניתי כי זה כבר נעשה.

סנסי ביקש הרשות להיות לגמרי "גלוי־לב". אמר כי עלי לדעת כי מאז מינוי קיאפרו חוששים הערבים כי זה היה צעד ראשון לקראת יחסים דיפלומטיים ומאז לא פוסקים השגרירים הערבים ליד הוואטיקן להטריד את מזכירות המדינה בהזהרות. הצטרף אליהם השגריר הירדני ליד הקווירינאל. בלי לאיים גלויות הם אומרים כי ידוע שהוואטיקן נמנע עד כה מלכונן יחסים עם ישראל מתוך דאגה לשלום הקהילות הקתוליות ומוסדותיהן בארצות האיסלאם. סנסי הוסיף כי מצב האינטרסים הקתוליים בשני חלקי קע"ם חמור. טענתי מה שטענתי נגד מדיניות הכניעה לאיומים, דבר אשר רק מצביע על חולשה ומסכן את עצם האינטרסים הקתוליים. טענתי גם שלא ייתכן שארצות ערב יעזו לעורר שנאת כל המדינות הנוצריות בעולם רק על־מנת להעניש את הכס הקדוש על שמכונן יחסים עם ישראל.

סנסי הגיב כי מי ייתן ונצליח במשימתנו וכי הוא היה שמח למלא התפקיד ההיסטורי של הנציג הדיפלומטי הראשון של הכס הקדוש בישראל אבל הוא רואה הקשיים כרבים וחושב כי עוד לא הגיעה השעה. בתגובתי עמדתי על כך שהניסיון מלמד כי אם עובר הזמן גדלה חוצפת הערבים. הוא הוסיף שגם התקדים הגרמני יהווה מכשול. אמרתי כי לא ביקשנו יחסים דיפלומטיים עם גרמניה וכי אם הגרמנים מהססים להציע לנו, הדבר נובע רק מהלחץ של גורמים כלכליים אשר דואגים לשיווק סחורותיהם.

369

1. עבד־אל־חאלק חסונה, המזכיר הכללי של הליגה הערבית, עמד לבקר בקפריסין בשלהי השלטון הבריטי במסגרת מאמציהן של מדינות ערב למנוע כינון יחסים דיפלומטיים בין קפריסין לישראל. הביקור לא התקיים בגלל התנגדות הבריטים, וחסונה דחה את בואו עד לאחר קבלת העצמאות. בסופו של דבר בוטל הביקור כדי "למנוע רושם של הכרה במצב הקיים", דהיינו קיום שגרירות ישראלית בקפריסין. (ראה מברק לוין אל משרד החוץ, 265, 7.9.1960, 130.09/2341/2).
2. לנציג אפוסטולי אין סמכות לקיים מגעים עם שלטונות המדינה אלא רק עם הכמורה המקומית. באופן יוצא מן הכלל הותר לסנסי לקיים מגעים עם פישר.

הוא חזר והבטיח להבריק מיד בקשת השרה ואמר בצחוק שהוא חשב שכוונתי בפגישה תהיה לבקש ריאיון עבור ראש הממשלה אצל האפיפיור. סנסי שאל אותי עוד על ביקורי האחרון ברומא[3] ואמר כי ידוע לו "כי ראיתי כמה קרדינלים". מסרתי לו כי ראיתי את צ'יקוניאני ואת אוטביאני אשר ביקש לשוחח על עניין האנטישמיות. דבר זה עשה רושם חזק על סנסי.

פישר

370

א' ששון אל מ' פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מספר/394

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 26 באפריל 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - דחוף

אישי, סודי; לנמען.

א) כזכור באחד ממברקי הקודמים[1] מסרתי לכם כי הקרדינל אוטביאני הודיע לנו שב־26 באפריל נשמע "דבר חשוב". הקרדינל לא פירש מהו הדבר החשוב הזה. אולם הבוקר התקשר עימי טלפונית עוזרו הראשי של הנונציוס ברומא והזמינני לבקר מחר בצהריים אצל הנונציוס בקשר למכתב ששלחתי לפני כחודש לאפיפיור.[2] אני מניח כי הנונציוס קיבל הוראות ממזכירות המדינה להזמינני אליו ולקבוע עימי מועד הריאיון עם האפיפיור ולהדריכני מבחינה פרוטוקולרית בקשר לכך.

ב) כשטלפן אלי עוזרו של הנונציוס היה אצלי פרידמן והיה מספר כי יש לו כל היסוד להניח כי הריאיון שלי עם האפיפיור יתקיים בימים הקרובים ביותר. הוא הסיק זאת מתוך השיחות המיוחדות שהיו אתמול לאב זוקה ולו עם אנשי המשרד הקדוש ומזכירות המדינה בענייני היחסים בין ישראל והוואטיקן ואשר בהן נוכחו לדעת עד כמה הקרדינל אוטביאני לוחץ על מזכירות המדינה להחיש את הכנת החומר הדרוש לאפיפיור לקראת הריאיון.

ג) כן נודע לאב זוקה ולפרידמן בהמשך השיחות האלה כי ב־23 באפריל ביקר שגריר קע"ם ליד הוואטיקן[3] אצל מונסיניור סאמורה והזהירו מפני כינון יחסים עם

3. ראה מס' 364.

370

1. ראה מברקו אל פישר, מספר/358, 11.4.1960, 130.09/2359/2.
2. מס' 367.
3. גלאל עות, שגריר קע"ם בוואטיקן.

ישראל. השגריר איים ואמר כי מעשה כזה מצד הוואטיקן יתפרש כצעד עוין כלפי העולם הערבי וישפיע לרעה על היחסים שבין העולם המוסלמי והנוצרי בכל השטחים. כן הסביר השגריר כי מצב הנוצרים בישראל הוא רע מאוד והביא כמה עובדות כדי לבסס דבריו. בתשובתו אמר סאמורה שלושה דברים.

(1) כי הוא רושם לפניו הדברים; (2) כי במעשיו מודרך הוואטיקן על־ידי יושב שמיים ולא על־ידי בני־אדם; (3) כי יש לוואטיקן נציגים בישראל שמספקים לו ידיעות מדויקות על מצב הנוצרים שם.

ד) להלן סיפר פרידמן כי מזכירות המדינה הכינה שני מזכרים לאפיפיור. הראשון על השיחה שהיתה לסנסי עימך[4] ועל חוות־הדעת שלו. המזכר הזה נמסר לאפיפיור לפני כמה ימים והיה מנוסח בצורה רצויה. המזכר השני, שעוד נמצא בהכנה, יימסר ב־28 באפריל ויכיל את חוות־דעת מזכירות המדינה עצמה. הקרדינל אוטביאני ביקש שהמזכר הזה לא ינוסח סופית ולא יימסר לאפיפיור בטרם שהוא יעבור עליו כדי להיות בטוח שאיננו מכיל "דברי חבלה" ואין בו כדי להכשיל מאמציו.

ששון

371

א' ששון אל מ' פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/395

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 27 באפריל 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - דחוף

סודי, אישי; לנמען בלבד

א) לפי "האינפורמציה המוסמכת" שהיתה בידי מצד המשרד הקדוש[1] הנחתי לתומי בלכתי היום בצהריים לפגישה עם הנונציוס כי עומד אני לשמוע דברים משמחים ומעודדים. שכן לפני כן צלצל אלי פרידמן ממשרדו של אגוסטיני ואמר כי קרוב לוודאי שהריאיון שלי עם הזקן יתקיים בראשית השבוע הבא וביקש הביאוגרפיה שלי כדי להעבירה למזכירות המדינה לקראת הריאיון.

ב) אולם לצערי ולתמהוני בבואי לנונציוס שמעתי דברים מאכזבים ומדכאים. בראשית דבריו העיר לי הנונציוס כי בבקשי הריאיון עם הזקן לא נקטתי בפרוצדורה הנכונה. לדבריו, הייתי צריך ראשית לפנות אליו ולבקש הריאיון באמצעותו מאחר

4. ראה מס' 369.

371

1. ראה מס' 370.

ואין לישראל כל יחסים עם הוואטיקן. ושנית, הייתי צריך להסביר במפורש לשם מה מבקש אני הריאיון הזה ולבדוק אם הזקן עצמו הוא הכתובת הנכונה.

ג) הנונציוס המשיך ואמר כי אין זו אלא הערה צדדית וברצונו להניח שמתוך חוסר בקיאות מצידי בפרוטוקול של הוואטיקן נקטתי בפרוצדורה המוטעית. בתשובתי אישרתי לו את הנחתו ולא ניסיתי להצטדק או להתווכח. להלן שאל הנונציוס אם נכון שהתכוונתי בבקשי הריאיון להביא בפני הזקן את משאלת ממשלת ישראל לכינון יחסים דיפלומטיים. לכשעניתי בחיוב המשיך ואמר שהוא מצטער לומר כי הוואטיקן סבור שלא הגיע הזמן לכך. כן סבור הוואטיקן שאין מקום להעלאת הדבר מצידנו בשעה זו בפני הזקן, מזכירות המדינה או איזה גוף מוסמך אחר.

ד) להלן הוא המשיך ואמר כי קיימים כמה דברים שאינם מתירים לוואטיקן לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל. וכדוגמה הזכיר שני דברים בלבד. בעיית המקומות הקדושים ויחסה הבלתי־מניח את הדעת של ישראל אל הנוצרים שממוצא יהודי או נשואים עם יהודים.[2] וכאן העמיד פנים שכאילו סיים דבריו ואין לו מה להגיד יותר.

שאלתי האם יש להסיק מדבריו שהריאיון שלי עם הזקן לא יתקיים בכלל. ענה בחיוב מוחלט. לשאלה שנייה, האם יש לראות בדבריו כתשובה למכתבי אל הזקן, ענה גם כן בחיוב מוחלט. לשאלה שלישית, האם יכול אני לפרש דבריו בפני ממשלתי כסירוב מוחלט מצד הוואטיקן לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל – חזר והדגיש כי הוואטיקן סבור שלא הגיע הזמן לכך ונתן לי להבין כי למיותר להעלות על הדעת אפשרות כזאת בזמן הזה או בזמן הקרוב.

המשך יבוא.[3]

ששון

372

א׳ ששון אל מ׳ פישר

E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/403

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 28 באפריל 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-דחוף

אישי, סודי; לנמען בלבד.

א) כמובן שדבריו השליליים של הנונציוס[1] ציערו אותנו. שכן לפי כל מה שנאמר לנו על־ידי המשרד הקדוש קיוויתי לשמוע דברים חיוביים ומשמחים. אולם הם לא

2. ראה מס׳ 376, 378.
3. ראה מס׳ 372.

372
1. ראה מס׳ 371.

הפתיעונו ביותר וגם לא הרגיזונו. במשך שלושת החודשים האחרונים למדנו הרבה על אופן וצורת העבודה בתוך הוואטיקן ועל היחסים בין מחלקותיו ומשרדיו השונים. לא זו בלבד שיד אחת איננה יודעת מפעולות חברתה, אלא גם החבלות, החתירות, הקנוניות, ההתחכמויות והשקרים ממלאים תפקיד מרכזי ביחסים שבין המשרדים האלה ובגישתם לרוב הדברים והבעיות. ואילו האפיפיור עצמו עם כל טוב־הלב והכוונות הרצויות שלו, הריהו במידת מה חלש־אופי [.....][2] ואלה שמסביבו מנצלים זאת לפי הרצוי להם.

ב) כשמסרתי לאנשי המשרד הקדוש על פרטי השיחה שהיתה לי עם הנונציוס לא זו בלבד שנדהמו ולא האמינו למשמע אוזניהם, אלא תיארו את דבריו השליליים של הנונציוס כמחבלים במאמציהם וכמכה המופנית קודם כל אל אישיותו ואל משרדו של הקרדינל אוטביאני הנחשב כיום בוואטיקן ומחוצה לו כאיש השני אחר האפיפיור. הם ביקשונו כי לא נתאכזב, כי נזדיין בסבלנות ולא ניסוג ונוסיף להאמין ברצונם הטוב וניתן להם שהות של כמה ימים. לדבריהם, המערכה קיבלה עכשיו צביון אישי ואוטביאני חייב כעת להשתמש בכל משקלו והשפעתו כדי לתקן הדבר. בהמשך דבריהם התבטאו בגסות כזאת, בחריפות כזאת ובאיומים כאלה כלפי עמיתיהם במשרדים האחרים של הוואטיקן שקשה היה לנו להאמין שדתיים בכירים כמותם עלולים להעלות בכלל ביטויים כאלה על שפתותיהם.

ג) בדעתי כעת לנקוט בטקטיקה כזאת:

(1) להוסיף ולהביע אמון במשרד הקדוש ולתת לו לפעול כרצונו וכראות־עיניו.

(2) לתבוע ממנו להביא המצב לידי כך שהנונציוס יקח דבריו בחזרה ויקבע לי בעצמו הריאיון עם האפיפיור.

(3) אם כעבור שבוע–שבועיים לא אבוא על סיפוקי אשלח מכתב לנונציוס בו אחזור על הדברים שאמרתי לו בעל־פה[3] ואציג הוואטיקן כמדינה שאיננה מקיימת מוצא פיה. מצד אחד מטיפה בפומבי לשלום בין העמים ולהבנה בין המדינות ומצד אחר מסרבת בכל הסודיות לעשות זאת עם ישראל. וכן ארמוז בהמשך דברי כי התנהגות כזאת אין בה כמובן לסייע למצוא פתרונות רצויים לבעיות התלויות ועומדות בינינו לבינם ואחזיק הוואטיקן כאחראי לכך.

(4) אוריד התחייבותנו על סודיות הדבר ונביא הדברים לידיעת כמה אישים כמונסניור טסטה, קרדינל מונטיני, קרדינל צ׳יקוניאני, קרדינל אגאג׳אניאן, האב פיליפ ואנשי כמורה אחרים באיטליה והפרנציסקנים בישראל ובאיטליה.

(5) אציע לך להזמין את סנסי לשיחה בה תביע תימהונך ותימהון ממשלת ישראל על התנהגות פוגעת כזאת. שכן דומני כי העניין מחייב כי נוסיף ונלחץ בכל האמצעים שברשותנו. לשיקולכם.[4]

ששון

2. הושמטו מספר מילים.
3. ראה מברק ששון אל פישר (מפר/397, 27.4.1960, 130.09/2359/2) ולפיו אמר ששון לנונציוס ברומא כי ישראל עשתה רבות לשיפור מצבם של הנוצרים בישראל, וכי כינון יחסים דיפלומטיים יאפשר לישראל ולוואטיקן לדון ביעילות בנושאים שיש להן בהם אינטרסים משותפים.
4. שרת החוץ הורתה לששון לא לפעול עד שתהיה לה שהות להתייעץ עם פישר (ראה מברקה אל שגרירות ישראל ברומא, ר/446, 4.5.1960, 130.09/2359/1).

373

א' ששון אל שרת החוץ
E. Sasson to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן מפר/422

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 5 במאי 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

אישי; לנמען בלבד.

א) כבקשתך,[1] לא אפעל ולא אנקוט בעצמי כל יוזמה יותר עד שלא אקבל מחדש אישורך. אקווה כי זה לא יימשך זמן רב כדי שלא נשרוף במו־ידינו כל הגשרים וכל המאמצים שיצרנו והשקענו עד כה.

ב) לעומת זאת לא אוכל לעצור בעד "ידידינו" מלהמשיך במאמציהם על דעת עצמם, בייחוד כשהם סבורים כי "המכה" היתה מופנית בראש ובראשונה כלפיהם. על אף הצורך וההכרח שבדבר מכמה וכמה בחינות נמנע אני לפי שעה מלנסות לשאול אותם למעשיהם בימים אלה ולהיפגש עימהם בכלל.

ג) לפני כשבוע כשהתקשר עמי פישר טלפונית מפאריס, הפצרתי בו לבוא לרומא ליום אחד או לפחות להשתדל לקחת אווירון שנוחת גם בשדה־תעופה ברומא בדרכו ארצה. אקווה כי יעשה זאת כדי שאוכל לספר לו על המצב כפי שנראה לי לקראת ההתייעצות שלכם בארץ.

ד) אודה לך מאוד אם תעייני בהעתק מכתבי אל יחיל מיום 29 באפריל[2] המסביר כי המאזן עד כה חיובי ולא שלילי ועומד על הצורך בהמשכת הפעולה ביתר אמון ואמונה. אני מודה לך מקרב־לב על ברכותייך בעת הזאת.

ששון

373

1. ראה מס' 372 והערה 4 שם.
2. בתיק 130.23/3314/4.

374

א׳ ששון אל מ׳ פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/438
נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 13 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-דחוף

אישי, סודי; לנמען בלבד.

א) אמש צלצל אלי מאייר ממילנו לאמור:

(1) לפני כשעה התקשר אגוסטיני טלפונית עם האב זוקה ומסר כי בפעם הראשונה לאחר המשבר נפגשו היום שני הקרדינלים אוטביאני וטרדיני, לשיחה מיוחדת, שנמשכה כארבעים רגעים, על יחסי ישראל והוואטיקן. טרדיני היה במצב של התגוננות וטען כי הוא שמע על השיחה של הנונציוס עימי[1] לאחר קיומה.

(2) שני הקרדינלים הסכימו ביניהם להיפגש שנית בשבוע הבא כדי להמשיך בדיוניהם ולנתח ביחד טענות מזכירות המדינה ובקשתה לדחות לפי שעה ההכרעה בעניין כינון יחסים.

(3) אגוסטיני ביקש האב זוקה שימסור לנו כי המשרד שלו ממשיך במאמציו.

ב) סוכם ביני לבין מאייר כי הוא ימשיך לקבל כל ידיעה שתימסר לו על־ידי זוקה ופרידמן, אלא שיוסיף להעמיד פנים כלפיהם שכאילו אנחנו טרם השתחררנו מן "המכה" שניתנה לנו על־ידי מזכירות המדינה באמצעות הנונציוס ואיננו מוכנים לפי שעה להתמסר לעניין כמקודם ולעשות צעד נוסף כל שהוא מצידנו. בו־בזמן שיגיד להם שאין לנו כל התנגדות כי המשרד הקדוש יוסיף במאמציו וביוזמתו ועל דעת עצמו ולפי הדרכים הנראות לו כרצויות.

ג) להפתעתי התברר לי רק כעת כי מאייר היה מכסה מכיסו הפרטי, ומבלי להודיע לנו על כך, כל ההוצאות של נסיעותיו של פרידמן לרומא במשך שלושת החודשים האחרונים. בערך כמיליון וחצי לירטות. לשאלתי למה עשה זאת טען מאייר כי הוא האמין בכל ליבו בעניין וראה עצמו מאושר לשאת תרומה זאת. הודיתי לו וביקשתיו שלא לעודד יותר לפי שעה את פרידמן לערוך ביקורים ברומא.

ששון

374
1. ראה מס׳ 371.

375

ג' מאיר אל שגרירות ישראל ברומא
G. Meir to the Israel Embassy in Rome

מברק מוצפן ר/470

נוסח יוצא: 130.09/2359/1

ירושלים, 16 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

ששון, לנמען בלבד; שלך 438.[1]

אני מאשרת הסיכום בינך למאייר. עמדתנו צריכה להיות מעתה בהתאם למה שהסברת לאוטביאני בביקורך הראשון אצלו.[2] כלומר שלא תהיה עוד כל פנייה מאתנו לכינון יחסים אלא אם כן תהיה תשובה חיובית מובטחת לנו מראש.

גולדה

376

א' ששון אל מ' פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/559

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 14 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד-דחוף

לנמען בלבד; סודי.

א) אוטביאני הקדים הפגישה והיא התקיימה היום בצהריים ונמשכה רבע שעה. הוא פתח ואמר כי שמע שעומד אני לנסוע לחופש לישראל וברצונו לבקשני שבהיותי שם אדבר על ליבם של השלטונות שיגלו כל כמה שאפשר סובלנות כלפי נוצרים בכלל וכלפי אלה שממקור יהודי בפרט ושיימנעו מחקיקת חוקים שיפגעו בהם ויפלו אותם.[1]

375
1. מס' 374.
2. ראה מס' 366.

376
1. ראה גם מס' 378.

ב) בתשובתי אמרתי כי אמלא ברצון את בקשתו במקרה שאסע לארץ. אלא שלא ידוע לי על פגיעות והפליות כלשהן, בין דתיות ובין חברתיות, כלפי הלא־יהודים בישראל. השלטונות שם עושים כל אשר לאל ידם כדי שהאזרח הלא־יהודי לא ירגיש עצמו מוגבל ומקופח באיזה שטח שהוא. הוספתי כי רק לפני שבועיים שחררנו המונסטר הפרנציסקני בירושלים.[2]

ג) להלן אמרתי כי יש להצטער על כך שהרצון הטוב שמגלה כל הזמן ישראל איננו בא על הערכתו כראוי מצד הוואטיקן שמנסה מיד לתבוע ולא לתת דבר. דרושה, לדעתי, הדדיות. וכאן הנחתי שבוודאי הוא הצטער לא פחות ממני על התשובה השלילית והיבשה שקיבלתי מצד הנונציוס לבקשתי להתקבל לריאיון אצל האפיפיור.[3]

ד) בתשובתו אמר אוטביאני שהוא שמע והצטער. אלא שעלי לא לקחת העניין ללב. נראה לו כי הפרוצדורה שנקטתי לפיה לבקשת הריאיון לא היתה נכונה. משום מה נדמה למזכירות המדינה שכאילו התכוונתי לעקוף אותה וחרה לה הדבר. להבא יש להתאים הפניות שלנו לפרוצדורה המקובלת ולהעביר כל דבר רשמי דרך הנונציוס.

ה) כמובן שלא הערתי לאוטביאני כי עשיתי מה שעשיתי בהתאם לעצתו ולהדרכתו כדי לא להטיל האשמה עליו. אמרתי רק כי ברצון הייתי מתקן טעותי אילו דברי הנונציוס אלי נגעו בשאלה הפרוצדורלית בלבד. אולם הנונציוס דיבר בעיקר על שאלת היחסים והדגיש בצורה הקטגורית ביותר כי לא הגיע עדיין הזמן לכך למרות שעברו שתים־עשרה שנה לקיום ישראל. בתשובתו זו נעל הנונציוס בפני כל אפשרות לפניות נוספות בעתיד בנושא זה. המשך יבוא.[4]

ששון

377

א׳ ששון אל מ׳ פישר
E. Sasson to M. Fischer

מברק מוצפן מפר/560

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 15 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד-דחוף

סודי; לנמען; המשך השיחה עם אוטביאני.[1]

א) להערתו כי עלינו להזדיין בסבלנות ולהוסיף לגלות רצון טוב אמרתי כי אין אני מצליח להבין מדוע מקיים הוואטיקן יחסים דיפלומטיים עם מדינות ערביות,

2. הכוונה למנזר הפרנציסקני על הר ציון.
3. ראה מס׳ 371.
4. ראה מס׳ 377.

377
1. ראה מס׳ 376.

איסלאמיות ואחרות לא נוצריות ומסרב לעשות זאת עם ישראל. זוהי לדעתי דיסקרימינציה שקשה להסבירה ולהצדיקה ולתרצה. ולא רק אני בלבד מתקשה להבין זאת אלא גם רבים מידידינו הקתולים ולא קתולים באירופה, אמריקה הצפונית והדרומית ומקומות אחרים תמהים על כך וסבורים כמונו כי המצב הזה אינו מחויב המציאות וראוי שיבוא על תיקונו.

ב) בדברי אלה הייתי קצת אגרסיבי, אולם אוטביאני שמעני בהקשבה ונענע כל הזמן בראשו כאות הסכמה. אמר כי גם הוא טוען זאת וציין כי רק לפני כמה חודשים הקים הוואטיקן יחסים עם טורקיה המוסלמית. וכשניסיתי אחר כך לדבר על הקשרים הדתיים וההיסטוריים שבין הברית הישנה והחדשה ובין היהדות והנצרות במשך אלפיים שנה אוטביאני אמר כי הוא בעצמו לימד ולמד תנ"ך [–] בחברת יהודים ומסכים עימי כי רצוי לתקן היחסים בינינו והוואטיקן כדי שאפשר יהיה למצוא תוך מאמץ משותף פתרונות רצויים לשאלות התלויות ועומדות. סיים כי בדעתו לקחת בעצמו דברים על כך. עם טרדיני וחזר וביקש כי נזדיין בסבלנות ואיחל לי "חופש נעים". כמובן כי במשך כל השיחה חזרתי והדגשתי האמון הרב שאנו רוחשים אליו.

ששון

378

מ' פישר אל שרת החוץ
M. Fischer to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3314/4

[ירושלים], 26 ביוני 1960

הנדון: הוואטיקן וישראל

ב־25.6.60 ביקרני ביזמתו הנציג האפוסטלי, מונסניור סנסי. הוא מסר לי שהוא נוסע לאיטליה ב־27 וכי רצה להיפרד ממני. מצא מחובתו להזהירני מפני ההגדרות החדשות של משרד הפנים שלפיהן החוק הישראלי רואה כיהודי ילד שלפי החוק הקנוני הקתולי נחשב לקתולי.[1] הגדרות אלו תהווינה המכשול הגדול בתהליך ההתקרבות בין הוואטיקן וישראל.

עניתי לסנסי כי, מבלי להתייחס לבעיית ההגדרות, איני רואה כל אפשרות להודיע לשלטונות שלנו שמעשה זה או אחר עלול למנוע ההתקרבות לוואטיקן. הפרשה האחרונה וסירוב האפיפיור לקבל את שגרירנו לשיחה[2] הוכיחו לי כי קיימת במזכירות המדינה החלטה נוקשה להתנגד לכל צעד חיובי כלפי ישראל.

378

1. ב־18 במארס 1960 פרסם משרד הפנים חוזר לפיו ילדים של זוגות מעורבים צריכים להירשם במרשם התושבים על־פי הדת והלאום של האם. הדבר עורר רוגז בחוגים קתוליים. ראה, למשל, מאמר בשבועון הקתולי Ave Maria מ־8 באוקטובר, צורף למכתב אליצור אל פישר, 21.10.1960, 130.23/3319/21.
2. ראה מס' 371.

לזה ענה סנסי כי מה שנעשה ברומא בקשר לבקשת הפגישה עם האפיפיור היה משגה פסיכולוגי קשה ולא נשארה ברירה למזכירות המדינה אלא להפגין את החלטתה לא לתת לכל מיני גורמים לדרבן אותה.

עניתי לזאת כי תהליך הנסיגה בעמדת מזכירות המדינה כלפי ישראל לא התחיל עם בקשת הפגישה של שגרירנו ברומא עם האפיפיור אך הרבה לפני כן. הרי השגתי מהאפיפיור שתי הבטחות: מינוי בישוף בישראל ומגע עם מזכירות המדינה.[3] והנה אמנם קיים בישוף אי־שם בישראל אך הוא חי את חייו מחוץ למסגרת הישראלית ולא מקיים מגע איתנו. אשר למזכירות המדינה היא ניתקה את הקשרים איתי כמעט מיד לאחר שהוקם המגע לפי פקודת האפיפיור.

סנסי ניסה לחזור על טענתו כאילו גישה ישראלית סבלנית יותר כלפי זוגות מעורבים חייבת להשפיע לטובה על יחסי הוואטיקן ישראל.

חזרתי ועניתי כי לא אפיץ ידיעה כזאת היות ואינני חושבה לנכונה. הסיבה האמיתית אשר מקימה את מזכירות המדינה נגדנו היא עמדתה העקרונית העוינת כלפי ישראל ורצונה להתחנף לערבים. אהיה מוכן להבא, כפי שאני עושה זאת כל הזמן, להגן על זכויות האדם של הזוגות המעורבים, אך אינני מוכן להיכנס למאבק למען הגנה על החוק הקנוני הקתולי. זה מתפקידה של הכנסייה והיא לא תוכל לעשות זאת כל זמן שלא תרצה להכיר בקיומנו.

לזה ענה סנסי כי הוואטיקן הכיר בישראל ומסתפק בזאת והדבר היחידי החסר הוא יחסים דיפלומטיים. עניתי כי זו היתה התרשמותי בחודשים הראשונים של כהונת יוחנן ה־23, אך מעט לעת מצהיר דובר הוואטיקן כי הוואטיקן לא הכיר בישראל.

כשנפרדנו אמר לי סנסי כי ידווח על שיחתנו למזכירות המדינה.

בברכה,

מ' פישר

3. ראה מס' 364 והערה 6 שם.

פרק טז
Chapter 16

יחסי ישראל–איראן
Israel's Relations with Iran

הכרה והחלפת נציגים בין איראן וישראל

379

מ׳ ששון אל צ׳ דוריאל (טהראן)
M. Sasson to Z. Doriel (Teheran)

מברק מוצפן אב/9

נוסח יוצא: 130.15/3761/20

[ירושלים], 21 בינואר 1960

א) קיבלנו איגרת רשמית שווייצרית על בוא תיימורי, "פקיד משרד החוץ האיראני שיפעל כמומחה בדרגת פקיד קונסולרי".[1]

ב) אישרנו קבלת האיגרת והודענו נכונותנו להעניק לו תעודת זהות קונסולרית אם יבקשו זאת.

ג) סעדתי אתמול עם תיימורי[2] בתל־אביב. שוחחתי בהתאם לשלכם גד/13[3] מבלי לגלות כמובן ידיעה לגבי תגובת אפשאר[4] למכתבו. השתכנע שמוטב לו לחכות לתשובת אפשאר.

ד) התחיל להעניק אשרות לישראלים ולהאריך דרכונים. החותמת והבולים שווייצריים. עד כה העניק אשרות לשבעה ישראלים. בדעתו להמשיך בכך בהתאם לסמכות שקיבל מטהראן הזהה עם סמכות כל קונסול פרסי בחוץ־לארץ. דהיינו יעניק אשרות תייר אולם ביחס לאשרות לסוחרים ובעלי עסקים עליו לשאול טהראן.

ה) ביקש שנשיג לו אישור מהדואר להבריק בצופן לטהראן ולעזור לו לשלוח דואר דיפלומטי שבועי באל־על.

ו) השווייצרים מגלים כלפיו יחס פחות פורמאלי ונוקשה.

מדיניותו היא לא לבקש מהם אישור על כל פעולותיו. לא ביקש רשות מהשגריר להיפגש עימי, על אף שיעצתי לו לשוחח עם השגריר, אלא העדיף להודיע על הפגישה, לפני צאתו, למזכיר הראשון. נראה כיצד יגיב השגריר.

379

1. האיגרת, מיום 7 בינואר 1960, בתיק 130.15/3761/20. מאז שנת 1958 ייצגה שגרירות שווייץ את האינטרסים של איראן בישראל.
2. איברהים תיימורי, דיפלומט איראני בדרג של מזכיר שני שהוצב בינואר 1960 בשגרירות שווייץ בישראל.
3. פרטים על יחסי תיימורי עם סגל שגרירות שווייץ במברק מנציגות ישראל בטהראן אל משרד החוץ (20.1.1960, בתיק 130.15/3761/20).
4. אמיר ח׳וסראו אפשאר, סגן שר החוץ האיראני.

ז) יוצאי פרס רבים מבקרים אותו ועל כן אנו דואגים לשלוח בו אנשים שיעודדוהו. מתרשם מעומס העבודה הקונסולרית הרבה בארץ הנובעת מהעזובה שנוצרה מאז סגרו נציגותם[5] ומהמספר הרב של יוצאי פרס. רוצה להקדיש זמנו לעבודה מדינית וחושב לתבוע מינוי שני פקידים טכניים לעזור לו בעבודה הקונסולרית.

ח) ביקש להיפגש עם שרת החוץ, התעניין מאוד לדעת סיבות ההתפרצויות האנטישמיות[6] ושאל להערכתנו המצב בעיראק בפירוט רב.

380

מ׳ ששון אל צ׳ דוריאל ואל מ׳ עזרי (טהראן)
M. Sasson to Z. Doriel and M. Ezri (Teheran)

מברק מוצפן אב/219

נוסח יוצא: 130.15/3761/20

[ירושלים], 17 במאי 1960

א) תיימורי מגיע לטהראן ביום חמישי, 19.5, מצויד במספר דינים־וחשבונות על כמה בעיות באזור בעקבות שיחות tour d'horizon שערכנו עימו ערב צאתו.

ב) הוא יוצא בעקבות הזמנה שקיבל ישירות מטהראן ועל אף התנגדות השגרירות השווייצרית שתבעה ממנו להעביר בקשתו לנסוע לביתו לחופשה דרך ברן, לא נענה לבקשתם וקיבל מכתב התראה כי הוא נוסע בניגוד להוראות.

ג) הוא יוצא ברגשות מעורבים. מסובך מצד אחד עם השווייצרים ואיננו מוכן להמשיך במעמד המעליב והבלתי־מספק הנוכחי. מצד שני משוכנע כי קיימים כאן אינטרסים המחייבים עבודה רשמית ומסודרת של נציג פרס. הוא הגיע לכאן בהבטחה כי כעבור חודשים מעטים יוסדר מעמדו ועתה הוא יוצא לתבוע ביצוע ההבטחה. הוא לא נוטה לחזור אם לא יסופקו תביעותיו הנ״ל וכן כמה תביעות אישיות בשטח המשכורת וכו׳.

ד) דומני שנהנה מהטיפול שטיפלנו בו וסיפר שקיבל העלאה בדרגה וכן מכתבי שבח על עבודתו משר החוץ[1] ומאפשאר.

ה) סיפרתי לו בדיוק המקום בו אנו עומדים עם משרד החוץ שלו בעקבות שיחותיכם האחרונות עם השר ועם אפשאר. גילה סקפטיות ואמר שהוא חושב

5. איראן הכירה בישראל דה פקטו ב־15 במארס 1950, ומאותו החודש יוצגה בישראל בידי נציג מיוחד, ריזא ספיניא. בו בזמן סירבו האיראנים לקבל נציג ישראלי במעמד דומה בטהראן. ביולי 1951 סגרו האיראנים את נציגותם בישראל, בלחצם של החוגים הדתיים בארצם. לפרשה זו ראה כרך 6, מס׳ 222, 268.
6. ראה פרק כב.

380
1. עבאס אראם, שר החוץ של איראן.

שבטהראן יעדיפו ביצוע הדרגתי[2] על ביצוע מלא ובבת־אחת. בנקודה זו חשוב ביותר שתהיה לו שיחה עם עזרי [– –] בטרם יראה אפשאר.

ו) תכניתו לחכות לשובו של השר ועד אז לשוחח עם חבריו במשרד, [–] וכן אפשאר עם שובו של השר ולשוב בעוד כשלושה שבועות אם תוצאות שיחותיו עם השר תהיינה חיוביות.

ז) אתמול ערכנו לו ארוחת פרידה. נלווה אותו לשדה ורצוי מאוד שעזרי יקבלנו במהרבאד.

ח) בזמן היעדרו יעניקו השווייצרים אשרות לכל מי ש[ת]היה בידו איגרת ממשרד החוץ. כן יעניקו לבעלי דרכונים פרסיים. לגבי האחרים – יבקשו השווייצרים אישור מטהראן דרך ברן.

381

ד' סתת אל מחלקת מזרח אירופה
D. Sattath to the East European Division

מברק מוצפן פ/242

נוסח נכנס: 130.15/3761/20

פראג, 27 במאי 1960

סודי

מפי האיראני.[1] שלושה שגרירים – של קע"מ, מרוקו ושלישי שנמנע מלנקוב מאיזו ארץ – הגישו איגרות מחאה למשרד החוץ בטהראן על שבשוק באיראן יותר מדי סחורות מתוצרת ישראל, דבר המוכיח קשרי מסחר מתרחבים והולכים עם ישראל. האיגרות היו שונות במקצת בניסוחן אך כמעט זהות בתוכנן. משרד החוץ האיראני השיב בחריפות:

א) ממשלת איראן מאז ומתמיד גילתה הבנה ורצון טוב ביחסיה עם ארצות ערב וכן שיתפה פעולה עם נציגי ערב באו"ם בעניין הפליטים ובבעיות אחרות.

ב) ארצות ערב הכזיבו לכל אורך החזית ואין להם זכות לתבוע דבר מממשלת איראן.

ג) מגמות התפשטות, תביעות טריטוריאליות ופעולות פוליטיות אחרות, כגון הניסיון להפוך את המפרץ הפרסי למפרץ ערבי, שמו לאל והשמיטו את הבסיס להמשך שיתוף־פעולה.

ד) איראן הכירה בישראל דה־פקטו.

2. של כינון היחסים.

381

1. ב"מ דיאה, שגריר איראן בפראג.

ה) מה הן הסחורות שבשוק באיראן, מוצאן, וכמותן – כל זה עניין פנימי, והפנייה באיגרות הנ"ל היא התערבות בענייניה הפנימיים של איראן.

ו) משרד החוץ האיראני דחה את המחאה בתוקף.

סתת

382

צ' דוריאל ומ' עזרי אל מ' ששון
Z. Doriel and M. Ezri to M. Sasson

מברק מוצפן ח/318

נוסח נכנס: 130.15/3761/20

טהראן, 6 ביוני 1960

מידי

שיחתנו היום עם סננדג'י, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ האיראני:

1) הישיבה המיועדת לענייננו שנקבעה ליום חמישי שעבר לא התקיימה עקב עניינים דחופים. תתקיים תוך שבוע.

2) הביע דאגתו שהמשטר החדש הטורקי[1] ינקוט במדיניות של התקרבות לארצות ערב ולנאסר והדבר יגרום להפחתת (diminution) היחסים עם ישראל. לשאלתנו על מה מבוססת המסקנה הזאת, השיב שזוהי ההתרשמות שלו ושל המשרד כאן במקום.

3) השגריר האיראני בקהיר ג'משיד גאריב ביקש רשיון מהשאה לבוא ולדווח אישי[ת] בג'נבה[2] והתנגד חריפות לחידוש היחסים ונתמך בכל החריפות על־ידי אחיו הורמוז גאריב, השגריר בברן. לא ידוע לו על החלטות בוועידת הדיפלומטים האיראנים בג'נבה והוא מקווה שהשאה לא התרשם מעמדתם של שני האחים.

דברי סננדג'י מאשרים מברקכם בלי מספר מיום 31.5[3] ולא מאפשרים מסקנה על עמדתו של השאה מול השטנת הגאריבים.

4) גם במקום – איראן – הושמעו ניחושים על קו טורקי פרו־ערבי ואנטי־ישראלי. ברור שהלך־המחשבה זה עלול להרתיע הגורמים הקובעים והמבצעים ולהצדיק ציפייה להתפתחות והבהרת העמדה הטורקית. אי לזה אנו מבקשים להמציא לנו בכל הדחיפות חומר והערכה מבוססת על מקורות שיש ואפשר לתת בידי משרד החוץ האיראני וגם לפרסם בעיתונותם כאן כדי להפריך הלך דעות מסוכן זה, כגון

382

1. ב־27 במאי אירעה בטורקיה הפיכה צבאית – ראה מס' 394 והערה 1 שם.
2. במאי 1960 נתקיים בג'נווה כנס של דיפלומטים איראנים. על סדר היום היתה גם שאלת כינון יחסים בין איראן וישראל.
3. לא נמצא.

הידיעה שפורסמה אמש ב"קול ישראל" בפרסית המשווה את המשטר הנאסרי למשטר הפאשיסטי האיטלקי שהומצא על־ידי האיטלקים וגם נדחה על־ידם. המדובר בתשובה לשאלת עיתונאי איטלקי ושניתנה על־ידי חבר הממשלה הטורקית החדשה.
5) אפשאר מעדיף להיפגש איתנו ביום חמישי כי לדבריו יהיה לו אז דברים להודיע לנו.

383

מ' ששון אל צ' דוריאל ואל מ' עזרי (טהראן)
M. Sasson to Z. Doriel and M. Ezri (Teheran)

מברק מוצפן אב/248

נוסח יוצא: 130.15/3761/20

[ירושלים], 7 ביוני 1960

מידי

מציע שתקיימו שיחה עם אפשאר ותגיבו בעקיפין על דברי סנגדג'י[1] וכן תשתמשו בארגומנטים הבאים, במקרה והשר יעלה אף הוא אותם החששות:

א) לפי מיטב הערכתנו ואופי מגעינו עם המשטר החדש בטורקיה (היינו המדינה השלישית שהכירה בו) לא זו בלבד שאין כל יסוד לחשוש להידרדרות נוספת ביחסינו עם הטורקים אלא קיימים סיכויים לשיפורם.

ב) הערכת ראשי הצבא הטורקי לגבי מעמדה של ישראל באזור ותפקידה זהה מאוד להערכתם ולגישתם של ראשי הצבא הפרסי. עליית הצבא לשלטון בטורקיה יותר משהיא תשפיע על הידרדרות הרי היא פותחת פתחים ואפשרויות להידוק נוסף ביחסים עם טורקיה.

ג) אין להניח שקיימים סיכויים כלשהם למנדרס עצמו או למפלגתו לקבל בחזרה השלטון לידם אחר תיקון הקונסטיטוציה ועריכת בחירות חדשות, מכל מקום זורלו נותק מעל הבמה הפוליטית של טורקיה להרבה שנים ועמו סולק המכשול הרציני ביותר שעמד בדרך הידוקם מחדש של יחסינו הרשמיים עם הטורקים.

ד) במידה ואחר הבחירות יחזרו לשלטון אינונו ואנשיו הרי יש לזכור שהיה זה משטרו של אינונו שהכיר בישראל לפני אחת־עשרה שנה, ואשר לאינונו עצמו, [לו] הגיש לראשונה ציר ישראל את כתב־האמנתו. במשך כל זמן שלטונו של מנדרס הוסיפו יחסי ישראל עם אינונו ואנשיו להיות הדוקים.

ה) תגובתן של כמה מדינות ערביות לירידת שלטון מנדרס ועליית הצבא עתה או אינונו בעתיד היתה הבעת דאגה לקראת הידוק יחסי ישראל־טורקיה ולא ההפך. לא זו בלבד שלא היתה צהלת סוסים אלא שעיתוני ביירות וירדן הביעו במפורש הדאגה

383
1. ראה מס' 382.

הנ"ל. קאהיר קיבלה פני המשטר החדש בקרירות, ואמנם הצהרת השר הטורקי בפני העיתונאי האיטלקי מוכיחה שהיה להם ממה לחשוש ולהסתייג.

ו) ברור לי שלחשנים פרו־ערביים למיניהם מעוניינים להרתיע פרס מצעדה ומשתמשים בארגומנטים כנ"ל, שהם עתה על־כל־פנים מחוסרי כל יסוד. אינני יודע מה מבריק השגריר הפרסי באנקרה בנושא זה אך גם הערכותיו לא יכולות להיות מוסמכות באשר אין הוא בסוד פרטי יחסינו עם הטורקים.

ז) לידיעתכם האישית, הורינו אלון[2] להיפגש עם השגריר הפרסי[3] ועם בטמנגליץ'[4] וליצור אצלו רושם אופטימי לגבי סיכויי יחסי טורקיה–ישראל.

ח) בקשר ללחצם של האחים גאריב:[5] איננו רואים בכך לחץ בלתי־צפוי או משהו שחייב להפתיע ולשבש התכנית המקורית. הרי היה ידוע, ואף השר אמר, שהוחלט להתעלם מלחץ או תגובה קע"מית או ערבית אחרת. לא נשאר להם עתה אלא להתייחס לדברי האחים כפי החלטתם אז.

384

צ' דוריאל ומ' עזרי אל מחלקת המזרח התיכון
Z. Doriel and M. Ezri to the Middle East Division

מברק מוצפן גד/335

נוסח נכנס: 130.15/3761/20

טהראן, 19 ביולי 1960

מידי

1) "קייהאן"[1] אמש בכותרות גדולות לאמור: הכותרת: ממשלת איראן תקים נציגות מדינית בישראל. סגירת השגרירות האיראנית בישראל נעשתה בשל חוסר תקציב. אין מקום למחאות הערבים על יחסי איראן–ישראל. הנוסח: בימים האחרונים החלו התייעצויות על פתיחת נציגות איראנית בישראל. עם הקצבת תקציב לכך יינקטו צעדים לפתיחת נציגות איראנית בתל אביב. ממקור יודע דבר נאמר היום כי שאלת הקמת נציגות איראנית בישראל היא נורמלית בהחלט, כיוון שממשלת איראן הכירה כבר לפני־כן בממשלת ישראל והכרה מחודשת לא באה בחשבון. אלא בזמנו נאלצה איראן לסגור שגרירותה בישראל, בשל חוסר תקציב, והעובדה הזאת אין זה פירושה שאיראן ביטלה הכרתה בישראל וכעת, במידה שיהיה בידה תקציב לכך, תפתח מיד

2. משה אלון, הממונה על צירות ישראל בטורקיה בשנים 1956–1960.
3. חסן ערפה, שגריר איראן בטורקיה.
4. נדיר בטמנגליץ', נציג איראן במטה ברית המרכז (CENTO) באנקרה.
5. ראה מס' 382, פסקה 3.

384

1. עיתון יומי המופיע בטהראן.

שגרירות. כפי שנודע היום, זה מזמן שמר תיימורי, אחד מפקידי משרד החוץ כאן, מנהל את העניינים הקונסולריים האיראניים בישראל ומכיוון שהטיפול בעניינים אלה הוטל לפני־כן על השגרירות השווייצרית מר תיימורי ניהל העניינים בשגרירות השווייצרית. מר תיימורי בא לאחרונה לאיראן להגיש דו"ח בנידון. ואשר להתמרמרות הערבים על פתיחת שגרירות איראנית בישראל, אמר מקור יודע דבר, כי אין לזה כלל קשר לערבים. כל הממשלות המקיימות יחסים תקינים עם הערבים הן גם בעל[ות] יחסים ידידותיים עם ישראל. נוסף לכך בארגונים בין־לאומיים יושבים הערבים וישראל סביב שולחן אחד וזה ליד זה. לכן, אין כל מקום לתלונה והתמרמרות מצדם. תשובה זו ניתנה בעת שהתלוננו הערבים על השתתפות נציג ישראלי בוועידת הארגון הבין־לאומי לנשים שהתקיימה בטהראן.[2] על־כל־פנים השאלה נוגעת לאיראן בלבד, ועם הכנת תקציב ייעשו צעדים דרושים לפתיחת שגרירות בתל אביב. ידיעה על כך פורסמה אף בעיתון "פורסט".

2) יכולנו לברר שהידיעה ניתנה לעיתון על־ידי אפשאר.

3) יש לציין:

(א) שהפעם הראשונה ניתנה ידיעה על הנושא הזה בכותרות גדולות ובדף המוקדש לידיעות חשובות אקטואליות, בו בזמן שבעבר היו העיתונים, ובייחוד ה"קייהאן" החשוד לנטיות ערביות, מביא ידיעות נוטות לחידוש היחסים במקום צנוע.

(ב) זוהי הפעם הראשונה שמתפרסם הארגומנט שהיחסים הדיפלומטיים אף פעם לא נותקו, אלא שהנציגות שהיתה קיימת נסגרה רק בשל חוסר תקציב ועד להקצבת תקציב.

(ג) זוהי גם הפעם הראשונה שמתפרסמת עובדת נוכחות פקיד משרד החוץ האיראני לטיפול בעניינים קונסולריים במסגרת השגרירות השווייצרית ומתפרסם גם שמו.

(ד) מדובר על הקמת נציגות מלאה בדרגת שגרירות.

(ה) לא נזכרת ירושלים, אלא תל־אביב כמקום הנציגות בעבר ובעתיד.

(ו) ההודעה דוחה למפרע מחאות ערביות ומקדימה התשובה למחאותיהם המשוערות.

3) יש לראות בהודעה הזאת פעולה נוספת של משרד החוץ האיראני במסגרת התקנות שקבע לו ועליה דובר איתנו בזמנו, היינו, להכניס בהדרגה לדעת־הקהל ולהכרת הערבים את הרעיון של חידוש היחסים במטרה להרגיל את דעת־הקהל, לראות מידת המחאה הערבית ולמצוא הוכחות שישמשו להרגעת השאה וההססנים האחרים ומאידך, באם [יש] צורך, ארגומנטים בשבילנו שיוכיחו לנו עד כמה הדבר קשה בשבילם.

2. הוועידה התקיימה בחודש יולי והאיראנים דחו את מחאתם של הערבים על השתתפות ישראל – ראה מברק הנציגות בטהראן אל משרד החוץ, גד/266, 15.6.1960, 130.15/3761/20.

4) זכורה שלשלת הפרסומים עם אופי תקיף ועולה בקשר עם מחאות הערבים נגד הפעילות הכלכלית,[3] בקשר עם הידיעה ב"רוז־אל־יוסף",[4] בקשר עם המחאה נגד ההשתתפות הישראלית בוועידה הרפואית הצבאית,[5] הפנייה של דתיים בשאלות מודאגות בקשר עם הנפת דגל ישראל בחוצות טהראן,[6] ולאחרונה בקשר עם ועידת הנשים.

5) יש לציין השימוש הישיר בהנמקה שלנו על העובדה שהיחסים למעשה אף פעם לא נותקו, אלא רק מטעמי תקציב, ועל ההתחצפות הערבית הדורשת מאיראן דברים אשר איננה דורשת בבירות אחרות של מדינות המקיימות יחסים עם ישראל וגם עם ארצות ערב.

6) אנחנו מרגישים ידו של [–] בדבר. מאז חוזרו הביע אכזבתו והפתעתו ובושתו באי־קיום ההסכם[7] ואמר, שימשיך בפעולה עד הצלחתה המלאה. רואה התקלה בהחרפת היחסים עם ברית־המועצות ובמערכת הבחירות.[8] הוא חושב שהשר אראם עומד לצידו. אמש בשגרירות הספרדית הודיע לו השר בשמחה על הידיעה ב"קייהאן" ושניהם מכינים פעולה חדשה.

385

צ' דוריאל ומ' עזרי אל מחלקת המזרח התיכון
Z. Doriel and M. Ezri to the Middle East Division

מברק מוצפן גד/346

נוסח נכנס: 130.15/3761/20

טהראן, 24 ביולי 1960

מידי

1) במסיבת עיתונאים החודשית של השאה שמתקיימת היום בשעה 12.30 בארמון סעדאבאד נשאל השאה על־ידי פאראמרזי, עורך "קייהאן", לאמור: לפי השמועות עומדת איראן להכיר בישראל אבל אני לא מאמין בזה כי איראן הכירה בישראל רק

3. ראה מס' 381.
4. בכתבה בשבועון המצרי "רוז אל יוסף" מ־13 ביוני 1960, נאמר כי איראן עמדה להכיר בישראל ולכונן אתה יחסים דיפלומטיים בדרג של שגרירות, אך חזרה בה עקב התערבותו של נשיא פאקיסטאן איוב חאן. בתגובה אמר שר החוץ האיראני עבאס אראם, כי הכרת איראן בישראל שרירה וקיימת, וכי הכתבה ב "רוז אל יוסף" אינה מחדשת דבר. (ראה מברקי הנציגות בטהראן אל משרד החוץ, ג/1937, 30.6.1960; גד/232, 14.7.1960, שניהם בתיק 130.15/3761/20.)
5. קצין מחיל הרפואה של צה"ל השתתף באפריל 1960 בכנס בין־לאומי לרפואה צבאית שהתקיים בטהראן. בעקבות הופעתו עזבו נציגי מדינות ערב, חוץ ממרוקו, את הכנס. (ראה תעודה ללא כותרת, 5.5.1960, שם.)
6. הדגל הונף לרגל השתתפותה של ישראל בכנס לרפואה צבאית.
7. הכוונה להודעה שמסר שר החוץ האיראני לסגן ראש הנציגות הישראלית בטהרן מ' עזרי, כי השאה מסכים לחידוש היחסים עם ישראל ולהחלפת נציגים בדרג של צירים. (ראה מברקי הנציגות בטהראן אל משרד החוץ, גד/140, 2.5.1960; גד/334, 16.7.1960, שניהם בתיק 130.15/3761/20.)
8. ביולי–אוגוסט 1960 התקיימו באיראן בחירות לפרלמנט.

דה־פקטו וביטלה את ההכרה הזאת. השאה השיב: איראן הכירה בישראל והקימה שם נציגות, אך מטעמים תקציביים ובגלל מסיבות הזמן החזירה נציגה מישראל. ההכרה לא בוטלה ושרירה וקיימת. הנ"ל מפי ד"ר שאפא, דובר החצר, המציין את שאלתו של פאראמרזי, הידוע באהדותיו הפרו־ערביות, כפרובוקטיבית. ד"ר שאפא הוסיף שידאג לכך שהכרזת השאה תתפרסם היום ברדיו טהראן ובעיתונות.

2) השגריר הצרפתי[1] שאל היום את השר אראם תוך ביקור שגרתי במשרד החוץ מה אמת בפרסומים על חידוש היחסים עם ישראל. השר השיב שהחלטה כזאת עדיין לא נתקבלה אבל עלולה להתקבל בכל רגע.

הדבר מפי היועץ בשגרירות צרפת שהזדרז לטלפן לנו.

386

צ' דוריאל ומ' עזרי אל מחלקת המזרח התיכון
Z. Doriel M. Ezri to the Middle East Division

מברק מוצפן גד/350

נוסח נכנס: 130.15/3761/20

טהראן, 27 ביולי 1960

מידי

1) ההגבה הרשמית האיראנית הראשונה לאחר התחלת ההתפרצות הערבית היא תשובתו של השר אראם לכתבו של "אטלעאת"[1] היום לאמור: תחת הכותרת "ישראל וארצות ערב" כותב העיתון: היו[ת] וביומיים האחרונים נעשתה פרסומת רבה בארצות ערב על ישראל והמדינה שלנו, קיים היום סופרנו מגע עם שר החוץ אראם ושאל דעתו על הדבר. מר אראם השיב לסופרנו לאמור: כפי שהכריז ה[וד] מ[לכותו] השאה במסיבת העיתונאים[2] הכירה ממשלת איראן במדינת ישראל עוד לפני עשר שנים הכרה דה פקטו והושיבה בישראל נציג. אך אחרי זמן ובגלל מסיבות חזר הנציג הנ"ל לאיראן.

אולם המצב נשאר עד היום כפי שהיה אז. לכן בשום פנים ואופן לא אירע דבר חדש שצריך לגרום לכל־כך הרבה דיבורים ופרסומים בארצות ערב. ויש מקום לתמוה

385

1. אנרי רו, שגריר צרפת באיראן.

386

1. עיתון ערב יומי בטהראן.
2. ראה מס' 385.

על כך שארצות ידידותיות שלנו עושות ללא שום סיבה פרסומת סביב לנושא פשוט זה. ממשלת הוד מלכותו נוטלת לעצמה את הזכות להתלונן נגד התנהגות זו של מדינות ערב, אשר משתמש[ות] בנושא שאף פעם לא היה חדש ואיננו חד[ש] גם היום לפרסומת שאינה במקומה.

2) תשומת־לב מצאה כאן הכרזת שר החוץ הפאקיסטני[3] שאמר שהחלטת איראן להכיר בישראל לא תשפיע על פאקיסטן.

387

צ׳ דוריאל ומ׳ עזרי אל מחלקת המזרח התיכון
Z. Doriel and M. Ezri to the Middle East Division

מברק מוצפן גד/353

נוסח נכנס: 130.15/3761/20

טהראן, 27 ביולי 1960

מידי

המצב מסתכם כאן היום כדלקמן:

1) בחוגים איראניים מעריכים הכרזת השאה[1] כאישור פומבי עליון של עמדת איראן. ההגדרה של השאה היא בדיוק אותה ששוננה על־ידינו [.....].[2] מדגישים שהשאה רגיל לשקול הכרזותיו וניסוחן ואין דבריו פליטת־פה מקרית, אף־על־פי, כפי ששמענו, התנחמו הערבים בימים הראשונים באפשרות של פליטת־פה. הכרזת השאה היא גולת־הכותרת של ההחדרה ההדרגתית של רעיון חידוש היחסים אשר משרד החוץ האיראני התחיל בו בצורת הסבר על־פה שניתן לנציגים ערבים תוך דחיית מחאותיהם השונות בעבר, ושניתנה לעיתונות בצורת ההגבה על הפרסום ב״רוז אל יוסף״[3] והוכנסה ביום 20.7 ל״קייהאן״ על־ידי משרד החוץ האיראני בניסוח מושלם. מבחינה פוליטית־אדמיניסטרטיבית איראנית פנימית משרד החוץ חופשי למנות נציג ולקבל נציג. מורגשת שמחה וסיפוק בחוגים אינטלקטואליים ובחוגים ידידותיים, וההדים על כך מגיעים אלינו מכל מקום, מבלי לדבר על התלהבות היהודים.

3. מנזור קאדיר, שר החוץ של פאקיסטאן.

387

1. ראה מס׳ 385.
2. משפט אחד לא הודפס כאן.
3. ראה מס׳ 384 והערה 4 שם.

2) ברור שהערבים ירכזו לחץ מקסימלי בימים הקרובים: רדיו קהיר כבר התחיל בדבר[4] ועומדת השאלה מה תהיה ההגבה האיראנית במלחמת העצבים ובאיזו מידה יחזיקו מעמד.

3) נציגי ערב כאן קיימו התייעצות בהולה בשגרירות קע"ם ודנו על הצעת שגריר קע"ם להציע לכל ממשלות ערב איום בניתוק היחסים עם איראן. כמו־כן מודיעים ששגריר קע"ם נקרא לקהיר לדווח וביקש ריאיון דחוף עם שר החוץ ויתקבל מחר.[5]

4) למרות ההודעה הקצרה של שר החוץ הפאקיסטני[6] קיימת הסכנה שפאקיסטן תתערב בדבר ותושיט לערבים עזרה פעילה. עם ביקורו של נאסר בפאקיסטן[7] ועם ביקורו העתיד של קאסם רואה פאקיסטן תפקיד לעצמה לפעול למען שלום פנים־ערבי וגם להתקרבות מדינות ערב לסנטו על בסיס אנטי־קומוניסטי איסלמי. קיימת דעה, הגיונית וראויה לאמון, על כך שאנגליה מעודדת את המאמץ הפאקיסטני הזה בידיעת ארצות־הברית. איוב ח'אן נהנה מהערצה אישית של השאה, נוסף לחברות המשותפת בסנטו. גם בשאלה הכאובה של הסיוע האמריקאי והרוסי ובקשר עם הגישושים המתרקמים בין פאקיסטן ורוסיה רואה השאה בפאקיסטן סוללת דרך ותנא דמסייע. אומרים שאיוב ח'אן הוא שהצליח לסכל ביצוע ההסכם על הקמת צירויות ביולי החולף.[8] אופיינית ההגבה הנמרצת הפאקיסטנית בשאלת ג'מבוריית הצופים.[9] גם מהשיחה עם השגריר הפאקיסטני מתקבל רושם ברור שהשגריר משקיף ומדווח בשאלת היחסים ומגדירה כשאלת הצלחה דיפלומטית גדולה ישראלית ומפלה גדולה לערבים.

5) מקום תורפה שני – החרדה האיראנית לשיפור יחסיה עם עיראק, אף־על־פי שאיראן לא השיגה ויתור שהוא בשאט אל־ערב,[10] הפכה התעמולה האיראנית את החלפת השגרירים החדשים להצלחה עצומה ולהתחלת תקופת ידידות חדשה בין המדינות. המשטר זקוק להצלחה הזאת ולהשבחת ליקוי הפנים שנחל עד לא מזמן בשאט אל־ערב. מטפחים את התקווה שקאסם יהיה בלתי־חדיר להשפעה רוסית בעורפה של איראן, וירסן אויבי המשטר שמצאו מקלט בעיראק, שלהם המשטר רגיש ביותר.

איראן היא המחזרת וקאסם הנתבע למענה, והגבותיו ואיומיו עלולים לשקול היום.

4. ראה מס' 392 (נספח א).
5. ראה נספח 393 (נספח ב). בעקבות האירועים האלה עזב שגריר קע"ם בטהראן את איראן ובעקבותיו עזב שגריר איראן בקע"ם. היחסים בין איראן למצרים חודשו ב־1970.
6. ראה מס' 386, פסקה 2.
7. נאסר ביקר בפאקיסטאן באפריל 1960.
8. ראה מס' 384 והערה 4 שם.
9. נשיא פאקיסטאן הורה למשלחת ארצו לכנס הצופים (ה"ג'מבורי") בטהראן לחזור בגלל השתתפותה של משלחת מישראל. בסופו של דבר נשארה המשלחת, אך החרימה את הטקסים הרשמיים של האירוע.
10. על־פי הסכם בין עיראק לאיראן משנת 1937 נקבע שהנהר הזה, המשמש גבול בין שתי המדינות, ייכלל בשטחה הריבוני של עיראק, להוציא קטעים הסמוכים לשלוש ערים איראניות. איראן ניסתה לשנות את ההסכם ולקבוע כי הגבול עובר באמצע הנהר, כבנהרות אחרים המשמשים גבול בין מדינות.

6) לא ברורה גם עמדת המעצמות השונות ועמדת טורקיה. ההבדלים בין השידורים הערבי והלועזי של B.B.C. מעלה מחשבות.[11]
7) להלן תכנית פעולותינו לימים הקרובים:
(א) אשר לשלטונות המוסמכים האיראניים נמשיך להימנע מכל התערבות יזומה בעניין שהוא כאן איראני פנימי ונשאיר [–] לידידינו הרבים והמסורים שיפעלו לפי טבעם ושיקולם.
(ב) לפי הוראותיכם נימנע מיוזמות בנציגויות הזרות אם כי כל ידידינו [– – –] חוזרים ושואלים אם אנגליה וארצות־הברית יעודדו את השאה ואם דאגנו לכך ובטוחים בכך. העמדה הבריטית חשובה בראש ובראשונה.
(ג) נשארת העיתונות. יש לציין שוב ושוב שהשאה והממשלה מתחשבים ביותר בעמדת העיתונות, הבעת דעת־הקהל היחידה במדינה.
ידידינו במשרד החוץ, [–] ובצבא [– – –] לא פוסקים מלהצביע על חשיבות העיתונות.
[.....][12]

388

צ' דוריאל אל ע' אראם (טהראן)

Z. Doriel to A. Aram (Teheran)

Copy: 130.15/3761/20 :העתק

Téhéran, le 30 juillet 1960

Excellence,

J'ai l'honneur de transmettre ci-inclus un message émanant du Président de L'Etat d'Israël et destiné à la Haute Attention de sa Majesté Impériale le Chahinchah.

Par cette occasion je prie Votre Excellence d'agréer l'expression de mon profond respect

(Dr. Z. Doriel)

A Sa Majesté Impériale Mohammed Reza Chah Pahlavi Chahinchah d'Iran

J'ai l'honneur d'exprimer la sympathie et la haute appréciation dù peuple d'Israël et de son Gouvernement, ainsi que ma propre, sincère et profonde admiration qu'inspire l'attitude noble et fière de Votre Majeste Impériale face

11. בשידור הערבי של ה־B.B.C. מ־25 ביולי שודרה שיחה עוינת לאיראן בדבר הכרת השאה על הכרת איראן בישראל (ראה מזכר דיבון אל ג' מאיר, 26.7.1960, 130.15/3761/20).
12. הפסקה האחרונה לא הודפסה.

aux attaques, ignobles et insolantes, du dictateur égyptien dirigées contre le peuple iranien, son pays et son Souverain.[1]

Je suis persuadé que le dictateur égyptien restera isolé non seulement dans le monde libre et dans toute notre région, mais aussi dans le camp arabe même.

Je désire porter à la connaissance de Votre Majesté qu'il m'est connu que le Gouvernement d'Israël a entreprit et fera encore tout ce qui est en son pouvoir afin d'amener des facteurs influents du monde éclairé à une compréhension juste des évenements pour dévoiler les vrais desseins du dictateur et mettre en vedette les efforts constants, dignes et courageux de Votre Majesté pour la sauve-garde de la souveraineté de Votre pays et pour mener Votre peuple vers la prosperité.

Je crois sincèrement que la profonde amitié et la collaboration qui persistent entre le peuple iranien et le peuple israélien depuis le temps de Cyrus le grand se reserreront encore sous l'éclairée guidance de Votre Majesté pour le plus grand bien de nos deux peuples, de toute notre région et du monde entier.

Izhak Ben-Zvi
Président d'Israël

389

נציגות ישראל בטהראן אל מחלקת המזרח התיכון
Israel Mission in Teheran to the Middle East Division

מברק מוצפן גד/417
נוסח נכנס: 130.15/3761/25

טהראן, 21 באוגוסט 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

דוריאל הוזמן היום למשרד החוץ האיראני אל אמיר פח'ראי, המנכ"ל המדיני.
א) קיבל מידי פח'ראי את שדר התשובה של השאה לשדר הנשיא מ־29 לשביעי עם בקשה לטפל בשני השדרים כבדבר סודי וללא פרסום.[1] מעבירים את השדר על־ידי עזרי היוצא מחר.

388
1. ראה מס' 392 (נספח א).

389
1. ראה מס' 388 ו־390.

ב) תוך השיחה הסביר פח'ראי שמסיבת העיתונאים והודעת שר החוץ אתמול[2] נערכו לפי בקשה מפורשת שהגיעה למשרדם מאחת מארצות ערב על־ידי אחד משגריריהם. זמן ההכרזה מתואם לוועידת שרי הליגה המתכנסת מחר–מחרתיים.[3]

ג) לדעת השר חשוב ברגע זה למנוע מנאסר כל אפשרות להתפאר בזה שהצליח לבטל הכרה דה יורה או לבטל החלפת השגרירים אשר כאילו כבר בוצעה לפי תעמולת קהיר. כמו־כן חשוב לסכל למפרע ניסיון של לחץ לביטול ההכרה דה פקטו. כל מדינות ערב רשמו לפניהן עובדת ההכרה דה פקטו כשרירה וקיימת והשלימו עם העובדה בלי התרגשות מיוחדת.

ד) השר אופטימי מאוד לקראת ועידת הליגה ולא חושש להחלטות מטרידות. הם מניחים ששאלת יחסי איראן–קע"ם–ישראל לא תעלה אפילו על הפרק ואם גם תעלה לא תגיע הוועידה לדון בה ואם תגיע יישאר נאסר מבודד. כבר בוועידה הסודית של נציגי הליגה שנתקיימה ברבאט לא הגיעו לשום החלטה וקע"ם היתה מבודדת.

ה) איראן לא מכירה בליגה כבגוף בין־לאומי והשר ארדלן[4] הכריז על־כך בזמנו בפרלמנט ונשלח על כך בזמנו חוזר לכל הנציגויות.

ו) הנוסחה בה השתמש השר אראם בהכרזתו אתמול היא בעיני פח'ראי בדיוק אותה עצמה כמו בכל ההכרזות הרשמיות האחרות, ובמכתבי השאה לשייך אל־אזהר[5] ולמלך חוסיין.[6] הנוסחה נקבעה אחת ולתמיד אחרי התייעצויות ומכוונת לארצות ערב לצורכי התגוננותן נגד התעמולה הנאסרית. הנוסחה מוצלחת וכבר הוכיחה יעילותה. נתקיים ויכוח במשרדם אם הנוסחה לא מורידה מחופש פעולתם בעתיד. השר חושב שהנוסחה גמישה ומאפשרת חופש פעולה בעתיד לכל פירוש ותמיד אפשר להסתמך על מסיבות חדשות.

2. במסיבת עיתונאים ב־20 באוגוסט 1960 אמר אראם כי ישראל ואיראן לא החליפו שגרירים, וכי איראן לא הכירה בישראל דה יורה. אראם הזכיר שאיראן הכירה בישראל דה פקטו בשנת 1950 והדגיש כי ממשל מוסדק, שהחזיר את נציג איראן מישראל בשנת 1951, לא ביטל את ההכרה דה פקטו. (ראה פרסום של מחלקת ההסברה האיראנית, Facts about Iran, מס' 77, מ־30.8.1960, בתיק 130.15/3761/25).

3. בוועידת שרי החוץ של מדינות הליגה הערבית, שהתכנסה בשתורא שבלבנון באוגוסט 1960, התקבלה החלטה הקוראת לחברות הליגה הערבית להמשיך במאמצים לאפשר לאיראן להשתית את יחסיה עם מדינות ערב על בסיס מוצק.

4. עלי ארדאלאן, שר החוץ האיראני בשנים 1955–1958.

5. נוסח האיגרות שהוחלפו בין נגיד אוניברסיטת אל־אזהר מחמוד שלתות ובין השאה ראה בפרסום מחלקת ההסברה האיראנית, מס' 76, בתיק 130.15/3761/25.

6. ב־27 ביולי מסר המלך חוסיין שדר לשאה ובו ביקש לעכב את ההחלטה בדבר כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל "עד שהאומה הערבית תמצא פתרון למבוי הסתום הזה, ועד שיוחזר הצדק". השאה השיב כי אין שינוי ביחסי איראן–ישראל, שהושתתו מלכתחילה על הכרה דה פקטו. (ראה "אל־ג'יהאד", [עיתון יומי שהופיע בירושלים המזרחית ונחשב לכלי ביטוי של החצר ההאשמית], 2.8.1960).

390

ש' דיבון אל לשכת ראש הממשלה[1]
Sh. Divon to the Prime Minister's Bureau

העתק: 130.15/3761/25

ירושלים, א' באלול תש"ך
24 באוגוסט 1960

סודי ביותר

הנדון: שדר השאה הפרסי לנשיא המדינה

בתשובה לשדר ששיגר נשיא המדינה לשאה הפרסי ביום 29.7.60 העביר השאה ביום 21.8.60 שדר תשובה שהעתק תרגומו לוט בזה.[2] שני השדרים נמסרו באמצעות ד"ר דוריאל ומשרד החוץ הפרסי.

בברכה,

ש' דיבון

שדר התשובה של השאה

הוד מעלתו מר יצחק בן־צבי, נשיא מדינת ישראל.
אדוני הנשיא,

המכתב שהוד מעלתך שיגר אלי ב־29.7 נגע לי עד מאוד.
הדיקטטורים הסובלים משיגעון־גדלות העושים את כל אשר לאל ידם כדי להעכיר את המצב ולזרוע פירוד בין העמים – לא יעלה בידם להגשים מטרתם הנפסדת.
בכל ליבי אני רוצה לתרום, במידת יכולתי, למען הבנה בין העמים של אזור זה, וכן לשיתוף־פעולה פורה שיבטיח את שגשוגו של המזרח התיכון.
קבל נא איחולי, והריני מאחל, באותה שעה, עתיד מאושר לעם החרוץ והמתקדם של ישראל.

מחמד רזא פהלאווי

390
1. העתקים גם אל שרת החוץ, מנכ"ל וסגן מנכ"ל משרד החוץ.
2. ראה מס' 388 ו־389.

391

ש׳ דיבון אל נציגות ישראל בטהראן
Sh. Divon to the Israel Mission in Teheran

העתק: 130.15/3761/15

ירושלים, כ״ו בכסלו תשכ״א
15 בדצמבר 1960

סודי

הנדון: פרס

בעקבות השאלות השונות שנתעוררו בשיחותיכם עם מר ע׳ דנין[1] הריני להביא לידיעתכם:

א) נספח כלכלי. סוכם סופית, על דעת כל הגורמים הנוגעים בדבר, על שיגור נספח כלכלי לטהראן. שוקלים מועמדים אפשריים.

ב) נספח לעיתונות. סוכם לאשר לכם העסקת נספח מקומי לעיתונות במסגרת תקציב הנציגות.

ג) יחסי פרס-ישראל. על־מנת למנוע אי־הבנות להלן הנוסחא המדויקת על עמדתנו לגבי יחסים רשמיים עם פרס.

״1. אין להעלות את נושא הקמת היחסים הדיפלומטיים עם אנשי ממשלה.

2. אפשר להעלות את הנושא בחוגים לא רשמיים, אולם אין לארגן קמפניה של לחץ בנושא״.

נוסחא זו ניתנה על דעתה של שרת החוץ.

ד) נפט. מחייבים העסקת עובד מיוחד לענייני נפט במסגרת המחלקה הכלכלית ומטפלים בדבר.

אנו מקיימים מגע הדוק עם האוצר ושאר הנוגעים בדבר בקשר למכלול ענייני הדלק, ומתאמים פעולתנו עם המחלקה הכלכלית.

ה) תקציב. מר א. כהן[2] מטפל בדבר ויענה לכם בנפרד.

בברכה,

ש׳ דיבון

391

1. עזרא דנין, יועץ לשרת החוץ לענייני המזרח התיכון, ביקר באיראן פעמים מספר, ולאחרונה באוקטובר 1960.
2. אברהם כהן, סגן מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ.

392

נספח א
APPENDIX A

דברי נאסר נגד השאה באלכסנדריה, ב־26 ביולי 1960[1]
Nasser's Speech in Alexandria against the Shah of Iran, 26 July 1960

130.09/2378/4

את פרס, החברה בברית בגדאד, ושדגלה בזמנה בכל הססמאות המזויפות בקשר ללאומיות הערבית, אנו רואים כיום שהיא מכירה בישראל בדרך פרובוקטיבית בכך שהשאה הודיע במסיבת עיתונאים, כי פרס מכירה בישראל. זהו השאה שאמר יחד עם נורי סעיד שברית בגדאד תגן על הערבים מפני ישראל. השאה ניהל הסתה ותמך בבריטניה בעת התוקפנות ואנו תהינו: מה פשר עמדתו העוינת של השאה ומדוע הוא מסלף את הססמאות כדי להכניס אותנו לאזור ההשפעה של בריטניה? התשובה לכך היא שהשאה סובל מתסביך מוסאדק עצמו בשיתוף־פעולה עם האימפריאליזם. דמותו של מוסאדק רדפה כל הזמן את השאה שהיה מביט בדאגה על תנועות ההשתחררות באזור. בלבו קיננה חרדה פן תפרוץ בארצו התקוממות שתסלק אותו מהשלטון. תסביך מוסאדק גרם תמיד לשאה שימכור עצמו לאימפריאליזם בנזיד־עדשים. אך אם הוא עשה זאת, הרי העם הפרסי לא ימכור עצמו בשום מחיר. זוהי הסיבה לעמדתו העוינת והפרובוקטיבית של השאה. הוא הכיר בישראל כדי להשביע את רצון ארצות־הברית ואדוניו.

אך לעומת זאת, אנו רואים, כי החירות קוצרת הישגים בכל מקום ואיש לא יוכל למכור את עצמו בנזיד־עדשים לציונות ולאימפריאליזם ולמכור את עמו, מפני שאין למכור את העמים. עם פרס לא יימכר, איש לא יוכל לזייף את הססמאות ולרמות את עצמו ולא יוכל לרמות את העמים. הססמאות הלאומיות והאיסלאמיות זויפו, אבל במשך הזמן נתגלה כי המגמה היתה לרמות את האומה הערבית ולכבול אותה לאזורי השפעה. אנו יודעים כי סוכני האימפריאליזם לא יחדלו להיות משרתיו ועושי דברו. אנו מביטים אליהם בזלזול, שכן כאשר השגנו את עצמאותנו עשינו זאת בכוח ואנו יודעים כי רוח זו היא היא המפעמת בלב כל העמים וכי עם פרס שהתקוממותו דוכאה לא יסכים לעולם להיכנע לאימפריאליזם או לאזורי ההשפעה ולא יאבה להיות מכשיר בידי הציונות העולמית כדי שזו תשתלט.

העם הפרסי יכול כיום לגלות את האמת בנוגע למה שטען השאה כאשר דיבר על ברית איסלאמית וברית בגדאדית וטען כי ברית זו תהיה למשענת לכל הערבים. בריתות אלה, בהן דוגלים סוכני האימפריאליזם, אינן אלא משענת בטוחה לאימפריאליזם ולאזורי ההשפעה וכן לציונות העולמית.

392

1. הדברים תורגמו במשרד החוץ והופצו בין כל נציגויותיה של ישראל בחוץ־לארץ.

הם מכרו את עצמם לציונות ולאימפריאליזם אולם אנו הערבים ניאבק למען חירות ארצנו וזכויות פלסטין. לעולם לא נושפע על־ידי המתרחש, מכיוון שמה שעושים סוכני האימפריאליזם אינו אלא הד למדיניותו.

לאחר שמכר את עצמו לאימפריאליזם ולציונות הודיע השאה בקולי־קולות כי הוא מכיר בישראל. הוא הודיע על כך בעצמו כדי להשביע את רצון אדוניו ואת רצונן של ארצות־הברית, בריטניה, הציונות וישראל.

אנו רואים, כי אין סיבה שתהיה לנו עכשיו שגרירות בפרס. אנו נסגור את שגרירותנו בפרס ולא אכפת לנו בכלל [שלא] יהיה לנו נציג אצל השאה הזה שמכר את עצמו לציונות ולאימפריאליזם. אנו מצפים ליום, בו תשתחרר פרס מהריאקציה, מהשחיתות ומהשתלטות האימפריאליזם והציונות ואז נפתח שוב את שגרירותנו אצל העם הפרסי האציל. זוהי תשובתנו על מעשה שרירותי זה.

אנו עושים זאת כדי שכל העולם יראה כיצד היה השאה הזה מזייף את הססמאות ומוליך שולל את האומה הערבית בשם ברית בגדאד כדי לכבול אותה כפי שכבל את פרס. אנו נתמוך בעניין החירות בכל מקום. אנו נתמוך בעם הפרסי למען השתחררותו מהפיאודליזם והשלטון הזר למען יהיה אדון לעצמו ולא כלי־שרת בידי האימפריאליזם או הציונות. ידוע לנו, שהעם הפרסי נאבק עתה. רק לפני שבוע פוטרו 500 קצינים בפרס. הנימוק לכך היה כי קיימת שחיתות בצבא. אחרי מרד מוסאדק הוציא השאה להורג 600 קצינים.

השאה סבור כי האימפריאליזם והציונות יאפשרו לו לחזור שוב לכתר. אולם נשאלת השאלה: האם יכול השאה להרוג את העם הפרסי או לרמות את כל העם הפרסי? בנוקטנו צעד זה אנו מרגישים בצער רב, מפני שהיחסים בינינו לבין העם הפרסי היו הדוקים. אך השאה הזה רצה להתגרות באומה הערבית ולהפוך את עצמו ואת עמו לכלי־שרת בידי הציונות והאימפריאליזם. הוא חופשי במעשיו, אך לנו אין ברירה אלא לסגור את שגרירותנו אצל שאה פרס. אם השאה מאמין כי באמצעות ישראל והציונות יוכל להשיג דולרים נוספים ותמיכה נוספת בארצות־הברית למען יוכל להכניע את עם פרס, הריהו חופשי לעשות זאת. הוא יכול לנהוג כשם שנהג בשנת 1953 כשנמלט על נפשו במטוס לנורי אל־סעיד. אולם איהו נורי אל־סעיד היום?

איה מנדרס וסאהאראוואורדי? לא נותר זולת השאה.

393

נספח ב
APPENDIX B

הודעת שר החוץ האיראני בעניין ניתוק היחסים בין איראן וקע"ם
Statement by the Foreign Minister of Iran on the Breaking off of Diplomatic Relations with the U.A.R.

130.15/3761/26

27 ביולי 1960

כפי שהודיעו סוכנויות זרות, גמאל עבד אל־נאסר, נשיא קע"ם, העליב אתמול בדבריו השיגעוניים את קדושת פרס וטען שמדינתו תנתק את יחסיה עם איראן.

היום, מטעם משרד החוץ האיראני, נאמר לשגריר קע"ם בטהראן לעזוב את אדמת איראן תוך 24 שעות. איראן לא תשלח נציג לקהיר עד אשר לא ייכון שם משטר לאומי (אזרחי) ולגיטימי בהתאם לאינטרסים של העם המצרי.

האמת היא שפרס הכירה בישראל דה פקטו לפני 10 שנים ושיגרה לשם נציג. נציג זה הוחזר לטהראן בגלל סיבות הזמן וחוסר תקציב.

ה"פרעה" קל־הדעת המצרי, שפירש את דבריו של המלך בצורה אחרת, מנסה על־ידי דמגוגיה והקמת רעש להעכיר את יחסי איראן עם יתר [ה]מדינות [ה]מוסלמיות. דברים מגוחכים, שיגעוניים וקלי־ערך אלה של נאסר אינם עומדים ביחס שווה עם מעמדו כנשיא מדינה. נאסר העמיד את יסודות משטרו הבלתי־חוקי על דמגוגיה ועל רצח אישים, ותמיד חולם להיות מנהיג העמים המוסלמיים בעולם. עינו צרה לראות את התקדמותן של הארצות המוסלמיות האחרות, ובייחוד כשהוא רואה שאיראן מתקדמת בהנהגת השאה – הוא נשרף באש־קנאה.

עבד אל־נאסר צריך לדעת שאיראן היא מדינה עצמאית וקובעת את ענייניה היא בעצמה, ונאסר אינו אפוטרופוס על העמים במזרח התיכון והעמים המוסלמיים. איש לא נתן לו סמכות להתערב בענייניהן הפנימיים של מדינות אחרות.

פרק יז
Chapter 17

יחסי ישראל–טורקיה
Israel's Relations with Turkey

יחס ישראל לשלטון ההפיכה בטורקיה; העלאת דרג הייצוג בין ישראל וטורקיה; תמיכת טורקיה בהסדרת היחסים בין ישראל וקפריסין; חתרנות קע"מית נגד טורקיה; שחרור דייגי "סנונית"

394

מ' פישר אל צירות ישראל באנקרה
M. Fischer to the Israel Legation in Ankara

מברק מוצפן יא/692

נוסח יוצא: 130.15/3764/2

ירושלים, 29 במאי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

אלון; אישי בהחלט.

א) מטרת בואי הנה לשוחח עם סרפר ועם מספר אישים אחרים על־מנת להביע רצוננו הטוב כלפי המשטר החדש[1] ולשוחח על נושאים בעלי עניין משותף. רמוז נא לסרפר שזו היא מטרת בואי ולא רק עניין הדייגים.[2] טוב יהיה כמובן באם סרפר יעורר איתך בעיית הפרסומת אשר עלולה להיות לנסיעתי. תוכל לאמר שאין בדעתנו לפרסם כלל דבר השליחות.

ב) ברגע שתקבל האיגרת בדבר הקמת הממשלה ענה מיד באיגרת תשובה הכוללת הכרה במשטר החדש. עלינו להיות בין הראשונים.[3]

פישר

394

1. ב־27 במאי חולל צבא טורקיה הפיכה צבאית ללא שפיכות דמים, ההפיכה ששמה קץ לשלטון בן עשר שנים של המפלגה הדמוקרטית. מאז ועד אוקטובר 1961 נשלטה טורקיה בידי כת צבאית שנקראה "הוועדה לאחדות לאומית". בראש הכת עמד הגנרל ג'מאל גורסל, שהחזיק בידיו את תפקיד ראש המדינה, ראש הממשלה ושר ההגנה.
2. בספטמבר 1959 נעצר צוות הספינה הישראלית "סנונית" באשמת דיג לא חוקי במימיה הטריטוריאליים של טורקיה. הדייגים שוחררו בנובמבר 1960, במסגרת חנינה כללית שהוכרזה באותה עת בטורקיה – ראה מס' 409.
3. ואכן, ישראל היתה המדינה השלישית שהכירה במשטר החדש בטורקיה.

395

מ' פישר אל משרד החוץ

M. Fischer to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן א'/185

נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 14 ביוני 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי

לאפרת, יחיל.

בשדה קיבלני אג'ט, מנהל המחלקה השנייה במשרד החוץ.[1] בשלוש וחצי נתקבלתי על־ידי סרפר לשיחה של 50 דקה. אחרי מסירת ברכות העליתי עניין הדייגים.[2] התקשר מיד עם שר המשפטים[3] אשר לא התחייב אך ביקש להעביר בקשה מעורך־דין אליו לשחרורם בערבות.

הבטחתי תמיכה מדינית, כלכלית וטכנית לעם הטורקי תחת משטרו החדש. הודה ואמר כי בוודאי יהיו זקוקים לעזרת ידידים.

[.....].[4]

אמרתי כי הגיע הזמן לשים קץ למצב הבלתי־מכובד ועתה ההזדמנות לתקן. נבוך מדברי והגיב כי הוא אישית בעד מינוי שגרירים אך המדיניות באזור טרם נידונה. על טורקיה להתחשב עם איגרות ארצות ערב בהן הביעו תמיכה במשטר. יש גם לחשוב על תגובת פאקיסטן ועיראק. מציע לחזור שוב לנושא בעוד חודשיים - שלושה והוסיף כי קיימות שתי דרכים להידוק היחסים: מינוי שגרירים ולאחר מכן הרחבת קשרי המדיניות והמסחר או ההפך. שללתי נמרצות הדרך השנייה וטענתי כי השהיה לא תקל כי אם תכביד. דווקא עכשיו יש לקבוע עובדות. הלא חזרו והגישו למנדרס[5] את השטר של הבטחתו לערבים משנת 56[19].[6] עליהם לדעת כי מבחינה זאת המשטר החדש איננו היורש של מנדרס. אם המשטר החדש לא יוכיח מיד כלפי המזרח התיכון שאין להתערב ביחסי חוץ של טורקיה, כולל ישראל, הרי היא לא תרכוש לעצמה מקום כבוד והכוח המיועד לה.

ענה כי שכנעתיו והוסיף כי צדקתי בטענותי שהשהיה אינה ראויה וכי הזמן יפעל רק לטובת דבר אחד: ריפוי פצעי הערבים. אמרתי לו כי הלא הוא מכיר הערבים

395

1. קאמורן אג'ט, מנהל המחלקה למזרח התיכון במשרד החוץ הטורקי.
2. ראה מס' 379, הערה 2.
3. עבדוללה גוזוביוק, שר המשפטים של טורקיה ממאי עד אוגוסט 1960.
4. מספר פסקאות לא הודפסו כאן.
5. עדנאן מנדרס, ראש ממשלת טורקיה בשנים 1950 - 1960.
6. בעקבות מבצע סיני לחצו מדינות ערב על טורקיה לנתק את יחסיה הדיפלומטיים עם ישראל. בראש הלוחצים עמדה עיראק, שהיתה באותה עת בעלת בריתה של טורקיה בברית בגדאד. בתחילה נכנע מנדרס ללחץ, והבטיח לראש ממשלת עיראק נורי סעיד למלא את הבקשה, אך בסופו של דבר החליט להסתפק בהורדת דרג הייצוג עם ישראל. הצירים, שעמדו בראש הצירויות בשתי המדינות, הוחלפו בממונים זמניים. ראה גם מס' 400.

שיסתפקו בצעקות. הסכים והוסיף כי יש עוד נימוק אשר ישמש הוכחה לגילוי ליבו: היה רצוי להעביר הדבר כל זמן שאין פרלמנט בו ישבו בוודאי גם פרו־ערבים ומוסלמים קנאים. יביא הנושא בפני גורסל ולאחר־מכן בפני הוועד. קבענו כי ניפגש ביום חמישי בשעה ארבע. שאלתיו אם הוא מחייב פגישה עם הגנרל גורסל. ענה כי פגישה כזאת עלולה להתפרסם ולכן לא רצויה.

הוסיף כי מוטב שיפעל בעצמו.

ז) על המצב הצהיר:

1. האמון המלא בגורסל.

2. ביטחונו כי יתקיימו בחירות לא לפני מאי 61[19] וזאת מסיבות טכניות אשר פירט.

3. הגנרל הוציא מהוועד 10 קצינים קיצוניים ואין ספק כי בהרכבו החדש הוועד כן בכוונותיו.

4. אין הרבה יותר אהדה לרפובליקנים[7] כמפלגה מאשר לדמוקרטים.[8] אשר לאינונו,[9] מייחסים לו כבוד בגלל עברו ותו לא.

5. הכת הצבאית יצר[ה] ועדת־משנה אשר מכינה המפלגה לאיחוד לאומי.

ניפגש מחר עם שר המסחר[10] אשר [הנו] ידיד מובהק וזה בהמלצת סרפר אשר מקווה שבעקבות שניהם ישיגו תמיכת כל הממשלה. אישר ביקורי אצל אינונו.[11] על נושאים אחרים כגון קע"ם ואפריקה אברר ביום ה'.[12]

פישר

7. מפלגת העם הרפובליקנית – מפלגת האופוזיציה הראשית בטורקיה בשנים 1950–1960.
8. המפלגה הדמוקרטית – מפלגת השלטון בטורקיה בשנים 1950–1960.
9. עיסמת אינונו, ראש מפלגת העם הרפובליקנית. נשיא טורקיה בשנים 1938–1950.
10. ג'יהאט אירן, שר המסחר הטורקי, ממאי עד אוגוסט 1960.
11. ראה מס' 396.
12. בשיחה שנייה עם סרפר – ראה מס' 397.

396

מ׳ פישר אל שרת החוץ[1]

M. Fischer to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3348/26

אנקרה, כ׳ בסיון תש״ך
15 ביוני 1960

סודי ביותר–לנמענים בלבד

הנדון: פגישה עם איסמט אינונו

ב־15 לחודש יוני ביקרתי בלווית אלון אצל איסמט אינונו. בשיחה נוכח בולנט אג׳ביט (Bülent Ecevit), ציר מג׳ליס מהמפלגה הרפובליקנית, שנחשב כמועמד לתפקיד שר בממשלת הצללים. השיחה ארכה 40 דקה.

לאחר הבעת הברכות שאלני להערכתי למצב באזור. ערכתי סקירה כללית כשמגמתי להדגיש חיוניות השמירה על מאזן הכוחות באזורנו – כדבר מעניינה, בין היתר, גם של תורכיה. לאחר ששמע על יחסינו עם פרס וחבש, שאל האם קיימים גם קשרים עם פאקיסטן. הצטער לשמוע תשובה שלילית. כאשר סיימתי דברי על עיראק, שאלני האם קיימים קשרים בינינו והמשטר בעיראק וכשעניתי בשלילה, חזר ושאל האם אין לנו אתם קשרים סודיים. עניתי בשלילה.

שאלני על סיכויי שלום עם הערבים ועל פתרון בעיית הפליטים. עניתי באריכות, בנסותי להבליט כמה חיוניים הבעות אהדה ותמיכה לישראל מצד ידידיה בעולם ובאזור. בהקשר זה הבעתי תקוותי שאת הדבר אשר הוא, אינונו, בנה[2] ואת אשר יורשיו הרסו בדצמבר 1956[3] – יוקם עכשיו בתורכיה המחודשת. שאלתיו על הסיכוי כי דבר זה יקרה מיד. על כך ענה כי יש לו ספקות רבות. הסביר כי המשטר החדש מתרכז לבעיות פנים ולא ירצה לשנות דבר בסטאטוס־קוו ביחסי חוץ. ברצונו להסביר לי דבר אשר בוודאי לא ידוע לי וזה: רפיפות קשריו וקשרי מפלגתו עם המשטר החדש ושהמשטר דוגל במדיניות על־מפלגתית (בזה אישר למעשה את אשר שמעתי מסרפר).

השבתי כי אני מקווה שאוכל לסמוך על השפעתו כאישיות המוסרית העליונה של תורכיה על־מנת להביא לידי הגשמת המדיניות כלפי המזרח התיכון שהוא הביעה בצורה ברורה בנאומו המזהיר במג׳ליס בפברואר השנה.[4] אינונו ענה כי אם יגיע

396

1. העתקים נשלחו אל המנכ״ל, גדעון רפאל, משה ברטור, שמואל בנצור, אליהו ששון, ומשה ששון.
2. אינונו כיהן בתור נשיא טורקיה כשזו הכירה בישראל ב־1949.
3. ראה מס׳ 395 והערה 6 שם.
4. בנאומו תמך אינונו בעקרונות מדיניות החוץ של ממשלת מנדרס במה שנוגע לסעיף בדבר המזרח התיכון. בסעיף הזה נאמר: ״אנו מעוניינים בהידוק הקשרים עם ארצות ערב, אך עליהן להבין שלטורקיה אינטרסים ספציפיים משלה, בדיוק כמו של[מדינות] ערב אינטרסים מיוחדים משלהן״. (ראה מברק הצירות אל משרד החוץ, אי/167, 5.5.1960, 130.15/3764/2).

לשלטון, שאיפתו תהיה לנסות לקדם השלום באזור. חזרתי על דברי הקודמים ופיתחתי את נוהגנו: אנו דורשים זכויותינו אך מעולם לא דרשנו להפקיר את האינטרסים האמיתיים של הערבים. אנחנו בעד שלמות ושגשוג מדינות האזור. הערבים נוהגים אחרת והם דורשים מאחרים להפסיק או להחליש את יחסיהם עם ישראל. כאשר הערבים ירגישו כי אין סיכויים שיצליחו במשימה זו, יבינו כי עליהם להשלים עם המציאות הישראלית ואז יפנו גם פניהם לשלום. לכן אנו תובעים מתורכיה כי תראה הדרך ליתר מדינות האזור אשר איתן מקיימים אנחנו יחסים מצוינים ואשר עדיין מהססים לתת לדבר זה הבעה פומבית. הוא לא הגיב. מסרתי לו כי ערכתי ביקור פרטי אצל סרפר על־מנת להביא לידיעתו נכונותנו לעזור לתורכיה המחודשת בשטח המדיני, הכלכלי והטכני. הוספתי כי באתי אליו באישור סרפר. הוא שאלני לשביעות רצוני משיחתי עם סרפר. כשעניתי בחיוב, הוא גילה סימנים ברורים של שביעות־רצון.

כשרצינו לקום, הוא עיכבנו וביקש מאלון וממני לשוחח בינינו עברית. הוא שאלנו מספר שאלות על הדרך בה רוכשים העולים ידיעת השפה העברית. בעת שנפרדנו, ביקש ממני להעביר ברכותיו לישראל.

הזהירות הרבה בה נקט השועל הזקן בשיחה זו (דבר אשר חרג מדבריו בשיחות עימנו בזמן שלטון מנדרס) מוכיח[ה] כי הוא מאמין בסיכוייו להגיע לשלטון. מאידך, עלי לציין הרגשתנו כי אג׳ביט התרשם מדברי ומטיעוני והתייחס אליהם באהדה רבה.

בברכה,

מ׳ פישר

397

מ׳ פישר אל ח׳ יחיל
M. Fischer to Ch. Yahil

מברק מוצפן אי/190

נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 16 ביוני 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - בהול

לאפרת.

שיחתי השנייה עם סרפר נתקיימה במועדה וארכה חצי שעה. התחיל דבריו כי הגנרל[1] מסכים עקרונית אך יש להביא העניין בפני הממשלה והוסיף כי רשימת העניינים בסדר־היום הנה ארוכה. לשאלתי האם לפרש הדבר כי הדחייה תהא גדולה,

397

1. הגנרל גורסל – ראה מס׳ 395.

ענ[ה] כי יוכל להעלות הנושא עוד לפני שימצו הנושאים על סדר־היום. לשאלתי על היחסים העתידים עם קע"ם ענה כי אין הוא רואה סיבה לשינוי. הסברתי הסתירה בין שאיפות נאסר לבין האינטרסים הטורקיים.

הרציתי על עבודתנו באפריקה. הגיב כי לדעתו יש להפעיל נהרו לבלימת החדירה הסובייטית. הסברתי כי חדירה נייטרליסטית של נהרו או של נאסר תסלול הדרך לסובייטים וחייבתי נוכחות טורקית במדינות הצעירות. אחד מתפקידי טורקיה להוכיח כי נאסר איננו מייצג יחידי של האיסלאם. התרשם מדברי וקבע במקום פגישה עם אחד מעוזריו על־מנת למסור לו דברי.

שאל על יחסינו עם פאקיסטן. לאור השינוי לטובה שהרגשתי במצב רוחו שאלתיו האם מאשר דבריו כי הגנרל מחייב תיקון היחסים. היסס רגע וענה: עקרונית כן אבל רוצה לחשוב על משמעות צעד זה באזור ובמיוחד כלפי עיראק וסוריה. הבטיח לטלפן לפני צאתי אם יהיה לו מה למסור. יספר לגנרל על השיחה וידאג שהבעיה תובא בפני הממשלה בישיבה הקרובה. הוסיף: "אעשה הכול שאפשר אבל זה לא הרבה". הערתי כי זה "עצום". חייך ואמר, "אינני מבטיח לך שום דבר". לשאלתי האם מחייב ביקורי באנקרה בעוד זמן קצר, ענה בחיוב.[2] כאשר דיברתי על אפשרות החזרת אלון, ביקש שנשאירו בתקווה שנחליפו בשגריר.

התרשמתי ברורות כי לא היה כנ[ה] בשיחה עד לנושא אפריקה.

ייתכן ששוחח ברפרוף עם הגנרל ומניח כי הזהירו בפני תוצאות. תכננו הפעלת השפעה על יתר חברי הממשלה. יראה קופרולו[3] הערב. יוצא בשבת לאתונה וחוזר ארצה ביום שני.

פישר

398

מ׳ פישר אל ח׳ יחיל

M. Fischer to Ch. Yahil

מברק מוצפן אי/192

נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 17 ביוני 1960

סודי ביותר - בהול

לאפרת.

לאחר שיחה של שעה עם מזכ"ל משרד החוץ קונראלפ, מסקנתי כי בואי גרם לדיון מקיף במכלול בעיות יחסי טורקיה־ישראל בדרג גבוה ולהלן סיכומי:

א) אין סיכוי להחזרת הנציגים בצורה שדרשתי אותה כל זמן שיימשך המשטר הזמני.

2. פישר אכן ביקר שוב בטורקיה באוגוסט 1960 - ראה מס׳ 402.
3. פואט קופרולו, שר החוץ הטורקי בשנים 1950-1956.

ב) ניתנה לי הבטחה מוסמכת כי טורקיה תמשיך במדיניותה של ידידות כנה כלפי ישראל, כי תתערב באם נותקף וכי יימשכו היחסים ושיתוף־הפעולה הקיימים בכל השטחים. הלילה בשעה מאוחרת נקיים שיחה מסכמת עם שר המסחר.[1]

פישר

399

מ׳ פישר אל ח׳ יחיל
M. Fischer to Ch. Yahil

מברק מוצפן אי/193

נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 18 ביוני 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - בהול

לאפרת.

משיחת ליל שבת ארוכה עם שר המסחר:[1] סרפר הציע בישיבת הממשלה ביום שישי בבוקר להכניס לסדר־היום בעיית החזרת הנציגים. הדבר נתקבל והדיון יתקיים ביום שני או שלישי בצירוף בעיית אלג׳יריה ובהקשר בעיית היחסים עם מדינות ערב. גורסל מודאג במיוחד למשמעות צעד לטובתנו בקשר לכורדים בעיראק וסוריה. סתרתי האפשרות כי תגובת עיראק על שיגור שגרירים תוכל להיות הפעלת הכורדים נגד טורקיה. כגורם מפריע שני אפשרי הזכיר רצון הקצינים הצעירים לא להופיע כאנטי־מוסלמים, וזה לאור ההסתה בכיוון זה מצד המפלגות. מחייב בואי בעוד חודש ואז יתן יד לפגישה עם גורסל - אשר לה הוא מייחס חשיבות רבה. [.....].

398

1. ג׳יהט אירן - ראה מס׳ 399.

399

1. ג׳יהט אירן - ראה מס׳ 398.

400

מ' פישר אל שרת החוץ
M. Fischer to the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3348/25

אתונה, כ"ד בסיון תש"ך
19 ביוני 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד

הנדון: שיחה עם עדנאן קוראל,[1] ב־19.6

סרפר הודיע לקוראל על בואי לאתונה. סעדתי היום צהריים אתו. מצבו אינו מעורער והוא הסביר לי הסיבה. בתקופה האחרונה של שלטון מנדרס קיבלו כל הנציגים הוראות כלליות לפעול על־מנת להכחיש הידיעות על אי־השקט בתורכיה. למזלו, מצא קוראל הכחשות מעין אלו כמגוחכות, ולכן לא פעל. נורי בירגי קיבל הוראות מיוחדות ומפורטות למחות נגד שידורי ה־.B.B.C ולא יכול היה לא לפעול, ולכן חשבו בהתחלה כי הוא יוחזר. אולם שמעתי כבר באנקרה, וזו גם דעת קוראל, כי משרד החוץ התורכי לא יוכל לוותר על שירותו. באותה הזדמנות סיפר לי קוראל כי ב־1956, כאשר יצא מנדרס מחדרו של נורי סעיד בבגדאד, ומסר כי הבטיח להחליש[2] את היחסים עם ישראל, טען בירגי בתוקף נגד צעד כזה, וזה הודות למאמציו כי תורכיה הסתפקה בהחזרת ראשי הנציגויות. קוראל סיפר גם, כי כוונת זורלו היתה לאחר בחירות במארס 1960 למלא הבטחתו בקשר לראשי הנציגויות ביוני השתא. אבל הממשלה התורכית עשתה שגיאה עם תוצאה פטלית לעצמה, והחליטה לא לערוך הבחירות. קוראל הסביר לי כי היה זה מאוד לא נעים למנדרס וזורלו, כי לא יכלו לקיים ההבטחה, אבל מה שהניעם לדחות את הדבר היה החשש מלערער את היחסים עם עיראק, [.....].[3]

קוראל ביקר לפני שבוע באנקרה ונפגש עם סרפר, עם הגנרל גורסל וכן עם מספר קצינים של הכת. הוא נחשב אצל כולם להמומחה בעניינים הערביים. כולם חייבו המשכת שיתוף־הפעולה עם ישראל.

קוראל סיפר לי כי לא רק הגנרל, אלא כל הקצינים ערים מאוד לבעיה הכורדית. יש ביקורת קשה על הטיפול בבעיה זו מצד האיראנים, אשר נוהגים בכורדים בשיטה של פיוס, ואף מזיינים שבטים כורדיים על־מנת לגרום צרות לקאסם. פיתחתי לפניו את התיאוריה שפיתחתי לפני ג'האט אירן[4] על מדיניותו של קאסם כלפי הכורדים,

400

1. עדנאן קוראל, שגריר טורקיה ביוון. קוראל היה ציר בדמשק בשנים 1955–1958, וכשנסגרו הנציגויות הדיפלומטיות בסוריה ב־1958 עקב איחוד סוריה עם מצרים והקמת קע"ם, שב לאנקרה והוטל עליו לטפל ביחסי טורקיה עם ישראל, עד שמונה בשנת 1960 לשגריר ביוון.
2. רוצה לומר: לנתק.
3. חלקו השני של המשפט הושמט.
4. ראה מס' 399.

ובמיוחד על מה שתהיה מדיניותו במקרה של חילוקי־דעות עם התורכים. קוראל אמר לי כי הוא מזדהה עם השקפתי, ומשוכנע כי קאסם היה מנסה להפעיל את הכורדים רק במקרה והיה מתעורר סכסוך רציני עם טורקיה, אשר היה מסכן את משטרו.

קוראל חזר לנושא של ראשי הנציגויות, ואמר כי גם המשטר החדש יצטרך לשקול התוצאות בדעת־הקהל במדינות בהן יש לתורכיה עדיין מעמד; כדוגמא, נתן את ירדן. הסברתי לו מדוע אין לצפות לתגובות שליליות רציניות מהמשטר בירדן.

שאלתיו אם אינו חושש שהמשטר החדש ירצה לסטות מן הדרך האנטי־נאסרית בה הלך זורלו באופן כה תקיף. הוא ענה כי לו היה מדובר על היחסים עם צ׳ילה, לא מן הנמנע שהמשטר החדש היה יכול להרשות לעצמו לשנות המדיניות התורכית, אולם התנאים האובייקטיביים לא השתנו ולכן אין לצפות לשינוי. את הדברים אשר השמיע נאצר לאוורוף[5] על תקוותו כי ישתפרו היחסים בין קע״ם לתורכיה, הוא חושב כחסרי כל ערך, היות ונאצר אמר לקרמנליס שאין לסמוך על אופיו של המשטר החדש בתורכיה. שאלתיו אם הוא מאשר כי ביקור נאצר ביוון היה כישלון.[6] הוא אישר זאת בפה מלא, ואמר כי נאסר התנהג ביוון כפרא־אדם והרגיז את כולם. כינה את אוורוף כאיש ישר וגלוי־לב. סיפר כי אוורוף בשיחות על הנושא של יחסי יוון–ישראל הביע לא פעם את צערו על זאת כי לא היה לממשלה היוונית השכל, עם קום המדינה, לקיים איתה מיד יחסים מלאים (דבר זה מוכיח, לדעתי, כי אוורוף היה כן כאשר שוחח עימי על היחסים העתידים בין ישראל וקפריסין – ספק רק אם השקפותיו תורגמו למעשים).[7]

קוראל שאל אותי מה היה תוכן שיחותי עם סרפר.[8] השבתי כי מחוץ לבקשת עזרה בעניין הדייגים[9] עשינו סקירה כללית, ונמנעתי מלומר לו כי נגעתי בבעיית היחסים המלאים. סיפרתי לו על החלק שנגע לאפריקה. כאשר נפרדנו ביקש קוראל להעביר לשרת החוץ הבעת רגשי הכבוד שלו, והביע התקווה כי אתקשר איתו כל פעם שאזדמן להיות באתונה.

התרשמתי כי קוראל רואה כאחת ממשימותיו להמשיך לפעול למען הידוק היחסים עם ישראל, וייתכן ויהיה ערך להשפעתו אם ימשיך להיחשב כהמומחה לעניינים הערביים. איני סבור כי הוא ייעץ להם להחזיר את הנציגים בתקופה הקרובה. עם סרפר הוא מקיים יחסי ידידות קרובה, והערכתו על גנרל גורסל דומה לזו של סרפר ושל אירן.

בברכה,

מ׳ פישר

[נ״ב] בכוונתי היה לשוחח עם אוורוף, אבל הוא יחזור רק מחרתיים, לאחר צאתי, מסיור בצפון יוון.

5. א׳ אוורוף־טוסיצה, שר החוץ של יוון.
6. על ביקור נאסר ביוון – ראה מס׳ 298.
7. פישר נפגש בינואר עם אוורוף־טוסיצה במטרה לשכנעו להשפיע על הנשיא מקריוס לכונן מיד עם קבלת עצמאות קפריסין יחסים דיפלומטיים עם ישראל בדרג של שגרירויות, ולא לפעול כפי שפעלה יוון, שהסתפקה בהכרה דה פקטו וכינון יחסים בדרג של נציגות דיפלומטית בלבד. (ראה מ׳ פישר אל ג׳ מאיר, 6.1.1960, 130.23/3317/3).
8. ראה מס׳ 394 ו־395.
9. ראה מס׳ 394, הערה 2.

401

מ׳ אלון אל מ׳ פישר ומחלקת המזרח התיכון
M. Alon to M. Fischer and the Middle East Division

מברק מוצפן א׳/228
נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 13 ביולי 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

משיחתי עם קולונל טורקש (מנכ״ל משרד ראש הממשלה בדרגת תת־שר, חבר הכת ואחד האישים המרכזיים בה).

1) הבעתי אהדתנו למפעלם ואיחולינו להצלחה. חזרתי על נכונותנו לשיתוף־פעולה ולתרום מניסיוננו.

2) ענה כי מאז ומתמיד רחש רגשי ידידות כנים לנו והערצה למפעלנו. רבים מידידיו, הן בטורקיה ובארצות־הברית, יהודים ולמד להכיר תכונותיהם החיוביות. בעת שירותו כנספח צבאי בוואשינגטון קשר קשרים עם כתריאל שלמון ודרכו למד הרבה על ישראל.

3) הדגיש זהות האינטרסים, ובעיקר זו של טורקיה, בחיזוקה של ישראל. מתח ביקורת על המדיניות המזרח־תיכונית של ממשלת מנדרס. טורקיה לא מעוניינת באיחוד ארצות ערב ולכן עליה לתמוך במאמצי כל מדינה ומדינה באזור להישאר עצמאית. לו מנדרס לא שלח כוחות לגבול הסורי בשנת 1957, אפשר היה למנוע איחודה של סוריה עם מצרים.[1] ש[יגור] הכוחות לגבול החישה את התהליך שהנו מסוכן לכולנו.

4) בדעה כי ישראל חזקה היא עניינה המיוחד של טורקיה מאחר והיא מהווה גורם של שלום ואיזון באזור כמו שהוא משוכנע שטורקיה חזקה ומתפתחת היא מעניינה של ישראל. בעקבות זאת טורקיה אף פעם לא תיתן יד לפגוע בנו או להחלישנו. לפי הערכתו, תוכן היחסים הם טובים והדוקים ומעוניין כי יתהדקו עוד יותר. [.....].[2]

5) הסכמתי לדבריו בהוסיפי כי תמיד תהיה ישראל בת־ברית נאמנה לטורקיה וכמו בעבר ויותר בעתיד, תיתן ידה לשיתוף־פעולה יעיל ומועיל.

העליתי כדוגמה עזרתנו בעניין קפריסין (האיש יליד קפריסין) והמרכז האטומי.[3] דבר אחד שמפריע לפיתוח היחסים בצורה וברוח דבריו: רמת היחסים. סיפרתי לו על חוסר כל התועלת לטורקיה מצידו של מנדרס כשקיצץ היחסים, כפי שאין כל תועלת

401

1. בספטמבר–אוקטובר 1957, לאחר שנחתמה עסקת נשק בין ברית־המועצות לסוריה, האשימו שתי המדינות האלה את טורקיה שהיא מרכזת כוחות לאורך הגבול המשותף עם סוריה למטרות תוקפניות. טורקיה השיבה כי אין לה כוונות כאלה, ומדובר בתמרונים. נראה שהחששות מטורקיה הם שהיטו את הכף בסוריה לאיחוד עם מצרים.
2. משפט אחד לא הודפס כאן.
3. ישראל תמכה בדרישתה של טורקיה להקים אצלה את המרכז האזורי למזרח התיכון של הסוכנות הבין־לאומית לאנרגיה אטומית. מתחרתה של טורקיה בעניין הזה היתה מצרים.

ממדיניות של כניעה ובעיקר כניעה לערבים. כל כניעה נושאת בחובה דרישה לכניעה נוספת ואין גבול לדבר. הבאתי דוגמת הסכם השילומים עם גרמניה. תיאורו את האינטרסים המשותפים בצירוף ההודעה החוזרת והנשנית על מדיניות עצמאית, מחייב[ים] שלא יהיה פגם אפילו מבחינה פורמלית ביחסים בינינו.

6) הסכים אתי בהוסיפו כי הוא יודע שדבר זה נמצא בדיון ומקווה כי בקרוב ישוגר שגריר לישראל ואנחנו נשלח שגריר לאנקרה. ביקש להעביר רגשי אהדתו לישראל והערכתו לעבודתנו שיכולה לשמש דוגמה לרבים.

אלון

402

מ' פישר אל משרד החוץ
M. Fischer to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן אי/282

נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 8 באוגוסט 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

אפרת, לנמען בלבד, שרת החוץ.

משיחתי עם סרפר שארכה 40 דקה.

1) סרפר פתח דבריו בקפריסין ואמר כי שלשום נתן הוראות לשגריר המיועד[1] ולקונסול הכללי.[2] קוצ'וק ומקאריוס יחתמו במשותף על כל אסכמה לנציגים זרים וזאת תקל שמירת זכויות ישראל. באם יהיו קשיים בשטח זה יהיה על קוצ'וק לדחות הסכמתו למינוי הדדי של נציגויות קע"ם - קפריסין. שאלתיו האם זה כולל שימוש בווטו.[3] ענה קודם בחיוב, [ל]אחר מכן תיקן עצמו שדבר זה יבוא במקרה הצורך. הזכרתי לו כי עזרתנו באו"ם[4] היתה מותנית בהבטחת עזרתם המלאה וזה כולל וטו. ענה כי הוא בוודאי יציע זאת לממשלה במקרה הצורך אך מניח שההוראות הנוכחיות מהוות כבר הבטחת זכויות ישראל והוסיף כי מקאריוס קיבל עקרון החלטה משותפת עם קוצ'וק על מינוי נציגים.

402

1. אמין דירוואנה, השגריר המיועד של טורקיה בקפריסין.
2. וג'די טורל, הקונסול הכללי של טורקיה בניקוסיה.
3. חוקת קפריסין הקנתה לנשיא (היווני) ולסגן הנשיא (הטורקי) זכות וטו על החלטות הממשלה בענייני חוץ, הגנה וביטחון.
4. ראה מס' 401.

2) שאל איך אנו מסבירים החלטת ועידת האיחוד הלאומי בעניין האטאי.[5] העליתי כמה השערות והוא הוסיף השערה חדשה טורקית: נאסר שואף להגמוניה במזרח התיכון ורואה טורקיה כמתחרה. לכן מטרת ההודעה היתה לגייס הלאומנות הערבית הכללית בעניין הסכסוך.

3) שאל להערכתנו על המצב בסוריה. [.....].[6]

4) העליתי בעיית היחסים. אמר כי העניין הפרסי[7] הגביר היסוסים בממשלה ובכת. הנושא הועלה לדיון בממשלה אך תמיכה בלתי מסויגת לשיגור שגרירים קיבל רק מ־Cihat Iren שר המסחר, ומ־Şefik Inan שר המדינה והאחרון יותר [מ]תוך שנאת הערבים מאשר [מ]אהבת ישראל. לכן, על־מנת לא לקבל החלטה שלילית, בחר להשאיר הדבר תלוי והחליט לקדמו במסגרת סמכויותיו על־ידי יצירת עובדות חדשות. בכוונתו כצעד ראשון להחזיר הממונה הנוכחי[8] מהארץ ולשגר במקומו ממונה בעל תואר אישי של ציר מוסמך.[9] מציע כי נעשה אותו הדבר חודש ימים לאחר מכן על־מנת שזה לא ייראה כלפי הממשלה והכת כקנוניה בינינו. אמרתי לו כי לא אוכל לנקוט עמדה לפי הצעתו בלי הוראות מהבית.[10]

5) שאלתיו האם יסכים שאראה גורסל. ענה שגורסל איננו באנקרה ומניח כי יהיה בחזרה ביום חמישי, שאלני האם אוכל לחכות.

עניתי בחיוב ושאלתיו האם הוא יכול להיות נוכח בשיחה ולשמש תורגמן. הסכים בתנאי שיוכל לסדר הפגישה.[11] על זה אמר לי "אתה יודע שגורסל היה טוב מאוד בקשר לישראל בפגישתו עם הנציגים הערבים".[12] חזר מילולית על הפרטים שקיבלתם מאלון. תיאר הצהרת גורסל כאמיצה וחזקה. הערבים יצאו מזועזעים אך לא היו תגובות מבירות ערב.

6) הזמנתי סרפר לארוחה אצל אלון שקיבלה מיד. אראה קונראלפ ואת אירן היום[13] ואחכה לתשובה בעניין הפגישה עם גורסל.

פישר

5. חבל האטאי (אלכסנדרטה, ובטורקית – איסקנדרון) סופח לטורקיה ב־1939. סוריה מעולם לא ויתרה רשמית על החבל הזה. ב־16 ביולי החליטה ועידה של האיחוד הלאומי (המפלגה היחידה במצרים) ש"על קע"ם לנקוט בכל הצעדים הרשמיים והעממיים על מנת להחזיר את חבל אלכסנדרטה וכל החלקים הגזולים של המולדת הערבית." ("אל אהרם", 17.7.1960).

6. פסקה אחת לא הודפסה כאן.

7. ניתוק היחסים בין קע"ם לאיראן בעקבות הצהרת השאה על הכרה בישראל – ראה פרק טז.

8. נג'את אוצ'טום, הממונה על צירות טורקיה בישראל בשנים 1957–1960.

9. ריפעת איאנלר, הממונה על צירות טורקיה בישראל (בדרג אישי של ציר), החל מדצמבר 1960 – ראה מס' 408.

10. ראה מס' 404, פסקה ב.

11. ראה מס' 405.

12. בפגישה שנתקיימה ב־27 ביולי הודו נציגי מדינות ערב לגורסל על הצהרה שמסר בעניין אלג'יריה, וביקשו כי טורקיה תתמוך בעמדתן בשאלות הנוגעות לסכסוך הישראלי־הערבי. גורסל השיב כי ישראל היא עובדה קיימת, וטורקיה במדיניותה הריאליסטית רוצה לראות את העובדות כמו שהן. אם יש לנציגים הצעות לפתרון הבעיה, ישמח לדון יחד עם הממשלה [הטורקית] בהצעות האלה. אשר לבעיית הפליטים, אין הוא רואה כיצד יכולה ישראל לקלוט מיליון ערבים. (ראה מכתב אלון אל משרד החוץ, 2.8.1968, 130.15/3764/4; מברקו א/275, 4.8.1960, שם.)

13. ראה מס' 403.

403

מ׳ פישר אל משרד החוץ
M. Fischer to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן א׳/284

נוסח נכנס: 130.09/2290/4

אנקרה, 9 באוגוסט 1960

סודי-לנמען בלבד

שרת החוץ, לנמען בלבד, לאפרת.

בשיחה עם אירן הוא אישר את עניין פרס[1] כגורם מרתיע [ו]חושב אותו לחולף. סרפר עושה מאמצים לקידום ענייננו. מצטער שסרפר לא הצליח להעביר את עניין השגרירים מיד לאחר עניין האטאי[2] בהתאם לעצתו. תיאר עמדת חברי הממשלה בדיון על היחסים עם ישראל כחיובית מצד כולם בעניינים כלליים ושהתנגדות מפורשת לביצוע מידי של החלפת השגרירים באה רק משר התחבורה, Gen. Sitki Ulay, אשר הציע להמתין זמן־מה (שר זה היה הנספח הצבאי במצרים בעת ההפיכה וקשר קשרי ידידות עם נאסר). מצדיק החלטת סרפר לא לדרוש הכרעה מידית אלא להשאיר את הבעיה על סדר־היום. בינתיים הזמין סרפר את הגנרל אולי לשיחה אישית על הנושא בה ישתתף גם אירן. אירן הציע שוב שאראה גורסל ושמח לשמוע כי סרפר תומך בדבר. אמר שבעת הדיון בממשלה גורסל לא תפש עמדה. יעץ לי על צורת ניהול השיחה עימו.

פישר

403

1. ראה מס׳ 402, הערה 7.

2. ראה שם, הערה 5.

404

ח' יחיל אל צירות ישראל באנקרה
Ch. Yahil to the Israel Legation in Ankara

מברק מוצפן יא/772

נוסח יוצא: 130.09/2290/3

אנקרה, 10 באוגוסט 1960

סודי - מידי

פישר.

א) הבהר נא לסרפר היטב כי בכוונתנו לפתוח שגרירות בניקוסיה וכי מיד לאחר כינון העצמאות [של קפריסין] נבקש אסכמת ממשלת קפריסין למינוי לוין.[1] לא נעמוד על הדדיות, אך בשום פנים לא נסכים להיות בקפריסין במעמד נחות ממדינות ערב. מבקשים תמיכת הטורקים.

ב) בהצעת הטורקים להעלות דרגתם האישית של הנציגים[2] אין משום סיפוק תביעתנו. הם חופשיים כמובן למנות ממונה בדרגה ובמועד המתאים להם וכן חופשיים אנחנו לעשות זאת או לא לעשות, אך לא זה אשר הובטח לנו, וכל עוד לא יוחלפו צירים או שגרירים לא נראה היחסים ההדדיים כתקינים.

יחיל

405

שיחת מ' פישר - גנרל גורסל (באנקרה, ב־15 באוגוסט 1960)
Meeting: M. Fischer – General Gürsel (Ankara, 15 August 1960)

דין־וחשבון: 130.23/3348/24

אנקרה, 16 באוגוסט 1960

קבעו חצי שעה לפגישה והיא ארכה יותר משעה. נכחו שר החוץ סרפר ששימש מתורגמן ומשה אלון.

פתחתי בברכות והבעתי דברי שבח על רוח ההפיכה התורכית. הבאתי דוגמאות מתוך הצהרות הגנרל והוא נהנה כאשר הזכרתי את תשובתו לדרישה הנאצרית בקשר

404

1. זאב לוין, הקונסול הכללי של ישראל בניקוסיה, 1959–1960. השגריר הראשון של ישראל בקפריסין.
2. ראה מס' 402.

להאטאי.[1] הבטחתי שיתוף־פעולתנו בכל השטחים, גם באזור וגם במישור הבין־לאומי. הזכרתי את שיתוף־הפעולה שהיה בעבר. עברתי לציון מצבנו המיוחד במזרח התיכון ועל הידידים שיש לנו בו. לפי בקשה מוקדמת של סרפר הרחבתי את הדיבור על פעולתנו באפריקה וקראתי לתורכים לשיתוף־פעולה בשטח זה. עוד לפי בקשתו של סרפר הזכרתי את עמדתנו בעניין אלג'יריה.[2] חזרתי לדבר על המזרח התיכון והדגשתי שאין אנו אויבי הערבים. [.....].[3] אנו לא מבקשים מידידינו להיות אויבי הערבים, אך מה שאנו כן מבקשים מראש מדינת תורכיה הוא לעזור לנו להחדיר להבנת הערבים כי מאבקם נגד ישראל הוא לשווא וכי ישראל היא מציאות בת־קיימא.

כאן הפסיק אותי גורסל ואמר לסרפר כי יספר לי על תשובתו לשגרירים הערבים.[4] סרפר ואני עשינו את עצמנו כאילו הדבר חדש לי וכאשר סרפר סיים לדבר אמרתי: "אני רואה שאני מנסה לשכנע אדם שכבר שוכנע".

המשכתי והזכרתי את השגיאה החמורה שנעשתה על־ידי המשטר הקודם כאשר החזיר את ראשי הנציגויות. השגיאה היתה חמורה משום שהדבר עודד את הערבים להאמין כי ניתן להרחיק לאט־לאט את ישראל מידידיה ולבודדה. השגיאה היא חמורה משום שהיא מגבירה את המתיחות, את אי־הסדר באזור ואת מירוץ הנשק. הוספתי כי אנו מלאי הערצה לצורה בה הסביר גורסל לידידיו האמריקנים ולשכניו הרוסים כי תורכיה החליטה לקבוע באופן עצמאי את החלטותיה המדיניות וזה תוך שמירה על התחייבויותיה ובריתותיה. אמרתי שאנו משוכנעים כי אותו עיקרון של מדיניות עצמאית וחזקה יונהג במזרח התיכון על־ידי תורכיה.

כאן הפסיקני שנית ואמר: "הערבים אינם מסוגלים להתנהג כאומות בשלות. אין בהם הכרה לאומית. קשה ביותר להובילם בדרך הישרה. הם אינם תופסים את המציאות והם חיים באשליות. מצב זה לא יימשך עוד זמן רב וכל זמן שהוא יימשך מאבקכם עם הערבים לא ייפסק. אבל הם לא יוכלו להורסכם ולמעשה אינם מהווים סכנה, כי אין עם שעשה את אשר עשיתם אתם ועם כזה אינו ניתן להשמדה. תמשיכו לעבוד במרץ. תוכלו להיות בטוחים בתמיכה התורכית למען קיומכם. אבל יחסים פומביים וגלויים רק היו מרגיזים את הערבים ללא כל תועלת עבורכם. דבר זה היה מגביר את המתיחות ובמקום לשרת אתכם היה מזיק לכם."

ביקשתי רשות לסתור את דבריו. הזכרתי את הסכנות בהן אנו חיים, את המאמץ העצום שמטילים עלינו הזיון הנאצרי והאמביציות הבלתי־מרוסנות שלו. כאשר הרחבתי את הדיבור על הנשק הסובייטי ועל המעמסה עלינו כתוצאה מזה, הוא עשה סימן שאין אנו צריכים לפחד מצבא מצרי והוסיף כי מירוץ הנשק הוא המצב בעולם כולו. התייחסתי להגדרה שהוא נתן לאופי של האומות הערביות ואמרתי כי חובת

405

1. בתגובה להודעת "האיחוד הלאומי" בעניין האטאי (ראה מס' 402 והערה 5 שם) הודיע גורסל ש"אם נאסר רוצה בהאטאי – יבוא נא לקחת אותה". (ראה מברק אלון אל משרד החוץ, אי/257, 25.7.1960, 130.09/2290/4). ראה גם להלן, והערה 6 שם.
2. ראה מס' 259 (הערת־עורך) ומס' 260.
3. משפט אחד הושמט כאן.
4. ראה מס' 402, והערה 12 שם.

ידידינו כלפי עצמם, כלפי הערבים וכלפי ישראל היא לעזור לערבים להבין את המציאות והם רק יבינו זאת אם ידברו איתם בשפה ישירה אשר לא תשאיר להם מקום לאשליות.

לזאת ענה לי גורסל "למה אינכם מבקשים מהאמריקנים, האנגלים והצרפתים לומר לערבים את אותם הדברים שאני אמרתי להם ביחס לישראל? הרי הם אינם עושים זאת".

עניתי כי הם כן עושים זאת אך משתמשים בשפה אחרת. הסגנון שלהם שונה ואיננו הסגנון הנכון שמשתמש בו גורסל אשר מכיר את הערבים יותר טוב.

גורסל הוסיף ואמר: "אני רוצה שתדעו כי שאיפתי היא להתיידד עם הערבים וברצוני להוסיף כי זה גם עניינכם. כאשר נהיה ידידם של הערבים קל יותר יהיה לנו להסביר להם את המציאות הישראלית. אך היתה זו שגיאה חמורה לעשות דברים ברעש ובתופים. מצבנו דומה למצב של גבר המאוהב באישה אשר מוקפת הרבה גברים. אם אני אגלה שאני אוהב את האישה זה רק ירגיז את הגברים האחרים ללא כל תועלת". הוא חשב קצת והוסיף: "אנחנו לא ניפול במלכודת בה נפל השאה המסכן",[5] [ו]הוסיף: "אנו הושטנו לכם את היד ואנחנו לוחצים את ידכם. יחסינו ושיתוף־הפעולה בינינו ילכו ויתפתחו ובקרוב בוודאי תחולנה התפתחויות מעניינות. למעשה יחסינו לא יכולים להיות טובים יותר ממה שהם כיום".

חזרתי על טיעוני ואמרתי כי עלי להודיע שאנו ציפינו כי המשטר החדש יראה מחובתו להבהיר לעולם כי השגיאה שנעשתה על־ידי המשטר הקודם היתה תוצאה מהשיחות בין עדנאן מנדרס ונורי סעיד מבגדאד והיא שייכת לתקופה אשר חלפה. ראינו לא מכבר שני מאורעות מקבילים שאפשר להשוותם. נאצר התנפל על השאה האיראני בקשר ליחסי איראן–ישראל. השאה לא נכנע ואנחנו משוכנעים שהוא לא ייכנע, אבל הוא לא ידע להסתיר את העובדה שדקירות המחט של נאצר מרגיזות ומדאיגות אותו. וזה עודד את נאצר להמשיך. "נאומך באיסקנדרון,[6] אדוני ראש המדינה, שהראה לנאצר כי אתה מתעלם מדקירות המחט שלו, השתיקו מיד. אנו מייחלים לכך כי מדיניותך האמיצה תביאך בעתיד הקרוב להחליף שגרירים עם ישראל. ג'סטה זו תוכיח לערבים כי מעניינם לנטוש את מדיניותם של אשליות ותעזור להובילם לקראת השקפה מציאותית ובריאה של המצב. הפרסטיג'ה וההשפעה התורכית רק תרווחנה מזה. ושנינו מהווים מבצר שלא ניתן להשמידו".

בתשובתו הגיב גורסל רק על המשפט האחרון. הוא אישר כי מציאות מבצר זה הנה אחת העובדות החשובות, ואולי החשובה ביותר באזור, וכי יש לעשות הכול למען חיזוקו.

סרפר חזר על תרגום דברי בקשר להחלפת שגרירים. הוא הסתכל על גורסל ואמר לי: "אתה רואה, הוא איננו מסרב". אך לבסוף נתן גורסל את תשובתו: "תהיה לכם סבלנות". לזה עניתי כי ירשה לנציג עם ותיק מאוד להגיד דבר־מה מתוך ניסיונו לנציג עם גדול. הרגע הנכון לבצע דבר הוא תמיד הרגע הראשון. אלה המחכים

5. ראה שם, הערה 7.
6. ב־29 ביולי הכריז גורסל באיסקנדרון כי "האטאי היא חלק בלתי־נפרד מאדמת המולדת הטורקית. היד שתפגע בה – תיגדע." (ראה "ג'ומהוריית", עיתון יומי בלתי תלוי המופיע באיסטנבול, 30.7.1960.)

בעניינים מדיניים כי תופענה הזדמנויות – לאלה ההזדמנות לעולם לא באה. הרגע המתאים הוא תמיד הרגע הנוכחי.

לאחר ששמע את התרגום ישב גורסל והרהר, ותוך החלטה לשים קץ לוויכוח הוא אמר לי: "אדוני השגריר, שמחתי מאוד להכירך, אני תקווה כי הנך יוצא מכאן בהרגשה שאנו ידידים".

הודיתי לו על כנותו והוספתי כי חבל שקריאתנו להחזרת יחסים מלאים לא באה על סיפוקה. "אני מבטיח לך כי לא נחזור לבקשה זו וכי לא נטרידך יותר בעניין זה, אך הנני רוצה שתדע שגם כאשר ילכו ויתפתחו יחסינו בכל השטחים כפי ששנינו רוצים זאת, אצלנו תישאר טענה."

לזאת הגיב: "מפליא אותי כי נשארת אצלך טענה אחרי שיחה כל־כך טובה וכנה". עניתי: "רק בנקודה אחת". הוא סיים "אם כך הכל בסדר".

[.....].[7]

מ' פישר

406

מ' אלון אל מ' פישר
M. Alon to M. Fischer

מברק מוצפן א'/379

נוסח נכנס: 130.09/2290/5

אנקרה, 14 בספטמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

לאפרת.

הבוקר ערכתי ביקור פרידה אצל קולונל טורקש. סקרנו המצב באזור והתעכבתי על ועידת שתורה,[1] רצח מג'אלי,[2] המוכיחים מעל לכל ספק חתרנות נאסר ושאיפותיו שעל־מנת להשיגן יוצר אי־יציבות בכל מקום אשר ידו משגת. הצבעתי על העניין המשותף לטורקיה ולישראל לשמירה על יציבות ושלום באזור כדי שנוכל להקדיש עיקר מאמצינו לפיתוח וקדמה. טורקש ענה:

1) טורקיה בעלת ניסיון היסטורי ביחסה עם הערבים לכן לא ייתכן כי טורקיה תיתן אמון בהם. יותר מזה, על טורקיה לנהוג בזהירות לכל תופעה הבאה מצד הערבים

7. פסקה אחת לא הודפסה כאן.

406

1. ועידת שרי החוץ של מדינות ערב שנתקיימה בשתורא שבלבנון באוגוסט 1960.
2. הזאע אל־מג'אלי, ראש ממשלת ירדן, נרצח באוגוסט 1960. המלך חוסיין הטיל על קע"ם את האחריות לרצח. ראה מס' 29.

ובעיקר נאסר. בכל הזדמנות דיון בבעיות האזור הוא חזר והדגיש בפני חבריו בוועד המניעים הטבעיים לחוסר אמון מצד טורקיה כלפי הערבים.

2) הוא רואה בישראל גורם יציבות ושלום המחייב שיתוף־פעולה הדוק בינה לבין טורקיה. עמדתו זו ידועה בוועד ודואג לכך כי יתר חבריו יהיו שותפים לעמדה זו.

3) הוא שמח כי המגעים [–] הקיימים מתפתחים לשביעות־רצון כולנו. הוא מעוניין ביותר להרחיב שיתוף־הפעולה גם בשטחים אחרים כגון: כלכלי, מדעי, תרבותי, וחברתי. יודע כי טורקיה תוכל ללמוד רבות מניסיונה של ישראל.

4) כשהצבעתי בין היתר על הצעותי[נו] לשיתוף־פעולה בשטח הפיתוח שהגשנו לשר המסחר[3] ביקש להעביר אליו העתק על־מנת שיוכל לדאוג אישית שהעניינים יתקדמו בכיוון הרצוי לכולנו.

5) מבקש כי אדע שיש לנו בו ידיד נאמן. אך יותר מזה: לא פחות מישראל רואה הוא ברכה בהידוק הקשרים בינינו, כי רק שיתוף־פעולה זה מסוגל להביא ליציבות באזור. לצערו, ובוודאי לצער כולנו, אין שותפים אחרים למשימה זו. הסתמך על דברי בקשר לוועידת הליגה ורצח מג'אלי, הלא אלה הם רק חלק של המסע ההרסני של נאסר ויש לבלום זאת. כפי שידוע בוודאי לי, פועלים ברצינות לגבי הפרדת סוריה מקע"ם.

6) הוא מקווה כי בקרוב ישוגרו שגרירים ואוכל להיות בטוח כי הוא פועל בכיוון זה כמיטב יכולתו.

מסרתי לו על מחליפי[4] תוך הבעת תקווה כי יתן בו האמון ויקיים איתו אותם היחסים הידידותיים שקיים עמי. ענה: בהחלט, אשמח לראותו ולהמשיך עימו לקידום עניינינו המשותף.

אלון

3. העניין אינו ידוע.
4. משה ששון, המנהל בפועל של מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ, החליף את משה אלון בתור ממונה על הצירות בטורקיה בספטמבר 1960.

407

מ' אלון אל מ' פישר
M. Alon to M. Fischer

מברק מוצפן אי/380

נוסח נכנס: 130.09/2290/5

אנקרה, 14 בספטמבר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי

לאפרת.

ערכתי ביקור פרידה אצל גורסל. נוכח סרפר. לאחר שהחלפנו איגרות והבעות אהדה, סקרתי בפניו בקצרה המצב באזור ברוח דברי לטורקש.[1] הדגשתי שותפות האינטרסים בשמירה על היציבות והשלום באזור הנפגעים קשות על־ידי הפעולות החתרניות של נאסר. כן הצבעתי על אפשרויות שיתוף־הפעולה בכל השטחים העומדים בראש דאגתה של הרפובליקה הטורקית השנייה בראשותו.

גורסל השיב כי הוא מעוניין בשיתוף־פעולה וידאג לקיומו. הוא עוקב בקפדנות אחר ההתפתחויות באזור וגם יודע הקשיים בהם נתקלת ישראל משכנותיה. מאידך הוא מכיר שכנינו וחדור הכרה כי אין לנו מה לדאוג וכי על ישראל להמשיך בעבודה הנפלאה בה החלה והמשמשת דוגמה מצוינת לא רק לעמי האזור אלא לעולם כולו. איחל לי דרך צלחה והצלחה בתפקידי בעתיד ומבקש למסור איחוליו מקרב־לב לנשיא ולראש הממשלה. סיים דבריו: אשר ליחסי טורקיה - ישראל, תוכל להיות סמוך ובטוח כי אדאג בתקופת כהונתי ששום דבר לא יפריע לקידומם ולפיתוחם.

אלון

408

צירות ישראל באנקרה אל מחלקת מערב אירופה
Israel Legation in Ankara to the West European Division

מברק מוצפן אי/541

נוסח נכנס: 130.23/3348/26

אנקרה, 3 בדצמבר 1960

שמור - מידי

א) בערב שבת בשעה 20:50 מסר משרד החוץ בסוכנות האנטולית את הידיעה הבאה לפרסום לאמור:

407

1. ראה מס' 406.

"רפעת איאנלר, מיופה־הכוח שלנו בתל־אביב, בהשלימו תקופת שירותו בדרגה 4 הועלה לדרגה 3, כלומר הועלה לתואר של ציר. כידוע חזר הציר שלנו מישראל אחרי המתיחות שהיתה קשורה בעניין הסואץ בשנת 1956. מהתאריך הנ"ל נוהלה הצירות על־ידי מיופה־כוח". עד כאן.

ב) דובר משרד החוץ שנשאל על־ידי עיתונאי אם פירוש הדבר התקנת היחסים ענה: "אין תגובה", בעוד שבאופן בלתי־רשמי התייחס להצהרת סראג' משלשום בקשר להאטאי[1] בציינו רצון טורקיה להדק היחסים עם ישראל. ידיעה זו נמסרה לנו על־ידי העיתונאי עצמו שהוסיף, שלפי בקשת המשרד אין בדעתו לפרסמה; מאידך, אותו עיתונאי עצמו מסר הידיעה לש' כהן, כתב "מעריב" בקושטא שהתקשר איתי, ושאף אני עניתי לו כי אין תגובה בפי. מציע שתגיבו באותה הצורה אם תישאלו.

ג) דברי סראג', ותגובתו הרשמית החריפה של משרד החוץ, [ש]חזר על הצהרת גורסל בזמנו בנושא זה,[2] התפרסמו היום בעיתונות בכותרות ראשיות.

עיתוני אנקרה לא פרסמו לעת־עתה הידיעה על העלאת איאנלר, שהופיעה לעת־עתה בביולטין הסוכנות האנטולית ובעיתון הצרפתי הקושטאי Journal d'Orient.

ששון

409

א' שלוש אל הממונה על צירות ישראל באנקרה[1]

A. Chelouche to the Chargé d'Affaires of Israel in Ankara

העתק: 130.23/3348/26

ירושלים, ט"ו בכסלו, תשכ"א
5 בדצמבר 1960

שמור

הנדון: שיחת שרת החוץ עם הממונה הטורקי[1]

ב־30 בנובמבר קיבלה שרת החוץ את הממונה התורכי לפי הזמנתה. שרת החוץ פתחה באומרה כי הזמינתו על־מנת לומר לו את שכבר נזדמן לה לעשות במסיבה אצל

408

1. ב־29 בנובמבר, יום השנה לסיפוח חבל האטאי לטורקיה ולהחלטת האו"ם על חלוקת ארץ־ישראל, הכריז הקולונל עבד־אל־חמיד סראג', יושב־ראש המועצה המבצעת של החבל הסורי של קע"ם: "עלינו להודות לאלוהים ולגורל על שהטלנו על שכמנו... את המשימה להחזיר את החבל השדוד ואת המשימה לשחרר את פלסטין... אנו נשבעים לפני בנינו והדורות הבאים, כי לא נחסוך בדם במלחמתנו להחזרת הזכות שנשדדה מאתנו." ("אל איאם", עיתון יומי היוצא בדמשק, 30.11.1960).
2. ראה מס' 405, והערות 1 ו־6 שם.

409

1. רפעת איאנלר, הממונה על צירות טורקיה בישראל.

הנשיא כמה ימים קודם לכן. שרת החוץ הביעה שמחתה לשוב הדייגים[2] הביתה והעירה כי כבר נזדמן לה לתת ביטוי מעל במת הכנסת להערכתה את הצעד שעשתה ממשלת תורכיה.

ברצונה להוסיף הערכתה ותודתה למאמציו האישיים של שר החוץ סרפר אשר עמל הרבה למצוא פתרון חיובי לפרשה.

הממונה התורכי החרה החזיק אחריה בהדגישו התפקיד המכריע ששיחק סרפר בהשגת החנינה לדייגי "סנונית".

שרת החוץ הוסיפה כי משהו קרה ב־1956 והיא מקווה כי יבוא על תיקונו. אישית היא סבורה שככל שעובר הזמן יקשה יותר לעשות זאת.

הממונה השיב כי שרת החוץ ודאי מכירה את קשייה של תורכיה. היא ודאי יודעת על הקשרים שיש לתורכיה עם שכנתה קע"ם: קשרי דת, מסורת והיסטוריה והביע תקוותו כי עניין הייצוג ימצא את פתרונו במרוצת הזמן.

שרת החוץ הסכימה כי אמנם קשרי דת הם קשרים עמוקים אולם ציינה כי לדעתה המשטר הדמוקרטי בטורקיה והבסיס עליו הוא מושתת יש לו מכנה משותף הרבה יותר גדול עם ישראל מאשר זה שיכול להיות לו עם קע"ם. יהיה זה עצוב מאוד, הוסיפה שרת החוץ, אם הממשלות יכוונו את פעולתן לפי מושגי הדת. באפריקה דרך משל יש לנו ידידות טובות בין המדינות המוסלמיות אשר הקימו יחסים עימנו. קע"ם עושה הכול כדי להשתמש באיסלאם כמנוף כדי הרחיק מדינות אלה מעלינו אך אין היא מצליחה.

ראש ממשלת ניגריה, דרך משל, הוא מוסלמי אך הוא עצמו אמר לשרת החוץ כי עובדה זו אינה צריכה לקבוע את היחסים בין שתי המדינות. הוא הדין לגבי ארצות כמאלי, צ'אד וכו'.

מניסיוננו למדנו, אמרה שרת החוץ, כי מדינות אשר עמדו בלחץ ובאיומים של קע"ם לא הפסידו דבר וקע"ם המשיכה ביחסיה עימהן. כך היה בעניין הסכם השילומים. הערבים לחצו ואיימו על גרמניה אולם אדנאואר אמר ברורות למצרים כי עניין השילומים הוא עניין בין גרמניה לבין העם היהודי. זוהי שאלה מצפונית לעם הגרמני החייב לשלם חוב זה ליהודים ולכן אין למצרים מקום להתערב. במרוצת השנים קיבלנו מאות מיליונים של דולרים מגרמניה ואף־על־פי כן יחסיה של גרמניה עם ארצות ערב מצוינים.

בפריטאון (סיירה ליאונה) קיים מועדון לבנוני שברשותו האולם הנאה ביותר למסיבות. ראש הממשלה המקומי התכוון לערוך מסיבה לסגל הקונסולרי באותו מועדון והנה בא אליו הקונסול הלבנוני והעיר לו כי לא ייתכן שלמסיבה יוזמן קונסול ישראל. ראש הממשלה הודיע לקונסול הלבנוני במקום כי זוהי הפעם האחרונה שהקונסול בא אליו בעצה כיצד עליו לנהוג. המסיבה התקיימה באולם אחר, כולם באו למסיבה ושום דבר לא קרה.

לעומת זאת, ברור כי כל סימן של היסוס או נסיגה מתפרש על־ידי הערבים כחולשה ומעודדם למעשי סחיטה.

2. ראה מס' 394, הערה 3.

המצרים אף העמידו את או נו בשעתו בפני ברירה בהודיעם כי לא יוכל לבקר במצרים ובישראל. או נו ויתר על ביקורו במצרים ושום דבר לא קרה לבורמה.

הממונה השיב כי מדיניות החוץ של תורכיה מבוססת על העיקרון של קיום יחסים טובים קודם כל עם שכנותיה ואחר־כך עם יתר ארצות העולם. (כך בפירוש.) שאיפת תורכיה היא לקיים יחסים טובים עם כל ארצות העולם והיא מסדירה יחסיה ככל שהיא יכולה בהתאם לכלל זה. לתורכיה וישראל אינטרס משותף. זהו בסיס מוצק שעליו מושתתים היחסים. יש, אפוא, להמתין ולראות כיצד יתפתחו העניינים.

שרת החוץ הסכימה והדגישה כי היא מציינת בסיפוק שהמצב לא הפריע להתפתחות היחסים ושיתוף־הפעולה בהם מעוניינים שני הצדדים. אם העלתה שאלת הייצוג אין זאת אלא משום שלא נזדמן לה לדבר עמו על כך. בוודאי שלא היתה מזמינה אותו במיוחד כדי לומר לו זאת. לנו, אמרה שרת החוץ, יש סבלנות. אנו מאמינים בתורכיה, עמה וממשלתה ויודעים כי דבר לא ירתיעם.

כאן העיר הממונה כי שרת החוץ יכולה לבטוח בכך כי תורכיה לא תסכים להתערבות אחרים בנושא זה. הבסיס עליו בנויים היחסים כה איתן וחזק עד כי כל דבר אחר ייעלם במרוצת הזמן.

הממונה סיפר לשרת החוץ על חבלי קליטתו הראשונים ועל כי הוזמן על־ידי בנו של הנשיא לבקר בחוותו באשקלון. שרת החוץ עוד שאלה הסברים לסילוק הקצינים הצעירים,[3] למצב בקשר לבחירות וכו׳. היא הטעימה כי אין איש המטיל ספק בכוונתו הכנה של הגנרל גורסל לקיים בחירות ולכונן משטר דמוקרטי, וציינה כי שמה לב שתגובת העיתונות העולמית לסילוק הקצינים הצעירים היתה טובה ואוהדת.

הממונה הביע דעתו כי הגנרל יציג מועמדותו בעת הבחירות לנשיא בעוד יש לצפות לכך כי איסמט אינונו ייבחר לראש הממשלה, הואיל והעם רוצה בו ויבחר בו.

לידיעתך.

בברכה,

א׳ שלוש

3. ב־13 בנובמבר פיזר הגנרל גורסל את ה״ועדה לאחדות לאומית״, והקים במקומה ועדה חדשה. בוועדה החדשה לא נכללו 14 קצינים, ובראשם הקולונל טורקש, שלדברי גורסל שאפו לכונן דיקטטורה צבאית ולמנוע קיום בחירות.

410

מ׳ ששון אל א׳ שלוש
M. Sasson to A. Chelouche

מברק מוצפן אי/560

נוסח נכנס: 130.09/2290/5

אנקרה, 8 בדצמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

שיחה של שעה עם סרפר שקיבלני בלבביות רבה.

1) העברתי איחולי הממשלה להחלמת גורסל. הזכרתי שאנו מדינה קרובה וידידותית ושנשמח אם רופא ישראלי יוכל להיות לתועלת. הודה מאוד, אמר שימסור לגורסל שלבטח יעריך ביותר גם ברכות הממשלה וגם נכונותנו לעזור. גורסל מחלים יפה. היה מזל שלא נפל למשכב לפני ה־13 בחודש שעבר בו ערך טיהורים[1] והספיק להעלות המדינה למסלול בריא.

2) הודה במילים חמות ביותר על מכתבה של שרת החוץ[2] אך בטרם קראו אמר: ״אנא בכל לשון של בקשה דאגו שדייגיכם לא ייתפשו שוב בחופינו. היה לי קשה לשכנע הפעם אך להבא לא אוכל לעזור״.

3) שאל אם ידוע לנו מה הניע סראג׳ להצהיר הצהרתו בעניין האטאי.[3] כשעניתי בשלילה ביקש שאבדוק ואודיעו בהקדם; ״הרי אתם היחידים היודעים יפה מה נעשה אצל הערבים״.

4) ביקש לדעת הערכתי האישית. אמרתי שאני מתרשם שיש קשר בין המשפטים שהחלו בימים אלה בעמאן נגד רוצחי מג׳אלי[4] לבין הכרזת סראג׳. במשפט זה מאשימים את סראג׳ אישית וכן שורת סורים וירדנים פליטים. נאסר אינו חושש מהתפוצצות בסוריה. מדאיגה אותו תעמולת ירדן המביאה לכך שהסורים מרגישים יותר ויותר שהם היחידים שנפלו בפח ״האחדות״, וכן מדאיגה אותו העובדה שמרבית הערבים מחוץ לסוריה נוכחו שניסיון ״האיחוד״ נכשל. הפניתי תשומת־הלב לניגוד בין הכרזות נאסר בסודאן, בהן תמך בעצמאות סודאן לבין הרגשת הסורי שאינו מבין מדוע נגזר עליו להיהפך לחבל בעוד שלסודאן מאחל הרודן עצמאות. אמרתי שההסתה נגד ישראל כנראה ששוב אינה מספיקה והיה על סראג׳ להשתמש בהאטאי כדי להפנות תשומת־הלב ממשפטי עמאן.

5) סרפר סיפר שהורה השגריר אסין[5] למחות בפני נאסר אישית על הכרזת סראג׳. אסין הודיע שהוא מתקשה להתקבל אצל נאסר וביקש רשות לפנות לפאוזי. סרפר

410

1. ראה מס׳ 409, והערה 3 שם.
2. ראה מס׳ 394, הערה 1.
3. ראה מס׳ 408, והערה 1 שם.
4. ראה מס׳ 406, הערה 2.
5. סייפולה אסין, שגריר טורקיה בקע״ם.

אסר עליו לראות פאוזי ואמר שהוא מקווה שנאסר לא יקבל אסין בכלל ואז "תהיה לו סיבה נוספת להקשות עורפו כלפי קע"ם".

6) הבעתי הערכתנו להעלאת איאנלר[6] והודעתי החלטת ממשלת ישראל לעשות צעד מקביל. קם ממקומו, לחץ ידי בברכה והוסיף שההחלטה הנה טובה וכי ציפה לכך. בקשר לעיתוי אמר כי רצוי שהדבר ייעשה בעוד שבוע או שבועיים.[7] כאן אמר שעלינו לדעת החלטתו הנחושה להתקדם לקראת נורמליזציה של היחסים. הוא יתקדם באיטיות אך בעקביות וינצל כל שגיאה של הערבים כפי שעשה במקרה האטאי. עלינו לסמוך על כנותו ורצונו הטוב והרי עד כה הבטיח לנו שני דברים ואת שניהם ממלא. (המדובר בעניין הדייגים ובעניין איאנלר.) אפשר לסמוך על הערבים שימציאו הזדמנויות. שלשום הופיע בפני ישיבת הממשלה והוועד לאיחוד לאומי ונתבקש להסביר פשר העלאת איאנלר. הנוכחים נחלקו לשתי קבוצות. אלה שמתחו עליו ביקורת לא אמרו מילה אחת נגד ההתקרבות לישראל אלא להפך, רק הביעו חשש שצעד זה יאחד הערבים, "והרי אנחנו מעוניינים בפירודם". הוא הסביר להם עמדתו, הרגיעם ושכנעם. הציע שלעת־עתה לא ישנו ראשי הנציגויות כרטיסי הביקור שלהם ויוסיפו להיקרא "מיופי־כוח". טוב שיש בבירות אנשים שיוכלו להגיש כתבי־האמנה לפי הוראה במברק. העיקר שנסמוך עליו ונדע כוונותיו והחלטתו להביא לנורמליזציה תוך טיפול זהיר ועדין.

7) בקשו־נא [מחלקת] חקר ומחלקת המזרח התיכון להבריק מידית הידיעות שאפשר להעביר לשר בעניין האטאי.

תודה.

ששון

6. ראה מס' 408, פסקה א.
7. משה ששון קיבל דרג אישי של ציר בינואר 1961.

פרק יח
Chapter 18

יחסי ישראל–קפריסין
Israel's Relations with Cyprus

הקמת יחסים בין ישראל לקפריסין

411

ז' לוין אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
Z. Levin to the British Commonwealth Division

מקור: 130.23/3354/58

ניקוסיה, י"ג בטבת תש"ך
13 בינואר 1960

סודי

שיחה עם מקריוס
מברקי מס' 162 מיום 11/1/60

הפגישה התקיימה ביום 11.1 לפי בקשתי.

א) מסרתי למקריוס את הערכתנו להצהרתו הברורה בקשר לצלבי־הקרס שצוירו בפמגוסטה. בתשובתו אמר שהוא הזדעזע ממעשה זה, שלדעתו נעשה על־ידי יסודות בלתי־אחראיים, ואולי אפילו זרים, שכן שתי אוניות גרמניות עוגנות בנמל פמגוסטה, וחקירה ראשונה הוכיחה שצלבי־הקרס צוירו בצבע אוניות. אנטישמיות זרה לעם הקפריסאי, והוא בטוח שמעשים אלו לא יישנו.[1]

ב) מסרתי לו את הסכמתנו לבקשתו בקשר להסכם האווירי. הוא השיב שנמסר לו על כך והודה על היענותנו.

ג) בקשר לביקור נציג ICFTU[2] בקפריסין, מסרתי שגם ICFTU וגם ארגונים בינלאומיים אחרים ירצו, ללא ספק, לקבוע את מקום מושבם האזורי בקפריסין אשר תוכל להיות אי נייטרלי במזרח הים התיכון. אנו נהיה מוכנים לתמוך בהצעות אלו במידה וקפריסין תשמור על נייטרליות דוגמת שווייץ. פירוש הדבר: עמדה וידידות שווה, ללא משוא־פנים, עם כל עמי האזור. השיב מקריוס: זוהי בדיוק המדיניות שלנו.

411
1. ראה פרק כב.
2. "הקונפדרציה הבין־לאומית של האיגודים המקצועיים החופשיים" – International Confederation of Free Trade Unions.

הוספתי וציינתי שמבחינה מעשית, ידידות שווה פירושה מעמד שווה לכל הנציגויות אשר קפריסין תקים בארצות האזור, כלומר אם שגרירות בקהיר או ביירות, פירושה גם שגרירות בישראל.

על כך השיב מקריוס שקפריסין תקים רק ארבע שגרירויות: אתונה, אנקרה, לונדון, ואשינגטון. הסדר זה יהיה לפחות למשך השנתיים הראשונות. במדינות אחרות, ובפרט במדינות האזור, תוקמנה קונסוליות. לשאלתי אם פירוש הדבר קונסוליות בישראל, קע"ם ולבנון השיב בחיוב.

הדגשתי שישראל שואפת ליחסים הדוקים עם קפריסין, שכנתה הקרובה והידידותית, ונשמח מאוד אם יחסים אלו ילבשו גם דפוס פורמלי. מקריוס השיב שגם קפריסין שואפת ליחסים הדוקים, אשר, הוא בטוח, יהיו לטובת שני הצדדים. מדיניותה של קפריסין היא לקיום יחסים אלו, למרות לחץ מאיז[ה] צד שהוא.

לבסוף שאל אותי מקריוס על יחסינו עם תורכיה, והשבתי שהיחסים מצוינים.

בתום השיחה, שהתנהלה באווירה ידידותית ביותר, מסרתי למקריוס את הספר "עם התנ"ך" ביוונית, ואיחלתי לו דרך צלחה.

לאחר שיחתי עם מקריוס פגשתי את מ' פיסאס, מזכ"ל הסתדרות האיגודים המקצועיים הימנית. פיסאס אמר שמקריוס הציע לו להיות קונסול כללי בישראל או קונסול כללי בקהיר. אין לקחת דברים אלו כאמת מסיני [.....]. אך עצם השאלה מצביעה על אפשרות שמתגבשת עמדה מסוימת אצל מקריוס בקשר לצורת היחסים הדיפלומטיים עם ארצות האזור.

בברכה,

ז' לוין

412

י' פראטו אל ח' יחיל
J. Prato to Ch. Yahil

מברק מוצפן נ/402

נוסח נכנס: 130.09/2293/8

אתונה, 22 ביולי 1960

סודי

משיחה עם אוורוף היום בביקור פרידה:

א) קפריסין. העביר לנציגו בניקוסיה[1] הוראה למסור למקריוס את הצעתו לא להסכים לכל הפליה לרעה בצורת נציגותנו באי, תוך התחשבות עם האינטרס

412
1. ג' כריסטופולוס, הקונסול הכללי של יוון בקפריסין.

הקפריסאי.[2] עמדתם היא של נייטרליות אוהדת אך לא של לחץ פעיל שמא יאשימו את אתונה אם בעקבות המלצתה תהיינה תוצאות מזיקות לקפריסאים במצרים או לכלכלה הקפריסאית. הזהיר בפני חוגים מסחריים יווניים וטורקיים באי המעוניינים במניעת כינון קשרים איתנו. חזר בהדגשת יתר על הכדאיות לעודד ככל האפשר התיירות מישראל עוד לפני יום העצמאות והעלה רעיון כריתת הסכם לתיירות. לדבריו קיימת הערכה קפריסאית כי התיירות מישראל עשויה לאזן את ההפסדים שיהיו במקרה והערבים יגבילו סחרם עם קפריסין בעקבות כינון היחסים.

[.....].[3]

פראטו

413

ז' לוין אל משרד החוץ

Z. Levin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 243

נוסח נכנס: 130.23/3394/58

ניקוסיה, 24 ביולי 1960

סודי

המנכ"ל, מחלקות חבר־העמים הבריטי, מערב אירופה, המזרח התיכון, ארצות־הברית, מזרח אירופה.

א) בשיחה עם קונסול ארצות־הברית ב־22 יולי אמר מקריוס שקע"ם מאיימת בניתוק היחסים אם קפריסין תקים נציגות כלשהי בישראל. מקריוס אמר שעם כל רצונו בקשר עם ישראל אינו יכול להתעלם מלחץ קע"ם אך אינו יודע עדיין עמדת קוצ'וק. הקונסול מסר למקריוס עמדת ארצות־הברית, כלומר שיווי־משקל ביחסים עם כל מדינות האזור. מקריוס נמנע מתגובה.

ב) קוצ'וק הבהיר למקריוס אתמול עמדתו בייצוג שווה ישראל–ערב. הוחלט לקיים ארבע שגרירויות: יוון, טורקיה, בריטניה, ארצות־הברית וקונסוליות בישראל, קע"ם, לבנון, גרמניה, צרפת, איטליה, יוגוסלביה, אירלנד. אין לראות זאת כהחלטה סופית.

2. לשיחתו של פראטו עם אוורוף קדמה שיחה של סגן המנהל הכללי של משרד החוץ, מ' פישר. פישר סיפר על שיחה של כריסטופולוס עם לוין, שבה יעץ לישראל להסתפק בדרג נציגות פחות משל קע"ם. אוורוף אמר כי העמדה הזאת אינה מבטאת את הוראותיו, והבטיח להזכיר לנציגו כי יש לקיים יחסים שווים, על סמך ניסיונה המר של יוון ביחסיה עם ישראל. אוורוף אמר כי הביע את הדעה הזאת לפני שרים קפריסאים שביקרו באתונה. פישר הזהיר מפני האשליה שניתן לכונן בשלב ראשון קונסוליה ולהופכה בהדרגה לשגרירות. אוורוף ענה כי הלך המחשבה הזה הולם את מקריוס, אולם ידאג כי תימסר לו בהקדם אזהרה ידידותית בשמו. מוטב גל של כעס מידי ערבי מאשר מחלה כרונית. (ראה מברק פישר מאתונה אל משרד החוץ, ג/394, 18.7.1960, 130.09/2293/8).

3. המשך התעודה, שעוסק ביחסי ישראל–יוון וביקור נאסר באתונה, לא פורסם כאן.

ג) נודע לי ממקורות קומוניסטיים כאן שצ׳כיה תהיה בשלב זה המדינה הקומוניסטית היחידה שתקים נציגות כאן.

ד) נודע לי שממשלת הולנד חושבת ל[האמין] צירה בלבנון Philipse לקפריסין. אנא הפעילו כל הלחץ למנוע מינוי זה וכן מינויים דומים של מדינות ידידותיות.[1]

לוין

414

ז׳ לוין אל משרד החוץ
Z. Levin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 249
נוסח נכנס: 130.09/2341/2

ניקוסיה, 13 באוגוסט 1960

סודי ביותר

המנכ״ל, מחלקת חבר־העמים הבריטי

א) קוצ׳וק והקונסול הטורקי כאן[1] מסרו שבשתי הפגישות ביקש מקריוס מקוצ׳וק להסכים להכרה מידית בשגרירות קע״ם ולדחות בקשתנו לשישה חודשים. קוצ׳וק מתנגד בתוקף ודורש הסכמה לישראל ולערבים ביחד. עמדתו של קוצ׳וק איתנה בעקבות הוראות מאנקרה.

ב) נפגשתי הבוקר עם מקריוס, לבקשתי, והודעתי על כוונתנו לשגרירות. הוא ביקשני להתחשב בלחץ הערבי עליו ולדחות בקשתנו לפתיחת שגרירות לשישה חודשים. הודעתי על עמדתנו והסברתי המשגה בצעד זה גם מבחינתו. לבסוף אמר שאם נלחץ לא יוכל לסרב אך חושש מאוד מתגובה ערבית.

ג) אני מציע [ש]מברק התשובה של שרת החוץ יישלח בנפרד למקריוס וקוצ׳וק כי רק מקריוס יחתום על מברקם.[2]

לוין

413

1. בשולי הפסקה הזאת רשמה ג׳ מאיר: ״לפעול בהולנד. האם יש להם כבר שגריר כאן? אם לא, צריך לדבר עם הממונה.״

414

1. וג׳די טורל, הקונסול הכללי של טורקיה בניקוסיה.
2. ראה מס׳ 423, 424 ו־426 (נספחים א, ב, ו־ד.)

415

ז׳ לוין אל המנהל הכללי של משרד החוץ

Z. Levin to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3344/58

ניקוסיה, ח׳ באלול תש״ך
31 באוגוסט 1960

סודי

הנדון: הדים להקמת שגרירותנו

לאחר שיחתי הראשונה עם שר החוץ[1] (מברקנו 255 מיום 24.8.60)[2] אני מקיים עימו מגע כמעט יומי ולוחץ לקביעת מועד להגשת כתב־האמנה.[3] נראה לי ששר החוץ עצמו רוצה בסיום מהיר של הפרשה, אך ההחלטה נתונה רק בידי מקריוס. הוא מסר לי שוב, מפי מקריוס, שאין מקום לספק בקשר להגשת כתב־האמנה, אך מקריוס רוצה להעביר את העניין באופן חלק ככל האפשר, ועל כן מבקש שלא נלחץ ונסמוך עליו שיקבע תאריך מוקדם ככל האפשר. שר החוץ נפגש היום שוב עם מקריוס בנידון.

בשיחותי עם התורכים, הן עם ד״ר קוצ׳וק והן עם הקונסול הכללי טורל, אמרו השניים שאין מקום לדאגה, ויעצו שלא ללחוץ יתר על המידה על מקריוס.

מיד עם התפרסם ההודעה התחילה המערכה נגדנו. פתחה בכך הקהילה היוונית־קפריסאית במצרים שהמטירה על מקריוס מברקים ומשלחות, והצליחה להחדיר לעיתונות הקפריסאית את פחדיה שאם אמנם תקים קפריסין יחסים דיפלומטים תקינים עם ישראל יגורשו 17,000 הקפריסאים ממצרים. העיתונות הקפריסאית פתחה בסדרת כתבות על עדינות הבעיה וכללה גם קריאה למקריוס לא לנקוט צעדים אשר יתנקמו באוכלוסיה הקפריסאית במצרים. הגדיל לעשות העיתון היומי ״אתנוס״ אשר קרא לישראל להתחשב בנקודה זו ולא ללחוץ להקמת שגרירות. מסע תעמולתי זה הופסק בעקבות שיחותינו עם עורכי ובעלי העיתונים, וכל עיתוני יום ב׳ יצאו במאמרי מערכת שציינו שאמנם עומדת בפני מקריוס בעיה חמורה ועדינה, אך יש לזכור את העזרה הרבה שקפריסין יכולה לקבל מהניסיון הישראלי.

415

1. ספירוס קיפריאנו נתמנה ב־22 באוגוסט בתור שר החוץ של קפריסין, במקומו של נ׳ קרנידיוטיס, שנתמנה לתפקיד הזה עם קבלת עצמאותה של קפריסין, אך העדיף להתמנות בתור שגריר באתונה.
2. לא נמצא.
3. קדמו לכך מכתב של ג׳ מאיר לקרנידיוטיס, 16 באוגוסט 1960, ובו בקשת אסכמה למינוי לוין (ראה מס׳ 425 – נספח ג). האסכמה ניתנה ב־17 באוגוסט (ראה מברק לוין אל משרד החוץ, 251, 17.8.1960, 130.09/2341/2).

הודעת ועידת שרי החוץ הערבים בקשר לקפריסין[4] זכתה להבלטה בעיתונות הקפריסאית, אך ללא הערכות או הערות. ללא הערכה עברה גם הידיעה על רצח אל־מג'אלי.[5]

בינתיים פרסמה פדרציית המסחר והתעשייה (נשיאה לשעבר, א' אראווזוס, הוא שר המסחר והתעשייה הנוכחי) הודעה המצהירה שהקשר הכלכלי הטבעי של קפריסין הוא עם מדינות ערב, ועל כן קוראת הפדרציה לנשיא הרפובליקה שלא לנקוט בצעדים העלולים לשבש את היחסים שבין קפריסין לבין ארצות ערב. אין בעמדה הפרו־ערבית של הפדרציה משום הפתעה עבורנו.

בשיחות הדגישו אישים קפריסאים (שר הפנים,[6] שר העבודה,[7] שרת המשפטים,[8] וחברים מבית־הנבחרים) את הצורך במדיניות חוץ נייטרלית ואי־התערבות בסכסוכים האזוריים, אך כולם הביעו את חששותיהם לגורל 17,000 הקפריסאים במצרים. כולם סומכים על מקריוס שימצא את דרכו בבעיה זו.

מקריוס, כדרכו, נקט בעמדות מנוגדות. בתשובה לשאלת כתב "אל גומהורייה" בדבר פתיחת שגרירות ישראל, התעלם מקריוס לחלוטין מעמדתו המוצהרת על נייטרליות וידידות שווה ואמר שהערבים חייבים לדעת שאין הוא חופשי לגמרי בקביעת יחסי קפריסין–ישראל כי עליו להתחשב בדעת סגן הנשיא. קוטצ'וק התבטא בפני בחריפות רבה על הודעה מוזרה זו של מקריוס, אך טרם הגיב עליה רשמית. יש לראות בהודעתו של מקריוס חיזוק להנחתנו שבמגעיו עם ארצות ערב ינסה להתחבא מאחורי הלחץ התורכי.

מאידך, במסיבת עיתונאים ביום 24.8 בתשובה לשאלה על יחסי קפריסין–ישראל והתגובות הערביות, השיב מקריוס שהערבים ידעו כבר לפני חודשים על כוונתו לקיים יחסים תקינים עם ישראל, ועל כן לא היה מקום להפתעתם. קפריסין, אמר מקריוס, תישאר מחוץ לסכסוך הישראלי–ערבי, ומדינות ערב יכולות, אם רצונן בכך, לפתוח שש שגרירויות בקפריסין, אך לא למנוע הקמת שגרירות ישראל. הוא הביע את תקוותו שמדינות ערב לא תנקוטנה בצעדים נגד קפריסין, אך עמדתו בנידון ברורה ויציבה. הוא ביקש שלא לפרסם דברים אלו.

אין ספק שהלחץ הערבי – לכל שלוחותיו – יימשך, אך יש מקום לתקווה שבעקבות פעולתנו נסכם את פרשת כתב־[ה]האמנה בעתיד הקרוב.

בברכה,

ז' לוין

4. בוועידת שרי החוץ של מדינות ערב בשתורא שבלבנון (באוגוסט 1960) הוחלט על פעילות ערבית מאוחדת נגד ישראל בקפריסין (ראה מברק לוין, מס' 266, 8.9.1960, 130.09/2341/2).
5. הזאע אל־מג'אלי, ראש ממשלת ירדן, נרצח באוגוסט 1960. המלך חוסיין הטיל על קע"ם את האחריות לרצח.
6. פוליקרפוס יורקג'יס, שר הפנים של קפריסין.
7. טאסוס פאפודופולוס, שר העבודה והביטוח הלאומי של קפריסין.
8. סטלה סוליוטו, שרת המשפטים של קפריסין.

416

ז' לוין אל משרד החוץ
Z. Levin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 262
נוסח נכנס: 130.09/2341/2

ניקוסיה, 2 בספטמבר 1960

סודי-לנמען בלבד

מנכ"ל, מחלקת חבר־העמים הבריטי.

א) שר החוץ מסר שמקריוס מקווה להסדיר עם קע"ם שאלת יחסי קפריסין – קע"ם ושאלת המיעוט הקפריסאי במצרים בימים הקרובים. קע"ם מאיימת בניתוק יחסים ובפגיעה במיעוט הקפריסאי אך עיקר הלחץ על מקריוס אינו מקע"ם אלא ממנהיגי המיעוט במצרים וקרוביהם כאן. מקריוס ביקש להודיעני שוב שאין ספק שאגיש האמנה, אך מבקש שלא נלחץ. הסברתי שוב לשר עמדתנו; הצעתי שמקריוס יקבע תאריך לשבוע הבא. השר מסכים ויציע זאת למקריוס.

ב) מיופה־כוח יוון מסר שנציגי קע"ם מאיימים בפגיעה במיעוט הקפריסאי. עיתונות קפריסין מצטטת כתביהם באתונה המביעים התמרמרות על הסכמת מקריוס לשגרירותנו ויש להניח שגם שגרירות יוון כאן הביעה עמדה דומה.[1]

ג) מיופה־כוח בריטניה מסר שעמדתם נגד צמידות קפריסין לקהיר, וככל שמקריוס יתמהמה בעניין האמנה יתן מקום לסחיטה ויכביד על עמדתו. ביום ב' יביע עמדה זו בפגישתו עם מקריוס.

לוין

416

1. ואכן, במברקו של לוין אל משרד החוץ, 265, מיום 7 בספטמבר 1960 (תיק 130.09/2341/2), נאמר ששמע מפי המנהל הכללי של משרד החוץ הקפריסאי שממשלת יוון הביעה לפני מקריוס אכזבה מהסכמתו לכינון יחסים מלאים עם ישראל, וכי שגרירות יוון באי טוענת שיחסיה של קפריסין עם ישראל צריכים להיות דומים ליחסיה של יוון עם ישראל.

417

מ' אלון אל משרד החוץ
M. Alon to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן אי/383
נוסח נכנס: 130.09/2290/5

אנקרה, 15 בספטמבר 1960

סודי ביותר

מחלקת המזרח התיכון.

מזכ"ל משרד החוץ[1] בעת ארוחת פרידה שערך לי היום, גילה לי כי לפני שלושה ימים ביקרו השגרירים הערבים באנקרה אצל סרפר ודרשו כי ממשלת טורקיה תשפיע על הקהילה הטורקית באי, ובעיקר קוצ'וק, לבטל את ההסכמה לשגריר הישראלי.

סרפר ענה להם:

1) ארצות ערב מפריזות בהערכת כוח השפעתה של ממשלת טורקיה על קוצ'וק והטורקים באי.

2) לרגל מעמדה המיוחד של קפריסין והבעיות בפניהן היא עומדת רצוי כי קפריסין לא תהיה צד בסכסוך שמחוץ לתחום עניינה הישיר וכנראה זה השיקול ורצון ממשלת קפריסין לקיים יחסים גם עם ישראל. המזכ"ל הוסיף כי לפי מיטב ידיעתו והבנתו, למרות הלחץ הזה לא יחול שינוי בעמדת ממשלת טורקיה, קוצ'וק, או העדה הטורקית באי, ולמרות הדיחוי שנגרם לרגל הססנות־מה מצד מקריוס ובעיקר יועציו היוונים, יגיש בקרוב שגרירנו כתב־האמנתו.

משה אלון

417

1. זכי קונראלפ, המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ של טורקיה.

418

ז׳ לוין אל ח׳ יחיל
Z. Levin to Ch. Yahil

העתק: 130.23/3344/58

ניקוסיה, 28 בספטמבר 1960

[.....][1]

א) חלה כאן התקדמות מסוימת בענייננו. מקריוס ושר החוץ ריסנו את העיתונות המקומית, שהתחילה לכתוב בצורה חיובית יותר על "מעמד שווה ויחסים שווים" ולדבר ברוח אופטימית ביותר על הקמת יחסים מלאים הן עם ישראל והן עם קע"ם. במשך השבועיים האחרונים נפגשתי 3 פעמים עם שר החוץ ובכל פעם, בצורה ברורה, העמדתיו על המצב הבלתי־אפשרי שהעמידו אותנו ואת עצמם. השר השיב מפי מקריוס שמנהל מגע שוטף עם קע"ם, ונראה לו (כלומר למקריוס) שקע"ם מבינה את עמדת קפריסין ולא תנקוט בצעד הקיצוני של ניתוק יחסים. צעד חיובי ראשון היה הודעת קהיר על מינוי השגריר.[2] אמנם אין עדיין הודעה רשמית על מועד בוא השגריר, אך ראש המשלחת המסחרית של קע"ם העושה עתה בקפריסין (שהוא תת־שר הכלכלה של קע"ם)[3] הודיע לשר החוץ ששגרירם יגיע לניקוסיה תוך שבועיים. במקרה זה קיימת מגמה לתת לו להגיש את כתב־אמנתו יום־יומיים לפני. הנימוק הפורמלי יהיה שהסכמת ממשלת קפריסין למינויו ניתנה ב־16.8 בעוד שהסכמתם למינויי ניתנה ב־17.8. כפיצוי נוסף לקע"ם תפתח קפריסין שגרירות בקהיר. עדיין אין החלטה רשמית על כך, אך שר החוץ אמר לי באורח סודי ביותר שמקריוס נתן בכך לקע"ם אפשרות של face saving.

שר החוץ חזר ומסר את הודעתו של מקריוס שקפריסין תעמוד בתוקף על קו של יחס שווה, אך הוא מבקש שנתאזר בסבלנות ולא נלחץ עליו יתר־על־המידה. שר החוץ עצמו סבור שתוך שבועיים תיפתר השאלה לשביעות־רצון כל הצדדים.

בינתיים הגיש שגריר ארצות־הברית, Fraser Wilkins, את כתב־[ה]אמנתו. לא מצאתי מקום לערער על כך, והעובדה שהוא הגיש את כתב־[ה]אמנתו לפני עברה ללא כל תגובה או תמיהה בקפריסין. נראה היה לי שמחאות שלנו היו מעלות את ענייננו בצורה שלילית.

ב) קיימתי שיחה יסודית ראשונה עם שגריר תורכיה;[4] הוא קיבל תדרוך מלא באנקרה, והקונסול הכללי התורכי אף הוא הכניס אותו יפה לענייננו. מאידך, בעוד שהקונסול הכללי ראה את קפריסין כניגוד אינטרסים בין היוונים והתורכים, ומכאן שעמד בתוקף על ענייננו נגד היוונים, רואה השגריר את המשימה בקפריסין

418

1. הפסקה הראשונה, שעניינה סידורים מנהליים של שגרירות ישראל בקפריסין, לא הודפסה כאן.
2. לתפקיד מונה מוסטפא לוטפי.
3. גמאל ברדלוסי, סגן שר הכלכלה של קע"ם.
4. אמין דירוואנה, שגריר טורקיה בקפריסין.

בשיתוף־פעולה בין שתי העדות, ומכאן, עלול לוותר בנקודות מסוימות להשיג שיתוף־פעולה זה.

השגריר מסר לי שעמדת תורכיה היתה ותישאר איתנה – שגרירות ישראל חייבת לקום בקפריסין, גם אם יביא הדבר לניתוק הקשר עם קע"ם. בנקודה זו אין תורכיה מוכנה לוויתורים כלשהם, ומנהיגי העדה התורכית יעמדו בתוקף על כך. מאידך, אין השגריר רואה מקום להפעלת לחץ על מקריוס כי המדובר בעוד שבועיים, אך אם תחול דחייה נוספת לא יהססו התורכים ללחוץ על מקריוס.

בהקשר זה מסר לי השגריר שאין הוא רואה אפשרות למניעת הקמת שגרירות בקהיר. אמנם קוטצ'וק יכול להטיל וטו, אך צעד זה עלול לחספס בצורה חריפה את יחסי שתי העדות, כי מקריוס לא יהסס להטיל את כל האחריות לניתוק אפשרי עם קע"ם על התורכים. וטו תורכי קשה במיוחד לאחר שמקריוס הסכים לתת לתורכים שגרירות נוספת (במערב גרמניה). מכל מקום, שאלה זו טרם עלתה לדיון, וסוכם שנדון עליה במשותף בבוא העת.

השגריר מסר לי גם על שיחתו עם שגריר יוון בקפריסין, C. Tranos. בקשר לענייננו, אמר טרנוס שקפריסין היתה חייבת להתחשב יותר באינטרס של הפזורה במצרים, ולנהוג לגבי ישראל כפי שנוהגות אתונה ואנקרה.

ג) בפגישה עם השגריר היווני מסר לי שביקר אצלו שגריר לבנון[5] וביקשו להתערב אצל מקריוס שלא להקים יחסים מלאים עם ישראל. תשובתו (לדבריו) היתה שאין ממשלת יוון מוכנה להתערב בעניין קפריסאי פנימי, ואם יש ברצונו עליו להסביר למקריוס ישירות.

לדברי טרנוס המגמה היא לתת לשגריר קע"ם להגיש כתב־[ה]אמנתו לפני. אם כי אין בידיו ידיעות ברורות, הרושם שלו הוא שהשגריר הקע"מי יגיע לניקוסיה תוך שבועיים.

ד) שליחות בן אחיו של סקורס[6] נכשלה לחלוטין כי לא נאמר לו ברורות שעליו להתקשר איתי לפני פגישתו עם מקריוס. התוצאה היתה שהוא בא למקריוס בטענה מדוע לא הכיר בישראל, ומקריוס כמובן השיב שהוא הכיר בישראל ושגרירות ישראל פועלת. בן האח יצא מהפגישה בלי שיהיה לו שמץ של מושג על המצב המדויק. לא נראה לי שבשלב זה אפשר יהיה לנצל קשר זה שוב.

ה) ביום 22.9 הגיעה לקפריסין משלחת מסחרית בת 7 חברים מקע"ם. בראשה עומד תת־שר הכלכלה Dr. Gamal Bardlosi. המשלחת מתקבלת כאן בכבוד גדול, ועוסקת בעיקר ביצירת קשרים עם חוגי המסחר הקפריסאיים. עד עתה לא היתה כל התייחסות אלינו.

ו) נציג הוועד הערבי (פלסתינאי) Halil Klief הגיע לקפריסין ונפגש עם מקריוס, קוטצ'וק ושר החוץ, בניסיון לגייס את תמיכתם להכרה בזכויות ערביי פלסתינה. נמסר לי שמקריוס דיבר בקווים כלליים על הידידות בין קפריסין לארצות ערב, וקוטצ'וק אמר לו בפירוש [כי] אין לעדה התורכית כל עניין בשאלה זו. כליף ניסה

5. שהאדה גוסיין, שגריר לבנון בקפריסין.
6. על מנת לסייע לישראל שיגר איש העסקים האמריקאי ממוצא יווני, ספירוס סקורס, את בן אחיו, בעל אותו שם, בשליחות אל הנשיא מקריוס (ראה מברק א' הרמן אל משרד החוץ, יר/92, 13.8.1960, 130.09/2334/1).

גם את מזלו בשם המפורש של המופתי,[7] וקוטצ׳וק השיב שלעדה התורכית יש כבר מופתי משלה ואין היא מחפשת מופתי נוסף.

ז) אתמול הגיעה לקפריסין משלחת של העדה הקפריסאית במצרים. היום תיפגש המשלחת עם מקריוס, ורואים בה ניסיון אחרון להשפיע על מקריוס לבטל הסכמתו לשגרירותנו.

בסיכום, נראה לי שאין כרגע מקו[ם] לדאגה, ובואו הקרוב של שגריר קע״ם יפתור את בעייתנו. ברצוני להציע שהשרה תיפגש בניו יורק עם סרפר[8] להבטיח את המשך ההצלחה הישראלית-תורכית בבלימת הניסיון לרתום את קפריסין למרכבת קהיר. כן רצויה ביותר פגישה עם Zenon Rossides,[9] ראש המשלחת הקפריסאית, וסגנו התורכי,[10] בעיקר מאחר ויש להניח שרוסידס נפגש עם נאסר ופאוזי.

419

ח׳ יחיל אל ז׳ לוין (ניקוסיה)
Ch. Yahil to Z. Levin (Nicosia)

העתק: 130.23/3344/58

[ירושלים], י״ג בתשרי תשכ״א
4 באוקטובר 1960

זאב היקר,

תודה על מכתבך המפורט מה־28.9.[1] בשבועות האחרונים לא פינקת אותנו בידיעות והתחלתי להיות חרד לשלומך ולמצב־רוחך. אני מבין יפה כי ההתפתחות בשבועות האחרונים מתחה את עצביך והעיקה על נפשך. הרי אנו כאן כולנו עצבניים ועם כל ה[חשיבות] שאנו מייחסים לקפריסין היא רק אחת הזירות המעסיקות אותנו ואילו אתה ניצב על משמרת זו וטבעי הוא כי כאבת וכואב את העניין יותר מכולנו.

זה למעלה מחודש מנבא אני באוזני חברי כי ממשלת קפריסין לא תפר הסכמתה להקמת שגרירותנו ולמינויך כשגריר אלא שתחפש ״פשרה״ שתתבטא בשתיים: בהקדמת תורו של שגריר קע״ם לתורך ובפתיחת שגרירות קפריסאית בקהיר. בו־בזמן שאצלנו יפתחו קונסוליה בלבד. בא מכתבך ומאשר סברה זאת מפי מקורות אחדים.

7. חאג׳ אמין אל־חוסייני, לשעבר המופתי של ירושלים ונשיא הוועד הערבי העליון.
8. לא נמצא חומר על פגישת ג׳ מאיר עם שר החוץ הטורקי סרפר בניו יורק ונראה שלא התקיימה.
9. רוסידס שימש הנציג הקבוע של קפריסין באו״ם, נוסף על היותו שגריר בוואשינגטון. על פגישתו עם ג׳ מאיר – ראה מס׳ 421.
10. אחמד אקימאן׳, סגן הנציג הקבוע של קפריסין באו״ם. לא ידוע על פגישה של ג׳ מאיר אתו.

419
1. ראה מס׳ 418.

אני מקווה כי אמנם כן יהיה. מובן כי תהיה בכך הפליה כלפינו. לא נשיג אז את המטרה של שוויון מוחלט אבל נשיג לפחות שוויון בייצוג כלפי קפריסין אם לא שוויון בייצוג קפריסאי. אין לי ספק כי בדלית ברירה נשלים עם הפליה זו ונשתדל להפיק תועלת מקסימלית מקיום נציגותנו. הרי לא היינו בטוחים כי הדבר יסתייע, ובינינו לבין עצמנו מדוע צריך היה להיות מקריוס אמיץ יותר מעמיתיו היוונים והתורכים[?] ודאי כי לנו יש עניין רב בנציגות ואנו חייבים להיאבק עליה. אודה כי על־אף גרסתי אני ועל־אף האישור לה המשתמע ממכתבך אין אני שקט ולא אהיה שקט עד קבלת הדו"ח על מסירת כתב־[ה]האמנתך. הגורמים העוינים עדיין פועלים ואין לזלזל בכוחם.

משום כך סבור אני כי עלינו לא להשהות מגעים בעניינים מעשיים עד להשגת המטרה הדיפלומטית. הנה הברקתי לך לפני הזמן על נכונות משרדי הממשלה להחליט על הקלות לתנועת תיירות מישראל לקפריסין. אבקשך לטפל בנושא זה באופן נמרץ. אם תהיה תגובה חיובית נהיה מוכנים לשלוח משלחת לשיחות גם אם תגיע לניקוסיה עוד בטרם מסירת כתב־האמנתך.

בכלל רצוי שתכתוב בפירוט יתר כיצד משתקפת העצמאות בחיי האי. בחודשים שקדמו לעצמאות החזקת אותנו בקורס העניינים ואילו עתה יש לנו הרגשה שהקשר רפה.[2]

היה ברוך,

ח' יחיל

2. ראה מס' 420.

420

ד' לוין אל המנהל הכללי של משרד החוץ

Z. Levin to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3344/62

ניקוסיה, כ"ו בתשרי תשכ"א
17 באוקטובר 1960

סודי

הנדון: קפריסין לאחר שני חודשי עצמאות

[.....][1]

פעילות קע"ם ומעמדה

א) מעמדה של קע"ם באי חזק כבעבר, ועקב החלטת קפריסין לקיים יחסים דיפלומטיים מלאים עימנו, אף התחזק. כפיצוי על פגיעה זו בקע"ם קיימת נטייה להדגיש בכל הזדמנות את הקרבה בין קפריסין וקע"ם.

ב) מזה חודשים שקע"ם מקיימת לחץ כבד על מנהיגי קפריסין למנוע הקמת נציגותנו כאן, או לפחות, נציגות ישראלית כמו באתונה. נוסף ללחץ הישיר וגיוס עזרת אתונה למטרה זו, הופעלה גם הפזורה הקפריסאית במצרים. מלבד נציגים רשמיים של קע"ם, נשלחו לאי משלחת כלכלית, בראשות תת־שר הכלכלה של קע"ם, משלחת העדה הקפריסאית במצרים, נציג הוועד הערבי העליון. כן פעל שגריר לבנון בקפריסין לפי הוראות הליגה הערבית.[2]

ג) בדרכים שונות, אך במידה רבה של עקביות, דחה מקריוס את דרישת קע"ם לנישולנו מהאי, אך בדאגתם לשמירה על יחסים הדוקים עם קע"ם ולביטחון הפזורה הקפריסאית במצרים נוטים מנהיגי קפריסין להפליג בשבח קע"ם ומנהיגיה.

ד) שגרירות קע"ם תיפתח כאן תוך תקופה קצרה ביותר וללא ספק תזכה למידה רבה של אהדת דעת־הקהל הקפריסאית. יש לשער שחלק גדול מפעילות שגרירות זו יהיה מכוון נגדנו.

מעמדנו בקפריסין

א) פתיחת שגרירותנו כאן ואיומי קע"ם גרמו להסתייגות מסוימת של הציבור הקפריסאי, שראה אותנו אשמים בניתוקם מקע"ם ופחד מנקמה בפזורה הקפריסאית במצרים. העיתונות הקפריסאית דיברה בגלוי על המשגה של מקריוס על שהרשה לנו לפתוח שגרירות כאן. פעילותנו מחד וריכוך עמדת קע"ם מאידך הביאו לקו חיובי יותר בעיתונות המקומית. כיום, כאשר פרשה זו עומדת על סף פתרונה הסופי עם בואו של שגריר קע"ם, נרגע הציבור הקפריסאי ומעמדנו חזר לרמתו הקודמת.

420
1. החלק הראשון של המכתב, שעניינו סקירה על המצב הפנימי והכלכלי בקפריסין, לא הודפס כאן.
2. ראה מס' 418.

ב) תנועת התיירות הישראלית בחודשים האחרונים, השתתפותנו היפה בתערוכת ניקוסיה, ומשחק הכדורגל בין נבחרות קפריסין [ו]ישראל הם גורמים מסייעים לחיזוק מעמדנו כאן, ומצביעים שוב ושוב על הקשר בין שתי המדינות.

ג) לעומת זאת, הולכות ונשמטות מידינו עמדות כלכליות שהיו בידינו או שיכולנו לרכוש לנו. הסיבות לכך:

(1) עד עתה לא נעשה דבר להגדיל את קניותינו באי, ואין זה סוד שבעתיד הקרוב לא יקבלו יבואנים קפריסאים רשיונות יבוא למוצרים מישראל, ומכאן, כבר עתה מעדיפים לייבא ממדינות אחרות.

(2) היעדר אדם בנציגותנו אשר יוכל להתמסר לשטח פעולה זה. מר אשכול, שראיתי את עיקר תפקידו בפיתוח הקשרים הכלכליים, עמוס לעייפה בעניינים המנהליים של השגרירות.

ד) פעולות ההסברה שלנו דלות ומעטות מאותה סיבה עצמה: היעדר אדם נוסף בשגרירות. שטח פעולה חשוב זה מוזנח על־ידינו ביודעין.

ה) קשרינו עם העדה התורכית חזקים ומתחזקים, ועדות לכך פניותיהם הרבות לסיוע מישראל:

(1) בקשה לסיוע בפיתוח מקורות מים.

(2) השתלמות ארכיטקט תורכי בישראל.

(3) קבלת שני תלמידים תורכיים לבית ספר לדיג מכמורת.

(4) שיגור משלחת הסתדרות הפועלים התורכית ל־3 שבועות לימוד בישראל.

אין ספק שקשר זה ילך ויתרחב בעתיד, ובכל הזדמנות מדגישים מנהיגי העדה התורכית את רצונם ללמוד מניסיוננו ולהיעזר בנו.

ו) יש להניח שלאחר שתבוא יציבות בשאלת יחסי קפריסין–קע"ם תבואנה פניות לא מעטות גם מצד מנהיגי העדה היוונית והשרים היוונים. אך אובדן מעמדנו הכלכלי באי יתן אותותיו גם בשטח זה.

ז) ברור, אפוא, שהצלחתנו בעצם פתיחת שגרירותנו כאן תאבד את תוכנה אם לא נדע לנצל את מעמדנו החדש להגביר את שטחי פעולותינו השונים כאן. אך לא ייתכן הדבר בלי אדם נוסף לתקן השגרירות.

בברכה,

זאב לוין

421

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT503

נוסח נכנס: 130.09/2339/25

ניו יורק, 27 באוקטובר 1960

סודי-לנמען בלבד

רפאל, קפריסין; שיחת שרת החוץ–רוסידס ב־26; נכח קומיי.

שרת החוץ הדגישה רצוננו ביחסים טובים ושיתוף־פעולה הדוק עם קפריסין. קפריסין נולדה כמדינה באזור מסוכסך אבל עליהם לחיות בשלום עם כולם. אנו יודעים על הלחץ הערבי בעיקר מצד קע"ם ומניחים שקפריסין לא תיכנע כי כל ויתור רק מזמין לחץ מוגבר. מצידנו אף פעם לא דרשנו ממדינות אחרות לבחור בינינו לבין מדינות ערב, לא לגבי יחסים ומסחר או ביקורים של מנהיגים וכו', ואין שום הצדקה לכך שהערבים מנסים להכתיב לאחרים בעניינים כאלה הנוגעים לריבונותם הבלעדית. שרת החוץ הצביעה על רצוננו הטוב להקל על יחסים כלכליים עם קפריסין ובתור דוגמאות הזכירה הצעתה לבטל או להפחית מס הנסיעה בקשר לתיירות לקפריסין וגם לבקש משא־ומתן על קניות יותר חרובים בקפריסין. הוסיפה שעל שני הדברים אין עדיין החלטות אך ברצונה לטפל בהם בשובה ארצה. רוסידס השיב שגם הקפריסאים רוצים ביחסים טובים איתנו על רקע העבר ההיסטורי, הקרבה הגיאוגרפית ואינטרסים משותפים. המצרים באמת לחצו על הארכיבישוף [מקריוס] וטענו שהם עמדו בראש הלוחמים באו"ם בעד עצמאות קפריסין בו־בזמן שישראל הזדהתה עם אויביה. (כאן שרת החוץ התערבה להכחיש שאי־פעם הסתייגנו מעקרון שחרור קפריסין.) למרות זאת עמדו הקפריסאים על יחסים עם ישראל והערבים נאלצו להשלים. הוא עצמו דיבר עם נאסר בניו יורק ומסר לו עמדתם בנדון. הצטער שנציגנו עדיין מחכה להגיש כתב־האמנתו אבל רצו לעכב זאת עד שיגיעו להסדר עם הערבים אחרת היו מסתבכים ויוצרים בעיות ללא צורך. כעת עומד העניין להתגשם. בנוכחותו ביקש נאסר מעלי סברי לדאוג לכך שנציג קע"ם יגיע לקפריסין בהקדם. צריך להגיע כל יום ומיד אחריו יגיש גם לוין כתב־האמנתו. רוסידס הזכיר שביקר כמה ימים בארץ ב־[19]52 והיה אורח בית של סלונים, מנהל הפרדסים בקפריסין. התרשם מאוד מדינמיות הארץ.

בסיום הביעה שרת החוץ תקוותה שיתקיימו יחסים תקינים בין שתי המשלחות כאן ורוסידס ענה שמקדם זאת בברכה.

קשה להגיד שרוסידס עשה רושם של כנות מופרזת. הבוקר ביקש פגישה עם שרת החוץ כששמע שהיא עומדת לעזוב הערב ויצא מהוועדה הראשונה כששרת החוץ שלחה לו הודעה שהיא יכולה לקבל אותו רק אם יבוא מיד לסלון הנציגים. יש להניח שקיבל הוראות מהבית להתקבל על־ידי שרת החוץ וחשש איך יתפרש הדבר אם לא יעשה זאת.

קומיי

422

ז׳ לוין אל המנהל הכללי של משרד החוץ
Z. Levin to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מקור: 130.23/3344/58

ניקוסיה, י׳ בטבת תשכ״א
29 בדצמבר 1960

סודי

הנדון: שיחת סרפר-קיפריאנו

השגריר התורכי בקפריסין E. Dirvana, מסר לי שבפגישת שרי החוץ של יוון, תורכיה וקפריסין (בה השתתפו גם שגרירי יוון ותורכיה בקפריסין) בפריז אמר סרפר לשר החוץ הקפריסאי, קיפריאנו, שלא ייתכן לדחות יותר את הגשת כתב־ההאמנה שלי. קפריסין קבעה את עמדתה המדינית בשאלת יחסיה עם ישראל וארצות ערב ואין כל מקום למשוך את העניין יותר.

בתשובה ביקש קיפריאנו להיפגש רק עם סרפר ואוורוף ומסר להם שמקריוס גם הוא שואף להסדר מוקדם ככל האפשר וחשב, על־מנת שלא להביא לידי חיכוך עם קע״ם, להמתין עד בואו של שגריר קע״ם ולאפשר לשנינו הגשת כתבי־האמנה יחד. מאחר ושגריר קע״ם מתעכב רוצה מקריוס ל[האמין] שגריר קפריסאי לקהיר ובאותו זמן לקבל את כתב־האמנתי. סרפר דחה רעיון זה והדגיש שאין לאחד קשר עם השני, והגשת כתב־האמנתי חייבת להיעשות מיד. קיפריאנו לא הגיב על כך, וגם אוורוף שתק במשך כל השיחה.

המועמד לשגרירות בקהיר הוא קוסטס חג׳יואנו (Hadjioanou), מנהל הגימנסיה היוונית בפמגוסטה, אדם מתקדם, ישר ומוכשר. נפגשתי עימו פעמים רבות, והוא יודע הרבה על ישראל ומעריכה מאוד. בקיץ החולף יזם חג׳יואנו ביקור של 50 תלמידי הכיתות המסיימות בישראל, ואנו הושטנו לו עזרה רבה בארגון הטיול.

שר הביטחון הקפריסאי[1] מסר לי שהשרים התורכים יתנגדו למינוי שגריר לקהיר כל עוד לא יישלחו יועצים תורכים לשגרירויות קפריסין בוואשינגטון ולונדון. על עצם הקמת השגרירות בקהיר אין התורכים מערערים לאחר שמקריוס הסכים לפתיחת שגרירות נוספת בבון עם שגריר תורכי.

מאחר והסיכום על מינוי השגריר לקהיר צריך להיערך בישיבת הממשלה היום, קבעתי שדירוונה ידבר עם קוטצ׳וק על־מנת להפעיל לחץ על מקריוס לקבל את כתב־האמנתי לפני שיאושר שגריר לקהיר.[2]

בברכה,

ז׳ לוין

422

1. עוסמן אורק, שר ההגנה של קפריסין.
2. שגרירות קפריסין בקהיר הוקמה בפברואר 1961.

423

נספח א
APPENDIX A

מברק מנשיא קפריסין אל נשיא ישראל
Telegram from the President of Cyprus to the President of Israel

Copy: 130/23/3344/58 :העתק

Nicosia, 16 August 1960

His Excellency the President of the State of Israel

Jerusalem Israel

Have honour inform your Excellency that Independence Republic of Cyprus was proclaimed today 0001 hours.

Formal celebrations will take place at a later date.

Archbishop Makarios
President of the Republic of Cyprus

424

נספח ב
APPENDIX B

שדר משרת החוץ של ישראל אל נשיא קפריסין
Message from the Foreign Minister of Israel to the President of Cyprus

Copy: 130.23/3344/58 :העתק

[Jerusalem, 16 August 1960]

His Beatitude Archbishop Makarios,

President of the Republic of Cyprus, Nicosia.

In acknowledging your telegramme of today notifying the President of Israel of the proclamation of the Republic of Cyprus I have the honour to inform Your Beatitude that my Government has decided to recognise the Republic of Cyprus.

The people of Israel rejoice at the achievement of independence by the people of Cyprus and they look forward to close and friendly relations with the Republic of Cyprus.

In consequence, the Government of Israel views with favour the establishment of diplomatic missions and proposes, therefore, to establish its Embassy in the Republic of Cyprus.

I have furthermore the pleasure to convey to Your Beatitude the felicitations of the President and the people of Israel and to offer their sincere wishes for the well-being of the Republic of Cyprus and for the prosperity of its people.

Golda Meir
Minister for Foreign Affairs

425

נספח ג
APPENDIX C

איגרת משרת החוץ של ישראל אל שר החוץ של קפריסין
Note from the Minister of Foreign Affairs of Israel to the Minister of Foreign Affairs of Cyprus

Copy: 130.23/3345/7 :העתק

Jerusalem, 16 August 1960

Monsieur le Ministre,

I have the honour to inform Your Excellency of the intention of the Government of Israel to appoint Mr. Zev Levin as its Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary to the Republic of Cyprus.

I have the honour, on the instructions of the Government of Israel, to request the *Agrément* of the Government of the Republic of Cyprus to the appointment of Mr. Levin.

I avail myself of this opportunity to express to Your Excellency the assurance of my highest consideration.

Golda Meir
Minister for Foreign Affairs

426

נספח ד
APPENDIX D

איגרת משרת החוץ של ישראל אל סגן-נשיא קפריסין
Note from the Minister of Foreign affairs of Israel to the Vice President of the Republic of Cyprus

Copy: 130.23/3344/58 :העתק

Jerusalem, 21 August 1960

Your Excellency,

It is with a sense of profound gratification that I write to express to you once more my most cordial wishes for the prosperity of the Republic of Cyprus and for your personal well-being.

I am convinced that the relations so happily established between our two countries will develop and widen to the benefit of both countries, thus contributing to the stability and peace of the entire area. I am aware of Your Excellency's important share in the strengthening of the bonds of friendship between Israel and the Republic of Cyprus and I should like to convey to you the appreciation of the Government and people of Israel.

With renewed assurance of my highest consideration and esteem,

Very respectfully yours,

פרק יט
Chapter 19

יחסי ישראל-אסיה
Israel's Relations with Asia

יחסי ישראל עם הודו; כינון יחסים דיפלומטיים וקונסולריים עם מדינות שונות באסיה: נפאל, קמבודיה, סינגפור, דרום וייטנאם, דרום קוריאה; ביטול האמנת ציר ציילון בישראל; פעולות ישראל בבורמה; גישושים בדבר ביקור שרת החוץ ביפן

427

מ' קדרון אל ח' יחיל
M. Kidron to Ch. Yahil

Orig.: 130.23/3347/74 :מקור

Bangkok, 15 January 1960

Subject: *Diplomatic Representation of Thailand in Israel*

The recent visits to Israel of the Ambassadors of Ceylon[1] and Laos[2] provided me with a convenient opportunity to ask the Thai Foreign Ministry why Nai Phairot Jayanama[3] was taking such a long time about presenting his credentials as Ambassador.[4] I thus called on the Under-Secretary of State for Foreign Affairs, Prince Wongsanuwat Devakula, on 13 January for a general talk in which this matter took pride of place.

I told Prince Wong that I was not making any formal representations nor, indeed, did I wish to make heavy weather of this at all, but he must surely agree that the position was rather unusual. Nai Phairote's first and only visit had taken place some three or four years ago, when he presented his credentials as Minister. More than 18 months ago it had been agreed to raise the status of our respective missions to embassies, and I had been resident in Bangkok in the capacity of Ambassador for well over a year. But Nai Phairote has still not put in an appearance. The situation has now become particularly invidious since the recent visits of the non-resident Ambassadors of Ceylon and Laos to present their credentials.

427

1. סר ארתור רנסינהה, שגריר ציילון באיטליה וציר לא תושב בישראל.
2. הנסיך סובנה פומה, שגריר לאוס בצרפת. הגיש ב־11 בינואר את כתב האמנתו בתור ציר לא תושב בישראל.
3. נאי פירוט ג'ינאמה, שגריר תאילנד באיטליה וציר (כעבור זמן שגריר) לא תושב בישראל.
4. לרגל העלאת דרג היחסים בין תאילנד לישראל מצירות לשגרירות.

Prince Wong said he was very sorry about this. He had been under the impression that Phairote had presented his credentials as Ambassador and said, apologetically, that the Ministry had slipped up on this. One of the difficulties was that Phairote's visits were rather expensive affairs. He was concurrently Ambassador to Greece and his visit to Athens last year to present his credentials had resulted in a bill of no less [than] L500.00, in spite of the fact that Greece was just next door to Italy. He would look into the matter, try to raise the necessary budget and see that the fault was corrected as soon as possible.

Prince Wongsanuwat then started asking me about the climate in Israel, the languages spoken there and generally about the conditions of life in Jerusalem and Tel Aviv. He wanted particularly to know if Israel was cooler than the Arabian desert and if a man who knew "Moslem" could get along in Israel. It transpired [that] his interest was caused by a personnel problem: there was a young Thai officer in Jedda – a consul or vice-consul – who was totally incapacitated by the heat and conditions of life in Saudi Arabia and thus had to be transferred away. He was a Thai-Moslem and apparently knew some "Moslem" (Arabic) but little or nothing of other languages besides Thai.

After replying to the various questions which had been put to me I asked if it would be his intention to send this officer to Israel as Chargé d'Affaires of the Thai Embassy. Prince Wong said that the man was much too young and junior for that but he thought it might be useful if he could spend some time in Israel and observe the progress of the country. I said that he would be welcome but that it was doubtful if his reports would be very useful in view of the difficulties of communication with him.

After describing the system of representation we have been using up to now in Ceylon[5] and the Philippines,[6] I repeated an early suggestion that the Foreign Ministry probably would find the best solution to the problem of representation in Israel in the establishment of a small mission headed by a Chargé d'Affaires who would continue to be under the authority of a non-resident Ambassador stationed somewhere else. In view of the increasing interest shown by Thais in all walks of life in what was happening in Israel, it would surely be to Thailand's advantage to have its own direct reporting from there.

Prince Wong said that he was thinking along the same lines and hoped to do something about it during this year. The difficulty was, as always, budget.[7]

M.R. Kidron

5. ראה מס' 453.
6. ראה מס' 442.
7. תאילנד לא פתחה שגרירות בישראל והוסיפה להיות מיוצגת בידי שגרירה באיטליה, שהגיש את כתב האמנתו בתור שגריר במארס 1960.

428

מ' מיכאל אל משרד החוץ
M. Michael to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 40

נוסח נכנס: 130.23/3312/7

בומביי, 15 בפברואר 1960

סודי - לנמען בלבד

מחלקת אסיה ואפריקה.

בדלהי[1] התברר לי כי הממשלה ואנשי משרד החוץ עומדים תחת לחץ מרוכז ובלתי־פוסק של כל מדינות ערב להרעת היחסים איתנו והכשלת צעדינו הצנועים כאן. נהרו נכנע כתמיד לאיומי שגרירי ערב, ומשרד החוץ חיפש דרכים לקראת ביקור נאסר[2] להצר צעדינו מבלי שהדבר ייתקל בתגובת ציבור חריפה. רצו כנראה: א) לפגוע בעלייה על־ידי הצרת צעדי הסוכנות בבומביי, קשיי מכס לעולים וצעדים דומים. ב) להקטין עד למינימום מספר ההודים המבקרים בישראל, ובמיוחד אישים. ג) לתמוך בקו פרו־ערבי בכל מקרה של דיון בפורום בין־לאומי.

מרמזים הבינותי: שלקו הנ"ל יש לו כאילו תמיכה רבתי של רוסיה ותמיכה מסויגת בריטית. עשיתי כמובן כמיטב יכולתי להעביר רוע הגזירה אך לא ברור לי אם הצלחתי, כי הם עדיין מרמזים בדאגה שנאסר מתנה ביקורו בעמדה הדדית ברורה. כל הנ"ל התנהל בשיחה פרטית מחוץ למשרד והושבעתי לבל ייעשה שימוש בידיעות אלו. בפגישות רשמיות היה היחס יפה תוך התעניינות מיוחדת לפרשת המפורז.[3] פרטים בדואר הדיפלומטי. ספק אם ההודים אינם רוצים לשכנענו שנשמח בחלקנו, גם אם דל הוא.[4]

מיכאל

428

1. מושב הקונסול הישראלי בהודו היה בבומביי, ומשם יצא מדי פעם לביקורים בניו דלהי.
2. ביקור נאסר בהודו התקיים באפריל 1960.
3. ראה פרק א.
4. ראה מס' 429.

429

מ' מיכאל אל מחלקת אסיה ואפריקה
M. Michael to the Asia and Africa Division

מקור: 130.23/3311/48

בומביי, כ"א בשבט תש"ך
19 בפברואר 1960

סודי

הנדון: שינויים ביחס ל־ישראל בהודו

בהמשך למברקי 6/142 מ־ 15.2.60 ועל יסוד מכתב צופן 46/40 מ־19.2.60[1]

אלישיב [בן־חורין] ידידי,

השיחות עליהן דיווחתי במברקי 142 התקיימו עם Coelho[2] ומילואים שמעתי מפי Bajpai[3] ומפי Baig.[4] אנסה לצטט מהזיכרון במקום לדווח תמציתית:

Coelho אמר, לאחר שהשביעני שלא אשתמש בשום צורה ואופן בידיעה ולא אגלה אפילו עניין השיחה עצמה: "אני מניח, שאין אתם מתארים לעצמכם מה פירוש הודו בשביל הערבים. הם משוכנעים שמבחינת הסכסוך ערב־ישראל הודו הנה שטח שלהם ומאבקם על סטטוס קוו זה הנו חמור ביותר".

"פעולת תעמולה ישראלית בארצות־הברית אמנם כואבת להם ונלחמים בה, אבל אינם רואים את ארצות־הברית או כל מדינה אחרת מסוג זה כ'כולו שלי', כפי שהנם רואים את הודו. יותר מזה: הודו אינה מדינה אחת בין רבות, כי אם, גם בגלל חשיבותה הבין־לאומית וגם בגלל היותה מנהיגת הגוש של הנייטרליות הפוזיטיבית, הנה עמדת־מפתח ראשונה במעלה והערבים החליטו ברורות לא לוותר על עמדה זו בכל מחיר. הם מוכנים להילחם באמצעים מדיניים על עמדה זו ולקבור חצי העולם על־מנת לשמור על הישגם זה. הם מאמינים, כי אם יצליחו לשמור על הודו במחנה שלהם, יוכלו לגבש מסביב לזה גוש שלם של מדינות ובסופו של דבר לבודד את ישראל".

"מלחמתם זו אין להתייחס אליה בקלות [ראש] כי היא מבחינת העוצמה שלה לא פחותה ממלחמה ממש. הלחץ, האיומים, השידולים שהם מפעילים בדלהי הנם קשים לתיאור. כל שבוע מתייצבים בזה אחר זה 7 שגרירים של מדינות ערב אצל נהרו או אצל פקידי משרד החוץ, דורשים, מאיימים וסוחטים. כל השגרירויות הזרות

429

1. המספרים האלה שגויים ככל הנראה והכוונה אולי למס' 428 ומברק מיכאל אל משרד החוץ, מס' 42, מיום 15 בפברואר 1960 (תיק 130.23/3312/7), ובו דיווח על פעילות קע"ם נגד עלייה מהודו. אנשי משרד החוץ בהודו, נאמר במברק, מתלוננים על בעיות עקב פניותיהם של עולים מהודו שמבקשים לשוב לארץ מוצאם.
2. קואליו, מנהל המחלקה למזרח התיכון, אירופה ואמריקה במשרד החוץ ההודי.
3. ק"ס בג'פאי, האחראי על שולחן המזרח התיכון במשרד החוץ ההודי.
4. ר"א באיג, ראש הטקס במשרד החוץ ההודי.

מוצפות בפניותיהם ושיחותיהם. יש להם כאן גם – עד כמה שאני יודע – סיוע ברור רוסי, וגם ידידינו, שדעתם חשובה לנו כל־כך בגלל דרום אפריקה (האנגלים), אינם רחוקים מתמיכה".

"בכם לא תומך איש בדלהי. לא הצרפתים, לא האמריקאים ולא האפריקאים".

"הבעיה הזו של [ה]לחץ הערבי החריפה בזמן האחרון מאוד. תאר לך, שאפילו עלי הלשינו כי אני ידיד ישראל! כנראה שהסיבה לכך בשניים: השינוי הפרסונלי שחל בקונסוליה שלכם עם התמנותך[5] וכנראה שהם חששו מיד שאיש חדש יתחיל בדרכים ומשימות חדשות. הסיבה השנייה הנה באשמתך הברורה: התחלת באמת בשורה שלמה של פעולות גלויות וסמויות שגרמו להדים. העיתונות בחודשים האחרונים היא שלכם. אפילו אם תחשוב רגע, שלמרות תוקפנותכם בתואפיק,[6] היתה העיתונות איתכם, תבין, שזה דבר שדוגמתו לא היה בהודו ולדעתי גם לא צריך להיות".

"העיתונות ההודית לא היתה פחות נוחה לכם אחרי תואפיק מאשר עיתונות בורמה וזה משגה חמור".

"גם אם לא נתייחס לעיתונות, הרי מורגש בדלהי, שיש כאן פעולה ישראלית, ואישי ציבור התחילו לדבר אחרת. תבין, שזה כואב לערבים ומאיים על בבת־עיניהם, עליה לא מוכנים לוותר בשום אופן".

"הם מפעילים עלינו לחץ איום, שנצר את צעדיכם בזירה המדינית, בפעילות הקונסוליה שלכם ובשטח העלייה".

"בשטח העלייה הם צודקים – אנו לא מאמינים, שהודי יוכל להתאקלם בארץ ולדעתי אתם חייבים להפסיק לחלום על העלאת יהדות בומביי לתל אביב. בכל אופן סבלתי מזה קשות והיו לי בעיות נוראות ולכן הוריתי את שגרירות בריטניה בתל אביב[7] להחמיר בעניין החוזרים ולהוכיח ברורות את אחריותכם לכל המשגים בקשר עם החוזרים".

"מה זה יעזור לכם, שתצליחו לרכוש אהדת הקהל בהודו, כפי שאתה עושה זאת. אין דבר קל יותר מאשר למצוא אהדה לישראל בהודו. אבל לכל זה אין כל חשיבות והשפעה וזה רק מרגיז הערבים".

"הייתי מייעץ לך למנוע אי־נעימויות ולעצמכם צרות ולא להמשיך בקו. עובדת ישיבתכם על אדמת הודו מספיקה ואין כל צורך לעסוק בפעילות לרכישת דעת־קהל".

"נהרו לא יכול לעמוד תחת לחץ המופעל עליו על־ידי הערבים. אם אתה רוצה להשיג דבר־מה, לך לדבר עם נהרו. בכלל זה רע, שעד עכשיו לא נפגשת איתו".

"אתה צריך לבקש ריאיון ואין כל קושי שתקבלו. הייתי מייעץ לך גם שתדבר איתו על העברת הקונסוליה לדלהי".

"במקרה הגרוע ביותר לא יגיד לך כלום ולא יגיב ובמקרה זה תעזוב את הפרשה. אם ישאל את דעתנו, נמליץ בחיוב, אבל אין אנחנו יכולים להיות הפונים".

5. מיכאל מיכאל מונה לקונסול בהודו באוקטובר 1959. במארס 1960 הוענק לו דרג אישי של קונסול כללי.
6. ראה פרק א.
7. בהיעדר נציגות הודית בישראל טיפלה שגרירות בריטניה בתל אביב בעניינים קונסולריים הקשורים להודו.

"אין כל עקבות בתיקים שהיתה כבר פנייה שלכם בנדון".

"באשר לערבים, תמיד נוכל להגיד להם שמיקום הקונסוליה לא תלוי בנו וזכותכם החוקית לפי הנוהג הבינלאומי לשבת היכן שאתם רוצים. ברור, שלו הייתם עושים זאת בלי אישור נהרו היינו כועסים, כי זה לא אקט ידידותי".

"אסור לכם גם להפיץ חומר מדיני בהודו, על־מנת לא לגרום צרות לנו מצד הערבים. כוונתי לא לעלון הקונסוליה, כי אם לפרסומים של משרדכם בירושלים. ראיתי אותם אצל הערבים והם צועקים".

* * *

Baig חזר על כמה נקודות ואחר ששאל אותי אם מותר לו לתת לי עצת ידיד פרטי, אמר: "אל תבקר בדלהי, כי אם לעיתים רחוקות, ואל תעמוד במגע עם ראשי נציגויות זרות או אפילו נציגויות זרות פרט לקונסוליות. מפרשים זאת לא טוב שאתם מנסים להיכנס בדלת האחורית, כי הראשית נעולה".

"אני יודע שזה לא כך, אבל זה הרושם וכך גורסים גורמים שונים".

* * *

Bajpai אמר [ב]נוסף: "אני בטוח, שאתה יודע יפה הגבול עד היכן מותר לך להתקדם לרכישת אהדה מבלי שתעורר שנאה אצל הגורמים המכריעים. כדוגמה, כדאי תמיד לזכור כי כל הודו צעקה נגד מנון וזה רק חיזק את נהרו להגן עליו".

* * *

בדרך־כלל הודיתי עבור הכוונות הטובות והגבתי על כל הנקודות. הסברתי גם את "המשגה בתפישתם" בהיכנעם ללחץ, כי הערבים היו רצים אחרי ההודים עוד יותר (ולא פחות), ל[ו] היו מכוננים יחסים מלאים איתנו.

מחוסר זמן אינני מפרט את הסברי, אבל הם הרי ידועים. עוד אכתוב הערכתי ומסקנותי.[8]

בברכה ובידידות,

מיכאל

8. ראה מס' 431.

430

מ' מיכאל אל מחלקת אסיה ואפריקה
M. Michael to the Asia and Africa Division

מקור: 130.23/3311/48

בומביי, כ"א בשבט תש"ך
19 בפברואר 1960

הנדון: פגישה עם גב' לקשמי מנון

פגשתי את גברת לקשמי מנון ב־8 בפברואר 1960. בין השאר אמרה ביוזמתה: "עניין היחסים הדיפלומטיים עם ישראל הנה אחת הפרשות הלא גמורות, הלוחצות עלינו לא מעשית כי אם עובדתית. כל אלו שביקרו בישראל אומרים לנו שאי־קיום היחסים פוגע בנו יותר מאשר בישראל ואם כי אינני מסכימה להערכה זו, היא מצביעה בכל־זאת על חשיבות הבעיה. בינתיים לא ישתנה דבר בוודאי, אבל לפחות צריך שנשתדל ללמוד עליכם יותר. לי אין מגע מספיק עם ישראל מזמן שאיני נוסעת לאו"ם. הנאום שהתרשמתי ממנו ביותר באו"ם אי־פעם היה של דוד הכהן על פרשת ההתקפות הסיניות בבורמה, כי יפה שישראל תמכה כה חזק בבעיה שלמעשה אינה נוגעת לה ישירות, אבל הנה צודקת".

אחרי ששאלה אם פגשתי כבר את נהרו, אמרה: "אתה חייב לראות אותו, כי הוא חייב לשמוע כל פעם מחדש על הבעיה ואין להשוות שיחותיו עם אורח ישראלי זה או אחר – עם שיחה רשמית עם נציג רשמי של מדינה". אמרתי, שאני רק קונסול ובתור כזה אין לי זכות אפילו לדבר איתה, מה עוד עם נהרו – זו לפחות "מיטת סדום" שלהם. אמרה "זה אמנם נכון, אבל צריך למצוא דרכים לעבוד בתנאים הקיימים".[1]

שאלתי אותה ברמז מדוע היא אינה מדברת עם נהרו בעניין הישראלי, והיא אמרה בחיוך: "אנחנו אנשים טכניים, אנחנו לא מייעצים כי אם מבצעים". אם זה גם לא לגמרי נכון, הרי שזה מלמד.

בברכה,

מ' מיכאל

430

1. בשולי הסעיף הזה רשם א' בן־חורין: "בשום פנים לא" כלומר – שלא יבקש פגישה עם נהרו.

431

מ' מיכאל אל מנהל מחלקת אסיה ואפריקה
M. Michael to the Director of the Asia and Africa Division

מקור: 130.23/3311/48

בומביי, ה' באדר תש"ך
4 במארס 1960

שמור

אנסה להסביר את מחשבותי לגבי השיחות עליהן דיווחתי במכתבי 141 הוד 102.1 מ־19.2.60.[1]

הנני חושש שמאחורי המאמץ הערבי לגבי הודו, מסתתר יותר מאשר מתברר מהשיחה. הגדלת חשיבותן של המדינות האפרו־אסיאניות במשפחת העמים מחד גיסא והרמזים לגבי השתתפות גדולה יותר ופעילה יותר של גוש זה בהכרעות העולם, בין במסגרת ועידות פסגה ובין במסגרות אחרות, מביאות, כנראה, את קע"ם למחשבה שאפשר לחרוץ גורל המזרח התיכון על־ידי זכייה באהדת המדינות האלה. אם כי אין ספק שההישגים שלנו במדינות אסיה ואפריקה זוכים בצדק לשבח המדינאים בעולם כולו, אך מצד השני אין לשכוח שהמדינות הגדולות ביותר באסיה, ובמיוחד אלה שקולן יישמע בהקשבה ואשר בחיוכן האדיב רוצות לזכות המעצמות, אינן נמנות לא רק לא במחנה ידידינו, כי אם להפך, אפשר במידה מסוימת של הצדקה לכלול אותן במחנה צרינו.

הסברתי כבר במכתבים אחרים בנדון, שהנני חושש לדיונים ולתוצאות של ועידות פסגה למיניהן ולמאמצים שייעשו השנה להפגת המתיחות הבין־גושית.[2]

ברור לי שנאצר מוכן לכול על־מנת לזכות באהדת נהרו, לא רק כראש ממשלת הודו כי אם כנציג של מדינה בעלת השפעה רבה (בצדק או שלא בצדק) באסיה ואפריקה ובדיונים בפורום הבין־לאומי.

במילים אחרות, הודו משמשת בשביל נאצר עמדת מפתח במאמציו המדיניים, עמדה שחשיבותה עלתה בזמן האחרון ולקראת השנה הבאה פי כמה.

אפשר היה להניח שעם השתפרות היחסים בין הודו לפאקיסטן יהיה נהרו מעוניין פחות באהדת הגוש הערבי, אך לא כך הוא. ראשית, הנה הבעיה המרכזית והחשובה ביותר בסכסוך שבין פאקיסטן להודו – בעיית קשמיר, ואין לעת־עתה כל סימנים ששתי המדינות האלה הנן קרובות יותר להסדר בנדון.

שמעתי, אמנם, מפי אנשים אותם שלחתי לשוחח עם שגריר פאקיסטן החדש בדלהי,[3] שלדעת הנ"ל תבוא גם הבעיה הזו על פתרונה על בסיס של סטטוס קוו וזה

431

1. מס' 429.
2. ראה מכתבו של מיכאל אל משרד החוץ, 25.2.1960, 93.42/309/11, ובו התריע כי אם ישתתף נהרו בוועידות פסגה ייגרם נזק לישראל.
3. א"ק ברוהי, נציב עליון (שגריר) של פאקיסטאן בהודו.

במיוחד הודות לחיזוק עמדתו ומעמדו של איוב חאן שאיננו חושש יותר לפופולריותו והודות לרצון נהרו להגיע לקראת ועידת או ועידות הפסגה לא כנושא של הדיונים, כי אם כמתווך. מצד השני רמז השגריר שלדעתו עדיין נתונה פאקיסטן בחשש של חידוש דרישות איחוד הודו–פאקיסטן הקיימות בציבור ההודי ואף אצל נהרו ולכן ספק הוא אם הסדר קשמיר יוכל להיעשות או, אלטרנטיבית, אם ייעשה האם יקטין את המתיחות שמאחורי הקלעים בין שתי המדינות.

אם אפילו יתקיימו הדברים, והסדר בעיית קשמיר יקוים, עדיין לא חוסלה הזיקה של נהרו לתמיכת הערבים. נהרו רוצה לנצל שעת כושר היסטורית ולהעלות את הודו למעמד בין־לאומי רם מעלה. על־מנת לעשות זאת הוא צריך לזכות בעמדה של מייצג גוש ניכר ורציני וקולות הערבים יכולים להכריע ולשמש עמדת מוצא בכיוון זה.

רואים אנו, אם כן, שזיקת הערבים להודו וזיקת הודו לערבים הנה בבחינת צורך הדדי וחיוני לפחות לפי הבנתם הם – וכל זה, כמובן, מבלי להכחיש או מבלי להזכיר את הנימוקים הידועים הקיימים לזיקה זו.

אין גם לשכוח שכנראה לא נפגש נהרו עם לחץ כלשהוא במדינות העולם לשיפור יחסו כלפינו ואם להאמין לדברי בן־שיחי, אף זכתה עמדתו זו לסיוע ברור רוסי ואולי אף לברכה שקטה של הבריטים. לא ידוע לנו כנראה על קולות שהושמעו באוזני נהרו, בין על־ידי האמריקאים ובין על־ידי ידידינו באפריקה ובאסיה המייעצים לו לשנות דרכו ביחס לישראל, אם כי קולות אלו, ללא ספק, היו יכולים להשפיע השפעה חשובה ביותר בשיקוליו.

* * *

הלחץ הערבי בהודו ילך ויגבר בחודשים הקרובים ויגיע לממדים גדולים בשני אפיקים כאחד: גם באפיק של לחץ על נהרו ועל אנשי משרד החוץ וגם באפיק של יצירת דעת־קהל בהודו שלא תפריע לנהרו בפעולתו. אנו חייבים לנסות להילחם בלחץ זה בכל הדרכים העומדות לרשותנו. האחת, שהיא בכיוון לחץ על נהרו בנקודתו הרגישה ביותר עכשיו – הסברתי במכתבי מס' הוד 102.1 מס' 185 מ־25.2.60.[4] השנייה והשלישית – הרי הן הסברה בין אנשי משרד החוץ, בין ישירות ובין בעקיפין, ויצירת דעת־קהל אוהדת, הרי שהן נעשות על־ידינו כאן והנן תלויות בשלב הנוכחי כמעט אך ורק באמצעים שעומדים לרשותנו. בקשר עם כך, פניתי אליך ואל הנהלת המשרד מספר פעמים וביקשתי להגדיל מידית את תקן ומצבת הקונסוליה. עד אשר יאושר הדבר ויבוצע, הנני משתדל לעשות את אשר ידי משגת אם כי תבין בוודאי שאין כוחותי בלתי־מוגבלים.

* * *

בדרך כלל, שמחתי לשמוע שבני־שיחי הרגישו והבליטו את השינוי לטובתנו שחל בדעת־הקהל בחודשים האחרונים. אם כי לדעתי (הצנע לכת!) הגזימו בהערכה זו

4. לא נמצא.

למטרות שלהם. ההצלחות שהיו לנו הן בין אישים והן בעיתונות, טמון בהם קושי גדול והוא שקל יותר לזכות באהדה מאשר בידידות – ורק ידידות נותנת ערובה להמשכיות ועקביות בפעולת אותם המשתכנעים כאשר הם נלאים נוכח קיר אטום של חוסר תוצאות בפעולתם. ידידים לא הצלחנו לרכוש וכנראה לא נצליח לרוכשם אם לא נדע לבנות מגענו עמם על המשכיות ומגע קבוע.

* * *

כבר דיווחתי לגבי אפשרויות של שינוי יחס לגבי העלייה והנני ממשיך לראות בשטח זה שחורות. הנני מניח גם שיהיו לנו קשיים רבים במתן ויזות ודרכונים לישראלים הנוסעים להודו ולהודים המבקרים בישראל. לעת־עתה לא נתקלנו בכך בזמן טיפול במשלוח קבוצת הבודהאן[5] ארצה אך יכול להיות שזה בא בגלל קדושתו של וינובה בהאבה[6] וספק גדול הוא בעיני מה יהיה כאשר ידובר בנסיעת אנשים שאינם זוכים בתמיכתו.

* * *

נמנעתי עד כה מלהיפגש עם נהרו אישית – ראשית כל לא הייתי מוכן לפגישה כראוי; שנית, בגלל ספק במעשיותה, ושלישית, בגלל רצוני להשפיע על ההודים שהם יהיו יוזמי הפגישה. אין לנו מה לאמר לנהרו ולהוסיף באוזניו נימוקים והסברים שאינם ידועים לו. תרשה לי לשקול שיקול נוסף את הצעת בני־שיחי וגם של לאקשמי מנון בנידון.[7]

* * *

יש, לדעתי, לדחות באופן מוחלט את הייעוץ האדיב של אחד מבני־שיחי להסתפק בעובדת ישיבתנו על אדמת הודו ולא נעשה דבר. כפי שציינתי לעיל אנו חייבים עכשיו לרכז מאמץ רציני לחיזוק עמדתנו אם כי הדבר חייב להיעשות מתוך מגמה לא להביא את הממשלה ואת נהרו למצב של נקיטת עמדה מפורשת נגדנו. למרות שהמגמה הזו ברורה לי, קל יותר לנסחה מאשר לדעת איך לבצעה, אך אשתדל לנהוג בזהירות והתאפקות – ואולי אפילו מופרזות.

בברכה,

מ' מיכאל

5. תנועה עממית המטיפה לקואופרציה חקלאית ורפורמה אגררית וולונטרית, בין השאר על־ידי מסירתן של קרקעות בידי בעלי אדמות למחוסרי קרקע. כמה מחברי התנועה הזאת השתתפו בסמינר בנושאי קואופרציה בישראל בחודשים מארס–מאי 1960.
6. וינובה בהאווה, מתלמידי גנדי, מייסד תנועת בודהאן.
7. ראה מס' 429 ו־430.

432

א׳ דגן אל א׳ בן־חורין
A. Dagan to E. Ben-Horin

מקור: 130.23/3331/12

רנגון, י׳ באדר תש״ך
9 במארס 1960

שמור

הנדון: שיחה עם ראש ממשלת נפאל

ראש ממשלת נפאל, ב״פ קויראלה, הגיע לרנגון ב־7 במארס לפנות ערב ועזב ב־9 במארס בבוקר. לרשותו עמד, אפוא, בעצם רק יום אחד בו אורגנו שלוש קבלות פנים ומספר ביקורי נימוסים ופגישות עם הגנרל נה־וין ונציגי שתי המפלגות. בכל־זאת הצלחתי לדבר עם קויראלה פעמיים.

השיחה הראשונה התקיימה בביתו של קונסול נפאל כאן, אשר קבע לי פגישה לחמישה רגעים. קויראלה בא אמנם באיחור רב, אך דיברנו אחר־כך חצי שעה באווירה ידידותית ביותר ובגילוי־לב מפליא מצד קויראלה. בחלק השיחה השתתף גם שר הפנים ס״פ אופדיאיה, אשר הביע את צערו על כך שנאלץ לגרום לנו אי־נעימות ולבטל ברגע האחרון ביקורו בארץ.

ברוח מברקכם מס׳ 134[1] פתחתי במסירת דרישת־שלום משרת החוץ, משה שרת וראובן ברקת, וקויראלה ביקש למסור גם להם שלום. המשכתי באומרי שאנו מקווים שנוכל לארחו שנית בארץ בעתיד הקרוב,[2] ושנשמח אם יוכל לקבל הזמנתנו לוועידת האינטרנציונל הסוציאליסטי באפריל.

לזה השיב שקיבל מכתב ממשה שרת ושכבר ענה שלדאבונו יחזור מביקורו בסין רק בסוף מרץ, ולכן לא יוכל לצאת שוב באפריל. אך הוא רואה חשיבות רבה בהשתתפותם בוועידה זו, וישגר אחד משריו החשובים, כנראה שר הפנים.

הבעתי תקוותנו שיעלה בידו לבקר אצלנו בהזדמנות קרובה אחרת בדרכו לעצרת הבאה או בשובו, והזכרתי כהזדמנות יוצאת מן הכלל את הכנס הבין־לאומי של מכון וייצמן באוגוסט.[3] הסברתי במספר משפטים מטרת הכנס והשארתי לו גם חומר מודפס.

קויראלה התרשם מאוד מהרעיון של שיתוף־פעולה בין אנשי מדע ומדינאים וענה מיד שאם יוכל ישמח לבוא. אמרתי שכמובן יקבל עוד הזמנה רשמית וקויראלה ביקש למסור לו כל חומר נוסף על הכנס באמצעות קונסולית נפאל כאן.

432

1. מברקו של בן־חורין אל השגרירות ברנגון, ובו הנחיות לדגן לשיחה עם ראש ממשלת נפאל בעת ביקורו בבורמה (6.3.1960, בתיק 130.09/2361/3).
2. ביקורו הראשון של קויראלה בישראל היה בשנת 1958 – ראה מס׳ 464.
3. באוגוסט 1960 התקיימה במכון וייצמן ברחובות ועידה בין־לאומית על תפקיד המדע בקידום מדינות חדשות, בהשתתפותם של כ־50 אנשי מדע מכ־20 מדינות, ובכלל זה חתני פרס נובל. כמו כן באו לוועידה אישים מ־15 מדינות חדשות באסיה ובאפריקה, ובכללם נשיא קונגו הצרפתית לשעבר וראש ממשלת נפאל.

כשעברתי לשאלת יחסים דיפלומטיים בין ישראל ונפאל, הקשיב קויראלה להסבר עמדתנו לפי מברקכם הנ"ל, אחר־כך קרא לשר הפנים וביקש ממנו להשתתף בשיחה. אחרי שדיברו ביניהם רגעים מספר בשפתם, אמר לי קויראלה שברצונו היה לבצע הדבר בשני שלבים. בשלב ראשון רצה לקדם יחסי תרבות ויחסי מסחר ממשיים, ורק אחרי חודשים מספר, כאילו כתוצאה מהיחסים הנ"ל, היה ברצונו להחליף נציגים דיפלומטיים.

לא הגבתי על כך, אלא חזרתי והסברתי שאנו מעוניינים מצידנו לעשות שלב ראשון ולמנות ציר או שגריר, לא תושב, לנפאל, ומקווים שגם הם מצידם יעשו כן. אחרי התייעצות נוספת בשפתם אמר לי קויראלה: "אגיד לך את האמת. אינני חושש מתגובת הערבים, אלא מהתגובה ההודית". עניתי שאם מדינה עצמאית מחליטה לבסס פעולה מדינית מסוימת על דוגמת מדינה אחרת, עליה בוודאי לשקול כל הדוגמות, ושבמקרה זה קיימת לא רק דוגמת הודו, אלא גם דוגמת הארץ בה הוא מבקר ברגע זה ודוגמת ארצות אחרות באסיה. הסברתי התפתחות יחסינו הדיפלומטיים עם ארצות אסיה והוספתי שאפילו הודו מבססת עמדתה השלילית על סיבות פנימיות משלה אשר אינן קיימות בנפאל.

שוב התייעץ עם שר הפנים, ובסוף הבטיח שבחוזרו מסין ינסה לקבל החלטה חיובית של ממשלתו, ושהאיש אשר יבוא לוועידת האינטרנציונל הסוציאליסטי יוכל להסדיר את הדבר סופית.

כשעה אחרי השיחה הזו התקיימה קבלת־פנים מטעם הקונסול של נפאל, בה השתתפו כמה מאות איש. באמצע המסיבה ניגש אלי הקונסול ומסר לי שקויראלה רוצה לראותני שנית. הוא לקחני אל קויראלה אשר עמד בפינה נבדלת של הגן. התרחקנו מהקהל וכאן היתה לי הזדמנות שנייה לדבר עימו.

הפעם פתח קויראלה באומרו שחשב על הדבר אחרי שעזבתי, ושעליו להוסיף משהו שלא אמר לי קודם. עלינו לדעת שיש לו קשיים פנימיים בארצו ושעליו לפעול בעניין זה בזהירות. דיבר עוד עם שר הפנים והסכימו ביניהם לקבל רעיוננו למנות נציגנו הדיפלומטי לנפאל, אם זה לא יחייב אותם למנות את נציגם בישראל מיד, אלא רק לאחר זמן־מה. כדי לשכנע את כל חברי הממשלה, ביקש מכתב פרטי בלתי־רשמי משרת החוץ. הדגיש בפירוש שמכתב כזה, בו נציין את כוונתנו, יקל עליו יותר אם תחתום עליו שרת החוץ ולא ראש הממשלה.

הוסיף שמבקש לשמור על העניין בסודיות גמורה, ואפילו לקונסול שלהם כאן אסור לדעת על המכתב. כדי להבטיח שהמכתב באמת יתקבל, ושגם בנפאל לא יפול בידי מישהו אחר, אלא אך ורק בידיו, ביקש, אם זה בכלל אפשרי, שאני אביא המכתב לקטמנדו אישית, מיד אחרי חוזרו מסין בסוף חודש זה או בתחילת אפריל.[4]

חזר ואמר שעם קבלת המכתב יפעל בישיבת הממשלה ושלאיש אשר יבוא לוועידת האינטרנציונל יהיה ייפוי־כוח לגמור הפרשה.

הודיתי לו, והבטחתי למסור תוכן שיחתנו לממשלתי.

דיברתי אחר־כך עוד פעם גם עם שר הפנים. הוא אמר לי שההסבר אשר נתתי לראש הממשלה עשה עליו רושם רב ועזר להשפיע על החלטתם. "אתם יכולים לראות

4. ראה מס' 436.

הדבר כמסודר. עלינו לפעול עכשיו בעניין זה במהירות אבל בשקט". הוסיף שעכשיו כמעט בטוח שהוא יהיה נציג נפאל בוועידת האינטרנציונל.

ברצוני להוסיף שקיראלה לא הסביר בפרוטרוט מהם קשייו הפנימיים; מהן הסיבות לדגש אשר שם לסודיות שיחתנו ולמה מצא לנחוץ להציע מה שהציע. בכל זאת נדמה לי שרצוי לקבל את הצעתו.

בברכה,

א' דגן ממונה זמני

433

א' בן־חורין אל מ' מיכאל (בומביי)
E. Ben-Horin to M. Michael (Bombay)

העתק: 130.23/3311/48

ירושלים, כ"ב באדר תש"ך
21 במארס 1960

מיכאל היקר,

אני מודה לך על צרור מכתביך בדואר האחרון במיוחד מס' 184,[1] 210,[2] 202.[3] מאוד בקצרה מספר הערות:

1) השתתפותו או אי־השתתפותו של נהרו בוועידת פסגה – תהיה דעתנו עליה אשר תהיה – לא תשפיע אף כמלוא הנימה מאיזה פעולה שאנו מסוגלים לנקוט בה במישרין או בעקיפין. בוודאי ייתכן שיש מדינות אשר אינן ששות למחשבה לראות את ראש ממשלת הודו דווקא, מדבר בשמן הקולקטיבי. אולם אל לנו לכוות את אצבעותינו.

2) כולנו מאוד מעריכים את כתיבתך הקבועה והמלאה, ואל תהסס לכתוב בפירוט גם על נושאים [ש]כנראה לכאורה אינם נוגעים במישרין לענייננו אנו בהודו. קוראים את דבריך כאן אנשים רבים ואני דואג לכך שנציגויות רבות ישותפו בקבלת חומר. התחושה להודו קיימת במשרד ובמדינה בכלל לא מתמול־שלשום אבל כידוע זאת תחושה אשר בה רצון טוב ואכזבה מרה מהולים זה בזה. אתה מדבר על אמצעים כספיים. אני מניח שחנן עינור כתב או יכתוב לך, אך מכל מקום חשוב שתדע שמבצע קבוצת בודהאן כרוך בהון תועפות. מבצע העיתונאים עולה אלפים רבים. תמצא אותנו תמיד מוכנים ומעוניינים לבדוק יחד איתך כל תכנית הנראית כמעשית, וכולנו בדעה שמוצדק להוסיף ולעשות מאמץ, גם כספי, ממושך בענייני הודו.

433

1. ראה מס' 431, הערה 2.
2. ראה מיכאל אל משרד החוץ, 2.3.1960, 93.42/309/11. במכתבו שאל מיכאל את בן־חורין את דעתו על דיווחיו מהודו.
3. מס' 431.

אשר למעמד הנציגות הרי הצעד הראשון היה הענקת תואר יותר נכבד אישי לך,[4] אני מברך אותך מקרב לב ושמח שהיתה לי מידה מסוימת של שושבינות בעניין.

בנקיטת צעדים נוספים אל נדחק את הקץ. ומכל מקום אל נביא לעצמנו תקלות בניסיון ללכת בקצב יותר מהר מאשר הצד השני מוכן איכשהו להיגרר לתוכו.

בצאתי את מאס"ף [מחלקת אסיה ואפריקה] תתחלק המחלקה לשניים. את אסיה ינהל יעקב שמעוני הזכור לך אולי משירותו כציר בבורמה. שמעוני הוא בוודאי האיש הבקי ביותר בינינו בענייני האזור ואתה תמצא אצלו צמא שאינו ניתן לרוויה לדיווח מלא ומפורט.

אנחנו דנים עתה בחיפוש דרכים נוספות להגברת פעילותנו בהודו ושמחנו לקבל בקשר לכך את מכתבך 202. אולי ננסה להגיע אל נהרו בוועידת ראשי ממשלות ה־Commonwealth אך בשום פנים לא במישרין כי אם אולי בשיחה של אחד הקולגים שלו איתו. אין מקום לפגישות נוספות בכל דרג שהוא פרט לדרג הגבוה ביותר, לא פנייה ישירה ולא בשושבינות של מישהו אחר. כפי שאתה בעצמך מאשר נהרו שמע את כל טענותינו וטיעונינו. אין שום דבר שיש בכוחנו להוסיף לו. על כן עלינו להניח לכל פעילות הקשורה בהשגת פגישה נוספת איתו.

בברכה,

א' בן־חורין

434

י' שמעוני אל שגריר ישראל ברנגון[1]

Y. Shimoni to the Israel Ambassador in Rangoon

העתק: 130.23/3304/23

ירושלים, י"ז בניסן תש"ך
14 באפריל 1960

מצא נא רצוף בזה במקורו (וכן בהעתק בשבילך) מכתב אישי מאת הנשיא[2] אל או נו. בוודאי תמצא צורה נאותה למסור את המכתב, לפי שיקולך.

בברכה,

י' שמעוני

4. ראה מס' 429 והערה 5 שם.

434
1. דניאל לוין, שגריר ישראל ברנגון.
2. יצחק בן־צבי, נשיא מדינת ישראל בשנים 1952–1963.

נספח
APPENDIX

His Excellency,
The Prime Minister of Burma
Mr. U Nu

Jerusalem, 10 days in Nissan, 5720
7 April, 1960

My dear friend U Nu,

I was very glad to learn about your final election as Prime Minister of Burma and I wish you all success in this high and responsible task with which you have been entrusted by the representatives of your people.

The news of your election was received with joy by the people and Government of Israel who know you personally from your visit here[3] – the first visit of a Prime Minister to Israel.

My pleasure at the good news was all the greater since I received it after my and my wife's wonderful visit to your beautiful country.[4] She also wishes to be remembered to you and Mrs. Nu. I shall never forget our visit to Burma and I can assure you, that it has deepened our friendship to Burma and our desire further to strengthen the friendly relations between our two peoples.

There is a saying of our Sages: "There is no wiser man than he who has gained experience", and who is more experienced than you in the art of statecraft?

I am sure that with your election Burma will stride towards a bright future and reinforce the bonds of friendship both in the cultural and the political and economic field.

My cordial greetings to His Excellency the President of the Union U Win Maung and Mrs. Win Maung, and to General Ne Win, who held your high position before you, at the time of our visit.[5]

With the most cordial greetings,
Yours,

Izhak Ben-Zvi

3. או נו ביקר בישראל ביוני 1955.
4. בשנת 1959.
5. לוין אישר את מסירת המכתב לתעודתו, וציין כי אין לצפות לתשובה מהירה בגלל עיסוקיו הרבים של או נו (ואמנם תשובה לא נמצאה). (ראה מכתבו אל משרד החוץ, 4.5.1960, 130.23 3304/13.)

435

י' שמעוני אל מ' קדרון (בנגקוק)
Y. Shimoni to M.R. Kidron (Bangkok)

העתק: 130.23/3343/57

ירושלים, י"ח בניסן תש"ך
15 באפריל 1960

רג'י היקר,

הנדון: קמבודיה

תוך דפדוף בתיקים ישנים בניסיון להבין בדיוק היכן עומד עניין האמנתך לקמבודיה, אני נתקל במכתבך מה־4.12.59[1] אל אלישיב בן־חורין, בו אתה אומר כי: "עד בוא המשלחת הקמבודית לא היה יסוד פורמלי להחלפת נציגים דיפלומטיים בינינו".

כיוון שאתה עתיד לייצג את ישראל בקמבודיה ורצויה לך ידיעה מדויקת על רקע העניינים ועברם, אני מרשה לעצמי לתקן את התרשמותך זו. עוד בקיץ 1956 ביקרתי בקמבודיה, לפי הוראות המשרד;[2] הביקור עצמו היה אמנם רק רשמי למחצה, אולם תוך שיחותי עם ראש הממשלה דאז ושר החוץ דאז[3] סוכם רשמית וברורות כי יוקמו יחסים דיפלומטיים וכי ברגע שנגיש בקשה להאמנת צירנו ברנגון או במקום אחר גם בפנום־פן, יתנו הם האסכמה (ואמנם לא יוכלו בעצמם להאמין מיד ציר שלהם בישראל). משה שרת ביקר בקמבודיה כחודשיים–שלושה אחר־כך וקיבל אותה הבטחה עצמה.[4] בקשה רשמית הוגשה לקמבודים זמן לא רב אחר־כך, אם כי בתיק אינני רואה את העתקה. הסחבת מן הצד הקמבודי נמשכת מאז.[5]

שלך בברכה,

י' שמעוני

435

1. לא נמצא.
2. שמעוני כיהן אז כציר ישראל בבורמה.
3. קים טיט היה אז ראש הממשלה והנסיך סיריק מטק היה שר החוץ.
4. שרת ביקר בקמבודיה בדצמבר 1956, במסגרת סיור בדרום מזרח אסיה, ושוחח עם ראש המדינה הנסיך נורודם סיהנוק על כינון יחסים עם ישראל. הנסיך סיהנוק הבטיח לזרז את ממשלתו לפעול בנידון. (ראה משה שרת, משוט באסיה, עמ' 334.)
5. על אסכמתה של ממשלת קמבודיה למינוי קדרון – ראה מס' 440. קמבודיה הסכימה גם להעלאת דרג היחסים מצירות לשגרירות.

436

א׳ דגן אל י׳ שמעוני
A. Dagan to Y. Shimoni

העתק: 130.23/3331/19

רנגון, כ׳ בניסן תש״ך
17 באפריל 1960

שמור

הנדון: נפאל

ממברקי מס׳ 641[1] ידועות לך כבר תוצאות שליחותי לנפאל, אך נדמה לי חשוב שתקבל תמונה יותר מלאה ולכן ברצוני לדווח בפרוטרוט.

לפי בקשתו של קויראלה הייתי צריך להביא לו מכתב שרת החוץ[2] מיד אחרי שובו בסוף מרץ.[3] חששתי קצת שבגלל הדיחוי יישכח הדבר ולכן היתה זאת הפתעה נעימה בשבילי ששלח לשדה־התעופה את מזכירו האישי ואיש מחלקת הטקס אשר הודיעו לי שבזמן שהותי בנפאל אהיה אורח הממשלה ושראש הממשלה יקבל אותי באותו יום.

שעתיים אחרי שהגעתי נתקבלתי לשיחה ראשונה עם קויראלה. חזרתי על שיחתנו ברנגון בה ביקש מכתב אישי משרת החוץ, מסרתי לו המכתב והוספתי רק שבזה אמנם שליחותי נגמרה, אך נשאר אני בקטמאנדו עוד יום–יומיים ואם באפשרותו לתת לי תשובה למכתב שרת החוץ, אשמח לקחת התשובה איתי. ענה שברצונו לתת לי על־כל־פנים תשובה לפני צאתי ולא רק תשובה פורמלית. ביקש ממני לא לקבוע תאריך צאתי מיד היות ועליו לדבר קודם עם מספר אנשים. הוסיף שיעזור לו אם גם אני אדבר עם מספר חברי הממשלה ונתן לי את שמם. כאן קרא למזכירו, ביקש ממנו להזמין את המנהל הכללי של משרד החוץ, מר Narapratap Thapa, אשר גם אותו פגשתי כבר קודם ברנגון, וכשהצטרף אלינו, נתן לו לקרוא את מכתב שרת החוץ ואחרי שיחה קצרה איתו בשפתם, אמר לי שביקש מהמנכ״ל לקבוע לי פגישות עם שר הפנים S.P. Upadya, שר התחבורה Ganesh Man Singh, שר בלי תיק Dr Giri ועם ה־Government Chief Whip, מר V. Thapa. הצטער שלא באתי יותר מוקדם היות והיה מעוניין שאדבר גם עם סגן ראש הממשלה, הגנרל S.S. Jung Bahadur Rana, אשר יצא עם המלך[4] יום לפני שהגעתי.

באותה פגישה מסרתי גם מכתבו של מר אבא אבן וחומר על ועידת מכון וייצמן. קויראלה קרא המכתב בעניין, דיבר גם בדבר זה עם המנכ״ל של משרד החוץ. חזר

436

1. ראה דגן אל משרד החוץ, 17.4.1960, 130.23/3331/19. דגן דיווח על ביקורו בנפאל.
2. ראה מס׳ 432. מכתבה של שרת החוץ, מיום 30 במארס 1960, בתיק 130.23/3331/19.
3. מביקור בסין.
4. מהנדרה ביר ביקראם, מלך נפאל.

ואמר שהרעיון מושך אותו והיה מאוד רוצה להשתתף אך ברגע זה אינו בטוח אם יוכל לצאת באוגוסט. הבטיח לתת לי גם בעניין זה תשובה עוד בזמן היותי בנפאל.

בסוף שאלתי אם הוחלט סופית מי ייצג את נפאל בוועידת האינטרנציונל הסוציאליסטי בחיפה. ענה שלדאבונו לא הוחלט וקשה להם בכלל לשגר איש היות וב־1 במאי תתחיל ועידה חשובה של המפלגה הנפאלית. אחרי שהסברתי שהיעדרם יהיה אכזבה גדולה למארגני הוועידה ואחרי שהדגשתי חשיבות השתתפותם הבטיח לחשוב שנית אם בכל זאת יוכלו לשגר אחד מחברי הממשלה.

לפני שנפרדנו אמר לי שיגלה תוכן מכתבה של שרת החוץ לאנשים אשר איתם אפגש ולכן אוכל לדבר איתם בגילוי־לב.

למחרת היו לי שיחות נפרדות עם שלושת השרים אשר איתם קויראלה ביקשני לדבר ועם ה־Chief Whip. האחרון גילה לי למה בעצם קויראלה היה כל־כך מעוניין שאנהל השיחות האלה. אמר לי:

"The Prime Minister is personally keen on relations with Israel, but he doesn't want to be open to criticism that he was guided by ideological affinity only. He wants the initiative to come from others. Mrs. Meir's letter is a great help, but he also wants pressure from us. We shall now press him".

שר התחבורה Ganesh Man Singh הבטיח להגיד לראש הממשלה שלפי דעתו עליהם להקים יחסים עם ישראל מיד ולא לקחת בחשבון את התגובה הביקורתית אשר יכולה לבוא מהודו אם לא רוצים ליצור רושם שהם סטליטים.

השר בלי תיק, ד"ר גירי, סיפר לי שלפי בקשתו של קויראלה דיבר עם השגריר ההודי[5] ולא נתקל בהתנגדות חזקה מצידו. השגריר חשב רק שהמצרים עלולים להגיב באופן דרסטי, אך לזה גירי ענה שאם כי הם מעוניינים ביחסים טובים עם קע"ם, קהיר לא יכולה להחליט על יחסיהם עם ארצות אחרות. הוסיף שהוא אישית התלהב מביקורו בישראל כל כך שאמר לקויראלה שהוא מוכן לצאת כשגריר נפאל ראשון לישראל.

למרות כל התגובות החיוביות הנ"ל הייתי שקט רק אחרי השיחה עם שר הפנים Upadya. נפגשתי עימו כבר ברנגון והתרשמתי ממנו. אך רק בקטמנדו למדתי שהוא האישיות החזקה ביותר בממשלה, אולי אפילו יותר חזקה מראש הממשלה עצמו ושבלעדיו קויראלה לא יכול להחליט כל דבר חשוב. האמנתי שנצליח רק אחרי ששמעתי מפיו:

"Nobody can stand between us and Israel. We must do it quickly and I shall see to it that you get the Prime Minister's reply before you leave".

יום אחרי זה הזמין אותי קויראלה לפרלמנט ובשיחה קצרה אמר לי שכבר שמע על שיחותי עם השרים. הסכימו עכשיו להחליט סופית בישיבת הקבינט ביום חמישי ושוב ביקשני לדחות את צאתי רק אחרי יום זה.

ב־14 באפריל הממשלה החליטה. באותו יום אחד מחברי מפלגתו שאל את קויראלה בפרלמנט אם הממשלה ממשיכה במאמציה להקים יחסים דיפלומטיים עם ארצות נוספות, ובתשובה לשאילתה זו ענה ראש הממשלה:

5. הרישוואר דאיאל, שגריר הודו בנפאל.

"Yes, the Government is negotiating with Israel and the two countries are about to establish diplomatic relations in the near future".

בערב הוזמנתי לארוחת ערב בה השתתפו ראש הממשלה, שר הפנים, שר התחבורה, שר בלי תיק ד"ר גירי, יושב־ראש הפרלמנט Krishna Prasad Bhattarai וה־Chief Whip.

קויראלה הודיע לי על הכרזתו בפרלמנט והוסיף:

"It is now official and final. Should there be pressure from any quarter, there is no way back. Let us drink not only to friendship but also to diplomatic relations between Israel and Nepal".

הסביר לי שהחלטת הממשלה דורשת עוד אישור המלך ולכן ביקש שנפנה אליהם עכשיו רשמית. את הפנייה הפורמלית יש לשלוח דרך שגרירות נפאל בלונדון ואפשר להסתמך בה על התכתבות קודמת בין קויראלה ושרת החוץ. הדגיש שהדבר הוא פורמלי לגמרי ושאין כל סכנה שיחול שינוי. שמעתי על צורך באישור המלך כבר קודם מפיו של ה־Chief Whip אשר הציע שמסיבה זו רצוי להזמין ארצה את מזכירו האישי של המלך, מר Ishawari Man. הזכרתי הדבר עכשיו לקויראלה אשר ענה:

"There is no such need. In fact I have already informed the King and secured his approval".

(ייתכן והאיש יבוא לביקור פרטי מיוזמתו ולדעתי בכל־זאת רצוי לטפל בו.) אמר עוד שמיד עם הפנייה הרשמית יענו בחיוב ואחרי זה נוכל מיד לבקש אסכמה בשביל שגרירנו הראשון. שאל את מי בכוונתנו למנות ועניתי שמתקבל על הדעת שזה יהיה שגרירנו בבורמה.[6] שאלתי עוד אם הספיק לכתוב תשובה לשרת החוץ. קם מהשולחן, הכתיב תשובתו בטלפון ולמחרת שלח לי המכתב אשר אותו אני מעביר בדואר זה לשרת החוץ.[7]

אחרי שגמרנו פרשת היחסים הדיפלומטיים, חזרתי לשאלת השתתפותם בוועידת האינטרנציונל הסוציאליסטי. דנו ביניהם ארוכות בשפתם ובסוף הודיע לי קויראלה שאני יכול להבריק שלוועידה יבוא ד"ר גירי. על תאריך בואו יבריקו במישרין.

באשר לוועידת מכון וייצמן, חזר ואמר שהוא מאוד מעוניין להשתתף בעצמו, אך אם לא יוכל לצאת באוגוסט, ישגר או את סגן ראש הממשלה או את שר הפנים.

בכל השיחות האינדיבידואליות וגם בארוחת ערב לפני צאתי נשאלתי איזו עזרה טכנית נוכל לתת לנפאל. עניתי שאין באפשרותי להבטיח דבר בכיוון זה, אך סיפרתי להם מה אנחנו עושים בבורמה ובארצות אחרות. קויראלה אמר לי שברצונם להתרכז עכשיו על שלושה שטחים: השקאה, חשמל וכבישים. ייתכן מאוד וד"ר גירי אשר מטפל בענייני פיתוח, ינסה לנצל היותו בארץ לבירור אפשרויות עזרתנו בשטחים האלה.

ניצלתי שהותי בנפאל גם כדי ללמוד קצת על כלכלתם ולפי דעתי קיימות אולי אפשרויות מסוימות למסחר, אך על זה אכתוב בנפרד בפעם הבאה.

6. אלישיב בן־חורין, שגריר ישראל בבורמה בשנים 1960–1963.
7. המכתב, מיום 15 באפריל 1960, בתיק 130.23/3331/19.

כולם דרשו בשלומם של שרת החוץ, משה שרת וראובן ברקת. יושב־ראש הפרלמנט[8] זכר את איתן, יחיל ובן־חורין.

בסוף רצוני להודות למשרד שניתנה לי הזדמנות לשליחות מעניינת זו.

בברכה,

א׳ דגן
יועץ

437

י׳ שמעוני אל א׳ לוריא (לונדון)
Y. Shimoni to A. Lourie (London)

העתק: 130.23/3331/19

ירושלים, ו׳ באייר תש״ך
3 במאי 1960

ארתור היקר,

הנדון: הקמת יחסים דיפלומטיים עם נפאל

כהקדמה לבקשה שתבוא בסוף מכתבי זה עלי למסור לך פרטים אחדים לגבי הקמת יחסים דיפלומטיים בין ישראל ובין נפאל.

אחרי מגעים קודמים שבהם דובר על תכנית להקים יחסים כאלה, חלקם בשעת ביקורו בארץ של מי שנעשה עכשיו ראש ממשלת נפאל, ב״פ קויראלה, כתבה שרת החוץ מכתב אישי רשמי אל קויראלה בו הציעה להקים יחסים כאלה מיד. המכתב הובא במיוחד לקטמנדו על־ידי מר א׳ דגן, יועץ השגרירות ברנגון.[1] ראש ממשלת נפאל ענה בעל־פה לדגן, וכן במכתב אל שרת החוץ, כי ממשלת נפאל מוכנה להקים יחסים דיפלומטיים ברגע שממשלת ישראל תפנה אליה באיגרת רשמית שתכיל הצעה זאת.

מאחר שנמצא בארץ במקרה אחד משרי ממשלת נפאל, טולסי גירי, שר הפיתוח או שר בלתי תיק, כמשתתף במועצת האינטרנציונל, הוחלט לקצר את הדרך ולמנוע השהיות נוספות, והאיגרת הרשמית המבוקשת נמסרת היום לשר גירי המבטיח להעבירה בימים הקרובים באופן אישי לידי ראש ממשלתו. עם האיגרת נמסר לגירי גם מכתב אישי של שרת החוץ אל ראש הממשלה, ובמכתב אישי זה מוסיפה השרה –

8. קרישנה פראסאד בטאראי, יושב־ראש הפרלמנט הנפאלי.

437
1. ראה מס׳ 436.

לא לגמרי לפי הפרוטוקול, אך למען קיצור הדרך – בקשה לאסכמת ממשלת נפאל למינוי השגריר המיועד ברנגון, אלישיב בן־חורין, כציר לא תושב בקטמנדו.[2]

כפי שתראה מהעתק המכתב, המועבר אליך רצוף בזה, מציעה השרה כי האסכמה תינתן או במברק ישר אלינו או באמצעות השגרירות בלונדון.

ועתה, נבקשך להיפגש עם שגריר נפאל[3] ולמסור לו:

א) באופן רשמי את ההעתק החתום הרצוף בזה של איגרת שרת החוץ אל שר החוץ של נפאל בבקשה להעביר גם את ההעתק הזה באופן רשמי.

ב) למסור לו בעל־פה, כמקובל, את בקשת האסכמה למינוי בן־חורין כנ"ל ולהשאיר בידיו כמקובל, את ההעתק הרצוף בזה של הביוגרפיה של בן־חורין (אשר העתק שני ממנה צורף אל מכתב שרת החוץ).

ג) אני מצרף בזה על־כל־פנים גם העתק של המכתב האישי יותר של שרת החוץ אל ראש הממשלה ומשאיר לשיקולך אם תרצה להראותו לעמיתך הנפאלי או אף למוסרו לידיו. הוא על־כל־פנים איננו חתום.

מכל מקום תוכל בהחלט לספר לעמיתך הנפאלי כי הגשת האיגרת הרשמית היא עניין פורמלי גרידא אשר ממשלת נפאל ביקשה לעשותו לשם תפארת הטקס הנכון, וכי קדמה להגשת האיגרת הבטחה ברורה ומפורשת שהעניין יסודר מיד עם קבלתה.

אודה לך מאוד על ידיעה מפורטת על ביצוע הבקשה.[4]

שלך בברכה,

י' שמעוני

2. המכתב האישי, מיום 28 באפריל 1960, בתיק 130.23/3331/19; האיגרת הרשמית לא נמצאה.
3. ראמה פראסאד מננדר, שגריר נפאל בבריטניה.
4. לוריא פעל כנדרש, ובמברקו ל/527 מיום 30 במאי (130.23/3331/19) אל משרד החוץ דיווח כי עמיתו הנפאלי הודיעו על אסכמת ממשלתו לכינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל בדרג שגרירות.

438

מ' קדרון אל י' שמעוני
M.R. Kidron to Y. Shimoni

העתק: 130.23/3325/60

בנגקוק, 19 במאי 1960

הנדון: מסע למאלאיה וסינגפור

מאלאיה

[.....][1]

ד) יחס לישראל. במשך תקופת שהותי במאלאיה[2] הונחה על שולחן בית־הנבחרים הצעה מטעם ה־פ.מ.אי.פ.[3] לבטל את ההכרה המאלאית בישראל.[4] עזבתי את המדינה לפני הדיון,[5] אבל נמסר לי במשרד ראש הממשלה שתשובת הטונקו[6] היתה דומה לתשובתו בפעם הראשונה שההצעה הועלתה, כלומר שההכרה המאלאית בישראל דבר של שגרה ושאין כוונה לפתח את היחסים השגרתיים האלה על־ידי החלפת נציגים דיפלומטיים. מוסר הדברים הטיל ספק באפשרות של חזרה על התשובה הזאת במקרה של העלאה שלישית של ההצעה. לדעתו ייאלץ הטונקו לוותר במשהו.

כאן מונח ההסבר להפחתתן ההדרגתית של התקוות ליחסים נורמליים שהועלו בשיחות בין הטונקו עבדול רחמן וישראלים שונים, החל מביקור מר שרת במאלאיה ב־1956.[7] היחסים עם ישראל מהווים פונקציה של הגברת כוחה של המפלגה המוסלמית הקנאית, ואפשר לומר בבטחה כבר שאם אי־פעם היו סיכויים לכינון יחסים נורמליים הרי הם אינם קיימים עוד.

מצב עניינים זה גורם לכך שאין איש ציבור או פקיד ממשלתי מאלאי שיעז לבקר בישראל אפילו באורח פרטי. אין זה מתוך חוסר עניין: ההפך הוא נכון – קיים עניין רב בנעשה בארץ, ובחוגים המתקדמים של הממשלה [ה]מרכזית עניין אוהד.

שונה המצב בעדות האחרות, מטעמים מובנים מאליהם. שונה המצב גם בתנועת הפועלים המעריצה את ההסתדרות והמקנאה בהשגיה. בשטח זה אנו חייבים תודה רבה ל־פ"פ נראיינן[8] אשר, מאז שובו מביקורו האחרון בארץ אשתקד, מטיף את דבר הארץ וההסתדרות בכל הזדמנות ולכל עבר. אולם גם כאן הבחנתי סימנים של זהירות

438

1. החלק הראשון של התעודה, שאינו עוסק במישרין ביחסי ישראל עם מאלאיה, הושמט.
2. בחודשים מארס–אפריל 1960.
3. המפלגה המוסלמית הפאן־מאלאית – Pan Malayan Islamic Party.
4. למעשה ישראל היא שהכירה במאלאיה זמן קצר לאחר שזו קיבלה את עצמאותה, ב־31 באוגוסט 1957, לפי הנוהג שהמדינה הוותיקה היא שמכירה במדינה הצעירה.
5. הדיון נדחה והתקיים ב־1 בדצמבר 1960. על הדיון הזה דווח כי ראש ממשלת מאלאיה דחה את דרישת האופוזיציה לבטל את ההכרה בישראל. (ראה יגר אל משרד החוץ, 15.12.1960, 130.23/3325/60).
6. ראש ממשלת מאלאיה, הטונקו (נסיך) עבד אל־רחמן.
7. שרת ביקר במאלאיה באוקטובר 1956, לאחר שפרש מתפקידו כשר החוץ. על ביקורו במאלאיה ראה מ' שרת, משוט באסיה, עמ' 99–111.
8. פ"פ נריאנאן, המזכיר הכללי של האיגוד הארצי של עובדי המטעים במאלאיה.

גוברת, ודברי הפרידה של ידידינו נראיינן נתנו ביטוי ברור לכך: "עז רצוננו לשמור על הקשר והידידות איתכם, והלוואי שהמצב המדיני יאפשר זאת".

הואיל והקשר בין תנועות הפועלים של ישראל ומאלאיה מהווה האמצעי המבטיח ביותר להידוק היחסים בין שתי המדינות, הוצע כי רצוי לרכז עיקר פעולתנו בשטח זה. נודע ערך רב להיכרות האישית הנוצרת על־ידי ביקורי גומלין בשתי הארצות – בתנאי שלא יהיה פרסום מופרז שיפגע במעמד המאלאים בשובם למולדתם.

הפניית עורפה של הממשלה כלפי ישראל איננו גורם, לפחות לעת־עתה, של יחסיה עם מצרים או שאר המדינות הערביות. קיימים יחסים תרבותיים ודתיים הדוקים בין מאלאיה וקע"ם כי הראשונה שואבת השראתה המוסלמית מקהיר. מאות סטודנטים נשלחים ממאלאיה למכללת אל־אזהר ואלפי מאלאים עולים ברגל כל שנה למכה. אולם היחסים בין הממשלות אינם הכי טובים. הטונקו בז לנאצר ורוגז רב שורר בקואלה לומפור עקב פעילות שגרירות קע"ם בקרב חברי האופוזיציה המוסלמית. היה פעם אפילו סכסוך דיפלומטי בין הערבים למאלאיה על רקע ישראלי. מסתבר שהנציג הקבוע של מאלאיה באו"ם, דאטו ד"ר איסמאיל (כעת שר החוץ), הופיע בקבלת־פנים של משלחתנו ובאמצע נקרא החוצה על־ידי משלחת של ראשי הנציגויות הערביות שמחו נמרצות על התנהגותו הבוגדנית. ד"ר איסמאיל לא השיב למטיפי המוסר וחזר למסיבה. הוא הבריק פרטי המאורע לטונקו באותו הלילה ולמחרת קיבל הוראה למחות בכתב לכל המשלחות הערביות על התערבותם בענייניה הבלעדיים של מאלאיה. מאז, כך נמסר לי, לא היו הפרעות מהסוג הזה מהצד הערבי.

ציינתי במקום אחר את ההשפעה הגדולה שיש לפאקיסטן, כמדינה המוסלמית הבכירה בקהילייה הבריטית, על מדיניותה של מאלאיה, ועל התקוות שהמאלאים תולים בניגריה. מוחמד סופיי, בציינו שהוא נותן ביטוי להשקפת הטונקו בנדון, הטעים כי לעמדת ניגריה לישראל תהיה השפעה לא מעטה על מאלאיה. דברים אלה נמסרים בשם אומרם, ואישית אינני מייחס להם משמעות רבה. המצב במאלאיה יותר מדי מסובך לישועה שתבוא מאפריקה.

ה) פגישות והיכרויות. עשיתי שני ביקורים נפרדים בקואלה לומפור. בביקור הראשון הייתי אורחו של פ"פ נראיינן ובאמצעותו פגשתי את ראשי תנועת הפועלים והמפלגה הסוציאליסטית; ובשני, התרכזתי יותר על קשרים רשמיים. לא זכיתי לראות את ראש הממשלה או את שר החוץ, אם כי החלפתי כמה מילים עם האחרון בטלפון. הסיבה לכך היתה שביקורי הראשון התקיים למחרת יום מותו של המלך ואילו השני היה ערב פתיחת הפרלמנט, והממשלה ישבה כל היום בלי הפסקה.

[.....][9]

בברכה,

מ"ר קדרון

9. פסקאות אחדות, ובהן רשימה של הפגישות שקיים קדרון, לא הודפסו כאן.

439

א׳ סימקה אל מחלקת אסיה
E.E. Simke to the Asia Division

Orig.: 130.23/3337/4 :מקור

Manila, 20 May 1960

Subject: *Friendship Treaty*

From a very reliable source, we were informed that, in view of the opposition of Senator D. Alonto, who represents the Moro (Moslem) population in Mindanao, the ratification of the Friendship Treaty between Israel and the Philippines was shelved.[1]

I understand that Senator Alonto threatened to speak against the Friendship Treaty on the floor of the Senate, and the Chairman of the Senate Foreign Affairs Committee, Senator Lorenzo Sumulong, preferred not to have the ratification tabled.

It is regrettable that the opposition of one senator can bring about such delay, and other senators are very embarrassed about it, but since politics play a tremendous role, they prefer not to antagonize Senator Alonto[n], as he brings with him the votes of Southern Mindanao.

I will keep you informed about further developments.[2] Sincerely yours,

Ernest E. Simke

439

1. הסכם הידידות בין הפיליפינים לישראל נחתם בפברואר 1958, אך אושרר בידי הקונגרס רק בדצמבר 1963, עקב סחבת שנוצרה בגלל התנגדותה של האוכלוסייה המוסלמית.
2. כעבור זמן המליץ סימקה לנצל את בואו של הציר התושב של ישראל כדי לחדש את הלחץ לאשרור ההסכם (ראה מכתבו אל משרד החוץ, 2.6.1960, 130.23/3337/4).

440

פן נות אל ו' איתן (פאריס)
Penn Nouth to W. Eytan (Paris)

Copy: 130.23/3343/57 :העתק

Paris, le 15 juin 1960

Monsieur l'Ambassadeur,

Faisant suite à ma lettre confidentielle no 80-DGP/X,[1] j'ai l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence que le Gouvernement Royal est d'accord pour élever les statuts des Légations d'Israël et du Cambodge au rang d'Ambassades.

Suite à cette élévation, Son Excellence Monsieur Mordekhai Kidron, actuellement Ambassadeur d'Israël en Thailande est nommé Ambassadeur d'Israël auprès de la Cour Royale du Cambodge, avec residence à Bangkok.

Conformement aux instructions de Son Altesse Royale le Prince Norodom Sihanouk, le Ministère des Affaires Etrangères du Cambodge propose de faire publier un communiqué à la presse, le 17 juin a 6 heures, simultanement à Phnom-Penh et à Tel-Aviv.

Veuillez agréer, Monsieur l'Ambassadeur, les assurances de ma tres haute considération.[2]

Penn Nouth

440

1. המכתב, ללא תאריך, כנראה מסוף אפריל או ראשית מאי 1960, בתיק 130.23/3343/57, שוגר בתגובה לתזכורת ששלח איתן.
2. קדרון הגיש את האמנתו בתור שגריר (לא תושב) בקמבודיה באוגוסט 1960.

441

א' בן־חורין אל מחלקת אסיה
E. Ben-Horin to the Asia Division

מקור: 130.23/3304/23

רנגון, ג' בתמוז תש"ך
28 ביוני 1960

הנדון: פגישה עם שר החוץ

ביקרתי את שר החוץ[1] ב־25 דנא, לפגישת היכרות ולמסירה המקובלת של העתקי המסמכים אשר את מקורם אגיש לנשיא.[2]

שר החוץ אמר שזוכר אותי מזמן ביקורו של מר שרת אשר ממנו ומאחרים מסרתי דרישת־שלום.

בטבע הדברים היתה זאת צריכה להיות פגישה בעלת תוכן נימוסי כללי, ועם הבעת רצון טוב הדדי, אך מצאתי את הדברים הבאים כראויים לציון:

1) תיארתי לפניו את הפעולות העיקריות בהן קשורות ישראל ובורמה היום גם פה וגם בארץ. אחדות מהן היו חדשות לו. כאשר אמר שבוודאי ארצה לסייר בקרוב בחלקים שונים של בורמה אמרתי שארצה כמובן להתחיל במדינות השאן[3] (כזכור הוא גם שר לענייני שאן), ולבקר שם את המבצע החקלאי בו אנחנו קשורים.[4] הדגשתי שכל אשר הבחורים שלנו רוצים לעשות הוא a good agricultural job. אם קיוויתי שהערה זו תגרור אותו להבעת דעתו על עצם המפעל, נתאכזבתי. הוא נענע פעמים אחדות בראשו אבל זה הכל. כידוע שאלה פתוחה היא מה עמדת תושבי השאן לדבר שאמנם יכול להיות מפעל למופת מבחינה כלכלית וחברתית, אבל עלול להיראות בעיניהם כפלישה בכוח של הבורמנים ממש אל ארץ לא להם.

2) בדברי על העניין העמוק הקיים אצלנו, בכל שכבות העם, בכל הקשור עם בורמה הערתי שאמנם שרת החוץ טרם הכירה חלק זה של העולם במו עיניה, אבל בוודאי מדווח שגרירם המצוין על גישתה. הערתו כי קרא ששרת החוץ נמצאת בארצות־הברית אפשרה לי לעבור לפרשת אייכמן[5] (בהתייעצות פנימית קבענו בשגרירות שמוטב לעת־עתה להגיע לשיחה ממשית בנושא זה עם אנשים מרכזיים, ולאו דווקא לנסות לעודד מאמרי מערכת).

441

1. סו הקון צ'ו, שר החוץ של בורמה ושר למדינת שאן.
2. או וין מאונג, נשיא בורמה.
3. מיעוט בצפון בורמה, הקרוב מבחינה לשונית־לאומית לתאילנד, זכה, כשאר המיעוטים, לאוטונומיה מוגבלת, וחלק מפעיליו – התובע מידה גדולה יותר של עצמאות – שרויים במרידה.
4. הכוונה לפרויקט הישראלי בנמסנג, שתוכנן הן בתור מקבץ של כפרים קואופרטיוויים של חיילים משוחררים, והן בתור מרכז חקלאי אזורי.
5. ראה פרק כא.

3) פחות או יותר בראשית דבריו אמר שר החוץ שמשרד החוץ כולו עומד לרשותי והביע תקוותו "that *you* will make much use of it". הרמז כמובן ברור ומשקף את המצב הפנימי הנוכחי במדינה. במגעינו עם הקבוצות השונות – משרד החוץ, משרדי ממשלה אחרים, צבא, מוסדות בלתי־פוליטיים, אופוזיציה – נצטרך לכלכל את דרכינו כך שהזאב יהיה שבע והכבשה לא תיטרף. זה נראה לי בהחלט אפשרי. בשלב מאוחר יותר בשיחה, בשבחי את או לה מאונג הבעתי את שמחת כולנו על כך שתוך זמן קצר ידע לרכוש ידידים רבים "בכל הסקטורים של האוכלוסייה הישראלית".

בברכה,

א' בן־חורין

442

י' אילסר אל מחלקת אסיה

Y. Ilsar to the Asia Division

מקור: 130.23/3337/4

מנילה, 7 ביולי 1960

הנידון: פתיחת צירות פיליפינית בישראל

בשעת ביקור ההיכרות אצל נשיא הסנט, מר רודריגז, ולאחר שהבטיח מצידו כל עזרה בכל שעה, התחיל לגעת ביוזמתו בנושא. הביע צערו כי הסנט לא אישר עדיין את התקציב לצירות בישראל. רמז כי ההצעה לא נידונה כלל בסנט אלא הוסרה מסדר הדיון. הסיבה לכך "מדיניות". ניתן היה להבין מדבריו כי בעיית הצירות בישראל הוסרה כדי לקבל הסכמת הסנטור אלונטו לדבר אחר, כנראה חשוב יותר ליושב־ראש הסנט, למפלגתו או למספר סנטורים.[1]

הוא ניחם אותנו (אני משתף את סימקה בביקורים הרשמיים), כי בעוד שנה תיפתח הצירות בישראל לבטח, כי אלונטו לא ייבחר מחדש בבחירות שתתקיימנה ב־1961. ייתכן אפילו כי תימצא אפשרות להשיג האישור קודם לכן בהיעדר אלונטו באחת הישיבות.

בשיחה עם המזכיר המדיני במשרד החוץ, מר סינגיאן, הביע אף הוא צערו על עיכוב העניין לחצי שנה לפחות, כי הסנט לא יתכנס לפני סוף השנה.

גם סגן נשיא המדינה, מר מאקאפאגאל, נגע בעניין ביוזמתו בשעת ביקור ההיכרות אצלו. הוא השמיע כי כבר דיבר בעניין הן עם נשיא המדינה[2] והן עם שר החוץ.[3] הם מעוניינים ומוכנים לעקוף את העיכוב בהקדם ויש להם אפילו כבר הצעה: לפתוח בישראל קונסוליית כבוד! כאשר הסברנו לו כי קיימות כבר בישראל שתי

442

1. ראה מס' 439.
2. קרלוס פ' גרסיה, נשיא הפיליפינים.
3. פליקסברטו מ' סראנו, שר החוץ של הפיליפינים.

קונסוליות כבוד הופתע במקצת והפליט: למה לא אמרו לי, וציווה על המסובים (כנראה מזכיריו הרבים שנוכחו כל הזמן) לבדוק אם אמנם לא טעינו. בהמשך דבריו הוסיף כי העיכוב ייעלם מעצמו, כי אלונטו לא ייבחר מחדש בשנת 1961.

ייתכן ונבואת נשיא הסנט וסגן נשיא המדינה היא נבואת אמת. איני יודע על מה היא מבוססת, ברור כי פתיחת הנציגות בישראל אמנם לא בוערת אצלם, אבל הפכה לעין הבטחה שלא קוימה ולכן לבעיה מעיקה, אבל אין להם עניין מיוחד בה. המסקנה המתבקשת כי הצירות תיפתח בעתיד לבוא. מתי, זה תלוי "במדיניות". אם יהיה צורך לקנות את קולו של אלונטו תמורת הוויתור של הכללת סעיף התקציב עבור הצירות בישראל בסדר־היום, אזי העתיד עלול להיות רחוק. ולא, יכול להיות קרוב יותר.[4]

משיחות עם סימקה למדתי כי עוד לא נתקיים שום מגע מצידנו עם אלונטו. היה בעבר ניסיון להיפגש עימו, אך הוא נכשל. אני חושב לחפש הזדמנות להכיר אותו ולעמוד על טיבו.

בברכה,

יחיאל אילסר

443

ד׳ לוין אל י׳ שמעוני
D. Lewin to Y. Shimoni

מקור: 130.23/3317/31

טוקיו, י"ג בתמוז תש"ך
8 ביולי 1960

יעקב היקר,

כידוע לך תתקיים בקושטא בשבוע הבא פגישת ראשי הנציגויות היפניות למזרח התיכון. מכאן נוסע[ים] שימה, ממלא־מקום תת־השר, קאנאיאמה, ראש המחלקה האירופית, אפרו־מזרח תיכונית ואוציאניה; וקאנאזאווה, ראש הסקציה האפרו־מזרח־תיכונית. ידוע לך כי היחידי שיבקר בישראל יהא קאנאזאווה, [ה]שניים האחרים ממשיכים ללונדון לפגישה דומה של הנציגים היפנים באירופה. לקראת נסיעתם החלטתי לבקרם; הבוקר ראיתי את שימה ואחר־הצהריים אראה את קאנאיאמה וקאנאזאווה, אך יהא זה אחרי סגירת הדואר הדיפלומטי.

4. צירות הפיליפינים בישראל נפתחה רק בשנת 1962, ועד אז הוסיף שגריר הפיליפינים ברומא לכהן בתור ציר לא תושב בישראל.

שיחתי עם שימה היתה בנימה ידידותית על הא ועל דא וגם אודות יחיל שהיה בשטוקהולם בעת ששימה היה שגריר יפן בשבדיה. הוא הסביר לי שוב את הנייטראליות של הגיימושו[1] בין ישראל והערבים וטען ש־90% היפנים לא יודעים אף על קיום ישראל וערבים ולא מתעניינים במתיחות הקיימת, אבל בין 10% אמצא לפעמים הופעות של לחץ לטובת הערבים – ברם הגיימושו אינו מקבל לחץ זה. השיחה נתנה לי פתח לברר את בעיית הלחץ הערבי בכללו ושאלת העלאת צירותנו לשגרירות בפרט. שימה טוען שעל כך היתה התייעצות רצינית וממשיכים לטפל בנידון; הוא טוען אף כי לכשעצמו אינו רואה כל סיבה שלא להעלות; הבטיח לא לשכוח את הבעיה. הסכמנו להמשיך בשיחתנו אחרי שובו מהכינוסים הנ"ל.

החלטתי גם להתחיל בבירור אפשרות ביקורה של שרת החוץ ביפן.[2] איני בטוח אם הספקתי למסור לך בארץ על שיחתי איתה כאשר טענה שרת החוץ כי הנה מעוניינת לבקר בארצות אסיה אולי אחרי השתתפותה בעצרת האו"ם השנה, אך אינה מוכנה לבקר בארצות ידידותיות בלבד אם אינה מוזמנת לבקר ביפן. טענתה – שייתכן והנה טענה צודקת – שאם שרת החוץ של מדינת ישראל תבקר רק בארצות הקטנות ולא תוזמן לסין, הודו ויפן, יתפרש הדבר כחולשה, ואחר שהודו וסין אינן באות בחשבון, הסיור נראה לה אפשרי רק אם תוזמן ליפן. הסכימה שאנסה אך היו לה ספקות באשר להצלחתנו.

היום לא שאלתי בצורה של בקשה רשמית אלא תוך שיחה ידידותית. דעתו של שימה שהדבר ניתן להיעשות ובמבט ראשון הציע שההזמנה תיעשה על־ידי שר החוץ היפני[3] במישרין לשרת החוץ שלנו בעת העצרת. הוא מוכן להכין הצעדים הדרושים לקראת זה אם כי אין לו מושג מי יהיה השר בעת העצרת.[4] לא תהא זו הזמנה בתור "אורח המדינה" כי זאת נמסרת לראש מדינה או ממשלה, אלא הזמנה של שר החוץ לשרת החוץ, אבל יספיק כדי שתתקבל בכל הכבוד המגיע לה.

אבקש חוות־דעתך אם עלי להמשיך לקראת התכנית אחרי שובו של שימה ואנא הודיעני אם שרת החוץ מוכנה לקבל הזמנה בצורה זו, והאם בכוחה להתפנות לנסיעה דרך אסיה אחרי העצרת.

עוד מילת הסבר לכך שפניתי לשימה דווקא בגישושי הראשונים האלה: שר החוץ עצמו לא יהיה עוד שר החוץ בזמן הביקור האפשרי; תת־השר יאמאדה מתעניין כעת יותר במדיניות הפנימית משבקשרי חוץ ושמעתי מנגישי, ידידי הוותיק, שאף יאמאדה לא יישאר במשרד החוץ כי כוונתו להציג את מועמדותו לבחירות הבאות, וכך שימה הוא הדרג הגבוה ביותר שבכל הוודאות יהיה בתפקיד גם להבא.

443

1. משרד החוץ היפני.
2. נושא ביקורה של ג' מאיר ביפן הועלה גם בשיחה עם קאנאיימה ב־24 באוגוסט 1960. קאנאיימה אמר כי לדעתו לא תוכל ממשלתו לקבל אורח רשמי בנובמבר 1960, אך אם תזדמן השרה ליפן, יהיה בואה ברוך. (ראה ציפורי אל משרד החוץ, 1.9.1960, 130.23/3317/31.)
3. אייצ'ירו פוג'יאמה, שר החוץ של יפן.
4. לאחר הבחירות שהתקיימו בנובמבר 1960 התמנה זנטארו קוסאקה לתפקיד שר החוץ של יפן.

נוסף על כך, הרי בדרג גבוה יותר לא הייתי יכול לפנות בשיחה ידידותית אלא הייתי מוכרח לפנות בצורה רשמית יותר.
כאמור אראה עוד היום את קאנאיאמה ואת קאנאזאווה.[5]
בברכה,

ד"ר דניאל לוין

444

ד' בן-גוריון אל ג' נהרו (דלהי)
D. Ben-Gurion to J. Nehru (Delhi)

Copy: 43/6387/3690 :העתק

Jerusalem, 28 July 1960

Dear Prime Minister,

Some time ago we had the pleasure of a visit from Mrs. Rajkumari Amrit Kaur, who was at one time a member of your Government. In the course of our discussions on the strengthening of world peace, I expressed my deep regret that the Prime Minister of India, who had several times visited neighbouring countries, had missed out Israel on his travels. I explained that though there was certainly no unfriendly intention involved, our neighbours were bound to regard this omission as a reinforcement of their policy of boycott against us. Accordingly, I asked her to inform you that the Government of Israel would give you a most hearty welcome if you found it possible to pay us a visit.

I have now received a letter from Mrs. Rajkumari Amrit Kaur, in which she writes:

"I conveyed your kind message and invitation to our Prime Minister and I hope you will follow the same up with a personal letter to him".

It gives me great pleasure to carry out her suggestion, and to convey to you on behalf of the Government of Israel a most cordial invitation to visit our country whenever you may find it convenient.

I am confident that this visit will be highly beneficial in the present disturbed state of international relations. Any expression of goodwill on the

5. דיווח על השיחה הזאת, שאין בה חידוש באשר לנאמר כאן, ראה במכתב לוין אל משרד החוץ, 11.7.1960, 130.23/3317/1.

part of an illustrious statesman, the leader of a great nation, like yourself, would undoubtedly have its effect – directly or indirectly – in improving the situation in the world, and in our area in particular.

With warmest greetings and assurances of my profound respect,[1]

Yours sincerely,

D. Ben-Gurion

445

ד' לוין אל י' שמעוני
D. Lewin to Y. Shimoni

מקור: 130.23/3317/31

טוקיו, ה' באב תש"ך
29 ביולי 1960

הנדון: שיחה עם שימה

שימה, סגן שר החוץ, חזר עכשיו מפגישות הדיפלומטים בגוש [המערבי] בקושטא ובלונדון.[1] במקרה ישבתי על־ידו בארוחה ויכולתי לשוחח איתו באופן חופשי. הנושא המעניין בשבילך הוא שאלת העלאת הנציגויות לשגרירויות. בהתחלה החלטתי לשמור על הנושא חי וכמובן ללחוץ באופן רציני אבל כמובן לא ללחוץ [כ]שאין כל סיכויים. שימה התחיל בנושא ואמר לי שהוא מילא את הבטחתו לא לשכוח את עניין היחסים של יפן איתנו בכלל אבל הצטער להגיד לי שההרגשה הכללית של הדיפלומטים בקושטא היתה שהזמן לא מתאים כעת. התאספו שם הדיפלומטים היפנים באזור, המיופה־כוח שלהם אצלנו,[2] אפילו אם הוא עמד לצידנו, היה בלי שום ספק במיעוט. כפי הנראה ששוב העניין לא עקרוני אלא צריך רק לחפש את הרגע שאפשר יהיה להביא את העניין בלי תגובות חריפות מדי של הערבים. הוא הוסיף ואמר לי ששינויים ביחסינו באזור היו מקלים על אנשי הגיימושו להבהיר את העניין. הוא ראה בעיתון ההודעה על איראן[3] ושאל מה משמעות הדבר ושאל גם אם יש סיכויים שלבנון (לא מן הנמנע שאולי שגרירם בלבנון[4] מסר בצורה יותר מתונה ליתר הנציגים על הרגשות לבנון כלפינו) תלך בדרך איראן. עניתי לו שאנחנו לא רואים סיכויים בלבנון ושעל איראן אינני יודע יותר מאשר הידיעות בעיתונות (השיחה התקיימה לפני התגובה של נאסר שהחליט להפסיק את היחסים הדיפלומטיים עם איראן) – זה כמובן דבר גדול מבחינתנו אבל דווקא ביפן זה לא יעזור.

444

1. תשובת נהרו – ראה מס' 447.

445

1. ראה מס' 443.
2. זנג'י מוטומורה, הממונה על צירות יפן בישראל.
3. ההודעה על החלפת נציגים בין ישראל ואיראן – ראה מס' 384.
4. טאטסאמי קונו, שגריר יפן בלבנון.

דבר אחר, שימה הוא אחד מאלה שיש לי הרגשה שיש לי איתו יחסים אישיים. אני רוצה לשמור עליהם (עם שר החוץ, ככל יתר הנציגים חוץ מנציגי המעצמות הגדולות שיש להם משהו ענייני חשוב לברר איתו, [אני] לא יכול להגיע לשיחה). תת־שר החוץ יאמאדה, הוא לא רק לדעת אנשי הצירות לא אוהד לנו וזה בחלק[ו] מפני שיש לו אינטרסים כלכליים בחברת הנפט היפנית שעוסקת בקידוחים בִרשיון של הערבים ונוסף לכך יש אפשרות שיעזוב את תפקידו בבחירות כך ששימה עכשיו הדרג הגבוה ביותר אליו אני יכול להגיע בקלות וכנראה יישאר זמן רב בתפקידו.

בברכה,

ד"ר ד' לוין

446

א' בן־חורין אל משרד החוץ

E. Ben-Horin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 820

נוסח נכנס: 130.23/3304/23

רנגון, 3 באוגוסט 1960

סודי

שמעוני; עיקר השיחה עם או נו.

מסרתי ברכות ראש הממשלה. לשאלתו אמרתי ששלומו מצוין וערך השנה שתי נסיעות קצרות. ראש הממשלה במגע קרוב עם כל הקשור ליחסים בינינו ועוקב אחר המתרחש בבורמה. מוקיר או נו ומחשיב מאוד ידידותו וידידות ארצו. גישה זו אצלנו נחלת המנהיגות בכל שטחי החיים וחדרה עמוק בעם מאז ביקורו. שמחנו שבמרוצת השנים גבר בהתמדה שיתוף־הפעולה עם כל הסקטורים בחיי הציבור בבורמה ומקווים להתמדה והרחבה נוספות. אנו לרשותו בכל נושא שייראה לו מועיל כולל חילופין בשדות תרבות ורוח.

להצעתי שיכלול ישראל אם אי־פעם בדעתו לשגר חברי־כנסת מערבה לא רק לביקור רשמי אלא להסתכלות ממושכת בטכניקות פרלמנטריות שונות, אמר שרעיון מצוין וחקר על פרטי התהליכים אצלנו אך דרש הדדיות. הציע שמשלחתנו תבוא בדרך לטוקיו או ממנה[1] אם כי חבל שאין אצלם מושב.[2] התעניין בפרטי מעשיהם של

446

1. משלחת של חברי הכנסת, שהשתתפה בוועידה הבין־פרלמנטרית התשיעית בטוקיו, ביקרה בבורמה בספטמבר 1960.
2. של בית הנבחרים.

טכנאינו כאן ואישר ששמע שיש כיום קבוצה טובה. השארתי בידו רשימת טכנאים כאן ומשתלמים אצלנו.

שאל על הנעשה אצלנו.

איחל לי בחמימות הצלחה והגיב יפה להבעת תקוותי שנוסיף לזכות בעידודו.[3]

בן־חורין

447

ג'' נהרו אל ד' בן-גוריון
J. Nehru to D. Ben-Gurion

העתק: Copy: 43/6387/3690

New Delhi, 9 August 1960

Dear Prime Minister,

I have just received your letter of July 28.[1] I thank you for your invitation to me to visit Israel. I am sorry I cannot take advantage of it. It is not easy for me to go abroad frequently.

But apart from this it occurs to me that in the circumstances existing today, it will not be advisable for me to pay such a visit. Instead of improving international relations, it might have the opposite effect.

With regards, Yours sincerely,

Jawaharlal Nehru

3. ראה דיווח נוסף במברק בן־חורין אל משרד החוץ (817, 1.8.1960, 130.09/2361/7), ובו מסר כי או נו אמר לו שהוא מצפה לביקורו של בן־גוריון לשם מדיטציה. בן־גוריון אכן ביקר בבורמה בשנת 1961.

447

1. ראה מס' 444.

448

מ' יגר אל מחלקת אסיה
M. Yegar to the Asia Division

העתק: 130.23/3325/60

רנגון, 15 באוגוסט 1960
כ"ב באב תש"ך

ביקור במאלאיה (4.8.60 - 13.8.60)

[.....][1]

ז. פגישות עם ראש הממשלה טונקו עבדול רחמן

את ראש ממשלת מלאיה, טונקו עבדול רחמן, פגשתי פעמים אחדות בימי שהותי בקואלה לומפור.

לראשונה הוצגתי בפניו ב־5.8 בשעת טקס הפתיחה החגיגית של משחקי ה"מרדקה".[2] נתבקשתי לרדת למגרש ולעמוד בשורה יחד עם נציגי ארצות אחרות לועידת ה־A[sian] F[ootball] C[onfederation]. [ה]טונקו עבר מאיש לאיש ולחץ ידיים.

בהפסקה, בין המשחקים, הוצגתי בפניו שנית. [ה]טונקו אמר: "אנו יודעים על ארצך ומחבבים אותה, אך יש לנו קשיים מסוימים". הוא שמח לשמוע ד"ש מחבר־הכנסת שרת[3] וממר בן־חורין.[4] אמרתי שאשמח לראות את קבוצתנו מוזמנת ל"מרדקה" והוא השיב שזה קצת קשה. הוספתי: בקשר לקשיים שיש לכם יש בידי דבר לאומרו. הוא השיב: "אתן לך הזדמנות להיפגש עימי. אל תאמר לאיש שאתה כאן" (הכול ידעו שאני נציג ישראל!).

למחרת, ב־6.8, התקיימה פגישת שופטי הכדורגל, הסניף האסיאני של פיפ"א. נתבקשתי להיות נוכח בצילומי הפתיחה. היושב־ראש המאלאי של אגודת השופטים, מר Koe Ewe Teik, הושיבני במקום כבוד ושוב הציגני בפני [ה]טונקו באומרו: "הוא מייצג את ישראל, יש לו מספר בעיות שבא לדון בהן". ראש הממשלה צחק ואמר: "תמיד יש להם בעיות...". ב־7.8, בתום דיוני AFC, קרא לי [ה]טונקו, התנצל על צעדה של פאכיסתאן הרוצה לפרוש מן "הבית המערבי" והוסיף: "גם אנו במצב קצת דומה. הנה למשל בשבוע הבא יש שוב דיון בפרלמנט על ההכרה בישראל". לשאלתי מה תהיה התשובה אמר: "אנו מכירים בישראל ואיננו רואים מדוע לא נעשה כן".[5] הוא הוסיף שבאותו חדר עצמו בו אנו עומדים עתה קיבל את פני מר שרת

448

1. ששת הפרקים הראשונים של הדוח עניינם פגישות שונות שקיים יגר במאלאיה, ובעיקר השתתפותו בוועידת התאחדות הכדורגל של אסיה.
2. Merdeka – עצמאות במאלאית. המשחקים נתקיימו לרגל יום העצמאות של מאלאיה.
3. שביקר במאלאיה במסגרת מסעו באסיה באוקטובר–נובמבר 1956.
4. א' בן־חורין ליווה את שרת במסעו באסיה (הוא כיהן באותה עת כסגן מנהל המחלקה לאסיה במשרד החוץ).
5. ראה מס' 438 והערות שם.

לפני שנים אחדות. סיפרתי לו שמר שרת כתב ספר על מסעו באסיה ואף למאלאיה מוקדש פרק, עם תמונתו. הוא הביע רצונו לראות את הספר.

ב־10.8, אחר המשחקים באיצטדיון הוזמנתי, יחד עם ד"ר נוזו מיפן, להיכנס לחדר ההנהלה שם הסבו לשולחן [ה]טונקו ורעייתו, סגן ראש הממשלה,[6] כמה אורחים מבחוץ וראשי אגודת הכדורגל המאלאית. [ה]טונקו העיר כמה הערות על הכדורגל בישראל, שוב מצא דרך להתנצל על בורות ההמונים המוסלמים והזמינני להישאר בקואלה לומפור עד יום ב' (15.8), כדי לחזות במירוצי הסוסים (כמה מסוסיו משתתפים במירוץ). עוד העיר שיש לנו בחו"ל יותר נציגויות דיפלומטיות מאשר להם. אחר־כך קרא אליו את Lim Kee Siong, סגנו לענייני כדורגל, לשעבר חבר פרלמנט וממקורביו של [ה]טונקו וביקשו להביאני לביתו למחרת בבוקר בשעה 9.30.

ב־11.8 בשעה 9.30 הייתי בביתו. עוד בדרך אמר לי לים קי סיונג שהשיחה תארך 10 דקות בלבד, כי ראש הממשלה ממהר לישיבת הפרלמנט. השיחה נמשכה 25 דקות. פתחתי בדברי הודיה על האירוח האדיב מאוד שזכיתי לו מידי אגודת הכדורגל המאלאית והוספתי שבהזדמנות היותי בקואלה לומפור יש ביכולתי למסור לו תשובת ממשלת ישראל להערתו שהעיר לצירנו באוסטרליה בעת ביקורו שם לפני כ־10 חודשים.[7] [ה]טונקו לא זכר מה אמר למר יובל והזכרתי לו. המשכתי ואמרתי שממשלת ישראל מעריכה היטב את קשייו הנובעים, לפי מיטב ידיעתנו, משתי סיבות. האחת – לחץ ערבי. בעניין זה ביכולתנו לומר שאנו מיוצגים, בצורות שונות, בכמה מדינות מוסלמיות. אישים מוסלמים רבים מבקרים בארצנו, באורח רשמי. דבר זה לא רק שאינו פוגם ביחסיהם עם ארצות ערב, אלא אף מעלה את חשיבותם. לחצם של הערבים גובר רק אם הם רואים שיש להם סיכויי הצלחה. אם מאמציהם לסחיטה נכשלים, נמשכים היחסים כרגיל. זאת ועוד, אנו חושבים שהמושג "ארצות ערב" הוא הכללה בלתי־מוצדקת. למעשה הלחץ בא בעיקרו מקע"ם בלבד, או בהשראתה.

הסיבה השנייה והחשובה יותר – מוסלמי מאלאיה. למעשה – המפלגה הקיצונית PMIP.[8] עניין זה הוא מאלאי פנימי ואיננו יכולים לחוות דעה מוסמכת, אך אם ירשה להעיר, לדעתנו, מצבו הוא כזה שבכוח אישיותו, מנהיגותו והפופולריות העצומה שלו במאלאיה יוכל לגבור על התנגדות המיעוט הקנאי. הוספתי עוד כמה פרטים על השתלשלות העניינים בפרס[9] ואמרתי לו שאנו מוכנים, לפי שעה, לקיים עם מאלאיה יחסים שלא על בסיס הדדי, זאת אומרת, נציגנו יבוא לקואלה לומפור. הם יוכלו להיות מיוצגים בארץ על־ידי השגרירות הבריטית. אם סידור זה נראה להם כבלתי־ניתן להגשמה, בתנאי הנוכחיים, מוכנים אנו אף להרחיק לכת ולהסכים לכל הסדר מכובד אחר של ייצוג בלתי־רשמי, לפי דרישתם ונוחותם. אין לנו ספק שהקמת יחסים תהיה לתועלת לשני הצדדים, בייחוד לנוכח העובדה שממשלת מאלאיה

6. טון עבד אל־רזאק בן דאטו חוסיין, סגן ראש הממשלה ושר ההגנה של מאלאיה.
7. בעת ביקורו באוסטרליה נפגש הטונקו ב־9 בנובמבר 1959 עם יובל ואמר לו: "אני זוכר את שיחתי עם מר שרת. המנהיגות של מאלאיה יודעת היטב את אופיה של ישראל, אך ההמונים המוסלמים בארצנו מתנגדים לכם, לכן איננו יכולים להקים קשרים אתכם." (ראה יובל אל משרד החוץ, 10.11.1959, 130.23/3111/14).
8. ראה מס' 438, והערה 3 שם.
9. ראה פרק טז.

מתחילה עכשיו בהגשמת תכניות לפיתוח הכפר, הרחבת רשת הבריאות ואולי גם הספנות. הם יוכלו להסתייע בניסיוננו ובכוח־אדם מאומן שלנו, אם נתבקש לעשות זאת. סיימתי באומרי שיחסים בין מלאיה לישראל עלולים לשמש מופת טוב למדינות מוסלמיות נוספות ועל־ידי כך לקרב את השלום למזרח התיכון.

ראש הממשלה הודה על דברי ואמר שעצמאותם היא צעירה לימים. הבעיה העיקרית הניצבת בפניהם, כיום, היא הבערות הרבה בקרב האוכלוסייה, אם כי, בעניין זה, מצבם טוב ממצבן של כמה מדינות אסיה אחרות. בכל זאת מנוצלת בערות ההמונים על־ידי כלי־הקודש המוסלמים הקנאים המתנגדים לממשלתו. מפלגת PMIP הוקמה, למעשה, על־ידו[10] כדי שתהווה מכשיר לחינוך ההמונים המוסלמים, אך השליטה על מפלגה זו נשמטה מידיו ובבחירות האחרונות זכתה PMIP ב־13 מקומות בבית־הנבחרים ובשלטון בשתי מדינות בפדרציה של מלאיה. ססמאותיהם העיקריות במלחמת הבחירות היו אנטי־סיניות ואהדת [ה]טונקו לישראל, שהיא אויבת האיסלאם; אף ביקורו של מר שרת נזכר במלחמת הבחירות, בהקשר זה. רוב מלחמת הבחירות שלו הוקדשה למלחמה נגדם ועתה מוקדשת כל האנרגיה של ממשלתו להריסת כוחה של מפלגה זו, כי בה רואים הם את עיקר הסכנה לשלטון הנוכחי.

(נודע לי ש[ה]טונקו עושה כל מה שאפשרי כדי לחבל במפלגה זו. בין השאר הוא מקשה עליה מבחינות כספיות, בייחוד בשתי המדינות – טרנגנו וק[ל]נטן – שבשלטונה.)

הוא עצמו, כל שרי הממשלה וחוגי המשכילים במאלאיה, רחוקים מקנאות מוסלמית או דתית אחרת ומעוניינים מאוד בהקמת יחסים עמנו. אך ברגע שיעשו זאת יתנו נשק בידי מתנגדיהם הקנאים וכרגע אין להם במה להתגונן נגד התקפות מסוג זה. הממשלה רוצה לשמור על עמדותיה ואינה יכולה להרשות לעצמה, עתה, להחליש את כוחה. לפחות לא עד שתתחזק יותר אחיזתם בקרב ההמונים. כדי לקרב השגת מטרה זו, הוקמה עתה, במסגרת המיניסטריון לאינפורמציה, מחלקה מיוחדת לחינוך דתי. לפי שעה אין טעם בהפצת חומר על־ידי מחלקה זו, כי בין כה וכה האימאם הוא האיש הקורא דברים שבכתב בפני העם. ברור שהאימאמים יסרסו ויעוותו כל מה שלא יהיה לפי רוחם.

יחד עם זה מבקש הוא שנדע שתמיד ישמח לקבל ישראלים במאלאיה, אך הוא מבקש שנבוא בשקט ובצנעה, כדי שלא נהווה גורם להתעוררות מתיחות פנימית. הוא יקבל בסבר פנים יפות כל מי שנמצא לנחוץ לשלוח. הוא יודע שזו נקודה רגישה ואף הזהיר את אנשי הכדורגל שיבדקו את הבעיה לפני שיזמינו את קבוצתנו לבוא למאלאיה. הקנאים יכולים בקלות רבה למלא את האיצטדיון בתלמידי בתי־הספר הדתיים ולחולל שערוריות בזמן המשחק.

בקשר לארצות ערב אמר רק זאת: לפני מתן העצמאות יסדו כאן הסעודים עיתון שהתקיפו. העיתון נסגר, אך כיום המצב עדין יותר. אם שוב ייווסד עיתון כזה, יהיה יותר קשה לסוגרו. יש גם לזכור שלנציגויות ערב כאן קל להגיע להמונים בגלל השפה הערבית, שהיא שפת הקוראן, ושפתם של הקנאים המוסלמים. יחד עם זאת מבקש הוא שנדע שבאופן אישי אינו מחבב את הערבים.

10. בשולי הפסקה רשם יעקב שמעוני: "זו אי־הבנה, PMIP לא הוקמה על ידו."

[ה]טונקו יצא מן החדר וחזר עם תיק בית־הנבחרים והראה לי את הסעיף שיידון בפרלמנט על ביטול הכרת מאלאיה בישראל ואמר שזה בא להראות כיצד בכל הזדמנות מנגחת אותו האופוזיציה בקשר לישראל. (וגם בקשר לכך שהממשלה מתירה חינוך לא־מוסלמי וריקוד בפומבי עם נערות...) הוא אמר שלהצעת האופוזיציה ישיב באורח סרקסטי ויאמר שבמקום להפנות מעייניהם לאינטרסים הרחוקים מטובתה של מלאיה, טוב יעשו אם יקדישו מרצם לפיתוחה של ארצם. כמובן שהקואליציה תסיר את הצעת האופוזיציה.

הוא מבקש למסור לשרת החוץ שהוא רחוק מכל דעות קדומות בענייני דת או גזע, אך עלינו לדעת שמצבו במלאיה עדין.

בערב ראיתי את [ה]טונקו שוב. היתה זו ארוחת ערב מצומצמת שערכו עסקני הכדורגל הזרים לכבוד ראש ממשלת מאלאיה. בהזדמנות מתאימה אמרתי לו שבבוקר לא היה סיפק בידי לספר לו על כנס מכון וייצמן.[11] מסרתי פרטים על התכנית ועל המשתתפים והצעתי שישלחו נציג אף אם יאחר לפתיחה. הוא גילה עניין רב, מיד קרא לסגן ראש הממשלה ושר הביטחון, דאטו עבדול ראזק בן חסיין, להצטרף אלינו וביקשני לחזור בפניו על הדברים. סגן ראש הממשלה אמר שאיחרנו את המועד. לו היינו פונים לפני חודש אין ספק שהיו שולחים נציג בעל רמה מתאימה. עתה מאוחר. עד שהעניין יידון בקבינט, ויעבור את כל השלבים, יחלפו עשרה ימים לפחות. אך הוא מבקש שנתמיד עימם בקשר בדברים דומים ואף נשלח חומר על התוצאות של הכנס הנ״ל. אחר השיחה רקדנו כולנו, עם הטונקו בראש, ריקודים מאלאיים עממיים. ראש הממשלה, שהיה שבע־נחת מן המחמאות שחילקו לו הכול על ריקודו, שאלני אם גם בן־גוריון רוקד לעיתים ריקודים עממיים... ובכלל, מה גילו ומצב בריאותו?!

ב־ 12.8 בערב, אחר משחק כדורגל פראי בין מאלאיה ופאכיסתאן (כשהטונקו אמר בצנעה שאינו אוהב את הפאכיסתאנים, כי הם משחקים כמו ההודים...), נפרדתי ממנו בדברי תודה. שוב הציע לי להישאר ימים אחדים, אך הסברתי לו שעלי לחזור.

ח) סיכום

אפשר להניח בביטחון שטונקו עבדול רחמן כן באומרו שהוא וממשלת מאלאיה מעוניינים בקשירת יחסים עם ישראל. בעשרת ימי שהותי במאלאיה הרגשתי, בכל אשר פניתי, שהכול מעוניינים להכיר את ישראל ומצטערים (אלה המבינים מדוע) על שהמצב הנוכחי אינו מאפשר יחסים תקינים. מעניין לשים לב לדבריו של העיתונאי טילאק בעניין זה: לדבריו חושש, אמנם, ראש הממשלה מלהרגיז את האופוזיציה המוסלמית, אך לא זו הסיבה היחידה להימנעותו מקשירת קשרים עם ישראל. גם במפלגתו שלו – UMNO[12] – שהיא חלק מן הקואליציה הנוכחית, יש אלמנט מאלאי־מוסלמי קנאי ואין הוא רוצה לאבד את השליטה עליו. לדעתו של טילאק לא תאריך הקואליציה הזו (המורכבת מן המפלגות המאלאית, סינית והודית) שנים רבות. סופה להתפרק ואולי אף יפרוץ סכסוך סיני־מאלאי גלוי, העלול להתבטא גם בצורה של מלחמת אזרחים. לקראת היום הזה מתכונן הטונקו בשאיפתו לאסוף סביבו את כל המאלאים, זאת אומרת את כל המוסלמים.

11. ראה מס׳ 432, הערה 3.

12. United Malay National Organisation – המפלגה השלטת בקואליציה הממשלתית במאלאיה.

ברור לגמרי שאין כרגע סיכויים לקשירת קשרים דיפלומטיים עם מאלאיה ואולי גם מוטב שלא נכביד עליהם בהצעות כאלה אך בד־בבד עם זאת אין ספק שקיים כלפינו רצון טוב וממשלת מאלאיה לא תדחה ניסיונות התקרבות שונים מצידנו העלולים להכשיר את הקרקע להקמת יחסים בעתיד. כדאי שנטה אוזן לעצתו של נאראיאנאן האומר שעלינו לחדור למאלאיה "טיפין־טיפין ודרך סדקים מרובים ככל האפשר". ברי שבמידת חדירתנו זו עלולים אנו לקרב את מועד הקמת היחסים. קרוב לוודאי שכאשר יגיע הרגע שממשלת מאלאיה תחליט שאכן הגיע המועד הזה לא תעז האופוזיציה לבצע את כל הדברים המסוכנים ש[ה]טונקו חושש מפניהם, אך קשיים מסוימים לבטח יהיו.

עלינו לפתח מגעים שונים עם מאלאיה. ראשית עם אישים שונים – ולא דווקא [ה]טונקו עצמו – המרבים בנסיעות לחו"ל וכן עם נציגיה הדיפלומטיים של מאלאיה בעולם. כדאי שנתחיל בהזמנת עיתונאים ארצה ונשלח להם חומר ישראלי בקביעות. זה אינו צריך להיעשות על־ידי משרד החוץ, דווקא. טוב יותר אם קשר זה יוקם על־ידי סוכנות "עתים", למשל. (טילאק הבטיח להכין ולשלוח רשימת עיתונים ואישים שכדאי לשלוח להם חומר על ישראל.) יש לבדוק, כמו־כן, מהם קשרי המסחר שלנו עם מאלאיה ולראות אם אפשר לעשות משהו בשטח זה ואולי אף לשלוח אנשי מסחר לביקור למאלאיה.

ידידנו טילאק מציע שמוסד מתאים בארץ יפנה ל־Mr. Frank J. Sullivan, Press Secretary to the Prime Minister, Prime Minister's Department, Brockman Road, Kuala-Lumpur ויציע החלפת סרטים דוקומנטריים קצרים בין ישראל ומאלאיה.

כמו־כן כדאי לפנות לממשלת מאלאיה ולהתעניין בתכניות הפיתוח השונות ההולכות ומתבצעות עתה ולבקש שיותן לאנשים שלנו לבוא לערוך סקר־לימודים. בעיקר עוסקים במאלאיה עתה ב־rural development. בראש פעולה זו עומד סגן ראש הממשלה בעצמו.

למותר להדגיש איזה חשיבות תהיה לכך, אם אמנם ייענו המאלאים בחיוב לפנייתנו לארגן שורת משחקי כדורגל ידידותיים במאלאיה. כדאי מאוד להמשיך ולפתח קשרי ספורט גם בענפים שונים אחרים. כצעד ראשון חשוב שנזמין ארצה את Lim Kee Siong, לשעבר חבר פרלמנט ואיש אמונו הפרטי של הטונקו עד היום הזה, שיש לו אליו גישה ישירה בכל עת. הוא ישמש ראש המשלחת המאלאית באולימפיאדה ברומא ומוכן לבוא ארצה, אם נזמינהו, בדרכו חזרה. כדאי לצרף אליו כמה נציגים אחרים ממאלאיה. אין ספק שכל מה שיראה יימסר לראש ממשלת מאלאיה.

גם האוניברסיטה העברית יכולה לסייע. עד לפני זמן לא רב לא היתה אוניברסיטה בקואלה לומפור. הסטודנטים למדו ב"אוניברסיטת מאלאיה" שבסינגפור. עתה הולכת ונשלמת העברת האוניברסיטה המאלאית מסינגפור לקואלה לומפור. למעשה פוצלה אוניברסיטת סינגפור לשניים. שמא תיבדק האפשרות אם יכולים אנו לקשור קשרים על־ידי משלוח מרצה אורח, החלפת פרסומים מדעיים וכו'?

יש, כמובן, שפע רב של דרכים ואמצעים נוספים להשתמש בהם. ההרגשה היא שמאמצים בכיוון זה ישאו פרי.[13]

בברכה,

מ' יגר

449

י' שמעוני אל שגריר ישראל בוואשינגטון

Y. Shimoni to the Israel Ambassador in Washington

העתק: 130.23/3345/17

ירושלים, כ"ו באב תש"ך
19 באוגוסט 1960

הנדון: דרום קוריאה

אייב היקר,

1) אחרי דיונים ממושכים במשרד החליטה שרת החוץ עקרונית להמליץ לממשלה (והיא בטוחה שהדבר יעבור בממשלה ללא קשיים מיוחדים) להעניק הכרה מלאה לדרום קוריאה, וזאת בתנאי שיבורר היטב מראש שהכרתנו זו תתקבל ברצון ובתודה ושבעקבותיה תהיה נכונות מלאה מצד דרום קוריאה להקים קשרים דיפלומטיים תקינים.

2) הסיבה הראשית לשינוי בעמדתנו ולהחלטה החדשה (שאני אישית ממליץ עליהם לגבי דרום קוריאה ודרום וייטנאם מזה שנים) היא:

(א) שנתברר במשך השנים ללא ספק שמדינת דרום קוריאה קיימת ושולטת בתחום ממשלה. יציבה פחות או יותר, וחברה מקובלת במשפחת האומות.

(ב) באי־הכרתנו נשארנו במשך השנים האחרונות מבודדים לחלוטין עם הגוש הסובייטי ועם מספר מדינות נייטרליסטיות מובהקות מסוג הודו, בורמה ואינדונזיה. אף המדינות האירופאיות הנוטות לנייטרליות כגון שבדיה, אוסטריה, שווייצריה, מכירות בדרום קוריאה ומקיימות קשרים אתה. לא־כל־שכן גם אלו מבין מדינות המערב המכירות בסין העממית, היינו ה"שמאליות" קצת יותר מבין ארצות המערב, כגון בריטניה והולנד.

13. על המכתב הזה הגיב השגריר בתאילנד, מ' קדרון, שאף הוא ביקר באותה שנה במאלאיה (ראה מס' 438) ואמר, כי הוא מסכים למסקנותיו והצעותיו של יגר, אך על משרד החוץ להחליט איזו שגרירות צריכה לטפל במאלאיה, זאת שבתאילנד או זאת שבבורמה. שמעוני השיב כי הטיפול במאלאיה יישאר בידי השגרירות בבנגקוק, אלא אם תוקם קונסוליה ישראלית בסינגפור. (ראה קדרון אל משרד החוץ, 15.9.1960; שמעוני אל השגרירות בתאילנד, 11.10.1960, שניהם בתיק 93.13/232/21.) באוקטובר 1964 הגיע משה יגר למאלאיה במסווה של נציג מסחרי לא רשמי, אך בתיאום סודי עם ראש הממשלה, הטונקו עבד־אל־רחמן, בניסיון להקים נוכחות ישראלית קבועה במאלאיה, העשויה להפוך לנציגות דיפלומטית. הניסיון הזה לא עלה יפה, ובינואר 1966 נאלץ יגר לעזוב את מאלאיה.

(ג) ההפיכה שאירעה בקוריאה וששמה קץ לשלטון העריצות של סינגמן רי[1] התחילה להפוך את קוריאה למדינה דמוקרטית פרלמנטרית איננה סיבה ראשית, אולם היא גורם מסייע.

(ד) צריך להיות ברור לחלוטין כי הכרתנו בדרום קוריאה איננה כוללת הכרה בתביעות כל שהן של ממשלת דרום קוריאה, אם יש לממשלה החדשה תביעות כאלו לגבי שלטון על כל קוריאה, לגבי איחוד קוריאה מחדש בצורה זו או אחרת, לגבי שינוי המצב הקיים לפי שביתת־הנשק הבין־לאומית בין דרום קוריאה וצפון קוריאה.

3) אתה מתבקש, על דעת שרת החוץ, לבוא במגע מגשש אך רשמי עם שגריר דרום קוריאה,[2] לשם ביצוע הדברים הנ"ל. הווה אומר, תוכל לספר לו על החלטתה העקרונית והטנטטיבית של שרת החוץ, בתנאי הנ"ל, להסביר לו כיד ההסברה הטובה עליך את הסיבות להכרתנו (אני מניח כי כלפיו יש לטשטש או להעלים את סעיף ב' של הסברתי דלעיל ולהדגיש יותר את סעיף א' ו־ג'). ולבקש ממנו להשיג התחייבות עקרונית ורשמית כי הכרתנו תתקבל ברצון ובתודה ותיענה על־ידי הבעת רצון ונכונות להקים קשרים דיפלומטיים תקינים.

אשר לעצם היחסים הדיפלומטיים תוכל לאמור שלפי שעה לא יהיה ביכולתנו לשגר לסיאול שגריר או ציר תושב, אלא היינו מציעים להאמין בסיאול את צירנו שבטוקיו; מובן שנהיה מוכנים לקבל סידור מקביל ודומה מצדם (אם כי נשמח כמובן אם הם ירצו לשגר לישראל שגריר או ציר תושב).

4) בהזדמנות זו, לגבי הפגישה שהיתה לך עם שגריר דרום קוריאה: תוכל לאמר לו שאנו מוכנים בהחלט לחשוב על שיתוף־פעולה תרבותי וטכני, החלפת פרופסורים וסטודנטים, קבלה בארץ של משתלמים במקצועות שונים לפי בחירתם וכו' (מכתבך אה/195).[3] היינו מוכנים לכך, אולי בדרג לא ממשלתי ולא רשמי, גם בלי קיום יחסים רשמיים מלאים. עתה, משהצענו הכרה והקמת קשרים, מוטב אולי להשאיר ביצוע כל רעיונות אלה לאחר השלמת הקמת הקשרים.

5) אותה החלטה עקרונית ששרת החוץ קיבלה לגבי דרום קוריאה, נתקבלה גם לגבי דרום וייטנאם. הטיפול בה והשגת התחייבות וייטנאם לגבי הקמת קשרים, נמסרו לשגרירנו ברנגון, שנתבקש לצאת לשם כך לביקור מיוחד בסייגון.[4] הוחלט כי בעת ובעונה אחת עם ביקורו זה בסייגון תספר גם אתה לעמיתך מווייטנאם על העניין (וכן, אם רצונו בכך, גם שגרירנו בפריז לעמיתו שם). אולם, אבקשך לעשות זאת רק

449

1. סינגמן רי (Rhee), נשיא קוריאה הדרומית בשנים 1948–1960, התפטר ב־27 באפריל 1960 לאחר הפגנות נגדו שנתמכו בידי הצבא הקוריאני.
2. שגריר קוריאה הדרומית בארצות־הברית איל קוואן צ'ונג.
3. מכתבו של הרמן על פגישתו עם עמיתו הקוריאני, מיום 8 באוגוסט 1960, בתיק 130.23 3345/17.
4. ראה מס' 463.

לאחר שתקבל ממנו הודעה כי בן־חורין יצא לסייגון, או הודעה שעזרתך דרושה לעצם סידור הביקור בסייגון. במקרה זה אבריק לך בהסתמך על מכתבי זה.

מאוד אודה לך על דיווח מלא בהקדם.[5]

שלך בברכה,

י' שמעוני

450
הערת־עורך
Editorial Note

יחסי ישראל - ציילון

בספטמבר 1957 נכונו יחסים דיפלומטיים בין ישראל לציילון, אך יחסה של ציילון לישראל היה קריר ומסויג עקב לחץ ערבי כבד, מלווה באיומי חרם (מדינות ערב היו לקוחות נכבדות של התה הציילוני, פריט ייצואה העיקרי של ציילון).

ראש ממשלתה של ציילון, הגב' ס' בנדרנאייקה, הודיעה באוגוסט 1960 כי הממשלה של קודמה, ו' דהאנייקה, האמינה ציר לישראל מבלי לשקול מה יהיו תוצאותיו של צעד כזה ומשמעויותיו באשר למצב המסובך במזרח התיכון, והשלכותיו על יחסי ציילון עם מדינות ערב. בכך פעל דהאנייקה בניגוד לקו של קודמו, בנדרנאייקה (בעלה המנוח של ראש הממשלה), וממשלת ציילון מתכוונת לנקוט צעדים מידיים כדי לחזק את היחסים עם מדינות ערב - ראה מס' 474 (נספח א).

5. הרמן השיב ב־29 באוגוסט 1960 (תיק 130.23/3343/17) כי נפגש עם עמיתו הקוריאני וזה הגיב בשמחה על הדברים. הציע שישראל תאמין לארצו את צירה בטוקיו, והזכיר כי להם יש שגרירות בטורקיה.

451

י' ברנע אל משרד החוץ
Y. Barnea to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 420

נוסח נכנס: 130.09/2352/8

קולומבו, 19 באוגוסט 1960

סודי - בהול

שמעוני.

נקראתי בהול לסגן ראש הממשלה[1] שהודיעני כי הממשלה תפרסם הודעה בעוד כמה שעות על הקמת ועדת חקירה על נסיבות האמנת צירם[2] אצלנו על־ידי דהאנייקה.[3] ועדות נוספות תוקמנה לחקירת יתר מעשי דהאנייקה בשטח הכספים. [ה]הודעה אומרת שמינוי ציר הפריע ליחסים עם ארצות ערב. לדברי פליקס בנדרנייקה יוחלט על העברת סר ארתור לאחר סיום החקירה. יחד עם זאת ביקש שאמסור לממשלה כי ציילון נייטרלית בסכסוך הישראלי־ערבי ואף ידידותית לישראל. משרד החוץ לא יפריע לנסיעת ציילונים לישראל ויברכו על שיתוף־פעולה בשטחים אפשריים. ישמח בעצמו לבקר בארץ בהזדמנות. על בקשתי לא לפרסם ההודעה ולאפשר בינתיים התייעצויות נוספות ענה כי ראש הממשלה[4] הורתה לפרסם ואין לו אפשרות לשנות ההחלטה. הודה שהדבר בא תחת לחץ עיראקי. אין לדבריו להסיק כבר המסקנה שסר ארתור יועבר אך לפי התרשמותי כבר החליטו על כך. טוען כי לא מן הנמנע שבבוא שעת כושר ישלחו ציר אחר אך אינני רואה ערך רב בהבטחות מסוג זה.

ב) אראה ראש הממשלה תוך כמה ימים אך לא אוכל כבר לעכב ההודעה.

ברנע

451

1. פליקס דיאז בנדרנייקה, שר האוצר והמזכיר הפרלמנטרי של ראש הממשלה של ציילון. התואר סגן ראש הממשלה יוחס לו בטעות.
2. סר ארתור רנסינגה, שגריר ציילון באיטליה וציר לא־תושב בישראל.
3. ו' דהנייקה, ראש ממשלת ציילון מאז רצח קודמו ס. ו. ר. ד. בנדרנייקה בספטמבר 1959 ועד לבחירות שנערכו במארס 1960.
4. סירימאוו בנדרנייקה, ראש ממשלת ציילון מיולי 1960 (אלמנתו של ס. ו. ר. ד. בנדרנייקה).

452

י' שמעוני אל שגרירות ישראל ברנגון
Y. Shimoni to the Israel Embassy in Rangoon

מברק מוצפן 386
נוסח יוצא: 130.23/3331/14

ירושלים, 20 באוגוסט 1960

סודי

לשגריר.

1) ראש ממשלת נפאל חזר והדגיש רצונו שתהיה בקטמנדו ב־28.6 בערך. אנא סדר תכניתך בהתאם.[1]

2) בישיבת סיכום רשמית בהשתתפות קויראלה עצמו והמנכ"ל מצידנו עם כולנו סוכמו דברים ברורים בדבר:

(א) הכוונה להקים חברת קבלנות משותפת, משלחת סקר משא־ומתן לשם כך בקרוב.

(ב) משלחת סקר שנייה בענייני מים והשקייה, חקלאות וקואופרציה.

(ג) קבלת משתלמים, הן חיילים משוחררים להתיישבות במתכונת בורמה והן משתלמים טכניים (משלחות הסקר שלנו ישתתפו בבחירת חלק מהמשתלמים).

(ד) דברים נוספים טנטטיבית. הצהרה משותפת על כל זה תעובד על־ידי תאפה ושמעוני ותפורסם עם צאתו בליל שני.

3) יקימו שגרירות משותפת לישראל ולעוד כמה ארצות בדרום אירופה ואולי גם מזרח־תיכונית. תאפה לוחץ שמקומה הקבוע יהיה בישראל, אך יחליטו אחרי שובם. ייתכן ויודיעוך החלטתם בהיותך שם. הבטיחו שעל־כל־פנים ישב בישראל מזכיר קבוע.[2] יחיל הודיעם שזוהי גם כוונתנו בקטמנדו.

הביקור כולו מוצלח ביותר ושופע לבביות וידידות.

שמעוני

452

1. באותם ימים ביקר ראש ממשלת נפאל בישראל. בן־חורין קיים את ביקורו הראשון בתור שגריר לא־תושב בנפאל בספטמבר 1960 – ראה מס' 464.
2. ההבטחה הזאת של קויראלה לא קוימה, ואילו ישראל שיגרה לנפאל ממונה בשנת 1961 – ראה מס' 472.

453

י' שמעוני אל שרת החוץ
Y. Shimoni to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3339/18

ירושלים, כ"ח באב תש"ך
21 באוגוסט 1960

סודי-דחוף ביותר

לישיבת הממשלה הנה לפניך קצת ידיעות רקע על התפתחות יחסינו עם ציילון.[1]

1) הכרת ציילון בישראל בשנים הראשונות היתה בלתי־ברורה. מעולם לא נתפרסמה הצהרת הכרה. אולם מאחר שהם נהגו לענות על ברכות, לברך אותנו, וגם פנו אלינו רשמית במספר עניינים (כגון רשות חניה לקו התעופה שלהם לאירופה), פירשנו תמיד כי קיימת הכרה.

2) בסתיו 1956 הסכימו לפתוח יחסים דיפלומטיים תקינים ולקבל אצלם ציר ישראל לא תושב. כעבור זמן קצר נתנו אסכמתם למינוי י' שמעוני, אז ציר ישראל ברנגון.

3) קביעת מועד הגשתה של איגרת ההאמנה נדחתה מפעם לפעם באופן רשמי מפני שלא נמצא מועד נוח להם, למעשה בגלל מבצע סיני. בסופו של דבר הגיש י' שמעוני את כתב האמנתו בספטמבר 1957, ובכך הוקמו יחסים דיפלומטיים תקינים. היה הדבר בימי ממשלת בנדרנייקה המנוח. (ולכן, הדגשתה של גב' בנדרנייקה שכל העניין נעשה על־ידי ממשלה "אחרת", היא צביעות; נכון שממשלת דהאנייקה שיגרה הנה את צירם, אולם עצם היחסים הדיפלומטיים הוקמו על־ידי בעלה המנוח שאת צוואתו ומדיניותו היא נשבעה להגשים.)

4) החלפת הציר והגשת כתב־האמנתו של ד"ר ד' לוין נעשו ב־1958 ללא תקלה.

5) ב־1958 שיגרנו לשם את נ' לורך כממונה קבוע, ובכך נפתח בראשונה משרד תקין וקבוע של הצירות. באפריל 1960 הוחלף נ' לורך על־ידי י' ברנע.

6) על האמנת שגריר ציילון כציר לא תושב בישראל דובר במשך כ־3 שנים, והדבר נתעכב מדי פעם ללא הסבר מכובד או משכנע.

בסופו של דבר הגיש השגריר סר ארתור ראנאסינגה את כתב האמנתו כאן בדצמבר 1959. טרם ביקר כאן שנית.

7) מחאות ערביות ואיומים ערביים הושמעו משנת 1956/7. אולם משום מה גברו אחרי האמנת ציר ציילון בישראל, דהיינו בראשית 1960 (אף־על־פי שהצעד המכריע האמיתי בהקמת היחסים הדיפלומטיים ב־1957). הלחץ הערבי לבש מלכתחילה גם צורה דיפלומטית וגם צורה של איומי חרם, בעיקר לגבי קניית תה ציילוני. מכירת תה

453

1. ראה הערת־עורך, מס' 450.

לארצות ערב תופסת מקום חשוב בכלכלה הציילונית, בייחוד מאחר שציילון מוכרת לארצות ערב סוגי תה שאינם נמכרים בארצות אחרות. ייתכן שזו גם הסיבה לכך שהבטחות חשובות של חברות אמריקניות ובריטיות להגדיל את קניות התה שלהן במקרה שארצות ערב יבצעו את איומי החרם, לא הועילו הרבה.

8) עמדתה של ממשלת ציילון כלפי האיומים הערביים היתה הססנית, נכנעת למחצה ובלתי־מכובדת במשך כל השנים. איש מדוברי הממשלה לא אמר מעולם בפומבי את מה שחייב היה לאמר: שיחסי ציילון–ישראל אינם פוגעים ביחסי ציילון–ערב ואינם עניינם של הערבים. במקום זה ענו דוברי הממשלות שכיהנו מ־1956 תמיד בשפה רפה ותוך התנצלות וניסיון לטשטש את יחסי ציילון–ישראל. הנעימה כאילו הקמת היחסים עם ישראל היתה משגה, חזרה מדי פעם גם אצל דוברי הממשלה וגם בעיתונות הציילונית. כן נתקלנו במשך שנה זו, עם הגברת איומי החרם הערביים, בקשיים גדולים במסחר עם ציילון. מסתבר כי הממשלה רמזה ליבואני ציילון כי המסחר עם ישראל איננו רצוי כל־כך; משהשגנו מדוברי הממשלה הבטחה לבטל אזהרה זו, נתקלנו אצל חברות המסחר עצמן באי־רצון לחדש קניות בישראל (בעיקר אשלג).

9) יש לי רֹושם שהסיבה מדוע הודעת ממשלת ציילון ניתנה דווקא עכשיו, נעוצה באזהרת איום מחודשת שהם קיבלו מעיראק (הם שלחו משלחת לייצגם בחגיגות ההפיכה ביולי).

10) עד עכשיו לא ברור אם ממשלת ציילון כבר החליטה לבטל את האמנת הציר (כך אומרת סוכנות רויטר), או אם היא רק מעיינת באפשרות כזאת (כך יוצא מהנוסח של אסושיאטד פרס, וכן מֵהנוסח שפורסם בעיתונות ציילון והוברק לנו על־ידי הממונה).[2] גם מדברי סגן ראש הממשלה אל הממונה לפני פרסום ההודעה לא מתברר שאמנם החליטו ממש על החזרת הציר.[3] הצעות לפעולה – בנפרד.[4]

בברכה,

י' שמעוני

2. ראה מס' 474.
3. ראה מס' 451.
4. ראה מזכר שמעוני אל ג' מאיר, 21 באוגוסט 1960, 130.23/3339/18.

454

י' שמעוני אל צירות ישראל בטוקיו
Y. Shimoni to the Israel Legation in Tokyo

מברק מוצפן 647

נוסח יוצא: 130.09/2315/11

ירושלים, 22 באוגוסט 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

לציר.[1]

כפי שהמנכ"ל הבריק לך אתמול אתה מתבקש לנסוע מיד לציילון.

1) נבקשך להשיג פגישה דחופה עם ראש הממשלה עצמה ולמסור לה בעל־פה בלבד את השדר דלקמן מאת שרת החוץ: I read with astonishment and regret your official statement that your government decided to reconsider the accreditation of Ceylon's envoy to Israel. The statement made orally to our Chargé d'affaires[2] that you continue to be neutral in Middle Eastern conflicts and to desire friendly relations with Israel is highly gratifying and its friendly sentiments are reciprocated, but it cannot detract from the grave character of your main statement (the more so as the statement made to our Chargé d'affaires remained our private knowledge and has not been published by your government).

Full diplomatic relations between Ceylon and Israel were established by the government of your late husband, when the first minister of Israel presented his credentials in September 1957.[3] The accreditation of your envoy was somewhat delayed, but it too was decided by the late Prime Minister Bandaranaike and publicly announced by him in your Parliament on August 5, 1959.

Since there is no conflict at all between Ceylon and Israel it is inconceivable to us that Ceylon should revoke the accreditation of its envoy solely because third parties don't like normal and friendly relations between our two countries.

There would certainly be no precedent to such a step in all diplomatic history.

The Arab states always try to dissuade third countries from establishing normal relations with Israel. But, apart from such interference in the bilateral

454

1. דניאל לוין, ציר ישראל בטוקיו, שכיהן גם בתור ציר לא־תושב בציילון.
2. ראה מס' 451.
3. ראה מס' 453.

relations of other countries being totally unjustified and impermissible, it has been our unvarying experience that whenever a country stood up firmly against such threat and pressures, the threats of political, economic or diplomatic boycott were hardly ever carried out. Israel enjoys normal and friendly relations with most nations, East and West, and none of those who firmly refused to submit to Arab pressure has been boycotted or harmed. It is only when the threats meet hesitancy or an inclination to yield that they are intensified.

I venture to express the hope that the statement of reconsideration published by your government, which in itself is much regretted, will not be followed by the unprecedented act of revoking the accreditation of its envoy to a friendly country.

2) באותה רוח שוחח־נא עם כל מי שתוכל להגיע אליו מבין שאר השרים. ממליצים על תשומת־לב מיוחדת לסגן ראש הממשלה פליקס דיאז בנדרנייקה. שקול־נא אם להתייעץ גם עם המושל הכללי[4] ונשיא הסנאט לאור עמדתם האוהדת בעבר.

3) לידיעתך, יש סתירת־מה בין נוסחאות שונות של מה שהחליטה ממשלת ציילון. לפי רויטר כבר החליטו לבטל את האמנת צירם בארץ ואילו לפי A[ssociated] P[ress] ולפי מה שפורסם בעיתוני ציילון החליטו רק לעיין מחדש בהאמנתו. ברור שכוונתם לבטל ההאמנה, אך לא ברור אם כבר החליטו סופית. נראה לנו שהאפשרויות הן שלוש:

(א) שיסתפקו בהודעה הפומבית על העיון מחדש בלי נקיטת צעדים מעשיים.

(ב) שיעבירו את צירם הנוכחי לתפקיד אחר ולא יאמינו את שגרירם החדש מרומא בארץ.

(ג) שיבטלו רשמית את האמנת הציר הנוכחי. ברור שיש לחתור לביצוע א'. ההודעה כשלעצמה מספיק גרועה, אולם מוטב שיתנו לערבים סיפוק בהודעה זו ויסתפקו בה. אם אין סיכוי ל־(א), אפשרות (ב) עדיפה כמובן על (ג).

4) בעל־פה מסרו לברנע שכוונתם להישאר נייטרלים בסכסוכי המזרח התיכון, לא להפריע להחלפת ביקורים וכו' ולהמשיך ביחסי ידידות.

בשדר שרת החוץ נזכר הדבר רק דרך אגב, אך יש לחתור לכך שיפרסמו ברבים גם הודעה ברוח זו.

5) תמסור־נא שחשבנו בימים אלה לבקש אסכמתם להאמנת ציר תושב. לאור הודעתם לא ברור לנו אם יתנו אסכמתם. אין רצוננו לבקשה אלא אם נהיה בטוחים שתינתן. בקש־נא הבהרה.

6) לידיעתך, אנו מעבירים העתק מברק זה ללונדון, ואשינגטון, ניו יורק, מוסקבה ורנגון עם בקשה ששגרירינו שם

(א) ישוחחו בעצמם עם נציגי ציילון באותה רוח.

(ב) יגייסו עמיתים לדבר עם נציגי ציילון באותה רוח.[5]

4. סר אוליבר גונטילקה, המושל הכללי של ציילון.

5. בעקבות המברק הזה התקבלו תגובות רבות על שיחות של דיפלומטים ישראלים עם עמיתיהם הצילונים, ומהן התברר כי החלטתה של ממשלת ציילון התקבלה במקצת בשל החרם הערבי ובמקצת בשל הרצון להכפיש את הממשלה היוצאת של דהאנייקה. (ראה, למשל, מברק לוריא מלונדון, ל/877, 25.8.1960, 130.09/2334/4; מברק הרמן מוואשינגטון, NWT131, 23.8.1960, 130.09/2313/2; מברק אשל מן הנציגות הקבועה לאו"ם בניו יורק, X434, 25.8.1960, 130.09/2334/14; מברק הראל ממוסקווה, ט/988, 25.8.1960, 130.09/2327/6).

7) משאירים לשיקולך, אולי מתוך התייעצות עם שגריר ציילון, אם לבקש אשרה דחופה או לנסוע מיד בלי אשרה תוך הודעה לציילונים. מניחים שבתור ציר ישראל שמינויו טרם בוטל לא יקשו על כניסתך. הברק־נא לנו וישר לברנע מתי ובאיזו צורה אתה נוסע.

שמעוני

455

י' שמעוני אל שרת החוץ
Y. Shimoni to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3334/6

ירושלים, א' באלול תש"ך
26 באוגוסט 1960

הנדון: קונסוליה בסינגפור

הנני להציע להקים מיד קונסוליה כללית בסינגפור שבראשה יעמוד קונסול כללי מאנשי שירות החוץ, בעל דרגה גבוהה.

1) אני מניח כי לקונסוליה בסינגפור יכולה להיות גם חשיבות כלכלית ומסחרית. אולם לא היא העיקר ולא בגללה אני מציע להקים את הקונסוליה.

2) מתחילה להתפתח מסכת יחסים קרובים למדי בינינו ובין סינגפור. ביקרו כאן בשנים האחרונות שלושה מבין שרי הממשלה.[1] כבר שלחו אלינו קבוצה לא קטנה להשתלמות בחינוך מקצועי. שניים מגדולי הרפואה הישראלים נמצאים כרגע בסינגפור כדי לסקור את מצבם וצורכיהם של שירותי הרפואה שם ולהכין הכנות לשיגור רופאים מספר מישראל לשם. שיתוף־פעולה טכני עשוי להתפתח גם בשטחים נוספים. חשוב בהסתערותנו על ארצות אסיה שנוסיף גם את סינגפור באופן רציני לרשימת הארצות הקשורות איתנו (למה שקרא ראש ממשלת נפאל: "ציר ישראל–בורמה–נפאל"). ברור שהתפתחות רצינית בשטח זה מחייבת ישיבת איש קבוע בסינגפור.

3) הדבר החשוב ביותר הוא חדירה למאלאיה. מאלאיה עשויה למלא תפקיד מפתח בהתפתחות המדינית בדרום אסיה. היא נמצאת בתווך בין הגוש הנייטרליסטי ובין המדינות הקשורות למערב, מקיימת יחסים טובים עם שני הצדדים ועשויה להוות חוליה מקשרת. היא נמנית עם חבר־העמים הבריטי. היא מדינה מושלמית. כידוע, נוקטת ממשלת מאלאיה עמדה די ידידותית ואוהדת לישראל, מרשה לישראלים לבוא למאלאיה ולמאלאים לבקר בישראל; עם זאת אין נראה סיכוי שהיא עצמה תקים בקרוב יחסים רשמיים עם ישראל – הן בגלל אופיה המושלמי, הן בגלל קשריה עם

455
1. ראה מס' 459.

העולם הערבי והמושלמי והן משום שהיא נתקפת על־ידי חוגים קנאיים וקיצוניים יותר בגלל הכרתה בישראל.[2] סינגפור היא קרש־קפיצה ומקום חדירה אידיאלי למאלאיה. פעם יכול היה כל מי שישב בסינגפור לנסוע ברחבי מאלאיה אפילו בלי אשרה מיוחדת; אינני בטוח אם סידור כזה קיים, אולם ברור למעלה מכל ספק שאת הקשר החי והיעיל ביותר עם מאלאיה יש לקיים מסינגפור.

4) סינגפור לא רק נמנית עם חבר־עמים הבריטי, אלא יחסי החוץ שלה עדיין מתנהלים על־ידי ממשלת בריטניה ואין בממשלת סינגפור משרד חוץ. אני מניח כי מצד הבריטים לא תוכל להיות כל התנגדות לפתיחת קונסוליה בסינגפור.[3]

בברכה,

י׳ שמעוני

נ.ב. אבקש לציין כי גם השגריר ברנגון חזר והציע במיוחד הקמת הקונסוליה בסינגפור.[4]

456

ד׳ לוין אל משרד החוץ
D. Lewin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 486

נוסח נכנס: 130.09/2352/8

קולומבו, 30 באוגוסט 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - בהול

אפרת, שמעוני.

א) שיחה של שעה וחצי בהשתתפות ראש הממשלה, שר האוצר ומנכ״ל חוץ.[1]

ב) בשם ראש הממשלה ובהסכמתה טען פליקס דיאז שלא התחשבות עם הערבים אלא תיקון מעשי דהאנייקה הנימוק: רוצים לשמור על ידידות ולהחזיר המצב כמו שהיה לפני פעולת דהנייקה.

ג) למען ביצוע קיימת הצעה טנטטיבית. בלי לבטל כתב האמנה של הציר ימסרו Letter of Recall בצורה שקטה, למשל כאן, ויבקשו באותו זמן אסכמה לציר חדש שהוא לזמן־מה יישאר ציר מיועד, כך שהממשלה החדשה יכולה לשקול ולהחליט מחדש מתי למסור כתב־האמנתו. לדעתם עליהם לבצע החזרת סר ארתור בגלל המצב

2. ראה מס׳ 438 ו־448.
3. תשובתה של ג׳ מאיר לא נמצאה, אך קונסוליה ישראלית לא נפתחה בסינגפור בשנים הבאות. רק ב־1969 נפתחה שגרירות והואמן שגריר תושב.
4. ראה מכתב בן־חורין אל משרד החוץ, 18.8.1960, 93.13/232/21.

456
1. ראה מס׳ 451 ומס׳ 454.

הפנימי כאן. במקרה שלא ימצאו תיכף ומיד איש חדש לרומא ולישראל חושבים למסור מכתב ביחד עם ה־Letter of Recall שמודיעים בו על כוונתם לתת מינוי כציר לא תושב לשגריר החדש שלהם ברומא ברגע שימצאו אותו ויסבירו נימוקיהם.

ד) יסכימו לפרסום המכתב ולהכרזה משותפת.

ה) יבררו ביניהם עוד צורת הביצוע ונתנו לי זמן לשאול דעתכם. בהבנה שאין להם ברירה אלא להחזיר הגלגל עד לפני פעולת דהאנייקה אבל אם אפשר בלי לגרום לנו נזק מיוחד. יש לי הרושם שכוונתם אמיתית ובהחזרתו של סר ארתור ומינוי ציר חדש, שיישאר זמן ממושך ציר מיועד, המקסימום שאפשר להשיג אחרי הכרזת הממשלה הידועה.[2] מבקש תגובתכם המידית להמשך השיחות.[3]

ו) מוכנים גם לכלול בהסדר עניין קבלת הזמנה למשלחת מרכזית ציילונית לביקור בארץ שתכלול אולי פליקס דיאז אבל תבוצע רק באביב הבא. כל זה בינתיים במסגרת שיקול עד לשיחה [ה]באה.

ז) הוסכם שההסדר יפורסם בצורה של הכרזה משותפת והובטח שבשום פנים לא תהיה עד אז פרסומת שלא על דעת שני הצדדים. אבקשך מאוד לשמור על כך.

ח) אחרי שמסרתי שדר שרת החוץ ביקשה ראש הממשלה למסור לשרת החוץ ברכותיה ותקוותה שתבין שאין לה כוונות או הרגשות אנטי־ישראליות אלא רק חשבון פנימי עם דהאנייקה. ביקשה למסור לשרה הרגשותיה הידידותיות.

ט) דו"ח מלא ושאלת הציר שלנו בדואר הדיפלומטי.[4]

לוין

457

י' שמעוני אל צירות ישראל בקולומבו
Y. Shimoni to the Israel Legation in Colombo

מברק מוצפן 460

נוסח יוצא: 130.09/2352/8

ירושלים, 30 באוגוסט 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לוין; שלך 426[1]

1) אף שברור לכולנו שאין דבריהם אמת ושבהודעתם היתה גם כניעה לערבים, תוכל למסור לראש הממשלה בשם שרת החוץ שהיא שמחה לקבל הסברתם שהנימוק לצעדם הוא חשבון פנימי בלבד ואינו קשור ביחסיהם עם ישראל ועם הערבים.

2. ראה מס' 474.
3. ראה מס' 457.
4. ראה לוין אל משרד החוץ, 21 בספטמבר 1960, 130.23/3339/17.

457
1. ראה מס' 456.

2) ההצעה שבשלך (ג) נראית לנו, כמובן בתנאי שסר ארתור מועבר לא רק מישראל אלא גם מרומא ושמכתב החזרתו יימסר לנו רק אחרי שיעזוב גם את רומא. מובן שעדיף בהרבה שיחד עם מכתב ההחזרה ימסרו לנו כבר את בקשת האסכמה למחליפו, אולם אם אין להם מוכן, ואם לא יגישו בקשת אסכמה גם לאיטליה, נסתפק במכתב המודיענו כי כוונתם והחלטתם לבקש אסכמתנו ברגע שיהיה להם המועמד לרומא.

3) מאוד רוצים שיפרסמו את החלטתם הנ"ל, בין את נוסח מכתבם אלינו בעצמו ובין הודעה על גוף העניין. הנחתנו כמובן שיפרסמו רק, חוזר: רק, את זה ולא דברים נוספים ברוח הודעתם הידועה שעלולים לפגוע בנו.

4) מוכנים בהחלט לתאם איתם פרסום כנ"ל, דהיינו נדאג שלא יפורסם דבר על ההסדר בטרם מועד ונתאם מועד הפרסום ונוסחו איתם. אולם בשום פנים איננו רואים מקום להכרזה משותפת. מה נכריז אנחנו, שדהאנייקה נהג שלא בסדר? שהם מעבירים את סר ארתור למקום אחר? פרסום סימולטני של הודעה שנוסחה יוסכם מראש, נעשה ברצון. אולם להכרזה משותפת אין כל מקום.

5) הברק־נא בכל זאת בקצרה מה בדבר אסכמתם למינוי ציר תושב.

חזק ואמץ, והברק.[2]

שמעוני

458

ד' לוין אל משרד החוץ

D. Lewin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 447

נוסח נכנס: 130.09/2352/8

קולומבו, 12 בספטמבר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - בהול

שמעוני, אפרת.

א) התשובה הסופית שלילית לגמרי.[1] לשאלתי מה למסור לשרת החוץ, ראש הממשלה ענתה שאנחנו ידידים אבל... פליקס דיאס הסביר את ה"אבל", שאין באפשרותם היום להחזיר סר ארתור מרומא ובאותו זמן אין באפשרותם להשאיר אותו ציר אצלנו. דחה גם הצעתי האחרונה לתת המינוי אלינו לשגרירם בפאריס אפילו אם לא יגיש כתב־האמנה. כהנמקה התרכז שוב פעם לגמרי על המצב הפנימי שלהם וטוען

2. ראה מס' 458.

458

1. ראה מס' 457.

כי אין לממשלתו אפשרות להיכנס לוויכוח על התקציב בלי לגמור הפרשה בהתאם להודעתם ולא יכולים להעז לפתוח בפרשה חדשה ביחסים על־ידי מינוי איש חדש. אחרי גמר הוויכוח על התקציב ואחרי גמר עבודת ועדת חקירה לפעולות דהאנייקה אפשר אולי לחשוב על מינוי ציר חדש. הפעם הנמקתו לא היתה חצי אמת אלא לפי הערכתי שקר גמור. גם להצעתי לדחות החלטתם על צעדים מעשיים עד לאחרי גמר החקירה קיבלתי תשובה שלילית.

ב) טענו שראו בעיתונות בעולם שחוץ ממני אנשינו מבינים היטב הכוונות הידידותיות שלהם ושלח להביא לי ידיעה מ"לה מונד".

ג) ראש הממשלה ביקשה ממני למסור תשובתם בשדר בעל־פה לשרת החוץ. אחרי שהסברתי שלא אחזור ארצה וביקשתי תשובה בכתב הבטיחה למסור לי תשובה לשרת החוץ עוד היום.[2]

ד) בנוגע למכתב ההחזרה מוכנים לשלוח סר ארתור אלינו למטרה זו אבל גם מוכנים למסור בשקט לצירות כאן. החליטו והודיעו איזו הצעה נראית לכם.[3]

ה) העליתי עוד פעם שאלת מינוי ציר תושב אצלנו. תשובות פליקס דיאס ומנכ"ל חוץ היו שליליות וכך זה לדעתי יישאר. למרות זאת ראש הממשלה אמרה שהיא רוצה בעצמה עוד לחשוב כמה ימים על שאלה זו.

ו) עמדתם היתה שקולה וסופית למרות שההנמקה השתנתה בכל רגע בהתאם להערותי. ברור שאין סיכויים להמשיך המשא־ומתן או לשנות עמדתם כעת.

ז) נבריק איגרתם ברגע שנקבל.[4]

לוין

459

יונג ניוק לין אל ג' מאיר
Yong Nyuk Lin to G. Meir

Copy: 130.23/3334/6 :העתק

Singapore, 13 September 1960

Her Excellency, Mrs. Golda Meir,
Foreign Minister,
Israel,
Jerusalem.

Your Excellency,

It is over a fortnight since I returned from Israel and after having cleared all urgent outstanding work, hasten to write this note to thank you most

2. ראה מס' 460.
3. בתגובה הורה משרד החוץ ללוין למסור לאנשי שיחו כי צעדה של ציילון הוא חד־צדדי ואין ישראל שותפה לו. אין לצפות מישראל לעצה איך לעשותו, ושיעשוהו כרצונם. (ראה מברק שמעוני אל צירות ישראל בקולומבו, 471, 12.9.1960, 130.09/2352/8).
4. ראה מס' 460.

warmly for the kind welcome and reception accorded me during my short stay in Israel last month as the guest of the Weizmann Institute.[1]

It was indeed an honour and privilege to have been given the opportunity of being received in audience by His Excellency, the President Mr. Izhak Ben-Zvi and to have made the acquaintance of your illustrious Prime Minister, Mr. Ben-Gurion, your other colleagues besides your distinguished self.

Since 3 members of the Singapore Cabinet have already visited Israel, i.e. besides myself these are our Deputy Prime Minister, Dr. Tho Chin Chye, and Finance Minister, Dr. Goh Keng Swee, who visited your country in 1958 and 1959 respectively, and all of us speak very highly of the achievements of your brave country, we hope we can soon see a reciprocation on your side so that we can return in part the generous hospitality extended to us in the past. I am afraid that Singapore is without the great historic legacy which Israel has but I can assure you, however, that Singapore is nonetheless an exciting City State. I am glad to hear that Mr. Abba Eban may visit us soon and look forward to his arrival.[2] I understood from your Prime Minister that he has had discussions with His Excellency, the Prime Minister of Nepal, on the possibility of holding an International Conference of Socialist Governments. I hope this will come to pass and that Singapore will participate, if invited.[3]

Looking forward to the pleasure of meeting you again in the near future, I close with my warmest regards to you.

Shalom!

Yours fraternally,

Yong Nyuk Lin

459

1. יונג ניוק לין, שר החינוך של סינגפור, עמד בראש משלחת ארצו לוועידה שנתקיימה במכון וייצמן ברחובות בנושא "תפקיד המדע בקידום מדינות חדשות".
2. אבא אבן, שר החינוך והתרבות, לא ביקר בסינגפור בשנה הנסקרת.
3. בשולי הפסקה הזאת רשמה שרת החוץ: "להעביר לראש הממשלה". כנס כזה לא התקיים.

460

ד' לוין אל משרד החוץ
D. Lewin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 449
נוסח נכנס: 130.09/2352/8

קולומבו, 16 בספטמבר 1960

סודי

שמעוני.

א) צורת ההודעה[1] לא שדר של ראש הממשלה כמו שהובטח אלא איגרת משרד החוץ. ב) השינוי החשוב ביותר בין השיחה ובין האיגרת שבכל זאת לפי נוסח האיגרת החליטו על העברת סר ארתור גם מרומא.[2] ג) להלן נוסח האיגרת:[3]

נספח
APPENDIX

The Ministry of External Affairs present their compliments to the Legation of Israel in Ceylon and with reference to the message of 22 August, 1960 which was handed over to the Honourable Prime Minister by His Excellency Mr. Lewin have the honour to offer the following clarification regarding Ceylon relations with Israel with view to removing any possible misunderstanding on the subject.

It is the view of the Government of Ceylon that the action of the care-taker Prime Minister, Mr. Dahanayake in accrediting an envoy to Israel prematurely committed Ceylon to a policy which did not take fully into account the special complexities of the situation in the Middle East nor give the desired weight to the vital interests of Ceylon which were involved in the matter. The Government of Israel would doubtless recall that the late Mr. Bandaranaike refrained from accrediting a representative to Tel Aviv because he felt the time was inopportune for such a move. The present government of Ceylon is not convinced that the objective facts in the Middle East had in any way changed at the time of Mr. Dahanayake's action to warrant the departure from this policy.

For these reasons, therefore, the Government of Ceylon have decided upon withdrawing the accreditation of a Ceylon envoy to Israel and, to give effect

460
1. ראה מס' 458.
2. ואולם בסופו של דבר אכן נשאר השגריר ברומא.
3. הנוסח השלם בתיק 130.23/3339/18. תשובת ישראל – ראה מס' 461.

to this purpose, propose to transfer Sir Arthur Ranasinghe from Rome where he is the resident Ambassador. Undoubtedly, considerations of Ceylon's interests in the matter played a part in forming the Government's decision but it would be inconsonant with the facts and regrettable in the context of friendship with Ceylon if any suggestion is to be made that this decision was reached in any way except by the free excercise of the sovereign and untrammelled will of the Government of Ceylon.

The Government find it a matter for deep regret that circumstances have made it necessary to withdraw the accreditation of the envoy of Ceylon to Israel and hope very much that the Government of Israel will appreciate and fully understand the reasons for the decision. The foreign policy of Ceylon is based on friendship, good will and cooperation with all countries. The Government of Ceylon propose to adhere firmly to this policy and hope that other countries will fully reciprocate.

The Ministry of External Affairs avail themselves of this opportunity to convey to the Legation of Israel in Ceylon the assurances of their highest consideration.

עד כאן. האיגרת נושאת תאריך 13.9.

לוין

461

צירות ישראל בקולומבו אל משרד החוץ של ציילון

Israel Legation in Colombo to the Ministry of External Affairs of Ceylon

נוסח טלגרפי של שדר: 130.23/3339/18

Telegraphic version of a message:

18 September 1960

The Legation of Israel presents its compliments to the Ministry of External Affairs and in reply to the Ministry's note of August 16, 1960,[1] has the honour to submit the following communication from the Israel Ministry for Foreign Affairs: the Government of Israel expresses its profound regret at the decision of the Government of Ceylon to revoke the accreditation of its Minister to Israel. The Ministry of External Affairs is undoubtedly aware, that in the absence of a dispute or conflict there is no precedent for a step of this nature in the relations between friendly countries. In view of the statement of the Ministry of External Affairs that this decision was not

461

1. ראה מס' 460.

reached "in any way except by the free exercise of the sovereign and untrammelled will of the Government of Ceylon" and that its foreign policy is based on "friendship, good will and cooperation with all countries", the Government of Israel is at a loss to appreciate or understand the reasons for the action contemplated by the Government of Ceylon. The Legation of Israel etc.

462

א׳ בן־חורין אל י׳ שמעוני
E. Ben-Horin to Y. Shimoni

מקור: 130.23/3304/24

רנגון, כ״ו באלול תש״ך
18 בספטמבר 1960

שמור-לנמען בלבד

שיחה עם הגנרל נה וין

כאשר הגעתי לרנגון היה הגנרל נה וין בארצות־הברית, בעיקר לשם טיפול רפואי ממושך. כאשר חזר אחרי 3 חודשים הייתי בנפאל. הוא שאל אודותי ומיד בשובי מקטמנדו ביקשתי פגישה איתו. נספח צה״ל[1] הצטרף אלי.

הפגישה נמשכה שעה בדיוק, לעומת 5 דקות שקיבל השגריר הסובייטי, אשר בא – ללא הצלחה – לחדש הזמנת כרושצ׳וב לביקור קרוב של הגנרל בברית־המועצות.

קשה לתאר את האווירה, את חופשיותו ואת ידידותו של הגנרל בשיחה זו, מראשית הפגישה ועד לצאתנו. אחרי שהדקות הראשונות הוקדשו לסיפור צרות רפואיות שלו ושל בנו הקטן, פתחתי באמרי שאינני יודע אם הגנרל יכול לתאר לעצמו כמה ידידים מסורים ומוקירים הוא רכש בביקורו בארץ,[2] החל מראש הממשלה עצמו. כידוע לו בוודאי, עוקב מר בן־גוריון מקרוב לא רק אחר יחסי בורמה-ישראל, כי אם הדגיש בפני את דאגתו ליחסים פנימיים שלווים בבורמה אחרי חילופי השלטון,[3] למען יציבות המדינה כולה. מר בן־גוריון הטיל עלי לדווח לו בנקודה זו כעבור זמן־מה. הגנרל אמר שהוא ברצון ידריכני בנושא זה; והנה ניתוחו:

בבורמה של היום יש 3 בעיות מרכזיות: מדיניות חוץ, יחסים פוליטיים פנימיים בין או נו ובין הסוציאליסטים, והמצב הכלכלי.

462

1. סגן אלוף אלכסנדר גדרון, נספח צה״ל בבורמה.
2. נה וין ביקר בישראל בתור ראש ממשלה ביוני 1959.
3. באפריל 1960 החליף ממשל אזרחי את הממשל הצבאי של נה וין. או נו חזר לראשות הממשלה ואילו נה וין שב לתפקיד הרמטכ״ל.

הגנרל סבור שמדיניות החוץ יציבה כפי שהיתה. מצד מנהיגי שתי המפלגות היריבות[4] יש נכונות להפיג המתיחות הפנימית. נשארת אם כן הבעיה הכלכלית, וכאן המצב בכי־רע. יש דיבורים בלי סוף אך אין כל כישרון לתכנן ולפעול, אין מינימום של יעילות, ורמת המחירים עולה מיום ליום. אם מצב זה יימשך ויתפתח באותו כיוון, לא תוכל כמובן ממשלת או־נו להחזיק מעמד לאורך ימים. והנה פנה אליו או נו בימים אלה בשובו לבורמה, בבקשה מפורשת שנה וין יעזור לו ולממשלתו. מתוך הכרת חוסר האונים של רבים מחבריו בממשלה, החליט או נו לא רק לתמוך בפעולות הכלכליות של הצבא (ה־DSI),[5] כי אם אף ביקש שהצבא יקבל על עצמו פעולות נוספות.

(אגב, סימן ראשון במפנה דרמטי זה ראינו יומיים לפני כן, כאשר השר לפיתוח המסחר,[6] שהיה ידוע כמתנגד החריף ביותר של הזרוע הכלכלית של הצבא, שיבח פומבית את פעולות ה־DSI, וברור היה ששבחים אלה באים לא מרצונו הטוב. – א.ב־ח.)

נה וין החליט להיענות לבקשת או נו, לאו דווקא למענו, כי אם מתוך הכרה שבורמה זקוקה לתמיכתו ולתמיכת הצבא למניעת התפוררות מחודשת.

אחד השטחים החשובים הראשונים שהגנרל יקבלו מתחת לכנפיו תהיה חברת הנפט הבורמנית, אשר בה מושלים עד היום האנגלים בכיפה מבלי שכלכלת בורמה תפיק ממנה את התועלת שהיא זכאית לה (ראה דו"ח נפרד).[7]

הגנרל הוסיף שיצטרך עכשיו לאסוף את חוג קציניו המקורב ביותר ולהסביר להם את התבונה וההכרח שבהחלטתו, כפי שעשה שעה שהחליט – על אף התנגדות קבוצת קצינים – לערוך בחירות, להסתלק מהשלטון ולמסור את רסנו למנצח בין המפלגות הפוליטיות.

(מאחר שרק כעשר דקות לפני פגישתנו חזר נה וין מפגישה עם או נו, לא מן הנמנע הוא שהיינו הראשונים ששמענו מפיו מה סוכם בין שניהם סופית.)

הגנרל נראה לגמרי שלם עם עצמו לגבי החלטתו, אשר משמעותה כמובן, בין השאר, ויכוח לא קל עם קבוצת ה"אקטיביסטים" בין קציניו, ובראשם בריגדיר מאונג מאונג,[8] שאינם מוכנים לתת אמון בשום פוליטיקאי, והמצפים להשתלטות מחודשת של הצבא.

נושאים חשובים אחרים:

1) ביקור שרת החוץ בבורמה. אמרתי לגנרל ששרת החוץ – אשר כידוע לא היתה בישראל בשעת ביקורו אצלנו – מאוד רצתה להיפגש איתו באותם ימים מעטים אשר בהם שניהם היו בארצות־הברית בעת ובעונה אחת. הגנרל סיפר על הניסיונות של שרת החוץ ושלו לארגן את תנועותיהם בניו יורק וואשינגטון כך שיוכלו להיפגש, והוסיף ש"שרת החוץ מוכרחה לבוא לבורמה". הצעה כזאת מצידו היתה כמובן מטרתי

4. "מפלגת האיחוד" של או נו, היא מפלגת השלטון, והמפלגה הסוציאליסטית אשר באופוזיציה.
5. Defence Services Institute – הגוף שטיפל בארגונים כלכליים שבבעלות הצבא.
6. או ת'ווין, שר לפיתוח המסחר והאספקה בממשלת בורמה.
7. לא נמצא.
8. בריגדיר מאונג מאונג, המנהל הכללי של משרד הביטחון הבורמני.

כאשר נגעתי בעניין הפגישה. אמרתי ששרת החוץ תהיה בעצרת[9] והייתי שמח להציע לה לנסות לחזור ארצה דרך אסיה – מה גם ששרת החוץ מאוד מעוניינת להכיר את המזרח מקרוב – אלא אם כן נוכחותה הדחופה בארץ מיד בתום העצרת הכרחית. אולם הנה זה עתה מגיעה משלחת הכנסת,[10] והייתי מאוד מהסס להכביד על ממשלת בורמה על־ידי ביקור שרת החוץ חודשים מעטים אחרי ביקור המשלחת. הגנרל אמר: "אל תדאג, אני אסדר זאת". חשבתי שבכך הגענו לנקודה מצוינת שאיננה מחייבת אותי להוסיף מילה.

2) קו ספנות "חמשת הכוכבים"[11] ומצרים. אמרתי שאנו גאים על שקבוצה ישראלית די גדולה קשורה היום בצורה זו או אחרת במפעלים שונים בבורמה, וכי הישראלים מרגישים מצוין, מרגישים שהם אינם זרים ונמצאים בין ידידים. במיוחד אנחנו גאים על המפעל החקלאי בנמסנג[12] (ראה להלן), ועל הצלחת קו "חמשת הכוכבים". כאן הזכרתי את חששותיהם של אלה שפקפקו בכדאיות ההתקשרות עם ישראל בעניין קו הספנות, פן תסתבך בורמה עם מצרים ללא צורך. הודות לתקיפותו של הגנרל ולתקיפות של הבריגדיר אאונג ג'י[13] נוכח האיומים המצריים, לא רק שנסוגו המצרים מאיומיהם, אלא מחזרים עכשיו ביתר שאת אחרי ממשלת בורמה ומציעים כל מיני סוגים של סיוע טכני. סגן־אלוף גדרון סיפר בשלב זה של השיחה על פגישתנו – על סיפון אחת האוניות החכורות של הקו – עם רב־החובל השבדי, שסיפר שמעולם לא עבר את התעלה בקלות כזו כמו מאז הוא מפליג בשירות הקו הבורמני בין רנגון לאנגליה.

הגנרל סיפר את אשר סיפר לד"ר לוין לפני כשנה, על רשמיו מביקורו הקצר במצרים ימים אחדים לפני כן. הגנרל סבור גם היום שנאצר לא יחזיק מעמד לאורך ימים, כי הוא משעבד את כלכלתו לחלוטין לרוסים לשם רכישת ציוד מיותר; ונוסף על כלכלתו הוא משעבד גם את צבאו, כי ממי יקח ציוד אם הרוסים יאיימו פעם להפסיק משלוחים של חלקי חילוף? הוא, הגנרל, קבע כאן בבורמה שצבאו ירכוש תמיד ציוד ממקורות שונים, גם אם מקור מסוים אחד הוא מבחינה טכנית או כספית הטוב ביותר. דבריו אלה, כמובן, אפשרו לנו לתאר קצת את מצב היחסים הבין־ערביים.

3) נמסנג. סיפרתי על הביקור של נספח צה"ל ושלי לפני זמן לא רב בנמסנג, על התלהבותנו מהעבודה המקצועית הנעשית, ועל היחסים הטובים בין המתיישבים לבין עצמם ובין המתיישבים לבין תושבי הכפרים בסביבה. אולם הוספתי שצוות המדריכים הנמצא שם חושש שאם המפעל לא יקבל תנופה גדולה נוספת על־ידי הקמת כפרים רבים נוספים כבר בשנה הקרובה, יש חשש שהמפעל יישאר בבחינת אפיזודה. כבר הפניתי את תשומת־לב בריגדיר אאונג ג'י לכך ואני בא להציע שהגנרל עצמו יטוס לשם בעתיד הקרוב על־מנת שיהיה ברור שהמפעל נהנה מתמיכתו האישית המפורשת. הגנרל אמר שהוא יעשה זאת, וכי הוא בהחלט מוכן לדרבן את הטיפול בעניין זה.

9. המושב ה־15 של העצרת הכללית של האו"ם שעמדה להתכנס בספטמבר עד דצמבר 1960.
10. ראה מס' 446, הערה 1.
11. חברת ספנות בורמנית בניהולה של צים.
12. ראה מס' 441 והערה 4 שם.
13. בריגדיר אונג ג'י, סגן הרמטכ"ל של בורמה.

הנה כבר בשנה הקרובה עליהם לדאוג ל־10,000 חיילים ותיקים העומדים להשתחרר. יש לצבא גם יחידת התיישבות נוספת – הקצה הצפוני ביותר של המדינה. הדוחו"ת שהגיעו אליו משם הם שאין המתיישבים מרוצים, בניגוד למפעל נמסנג. הוא רואה את הצלחת נמסנג כהכרחית לא רק מבחינתו כרמטכ"ל, כי אם גם מפני שחלק זה של מדינת השאן חייב להיות אחד האסמים הקבועים לאורז ולמוצרי חקלאות אחרים. בתקופות של מחסור מקומי נאלצו בעבר להוביל אורז ממרחקים גדולים תוך בזבוז נורא של כוח־אדם, ציוד הובלה וכסף.

4) בורמה וסין. הגנרל אמר שבדעתו לפתח גם את קשרי המסחר עם סין ויש לו בעניין זה רעיון גדול. במחוזותיה הדרומיים–מערביים של סין, אשר אינם רחוקים מהגבול הבורמני, יושבת אוכלוסייה של 150 מיליון נפש, כמעט רבע אוכלוסייתה הכללית של סין. יש כמויות ענקיות של מצרכי ייבוא שאינם מגיעים היום לאזורים אלה בכלל, או המגיעים דרך הונג קונג. הוא מעוניין לפתח מערכת כבישים מרנגון לגבול הסיני, לא רק על־מנת שבורמה תיהנה מבחינה כלכלית מסחר־מעבר זה, אלא גם כדי שלסין יהיה אינטרס ממשי בקיומה של בורמה. הוא יודע שזה עניין יקר ביותר, והוא גם יודע שיהיו סיבוכים עם ארצות־הברית, אבל הוא סבור שביצוע תכנית זו חיוני לבורמה. על מדינתו לפתח מקורות הכנסה ממלכתיים חשובים אחרים. הנה עד היום מהווה גידול האורז יותר מ־50% של ההכנסה הכללית. אסור להיות תלויים בתנודות בשוקי האורז העולמיים. הנה ארצות־הברית מספקת כמויות אורז עצומות להודו, ויש להניח שעודפים אמריקניים יהיו קיימים גם בשנים הקרובות. בניגוד לאו נו אין לו כל טענות כלפי האמריקנים. נכון שבורמה תסבול במשהו, אבל איך אפשר לדרוש מהאמריקנים לא לאפשר למדינה כהודו ליהנות חינם מכמויות כה גדולות ממצרך שהודו כה רעבה לו? כאן הערתי שתוך טיפול נכון יעלה אולי בידו ובידי ממשלת בורמה להשיג מהאמריקנים פיצוי עקיף, לפחות חלקי, לנזק הנגרם לבורמה מאספקת העודפים.

5) בית החולים בטאונג ג'י. סיפרתי לו באורח "פרטי" על ההצעה שהגשתי לשר החוץ הבורמני,[14] ושאלתי אם הרעיון נראה לו. אמר שתומך בו בכל לב וכי הוא מיד יזרז את הביצוע. זה היה יותר משנוח לי, ואמרתי לו שיש דווקא טיפול טוב מאוד מצד שר החוץ והמנהל האכסקוטיבי של משרד החוץ, וכי לא התכוונתי להטריח אותו בטיפול מצידו. רק רציתי שידע על התכנית והיה חשוב לי לשמוע שהוא תומך בה.

מסקנות

שיחה זו היתה חשובה לי ביותר להשלמת התמונה על המצב בבורמה ועל מקומנו בו. היא תתרום, על כן, לדו"ח המסכם ש[ב]דעתי לכתוב בימים אלה, עם תום 3 חודשים לשירותי כאן.[15] אולם בנקודות מסוימות ברצוני לרשום מסקנות לגבי שיחה מסוימת:

1) הגנרל הוא גם היום אותה אישיות מיוחדת במינה שהכרנוה בארץ.

14. בן־חורין הציע לשגר רופאים ישראלים לבית החולים בטאונגג'י, בירת מדינת השאן.
15. ראה מס' 470.

2) המפנה ביחס הממשלה אל פעולות ה־DSI חשוב לנו ביותר. אם מפנה זה יתמיד (אמש נזדמן לי לנגוע בנקודה זו בשיחה עם בריגדיר מאונג מאונג בביתו של נספח צה"ל, והוא כמובן סבור שזה רק תכסיס זמני של או נו עד שיוכל להתבסס די הצורך ולהתפטר מהצבא), יהיה לנו בסיס יציב לפיתוח עבודתנו הנוכחית.

פניית או נו אל נה וין והיענותו לה תחזק אותו ואת הצבא בחיים הציבוריים בבורמה. זאת בתנאי שקצינים יותר קצרי־רוח ממנו – ועליהם נמנים מספר בחורים מוכשרים מאוד – יוסיפו לקבל את מרותו ומרות אאונג ג'י.

3) ידידות הגנרל כלפינו ואמונו המלא בנו שרירים וקיימים. החופשיות המוחלטת של השיחה היתה אחד הגילויים הבולטים של אמון זה. וזה יהיה נכס חשוב בעבודת השגרירות בתקופה זו. אישית אני כמובן שמח מאוד שהשבוע שביליתי בפמלייתו בביקורו בארץ "משתלם" לי עכשיו יפה.

4) לא קרה דבר משך השנה האחרונה ששינה את הערכתו המזולזלת בנאצר, וכנראה בעולם הערבי בכלל.

5) הרגשתנו היתה שבעניין נמסנג הוא קבע מזמן עקרונות יפים, אלא שהוא רחוק מלהתמצא היום בפרטיהם. הדיון בנקודה זו היה על כן חשוב מבחינה מעשית, ואנחנו נמשיך "להציק" לו על־מנת שיטוס לשם.

בברכה,

א' בן־חורין

463

א' בן־חורין אל משרד החוץ
E. Ben-Horin to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 950

נוסח נכנס: 130.09/2361/7

רנגון, 3 באוקטובר 1960

סודי

שמעוני; וייטנאם.[1] התוצאות "מעורבות".

א) נפגשתי פעמיים עם שר החוץ,[2] בבואי ובצאתי. בשיחה הראשונה הרצה על "היריעה המתרחבת" של יחסיהם הבין־לאומיים ועל סירובם להרשות לאחרים להכתיב עם מי יקימו קשרים. אולם קיימת בעיית "האמצעים התקציביים". כשהצעתי

463

1. ביקורו של בן־חורין בסייגון התקיים בעקבות הוראה של שמעוני שהודיע כי ממשלת ישראל החליטה להכיר הכרה מלאה בדרום וייטנאם, בתנאי שתיענה לכך בחיוב ותקיים קשרים מלאים עם ישראל. בן־חורין התבקש לנסוע לסייגון ולנהל מגעים בדרג הגבוה ביותר. (ראה שמעוני אל בן־חורין, 367, 15.8.1960, 130.09/2361/4).
2. וו־ואן־מאו, מזכיר המדינה לענייני חוץ של דרום וייטנאם.

שנחליט עכשיו רשמית על העיקרון ונדחה ייצוגם אצלנו זמן־מה עד שירווח, הסתפק בהבטחה למסור לנשיא.[3] בפגישה השנייה הצהיר שקשייהם נובעים "לא כל כך" משיקולים ערביים כמו מחוסר אמצעים אולם ממשלתו מעוניינת בפיתוח קשרים מהותיים "לא רק בין עמינו אלא גם בין ממשלותינו". רמז שהנשיא ישתדל להתגבר על התנגדות אחדים מראשי הפרלמנט השוהים, דרך אגב, עתה במצרים ובצפון אפריקה ואולי אשמע ממנו תוך מספר שבועות. להצעתו שאשוב לסייגון בהקדם עניתי שעומד לרשותו בכל עת אם ברצונו שאעביר דבר־מה לממשלתי.

ב) הנשיא העביר אלי ידיעה שהיה שמח לקבלני אלא שהוא בסיורים ואחר־כך בדיונים מכריעים ממושכים עם משלחת הסיוע הצבאי של ארצות־הברית.

ג) לעומת זאת הפגינה הממשלה מעל לכל המשוער ובלי כל רמז מצידי יחס כבוד רשמי. הטיסוני לכל אורך המדינה לבירה הקיסרית העתיקה ואחר־כך למרכזי הפיתוח החקלאי. נתקבלתי בשדות־התעופה על־ידי מושלי מחוזות במשמרי כבוד צבאיים, וכתובות "ברוך הבא שגריר ישראל ברנגון" התנוססו בכפרי פיתוח. בסיורים ליווני זקני מחוז ונכבדים אחרים. משרד החוץ ערך לי סעודה רשמית בהשתתפות מנכ"לי משרדים שונים.

מסקנות: א) החשש פן יגיבו קע"ם ואחרים בתזוזה לעבר צפון וייטנאם מונחת כמובן ביסוד כל היסוסים למרות כל ההכחשות. עלולים לעבור חודשים ולא שבועות עד שאשמע המשך. ב) נתקלתי בכל מקום בהתפעלות רבה ודומני כנה מישראל. ג) סבור שאפשר ורצוי לרקום בינתיים יחסים מסחריים מגוונים. אכתוב.[4]

בן־חורין

3. נגו־דין־דיים, נשיא דרום וייטנאם.

4. מכתבו של בן־חורין מיום 21 באוקטובר, שאינו מוסיף על האמור בתעודה זו, בתיק 130.23/3313/49.

464

א׳ בן־חורין אל י׳ שמעוני
E. Ben-Horin to Y. Shimoni

מקור: 130.23/3331/21

רנגון, ד׳ בחשון תשכ״א
25 באוקטובר 1960

שמור

נפאל

(זה המשך וסיום לדו״ח מ־26 בספטמבר.[1] מאוד מצטער שלא יכולתי למנוע פיגור זה).

4. ישראל. בקרב המפלגה הנמצאת בשלטון יש אהדה לישראל ואמון בה לא מתמול־שלשום. הקשרים הראשונים נרקמו עם קויראלה ואחדים מחבריו עוד בכנס היסוד של הוועידה האסיאנית הסוציאליסטית שנתקיימה ברנגון בדצמבר 1952,[2] ואשר בה יוצגה ישראל על־ידי שר החוץ דאז, מר מ׳ שרת ועל־ידי ר׳ ברקת ור׳ שילוח ז״ל. מאז ועד לסתיו 1956 נמשכו הקשרים בעיקר במישור תנועתי ודווקא עם אותה מפלגה. בביקורו של מר שרת בנפאל באוקטובר 1956 (בלווית החתום־מטה) הוצע לממשלת נפאל כינון יחסים דיפלומטיים, אך תגובת ראש הממשלה דאז היתה זהירה, והיה ברור מדבריו שבעניין זה לא יסטה הרבה מעמדת הודו. לעומת זאת שפעה מפלגת קויראלה ידידות רבה על המבקרים. נדמה היה לנו אז גם שעוררנו את התעניינותנו של מר תאפה, מנכ״ל משרד החוץ הנפאלי, שכיהן כבר אז כמנכ״ל משרד החוץ, ואשר בו ראינו אחד האנשים המוכשרים ביותר במדינה.

ב־1958 ביקר קויראלה לראשונה בארץ כאורח הממשלה וכאורח ההסתדרות. הוא עמד אז בראשית הכנותיו למסע הבחירות הכלליות הראשונות בארצו. איתו גם ביקר ד״ר טולסי גירי שהפך לאחר מכן שר הפיתוח. שיתוף־הפעולה שצמח מביקור זה בנושאים מעשיים אחדים נתן יסוד טוב להנחה שאם קויראלה יזכה בבחירות נוכל גם לכונן יחסים דיפלומטיים וגם לפתח פעילות של שיתוף כלכלי וטכני. מאז הגיע קויראלה לשלטון ועד לביקורו השני בארץ, הפעם רשמית כראש ממשלה,[3] גברו המגעים והיו מספר ביקורים הדדיים חשובים.

התרשמות קויראלה מביקורו השני - וכן התרשמות מלוויו החשובים - היתה עמוקה מאוד והפכה את רצונו להרחיב את יחסיו איתנו, להחלטה. בשובו לארצו נתן ביטוי פומבי מודגש להתפעלותו וכן שיתף את חבריו בממשלה ובמפלגה בהרגשה זו. גם בפני מספר נציגים זרים דיבר בהתלהבות עלינו. ביקורי הראשון כשגריר בנפאל ימים אחדים לאחר שוב קויראלה, חל, אם כן, באווירה מצוינת זו.

464

1. ראה בן־חורין אל משרד החוץ, 26 בספטמבר 1960, 130.23/3331/21.
2. הוועידה התקיימה למעשה בינואר 1953.
3. ראה מס׳ 452.

בארץ אשר בה מתנהלים החיים הרשמיים והבלתי־רשמיים לא מעט לפי קריאת כוכבים ומזלות, שובש הצד הטקסי בביקורי (הגשת כתב־האמנה ומספר פגישות פורמליות) פעמיים – פעם על־ידי ליקוי לבנה, ופעם על־ידי רעידת אדמה שהורגשה רק על־ידי הסייסמוגרף. אולם קויראלה הזמינני מיד עם בואי לפגישה ממושכת ראשונה בביתו על אף יום החג, והסדיר מיד אישית בטלפון את פגישותי העיקריות האחרות. נפגשתי כמעט עם כל השרים, עם רובם לדיונים ענייניים (בעיקר עם סגן ראש הממשלה שהוא גם שר האוצר והתכנון, עם השר לתחבורה, השקיה ובינוי, עם שר החינוך ועם סגן שר התכנון). כן נפגשתי עם ראשי הפקידות בשטחים המעניינים אותנו, ועדת התכנון הבין־משרדית קיימה שתי ישיבות מיוחדות כדי לדון אתי, ולשמוע הצעות ורעיונות מפורטים מפי בהמשך לדיונים שהתקיימו בארץ עם ראש הממשלה ועם פמלייתו. הקלה עלי לא מעט העובדה שאת מרבית השרים ואחדים מראשי הפקידות הכרתי כבר מהביקור מלפני 4 שנים בנפאל או מביקורם בארץ. אך ברור שהאווירה הנלהבת נקבעה על־ידי הטון שנתן ראש הממשלה בעצמו. שמחתי לראות שבהמשך הדיונים לא פגה ההתעניינות כלל כי אם להפך.

מבחינה חברתית גם כן הופגנה כלפי ידידות רבה. ראש הממשלה ערך סעודת ערב בת 150 משתתפים, וארוחת צהריים משפחתית ואינטימית. לסעודת הערב שאני נתתי הופיעו כל שרי הממשלה וקויראלה בראשם, יושבי־ראש שני בתי הפרלמנט, נשיא בית־הדין העליון, פילדמרשלים וראשי הפקידות.

גישת קויראלה לשיתוף־הפעולה איתנו היא "סיטונית": בפני ממשלתו תכנית פיתוח ל־5 שנים ובידיה כספים מרובים ממקורות סיוע חוץ. הוא מוכרח להוכיח שהוא ומפלגתו מסוגלים להוביל את ארצו כברת דרך לקראת מודרניות. נותני הכסף עוסקים במספר מבצעים ספציפיים בעצמם, אבל בחלק ניכר מהכסף הוא יכול להשתמש לפי הדיסקרציה שלו, אם כי בתיאום עם הנותנים. הוא מעוניין שישראל תבצע עבודות שונות, תשלח יועצים, תערוך סקרים ותקבל משתלמים ומשלחות. הוא מעוניין שרבים ככל האפשר מהמקורבים אליו יראו מקרוב במו עיניהם את אשר הוא ופמלייתו ראו בישראל.

במצב זה הגיעו הדיונים שקיימתי לדברים התכליתיים הבאים:

1) קביעת מועד מוקדם ככל האפשר לביקור משלחת "סולל־בונה" לשם משא־ומתן להקמת חברה משותפת. סגן ראש הממשלה – אשר גישתו לשיתוף־הפעולה היתה כנה ואוהדת – קבע שהם מעוניינים בחברה משותפת תוך גובה של השתתפות כספית נפאלית שעליו אפשר יהיה לדון, ולאו דווקא למשוך את "סולל־בונה" לנפאל כסתם קבלן זר. זאת לא כל־כך מתוך רצון לבעלות כי אם כדי להפגין את רצינותם. העבודות המחכות הן בעיקר סלילת כבישים הדרושים כדי סוף־סוף לפתוח את החלקים המרוחקים של המדינה בפני פעילות כלכלית וכדי לקרבם מבחינה חברתית ופוליטית. המדובר הוא בכבישים מעמק קטמנדו מזרחה ומערבה, וגם צפונה, בעוד שההודים שבנו כבישים עד כה היו מעוניינים רק באלה המחברים את נפאל להודו. בעדיפות שנייה יש גם עבודות בשדות־תעופה ובבניינים ציבוריים.

בינתיים הגיעה משלחת "סולל־בונה" וחתמה על ההסכם כמובטח מראש.

2) קביעת מועד מוקדם ככל האפשר לביקור משלחת סקר של אנשי "תכנון המים לישראל" ואנשי קואופרציה, הן בהתיישבות חקלאית והן בשיווק. בנפאל מקורות

מים רבים אבל לאו דווקא בזמן הנכון ובמקומות הנכונים. מה שדרוש הוא עזרה בניצול מקורות המים גם ליצירת כוח הידרואלקטרי (זאת לאו דווקא על־ידי ישראל) וגם להשקיה מחד ולמניעת שטפונות מאידך.

3) שיגור משתלמים מנפאל לישראל. כאמור חושבים הנפאלים במושגים "סיטוניים" ובהחלט עודדתי אותם בכיוון זה. הם רוצים לשלוח אנשים מכל הסוגים ומכל הרמות – מהנדסים, בעלי מקצוע, מדריכים חקלאיים, פקידים מסוגים שונים ועוד. הם ישלחו אנשים לכל מיני קורסים המתקיימים בארץ בלאו הכי, וגם להשתלמות נפרדת. הם קיבלו בשמחה את ההצעה לצרף אנשים אחדים לתקופת־מה למוסדות ישראליים להתמחות אינדיבידואלית. משלחת הסקר אשר תצא בנובמבר צריכה גם לעזור בבחירת מועמדים להשתלמות בכל אותם השטחים בהם חברי המשלחת מתמצאים. שלחתי לאחרונה לממשלת נפאל את הרשימה שנתקבלה מהמחלקה לסיוע בין־לאומי על קורסים, סמינריונים וכו' העומדים להתקיים בארץ בשנה הבאה, וגם זה יעזור.

בעוד שהצעתי כל מיני השתלמויות ועודדתי את המחשבה ה"סיטונית", הייתי יותר מסויג לגבי שיגור קבוצה חקלאית גדולה דוגמת הקבוצה הבורמנית. עניין זה, אשר יסבך גם את נפאל וגם אותנו בהוצאות מאוד גדולות, דורש בדיקה מאוד יסודית מאספקטים שונים. האם למשל – כדי לצטט רק אספקט אחד אשר בטבע הדברים אינו עולה על דעתנו – יתאקלמו בחורים כאלה מגובה של 3,000 עד 4,000 מ' ויותר, בעמק יזרעאל ובעמק בית־שאן? מאחר שאינם מתאקלמים אפילו בעמק קטמנדו הנמצא בגובה 1400 מ', התשובה נראית גם להם וגם לי שלילית. לא פחות חשוב מזה הוא אספקט אחר: אין דימיון בין המפעלים הדרושים בבורמה לבין סוג המפעל הדרוש בנפאל. בבורמה המדובר הוא ביישוב של כוח־אדם צבאי עודף על קרקע בתולה באזורים בלתי־מאוכלסים. בנפאל אין שטחים כאלה. הבעיה שם היא מודרניזציה של הכפר הקיים וניצול "קרקעות שוליים" לייצור יותר יעיל. על כן אם תיקח משפחות שלמות מכפרים קיימים אתה מנתק אותן ממחייתן הנוכחית. הדרך הנראית, על כן, כטובה יותר היא אימון מדריכים חקלאיים נבחרים אשר כל אחד מהם יעזור למספר כפרים בשובו. הוא לא יעסוק דווקא בשינוי המבנה החברתי של ההתיישבות, כי אם בייעול הקנייה והשיווק תוך הליכה בקצב הולם את תנאי המקום לקראת קואופרטיביזציה בענפים אלה. בחורים כאלה יוכלו לעשות גדולות.

4) טכנאים ישראלים לנפאל. שמחתי לראות התעניינותם גם בנושא זה ועודדתי התעניינות זו אבל ביתר זהירות מאשר בשטח ההשתלמות בארץ. אנו צריכים להיות משוכנעים שאותם אנשים טובים מעטים שנוכל לשחרר למטרה זו יעסקו באמת בשטחים חיוניים לנפאל ולא יועסקו רק מפני שכיום יש לממשלת נפאל כספים שהיא רוצה להוציאם. מאחר שעקרונית יהיו מרבית הטכנאים ישראלים הבאים בחשבון באותם שטחים בהם מתמצאים אנשי סולל־בונה ואנשי משלחת הסקר השנייה, טוב שעניינים אלה יבשילו תוך הדיונים והפעולות של שתי המשלחות. לקראת זאת שלחתי למחלקה לסיוע בין־לאומי ב־15 בספטמבר (מכתבי נפל 102.1) רשימת טכנאים שממשלת נפאל הכינה במיוחד בשבילי ואשר לגבי אפשרות שיגורם היא ביקשה את תשובתנו.

5) משלחות. גם בשטח זה מצאתי עידוד מלא מצד קויראלה. המדובר בשני סוגי משלחות – משלחות לשם הסתכלות והתרשמות כללית, ומשלחות סקר תכליתיות.

לראשונה שייכת המשלחת הפרלמנטרית. כאשר נודע לי שמשלחת תצא לברית־המועצות בסוף חודש ספטמבר, ביקשתי, וקיבלתי אישורכם להזמינה. על־סמך זה שאלתי את קויראלה אם אני רשאי להגיש הזמנה למשלחת ואם איענה. קויראלה הסכים בהתלהבות וקרא מיד ליושבי־ראש שני בתי הפרלמנט והודיע להם שעל המשלחת לנסוע לישראל. המשלחת היוצאת לברית־המועצות מונה קרוב ל־20 איש, כולל מספר עיתונאים. בין 7 ל־10 יגיעו עד לישראל.[4] ביקור אחר מסוג זה אשר לא בטוח אם יצא לפועל הוא ביקורם של סגן ראש הממשלה ואשתו. הם מלווים את המלך והמלכה לאנגליה, והשאלה היא אם בתום הביקור הרשמי יוכלו להיפרד מהזוג המלכותי ולחזור לבדם. סגן ראש הממשלה קיווה שיוכל להודיע לי תכניתו הסופית לפני יציאתם לאנגליה, אבל מתברר שהוא הקדים את צאתו לשם ואני, מכל מקום, לא שמעתי כיצד נפל דבר.

ביקור תכליתי יהיה ביקור משלחת חקלאית רשמית אשר שר החקלאות הסכים, לפי הצעתי, לעמוד בראשה. הצרה היא שהאיש המצוין הזה איננו מבין אנגלית בכלל, ואם כי אני הייתי בהחלט חושב את טרחת התרגום כדאית כדי להביא איש זה ארצה, ייתכן שממשלת נפאל תחליט לשלוח את סגן השר במקומו. מועד ביקור המשלחת יגיע לדיון נוסף בביקורי הבא בקטמנדו.

משרד העבודות, ההשקיה והתחבורה ישגר משלחת מהנדסים לסיור לימודים קצר, 5–8 שבועות. משלחת זו תגיע אחרי ביקור משלחת "ורד".[5] לו ידעתי על סכנת דחיית ביקורה של משלחתנו הייתי מסדיר בנקל ביקור משלחתם אצלנו עוד לפני צאת אנשינו. בדרך כלל תשלם ממשלת נפאל הוצאות הנסיעה של משלחותיה ומשתלמיה.

6) עוד בשיחתי הראשונה עם ראש הממשלה אמר קויראלה שבדעתו להשתמש בכספי סיוע אמריקניים לפעולות משותפות איתנו, וכי הוא זקוק לכך לאישור אמריקני. שאלתיו אם כבר דיבר איתם או עומד לדבר איתם, ואם הוא רוצה שאשוחח אני עם השגריר[6] ועם ראש משלחת הסיוע. קויראלה אמר שהוא או חבריו ידברו איתם, אך הוא מאוד ישמח אם אדבר עם שניהם. בשיחותי, גם עם השגריר סטבינס וגם עם ראש משלחת הסיוע, מר טייט (Tait), מצאתי לא רק היענות כי אם התלהבות לשתף פעולה. אחרי שיחותי הנפרדות עם שניהם ביקרוני הם כל אחד בנפרד. השגריר הודיע לי רשמית שהוא יעודד כל פעולה וראש משלחת הסיוע, על דעת השגריר, הביא בפני שורה ארוכה של רעיונות. הצהיר שישמחו לכוון אלינו משתלמים אשר קודם לכן כוונו לארצות־הברית. הם מכירים במגרעות של השתלמות בארצות־הברית בעיקר בגלל המרחק החברתי והמקצועי שהופך פעולה זו לפעמים לעניין של הפסד במקום של רווח. הוא ביקש אישור לשגר ארצה, בדרכו לאיזו ועידה בוואשינגטון, אחד מעוזריו, האיש האחראי לענייני חינוך מקצועי במשלחת הסיוע. זאת על־מנת להתרשם מאפשרויות מעשיות ואולי כבר לתאם מבצעים עם משלחת הסיוע האמריקנית בארץ ועם ממשלת ישראל. נתתי אישור זה מיד בתנאי מפורש שלא ייעשה לדבר פומבי. איש זה יגיע ארצה יחד עם מכתבי זה.

4. הביקור התקיים בנובמבר 1960.
5. חברה בת של תה"ל: פיתוח מקורות מים (Water Resources Development).
6. הנרי א' סטבינס, שגריר ארצות־הברית בנפאל.

כמו־כן הציע ראש המשלחת לממן שיגור מומחים ישראלים לנפאל במקצועות שונים, ולהופכם למומחים מטעם משלחת הסיוע האמריקנית, כפי שזה מקובל אצלם במקומות שונים לגבי מומחים מארץ שלישית. פה הייתי הרבה יותר זהיר. אמרתי שאינני מניח שנוכל להסכים להכללת ישראלים במשלחת האמריקנית, אבל שבוודאי לא תהיה לנו התנגדות לכך שהוצאות שיגורו ומשכורתו של המומחה יכוסו מסעיף סיוע זה או אחר, אם הדבר הוא מראש על דעת ממשלת נפאל. אבל זה עניין בינם לבין ממשלת נפאל. אנחנו נשלח מומחים לפי בקשת ממשלת נפאל. אני מקווה, שהוא יבין שזה לטובת כל הצדדים. האיש הבין היטב. בכלל, עלי לציין שמצאתי אצל נציגי ארצות־הברית תפיסה פסיכולוגית בלתי־שכיחה של המציאות ושל האפשרויות והסכנות שבפעולות סיוע אמריקניות. השגריר, למשל, אמר שהוא רואה תפקידו במתן סיוע מקסימלי תוך צמצום מקסימלי של מספר האמריקנים היושבים בנפאל.

עוד בימי שהייתי בקטמנדו הודיע השגריר לקויראלה על נכונותו לממן פעולות שונות לפי רצון ממשלת נפאל בקשר לישראל, וראש המשלחת אמר דברים דומים ללוהאני[7] ולאחרים. האמריקנים היו זהירים יותר כאשר סיפרתי להם על החלטת ממשלת נפאל להקים חברה משותפת איתנו לסלילת כבישים. כאן המדובר בהוצאות מאוד גדולות, וברור שהם ירצו שישתפו אותם בכל החלטה. אולם גם בנושא זה ברור לי שלא יסרבו [ל]מתן אישורים אלא אם יהיו משוכנעים שהמדובר הוא במבצע שאיננו נחוץ לכלכלת נפאל. מאחר שגם אנחנו נסרב לסבך את ממשלת נפאל בעניינים של מותרות, יכולים לכל היותר להתעורר דיונים ענייניים בדבר הכדאיות של מפעל זה או אחר. בזאת אינני רואה רע.

גם קויראלה וגם ועדת התכנון עודדו אותי לדבר גם עם נציג האו"ם בנפאל, בריגדיר Divers, אנגלי. זאת שוב בכיוון של הכוונת משתלמים מטעם האו"ם לישראל ואולי במימון מומחה ישראלי פה ושם על־ידם. עם הבריגדיר מצאתי שפה משותפת בנקל – הוא היה במשך שנים מומחה בכיר בענייני מינהל, ומה שיותר חשוב, הוא היה מפקד שלי בתקופה מסוימת במלחמת־העולם. גם הוא הודיע לממשלת נפאל על נכונותו העקרונית לשתף פעולה. איש זה זוכה להערכה רבה בנפאל, גם בגלל מסירותו וגם בגלל התבונה והחוש הטוב אשר בהם הוא מוצא שטחי עזרה מועילים במיוחד.

שני נושאים חשובים נוספים בשיחותינו:

1) הייצוג הדיפלומטי. קויראלה וכן גם ת'אפא, אמרו לי שהממשלה עדיין מתלבטת בדבר מקום הושבת השגריר שלהם. הם יקימו בתקופה הקרובה רק 3 נציגויות דיפלומטיות, נוסף על השלוש שכבר יש להם. אלה יהיו: בפקינג, ברנגון ונציגות אשר תכסה את ישראל וחלק גדול של אירופה. יש הרוצים שהאיש באירופה ישב ברומא דווקא. קויראלה הדגיש שהשיקולים הם אך ורק כספיים. הוא יצטרך לכסות את איטליה, גרמניה, צרפת ויוון נוסף על ישראל. ייתכן שיותר זול יהיה אם ישב ברומא, אם כי גמרו אומר שבמקרה זה ישב ממונה זמני בישראל. גם קויראלה וגם ת'אפא נוטים להושבת השגריר עצמו בישראל, מתוך ידיעה שאיתנו יהיה להם הרבה יותר קשר מעשי מאשר עם מרבית מדינות אירופה. אולם כאמור, טרם החליטו.

7. קולאנאת לוהאני, מזכיר (מנהל כללי) של משרד התכנון הנפאלי.

שמחו לשמוע שממונה זמני ישראלי ישב בקטמנדו, אך שניהם ביקשו שאבוא לעיתים קרובות ככל האפשר.

[.....][8]

בסיכום, ברצוני לומר שיש לנו מלאי גדול של רצון טוב במדינה מעניינת זו ובהחלט יש בה שטחי פעולה לאחרים ולנו בכל הקשור לסיוע לקראת פיתוח המדינה. לא ברור למשך כמה זמן יעמדו לרשות ממשלת נפאל כספים למבצעים אמביציוזיים. אני מניח שמאחר שהמלחמה הקרה הגיעה סוף־סוף לנפאל, יהיו צדדים שונים מעוניינים לרכוש עמדות על־ידי מתן סיוע. יחד עם זאת האלמנט של אי־ביטחון הנובע ממצבה הגיאופוליטי המסובך של נפאל הוא עובדה חשובה. מבחינתנו המיוחדת הייתי רוצה רק להזהיר שכל אשראי עלול להידלדל וזה חל גם על אשראי של רצון טוב ואמון. התחלנו לפעול במרץ ובצורה יפה, ודרוש המשך נבון ועקבי כדי להצדיק את האמון הרב שנותנים בנו. צריך תמיד להזהיר את ממשלת נפאל בפני ציפייה לניסים, ועל כן אין להבטיח את אשר איננו בטוחים שנוכל לקיים. אחרי שהבטחנו אסור לאכזב בשום פנים.

אני יודע שאני פורץ דלתות פתוחות.

בברכה,

א' בן־חורין

465

מ' מיכאל אל שרת החוץ
M. Michael to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 93.42/309/12

בומביי, ד' בחשון תשכ"א
25 באוקטובר 1960

הנדון: דו"ח שנתי מפעולת הקונסוליה

בעוד ימים ספורים תמלא שנה לבואי להודו ונראה לי כי תאריך זה, שאינו היסטורי כי אם בשבילי אישית, בכל זאת יפה לסיכום שנתי של משימות, הישגים ובעיות.

1) סיכום פעולה של כל תקופה נבחן בראש וראשונה בהישגים שהנם ברובם מילוי משימות. בהודו לא השגנו יחסים דיפלומטיים גם השנה (ולו היינו משיגים אותם לא היתה כל חשיבות לדו"ח), אך מאחר ולא היתה זו משימתי במצב הידוע, יבחן הדו"ח רק הישגים והתקדמות בשטחים בהם עסקנו.

2) שמעתי לפני בואי ותוך כדי שירותי כאן דעות רבות על הסיבות והרקע של יחס ההודים אלינו, ואין לי ספק, שכל הנימוקים הידועים החל מאנטישמיות של אישים מסוימים וכלה ברצון לא להפסיד קולות בתוך המדינה ובזירה הבין־לאומית, בעיית קשמיר ופאקיסטאן, יחס רוסיה אלינו ועוד ועוד – כולם כוחם יפה. אם בין כל

8. מספר פסקאות, שעניינן סיוע צבאי של ישראל לנפאל, לא הודפסו כאן.

הגורמים האלו אני צריך להצביע על אותם הגורמים שלדעתי השפעתם חזקה ביותר, הרי שהנם: ההכרה ההודית הברורה שישראל מזדהה עם העולם "המערבי האימפריאליסטי" (דבר הנמדד בהודו לפי הצהרות והצבעות ולא לפי מעשים); שישראל שוחה נגד זרם ההיסטוריה במזרח התיכון; ושסטטוס קוו ביחסים לגבינו הוא הפתרון היחידי המונע התלקחויות – ולכן בין אם צודקים אנו בדרישותינו מההודים או לא – אין להכניס כל שינוי במצב המאוזן כביכול של היחסים, על־מנת למנוע התרגשות ומוקדי אי־שקט במזרח התיכון (פרשת הצהרת השאה[1] משמשת להודים הדגמה ברורה לתיאוריה זו).

3) לאור המצב הנ"ל היה צורך להתאים משימות הפעולה שלנו בהודו. זה מכתיב קצב זהיר של הצעדים, על־מנת לא ליצור תגובות נגדיות חריפות מדי. הישגי הפעולה שלנו נמדדים אולי מוחשית על־ידי שלוש הבחינות: באיזו מידה הצלחנו לשנות ולהרחיב הסטטוס קוו הנ"ל; מה חושבים ואיך מגיבים הערבים על פעולתנו; והאם הצלחנו לגבש קבוצות ידידים ודעת־קהל רצויה.

ברור, שמדד ההישגים שלנו בהודו צריך להיות במילימטרים, כאשר לדוגמה בבורמה ובנפאל, שתי שכנותיה, אפשר למדוד עבודתנו במטרים; אך נדמה לי שהישג מילימטר בהודו קשה לא פחות, אם לא יותר, מאשר הישג של מטר בבורמה.

4) כאמור, יכולה תגובת הערבים לשמש במידה מסוימת ותוך הסתייגות זהירה מדד להצלחת פעולתנו. אני יכול לשפוט תגובתם זו רק לפי דברי אנשי משרד החחוץ ההודי, אליהם פונים השגרירים הערבים, לפי קטעי העיתונות הערבית, ומתוך דבריהם של שגרירים זרים, עיתונאים ואישים בדלהי ולכן אין תמונתי שלמה. אם לשפוט לפי המקורות הנ"ל מרגישים הערבים יפה, שאנחנו מנסים לצאת מ"מיטת סדום" של הקונסוליה ושהננו רוכשים ידידים ויוצרים דעת־קהל אוהדת. היות ועבורם הנה הודו כבבת־עינם מגייסים הם בכל מקרה את כל התותחים הכבדים, בהפעילם איגרות, שיחות בנפרד ובצוותא עם נהרו, על־מנת להצר צעדנו. הקונסוליה זכתה אפילו לפרסום במאמרי ביקורת והשמצה בעיתונות הערבית (ובשבועון ההודי הנודע לשמצה "בליץ"[2] של קרנג'יה). למרות הלחץ הכבד הזה, שפרטים עליו מצויים בדוחותי,[3] לא הצליחו למעשה הערבים להשיג אף הישג אחד נגד פעילותנו (פרט לביטול הרצאה אחת).

5) ההודים פירשו, תוך הלחץ הערבי ומתוך שיקוליהם שהוסברו לעיל, ש"סטטוס קוו" ביחסינו פירושו שהקונסוליה חייבת לשמור על האפיק היחידי של העבודה והוא האפיק הקונסולרי הצר. יתר־על־כן, קבעו הם כעיקרון, אם להאמין לבני־שיחי ממשרד החוץ ההודי, שאין להוסיף שטח, פרט, או אפיק לעבודתנו, שלא היו קיימים בה בעבר. העמדה הזאת הובהרה לי ברורות וישירות פעמים מספר, ובעקיפין כל פעם, כאשר השתדלנו לפרוץ חומת ההסגר הזה. גישתנו היתה כמובן, ועל ביצוע הדבר הזה ריכזתי מאמצי, כי הקונסוליה הנה נציגות ישראל מלאה לכל דבר – פרט לשמה – ושזכותה וחובתה לעשות ככל שגרירות אחרת בהודו. ביקורים ושיחות עם

465

1. ראה מס' 385.
2. The Blitz, שבועון היוצא בבומביי, פרו־ערבי ואנטי־מערבי.
3. ראה מס' 428 ו־429.

שגרירים בדלהי, מגע עם מוסדות הממשלה, פנייה רשמית למשרד החוץ ההודי בשטחים החורגים משטח קונסולרי, פגישות־דיון עם פקידי משרד החוץ והנהלתו, הרצאות פומביות שלא באוניברסיטה, פגישות עיתונאים, העתקת מרכז הכובד של הפעילות לבירה, הזמנות רשמיות בבירה ועוד – כל אלו הנם שטחים, שההודים גרסו, כי הנם זכותה הבלעדית של נציגות בדרג שגרירות וסגורים לכן לפנינו. היום, אחרי שנה, הם קיימים ומבוצעים הלכה למעשה – אם כי אין כמובן לדעת, אם לא נצטרך לסגת ביום מן הימים מנקודה זו או אחרת.

6) יצירת עובדות קיימות, שהן בבחינת הרחבת הסטטוס קוו, היתה מטרתנו לא רק במה שנוגע לזכותנו אנו כקונסוליה, אך גם במה שנוגע לזכותנו כמדינה. עד מהרה התברר לי כי אין הנימוק "הרי הרשיתם לכל המדינות האחרות" נימוק כלל – וההודים מוכנים, ללא בושת פנים, להקשות בכל מקרה של ביקור משלחת, קונצרט, התחרות, תערוכה, כאשר מדובר הוא על ישראל. נלחמנו לכן בכל מקרה ומקרה (ויש לזכות ההודים לציין, כי בכל מקרה כזה היה לחץ ערבי נגדי חזק ומרוכז) על־מנת לנצל כל אפשרות שניתנה או נראתה לנו. אם מדובר על קבוצת כדורגל, על אישור קונצרט התזמורת בדלהי,[4] הביקור המתוכנן של המשלחת הפרלמנטרית, ביקורי אישים, עיתונאים, עורכים, חברי הפרלמנט ההודי, קו אוניות צים[5] ועוד – בכל מקרה ומקרה היה זה מבצע ממש של בחירת הדרך המתאימה למקרה הנדון, של גיוס תומכים וידידים, של איום מוסווה של לחץ דעת־הקהל ועוד, אשר הביאו לנו הצלחה והוסיפו לשורת אותן העובדות הקיימות, המרחיבות במעגל הצר של הסטטוס קוו. על פי רוב – ואפילו, אם זיכרוני אינו מטעני בכל המקרים, הצלחנו עד כה. אין כמובן ללמוד מכך שנוכל להמשיך תמיד בהצלחותינו.

7) הרחבת והעמקת חוג התומכים הנה כאמור המדד השלישי של ביצוע המשימות. נוכחתי עד מהרה, שבהודו, כמו במקומות אחרים, יש הבדל בין ידידות שבאה לביטוי בשיחה ובין תמיכה המופגנת במעשה. ידידות מהסוג הראשון מצאתי – וקיבלתי די הרבה בקשרים מועברים מכל מגענו עם ההודים בהודו ובעולם – אבל תמיכה מעשית חסרה.

במשך הזמן הצלחנו להגיע בכל זאת גם למספר "עובדות תמיכה" מעשיות, שנדמה לי, שצריך להחשיבן: אם יושב־ראש הפרלמנט, איינגר, נואם במועדון חברי הפרלמנט, בו אורגנה הצגת סרטים ישראליים, נאום נלהב על קשרי הודו–ישראל; אם שר החקלאות, פאטיל, מצהיר במסיבה לכבודי, ש"אם יש מדינה שהודו יכולה ללמוד ממנה, הרי זו ישראל"; אם הביטאונים הרשמיים של מפלגת הקונגרס מפרסמים מספר מאמרים על ישראל; אם המועצה ההודית לעניינים בין־לאומיים מסכימה לפרסם בביטאונה שורה של מאמרי מחקר על ישראל; ואם מזכירות מפלגת הקונגרס שולחת נציג רשמי להרצאתי בדלהי; בכל אלו יש לראות מקור לעידוד־מה. בכוונה ציינתי כאן רק מספר דוגמאות, הקשורות במידת פומביות ופרסומת, כי אלו מוכיחות יותר, את מידת האומץ האזרחי הנחוצה לאישים שונים, על־מנת לשחות נגד הזרם, מאשר השתדלנות מאחורי הקלעים אותה אנו כמובן מפעילים ללא הרף.

4. הקונצרט התקיים בדצמבר 1960, בנוכחותו של נהרו.
5. במחצית השנייה של שנת 1960 חנכה חברת "צים" קו ספנות לנמלי דרום מזרח אסיה, ובכללם בומביי, למרות מחאותיהם של נציגי מדינות ערב בניו דלהי.

8) אם כי לא נשנה עובדות על־ידי העיתונות בהודו, באשר היא משפיעה רק במידה מוגבלת על דעת־הקהל, שמשקלה בהחלטות הממשלה זעום, אבל תמיכת העיתונות הנה תנאי ורקע הכרחיים לכל פעולתנו. חוסר אמצעים צמצם בהכרח היקף הפעולה, אבל למרות זאת הישגינו כאן גדולים. "5 הגדולים" של הודו ("סטייטסמן", "טיימס", "הינדו", "הינדוסטאן טיימס" ו"אינדיאן אקספרס") פרסמו השנה מאמרים חיוביים על ישראל, תמכו בקו מדיניותנו, ביקרו הממשלה על יחסה ואפילו פתחו ביוזמתנו בהתקפת לעג על בנדונג[6] וניצלו הזדמנויות לנגח את הערבים. עיתונים רבים אחרים רציניים, באנגלית ובשפות המקומיות פרסמו אף הם חומר רב, שרק חלקו הקטן היה יזום ומוחדר על־ידינו. שמחתי במיוחד שהיו מקרים לא יזומים על־ידינו, בהם ציטטו עורכי העיתונים מדברי על ישראל, על־מנת להוציא מזה לקח ומוסר השכל לגבי בעיות הודו. יש לציין גם, שהלחץ הערבי על העיתונים הוא רב מאוד (כולל אפשרויות של לחץ כלכלי) אך למרות זאת יש לנו שם במשרד החוץ ההודי ובין שגרירויות זרות בדלהי שהעיתונות היא "שלנו" – שם שכמובן אינו נכון, אך מוסיף כביכול גושפנקא להצלחות הנ"ל. כדוגמא מעניינת אחת מני רבות בשטח זה אפשר להביא אולי מאמר ראשי שהתפרסם זה עתה ב"טיימס אוף אינדיה", המגיב חריפות נגד ביטול זכותנו להיות בין 28 מציעי ההצעה באו"ם,[7] ואגב מבקר הממשלה ההודית על הקו לגבינו. מעניין לדעת בכמה מדינות אחרות בעולם הקדיש העיתון הרציני של המדינה מאמר בזכותנו בפרשה זו, ומה עוד במדינה כהודו.

9) ניצלנו השנה יפה 3 אמצעי הסברה, המופעלים ישירות על־ידינו: הרצאות, עלון, סרטים. במשך השנה הרציתי 27 הרצאות בפני גופים וארגונים שונים. אפילו פעולה כזאת, שלמראית־עין הנה פעולה ארגונית בלבד וקלה לביצוע, נתקלה בקשיים עקרוניים. כמוזכר בוטלה הרצאה אחת בדלהי תחת לחץ ערבי וארגון כל שאר ההרצאות היה כרוך כל פעם במבצע של ארגון לחץ של תומכים וידידים.

10) עלון הקונסוליה עבר גלגולים שונים, הנובעים בחלקם ממצוקה תקציבית, בה היינו שרויים בתחילת השנה, ובחלקה מנתונים אובייקטיביים. אני משאיר למקבלי העלון בארץ לשפוט על רמתו ותכליתיותו – ואציין רק שתי נקודות: רשימת התפוצה גדלה מ־6450 ל־7500 עותקים; יחד עם זאת הועמקה רשימת התפוצה והוכנסו בה מרבית הגופים והאישים המרכזיים והחשובים, והוצאו אלו שחשיבותם קטנה. הדי העלון הם בדרך כלל מצוינים ואנו מקבלים בכתב ובעל־פה שבחים ומשאלות גם מ"המתחרים" – אנשי שגרירויות המפרסמים עיתונים, שבועונים וחומר הסברה אחר, העולה על שלנו ברמתו הטכנית, תדירות הופעתו והיקפו. חלק מהמאמרים גם נכתב כאן על־ידי, כמובן בעילום שם.

11) ספריית הסרטים הקטנה שלנו נוצלה במלואה. במיוחד יש לציין מבצע מיוחד בדלהי אשר טרם הסתיים, בו הצגנו סרטים [ב]למעלה מ־100 הצגות במועדונים, ארגונים, בתי־הארחה, אוניברסיטאות ועוד.

6. עיר באינדונזיה שבה התכנסה ב־1955 ועידה של המדינות העצמאיות באסיה ואפריקה. ישראל לא הוזמנה עקב התנגדותן של מדינות ערב והוועידה הביעה תמיכה ב"זכויות הערבים בפלסטין".

7. ב־17 באוקטובר 1960 אישרה העצרת הכללית של האו"ם הצעת החלטה שהוגשה בידי 28 מדינות בלתי מזדהות, הקוראת לכל המדינות להימנע מפעולות העלולות להגביר את המתיחות בעולם. ישראל תמכה בהחלטה, ואף ביקשה להצטרף למגישיה, אך בקשתה נדחתה.

12) בשטח הטיפול בקהילות היהודיות יש לציין נסיגה רצינית לעומת העבר. עובדה זו נגרמה בחלקה על־ידי כוח־האדם המצומצם והגדלת אפיקי פעולה אחרים, אותם ציינתי לעיל, ובחלקה בגלל העובדה, כי במצב של הקהילות האדישות והמסוכסכות בבומביי רצוי לעמוד בצד לגבי מריבותיהן ואין לקבל תפקיד פעיל של מארגן, שופט או שתדלן. במיוחד כשהדבר מנוצל תמיד, כפי שראינו בעבר, על־ידי צד מסוים לנגח בו צד אחר. למרות זאת היתה לדעתי מצידי הזנחה בשטח זה וצריך לחשוב על דרכים לשילוב־יתר.

13) אפיק נוסף של פעולה, שזנחתי אותו יותר בחודשים האחרונים, הנו הדיווח. במשך יותר ממחצית השנה הראשונה הרביתי לדווח בפרוטרוט על הנעשה על הבמה ההודית ובזירה הבין־לאומית מנקודת־ראות הודית ובארצות השכנות. מספר מדוחותינו המקיפים (כמו הדו״ח על ביקור כרושצ׳ב, על בינוי בטיבט, על ביקור אייזנהאואר, על מפלגת הסווטנטרה,[8] על עתיד [ה]הנהגה הפוליטית של הודו ועוד) נתקבלו על־ידי הנהלת המשרד באהדה. לצערי הרב מונע ממני הזמן המוגבל אפשרות להמשיך בכיוון זה והנני חייב עתה להצטמצם כמעט בלבד למסגרת של דו״ח שבועי אחד.

14) במצב המנהלתי של הקונסוליה חל מפנה דרמטי ונדמה לי שהיום העניינים מתנהלים לפי כל החוקים וההוראות ולפי סדרים נחוצים והגיוניים.

15) אין ברצוני לסיים הדו״ח בהשארת רושם ״ורוד״ ואופטימי מדי. פעולתנו כאן במשך השנה יותר מאשר השיגה (מבלי לבטל חשיבות ההישגים) הראתה לנו את המשימות הענקיות ואת האפשרויות הרבות, מהן לא מיצינו כי אם כזית. הרחבת הפעולה תלויה כמובן באמצעים, כולל כוח־אדם, אשר אמנם הובטח על־ידי הנהלת המשרד.[9] בכלל, אם מותר לי לציין, היתה פעולתנו אפשרית רק הודות לסיוע, הכוונה ועזרה של המשרד על מחלקותיו השונות.

בברכה,

מ׳ מיכאל

8. מפלגת אופוזיציה ימנית בהודו. אחד ממנהיגיה, ראג׳ה הוטיסינג, ביקר בישראל באפריל 1960.
9. בשולי התעודה הזאת הערה ג׳ מאיר: ״מה הוא מספר העובדים שלנו בהודו.״

466

י' שמעוני אל א' הרמן (ואשינגטון)
Y. Shimoni to A. Harman (Washington)

העתק: 130.23/3348/17

ירושלים, כ"ג בחשון תשכ"א
13 בנובמבר 1960

שמור

הנדון: קוריאה

אייב היקר,

אני חייב לך הסבר ודו"ח על מצב העניינים בהמשך למגעיך הראשונים עם שגריר קוריאה הדרומית.[1]

עמנואל ציפורי מצירותנו בטוקיו[2] ביקר בסיאול בקשר למשחקי הכדורגל. בהזדמנות זו שוחח עם אחד מאנשי משרד החוץ הקוריאנים. ההוא אמר לו כי הטיפול בהצעתנו נשתהה קצת בגלל חילופי השגרירים בוואשינגטון, אולם העניין ידוע להם. האיש שאל אם הכרתה של ישראל כוללת הכרה בממשלת דרום קוריאה כממשלתה של כל קוריאה – וציפורי, שלא ענה כמובן שום דבר, הבין כי דרום קוריאה היתה רואה הכרה כזאת כתנאי מוקדם להקמת קשרים מלאים.

ועתה, הלא זהו בדיוק הדבר שמפניו חששנו. זוהי בדיוק ההכרה שאין אנו מוכנים להעניק לדרום קוריאה.

קשה לי לתאר שמדינות אחרות מבין המתונות יותר, כגון שבדיה או הולנד, המקיימות קשרים עם קוריאה הדרומית והמכירות בה, מכירות באמת בזכות שלטונה על כל קוריאה. ייתכן כמובן כי הקוריאנים הגדילו את תביעתם רק בזמן האחרון ושהם דורשים הכרה כזאת רק ממדינות חדשות הרוצות להקים עימם קשרים. מכל מקום לא ברור לי איך מדינות אחרות מסתגלות לעמדה הקוריאנית הזאת. כתבנו אפוא לשגרירים שלנו בשבדיה, בהולנד, באנגליה ובנורבגיה וביקשנום לברר בצורה זהירה וסודית עם הממשלה שם איך הן נוהגות בעניין זה.[3]

הייתי מציע שעד הבהרה נוספת לא תנקוט יוזמה מחודשת כלפי שגריר דרום קוריאה, ואם הוא מצידו יפנה אליך תנסה להתחמק מבירור גלוי ולדחותו בינתיים בדברי נימוס. שאלה אחרת היא אם כדאי לברר אותה שאלה של הכרה בממשלת דרום

466

1. ראה מס' 449.
2. ראה מכתבו של ציפורי אל מנהל מחלקת אסיה, 25 באוקטובר 1960, 130.23/3345/17.
3. במכתבו של שמעוני אל השגרירות בוואשינגטון מיום 14 בדצמבר 1960 (תיק 130.23/3345/17) נאמר כי הבירורים העלו כי בריטניה, שוודיה, נורווגיה והולנד אינן מכירות בתביעותיה של קוריאה לשלטון על כל חצי האי.

קוריאה כממשלת כל קוריאה גם עם האמריקנים. חשבנו כי מוטב לנו לשמוע מה עמדתן ודעתן של ממשלות יותר מתונות באירופה ולאו דווקא עמדתם של האמריקנים. מצד שני אם תרצה ואם תהיה לך הזדמנות נוחה לשמוע מהאמריקנים איך הם נוהגים בקושייה זו, אין התנגדות שתברר גם את עמדתם.

בברכה,

י' שמעוני

467

י' שמעוני אל מ' ברטור[1]

Y. Shimoni to M. Bartur

העתק: 130.23/3337/4

ירושלים, י"ב בכסלו תשכ"א
1 בדצמבר 1960

הנני להעתיק לכם להלן מתוך סקירה מקפת של ציר ישראל במנילה[2] אותו חלק הדן באפשרויות המעשיות של טיפוח קשרינו עם הפיליפינים בשדה הכלכלי־המסחרי ובשדה הסיוע הטכני.

כן הנני להעתיק לכם אותו חלק ממכתב תשובתי העונה על נקודות אלו. "לא נראה לי גם כי 'הסתערות מסחרית' עשויה להצליח. האמריקנים שולטים בשוק וסחורותיהם נהנות מעדיפות מכס עד 1974. כזכור ארץ זו היא חקלאית בעיקרה. החקלאות מפגרת. עזרת "הגדולים" בעניין אינה יעילה. כאן אפשרותנו הגדולה. כל מומחה חקלאי ישראלי שישב בפיליפינים ויעבוד בנאמנות הוא נכס יקר מאוד ורוכש הון של רצון טוב בשבילנו. המומחה הישראלי אינו נרתע מקטנות וגישתו אל הזולת ואל בעיותיו היא גישה כובשת ולא דוחה. למרות כל כאבי הראש וכישלונות של עסקת סטונהיל,[3] היא היתה כדאית מבחינת שיגור מומחים ישראלים ועבודתם כאן.

שיגור המומחה הישראלי לפיליפינים לא מוכרח להיות קשור בהוצאות כספיות בשבילנו. בדרך כלל אפשר לעניין בהזמנתו מוסדות וחברות הן ממשלתיות והן פרטיות. המציאות הפיליפינית היא כזאת שיש להעדיף מוסד לא ממשלתי בתורת מזמין. ערך המומחה ואפשרות עבודתו הסדירה ללא הפרעות גבוהים כאן פי מונים אם המעסיק הוא מוסד פרטי ולא ממשלתי דווקא. יהיה עלינו להסתגל למציאות הפיליפינית גם מבחינה אחרת, אם אנו מעוניינים לכבוש ידידות ארץ זו גם למעשה:

467

1. נשלח גם אל א' רמז, מנהל המחלקה לשיתוף בין־לאומי במשרד החוץ ואל מ' אלון, מנהל המחלקה הכלכלית במשרד החוץ.
2. יחיאל אילסר, ציר ישראל בפיליפינים.
3. יהודי אמריקאי, איש עסקים בפיליפינים. חתם עם גורם ישראלי ב־1959 על הסכם להקמת חווה לגידול כותנה. העסקה נכשלה.

להתיר את הקשר בין שיגור המומחה לבין עסקה מסחרית מדינית. עסקות מסחריות כאלה לא נראות לעין. השוק הפיליפיני אינו מוכן לעסקות מסחריות ישראליות. עלינו ליצור קודם כל התנאים בשבילם ונוכל לעשות זאת. לא נוכל למכור לשוק המקומי לא טקסטילים (השוק מוצף טקסטילים מקומיים) ולא מכונות ייצור ולא תוצרת תעשייתית מוגמרת. ביחס לאלה לא נוכל לעמוד בהתחרות עם ארצות־הברית, יפן ועם אילי התעשייה האירופאים. לעומת זאת קיימים סיכויים לא רעים כי נוכל לחתוך חלק מן העוגה הגדולה אם נשתמש בסכין הנכון במקום הנכון.

כוחנו במוצרים מסוימים לצורכי חקלאות. לפי שעה החקלאות הפיליפינית אינה צורכת – או רק בקנה־מידה קטן – מוצרים כאלה. אפשר ליצור את הצורך בשימוש של מוצרים אלה על־ידי המומחים שלנו. החקלאי הפיליפיני חי מאות שנים בלי חומרי הדברה, דשנים וציוד השקיה מישראל ויכול להמשיך לחיות גם בלי אלה. הוא יהיה מוכן להשתמש בהם אם ילמד וידע את התועלת בשימושם. על תועלת זו יוכל לעמוד רק באופן מוחשי זאת על־ידי מומחה ישראלי אשר פועל בקרבו. כדוגמא: במחוז בטנגו נטעו לפני כעשר שנים פרדסים. הניסיון הצליח במידה רבה, אך יש בעיות והפרי אינו 'מאה אחוז'. מושל המחוז שמע על ניסיוננו. האם אפשר לעזור לפתירת הבעיות? אין כאן עסקה מסחרית, לפחות לא מידית. אבל אם פעולת המומחה הישראלי הצליחה, והוא ילמד את הפרדסנים את [ה]שימוש בחומר הדברה ובדשנים ישראליים (אולי גם [ב]ציוד השקיה) הרי תיווצר האפשרות גם לעסקות מסחריות.

הצורך והביקוש למומחים ישראלים בענפי החקלאות השונים קיימים. עוד בתחילת יולי השנה העברתי לכם למשל בקשתו של ד"ר סלבדור אדנטה לשלושה מומחים. התגובה בעניין מן הארץ לא היתה מעודדת עד כה.

הגעתי למסקנה כי פיתוח היחסים עם הפיליפינים הוא אפשרי. אם נסגל לעצמנו את הכלל לשגר מומחה לפי בקשה גם של מוסד פרטי ובלי קשר עם עסקה מסחרית מידית. אם נלך בדרך זו, לדעתי עתידה להיות פתוחה הדלת לעסקות מסחריות. זו גם הדרך להרחבת הבסיס של ידידות עם העם הפיליפיני, בעל ההשפעה ההולכת וגדלה בדרום מזרח אסיה.

מהן ההמלצות המתבקשות:

(1) להכין בפיליפינים הקרקע לביקוש מומחים ישראלים.

(2) ליצור בארץ האווירה המתאימה לשיגור מומחים גם בלי קשר עם "עסקות" וגם במקרה והמעסיק בכוח הוא מוסד פרטי.

תשובת שמעוני מ־27.11.60:

" ... אני מקווה מאוד שמוסדותינו הכלכליים והמסחריים באמת יצליחו כדבריך להחדיר לפיליפינים אותם פריטי ציוד וסחורה שיש בכוחנו למכור להם, ובעיקר ציוד חקלאי. אני קצת יותר פסימי ממך לגבי הסיכויים. אך מי יתן ומאמץ בכיוון זה יתן פרי. (אני קצת מודאג לגבי דרכי הביצוע הטכניות בשטח זה: סימקה סיפר לי שהוא ניתק בהיותו כאן את כל הקשרים בינו ובין שיבא[4] והודיע לו ולאנשי הכלכלה שלנו בסצינה דרמטית ונרגשת שלא ישתף עוד פעולה עם שיבא בשום דבר. אינני יודע אם בלי סימקה ועם שיבא יוגבר המסחר בין ישראל והפיליפינים.)

4. בנימין שיבא, נציג "טראנסאסיאטיק", חברה ישראלית לסחר עם המזרח הרחוק.

אני מסכים בהחלט לדעתך לגבי הצורך והאפשרות לשגר מומחים ישראלים לפיליפינים, ובכלל זה למפעלים פרטיים, במידה שיובאו לפנינו הצעות רציניות שיש בהן ערובה מסוימת להצלחה. אני מקווה שגם מנהל המחלקה לסיוע בין־לאומי ינקוט בקו דומה, ובמידה שאוכל לעזור ולהשפיע בכיוון זה, אשמח לעשות זאת תמיד.

חסרה לי במכתבך הדגשה מספקת על פעולה בכיוון הפוך, הווה אומר הבאת משתלמים, מורים ותיירים מן הפיליפינים הנה. חושבני כי בפעולה זו נפתח לפנינו הכר הנרחב ביותר והעיקרי לפעולה.

לדעתי (המתבססת [ג]ם על ניסיון עצמי, חלקו מר, בטיפול במומחים ישראלים בארצות אסיה) עדיפה הבאת משתלמים מן החוץ לישראל על שיגור מומחים ישראלים לחוץ. לפי התרשמותי אחוז ההצלחה שאפשר לצפות לו בהשתלמות בני אסיה בישראל הוא נגיד 70%–80%, ואילו אחוז ההצלחה המקווה של מומחה ישראלי בארצות אסיה – אם הוא מגיע ל־50% הרי הוא גבוה. על כן דומני שבכל מקרה המתאים לכך תיטיב לעשות את תעורר ותפנה את בני הפיליפינים המעוניינים בכך לשלוח הנה את משתלמיהם – בראש וראשונה לקורסים ולמוסדות השתלמות המתקיימים ממילא, ובמקרים של צורך אף להשתלמו[יו]ת מיוחדות, כמובן תמיד תוך תיאום מראש עם המחלקה לסיוע בין־לאומי ובאישורה."

בברכה,

י' שמעוני

468

ג' מאיר אל ב"פ קוירלה (קטמנדו)

G. Meir to B.P. Koirala (Kathmandu)

Copy: 130.23/3331/19 :העתק

Jerusalem, 6 December 1960

My dear Mr. Prime Minister,

I thank you very much for your kind letter of 8 November.[1] I was happy to renew at the United Nations General Assembly the most pleasant and valuable personal friendship formed with you during your stay here.[2]

I, too, have my doubts whether the Assembly has contributed much to an improvement in the relations between the Great Powers; it seems to me, however, that the admission of so many new nations to the Organization made this Assembly truly memorable.[3]

468

1. לא נמצא.
2. ראה מס' 452.
3. בזמן המושב ה־15 של העצרת הכללית הצטרפו לאו"ם 17 מדינות: קפריסין ו־16 מדינות אפריקניות.

I learned with great satisfaction of the successful conclusion of the agreement between your Government and Solel Boneh concerning the foundation of a joint construction company.[4] I trust that preparations for the actual establishment of the Company will be completed soon and that it will start working in the near future. I wish this new venture every success; I hope it will add to the progress and development of Nepal and, of course, to the growing friendship between our two countries.

In the meantime you will have received our three-man agricultural mission sent out to survey the problems of agriculture and water development in Nepal and the possibilities of an Israeli contribution to their solution. Due to the importance which we attach to that mission we have asked Ambassador Ben-Horin to join it. You will recall that the same mission has also been instructed to assist in the selection of the most suitable candidates for professional training in Israel, and I hope it will successfully discharge itself of that task in conjunction with your colleagues and experts, so that we shall soon be able to welcome in Israel the first professional trainees from your country.

I understand that three men from your country have already arrived to participate in the Histadrut Seminar for training in Labour and Cooperation problems.

The members of Parliament whom you mention have already been here – in two groups. I was unable to see the first group (Messrs. Giri, Karki, Sharma and Sharma), but I had a most pleasant chat with the second group (Messrs. Singh and Koirala), and I understand that the first group, too, had fruitful contacts with my colleagues and collaborators. I can only repeat that frequent visits here on the part of your colleagues and friends are an excellent means of strengthening our friendship, and we hope to have a constant flow of visitors from Nepal.

We are also of course, looking forward to reciprocate these visits and sending our people to Nepal. I need not say that I should like myself to come and see your country some day.[5]

With kindest regards, Yours sincerely,

4. ראה מס' 464.
5. גולדה מאיר לא ביקרה בנפאל.

469

ד' לוין אל י' שמעוני
D. Lewin to Y. Shimoni

מקור: 130.23/3345/17

טוקיו, י"ט בכסלו תשכ"א
8 בדצמבר 1960

הנדון: קוריאה

שמעוני היקר,

אני אכתוב לך על שני נושאים שונים אבל באותו מכתב כיוון ששניהם קשורים בקוריאה.

א) קיבלתי את מכתבך[1] וקיבלתי העתק מכתבו של גזית;[2] יש לי רושם שנציג קוריאה בוואשינגטון מתחמק מפגישה נוספת עם גזית דווקא מפני שהוא הבין היטב את הרמזים של גזית שאנחנו לא חושבים על הכרת ממשלת סיאול כממשלת כל קוריאה.

אינני יודע אם אתה הצלחת כבר לברר את השאלה, אך מהתנהגות יתר המדינות שיש להן נציגויות בקוריאה ומכמה אנשים כאן שיש להם גם האמנה לקוריאה, בשיחות מקריות, בהזדמנויות של ביקורים שם (למשל השוודי והנורווגי) הבנתי ששאלה זו אף פעם לא באה לבירור אלא יחסיהם מבוססים על ההחלטה המקורית של האו"ם שהיא מכירה בסיאול כממשלת כל קוריאה. עד כמה שזה נכון אני לא יכול לבדוק כאן בלי לשאול שאלות ישירות וזה לא ברצוני ולא ברצונך.

בכל אופן נדמה לי שאתם צריכים להחליט קודם כל החלטה בשאלה עיקרית זו ובהתאם להחלטה חיובית להמשיך בניסיונות ובהתאם להחלטה שלילית להפסיק לעת־עתה.

ב) הנושא השני: שמעת בוודאי פעם את השם אייזנברג.[3] יש לו עסקים גדולים גם בקוריאה. הוא עכשיו נסע לביקור ראשון שלו אחרי המהפכה והצליח לקשור אותם הקשרים, שהיו לו עם סינגמן רי, גם עם הממשלה החדשה. הוא עבר את טוקיו בדרכו לאירופה וטלפן אלי כדי להודיע לי שהוא נסע ביחד עם שר הרקונסטרוקציה הקוריאני לאירופה לפעולות ממשלת קוריאה. השר הזה ידע שיש למר אייזנברג דרכון ישראלי. הוא סיפר לו ששתי הבעיות המרכזיות של קוריאה הן השקאה וייעור. הוא שמע שבשני השטחים יש לישראל הצלחות יוצאות מהכלל והוא שאל את אייזנברג אם

469

1. שמעוני כתב כי שרת החוץ הורתה שלא להמשיך, לפי שעה, בטיפול בנושא הקוריאני. הוא צירף גם העתק של מכתבו אל השגרירות בוואשינגטון – מס' 466. (ראה שמעוני אל הצירות בטוקיו, 13.11.1960, 130.23/3343/17.)
2. במכתבו של גזית אל שמעוני (16 בנובמבר 1960, 130.23/3343/17) דיווח גזית כי בשיחתו עם הציר הקוריאני בוואשינגטון הסביר לו, על־פי ההנחיות שמסר שמעוני להרמן (מס' 449), כי הכרתה של ישראל בקוריאה אינה כוללת הכרה בתביעות כלשהן של ממשלתה מעבר לגבולותיה. אחר־כך ביטל הציר שתי פגישות בזו אחר זו שקבע עם גזית.
3. שאול נחמיה אייזנברג, איש עסקים.

הוא יודע דרך לשאול את ממשלת ישראל לעזור במומחים ואולי גם בציוד בשני השטחים. יכול מאוד להיות שבדרכו חזרה השר יישאר כמה ימים בטוקיו ובמקרה זה ירצה לראות אותי כדי לברר את האפשרויות.

אני מבקש ממך קודם כל תשובה עקרונית, זאת אומרת אם אנחנו מבחינה מדינית מוכנים להיכנס לעניין גם אם שאלת היחסים עדיין לא מסודרת; נוסף לכך הייתי כמובן מעוניין לקבל עוד לפני השיחה גם קווים כלליים ותשובות מעשיות, זאת אומרת באיזה קנה־מידה אנחנו יכולים להיכנס להרפתקא זו.[4]

בברכה,

ד"ר ד' לוין

470

א' בן־חורין אל מנהל מחלקת אסיה
E. Ben-Horin to the Director of the Asia Division

העתק: 130.23/3304/23

רנגון, ב' בטבת תשכ"א
22 בדצמבר 1960

שמור

בורמה - סיכום

סיכום זה נכתב רק עכשיו מפני שמבחינות רבות המצב היה נזיל לגמרי, וערכו של מאמץ מוקדם יותר לא יכול היה להיות אלא זמני מאוד. הסיכום מבוסס לא רק על הסתכלותי כי אם על שיחות חופשיות ויסודיות עם אישים הנחשבים למוסמכים ביותר בשטחיהם בחיים הציבוריים במדינה. בכך מוסברת נימתו ההחלטית כמעט

[.....][1]

ג) ישראל

מאז הוקמו היחסים עם בורמה, נקבעו טיבם ותוכנם על־ידי הגורמים הבאים, לאו דווקא בסדר חשיבותם, אשר על אחדים מהם אין לנו שליטה:

(1) מידת זיקתם של מנהיגי בורמה לישראל, אישית או רעיונית;

4. שמעוני השיב כי אם יפנה אליו שר הבינוי הדרום קוריאני אפשר לומר לו כי ישראל מוכנה עקרונית לשיתוף פעולה עם מדינות שאין היא מקיימת אתן יחסים דיפלומטיים, אך לא כן באשר למדינה שישראל הציעה לה כינון יחסים והיא עדיין לא ענתה. ישראל מקווה כי קשרים מדעיים וטכניים, שיגור מומחים וקבלת משתלמים יהיו חלק מן הקשרים הרשמיים שישראל מצפה לכינונם בקרוב. (ראה שמעוני אל צירות ישראל בטוקיו, 16.12.1960, 130.23/3345/17.) לא נמצא חומר על פגישותיו של לוין עם השר הדרום קוריאני.

470

1. כמה פסקאות, שעניינן המצב הפנימי בבורמה ויחסי החוץ שלה, לא הודפסו כאן.

(2) קצב הפעילות הכלכלית בבורמה עצמה;
(3) מידת התועלת המעשית שמפיקים מאתנו;
(4) הופעת המושבה הישראלית בבורמה על כל חלקיה;
(5) מידת התחשבות בגורמים אנטי־ישראלים חיצוניים.

במרבית שטחים אלה חל שינוי בלתי־רצוי עם חילופי השלטון.[2]

לפני פרישת הסוציאליסטים מתנועת או נו[3] הכירה כמעט כל הצמרת את ישראל מקרוב. או נו היה קשור קשר נפשי לארץ וקשר אישי קרוב לראש הממשלה. צ'ו ניין[4] "גילה" את ישראל, ובזיקתו הממלכתית והרעיונית דחף רבים מחבריו ללכת בעקבותיו. צמרת הצבא רובה ככולה היתה בארץ. שרים מספר היו תמיד מסויגים או סתם בלתי־מעוניינים, אך אלה לא קבעו אז הרבה. אחרי הפילוג, בתקופת ממשלת הגנרל,[5] קבעה אותה זיקה של אנשי הצבא את הפנייה הסיטונית – אם כי בהחלט לא בלעדית – אלינו בנושאים רבים שהיו קשורים בפעילות המשקית של הממשלה.

היום קרובים הסוציאליסטים אלינו כתמיד, ואולי יותר מזה.

מבחינת הזיקה לא חל בצבא הבורמני שינוי, אם כי סיבות שעוד יצוינו, גרמו לגיוון רב יותר של קשריהם הבין־לאומיים ולמידת־מה של זהירות לגבינו.

בין חברי הממשלה עצמה היחיד הקרוב לנו הוא או נו. הראה קרבתו לא פעם בחודשים אלה. אחדים מהשרים הצעירים ניתנים לרכישה הדרגתית. לא כן הצמרת שמתחת לאו נו, ובייחוד האיש השני בממשלה, שר האוצר והתכנון.[6] אם אפשר לדבר בקבוצה זו בכלל על איבה כלפינו, היא עקיפה, השתקפות איבתם לצמרת הסוציאליסטית. פשוט אין להם כל עניין מיוחד בנו. אם לא שחו נגד הזרם בענייננו כל עוד היתה לסוציאליסטים השפעה מכרעת ופעילה בממשלה, הרי היום הם משוחררים מכך. בעניינים מדיניים לא ינקפו אצבע למעננו בדיוני הממשלה, ובנושאים המסורתיים של מומחים, משתלמים ופעולות משקיות לא יראו יחס מיוחד כלפינו. אנשים כשר האוצר מעוניינים כמעט רק בסין ובברית־המועצות, היכולות להיות גם מאוד מועילות וגם מסוכנות, ובארצות־הברית כי ממנה ניתן להשיג כספים רבים. או רשיד,[7] שר התעשייה והעבודה, מפגין מוסלמיותו במידה גוברת, כי הוא שואב עמדת כוח מסוימת מהיותו נשיא האיגוד המוסלמי החשוב ביותר במדינה.

השגרירות עושה ותעשה כמיטב יכולתה לטפח אנשים אלה ולעניינם, אך את המגבלות שצוינו יש לראות כעובדות חיים. דווקא משום כך גוברת עוד יותר החשיבות שבשמירת רצונו הטוב והתעניינותו של ראש הממשלה.

תנודות בקצב הפעילות המשקית בבורמה גררו תמיד תנודות בהיקף יחסינו המעשיים. הקיפאון בתקופה שהביאה למסירת השלטון לגנרל נה וין גרם לירידה ניכרת בתנועה מכל הסוגים בין שתי המדינות. אין סכנה קרובה לחזרה לקיפאון כזה ממש, והפעולות המשקיות בניהול הצבא אשר בהן השתלבנו נמשכות, ואנחנו הולכים ומתבססים בהן. כמו־כן מגלים גם השגרירות וגם גורמי מסחר בארץ עירנות רבה

2. בשנת 1958 עבר השלטון בבורמה לידי הצבא וזה החזיק בו עד ראשית 1960.
3. בשנת 1958. ראה י' שמעוני, אסיה בימינו, עמ' 248.
4. או צ'ו ניין, מראשי הסוציאליסטים, סגן ראש ממשלת בורמה בשנים 1957–1958.
5. הגנרל נה וין, ראש ממשלת בורמה בשנים 1958–1960.
6. תאקין טין, שר האוצר והתכנון של בורמה.
7. או רשיד, שר התעשייה, המכרות והעבודה של בורמה.

בייצוא הישראלי, והתוצאות הראשונות מעודדות. גם אלה בחלקן במסגרת הפעולות המסחריות של חברות השייכות לצבא. בשטח האזרחי הטהור יהיה המצב קשה יותר. חיפוש מימון זר חינם למבצעי פיתוח והגבלות מטבע חמורות בקשר לשיגור משלחות בורמניות לחוץ־לארץ, אלה בין הגורמים המגבילים אפשרויות ההרחבה. כבר צוין בפרק אחר שמחפשים מומחים ומקומות השתלמות ללא כל הוצאה כספית בורמנית.

מצבנו בהחלט מניח את הדעת, ויותר מזה, מבחינת שמנו הטוב, גם בין אנשי הממשל וגם בציבור הרחב. מאות הבורמנים שביקרו בארץ במרוצת השנים הם רובם ככולם ידידים חדורי הערכה וחיבה. ידוע שבורמני זוכה בישראל לטיפול מקצועי ואישי מסור, אולי יותר מאשר בכל מדינה אחרת. כעשרים וחמישה ישראלים עושים כיום שירות מסור ויעיל בשטחים שונים בבורמה, והתנהגותם ומשמעתם כמעט ללא דופי. באופן כללי הם נחשבים לקבוצה הזרה הטובה ביותר במדינה. בקו הספנות,[8] בחברת הקבלנות,[9] בבית־החרושת לרפואות, בבנק הצבאי ועוד, הפיקו מעבידיהם תועלת משקית ברורה מהם. ראש הממשלה עצמו מתעניין במעשיהם. כאשר מסתיימת תקופת שירותו של אחד מהם והצורך במומחה הזר נשאר בעינו, הנטייה האוטומטית היא להחליפו דווקא בישראלי אחר. הם מקובלים מבחינה חברתית, וחיכוכי עבודה עם מעבידיהם נדירים ולא חמורים. כל המכיר המזג הבורמני והמזג הישראלי כאחד, יודע שזה הישג חשוב. כל שגיאה בעבודה או ביחסים, אף השגיאה הטבעית ביותר, היא כמובן מסוכנת, כי למרות אזהרותינו מצפים מאתנו להרבה מאוד, ואם כי הכול נותנים לישראלים "אשראי" של הגינות ומסירות, החשדנות כלפי הזר כה טבועה באופי הבורמני, שגם אנחנו איננו יכולים להתגבר תמיד כליל עליה. בין המבצעים שאנו משתתפים בהם, מפעל ההתיישבות בנמסנג[10] הוא המסובך ביותר מבחינה פסיכולוגית, כי הוא מחייב חידושים חברתיים וארגוניים מסוימים מבלי שלצד הבורמני כוח הדחיפה, הארגון וההתמדה המספיקים. אך גם שם החיוב עולה על השלילה; כבר נעשות הכנות ראשונות לשיגור קבוצת מדריכים ישראלית חדשה במקום זו שתסיים שירותה. מדי פעם, שוב בעיקר במסגרת הצבא, נולדים מבצעים חדשים איתנו.

תוך הכרה ש"כרטיס ביקור" זה הוא יסוד דריסת רגלנו, אנו שומרים בקפדנות על האיכות שבהופעת הישראלים, ומפגינים נכונותנו להיענות כאפשר לכל פנייה בורמנית. אנו עוקבים אחר כל פעילות בה נוכל אולי להיות לתועלת, ומעלים לא פעם רעיונות חדשים בפני קובעי המדיניות בשטחי החיים השונים. אין אנו מגבילים עצמנו לפעולות משקיות. התוצאות אינן סיטוניות וההתקדמות איטית אך זו דרך הפעולה האפשרית היחידה. גם כאשר התוצאה המעשית חסרה, הכרח לטפח הרגשה כללית שאנו לרשותם. ברור שיש נקודת רוויה למספר הישראלים הצריכים לשרת כאן בעת ובעונה אחת, אך לנקודה זו טרם הגענו. פרט למיעוט - אם כי מיעוט בעמדות חשובות - שאינו רואה בנו גורם רצוי או בעל ערך, אנו מרוצים מההתעניינות הכללית בנו; התעניינות זו משתקפת גם ביחסינו עם העיתונות.

8. ראה מס' 462 והערה 11 שם.
9. חברה קבלנית לבניין משותפת לממשלת בורמה ול"סולל בונה". פעלה בשנים 1959–1963.
10. ראה מס' 441, הערה 4.

טיפוח קשרים קבועים עם אישי ממשל וציבור מכל הגוונים והדרגים הוא כמובן לחם חוקם של כל חברי השגרירות. אם כי כולנו חדשים יחסית כאן, שניים מאיתנו איננו זרים, בצורה זו או אחרת, לענייני בורמה ולאישיה, ומלאכתנו הוקלה על־ידי כך. עדינות מסוימת כרוכה בצורך לאזן בצורה די מלאכותית הטיפול באנשי הממשלה, הצבא והאופוזיציה. עד כה לא נתקלתי בקשיים שאין להתגבר עליהם. די מקובלת הקרבה בינינו לבין הצבא, וידועה זיקת הסוציאליסטים. יחס הכוחות הנוכחי במדינה ו"מדיניות הפגת המתיחות" בחיים הפוליטיים מהווים גורמים מקלים.

הצמצום הזמני, אך הממושך, של מספר חברי הסגל בשגרירות גרם כמובן לחוסר האפשרות הפיסית להתמסר לטיפול מלא בכל אותם האישים והמוסדות הרבים שאסור לנו להזניח. על החלשה כזו בכוח האדם חבל בכל עת. מצער במיוחד שזה קרה דווקא בתקופת מפנה חד בחייה של בורמה.

בשטח המדיני לא היתה כמובן מעולם "ידידות טוטלית". אף לא בתקופות הנוחות ביותר. או נו נאבק למעננו בבנדונג[11] בכישרון אך לא עד הסוף, ואמר במפורש שגם להבא לא יוכל במקרה דומה לעשות יותר. או צ'ו ניין, הקרוב אלינו רעיונית יותר מכל בורמני אחר, הכשיל בימי כהונתו כסגן ראש הממשלה לעניינים כלכליים כל ניסיון להקים איתנו שותפות בספנות, מחשש להסתבך עם מצרים. במשך כל השנים התבטאה משלחת בורמה באו"ם רק פעם אחת בבעיית הפליטים במילים שעוררו רוגז ערבי. בעניין מערכת סיני היתה התגובה הבורמנית הרשמית מאופקת במידה ניכרת משאר האסיאנים, אך זאת אחרי מאבק קשה ביותר מאחורי הקלעים עם משלחת בורמה לוועידה הסוציאליסטית האסיאנית.[12] בראש המשלחת עמד או בה סווה,[13] ראש הממשלה דאז, והצורך למנוע התפוצצות הוועידה שקל אצלו אולי במידה מכרעת לטובתנו.

מיד אחרי ביקורו בישראל נענה נה וין לביקור דומה במצרים, לא מתוך אהדה או עניין מיוחדים אלא למען האיזון. נה וין אמר לנו שהודיע לנאסר שאינו תומך בצד זה או אחר בסכסוך, אלא שביחסים הישירים של בורמה עם ישראל אין לנאסר הזכות להתערב. בימי ממשלת הגנרל סירבה משלחת בורמה לאו"ם לשאת דברה בעניין חופש המעבר בתעלה כבקשתנו.

צורך זה של איזון או לפחות של הימנעות ממתיחת החבל יתר־על־המידה היה קיים תמיד ויוסיף להיות קיים. גם מטעמים אחרים – הקרבה להודו, הפילוסופיה המדינית הכללית של בורמה לא להשמיע קולה בעניינים שאינם נוגעים לה במישרין – אין לצפות לכך שבורמה תנקוט עמדה רצויה ביחסי ישראל–ערב. סכנה שאין להתעלם ממנה היא שמדיניות זו תגרור גם הרהור שמא מוטב אף ביחסים הישירים להימנע מדברים שמדינות ערב, ובפרט קע"ם, תפרש באוזני הבורמנים כמזיקים לאינטרסים לגיטימיים ערביים. הרצון הבולט לפייס את קע"ם בעניין שיתופנו בתפקידי ניהול בחברת הספנות של הצבא הוא אות אזהרה. שיקולים של פרסטיז'ה לאומית, ומצבה המצוין של החברה בניהול ישראלי, מנעו עד כה ויתורים, אך הפרשה טרם נסתיימה. גם בקרב אנשי הצבא קיימת רגישות־מה ללחץ ערבי. גם הם בורמנים.

11. ראה מס' 465, הערה 6.
12. התקיימה בבומביי, בנובמבר 1956.
13. או בה סווה, מראשי הסוציאליסטים, ראש ממשלת בורמה בשנים 1956–1957.

נוסף על מדיניותו הכללית של או נו, אין ההתקרבות לסין והזיקה המחודשת להודו גורמים הפועלים לטובתנו בנושאים אלה. לכך יש להוסיף מידת ההתחשבות ב"חברי בנדונג", ואת הידוק היחסים הכלכליים עם פקיסתאן. חשובה מאלה היא ההרגשה הכללית כאן - הרגשה שהסברתנו יכולה להחלישה אך לא לבטלה - שקע"ם מתחזקת גם בפנים וגם בעולם הערבי, וכי במדיניות הבין־לאומית היא הופכת לגורם שנויטרליסטים ואחרים מבקשים ידידותו. התעמולה המצרית מנגנת על מיתר זה בהצלחת־מה כאן, ופעילותה הדיפלומטית ערה בהרבה מאשר בשנים עברו.

במצב זה נשאר לנו מרחב תמרון ופעולה רב, ואין לכנות תיאור זה במונח נדוש כגון "פסימי". אך המציאות של היום היא הרבה יותר מגוונת משהיא נראית למשקיף הרואה רק תנועת ישראלים ובורמנים וכל הסימנים של ידידות כנה.

סיכום זה הפך למסמך ארוך. לא ידעתי לקצרו מבלי לדלוג על מספר עניינים שהבנתם נראית לי חשובה והידועים אמנם לחברים בארץ העוסקים בהם יום־יום, אך אולי לא לאחרים.[14]

בברכה,

א' בן־חורין

471

הקונסוליה הישראלית בבומביי אל משרד החוץ
Israel Consulate in Bombay to the Ministry of Foreign Affairs

Tel. 350 מברק
Outg.: 93.42/309/11 :נוסח יוצא

[Bombay], 26 December 1960

Nehru answered at question time in Rajya Sabha[1] on 22nd December: "As regards Israel we have not built up diplomatic missions there as the whole position is very much entangled in important and rather dangerous international issues".

Consulate

14. שמעוני הגיב על הדוח ואמר כי הוא מקבל את סיכומו של בן־חורין, הן באשר לניתוח והן באשר למסקנות (ראה מכתבו אל השגרירות, 6 בינואר 1961, 130.23/3304/23).

471
1. הבית העליון של הפרלמנט ההודי.

472

א' בן-חורין אל נ"פ תאפה (קטמנדו)
E. Ben-Horin to N.P. Thapa (Kathmandu)

Copy: 93.13/231/9 :העתק

Rangoon, 27 December 1960

Dear Mr. Thapa,

I know you must have had your hands full these last two weeks or so[1] and I did not therefore wish to trouble you with current matters. Meanwhile, our survey team[2] has just arrived in Rangoon from Kathmandu, they will continue their homeward journey tomorrow. They told me of a meeting they had with you just before their departure. The team is full of ideas and good intentions and is now writing its report. This will be put in a final form on their return home, translated into English and submitted to HMG through me.

I have just received two letters from Solel Boneh including confirmation of their telegrams of November 11 and November 21 in which they announced ratification of the Agreement entered into between HMG of Nepal and their Government regarding the formation of the National Construction Company Nepal Limited.[3] The letters are intended for the Secretary of Finance and for the Secretary of Public Works, Transport and Communications, and I would be grateful if you could kindly transmit them.

You remember that you kindly offered to suggest for our choice a number of suitable houses for our Chargé d'Affaires. Have you made any headway in this matter? We plan to send him out at the time suggested to you, namely in February or immediately after the termination of the Queen of England's visit.

You asked me to let you know well in advance when I was planning to come to Kathmandu for my next visit. I would like to come on or about February 20th as I mentioned to you when we last met in Kathmandu. Our Minister of Health will be in Rangoon some time between the 10th and 15th of that month and I should like to be here at that time. If, however, you consider it important that I should visit Kathmandu earlier, please tell me so, and I shall try to arrange it.

I am sending this letter through the courtesy of the Consulate here. I would be grateful if you could acknowledge its receipt.

Very sincerely yours,

Eliashiv Ben-Horin
Ambassador of Israel

472
1. ב־15 בדצמבר פיטר מלך נפאל את ראש הממשלה קויראלה ושמו במעצר.
2. ראה מס' 464.
3. ראה שם, ומס' 468.

473

י' שמעוני אל צירות ישראל בקולומבו ואל צירות ישראל בטוקיו
Y. Shimoni to the Israel Legations in Colombo and Tokyo

מברק מוצפן 506

נוסח יוצא: 130.09/2352/8

ירושלים, 27 בדצמבר 1960

סודי

קולומבו, טוקיו.

השגריר ברומא[1] מודיע לאמור: הבוקר ביקר אצלי במיוחד השגריר הציילוני כאן ושאל אם הנני מוכן לקבל ולהעביר לנשיא המדינה איגרת מאת המלכה אליזבט בה היא מבטלת את האמנתו כציר ציילון בישראל. הסביר כי הדרך הזאת נראית לממשלתו ולו לרצויה ביותר כדי לבטל פשוט את האמנתו אצלנו. שכן אם הוא יסע בעצמו לארץ כדי למסור האיגרת לידיו של הנשיא עשוי הדבר לקבל פרסום ולעורר רעש שלא ישראל ולא ציילון מעוניינות ורוצות בהם. לדבריו האיגרת מנוסחת בהתאם לדראפט שדובר עליו עם השגריר לוין בביקוריו בקולומבו. הוסיף כי הוא אישית מצטער על כל העניין ומקווה כי לא יעבור זמן רב ויתוקן המצב הזה לשביעות־רצוננו והבטיח לעשות כל אשר לאל ידו להידוק הקשרים בין שתי ארצותינו. ביקשתי שהות לעיין בשאלתו. עד כאן.

תשובתנו לאמור: הודיע נא לשגריר שאם רצונו ורצון ממשלתו למסור לך את איגרת החזרתו אתה מוכן לקבלה. אולם צריך להיות ברור שאין זו הסכמה שלנו לעצם העניין או לצורת ביצועו. זה עניין שלהם, אין אנו שותפים לו ולא חשוב לנו באיזה צורה הם מבטאים אותו. הסתייגות זו חשובה במיוחד לאור הסתמכותם על טיוטא משותפת כביכול שבהכנתה השתתף כאילו דניאל לוין.[2] עד כאן.

שמעוני

473

1. אליהו ששון, שגריר ישראל ברומא.
2. על־אף ביטול האמנתו של ציר ציילון בישראל הוסיפה צירות ישראל בקולומבו לפעול עד לניתוק היחסים בין שתי המדינות ב־1970.

474

נספח א
APPENDIX A

הודעה לעיתונות מטעם משרד החוץ של ממשלת ציילון
Press Communiqué by the Ministry of External Affairs of the Government of Ceylon

Copy: 130.23/3339/18 :העתק

[19 August 1960]

A press communiqué issued by the Ministry of External Affairs yesterday states:

"The following statement has been made by the Honourable Prime Minister: My Government has for some time had under review the accreditation of our Ambassador in Rome to Israel and the circumstances under which this decision was taken by the Caretaker Government of Mr. Dahanayake.

My Government feels that the accreditation was carried through without adequate regard to the special difficulties of the situation in the Middle East or proper consideration of the possible effects the action would have on our relations with Arab countries with whom we have close bonds of friendship.

My Government recalls that when the question of sending a diplomatic representative to Israel came up during the lifetime of the late Prime Minister, he decided to refrain from doing so in recognition of the complexities of the situation in the Middle East.

It is the view of my Government that the action of the Caretaker Government of Mr. Dahanayake reversed these basic policies. My Government now proposes to take certain urgent remedial measures with a view to strengthening and fostering our relations with the Arab countries."

פרק כ
Chapter 20

יחסי ישראל–אפריקה
Israel's Relations with Africa

סקירות על ביקורי מנהיגים ישראליים באפריקה ודיווחים על קשרים מדיניים ופעולות סיוע למדינות החדשות באפריקה

475

ישיבה במשרד החוץ
Meeting in the Ministry of Foreign Affairs

דין־וחשבון 130.23/3301/5

[ירושלים], 24 בפברואר 1960

סודי ביותר

נכחו: שרת החוץ, ח׳ יחיל, ל׳ כהן, מ׳ פישר, מ׳ ברטור, ש׳ בנצור, א׳ בן־חורין, ח׳ עינור, א׳ שלוש.

1. סקירת שרת החוץ על ביקורה באפריקה[1]

אתרכז במסקנות ולא אחזור על תיאורים והתרשמויות. מהפכנותו של אנקרומה[2] מחושבת וזהירה. אפילו אחרי הפיצוץ בסהרה[3] הסתפק בעיקול הרכוש הצרפתי וניהל שיחה ידידותית עם השגריר הצרפתי. בזהירותו זו נבדל אנקרומה לטובה מסקו טורה.[4] ייתכן שאנקרומה זהיר מפני שאין מי שתומך בו באפריקה השחורה. דומה כי [עבר] חתול שחור בין אנקרומה לסקו טורה. בחדרו של סקו טורה מצויה תמונתו של טבמן אך לא של אנקרומה.

475

1. בינואר 1960 קיימה שרת החוץ, גולדה מאיר, את ביקורה השני באפריקה (הראשון נתקיים במארס 1958). לאחר השתתפותה בחגיגות העצמאות של קמרון (1 בינואר 1960) יצאה לליבריה להשתתף בטקס השבעתו מחדש של הנשיא טבמן (בינואר 1960), ולאחר מכן ביקרה בגאנה ובגיניאה. כמו כן ניצלה את החניה הקצרה של מטוסה בחוף השנהב, סיירה ליאונה וטוגו לשיחות עם מנהיגים במדינות האלה.
2. על שיחת ג׳ מאיר–אנקרומה ראה מברק אבריאל אל משרד החוץ, מל/488, 22.1.1960, 130.09/2292/1.
3. ב־13 בפברואר 1960 פוצצה צרפת מתקן גרעיני במדבר סהרה, בניגוד להחלטה שנתקבלה במושב ה־14 של העצרת הכללית של האו״ם ב־12 בדצמבר 1959, ביוזמתן של מדינות אסיה ואפריקה, החלטה שקראה לצרפת להימנע מכך. (ישראל הצביעה עם צרפת נגד הצעת ההחלטה הזאת.)
4. על שיחת סקו טורה עם ג׳ מאיר ראה מברקה אל משרד החוץ, מס׳ 72, 15 בינואר 1960, 130.09/2353/3, ומברק הלל אל משרד החוץ, מס׳ 75, 17.1.1960, שם; על ההזמנה שמסר הנשיא בן־צבי לסקו טורה לביקור בישראל ראה מברק צור אל השגרירות בקונקרי, 1.2.1960, 130.09/2353/1.

גאנה: חלה התקרבות בין אנקרומה לאמינו קאנו, דבר המוכיח עד כמה זקוק אנקרומה לידידים. לעומת זה אין ספק שהוא עושה גדולות בשטח הפיתוח. זרועותינו הכלכליות עושות בגאנה עבודה מצוינת. עבודה זאת היא ערובה להמשך היחסים. אמנם צפויות הפתעות מאנקרומה אך כיום די מסועפים וסבוכים היחסים בין שתי המדינות. אנקרומה התחמק מעניין הביקור בישראל.

ליבריה: טבמן, נשיא ליבריה, אמר כי רוצה הוא לבקר בישראל אך מאחר שנאצר הזמינו, ומאחר שסולד הוא מהביקור בקהיר, איננו יודע איך לנהוג. שרת החוץ אמרה לו כי יהיה עליו להחליט בעניין זה בעצמו ואם ירצה לבקר גם במצרים אין לנו התנגדות לכך.[5]

היחסים עם ליבריה מצוינים. טבמן אינו שואף להיות מנהיג אפריקה, אך איננו רוצה גם שאחרים ינהיגו את היבשת. במונרוביה מורגש קצב פיתוח.

קמרונים: אהיג'ו מלא ידידות, מוכן לשלוח משלחת אלא שרוצה לעמוד בראשה ולא ברור מתי יתפנה לכך.[6]

סיירה ליאונה: קיים רצון טוב שם ליחסים עם ישראל וגם הנציב העליון הבריטי מסייע.[7]

טוגו: ראש הממשלה דשם מוכן לקבל הכול מישראל.[8]

השאלה הגדולה היא אם נוכל לעמוד מול כל הצרכים הללו. המסקנה, אין כל אפשרות להמשיך לעבוד כפי שאנו עובדים עד כה. עלינו להגיע למצב של מלאי כוח־אדם, מעין רישום מילואים. הבעיה איננה מדינית אלא בעיית הגשת הסיוע. בגאנה, למשל, הגענו להיקף גדול: בית־הספר לטיס, בית־הספר הימי, "סולל־בונה", "הכוכב השחור", הנח"ל, חברת דיזנגוף.[9] התביעה האחרונה היתה לאנשים מרכזיים בחינוך, בריאות וחקלאות. צריך לחשוב איך להתארגן לקראת זה. רק במידה שנוכל להתמיד באותה תנופה גם לגבי מקומות אחרים נחזק מעמדנו במקומות הישנים. אסור שנשלח עובדים לפי קנה־מידה רגיל. עלינו לשלוח לפי קנה־מידה מיוחד גם מפני שהחיים במקומות אלה קשים (פרט לאקרה). האיש השני בכל נציגות חייב להיות בעל משקל סגולי משלו, בלי קשר לדרגתו. יש להימנע מלשלוח משפחות עם ילדים אם הדבר רק אפשרי.

בן־חורין: מציע להקים ועדה במשרד לדון איך להתגבר על גל התביעות. אנו עומדים בפני תביעות ממזרח אפריקה ונוסף לכך יש צורך בהרחבת הפעולה באסיה,

5. על שיחתו של טבמן עם ג' מאיר ראה מברק יבור אל משרד החוץ, מס' 231, 5.1.1960, 130.09/2324/15. טבמן ביקר בישראל ביולי 1962.

6. הנשיא אהיג'ו לא ביקר בישראל בשנה הנסקרת, אך משלחת קמרונית, בראשותו של שר הבריאות, פייר קנדם־ניניים, השתתפה בכנס שנתקיים במכון וייצמן ברחובות באוגוסט 1960, על תפקיד המדע בקידום מדינות חדשות.

7. בזמן ביקורה של ג' מאיר בסיירה ליאונה התקיימה ישיבת קבינט בהשתתפותה, ובה סוכם להקים חברה משותפת שתעסוק בפיתוח מקורות מים ובבנייה. הוחלט גם לשגר קבוצת משתלמים להכשרה חקלאית בישראל. בריטניה, שעדיין שלטה בסיירה ליאונה (קיבלה את עצמאותה באפריל 1961), נתנה את הסכמתה לכך. (ראה מברק יבור אל משרד החוץ, מס' 234, 15.1.1960, 130.09/2324/15).

8. סילבנוס אולימפיו, ראש ממשלת טוגו. על ביקורה של ג' מאיר בטוגו ועל יחסיה של טוגו עם ישראל, ראה סקירה מס' 9 של שגרירות ישראל באקרה, 7 בנובמבר 1960, 130.23/3307/35.

9. על מקצת פעולותיה של ישראל בגאנה ראה מס' 492.

בייחוד בציילון ובורמה. דרוש בסיס ארגוני החורג מהמסגרת שכיום אנו מוכנים לה.

ליאו כהן: מציע ששרת החוץ תרצה פעם בפני קהל סטודנטים על בעיית פעולתנו באסיה ובאפריקה.

עינור: צריך להעמיד אמצעים לרשות מס"ב [המחלקה לסיוע ולשיתוף־פעולה בין־לאומי]. מעלה שוב את הרעיון של מינוי נספחים חקלאיים ניידים.

שרת־החוץ: בקשר למסגרת הארגונית אין ספק שהיא חייבת להישאר במשרד החוץ אך עלינו לא לסמוך על כוחותינו בלבד אלא להקים על־ידנו גוף מורכב ממשרדים אחרים וממוסדות ההשכלה הגבוהה.

ועידת הסולידריות בקונקרי[10]

יחיל: שלמה הלל ביקש תגבורת לקראת ועידה זו באפריל. הצענו את רמין ושלחנו חומר הסברה בצרפתית, אלא שרובו עדיין צריך להיכתב.

476
הערת־עורך
Editorial Note

יחסי ישראל-אתיופיה

יחסיה של ישראל עם אתיופיה היו שונים מיחסיה עם מדינות אחרות באפריקה. אתיופיה הכירה בישראל דה־פקטו בלבד, והיחסים הפורמליים ביניהן הצטמצמו לדרג הקונסולרי. אתיופיה לא היתה מוכנה ליותר מכך בגלל החשש מתגובתן של מדינות ערב, בעיקר קע"ם.

אתיופיה, שכללה באותה עת גם את אריתריאה, שוכנת באזור בעל חשיבות אסטרטגית רבה לישראל: סמוכה למצרים, על חוף ים סוף ובקרבה למצרי באב־אל־מנדב. הקיסר היילה סילאסי ראה עין בעין עם ישראל את הסכנה הגלומה בשאיפות ההתפשטות של נאסר, נשיא קע"ם, וכשיוזמה ישראל בשנים 1957–1958 את הידוק קשריה עם איראן וטורקיה החליטה להדק את קשריה גם עם אתיופיה. הקשרים הפורמליים בדרג נמוך לא שיקפו אפוא את היחסים בין ישראל לאתיופיה לאשורם, יחסים שהיה בהם תוכן מעשי רב.

10. ועידת הסולידריות האפרו־אסיאנית השנייה התקיימה בקונקרי בין 11 ל־15 באפריל 1960. ראה הערת־עורך, מס' 479.

477

ישיבה במשרד החוץ
Meeting in the Ministry of Foreign Affairs

דין־וחשבון 93.75/2124/33

ירושלים, 29 בפברואר 1960

סודי ביותר

נכחו: שרת החוץ, ח' יחיל, ל' כהן, מ' פישר, ש' בנצור, מ' ברטור, ע' דנין, ה' בר־און, ר' תימור, אברהם כהן.

1. חבש

בר־און: המושבה הישראלית מונה כיום כמאה נפשות. כ־30 באדיס־אבבה והיתר באסמרה, ואילו אנשי "סולל־בונה" מפוזרים בג'ימה ואריס זמן.

מפעלינו הכלכליים: "סולל־בונה", תה"ל[1] (אשר טרם החלה בביצוע העבודות), "אינקודה",[2] וחברת [ה]ייצוא ו[ה]נאמנות הממשלתית, ואדריכל ישראלי העובד בשותפות עם חבשים.

"סולל־בונה": ל"סולל־בונה" חוזה עבודות בסך 4–5 מיליון דולר אמריקניים ומתנהל משא־ומתן לקבלת עבודות נוספות כגון חוזה לבניין השיכון של האו"ם – מתנת ממשלת חבש לאו"ם. (מומחי הוועדה הכלכלית לאפריקה (ECA)[3] כולם מערביים פרט למנהל, סגנו והפקידות הנמוכה.) על הפרק אפשרות קבלת עבודות בניין בתוך אדיס־אבבה (בעיקר בניינים ציבוריים) בסך 8.5 מיליון דולר אמריקניים בתנאי שישראל תהיה מוכנה להעניק מצידה אשראי בחומרי בניין וכיוצא באלה. המדובר בתכנית שביצועה יימשך כ־8 שנים.

"אינקודה": מתפתחת בקשיים די גדולים אך כמעט ועומדת כבר על רגליה היא. היא מפתחת פעילות גם בשטח הדיג בים סוף בשותפות עם משרד החקלאות הישראלי תוך שיתוף־פעולה פעיל מצד חבש (על־ידי צירוף דייגים חבשים לצוותות ישראליים). מבחינה משקית עדיין לא ברור אם התכנית תשתלם, אך ברור כי רב הערך לעובדת נוכחותנו במסאווה ובים סוף.

סיוע טכני: בית־החולים הממשלתי במסאווה מכיל 200 מיטות, ושני רופאים ואחות ישראלית אפשרו את פתיחתו. החבשים הבטיחו כי הניהול יימסר לידי אחד הרופאים הישראלים. עדיין לא ברור אם יעמדו בהבטחתם זו. מנהל הטכניון החבשי ושני מרצים בו הם ישראלים. זוהי אחת מעמדות המפתח של החינוך הגבוה נוסף לאקדמיה הצבאית ול־University College. האקדמיה הצבאית מנוהלת על־ידי הודי והקולג' על־ידי ישועי קנדי. נתבקשנו על־ידי חברת התחבורה הלאומית לשלוח שני מומחים לתחבורת אוטובוסים. לאחרונה נתבקשנו להשתלב בעוד מפעל בחבש –

477

1. תכנון המים לישראל – חברה ממשלתית לתכנון עבודות מים.
2. חברה ישראלית–אתיופית שעסקה בעיקר בדיג ובייצור שימורי בשר.
3. גוף הכפוף למועצה הכלכלית והחברתית של האו"ם – ECOSOC.

הכוונה לקידוחי הבארות במחוז אוגדן לאורך גבולות סומאלי הבריטית והאיטלקית.

[.....][4]

מדיניותנו בעניין הסומאליות: לא נראית אפשרות פשרה בין האינטרסים המנוגדים של שני הצדדים. פרט לערבים ולגוש המזרחי אשר יכולים להרשות לעצמם לצאת בתמיכה גלויה בסומאלים, לא מתקבל על הדעת כי מדינות המערב תצלחנה לרכוש את לב הסומאלים. ייתכן אמנם כי על־ידי מדיניות של יד פתוחה בסיוע ובמלווה וכיוצא באלה יעלה בידן למנוע לזמן־מה את תהליך ההתרחקות של הסומאליות מעליהן, אך לא יהיה בזה תרופה של ממש. ישראל, אשר אין בכוחה להאכיל את הסומאלים בתרופה זו, חייבת להסיק את המסקנה שאין אנו מסוגלים לתת לסומאלים סיפוק בדבר העיקרי המעניין אותם: תמיכה כנגד חבש. המסקנה – אם כי איננו יכולים להתעלם מקיום הסומאליות, הרי אין טעם לחתור להגיע שם למעמד דומה לזה שיש לנו בארצות אפריקניות אחרות. האינטרס שלנו מחייב תמיכה מוחלטת בחבש (יש לזכור כי ממילא הנטייה בסומאליות היא להיגרר אחרי נאצר). התומך היחיד הנראה לעין בין הלאומנים האפריקניים בחבשים הוא טום מבויה, אשר לו אינטרס מיוחד: מניעת לטישת־עין ואף גיבוש תביעות מצד הסומאליות כלפי האזור הצפוני של קניה המאוכלס סומאלים.

יש לציין כמו־כן את העובדה כי ההידברות חבש–ברית־המועצות שהחלה עם ביקור הקיסר במוסקבה איננה מתקדמת. לא מן הנמנע שעם קבלת העצמאות נהיה עדים לתפנית חדה במדיניות הסובייטית ולתמיכה ברורה הרבה יותר בסומאליות שכמוה כפגיעה חמורה בחבש.

ג׳יבוטי – כזכור הצביעו הסומאלים במשאל־העם לטובת ההישארות במסגרת האיחוד הצרפתי.[5]

בנובמבר נחתם חוזה בין חבש לבין צרפת על בעלות משותפת של קו הרכבת ג׳יבוטי–אדיס אבבה, שעד כה היה בבעלות צרפתית בלעדית. כמו־כן נכלל בחוזה זה מתן שטח נמל חופשי לחבש בג׳יבוטי. הסכם זה נחתם לאחר משא־ומתן ארוך ומהווה חיזוק האינטרסים החבשיים בתוך ג׳יבוטי והרחקת אזור זה מתחום ההשפעה הסומאלי. כדאי לחזק את דריסת הרגל הישראלית בג׳יבוטי.

מפעלים כלכליים משותפים בחבש. בעוד שבכל אפריקה עלינו להיזהר משותפויות עם גורמים זרים בשטח הכלכלי – הרי לא כך הדבר בחבש – כאן יראו בעין יפה שותפות ישראלית עם הון זר לביצוע מפעלים בחבש.

(שרת החוץ מעירה כי צריך להקפיד שבמקרים של שותפות כזאת הביצוע חייב להיות בידינו. עלינו להימנע משותפויות לא רצויות ולהעדיף על פניהן הליכה לבד, גם אם זה יחייב להסתפק בביצוע תכניות מדגם pilot plants בלבד.)

4. כמה פסקאות, העוסקות בסיוע האמריקאי לאתיופיה, בחקלאות האתיופית וביחסי החוץ של אתיופיה, לא הודפסו כאן.

5. ראה מס׳ 253, הערה 2.

יחסי חבש־ישראל. החבשים מדגישים מאוד את המשמעות של מינויו של הקונסול הכללי החדש לירושלים,[6] מה עוד שהוענק לו, ול[ו] באורח אישי, התואר ציר. הם הדגישו עובדה אחרונה זו גם בפרסום שנתנו למינוי. הקונסול הכללי הוא איש בעל מעמד בחבש וכיהן כסגן שר החינוך.

478

צ׳ לוקר אל א׳ בן־חורין
Z. Loker to E. Ben-Horin

מקור: 130.23/3300/34

[ירושלים], 4 במארס 1960

שמור

הנדון: פעולתנו במזרח אפריקה

עברתי על החומר המצוי אצלנו על מזרח אפריקה ובמיוחד על דוחותיהם של הח׳ אילת ובן־חורין מביקורם שם בקיץ אשתקד,[1] ומצאתי פער ניכר למדי בין ההמלצות המעשיות שלהם לבין הביצוע עד כה.

נראה לי שכדאי לבחון מחדש מה רצוי ומה ניתן להיעשות בכדי להחיש ולהעמיק את "כניסתנו" לאזור גדול, קרוב ועל כן חשוב ביותר בשבילנו.

אם כי הטבלא הרצופה בזה[2] מדברת בעד עצמה, ארשה לעצמי להוסיף הערות אחדות:

א) הזמנת מנהיגים – למנהיגי קניה וטנגניקה (תום מבויה ומר ג׳וליוס ניארר) הזמנות קבע לבקר בארץ והמועד יהיה תלוי בשאלה מתי יתפנו לכך. הסיכויים לא נראים טובים או קרובים, נוכח ההתפתחויות המדיניות־תחוקתיות בארצותיהם. על כן עלינו לחשוב על הזמנת מנהיגים אחרים, פחות עסוקים, בכדי ליצור מגעים ראשוניים ולתכנן צעדינו להבא.

לגבי טנגניקה עשינו התחלה טובה: ביקר פה, בינואר השנה, השר א׳ ג׳מל וייתכן כי יבקר במשך השנה גם השר קאהאמה שהוא אפריקני בתפקיד שר הקואופרציה.

6. תקלה סדיק מקוריה, הקונסול הכללי של אתיופיה בירושלים.

478

1. דין־וחשבון על הביקור מאת א׳ בן־חורין אל שרת החוץ ואחרים, 19 ביולי 1959, והשלמות לדין־וחשבון מ־20 ביולי 1959 – ראה בתיק 130.23/3094/25. בין ההמלצות: מינוי נספח מסחרי בקונסוליה בניירובי, הזמנת "מנהיגים בעלי עתיד" לביקורים בישראל, הקמת קשר שוטף בין ההסתדרות ובין איגודים מקצועיים באזור, הקצאת מלגות ב"נדיבות לב מסוימת" לבני האזור.
2. הרצופה לא נמצאה.

ואילו לגבי קניה אין כל התקדמות. עלינו להשתדל ולארגן ביקורם של אחד מן האישים הבאים: נגלה, אודינגה, ד"ר קיאנו. כמה שנקדים בהזמנה, הסיכויים יותר טובים לביצוע.

בנוגע לאוגנדה עוד לא הוקם אפילו מגע ראשוני. עלינו לעיין בכובד ראש בהזמנת אחד או שניים ממנהיגי האפריקאים. אנו מבררים כדאיות הזמנתו של אבו־בכר מאינג'ה, שחזר לארצו זה מכבר, לאחר שישה חודשים בארצות־הברית על־פי "מלגת מנהיגות" והמגלה עניין בשיתוף־פעולה איתנו, ורצוי להזמין לפחות עוד עסקן לאומני יותר אופוזיציוני (כי מאינג'ה נוטה לשיתוף־פעולה הדוק עם הבריטים).

ב) הקמת קונסוליות (מקצועיות) בניירובי ובדר־אס־סלם[3]

ידוע לי שיש טיפול נאמן בהצעות הללו אך הזמן דוחק וכל המקדים הרי זה משובח.

הקמת נציגויות אלו תקל, כמובן, בהרבה בטיפול בסעיף הקודם ובכל שטחי העבודה וכו'.

ג) מלגות והשתלמויות – מכל האזור העצום ההוא יש לנו לפי שעה רק 2 משתלמים מטנגניקה (אחד שילמד בטכניון – נשלח על־ידי אחיו של ניארֶרה, והשני ילמד קואופרציה) ואחד מקניה (איש מבוייה, נשלח ללמוד מההסתדרות ארגון פועלי נמל) ומאוגנדה עוד אין איש אצלנו.

אם וכאשר תקים ההסתדרות את "בית־הספר לאיגוד מקצועי"[4] אין ספק שנוכל להציע מספר מלגות לארצות הללו, אך דומני שעלינו להכין הצעות ממשלתיות ואוניברסיטאיות אחדות. אם רק נשב ונחכה עד שתתגבשנה הצעות משם לעיוננו, טיפולנו ושיקולינו, אנו עשויים קצת להאט הקצב של התקשרותנו (בו בזמן שבלאו הכי אנו מפגרים...). נראה לי, אפוא, שמוטב להכין 2–3 מלגות לכל אחד משלושת השטחים ולהגישם למנהיגות המקוֹמית בהקדם האפשרי.

ד) מלגה לסטודנט ישראלי בקולג' של מקררה בקמפלה. המדובר במלגה למשך שנה עד שנתיים ללימודים post-graduate, בשטח הסוציולוגי או אנתרופולוגי (אולי גם בוטניקה או גיאולוגיה באים בחשבון).

דבר זה מעניין וחשוב כשלעצמו, ובמיוחד מפני [ש]האיש שיקבל את המלגה יהיה במגע עם מאות אפריקנים ויוכל לסייע בידי נציגינו להכרת האזור והבנתו.

ציינתי כאן רק את הנקודות העיקריות לפי סדר חשיבותן הטעונות טיפול נמרץ ומהיר.

בברכה,

צ' לוקר

3. לא הוקמו בשנה הנסקרת.
4. המכון האפרו־אסיאני ללימודי עבודה וקואופרציה של ההסתדרות, שהחל לפעול באוקטובר 1960.

479
הערת־עורך
Editorial Note

תקרית בוועידת הסולידריות האפרו־אסיינית השנייה

ארגון הסולידריות של עמי אסיה ואפריקה הוא גוף לא רשמי, שנוסד בקהיר בשנת 1957, ובה נתקיים כנס היסוד שלו, כנס שבו הוקמה מועצה ומזכירות קבועה שמושבם בקהיר. הוועידה השנייה של הארגון התקיימה בקונקרי בין 11 ל־15 באפריל 1960. על־אף ששגריר ישראל בגיניאה, שלמה הלל, קיבל הזמנה להשתתף בתור משקיף – כיתר עמיתיו לסגל הדיפלומטי – נתבקש לעזוב את אולם הדיונים. משרד החוץ הורה לשגריר להיפגש עם נשיא גיניאה, כדי למסור לו שדר משרת החוץ, שבו היא מביעה את תקוותה כי בהתחשב ביחסים התקינים השוררים בין שני העמים ובנוהג הבין־לאומי ימצא הנשיא לנכון לנקוט אמצעים שיבהירו שממשלת גיניאה אינה מזדהה עם העלבון הקשה שנגרם לשגריר ישראל.

בסיום הכנס התקבלה ללא הצבעה החלטה המגנה את ישראל בתור "בסיס אימפריאליסטי", ודורשת את החזרתם של פליטי ארץ־ישראל.

480
ש׳ הלל אל א׳ בן־חורין ואל א׳ אילת
Sh. Hillel to E. Ben-Horin and E. Elath

מברק מוצפן כ/137

נוסח נכנס: 130.09/2353/3

קונקרי, 13 באפריל 1960

סודי – בהול

דורש תשובה מידית; סודי ביותר

א) בישיבת המליאה[1] היום אחר־הצהריים שבה ישבתי כמשקיף, ניגש אלי אל חג׳ פופנה חבר הביורו־פוליטיק והאחראי להנהלת הוועידה וביקשני בשם הנהלת הישיבה לעזוב הישיבה.

ב) אמרתי לו כי אינני מכיר הנהלת הישיבה, וכי יושב אני כמשקיף לפי כרטיס שקיבלתי.[2] הסביר שאם כך, הוא מבקשני לראות הבקשה בשמו ובשם אסמאעיל טורה שהנו יושב־ראש הוועידה (ושבאותה שעה היה יושב־ראש הישיבה). הסביר כי אין מעוניינים שהוועידה תתפוצץ ותסתיים בפיאסקו, ולכן הוא מבקשני לצאת.

480
1. ראה הערת־עורך לעיל.
2. ראשי הנציגויות הדיפלומטיות בקונקרי הוזמנו להשתתף בוועידה במעמד של משקיפים.

ג) ביקשתי ממנו כי ייתן לי הדברים בכתב, אך סירב, ולעומת זאת מוכן היה לרשום בעצמו שמות "המבקשים" כלומר שמו הוא ושם אסמאעיל טורה. מניח כי הסיבה לבקשתם היא בכך שהמשלחת הפלשתינאית[3] צריכה לדבר היום.

ד) על־מנת למנוע התפתחות פומבית בלתי־נעימה, עזבתי והלכתי למזכ"ל משרד החוץ.[4] מסרתי למזכ"ל התפתחות התקרית, ואמרתי לו כי רואה אני בכך פגיעה חמורה ומבקש הסברים.

ה) המזכ"ל ניסה בתחילה להסביר שאיננו יודע פשר דבר, שבכל אופן אין הם אחראים לנעשה בוועידה שהנה בין־לאומית, ושייתכן כי היה צורך לעשות זאת כדי לשמור על ביטחוני האישי.

ו) אמרתי כי הסברו איננו משכנע, כי מופיע אני אצלו כשגריר שקיבל הזמנה להיות משקיף כיתר השגרירים, ושמאחר שרק אני נתבקשתי לעזוב רואה אני צורך בהסבר מצידם. לגבי בעיית הביטחון האישי שאלתי בין השאר אם רשאי אני לפרסם שנתבקשתי לעזוב מאחר שממשלת גיניאה לא היתה מסוגלת לשמור עלי אחרת.

ז) התחמק ואמר כי עניין הביטחון הוא רק הנחה שלו שלא בדק אותה, וביקשני להגיש נוטה על כל העניין.

ח) טענתי כי אינני רואה צורך בהגשת נוטה בכתב. נתבקשתי בעל־פה ולא בכתב על־ידי נציג הממשלה וחברי הביורו־פוליטיק לעזוב ושאני מצפה להסברים מהם מבלי שיתחילו בסחבת של כתיבת נוטות.

הוא רשם כל פרטי השיחה, ולא היה מוכן להתחייב לשום דבר ברור.

ט) מבקש עצתכם אם להגיש נוטה בכתב, אם למסור העניין לעיתונאים הרבים הנמצאים כאן לפרסום, או כל צעד אחר שתחשבו לנכון.

י) הבקשה היום היתה רק לעזוב הישיבה של היום, אולם יש להניח שינהגו באופן דומה גם מחר בזמן הדיון וההצבעה על קבלת ההחלטות.[5] יש להניח שהדרישה באה מצד הערבים.

יא) לדעתי עלינו להגיב בחריפות בפני ממשלת גיניאה.[6] בקשר לפרסום, אמנם אינני חושב שפרסום הוא לטובתנו, אך יש להניח כי ממילא המצרים ידאגו לפרסם העניין, כן יש לשקול אם אין זה רצוי כי אמסור אני הודעה לעיתונים.

הלל

3. בוועידה השתתפה משלחת פלסטינאית מעזה שאורגנה ביוזמת קע"ם.
4. דיאלו אלפה, המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ של גיניאה.
5. הלל לא חזר להשתתף באירועי הוועידה.
6. הלל העלה את הנושא לפני נשיא גיניאה סקו טורה, שביקש למסור לו איגרת בעניין הזה. משרד החוץ של גיניאה הגיב על האיגרת וטען שהתקרית אינה נוגעת לגיניאה אלא לוועידת הסולידריות האפרו־אסיאנית. (ראה מברקי הלל אל משרד החוץ, כ/148, כ/162, 15.4.1960, 22.4.1960, 130.09/2353/3.)

481

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT214

נוסח נכנס: 130.23/3301/22

ניו יורק, 16 באפריל 1960

סודי

שרת החוץ, יחיל; מסיבה אפריקאית.[1]

ב־12 מסר Quaison-Sackey לקומיי ואילן שבישיבת הקבוצה דרש הזמנת ישראל. הערבים התנגדו בתוקף וטענו שאנו בין מתנגדי חירות אפריקה ורק מנסים להכניס טריז בין הערבים והלא־ערבים. במיוחד האלג'יראים היו תקיפים בעניין תמיכתנו בצרפת ובעניינם.[2] כשהתעוררה השאלה למה לשלול רק ישראל ודרום אפריקה ולא אחרים, כגון צרפת, פורטוגל, ואולי גם הבריטים, הוא בירר שכולם חוץ מהשניים כבר הוזמנו. קוויסון סאקי טוען שלא קיבל תמיכה מאפריקאים אחרים חוץ מהחבשי[3] שהגיע באיחור לישיבה. סוכם להשאיר המצב כמו שהוא לגבי מסיבה זו ולהביא השאלה [ה]עקרונית לדיון בוועידת מדינות אפריקה שתתקיים ביוני באדיס [אבבה].[4] הבעתי הוקרה לגנאי על שעורר את העניין אך הדגשתי גם אי־שביעות־רצוננו מהתוצאה. טענתי שאין לערבים זכות בשם איחוד אפריקה להכריח את האפריקאים לעשות דבר בלתי־מוצדק שפוגע בעמדתם המוסרית יותר משזה פוגע בנו. אין לי ספק שאילו האפריקאים היו מחזיקים מעמד היו הערבים מוכנים להתפשר, היות והחזית המשותפת יותר חשובה להם מאשר לאפריקאים.

ברור היה אמנם שהדבר היה אבוד וכל מה שיכולנו להציל ממנו היה שהתנגדות גאנה וחבש רשומות בדיוני הקבוצה ולכן המסיבה הזאת לא מהווה תקדים נוסף שמונע חידוש הדיון להבא.

נתפרסם הבוקר ב"ניו יורק טיימס" שדרום אפריקה וישראל לא הוזמנו "מסיבות שונות". לא היתה אפשרות למנוע זאת.

מסקנות: לו היה מובטח מראש שהדיון העקרוני באדיס [אבבה] יביא להכרעה חיובית, מה טוב. אך אנו חוששים שהאפריקאים שוב לא יעמדו נגד עמדה ערבית נוקשה, [ו]שבסופו של דבר נמצא את עצמנו בקבוצה מגובשת יחד עם דרום אפריקה, צרפת ופורטוגל. נוסף לכך עלול הדיון לפתוח פתח לוויכוח בלתי־רצוי על פעולתנו בארצות אפריקה. לטובתנו אפוא למנוע יוזמה אפריקאית כזאת. ייתכן שהערבים

481

1. נציגי מדינות אפריקה באו"ם בניו יורק נהגו לקיים קבלת פנים שנתית לרגל יום אפריקה באו"ם, קבלת פנים שישראל לא הוזמנה אליה עקב לחצן של מדינות ערב.
2. ראה מס' 253.
3. אטו טספיה גברה־אגזי, הנציג הקבוע של אתיופיה באו"ם.
4. ראה מס' 483.

עצמם יעוררו העניין וזה מחייב אותנו להגיע להבנה מוקדמת עם כל הגורמים האפריקאיים שישתתפו כולל טוגו, קאמרונים, ניגריה ואולי גם מאלי ומדגסקר. מבצע מסובך כזה דורש שיקול ותכנון. מציע התייעצות בהקדם במשרד ועם נציגינו באפריקה. כמובן אם עלינו לעשות מאמץ ולמנוע הדיון נצטרך לפעול בהקדם לפני שייקבע סדר־היום לוועידה.[5]

קומיי

482

כ׳ שלמון אל ח׳ יחיל
K. Salmon to Ch. Yahil

מקור: 130.23/3300/15

קייפטאון, כ׳ בניסן תש״ך
17 באפריל 1960

שמור - אישי

חיים יקר,

כתבתי לך באריכות ובפרוטרוט לפני שבוע ולפני־כן.[1] משך ״המנוחה הכפויה״ של ימי החג ששיבשו את לוח הזמנים שלנו היתה לי שהות לחשוב קצת על העניינים ובמכתב זה רוצה אני להעלות סיכומים הנובעים ממכתבי הקודמים.

1) העניין העיקרי של מדינת ישראל בדרום אפריקה קשור במציאותו של הקיבוץ היהודי כאן. משום האינטרסים של הקיבוץ היהודי וקשרי מדינת ישראל עימו אין מדינת ישראל חופשית ל״התבטא״ ב״משבר הדרום אפריקאי״ כפי שהיתה נוהגת לו היו לנגד עיניה האינטרסים שלה בלבד (יחסים עם עמי אפריקה–אסיה וסכסוך ישראל–ערב) או השקפת עולמם של ישראל והעם היהודי בלבד. איזון זה, של אינטרסים של ישראל מחד וקיומו של הקיבוץ היהודי בדרום אפריקה מאידך, מסתכם בשיתוקנו כגורם במשבר הדרום אפריקאי כפי שהוא משתק כושרנו להפיק אפילו תועלת מדינית חולפת מסיכויי שיתוף עם ממשלת דרום אפריקה. בנקודה אחרונה זו זכור[ה] למשל פעולה נגד החרם הערבי, אף שכביכול היינו צריכים להיות ב״סירה אחת״ עם דרום אפריקה הרי ברור כי לא רק שאין דרום אפריקה עצמה מוכנה לשתף פעולה עימנו משום חשש שלה שעל־ידי כך ייפגע מעמדה הרעוע בלאו הכי, כי אם גם אנחנו נשגה קשה אם נחפש משענת (״משענת קנה רצוץ״) אצל מדינה זו שידה

5. לשגרירויות ישראל באפריקה נשלחו הוראות לפעול למניעת העלאת הנושא בכנס באדיס אבבה, ואכן הנושא לא הועלה. (ראה ציטוט במברק יחיל אל השגרירות בפאריס, ל/724, 26.5.1960, 130.23/3301/22).

482

1. ההתכתבות הזאת לא נמצאה.

בכל ויד כל בה. עד היום לפליאה בעיני שלא השכילו ארצות ערב לנגח אותנו באופן נמרץ במועצות עמי אפריקה–אסיה בשל קשרינו עם דרום אפריקה. בסיכומו של דבר נראה לי כי בכל מה שנוגע לשיתוף־פעולה בעניינים מדיניים בין־לאומיים יפה שתיקה ליחסים שלנו עם דרום אפריקה וככל שניעזר ונעזור להם פחות, וככל שנעיר ונעורר פחות, נימצא שנינו משתכרים.

2) המשבר הדרום אפריקאי קרוב לוודאי שתחול בו עתה הפוגה מסוימת. קשה עד מאוד להתנבא לגבי תאריכים במצב נזיל כזה של דרום אפריקה. אולם לו הייתי נדרש במפגיע הייתי מחווה דעתי כי הסיכויים הם שההפוגה תימשך כאן עד סוף שנת 1960. הממשלה קרוב לוודאי תצליח לייצב הביטחון הפנימי ולהחזיק ביציבות מספר חודשים. הלאומנות הכושית אף זקוקה עתה לכמה חודשים של "ליקוק הפצעים" והפקת מלוא התועלת מניצחונות ניכרים, של התארגנות והיערכות. כללית קיימת מחזוריות מסוימת בתקופות השנה של דרום אפריקה: חודשי הקיץ (ספטמבר–נובמבר) הם בדרך־כלל חודשים של שיא כלכלי ושפל פוליטי ואילו מנובמבר ואילך ועד לסתיו עולה הפעילות הפוליטית וחלים משברי השפל בבורסה. מחזוריות זו כמובן שיש לה נגיעה עם מושב הפרלמנט ולאחרונה עם מושב העצרת.[2]

ביסודו לא חל שינוי במאבק הדרום אפריקאי בין הלאומנות האפריקאנרית והלאומנות הכושית כשכל קבוצות הביניים (לבנים שאינם אפריקאנרים ושאינם־לבנים שאינם אפריקאים) שרויים במבוכה גדולה והולכת מול התלכדות גדולה והולכת של שני הכוחות הנאבקים. קבוצות הביניים תלכנה ותישחקנה בין שתי אבני הריחיים של ההיסטוריה הדרום אפריקאית – לאומנות אפריקאנרית ולאומנות כושית אפריקאית.

3) הקיבוץ היהודי מהווה בדרום אפריקה אחת [מ]קבוצות הביניים הרגישות והפגיעות ביותר. לא בכדי מאורגן קיבוץ זה טוב יותר מכל קיבוץ אחר בעולם ולא במקרה מקיים קיבוץ זה קשר אמיץ יותר מאשר כל קיבוץ יהודי אחר עם ישראל. אלא שדווקא בליכודה הארגוני של התנועה הציונית וזהותה, הכוללת כמעט, עם הקהילה כולה טמונות מכשלות העוצרות בעד הקיבוץ היהודי להגיב באופן נאות להתפתחות המאורעות:

(א) הדגש על פעולה ציונית היה "עזרה לישראל" (תרומות, המצאת מומחים, הפצת מוצרי הארץ, עידוד תיירות וכו') אולם הגשמה ציונית של יהודי דרום אפריקה היא בעלת חשיבות משנה וניתן לה סיוע וסעד רק במידה ועלייה כזו היא ל"טובת ישראל".

(ב) רוב מניינו ורוב בניינו של הקיבוץ היהודי כאן הוא מין מעמד בינוני החי ברמת־חיים חומרית שהיא הגבוהה בעולם והרכבו המקצועי אינו נייד ביותר. עוד לפני המאורעות האחרונים עמדתי על כך שההתעניינות האישית לעלייה ברחבי הקהילה היא הרבה יותר מוחשית והרבה יותר מעשית ממה שהתנועה הציונית מביאה

2. המושב ה־14 של העצרת הכללית של האו"ם קיבל ב־17 בנובמבר 1959 החלטה (מס' 1375(XIV)) המאזכרת החלטה שהתקבלה שנה קודם לכן ב־30 באוקטובר 1958 (מס' 1248(XII)) בעניין מדיניות האפרטהייד, ומביעה צער ודאגה על שממשלת דרום אפריקה טרם נענתה לקריאתה לשקול מחדש את המדיניות המפירה את זכותן של כל הקבוצות הגזעיות ליהנות מזכויות יסוד וחירויות, וקוראת למדינות החברות לעשות את המאמצים ההולמים כדי להגשים את ההחלטה הזאת. בעד ההחלטה הצביעו 62 מדינות, כולל ישראל, שלוש מדינות התנגדו ו־7 נמנעו.

לידי ביטוי. שעה שמקיימים מסגרות ונהלים לעליית נוער חלוצי ובעלי מקצוע נדיר הרי אין המסגרות והנוהלים להעלאת וקליטת אנשי מעמד בינוני מתאימים לצרכים.

(ג) העסקנות היהודית, הציונית ומפלגתית והעושים בחינוך וברבנות שהם עמוד־השדרה של הארגון הציוני והקהילתי מהווים חוגים שקשיי הקליטה שלהם בארץ הם ברורים יותר וחריפים יותר ובדרך כלל מעוזרים הם פחות בחברה והכלכלה הדרום אפריקאית, [ו]תגובותיהם למתרחש אינן כה חריפות וברורות. התוצאה היא ש"התקן" היהודי, הציוני, המפלגתי והחינוכי אינו מסוגל להיות החלוץ הולך לפני המחנה בעלייה לארץ ומהווה מעוז של רציונליזציות: "לחייב הגולה", קיום לנצח של קהילה יהודית בדרום אפריקה, זכויות היהודים בדרום אפריקה אינן נופלות מאלו של הלבנים האחרים, ישראל לא תוכל להתקיים ללא תמיכה מקהילות יהודיות בחו"ל, גם ישראל אינה נהנית מביטחון מושלם, טיפוח ערכים יהודיים וחיים בעלי תוכן יהודי בדרום אפריקה, ציונות פירושה אחדות העם היהודי ולאו דווקא ישראל ועלייה, בלאו הכי אין מקום בארץ לכל היהודים וכו' וכו'.

(ד) שעה שאין מפעל קהילתי או ציוני, תרבותי או ארגוני שאפשר להרים אותו בארץ זו אם איננו נשען על העניין בישראל (on the coat-tails of Israel) מצליחים העסקנים לתת לו "תוכן המתאים במיוחד לצורכי דרום אפריקה" המהווה למעשה מחיצה בין יהודי דרום אפריקה ועלייה לארץ. כך למשל: שעה שיהדות זו היא באופן מושלם ומלא חילונית, אינה מקיימת שבת וחג ואינה מקפידה על כשרות, מקימים מוסדות חינוך ובתי־כנסת "מסורתיים" שכוח המשיכה שלהם מבוסס על העניין בישראל בלבד אולם מונעים מהם השפעה ותוכן ישראלי ופרסונל ישראלי משום ש"ישראלים הם חילוניים" ואינם מבינים לרוב הצרכים המסורתיים של יהדות דרום אפריקה. ובמידה שמסתננים עובדים ישראלים לתוך מסגרות אלו אין הם תמיד ברמה מתאימה ונזקקים הם לפשרות והסתגלות שיש בהם לא מעט מן הצביעות ואינם תורמים להרמת קרן ישראל.

(ה) יהדות דרום אפריקה היא עתירת נכסים. רק כדי לשבר את האוזן אני מציע לך אומדן שלי שהרכוש היהודי כאן עולה על 750 מיליון ליש"ט. קיים מניע חזק ונפוץ בקהילה היהודית להעביר הון לחו"ל וכמובן "גם" לישראל.

מדיניות הממשלה הדרום אפריקאית אינה מרשה הוצאת הון וכיוצא מן הכלל מאפשרת לפדרציה הציונית להוציא במטבע זר 500.000 ליש"ט לשנה לכספי משקיעים פרטיים. קומץ זה אינו משביע את הארי. בוודאי שקיימות דרכים אחרות ובוודאי שמעבירים מכאן סכומים ניכרים בדרכים אחרות. משהו על מחשבות בנושא זה כתבתי במכתב שהעתקו המצאתי לך בשבוע העבר. אולם בעיקרו של דבר מאמין אני כי מרבית ההון שיעבור לארץ לא יעבור באמצעות צינורות ענק בידי מוסדות כי אם דרך "צינורות קפילריים" זעירים ורבים על־ידי מגעים אישיים. צינורות אלה הם פונקציה ישירה של עלייה: ככל שיעלו יותר אנשי המעמד הבינוני מדרום אפריקה כן תהיה זרימת הון גדולה יותר, והעלייה של יהודי דרום אפריקה היא פונקציה של מנהיגות כאן וקליטה בארץ.

(ו) ביהדות זו יש אישים בעלי יכולת ומעמד חשובים בעולם המעשה. כולם "ציונים" אולם אין הם לוקחים חלק במנהיגות ובעבודה הציונית כשם שאין המנהיגות והמנגנון מסוגלים להפעיל כוחות חדשים הן משום הטעמים שכבר הזכרתי לעיל והן

משום הקונסטיטוציה המפלגתית שכמעט ואינה מאפשרת לאדם שאינו חבר מפלגה לעשות דבר. אגב: ההתעסקות המפלגתית והוויכוח המפלגתי, ההתנצחות בבחירות על רקע מפלגתי שבו אין כל תוכן ציוני דרום אפריקאי ומהווה חזרה על ויכוח פוליטי מפלגתי ישראלי שאינו מובן ואין לו אחיזה בציונות (האמיתית, המגשימה או הפרופסיונלית) של דרום אפריקה – הם מן החזיונות המדכאים ביותר.

(ז) משך חודשים שקדמו למאורעות האחרונים נאמתי והטפתי והתדיינתי בעשרות אסיפות פומביות, כמו עם עשרות ועדים ומאות עסקנים, על כך שאין הרי יהדות דרום אפריקה כהרי קיבוצים יהודיים אחרים, שיהדות זו בשלה ורוצה בתכניות של עלייה אישית מעשית ושעל התנועה הציונית להיערך אחרת לקראת הבאות. לשבחם של כל הנוגעים בדבר קיבלוני בסבר־פנים יפות והפכתי כאן להיות "מורם מעם" ונערץ על הציבור היהודי בכל שכבותיו ואפילו "ציונים" ועסקנים פרופסיונלים בעל־כורחם ענו אמן. המאורעות האחרונים הוסיפו לי הילה של "נביאות". עכשיו בעיצומם של המאורעות, כשבהלה אחזה חלקים רחבים מן הציבור, מצאתי לנכון לשנות דברי. עכשיו אין מקום לנביאים וצריך לעסוק במעשה. מפניקה לא יצא שום דבר קונסטרוקטיבי. בייחוד משום שאני בטוח כי קרוב לוודאי שתחול עכשיו הרגעה והפוגה ואנשים שנבהלו יתר־על־המידה יהיו מבוישים וישכחו מהר לקח המאורעות עד לגל המשבר החדש.

4) העלאת יהדות דרום אפריקה והגשמה ציונית עבורם יכולים להיות עניין גדול מאוד. הציונות כאן היא עניין יותר מדי רציני, כדי להשאיר אותו בידיים של הציונים והתנועה הציונית בלבד. יש צורך לפתח תכניות ומסגרות חדשות:

(א) התנועה הציונית כאן צריך שתעבור מהיות תנועה המגייסת עזרה עבור ישראל לתנועה של יהודים עולים.

(ב) בלי להפיץ פניקה יש להקים כלים ארגוניים בתנועה הציונית ובקהילה שיסקרו היטב ובמפורט הצרכים והאפשרויות של כל יהודי המוכן לעלות ארצה, להכין עבורו תכנית קליטה כלכלית והתיישבות, להדריכו ולעזור לו.

(ג) בארץ צריך שיקום גוף חזק המשותף לממשלה ולסוכנות שיהיו מיוצגים בו אישית שרי הממשלה הכלכליים. גוף זה צריך שיתכנן קליטתם של יהודי דרום אפריקה בארץ, יכריע בכל התהליכים המנהליים שיש להתאימם לצורכי קליטת יהודי דרום אפריקה וההנחות המיוחדות שהם זקוקים לה[ן] מתוך ראיית המטרה העיקרית של קליטת יהודי דרום אפריקה ולא מדיניות מחלקה או משרד זה או אחר. גוף זה צריך שיהיה גם "הצד השני" למשא־ומתן הדרכה, והכוונה לנציגות יהדות דרום אפריקה והתנועה הציונית כאן (היום המצב הוא שהתנועה הציונית כאן היא למעשה באת־כוח הסוכנות בארץ ועובדיה מעמדם למעשה כשל פקידי הסוכנות). גוף זה יצטרך גם לנצח על המלאכה של עזרה והכשרה של כוח־אדם מיוחד לעבודה בדרום אפריקה. (היום עוסקים בכך במתכונת של המחלקות השונות לגולה העוסקות בדרום אפריקה כמו בניו זילנד או שוודיה).

(ד) יש לעשות מאמץ מיוחד לקליטתם בארץ בהקדם של העסקנים, הרבנים והמורים מדרום אפריקה. אנשים אלה עבדו את הקהילה ו"קיימו הגחלת" באמונה הרבה שנים. עכשיו הם משמשים, שלא בהכרה, מכשול להעלאת היהדות מכאן. קהילה זו תרמה הרבה ויש לה זכויות רבות. אינני מאמין כי למעלה מכוחנו לאפשר קליטתם של "התקן" של הקהילה.

(ה) צריך להכשיר במיוחד מורים, רבנים ושליחים מן הארץ שיצאו לעבוד כאן לפרק זמן מוגדר כשליחי ישראל. ישראלים שהוכשרו במיוחד אין להם תחליף כמדריכים לעלייה. אין זה עניין של תכנית לזמן ארוך. מאמין אני כי אם ישתפו פעולה הממשלה, צה"ל והסוכנות אפשר יהיה תוך חודשים מעטים לבחור אנשים מתאימים וצעירים יוצאי צבא, מורים בוגרי אוניברסיטה וישיבות שבקורס מזורז מתאים יהיו תוך חודשים ספורים מוכנים לשליחותם.

(ו) על כל סבך הבעיות של העברת הון, פיתוח המסחר עם דרום אפריקה ועידוד השקעות כתבתי לחוד ויש לקיים דיון לחוד.

(ז) אני סבור שבערך בחודשי אוגוסט–ספטמבר יהיה צורך לכנס בארץ קבוצות מנהיגים דרום אפריקאים יחד עם ראש הממשלה, שרת החוץ, שר האוצר, שר המסחר והתעשייה, שר העבודה, שר החינוך, שר החקלאות וראש הסוכנות כדי לדון בעתיד יהדות דרום אפריקה ותכניות להעלאתה. כמובן שהיה רצוי יותר אם היוזמה לכינוס כזה תבוא מצד יהדות דרום אפריקה ולכך אני משתדל לכוון אותם. לעת־עתה אני נתקל ביותר הבנה ונכונות אצל המנהיגות הקהילתית מאשר במנהיגות התנועה הציונית או בין עסקני המפלגות. אולם לא אמרתי נואש.

5) נציגות ישראל כאן אינה ערוכה לתפקידים המוטלים עליה או שיהיו מוטלים עליה בעתיד. ככל שיחריף המאבק כאן תיפול מעמסת הציונות יותר על נציגות ישראל. גם עכשיו אני מוצא שאיני יכול להימנע מפיגורים בכל מה שנוגע לרוטינה מנהלית. עושה אני כאן יחידי. אין לי איש שיכול אני להתייעץ עימו, "לחשוב עימו בקול רם" או לחלק העבודה. נוסף לפעילות ייצוג רגילה של פגישות עם חברי הממשלה, מעצבי דעת־הקהל, הפרלמנט, הסגל הדיפלומטי וכו' (כאן, כמו בכל בירה של מדינה נידחת אולם בעלת חיים פוליטיים אינטנסיביים, חלק זה של הפעילות הוא אינטנסיבי מאוד) אני נדרש, יחידי, לנאום ולהופיע בעשרות אסיפות וקהילות, להיפגש עם ועדים לעשרות, להכין בעצמי הנאומים, לקרוא טונות של חומר ולהשיב יחידי על מבול של התכתבות. אני פשוט מלא אימה שמא אחלה. כשאני נעדר לאיזה ימים מן העיר אני מרגיש מאוד לא נוח. אין לדעתי מנוס מכך שבהקדם תציבו לי עוזר, סגן, מזכיר ראשון או מה שהוא דומה לזה. גם העזרה הטכנית שיש לי אינה מספיקה. שתי הבחורות עמוסות עבודה [ו]אינן מספיקות ואני תלוי בכרעי תרנגולת. עד כאן במה שנוגע לצירות. צריך להקים נציגות קונסולרית קבועה נוסף לזו שביוהנסבורג גם בקיפטאון (קהילה בת 20,000 נפש) ואולי גם בדורבן (שם עוד לא הספקתי להיות).

6) לפני שיצאתי את הארץ היתה לשנינו שיחה ארוכה ועמדתי אז על כך שאני חרד מפני כך שאינני רואה במשרד החוץ קורספונדנט מתאים לציר בדרום אפריקה. עם כל העזרה והרצון הטוב שאני נתקל בהם מהמחלקות השונות של משרד החוץ אני מצטער לומר שחששותי נתאמתו. העניין העיקרי שיש לנו בדרום אפריקה הוא העלאת יהדות דרום אפריקה. כל העניינים אני חייב לראות מנקודת־השקפה של עניין עיקרי זה. ובעניין עיקרי זה אין לי בר־דברים. אולי אם יקום הגוף הממשלתי–סוכנותי שאני מציע תיפתר גם בעיה זו. אולם עד אז אודה לך מאוד אם תיתן דעתך על איזה פתרון ביניים.

* * *

הארכתי כדרכי. הייתי רוצה מאוד לקבל תגובתך[3] ואם תמצא גולדה [מאיר] זמן לקרוא ולהגיב. כמו־כן אודה לך מאוד אם תיתן דעתך על תפוצה שתיראה לך למכתב זה; במיוחד הייתי רוצה שתראה המכתב גם לאשכול ולגיורא [יוספטל]. הואיל והמכתב נתארך כפי שנתארך ואני חייב מכתב לטדי קולק אני ממציא גם לו העתק בתקווה שיראה לזקן [דוד בן־גוריון].

בברכה,

כתריאל שלמון

483

ח' בר־און אל מחלקת אפריקה
H. Bar-On to the Africa Division

מברק מוצפן ח'/905

נוסח נכנס: 130.09/2286/2

אדיס אבבה, 25 ביוני 1960

סודי – מידי

הוועידה.[1]

למרות כל ההבטחות והמלחמות[2] ניצחו המצרים ברגע האחרון. הוועידה קיבלה החלטה על חיזוק השלום הבין־לאומי שסעיפה האחרון קורא:

Expresses concern for the non implementation of the UN General Assembly resolution, the Bandung[3] and Accra resolution[4] declaration pertaining to the solution of the problem of Palestine, which is a disturbing factor to world peace and security in the north east of the African continent.

מסב תשומת־לבכם לכך שהסעיף חזק יותר מהסעיף בהחלטות אקרה ושבו כלולים שני אלמנטים חדשים, האחד כי לא מדובר בו על החלטות האו"ם אלא על החלטות העצרת בלבד, דהיינו שאיננו כולל החלטות מועצת הביטחון,[5] ושבפעם הראשונה ניתנה הכרה שבעיית ארץ־ישראל הנה בעיה אפריקנית.

3. לא נמצאה תגובה למכתב הזה.

483

1. ועידת המדינות העצמאיות באפריקה, שנתקיימה באדיס אבבה בין 14 ל־16 ביוני 1960.
2. על הדיונים שקדמו לקבלת ההחלטה ראה מברק בר־און אל משרד החוץ, ח/897, 23 ביוני 1960, 130.23/3301/22.
3. ועידת בנדונג, שבה נטלו חלק המדינות העצמאיות באסיה ואפריקה, התקיימה באפריל 1955. בין השאר הביעה הוועידה תמיכה ב"זכויות הערבים בפלסטין".
4. ב־1958 התקיימה באקרה ועידה אפרו־אסיינית ובה התקבלה החלטה הקוראת ל"פתרון צודק של בעיית פלסטין".
5. בעניין חופש השיט בתעלת סואץ – החלטות שהתקבלו בספטמבר 1951 ובאוקטובר 1956.

ב) לא ברור לי עדיין די צורכו מה בדיוק קרה. ברור רק שמשך כל יום אתמול היוותה הבעיה, יחד עם עמדת מצרים בעניין דרום אפריקה,[6] אבן־הנגף של הוויכוח ושרק בשעות הערב המאוחרות הצליחו להגיע לפשרה זו. חבר המשלחת האתיופית, שגריר לשעבר בגאנה, אמר לי הבוקר כי לולא היו מסכימים להכניס הסעיף, הוועידה היתה מתפוצצת. עד כמה שאני יכול להבין, בינתיים סירבה מצרים להסכים להכללת שני סעיפים בהחלטה הדרום אפריקאית שקוראים למדינות האפריקניות לנתק היחסים עם דרום אפריקה ולהחרים כל אוניות דרום אפריקניות ולאסור חניית אווירונים דרום אפריקניים, וכמו־כן קוראת ההחלטה למדינות ערב להשפיע על חברות הנפט לא למכור נפט לדרום אפריקה. מצרים הסכימה להכללת הסעיפים כנראה רק תמורת הכללת הסעיף הארץ־ישראלי. לדברי נציג ניגריאני לא היתה ברירה אלא להסכים לסעיף על־מנת להציל "האחדות האפריקנית".

ג) למרות כל הנימוקים על [ה]קשיים האלה אני רואה בקבלת ההחלטה התפתחות חמורה, הנותנת לקע"ם אפשרויות חדשות ביבשת. סיכום מדויק יותר אבריק תוך יום–יומיים אחרי בירורים נוספים.[7]

ד) משלח[ו]ת גאנה, ליבריה וניגריה חוזרות מחר בבוקר לארצותיהן ועלי לציין שהמשלחת החבשית התחמקה ממגע הדוק אתנו. הייתי מאוד ממליץ לו שגרירינו בבירות היו מיד לאחר חוזרם מנסים לראות את שרי החוץ על־מנת לעמוד מקרוב על הלך־רוחם.

בר־און

484

ישיבת ועדת השרים הכלכליים ושרת החוץ
Meeting of the Economic Ministers and the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3301/5

[ירושלים], 25 ביולי 1960

סודי ביותר

נכחו: שרת החוץ, מר יחיל, מר רפאל, מר ברטור, מר רמז, מר לורך, שר האוצר, ד"ר דינשטיין, מר גולן, שר המסחר והתעשייה, מר שיקלר, מר צור, שר החקלאות, מר לוי, מר וינר.

סיוע לאפריקה

לורך: פתח בציינו שלוש הבעיות העיקריות המתעוררות לקראת המשך עבודת הסיוע באפריקה: (א) עדיפויות; (ב) מימון; (ג) גיוס כוח־אדם. על הפרק עומדים

6. קע"ם היתה המדינה היחידה בין משתתפות הוועידה שקיימה יחסים דיפלומטיים עם דרום אפריקה.
7. ראה מברק בראון אל משרד החוץ, ח/910, 27 ביוני 1960, 130.09/2286/2.

בשעה זו 5 פרוייקטים מוגדרים שהם: (א) סקר חקלאי בסודאן (מאלי);[1] (ב) הקמת אוניברסיטה במזרח ניגריה;[2] (ג) תכנית שיכון לחוף השנהב; (ד) הקמת מלון בחוף השנהב; (ה) הקמת בניין פרלמנט בסיירה ליאונה.[3]

דיין: מציין בהדגשה מיוחדת של העניינים החקלאיים, כי לדעתו שאלת כוח־האדם איננה קשה מנשוא – מספר המפעלים החקלאיים עד כה איננו רב, אך יש לזכור שמטבעם מסובכים העניינים החקלאיים יותר מזולתם ומחייבים הכנה יסודית יותר. השאלה העיקרית היא שאלת המימון. תכנית סיוע חקלאית מתחלקת בדרך כלל לשלושה שלבים: סקר דוגמה, יישום וביצוע. לכך דרוש כסף רב ועל כן יש ללכת בדרך של סלקציה. הוא ממליץ על הידברות עם הארצות המעוניינות בפעולתנו לשם מימון (כלומר, מימון לא לנו, אלא לארצות המבקשות את סיוענו). מזכיר בהקשר זה צרפת, ארצות־הברית ואולי גם אנגליה. חוזר ומדגיש שבעיית כוח־האדם איננה רצינית, לפחות לא במשרד החקלאות.

שרת החוץ: מציינת שיש להבדיל בין פעולתנו בארצות כמו חבש ופרס[4] לבין הסיוע לשטחים צרפתיים לשעבר, כי הצרפתים יהיו מוכנים להשקיע למען סיוענו ולא יביטו על כניסתנו לשטחים אלה בעין רעה (להוציא ענייני תרבות אשר לגביהם קיימת רגישות צרפתית מיוחדת). יש להודיע לצרפתים על תכניותינו אולם נוכח רגישותם של האפריקנים אין ללכת בדרך של הידברות.

דיין: מעלה ספקות לגבי נכונות הצרפתים להשקיע. כן הוא חולק על יעילות פתרון בין צרפת לבין השטח המבקש סיוע ומציע דיונים משולשים (ישראל–צרפת–ארץ הסיוע).

ספיר: רואה צורך ראשון בקביעת מסגרת היכולת שלנו. ודאי קיימים גבולות נכבדים מבחינת כוח־האדם. אם נחזיק חמש־מאות מנהלי עבודה בחו"ל (באפריקה ובשאר המקומות) הרי יהיה זה המכסימום המוחלט. ייתכן ואפשר להוסיף על מספר זה מתוך מאות הסטודנטים הישראלים להנדסה וכו' הנמצאים בארצות־הברית ובארצות אחרות. הוא מציע כמו־כן להגיע לחלוקה הגיונית של הסיכון על־ידי גורמים בנוסף ל"סולל־בונה" ("רסקו" ואחרים).

ברטור: מעיר בקשר לתכנית החקלאית בסודאן כי אין שם חברות צרפתיות ויש לנו מה להציע. הוא מעלה אפשרות של פעולה דרך השוק המשותף[5] וסובר שאם נציע

484

1. סקר על אפשרויות הפיתוח החקלאי של מאלי (סודאן הצרפתית לשעבר) נעשה בידי מומחה משרד החקלאות צבי גת (ראה מזכר לורך אל פישר, 19 בספטמבר 1960, 130.23/3327/4).
2. נאמדי אזיקיווה, נשיא הסנאט של ניגריה ומושלה הכללי מנובמבר 1960, יזם הקמת אוניברסיטה בנסוקו (Nsuku), בירת מזרח ניגריה, וביקש סיוע מישראל למטרה זו. (ראה מכתב השגרירות בלאגוס אל משרד החוץ, 20 בינואר 1960, 130.23/3330/14, וכן מכתב יבור אל משרד החוץ, 28 בנובמבר 1960, שם.)
3. ראה הערה 8 להלן.
4. שהן מדינות עצמאיות מדורי דורות, שלא כמדינות קולוניאליות לשעבר החוששות מחדירתה של מדינה זרה.
5. שיחה ראשונה בעניין הזה התקיימה בבריסל ב־6 ביולי 1960 בין שגריר ישראל בבלגיה ובקהילייה הכלכלית האירופית, ובין הממונה על הטיפול בשטחים שמעבר לים בקהילייה הכלכלית האירופית – ראה מס' 329.

תכנית יש סיכויים לא מבוטלים להגיע אל הנחלה. מכל מקום, לא נוכל להפסיד על־ידי גישושים בכיוון זה.

לוי: מעיר שלפי שעה אין לנו תכנית.

שרת החוץ: מציינת שדרושה שיחה רצינית עם הצרפתים ואחר־כך עם השוק המשותף. אם נדע שהצרפתים והשוק מוכנים לדבר ייתכן שנמצא את המימון.

דיין: מציע להתקשר גם עם או"ם.

שרת החוץ: דוחה הצעה זאת לאור הניסיון שהיה לנו בפרשת הצוות הרפואי לקונגו.[6]

יחיל: מעיר שמחוץ לתכניות פיתוח גדולות יש שירותים רבים שאפשר לתת. הוא רוצה את עיקר הפעולה בהשתלמויות (בארץ ובחו"ל) וכו'.

שרת החוץ: מציינת כי לגבי אלה לא קיימות בעיות. עשינו אותן בעבר ונמשיך לעשות אותן. אולם העיקר לגבי מדינות אפריקה הוא פתרון בעיות היסוד והן חקלאות, בריאות וחינוך.

רמז: מעיר שאין להפריד בין סיוע לבין השתלמות. הם צדדים שונים של אותה מטבע. מביע אמונתו שנתגבר על בעיית כוח־האדם; מביא לדוגמה את הגיוס המהיר של הצוות הרפואי לקונגו והרשימה הארוכה של רופאים מועמדים לגאנה. נכון הוא כי במועמדויות כאלה לא תמיד מופיעים היסודות שהמדינה מעוניינת בהם, אולם אפשר בתכנון להקים עתודה מתאימה.

רפאל: מעיר כי שלושה אספקטים חייבים להדריך את כיוון פעולתנו: האפקט, התועלת לארץ הנוגעת והכדאיות הכלכלית למדינה. הוא מציע הקמת קו "אל־על" למערב אפריקה; הוא מייחס לקו כזה חשיבות תעמולתית ומביע סברה שתהיה בו גם רנטיביליות.

אשכול: מוסר מקצת רשמים מסיורו באפריקה.[7] השאלה המרכזית היא שאלת המימון – בלי כסף ראשון ממישהו לא נוכל לעשות דבר רציני.

שרת החוץ: מציעה: (א) לערוך מפקד כולל של כוח־האדם העומד לרשותנו; (ב) ניהול שיחות עקרוניות ורציניות עם הצרפתים ודיון בדברים קונקרטיים רק בהסכמתם המפורשת של האפריקנים; (ג) בדיקה מדוקדקת של כל הצעה וקביעה מוסמכת אם בכוחנו לקבלה.

ספיר: מציע שנשמע מפי המשלחת העתידה לבוא מסיירה־ליאונה[8] מה בדיוק משאלותיהם בקשר להקמת בית הפרלמנט. אשר לתכנית החקלאית בסודאן, עלינו

6. ראה פרק ו.
7. אשכול ייצג את ישראל בחגיגות העצמאות של קונגו ב־30 ביוני 1960 והעניק שי לממשלתה – מאה מלגות השתלמות. ב־4 ביולי יצא לחוף השנהב, ובשיחה שקיים עם ראש ממשלתה, הופואט בואני, דן בהרחבת קשרי הכלכלה בין שתי המדינות ובפתיחת שגרירות ישראלית באביג'אן. בין 5 ל־7 ביולי ביקר בדקאר, ודן על שיתוף פעולה עם ישראל, משם יצא לגאנה, נפגש עם הנשיא אנקרומה וסייר במוסדות שונים שבהם עובדים מומחים ישראלים. מגאנה יצא לניגריה, וביקר במזרחה של ניגריה ובמערבה, אך לא בחלקה הצפוני המאוכלס מוסלמים. אשכול דן בהסכם להענקת אשראי ישראלי לניגריה. לאחר מכן ביקר בליבריה ודן בה על ביצוע פרויקטים שונים, ובכלל זה בנייתו של מלון פאר.
8. משלחת מסיירה ליאונה, ובראשה שר השיכון והפיתוח רוג'רס רייט, ביקרה בישראל באוגוסט 1960, וחתמה על זיכרון דברים בדבר בנייתו של משכן לפרלמנט בידי החברה המשותפת לסיירה ליאונה וישראל, מתוך שימוש באשראי ישראלי. (ראה מברק משרד החוץ אל הקונסוליה בפריטאון, מס' 4, 16.8.1960, 130.09/2344/11).

לבדוק בשוק המשותף ואצל הצרפתים מה תהיה נכונותם לעזור במימון. ברור שלא ניכנס לעסק זה עם 10 עד 13 מיליון דולר בלי הבטחת מימון.

שרת החוץ: חוזרת ומדגישה כי הכרח לקיים שיחה ראשונה עם הצרפתים; או שיהיו מוכנים לפעול בעצמם או שיפעילו את השוק המשותף. אם יתברר שאינם מוכנים לא לזה ולא לזה, כי אז יורדים כל סיכויינו.

אשכול: שואל האם לא כדאי להציע ביצוע משותף עם הצרפתים.

שרת החוץ: דוחה הצעה זו. מבקשת לקבל סיכום על סך־הכל הכסף שהושקע עד כה בפעולתנו באפריקה (השתלמויות, מפעלים, סקרים וכו'), כמובן בלי הוצאות השגרירויות.

ספיר: מציע שהחל מה־1 באוגוסט ינוהל חשבון חודשי של הוצאותינו באפריקה.

485

הקונסוליה הכללית של ישראל באדיס אבבה אל שרת החוץ

Israel Consulate-General in Addis Ababa to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן וג/216

נוסח נכנס: 130.15/3758/1

אדיס אבבה, 16 בספטמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

השיחה הראשונה בין הקיסר[1] לבין השר[2] התקיימה היום. נכחו דיבון ובר־און. בתחילה מסר השר ברכות הנשיא, ראש הממשלה והשרה לקיסר ומסר לו המתנה. הקיסר פתח בהבעת שמחה שהוא השר, וציין כי שמע רבות על אישיותו ומעשיו ושמח במיוחד לארחו בביתו. השיחה התחלקה לשלושה נושאים עיקריים: הכרה, הבעיה הביטחונית והשטח הכלכלי.

א) הכרה:[3] הקיסר פתח דבריו בהבעת תודה על העזרה שישראל הושיטה לאתיופיה בעבר. ציין היסודות ההיסטוריים של קשרי ישראל-חבש ואמר כי ידידות ישראל-אתיופיה בנויה על יסודות בריאים. השר ציין את שיתוף־הפעולה הקיים ואז העלה הקיסר ביוזמתו הוא בעיית ההכרה, באמרו שקיים שיתוף־פעולה הדוק בין שתי המדינות בעיקר בשטח הביטחוני, דבר הידוע יפה למדינות רבות ושאיננו נמצא יותר בסתר. למרות זאת קיימת עוד בעיית ההכרה שאתיופיה נמנעה בעבר להעניק

485

1. היילה סילאסי, קיסר אתיופיה.
2. משה דיין, שר החקלאות.
3. ראה הערת־עורך, מס' 476.

לישראל בגלל שכניה הערבים,[4] אך עצם שיתוף־הפעולה הידוע בעולם וגם למצרים מדבר עבור עצמו. בזמן ביקורו בקע"ם,[5] אמר, טען נאצר כנגד שיתוף־פעולה זה אך הקיסר התעלם מטיעון זה. כן אמר הקיסר כי נאמר לנאסר שממשלת אתיופיה תכיר בישראל וכשתעשה זאת היא תודיע על כך לנאצר. לזה השיב השר: (1) שישראל סבורה שיחסי ידידות נורמליים חייבים להתבסס על יחסים דיפלומטיים מלאים; (2) כי יכול היה להבין אי־הכרה בישראל לו הקיסר לא רצה בכך א[ך] הוא בטוח כי הקיסר, כראש מדינה בלתי־תלויה ועצמאית, לא יימנע מלהכיר בישראל רק משום שנאסר לא רוצה בכך. הקיסר השיב לזה שזאת מדיניותו וכי זאת אמר גם לנאסר. לאחר מזה הביע הקיסר צערו שלא עלה בידו לפגוש שרת החוץ בסיורו אשתקד באירופה, דבר שהוא רצה בו. השר השיב כי השרה ביקשה למסור לקיסר כי אף היא מצטערת על שבנסיבות האלו לא עלה בידה לפגוש הקיסר. השר הוסיף לזה שהוא תקווה שבעתיד פגישה כזאת תוכל לצאת לפועל. הקיסר אמר שהוא מבין את הנסיבות ואף הוא תקווה כי הפגישה תתגשם בעתיד.

ב) ביטחון: הקיסר אמר כי שיתוף־הפעולה בינינו הצטיין עד כה בעיקר בשטח הביטחוני. השר פתח בציינו כי ישראל מוכנה להגיש עזרה בשטח אימונים והדרכה, הן בישראל והן באתיופיה, אך אינה יכולה להגיש סיוע בחימוש והוא בטוח כי הקיסר יבין זאת. ישראל רואה צורך באתיופיה חזקה לא רק בזירת המזרח התיכון אלא גם כגורם חשוב באפריקה. היא גם מוכנה להגיש סיוע בשטח זה ותשמח על הידוק שיתוף־הפעולה. הקיסר ענה כי הוא יודע יפה על סיוע ישראל בשטח זה והוא מודה עליו. השר לאחר מזה מסר הערכת מצב קצרה. בתגובה לדברי השר וציונו את נאסר כגורם בעל שאיפות השתלטות, אמר הקיסר כי בביקורו אשתקד בקהיר הבטיח לו נאסר הפסקת [ה]תעמולה האנטי־אתיופית אך לא קיים הבטחה זו. הסומאלים עצמם, ללא הסתה חיצונית, לא היו חותרים לקראת סומאליה הגדולה.[6] בתום מלחמת־העולם קיווה שאריתריאה וסומאליה תצטרפנה לאתיופיה אך הדבר נמנע על־ידי גורמים זרים ורק אריתריאה הצטרפה לחבש.[7] בסיום פרק זה ציין הקיסר שהוא שמח לשמוע הדברים מפי איש שללא ספק מבין יותר מהרבה אחרים בנושא זה.

ג) כלכלה: הקיסר אמר שבשטח הכלכלי הוא מקווה לשיתוף־פעולה עם ישראל ושהשר בשהותו כאן יוכל להגיע להסכמים של ממש עם ממשלת אתיופיה. בנקודה זו היה ניכר רצונו של הקיסר להגיע להסדרים של ממש. השר מסר: (1) דיג: אנו עומדים להפעיל חמש ספינות דיג במים הטריטוריאליים האתיופיים ובדגל אתיופי. (2) בשטחים אחרים אנו מוכנים להגיש עזרה במומחים ובהשתלמויות. השר אמר כי הוא

4. באותה עת היו סכסוכי גבול בין אתיופיה לסודאן, וסודאן האשימה את אתיופיה בסיוע למרד של שבטי דרום סודאן. אתיופיה מצידה האשימה את סודאן (ומדינות ערביות אחרות) בעידוד תנועת הבדלנות באריתריאה.

5. בשנת 1959.

6. רעיון שהגו הבריטים בשלהי מלחמת העולם השנייה לאחד את שלושת חלקי סומאליה, האיטלקי, הבריטי והצרפתי, וכן את חבל אוגאדן האתיופי, העשיר במים. גם מצרים תמכה ברעיון הזה, ואילו אתיופיה התנגדה לו נמרצות.

7. בשנת 1952, באיחוד פדרטיווי. בשנת 1962 ביטלה אתיופיה את האוטונומיה של אריתריאה ובתגובה הקימו תושביה המוסלמים את "החזית לשחרור אריתריאה", שפתחה, בתמיכת מדינות ערב, במלחמת גרילה במטרה להשיג עצמאות.

מוסמך להתחייב בנושאים הקשורים במשרדו וישתדל בביקורו הנוכחי לתרגם תכניות למעשים. ואשר לנושאים כלכליים מחוץ למשרדו ישמח לברר ולהביאם בפני השרים הנוגעים בדבר בישראל.

ד) השיחה עברה באווירה נעימה. ביום ב׳ הבא עורך הקיסר ארוחת צהריים לכבוד השר.[8] בינתיים יוצאים מחר, לאחר שורת ביקורי נימוס אצל רוב שרי אתיופיה, לסיור כאורחי הארמון.

חוזרים לאדיס ביום ב׳.

486

הקונסוליה הכללית של ישראל באדיס אבבה אל שרת החוץ

Israel Consulate-General in Addis Ababa to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן וג/217

נוסח נכנס: 130.15/3758/1

אדיס אבבה, 24 בספטמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

א) שיחת הסיכום של השר דיין עם הקיסר התקיימה אתמול. נכחו דיבון, בר־און. השיחה נמשכה כ־50 רגע, ונמשכה לאחר מזה בשעת התה.

ב) הקיסר פתח בשואלו השר רשמי ביקורו וציין שהוא וארצו מתלבטים בשאלות רבות ומגוונות, מדיניות, כלכליות, חברתיות וצבאיות, אך היה רוצה לשאול דעת השר על הנושאים שבהם השר עסק בביקורו כאן. בציינו המדיניות הדגיש בעיית הסומאליות[1] והתפשטות הפן־איסלאם. כן ציין הערכתו לתזכיר שנמסר לו על־ידי השר לפי בקשתו,[2] בעקבות הפגישה הראשונה, והדן בבעיות צבא וביטחון.

ג) השר הביע בדבריו דעתו בשאלות הביטחוניות, החברתיות, הכלכליות ויחסי ישראל-אתיופיה כפי שנסתברו לו בשעת הביקור. בשאלה האחרונה אמר השר כי ישראל לא תוכל להיות המקור הכספי לפיתוח אתיופיה. ארצות־הברית היא המקור העיקרי בעולם המערבי לסיוע כספי למטרות פיתוח. ישראל תוכל לעזור במומחים ובניהול וייתכן שאפשר לקשור את השניים - עזרה כספית מארצות־הברית עם מומחים ומנהלים מישראל. השר הדגיש כי אף שישראל תעשה את כל שביכולתה

8. במהלך הארוחה התקיימה שיחה כללית בין הקיסר לדיין. בין היתר אמר הקיסר כי לדעתו השפעתם של הרוסים באפריקה תגדל, ואילו "האמריקאים אינם מבינים את המצב". (ראה מברק הקונסוליה הכללית באדיס אבבה אל משרד החוץ, ח/127, 19.9.1960, 130.15/3758/1).

486

1. ראה מס׳ 485 והערה 6 שם.
2. תעודה זאת לא נמצאה.

בעזרה לפיתוח אתיופיה במסגרת הנ"ל הרי היעדר הכרת אתיופיה בישראל מונעת נורמליזציה של היחסים וגורמת מכשולים בפעולה זו.

ד) הקיסר בתשובתו אמר שהוא מכיר במכשולים (handicaps) הקיימים עבור שתי המדינות בפעולת[ן] המשותפת כתוצאה מאי־הכרת אתיופיה בישראל אך יחד עם זאת עליו לציין כי קיימים בין אתיופיה וישראל יחסים יותר הדוקים ופעילות משותפת מאשר בין אתיופיה ומדינות המקיימות קשרים דיפלומטיים תקינים איתה.

ה) לאחר מזה הרחיב הקיסר הדיבור על הקשיים הקיימים בהשגת עזרה מארצות־הברית ועל מאמציו לשמור על נייטראליות. כן ציין העזרה הרבה שקיבל מרוסיה, צ'כיה ויוגוסלביה בתנאים הרבה יותר נוחים מזו אשר מוצעת על־ידי המערב.

ו) בסיום השיחה אמר הקיסר שהוא מקווה שהשר ימסור לממשלת ישראל רשמיו מהביקור וכי התכניות המשותפות תיכנסנה לשלבי ביצוע.

ז) בשעת השיחה העלה הקיסר הצורך בייעוץ כלכלי מתמיד ישראלי כאן. על זה ענה השר כי נדון באפשרות קביעת נספח כלכלי בעל יכולת גבוהה במסגרת הקונסוליה כאן אשר יעמוד לרשותם כיועץ.

487
הערת־עורך
Editorial Note

יחסי ישראל – ניגריה

ישראל ייחדה תשומת־לב מיוחדת ליחסיה עם ניגריה, המדינה האפריקנית המאוכלסת ביותר – כ־40 מיליון תושבים באותה עת – כמחציתם מוסלמים.

הקשרים עם ניגריה החלו עוד קודם שקיבלה עצמאות. במזרח ובמערב ניגריה הוקמו חברות משותפות, שרוב מניותיהן בידי הממשלות האזוריות, ומיעוטן בידי "סולל בונה" (חברות בנייה) וחברת "תה"ל/ורד" (חברות לפיתוח מקורות מים). אישים מניגריה ביקרו בישראל, ומשתלמים מניגריה באו ארצה להשתתף בקורסים בנושאים שונים.

שונה היה המצב בתחום היחסים עם צפון ניגריה, שבה היה רוב מכריע של מוסלמים, ויחסה כלפי ישראל היה צונן. כשנודע על כוונתה של הממשלה הפדרלית של ניגריה לקבל מישראל אשראי בסך 3 מיליון לירות סטרלינג הביע ראש ממשלת צפון ניגריה התנגדות נמרצת לכך (ראה מכתב ש' ארגוב אל משרד החוץ מ־10.7.1960 בתיק 130.23/3330/14), ואף־על־פי כן נחתם ההסכם.

לפיכך ייחד שר החקלאות, משה דיין, תשומת־לב מיוחדת למנהיגי הצפון המוסלמי כשייצג באוקטובר 1960 את ישראל בחגיגות העצמאות של ניגריה.

488

שגרירות ישראל בניגריה אל משרד החוץ

Israel Embassy in Nigeria to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 83

נוסח נכנס: 130.09/2316/6

לאגוס, 1 באוקטובר 1960

סודי ביותר-מידי

יחיל.

שיחת דיין-הסרדאונה[1] התקיימה אמש באמצעות ריבדו[2] ובביתו. דיין ציין הרגשתנו שקיימת אי־הבנה בינינו לבין הצפון[3] והביע תקווה לסילוקה וליצירת קשרים תקינים ומעשיים. הסרדאונה הודה בעד גילוי־הלב והבטיח לנקוט באותה מידה. הרצה טענותיהם בעניין A[ction] G[roup][4] ואמינו קאנו[5] ומאידך קשייהם בקשר לעולים לחאג'[6] ומאמציו להקל בסבלם. הביע החשש שהתקרבות מהירה אלינו תחבל במאמציו והדגיש שניגריה אינה מוסלמית טהורה ואין לה אינטרס ערבי מלבד החאג'.

בתשובתו הבטיח דיין כחייל וכשר שלנו לא היה אף פעם ואין כיום כל עניין להזיק לאינטרסים הצפוניים, הצביע על ניסיוננו בחקלאות והשקיה והציע הידע שבידינו לרשותם. הסרדאונה בתשובתו הודה על נכונותו ורואה באפשרות התקרבות, אבל לאט ובצנעה. הציג ריבדו כאיש־אמונו הקרוב לו יותר מבאלווה והציע המשך הקשר עימו. השיחה היתה חופשית והסתיימה ברוח טובה. פרטים במכתב.[7]

ממישראל

488

1. הסרדאונה (נסיך) מסוקוטו, סר אחמדו בלו, ראש ממשלת ניגריה הצפונית ונשיא מפלגת השלטון בניגריה, "קונגרס העם הצפוני". בבחירות לפרלמנט הפדרלי, שנתקיימו בדצמבר 1959, זכתה המפלגה ב־145 מושבים והקימה קואליציה עם שתי מפלגות אחרות.
2. מוחמד ריבאדו, שר לענייני לאגוס בממשלה הפדרלית של ניגריה.
3. ראה הערת־עורך לעיל.
4. קבוצת הפעולה (Action Group), מפלגת האופוזיציה היחידה בניגריה.
5. אמינו קאנו, מוסלמי, חבר הפרלמנט הפדרלי של ניגריה מטעם מפלגת "האיחוד הפרוגרסיווי של אלמנטים צפוניים" שהיתה שותפה באותה עת בקואליציה הממשלתית (ביקר בישראל בפברואר 1960).
6. על רגישותה של צפון ניגריה באשר להשלכות היחסים עם ישראל על העלייה לרגל ראה מכתב ש' ארגוב אל משרד החוץ, 2 באוגוסט 1960, 130.23/3330/14.
7. ראה מכתב ארגוב אל משרד החוץ, 12 באוקטובר 1960, שם.

489
הערת־עורך
Editorial Note

יחסי ישראל-סומאליה

ישראל ייחסה חשיבות מיוחדת לסומאליה, מדינה מוסלמית השוכנת ב"קרן אפריקה", בעורפה של מצרים, אזור בעל חשיבות אסטרטגית רבה בעבורה.

ערב קבלת עצמאותה של סומאליה, ביוני 1960, יצא אליה שליח מיוחד, איש משרד החוץ ר' תימור, ונפגש עם ראשיה. בשיחותיו נדונו בעיקר שני נושאים: הגעת משלחת לחגיגות העצמאות של סומאליה (ב־1 ביולי 1960), על סמך הזמנה ששוגרה לשרת החוץ ג' מאיר במאי 1960, וכינון יחסים דיפלומטיים. ישראל נתבקשה "להבין לרוחה של סומאליה" ולא לשגר אליה משלחת, מחשש שמא תמריד קע"ם את ההמונים בסומאליה נגד ממשלתם. בעניין כינון יחסים נקטה סומאליה עמדה מתחמקת. (ראה מברק תימור [מאדיס־אבבה] אל משרד החוץ יג/147, 13.6.1960, בתיק 130.15/3760/21).

490
ר' תימור אל ש' דיבון
R. Timor to Sh. Divon

מברק מוצפן מספר 991

נוסח נכנס: 130.09/2359/2

רומא, 6 בנובמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-דחוף

הפגישה עם הסומאלי.[1] פתח בדברי תודה על פעולתי המהירה בעניין תמיכתנו בגאט"ט והביע הערכתו על־כך שממשלת ישראל מצאה לנחוץ לשגרני לרומא על־מנת להיפגש עימו. אמרתי שהגיעָה השעה לדבר על כינון יחסים כפי שהבטיח לי בהיותו ראש הממשל ביוני השנה.[2] גרסתי ששני העמים מאבדים זמן על־ידי אי־שיתוף־פעולה והבאתי עניין גאט"ט כדוגמא לצורך בייצוג פיזי שלנו במוגדישו.

השיב שתחילה עליו להסביר עניין בקשת האשרה עבורי באמצעות שגרירות איטליה [ב]מוגדישו. השגריר הגיש איגרת למשרד החוץ הסומאלי ובה ציין שאני מתכונן לבוא לשיחות עם ממשלת סומאליה. מאחר ובאותה תקופה לא הורכבה עדיין ממשלה חדשה[3] וממשלת המעבר לא היתה מוסמכת להחליט בנידון הרי שהתשובה

490
1. עבדאללה עיסא, שר החוץ של סומאליה.
2. עיסא היה ראש ממשלת המעבר של סומאליה ערב עצמאותה. תימור נפגש אתו כשביקר בסומאליה ביוני 1960 – ראה הערת־עורך לעיל.
3. הוקמה ב־22 ביולי 1960, וכללה 11 שרים מסומאליה האיטלקית לשעבר, וארבעה מסומאלילנד הבריטית לשעבר.

בושׁשה לבוא. משהורכבה הממשלה החדשה חושב שזוהי אחריותה להחליט באם הגיעה העת לשיחות על כינון יחסים. טען שמאז העצמאות נכנסו אלמנטים נוספים (מסומאליה הבריטית) לממשלה והוא חושש שבאם יבוא הדבר לדיון במועצת השרים יימצאו מתנגדים ובכל אופן יתנגדו לכינון יחסים כבר מיד. אמר שלדעתו מוטב לתת לזמן לעשות את שלו ולחכות לאווירה פוליטית יותר נוחה. הנה ירדה כליל מעל הפרק שאלת הצטרפות סומאליה לליגה הערבית[4] ואין יותר חולקים על־כך שסומאליה חייבת להציג עצמה כמדינה אפריקנית מוסלמית המזהה עצמה בתור שכזו, ואף האופוזיציה החלה לאחרונה להראות סימנים של הזדהות אפריקנית. עובדה היא כי ישראלים מקבלים אשרות כניסה לסומאליה והנם בהחלט רצויים. מצידם, מסבירים הם לקע"ם שלגבי דידם ישראל הנה עובדה קיימת ולא ירשו לעצמם לזלזל בתועלת הכלכלית והמדינית הצפויה לסומאליה משיתוף־פעולה עם אחת משכנותיה הקרובות המקיימות פעולות בים האדום ופוקדת נמלים באוקיינוס ההודי. יחד עם זאת אין ממשלת סומאליה יכולה להרשות לעצמה בשלב זה פעילות דיפלומטית ישראלית גלויה. העליתי הצעה שישראל תפתח קונסוליה. אמר שההמונים אינם מבחינים בין קונסוליה לנציגות דיפלומטית. הצעתי פתיחת סוכנות מסחרית ישראלית שבראשה יעמוד נציג מוסמך של ממשלת ישראל אך תפעל בכיסוי מסחרי. אמר שאף לסוכנות מעין זו אין עדיין ההמון הנבער הסומאלי בשל. לדעתו יש להמשיך במגעים יותר תכופים על־ידי ביקורים במוגדישו ופגישות בין אישים ישראלים וסומאלים בחו"ל. כל ביקור נוסף במוגדישו וכל פגישה מהווה חוליה נוספת בשרשרת קידום היחסים בין שני העמים והם מייחסים לכך חשיבות רבה. הרי הפעילות שלי ביוני וכל מה שהיה כרוך בעניין ההזמנה לחגיגות העצמאות ניכרים ויש להרבות במגעים. גרס שיחסינו עם הפרסים והדרך שנסללה עד שהביאה השאה להכרזה בעניין ההכרה,[5] הנם בוודאי תוצאה של סובלנות הדדית וטיפוח קשרים שנמשכו שנים רבות, ואף כי קיימים נתונים דומים לגבי סומאליה הרי שלא ייתכן לצפות לרקע מתאים בסומאליה כבר כמה חודשים אחרי העצמאות. סומאליה אינה יכולה לוותר על קולות ארצות ערב שלמרבית הצער הנן מאוחדות בכל מה שכרוך עם בעיית ארץ ישראל. כל שניתן לפעול בשלב זה הוא עשיית יותר ויותר נפשות בקרב המנהיגות הסומאלית לרעיון כינון יחסים עם ישראל. לדעתו שמירה על המגעים הקיימים בצורתם כיום וטיפוחם, ועל־ידי מניעת מתן נשק בידי המטיפים הדתיים ולמתנגדים לממשלה, עדיף בשלב זה על ייצוג ישראל במוגדישו שיגרור אחריו מעשים ותגובות חריפות ששתי הממשלות רק תצטערנה עליהם. הבעתי בצורה הברורה אי־שביעות־רצוני ממדיניות זו ואמרתי שזוהי מדיניות של "שב ואל תעשה" שאינה משתלמת בסופו של דבר. הארוחה התקיימה ב"גראנד הוטל" והשתתפו גם גביו וניקולינו. נמשכה כשעתיים וחצי באווירה ידידותית ובצורה גלויה ותכליתית. הערב אפגש עם ניקולינו כדי לשמוע ממנו התרשמות השר ותשובתו על הזמנת ניקולינו לבקר בישראל. שר החוץ חוזר הלילה למוגדישו.

תימור

4. סומאליה הצטרפה לליגה הערבית רק בשנת 1974.
5. הכרזת השאה האיראני מיולי 1960 בעניין יחסי ארצו עם ישראל – ראה מס' 385.

491

תזכיר של נ' לורך
Memorandum by N. Lorch

העתק: 130.23/3301/5

ירושלים, 20 בנובמבר 1960

יחסי אפריקה-ישראל

סודי ביותר

כללי

המצב באפריקה

א) בתזכיר זה משמש המונח "אפריקה", אלא אם כן צוין אחרת, במשמעות "אפריקה השחורה", הווה אומר היבשת פרט למדינות חברות החבר הערבי בצפון, דרום אפריקה והפדרציה של רודזיה בדרום, אתיופיה, אריתריאה וסומאליה במזרח.

ב) על אזור זה עובר עתה תהליך מזורז של דקולוניזציה שמשמעותו העברת מקום קבלת ההחלטות המדיניות ממדינות המטרופולין לבירות הארצות עצמן, והעברת השלטון המדיני מידי הגזע הלבן לידי מנהיגים מבני המקום.

ג) מהות וקצב התהליך שונים ממדינה למדינה, בהתאם למדינה הקולוניאלית (בריטניה, צרפת, בלגיה, פורטוגל), למצבה הכלכלי והחברתי של המדינה המשתחררת, לאופי המנהיגות שקמה בה והארגון המדיני העומד לרשותה.

ד) ניתן לקבוע באופן כללי שמגמת מדינות המטרופולין להשאיר בידיהן או בידי אזרחיהן גם לאחר העצמאות, השליטה בסקטורי המפתח של הכלכלה במדינות המשתחררות וההשפעה התרבותית המתבססת על השוויון בלשון ועל הזיקה לספרות, עיתונות, רדיו ובתי־ספר תיכוניים וגבוהים במדינות "האם" לשעבר.

ה) סילוק השלטון המדיני הזר [פותח] את מדינות אפריקה להשפעות מדיניות, כלכליות ותרבותיות מכיוונים שונים. הגוש הסובייטי עמד על כך, ועושה מאמץ רציני בשלב ראשון לנטרל את אפריקה במאבק הבין־גושי ובו־בזמן לזכות כבר להזדהות מצד חלק ממדינותיה. מאמץ מקביל, במגמות מוגבלות, נעשה מצד אותן מדינות המערב אשר לא היה להן חלק בשלל הקולוניאלי באפריקה (גרמניה ואיטליה) ומצד ארצות־הברית – שהיא אולי היחידה הפועלת מתוך העדפת האינטרס הכולל של העולם המערבי.

ו) מפת אפריקה של היום היא פרי הסכמים שהושגו בין מדינות אירופה השונות בשנות השמונים של המאה הקודמת בתוספת שינויים שחלו בעקבות מלחמת־העולם הראשונה. היא התבססה על מאזן הכוחות בין מדינות אירופה באותה שעה ולקחה בחשבון במידת־מה את חלוקת אוצרות־הטבע שהיו ידועים אותה שעה, בין הטריטוריות השונות. היא לא לקחה בחשבון כלל נתונים שבטיים, אתניים ודתיים.

ז) הגבולות הנוכחיים נחשבים, אפוא, למלאכותיים בעיני רבים ממנהיגי אפריקה ומבני האינטליגנציה; אולם עד כה לא הוצעה אלטרנטיבה שתהיה מקובלת על חלק ניכר מהם, וכל אלטרנטיבה שהוצעה הוגדרה אף היא כמלאכותית.

ח) הסיסמה המוסכמת של איחוד אפריקה או איחוד אזורי באפריקה, אין לה לפי שעה כיסוי בקונספציה ברורה ומוסכמת בדבר מהות האיחוד ובדבר שיטות השגתו. מסתמנות כמה מגמות עיקריות לגבי שיטת השגת האיחוד.

(1) מגמת הופואט בואניי: להכשיר הקרקע לאיחוד מדיני, לפחות של מרבית הארצות הדוברות צרפתית, בדרך אבולוציונית, על־ידי שורה של פעולות מדיניות וכלכליות מקבילות או משותפות (קבלת חוקות דומות על־ידי ארבע ארצות ההסכמה[1] – כנס אבידג'אן על החלטותיו בענייני קונגו ואלג'יר הן דוגמאות לפעולות בשטח המדיני; משא־ומתן על הסכמי מכס – בשטח הכלכלי).

(2) מגמת טבמן: המנסה לספק מאוויי האיחוד לפי שעה על־ידי פעולות משותפות על בסיס אזורי, בשטחי כלכלה, פיתוח, חינוך, בריאות וכיוצא באלה. לפי שעה לא גובשה תכנית פעולה, אולם קיימת ועדה בניו יורק החייבת לעבדה.

(3) מגמת נקרומה: הרואה את האיחוד המדיני כקודם לאיחוד כלכלי ומנסה להשיגו על־ידי בניית עצמו כמנהיג האפריקני par excellence אשר יזכה לאהדת ההמונים בכל מרחביה.

ט) לקח ההיסטוריה הוא שבדרך כלל ארצות מתאחדות או על־ידי השימוש בכוח, או הודות ללחץ מבחוץ. שני גורמים אלה אינם קיימים באפריקה של היום.

י) לעומת הסיסמה המוסכמת של איחוד, אנו עדים להתפוררות לפחות במקרה אחד (מאלי)[2] ולחשש התפוררות בכמה מדינות נוספות (קונגו, ניגריה).

יא) במצב זה של "עולמות ישנים המתפוררים, ועולמות חדשים שטרם נולדו", האפשרות המעשית היחידה היא לפעול על בסיס המדינות הקיימות ולהימנע בקפדנות מנקיטת עמדה בפומבי לגבי עצם האיחוד, לגבי השיטות להשגתו והאישים המייצגים אותן.

מגמות

מגמות פעולתנו באפריקה הן לרכוש ידידותם של עמי אפריקה העצמאי[ים], בעיקר, על־מנת:

א) לנטרלם בסכסוך הישראלי–ערבי, להביא חלק מהם לעמדה ידידותית מוצהרת באותו סכסוך, ואולי גם להיעזר בהם בטווח ארוך יותר בקשר ליישובו של הסכסוך.

ב) לחזק עמדתה של ישראל בעיני המעצמות, הודות להישגיה באפריקה והשפעתה בקביעת עמדת מדינות אפריקה במאבק הבין־גושי.

ג) לסייע להתעצמותה הכלכלית של מדינת ישראל על־ידי מציאת שווקים למוצריה, ועל־ידי תוספת הכנסה לאומית בעקבות ייצוא ידע, והכנסה מפעולת החברות המשותפות.

491

1. חוף השנהב, וולטה העילית, דהומיי וניז'ר.
2. באוגוסט 1960 התפצלה הפדרציה של מאלי לשתי מדינות: סנגל ומאלי (סודאן הצרפתית לשעבר).

נתונים

א) נתונים חיוביים

הניסיון הוכיח שישראל ממלאת כבר, ועשויה למלא בעתיד, תפקיד באפריקה שאיננו עומד בשום פרופורציה לשטחה ולאוכלוסייתה. תכונותיה של ישראל המאפשרות לה זאת הן:

(1) כמדינה יהודית היא מזוהה אמנם עם הגזע הלבן אך לא עם קונספציה של גזע עליון.

(2) כמדינה אשר זכתה לעצמאותה תוך מאבק נגד שלטון אימפריאלי עשויים מנהיגי אפריקה לראות בה דוגמא – ולעתים אף סמל – של הפיתוח הכלכלי והחברתי המתאפשר לאחר העצמאות: מאידך גיסא, מסוגלים מנהיגי ישראל לחוש את בעיותיהם ולהבינם.

(3) כמדינה אשר הפכה את החלוציות לערך מוסרי וחינוכי – מסוגלת ישראל להקנות ערכים בעלי חשיבות עליונה לפיתוח הארצות הנדונות.

(4) כמדינה קטנה ורחוקה לא קל להחשידה במגמות אימפריאליסטיות.

(5) כמדינה בעלת כוח־אדם מקצועי מרובה יחסית, ורמת משכורת נמוכה יחסית, מתאפשר לה לשלוח מומחים במספרים החורגים בהרבה מיכולת מדינות אחרות בעלות אוכלוסייה דומה.

(6) העובדה שהן אנגלית והן צרפתית (ולו אף במידה פחותה) שגורות בפי אוכלוסיית ישראל מקלה עליה את הטיפול באורחים מארצות אפריקה. בהקשר זה יוצבע על התפקיד הנכבד אשר העלייה מצפון אפריקה הדוברת צרפתית כבר מילאתהו בעבר, ועוד עתידה למלא בקשירת קשרינו עם ארצות אפריקה הדוברות צרפתית.

ב) נתונים שליליים

(1) מדינות ערב, ובפרט קע"ם, עמדו מזה כבר על מגמות פעולתנו באפריקה, ורואות היום את המלחמה בה כעניין בעל עדיפות עליונה במסגרת המאבק נגד ישראל. לקע"ם מספר נתונים חיוביים שהיא מנצלת אותם בהקשר זה:

(א) בירתה באפריקה, והיא זכאית אפוא למקום בכל כנס וועידה של עמי אפריקה.

(ב) כמדינה מוסלמית היא שותפת בדת לחלק גדול מאוכלוסיית אפריקה. נכון שהניצול הגלוי של האיסלאם למטרות פוליטיות של קע"ם מעורר פה ושם תגובה הפוכה, אולם יש להניח שקע"ם תלמד לקח מכך ותדע בעתיד לנצל מומנט זה ביתר כישרון.

(ג) כאחד ממנהיגי הגוש הנייטרליסטי, וכמי שזכה לסיוע ניכר מן המזרח ומן המערב כאחד, משמש נאצר במספר ארצות כדוגמא שכדאי לחקותה.

(ד) הקולוניות הלבנוניות הפזורות בכל מערב אפריקה עלולות לשמש מקור אינפורמציה ואמצעי לקשירת קשרים ללבנון, ובמידה פחותה – לקע"ם. אמנם הזדהות יתר עם הקולוניות הלבנוניות עלולה להזיק למעמדן של מדינות ערב שכן קולוניות אלו המרכזות בידיהן חלק ניכר מן המסחר הסיטונאי ובעיקר הקמעונאי במערב אפריקה, נחשבות כתוצאת לוואי של השלטון הקולוניאלי, ומגמת היציאה לעצמאות כלכלית והאפריקניזציה של עמדות המפתח בכלכלה, שהיא מגמתן

המוצהרת של מרבית מדינות אפריקה, מכוונת במישרין להגבלת השפעתם של הלבנונים או אף לנישולם.

(2) הגוש הסובייטי עמד אף הוא על תפקידה של ישראל כמדינה היחידה בעולם החופשי אשר יש לה חזון חברתי־כלכלי הניתן ליישום באפריקה והעשוי לשמש אלטרנטיבה לאידיאולוגיה קומוניסטית, והוא פועל נגד הרחבת מעמדה של ישראל בדרכים שונות. אין זה בוודאי מקרה שפיתוח יחסינו עם גיניאה, אשר הרחיקה לכת בכיוון ההזדהות עם הגוש הסובייטי יותר ממדינות אפריקה האחרות, הן במדיניות פנים, נתקל בקשיים מפיתוח יחסינו עם כל מדינה אפריקאית אחרת.

(3) המעצמות הקולוניאליות לשעבר ואזרחיהן במדינות שזכו לעצמאות, גם שעה שהן מחייבות עקרונית פעולות ישראל, פועל[ות] נגדה בשטח, שעה שנראה להן שאינטרס שלהן עלול להיפגע על־ידי תקיעת יתד ישראלית במדינה או בשטח כלכלה זה או אחר.

(4) שגיאות ישראליות: על אף הנאמר לעיל, נראה לחתום־מטה שאין כיום עוד שטח במסגרת מדיניות החוץ הישראלית אשר טיב הפעולה הישראלית מהווה גורם כה נכבד בקביעת הצלחת הפעולה או כישלונה בשטח זה של פעולות ישראל באפריקה. מתוך כך חשוב לראות בבירור את השטחים בה לוקה פעולתנו. ניתן לסכמם כליקויים בבחירת כוח־אדם ובהכוונתו המוצאים ביטויים כדלהלן:

(א) בשטח המגע או היעדר המגע האנושי והחברתי בין ישראלים לאפריקאים.

(ב) בשטח רדיפת בצע גלויה ומוגזמת של אנשים בודדים, או אף של חברות.

(ג) באכזבת תקוות של אפריקניזציה מהירה אשר התחייבנו בה במספר מקומות.

שיטות

שיטות הפעולה שהיו נהוגות עד כה הן:

1) הקמת והפעלת נציגויות ישראל.

2) הזמנת וקבלת משלחות מארצות אפריקה בישראל.

3) משלוח מומחים בודדים או צוותות מומחים למשימות מוגדרות למדינות אפריקה, בין על יסוד הסכמים בין־ממשלתיים ובין באמצעות סוכנויות האו"ם.

4) קבלת משתלמים מארצות אפריקה בארץ.

5) קיום ועידות אשר מדינות אפריקה מוצאות עניין בנושאיהן או אף מיועדות בעיקר למדינות אפריקה.

6) הקמת והפעלת חברות משותפות בשטחי קבלנות הבניין והספנות.

7) הקמת מפעלים חיוניים במדינות אפריקה באחריות מוסדות ישראליים כגון בית־הספר לטיס בגאנה ומרפאת העיניים במונרוביה.[3]

8) חתימת הסכמים מסחריים ומתן אשראי ממשלתי.

9) הקמת חברות מסחריות המתרכזות בסחר ישראל–אפריקה.

10) פעולת הסברה באמצעות פרסומים ושידורים.

3. הוקמה בשנת 1960, לאחר סקר שעשה הפרופסור מיכלסון, מומחה ישראלי למחלות עיניים.

עדיפויות

אין החתום־מטה סבור שיש הצדקה, במצב הבלתי־מיוצב באפריקה, שישראל תקבע לעצמה סדר־עדיפויות באשר לארצות אשר עליה לפעול בהן. מגמתנו היא לזכות בידידות כל המדינות, והעדפה בולטת של אחת או יותר על־פני חברותיהן עלולה להזיק יותר מאשר להועיל. הכלל חייב להיות חלוקת מאמצינו בין המדינות השונות בדרך שתבטיח שכישלון או נסיגה, שהם אפשריים בכל מקום, לא יביאו בעקבותיהם התמוטטות הבניין כולו. במצב הקונקרטי הנוכחי בו מרבית מאמצינו מושקעים בארצות הדוברות אנגלית שבמערבה של אפריקה, פירושו של דבר מאמץ מיוחד במזרח אפריקה ובארצות הדוברות צרפתית.

באשר לקביעת עדיפויות לגבי כל ארץ וארץ, יש לשקול לפי כל סעיף שבפרק השיטה:

1) הקמת נציגויות:

לית מאן דפליג שעלינו להיות מיוצגים ייצוג נאות בכל המדינות, ואין כאן מקום לקביעת עדיפות.

ב) השתלמויות: ברור שיש להקדישן לכל הארצות: המפתח שנהוג היה עד כה, המביא בחשבון פחות או יותר את מספרי האוכלוסייה שבכל אחת מהן, עונה על הצרכים. השתתפות בהוצאות נסיעה תיקבע על־פי הערכתנו את יכולתן הכספית של הממשלות הנוגעות.

ג) מומחים: בשטח זה צריך יהיה לקבוע עדיפויות בכל מקרה בו תהיה תביעה דומה מצד שתיים או יותר מדינות, ואין אפשרות לספק את כולן: הכלל חייב להיות שמדינה אשר בקשתה נדחתה פעם אחת, תינתן לה עדיפות בהזדמנות אחרת.

ד) חברות משותפות:

(1) קבלנות ובניין: זהו אולי השטח הבולט ביותר בו נעמוד תוך זמן קצר בפני ההכרח לקבוע עדיפויות ברורות. לחתום־מטה נראה שעלינו לחתור להקמת חברה אחת לפחות בארצות הדוברות צרפתית ואחת במזרח אפריקה – שמיקומן ייקבע לפי דרישת הממשלות, אפשרויות כלכליות וכיוצא בזה; כמו־כן עלינו להיענות לכל משאלה סבירה הבאה מצפון ניגריה.

(2) חברות ספנות: אם יתקבל העיקרון המוצע על־ידי "צים" של הקמת 3–4 חברות משותפות, או חברות שבניהול ישראלי, בממדים קטנים, מוצע לחלקן בין המדינות הקטנות יותר, בהתאם לאפשרויות (סיירה ליאונה, טוגו, אולי בהמשך טנגניקה). במקרה והניסיון הניגריני עם אלדר דמפסטר ייכשל – עלינו להיות נכונים מבחינה כלכלית ומדינית כאחת – להיכנס עם ניגריה במשא־ומתן על הקמת חברה בקנה־מידה גדול.

ה) הקמת מפעלים ישראליים: חייב דיון בכל מקרה, בהתאם למסיבות המיוחדות שלו. לגבי שטחי פעולה אחרים, כגון הזמנת משלחות, הסברה, שידורים וכיוצא בזה, אין מקום לקביעת עדיפויות.

2) כיסוי שטחים:

(א) אין החתום־מטה סבור שהחלוקה בין מחלקת המזרח התיכון לבין מחלקת אפריקה תעמוד בפני המבחן לאורך ימים – ואריתריאה, אתיופיה וסומאלי תצטרכנה

בסופו של דבר להיכלל בתחומה של אפריקה.[4] אין החתום־מטה מציע לבצע שינוי זה כל עוד לא השתלטה מחלקת אפריקה על כל האזור המסור לאחריותה, אולם כבר מעתה מתחייב תיאום בין שתי המחלקות, ומתחייבת הזרמת אינפורמציה שוטפת על יחס מדינות אפריקה האחרות לישראל, לבירות המדינות הללו.

(ב) הפדרציה של רודזיה:[5]

יש לציין שהפדרציה לא זכתה עד כה לתשומת־לב שיטתית אלא מבחינה קונסולרית מצד הקונסוליה ביוהנסבורג. בעיקר לא קויים מגע שוטף עם מנהיגי התנועה הלאומית שבפדרציה. הדבר חמור היות ובאחת הטריטוריות – ניאסלנד – תוקם בעתיד הקרוב ממשלה עם רוב אפריקני.[6] כמו־כן מגיעות בקשות לתמיכה ולהשתלמויות בצינורות שונים, מדרום רודזיה ומצפונה[7] מצד שליחי קנת קאונדה, ושליחי מוומה (שהוא, אגב, בוגר סמינר לקואופרציה בארץ). ייתכן שפתרון הוא בהטלת אחריות על [שגרירות ישראל ב]לונדון במגע עם מחלקת חבר־העמים הבריטי ומחלקת אפריקה.

(ג) המושבות הפורטוגליות: המצב הנוכחי בו המושבות הפורטוגליות הן [ב]אחריותה הבלעדית של מחלקת אמריקה הלטינית נראה כאנכרוניזם המחייב תיקון.

(ד) רואנדה אורונדי:[8] מוצע שישאר לפי שעה בידי השגרירות בבריסל בתיאום על־ידי מחלקת אפריקה.

3) ייצוג דיפלומטי

(א) מוצע לדון מחדש בתנאי השירות בארצות אפריקה מסוימות וכן בארצות דומות באסיה, על־מנת לוודא שעובדי המשרד יהיו נכונים ברצון לתקופת שרות שנייה ושלישית ביבשת. כמו־כן, חיוני שעבודת המשרד באפריקה תיעשה אף היא בעיקרה בידי עובדיו הקבועים, מטעמים שאין צורך לפרשם. בדלית ברירה מוצע לשקול אם אין מקום לצעד דרסטי של הקטנת הנציגויות הקיימות באירופה ובארצות־הברית לשם מתן אפשרות להגדלת מספר הנציגויות באפריקה ולהרחבת הקיימות במקרה הצורך. אין החתום־מטה מוסמך להציע הצעה מסוכמת, אך נראה לו שהקונספציה בדבר גודל מינימלי של נציגות נשתנתה במשך הזמן ונמצא כל הקודם זוכה.

(ב) נוסף על הנציגויות הקיימות והללו שאושרו מוצע בשלב זה להקים קונסוליה בטנגניקה ושגרירות בבמקו. אני מבין שנושא ייצוגנו בארצות אפריקה המשוונית יעלה אף הוא לדיון בעתיד הקרוב.

4. בשנת 1958, משגברה הפעילות הישראלית במדינות הפריפריה (טורקיה ואיראן), הועבר הטיפול במשרד החוץ במדינות קרן אפריקה (אתיופיה, אריתריאה וסומאליה) ממחלקת אפריקה למחלקת המזרח התיכון.
5. הפדרציה של רודזיה וניאסלנד הוקמה בידי הבריטים בשנת 1953, והתקיימה כעשר שנים. כללה את רודזיה הצפונית, רודזיה הדרומית וניאסלנד.
6. ניאסלנד קיבלה עצמאות בשנת 1964, ושינתה את שמה למלאווי.
7. רודזיה הצפונית קיבלה עצמאות בשנת 1964, ושינתה את שמה לזמביה.
8. שתי מדינות במרכז אפריקה, שהיו באותה עת תחת נאמנות בלגית. שתיהן זכו בעצמאות ב־1965, ואז שינתה אורונדי את שמה לבורונדי.

(ג) לגבי מספר ניכר של מדינות אפריקניות מוקדם עדיין לתבוע הדדיות בייצוג דיפלומטי, נראה לחתום־מטה שישראל רשאית לצפות לכך, תוך השנה הקרובה:

(1) שניגריה תקים שגרירות קבע בארץ, לאור גודלה, תקציבה והיקף קשריה עם הארץ;

(2) שמאלי תאמין שגריר היושב באירופה גם לארץ, או אף תקים נציגות קבועה.

(ד) נראה לחתום־מטה שעלינו להחליט עקרונית על נכונותנו לייצג מדינה או מדינות אפריקניות בארצות בהן אין הן מיוצגות. בשלב זה באה בחשבון מאלי.

(ה) מוצע להרחיב תכנית ההשתלמות בארץ ולהכליל בה גם השתלמות בשירות חוץ, למדינות שתהיינה מעוניינות בכך.

4) ביקורי ראשי מדינות [ו]ממשלות ומשלחות ממשלתיות

1) עלינו לעשות כל מאמץ להוציא את האב יולו מבדידותו המזהירה כראש המדינה היחיד אשר ביקר עד כה בארץ.[9] נראה לחתום־מטה שהסיכויים הטובים ביותר הם ברגע זה בכיוון ביקורם של טבמן, ציר[ננה] ואולימפיו ומוצע להטיל הדבר כמשימה על הנציגויות הנוגעות בדבר.

2) משלחות ממשלתיות מסנגל (ללמוד קואופרציה) ומגיניאה נראות כב[נ]ות־ביצוע, ומוצע לחתור להבאתן. על השגרירים שיתמנו באבידג'אן ובברזוויל לבדוק הנושא לגבי המדינות אליהן [יהיו מואמנים].

5) הקהילות הישראליות

הקהילות הישראליות (הכרחי למצוא לכך כינוי מתאים יותר מאשר קולוניות) ההולכות וצצות בקשר לעבודת החברות המשותפות הן תופעה חדשה בחיינו הלאומיים, ואין דומה להן במקומות אחרים. אין הן משתלבות בקהילות יהודיות, שאינן קיימות באותם מקומות: אורח חייהן שונה מזה של סביבתן: מכמה בחינות חומריות הוא קרוב ביותר לזה של הבריטים ושל expatriates אחרים, אולם מבחינה מדינית ישראלית תהיה השתלבות עימהם (תופעה הקיימת במספר מקומות) הרת־אסון. נראה לחתום־מטה שהיקף הקהילות וחשיבותן במסגרת פעולתנו באפריקה מצדיקים שתוקדש להרכבן, ארגונן, חייהן הציבוריים, חינוך ילדיהן וקשריהן עם הארץ, מחשבה רצינית. להלן רק כמה הצעות מוחשיות, שהן רחוקות מלמצות הבעיה:

(א) חינוך

קיימים היום באפריקה שלושה בתי־ספר ישראליים (איבדן – כ־40 תלמיד, 8 כיתות, 4 מורות ישראליות מהן 2 מוסמכות, מורה לאנגלית; אקרה – 40 תלמיד, 8 כיתות, 4 מורות ישראליות מהן 2 מורות ו־2 גננות; מונרוביה – 10 תלמידים, 2 מורות, מספר כיתות). קיימת מחשבה על פתיחת בית־ספר נוסף בלאגוס, ויש להניח שהבעייה תתעורר במוקדם או במאוחר באנוגו ובפריטאון. ילדים ישראלים במקומות אחרים לומדים בבתי־ספר מקומיים – אנגליים או צרפתיים, כשחינוכם היהודי

9. האב פילבר יולו, נשיא קונגו (הצרפתית לשעבר) עמד בראש משלחת ארצו לכנס שנתקיים באוגוסט 1960 במכון וייצמן ברחובות על תפקיד המדע במדינות חדשות. זה היה ביקור ראשון של ראש מדינה אפריקאית בישראל.

והישראלי או שאיננו קיים כלל או שהוא מתבצע ביוזמה מקומית (תצוין לשבח אשת השגריר בקונקרי המלמדת בקביעות את בתו בת ה־11 של המזכיר השני בשגרירות).

נראה לחתום־מטה שמשרד החינוך חייב לקבל על עצמו אחריות הטיפול בנושא זה, על־ידי הכרה בבתי־הספר הזכאים לכך, הכוונתם המקצועית, אספקת חומרי לימוד ופיקוח תדיר: על־ידי קביעת נורמות להקמת בתי־ספר; על־ידי הכנת חומר הוראה בכתב הניתן לשימוש על־ידי הורים לצורך הוראת בודדים או קבוצות קטנות בדומה לשיטת Sumner המקובלת בארצות־הברית או לשיטה המונהגת על־ידי משרד החוץ הצ׳כי לגבי נציגיו. חלוקת החומר והפיקוח על שימושו ועל התקדמות התלמידים יהיו [ב]אחריות משרד החינוך. במקומות מסוימים יהיה חומר זה חייב להקיף כל המקצועות; במקומות אחרים, בהם הילדים לומדים בבתי־ספר רגילים, יקיף החומר רק המקצועות העבריים שאינם נלמדים בהם. סיוע החברות המשותפות בהקמת ובהחזקת בתי־הספר ראוי להערכה וחיוני שיימשך ויגבר.

(ב) בריאות

גודל הקהילות ובעיות הבריאות המיוחדות הנובעות מאקלים, תזונה והיעדר מוסדות רפואיים מתאימים יוצרים בעיות קשות. קיימת הערכה כללית לעובדה שבמקרים קשים מוכנים היו משרד החוץ וההנהלות הישראליות לעשות מאמצים יוצאים מגדר הרגיל, גם בשטח הכספי; אין ספק שעובדה זאת היוותה גורם חיובי בקביעת המוראל של הקהילות אולם אין היא יכולה לבוא במקום טיפול שיטתי.

מוצע שמשרד הבריאות ו/או קופת־חולים יוכנסו בעובי הקורה הזאת ויציעו פתרון לבעיה. מוצע שבמקומות בהם קיימות קהילות תמצא בעיית הריפוי של עובדי המשרד פתרונה באותה מתכונת, שכן אפליה לטובתם תשפיע לרעה על יחסיהם עם הקהילות.

(ג) חיי חברה

כפי שנרמז לעיל קיימת קרבה יחסית באורח־החיים בין הקהילות הישראליות לבין אורח החיים של הקולוניות האירופיות – והדבר מוצא ביטויו במקומות מסוימים בהצטרפות למועדונים האירופיים (הללו – גם שעה שהם מוותרים על האקסקלוסיביות החוקית – אינם משנים, כרגיל, צביונם בשל כך) והסדרת החיים החברתיים במסגרתם.

במקומות אחרים קיימת סכנה שייווצר גטו ישראלי, תהליך המוצא עידוד בעובדה שמקומות המגורים של הישראלים, המשוכנים בבתים השייכים לחברות המעבידות, סמוכים אלה לאלה מטעמי נוחיות מנהלית. ברור לחתום־מטה שאין לא הצדקה ולא אפשרות להסדיר חיי החברה על־ידי צו מלמעלה, אולם מתחייב מאמץ מיוחד מצד הנציגויות לסייע בעיצוב אורח חיים ישראלי באפריקה, אשר יענה על צורכי הישראלים [ו]יעודד מפגשים עם אפריקנים ככל האפשר. ייתכן שלשם כך יש טעם ליזום בחירת ועדים מקומיים מבין חברי הקהילות וחברותיהן; נראה לחתום־מטה שהדבר נוגד את רוח הארץ אם הכוונת חיי החברה תימצא בידי הנהלות החברות. משרד החוץ חייב לסייע על־ידי המצאת אמצעי בידור והקמת מועדונים ישראליים־אפריקנים (ל א ישראליים) ודרבון גורמים אחרים באותו כיוון.

יש להימנע ככל האפשר מיצירת שכונות ישראליות במקומות.

חשיבות מיוחדת נודעת לפעולה ולהפעלת נשי העובדים בהקשר זה.

הללו פנויות באפריקה מדאגות משק הבית הרבה יותר משהן פנויות בארץ; הפעלתן בצורה מתאימה עלולה לשמש גורם ניכר בקשירת קשרים עם אפריקנים; כנגד זה עלול חוסר תעסוקה לשמש עידוד לרכילויות ולהורדת המוראל. מוצע שבכל נציגות בה הדבר ניתן תקבלנה על עצמן נשי עובדי המשרד האחריות ליזום הפעולה, באמצעות ועדים שיוקמו לכך. מותר אולי לחשוב גם על הקמת סניפים של ארגון או ארגוני נשים בארץ לצורך הפעולה, אם הדבר ניתן מבלי להביא לפילוג בקהילות.

מחובתי לציין שבתי־הספר הישראליים שקמו אינם מהווים גורם חיובי בקשירת הקשרים עם אפריקנים. מבין ילדי הכיתות הגבוהות של בתי־הספר באקרה, לדוגמא, לא נמצא אחד שיש לו ידיד גנאי קרוב; מאידך גיסא, מתבססת הקרבה החברתית בין נציגנו בפריטאון[10] לבין שר החוץ המיועד של סיירה ליאונה במידה רבה על העובדה שילדי שניהם לומדים באותה כיתה.

6) החברות המשותפות

אין ספק שבמקום שקיימות חברות משותפות הרי האימפקט שלהן גדול מזה של יתר פעולותינו, הן בגלל השיתוף ההדוק עם הממשלות והן בגלל מספר הישראלים המועסקים בהן, ותוצאות פעולותיהן הנראות לעין. דבר זה כורך בחובו סיכוי וסיכון גם יחד. נראה לי שפרט לרמה מקצועית, גבוהה, עליה אין החתום־מטה מוסמך, כמובן, לשפוט, עלינו להקפיד על הכללים דלהלן:

(1) על החברות המשותפות להיות למופת ביחסי עבודה ובעיקר ביחסי אנוש בין העובדים הישראלים לבין האפריקנים. בכל מקום שנעשה ניסיון כן להגיע לידי מגע אנושי וחברתי עם אפריקנים העידו הנוגעים בדבר שהדבר "השתלם" אף מבחינת תפוקת העבודה (חגיגת העצמאות באנוגו, ביקור חולים בפריטאון).

(2) על החברות המשותפות לעשות מאמץ נמרץ הרבה יותר בכיוון אפריקניזציה ולדאוג לכך שדבר המאמץ יהיה ידוע בארצותיהן (הקורס האחרון באקרה – לפני שנה).

(3) על המנהלים הישראלים של החברות לעשות מאמץ מכוון להדגיש אופיין המשותף של החברות, להבדיל מחברות בריטיות, איטלקיות ואחרות. מצער הדבר שאף איש כסר מילטון מרגאי, שעה שהוא מדבר בשבח החברה המשותפת, מדבר עליה כחברה "שלכם".

מוצע לקיים בעתיד הקרוב ישיבה משותפת של הנהלות "סולל־בונה" ו"ורד" בראשות שרת החוץ על־מנת למצוא הביטוי הארגוני למימוש העקרונות דלעיל.

(4) עוד מוקדם לדון על תוצאות הניסיון לשלב ה"ורד" בין ה"סו"בים" – לשלב "ורד"[11] ו"סולל־בונה" בחברה אחת, ההולך ונעשה בפריטאון. במידה ויצליח – מוצע להעתיקו למקומות אחרים, שכן הוא מבטיח תיאום הדוק יותר, בשטחים כגון תנאי עבודה וכיוצא באלה.

(5) מוצע לבדוק על־ידי גוף שיוקם לכך אפשרות הרחבת שיטת החברות המשותפות לשטחים נוספים – חקלאות (מטעים משותפים), תעשייה, תעופה

10. אלכסנדר צור, קונסול בפריטאון מיוני 1960, ועד לקבלת העצמאות ב־1961.
11. "פיתוח מקורות מים" – Water Resources Development – חברה־בת של תה"ל.

והפעלת שירותים. לחתום־מטה נראה שיפה הכלל שבשלב זה עלינו להקים באפריקה רק מפעלים אשר דומיהם הוקמו בהצלחה בארץ (דבר זה מוציא, למשל, מטעי גומי וכריית יהלומים; אין פירושו שאין מקום להשקיע באלה אם הדבר נראה כדאי מבחינה כלכלית; השקעות מסוג זה חורגות מתחום הנושא הנוכחי).

(6) במידה ויוחלט על הרחבת תחולת השיטה בהתאם לסעיף 5 דלעיל, מוצע להקים בארץ חברות בדומה ל"סולל־בונה" ו"ורד", אשר אין להן התחייבויות בארץ. המחשבה של שימוש ב"ארגת" נראית לחתום־מטה רק בתנאי שיוקם גוף מקביל לזה הפועל בארץ. בעיית כוח־אדם לחברות אלו חייבת למצוא פתרונה באמצעות pool באחריות השר הנוגע בדבר. הניסיון להקים מפעלי תעשייה (מסמרים בניגריה, "המגפר" בליבריה) שנעשה עד כה נראה כמצביע באותו כיוון. אין החתום־מטה מוסמך לדון באיזו מידה ההחלטה ש"סולל־בונה" עבודות חוץ תייצג גם את "כור" בהקמת תעשיות עונה על הבעיה. הדבר טרם נוסה במציאות.

(7) בהרכבת הנהלת החברות יש לשים לב, נוסף ל־(1) – (3) דלעיל, למציאת אנשים המנוסים והמסוגלים למצוא הון השקעות באירופה ובארצות־הברית, על־מנת לשחרר ככל האפשר אוצר המדינה מחובת ההשקעות ומחובת מציאת הון להשקעות למטרות דלעיל.

7) מומחים והשתלמויות

(א) בה־בשעה שבגאנה מושמעים על־ידי נציגי השלטונות דברים בוטים נגד הסיוע באמצעות האו"ם, שהוא כביכול ניתן על־חשבון הקרנות או הממשלות המעניקות, אולם למעשה עולה למדינה המקבלת ביוקר – מושמעים בסיירה ליאונה דברים בוטים לא פחות נגד הסיוע הדו־צדדי, ובזכות סיוע באמצעות סוכנויות האו"ם המשמש תריס בפני השתלטות "האימפריאליסטים ב־overalls", בפרט לגבי מדינות קטנות.

(ב) במצב זה נראה לחתום־מטה שעלינו לספק תביעות סוכנויות האו"ם במידת האפשר ולדאוג לכך שעובדה זאת תיוודע בארצות הנוגעות בדבר – ואשר אנו עושים בדרך דו־צדדית הוא נוסף לאשר אנו נתבעים ונותנים באמצעות הסוכנויות. אל לנציגינו לצאת בביקורת או בהתקפה נגד הישענות על סיוע מצד סוכנויות האו"ם.

(ג) תוצאות עבודת המומחים מאשרות מסקנות המחלקה לסיוע בין־לאומי, שטובה אחריות לפרויקט מאחריות למשלוח איש וטובה אחריות לביצוע – גם אם הוא מוסווה מטעמי פרסטיג'ה – מאחריות לייעוץ בלבד.

(ד) רצוי למצוא הדרך לנצל נוכחות מומחינו בארצות לצורך השתתפות בהדרכה מרוכזת דוגמת הקורס לעריכת מפקדים שנערך על־ידי גיל בגאנה, הקורס לחובשים שנערך על־ידי המשלחת הרפואית בקונגו או דוגמת הקורס לגידול עופות ב־Kano[12] מטעם CCTA,[13] אשר נעשו מאמצים מצד השגרירות בלאגוס לשתף בה מומחה ישראלי.

12. בירת צפון ניגריה.
13. הארגון לשיתוף פעולה טכני באפריקה שמדרום לסהרה (Commission for Technical Co-operation in Africa South of the Sahara) ומרכזו בלאגוס. באותה עת היו חברות בו בריטניה, דרום אפריקה, הפדרציה של רודזיה וניאסלנד, צרפת, פורטוגל, בלגיה, גאנה, קמרון, ניגריה וליבריה.

(ה) חשוב לשמור על המגע עם המשתלמים גם אחרי תום השתלמותם הן לצורך עיקוב אחרי יישום לימודיהם והתקדמותם והן לשם התמדת האימפקט של השתלמות בארץ – תפקיד זה חייב להתבצע הן על־ידי הנציגויות, והן על־ידי המחלקה לסיוע בין־לאומי. מנהל בית־הספר החקלאי בעבורי (מערב ניגריה), בוגר קורס הקואופורציה החקלאית בשלהי 1958, הביע, למשל, משאלה לאספקה שוטפת של חומר מקצועי. במידה ויוחלט על פרסום מתאים, מוצע לכלול בו גם ידיעות על מעשיהם של בוגרי הקורסים, וכן ידיעות על התפתחויות בארץ בשטחים הנוגעים. לגבי הגיניאנים שהיו בארץ – אפשר, וזה יהיה הפרסום היחיד שנהיה רשאים לשלוח אליהם. המאמץ המתחייב לצורך "ניצול ההצלחה" נראה לחתום־מטה כקטן יחסית וכמשתלם מכל הבחינות.

(ו) מוצע לעקוב באופן שיטתי אחרי יישום התורה הנלמדת בארץ, בפרט בשטח הקואופרציה החקלאית. הקיבוץ שהוקם בטנגניקה והמושב ההולך ומוקם במערב ניגריה – מחייבים לימוד ומסקנות.

(ז) מוצע להקדיש בהשתלמויות הנערכות בארץ, במידת האפשר, מקום נכבד לאנשים העתידים למלא תפקידי מפתח בשטחי התעסקותם.

8) מגע עם גורמי חוץ

(בפרק זה יידונו רק מגעים שיש לקיימם באפריקה גופא)

(א) יותר ויותר גופים ומדינות פועלים באפריקה בשיטות הדומות לשיטותינו או משלימות אותן. ידיעה שוטפת של פעולותיהם, תוך הפקת לקח מהן או אף תוך היעזרות בהן במסיבות מתאימות, תקדם עניינינו.

(ב) מוצע להטיל על נציגויותינו עיקוב ודיווח שוטף על פעולות גורמים אלה.

(ג) CCTA הארגון לשיתוף־פעולה טכני באפריקה שמדרום לסהרה וארגוני הבת שלו – SCA[14] העוסק בבעיות מדעיות ו־FAMA[15] העוסקת בסיוע טכני, פעילים מזה כ־10 שנים בתיאום פעולה והחלפת ידע בשטחי הבריאות, גיאולוגיה ושימור הקרקע, וטרינריות ועבודה. הגם שהארגון התחיל כמועדון (א־פוליטי) של המעצמות הקולוניאליות הוא נתון עתה בתהליך מזורז של אפריקניזציה. העובדה שלפי שעה תחום פעולתו מוגבל למדינות שמדרום לסהרה, ואין בו אף מדינה ערבית אחת, עשויה להקל על שיתוף־פעולה בינינו לבינו. מוצע שהשגרירות בלאגוס תוסיף ותקיים מגע קבוע עם מזכירות הארגון. במידה ותקום מזכירות קבע לשם המשך פעילות ועידת רחובות, מוצע שמזכירות זאת תדאג ללימוד החומר המתפרסם על־ידי הארגונים ולגיבוש הצעות כתוצאה מכך.

(ד) משרדים אזוריים של הסוכנויות המיוחדות של האו"ם

מתקבל הרושם שהיקף הפעולות והסמכויות של המשרדים האזוריים של סוכנויות האו"ם ילך ויגדל. במידה ונרצה לבצע פעולות באמצעות סוכנויות אלו ובמימונן – חשוב שפעולות אלו תתואמנה גם עם משרדים אלה, ולא רק עם מרכזי הסוכנויות

14. המועצה המדעית לאפריקה שמדרום לסהרה (Scientific Council for Africa South of the Sahara).

15. הקרן לסיוע הדדי באפריקה שמדרום לסהרה (Foundation for Mutual Assistance in Africa South of the Sahara).

בג׳נבה, ברומא ובפאריס. הנציג האזורי של ארגון העבודה הבין־לאומי שמקום מושבו בלאגוס, מוכן בהחלט להמליץ על מתן מלגות מטעם ארגונו להשתלמויות בארץ. מכל מקום חשוב הסדר של החלפת ידיעות עם משרדים אלה, לתועלת שני הצדדים (בקמרון הסתבר לי שבעת ובעונה אחת עם הקורס לקואופרציה חקלאית לארצות אפריקה דוברות צרפתית נערך קורס על אותו נושא ולאותן ארצות ביאונדה. לפי מיטב ידיעתי לא היתה לנו ידיעה על כך, ונציג ה־ILO[16] העיד בפני שלא ידע על הקורס הנערך בארץ.)

(ה) קרן רוקפלר וקרן פורד

מגעי נציגנו בלאגוס עם נציג קרן רוקפלר כבר נותנים פרות. מוצע להקים מגעים דומים עם נציגי קרן פורד.

(ו) כאמור, אין רשימה זאת ממצה ומוצע להשלימה.

9) הסברה באפריקה

(א) חומר כתוב:

בה בשעה שלגבי ארצות אפריקה הדוברות אנגלית אנו יכולים להיעזר בחומר הרב יחסית המצוי בידינו, אנו דלים ואביונים עד כה בחומר בצרפתית.

(ב) סוכם עם השגרירות בפאריס שתתחיל מעתה – ולו בסטנסיל – בפרסום עלון אחת לשבועיים שיופץ במקובץ לנציגויות, עם שער מיוחד לכל אחת מהן. מבלי שיוזכר בו שם השגרירות בפאריס. רצוי ביותר למצוא תקציב לכך שהעלון יודפס ויכלול תמונות, שכן הסברה חזותית חשובה במיוחד.

(ג) מוצע לבדוק אפשרות הפצת גיליון יום ו׳ של L'Information,[17] בדומה לנוהג הקיים לגבי ה״ג׳רוזלם פוסט״, בתנאי שנצליח לרכז בידינו הכוונת המודפס ולמצוא הסדר תקציבי נאות.

(ד) היקף העבודה ההסברתית הנחוצה באפריקה מחייב שייווצר לכך שולחן מיוחד במחלקת ההסברה, שבראשו יעמוד איש השולט יפה גם בצרפתית.

(ה) בדיקה שטחית שנערכה על־ידי החתום־מטה מעלה שהשידורים למערב אפריקה נקלטים אמנם בניגריה, גאנה, אולם הקליטה אינה תדירה ומציאת התחנה מחייבת מאמץ שלא רבים מוכנים להקדישו, גם שעה שיש בידיהם המכשירים הדרושים. בקונקרי קולט השגריר רק לעיתים: בדקר – בכלל לא. מבלי להוציא על־סמך בדיקה שטחית זאת מסקנות מרחיקות לכת, נראה לחתום־מטה שיש להקדיש תשומת־לב מיוחדת לתכניות שתוכנה בארץ לשם שידור בתחנות השידור המקומיות. בקונקרי למשל, זכתה להד רב וחיובי תכנית מסיבת הסיום של קורס הגיניאנים ששודרה פעמיים ברדיו המקומי. מוצע שתורכב ועדת קבע משותפת למשרד החוץ ול״קול ישראל״ לתכנון שידורים מסוג זה.

(ו) לפחות משתי ארצות – סיירה ליאונה וסנגל – נתבקשנו לספק יועצים לתחנות השידור המקומיות. מוצע לעשות מאמץ מיוחד לספק דרישות אלו העלולות

16. ארגון העבודה הבין־לאומי (International Labour Organisation).
17. עיתון יומי בשפה הצרפתית שהופיע באותה עת בישראל.

להקל על פעולות ההסברה, מתוך הסתייגות שסוכם עליה ש־יועצינו לא יטפלו בחדשות, פרשנות או תכניות המעוררות בעיות מדיניות. אולי כדאי לחשוב על סמינר לניהול תחנות שידור קטנות ובינוניות שייערך בארץ.

(ז) חשוב שסרטי התעודה והיומנים המופצים על־ידינו ייערכו במיוחד לאפריקה (אולי על־ידי צירוף שני יומנים או יותר ליומן אחד) ויישלח[ו] גם בשפה הצרפתית. בניגריה, בה קיימת תחנת טלוויזיה, יש לדאוג מעתה לספק חומר מתאים לתחנה.

(ח) מוצע שפרויקטור לסרטים 16 מ"מ יהווה חלק מציוד הקבע של נציגות באפריקה.

(ט) קיימת ציפייה לקראת הופעת התערוכה הניידת. במידה ותצליח בסיבובה – והחתום־מטה אינו מטיל ספק בכך – מוצע לחשוב מעתה על סיבוב נוסף בשנה הבאה שיכלול המקומות עליהם פסחנו הפעם ויגיע גם לאחדות מערי ה"שדה" כגון איבדן ואנוגו.

10) הסברה על פעולותינו באפריקה

הולכות ומתרבות הדרישות לחומר על פעולותינו באפריקה, הן מצד עיתונאים וגופים בארץ והן מצד נציגויותינו בחו"ל, משרדי חוץ, עיתונות עולמית וכיוצא באלה. נראה לי שעל מחלקת ההסברה להיות אחראית לאספקת חומר זה, במידה והוא נועד לפרסום, תוך תיאום עם מחלקת אפריקה, המחלקה לסיוע בין־לאומי, [המחלקה ה]כלכלית וכו'. לגבי פרסומים נראה לי שיש לנהוג לפי הכללים דלהלן:

(א) קיים מיתוס לגבי פעולתנו באפריקה, המתבסס במידה מסוימת על אי־ידיעת ההיקף המלא של פעולותינו באפריקה. אין זה מענייננו לפגוע במיתוס זה, ואין לנו עניין למסור ידיעות מדויקות על היקפן המלא של הפעולות. במידה ועיתונאים ירצו לגלות בעצמם יקבלו מאיתנו הסיוע.

(ב) ערכה המדיני של פעולתנו יפחת במידה ולא תיוודע ברבים; מאידך, מתקוממים אפריקנים נגד כל התרברבות וכל דחיקת רגלי האפריקנים מפרסומת. המוצא מדילמה לכאורה זאת הוא בהקדשת תשומת־הלב העיקרית לפעולת האפריקנים הפועלים יחד איתנו. יש הבדל יסודי בין כותרת "ישראלים מקימים הפרלמנט של סיירה ליאונה" שהיא פסולה, לבין הכותרת "חברת הבנייה של סיירה ליאונה מקימה הפרלמנט", עם כותרת משנה: "מהנדסים ומנהלי־עבודה מישראל מלאי התפעלות מהספק העובדים האפריקנים". גיבורי בית־הספר לטיס בגאנה הם הטייסים הגנאים, והמדריכים הישראלים מסייעים בידם.

(ג) העובדה שמרבית חברותינו משותפות עם גורמים מקומיים, שלא כחברות הזרות הפועלות באותן ארצות, נותנת לנו יתרון הסברתי פוטנציאלי עצום שטרם ניצלנו אותו. אנו יכולים וחייבים לתת פרסומת לפעולת החברות ואגב אורחא לחלקם של הישראלים בהן: למנהלים האפריקנים של החברות, ובצידם, פה ושם, למנהלים הישראלים.

(ד) סיסמת ההסברה שלנו על עבודתנו באפריקה חייבת להיות "יחד".

(ה) יש כיום כבר מספיק שבחים עלינו מפי אפריקנים ואין צורך והכרח שנשבח את עצמנו. למופת ישמש פרסומו של מודיבו קייטה על ביקורו בארץ.[18] יש למצוא דרכים להפיץ פרסומים מסוג זה, מבלי שייוודע חלקנו בהפצה. מוצע שמחלקת ההסברה תכין תיק של קטעי עיתונות ושל פרסומים של אפריקנים על ישראל ועל פועלה, שיועמד לרשות עיתונאים ומבקשי חומר אחרים, בשעת הצורך.

(ו) מוצע שהנחיות ברוח הנאמר בפרק זה תוצאנה לכל הגורמים אשר יש להם נגיעה בהסברת פעולתנו באפריקה.

11) האיסלאם הלא־ערבי

(א) כפי שהוזכר בפרק הנתונים מנצלת קע"ם קרבתה הדתית לרבים מעמי אפריקה לפעולה נגדנו. הדבר מחייב תשומת־לב מיוחדת מצידנו, לראשי הדת המוסלמים, ולמוסלמים בכלל. בעיה דומה קיימת במספר ארצות אסיה.

(ב) מוצע להקים ועדת קבע בראשות מנהל מחלקת המזרח התיכון, בהשתתפות נציגי מחלקת אסיה, חקר, הסברה, מחלקת אפריקה, משרד הדתות (המדור המוסלמי), האוניברסיטה העברית (המכון למדעי המזרח) שמתפקידה יהיה ליזום פעולה מצידנו בנושא זה. על הוועדה יהיה לבחון בין היתר ההצעות דלהלן:

(1) פרסום קוראן בארץ.

(2) פרסום חומר על יהדות ואיסלאם.

(3) פרסום חומר באנגלית ובצרפתית על המשפט המוסלמי בארץ.

(4) הקניית מקום למורים ולספרים מישראל במאמץ הוראת הערבית כשפה שנייה.

(5) הכנת תכניות מתאימות לתחנות השידור המקומיות.

(6) הבאת אורחים, מרצים, קיום כנסים וכיוצא בזה.

(ג) בשלב זה מוצע לתת עדיפות במינויים לארצות שהן מוסלמיות, כולן או רובן, לאנשים בעלי רקע במדעי המזרח בכלל ובאיסלאם בפרט.

12) מכון ללימודי אפריקה באוניברסיטה העברית

(א) על־מנת להעמיק הידע בארץ בענייני אפריקה ברמה אוניברסיטאית ועל־מנת ללכד כוח־אדם שיהיה מסוגל להשתתף בהכשרת ישראלים היוצאים לאפריקה, מוצע להפעיל בהקדם התכנית להקמת המכון ללימודים אפריקניים באוניברסיטה העברית בהתאם לתזכיר שהוגש בשעתו על־ידי מר פישר ופרופ' פראוור.

(ב) כצעד ראשון יש להקים הוועדה המשותפת אוניברסיטה–משרד החוץ, למנות מזכיר (ולו חלקי) למכון וספרן לספרייתו. ג. פרופ' קלמן, המנהל מכון דומה ב־UCLA בלוס אנג'לס, יבקר בארץ כנראה בפברואר 1961 ויהיה נכון לייעץ בהקמת המכון.

13) ארגון

(א) יחסי הגומלין בין העבודה המדינית המתבצעת על־ידי סגל משרד החוץ לבין העבודה הכלכלית והמקצועית המתבצעת בידי גורמים הנמצאים בשליטתם של משרדי ממשלה אחרים, או גופים אחרים במדינה, שונים הם באפריקה מן המקובל לגבי

18. מודיבו קייטה, ראש ממשלת מאלי, ביקר בישראל ב־1958, קודם שזכתה ארצו בעצמאות.

אירופה וארצות־הברית. מוצע שדבר זה ימצא ביטויו בארגון העבודה בכל הדרגים. מוצע להקים ועדה בין־משרדית בדרג מתאים – אולי של מנכלי״ם, אשר תתכנס לעתים מזומנות, לשם קבלת דיווח כולל על הנעשה באפריקה, על־מנת לשתפם באחריות ולהקל עליהם ביצוע המשימות המוגדרות החלות על משרדיהם. מוצע שמנהל מחלקת אפריקה ישמש מזכיר לוועדה או לוועדות והוא יהיה חייב להזרים אינפורמציה שוטפת לחבריהן.

(ב) על־מנת לאפשר לשרת החוץ ולהנהלת משרד החוץ לקבוע קווי מדיניות, הכרחי שיוכלו לקבל לעיתים מזומנות אינפורמציה מעודכנת ומקיפה על מכלול פעולותינו באפריקה. מוצע שאינפורמציה זו תתרכז ותעובד על־ידי מחלקת אפריקה. לשם כך חיוני שיוסדר הדיווח למחלקת אפריקה מצד גורמים דלהלן:

(1) הנציגויות – באמצעות המחלקה הקונסולרית על הקהילות הישראליות במקומות השונים.

(2) המחלקה לסיוע בין־לאומי על מומחים באפריקה ומשתלמים מאפריקה.

(3) החברות המשותפות (ישירות או באמצעות המחלקה הכלכלית) על פעולותיהן.

(4) החברות הכלכליות על פעולותיהן.

(ג) מספר נציגויות מחוץ לאפריקה ממלאות או עשויות למלא תפקיד נכבד בייעול פעולתנו ביבשת הזאת. בשגרירות בפאריס נתמנה איש מיוחד[19] לטיפול בארצות הקהילייה הצרפתית, לרבות טיפול במנהיגיהן המגיעים לפאריס, במשתלמים וכו׳. חיוני שהסדר דומה יעשה בדחיפות בלונדון, הן לטיפול בטריטוריות בריטיות אשר טרם זכו לעצמאות והן לטיפול בארצות הקומונוולת. רצוי, כמו־כן, שייעשה גם בוואשינגטון ובבון.

(ד) על־מנת לאפשר למחלקת אפריקה ולמחלקות אחרות במשרד אשר יש להן נגיעה ישירה לעבודתנו ביבשת למלא את התפקיד החיוני שיוצב אליו כוח־אדם מתאים, ושיינתנו לה האמצעים הנחוצים בשטח הדיור והסגל המזכירותי.

(ה) ידיעת השפה הצרפתית הכרחית במגעינו עם אפריקה, ומוצע שמשרד החוץ יעודד לימודה על־ידי העוסקים בענייני אפריקה, בארץ ובנציגויות, על־ידי כיסוי הוצאות הלימוד.

סיכום

אם יש משמעות לחלוקת ההיסטוריה לתקופות ״נזילות״ ולתקופות ״קופאות״ – אין ספק שיבשת אפריקה נמצאת עתה בתקופת נזילה. דפוסים מקובלים נעלמים ודפוסים חדשים טרם נתגבשו תחתיהם. במצב זה נפתחות אפשרויות בלתי־חוזרות בפני מדינת ישראל. ההתחלה שנעשתה מבטיחה ומעודדת; אין עוד שטח ביחסי החוץ שלנו לגביו תלוי כה הרבה בטיב פעולתנו ובהיקפה.

19. יהודה הורם, מזכיר ראשון בשגרירות ישראל בפאריס, נתמנה לטפל גם בנושאים אפריקניים.

492

נ' לורך אל שרת החוץ

N. Lorch to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3301/5

ירושלים, 21 בנובמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

להלן מחשבות ומסקנות המבוססות על עבודת החתום־מטה במשך החודשים שחלפו מאז כניסתו לתפקיד, ועל הסיור שערך לאחרונה. אין הכתוב מהווה דו"ח על הסיור אשר יימסר בוודאי בעל־פה בהזדמנות נאותה.

המלצות מפורטות לגבי כל נציגות תישלחנה בנפרד.

בברכה,

נתנאל לורך

* * *

אקרה

בחודשים האחרונים חלו מספר התפתחויות - בעיקר בעניין "הכוכב השחור"[1] וחיל אוויר[2] - אשר נתפרשו, בעזרתה הפעילה של העיתונות בארץ, כנסיגה ביחסינו עם גאנה. דבר זה פגע קשה במוראל הקהילה הישראלית בגאנה, ויש חשש שירידת מוראל זו תהווה גורם בנסיגות נוספות. על הנציגות לעשות פעולה נמרצת להפיכת מגמה זאת: כשם שעבודתנו בגאנה שימשה גורם חיובי בייזום עבודתנו במדינות אחרות באפריקה המערבית, כך עלולה נסיגתנו מגאנה להוציא לנו שם של תופעה קיקיונית וחולפת באזור, ועלינו לעשות כל מאמץ למנוע התפתחויות נוספות ופירושים נוספים באותו כיוון. חיוני שנציגינו יבינו שתפקיד הממשיכים איננו מכובד פחות והוא לעתים קשה יותר מזה של פורצי הדרך. עלינו להימנע מיצירת "ביריות" (על־שם משק ביריה)[3] באפריקה.

להלן מספר הצעות מפורטות:

492

1. ראה מס' 475. ב־19 באוקטובר נחתם הסכם בין חברת "צים" לממשלת גאנה, ולפיו קנתה ממשלת גאנה את חלקה של צים בחברה המשותפת. באותו התאריך נחתם הסכם נוסף ולפיו תנהל צים את החברה עד שנת 1967.
2. ראה שם. באוקטובר 1960 הודיע ממשלת גאנה לשגריר ישראל כי החוזה בעניין הדרכת חיל האוויר, שתוקפו פג ב־30 באפריל 1961, לא יחודש, וחיל האוויר המלכותי הבריטי ידריך את חיל האוויר של גאנה. סוכם כי הצוות הישראלי ימשיך בהדרכה עד ראשית מארס 1961. (ראה מברקי ביתן אל משרד החוץ ומשרד הביטחון, סל/688, סל/700, 11.10.1960, 13.10.1960, 130.09/2292/4.)
3. יישוב מצפון לצפת, נוסד בשנת 1945, ופונה בשנת 1946 בידי הבריטים לאחר שנתגלה בו נשק. מתיישבים יהודים שבו והקימו אותו, ושוב פונו. הדבר חזר ונשנה עד שהניחו הבריטים ליישוב.

1) חטיבת הבונים:[4] המצב הנוכחי, בו קיימים מאוויים לפרודוקטיביזציה שאינם מבוטאים בתכנית פעולה, ואין החשיבה משתלבת ברשת רציונלית של אספקה ושיווק הנחוצים לגוף פרודוקטיבי מבחינה כלכלית, אינו יכול להימשך. מוצע לחזק הפיקוד הישראלי של החטיבה, הן בשטח הצבאי ארגוני ובן בשטח הכלכלי, ואולי תוך ניצול נוכחותו של נעמן סתוי במקום. הצעתו של נעמן להפוך חלק מתחנות הניסיונות לחוות-לימוד לחטיבה ראויה לבדיקה.

2) בית-הספר הימי: יש לדאוג שעבודת בית-הספר לקצינים תהיה ידועה בין קובעי המדיניות בגאנה, לביקורי שרים ובעיקר להזדהות השר הנוגע בדבר עם המפעל. אין לזהות המפעל בפומבי כמפעל ישראלי; זהו מפעל גנאי שישראלים מועסקים בו, והדבר מחייב טקט נאות גם מצד השגרירות בכל הנוגע לפרסומת וכיוצא בזה.

יש להימנע בקפדנות מתקלות כגון עניין אש"ל והמורה הישראלית. אין החתום-מטה בא להוציא משפט מי צודק בכל אחד מן המקרים, אך תגובת סגן השר לגבי שניהם אינה מביאה תועלת למעמדנו.

3) בית-הספר לטיס: יש להצטער על שלא נמצאה הדרך להביא נקרומה ושריו לביקורים בבית-הספר ולנוכחות במאורעות מיוחדים בתוכו כגון טיסות הסולו הראשונות – ביום ובלילה, שכן בית-הספר הוא מפעל למופת. במצב הנוכחי נראה שאין להחזיר הגלגל אחורנית ועבודתנו צריכה להיות מכוונת שיזכרו אותנו ושיצטערו על פרידתנו. מפעל להנצחת הטייס[ים] הגנאי והישראלי שנפלו יחדיו במטוס אחד עלול להוות תרומה למגמה הראשונה. סיום החוזה בכבוד – כפי שהדבר נעשה למעשה על-ידי הצוות – יתרמו למגמה השנייה.

4) גם הדברים הכלליים שנאמרו לעיל בדבר החברות המשותפות חלים גם על ה-GNCC.[5] תשומת-לב מיוחדת מתחייבת לעניין אפריקניזציה. מוצע שבמקום מרכזי באקרה יקום בית-ספר של GNCC לאימון בעלי-מקצוע גנאים. מציאת כוח-אדם מתאים לבית-הספר נראית לחתום-מטה כבעלת עדיפות עליונה ולו על חשבון ויתור על חלק מתכנית הבנייה.

5) "הכוכב השחור": בביצוע ההסכם החדש עלינו לקחת בחשבון שנקרומה רואה בחברת הספנות התגשמות האישיות האפריקנית ומכשיר עיקרי בביצוע מדיניותו האפריקנית. מבלי להזדהות עם אותה מדיניות צריך להיות ברור שמידת ההצלחה של "צים" בניהול החברה תימדד במידה רבה על-פי תרומתה למגמות הנ"ל. הדבר יחייב מסקנות הן בתכנון קווים והן ביחסי-ציבור ובפרסומת.

6) יועץ לענייני בריאות: יש להצטער על כי הערכותיו של ד"ר ברכות בדבר עתיד תפקידו בגאנה נשתנו מאז ביקורו בארץ. החתום-מטה אינו מוסמך לדון באיזו מידה יש לקבל מסקנותיו בדבר הקדמת שובו ארצה ומינוי גנאי במקומו: אני מבין ששגרירנו באקרה עוסק עתה בבדיקת העניין.

7) יועץ לחקלאות: גם בנושא זה משתדלת השגרירות לוודא שתהיה זו התחלה של עמדת קבע במקום ניסיון ארעי וזמני.

4. Builders' Brigade – יחידה במתכונת הנח"ל שהוקמה בגאנה בסיוע ישראלי.
5. Ghana National Construction Company – חברה לבניין וקבלנות, משותפת ל"סולל בונה" ולממשלת גאנה.

8) קומאסי: יש לעשות כל מאמץ שמחליפו של ד"ר לוין כמנהל המחלקה לטרום הנדסה יהיה אף הוא ישראלי.

9) "ורד": יש לברך על קבלת העבודה הראשונה על־ידי "ורד".
מוצע לבדוק אפשרות היעזרות "ורד" במשרד הקיים של GNCC.

10) מגעים מדיניים: מעל לכול חשוב שהשגריר[6] אישית יעמוד במגע הדוק ככל האפשר עם נקרומה, על כל הקשיים העומדים בדרך מגע זה. נקרומה רואה היום את מעצמות המערב כעומדות למכשול לו בדרך לפאן־אפריקניזם על־פי שיטתו. הזדהותנו עם מעצמות המערב תחשיד אותנו במגמות דומות. חשוב שישוכנע נקרומה שאנו רואים עניין האיחוד כעניין אפריקני פנימי ואנו נייטרלים לחלוטין לגבי בחירת שיטה זו או אחרת כל עוד היא מתיישבת עם עקרונות האו"ם.

לומה

1) אין ספק שעמדתו הנוכחית של אולימפיו, שהיא גם מחייבת את חבריו, מכשירה הקרקע לפיתוח עמדות ישראליות. חיוני שנתבסס שם בשטח אחד או בשניים (הנוער החלוצי, שיווק קקאו, קפה או כותנה, בנייה), נוסף להנהלת בית־המלון. יש להניח שצפויה התנגשות עם אינטרסים צרפתיים והדבר חייב להילקח בחשבון בבחירת השטח המתאים.

2) ד"ר ג'והנסון שהשתתף בוועידת רחובות משמש לנו קונסול נאמן. עם ההיעזרות בו יש גם לסייע לו בקידום מחשבותיו על מרכז מחקר אזורי.

3) נראה לחתום־מטה שיש סיכוי להזמנת אולימפיו לבקר בארץ.

4) אולימפיו אינו בעל אמביציות אישיות במשחק הבין־אפריקני ומתוך כך הוא משקיף נבון ואובייקטיבי. חשוב לשמור על מגע של חילופי אינפורמציה ודעות בנושא זה.

מונרוביה

1) מליבריה קיבלנו עד כה התמורה המדינית החשובה ביותר עבור מאמץ קטן יחסית.[7] יש לזקוף הדבר במידה רבה לזכות שגרירנו היוצא,[8] אשר גישתו האישית לאפריקנים חייבת להוות דוגמא לאחרים.

2) אין זה רצוי, לדעת החתום־מטה, שמגעינו המוחשיים עם ליבריה יהיו מרוכזים רק בידי חברת האחים מאיר. מומחה כד"ר דליות (קיקיון) מוטב שיישלח על־פי הסכם בין־ממשלתי.

3) מסופקני אם יש טעם בהמשכת תפקידו של פרופ' ערמון (מחלקה להנדסה באוניברסיטה); מאידך גיסא, חשוב המשך המגע עם החינוך התיכון גם אחרי סיום תפקידו של וורדין מטעם אונסקו.

4) לאור ההתחייבויות שנטלנו על עצמנו בעניין "המגפר" וקורס הגדנ"ע נראה לחתום־מטה שאין מוצא מביצוע התכניות ולו גם באמצעות ידע של צד שלישי (בעניין "המגפר").

6. משה ביתן, שגריר ישראל בגאנה בשנים 1960–1962.
7. סיכום על יחסי ישראל–ליבריה ראה בתדריך שהוכן לשר האוצר ל' אשכול, לרגל ביקורו בליבריה, 28 ביוני 1960, 130.23/3325/4.
8. חנן יבור, שגריר ישראל בליבריה בשנים 1957–1960.

5) כדאי ללחוץ על מאיר בכיוון של שיתוף אפריקנים בהנהלת חברתו, בדומה לחברות המשותפות.

6) לאור ההבטחות שנתנו מוצע להטיל ביקור טבמן בארץ כמשימה על שגרירותנו.

7) מרפאת העיניים נראית כאחת מפעולות המופת שלנו באפריקה. חשוב שמעתה יימצא מחליף לד"ר נוימן שכן אין מקום להניח שכבר השנה יהיו הליברינים מוכנים לקבל האחריות למפעל. כמו־כן חשוב במקרה זה להבטיח האופי הישראלי של המפעל, גם לגבי החולים – ד"ר נוימן עצמו אינו משוכנע אם המיסיונים השולחים חלק ניכר מן החולים, אינם נוטלים לעצמם הקרדיט עבור ההישגים שהושגו (40 ניתוחים לחודש; 40 חולים שהוחזר להם מאור־עיניהם).

8) שר החקלאות (טולברט) העיר בשיחתנו שטרם הוזמן לבקר בארץ (הוא ביקר בשעתו, כסוחר פרטי). מוצע להעביר לו הזמנה רשמית.

9) עבודת ד"ר גונגרס ב־LIMT, הגם שאינה מטעם ישראל, חשוב שיהיה לה המשך אם יימצא חוקר ישראלי המוכשר ומוכן לכך.

10) חשוב שמצד משרד הבריאות בארץ ייִנתנו מלוא הסימוכין לד"ר דייוויס היוצא לתפקיד אשר הקשיים הכרוכים בו מבחינת מצב התברואה הקיים, והיחסים עם המוסדות הקיימים לטיפול בו – נראים לאנשי מקצוע במקום כגדולים ביותר.

דקאר

1) מתקבל הרושם שעם פתיחתם המתוכננת של שגרירויות טוניס, מרוקו וקע"ם ושל משרד החבר הערבי בדקאר, ייווצרו גורמי לחץ, והתקדמות בעבודה תיתקל בקשיים.

2) אין ספק שאחד הטיעונים בהם ישתמשו (פרט להסתמכות על האיסלאם וכיוצא בזה), שמכל הדיבורים אודות שיתוף־פעולה ישראל–סנגל לא נתממש עד היום כמעט דבר.

3) מתוך כך מוצע שבן־דוד יתרכז בשבועות הקרובים במימוש שתיים־שלוש הצעות מבין הרבות העומדות לדיון, על־מנת להביאן לידי גמר לפני הפעלת הנציגויות דלעיל.

4) לדעת מנכ"ל משרד החוץ, איתו נדונה הבעייה, שני הנושאים הבאים בחשבון הם:

(א) הסכם מסחרי.

(ב) משלחת ממשלתית ללימוד בעיות הקואופורציה.

5) השר לתכנון כלכלי[9] הוסיף, כבעייה דוחקת, ייעוץ לגבי תכנון ניצול מקורות מים שבעקבותיו עלולה לקום חברה משותפת.

6) מציע ששלושה נושאים אלה יוטלו על בן־דוד כמשימות עיקריות לחודשים הקרובים.

9. אמאדו כרים גאיה, שר הפיתוח, התכנון והכלכלה של סנגל.

7) הבאת זרעי הסורגום הישראלי (הנקרא, כפי שנאמר לי, גם בפי החקלאים, בשם Millet d'Israël) ששילשו היבול, היא דוגמא לפעולת סיוע ששכרה בצידה גם בשטח יחסי־הציבור.

8) במידה והדס לא ישוב לדקאר – חשוב שמחליפו יהיה אף הוא בעל ידיעות בענייני איסלאם ויכולת לקשור קשרים עם ראשי הדת.

493

צ׳ לוקר אל י׳ תקוע (ריו דה ז׳נירו)
Z. Loker to Y. Tekoah (Rio de Janeiro)

העתק: 130.23/3301/5

ירושלים, י״א בכסלו תשכ״א
30 בנובמבר 1960

סודי

הנדון: תזכיר על פעילותנו באפריקה

בראשית השבוע הוטל עלי להכין עבורך סקירה על "מצבנו" ודרכי פעולתנו במדינות אפריקה.

לצורך זה השתמשתי בתזכיר שנערך במאי השנה על־ידי אלישיב בן־חורין (האיש הבקיא ביותר בהתהוות מעמדנו ביבשת) ועדכנתי אותו. הכנסתי בו גם שינויים אחדים לפי ניסיון בסגנון דיבורינו על אפריקה וגם בשטחים מעשיים אחרים.

תיווכח שזהו בעיקרו חומר עובדתי, המראה שיתוף־פעולה מוחשי לפי הארצות השונות. בענייני סיוע טכני זה מקיף את רוב השטחים – אינני בטוח שזה מושלם ודומני שזה אף איננו נחוץ – לרבות מספרים כוללים לפני נתוני המחלקה לסיוע בין־לאומי. בחלק הכלכלי־מסחרי חסרים מספרים (במתכוון). לידיעתך – נמצא אצלי חוזר [המחלקה] הכלכלית מס׳ 1352 ובו פרטים ומספרים. אוסיף כי – לפי נתוני המחלקה – היה כל היקף יצואנו עד 1955 $170,000, בעוד שבהתחלת שנה זו הסכום הגיע ל־$2,600,000 ואילו עם אמצע ספטמבר שנה זו [.....][1] נוספות. ניכרת עליה גם במסחרנו עם מזרח אפריקה ומדגסקר (בעיקר הודות לפעולתה של חברת־בת של "רסקו" באזור זה).

באשר ל"אידיאולוגיה" של יחסנו עם אפריקה, קרי: לצד המדיני, חזקה עליך שתדע להסביר גישתנו ולהשיב על שאלות.

493
1. חסר במקור.

הריני מצרף פה מסקנותיו של מר נ' לורך, מנהל מחלקת אפריקה, מסיורו בארצות אפריקה המערבית.[2] בעמודים 1 ו־2 תמצא אולי נקודות טיעון והסברה. המסמך עצמו, כמובן, הנו סודי ופנימי בהחלט.

איתך הסליחה על חוסר הליטוש הלשוני, שנגרם בגלל חוסר זמן.

אקווה שעלה בידנו למלא את מבוקשך ונשמח להבהיר סוגיות נוספות, לפי הצורך.

בברכה,

צבי לוקר

נספח
APPENDIX

Restricted

Cooperation between the countries of Africa and Israel

A. *Summary*

For the past few years a constantly growing number of African countries have shown themselves willing to explore Israel's possible usefulness to them in a wide range of fields falling broadly within economic and social development schemes.This trend has clearly continued in the past year and both the scale and the scope of activity have increased significantly.

Perhaps the most significant developmènt has been that many territories still under foreign administration or on the eve of independence have sent high ranking survey missions to Israel in connection with practical post-independence problems of which the local leadership is already aware. Such survey missions have come from West, Central and East Africa, from English and French speaking countries alike. A recent trend to be noticed is for newly foreign [independent?] countries to send Government Delegations in order to investigate on [the] spot the fields and possibilities of technical cooperation with Israel. Recent examples: Visits by Cabinet Ministers from Eastern and Western Nigeria, Missions from Upper Volta and the Republic of Mali; the latest has just signed three agreements of cooperation in the economic, educational, agricultural and civil aviation fields. They almost invariably result in specific requests for Israeli technicians to serve in the countries concerned, for training facilities in Israel and for joint economic activity. In the case of some territories (where the gap between political advancement and practical ability to assume the tasks of sovereignty is particularly wide), the "Shopping list" of these missions in Israel exceeds by far Israel's existing resources and possibilities.

2. ראה מס' 491 ו־492.

For practical purposes cooperation between Israel and Africa[n] countries falls into four main categories:

a) Economic enterprises owned or managed jointly by African and Israeli interests. Israel always holds a minority of shares. In some cases provision is made for managerial responsibility by Israel personnel. There are at present 8 such enterprises: 4 in Nigeria, 2 in Ghana, 2 in Sierra Leone; they are concerned mainly with construction, shipping and water development. In such enterprises the Israeli management very actively furthers the training of local personnel, on the spot and in Israel, with a view to preparing them for managerial responsibility as quickly as possible.

b) Israeli technicians serving abroad. There are at present 80 Israelis working as instructors or advisers in various African countries, most of them on a one-or-two-year basis. Requests for additional personnel are coming in regularly. The Israelis go out either singly or in groups to work in a wide range of subjects (doctors, professors, teachers, lecturers, hotel managers and financial advisers; teams of instructors at a flying – and at a nautical school, a large variety of agricultural technicians, etc.) and on levels from top-ranking planners and administrators to instructors on air-craft maintenance and the use of mechanized farming equipment.

It is the policy of the Israel government to accede to requests only if it is convinced that Israel can offer useful services in a field of importance to the country making the request. The Israel government does not engage in "salesmanship"; as distinct from an expression of its general readiness to cooperate it does not as a rule, approach the various governments with suggestions offering the services of specific technicians.

At present these technicians work in Nigeria, Ghana, Sierra Leone, Ethiopia, Guinea, Mali, Congo, Liberia and Togo.

In addition to the technicians serving abroad under direct arrangements between Israel and the government concerned, a fair number of Israelis serve under the auspices of the various U.N. agencies.

c) A training programme in Israel for Africans and Asians.

In the light of the experience of the past years, these programmes are considered a vital complement to Israeli technicians serving abroad.

Broadly speaking, significant and lasting improvements can be carried out only by the indigenous people adapting experience gained abroad to their local conditions. Israel has offered group training as well as training for individuals, mostly but not exclusively in cooperative agriculture and allied fields. During 1959 there were in Israel 170 such trainees including 60 from Burma, 30 from India, 12 from Ethiopia, 10 from Ghana and 10 from Guinea. This year a second Burmese group totalling 110 souls (about 45 families) is undergoing training and the number of Africans is steadily increasing. A permanent college for studies of cooperative practices catering particularly to participants from African and Asian countries, started functioning this year

under the auspices of the General Federation of Labour (Histadrut).[3] There will be four–five month courses, two each for English – and French – speaking participants.

d) Work done by an Israel firm as a foreign contractor.

Special mention should be made of Meir Brothers, a Tel-Aviv firm, for building the Dacron de Luxe Hotel and other objects in Monrovia, Liberia.

In addition to these categories of specific projects, a number of international conferences and seminars broadly connected with development work have attracted interest in Asia and Africa. Examples of meetings of this kind which were held recently with significant or even predominant Afro-Asian participation, are:

a) A conference on popular housing schemes.

b) A conference on the use of reinforced concrete in hot countries.

c) A conference on the role of science in the advancement of developing states. This conference took place in Rehovoth under the auspices of the Weizmann Institute of Science. Among its participants there were many outstanding scientists, including a number of Nobel-prize-winners, from highly developed states as well as a large number of government leaders, top-flight educators, economic planners and trade union leaders from some 25 countries in Africa, Asia, Latin America and other countries.

The success of such conferences and seminars, all on a strictly non-political basis, tends to enhance Israel's role as one of the laboratories and meeting grounds for the exchange of experience needs of different parts of the world.

There has been a concerted and sustained effort on the part of some Arab states, especially Egypt, to undermine *all this kind of work* and to discredit Israel in the eyes of Africans and Asians. An appeal is generally made to the sensitiveness of religion, race and colour, as well as to fears of European and American economic penetration or even domination. In Africa the slogan of African solidarity is abused in this connection, and in both continents threats of boycott measures are employed.

The reputation already established by Israel in many of these countries, as well as Egypt's almost total inability to make genuine substitute offers of her own, have combined to limit greatly the effectiveness of Egypt's diplomacy.

Hereunder follows a brief survey of relations between African countries and Israel:

1. *Liberia*

The relationship on all levels is one of smooth and straightforward cooperation. Israel has received considerable political support from Liberia at the United Nations.

3. המכון האפרו־אסיאני ללימודי עבודה וקואופרציה של ההסתדרות. החל לפעול ב־10 באוקטובר 1960.

There has been a steady flow of visitors from Liberia to Israel including, separately, the Secretary of Commerce and Agriculture, the Secretary of Public Works and the Under-Secretary of Education.[4] The Secretaries of Finance, Education and Defence are expected to visit Israel shortly.

On economic and technical matters the following is of particular interest:

(i) A private Israeli firm[5] has for a number of years been engaged in sizable constructive work in Liberia. Work completed and in hand amounts to close to 15 million dollars and includes such landmarks as the large new luxury hotel, the new Executive Mansion, the Town Hall, Law Courts, the Department of Public Works as well as a number of housing projects in the vicinity of the new iron mines.

(ii) A leading Israeli eye specialist has made a survey in Liberia at the request of President Tubman. One of his assistants has already established the first eye clinic.[6] A Liberian doctor and several nurses have been trained in Israel. Eye diseases are one of Liberia's major afflictions.

(iii) An Israeli physician has been entrusted to assist in reorganizing the Government Medical Services and a team of doctors – specialists in pediatrics, gynaecology, pulmonary diseases etc. – is being sent for periods of service in Liberia at the request of the Government.

(iv) A top-ranking Israeli agriculturist[7] (former Israel Under-Secretary of Agriculture) has made a thorough survey at the government of Liberia's request.

(v) An Israeli professor[8] heads a technological department at the University of Liberia.

(vi) The joint establishment of a number of modest small industries using local Liberian products is under active consideration between the two governments.

2. *Ghana*

Both in the economic field and the field of technical cooperation, there is, at present, more activity between Israel and Ghana than with any other country in Africa. Since January 1959 Ghanaian visitors to Israel have included the Minister of Finance (two visits);[9] the Minister of Transport and Communications[10] both as the Minister responsible for the joint shipping line

4. המזכיר (שר) לעבודות ציבוריות, תומס ביוקנן, ביקר בישראל באפריל 1960. על יתר הביקורים לא נמצאו פרטים.
5. חברת האחים מאייר.
6. מרפאת העיניים, בהנהלתו של המומחה הישראלי אליהו נוימן, נפתחה בשנת 1960, לאחר סקר שנעשה בליבריה על־ידי הפרופסור מיכלסון, מומחה ישראלי למחלות עיניים. (ראה גם הערה 3 למס' 491.)
7. חיים גבתי, המנהל הכללי לשעבר של משרד החקלאות.
8. דוד ערמון מן הטכניון בחיפה הקים באוניברסיטת מונרוביה מחלקה להנדסה.
9. ק"א גבדמה, שר האוצר של גאנה, ביקר בישראל ביולי 1959 ובספטמבר 1960.
10. קרובו אדוסי, שר התחבורה והתקשורת של גאנה.

(The Black Star) and as Minister in charge of Ghana's "Builders Brigade"; the late Mr. George Padmore, Dr. Nkrumah's adviser on African affairs; the Director General of the Ministry of Defence;[11] the commanders of the Builders Brigade and the Principal Assistant to the Prime Minister.

Joint Israel-Ghana economic enterprises include:

(i) The Ghana National Construction Company engaged in road construction, the enlargement of Accra airport, various types of construction preparatory to the Volta project and a number of important public buildings. The company employs 3,500 Ghanaians and a staff of only 40 Israelis. This proportion compares very favourably with that prevailing in large foreign contracting firms in Ghana, because it is the policy of the Israeli partner in this Company to train and employ as quickly as possible the largest possible number of local personnel in responsible capacities. Scholarships have been provided by the Israeli partner for the training of Ghanaians with the firm in Israel. The rate of work by the Company at present amounts to about $600,000 a month. An interesting immediate result of the establishment of the Company has been the lowering of prices of construction work by foreign firms which had until then apparently worked with a considerable margin of profit.

(ii) The Black Star Line, the first African owned shipping line. Starting with one second-hand ship in 1957, the Company now owns four vessels and employs a number of others on charter. The Ghana government is now ordering ten modern ships from its own budget and as a result the partnership has been dissolved and the role of the Israeli partner has become that of managing agent.[12]

(iii) Negotiations for Israeli participation in operating the large new harbour of Temma are in an advanced stage.

Among the specialists, instructors and advisers at present in Ghana, the following might be mentioned: A nautical school was established in Accra in connection with the joint shipping company. The commander and the instructors are Israeli naval personnel. The school has so far turned out classes of ratings but an officers training course is projected.

Fifteen officers and non-commissioned officers of the Israeli air force are in charge of the Ghana Flying School. The first group of pilots has recently graduated. The Israeli team is concluding its term of service by the end of this year.[13]

Two senior officers of Israel's "Nakhal", an agricultural pioneering formation of the Israel army, are advising on the organisation and programme

11. פרנסיסקו ריביירו אייה, המנהל הכללי של משרד ההגנה של גאנה, ביקר בישראל באוקטובר 1960.
12. ראה מס' 492, והערה 1 שם.
13. ראה שם, הערה 2.

of the Ghanaian Builders Brigade, a formation of about 15,000 volunteers to be engaged in pioneering work.[14]

Three Israeli professors and lecturers are on the staff of the technical school at Kumasi.

In response to a special request by Prime Minister Dr. Nkrumah to send to Ghana two top-level organizers, one each, in the fields of public health [and] agriculture, a senior official of the Israeli public health services and a top expert on Agricultural Planning are at work in Accra. A number of doctors are under contract with the Ghanaian Government, working in various hospitals and clinics.

Ghanians at present training in Israel include, among others, poultry breeders, a trainee in banking, a trainee in social security, a man studying Israeli tourist and hotel organization and a student studying microbiology at the Hebrew University.

3. *Guinea*

Israel has offered the Government of Guinea training facilities and has invited a number of survey missions. As a result, a delegation of trade union leaders visited Israel last year and ten promising young members of the cooperative movement in Guinea have undergone a training course which lasted nine months. They are Agricultural Officers in various regions of their country now.

The Israel Government has also sent to Guinea a team of ten school teachers (in French), who started working at the beginning of the actual school term.

4. *Nigeria*

More than half of Nigeria's 40 million people are Moslems, but although there is as yet some reticence in the solidly Moslem Northern region about close contacts with Israel,[15] excellent relations prevail with the Moslem Federal Prime Minister[16] as well as other Moslem members of his government, and, of course, with the governments of both the Eastern and the Western regions.

There is considerable and increasing economic activity: in the Eastern region a joint construction company and a joint company for rural water supply and water prospecting on the customary pattern were formed last year and are already working and plans are being worked out for cooperative enterprises in agriculture, with the assistance of Israeli agriculturists.

In Western Nigeria two similar companies have been formed with the same Israeli interests. Work-in-hand amounts already to some 5 million

14. ראה מס' 475, מס' 492.
15. ראה הערת־עורך, מס' 487.
16. סר אבו־בכר טפאווה באלווה, ראש הממשלה הפדרלית של ניגריה.

dollars including road construction, housing projects, as well as large public buildings. Local personnel is being trained for responsible positions.

Israeli specialists in Nigeria include a top-level expert in the citrus industry who has gained high praise from the West Nigerian government for making very profitable changes in picking, packaging and marketing techniques; two senior agricultural experts who had previously done successful work in Burma and made a survey in Nigeria on the possibilities of rural reorganization; a town planner in the service of the East Nigerian government whose plan for the development of the important city of Harcourt has been adopted, and others.

A number of Nigerians are training in Israel in the fields of agriculture, economics, citrus growing and fisheries.

High ranking visitors from Nigerian various missions during the past year have included the Federal Minister of Finance,[17] the Ministers of Trade and Finance of East Nigeria, the Ministers of Agriculture and Trade of the West Nigerian Government, politicians from Northern and Western parties, etc.

5. *Ethiopia*

Between the two countries there are historical ties and traditional friendship. Ethiopia is represented in Israel by a Consul General with the personal rank of Minister.[18] Israel has a Consulate-General in Addis Ababa. Members of the Imperial family are regular visitors of this country. Actual relations are marked by mutual comprehension and understanding. The Israel Minister for Agriculture, Mr. Moshe Dayan, recently visited Ethiopia.[19] He was very well received and during his visit discussions took place regarding the further development of Israel technical assistance. This assistance covers, among others, the following fields: Management of the Technological College, Instructors in Hydrology, construction, vocational and surgical experts, advisers on transportation, water development and deep sea fishing.

6. *Sierra Leone*

In August 1959, an official delegation composed of three cabinet ministers, the deputy leader of the opposition and two members of parliament visited Israel on a survey tour. This had been preceded by an extensive survey of Sierra Leone's agricultural situation by the former Israeli Under-Secretary of Agriculture. This survey was adopted and published by the Sierra Leone Government.

As a result of the visit of the above delegation, Israel was requested by the Sierra Leone government to form partnerships for construction and water supply companies. These partnerships have been formed.[20]

17. פ"ס אוקוטי אבו, שר האוצר בממשלה הפדרלית של ניגריה. ביקר בישראל ביולי 1959 וביוני 1960. בעת ביקורו השני הוחל במשא־ומתן על הענקת אשראי ישראלי לניגריה.
18. ראה מס' 477 והערה 6 שם.
19. ראה מס' 485 ו־486.
20. ההקמה אושרה בעת ביקורה של שרת החוץ ג' מאיר בינואר 1960 – ראה מס' 475, הערה 7.

Earlier this year a Government Mission headed by the Minister of Housing[21] and including his Director General and the Cabinet Secretary for Development visited the country. This Mission concluded an agreement for the building of the Sierra Leone Parliament by the Joint Company (the building is advancing well and should be completed Independence Day, i.e. 27th April 1961) and has discussed other training and technical cooperation schemes with the Israeli authorities.

7. *Mali and Senegal*

Initial contacts were formed during Mrs. Meir's first visit to West Africa in March 1958. As a result, a Cabinet delegation from the then French Soudan, including three ministers and headed by M. Modeibo Keita, now Prime Minister of the Mali Republic, visited Israel in the summer of that year. On the delegation's return home the Minister of Agriculture who was one of its members, established entirely on his own initiative a model farm on the kibbutz lines, not far from the capital.

The Soudan Government sent ten trainees to Israel later that year, five of whom participated in the Seminar on Cooperation. Senegal sent three participants to that same Seminar.

Soon afterwards the Soudan government engaged the services of an Israeli adviser on agricultural planning who has just completed his tour of duty.[22] The Government of Soudan also imported an experimental quantity of maize and dourah seeds, as a result of which the yield has increased a phenomenal seven-fold.

The Government of Senegal also sent a 7-man survey team to Israel and increased technical exchanges may be anticipated as a result of this team's report.

The Prime Minister of Senegal,[23] a devout Moslem, some time ago addressed a conference of young leaders on the tasks facing the country after independence this year. Stressing the need to learn from other countries he named three, in the following order, as the outstanding examples to benefit from: Israel, Yugoslavia and Communist China!

As stated above, a Government Delegation by Mali comprising 11 high-ranking officials, headed by Mr. Jean-Marie Kone, the Vice President of the Republic, just concluded a 9-day official visit, climaxed by the signature of three agreements. Israel has Embassies in Dakar and in Bamako.

8. *Chad*

An official 9-man delegation including the Prime Minister,[24] the Speaker, two Cabinet Ministers (all Africans), visited Israel last summer and requests

21. רוג'רס רייט, שר השיכון והפיתוח של סיירה ליאונה.
22. ראה מס' 484.
23. ממדו דיא, ראש ממשלת סנגל.
24. פרנסואה טומבלביי, נשיא וראש ממשלת צ'אד (הביקור התקיים בשנת 1959, לפני קבלת העצמאות של צ'אד).

for the despatch of Israeli technicians to Chad have already been received. Incidentally, Israel was the only country apart from fellow members of the Communauté and neighbouring Nigeria, to be invited to the first anniversary celebrations of the authorities [autonomous?] Republic of Chad.

9. *Ivory Coast*

Very close relations exist with Premier Houphouet Boigny ever since Mrs. Meir's visit to the Ivory Coast, as his guest. Cabinet ministers, officials and trainees from the Ivory Coast have come to Israel since then. Israel has been awarded one of the two diamond concessions issued by the Ivory Coast Government (the other is Harry Winston Inc.).

It is planned to establish an Embassy in Abidjan in the near future.

10. *Congo (ex-Belgian)*

Israel was among the first countries to recognize the new Republic and to establish an Embassy in Leopoldville. Following an emergency call of the Congolese Government and the U.N. Representatives there, a 18-member medical team was despatched at short notice and worked in various fields (opened hospitals, reorganized laboratories, cleaned drinking water, etc.) for three months. This was the first aid mission to arrive in Congo and its pioneering work in the capital and the Eastern Province of Congo, was greatly appreciated by the population and the authorities alike.

Dr. Btesh, an ex-Director General of the Ministry of Health in Jerusalem, is active in assisting Congo in the medical field, on behalf of the World Health Organization. Other Israel officials have been or are working in the Congo, within the frame work of the various U.N. agencies.

Congolese trainees took part in a seminar on cooperation (for French-speaking people) and more training fellowships are being made available in the immediate future.

11. *Congo (ex-French)*

Upon accession to full independence, the President of the Congo Republic, Abbé Fulbert Youlou, accompanied by his Minister of Information and Chef du Cabinet, made an official visit to Israel.

While no formal agreement was signed during President Youlou's stay in the country, it is understood that Israel has undertaken to accept a number of Congolese trainees for graduate and post-graduate studies (some of the trainees are already here) and to despatch an Agricultural Expert to Brazzaville (for effecting a survey on the spot).

An Israel Embassy has been opened at Brazzaville. The Ambassador will be accredited to the Government of Gabon as well.

The Israel Ambassador in Paris, Mr. W. Eytan, is leading the Government Delegation, which is participating in the Congolese Independence Celebrations taking place on November 28th, 1960.

12. *Other West-African countries*

Israel maintains friendly contacts (receiving and sending delegations, technical cooperation) with the following additional countries:

Togo (the Israel Ambassador in Accra is accredited to Lomé), *Upper Volta, Niger, Dahomey, Cameroon, Gabon* and *the Central African Republic.*

For the time being the Israel Embassy to be opened shortly at Abidjan (Ivory Coast) will represent the country in all four countries of the "Entente".[25]

The possibility of another Israeli Mission in Equatorial (ex-French) Africa is under consideration.

13. *British East Africa*

High-ranking leaders from *Kenya, Tanganyika* and *Uganda* have visited Israel during the past years. From *Kenya:* Mr. Muliro, the leader of the Kenyan African Democratic Union. Close relations exist on a government and trade union level with Mr. Tom Mboya. Several Kenyans were training in trade-unionism (port-workers' organization, etc.).

The Ministers of Trade (Dr. G. Kiano) and Labour (E. Ngala) have also visited Israel, in connection with the Rehovoth Conference. So did Mr. James Giduru, the President of the Kenya African National Union (K.A.N.U.).

25. חוף השנהב, וולטה העילית, דהומיי וניג'ר.

494

ח׳ בר־און אל מחלקת המזרח התיכון
H. Bar-On to the Middle East Division

מברק מוצפן וג/245

נוסח נכנס: 130.15/3758/1

[אדיס אבבה], 19 בדצמבר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-דחוף

להלן הערכה ראשונית למצבנו. אנו במצב החדש שנוצר לאחר ההפיכה וחזרתו של הקיסר:[1]

א) הלכו לעולמם חלק ניכר מידידינו הטובים, במיוחד יש לציין את שר המסחר,[2] שר ההסברה,[3] שר ההגנה[4] ועוד. מידידינו ניצלו, ובחלק בנס, במיוחד שר הפנים.[5] עמדת אנשים אלו כיום איננה ידועה. יש להניח כי השרים שנשארו בחיים לאו דווקא יתמנו לאותם המקומות שתפסו מקודם. יש לשער כי יחולו שינויים מרחיקי לכת הן בהרכב הממשלה והן במדיניות הפנים והחוץ. ישנם גם כמה ידידים שלא תפסו עמדות חשובות ביותר ושיש להניח שעל רקע פעולתם בזמן ההפיכה עשויים לתפוס עמדות חשובות כגון אסרטה קסא, ואספה למה. בצד השלילה, כמה מהאנשים שהיה לנו איתם הקשר ההדוק ביותר היו בצד ההופכים, דבר שללא ספק עשוי לשמש לנו כמכשול רציני ביותר בהמשך הפעולה.[6]

ב) בקשר לפעולתנו המעשית באתיופיה, בעיקר בשטח הכלכלי, ברור כי אין כרגע כל אפשרות להעריך המצב. על מומחינו בכל השטחים להמשיך בעבודתם כרגיל. וזה כולל אוגדן.[7] אין כרגע כל אפשרות לנצל משא־ומתן בנידון; מאידך, אין גם לדעתי כל אפשרות להוציא אנשינו דווקא בשלב זה. מאידך ברור גם כן שיש לעכב בוא 3 המומחים החקלאיים עד שהמצב יתבהר.

ג) משא־ומתן "יכין־חקל": אין אפשרות כרגע להתחיל ויש להקפיא העניין לזמנים טובים יותר.

494

1. ב־14 בדצמבר 1960, בעת ששהה הקיסר היילה סילאסי בברזיל, נעשה באתיופיה ניסיון הפיכה שנכשל.
2. מקונן הבטה וולד, שר המסחר, התעשייה והתכנון של אתיופיה.
3. אמדה מיקל דסלגן, סגן שר ההסברה של אתיופיה.
4. אבבה אראגאי, ראש מועצת השרים ושר ההגנה של אתיופיה.
5. אנדרגאצ׳ב מסאי, שר הפנים של אתיופיה.
6. לא נגרם נזק ליחסי ישראל–אתיופיה, ששבו לתקנם. ב־24 באוקטובר 1961 הכירה אתיופיה הכרה דה יורה בישראל, והתירה לה להעלות את הקונסוליה הכללית באדיס אבבה לדרג של שגרירות. אתיופיה הוסיפה להיות מיוצגת בישראל בידי קונסול כללי.
7. החברה הישראלית ורד עסקה בקידוחי מים באזור זה.

495
הערת־עורך
Editorial Note

יחסי ישראל-מאוריטניה

ראש ממשלת מאוריטאניה המוסלמית - מוחתאר אולד דאדה - הצהיר כמה חודשים קודם שזו קיבלה את עצמאותה, כי עמדתה של ארצו כלפי ישראל דומה לעמדתן של כל המדינות הערביות והמוסלמיות, דהיינו סירוב לקיים אתה יחסים כלשהם ("הארץ", 8 ביוני 1960). מאמציה של ישראל לשנות את עמדתה של מאוריטניה עלו בתוהו, על אף כמה שיחות, מקצתן מעודדות, עם נציגים מאוריטניים.

496

הנציגות הקבועה של ישראל באו"ם אל משרד החוץ
Israel Permanent Mission to the United Nations to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X923

נוסח נכנס: 130.09/2334/15

ניו יורק, 20 בדצמבר 1960

סודי

מחלקת אפריקה; מאוריטניה; מברקנו 867.[1]

פגישת אילן רמין - Ould Cheik Sidya ב־16:

א) Sidya סיפר כי ראש הממשלה שלו[2] לא התפנה לקיים פגישה עימנו בזמן שהותו כאן, וכי ראש הממשלה ביקשו להודיענו כי ממשלת מאוריטניה מעריכה עמדתנו והצבעתנו בשאלתם.[3] הם מעוניינים בקיום יחסים תקינים עימנו אבל נאלצים לדחות הדבר עד לאחר קבלתם לאו"ם. הם נשאלו על־ידי הליגה הערבית בדבר עמדתם כלפי ישראל וענו כי מבחינה דתית אין האיסלאם מונע יחסים עם ישראל ואילו מבחינה מדינית אין הם סבורים שעליהם דווקא לקבל את הדוקטרינות של הליגה.[4]

ב) הוסכם שנמשיך לקיים קשר עם סידייה שיישאר בניו יורק גם לאחר סיום חלק זה של העצרת. סידייה קיבל הצעת אילן שיקיים קשר עם ממשלתו דרך נציגם בדקאר והבטיח להביא לידיעת נציגם בדקאר תוכן מגעינו כאן.

496

1. לא נמצא.
2. מוחתאר אולד דאדה, ראש ממשלת מאוריטניה.
3. ישראל תמכה בקבלת מאוריטניה לאו"ם.
4. מאוריטניה הצטרפה לליגה הערבית רק בשנת 1973.

ג) סידייה סיפר שבדעתם להציג מחדש מועמדותם לאו"ם במושב המחודש של העצרת במארס. אין הם מצפים לשינוי בעמדת מרוקו[5] ויתר הערבים[6] אולם הם מצפים לשינוי בעמדת הסובייטים[7] כתוצאה מלחץ המדינות האפריקניות החדשות שיתנו, לדברי סידייה, הקמת יחסים דיפלומטיים עם הגוש הקומוניסטי בהסרת הווטו הרוסי מעל קבלת מאוריטניה לאו"ם. סידייה הוסיף שהחלטה לפעול ברוח זו תתקבל בכנס האפריקני המתקיים עתה בברזאוויל.[8]

נאום

5. מרוקו התנגדה לקבלת מאוריטניה לאו"ם בטענה כי היא מהווה חלק משטחה.
6. מדינות ערב, לבד מתוניסיה, תמכו בעמדת מרוקו.
7. ברית־המועצות הטילה וטו במועצת הביטחון על הצטרפותה של מאוריטניה לאו"ם, כתגמול על התנגדותן של מדינות המערב להצטרפות מונגוליה לארגון.
8. כנס של גוש 12 המדינות הדוברות צרפתית באפריקה המערבית.

פרק כא
Chapter 21

לכידת פושע המלחמה אדולף אייכמן והבאתו לישראל
Capture of War Criminal Adolf Eichmann and his abduction to Israel

497
הערת־עורך
Editorial Note

הודעת ראש הממשלה ד׳ בן־גוריון בכנסת על לכידת אייכמן

ב־23 במאי 1960 הודיע ד׳ בן־גוריון בישיבת הכנסת "כי לפני זמן־מה נתגלה על־ידי שירותי הביטחון הישראליים אחד מגדולי פושעי הנאצים, אדולף אייכמן, האחראי, יחד עם ראשי הנאצים, למה שהם קראו בשם "הפתרון הסופי של בעיית היהודים", כלומר – השמדת שישה מיליונים מיהודי אירופה.

אדולף אייכמן נמצא כבר במעצר בארץ, ויעמוד בקרוב למשפט בישראל בהתאם לחוק עשיית דין בנאצים ובעוזריהם, תש"י – 1950".

(דברי הכנסת, הישיבה התשעים ושמונה של הכנסת הרביעית, 23.5.1960, עמ׳ 22.)

498
א׳ לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 278
נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 2 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

יחיל.

[1] הוזמנתי אל שר החוץ[1] שקיבלני בלוויית תת־שר החוץ[2] והמנכ"ל. שר החוץ אמר כי הידיעות בעיתונות וחקירות משטרתיות אשר טרם הושלמו, וכן שאילתות בקונגרס, מחייבות ממשלת ארגנטינה לבקש כי ממשלת ישראל תודיע לה תוך זמן

498
1. דיוחנס טבאודה, שר החוץ של ארגנטינה.
2. מיגל אנחל סנטנו, סגן שר החוץ של ארגנטינה.

קצר ככל האפשר אם כן או לאו נעצר אייכמן בארגנטינה. במקרה שאייכמן נתפס בארגנטינה הרי זה בניגוד מוחלט לנוהג הבין־לאומי ויכריח ארגנטינה, למרות יחסיה הטובים עם ישראל, להגיש מחאה חמורה ביותר והתוצאות תהיינה בלתי־נראות מראש. אין אמנם לפרש זאת בתור איום, אבל עלי להבין שהמצב רציני ביותר.

השבתי:

(א) שאיני יודע באיזו מדינה נעצר אייכמן.

(ב) איני יודע אם היה שימוש בכוח או שמא שכנעוהו בצורה כלשהי למסור עצמו.

(ג) כן איני יודע אם פעלו בכך אנשים שאינם אזרחי ישראל ואינם מתגוררים בישראל כיום.

(ד) בעיתוני הבוקר קראתי שבישראל הוכחש רשמית הסיפור ב״טיים״[3] הקושר מעצר אייכמן בארגנטינה.

(ה) ציינתי שטיפלנו נמרצות בקבלת רשות למכור כרטיסים עבור נוסעים שיצאו באווירון ״אל־על״ שהיה כאן.[4]

(ו) הדגשתי [–] של ממשלת ישראל הוא שמדינה אחרי מדינה יכולה לפנות בדומה לפניית ארגנטינה וכך יתגלה סוד ממלכתי ישראלי בדרך אלימינציה וכן טענתי טענות נוספות.

שר החוץ חזר על דרישת ממשלתו כי ממשלת ישראל תשיב להם קטגורית כי אייכמן לא נחטף בארגנטינה. על השר להודיע הודעה ברורה בקונגרס. ציינתי שדרישה מרחיקה זו מבוססת על ידיעות עיתונאיות סותרות. השר השיב שנוסף לכך יש גם חקירות שאמנם טרם הושלמו. בסיום הבטחתי למסור פנייתו לממשלתי.

2) פורסם כאן שבשנת 1952 נמסרה לאייכמן בטוקומן תעודת זהות על שם ריקרדו קלמנס. ביטחון שגרירות גרמניה שמשפחת אייכמן כאן, היא ראיה נוספת שהמשפחה פנתה לעיתונאים, לשלטונות, לחברי הקונגרס ואולי גם לשגרירות גרמניה.

3) לדעתי יש סכנה כמעט ודאית שממשלת ארגנטינה החלשה ו[ה]נרדפת על־ידי אופוזיציות תיאלץ להפסיק עימנו יחסים דיפלומטיים אם לא נכחיש חטיפת אייכמן כאן. הכחשה כזו תאזן המצב ולאט תחזור אווירת היחסים הטובה ששררה בעבר. הפסקת יחסים עימנו תהיה מכה אנושה ליהודי המקום ולפעולותיהם למען ישראל ותערער לתקופה ממושכת מעמדנו במרחבי אמריקה הלטינית. לכן אני מציע שתייפו כוחי להודיעו לאמור: סוכנים ישראליים לא, חוזר לא, עצרו את אייכמן בתחום ריבונותה של ארגנטינה. עד כאן. בצורה זו יינטל העוקץ המסוכן מאוד של פגיעה בריבונות ומצד שני יוכלו לשער השערות שונות כיצד הגיע אייכמן – אם היה בארגנטינה – בסופו של מבצע מורכב ומסובך אל ישראל.

4) אבקשך שבהיעדר שרת החוץ תתייצב ללא דיחוי בפני ראש הממשלה ותגן כמיטב היכולת על הצעתי.

לבבי

3. מוסב על כתבה בשבועון ״טיים״ ב־1 ביוני 1960, ולפיה חטפו ״סוכנים ישראלים״ את אייכמן בארגנטינה.
4. ל״אל על״ לא היה קו סדיר לבואנוס איירס, אך טיסה מיוחדת הביאה את משלחת ישראל לחגיגות יובל ה־150 לעצמאות ארגנטינה במאי 1960.

499

שגרירות ישראל בבואנוס איירס אל משרד החוץ
Israel Embassy in Buenos Aires to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 280
נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 2 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

שלכם 677[1]

א) נוסח הודעת השר: הרשויות המוסמכות של המדינה אוספות הנתונים בקשר לעניין אייכמן. קראתי למשרדי שגריר ישראל לבבי כדי שיבקש מממשלתו הודעה ברורה ורשמית בעניין זה. ציינתי גם לדיפלומט הנ"ל שאם יוכח כי התרחשה על אדמת ארגנטינה פעולה [ה]מפרה [את] המשפט הבין־לאומי והמשפט הפנימי תנקוט ממשלתנו באמצעים מתאימים לפי טבע העניין. עד כאן.

ב) העיתונים מוסרים ההודעה ללא תגובה וממשיכים לפרסם גרסאות על מעשה החטיפה ובעיקר גרסת השבועון"טיים".[2]

ג) La Prensa, שהוא העיתון האחראי ביותר, מוסר שמצב החקירות הוא כדלקמן:

(1) משטרת טוקומן העניקה ב־1952 תעודת זהות לאיש בשם ריקרדו קלמנס. התצלום שבתעודה זהה עם תצלום אייכמן שהתפרסם בעיתונות.

(2) בדו"ח שבידי מושל טוקומן רשום כי קלמנס התגורר ב־1952 בכפר הקטן Graneres בקרבת La Cocha. אנשי המקום מספרים שבשנה ההיא התגורר שם איש זה למטרות ריפוי ויצא לאחר זמן־מה.

(3) במשטרה הפדרלית מסרו שבתיקיהם לא מופיע השם קלמנס ולא השם אייכמן. בודקים עתה נתונים שנתקבלו מהמשטרות של מחוזות אחדים הסבורות שהאיש התגורר באזוריהן זמן קצר. לפיכך לא יכלה עד כה המשטרה הפדרלית לאמת הגרסה לפיה נחטף אייכמן במחוז בואנוס איירס והוצא במטוס לישראל. עד כאן.

ד) מקורות רשמיים הודיעו שב־19 במאי הגיע מטוס שהביא המשלחת הישראלית ואנשים אחרים אשר שמותיהם לא נרשמו לאחר בדיקה שגרתית של הדרכונים.[3] אין בספרים רישום על פרטי המטוס ביום הגיעו ואין זה נהוג לרשום פרטים על מטוסים היוצאים אלא רק מטרת נסיעתם. מאחר וכל יום ממריאים מטוסים רבים לכיוונים שונים אין לדעת מתי ולאן יצא המטוס הישראלי. אפשר שיצא לניו יורק או לעיר אחרת ומשם המשיך לישראל.

שגרירות

499

1. מברק יחיל אל השגרירות בבואנוס־איירס המבקש להבריק את נוסח הודעתו של שר החוץ של ארגנטינה בעניין אייכמן.
2. ראה מס' 498, הערה 3.
3. ראה שם, הערה 4.

500

ח' יחיל אל שגרירות ישראל בבואנוס איירס
Ch. Yahil to the Israel Embassy in Buenos Aires

מברק מוצפן 681

נוסח יוצא: 130.09/2295/1

ירושלים, 3 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לבבי; אישי.

להלן סיכומנו:

בקש נא דחופות ריאיון אצל שר החוץ ומסור לו ההודעה הבאה בתורת Note Verbale לאמור:

ממשלת ישראל לא ידעה כלל שאייכמן בא מארגנטינה כי שירותי הביטחון הישראליים לא הודיעו לה על כך ורק לאחר קבלת מברק שגריר ישראל בבואנוס איירס מ־2 ביוני 1960[1] בירדה הפרטים עם שירותי הביטחון אשר עצרו את אייכמן ואלה הם הדברים שנתבררו:

1) מאז גמר מלחמת־העולם השנייה החלו מתנדבים יהודים (בתוכם גם ישראלים אחדים) לחפש את אייכמן, האחראי הראשי להשמדת יהודי אירופה.

2) 15 שנה חיפשו קבוצות מתנדבים אלו את אייכמן בארצות שונות באירופה בארצות ערב וביבשת אמריקה - ללא כל תוצאות.

3) לפני חודשים אחדים הגיעו לאחת מקבוצות המחפשים ידיעות כאילו אייכמן מסתתר בארגנטינה בשם מזויף בלי ידיעת שלטונות ארגנטינה, אבל נעזר על־ידי נאצים אחרים החיים במדינה זו. לא היה ברור למחפשים אם ידיעה זו נכונה או לא - אבל הם הצליחו לקבוע עובדה שבארגנטינה מתגוררים נאצים רבים.

4) החיפושים נתחדשו ביתר שאת ונתגלה מעונו של אייכמן החי בשם מזויף. קבוצת המתנדבים המחפשים באו במגע עם אייכמן ושאלו אותו אם הוא מוכן לבוא לישראל למשפט. לאחר שאייכמן ראה שהכירו אותו הודה בזהותו האמיתית וסיפר שחי בארגנטינה בתעודות מזויפות ובשם אחר, ואשר לשאלה אם הוא נכון לעמוד למשפט בישראל ביקש שהות של 24 שעות לתשובה. השהות ניתנה לו. כעבור יום הביע את הסכמתו לבוא מרצונו הטוב לישראל להישפט וגם מסר ליד הקבוצה מכתב כתוב בעצם ידו בו הביע רצונו לאמור: להביא לידי ביטוי ללא קישוט את העובדות משנות השירות האחרונות שלו בגרמניה, כדי שלדורות הבאים תימסר תמונה אמיתית של הדברים. עד כאן.

5) קבוצת המתנדבים הסיעה אז את אייכמן ברצונו הטוב מארגנטינה ומסרה אותו לשירותי הביטחון הישראליים.

500

1. מס' 498.

6) שירותי הביטחון הודיעו ביום 23 במאי 1960 לממשלת ישראל שאייכמן נמצא בידיהם והממשלה הטילה על המשטרה והיועץ המשפטי[2] להכין את המשפט – רק לאחר מכן נמסר לממשלה שאייכמן בא מארגנטינה.

7) זה נוסח מכתבו של אייכמן במקורו הגרמני:

Ich, der Unterzeichnete, Adolf Eichmann, erklare hiermit aus freiem Willen: Nachdem nunmehr meine wahre Identitat bekannt ist, sehe ich ein, dass es keinen Sinn hat zu versuchen, mich weiter der Gerechtigkeit zu entziehen.

Ich erkläre mich bereit, nach Israel zu fahren um dort vor ein zuständiges Gericht gestellt zu werden.

Es versteht sich, dass ich einen Rechtsbeistand bekomme und ich werde mich bemühen, die Tatsachen meiner letzten Amtsjahre in Deutschland ungeschmückt zu Protokoll zu bringen, damit der Nachwelt ein wahres Bild überliefert wird.

Ich gebe diese Erklärung aus freiem Willen ab, weder wurde mir etwas versprochen, noch bin ich bedroht worden. Ich will endlich meine innere Ruhe erlangen.

Nachdem ich mich nicht an alle Einzelheiten mehr erinnern kann und auch manches verwechsle oder durcheinanderbringe, bitte ich, mir dabei behilflich zu sein, durch Zuverfügungstellung von Unterlagen und Aussagen bei meinem Bemühen, die Wahrheit zu finden, behilflich sein zu wollen.

Adolf Eichmann
Buenos Aires, Mai 1960

העתק פוטוסטטי של המכתב יומצא בדואר לידיעת ממשלת ארגנטינה ולידיעתה בלבד. עד כאן.[3]

לידיעתך האישית:

עד היום לא ידעה הממשלה שאייכמן הובא מארגנטינה. רק לאחר קבלת מברקך, כשערכנו בירור עם שירותי הביטחון, נמסר לממשלה שאייכמן היה מתגורר בבואנוס איירס והובא משם על־ידי קבוצת מתנדבים שמסרה אותו אחר־כך לרשות שירותי הביטחון הישראליים.[4]

יחיל

2. גדעון האוזנר, היועץ המשפטי לממשלת ישראל.
3. הנוסח המלא של השדר בשפה הספרדית ראה בתיק 93.32/2150/1. תרגום אנגלי ראה במסמך או"ם S/4342, מ־21 ביוני 1960.
4. לבבי הבריק כי מסר את השדר לשר החוץ בלוויית כמה הסברים בעל־פה. שר החוץ השיב כי יגיב רק לאחר שיעיין במסמכים, שבמבט ראשון אינם נראים לו משביעי רצון. השיחה התנהלה באווירה שקטה. (ראה לבבי אל משרד החוץ, מס' 284, 3.6.1960, 130.09/2245/2).

501

א׳ לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 295

נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 7 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

יחיל.

מציע שתזמין מידית גרסיה אריאס ותשאל אותו לדעתו כי ראש הממשלה בן־גוריון ישגר איגרת אישית אל הנשיא פרונדיסי. חידוש עובדתי אינו יכול להיות באיגרת זו אך תהיה פנייה בלשון פחות רשמית ובסגנון נשגב יותר. תבקש כי גרסיה אריאס ימסור בהולות לממשלתו בדבר שאלתך. לידיעתך, הצעה זו בתגובה לשמועה ראשונה שהגיעתני בדבר דעת הארגנטינים על איגרתנו.[1] השב נא.[2]

לבבי

502

ח׳ יחיל אל שגרירות ישראל בבואנוס איירס
Ch. Yahil to the Israel Embassy in Buenos Aires

מברק מוצפן 693

נוסח יוצא: 130.09/2295/1

ירושלים, 8 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לבבי.

הזמנתי שגריר ארגנטינה כדי למסור לו שדר ראש הממשלה לנשיא.[1] הביע חשש שמא דבר השדר ידלוף ויקלקל מטרתו וביקש שנמסרהו דרכך. מבריקים השדר בנפרד בצופן בספרדית, ומבקשים כי תמסרהו מיד.[2] השגריר יבריק מיד על תוכן שיחתנו ויודיע כי השדר יגיע תוך יום באמצעותך.

העתק השדר בידי השגריר.

יחיל

501

1. ראה מס׳ 500.
2. ראה מס׳ 502.

502

1. ראה מס׳ 501.
2. הנוסח השלם של השדר בשפה הספרדית בתיק 93.32/2150/1. תרגום אנגלי ראה במסמך או״ם S/4342, ביוני 1960.

503

א' לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 299

נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 8 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד

יחיל.

הערותי הראשונות לאיגרת ארגנטינה.[1]

א) היה לחץ יהודי ודמוקרטי מקסימלי וזאת התוצאה הדלה. ברם ידוע כי קבוצה חזקה תבעה הפסקת יחסים ואחרת - גירושי.

ב) לכאורה ויתרו הארגנטינים על רעיון סנקציה מידית נגדנו אך אין ביטחון שלא יחזרו לכך.

ג) הנשיא רמז לידיד יהודי[2] שצריך עתה לשפר אווירת העיתונות ולאט להבריא היחסים מחדש אך קשה להעריך כנות הדברים.

ד) התדיינות בבית־הדין הבין־לאומי אולי מוצא נות אולם אם קריאת גרסיה אריאס[3] מרמזת לרצון לקיים מתיחות במקביל להתדיינות הרי לפנינו תקופה קשה.

ה) בסיום שיחתנו הקצרה אמר לי שר החוץ[4] שממשלתו חפצה להמשיך ידידות עימנו וזה תלוי עתה בממשלת ישראל. השבתי כי ישראל חפצה בידידות עם ארגנטינה תהיינה כאשר תהיינה עמדות שתי הממשלות בנושא הנדון.

דומני [כי] זאת תגובתנו הראשונה שצריכה להדריך העיתונות בישראל והצהרות אישינו בשלב זה. בעוד ימים אחדים ניתן לבחון זאת שנית.

ו) היו שמועות על פעולה ארגנטינית ליציאתי מכאן דרך החלטת ממשלת ישראל. הכוונה היתה כמובן יציאה כדי לא לחזור. גם אם לא תהיה פנייה ארגנטינית במגמה זו עלינו בכל זאת לשקול אם החזרת שגריר ארגנטינה אינה מחייבת לפחות היעדרותי הזמנית מכאן בחופשה או להבראה או להתייעצות.[5] אחזור לכך בקרוב.

לבבי

503

1. באיגרתה, מ־8 ביוני, מחתה ארגנטינה על הפגיעה בריבונותה, דרשה את החזרתו של אייכמן, ולאחר מכן תוכל ישראל לדרוש את הסגרתו כחוק. ארגנטינה הודיעה כי אם לא תיענה ישראל לדרישות האלה תפנה לאו"ם. (הנוסח השלם של האיגרת בשפה הספרדית בתיק 93.32/2150/1, מסמך או"ם S/4334, תרגום לאנגלית - ראה מס' 522 - נספח א).
2. מריאמו ויינפלד, יועץ לנשיא ארגנטינה.
3. ארגנטינה החזירה את שגרירה מישראל - ראה מברק משרד החוץ אל השגרירות בבואנוס איירס, 707, 13 ביוני 1960, 130.09/2295/1.
4. ראה מס' 500, הערה 4.
5. יחיל אמר כי לדעתה של הנהלת משרד החוץ על לבבי "לעמוד על גשר הפיקוד עד לסוף", ובאשר לתשובה לארגנטינה - מתייעצים עם ראש הממשלה ואחרים. (ראה מברקו אל השגרירות בבואנוס־איירס, מס' 695, 9.6.1960, 130.09/2295/1.)

504

א׳ לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 312

נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 11 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

יחיל.

1) נפגשתי זה עתה עם היועץ היהודי של הנשיא[1] אשר הודיעני כי הנשיא החליט להפסיק הסכסוך בעניין אייכמן. רצונו שהפרשה תוגש לאו״ם ותשקע אי־שם בארכיון. איש אינו מתכוון שנחזיר אייכמן. שנשיב באריכות ובאדיבות על האיגרת הארגנטינית האחרונה. יש להניח כי גרסיה אריאס יחזור בקרוב לישראל. פרונדיסי מאוד מעוניין להיפגש עם בן־גוריון בפאריס. יצאתי המום.

טרם השתכנעתי כליל כי אמנם כל זה אמת. אך היו שמועות ואווירה במגמה זו גם במשך הבוקר, למשל, בקבלת פנים אצל הבריטים.

2) אני מבקש בכל לשון:

(א) מאמץ עליון להסדיר פגישת ראש הממשלה-פרונדיסי באירופה. לא מעט התמוטט כאן בימים אלה ולבנותו מחדש תוך הזמן הקרוב אפשר רק אם יבוא מפנה דרמטי כגון פגישה זו. נא להודיעני בהקדם. עלי לטפל בטרם צאת פרונדיסי ביום שני בבוקר.

(ב) לעצור המסע העיתונאי נגד ארגנטינה בישראל ובאירופה.

(ג) להכין כהלכה איגרתנו הבאה, מלאת משפט בין־לאומי ו״דבש״.[2]

3) ההשערות להסברת המפנה הן שונות. מאחורי ההתקפה עלינו לא עמדו לא המפלגות, לא הצבא, לא הפועלים. הצטיינה בלי ספק קבוצה לאומנית במשרד החוץ עם דה פבלו פרדו בראש. ייתכן שהנשיא, ששוב עמד על סף הפיכה צבאית, נכנע ללחץ הלאומנים ואף גרם לבלבול כלשהו בנושא צדדי שבינו לבין הצבא. ימים יגידו.

אריה לבבי

504

1. מריאמו ויינפלד - ראה מס׳ 503.
2. ראה מס׳ 506.

505

א׳ לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 315
נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 12 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד

יחיל.

1) הערב באחת־עשרה בא לביתי ידידי הלא־יהודי, יועצו הדיפלומטי של הנשיא.[1] בקשתו כי לא נחפש הפיתרון בסחבת למען שכחה בלבד. הקבוצה הלאומנית במשרד החוץ עלולה במקרה זה בכל עת לגרום לסיבוכים. ואלה הסעיפים לפעולה שהוא מציע:

(א) בהיעדר הנשיא באירופה יוקל העניין בארגנטינה.

(ב) ראש ממשלת ישראל יבקש דה גול לשוחח בנידון עם פרונדיסי.

(ג) רצוי גם מאוד שהצרפתים כבר יציעו נוסחת פתרון מספקת שיסודה כי אייכמן יישאר כמובן בישראל.

(ד) ראש ממשלת ישראל יבקר פרונדיסי בבלגיה כבשלך 703[2] בין 24–26 ביוני על־מנת להסכים על נוסחת פתרון או לפחות על שיטת חיפוש פתרון כגון "שירותים טובים" צרפתיים או צורה אחרת.

2) ביום שני יוכל האיש לבשר לי תגובות הנשיא במיוחד גם להסדר הפגישה.[3]

3) תבחנו־נא אפוא אם זה משפיע על תוכן איגרת תשובתנו ועל מועד הגשתה ועל הפצתה באו"ם. אולי מוטב עדיין לא להפיץ במועצת הביטחון.

4) מאוד רצוי לדעתי כי דה גול יזכיר לפרונדיסי העניין לפי בקשת ראש הממשלה.

לבבי

505

1. אדולפו שילינגו, יועץ דיפלומטי לנשיא ארגנטינה.
2. במברק יחיל אל לבבי, מס׳ 703, 11.6.1960 (בתיק 130.09/2295/1) נאמר כי בן־גוריון ישמח להיפגש עם פרונדיסי באירופה, ופורט לוח הזמנים שלו.
3. ראה מס׳ 508.

506

ח' יחיל אל שגרירות ישראל בארגנטינה ואל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם

Ch. Yahil to the Israel Embassy in Buenos Aires and the Israel Permanet Mission to the United Nations

מברק מוצפן גה/56–57

נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 12 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לבבי; אישי; לנמען בלבד; שרת החוץ

הברקתי ללבבי לאמור:

א) בישיבת הממשלה היום נתעורר ספק אם בכלל להשיב לאיגרת הארגנטינים מ־8.6[1] היות ושדר ראש הממשלה לפרונדיסי[2] למעשה כולל טיעוננו העיקרי. הובעה סברה כי אולי יעדיפו טיפול שקט ופגישה על מתן תשובה פורמלית. חווה־נא בהולות דעתך או שמא תברר בשיחה גלויה עם שר החוץ[3] או מי שתמצא לנכון.

ב) למען הקל על שיקולך מבריקים לך הנוסח המוצע של איגרת התשובה, לפי שעה לידיעתך בלבד. אם תחווה דעתך בעד איגרת, אנא הער־נא הערותיך לנוסח המוצע.[4]

ג) מצפים להסבר נוסף למפנה ולמברקך הגלוי שהעובדה אושרה מפי הגבורה.[5]

יחיל

1. ראה מס' 503.
2. ראה מס' 502.
3. דיוחנס טבאודה, שר החוץ של ארגנטינה.
4. בתשובת ביניים הציע לבבי להמתין עם הגשת האיגרת (ראה מס' 507) ולאחר מכן הביע התנגדות להגשתה. (ראה מברקו אל משרד החוץ, מס' 323, 13.6.1960, 130.09/2295/2.) האיגרת אכן לא נשלחה ועקב ההתפתחויות בפרשה שוגרה במקומה האיגרת שנוסחה מופיע במס' 517.
5. לא נמצא.

נספח
APPENDIX

Immediate

לבבי, אישי; שלנו 56; להלן הנוסח המוצע:

Foreign Ministry presents compliments etc.

1. Memisrael [Government of Israel] notes with satisfaction sentiments friendship cordiality expressed by Ministry for Foreign Affairs, and assures Memargentine [Government of Argentina] that these feelings are sincerely fully reciprocated. Memisrael is second to none in its regret over present unhappy differences arisen between two Governments, is confident that traditional bonds friendship between the two peoples – which existed since establishment of Israel – will not now be prejudiced.

2. Memisrael expresses its appreciation at condemnation by Memargentine of the mass crimes committed by Hitler's agents who murdered millions inoccent human beings.

Memisrael also fully shares legitimate preoccupations of Memargentine regarding importance in international relations of principle respect sovereignty and observance laws, and has no doubt this principle must be firmly maintained. At same time, Memisrael does not consider that trial Eichmann in Israel conflicts with sovereignty Argentine Republic.

3. In Note Verbale 8 June 1960[6] Memargentine recognises that Adolf Eichmann, principal person accused perpetrating cold-blooded planning and execution mass-slaughter, entered and established himself on territory of Republic under false name and documentation. It was therefore Eichmann himself who violated sovereignty of Republic and infringed its laws.

4. Memisrael always been aware of policy of Memargentine, as declared in communiqué issued by Argentine Ministry Foreign Affairs 29 September 1944, to refuse grant refuge in its territory to Axis war criminals.

Communiqué expressly stated that in no event would persons accused war crimes be allowed in Argentine territory.

As Memargentine undoubtedly aware, Eichmann has, since end Second World War, been accused by various responsible authorities of war crimes of most heinous kind.

5. Memisrael read with regret, in paragraph 4 of Note Verbale under reply, implication to effect that it sent its agents into friendly country there to carry

6. ראה מס' 503.

out actions contrary to country's laws. In Note Verbale 3 June 1960[7] circumstances in which Eichmann's identity and location were ascertained were explained. Memisrael must therefore express its regret at what is stated in paragraph 5 Note Verbale under reply, that discovery Eichmann in those circumstances was action which "shows characteristics appropriate to methods employed by regime definitely condemned by universal conscience".

The volunteers – survivors of Nazis' outrage – who been searching Eichmann fifteen years in different countries and finally located him in Argentine, were agents of conscience of mankind and Jewry. In Memisrael they beyond all reproach for manner in which they succeeded in their sacred unparalleled mission.

6. Memisrael convinced conscience all civilized peoples will show gratitude towards those who discovered person accused most heinous crimes, and thereby made possible his trial by that nation which is under sacred duty meting out justice to him.

For many years blood of millions murdered Jews crying out from depths of earth. The people to which those millions belonged was despoiled of its country and independence and during period persecution slaughter had no state of its own.

In years 1947–8 universal conscience rectified injustice of history, and the Jewish State – known as Israel – now in all historic conscience the competent prosecuter in name of six millions murdered victims.

7. Eichmann will not be charged according tointernational convention for Prevention Punishment Crime Genocide, but, as stated by Prime Minister Israel Knesset 23 May 1960, according Israel Nazi Collaborators (punishment) law 5710–1950. That law corresponds various international and national provisions forming basis for trial all war criminals since Second World War, one of elements of which that war criminals should be tried by peoples they have outraged, and accordingly Israel Courts fully competent try Eichmann. As position for all accused persons in Israel, Eichmann be entitled defending advocates of his choice, German or other nationality (provided not Nazis), his trial will follow due process law usual in Israel. Foreign observers and journalists wish be present at trial will be accorded all facilities.

8. Eichmann release and return to Argentine, which originally entered false documents and lived clandestinely under false name. (thus violating its declared policy of not granting refuge war criminals), is not international obligation incumbent upon Israel, but slight to memory of six million Jews slaughtered by Nazis – more so when is kept in mind that Eichmann is principal perpetrator accused this unprecedented atrocity.

7. ראה מס' 500.

9. Other nations suffered Nazi mailed fist succeeded – to benefit of all mankind – in rooting out that evil regime and redeeming blood their innocent victims.

Today historic justice makes possible bring man who bears prime responsibility for murder millions Jews to trial by very people he outraged, and in only proper place – Israel.

10. Having regard to fact that Note Verbale under reply was transmitted to U.N. Memisrael reserves right transmit whole exchange correspondence regarding Eichmann to U.N.

11. Memisrael is confident Memargentine shares its concern for maintaining, in future, bonds of cordial friendship which have hitherto existed between them, and accordingly – if any misunderstanding should still remain – welcomes opportunity for all friendly discussion with Memargentine with view to reaching amicable settlement which will be satisfactory to both Governments.

The Foreign Ministry etc... עד כאן.

Yachil

לניו יורק:

לשרת החוץ.

הנ"ל בהתאם למה שסוכם בישיבת הממשלה

מסירת האיגרת תעוכב עד קבלת חוות-דעת לבבי.

יחיל

507

א' לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 319

נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 12 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד

יחיל; שלך גה/56[1]

א) מברך על הרעיון להיוועץ בי לגבי האיגרת. איגרתנו הראשונה הרי לא כל כך הצליחה. שעת ההגשה אינה קובעת עתה. אפשר להמתין.

ב) אל תקלו שוב בהערכת המצב כאשר עשיתם בתחילת הפרשה. אין צורך להחליט כבר בקשיחות על תיווך צרפת אך לדעתי הפגישה לא תתקיים אם סיכוי כזה לא יבצבץ בשיחת דה גול עם פרונדיסי.

ג) תמימות להאמין כי באפשרותי לשוחח עתה "גלויות" עם שר החוץ או דומה לו.

ד) יועצו הדיפלומטי של הנשיא ניסח הצעותיו כבשלי 315[2] אחרי ויכוח של שעתיים בו בדיוק התאמצתי לרוקן רעיון התיווך. גם אני הקטן מבין העוקץ, אך אפשר לעוקפו ויש למנוע משבר.

ה) "מפי הגבורה": הנשיא שיבח איגרת ראש הממשלה באוזני קצין העיתונות שלנו שנתקל בו דרך מקרה במשרד אחד.

ו) [- - - - -].[3] אם לא נגמור עד שובו של פרונדיסי לארגנטינה הסיכויים גרועים. גם בהיעדרו ינסו הנאצים שבפקידות משרד החוץ להפריע להרגעה ולהסדר הוגן.

לבבי

507

1. ראה מס' 506.
2. ראה מס' 505.
3. מספר מילים הושמטו כאן.

508

א׳ לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 324
נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 13 ביוני 1960

סודי – לנמען בלבד

יחיל.
היועץ הדיפ[לומטי][1] מודיע שפרונדיסי הסכים לתכנית המפור[ט]ת כבשלנו 315.[2]

הנשיא ואנשיו יצאו הבוקר לרומא. אבקש –

א) ששון יקבע עם ויינפלד, יועצו היהודי של פרונדיסי, סדרי הפגישה בבריסל.

ב) ראש הממשלה יבדוק אם דה גול מוכן לשדל את פרונדיסי שיגלה הבנה ומתינות. רצוי לדעתי שגם איתן יבוא במגע עם שגריר ארגנטינה Ceballos[3] הידוע כדמוקרט וידיד כדי לנסות להגיע לטיוטת הסכם שייחתם בבריסל על־ידי ראש הממשלה ופרונדיסי.

ג) איתן יגשש אם הצרפתים יהיו נכונים להגיש שירותיהם כאינסטנציה אחרונה אם בבריסל לא יגיעו לפתרון ממשי. במקרה אחרון זה תהיה החלטתם להיעזר בשירותי הצרפתים ליישוב הסכסוך. זכרו־נא שפרונדיסי אינו חופשי ועליו להתחשב בתגובות דעת־הקהל כאן ובלחץ הלאומנים. מעמדו התרופף עוד בגלל ניסיון הפיכה נוסף במחוז סאן לואיס שסוכל הבוקר. נא אשר קבלת מברק חיוני זה ותעבירו לשרת החוץ.

לבבי

508
1. אדולפו שילינגו, יוסף דיפלומטי לנשיא ארגנטינה.
2. מס׳ 505.
3. אלחנדרו סבאיוס, שגריר ארגנטינה בצרפת.

509

ג' מאיר אל משרד החוץ
G. Meir to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT330

נוסח נכנס: 130.09/2339/23

ניו יורק, 14 ביוני 1960

סודי

יחיל, הרמן.

קומיי, אשל ואני נפגשנו אצל פברגאט ובנוכחותו עם הארגנטיני.[1] השיחה ארכה כשעה וחצי. הודיע שבידו הוראות ברורות ללכת למועצת הביטחון פרט אם נסכים למלא דרישתם והיא לתקן פגיעתנו בריבונותם. אחרי הסברה יסודית שלנו אמר שייתכן ונוכל להחזירו [את אייכמן] לשגרירותם בארץ, הנחשבת אף היא לאדמתם, ושם יחכה עד שאיזה פורום בין־לאומי יחליט למי למוסרו.

אמרתי לו שאנו מפרידים בין פגיעה בממשלת ארגנטינה, שעל כך כבר התנצלנו[2] ומוכנים עוד להתנצל, ובין בעיית מקום [ה]שיפוט. ביחס לחלק הראשון נהיה מוכנים לשקול כל הצעה מתוך גישה חיובית. לגבי החלק השני לא תיתכן כל פשרה והמקום היחיד לשיפוטו הוא ישראל. אמרתי שייתכן שהממשלה היתה שוקלת אפשרות להביאו לשגרירותם למספר רגעים מתוך הסכם מפורש שנחזירו מיד לידינו. לא קיבל זאת ובזה נפרדנו.

קבוט לודג' אמר לקומיי ביזמת לודג' שאם זה יגיע למועצת הביטחון תמצא ישראל את עצמה מבודדת ולארצות־הברית לא תהיה ברירה אלא לתמוך בארגנטינה. מבקשת את הרמן לטפל בדבר מוואשינגטון. מצטרפת בהחלט להערכתך כפי שהובעה במברקך 432 לגבי סעיף 11 במברק 328 של קומיי.[3] לא ראיתי מברקו לפני שנשלח.

גולדה

הערת קומיי: על־מנת להרוויח זמן נשלח מברקנו מיד עם שובנו למשרד בתור סיכום ראשון, ואחר־כך הספיקה שרת החוץ להכתיב המברק הנ"ל המסביר הכפילות המסוימת. בגלל חשיבות גילוי עמדתם מבריקים גם דו"ח יותר מפורט.[4]

509

1. מריו אמדאו, הנציג הקבוע של ארגנטינה באו"ם.
2. בשדר הראשון שהגישה ממשלת ישראל לארגנטינה – ראה מס' 500.
3. מברק 328 לא נמצא, ואילו במברק 432 מיחיל אל ג' מאיר וקומיי נאמר כי סעיף 11 במברק קומיי הוא אבסורדי, וכי נציגים זרים ועיתונאים יורשו להשתתף בתור משקיפים במשפט אייכמן. (המברק, מיום 14.6.1960, בתיק 130.09/2334/9).
4. לא נמצא.

510

מ' קומיי אל משרד החוץ
M. Comay to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT334
נוסח נכנס: 130.09/2339/23

ניו יורק, 15 ביוני 1960

סודי

יחיל, הרמן, לבבי, איתן; אייכמן.

[א] הבוקר באחת־עשרה הגיש אמדאו לנציג הסיני[1] כנשיא מועצת הביטחון בקשה רשמית לישיבת מועצת הביטחון דחופה בצירוף איגרת רקע ארוכה.[2] המסמך טרם תורגם או הופץ. מבריקים תזכיר הלוואי בספרדית ועוד מעט נבריק מכתב הבקשה שטרם הגיע לידינו, שהארגנטינים כנראה רוצים עוד לשנות. בצורתו הנוכחית מבקשים ישיבה דחופה לדון בפגיעה בזכות ריבונות ארגנטינה כתוצאה מהעברת אייכמן הבלתי־ליגלית והחשאית מטריטוריה ארגנטינית לטריטורית מדינת ישראל בהפרת כללי (norms) המשפט הבין־לאומי ומטרות ועידות, מגילות או"ם, שבזה נוצרה אווירה (climate) של אי־ביטחון ואי־אמון שלא בהתאם לשמירת השלום הבין־לאומי. אמדאו גם ביקר רשמית אצל המזכ"ל.

ב) ביקשתי פגישה עם המזכ"ל שנקבעה לשעה ארבע היום בכדי:

(1) למסור לו רשמית שנבקש הזמנה להשתתף.

(2) לברר למתי נקבע מועד הישיבה ולהגיד שאין בכך דחיפות.

הודענו לעיתונים שהפגישה עומדת להתקיים.

הנ"ל הוברק גם לבואנוס איירס ולפאריס עבור ראש הממשלה.[3]

קומיי

510

1. טינגפו פ' טסיאנג, הנציג הקבוע של הרפובליקה של סין (טייוואן) באו"ם.
2. ראה מסמך או"ם S/4336, מיום 15 ביוני 1960.
3. ראש הממשלה ד' בן־גוריון קיים באותו הזמן ביקור בצרפת.

511

ח׳ יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם[1]

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations

מברק מוצפן ל/871

נוסח יוצא: 130.09/2295/1

ירושלים, 16 ביוני 1960

סודי-לנמען בלבד-בהול

עבור ראש הממשלה, שרת החוץ, מ׳ קומיי, א׳ לבבי.

תשובת פרונדיסי לשדר ראש הממשלה[2] נמסר[ה] לי היום על־ידי הממונה. הארגנטינים יפרסמו התשובה בבואנוס איירס מחר שעה 4 שעון גרינוויץ׳. להלן הנוסח בתרגומו העברי:

בואנוס איירס, 13 יוני 1960

אדוני ראש הממשלה:

קיבלתי את מכתב ה[וד]־מ[עלתך] מה־7 ביוני והריני משיב עליו ברגעים האחרונים לפני נסיעתי לאירופה.

ברצוני לציין שאני מבין את רגשות העם היהודי נוכח המעשים החמורים ביותר שמייחסים לאדולף אייכמן. לדעתי מיותר הוא להזכיר לה[וד]־מ[עלתך] שהרפובליקה הארגנטינית הוכיחה פעמים רבות את שאט נפשה נוכח פשע השמדת עמים וכי היא תמכה בגינויו בכינוסים ובמוסדות בין־לאומיים. הצדק דורש בתקיפות כי מבצעי פשעים אלה ייענשו כדין. אף־על־פי כן על ה[וד]־מ[עלתך] להתחשב בסיבות שהניעו את ממשלתי לטעון נגד מעשה שפירושו פגיעה בריבונותה. עצם העקרונות של דו־קיום בין־לאומי עלולים להיפגע אם היחסים בין העמים לא יכוונו על־ידי עקרונות משפטיים המקובלים בעולם כולו. בטוחני שה[וד]־מ[עלתך] יעריך את המשמעות המוסרית שממשלת ארגנטינה ועמה מייחסים לעקרונות אלה. ברצוני לציין לה[וד]־מ[עלתך] שממשלת ארגנטינה הציעה באיגרתה מתאריך 8 לחודש זה[3] לטפל במסגרת ההסדר המשפטי הקיים בבקשתה של ממשלת ישראל לגבי אייכמן כאשר הנ״ל יוחזר לארגנטינה כפי שנדרש. על ממשלת ישראל להעריך בצורה נכונה ומתאימה את הסיבות שאין לשוללן והמצדיקות את הדרישה הארגנטינית. אני תקווה שפתרון חילוקי־הדעות יתרום ליחסים הידידותיים שצריכים לקשור את שני עמינו. על החתום, ארתורו פרונדיסי, נשיא האומה הארגנטינית. עד כאן.[4]

יחיל

511

1. הוברק גם לבואנוס איירס ופאריס.
2. ראה מס׳ 502.
3. ראה מס׳ 503 והערה 1 שם.
4. הנוסח השלם של תשובת פרונדיסי ראה בתיק 93.03/3059/1; תרגום אנגלי בתיק 130.23 3352/1.

512

ח׳ יחיל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם ואל שגרירות ישראל בבואנוס איירס

Ch. Yahil to the Israel Permanent Mission to the United Nations and the Israel Embassy in Buenos Aires

מברק מוצפן 452

נוסח יוצא: 130.09/2295/1

ירושלים, 16 ביוני 1960

סודי ביותר - בהול

שרת החוץ, קומיי, לבבי.

דרום מבריק לאמור:[1]

א) נפגשתי עם ויינפלד. בראשית דברי הסברתי שכוונת שליחותי היתה לארגן הפגישה בין ראש הממשלה פרונדיסי ולהבטיח מראש הסדר שישביע רצון שני הצדדים כתוצאה מפגישה זאת. אולם כעת אני במצב מעורפל.

(1) לאחר שפרונדיסי הצהיר אתמול לעיתונאים בדאקאר שכאילו נודע לו על אפשרות של פגישה כזאת רק מהעיתונות בלבד.

(2) לאחר שארגנטינה פנתה למועצת הביטחון וביקשה דיון דחוף[2] והדגישה בפנייתה כאילו השיחות שהתנהלו במישרין בין ישראל וארגנטינה לא נשאו פרי. בתנאים כאלה חייב אני לדעת ראשית מה באמת רצונם ולבחון אם יש עוד מקום לשיחות ישירות בינינו. וכן אם יש עוד מקום לפגישה.

ב) בתשובתו חזר ויינפלד בפני על מה שאמר ללבבי שכאילו פרונדיסי מבין היטב שבלתי־אפשרי לישראל להחזיר אייכמן ושכוונת הנשיא בפנייה למועצת הביטחון היא "לגנוז" העניין.[3] להלן התלונן על שבמשך חמישה ימים לא קיבלו כל תגובה מצידנו לרעיון הפגישה. כלומר מיום שיחתו עם לבבי ביום ה׳ עד לצאתם למסעם ביום ב׳. כאן הפסקתיו ואמרתי שעוד ביום ו׳ מסר לבבי ליועץ הדיפלומטי של הנשיא הסכמת ראש הממשלה לרעיון הפגישה ואף ציין התאריכים הרצויים הבאים בחשבון לקיום הפגישה.[4] ויינפלד השיב כי לא ידועה לו העובדה הזאת.

ג) להלן הסביר ויינפלד כי הצהרת שרת החוץ בניו יורק בפרשת אייכמן הרגיזה אותם קשות. ההצהרה הופיעה בהבלטה בעיתונות בואנוס איירס ושימשה לדעתו

512

1. מאחר שנשיא ארגנטינה פרונדיסי וראש ממשלת ישראל בן־גוריון נזדמנו לאירופה ביוני 1960, הועלה הרעיון להפגישם בניסיון לחסל את המשבר שנוצר ביחסי שתי המדינות. לשם כך שוגר לרומא, תחנתו הראשונה של פרונדיסי באירופה, אברהם דרום, מנהל המחלקה לאמריקה הלטינית במשרד החוץ. הוא קיים מגעים עם מ׳ ויינפלד, יועצו של הנשיא פרונדיסי. (מברקו של דרום מרומא, מפר/571, מיום 12 ביוני 1960, בתיק 130.09/2359/2).
2. ראה מס׳ 510.
3. ראה מס׳ 504.
4. ראה מס׳ 505.

הגורם והמניע להחלטתם לפנות מיד למועצת הביטחון. השבתי שאינני זוכר כל הצהרה ממין זה. לשאלת ויינפלד אם למרות הכול לא כדאי לקיים הפגישה אמרתי כי בתנאים הנוכחיים אין זה יכול לבוא בחשבון. לא ייתכן שראש הממשלה ילך לפגישה עם פרונדיסי תחת איום הדיונים במועצת הביטחון. שכן לפי התאריכים המוצעים הדיון במועצת הביטחון צריך להתחיל ב־22 והפגישה צריכה להתקיים ב־24 ביוני או אחרי זה. לא מן הנמנע שתתחולל במועצת הביטחון התפתחות שתיצור אווירה בלתי־רצויה לקיום הפגישה. אולם אם תבקש ארגנטינה ביוזמתה את דחיית הדיון במועצת הביטחון עד לאחר קיום הפגישה ואם תראה כ"תנאי בלתי־חוזר" את אי־החזרת אייכמן נראה לי כי אפשר עוד לחשוב על רעיון הפגישה. ויינפלד גילה הבנה לעמדתי זו, הסכים עם הסברי והנחותי והבטיח לדווח לפרונדיסי על השיחה מיד לאחר שובו של האחרון מביקורו מחוץ לרומא מחר בתשע בערב. כן הבטיח ויינפלד להתקשר עמי מיד לאחר פגישתו מחר עם פרונדיסי וקבענו כי אמתין לו במלון.

ד) עד כאן תמצית הדברים. להלן הערת דרום: עד שלא תתברר עמדת פרונדיסי ביחס לתנאים שלי לקיום הפגישה נראה לי כי לא רצוי שאנסה לבוא במגע עם שר החוץ הארגנטיני שלפי הרושם שלי הוא מתנגד לעצם רעיון הפגישה. מכל מקום השיחה עימו צריכה להצטמצם לדעתי אך ורק לגבי הדיונים במועצת הביטחון. לזה יש עוד זמן עד יום ד'. עד כאן.

השיבונו לאמור:[5]

א) התרשמנו עמוקות מניהול השיחה המכובד והתקיף מצידך.

ב) מסכימים כי אין טעם לבקש בשלב זה פגישה עם שר החוץ.

ג) רצוי שתזכיר לווינפלד אחריותו האישית בסיבוך שנוצר על־ידי פנייתו ללבבי בו־בזמן שהנשיא מתכחש לתוכנה. לידיעתך, אנו שוקלים אם לא לתת פרסום לעובדת יוזמתם לקיום פגישה והיענותנו לה על־מנת לסתור הטענה שתמו המאמצים במישור דיפלומטי.

ד) שקול־נא אם תוכל לבקש פגישה סודית עם פרונדיסי עצמו.[6] עד כאן.

יחיל

5. ראה מברק יחיל אל השגרירות ברומא, ר/574, 16.6.1960, 130.09/2359/1.

6. לא נתקיימה פגישה בין פרונדיסי לדרום, אך בפגישה נוספת עם ויינפלד מסר הלה לדרום בשם פרונדיסי את הדברים האלה: 1. הוא מוכן להיפגש עם בן־גוריון בכל מקום ובכל עת, אבל היוזמה צריכה לבוא מצד שלישי – דה גול או ראשי הממשלה של בלגיה והולנד. 2. קשה לארגנטינה לבקש את דחיית הדיון במועצת הביטחון, בגלל דעת־הקהל והאופוזיציה הלאומית, אבל אם חברת מועצת הביטחון תבקש דחייה, ארגנטינה לא תתנגד. 3. ביקש שישראל תבין שהעמדה הנוקשה של אמאדאו מטרתה להשביע את רצונה של דעת־הקהל בארגנטינה, ואין ישראל צריכה להתייחס לכך בחומרה. 4. קו ההגנה של ישראל במועצת הביטחון צריך לעלות בקנה אחד עם איגרתו של בן־גוריון אליו. 5. ביקש להפסיק את התעמולה נגד ארגנטינה בעיתונות, בעיקר בארגנטינה עצמה. (ראה מברק דרום אל יחיל ואיתן, 18.6.1960, 130.09/2359/2.)

513

י' נבון אל ח' יחיל
I. Navon to Ch. Yahil

מברק מוצפן HIA8
נוסח נכנס: 130.09/2304/3

האג, 22 ביוני 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-בהול

לאחר ביטול הפגישה[1] מבקשך ראש הממשלה להורות מיד ללבבי להגיש איגרת התשובה, אם לא הוגשה עדיין, וכן להורות מיד לקומיי לחלק איגרת התשובה הזאת בין חברי מועצת הביטחון.[2]
ראש הממשלה מבקשך לפעול מיד.

2) בתגובה לעיתונאים אענה, לפי הוראות ראש הממשלה, כי ראש הממשלה לא יזם את הפגישה אך היה שמח לקראתה והוא עדיין מוכן לפגישה.

3) לשאלות שמשון ארד טלפונית מניו יורק עניתי:

(א) במסיבת העיתונאים שקיים ראש הממשלה אתמול בבריסל[3] חזר למעשה על הדברים שאמר לכתב של "לה מונד" שהתפרסם ביום ראשון בפאריס[4] כלומר שישמח להיפגש עם פרונדיסי ושאייכמן יישפט בישראל.

(ב) שגריר ארגנטינה בבריסל הסביר לנג'ר כי דוחים הפגישה בגלל איגרת ישראל במועצת הביטחון.[5]

(ג) שק מפאריס מוסר כי בחוגי העיתונאים רווחת הדעה שיש חילוקי־דעות בתוך הפמליה של פרונדיסי, וכי הוא נכנע ללחץ של שר החוץ. ברור שהם נוקטים גרסאות שונות וסותרות.

4) לגבי סידורי החזרה, ימסור לך עמוס. ראש הממשלה מתכוון לשהות עד יום ראשון.

ניקח בחשבון את שעת חוזרנו.

נבון

513

1. הפגישה בין בן־גוריון לפרונדיסי (ראה מס' 512, הערה 6) נועדה ל־26 ביוני, אך בוטלה ביוזמת הארגנטינאים לאחר שישראל הגישה את איגרת התשובה שלה למועצת הביטחון, להלן, הערה 5. (ראה מברק נג'ר אל משרד החוץ, 22.6.1960, 130.09/2301/5).
2. ראה מס' 506 והערות שם. גולדה מאיר התנגדה להגשת האיגרת ואמנם זו לא נשלחה לממשלת ארגנטינה ולא הופצה בין חברי מועצת הביטחון. (ראה יחיל אל נבון, מס' 110, 23.6.1960, 130.09/2304/2).
3. במסיבת העיתונאים אמר בן־גוריון כי אייכמן יישאר בישראל עד שיועמד למשפט, ואם יורשע – עד שירצה את עונשו. (ראה "ג'רוזלם פוסט", 22 ביוני 1960).
4. בן־גוריון אמר לכתב "לה מונד" כי ישראל לא תשחרר את אייכמן, אך תבטיח לו משפט הוגן. הוא יוכל להיעזר בפרקליטים זרים להגנתו, אפילו בגרמנים, בתנאי שאינם נאצים. תלונתה של ארגנטינה למועצת הביטחון, אמר בן־גוריון, היא חסרת יסוד, והביע תקווה כי ייפגש בקרוב עם פרונדיסי. ("הארץ", 21 ביוני 1960).
5. ראה מספר 523 – נספח ב.

514

ח' יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ch. Yahil to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוז"ם 446
נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 24 ביוני 1960

סודי

פרשת אייכמן במועצת הביטחון.[1] להלן סיכום ראשון. הערכה מלאה יותר תבוא.

1) בנאום שרת החוץ ונואמים אחרים ניתן ביטוי חזק לרקע הפרשה, היא שואת ישראל, ובהחלטה הודגשה החובה להביא פושעי מלחמה כאייכמן לדין.

2) ארגנטינה באה על סיפוקה בנקודה בה לא חלקנו עליה שיש לכבד ריבונות כל המדינות.

3) הצטרפות הנציג האמריקני, ובעקבותיו אחרים, לפירוש שרת החוץ כי התנצלות ישראל מהווה "הפיצוי הנאות" הנדרש נטלה עוקצה מהצעת ההחלטה הארגנטינית ושללה גושפנקה בין־לאומית מתביעה להחזרת אייכמן ולהענשת לוכדיו.

4) יש יסוד לקוות כי בכך נסתיימה הפרשה גם לגבי ארגנטינה ונסללה הדרך לביצוע הסעיף האחרון בהחלטה, הוא קיום וקידום קשרי הידידות.

הואיל וייתכנו עוד התפתחויות בימים הקרובים מציעים שלא תוסיפו פרשנות מעל לנאמר לעיל.

יחיל

514

1. ב־22 ביוני 1960 נפתח במועצת הביטחון דיון בפרשת אייכמן. לפני מועצת הביטחון היתה תלונה של ארגנטינה, שקבלה שישראל פגעה בריבונותה (ראה מסמך או"ם S/4336, מיום 15 ביוני). במהלך הדיון אמר הנציג הארגנטינאי כי ארצו מגנה את פשעי אייכמן, אך אלה אינם מהווים הצדקה להפרת החוק בידי ישראל. הנציג ביקש ממועצת הביטחון לקבוע כי היתה פגיעה בריבונותה של ארצו ויש למצוא דרך לפצותה, וביקש לאשר את הצעת ההחלטה שהגיש – מס' 524 (נספח ג). שרת החוץ גולדה מאיר ענתה כי ישראל לא פגעה בריבונותה של ארגנטינה, אך הודתה כי האזרחים הישראלים שהביאו את אייכמן הפרו את חוקי ארגנטינה. על כך כבר התנצלה ישראל פעמיים ועכשיו היא מתנצלת פעם נוספת. גולדה מאיר הוסיפה ואמרה כי יש לראות את הפרות החוק האלה בהקשר של הפשעים המיוחסים לאייכמן. לדעתה, יש בהתנצלויותיה של ישראל פיצוי נאות לארגנטינה. נציג ארצות־הברית, הנרי קבוט לודג', תמך בהצעת ההחלטה של ארגנטינה, אך אמר כי אי־אפשר להפריד את הדיון בנושא ממעשיו ה"מפלצתיים" של אייכמן. הוא הציע שתי תוספות להצעת ההחלטה, ואמר כי לדעת ארצות־הברית עצם הדיון במועצת הביטחון, קבלת הצעתה של ארגנטינה והתנצלויותיה של ישראל יש בהם פיצוי נאות לארגנטינה. בסיומו של הדיון התקבלה הצעת החלטה שגינתה את מעשיה של ישראל בהעברת אייכמן מארגנטינה, והטילה עליה לתת לארגנטינה פיצוי הולם על־פי מגילת האו"ם והחוק הבין־לאומי – ראה מס' 525 (נספח ד).

515

א׳ לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 361

נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 28 ביוני 1960

סודי ביותר-מידי

יחיל.

1) נתקבלתי לפי הזמנתו על־ידי שר החוץ בפועל מאק קאי[1] בנוכחות תת־שר החוץ הזמני סנטנו והיועץ המשפטי דה פבלו פרדו. הוצגו בפני שתי שאלות: (א) מהי התשובה של ישראל לאיגרת הארגנטינית האחרונה[2] לאור ישיבת מועצת הביטחון.[3] (ב) מתי נוכל להשיב.

אמרתי כי עלי להעביר כמובן השאלה לממשלתי. נשיב ודאי בהקדם אולם שרת החוץ בארצות־הברית ויצטרכו להיוועץ בה. אישית הריני מרשה לעצמי לציין ההסבר להצבעה במועצת הביטחון שניתן על־ידי הידידים העיקריים של שתי מדינותינו, ארצות־הברית, בריטניה וצרפת וגם אחרים. לפיכך "הפיצוי ההולם" נכלל בעצם קבלת ההחלטה ובהבעת ההתנצלות על־ידי שרת החוץ במהלכי ישיבת מועצת הביטחון. אין לסמוך על ידיעות בעיתונות יתר על המידה אולם ראיתי ידיעה כי שרת החוץ הטעימה שהיא מבינה החלטת מועצת הביטחון כהסבר הנ"ל של הסנטור לודג׳. לא התווכחו עימי אך חזרו על הצורך בתשובה שלנו מבלי שתתפרץ מתיחות כלשהי. הוספתי שבליבי הרהור אישי שלא קיבלתי שום אישור לו מממשלתי והריני משתמש בנוסחה זו למרות שאינה דיפלומטית אך אנו מדינה צעירה בלי ניסיון דיפלומטי רב. הרהורי הוא כי אולי נשב בוועדה של שניים או שלושה מכל צד כדי ללבן בשקט בעיה כלשהי, במקרה ובכל זאת תישאר. התגובה היתה חיובית מאוד. חזרו שאין זה מבטל הצורך בתשובה ישראלית אולם הוועדה היא צורה בעלת תקדימים. דה פבלו פרדו יצא בהלל על שבתאי רוזן ורמז בבירור שעם איש כזה יחד היה חפץ לשבת במסגרת דו־צדדית כזו ואז נוסחה מתקבלת על הצדדים תסתדר.

בסיום השיחה, שהיה הרבה יותר נוח מראשיתה, ליווני תת־שר החוץ בפרוזדור ואמר לי שהם ימסרו הודעה קצרה לעיתונות כי נשאלתי בדבר תשובתנו והיה ברור שבכך חפץ למנוע ממני הפתעה וגם לבקש שלא ידלוף דבר נוסף על השיחה.

2) ממליץ כי נגיש איגרת נימוסית ביותר וארוכה למדי בה אנו נמנעים מהתדיינות על האיגרת הארגנטינית האחרונה ומתרכזים ברצוננו להמשיך יחסי הידידות

515

1. לואיס ר׳ מאק קאי, שר החינוך של ארגנטינה, שמילא את מקומו של שר החוץ שנלווה לנשיא פרונדיסי בעת ביקורו באירופה.
2. ראה מס׳ 503.
3. ראה מס׳ 514.

ובנכונותנו לקבל החלטת מועצת הביטחון תוך הסברתה וניתוחה המפורט. אם כסעיף אחרון באיגרת או בתור הודעה בעל־פה, שאהיה מוסמך להשמיע בשעת מסירתה, יש לפי מלוא הכרתי לזרוק רעיון הוועדה הדו־צדדית הפריטטית למקרה של צורך.

3) מאמין שבלכתנו בדרך זו נאפשר לארגנטינים אותה "הצלת פנים" שהם מחפשים ונצא מהפרשה כשאייכמן בידינו וניתן לשוב למערכת הקשרים עם ארגנטינה על כל חשיבותה, לפי שלי 331.[4] מטרה זו תהיה בסכנה חמורה אם לא נגלה יכולת, גמישות ונועם בסגנון, שאינה נוגעת כלל לעצם העניין. יכולת זו גילתה שרת החוץ בצורה מזהירה במועצת הביטחון.

הברקתי לניו יורק.

לבבי

516

א' לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 372

נוסח נכנס: 130.09/2295/2

בואנוס איירס, 2 ביולי 1960

סודי ביותר-דחוף

יחיל.

א) הודעת משרד החוץ[1] כי ארגנטינה חוזרת על דרישתה להחזרת אייכמן גרמה לרינון שלא באוזנינו גם בחוגים שהתאפקו עד כה, כולל הנונציוס[2] ואחדים מפקידי משרד החוץ. אין לזה חשיבות מעשית, מהנשיא בפועל ומטה מגיעות תגובות שמערכה זו בניהול בלעדי של פרונדיסי. יועצו הדיפ[לומטי] של הנשיא, שנפגע קשה על־ידי ביטול ההסדרים שקבע עימי,[3] המליץ על תוכן תשובתנו מבלי כמובן להכירו. מעניין שהציע מה שכוללת איגרתנו.[4] הוא ממליץ מאוד כי במקביל להגשת איגרתנו תימסר הודעה ישראלית מפי ראש הממשלה או שרת החוץ שתחזור תמציתית על טיעוננו במועצת הביטחון ותטעים כי לישראל היתה זכות מלאה לסרב בזמנו להשיב לשאלת

4. ראה מברק לבבי אל משרד החוץ, 15 ביוני 1960, 130.09/2295/2.

516

1. מוסב על הודעה מטעם משרד החוץ של ארגנטינה המכחישה "ידיעות ממקורות זרים" כאילו תראה ארגנטינה בהתנצלותה של ישראל את ה"פיצוי הנאות" הנזכר בהחלטת מועצת הביטחון. (ראה "הארץ", 26.6.1960).
2. מונסניור אומברטו מוצוני, נונציוס (שגריר) הוואטיקן בארגנטינה.
3. ראה מס' 505.
4. ראה מס' 506.

ארגנטינה בדבר מקום ומסיבות תפיסתו של אייכמן. ישראל השיבה משום יחס ידידות ואמון וראוי כי ממשלת ארגנטינה תעריך הדבר.

ב) בינתיים בעיתונים אחדים כאילו שר החוץ טבואדה הביע בפני עיתונאים בהאג הפתעה על הודעת משרד החוץ הנ"ל.

לבבי

517

ח' יחיל אל שגרירות ישראל בבואנוס איירס
Ch. Yahil to the Israel Embassy in Buenos Aires

מברק מוצפן נה/23־24

נוסח יוצא: 130.23/3352/2

ירושלים, 3 ביולי 1960

סודי־בהול

לבבי, העתק שרת החוץ, קומיי.

מבריקים בגלוי נוסח האיגרת באנגלית.[1] הציטוטים לפי פרסומי או"ם באנגלית. בעקבות הגשתה אמור־נא לשר החוץ בפועל כי איגרתנו מבטאת דעתה של ממשלת ישראל וכי אנו מקווים שיקבלנה ברוח טובה ויהיו מוכנים בכך לסיים התקרית. אם ירצו לתת לסיום זה צורה שתפגין השגת ההבנה והרצון המשותף לקידום קשרי הידידות הרי נשמח על כך. בא בחשבון ביקור מיוחד של שרת החוץ בבואנוס איירס, פגישה במקום שלישי, הודעה משותפת או כל צורה אחרת שנסכים עליה. אם בניגוד לתקוותנו יש להם השגות או הסתייגויות לגבי תוכן איגרתנו נודה אם יבהירו לנו – אפילו באורח בלתי־רשמי – כוונתם. אפשר לבוא לידי הסכם על מסגרת לדיון נוסף במישור ובמקום זה או אחר אם נדע על מה הדיון.[2]

יחיל

517

1. הנוסח הסופי בשפה הספרדית, כפי שהוכן בבואנוס איירס והוגש לממשלת ארגנטינה, ראה להלן. תרגום אנגלי בתיק 130.23/3351/3.

2. לבבי הגיש את האיגרת לממלא מקום שר החוץ מאק קאי, ומסר בעל־פה את הדברים כפי שהורה לו יחיל. במשרד החוץ השיבו לו כי יצטרכו לעיין באיגרת ואולי ישובו ויזמינו אותו שוב ויגידו לו דברים רשמית או אולי לא רשמית על־פי הצעותיו. לבבי הודיע שישראל תפרסם את האיגרת. (ראה לבבי אל משרד החוץ, 5.7.1960, 130.23/3352/2.)

נספח
APPENDIX

La Embajada de Israel presenta sus atentos saludos al Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto y, en repuesta al pedido de S.E. el Señor Ministro Interino de relaciones Exteriores y Culto, Doctor Don Luis R. Mac Kay, del 28 de junio de 1960, tiene el honor de hacerle llegar la siguiente comunicación del Gobierno de Israel:

1. Como es de conocimiento del Gobierno argentino, paralelamente en que su Nota del 8 de junio era entregada al Embajador de Israel, fue transmitida al Excmo. Señor Presidente de la República Argentina, Doctor Don Arturo Frondizi, una carta personal del Primer Ministro de Israel, Señor David Ben-Gurion, de fecha 7 de junio, en la cual se destacaban las consideraciones morales que no pueden ser ignoradas en ninguna discusión que concierna al proceso de Eichmann en Israel.En esta carta, el Primer Ministro declara:

"Este hombre, Eichmann, fue durante los años de la Segunda Guerra Mundial, el directamente responsable de la ejecución de las órdenes de Hitler para la "solución final" del problema judío en Europa, esto es, el asesinato físico de todo judío que los nazis pudieran aprehender en las vastas regiones de la Europa por ellos conquistada. Seis millones de judíos fueron masacrados y fue Eichmann quien organizó ese exterminio en masa en una escala gigantesca y sin precedentes, a través de toda Europa.

Ciertamente, Señor Presidente, no necesita Ud.explicación alguna para apreciar lo que significa para cualquier pueblo ser víctima de tan satánica ola de crímenes y qué cicatrices tan profundas quedan en el alma de un pueblo que ha vivido esa experiencia. En toda la historia de nuestro martirologio centenario no supimos de tan horribles atrocidades. No sólo fueron muertos millones, entre ellos más de un millón de niños, sino que fue destruido el centro cultural de nuestro pueblo, que floreció en Europa hasta la Segunda Guerra Mundial. Casi no es posible hallar en parte alguna judíos cuyos familiares no hayan sido víctimas de los nazis. Centenares de miles de los sobrevivientes moran entre nosotros y se cuentan por cientos los judíos que en Israel y otros países no han hallado paz, desde el fin de la guerra, hasta no haber encontrado al hombre que dirigió tan terrible masacre. El objetivo de sus vidas fue someter a juicio al responsable de esos crímenes sin paralelo en la historia de pueblo judío, juicio que puede efectuarse únicamente aquí, en Israel.

No desestimo la seriedad de la violación formal de las leyes argentinas cometida por quienes, al fin, culminaron su larga búsqueda con la captura de Eichmann, pero estoy cierto que sólo muy pocas personas en el mundo dejarán de comprender la profunda motivación y la suprema justificación moral de dicho acto.

Este evento, Señor Presidente, no puede ser enjuiciado únicamente desde un ángulo puramente formal. Está al margen de toda duda la obligación de los

países de respetar escrupulosamente las leyes de los otros. Pero tampoco puede dejar de apreciarse los supremos motivos que han guiado, la imperativa fuerza moral que ha impulsado y la profundidad de los sentimientos que presionaron a los que encontraron a Eichmann y, con su consentimiento, lo trasladaron a Israel.

Tengo la convicción, Senor Presidente, de que Ud. habrá de valorar la trascendental fuerza moral de estos aspectos del problema".

2. El día 10 de junio – antes que el Gobierno de Israel hubiera podido contestar a la Nota de Gobierno argentino, de fecha 8 de junio – este Gobierno sometió al Consejo de Seguridad el texto de dicha Nota y el 15 de junio requirió una reunión urgente del Consejo, que resultó en la resolución S.4349 del 23 de junio.

3. En el curso del debate del Consejo de Seguridad, la Ministra de Relaciones Exteriores de Israel tuvo la oportunidad de expresar en forma más exhaustiva la posición de su Gobierno. La Ministra declaró: "Quiero expresar que nosotros reconocemos que las personas que llevaron a Eichmann de la Argentina a Israel infringieron las leyes de la República Argentina. Por eso el Gobierno de Israel presentó al Gobierno argentino, por medio de una Nota, de fecha 3 de junio de 1960, que afirmaba: En el caso de que el grupo de voluntarios haya violado la ley argentina o haya interferido en los fueros de la soberanía argentina, el Gobierno de Israel manifiesta su pesar al respecto.

El Gobierno de Israel pide que sea tenida en cuenta la significación extraordinaria que encierra el haber traído ante un tribunal al hombre que carga con la responsabilidad del asesinato de millones de personas pertenecientes al pueblo judío y ruega que se contemple el hecho de que los voluntarios, ellos mismós sobrevivientes de la masacre, pusieron esta misión histórica por encima de cualquier otra consideración. El Gobierno de Israel abriga la plena seguridad de que Gobierno argentino demostrará su comprensión ante tales valores históricos y morales".

La Ministra de Relaciones Exteriores subrayo también que Israel no había violado la soberanía argentina diciendo: "Quiero repitir con toda solemnidad ante este Consejo el pesar de mi Gobierno por toda infracción a la ley argentina que pueda haber sido cometida por cualquier ciudadano israelí. Pero, con el mayor de los respetos por el representante de la Argentina, creo que se equivoca en cuanto a la proposición legal básica, al confundir acciones ilegales de individuos, por las cuales ha sido expresado pesar, con la no existente violación internacional de la soberanía de un estado miembro por parte de otro". Subrayó también que: "Nosotros valoramos grandemente la amistad del pueblo argentino; comprendemos enteramente la preocupación que tiene por su soberanía; pero lo respetamos también por su sentido de justicia. Es porque sabemos que ninguna amenaza para la soberanía de la Argentina o de cualquier otro país ha venido o vendrá de Israel es la base del sentido de justicia que ambos compartimos, por lo que decimos con real amistad que no es una cuestión que deba separarnos en adelante".

4. El distinguido representante de los Estados Unidos de América, Señor

Cabot Lodge, en su alocución ante el Consejo el 22 de junio, habló de tres consideraciones de su Gobierno sobre la cuestión, a saber: "En primer lugar, nada que nosotros hagamos o digamos en el Consejo debe disminuir, complicar o amargar las de otra manera normales y buenas relaciones entre la Argentina e Israel, o hacer mas difícil un justo arreglo de está cuestión, En segundo lugar, en el interés de la paz y del buen orden entre las naciones, deben ser sostenidas la ley y las prácticas internacionales en asuntos como éste.

En tercer lugar, toda la cuestion no puede ser considerada por separado de los actos monstruosos que se le imputan a Eichmann. El ha sido acusado de la masacre sistemática de alrededor de seis millones de personas cuyo delito fue, según la ley nazi a la que este servía, ser judios. Este es un historial de crímenes tan salvaje y tan estremecedor en su alcance, que aun nuestro siglo, conocededor de tragedias colosales y de brutalidades sin fin, no ha sido testigo de nada que pueda superarlo... En vista de éste tan extremadamente intenso trasfondo, podemos comprender perfectamente los fuertes sentimientos del Gobierno de Israel, muchos de cuyos ciudadanos son hijos, hermanos, hermanas y familiares de gente asesinada en Europa hace poco más de quince años. Motivado por estas consideraciones, el Represente de los Estados Unidos, propuso dos enmiendas al proyecto de resolución argentino que fueron posteriormente incorporadas a la resolución adoptada por el Consejo:

"Consciente de la condena universal por la persecución de los judíos bajo los nazis y de la preocupación de los pueblos de todos los países porque sea llevado ante la justicia apropiada por los crímenes de los que es acusado".

"Expresa la esperanza de que las relaciones tradicionalmente amistosas entre la Argentina e Israel progresen".

5. El distinguido Representante del Reino Unido, Sir Pearson Dixon, en su alocución ante el Consejo puso en relieve dos consideraciones a las cuales el Gobierno de Israel se adhiere de todo corazón: "El secuestro de ciudadanos de un estado por persona o personas en el territorio de otro estado es claramente un acto ilegal, y es un acto que la comunidad internacional tiene que desaprobar. Por otra parte, seguimos el principio por el cual el Gobierno de Israel, comprensiblemente, atribuye gran importancia, y este es el principio – sin duda de un orden diferente, aunque, sin embargo, de peso para la comunidad de las naciones – de que aquellos que son acusados de crímenes terribles, casi inconcebibles contra un vasto número de personas inocentes, deban, por algun medio, ser llevados a juicio. Sería erróneo para este Consejo subestimar la fuerza del sentimiento que con respecto a este asunto impera entre los judíos por doquier. Adolf Eichmann fue específicamente mencionado en el proceso de Nuremberg del 1o de octubre de 1946 como jefe de aquella sección de la Gestapo que fue formada para llevar a cabo la política de exterminio de los judíos que en aquel tiempo vivían bajo el dominio nazi. El transcurso de tan pocos años no puede borrar la memoria de tan monstruosa persecución". Manifesto pues la esperanza de

que "las tradicionalmente amistosas relaciones entre la Argentina e Israel no serán quebrantadas por el incidente que estamos discutiendo. Sería de efecto una lástima si se permitiera que la diferencia de opinión sobre el manejo del caso Eichmann desembocara en una grieta que dividiera a estos dos países".

6. En el curso de su declaración ante el Consejo, la Ministra de Relaciones Exteriores expresó el punto de vista del Gobierno de Israel sobre la cuestión de una reparación adecuada que se debe al Gobierno argentino, diciendo: "Que las expresiones de pesar que hemos ya manifestado directamente al Gobierno y que han sido repetidas hoy aquí por mí, constituyen una reparación adecuada".

7. El Gobierno de Israel hace notar que tres de los ocho miembros del Consejo de Seguridad, quienes votaron en favor de la resolución, lo hicieron sobre la base del claro entendimiento que:

a) En las palabras del delegado de los Estados Unidos: "Los Estados Unidos consideran que se habrá hecho una reparación adecuada en la resolución pendiente por parte del Consejo de Seguridad, que contiene la expresión de conceptos de la declaración de la Ministra de Relaciones Exteriores de Israel al presentar las excusas por parte del Gobierno de Israel. Nosotros, por lo tanto, pensamos que cuando hayamos adoptado la resolución, la reparación adecuada habrá sido hecha y el incidente habrá sido pues cerrado. Relaciones normales, amistosas, entre los dos Gobiernos podrán entonces progresar. Es sobre la base de la comprensión sobre el significado de esta resolución que los Estados Unidos definieron ayer su posición".

b) En las palabras de delegado del Reino Unido: "El representante de los Estados Unidos ha llamado la atención hacia la importante satisfacción que se le acordará a la Argentina si este proyecto de resolución es adoptado por el Consejo. Ademas, el pesar del Gobierno de Israel por toda violación de las leyes argentinas aparece en las actas. La delegación del Reino Unido comparte la opinión de que estas satisfacciones pueden ser razonablemente consideradas como una reparación adecuada y deberían hacer que se ponga término al incidente ante el cual nos encontramos, sin peligro para la relaciones hasta ahora tan amistosas entre los dos países interesados.

c) En las palabras del delegado de Francia: "Nosotros consideramos que el Gobierno de la Argentina ha hallado en la expresión de esos sentimientos y en el curso del presente debate, la satisfaccíon que podía esperase, en la medida en que el texto enmendado que está ahora ante nosotros fuera aceptado generalmente como la manifestación de una solución final y como símbolo de la recuperada armonía entre ambos países, este texto será apoyado y endosado por mi delegación".

Ningún miembro del Consejo de Seguridad presentó objeción alguna a esta interpretación de la resolución y a esta comprensión de su substancia.

8. En conclusión el Gobierno de Israel desea reiterar la declaración de su Ministra de Relaciones Exteriores al término del debate del Consejo de

Seguridad: "Mi delegación y yo nos hemos sentido profundamente conmovidos por la unánime expresión de horror y de repudio por parte de los miembros del Consejo de Seguridad ante los crímenes sin precedente cometidos por el régimen nazi y particularmente por aquellos de los que Adolf Eichmann es acusado. Desde la declaración de Israel como estado, ha sido nuestro propósito vivir en comunidad y amistad con todas las naciones, y yo deseo reafirmar nuestra adhesión al principio de que las relaciones entre los estados deben estar basados en el mutuo respeto por la soberanía nacional, la igualdad, la independencia política y la integridad territorial. Son para nosotros muy caros nuestros tradicionales lazos de amistad con la República Argentina. Los miembros del Consejo han expresado su profunda esperanza de que estos lazos sean preservados. Puedo asegurar al Consejo de que este es el sincero deseo de mi Gobierno y de mi pueblo".

9. El Gobierno de Israel abriga la esperanza de que el Gobierno argentino, en el espíritu del mutuo respeto y de armonía que siempre ha caracterizado felizmente las relaciones entre los dos paises, estará ahora de acuerdo en hacer que tales relaciones continuen con el mismo espíritu.

La Embajada de Isarael hace propicia esta oportunidad para reiterar al Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto las seguridades de su más alta y distinguida consideración.

Buenos Aires, 4 de julio de 1960

518
הערת־עורך
Editorial Note

איגרת מממשלת ארגנטינה אל ממשלת ישראל

ב־20 ביולי נמסרה לישראל איגרת התשובה של ארגנטינה לאיגרתה של ישראל מ־4 ביולי (ראה מס' 517), ואלה עיקריה:

לאחר סקירת חילופי האיגרות והמגעים האחרים בין שתי המדינות בפרשה, מאזכרת האיגרת את החלטת מועצת הביטחון שקובעת שריבונות ארגנטינה נפגעה ודורשת שישראל תיתן לארגנטינה פיצוי נאות בהתאם למגילת האו"ם וכללי המשפט הבין־לאומי. האיגרת מתפלמסת עם הטענה שהעלתה ישראל באיגרתה מ־4 ביולי, בעקבות דבריה של שרת החוץ ג' מאיר בזמן דיוני מועצת הביטחון, דברים שתמכו בהם גם נציגי ארצות־הברית, בריטניה וצרפת, כי התנצלותה של ישראל לפני ארגנטינה מהווה "פיצוי נאות". כדי לסתור את דבריה של מאיר מצוטטים באיגרת דבריהם של כמה נציגים שהושמעו בדיונים. הבעות הצער של ישראל והפתרונות שהציעה אינם משביעים־רצון, נאמר באיגרת, ולפיכך שומרת לעצמה ארגנטינה את הזכות לנקוט את האמצעים שייראו לה.

באיגרת נרמז גם כי אייכמן הוצא מארגנטינה במטוס "אל על" שהביא את משלחת ישראל לחגיגות יובל העצמאות ה־150 של ארגנטינה.

(את הנוסח השלם של האיגרת הארגנטינאית ראה בתיק 93.32/2150/4; הטענות בדבר טיסת "אל על" הוכחשו בידי שגרירות ישראל בעיתונות המקומית – ראה מברק לבבי אל משרד החוץ, 20.7.1960, 130.09/2295/2. ראה גם מס' 520.)

519

א׳ לבבי אל משרד החוץ
A. Levavi to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 404

נוסח נכנס: 130.23/3352/2

בואנוס איירס, 22 ביולי 1960

סודי - מידי

שרת החוץ.

א) הודיעוני במידה ניכרת של נימוס אישי כי אינני עוד רצוי ועלי לצאת. אבריק עוד מהדרך. להתראות.

ב) הגיע כעבור שעה רוזן. פרדו רוצה לראותו וויינפלד אומר כי רוזן צריך לבקר גם פרונדיסי כדי לשמוע מפיו כי הסכסוך למעשה נסתיים.

ג) גם מפי שר החוץ שמעתי דברים המרמזים כי בהבאתי קורבן כביכול רואה ממשלת ארגנטינה דרך לשיפור היחסים בעוד זמן־מה.

ד) אני ממליץ כי רוזן ייפגש עם כל מי שאפשר על־מנת לשמוע בלי להשמיע. לאחר שצדקתי לצערי בפרשה זו יותר מפעם מבקש לקבל הצעתי זו.

ה) מהרגע הזה הממונה הוא מרדכי אבידע.

ברכות,

לבבי

520

ג׳ רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
G. Rafael to the Israel Missions Abroad

מברק חוז״ם 499

נוסח יוצא: 130.09/2378/4

ירושלים, 23 ביולי 1960

בקשר להכרזתו של השגריר לבבי כאישיות בלתי־רצויה[1] פורסמה ההודעה דלקמן:

ממשלת ישראל מביעה צערה על הצעד שנקטה ממשלת ארגנטינה שהכריזה את השגריר לבבי ״כאישיות בלתי־רצויה״, מאחר שהובהר רשמית לממשלת ארגנטינה כי לא היה בהתנהגות השגריר ו/או השגרירות בבואנוס איירס שום פגם הנוגד את הנוהל הדיפלומטי המקובל. בהתאם לכך נמסרה אתמול ההודעה הבאה לממשלת ארגנטינה:

520

1. ראה מס׳ 519.

ממשלת ישראל מעיינת באיגרת ממשלת ארגנטינה שנמסרה לידי שגריר ישראל בבואנוס איירס ב־20.7.[19]60.[2] אולם כבר עתה רואה ממשלת ישראל חובה והכרה להצהיר כי אין כל יסוד להנחה העלולה להשתמע מסעיף 5 באיגרת כאילו נהגה שגרירות ישראל בבואנוס איירס בניגוד לעקרונות דיפלומטיים מקובלים. ממשלת ישראל מודיעה שלא היה שום קשר בין בקשת ישראל ב־16 במאי להתיר העברת מספר נוסעים מטעמים רפואיים ואנושיים למטוס "אל על" שהביא לבואנוס איירס משלחת ישראלית לחגיגות היובל של ארגנטינה, לבין פרשת אייכמן.[3]

רפאל

521

ש' רוזן אל שרת החוץ
Sh. Rosenne to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.23/3352/2

ניו יורק, 8 באוגוסט 1960

סודי

להלן דו"ח על נסיעתי לבואנוס איירס.

[.....][1]

2) כבר בלונדון נמסרה לי הידיעה שנתקבלה מלבבי, לפיה עמדו הארגנטינים להכריז עליו כאישיות בלתי־רצויה. מלונדון הברקתי ארצה ויעצתי להורות ללבבי להודיע מיד לשר החוץ על בואי ולבקש את הפגישה הרשמית ליום השני בבוקר.[2] כנראה עצה זו לא נראתה להנהלת המשרד, ולא נשלחה הוראה כזאת ללבבי.

3) כשהגעתי לשגרירות, הוכרז כבר לבבי כאישיות בלתי־רצויה. אינני יכול להשתחרר מן הרושם שממשלת ארגנטינה כיוונה את המועד לצעד זה בהתאם לשעת בואי, על־מנת להעמיד את הממשלה ואותי בפני מצב חדש. למרות צאתי הסודית מן הארץ היה דבר בואי ידוע לממשלת ארגנטינה. באחת משיחותי, טען פארדו כי ידעו על הנסיעה מחברת התעופה, אך יש להוסיף גם שדובר עליה בשיחת רפאל–קולומבו מה־21 ביולי.[3] בהתייעצות קצרה בשגרירות הוסכם שהצעד כלפי לבבי לא צריך

2. ראה הערת־עורך, מס' 518.
3. ראה שם.

521

1. פסקה ראשונה, שענייה סידורי נסיעתו של רוזן, לא הודפסה כאן.
2. ראה מברק רוזן אל משרד החוץ, ל/761, 22.7.1960, 130.09/2323/4.
3. בדיווחי רפאל על פגישותיו עם קולומבו, הממונה על שגרירות ארגנטינה בישראל, לא נזכר עניין שליחות רוזן לבואנוס איירס. (ראה מברקים מס' 809 ו־813, 22.7.1960, 130.09/2295/1).

בשלב זה לשנות תכניתי להיפגש בהקדם האפשרי עם דה פבלו פארדו על־מנת לשמוע מה בפיו ולמסור דו"ח הביתה. סיכום זה התבסס בין השאר על השמועות והרמזים שהגיעו במשך היום לשגרירות כאילו ממשלת ארגנטינה רוצה לחסל את הפרשה ורואה בהוצאת לבבי פיצוי נאות.

מהשגרירות הודיעו אפוא רשמית לפארדו שהגעתי ונקבעה מיד הפגישה הראשונה למחרת בבוקר. אותו ערב שלח לי פארדו כרטיס ביקור, ואת שלי החזרתי, כמקובל.

4) הפגישה הראשונה עם פארדו התקיימה בשעה 11 בבוקר, ב־23 ביולי במלוני, בארבע עיניים ובאווירה שקטה וידידותית. השיחה היתה מעשית בהחלט. הוא פתח באומרו שהצטער על הנסיבות שגרמו לביקורי הראשון לארגנטינה, שהרי התכוונו להזמין אותי להרצות כאן בעתיד הקרוב, והביע את תקוותו כי למרות המצב החדש איהנה משהותי בעיר. אמרתי כי ממשלתי שלחה אותי שמה, אחרי ששמי הוזכר בכמה הזדמנויות בפגישות של לבבי עם שר החוץ, על־מנת שאוכל לדווח אליה על עמדת ממשלת ארגנטינה. המצב החדש אינו משנה את עצם תפקידי זה. הבעתי השתוממות על עיתוי הצעד וצורתו החריפה, בהזכירי את מעמדו בשירות החוץ של לבבי, ושאלתי לפשר הדבר. פארדו אמר, וחזר כמה פעמים על דבריו, שממשלתו הגיעה למסקנה כי יש לסיים את המתיחות בין שתי המדינות ו"לחתוך התקרית" בהקדם האפשרי ולהחזיר היחסים עם ישראל למצב תקין. בעיניה, אפוא, הוצאת השגריר נראית הדרך הפשוטה והנקייה ביותר להשיג מטרה זו. הצעד יפייס את הגורמים השונים הלוחצים על ממשלת ארגנטינה להתעקש נגד ישראל. עבור ממשלת ארגנטינה, עם יציאת לבבי, תהיה התקרית מחוסלת ואפשר יהיה להקים מחדש יחסים תקינים בין שתי המדינות; והוא הביע תקוותו שנבין לרוחם ושנסכים עמהם.

לא רציתי לגולל בפניו בפרוטרוט את טענותינו נגד צורת טיפולם בתקרית מראשיתה, אולם נתתי לו להבין שיש לנו מה לומר וכי תמיד הופתענו על־ידי צעדיהם. גם הפעם הופתענו, לא רק על־ידי הוצאת לבבי אלא גם על־ידי הפרסום הניתן היום לביקורי בבואנוס איירס. אך רציתי לברר דברים אחדים. למשל, מדוע פנו למועצת הביטחון שעה שהתנהל משא־ומתן לקראת הפגישה בין בן־גוריון לפרונדיסי. הסברתי שאין אנו יכולים להתנגד עקרונית לעצם הרעיון על פנייה אל מועצת הביטחון, אך לא הבינונו את ההיגיון של עיתוי הפנייה. פארדו הסביר כי ישנה מסורת ארגנטינית לנצל אורגאנים בין־לאומיים מתאימים לשם יישוב סכסוכים בעלי אופי משפטי. לגבי העיתוי של פנייתם בענייננו, אין הוא יודע מה הביא את הנשיא להחלטתו אלא הוא סבור כי הנשיא היה נרגז מהפרסומת שניתנה בארץ לעניין הפגישה. יחד עם זאת נתן פארדו להבין כי הוא התנגד לפנייה למועצת הביטחון (חברי השגרירות הסבירו לי אחר־כך, כי למרות שאמדאו ופארדו שייכים לאותה סיעה הרי קיימת ביניהם איבה אישית ואין האחד מקיים יחסים עם השני). ועוד דבר: מדוע, שעה שהם יודעים שאני בדרכי אליהם, הכריזו על לבבי כאישיות בלתי־רצויה, שהרי אם רצו לשים קץ לסכסוך על־ידי הוצאת לבבי, יכלו להשיג מטרה זאת בדרך אחרת כגון החזרת דרכונו אגב הערה שאין עוד תועלת בהישארות כאן – צעד שלא היה מעלה כל כתם אישי עליו. על עיתוי הצעד – לא קיבלתי תשובה. על ההערה השנייה גמגם איש שיחי וסתם ולא פירש.

כששאלתיו אם הם מעוניינים בהמשכת המתיחות איתנו ענה בלאו מוחלט והסביר, כי לאור המצב הבין־לאומי הכללי המסובך, ולאור המצב הקשה שנוצר באמריקה הלטינית בעקבות התפשטות המלחמה הקרה לאזור זה, הם מעוניינים להמעיט בסכסוכים מיותרים.

חזרתי לעניין לבבי והסברתי כי אין עדיין בידי תגובה מן הבית על המצב החדש שנוצר אולם אפשר להניח שתהיה קשה, לא רק בדעת הציבור הכללית אלא גם בחוגים המקורבים לשלטון. לכן שאלתי מה אוכל לדווח לממשלתי לא על המניעים והמשמעות של צעד אחרון זה בלבד אלא גם לגבי העתיד, מה שיכול להיות חשוב יותר. לזה הגיב כי עם חיסול התקרית אפשר יהיה כעבור פרק זמן, אותו הגדיר כמה פעמים כתקופה שלא תעלה על שני חודשים, לגשת למינוי השגרירים החדשים של שתי המדינות. הוא נימק תקופה זו של שני חודשים בצורך לתת לדעת הציבור בארגנטינה לשכוח מה שהיה ולהירגע. הוא שאל אם יבוא בחשבון ביקור בארגנטינה של ראש הממשלה או של שרת החוץ מאוחר יותר השנה. שאלתי מה תכליתו של ביקור כזה אגב ביטולו אם המגמה היא רשמית שהאורח ישמיע שוב דברי התנצלות, שהרי התנצלות מחודשת אינה עולה בד־בבד עם תקרית מחוסלת. פארדו השיב כי אין הכוונה לקבל התנצלות מחודשת אלא שהביקור ישמש כסמל שאמנם כן חזרו היחסים למצב תקין. כן הציע פארדו שאם ממשלת ישראל תוכל לראות את התקרית כמחוסלת תתפרסם הודעה כלשהי על כך כעבור כעשרה ימים. דיבר על האפשרות של הודעה משותפת של שתי הממשלות שתנוסח על־ידי שנינו בשותפות. כן אמר כי טוב יהיה אם אתקבל על־ידי הנשיא ביום רביעי הבא על־מנת לשמוע מפיו כי התקרית מחוסלת ועל החזרת היחסים למצבם התקין. הגיבותי בצורה מסויגת להצעה זו.

כאמור, היחס אלי היה ידידותי בהחלט. תוך כדי השיחה הוא הציע שאם רצוני לטייל במדינה תשמח הממשלה להעמיד לרשותי אווירון צבאי. כן הביע את צערו האישי לגבי מצבו הקשה של לבבי וביקשני למסור לו את איחוליו. הוא הוסיף כי לבבי היה כאן שגריר טוב והציג בנאמנות את אינטרס מדינתו, אך נפל קורבן למצב.

פגישה זו נמשכה כ־40 דקה ונקבע המשך ליום שני.

5) קודם לפגישתי השנייה עם פארדו ביקור בלתי־צפוי של ד״ר ארנסטו דה לה גוארדיה, העובד בלשכת פארדו, ושהיה חבר למשלחת ארגנטינה למושב הי״ד של עצרת האו״ם, איתו התיידדתי. הביקור היה ביקור נימוסים בהחלט אלא שהפליט כי אין פארדו בין ״מחרחרי מלחמה״. (לאחר מכן נודע לי כי לה גוארדיה עבד עם פארדו על פרשה זו.)

6) בשיחה שנייה עם פארדו, ששוב התקיימה בארבע עיניים במלוני ושנמשכה כשלושים דקה, אמרתי כי התגובה בארץ לגירוש לבבי היתה קשה ביותר, אך כפי שבוודאי הבחין מהודעת ממשלתי בירושלים, הממשלה מוכנה להתאפק ולראות התקרית כמחוסלת על הבסיס שנמסר בשיחתנו הקודמת. כאן הפסיק אותי על־מנת לתקן דברי והדגיש כי אין זה נכון לדבר על ״גירוש״ לבבי, שהרי לא גורש אלא הוכרז כאישיות בלתי־רצויה. קיבלתי את התיקון והוספתי שאין זה משנה. אמרתי שבגלל הצורה הקיצונית של מעשה ממשלת ארגנטינה נגד לבבי ממשלת ישראל מתקשה לרסן את דעת הציבור הן במובן הרחב והן במובן המצומצם, אולם יעלה בידיה להמעיט את הזעם אם תתפרסם ההודעה בהקדם, ואם אפשר עוד השבוע. שאלני אם נסתפק בהודעה חד־צדדית של ממשלת ארגנטינה בלבד או האם אנו מעדיפים הודעה

משותפת של שתי הממשלות, ועניתי כי לדעתי במצב הנוכחי עדיפה הודעה משותפת. כששאלני מי ינסח ההודעה עניתי, בעקבות מברק רפאל מס. 824 מ־25 ביולי,[4] כי יהיה יותר פשוט אם הוא יתן לי טיוטא שאוכל להעבירה הביתה. הסכים להצעה זו והבטיח למסור לי נוסח בעוד יום אחד. הרהרנו בקול רם על תוכן ההודעה וצורתה והוא הזכיר התייחסות לסעיף 3 של החלטת מועצת הביטחון מה־23.6.60.[5] הבעתי הסכמה תוך הדגשה כי ההודעה צריכה להיות קצרה וקולעת.

כשמסרתי כי בא בחשבון ביקור של שרת החוץ על הבסיס שהוגדר קודם הביע אכזבה וציין שמכיוון ששרת החוץ כבר ביקרה בארגנטינה[6] יהיה ביקורו של ראש הממשלה "מעניין יותר". הסביר כי לאמיתו של דבר התכוונו לביקור של ראש המדינה אך כשהסברתי שאין מר בן־גוריון ראש המדינה תיקן את עצמו ודיבר על ביקור של ראש הרשות המבצעת שהוא המקביל למעמדו של הנשיא פרונדיסי. הסברתי שביקור של ראש הממשלה הוא דבר יותר קשה בגלל טרדותיו המרובות של מר בן־גוריון, אך הוספתי כי אם נוכל עתה להגיע לידי הסכמה עקרונית בדבר ביקור כלשהו הרי אפשר יהיה לקבוע את הפרטים בצינורות המקובלים.

באשר להצעתו שאתקבל על־ידי הנשיא אמרתי כי אם הנשיא רוצה שאבקר אצלו הרי כמובן אני עומד לרשותו. שאלתי אם אינו סבור כי אבידע, בתור הממונה על השגרירות, צריך להתלוות אלי אצל הנשיא, אך לזה ענה פארדו כי לדעתו מוטב שאבקר אצל הנשיא לבד. לא לחצתי אפוא על השתתפות אבידע (סיכמתי על קו זה קודם עם לבבי). פארדו לקח על עצמו לסדר את הפגישה. כן הוספתי כי לדעתי הנימוס מחייב שאבקש להתקבל על־ידי שר החוץ שהרי אין זה מקובל שאראה רק את היועץ המשפטי של משרד החוץ ואת הנשיא ולא אתייצב בפני השר. פארדו הסכים והבטיח לסדר פגישה זו. שוב הבעתי דעתי כי אבידע ודאי צריך ללוות אותי אל שר החוץ, אך פארדו עמד בשלו ושלל הָרעיון. עמדתי על הצורך ששתי הפגישות תהיינה דיסקרטיות ובלי פרסומת ובכלל התלוננתי על הפרסומת הניתנת בעיתונות הארגנטינית לביקורי בבואנוס איירס ולמעשי בבירה. הדגשתי שכל הפרסומת נובעת ממשרד החוץ הארגנטיני וכי השגרירות שותקת לחלוטין. יש בכוונתנו לשמור על קו זה ואני מסרב לדבר עם עיתונאים. ייתכן והתראה זו השיגה מטרתה באופן חלקי. פארדו אמר כי העיתונאים מחכים לראות אותי וודאי יתנפלו עלי: אך עובדה היא כי אף עיתונאי ארגנטיני אחד לא ביקש לראותני.

7) ב־26 ביולי יצא השגריר לבבי וליוויתי אותו לשדה־התעופה אך הצלחתי להסתתר ככל האפשר מהציבור. הנחתי כי עם צאתו המצב בארגנטינה בכלל ישתנה לטובה וכי אז אפשר יהיה לצפות להתפתחות מהירה. בערב של אותו יום צלצלנו שוב לפארדו לשאול מתי תתקיים פגישתנו הקרובה, והפגישה עם הנשיא, ולא ניתנה תשובה. למחרת היום, ב־27 ביולי, צלצלנו אליו על־מנת להזמינו לארוחת צהריים שהחלטתי לערוך לכבודו, ודרך אגב שאלנו אם יש חדשות בשבילי. שוב התשובה היתה שלילית.

4. ראה מברק רפאל אל השגרירות בבואנוס איירס, מס' 824, 25.7.1960, 130.09/2295/1.
5. ראה מס' 525 (נספח ד).
6. בשנת 1959.

ישבתי במלוני אותו ערב עד 18.30 בערך ואז הלכתי לשגרירות. שם נתגלה לי מעיתונות הערב כי דבר פגישתי העתידה עם פרונדיסי פורסם בעיתונות בארץ וחששתי כי פרסום זה יפריע מאוד לעניין. ביקשתי מברמור לנסות לברר באמצעות ויינפלד מה מתרחש בארמון הנשיא ומאוחר יותר באותו לילה התברר כי הכול בסדר וכי הפגישה עם הנשיא תתקיים ביום החמישי בערב. חזרתי למלון קרוב לחצות הלילה ושם מצאתי הודעה כי פארדו צלצל. מעניין לציין שלמרות שידע כי אפשר למצוא אותי בשגרירות לא התקשר איתי שם. בעיתונות של יום החמישי פורסמה הודעה רשמית מלשכת הנשיא שאותו ערב אני עומד להתקבל על־ידו. התקשרתי מיד עם פארדו בביתו והוא אישר לי קיום הפגישה וכן מסר על פגישות שתתקיימנה לפני כן איתו ועם שר החוץ. למרות השתוממותי ללמוד על פגישתי עם הנשיא רק מן העיתונות החלטתי, לאור העובדה שפארדו ניסה להתקשר איתי אמש, לעבור בשתיקה על תקרית מוזרה זו.

8) פגישתי השלישית עם פאבלו פארדו התקיימה אפוא ב־26.7.[19]60 בשעה 16.30. הפגישה הוקדשה לעניין ההודעה המשותפת. פארדו הסביר כי ניסוחה לא היה קל והראה לי טיוטות שונות שכללו ביטויים כגון: "הפרת ריבונות ארגנטינית", "הפרת המשפט הבין־לאומי", וכדומה. הצורה הסופית של הטיוטה היתה פושרת, דלהלן:

"Los Gobiernos de la República Argentina e Israel, animados por el propósito de dar cómplimiento a la resolución del Consejo de Seguridad del día 23 de junio de 1960 en cuanto expresa la esperanza de que mejoren las relaciones tradicionalmente amistosas entre ambos países, resuelven considerar concluido el incidente originado en la acción cometida por nacionales israelíes en perjuicio de derechos fundamentales del Estado argentino".

פארדו הסביר כי הניסוח הוא משלו ושהוא טעון עדיין אישור הממונים עליו, לרבות הנשיא. הוא הציע כי ההודעה תתפרסם ב־10 באוגוסט.

תגובתי לטיוטא היתה מסויגת. הרהרתי בקול רם כי ייתכן והמילים האחרונות שלה לא יתקבלו יפה על־ידי ממשלת ישראל.

תגובתי [ה]מסויגת [ה]זו אכזבה אותו. שאלתי מדוע אין בה מאומה על מינוי השגרירים החדשים ולזה השיב כי אמנם הדבר משתמע מלשון ההודעה אך אפשר לכלול הסכם זה בחליפת מכתבים סודית, לא לפרסום. בהתאם להוראות שהיו בידי[7] הסכמתי להצעה זו. ולאור הסבר זה אמרתי שלמרות הסתייגויותי אני מוכן להמליץ בפני ממשלתי לקבל את נוסח ההודעה כמות שהיא. התנגדתי בתוקף לתאריך המוצע לפרסום ההודעה וטענתי כי בגלל הטעם הרע שהשאירה בארץ הוצאת לבבי, ממשלת ישראל רוצה כי ההודעה תתפרסם עוד השבוע. פארדו הבטיח לעיין שוב בנושא זה. כן סיכמנו באותה פגישה, כי בצאתנו מהריאיון עם הנשיא כל אחד יודיע לעיתונות כי אין לו מה לומר וכי כל אחד משני משרדי החוץ יודיע מה שיודיע במועד הנוח לו. יחד עם זה הוסכם שאפשר יהיה להדליף, כל אחד לפי דרכו, כי התקרית חוסלה.

7. ראה מברק רפאל אל השגרירות בבואנוס איירס, 823, 25.7.1960, 130.09/2295/1.

9) הפגישה עם שר החוץ התקיימה בשעה 16.45 ונמשכה לא יותר מחמש דקות. הפגישה, בה היה נוכח פארדו בלבד, היתה נוקשה ביותר. הסברתי שבאתי אליו למעשה רק על־מנת להתייצב בפניו ושאני תקווה כי עם חיסול התקרית הכול ילך כשורה. השר הסכים למשאלה זו והביע השתוממותו על כך שדווקא מדינת ישראל ביצעה מעשה זה בשטח ארגנטינה.

10) הפגישה עם הנשיא התקיימה בשעה 18.15. הוקצבו לה 15 דקות אך היא נמשכה קצת יותר. היה נוכח פארדו בלבד ונדחתה בקשתי שיועמד לרשותי מתורגמן אנגלי בטענה כי הנשיא רוצה שהשיחה תהיה ככל האפשר פרטית. הנשיא שמע אפוא את הצרפתית הגרועה שלי ואני שמעתי קצת את הקסטליאנית שלו ופארדו סייע כמתרגם. הגזים מאוד עיתון אחד שכתב כי פרונדיסי דיבר בלשונו של סרבנטס, ואני בלשונו של מוליאר, ואני בטוח שאף אחד משני סופרים אלה לא היה מבין מאומה ממוצא שפתינו באותה פגישה! החלטתי כי בניהול שיחה זאת לא אתן לו לפתוח ושיחד עם זאת אנקוט בעמדה של "לא אכפת", כאילו אנו נאותים להיענות לבקשתם לחסל את התקרית וכאילו התקרית כבר מחוסלת.

הנשיא קיבל אותי בסבר פנים יפות ואף בלבביות כפי שמשתקף מהתמונות שהתפרסמו לאחר מכן בעיתונות. לאחר שגמרנו עם הצלמים והתיישבנו לבדנו פתחתי ואמרתי כי אני שמח להיות בבואנוס איירס ולנהל את השיחות המועילות עם פארדו. בירכתי את הנשיא על הפיתוח הכלכלי שהוא יוזם במדינה ובמיוחד על פתיחת מפעל הפלדה החדש, והבעתי תקווה כי עם חיסול התקרית נוכל להמשיך בחליפת מומחים לטובת הפיתוח של שתי המדינות. ממשלת ישראל מצטערת מאוד כי סכסוך זה גרם לאי־הבנות עם איש כמוהו שהוא ידוע כלוחם למען החופש עבור כל בני־האדם והמוליך את ארצו בדרך לדמוקרטיה. אולם בדברי כיהודי וישראלי עלי להדגיש בפניו את רגשי הסלידה של היהודים ושל ישראל כלפי אייכמן ומעשיו. הבחורים שעשו מה שעשו לא התכוונו כלל להזיק לארגנטינה או לפגוע בחוקיה. אין אנו רואים כל סיבה לסכסוך ממושך עם ארגנטינה ועזה תקוותנו כי העבר יישכח מהר וכי חיש־מהר היחסים בין שתי המדינות ישובו למסלולם המסורתי התקין לתועלת שני הצדדים.

פרונדיסי אמר כי ברצונו לדבר גלויות ולא להיות מוגבל על־ידי הגבלות פרוטוקוליות. הוא מבין היטב את רגשי היהודים ואת רגשי ישראל כלפי אייכמן ובשום אופן ופנים אינו רוצה ללמד עליו זכות. כאן דיבר במרירות על השגריר לבבי שלא מילא את חובתו בתור שגריר ולא בא אליו בגלוי להסביר מה שקרה. אך במיוחד היה נרגז על־ידי העובדה כי למד על לכידת אייכמן בשטח ארגנטינה מהעיתונות, ואם בכך לא סגי באה איגרתנו הרשמית מה־3.6.60[8] והטיחה האשמות כבדות על ארגנטינה. לעומת זאת מכתבו של ראש הממשלה אליו[9] היה בסדר גמור, ואילו מכתב זה היה נשלח במקום האיגרת הרי אפשר והתקרית לא היתה נמשכת. אולם האיגרת עוררה זעם במדינה והיתה סכנה של גל אנטישמיות בארגנטינה. כאן האריך את הדיבור על המצב הטוב של היהודים בארגנטינה הן מבחינה מדינית והן מבחינה כלכלית. הבעתי הסכמה לחלק זה של דבריו. הוסיף כי נוכח מצב זה ציווה על משרד

8. ראה מס' 500.
9. ראה מס' 502.

החוץ להיות גורם המרסן את היצרים, ומשרד החוץ ביצע משימה זו בנאמנות. כאן שיסעתיו ואמרתי שטוב עשה, שהרי גל אנטישמיות בארגנטינה לא יביא לה כל תועלת; יתר־על־כן, אם רוצים לחסל את התקרית מוטב שלא ישתמע מדבריו כל איום. הנשיא הוסיף כי החליטו לחסל את התקרית והדגיש במיוחד מניעים כלכליים הקשורים עם פיתוח המדינה. הוא כבר הרגיש בהסתייגות מסוימת כלפי ארגנטינה מטעם בעלי־ההון היהודים בעולם, והסתייגות זאת עלולה להפריע לתכניותיו. שוב שיסעתיו ואמרתי כי עליו להבין שכאשר שתי ממשלות נאבקות זו בזו ודאי כל אחת מהן רשאית להשתמש בכל האמצעים העומדים לרשותה, אם כי אנו לא רוצים בסכסוך כזה עם ארגנטינה.

הנשיא אמר אז כי עתה התקרית מחוסלת ואפשר לגשת לחידוש היחסים התקינים. שאל את פארדו בדבר ההודעה. פארדו הראה לו הטיוטה. על המקום הנשיא נתן לה אישורו. הסברתי אפוא כי עדיין אין האישור של ממשלת ישראל. באשר לתאריך הפרסום, אחרי חליפת־דעות קצרה נתן הוראה לפארדו לפרסמה ביום שלישי או ביום הרביעי הקרוב. כן אישר כי דבר מינוי השגרירים החדשים ייכלל בחליפת מכתבים ואישר את ההבנה ההדדית בדבר הדלפת חיסול התקרית אפילו לפני פרסום ההודעה המשותפת.

בסוף השיחה הודיתי לו על דבריו והוספתי דברי הערצה לגבי פארדו איתו היה נעים לי לעבוד. את דברי הפרידה מלמלתי בספרדית.

בדרכנו חזרה לשגרירות, במכוניתו של פארדו, הדגיש הלזה את דברי הנשיא בדבר תפקיד משרד החוץ בריסון האנטישמיות וביקשני במיוחד לדווח על כך לממשלתי.

11) למחרת היום היה פארדו אורחי לארוחת צהריים בבית אבידע. כשמסרתי לו כי אנו מסכימים לנוסח ההודעה המשותפת נאנח לרווחה ואמר שהיה בלתי־שקט מתגובתי המסויגת ביום הקודם. בירכתיו על ניסוחו העדין. הוא הציע לפרסם ההודעה ביום הרביעי הקרוב (3.8.[19]60) בשעה 19.00 לפי שעון בואנוס איירס באופן שהיא תופיע בעיתוני הבוקר של יום חמישי. הסכמתי להצעה זו. כן ביקש ממני לנסח את המכתבים בעניין חליפת השגרירים, והסכמתי. הוא לחץ שוב על ביקור ראש הממשלה בארגנטינה מאוחר יותר השנה והשיבותי, כקודם, כי הדבר הוא קשה ואין לי הוראות חדשות בנדון.

12) בכל עיתוני הבוקר של יום שישי פורסמה בהרחבה הידיעה על ביקורי אצל פרונדיסי ועל חיסול הסכסוך. דבר זה נמשך גם לאחר מכן.

13) ב־1 באוגוסט קיימתי פגישה קצרה עם פארדו במשרד החוץ ומסרתי את טיוטת האיגרות שתוחלפנה בינינו בעניין השגרירים, דלהלן:

Señor Embajador:

Con referencia a nuestras recientes conversaciones sostenidas en Buenos Aires tengo el honor de confirmarle el entendimiento a que hemos llegado en el sentido de que cada uno de los Gobiernos, de la República Argentina y de Israel y de Israel y la República Argentina, procederá a designar su nuevo Embajador para ser acreditado ante el otro en el plazo de dos meses, a partir

de ahora.[10] Saludo a Vuestra Excelencia con mi más alta y distinguida consideración".

תגובתו היתה שהטיוטא בסדר ויודיע לי סופית לאחר שיקבל אישורם של שר החוץ והנשיא. ב־2 באוגוסט, לפנות ערב, מסר לי הסכמתם ונקבע מועד להחלפת האיגר[ו]ת למחרת היום. באותה הזדמנות אמרתי לו, כי אם הוא סבור שהדבר לא יחרוג ממסגרת תפקידי המיוחד בבואנוס איירס, אשמח אם אוכל להיפגש עם ראש מחלקת האו"ם על־מנת לסקור איתו את בעיות העצרת ה־15 של האו"ם. הוא הגיב עקרונית כי אוכל לקיים פגישה זאת, אך לא עם מנהל מ[חלקת ה]או"ם (שהוא בדרגת ציר) אלא עם ראש האגף המדיני של משרד החוץ (שהוא בדרגת שגריר). הזמין אותי לארוחת צהריים ביום הרביעי הקרוב, אך נאלצתי לדחותו (שהרי ראשי הקהילה רצו לכבד אותי בארוחת צהריים, ובגלל תשעה באב נותר רק יום רביעי לשם כך).

14) פגישתי האחרונה עם פארדו התקיימה בשעה 11.30 ב־ 3.8.[19]60. לפני־כן הודיע לשגרירות כי נוסח האיגרות הוא בסדר, והייתי סבור כי באותה פגישה האיגרות תוחלפנה. לתמהוני השיחה נכנסה לכיוון אחר לגמרי.

פארדו פתח ושאל מי יחתום על האיגרות ועניתי כי ניסחתין לחתימת פארדו ורוזן. הוא הגיב כי אינו מוסמך לחתום על מסמכים כשהוא נמצא בארגנטינה, ומכיוון ששר החוץ חולה יחתום על האיגרת הארגנטינית תת־השר. אמרתי שאני מוסמך לחתום. מיד עבר לביקור ראש הממשלה ובשם הנשיא דרש במפגיע תשובה ברורה, שהרי לדבריו (של פארדו) הביקור הוא חלק מההסדר שהושג. דחיתי הערה זאת בתוקף. בשיחתי הראשונה (סעיף 4 לעיל) דובר על אפשרות של ביקור ראש הממשלה או שרת החוץ, ובשיחתי השנייה (סעיף 6 לעיל) הסברתי כי ביקור מטעם שרת החוץ בא בחשבון אך לא ביקור של ראש הממשלה. בכלל לא ראיתי עניין הביקור כחלק מההסדר. פארדו אישר לי תיקון זה לגירסתו. בינתיים מר בן־גוריון מסר לי עמדתו ביתר פירוט.[11] הוא אמנם מעוניין לבקר בדרום אמריקה ואף לומד ספרדית, אך אינו מרבה בנסיעות לחו"ל, ובגלל התרכזותו בבעיות המזרח התיכון ודאגתו לביטחון מדינת ישראל אין באפשרותו להתחייב מראש לביקור מהסוג שעליו מדובר. אך הסברתי כי הביקור כרוך בשיקולים שונים שקשה להתייעץ עליהם באמצעות המברקה והייתי מעדיף לטפל בעניין זה אישית כשאגיע הביתה והבטחתי להמשיך בקשר עם פארדו, בין בבואנוס איירס בין בניו יורק (במקרה וישתתף בעצרת,[12] כמדובר). לבסוף, אחרי קצת מתיחות, קיבל הצעתי זאת, והסכמנו שהאיגרות תוחלפנה הערב בשעה 17.30 וכי הודעה תפורסם, כאמור, בשעה 19.00. אך סירבתי בתירוצים שונים לבוא פעם נוספת למשרד החוץ והסכמנו שפקיד השגרירות יוכל לבצע את החליפה. לכן נבו החליף האיגרות כמוסכם (הארגנטינית היתה חתומה על־ידי שר החוץ עצמו), ובאותה הזדמנות מסר לפארדו מכתב אישי ממני אליו בזו הלשון:

"Señor Embajador: Al término de mi gestión en Buenos Aires, deseo expresarle mi reconocimiento por el acierto con que usted supo llevar las negociaciones.

10. שגרירה החדש של ישראל בארגנטינה, יוסף אבידר, הגיש את כתב־האמנתו ב־14.12.1960; שגריר ארגנטינה בישראל, רוחליו רפאל טריסטאני, הגיש את כתב־האמנתו ב־21.12.1960.
11. ראה מברק רפאל אל השגרירות בבואנוס איירס, 839, 31.7.1960, 130.09/2295/1.
12. המושב ה־15 של העצרת הכללית של האו"ם (ספטמבר–דצמבר 1960).

Ha sido muy grata para mí nuestra tarea en común, a la que usted contribuyó facilitando el cumplimiento de una misión que no era nada fácil.

Es mi esperanza que por la feliz conclusión a que hemos llegado, hayamos colocado las bases para la reanudación de las amistosas y sinceras relaciones entre nuestros países, para bien de ambos.

Al formular por su ventura pesonal, me complazco en las seguridades de mi mas alta y distinguida reiterarle consideracion".

כנראה היה שבע־רצון ממכתב זה ושלח ברכותיו אלי ואל אבידע. התנצל שלא יוכל להיפרד ממני בשדה־התעופה ואמר שישלח נציג משרד החוץ. כשיצאתי אותו ערב בשעה 20.00 היה נוכח לה גוארדיה שמסר לי מתנה – ספר יפה – מפארדו ועוד אחד ממנו. כנראה שמשרד החוץ טיפל בנסיעתי, שהרי למרות שהיה בידי כרטיס למחלקת התיירים החברה הארגנטינית העבירה אותי לראשונה וחלקה לי כל הכבוד.

15) הלחץ של מנהיגי הקהילה היהודית והתנועה הציונית בבירה להיפגש עימדי היה חזק, במיוחד אחרי צאת לבבי ואחרי הפגישה עם הנשיא, והחלטתי להיענות לבקשתם. ב־31.7.[19]60 נערכה בשגרירות קבלת־פנים לכבודי, אליה הוזמנו כ־50 נכבדים, ובנאום קצר הודיתי להם על שעמדו מאחורינו והבעתי תקווה שעם החיסול הקרוב של הסכסוך הדיפלומטי, ישובו החיים היהודיים למסלולם הרגיל. בליל תשעה באב (1.8.[19]60) הלכתי עם אבידע לאחד מבתי־הכנסת בצורה הפגנתית ונתכבדנו שנינו בקריאת פרק ממגילת "איכה" וניתנה פרסומת לביקור זה בעיתונות היהודית. ב־ 2.8.[19]60 קיימתי ישיבה עניינית עם קבוצה קטנה של המנהיגים היהודים, בה מסרתי שדר מאת שרת החוץ, לאמור כי ממשלת ישראל מעריכה ומוקירה את עמדתו הגאה של היישוב היהודי במשך המשבר, והדברים נתקבלו בסיפוק. דו"ח מלא יותר על שיחה זאת יימסר על־ידי אבידע. ב־3.8.[19]60 נערכה לכבודי ארוחת צהריים בהשתתפות כ־20 איש, ראשי המוסדות היהודיים והציוניים בעיר. בנאום קצר עמדתי על העוול שנגרם לשגריר לבבי והבעתי תקווה לנורמליזציה מהירה של היחסים בין ישראל לארגנטינה, ובין העם היהודי והעם הארגנטיני. באותו יום קיימתי ישיבה עם השליחים הישראלים בבואנוס איירס. השתתפו כ־15 איש והשיחה הוקדשה להלכי הרגשות ברחוב היהודי.

16) כאמור, הסתתרתי ככל האפשר מהעיתונאים, אך כשהכול היה גמור נעניתי ללחץ מסוים וקיבלתי בא־כוח יט"א ובא־כוח עיתון יידי של מפא"י בבירה. לא מסרתי הודעות כלשהן אך עניתי ככל האפשר לשאלותיהם.

17) בביצוע שליחות זאת – שמכמה בחינות לא היתה מן הנעימות – נעזרתי הרבה על־ידי חברי השגרירות בבואנוס איירס, הן חברי הסגל והן הפקידים, שגילו גם מידה יפה של הכנסת אורחים. כמו־כן עלי לציין את ההדרכה הרבה שקיבלתי מידידי הוותיק מר חיים סידי. מעל לכל היה לי עידוד וסיפוק בתמיכה שקיבלתי מממשלת ישראל וממשרד החוץ. לכל אלה אני מביע כאן את תודתי.

בברכה,

שבתאי רוזן

522

נספח א

APPENDIX A

מכתב מיום 10 ביוני 1960 מנציג ארגנטינה אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או״ם S/4334)

Letter dated 10 June 1960 from the Representative of Argentina to the President of the Security Council (U.N. Document S/4334)

1. I have the honour to address myself to you in order to transmit to the Security Council, in accordance with instructions received from my Government, the text of the note from the Ministry of Foreign Affairs of the Argentine Republic addressed to the Embassy of Israel at Buenos Aires on 8 June 1960 in reply to the latter's note of 3 June 1960 concerning the capture of Mr. Adolf Eichmann in Argentine territory.

2. I would ask you to be good enough to circulate this communication as a Security Council document.

(Signed) Raul Quijano
Alternate representative of Argentina
to the United Nations

Note from the Ministry of Foreign Affairs of the Argentine Republic Addressed to the Embassy of Israel at Buenos Aires on 8 June 1960.

Buenos Aires, 8 June 1960

The Ministry of Foreign Affairs presents its compliments to the Embassy of Israel, and in reply to the latter's Note Verbale of 3 June 1960, which, in its turn, is in answer to the inquiry addressed to the Embassy in connexion with the reports concerning Mr. Adolf Eichmann's disappearance, has the honour to make the following statement:

1. The Argentine nation, under the protection of whose Constitution and laws all men throughout the world who have wished to live on Argentine soil have placed themselves in order to live in peace and employment without discrimination of any kind as to race, language or religion, could not and cannot but express its most emphatic condemnation of the mass crimes committed by the agents of Hitlerism, crimes which cost the lives of millions of innocent beings belonging to the Jewish people and many other peoples of Europe.

2. The Argentine Government must nevertheless deplore the fact that the note to which this is a reply contains expressions not in accordance with the normal terms usually employed in communications between two friendly nations. The fact that one of the aforesaid agents, precisely the one who is accused of having conceived and directed the cold-blooded execution of a vast plan of extermination, should have entered and settled in Argentine

territory under a false name and false documents, in obviously irregular circumstances in no way covered by the conditions for territorial asylum or refuge, does not justify the gratuitous assertion that many Nazis live in Argentina.

3. Moreover, the note in question acknowledges the truth of those reports concerning Eichmann's capture which, having been given some considerable publicity, had in fact given rise to the aforesaid inquiry. It states, for example, that Jewish "volunteer groups" (including some Israelis) which had been searching for Eichmann since the end of the war traced him to Argentina, made contact with him and asked him whether he was prepared to go to Israel to be tried; that Eichmann admitted to being the person they were seeking, consented to be tried in Israel, and wrote a letter – which is reproduced in the note – to that effect. It states further that the "volunteer group" then took Eichmann, with his full consent, to Israel and handed him over to the security services of the Israel Government, which made arrangements for the prisoner's trial. Only later, the note goes on to state, did the Israel Government learn that Eichmann had come from Argentina.

4. The Government of the Argentine Republic understands that the Government of Israel is not unaware of the responsibility it has assumed by its avowal of such facts – for example by its haste to express regret that the "volunteer group" action violated Argentine law. However, this expression of regret is not accompanied by the offer to make appropriate amends which should inevitably follow from such an admission of responsibility. There is no need to point out that the power of a State to exercise its authority over all persons resident and things situated in its territory is an inalienable attribute of the exclusive jurisdiction essential to its very right to independence, and that the corollary of that right is the duty of every State to refrain from performing, through its organs or agents, any act which may entail any violation of the sphere of exclusive jurisdiction of another State. Nowhere else, however, is the exclusive jurisdiction of the State so marked as in relation to the powers of coercion over persons and things. The dispatch by a State of its agents into the territory of another State for the purpose of performing, without authorization, acts of any kind whatever, and especially acts of coercion, cannot be regarded as a legitimate feature of international juridical relations. The Embassy's note does not specify whether such "volunteer groups" may be validly regarded as organs of the Israel State or agents in its service. Should this be the case, the responsibility devolving upon any State by reason of unlawful acts of its organs or agents, constituting a violation of international law, would be present in this instance also. But, even if the action taken by the "volunteers" was entirely individual and in no sense under the control of the Israel State, the latter bears the responsibility arising from its express approval of those individuals' actions. There is established international doctrine and case law to that effect. The Israel Government has publicly sided with and congratulated the authors of the deed, and thus appears fully to endorse their action. This, however, has

features characteristic of the methods used by a regime which was decisively condemned by the conscience of the world. If the Israel Government or its agents knew of Eichmann's presence in Argentine territory, they could have used the legitimate means at their disposal to secure his arrest by the competent authorities.

5. The Government of Israel requests that the special significance of bringing to trial the man responsible for the murder of millions of persons belonging to the Jewish people be taken into account, and asks that due weight be given to the fact that the "volunteers" who were themselves survivors of that massacre set their historic mission "above all other considerations". The Government of Israel may rest assured that the Argentine people and Government fully appreciate the feelings of the Jewish people towards the man accused as the author of the extermination campaigns in the concentration camps. But they cannot help wondering whether consideration should not have been given to the obligation to show respect for the sovereignty of a friendly State with which Israel maintains the most cordial relations – a respect which is intrinsically bound up with the principle of equality prescribed by the United Nations Charter and forming the basis of international morality and law.

6. With regard to the circumstances referred to in the Embassy's note concerning the manner in which Eichmann was taken away and his alleged voluntary consent, the Argentine Government hopes that the Government of Israel will appreciate that the evidence is open to several interpretations, which it is not in a position to assess properly – in particular when they are viewed in the light of other more recent events.

7. The Government of Israel has publicly announced its decision to try Eichmann itself, and has publicly rejected suggestions for any other course of action. If however, Eichmann is accused of the classic offence of genocide, it is difficult to understand how the principle laid down in article VI of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, ratified by the Government of Israel, and referring specifically to trial by a competent tribunal of the State in which the act was committed or an international tribunal, can be ignored.

8. In view of the friendly and cordial relations which have existed between the Argentine Republic and the State of Israel ever since that State was established, the Government of Israel can hardly be unconcerned at the emergence of a dispute of so serious a character. In consequence, the Argentine Government, in presenting to Israel its most explicit protest against the act committed in the face of one of the fundamental rights of the Argentine State, hopes that Israel will make the only appropriate reparation for this act, namely, by returning Eichmann within the current week and punishing the persons guilty of violating our national territory; we are confident that this request will be complied with immediately.

Once the return has been effected, the Government of Israel is at liberty to request that he be handed over in accordance with the procedure prescribed

by international law. Failing this course, Argentina will take the case before the United Nations in accordance with the obligations binding upon all Member States under Article 2, paragraph 3 of the Charter of the United Nations which may be supplemented by any of the procedures indicated in Articles 33 to 38 of the Charter.

523

נספח ב
APPENDIX B

מכתב מיום 21 ביוני 1960 מנציג ישראל אל נשיא מועצת הביטחון (מסמך או"ם S/4341)

Letter dated 21 June 1960 from the Representative of Israel to the President of the Security Council (U.N. Document S/4341)

1. In connexion with the letter dated 15 June 1960 from the representative of Argentina [S/4336], I am instructed to bring the following to your immediate attention.

2. The Government of Israel notes that in that letter the Government of Argentina invokes Article 34 of the Charter. That Article enables the Council, if it sees fit, to investigate any dispute, or any situation which might lead to international friction or give rise to a dispute, in order to determine whether the continuation of the dispute or situation is likely to endanger international peace and security. Article 34 therefore contains a double limitation on the powers and functions of the Security Council. The first is that the only disputes or situations which can be dealt with under Article 34 are those the continuance of which is likely to endanger the maintenance of international peace and security. The second is that the action which the Council may take under that Article is limited to investigating whether the dispute or situation possesses that character.

3. The Argentine Government does not allege that the dispute or situation is one which is likely to endanger the maintenance of international peace and security. Instead it defines the question as "a political question... which ... constitutes a precedent dangerous for international peace and security" and mentions "an atmosphere of insecurity and mistrust incompatible with the preservation of international peace".

4. Unilateral allegations of that character are not sufficient to bring the dispute or situation within the terms of Article 34 of the Charter.

5. For this reason, the Government of Israel considers that the complaint which is sought to be brought before the Security Council and the action which is requested from it, are beyond the Council's competence.

6. It is my Government's conviction that whatever difficulties may have arisen between it and the Argentine Government in this case, they can and should be settled by direct negotiation, and it does not share the view expressed in the Argentinian letter regarding "the failure of diplomatic representations". In this connexion, the Israel Government wishes to place the following on record:

(a) The Argentine Government's Note Verbale of 8 June 1960 [S/4334] contained certain demands which were couched in the form of an ultimatum calling for compliance "within the current week".

(b) As the Government of the Argentine Republic is aware, simultaneously with the transmission to the Government of Israel of the Note Verbale of 8 June 1960, there was transmitted to the President of the Republic a letter from the Prime Minister of Israel, setting forth some of the basic considerations which have weighed with the Government of Israel, and it was hoped that those explanations would open the way for an amicable and direct settlement of the outstanding issues. The President's reply to that letter was transmitted to the Ministry for Foreign Affairs in Jerusalem only on 16 June 1960, after the Permanent Mission of Argentina to the United Nations in New York had transmitted its request to the President of the Security Council.

(c) The hope that the way was opened for a direct settlement of the issue was strengthened by discussions in Buenos Aires which indicated that a settlement could be found by direct contact of the parties at the highest level.

It was understood that direct contact of such a nature would pave the way for the settlement of the outstanding differences and that the formal reply to the Note Verbale of 8 June 1960 would be premature at that stage. It is for these reasons that the Government of Israel has withheld its reply to that Note.

(d) A meeting between the Prime Minister of Israel and the President fo Argentina has been arranged to take place in Europe later this week.

7. I would appreciate your circulating this letter to the members of the Security Council prior to the meeting of the Council, which has been scheduled for tomorrow morning, 22 June 1960.

(Signed) Michael Comay
Permanent Representative of Israel
to the United Nations

נספח ג
APPENDIX C

טיוטת החלטה שהוגשה על-ידי נציג ארגנטינה ב-22 ביוני 1960
(מסמך או"ם S/4345)
Draft Resolution Submitted by the Representative of Argentine on 22 June 1960 (U.N. Document S/4345)

The Security Council,

Having examined the complaint that the transfer of Adolf Eichmann to the territory of Israel constitutes a violation of the sovereignty of the Argentine Republic,

Considering that the violation of the sovereignty of a Member State is incompatible with the Charter of the United Nations,

Having regard to the fact that reciprocal respect for and the mutual protection of the sovereign rights of States are an essential condition for their harmonious coexistence,

Noting that the repetition of acts such as that giving rise to this situation would involve a breach of the principles upon which international order is founded, creating an atmosphere of insecurity and distrust incompatible with the preservation of peace,

Noting at the same time that this resolution should in no way be interpreted as condoning the odious crimes of which Eichmann is accused,

1. *Declares* that acts such as that under consideration, which affect the sovereignty of a member State and therefore cause international friction, may, if repeated, endanger international peace and security;

2. *Requests* the Government of Israel to make appropriate reparation in accordance with the Charter of the United Nations and the rules of international law.

525

נספח ד
APPENDIX D

החלטת מועצת הביטחון מיום 23 ביוני 1960 בעניין חטיפת אדולף אייכמן (מסמך או"ם S/4349)

Security Council Resolution of 23 June 1960 concerning the abduction of Adolf Eichmann (U.N. Document S/4349)

The Security Council,

Having examined the complaint that the transfer of Adolf Eichmann to the territory of Israel constitutes a violation of the sovereignty of the Argentine Republic,

Considering that the violation of the sovereignty of a Member State is incompatible with the Charter of the United Nations,

Having regard to the fact that reciprocal respect for and the mutual protection of the sovereign rights of States are an essential condition for their harmonious coexistence,

Noting that the repetition of acts such as that giving rise to this situation would involve a breach of the principles upon which international order is founded, creating an atmosphere of insecurity and distrust incompatible with the preservation of peace,

Mindful of the universal condemnation of the persecution of the Jews under the Nazis, and of the concern of people in all countries that Eichmann should be brought to appropriate justice for the crimes of which he is accused,

Noting at the same time that this resolution should in no way be interpreted as condoning the odious crimes of which Eichmann is accused,

1. *Declares* that acts such as that under consideration, which affect the sovereignty of a Member State and therefore cause international friction, may, if repeated, endanger international peace and security;

2. *Requests* the Government of Israel to make appropriate reparation in accordance with the Charter of the United Nations and the rules of international law;

3. *Expresses* the hope that the traditionally friendly relations between Argentina and Israel will be advanced.

פרק כב
Chapter 22

תקריות אנטישמיות
Antisemitic Incidents

גל של תקריות אנטישמיות, חילול בתי־כנסת ובתי־קברות ברחבי העולם; טיפול ממשלת ישראל בנושא זה ותגובת המדינות

526

ח' יחיל אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
Ch. Yahil to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן: חוזם 84
נוסח יוצא: 130.23/3356/2

ירושלים, 6 בינואר 1960

סודי

ההתפרצויות האנטישמיות בארצות רבות מחייבות עירנותנו. נציגינו בארצות בהן קרו מקרים אלה מתבקשים:

א) להמציא מיד דו"ח מלא על העובדות, הערכת הרקע ותגובות השלטונות, העיתונות, האוכלוסייה הכללית והציבור היהודי. בדו"ח זה אל תסתפקו במקורות עיתונאיים בלבד אלא חקרו גם בעצמכם במקום. חוו דעתכם ומסרו על דעות רווחות בארץ כהונתכם בשאלה אם הפעולות מודרכות ומתואמות ממרכז בין־לאומי.

ב) בפגישות עם שלטונות ואישי־ציבור הסבו השיחה לנושא זה והביעו עניינה של ישראל בכל אשר קורה ליהדות התפוצות. אין הכוונה לפנייה מיוחדת לשלטונות אלא להבלטת התעניינותנו במסגרת המגעים המקובלים.

ג) קיימו מגע הדוק עם המוסדות היהודיים ובקרו בתפילות בבתי־הכנסת שחוללו ודאגו לפרסום ביקורכם.

הנציגים בשאר הארצות מתבקשים לדווח על הד המאורעות האנטישמיים בארצם.

מבריקים בגלוי על הדיון בפרשה בכנסת.[1]

יחיל

526

1. ראה מס' 527.

527

י׳ צור אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
J. Tsur to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן: חוזם 85
נוסח יוצא: 130.23/3356/2

ירושלים, 7 בינואר 1960

סודי – מידי

פנו נא רשמית אל משרד החוץ באיגרת (note verbale) שבה ייאמר כך: מביאים לידיעתכם ההזדעזעות העמוקה שנגרמה לדעת־הקהל ולציבור האזרחים בישראל על־ידי גילויי האנטישמיות וציורי הסמלים הנאציים בארצות שונות. מאורעות אלו נדונו בישיבה של הכנסת ביום 5.1.[19]60 שבה אמר שר המשפטים בשם ממשלת ישראל בין השאר לאמור:

״ממשלת ישראל ועם ישראל רגישים וערים לגבי כל דבר הקורה עם אחינו בארצות הפזורה. הזדעזענו ונחרדנו נוכח גילויי השנאה וההסתה נגד היהודים שפרצו בעת האחרונה בגרמניה ונתפשטו משם בארצות אחרות. אמנם הופעות ההסתה, שגילוין המתועב הגיע עד להחייאת צלב־הקרס הנוטף דם של מיליוני אדם, אינן מבטאות מדיניות של ממשלות הארצות האלה או את השקפותיהם של האנשים הנאורים שבעמיהן. אוזננו קלטה את ביטויי ההזדעזעות ואת התביעה לעקור את הנגע הממאיר של שנאת היהודים בכל מקום שביטויים כאלה ותביעה כזו הושמעו. אולם אין עידוד מוסרי זה יכול להמעיט את ראיית הסכנה בכל חומרתה. ההיסטוריה מוכיחה, כי לגילויים נתעבים אלה יש להתייחס במלוא החומרה ולעוקרם מן השורש בכל האמצעים, בטרם יהפכו מתופעות בודדות של השתוללות בריונית לאסון לעמים שלמים ולאנושות כולה״.[1]

הנציגות בטוחה שממשלת ארץ כהונתך תקדיש תשומת־לב מתאימה לבעיה חמורה זו. עד כאן. דווחו־נא הביצוע.[2]

צור

527

1. ראה דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, עמ׳ 247–248.
2. ראה מס׳ 531, 532.

528

י' צור אל נציגויות ישראל בחוץ-לארץ
J. Tsur to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.23/2378/3

ירושלים, 8 בינואר 1960

סודי - מידי

לשלנו ג.ה. (14־17) חוזם 85, סנטיאגו 67.[1]

שימו לב כי האיגרת:

א) אינה איגרת מחאה ואינה מכוונת למדינה מסוימת, אלא נמסרת לממשלה כאינפורמציה על תגובת ישראל.

ב) משום כך אין בה מבחינה פורמאלית משום חשש התערבות בעניינים פנימיים. זאת בתשובה לטענות אפשריות של יהודים החוששים לכך.

ג) אף־על־פי כן קובעת האיגרת ברורות כי אין ישראל יכולה להיות אדישה לגבי גורל היהודים בכל אתר.

צור

529

הודעה לעיתונות מטעם הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
Press Release by the Permanent Mission of Israel to the United Nations

130.23/3356/6

New York, 11 January 1960

The Acting Permanent Representative of Israel to the United Nations, Ambassador Yosef Tekoah, this morning sent the following letter to the Chairman of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, which convened to-day at United Nations headquarters:

"I have the honour to bring to the attention of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities the following communication on behalf of the Government of Israel.

528

1. מס' 527.

The people of Israel are shocked and disturbed by the recent outbreaks of hatred and anti-Jewish incitement in Germany and other countries. The Government and people of Israel are sensitive and alert to everything liable to cause injury to our brethren wherever they may be. The Government of Israel is confident that the authorities of countries in which these outbreaks have occurred will take vigorous measures to eradicate them lest they result in disaster for entire peoples and for mankind as a whole.

I have the honour to request that this letter be circulated to all members of the Sub-Commission".

An Israel Observer will attend the meetings of the Sub-Commission.[1]

530

י' צור אל א' הראל (מוסקבה)
J. Tsur to A. Harel (Moscow)

העתק: 130.23/3356/2

ירושלים, כ"ד בטבת תש"ך
24 בינואר 1960

שמור

הראל היקר,

קיבלתי את מכתבך מיום 19.1.60[1] בעניין ההתפרצויות האנטישמיות.

בוודאי הגיעו אליך בינתיים החוזרים השונים שנשלחו על־ידינו בנושא זה, וחומר נוסף יישלח אליך בימים הקרובים.[2] אנו מוצפים דו"חות מכל קצוות העולם, למן גרמניה ועד סנטיאגו בצ'ילי, בדבר תקריות, תגובות העיתונות והממשלות. האיגרות שלנו שהופנו לרוב ממשלות הארצות הללו נתקבלו באהדה וזכינו אף לתשובות מניחות את הדעת[3] (פרט לדרום אפריקה שראתה בזה התערבות בעניינים פנימיים – וזה מסיבות מובנות מאליהן). קשה להעריך בשלב זה מה תהיה השפעת התקריות הללו על הלך־הרוח של הקהילות היהודיות, אך הדים ראשונים מעידים על הזדעזעות

529

1. הנושא נדון בתת־הוועדה למניעת אפליה והגנה על המיעוטים בינואר 1960, והמלצותיה אושרו במליאת הוועדה לזכויות האדם ב־16 במארס 1960 – ראה מס' 533 (נספח א).

530

1. לא נמצא.
2. ראה למשל חוזר המנהל הכללי בפועל של משרד החוץ, "האנטישמיות והערבים", 13 בינואר 1960 (בתיק 130.23/3356/2) ו"ידיעות לנציגויות" מס' 10, "עם ההתפרצויות האנטישמיות בגרמניה", 31 בינואר 1960 (בתיק 130.23/3356/1).
3. ראה מס' 531, 532.

רוחנית קשה בקרב היהודים, ובייחוד בדרום אמריקה. מכאן ועד לתנועת עלייה לארץ עוד רב המרחק, אך ייתכן חיזוק־מה לתודעה הציונית – אם תדע התנועה לגלות מידת התעוררות, שלא כדרכה.

אשר למקור ההתפרצויות, צדקת באומרך כי אין כיום אפשרות אלא לחוות דעה אישית, כי אין בידינו נתונים מוסמכים על דרך ארגונן. אנסה לסכם את התמונה כפי שהיא מצטיירת אצלי לאחר קריאת החומר כולו, וזה על דרך השערה:[4]

א) קיימים שרידי ארגון נאצי ואנטישמי בגרמניה ויש יסודות, גם בקרב הנוער שלא ידע את היטלר, שנתפסים לאידיאלוגיה שלו. להם יש לייחס את ההתפרצויות הראשונות בקלן ובערים אחרות.

ב) קיימת אנטישמיות בכוח ברוב ארצות העולם, בין שהיא נשענת על ארגונים ועיתונים (כמו בצרפת או בארצות־הברית), ובין שהיא מתבטאת בשנאת יהודים של יחידים. בשלב זה, כשהעולם המערבי נמצא בתקופה של גאות, אין היא מקיפה חוגים נרחבים, אלא קבוצות בודדות פה ושם, אך די בזה, וביצר החיקוי, כדי להביא לציורי צלבי־קרס ולכלוך בתי־כנסת וכדומה.

ג) אין לזלזל בגילויים אלה שהם סימני מחלה שיכולה להתפשט באם יורע המצב בעולם (משבר כלכלי וכו').

ד) שאלה פתוחה היא אם התנועה הודרכה על־ידי מרכז עולמי אחד או לאו. מרכז כזה קיים, למשל, בקהיר ובראשו עומד הנאצי Von Leers. מאחת הבירות הגיעה אלינו ידיעה בדבר מכתב חוזר שנשלח על־ידי מרכז זה ובו הדרכה למפיצי שמועות על היהודים כמפריעים לשלום העולם, כחותרים להרס אירופה ועוד. לפי שעה אין אישור מוסמך לידיעה זו, אך אין זה מן הנמנע.

ה) התנועה לא נתעוררה על־ידי הקומוניסטים ואנשי פאנקוב[5] כטענת כמה משליטי גרמניה המערבית, אך אין ספק, כי משנתעוררה "התלבשו" עליה כדי לנצלה לטובתם ולהשמיץ את ממשלת בון. בזאת הצליחו במידה רבה.

ו) כן לא נתעוררה התנועה על־ידי הערבים, אך יש סימנים רציניים המעידים כי גם הם "התלבשו" עליה, מתוך קשריהם ההדוקים עם תנועות אנטשימיות ולאומניות במדינות שונות, בייחוד בדרום אמריקה. בבוליביה, למשל, גילתה המשטרה המקומית שהשגרירויות הערביות היה להן חלק ישיר בהתפרעות.

ז) המסקנה היא אפוא כי גל זה, למרות ממדיו הצנועים לפי שעה, יש בו סכנה לעתיד כי התפשטותו בעולם מוכיחה שהאנטישמיות חיה וקיימת ומחכה רק לרגע מתאים כדי להתגלות.

4. לעניין הזה נדרש גם בן־גוריון בדבריו בכנסת ב־20 בינואר 1960: "...הטלנו על אחד השירותים שלנו, שיש לו אמצעים לכך, לברר בארצות שונות באירופה ובאמריקה... אם יש איזה ארגון בין־לאומי אשר ידו בדבר הזה... אינני יכול להבטיח מראש, אבל עושים מאמצים כדי לגלותו". (ראה דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת הרביעית, כרך XXVIII, 20 בינואר 1960, עמ' 421. ואלו תוצאות הבדיקה: לא קיים ארגון אנטישמי או ניאו־נאצי עולמי; קיימות קבוצות נאציות ותיקות וניאו־נאציות וארגונים אנטישמיים מקומיים הפועלים בגלוי ובמחתרת. אלה מחכים לכל הזדמנות כדי להרים ראש. קיים שיתוף־פעולה מזדמן בין הקבוצות האלה עם עמיתיהן בארצות אחרות. מוקד הפעילות הניאו־נאצית באירופה, אך קיימת פעילות מסוכנת גם בדרום אמריקה. (ראה א' הראל, בטחון ודמוקרטיה, עמ' 299.)

5. פרבר של ברלין המזרחית, מקום מושבם של משרדי הממשלה של הרפובליקה הדמוקרטית הגרמנית – גרמניה המזרחית.

זהו סיכום ראשון וייתכן שעוד יהיה מה להוסיף לכשיגיע לידינו כל החומר.
בשיחות עם דיפלומטים רצוי לדעתי לבטא דאגה חמורה למצב זה ולהזהיר מפני שאננות שאינה מבוססת כלל ועיקר.
ברכות, שלך,

יעקב צור

531

א' גפן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
A. Gefen to the Israel Missions Abroad

העתק: 130.23/3356/2

ירושלים, כ"ה בטבת תש"ך
25 בינואר 1960

שמור

הנדון: התגובות לאיגרתנו בעניין האנטישמיות[1]

רצוף־בזה לידיעתכם פירוט הארצות בהן הוגשה איגרתנו בעניין האנטישמיות וסיכום התגובות שהגיעונו עד כה.

אשר לבוליביה, אין המדובר בתגובה לאיגרתנו. כללנו בסיכום הרצוף־בזה את הודעת משרד הפנים הבוליביני והידיעה על דו"ח המשטרה הבוליבינית, כי זוהי הארץ היחידה, לפי הידיעות שבידינו, בה הואשמו בגלוי הקהילות הערביות ונציגויות קע"ם בהדרכת גל האנטישמיות.

בברכה,

אבא גפן

1. אוסטריה[2]

2. אוסטרליה

באיגרת תשובתה מגנה אוסטרליה את הגילויים ומביעה ביטחונה שהתגובה התקיפה של הציבור, המוכיחה נאמנות למסורת האוסטרלית, תהווה גורם ממשי להרתעה מפני גילויים כאלה.

3. אורוגואי

4. איטליה

ענו באיגרת בה מאשרים קבלת איגרתנו ומדגישים כי ברצון משרד החוץ לשוב ולהצביע על גינויה החריף של ממשלת איטליה את ההפגנות האנטישמיות שאירעו

531
1. ראה מס' 527.
2. ארצות שלא מצוינת תגובה – או שלא התקבלה או שהתקבלה מאוחר יותר – ראה מס' 532.

לאחרונה בארצות שונות ושבקשר להן ניתנו הוראות מתאימות לשלטונות המוסמכים של הרפובליקה.

5. אנגליה

באיגרת התשובה נאמר: "הן החוגים הרשמיים והן דעת־הקהל בבריטניה שותפים לרגשי הזעזוע והסלידה של ישראל נוכח התופעות האנטישמיות שארעו לאחרונה בארצות שונות".

6. ארגנטינה

השגריר הארגנטיני בישראל[3] ביקר אצל מנכ"ל משרד החוץ ומסר לו בעל־פה תשובת ממשלתו לאיגרת (אחרי זה העביר את התשובה גם בכתב). בתשובה נאמר: "ממשלת ארגנטינה גינתה באופן החלטי מקרים אחדים של גילויי אנטישמיות שקרו בארצה. שר הפנים של ארגנטינה מסר למשלחת של ארגונים יהודיים שביקרה אצלו כי המדובר הוא במעשים בודדים שאינם משקפים בשום פנים ואופן את רגשות העם הארגנטיני וציין שממשלת ארגנטינה תנקוט באמצעים נמרצים כדי למנוע בעד כל ניסיון ליצור אקלים של שנאה גזעית שהיא סימן של ברבריות ונוגדת את מסורת ארגנטינה ואורח־חייה."

7. ארצות־הברית

8. אקוואדור

9. בוליביה

בהודעת משרד הפנים הבוליביני נאמר כי בוליביה היא מדינה דמוקרטית המכבדת כל פעולה חוקית הנעשית בתחום גבולותיה על־ידי קהילות זרות או נציגי מדינות חברות באו"ם, אך כל תופעה פרובוקטיבית שמקורה ומניעיה במגמות קיצוניות תדוכא מיד כדי לשמור על הסדר הציבורי. ניתנו הוראות לפתוח בחקירה קפדנית את פרשת הגילויים הקיצוניים האלה.

עיתון בוליביני ציטט דו"ח של משטרת בוליביה לפיו התעמולה והפעילות האנטישמית מקבלות עזרה והדרכה של הקהילות הערביות בעולם ושל הנציגויות הדיפלומטיות של קע"ם.

10. בלגיה

בעת קבלת האיגרת אמר סגן ראש לשכת שר החוץ כי אין כל ספק באהדתה של ממשלת בלגיה, וכבר ניתן ביטוי לדאגתה על־ידי נקיטת צעדים משטרתיים שונים, מהם גלויים כגון העמדת משמר ליד בתי־הכנסת ומקומות אחרים, מהם סודיים שלא פירש אותם.

11. ברזיל

12. גרמניה

13. דניה

בעת קבלת האיגרת הביע מנכ"ל משרד החוץ הבנת השלטונות הדניים לדאגותינו ולתגובתנו כפי שהשתקפה באיגרת והשתמש בהזדמנות זו כדי להביע הזדהותו עם גישתנו.

3. רודולפו גרסיה אריאס, שגריר ארגנטינה בישראל.

14. דרום אפריקה

לא נתקבלה תגובה רשמית. אך בשיחה עם שר החוץ[4] התרשם צירנו[5] כי השר חושש שמא עלולה פנייתנו להתפרש כאילו מתערבת ישראל בעניינים הפנימיים של דרום אפריקה.

15. הולנד

באיגרת תשובה מודיע משרד החוץ כי ממשלת הולנד מגנה בתוקף את ההתפרצויות האנטישמיות ומקדישה את תשומת־ליבה המלאה לבעיה.

16. יוון

היוונים ענו באיגרת בה נאמר: "משרד החוץ מטעים כי יש לו היסוד להאמין שהממשלה והעם בישראל ידעו להעריך את זעמו של הציבור היווני וכן האמצעים שננקטו על־ידי השלטונות נוכח מעשים בלתי־אחראיים וחסרי משמעות אחדים שנעשו ביוון. תגובת הציבור ועמדת הממשלה מעידות על דבקותם האיתנה בעקרונות של צדק וסובלנות".

17. מקסיקו

בעת קבלת האיגרת הרחיב מנכ"ל משרד החוץ דיבורו על מסורתה הדמוקרטית של מקסיקו והאידיאולוגיה שלה הנוגדות בעצם מהותם גילויים גזעניים מסוג זה, והביע דעה כי מה שקרה בא מתוך רצון לחיקוי מצד אנשים בודדים ובלתי אחראים.

באיגרת תשובה לאיגרתנו נאמר כי מקסיקו מגינה בקנאות על כבוד הדדי בין העמים ולכן מגנה כל פעולה הפוגעת בזכויות וחירויות שלהם. חוקת מקסיקו מבטיחה חירות המחשבה והאמונות. מביעים אמונתם באופי חולף של המסע האנטישמי הנוכחי וכי לגבינו נוהגים במדיניות הידידות וההבנה בין כל אומות העולם.

18. נורבגיה

בעת קבלת האיגרת הובע במשרד החוץ הנורבגי צער על גל האנטישמיות שפרץ בעולם.

19. ניו זילנד

באיגרת התגובה, מקבלים דעתנו על החומרה ומבטיחים פעולה תקיפה.

20. פינלנד

בעת קבלת האיגרת אמר מנהל המחלקה המדינית במשרד החוץ שעל־אף הגילויים פחותי הערך שאירעו בפינלנד, קיבלה המשטרה הוראות להיות ערה באופן מיוחד, להשגיח על בתים של מוסדות יהודיים ולחקור את המקרים שאירעו. כן אמר שבפינלנד לא קיימת בכלל מסורת אנטישמית, והקיבוץ היהודי הקטן הגר בפינלנד זוכה לא רק בשיווי זכויות מלא אלא בהערכת כל שכבות העם, בעיקר על תרומתו לעם הפיני בימי מלחמה ובימי שלום.

21. פנמה

4. א"ה לאו (Louw), שר החוץ של דרום־אפריקה.
5. כתריאל שלמון, ציר ישראל בדרום־אפריקה.

22. פרו

23. צ׳ילה

בעת קבלת האיגרת אמר שר החוץ[6] שהוא מבין את מצבנו הנפשי וכן יש לו הבנה למעמד החוקי העדין בנוקטנו עמדה כלפי הממשלות הזרות. אין הוא רואה בכך משום התערבות, כשם שהוא רואה כדבר טבעי, אף מבחינת החוק הבינלאומי, את דבר התערבות הוואטיקאן בעניין רדיפות הקתולים בפולין ובהונגריה.

הסנאט קיבל פה אחד הצהרה חתומה על־ידי כל המפלגות המגנה גילויי השנאה וההסתה הגזעית הנוגדים עקרונות קיום בצוותא וכבוד האדם.

24. צרפת

עם קבלת האיגרת הביע מנכ״ל משרד החוץ[7] את דאגתו לגל האנטישמיות והביע דעתו שבהרבה מהארצות יש להסבירו כפעולת אלמנטים א־סוציאליים ולא כדבר מאורגן מראש. הוא סבור כי תגובת הממשלות והציבור בארצות מערב אירופה מעידה על ערובות להילחם בנגע האנטישמיות.

25. קובה

באיגרת התשובה מדגיש משרד החוץ כי הממשלה והעם בקובה מגנים נמרצות מעשים בלתי־תרבותיים אלה ומדגישים עמדתם המוחלטת נגד כל סוג אפליה מסיבות גזע או דת.

פידל קאסטרו אמר לנציגנו[8] שהגילויים בקובה היו בוודאי מעשי פרובוקטורים או ריאקציונרים. העם מתנגד לאנטישמיות ולנאציזם.

הדגיש שידאג שהנגע ייעקר מהשורש.

26. קנדה

עם קבלת האיגרת אמר סגן המנכ״ל שטרם נתגלתה היד המכוונת את המעשים, אם היא בכלל קיימת, ומסר לנציגנו[9] את נוסח תשובת ראש הממשלה[10] לעיתונאים אשר אמר: ״אילו היתה קיימת פה אנטישמיות צריך היה להצטער ביותר על כך. הוא מקווה שהמדובר בגילויים בודדים. אין דבר יותר מסוכן לשלום הציבור מאשר דבר הקשור באפליה נגד גזע, דת וצבע״.

27. שוודיה

28. תורכיה

עם קבלת האיגרת אמר סגן מנכ״ל משרד החוץ כי ממשלתו מגנה בתוקף ההתפרצויות האנטישמיות בכלל ונוקטת בכל הצעדים למניעתה והורתה למשטרה ולשירותי הביטחון לנקוט בכל החומרה נגד המתפרעים.

יחסה של תורכיה מאז ומתמיד כלפי היהודים היה חיובי ביותר ואף פעם לא מצאה אנטישמיות כר פעולה על אדמתה.

6. חרמאן ורגרה דונוסו, שר החוץ של צ׳ילה.
7. אריק דה קרבונל, מזכיר כללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הצרפתי.
8. יואל בר־רומי, הממונה הזמני על צירות ישראל בהוואנה.
9. רענן סיוון, הממונה על שגרירות ישראל בקנדה.
10. ג׳ון ג׳ורג׳ דיפנבייקר, ראש ממשלת קנדה.

532

א׳ גפן אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
A. Gefen to the Israel Missions Abroad

העתק: 130.23/3356/2

ירושלים, ב׳ בשבט תש״ך
31 בינואר 1960

שמור

הנדון: התגובות לאיגרתנו בעניין האנטישמיות

בהמשך לסיכום שהעברנו אליכם ביום 25.1.60[1] להלן מספר תגובות נוספות:

ארצות־הברית

השיבו באיגרת, כי רושמים דאגתנו ומזדהים עמה. מצטטים דברי הנשיא מיום 12.1.60 אשר קבע שכאשר bigotry מתפשטת היא יכולה להרוס חופש והגינות בכל מקום. קובעים באיגרתם שהשלטונות בארצות־הברית תמיד ערים לכל ביטוי בלתי־חוקי של שנאה או תוקפנות נגד קבוצות דתיות.

ברזיל

השיבו באיגרת בה מציינים דברי הנשיא קוביצ׳ק בגנות האנטישמיות אותם השמיע בעת ביקור במושב־זקנים יהודי, כהפגנה נגד הגילויים האנטישמיים. בעת ביקורו זה הצהיר הנשיא קוביצ׳ק, כי בברזיל אין ולא יהיה מקום לאנטישמיות וכי היהודים היו תמיד מקובלים בה.

פרו

עם קבלת האיגרת אמר שר החוץ[2] לנציגנו שממשלת פרו לא תרשה התפתחות פגיעות ביהודים, כי נוסף לפשע הישיר שבדבר זה מנוגד ליסודות התפיסה האמריקנית על שוויון ואי־אפליה גזעית.

אקוואדור

בתשובה לאיגרתנו מביע שר החוץ של אקוואדור רגשות עוגמת־נפש על הגילויים המצערים המדאיגים עמוקות את המצפון הדמוקרטי של עמי היבשת.

שוודיה

מנהל המחלקה המדינית הודיע לשגרירנו[3] כי הבינו יפה לרוח איגרתנו והביא לידיעתו את תשובת הממשלה לשאילתות לפני הקראתה בריקסדאג. בתשובה מודגש כי הממשלה השוודית והעם השוודי מוקיעים את ההתפרצויות האנטישמיות.

בברכה,

אבא גפן

532
1. מס׳ 531.
2. ראול פוראס־בארנכאה, שר החוץ של פרו.
3. אריה ארוך, שגריר ישראל בשוודיה.

נספח א
APPENDIX A

החלטת ועדת האו"ם על זכויות האדם בעניין התקריות האנטישמיות*
Resolution of the U.N. Commission on Human Rights on the Antisemitic manifestations

The Commission on Human Rights,

Noting with deep concern the manifestations of anti-Semitism and other forms of racial prejudice and religious intolerance of a similar nature which have recently occurred in various countries and which might be once again the forerunner of other heinous acts endangering the future,

Expressing its gratification that Governments, peoples and private organizations have spontaneously reacted in opposition to these manifestations,

Taking into account the recommendations on the subject by the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities (E/CN.4/800, para. 194, resolution 3 B (XII)),

1. *Condemns* these manifestations as violations of principles embodied in the Charter of the United Nations and in the Universal Declaration of Human Rights, and in particular as a violation of the human rights of the groups against which they are directed, and as a threat to the human rights and fundamental freedoms of all peoples;

2. *Urges* States Members of the United Nations and members of the specialized agencies to take all appropriate action to prevent effectively such acts and to punish them where they have been committed;

3. *Calls* upon public authorities and private organizations to make sustained efforts to educate public opinion with a view to the eradication of the racial prejudice and religious intolerance reflected in such manifestations and the elimination of all undesirable influences promoting such prejudice, and to take appropriate measures so that education may be directed with due regard to article 26 of the Universal Declaration of Human Rights and principle 10 of the Declaration of the Rights of the Child adopted by the General Assembly in resolution 1386 (XIV);

4. *Requests* the Secretary-General to arrange, in consultation with the Governments of States Members of the United Nations and members of the specialized agencies in whose territory such manifestations have occurred,

* ראה United Nations, *Commission on Human Rights, Report of the Sixteenth Session* (29 February – 18 March 1960), *Economic and Social Council, Official Records:* Thirtieth Session, Supplement No. 8.

the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, and non-governmental organizations in consultative status, to obtain any information or comments relevant to such manifestations and public reaction to them, the measures taken to combat them, and their causes or motivations;

5. *Requests* the Secretary-General to transmit all the above information and comments, from time to time, as received, to the members of the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities;

6. *Requests* the Sub-Commission of Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, at its next session, to evaluate the materials received in response to the above requests, to draw such conclusions therefrom as seen to be justified, to recommend such action as seems to be desirable, and to report thereon to the Commission on Human Rights.[1]

1. ראה United Nations, *Commission on Human Rights, Report of the Sixteenth Session* (29 February – 18 March 1960), *Economic and Social Council, Official Records:* Thirtieth Session, Supplement No. 8.

פרק כג
Chapter 23

עלייה מארצות המצוקה
Immigration to Israel

מצב יהודי צפון אפריקה; עלייה מרומניה

534

סיכום ישיבה בסוכנות היהודית
Résumé of a Meeting in the Jewish Agency

130.23/3329/27

[ירושלים], 6 בינואר 1960

סודי ביותר

סיכום הישיבה על מרוקו שנתקיימה בסוכנות ביום 6.1.1960[1]

יושב־ראש – ש"ז שרגאי
נכחו – י' צור, י' הרצוג, ב' דובדבני, י' דומיניץ, נ' בר־גיורא, א' לבונטין, ד' אבירם, מ' גזית.

הרצוג
הצביע על היעדר בהירות בהערכת המצב ובהנחיות, המחבל ביעילות הפעולה בארצות־הברית. ציין קיום אי־תיאום בין הגורמים היהודיים השונים.[2] המליץ על ארגון פגישה עם המלך[3] לשם בקשת הבהרה, ועל לחץ בדרג מדיני במקום בדרג הביורוקרטי כפי שהיה נהוג עד כה.

צור
הצטרף לתביעה להגיע להערכה מוסכמת, אך ציין כי תוך חודשיים–שלושה תהיה זו בידינו כתוצאה מכמה סקרים הנערכים עתה. תיאר את תהליך הידרדרות מצב יהודי מרוקו ותבע ריכוז הפעולה בארצות־הברית על־ידי הטלה מוסכמת של הריכוז על עובד בקונסוליה הכללית בניו יורק.[4]

534

1. הישיבה בעניין העלייה ממרוקו התקיימה במשרדו של ש"ז שרגאי, ראש מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית, בזמן שהותו בארץ של י' הרצוג, ציר בשגרירות ישראל בוואשינגטון. השתתפו אנשי הסוכנות היהודית ועובדי מדינה העוסקים בדבר.
2. נחום גולדמן, נשיא ההסתדרות הציונית והקונגרס היהודי העולמי, דגל בגישה סובלנית כלפי שלטונות מרוקו בכל הנוגע ליחסם אל היהודים, ומיעט בחשיבותן של הפעולות שנועדו לחלץ יהודים ממרוקו. לעומתו צידדו בן־גוריון, גולדה מאיר וש"ז שרגאי בעלייה רבתי ממרוקו, תוך מאבק פומבי עם שלטונותיה. הם צידדו גם במדיניות ליברלית בכל הקשור למיון העולים. (ראה א' הראל, בטחון ודמוקרטיה, עמ' 309.)
3. מוחמד החמישי, מלך מרוקו בשנים 1957–1961, לפני כן נשא בתואר "סולטן".
4. הטיפול הוטל על שמשון ארד, קונסול בקונסוליה הכללית של ישראל בניו יורק.

גזית

כפר בכך כי יש כיום חילוקי־דעות בקשר להערכת המצב ואף ציין שקיימת אחדות דעות בקשר למסקנה מהערכת המצב, דהיינו כי עניין העלייה הוא הכרח ליהדות מרוקו. לדעתו, חייבים להגיע לחלוקת תפקידים ברורה בין הממשלה והסוכנות מצד אחד לבין הארגונים היהודיים (המתואמים בינם לבין עצמם בהנהגתנו, אם אפשר), מצד שני. חלוקת התפקידים בין השניים תהיה כלהלן: הממשלה והסוכנות – פעולה בעזרת שתי השלוחות הקיימות והפועלות במקום והקמת שלוחה שלישית לארגון החיים הקהילתיים היהודיים שם, אשר תהווה המקור להדרכת הפעולה בבירות השונות.[5] לדעתו חייבים להפעיל יותר את לונדון ואת פאריס, אשר בחצי השנה האחרונה לא גילו פעילות מספקת, אולי בשל היעדר השגרירים.[6]

בר־גיורא

תיאר את מצב יהדות מרוקו מתוך היכרות אישית ואישר התמונה העגומה שבידינו.

לבונטין

טען שיש מקום להערכה נוספת מאחר שלדעת הציר בוואשינגטון אין ההערכה הקיימת מספקת. אך השאלה היא אם צריכה ההערכה להתבסס על שיחות של אנשים רמי מעלה עם שליטי מרוקו אשר מהם שומעים אנו דברים מרגיעים או על המציאות המרה המוכרת למסגרת היטב ושאליה היא מדווחת על העת.

סיכום על־ידי מר שרגאי

1) השאלה הבוערת היא שאלת התיאום בין הארגונים היהודיים.

כיום מוכשרת הקרקע לכך פרט לג'וינט, היאס ו"אליאנס". ארגונים אלה חוששים שכל מגע ותיאום הדדי יפסלם בעיני המרוקנים. הוא מאמין כי יש סיכוי להגיע לחלוקת תפקידים בין הארגונים, הממשלה והסוכנות. הוא וי' צור ישוחחו בעניין זה עם ד"ר גולדמן לפני צאתו את ישראל. ייתכן ויהיה צורך לערוך התייעצות מיוחדת בארצות־הברית בעוד חודשים מספר עם הארגונים לשם הקמת התיאום. בקשר לג'וינט, היאס ו"אליאנס", ניתן יהיה לעמוד לצידם בצורה מוסכמת, גם אם לא ישתפו פעולה רשמית במוסד המאוחד.

2) אם כי אינו רוצה להפריז בערך הפגישה עם המלך מסכים הוא כי מחובתנו לארגנה ועובדה היא שעד כה לא הצלחנו.[7] הסיבה לכך היא שפרט לד"ר גולדמן אין אישיות יהודית מתאימה אחרת לשיחה וכנראה שהמלך אינו מוכן להיפגש עם ד"ר גולדמן. שמא נחפש בכל זאת אישיות יהודית אחרת (אמריקנית).

5. זרוע ממלכתית ישראלית הקימה בשנת 1955 שלוחות במרוקו, אלג'יריה ותוניסיה, שכונו "המסגרת". תפקידן היה לאמן את הקהילות היהודיות להגנה עצמית. לאחר שהעלייה ממרוקו נאסרה, בשנת 1956, הוטל על שלוחת המסגרת במרוקו לטפל גם בארגון העלייה לישראל. (ראה א' הראל, בטחון ודמוקרטיה, עמ' 304, 306).

6. בשנת 1959 סיימו את תפקידיהם השגרירים בפאריס (יעקב צור) ובלונדון (אליהו אילת). מחליפיהם (ואלטר איתן בפאריס, וארתור לוריא בלונדון) נכנסו לתפקיד רק בשנת 1960.

7. עד לפטירתו של המלך מוחמד החמישי בראשית 1961 לא התקיימה פגישה בינו ובין אישיות יהודית.

3) בקשר למצב היהודים במרוקו, מוטב שהממשלה והסוכנות תטפלנה בזה ולא המוסדות היהודיים, אלא אם כן יהיה מעתה הטיפול מתואם תוך חלוקת משימות ברורה.

4) בקשר להערכת מצב מוסכמת, הרי נגיע אליה רק כאשר נשב במוסד משותף. כבר עתה ברורות לנו שלוש מגמות:

(א) שלטונות מרוקו מתנגדים להגירה יהודית ולעלייה לישראל.

(ב) הם פועלים לשם ניתוק יהדות מרוקו מיהדות העולם.

(ג) אין כל סיכוי ליהדות מרוקו לעלות בסולם החברתי.

535

ש' בנדור אל י' שמעוני ומ' כרמיל
Sh. Bendor to Y. Shimoni and M. Carmil

מברק מוצפן במ/545

נוסח נכנס: 130.09/2298/1

בוקרשט, 6 בינואר 1960

סודי-לנמען בלבד

לשלך 619.[1] לשלי 532,[2] 543.[3] לא להפצה.

1) עובדות:

(א) נתפשטה שמועה ברחבי המדינה שיותר קל לקבל היתרי יציאה לכל מדינה אחרת מאשר לישראל. יש עדות שבמקומות מסוימים, לפחות, מקור השמועה בפקידים רומנים.

(ב) המבקש היתר יציאה למדינה אחרת נענה בדרך כלל תוך חודש, על־כל־פנים הרבה יותר מהר מאשר המבקש לישראל, ותוקף היתר היציאה לשישה חודשים.

535

1. שמעוני העלה במברקו (מיום 5 בינואר 1960, בתיק 130.09/2297/9) אל הצירות בבוקרשט את השאלה אם ואיך תפנה ישראל למדינות ידידותיות בבקשה להעניק אשרות ביד רחבה כאשר יפנו אליהן יהודי רומניה המבקשים לעלות. הוא ציטט את שאול אביגור, שטיפל בעלייה ממזרח אירופה, שאמר כי אין לעודד את היהודים לפנות, אך אין להרתיע או להפריע.
2. במברק בנדור וכרמיל אל משרד החוץ (מיום 4.1.1960, בתיק 130.09/2298/1) נאמר כי מטרתם של הרומנים בנושא העלייה העקיפה אינה ברורה להם, והיא מעוררת מספר שאלות, ובעיקרה אם על ישראל לבקש ממדינות זרות להעניק אשרות מהגר או שהייה ליהודים, מתוך הנחה שברצונם להגיע לישראל, ומדינת ישראל תדאג להעברתם אליה. יש חשש כי אם יראו היהודים שפנייה למדינות אחרות "מקרבת הגאולה" הם יפנו אליהן, ואז יקטן מספר מבקשי האשרות לישראל. עם זאת, מתן עצה שלילית ליהודים ימנע את יציאתם כשיניחו להם הרומנים לצאת. לפי מברק שמעוני אל הציר בבוקרשט (מב/621, 6.1.1960, 130.09/2297/9), הובא הנושא לפני בן־גוריון (שמילא את מקומה של שרת החוץ שביקרה באותה העת באפריקה) וזה פסק שיש לבקש הסדר עם כמה מדינות שיקלו במתן אשרות, בניגוד לעמדת אביגור, שגרס הימנעות מפעולה.
3. במברק זה אל משרד החוץ (מיום 6 בינואר 1960, 130.09/2298/1) חלק בנדור על דעתו של אביגור (ראה הערה 1 ו־2 לעיל). בסופו של דבר התקבלה עמדתו של בנדור.

(ג) אין השלטונות שואלים אם האיש הבטיח אשרת הכניסה למדינה הזרה ואין עוזרים לו להשיגה.

(ד) כדי לקבל היתר היציאה צריך האיש לוותר על נתינותו ולסדר חשבונותיו. ידועים לנו שני מקרים בקלוז' שלא ביקשו לשפץ הדירות לפני שיעזבון.

(ה) מספר יהודים ביקשו אשרת מהגר או שהייה למדינות כגון צרפת, הלווטיה, אוסטריה, אנגליה, מערב גרמניה.

(ו) בכל המקרים שאנו יודעים עליהם, האנשים אומרים שרוצים להגיע לישראל.

(ז) יהודים שואלים אותנו אם כדאי לבקש אשרות למדינות זרות.

(ח) יהודים מבקשים עזרתנו בהשגת אשרות.

(ט) נציגים זרים שואלים אותנו מה לעשות.

(י) מרבית הפונים לא יקבלו אשרות אם לא נעזור להם.

2) מה מטרת הרומנים:

(א) להקל על היציאה בלי להרגיז הערבים.

(ב) להכשיל היהודים, להאשימם ברצון לברוח, לפוצץ עניין איחוד משפחות בישראל, לשלול מהם אזרחותם. על שאלות אלו אינני יכול לענות.

3) מה יכול לקרות:

(א) הרומנים יתנו למספר יהודים סביר לצאת גם בדרך זו והמספר הכולל יגיע לאותן המאות שבודנרש[4] דיבר עליהן.

(ב) יתנו למספר גדול והולך לצאת לארצות אחרות וקטן והולך לישראל.

(ג) יהודים שיראו שאפשר לעשות קפנדריא יגישו בקשות במאות ואולי באלפים.

(ד) תהיה נשירה רצינית בדרך לישראל. זאת אומרת, יהודים "ינצלו" אותנו לברוח מכאן.

במקרים (ב) ו־(ג) ייעשה איחוד משפחות לישראל ללעג. אשר ל־(ד) אינני חושש בפני נשירה רצינית כי ברגע שתתחיל נשירה, הממשלות הזרות יסרבו לתת אשרות. על־כל־פנים לא אנחנו נהיה הגורם לחסימת דרך.

4) (א) היש לבוא בדברים עם ממשלות זרות בבירותיהן ולבקשן להעניק אשרות הגירה או שהייה ליהודי הרפובליקה העממית הרומנית הפונים אליהם? היש לבקש שיעשו זאת רק בשביל אלה המצהירים שרוצים או מתחייבים או שכבר הגישו בקשות לעלות לישראל?

(ב) האם ננסה לסדר את הדבר על בסיס מקומי, כגון שהנציגים בבוקרשט ידונו איתנו בכל מקרה ומקרה [ו]"נאשר" זה שרוצה לעלות לישראל ולא נעזור לאחרים הרוצים לברוח מכאן? נצטרך להבטיח שנהיה מוכנים להסיע כל המוכן לכך לישראל.

ברור שאם מספר הפונים יגדל וילך אפשר יהיה לסדר על בסיס מקומי.

5) היהודים נבוכים ופונים אלינו.

4. בקבלת פנים בשגרירות ברית־המועצות בבוקרשט ב־7 בנובמבר 1959 אמר בודנרש לבנדור כי בקרוב יותר ל"כמה מאות" יהודים לצאת מרומניה. (ראה מברק בנדור אל משרד החוץ, במ/352, 8.11.1959, 130.09/2297/13).

(א) הנוכל להימנע מלהשיב על שאלותיהם?

(ב) הנוכל לסרב להושיט להם עזרה בהשגת אשרה למדינה אחרת?

(ג) הניתן להם סיוע כספי אם מנצלים מדינה זרה כדי להגיע לישראל[?].

6) בפרקים 4 ו־5 שאלת השאלות – הצלה או "רק" בעלייה. צריך להיות ברור שאם נעזור לחמישה אנשים להשיג אשרות למדינות אחרות, ילך מספר המבקשים הלוך ורב כי היהודים הזהירים משתאים ומחרישים לדעת אם החלוצים יקבלו אשרות או לא. אין הם רוצים לוותר על רכושם ונתינותם ושוב להיות תלויים ועומדים.

בנדור

536

י' פראטו אל מ' פישר

J. Prato to M. Fischer

מקור: 130.23/3346/1

אתונה, כ"א בשבט תש"ך

19 בפברואר 1960

סודי

הנדון: אשרות מעבר לעולים מרומניה

מברקי: מס' 88 מיום 17.2.60[1]

בעת ביקורו באתונה של מר כרמיל מצירותנו בווינה, דנו, בין היתר, בדבר חניית מטוסים רומניים מיוחדים באתונה נוסף לטיסה השבועית הרגילה של הקו הרומני, והחלטנו כי רצוי לפנות לשלטונות היווניים בבקשה להתיר את הטיסות הנוספות.

ביום ה' 11 דנא ביקרתי אצל מר ביציוס, מנהל מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ. הסברתי לו את תולדות העלייה מרומניה משך השנה האחרונה תוך הדגשת הצורך לנצל את הקוניוקטורה הנוכחית של ההחלטה המחודשת של השלטונות הרומניים להתיר הגירת יהודים, לאחר הפסקה של שנה תמימה, כי אין לדעת כמה זמן יימשך המצב הנוכחי.

הזכרתי כי בשנה שעברה השלטונות היווניים עשו הקלות למעבר יהודים מרומניה, אשר זכו להערכה רבה מצידנו. אמרתי כי עד כה עברו את יוון עשרות אחדות של עולים, אך במקרה שמספרם יגדל ותהיה פנייה מצד הרומנים להטיסם לאתונה במטוסים מחוץ לתכנית הטיסות הרגילה, אנו מבקשים שיעיינו חיובית בפנייה זו.

ביציוס אמר כי ידוע לו אמנם כי יהודים מרומניה התחילו שוב לעבור את יוון, אך לא שמע עדיין על שום פנייה מצד הרומנים. העניין טעון בירור עם כמה גורמים והבטיח תשובה לאחר בירור מתאים.

536

1. המברק, המביא בתמציתיות את הנאמר בתעודה שלפנינו, בתיק 130.09/2293/7.

שלושה ימים אחר השיחה נודע לי כי בינתיים הסכימו היוונים לטיסות נוספות יום יום עד ל־24 בפברואר (ר' מברק בנדור מאתונה לשמעוני מס' 82 מיום 16 דנא).[2] חשבתי כי החלטה זו קשורה בפנייתי ורציתי להודות לביציוס על התערבותו המוצלחת. ב־16 דנא צלצלתי אליו ומיד אמר לי כי לצערו יש בפיו בשורות רעות עבורי, כי לאחר דיון החליטו להגביל את מתן [ה]אשרות ליהודים מרומניה. את עניין האווירונים לא הזכיר כלל. הופתעתי מתשובה זו וביקשתי שניפגש כדי לשוחח ביתר שהות עם העניין. קבעתי פגישה למחרת היום, 17 דנא.

ביציוס ניגש ישר לעניין ואמר כי ברצונו לדבר בצורה גלויה ביותר כדי להעמידני על המצב כהווייתו.

הערבים פנו למשרד החוץ ומחו חריפות נגד מתן אשרות מעבר ליהודים מרומניה. משרד החוץ שקל באופן רציני מאוד את הבעיה על כל צדדיה והגיע לידי החלטה לתת הוראות לשגרירם בבוקרשט להגביל את מספר אשרות [ה]מעבר. כששאלתי אם נקבע מספר כלשהו, השיב בשלילה ואמר כי השאירו הדבר לדיסקרציה של השגריר. שאלתי אם בידי השגריר הנחיות כלליות בשימוש הדיסקרציה שלו; לאחר היסוס מסוים השיב ביציוס כי ההוראות הן לא לעבור על מספר האשרות שניתנו משך ה־12 או 14 [ה]חודשים האחרונים. לא התרשמתי שזוהי תשובת אמת.

הבעתי את התפלאותי ואת צערי העמוקים על החלטה זו המהווה כניעה מובהקת ללחץ ערבי, המגבילה ואולי שוללת הצלת אנשים שהם בחינת פליטים מדיניים והסוטה מהעמדה הליברלית של יוון, וזאת רק לגבי יהודים: הרי יום יום מגיעים ליוון פליטים מאלבניה ומבולגריה המבקשים מקלט מדיני ואילו לגבי יהודים מרומניה המבקשים רק זכות מעבר מטילים מכשולים בפניהם. הסברתי את כל הפרוצדורה הנהוגה ברומניה בקשר למתן תעודות מסע, קביעת דרך יציאה וצווי התנועה, והדגשתי במיוחד שאין לנו כל שליטה על החלטת הרומנים לבחור בארץ זו או אחרת ליציאת המהגרים. אם לא יוענקו אשרות מעבר ליהודים שעבורם פונים הרומנים לשגרירות היוונית, אין כל ביטחון כי יוכלו לצאת בדרך אחרת ועלולים להיווצר מצבים טראגיים.

הבעתי את תקוותי כי אין זו החלטה סופית וביקשתי שיביא את דברי בפני השר.[3]

ביציוס השיב כי אינו מקבל את טענתי כאילו החלטתם מהווה כניעה לערבים, אלא מוכתבת אך ורק על־ידי הערכת האינטרס היווני בקחתם בחשבון את הנזק העלול לצמוח מהתעלמות מן העמדה הערבית, שהיא עובדה קיימת, וזאת לא מנקודת מבט יחסי ישראל–ערב בלבד, אלא מתוך השיקול הכללי יותר – לקרב את הערבים לצד המערב במאבקו עם הסובייטים במזרח התיכון. זהו הקו של יוון, ולא רק של יוון, לגבי ארצות ערב וישנם סימנים ראשונים להצלחת מדיניות זו. משום כך מצאו לנכון לא להשיב את פני הערבים ריקם ולנקוט עמדה פשרנית שלא תשלול לגמרי אפשרות מעבר יהודי רומניה דרך יוון, ומצד שני תוכיח לערבים שיוון מתחשבת בדרישותיהם,

2. המברק ראה שם.
3. אוונגלוס אוורוף־טוסיצה, שר החוץ היווני. בסופו של דבר נפגש אתו פראטו – ראה מס' 538.

מה גם שיוון אינה הדרך היחידה ליציאה מרומניה ותימצא בוודאי האפשרות לכוון המהגרים לארצות אחרות. עם־זאת הבטיח לדבר שוב עם אוורוף ולהביא בפניו כמה פרטים ששמע ממני ושלא היו ידועים להם על שיטת ארגון היציאה על־ידי השלטונות הרומניים.

ביציוס לא נגע אפילו ברמז בבקשתי בדבר רשיון למטוסים נוספים מרומניה, אשר היוו[ת]ה הנושא היחידי לשיחתנו הקודמת. הואיל וכאמור הושג בינתיים הסדר, לו גם זמני, בעניין זה העומד בסתירה מוחלטת עם החלטתם על הגבלת מתן אשרות ועם נימוקיה, נמנעתי מלהזכיר את הנושא כדי לא להסב את תשומת־לבו של ביציוס העשוי לבטל את [ה]הסדר אשר ייתכן והושג ללא התייעצות עם משרד החוץ.

בינתיים ממשיכ[ות] תנועת האווירונים וכניסת העולים כסדרן ואין סימנים להפרעות כלשהן.

בברכה,

י' פראטו

537

ג' מאיר אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ
G. Meir to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 189

נוסח יוצא: 130.09/2378/3

ירושלים, 22 בפברואר 1960

סודי ביותר – לנמען בלבד

סודי, לראש הנציגות.

החלו שוב מופיעות ידיעות בעיתונות על עלייה מרומניה, ציפייה לגידולה וכו'.[1] כולנו מצווים על המשכת וחידוש המאמץ למנוע כל פרסום כזה. לדעתי עליך לקרוא העיתונאים ונציגי הסוכנויות האחראים, לספר להם על תהליך איחוד המשפחות ועל ההכרח למנוע כל פרסום, ולבקש שיתוף־פעולתם המלא במניעת פרסום גם להבא. עמדו־נא על המשמר ופעלו לפי שיקולכם.

גולדה

537

1. ראה מס' 535. העלייה מרומניה, שהיקפה גדל החל מאוגוסט–ספטמבר 1958, הופסקה זמנית בפברואר 1959. ההפסקה באה בשל לחץ ערבי שהתחיל לאחר הצהרותיהם של מנהיגים ישראלים על התועלת שהעלייה מביאה לישראל. בראשית 1960 חידשו שלטונות רומניה את העלייה, אך הציגו אותה בתור תהליך של איחוד משפחות מטעמים הומניטריים, ודרשו מישראל למנוע פרסומת.

538

י' פראטו אל י' שמעוני
J. Prato to Y. Shimoni

מברק מוצפן נ/121

נוסח נכנס: 130.09/2293/7

אתונה, 28 בפברואר 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

שיחה עם אברוף בשבת בבוקר.[1]

גוללתי בפניו את פרשת ההגירה מרומניה במסגרת איחוד המשפחות אשתקד והשנה.[2] הסברתי בפרוטרוט תהליכי חיסול הרכוש תוך הדגשת יתר של התוצאות האנושיות החמורות הנובעות מעיכוב ביציאה לאחר חיסול רכוש ועסקים. הסברתי הפרוצדורה להכנת הניירות והדגשתי במיוחד כי בחירת דרך היציאה והפנייה לנציגי ארצות המעבר הנן בסמכותם הבלעדית של הרומנים ללא אפשרות להשפיע עליהם.

שיבחתי והודיתי על עזרת היוונים אשתקד, וכן בראשית שנה זו. הבעתי השתוממותי וצערי על הסטייה מעמדה זו לאחרונה המתבטאת בהאטת הענקת האשרות ובשימת מכשולים לתחבורה האווירית. אמרתי כי נודע לי כי הסיבה לכך נעוצה במחאת הערבים למעבר העולים ביוון וכי קשה לתאר כי יוון, אשר תולדותיה זרועות סבל פליטיה היא, תיענה למחאות הצבועות והציניות האלה, הרי כשב־1956/7 גירש נאסר יהודים מארצו לא רק שלא מחה אלא עודד יציאת רבבות יהודים ליוון בידיעה ברורה שפניהם לישראל. השר אישר שהיו פניות ערביות, ביקש לדעת מספר העולים שהגיעו עד כה ומספרים משוערים בעתיד. עניתי שאין באפשרותי להשיב על השאלה השנייה אך אנו מבקשים שלא יגבילו את היקף התנועה כפי שהיא התנהלה עד עכשיו גם ברכבות וגם באווירונים המיוחדים יום יום. השר ענה כי עד כה אישרו את כל הפניות של שגרירות רומניה באתונה (לא הזכיר פניות סוכני "טארום"[3]) וכי גם השבוע אישרו שתי טיסות מיוחדות.

שאל אם חשבנו על הסעת העולים באוניות מקונסטנצה, ושאם כן, הוא מוכן להתערב בכיוון זה בבוקרשט. עניתי כי ייתכן וחשבנו גם על דרך זו, אך לעת־עתה אני חוזר על בקשתי לשמור על המצב הקיים בקשר למעבר ביוון. השר השיב כי הוא מבין יפה את הצד האנושי של הבעיה והבטיח לעיין שוב בפרשה על־מנת למצוא פתרון משביע־רצון.

538

1. ראה מס' 536.
2. ראה מס' 537.
3. חברת התעופה הלאומית של רומניה.

ביקש ממני להאמין שאיו זו הבטחת שווא וכי הוא רוצה לראותי שוב בסוף השבוע הבא בתקווה שתהיינה לו בשורות טובות.[4]

הערכתי:

א) התרשמתי מכנות כוונתו לעזור אף כי לא התעלם ממחאות הערבים.

ב) לדעתי יהיה להם קל יותר לנהוג מידת נדיבות במתן האשרות מאשר בהענקת רשיונות לטיסות המיוחדות בשל "הדרמטיזציה" שבתנועת אווירונים בלתי־רגילה המושכת תשומת־לב, וגם בשל התנגדותם להעניק זכויות מיוחדות לרומנים.

ג) אם אותם 35 עולים המגיעים באווירונים יוכלו להגיע יום־יום ברכבות, סבורני כי עלינו לשקול אם לא רצוי לוותר על האווירונים המיוחדים ועל־ידי כך נשיג יחס נוח לגבי מתן האשרות כמו אשתקד.

ד) כל פרשת רשיונות החניה מעורפלת למדי כי לא ברור האם הפנייה הקובעת היא זו של השגרירות או של סוכן "טארום" ואם פניות אלה מתואמות זו עם זו.

פראטו

539

ש' בנדור אל י' שמעוני
Sh. Bendor to Y. Shimoni

מברק מוצפן במ/714

נוסח נכנס: 130.09/2298/1

בוקרשט, 3 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

א) סוף סוף נקבעה לי פגישה עם ראש הממשלה[1] ובשבת דווקא (חמישה לחודש).

ב) יש סכנה שתהיה פרוטוקולרית גרידא. בכל־זאת, הייתי רוצה לעורר שאלת העלייה והמקומיים.[2] לשם כך שמא אוכל למסור לו שדר אישי מבן־גוריון המביע

4. פראטו נפגש שנית עם אוורוף ב־7 במארס 1960, וגם הפעם העלה חרס (ראה מברקו אל משרד החוץ, נ/136, 7.3.1960, 130.09/2293/7). גם פגישתה של ג' מאיר עם הנציג הדיפלומטי היווני בישראל לא הועילה (ראה מברק שמעוני אל הנציגויות באתונה ובבוקרשט, חוז"ם 202, 1.3.1960, 130.09/2378/3). רק במאי 1961 קיבלה שגרירות יוון בבוקרשט הוראה להעניק אשרות ללא הגבלה (ראה מברק הצירות בבוקרשט אל משרד החוץ, במ/896, 22.5.1961, 130.23/3346/3).

539

1. קיוו סטואיקה, ראש מועצת השרים (ראש הממשלה) של רומניה.
2. עובדים יהודים מקומיים בצירות ישראל שנעצרו בידי שלטונות רומניה. ראה גם מס' 548.

סיפוק על ההבנה שממשלת רע"ר [הרפובליקה העממית הרומנית] מראה לאיחוד משפחות ועל שחודשה תנועת האיחוד. יכול להוסיף בקשה מיוחדת מבן־גוריון לטובת המקומיים במאסר.

ג) אבקש תשובה ב־4 אם אפשר.[3]

בנדור

540

י' שמעוני אל צירות ישראל בבוקרשט
Y. Shimoni to the Israel Legation in Bucharest

מברק מוצפן מב/18

נוסח יוצא: 130.09/2297/10

ירושלים, 4 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

לציר, שלך 714[1]

1) ראש הממשלה מסכים שתמסור שדר ברוח [-]: סיפוק על ההבנה ההומניטארית ועל חידוש תנועת איחוד המשפחה והגברתה, ותקווה שתימשך ותגבר.

2) לשיקולך, אם תרצה להוסיף בשמך שאנו עושים מאמץ למנוע פרסומת וששיתוף־פעולה בעניין זה, ובייחוד לגבי ההסעה, היה עוזר למאמץ זה.

3) הוחלט נגד, חזור: נגד, בקשה בשם ראש הממשלה בעניין המקומיים.[2] אין התנגדות אם תרצה להעלותה בשמך, אם התפתחות השיחה תאפשר זאת.

שמעוני

3. ראה מס' 540.

540

1. מס' 539.
2. ראה שם, הערה 2.

541

ש' בנדור אל י' שמעוני
Sh. Bendor to Y. Shimoni

מברק מוצפן במ/722

נוסח נכנס: 130.09/2298/1

בוקרשט, 6 במארס 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

לא להפצה.

מדברי קיוו [סטואיקה] ב־5 בנוכחות בונציו.[1]

1) מצב יהודי רע"ר [הרפובליקה העממית הרומנית] כפי שנוכח ד"ר אורבך[2] מצוין ואין סיבה לעזוב רע"ר. אולם, יש בעיה הומניטרית ומדיניות ממשלת רע"ר מוסיפה להיות איחוד משפחות.

2) אין הסכם בין רע"ר וישראל על העברת יהודים לישראל ועל כן אין מקום לשיתוף־פעולה בקשר ליציאתם.

3) המקומיים פשעו והודו בפשעיהם. מוכן לעיין במקרים ולראות מה אפשר לעשות.

4) עובדי הצירות עוסקים בחלוקת כסף ובאיסוף ידיעות "אולי בשביל שירותים אחרים" והזהיר נגד זה פעמים רבות ואיים בנקיטת אמצעים.

5) חלוקת כסף על־ידי הצירות ותעמולה ציונית שוביניסטית הביאו לכך שרובם חדלו לעבוד ומכרו מיטלטליהם. כשם שלא יסבלו אנטישמיות, כך לא יסבלו תעמולה ציונית שוביניסטית. ישובו האנשים לעבודתם ולחיים סדירים.

6) יוצאי רע"ר, בורגנים, והקונגרס היהודי העולמי מנצלים יהודי רע"ר למטרות אימפריאליסטיות. על־ידי תעמולת עלילות נגד רע"ר – ובזאת עזרה גם העיתונות הישראלית – קוממו העולם הערבי נגד רע"ר.

7) כשמסרתי שדר ראש הממשלה, אמר "תודה" ותו לא.

8) פרטים לחוד.[3]

בנדור

541

1. ראה מס' 540.
2. מוריס אורבך, לשעבר חבר הפרלמנט הבריטי (לייבור) וחבר הוועד־הפועל של האגף הבריטי של הקונגרס היהודי העולמי.
3. סטואיקה טען גם כי אין בעיה יהודית ברומניה, ואין סיבה ליציאת יהודיה (ראה מברק בנדור אל משרד החוץ ומ' כרמיל, במ/723, 6.3.1960, 130.09/2298/1).

542

מ' אראל אל משרד החוץ
M. Erell to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 738
נוסח נכנס: 130.09/2313/12

ואשינגטון, 26 באפריל 1960

סודי-לנמען בלבד

מחלקת ארצות־הברית, מחלקת מזרח אירופה.
העלייה דרך יוון.[1] המילטון מסר לי היום שמחלקת המדינה שקלה בקשתנו מחדש ושוב קיבלה סיכום שלילי.[2] הסביר כי היות והעמדה היוונית מושבתת [מושתתת?] על־ידי השיקול הערבי ובייחוד הדאגה ליוונים במצרים, התערבות מצד ארצות־הברית בכל צורה שהיא לא תהיה appropriate. נדון אם יש טעם במאמץ נוסף ואם נעלה הצעות מבוססות נבריק לחוד.
אראל

543

ש' בנדור אל י"ל גדעון
Sh. Bendor to Y.L. Gideon

מברק מוצפן המ/999
נוסח נכנס: 130.09/2298/2

בוקרשט, 9 במאי 1960

סודי-לנמען בלבד-אישי-לא להפצה

1) ששת החודשים מעידים כאילו ממשלת רע"ר [הרפובליקה העממית הרומנית] החליטה להתיר עלייה בממדים ובדרכים שלא יעוררו תשומת־לב יתרה.
2) באפריל היה הדגש, כמו בדצמבר ובפברואר, על הארכת אשרות.
נראה כאילו בודקים בצורה מקבילה תעודות ינואר-פברואר 1959[1] וינואר-פברואר 1960, וזה מעודד.

542
1. ראה מס' 538.
2. אראל שוחח - ללא תוצאות - עם המילטון בשתי הזדמנויות קודמות (ראה מברקיו אל משרד החוץ, NWT46, NWT49, 5.4.1960, שניהם בתיק 130.09/2313/2).

543
1. עת הופסקה זמנית העלייה מרומניה - ראה מס' 537, הערה 1.

3) עדיין לא ברורה כוונת ממשלת רע"ר [ב]הענקת היתרי יציאה שתוקפם שנה.

4) מ־429 [ה]יוצאים באפריל באשרות ישראליות, יצאו 227 במטוסים. המדיניות הרומנית כנראה למלא המקומות הפנויים ב־3 הטיסות השבועיות לווינה (ביוני יוסיפו רביעית) ובשתי הטיסות לאתונה. מכיוון שיש מאות רבות של היתרים דרך בניאסה,[2] יש מקום להוסיף מאמצים לסידור טיסות נוספות.

5) מצמצמים מספר הנוסעים ברכבת לווינה אך אין צמצום כזה לגבי יוגוס[לביה].

6) מספר אלה שהענקנו להם אשרות וטרם יצאו נשאר פחות או יותר סטטי ומגיע לכחמישה־עשר אלף. מנובמבר 1959 עד סוף אפריל 1960 הענקנו אשרות חדשות ל־3248 נפש. באותה תקופה יצאו 2686.

7) אין נראה לעין כל קו ברור בהענקת היתרי יציאה.

8) נראה כאילו מצב העלייה העקיפה[3] אינו טוב מהישירה. מרבית הנרשמים אינם זוכים בהיתר יציאה.

9) כרגע אין מקבלים הרשמות חדשות לישראל בבוקרשט וכנראה גם לא בערי [ה]שדה הרבות. (כדאי שהפונים לרומנים ברחבי התבל,[4] ישאלו לפשר דבר זה.)

10) תנועת בני־הזוג, הנהנים כביכול מזכות בכורה, איטית מאוד.

11) יותר ממאה איש מתקבלים יומית בצירות באין מפריע. אין הסבר הגיוני לליברליות זו לאור העובדה שהתעודות מוסיפות להגיע אלינו ממשרד החוץ והעיקוב אחרי חברי הצירות כמו שהיה.

בנדור

544

ש' בנדור אל י"ל גדעון
Sh. Bendor to Y.L. Gideon

מברק מוצפן במ/8

נוסח נכנס: 130.09/2298/2

בוקרשט, 11 במאי 1960

סודי-לנמען בלבד

לא להפצה.

1) אם תימשך העלייה בקצב הנוכחי יעברו כחמישים שנה עד שתושלם גאולת יהודי רע"ר [הרפובליקה העממית הרומנית]. חייבים לעשות עכשיו ובמרץ למען

2. נמל התעופה של בוקרשט.
3. ראה מס' 535.
4. בעידודה של ישראל נהגו אנשי־שם בעולם לפנות לנציגי רומניה, וכן לאישים רומנים שביקרו במערב, ולחצו עליהם לפעול למען חידוש העלייה מרומניה – ראה מס' 544.

הגברת הקצב כדי להציל מקסימום הניתן להציל כל עוד קיימת מדיניות של היתר עלייה.

2) אנו נמנעים מפרסום בעיתונות. צריך לבדוק מחדש אם מדיניות זו נכונה. אולי צריך להכין מאמרים מתאימים לקראת 23 באוגוסט.[1]

3) שומה עלינו לא להרפות מלחץ בכל מקום אפשרי. שליטי רע"ר צריכים להרגיש שהרוחות לא שקטו ושאינם מסתפקים בקצב הנוכחי. אישים שקיבלו הבטחות בקשר לבני־זוג או לאסירי־ציון צריכים לחדש פניותיהם. גם ארגונים יוצאי רע"ר וארגונים אחרים צריכים להטריד נציגי רע"ר.

4) עלינו למצוא תחבולות נוספות להגברת הלחץ. מציע לנסות לארגן "קבוצות לחץ" של אנשי־שם בשטחים מסוימים: א. מוסיקה ואמנות; ב. אופרה ובמה; ג. מדע; ד. טכניקה; ה. רפואה. יפנו לנציג רע"ר לאפשר לאלה שנרשמו ושנפגעו מכך לעלות לישראל. בחדרי־חדרים יכולים לומר גלויות שידוע שקיימת מדיניות הדחת אנשים מתפקידיהם [ו]לשאול מה טעם להחזיק אנשים כאלה שהם ממורמרים חסרי אמצעים ונטולי האפשרות לעסוק במקצועותיהם. אם מצב זה יימשך, שוב עלולה להיות התפרצות העיתונות. יש לצייד הדוברים במספר דוגמות שבעזרתן ידחו טענות נציגי רע"ר שאיש לא נפגע ולכולם עבודה. רק אל להם לגלות שמות מחשש נקמת הרומנים באנשים.

5) יש עוד כ־15 אלף תלויים ועומדים. מצב רובם קשה מאוד וצריך להעלות מצבם חזור והעלה.

6) אם לא נמצה כל האפשרויות נחטא לרבבות יהודים.[2]

בנדור

544

1. יום החג הלאומי של רומניה.
2. בתשובתו של משרד החוץ נאמר כי פרסום עלול לחבל בעלייה, ולכן לא מאשרים את הצעותיו של בנדור בעניין פרסום דבר העלייה בעיתונות. שאר ההצעות – מאושרות. (ראה מברק גדעון אל הצירות בבוקרשט, מב/162, 15.5.1960, 130.09/2297/10).

545

י' ורד אל י' מרוז
Y. Vered to Y. Meroz

העתק: 93.02/941/6

פאריס, ט"ז בתמוז תש"ך
11 ביולי 1960

סודי ביותר

הנדון: יהדות אלג'יריה

גם אם עיקר מעיינינו נתונים היום ליהודי מרוקו, נראה לי כי הגיעה השעה להעלות על סדר־היום את פרשת יהדות אלג'יריה.

יהדות זו, המונה כ־150 אלף נפש, נהנית מצו כרמיה, המקנה לה זכויות מלאות של צרפתים.[1]

בדיקת הנסיבות הקיימות תביאנו למסקנה כי תוך שנה בקירוב תשיג אלג'יריה את עצמאותה, אולי תוך קשר כלשהו עם צרפת. במקרה זה אין כל ספק כי האלג'יראים ירצו לבטל את צו כרמיה, להפוך את היהודים לאזרחים אלג'יראים לכל דבר ולטשטש את צביונם היהודי־צרפתי המיוחד. יתר־על־כן, יהודי אלג'יריה היו תמיד יותר צרפתים מן הצרפתים. כיוון שהערבית והצרפתית שגורות בפי רבים מהם, שימשו עזר כנגד הצרפתים בענייני מודיעין, בחקירת שבויים וכו', ולא תמיד נהגו בעדינות יתרה כלפי "לקוחותיהם". הדבר ידוע למורדים ועשוי להביא בכמה מקומות לגילויי אלימות נגד היהודים.

יהודי אלג'יריה חופשיים לצאת ולבוא כרצונם, אולם עדיין אינם מרגישים בסכנה, וכמורגל בידינו זה דורי דורות, בוודאי ימתינו עד הרגע האחרון ואז אולי יהיה מאוחר.

דומני שמצב זה מחייב אותנו לנקוט כבר עתה פעולה נמרצת כדי לזעזע משלוותם את יהודי אלג'יריה ולהניעם להציל את הרכוש והנפש. לשם כך יש לנקוט בכמה פעולות:

1) שיגור נציגים מטעם חברות מסוג "רסקו" ואחרות שיוכלו להציע לאמידים תכניות להשקעות. בשעתו חששנו שפעולה מסוג זה תרגיז את הצרפתים, אולם בשנה האחרונה שיגרו הצרפתים האלג'יראים משלחות לפרגואי, קנדה, אוסטרליה ועוד מספר ארצות, לבדיקת אפשרויות התיישבות בארצות אלו. עם פרגואי אף הושג הסכם בנדון. נראה כי דה גול איננו רואה בעין יפה תהליך זה אך רואה אותו כבלתי־נמנע.

2) בעת ובעונה אחת ניהול תעמולת לחש בכל הדרכים, מקובלות ובלתי־מקובלות, על הגורל הצפוי ליהודי אלג'יריה לאחר העצמאות, שהנה קרובה עתה

545

1. הצו, שפורסם ב־1870, העניק ליהודי אלג'יריה אזרחות צרפתית.

יותר מאי־פעם. נראה לי שהאיש העשוי לתכנן ולבצע עניין זה באופן המוצלח ביותר הוא מר ע' דנין, שגילה את יכולתו בענייני תעמולה. ייתכן וממילא יוזמן על־ידי הצרפתים לאלג'יריה אחרי פגרת הקיץ ואז יוכל לבדוק את העניין. בקיץ לא ניתן לעשות הרבה בעניין זה.

3) תכנון קליטת יהודי אלג'יריה בארץ. הצעה זו עשויה להיראות כתמימות מצידי, והקשיים ידועים לי יפה. אף־על־פי כן, תוצאות חיוביות בקליטה עשויות להגביר את זרם העולים מאלג'יריה.

ולבסוף, אנו עשויים לעמוד בפני הצעה מצד המוסדות היהודיים כי יופעל על הצרפתים לחץ כדי שבעת המשא־ומתן עם הפ.ל.ן. יתחייבו הללו שלא לבטל את צו כרמיה (אין לי ספק שתהיה תביעה כזאת מצד יהודי אלג'יריה). עלינו לקבוע עמדתנו להצעה כזאת. לי היא איננה נראית מכמה טעמים:

א) ציונות (בלי מרכאות).

ב) סיכויים קלושים לקבלתה.

אנא ראה הנ"ל כמחשבות ראשונות. אשמח לקבל את תגובתך.[2]

בברכה,

י' ורד

546

ש' בנדור אל י"ל גדעון
Sh. Bendor to Y.L. Gideon

מברק מוצפן במ/196

נוסח נכנס: 130.09/2298/2

בוקרשט, 19 ביולי 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי

1) מזינצ'סקי[1] פתח בהבעת צער על אשר שוב מזמינני בעניין בלתי־נעים. אחרי־כן תרגם לצרפתית מהכתוב ברומנית.

2) אף כי חזרו והסבו שימת־ליבי לכך,[2] חברי הצירות מוסיפים לעורר אזרחי רע"ר [הרפובליקה העממית הרומנית] בקשר לעלייה ומזמינים אותם במספרים גדולים

2. מרוז השיב כי הנושא מחייב בירור בדרג גבוה עם ממשלת צרפת. בשלב הזה אין נדרשת פעולה מצדה של ורד או מצד השגרירות בפאריס. (ראה מכתב מרוז אל ורד, 5.9.1960, 93.02/941/6).

546

1. אדוארד מזינצ'סקו, אחד מסגני שר החוץ הרומני.
2. על פגישה קודמת עם מזינצ'סקו באותו עניין ראה מברק בנדור אל גדעון, במ/161, 7.7.1960, 130.09/2298/2.

[ו]הולכים לבקר בצירות. חברי הצירות יוצרים בין העשרות והמאות המוזמנים לבקר בצירות הרושם כאילו הצירות ממלאת תפקיד בביצוע מדיניות רע"ר של איחוד משפחות.

מסב שימת־ליבי מחדש ומבקש שיושם קץ לפעילות זו החורגת מהנוהג הדיפלומטי.

3) שלטונות רע"ר כבר הסבו שימת־לב הצירות לניצול ביקורים בבתי־כנסת לשם ניהול תעמולה בין אזרחי רע"ר לטובת העלייה, לשם מתן סכומי כסף גדולים ליסודות עוינים ולשם פעולות אחרות הנוגדות הנוהג הדיפלומטי. הגוף המנהל של הקהילה היהודית קיבל תלונות מאזרחים בעלי הדת היהודית שהסבו שימת־הלב לפעולות המתנהלות בבתי־כנסת על־ידי חברי הצירות והמפריעה למהלך הפולחן בבתי־הכנסת. היו גם בין המתפללים שהשתתפו בפעולות כנ"ל בהשפעת נציגי ישראל ובאו על עונשם כחוק. הגוף המנהל הקהילה היהודית החליט לקבוע בית־כנסת אחד בשביל חברי הצירות וביקש ממשרד החוץ להודיע לחברי הצירות שאין נוכחותם רצויה בבתי־כנסת אחרים. בית־הכנסת הוא מושב זקנים. משרד החוץ מבקשני למסור על כך לכל חברי הצירות ולבקשם להימנע מביקורים בבתי־כנסת אחרים.

4) (א) אמרתי שגם אני מצטער ששתי פגישותינו האחרונות על נושאים בלתי־נעימים. מ[ת]קבל הרושם שמתנהל נגד הצירות מסע שאין לו כל הצדקה. חייב שוב לדחות ההאשמות. (ב) הצירות פתוחה לקהל בשעות העבודה וכל הרוצה נכנס. אין מזמינים אנשים אלא אם יש לנו עניין מיוחד אליהם. כן עמדתי על כך שאנו מסבירים לכל הפונים אלינו אישית או בכתב שההחלטה על איחוד בידי ממשלת רע"ר. אם אנו פונים לממשלת רע"ר זה בשם אזרחי ישראל.

5) דוחה ההאשמות כאילו מנהלים תעמולה בבתי־הכנסת או מחלקים כסף ליסודות עוינים. בכלל אינני יודע מה פירוש יסודות עוינים. קשה לראות גם מבחינה פיזית כיצד נוכל לעסוק בכל אלה כשמפרידים בינינו לבין הציבור הפרדה גמורה. במיוחד מתפלא מאוד לשמוע שביקורינו לא לרצון הקהילה. רואה שהגבלת זכותנו לבקר בכל בתי־כנסת שרוצים פגיעה רצינית בנוהג הדיפלומטי.

6) אמר שאינו יכול לקבל דחייתי ההאשמות הפעם כמו בעבר; העובדה שנאלץ שוב להזהירנו־ צריכה להביאנו למחשבה רצינית. מה שאני כיניתי כהגבלת זכותנו לבקר בבתי־כנסת נובע מכך שהגוף המנהל של הקהילה היהודית אינו רואה בעין יפה פעילות חברים מסוימים של הצירות העוסקים בפעולות שציין. צר לגוף המנהל שחברי הקהילה נפלו בפח הודות לחברי הצירות. אין כל התערבות בפעילות הדתית של אנשי הצירות אם מקציעים להם בית־כנסת מסוים. תלוי בי ובחברי מה יהיו ההתפתחויות בעתיד. שלטונות רע"ר אינם נוטים לסבול פעולות הנוגדות הנוהג הדיפלומטי ואינטרס רע"ר. אם אני רוצה, יכול לדבר על "מסע" אך יש לדבר על מסע של אנשי הצירות ופעולותיהם המאלצים הרומנים לנקוט באמצעים מסוימים. פעולות אלה אינן יכולות שלא להזיק ליחסים בין שתי המדינות.

7) אמרתי שאינני בטוח שהבינותיו כהלכה. האם משרד החוץ אוסר עלינו לבקר בבתי־כנסת אחרים? בראשונה אמר שהבינותי נכון, אך מיד תיקן עצמו ואמר שהגוף המנהל של הקהילה ביקש ממשרד החוץ למסור ש[זו] משאלתו ומשרד החוץ ממליץ שנישמע למשאלת הגוף המנהל.

בנדור

547

י"ל גדעון אל צירות ישראל בבוקרשט
Y.L. Gideon to the Israel Legation in Bucharest

מברק מוצפן מב/247

נוסח יוצא: 130.09/2297/10

ירושלים, 18 באוגוסט 1960

סודי ביותר-לנמען בלבד-מידי

לציר.

מאנו נתקבל על־ידי השרה הבוקר. השרה ציינה האורות והצללים שביחסינו.

א) (1) שמחה ומעריכה המשך איחוד המשפחות והדגישה הרצון לקיום יחסים טובים, פיתוחם ושיפורם התמידי.

(2) רואה בחומרה רבה עניין ההגבלות על ביקור בבתי־הכנסת,[1] אך מבינה שבשיחתך עם דומיטרסקו הוסר המכשול הזה והבעיה אינה קיימת עוד.[2] הדגישה זאת פעמיים.

(3) מצטערת על הגירושים החוזרים ונשנים והדגישה שאין שמץ של אמת בהאשמות נגד עובדינו.[3] אין כל צורך בתעמולה כי מי שרוצה לעלות לא זקוק לתעמולה ומי שאינו רוצה – לא יושפע ממנה.

(4) לא נכון שאנו רואים בכל יהודי אזרח ישראלי ואיש לא אמר זאת מעולם, אך טבעי שיהודים בעולם כולו מתעניינים בנעשה בישראל ומרגישים יותר קרבה לנציג ישראל, מאשר לאחר. טבעי שאנשינו משוחחים עם יהודים המתעניינים בקרוביהם בישראל ואינה רואה בכך התנהגות בלתי־הולמת. ייתכן וכאן סיבת אי־ההבנה.

(5) לא מבינה מה התלונות של צירות רומניה כאן אותן הזכיר דומיטרסקו.

ב) מנו הגיב:

(1) שמח לדברי השרה על הרצון ליחסים טובים ומתפתחים.

מדיניותם הבסיסית – קיום יחסים תקינים על כל המדינות.

(2) מציין בסיפוק הכרזתה שאנשינו לא עוסקים בפעולות אסורות, אך ממשלתו נהגה ללא ספק לפי ידיעות מוסמכות שבידה.

(3) לא הכחיש הודעתה הברורה של השרה על חיסול תקרית בתי־הכנסת.

547

1. ראה מס' 546.
2. שיחתו של בנדור עם סגן שר החוץ דומיטרסקו התקיימה ב־17 באוגוסט. בנדור התרשם כי איש שיחו לא ידע בדיוק מה אמר לו עמיתו מזינצ'סקו (ראה מס' 546 לעיל). בנדור הציע לשרת החוץ להגיד למאנו כי שמעה בסיפוק שגם דומיטרסקו אמר שאין כל איסור לבקר בבתי־הכנסת, ותקבע כי אמנם נציגי ישראל יתפללו באשר ירצו. (ראה בנדור אל משרד החוץ, במ/277–278, 17.8.1960, 130.09/2298/3.)
3. שני עובדי הצירות הוכרזו לאחרונה אישיות לא רצויה וגורשו מרומניה.

(4) הודיע ברורות שאין להם כל תלונות ולא העביר כל תלונות לבוקרשט.

ג) בסוף התפתחה שיחה כללית על כנס רחובות[4] ושחרור עמי אפריקה.

כל השיחה ברוח טובה מאוד.

גדעון

548

ש׳ בנדור אל י״ל גדעון
Sh. Bendor to Y.L. Gideon

מברק מוצפן במ/389

נוסח נכנס: 130.09/2298/3

בוקרשט, 28 בספטמבר 1960

סודי ביותר - לנמען בלבד - מידי - לא להפצה

1) אחרי דברי פתיחה בהם שאל[1] על המצב בארץ, מספר האוכלוסייה והמשטר בו חיים הערבים, ניגשתי לענייננו.

2) אמרתי שכל שיחותינו עד כה היו חטופות ומודה על ההזדמנות לשוחח בנחת.

3) הודיתי על שחרור המקומיים[2] והבעתי התקווה שיצטרפו בקרוב למשפחותיהם בארץ. אמר שעלינו רק לתת להם האשרות. אמרתי שכבר ניתנו.

4) אמרתי שידוע לי שהיו שחרורים אחרים. שיסעני ששוחררו 88 איש על־פי שני צווים. לפי האחד 50 והשני 38. המשכתי ששחרורים אלה התחילו בהיותי בישראל והייתי עד לשמחתם ולהכרת־טובתם של קרובי המשוחררים בארץ. אמר שגם אלה יעלו אם ניתן האשרות. שאלתי אם יש עוד המחכים לשחרור ואם גם הם ייהנו מאותה החנינה. ענה שאין מועדים מסוימים לחנינות. בודקים מקרים כל הזמן וכאשר נמצאים ראויים - משחררים.

5) הזכרתי שבשיחתנו החטופה ב־23 באוגוסט,[3] אמרתי שאף כי יש דברים שהם כתיקונם יש גם אחרים. החיוב - איחוד המשפחות נמשך בקצב שאמר לי בשעתו, תשומת־לב מיוחדת ניתנת לזוגות מפורדים, המקומיים שוחררו, הגישה לצירות חופשית ואין הגבלות על תנועותינו. לכאורה הכול טוב אך רצוני לעמוד על שתי שאלות.

4. באוגוסט 1960 התקיימה במכון וייצמן ברחובות ועידה בין־לאומית על תפקיד המדע בקידום מדינות חדשות.

548

1. א׳ בודנאראש, אחד מסגניו של ראש ממשלת רומניה.
2. ראה מס׳ 539 והערה 2 שם.
3. בקבלת פנים לרגל החג הלאומי הרומני. בודנאראש אמר כי העלייה תימשך למרות לחץ הערבים. (ראה מברק בנדור אל משרד החוץ, במ/298, 24.8.1960, 130.09/2298/3).

6) הראשונה – קצב איחוד המשפחות. מיוני 1958 עד סוף אוגוסט 1960 הענקנו אשרות לכשלושים ושבעת אלפים נפש. עד סוף יולי 1960 נצטרפו למשפחותיהם בארץ כ־22 אלף, זאת־אומרת יש כ־15 אלף שקיבלו אשרות וטרם עלו. מניח שיש אלפים אחרים שהגישו בקשות ושניירותיהם לא הגיעו אלינו. אם לדון לפני פניות המשפחות בארץ מעריך מספרם כ־50 אלף משפחות ואם אניח שיש רק 2 עד 3 נפשות במשפחה, הרי מדובר ב־120 עד 130 אלף איש. צחק ואמר שזה יותר ממספר יהודי רע"ר [הרפובליקה העממית הרומנית]. שאלני כמה יהודים לדעתי ברע"ר. אמרתי שמקורות רומניים אמרו שיש יותר ממאתיים אלף. ציווה להביא ספר מפקד האוכלוסין של 1956. אמרתי שאוכל להגיד לו ששם כתוב שיש קצת יותר מ־146 אלף. מסר הספר למתורגמן לחפש המספרים. בינתיים שאל בצחוק על מה ידונו ממשלת רע"ר וישראל אם כל היהודים האלה יעלו לארץ. אמרתי שנשארים שטחים אחרים, למשל קשרי תרבות שאינם קיימים היום. אמר שראה שהיתה אצלנו תערוכת ספרים רומניים (אולי התכוון לתערוכת בולים). בינתיים נמצא המקום בספר וקרא שישנם 146,264 יהודים. אמרתי שחושב שנכללו יהודים רבים בעמודים הרומניים. הודה שזה ייתכן אך אינו חושב שכאלה נרשמו לעלייה. אמרתי שמשום כך נקבתי מספר 130 אלף ולא 200 אלף. אף אם ניקח 15 אלף שקיבלו אשרות ונוסיף רבבות אחדות, הרי בקצב של היום יקח שנים עד שיתאחדו. האנשים פה ובארץ חיים במתיחות ואין זה טוב בשביל רע"ר או בשבילנו. מבין הסיבות המאלצות אותם לנהוג זהירות כדי למנוע רעש אך בטוח שאפשר להגדיל [במידה] ניכרת מספר היוצאים החודשי תוך נקיטת אותם אמצעי זהירות על־ידי שיגור יותר אנשים בדרכים הנהוגות עכשיו ולהן אפשר להוסיף טורקיה. העיר שעומדים לשלוח גם דרך טורקיה.

7) זאת השאלה העיקרית והראשונה במעלה. יש שנייה הנופלת בחשיבותה אך מכיוון שמעיקה, מעלה אותה. בימי כהונתי גורשו שלושה ישראלים בהאשמות שונות. זה שיא שאנו מוותרים עליו ברצון. זה מפריע על עבודתנו ואינו משפר היחסים בין שתי המדינות, דבר שאנו מעוניינים בו – הרצון לא לחדד היחסים גרם לכך שלא גמלנו כמו שמקובל במקרים כאלה.

8) אמר שעמדת רע"ר לגבי ישראל הוגדרה במסמכים, במיוחד השאלה העדינה מאוד של איחוד משפחות. גישתם – הבנה הומניטרית. אינם שמחים שרוצים לעזוב אזרחי רע"ר שגדלו כאן ולקחו חלק בחיי העם ושאף מהם שהראו יכולת בשטחים שונים. אולם מבינים הגורם הסנטימנטלי ופועלים על יסוד הבנה זו. בשבילם השאלה לא היתה מעולם מדינית ונלחמו נגד כל ניסיונות להפוך אותה לפוליטית גם כשהותקפו על־ידי הערבים על התרת איחוד המשפחות בישראל. מצטערים שפירוש בלתי־נכון של עמדת רע"ר על־ידי העולם הערבי וחוגים יהודיים מסוימים גרם למתיחות מסוימת בישראל ובעולם. אין נותנים ליהודים לצאת מכיוון שרוצים להגדיל הכוח הצבאי הישראלי או מפני שהיהודים אינם רצויים. המניעים הומניטריים. זאת עמדתם. אך היו להם קשיים אלה, היה רעש בכנסת בישראל ובעיתונות. אך אלה נחלת העבר.

9) היו קשיים אחרים שנגרמו על־ידי קשרים ישרים שהיו לרומנים עם הצירות או עם חברים מסוימים בצירות. אין זה תענוג לגרש דיפלומטים ומה גם שצעד כזה תמיד גורר התרגשות בעיתונות. אמצעים אלה אינם נורמליים ביחסים בין מדינות. הגורמים לגירושים היו ממשיים ורגילים. רצונו לדבר עליהם גלויות בהמשך לדברים שנאמרו

לי על־ידי קיוו.[4] חברים מסוימים מעמידים עצמם כנציגי יהודי רע״ר. כתוצאה מעמדה זו שגו שגיאות רבות והתערבו בענייני רע״ר הפנימיים. במקרים אלה חייבת ממשלת רע״ר לאחוז באמצעים. דבר זה גם משפיע על איחוד המשפחות. חברים אלה נותנים סיוע ליהודים אך הסכומים כה גדולים עד שאין מטרתם יכולה להיות סיוע בלבד, כי אם משלמים בעד ידיעות כלכליות, פוליטיות ואחרות. חלק מאלה ששוחררו עכשיו הודו בכך. אין זה נחוץ כלל. אם אנו רוצים לדעת דבר־מה בשטח הפוליטי או הכלכלי או אחר, רק נפנה לשלטונות ויענונו. הזהירו, וחוזרים ומזהירים, שפעילות כזאת אינה יכולה לשפר היחסים ומוכרחה להשפיע על העמדה לגבי איחוד משפחות. אומר לי זאת באופן הידידותי ביותר. אי־כיבוד הנוהג הדיפלומטי ואי־הימנעות מהתערבות בענייני רע״ר הפנימיים חייבים לגרור תוצאות בלתי־רצויות. הם מצידם אינם רוצים בחידוד היחסים כי אם בשיפורם. אם נישמע להמלצות אלה, שאותן בוודאי קיבלתי גם מממשלתי, דהיינו לשמור על הנוהג הדיפלומטי ולא להתערב בענייני רע״ר הפנימיים, הכול ילך כשורה והדלת תהיה פתוחה לפתרון בעיותינו. נוכחתי בדאגתם למצוא פתרון לבעיה הקשה והעדינה של איחוד משפחות. זה מוכיח שהם מעוניינים בשיפור היחסים. אין להם דבר נגד ביקורי אנשים בצירות. אין בודקים עוד אלה המבקרים בצירות, דבר שהיה נחוץ בעבר כשאחדים מחברינו ניסו להשיג ידיעות מהמבקרים. מבקש שאמנע ניסיונות כאלה על־ידי חלק מחברי כי אינם רוצים כל אי־נעימות. משרד החוץ מצידו מנסה למנוע שנועמד בניסיון להציג עצמנו כנציגי יהודי רע״ר. משום־כך המליץ שלא נבקר בבתי־כנסת. הוא מודה שזה דבר בלתי־רגיל, אך אין המטרה אלא להבטיח יחסים תקינים. שלא נביא יהודים מבולבלים מסוימים, בעיקר זקנים, למצב שלא יבחינו אם שלטונות רע״ר או אנשי הצירות נציגי יהודי רע״ר. מקווה שנקבל המלצת משרד החוץ.

10) איחוד משפחות. בעבר התירו יציאה של אלפיים לחודש אך לרגל הרעש נאלצו להפסיק. קצב היציאה הנוכחי הוא כמאתיים בשבוע. ייתכן ואפשר לסדר שיצאו במספרים יותר גדולים. אין זה תלוי ברומנים בלבד. הניסיון מוכיח שמוטב לא לעורר מהומה גדולה.

11) והוא מסכם – איש לא יפגע בדיפלומט ישראלי או בצירות אם היחסים יתבססו על אי־התערבות בענייני רע״ר, אם הצירות תבין שמייצגת ממשלת ישראל ולא יהודי רע״ר. כשיהודים יגיעו לישראל לא איכפת לממשלת רע״ר כיצד נחקור אותם או כמה כסף שניתן להם, שם יהיו אזרחי ישראל. כאן הם רומנים.

12) שמח שבאתי כי [בואי] אפשר חילופי דעות. רושם שאנו מעוניינים בשיפור היחסים. זה גם רצונם.

13) אמרתי שציין שמדיניותם מבוססת על הבנה לנפש הרוצים באיחוד. היה זה מפני שידעתי שהוא, ואולי אחרים מחבריו, הראו בעבר אהדה והבנה מעשית אפילו תוך כדי הקרבה לאיחוד משפחות, שביקשתי הפגישה אתו. גם אנו רואים הבעיה כהומניטרית ולא פוליטית והצטערנו על המהומה שקמה בסוף 58[19] ובהתחלת 59[19].

4. ראה מס׳ 541.

14) עלי להודות שאינני יודע במה המדובר כשמאשימים אותנו בהצגת עצמנו כנציגי יהודי רע"ר.[5] אין עושים דבר כזה לא במגע עם השלטונות או בבית־הכנסת או בכל מקום אחר – אדרבא, פניותינו לשלטונות תמיד בשם המשפחות בארץ ובבתי־הכנסת איננו עוסקים אלא בתפילה.

15) אשר לתשלום עבור ידיעות, בשבילנו העיקר איחוד משפחות והיה בלתי־נבון לעסוק בכל פעולה בלתי־חוקית שהיא, העלולה לפגוע בעיקר זה. כפי שאמר נוכל לקבל הידיעות מהשלטונות או מהעיתונות. מבטיחו שאין לנו כל עניין בקניית ידיעות ואיננו עוסקים בזה.

16) אינני יכול לקבל ההמלצה לא לבקר בבתי־הכנסת. אין מקום בעולם שיש הגבלה על יהודי או על דיפלומט להתפלל בכל מקום שרוצה. משוכנע שאין רע"ר רוצה להיות המדינה היחידה בעולם יוצאת־דופן. לו קיבלנו ההמלצה היה הדבר מכה גלים בישראל ובעולם היהודי כולו ולא־יהודים ומתנגדי רע"ר היו מנצלים זה לנגח רע"ר, דבר שאינו רצוי לא להם ולא לנו. אנו מתפללים בדרך־כלל בקוראל.[6] הולכים לפעמים למלבי"ם[7] ולעיתים לבית־הכנסת של הספרדים. מתוך סקרנות גם לאחרים. כך נוהגים בכל מקום. יהיה בלתי־טבעי לא לנהוג כך גם כאן.

17) שמח לשמוע שיש סיכויים להגברת קצב העלייה. משוכנע שאפשר להגבירו [במידה] ניכרת תוך שמירה על הדיסקרציה הקיימת.

18) בתשובה אמר שההמלצה בקשר לבתי־הכנסת וכן העצות האחרות לא פורסמו ברבים ואין כל סיבה לפרסמן. אלה הצעות ואנו חופשיים לקבלן או לא. אין רע"ר כמו כל מקום אחר. כאן קיימת הבעיה של איחוד המשפחות. יש כאלה המחייבים האיחוד ויש המתנגדים, ביניהם גם יהודים. המחייבים ועמדתם הצודקת יעשו הכול להבטיח שאחרים לא ימנעו בעד האיחוד. השוללים יעשו כל שביכולתם למנוע האיחוד ויתנפלו על כל דבר קטן כגדול, כמוצאי שלל רב שיוכלו להכניס לזירה. "אם אנו רוצים לפתור הבעיה בצורה סבירה עד הסוף מוטל עלינו להימנע בכל מחיר מלספק חומר למתנגדים. מה אתם רוצים, להתפלל בבתי־הכנסת או להציג עצמכם לראווה שם כדי שכולם יראו אתכם? מה אתם מחפשים, פומביות או השקטת המצפון? אם פומביות הרי היא הנותנת חומר בידי המתנגדים לאיחוד, היא המאפשרת להם להצביע על כך שנציגי ישראל בכל מקום, בקלוז' וביאש ובמקומות אחרים. נדבר בצורה מעשית. מי צריך פומביות זאת? אין בה כל תועלת לאלה הרוצים לפתור בעיית המשפחות בדרך סבירה. כדי לפתור בעייה זו, ככל שיש פחות פומביות, בכל צורה שהיא, יותר טוב. אם יהודי בא לצירות פעם ובשנייה ובשלישית ועוד פעמים, במקומכם הייתי לוקח אותו בזרועות ומוציאו החוצה. זה גורר פומביות ואיננו צריכים לה. נאסר זקוק לה כדי לשלוח לנו איגרת חדשה או הודעה נוספת. אין רצוננו למתוח עוד יותר היחסים המתוחים בלאו הכי בין ישראל ומדינות ערב. זאת הכוונה העמוקה של ההמלצה."

5. ראה מס' 546.
6. בית־הכנסת הגדול והחשוב בבוקרשט.
7. בית־הכנסת השני בחשיבותו בבוקרשט, נקרא על שמו של הרב ליב בן יחיאל מיכל, רב וסופר שכיהן בבוקרשט בשנים 1866–1871.

19) אמרתי שהמלצת משרד החוץ היתה שנלך לאיזה בית־כנסת קטן במושב־זקנים. צחק ואמר שאם נלך לשם יתפרסם. אמרתי שרציתי להגיד בדיוק אותו הדבר. הופעתנו במקום כזה היתה מכה גלים ומעוררת בציבור בדיוק הפרסומת שהוא רוצה למנוע. ציין בדבריו, אמרתי, שלא פירסמו המלצתם. אין צורך בפרסום. ברגע שנחדל להופיע בבתי־כנסת שרגילים להתפלל בהם, הדבר יהדהד לא רק ברע״ר כי אם בעולם. לטובת רע״ר עצמה, לא כדאי לעמוד על ההמלצה. השיחה על בתי־הכנסת חודשה כשליווני לדלת. הציע שנסדר ביקורינו בבתי־הכנסת בצורה כזאת שלא נתבלט ושלא נביא לידי כך שאנשים יפנו אלינו בכל מיני בקשות. אמרתי שאנו יושבים במקומות כאלה שאין מגע בינינו לבין הקהל ואין איש פונה אלינו.

20) בהיכנסי לחדרו עסק בקריאת צרור מכתבים. שם אותם הצידה באומרו שהן פטיציות. לפני שעזבתי אמרתי שרוצה להוסיף פטיציה שלי לאלה שקרא בהיכנסי: נוצר מצב פרדוקסלי. ארבעת המקומיים שהיו אסירים שוחררו וניתן להם להצטרף למשפחותיהם בארץ. שלושת האחרים שלא נאסרו, בקשותיהם טרם נענו. ביקשתי שייתנו היתרי יציאה לגרינברג, לשמלצר ולוויינברג.[8] הבטיח להתעניין.

21) הערה: יש למנוע כל דליפה על תוכן שיחה זו.

סוף.

בנדור

549

א׳ דגן[1] אל נציגי ישראל בחוץ־לארץ
A. Dagan to the Israel Envoys Abroad

חוזר משוכפל 130.23/3346/3

ירושלים, כ״ד בכסלו תשכ״א
14 בדצמבר 1960

סודי

הנדון: הפעלת אישים למען יהודי רומניה

מדי פעם הנכם מתבקשים להפנות אישים בארץ כהונתכם או לפנות בעצמכם אל נציגי רומניה המבקרים בהזדמנויות שונות מחוץ לגבולות ארצם. בעבר שלחנו לכם תדרוך על הנקודות החשובות אותן היינו מעוניינים לעורר במגעים עם הרומנים וכן קווי טיעון לפעולה בשיחות אלה. לאור התמורות שחלו במשך השנה האחרונה בגישת הממשלה הרומנית יש צורך להבהיר את עמדתנו ולשנות במקצת את טיעוננו.

8. כנראה אסירי ציון.

549
1. א׳ דגן, המנהל בפועל של מחלקת מזרח אירופה במשרד החוץ, מספטמבר 1960.

עלייה. לפי האומדן נרשמו כמאה אלף יהודים לעליית בשנת 1958 וכזכור גברה העלייה בסוף אותה שנה ונראה היה אז שלעשרות אלפי יהודים יינתן לעלות ארצה. הפסקה פתאומית ומוחלטת חלה בפברואר 1959 ובעקבותיה נשארו תקועים כ־18,000 איש, אשר מכרו את חפציהם, מסרו את דירותיהם ונשארו ללא פרנסה. כל מאמצינו במשך שנת 1959 התרכזו להצלת היהודים האלה, היינו לחידוש העלייה. ואמנם בנובמבר אשתקד התחילו שוב להגיע עולים, קודם בעשרות ואחר־כך במאות.

הרומנים מגדירים את התנועה הזאת כ"איחוד משפחות" (ובשום אופן לא עלייה) המתבצעת מתוך התחשבויות הומניטריות של השלטונות באותן המשפחות היהודיות המבקשות להתאחד עם משפחותיהן בארץ.

בשיחות עם הרומנים צריך להביע הערכה על הגישה ההומניטרית של הממשלה הרומנית כלפי המשפחות האלה ולהצביע יחד עם זה על הביצוע האיטי של היציאה, דבר הגורם סבל מיותר למועמדים לעלייה. צריך גם לטעון נגד הפיטורים ההמוניים, הוצאת תלמידים מבתי־ספר ואוניברסיטאות והורדות בדרגה (שלילת משכורת מינימום למחיה) של כל הנרשמים לעלייה.

זוגות מפורדים. בגלל הפסקת העלייה בראשית 1959 נוצרו מקרים בהם הופרדו בעלים מנשותיהם וילדים מהוריהם. עקב העלייה במשך השנה האחרונה צומצם מספר המפורדים, אולם קרו גם מקרי הפרדה חדשים. במגעים עם הרומנים, צריך להדגיש שכל מקרה כזה מהווה טרגדיה אנושית מזעזעת. לחץ האנשים האלה עלינו הוא בלתי־פוסק ואין בפינו כל הסבר על חומר ההתחשבות של הממשלה הרומנית במצב הנואש הנמשך זה שנתיים.

אסירי־ציון. בשטח זה חלה תזוזה רצינית, כי רוב האסירים שוחררו. חובתנו להזכיר לרומנים שנשארו עוד אסירים בודדים אשר הואשמו בשעתו באותן ההאשמות בהן האשימו את האסירים שהשתחררו לאחרונה. לרומנים אפשר להגיד שאנו מניחים שבגלל טעות מנהלית יושבים אנשים אלה עדיין בכלא.

נמשיך להודיע לכם על נסיעות משלחות רומניות ונודה לכם אם תדווחו לנו על שיחותיכם גם עם הנציגים הקבועים הרומנים במקום כהונתכם.

בברכה,

א' דגן

550

ר' איתן אל מחלקת מערב אירופה
W. Eytan to the West European Division

מברק מוצפן שפ/601

נוסח נכנס: 130.09/2350/3

פאריס, 15 בדצמבר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

מצב היהודים באלג'יריה. נראה כי איש לא נפגע בגופו, אם כי היו פגיעות ברכוש ובמוסדות. באוראן חוללו קברות. באלג'יר העיר נפגע[ו] בית־הכנסת הגדול ובית־ספר מקצועי, ואף בבון היו פגיעות מסוימות. בקונסטנטין לא קרה עד היום אחר־הצהריים דבר, אך מצפים לשביתה כללית שם מחר, וייתכנו מאורעות. הסך הכול של הפגיעות ברכוש היהודים ובמוסדותיהם היה כנראה קטן בהרבה מהרושם שמתקבל מקריאת העיתונים, אך היהודים נפחדו ונבהלו. נראה כי יהודים רבים עוזבים הקסבה באלג'יר ועוברים לשכונות אחרות. העיתונות וחוגי הממשלה ערים בהחלט לבעיית היהודים. אם נרצה לשלוח שליחים לאלג'יריה לא יסכימו השלטונות בשום פנים לאשר נסיעתם, אם נאמר כי מטרתם היא לדאוג להגנת היהודים, דבר שהצרפתים רואים עצמם בלבד אחראים לו. נצטרך לומר כי מטרת הנסיעה היא ללמוד, לדווח ולהרגיע. למרות כל מה שקרה לא פנה אף יהודי אחד למשרדי הסוכנות כדי להתעניין באפשרויות העלייה. הוועד הפנימי של חברת כי"ח בפאריס יתכנס ביום שני כדי לדון במצב ובמיוחד בבעיית ההגירה מאלג'יריה. הודעתי להם כי ישראל תקלוט כל יהודי אשר ישתוקק לעלות, ודברי נתקבלו בסיפוק, תוך הערה כי בוודאי נבין כי היהודים האמידים יעדיפו להגר לצרפת.

איתן

551

ש' בנדור אל א' דגן ואל ש' אביגור

Sh. Bendor to A. Dagan and Sh. Avigur

מברק מוצפן במ/594

נוסח נכנס: 130.09/2298/3

בוקרשט, 29 בדצמבר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

לשלי 588,[1] 589;[2] לנמען בלבד, לא להפצה; השיחה עם דומיטרסקו.

1) פתחתי בדברי הערכה רשמיים לממשלת רע"ר [הרפובליקה העממית הרומנית] על מדיניות איחוד המשפחות ואישית גם לדומיטרסקו על אדיבותו והבנתו גם בזמנים קשים.

2) הודה באומרו ששמח לשמוע ההערכה למדיניות איחוד המשפחות שאמנם נוגעת באנשים מסוימים אך עניינה הבלעדי של ממשלת רע"ר.

3) (א) לצערו צריך גם בפגישה האחרונה [ה]זו לחזור ולהסב שימת־ליבי לפעולות נגד המדינה הנעשות על־ידי חברי הצירות העוסקים בריגול, בתעמולה ציונית ובמסחר (traffic) במטבע רומני ובחפצי־ערך. למטרות אלה מנצלים המגע עם המבקרים בצירות או אנשים שבאים במגע אתם בנסיעות, ואפילו בעת ביקורים בבתי־[ה]כנסת. אין כל ספק לגבי האשמות אלה כי מעשי האנשים מבוקרים היטב וידועים בבירור (הערה: נדמה לי שבמילה control התכוון לעיקוב ופיקוח). ממשלת רע"ר אינה יכולה לסבול פעולות אלה. אין זה לטובתי או לטובת ממשלת ישראל להרשות שיימשכו.

(ב) בשיחה עם מאנו לפני זמן־מה[3] אמרה שרת החוץ שלו ידעה על פעולות כאלה היתה מיד נוקטת באמצעים להפסיקן, כי לא היתה סובלתן. למרבה הצער, למרות דבריה ודברי נמשכו הפעולות ואף התגברו בזמן האחרון שעה שהוא ואני נעדרנו מבוקרשט (זאת אומרת כששנינו היינו בפאריס).

(ג) משרד החוץ וכן אחרים, ביניהם ראש הממשלה,[4] כבר הסבו תשומת־ליבי לניהול התעמולה הציונית, האסורה לפי החוק, במטרה לעורר אנשים להגר, וזה במיוחד בשעת ביקורים בבתי־הכנסת. במטרה להבטיח יחסים נורמליים ולמנוע אי־נעימויות המליץ משרד החוץ שנתפלל במקום מסוים אחד. לא שמענו בעצתו. אין הם רוצים לנקוט בצעדים אחרים אך למסחר בליי ולתעמולה הציונית אין יכולות

551

1. במברק הזה (28 בדצמבר 1960, 130.09/2298/3) שיגר בנדור תמצית מוקדמת של שיחתו עם דימטרסקו שמפורטת בתעודה שלפנינו.
2. בנדור הבריק כי הוא חושש שבקרוב יגרשו הרומנים איש מסגל הצירות, ולכן חשוב כי מחליפו יגיע במהרה. אין להניח כי יתקבל לביקור פרידה אצל ראש ממשלת רומניה או סגנו. (28 בדצמבר 1960, שם.)
3. ראה מס' 547.
4. ראה מס' 541.

להיות תוצאות אחרות מאשר בקשת החזרת אנשים in extremis או הכרזתם כבלתי־רצויים של העוסקים בפעולות כאלה. (הערה: מעניינת ההבחנה בין בקשה להחזרה והכרזה כבלתי־רצוי.)

(ד) אף כי עומד לסיים תפקידי אני נושא באחריות לצירות ולפעולות חבריה. על־כן פונה אלי רשמית בהודעה זו, שאינו רוצה לכנותה אזהרה. אף אם אינני נשאר אלא זמן מועט אוכל עוד לנקוט באמצעים הדרושים להשאיר ליורשי לוח נקי על־ידי ביטול היסודות לחשדות בצירות.

4) (א) אמרתי שאין כמוני מצטער שמצא לנחוץ לפנות אלי בשיחתנו האחרונה במה שהוא אינו מכנה כאזהרה. בעבר דחיתי האשמות נגד חברי הצירות וגם עכשיו דוחה החדשות, המפתיעות כמו הישנות. איננו עוסקים בכגון אלה.

(ב) בשעתו הסברתי למה איני יכול לקבל ההמלצה בדבר בתי־הכנסת. מקווה שמבין נכון, שאין כוונתם לצמצם זכותנו להתפלל בכל בית־כנסת שנרצה. בדרך־כלל רואים "קוראל" כמתאים ביותר בשבילנו. על־כל־פנים, לו התפללנו במקום שהם הציעו היה זה מעורר התרגשות ואף הדים שליליים בלתי־רצויים להם ולנו.

(ג) מאוכזב מאוד שלא הצלחתי בתקופת שירותי להוכיח ניקיון כפינו, בעיקר לאור העובדה שכמוני כמוהו הייתי רואה פעולות כגון אלה שהזכיר כחסרות טעם.

5) (א) השיב שלא חיכה שאודה רשמית בהאשמות המבוססות כהלכה בהן חייב להאשים חברי. אמרנו שלא היינו סובלים פעולות כאלה אך דרושים מעשים ולא מילים. מציע שאקדיש מחשבה בכל הרצינות לנקיטת אמצעים לפתור בעיה זו – היחידה בינינו שנשארה ללא פתרון, הזורקת אור שלילי על הצירות ושאינה יכולה שלא לפגוע ביחסים בין שתי המדינות.

(ב) חייב להזהיר שאם לא יינקטו צעדים, האחריות לתוצאות תהיה של הצירות.

(ג) היה מעדיף לשוחח הפעם, וכן גם בפגישות האחרות, על נושאים יותר נעימים, אך טובת העניין המשותף דורשת לקרוא לילד בשמו ולכלכל העניינים בהתאם לכך (בלשון המליץ to manage accordingly).

(ד) אשר לדברי על ביקור בבית־הכנסת וההתרגשות בין יהודים – לו ביקרנו במקום שהציע משרד החוץ – אינו רואה הקשר בין ביקורנו בבית־כנסת זה או אחר ויחס היהודים (הערה: בדברי לא הזכרתי יהודים אך הבין הכוונה). עומדים על המלצתם ומציעים שנשוב לעיין בה.

(ה) איחל לי הצלחה בכל אשר אפנה והודיתי לו.

6) הערות ומחשבות לחוד.[5]

[בנדור]

5. ראה מס' 552.

552

ש' בנדור אל א' דגן
Sh. Bendor to A. Dagan

מברק מוצפן מב/597
נוסח נכנס: 130.09/2298/3

בוקרשט, 29 בדצמבר 1960

סודי-לנמען בלבד-מידי

לשלי 597[1]; לנמען בלבד; לא להפצה.

1) דברי דומיטרסקו מעוררים שורת שאלות:

(א) על מה יצא הקצף עד שלא יכלו להתאפק כי אם מצאו לנחוץ להזהירנו חמורות ערב יציאתי?

(ב) ממי יצא הקצף? ממחייבי העלייה? ועל־כן הוא לטובתנו כביכול, ויש רמזים על כך, למשל כל הבעיות נפתרו חוץ מפעולות הדיפלומטים הישראלים. או שמא יצא משוללי העלייה? ועל כן לרעתנו.

(ג) על מה ירגזו? על סירובנו לקבל עצתם בדבר בתי־הכנסת? על שלא הצליחו לפתות בן־יעקב?[2] על מידת סיוענו?

(ד) למה מאשימים אותנו בדברים שאין להם שחר כגון ריגול או מסחר בחפצי־ערך? האם הביון לקוי או ההאשמות דרושות לצורכי גירוש?

(ה) למה הכוונה בפעילות מוגברת בהיעדרי, שעה שבתקופה זו נהגנו זהירות דווקא? האם כוונתם לביקור המשולש בבתי־הכנסת בחנוכה או לנסיעה לאזור בקאו?

(ו) האם הזכרת המסחר במטבע ובחפצי־ערך והמגע בצירות רוצה לרמוז על החזרת ההסגר על הצירות?

(ז) האם בכוונתם לחדש הגבלת הנסיעות?

(ח) האם עומדים לגרש מישהו? (סעיף 5 בשלנו 594 כאילו מעיד על כך).

(ט) האם יתנקמו בנו אם לא נקבל עצתם בדבר בתי־הכנסת?

(י) האם יעשו ניסיונות אחרים למנוע מגע בינינו לבין היהודים? האם יש לראות סימן לכך בבקשה לפנות ל[מחלקת ה]טקס לקבוע פגישה עם הראשי,[3] שטרם נקבעה? ובסירוב לתת לו רשות לבוא למסיבת הפרידה שעה שהרשות ניתנה למספר בלתי־רגיל של רומנים אחרים?

(יא) מה כוונתם ב"בקשה להחזיר מישהו"? האם עומדים לנצל אמצעי נוסף זה? אם כן, הרי זה יותר נעים מגירוש, כי אינו מלווה פרסום.

2) לדעתי נשכיל לעשות אם:

552
1. מס' 551.
2. העניין אינו ידוע.
3. משה דוד רוזן, הרב הראשי ליהודי רומניה.

(א) נחיש מינוי ציר ושיגורו.[4]
(ב) נביא בחשבון אפשרות גירוש מישהו בקרוב, אולי עוד לפני צאתי.
(ג) נחשוב על צורות סיוע במקרה ויפסיקו הקשר עם הציבור [היהודי].
(ד) נבדוק מחדש מדיניות הביקור בבתי־הכנסת והנסיעות.
3) שוב, אין לי הרושם שהרוגז יביא להפסקת העלייה.[5]

בנדור

4. כתריאל שלמון נתמנה למחליפו של בנדור, והגיע לבוקרשט באפריל 1961.
5. ואכן בשנת 1961 התגברה העלייה מרומניה, ובאותה שנה עלו 20,778 נפש לעומת 9,247 בשנת 1960.

מפתחות

מפתח האישים*

הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות־העורך

*קיצור:
הע – הערה

מפתח העניינים והמקומות*

הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות־העורך.

*קיצור:
הע – הערה

CONTENTS

MAIN VOLUME

ENGLISH COMPANION VOLUME

Editorial Staff

Yosef Ben-Baruch: copy editing of the Main Volume
Adina Drechsler: style editing, Main Volume
Nurit Levy: editorial secretary
Yael Raz: biographical research
Hava Ulman: indexing
Alfred Yaro: review of the English translation

Printed in Israel
by the Government Printer

ISSN 0334-1062
ISBN 965-279-022-2

STATE OF ISRAEL
ISRAEL STATE ARCHIVES

DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY OF ISRAEL

VOLUME 14
1960

Edited, annotated and introduced by
Baruch Gilead

Series Editor:
Yehoshua Freundlich

Jerusalem 1997

STATE OF ISRAEL
DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY
OF ISRAEL, 1960